BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI.

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky.

ZAGREB 1898.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju

ili

Poziv na sjedinjenje.

(Palunko.) — (Nastavak.)

IV. O Neporočnom Marijinom Začeću.

I. Da nu, Dumo, da se opet malo na prijateljsku porazgovorimo. Reci pravo, zar nije istina da ste uveli novotariju, proglasujuć očito novu dogmu o Neporočnom Začeću Bogorodice svagda Djeve Marije? [1]) Doista, to nije nikada učila Istočna crkva, nije ni zapadna, ne samo za prvih devet vijekova, dali nije sve do natrag 42 godine.

D. Istina, da nije to učila izrično kao član vjere; ali je to bilo opće vjerovanje cijele Crkve. Nu prije nego ćemo ići dalje, razbistrimo, u čem sastoji ova dogma: Sv. Otac Papa Pije IX., u jutro na 8. decembra 1854., pristajuć na želju cijelog Episkopata i svega pravovjernog puka, u Vatikanskoj Bazilici, proglasi preko svete Miise, da »nauka, koja uči, da je preblažena Djeva Marija, po osobitoj milosti i povlastici svemogućega Boga, obzirom na zasluge Isukrsta Spasitelja ljudskoga roda, bila sačuvana čista od svake ljage istočnoga grijeha, u prvom trenutku njezina začeća, jest od Boga objavljena; i s toga da se ima tvrdo i postojano vjerovati od svih pravovjernih.« Jasno se vidi iz ovih riječi, da Papa ovom novom dogmatičkom odlukom, nije predložio neku novu nauku, nego je jedino izjavio i proglasio, da ona nauka, pošto se sadrži u općem vjerovanju crkve, odnosno na preizvrsnu svetost i čistoću presvete Djeve, jest nauka od Boga objavljena, i za to da je imaju tvrdo držati kao vjersku istinu, svi sinovi Katoličanske

[1]) Lettera Enciclica § 13.

Crkve.[1]) Za čudo mi je, da se vi toliko protivite ovoj istini, i to sada kada je proglašena dogmom; a prije ste bili prvi, što vam je na diku, u proslavljenju i u veličanju svete Bogorodice. Te, iza proglašenja dogme, prem da se ne pokoravate Papi, mjesto da sve to tvrgje pristanete na veličanje svete Bogorodice, vi ustajete da joj zabacite ovu krunu, koja je nad svima resi.

I. Gle tužna! Zar bi hotio da se pokorimo Papinoj naredbi! On je za vas, znam, orakuo; a »pravoslavni Episkopi orakula ne poznaju, i oni se podčinjavaju onome, što je na svetim (sedam) vasionskim saborima ustanovljeno, a u ostalom drže se onoga, što im sv. Pismo kaže: »ace i Aggel s nebese blagovjestit vam pače, ježe blagovjestihom vam, anatema da budet« (Gal. I, 8) [2]).

D. Jedan je orakuo, brate moj, od skrajne potrebe u Crkvi, bez koga ne može biti jedinstva. Sv. Pavao govori o novoj nauci, što bi se suprotivila njegovoj nauci, a ne, što bi u bitnosti bila posve ista, a samo bi njegovu razjašnjivala. Koliko i koliko stvari nijesu proglašene kao dogmati u sedam prvih vasionskih sabora, koje se ne nalaze izrično u Pavlovu nauku! Dakle su svi oni sabori žigošeni anatemom od Pavla? Sudi. Ako sam ti rekao, da, iza proglašenja dogme Neporočnog Marijina Začeća, imali biste čvršće prionuti uz ovaj Marijin ures, ne htjedoh time reći, da to postane i za vas vjerskom istinom, ali svakako vjerodostojnijom istinom, pošto, jedna tako velika općina, kao što je katoličanska Crkva, to drži članom vjere. Da vi, prem da vas doista nema koliko katolika, budete jednoglasno proglasili ovu istinu kao vjersku, na primjer, nazad sto godina, Crkva Katoličanska, prem da uvjerena da nemate te vlasti, nemojte cijeniti da bi bila ustala da osudi tu istinu, dapače bila bi imala jedan ekstrinsečni dokaz, da jače uza nju prione; i ko zna, da ne bi bila još prije proglasila ovu istinu dogmom. Crkva je Latinska uvijek prijanjala uz ovu istinu Neporočnoga Marijina Začeća; prem da nije bila članom vjere, kao što je prijanjala i Grčka Crkva; i za to, svako razložito podupirenje ove istine, ma bilo i od Turaka, imalo bi se dragovoljno prihvatiti. A vi ste ustali proti ovoj Marijinoj slavi, iza kako se za nju odlučno izrazi Katoličanska Crkva, kao za vjersku od Boga objavljenu istinu! Ne budi ti, brate, žao, ali je to nešto što odaje inadom i mržnjom.

---

[1]) **Brandi** o. c.

[2]) **Milaš** o. c. st 127.

I. Nama ne treba, da nas vi učite kako ćemo štovati svetu Bogorodicu, pošto »Pravoslavna crkva počituje presvetu Djevu onako, kako se pristoji materi Iskupitelja svijeta. Ona je imenuje izabranom iz sviju rodova i višom svega nebeskoga i zemaljskoga stvora. Ona nema jedne službe u crkvi, na kojoj je ne bi uznosila kao takovu, koja je častnija od Herubima i slavnija od Serafima, koja je prečisto Boga Slovo rodila; isto tako, što nema jedne crkvene molitve, koju ne bi zaključavala uspomenom o presvetoj, prečistoj, preblagoslovenoj, slavnoj Gospogji, Bogorodici i svagda Djevi Mariji.« [1])

D. Baš mi je, s toga, za čudo, gdje vi toliko veličate Mariju, a kratite joj ovaj najdivniji ures, bez koga, ne znam kako oni toliki drugi mogu opstojati. Reci pravo, kako vi, a s vama preosvešteni Patrijarh, možete složiti taj pojam o svetosti i čistoći Djevičinoj, sa istočnim grijehom? Kako bi moglo cijelo krstijanstvo, za sva vremena vjerovati, da je Marija posveosve sveta i mila Bogu, ako je u času njezina začeća bila njemu protivna? Kako možete tvrditi, da je čišća od Herubima i Serafima, čim vjerujete da su Angjeli stvoreni u milosti i pravednosti, a ona u grijehu? Nije druge, ako je Marija bila začeta u grijehu, tada, bit će svetija i viša od svih svetih, jer Majka Božija, ali svakako bit će manje sveta i od najzadnjega Angjela, pošto je ovaj uvijek bio prijateljem Božjim, čim bi Marija bila nekoć neprijateljem. Ali to Crkva nije nikada učila, a i danas niti vi to učite, jer si čisto prvo kazao, da Ona nadilazi u svetosti sve Angjele sa Herubinima i sa Serafimima; dakle i po vašem današnjem nauku, Marija nije nikada bila rob grijeha. Ne govorite li, zar da je Marija neokaljana — *Μαρία τὴν ἀμίαντον*[2]) — prečista — *πανάμομε*[3]); — a kako je neokaljana, kako je prečista, ako je njezina duša u postanku bila bez milosti i svetosti; dapače okaljana istočnim grijehom?

I. Ništa to ne znači da je začeta bez grijeha. Ta, ne može li Bog, i začetu s grijehom, učiniti svetijom od svih Angjela? Gdje je svemožnost Božja?

D. Istina, može Bog sve to učiniti; ali ne može ni Bog učiniti da ono što je, u isto doba i ne bude. To jest, da ne može ni Bog

[1]) **Milaš** o c. str. 128.

[2]) D. Angeli Mariae Quirini — Officium Quadragesimale, Pars I. p. 95. Venetiis 1729.

[3]) Ibid. p. 193.

učiniti, da, ako je Marija bila začeta u istočnome grijehu, da nije neko vrijeme bila rob djavolski. A pristoji li se to Marijinu dostojanstvu? Sudi ti i svi tvoji jednomišlenici.

I. Znam, da si valjan u izvrtanju istine.

D. Na taj način, budi siguran da te niko ne će nadmudriti. Nu, ako ti govoriš, da izvrčem istinu, ufam se, da toga ne će niko drugi reći. Nu, ako se protivi Marijinu dostojanstvu, da je začeta u grijehu, čak se više protivi dostojanstvu Isusovu, da je njegova presveta Majka ikada bila podložna grijehu. Djeca, uopće, puno nalikuju majci; te i Isus bi posve sličan svojoj neokaljanoj božanskoj Majci.[1]) Pa zar da Isus bude sličan i njezinu stanju grijeha! Nijedna čest tijela Isusova nije ni od kuda, nego jedino od prečiste krvi blažene Djeve; to uči sv. Anastasije Sinaitski,[2]) i to je nauk cijele Crkve. Sada možemo ovako razložiti: — Ako je Blažena Djeva bila okaljana istočnim grijehom, bila je grješna sve ono vrijeme, dokle nije bila posvećena, i za to nakon njezina posvećenja imalo bi se reći: pût Blažene Djeve bi nekoć grješna, a Isus uze svoju pût od Marijine pûti; dakle pût što je Sin Božiji uzeo bi nekoć grješna, dakle je Isus nekoć znao za grijeh, dakle je i Bog nekoć znao za grijeh. Što svaki vidi da je krivo, dapače svetogrdno. Ovo posve je jednako ovome razloženju: pût, koju uze Riječ bi nekoć obrezana, a pût Kristova bi ista brojem ona koju uze Riječ; dakle pût Kristova bi nekoć obrezana; dakle Krist bi nekoć obrezan; dakle Bog bi nekoć obrezan. Sve je ovo pravo po komunikaciji idiomata; jer ono što je vlastito jednoj naravi u Isusu može se govoriti o drugoj i obratno. Tako i ono drugo: nije moguće da pût Blažene Djeve nije bila nekoć grješna, ako je rečeno, da je bila okaljana istočnim grijehom. Tako nije moguće da pût Kristova nije bila grješna, i da nije znala za grijeh; iz toga slijedilo bi, da nije moguće da nije Krist znao za grijeh, da nije bio grješan. Imalo bi se reći: Pût, koju uzme Riječ bi grješna, a pût je Kristova pût koju uzme Riječ; dakle pût Kristova bi grješna, dakle Krist bi grješan, dakle Bog bi grješan. Kamo ćeš ispred ove svetogrdne psovke?

I. A, sami Bog zna do šta ti ne bi došao sa svojim silogiz-

---

[1]) Persimilis per omnia fuit divinae immaculatae suae Genitrici. **Nicephorus**, lib. 1, Hist. Eccl. cap. 40.

[2]) Lib. 3 de rectae Fidei dogmatibus.

mima! Ali »Crkva pravoslavna ne vlada se po silogizmima, nego kako je Duh sveti umudruje.[1])

Silogizmi služe da se vode istine iz onoga što uči Duh sveti. Silogizam nije drugo nego zdravo razloženje, a bez ovoga ne bismo znali što je to što Duh sveti uči, kako imamo u pojedinim slučajevima djelovati i opet što se uklopno nalazi u onome nauku.

I. Tada bi, po tebi vrijedilo i ovo razloženje: Pût Kristova bi spojena s Riječi Božjom, ali pût Marijina bi pût Kristova, dakle pût Marijina bi spojena s Riječi Božjom. Pa i ovo: pût Marijina bi začeta bez grijeha, ali pût Ane bi pût Marijina; dakle pût Ane bi začeta bez grijeha. Pa ćemo tako doći sve do Adama. Eto koliko vrijede ti tvoji silogizmi.

D. Silogizmi vrijede puno; ali u tebe nijesu silogizmi nego sofizmi; te, čim silogizmi kažu istinu, sofizmi kvare istinu. Razlika je izmedju silogizama i sofizama ona ista koja je izmedju laži i istine. Riječ Božja ne uzme cijelu Djevičinu krv, nego samo jedan dio krvi ili pûti Marijine, od šta bi učinjeno tijelo Kristovo; i za to nije istina, da je pût Marijina bila spojena s Riječi Božjom; nego neki dio krvi Marijine, u koliko bi pût ili krv Kristova, bi spojena sa božanstvom. Tako isto: Marijino tijelo nije uzeto od cijele Anine krvi, nego samo jedan dio krvi ili pûti Anine, od šta bi učinjeno tijelo Marijino; i za to nije istina, da je pût Ane bila začeta bez grijeha; nego neki dio krvi Ane, u koliko je pût ili krv Marije, bi začeta bez grijeha.

I. Dakle je po vama Marija »začeta po Duhu svetom.«[2])

D. Nipošto, to nikada niko od Katolika nije učio. Marija je začeta naravnim načinom, kako svaki drugi čovjek, prem da po čudu, jer od prestarih i neplodnih roditelja. Marija je imala oca i mater kako svaki čovjek; ali, kako svaki čovjek u onome prvome trenutku svoga začeća, ima na sebi grijeh Adamov, to jest, istočni, Marija, po osobitoj povlastici Isusa njezina sina, i onaj prvi trenutak bi bez istočnoga grijeha; to jest, ona prava kći Adamova po pûti, jedina je koja nije baštinila njegovo proklestvo, po zaslugama Isusovim.

I. Tu nema ništa da se protivi dostojanstvu Isusovu. On je i grješnu u začeću mogao nadariti svakom svetosti, kao što je zbilja i nadari.

---

[1]) **Milaš** o. c. st. 150 (nota).

[2]) **Milaš** o. c. str. 146.

D. Apostol naroda, govoreći o svetosti Isusovoj, veli: Talis decebat ut nobis esset Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior coelis factus.[1]) A najjači nam dokaz daje njegove neokaljane čistoće i svetosti gdje reče, da bi uzvišen po vrh nebesa; jer sama nebesa nijesu posve za nj čista: Et coeli non sunt mundi in conspectu eius;[2]) i opet: In Angelis suis reperit pravitatem [3]) I za to, uskrsnuvši od mrtvih uzadje na nebo, i sjede ob desnu Božju povrh svih nebesa; jer, regbi, i na nebesim osta neka sjena grijeha nekadašnjeg prekršaja oholih Angjela. S toga mudro opaža sv. Toma: In tantum Christus separatus est a peccatoribus, quod etiam factus est excelsior coelis, et super omnem creaturam elevatus;[4]) to jest, da ne bi njegova čistoća i svetost stavila prijesto u nijedno stvorenje, koje je ikada, ma na koji način, bilo okaljano, pa bilo i sjenom grijeha. A kad je takov njegov zadnji ulazak na nebo po vrh nebesa, zar da prvi ulazak na svijet bude u utrobu nekoć grješnu?

I. Ali što je to, da nigdje u sv. Pismu nema ni traga o toj vašoj novoj dogmi?

I. Ima, da kako, i na toliko mjesta. Mislim, da su svakome jasne one riječi odmah iz početka, gdje Gospod proklinje zmiju: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius.[5])

I. Eto, kakvi ste vi! »Rimljanima kad se svidi stvarati kakav novi dogmat, moraju po neophodnosti privesti dokaze iz sv. Pisma i sv. Predanja, da ubjede svijet o istinitosti toga dogmata, pak ako nema tih dokaza, kao što ih uobće nema u takim slučajevima, jer se novi dogmati ne stvaraju, tad se služi svojim načinima, njima samima svojstvenima, ali koji nisu svojstveni hristjanskoj nauci, a što je najgore, nisu svojstveni istini. To je opće za njih pravilo, koje u konkretnome slučaju najbolje opravdanje nalazi. Nema svjedočbe u sv. Pismu, da je sveta Djeva neporočno začeta,

---

[1]) Hebr. VII, 26.
[2]) Job. XV.
[3]) Ibid. IV.
[4]) In epist. ad Hebreos.
[5]) Gen. III., 15.

ali Rimljani ipak pozivlju se na sv. Pismo i privode netačne, neoriginalne i javno povredjene svjedočbe, kao tačne i originalne. Zna se, na primjer, da nije tačan . . . latinski prevod: »ipsa conteret caput tuum«, i da je taj prevod lažan, jer ruši samu osnovu spasitelnog obećanja, odnoseći ga ne Spasitelju, nego Njegovoj Materi; pak ipak Rimljani se na tom lažnom prevodu osnivaju. Priznaju i sami to, ali pravdaju se time, što premda je taj prevod i netačan, ipak ta sama netačnost, kažu, svjedoči, o drevnosti dogmata neporočnoga začeća, jer je ona sama drevna. Pitamo, zar na netačnostima, na lažima imaju se osnivati dogmati.[1])

D. Rimljani, kako mislim, da sam ti jasno dokazao u prvašnjim razgovorima, ne izvrću ni sv. Pismo, ni Oce, već neko drugi. Što pak tako strašno napadaš na ono ipsa, mjesto ipse, teško se varaš, pošto nemaš nikakva razloga osugjivati ipsa, kako niko od rimljana ne osugjuje ipse. Dobro jedno, a dobro drugo. Vulgata je za tebe prezirna, čim je rabljena u Crkvi od njezina postanka; te se nijedan Otac ni grčki nije našao, za prvih devet vjekova, da osudi taj prijevod. Nije istina, da Rimljani (kako zoveš Katolike) priznaju da je to lažan prijevod, dali ga u velike štuju, ništa manje od svih starinskih autentičnih prijevoda. Nu opet, kako ti hoćeš, da bude i netačan taj prijevod, te da ne ide ipsa, već ipse, opet bi to bilo dokaz, da je odmah iz početka bilo opće mnijenje, da može stati ipsa, da je to mnijenje trajalo za gotovo dvije hiljade godina, i da mu niko ne prigovori, osim neki protivnici Katoličanstva.

I. Kako nijesu vam toliki prigovarali više puta?

D. Što za to. Ti prigovori još većma tvrde, da posve pravično ide ipsa; jer da taj prijevod ne bude Crkva smatrala valjanim, bila bi ga zabacila a tražila drugi; ali ne samo da to ne učini već ga svečano odobri na Trijenskome Saboru. Crkva se je Katoličanska uvijek tvrdo držala onoga prijevoda; prem da, kako rekoh, ne osugjuje ni ipse, pošto i jedno i drugo naslanja se na štovano drevno učenje. Mislio si, da ćeš tim ipsa podići neoborivu kulu proti meni, te mi nijesi dopustio, da ti istumačim onaj tekst sv. Pisma. Nu, pošto ti je ta kula oborena, evo me da ti malko razjasnim one riječi.

---

[1]) **Milaš** o. c. str. 143.

I. Ne cijeni da je moja kula ni najmanje oborena, jer ne ide ipsa dali ipse, pošto je Isus onaj, koji satre glavu zmiji.

D. Bilo ipsa, bilo ipse, to je svejedno: ako je ipse, to znači, da je Isus satro zmiju; ako je ipsa, Marija je satrla zmiju. ali ne po sebi nego po Isusu, te opet je uvijek Isus onaj, koji satire zmiju. Ali one druge riječi: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius, znače, da je Marija bila čista vazda od svakoga grijeha, te i od istočnoga. Ove riječi, neprijateljstvo megju tobom i ženom, da se osobitim načinom odnose na Mariju, mislim da niko neće prigovoriti; niti se to može uzeti u smislu stanja u milosti, pošto su taki svi pravednici; niti je ono što proizlazi kad je ko prost svakog aktualnog grijeha, jer i to je zajedničko barem s onom krštenom djecom što su umrla prije nego dogjoše na razum. Niti je ono što postaje od posvećenja u materinoj utrobi, jer je i tada zajedničko s onima, koji su bili posvećeni prije nego dogjoše na svjetlo, kao na primjer sv. Ivan. Dakle ne može biti nego osobito Marijino, a to je ako je začeta bez grijeha. Da je Marija i sami trenutak bila u grijehu, i s toga hudopski rob, kako bi se moglo reći da je uvijek opstojalo neprijateljstvo izmegju nje i gjavola? Mislim da je ovo jasno.

I. Dakako, kad se hoće da izvrčete na svoj način riječi sv. Pisma, — ali kad se tumače riječi sv. Pisma sljedeći napucima sv. Otaca, kao što pravoslavni čine, tada privedeni tekst ne samo što ne dokazuje, nego ni iz daleka u sebi ne sadrži onoga, što se Rimljanima hoće. U spomenutim riječima sadrži se presuda Božja o tome, da će megju čovjekom i gjavolom, koji otugjeni jedan od drugoga za svagda biti moraju, a koji su megjutim došli u dodir usljed pada Adamova, koji se je dao od gjavola na zlo navesti, da će megju njim vječna borba biti, i ta borba odpočinje megju prvim uzročnicima prestupa gjavolom i Jevom, produžuje se megju sjemenom Jeve, to jest čovječanstvom, i sjemenom gjavola, to jest adom, a završit će Iskupiteljem svijeta.[1])

D. Nije kako ti kažeš, da se tu razumijeva neprijateljstvo medju Jevom i gjavolom, i medju čovječanstvom i adom, to je neprijateljstvo naravno, po sebi, niti treba da ga postavlja Gospod: inimicitias ponam; to je neprijateljstvo megju Marijom i giavolom, Isusom Marijinim sjemenom i adom;

---

[1]) **Milaš** o. c. str. 187.

ali takovo neprijateljstvo da nikada izmegju njih nije sporazumljenja, to jest da nikada ni Marija, ni Isus nijesu dotaknuti od grijeha. Da Isus nije dotaknut od grijeha, u tome smo složni; ali, pošto ima biti isto neprijateljstvo, što je megju Isusom (sjemenom ženinim) i adom (sjemenom gjavolovim), i megju Marijom (ženom) i zmijom (gjavolom); to i Marija nije nikada bila dotaknuta od grijeha; dakle neporočno je začeta. Pogledaj na čovječanstvo prije Isusa, a baci jedno oko i na današnje, može li se uopće reći da je u neprijateljstvu s gjavolom, ili veóma u slozi? Ono neprijateljstvo izmegju žene i gjavola, isto je, koje je izmegju sjemena ženina, Krista, i sjemena gjavola; ali ovo zadnje bi doista od iskona, nepretrgnuto i potpuno. Ono je neprijateljstvo izmegju žene i gjavola počelo od onda, i s toga je ova žena pred očima sotone strašilo; za to je sotona mrzila Mariju već 4000 godina prije nego se zače; dakle je Marija vazda bila u neprijateljstvu sa gjavolom. Da je Marija začeta u grijehu bila bi, za ono vrijeme, u njegovu prijateljstvu. Što se ne da složiti s onim riječima Protoevangelija.[1])

I. Doista imate tvrde dokaze, što se naslanjaju na jedini, i to, na svoj način istumačen tekst!

D. Dosta je i jedan tekst sv. Pisma, da dokaže jednu istinu, ako ga tako tumači Katoličanska Crkva; ali mi imamo i drugih teksta. One riječi svet. Evangjelja: Ave gratia plena: Dominus tecum; Benedicta tu in mulieribus[2]); dokazuju nam da je Marija uvijek bila s Bogom i za to bez grijeha. Zdravo, milosti puna, reći će, da je vazda imala milost, i da je imala sve milosti u potpunoj mjeri; što doista ne bi se moglo reći da bude imala istočni grijeh; jer ne bi bila puna ni u trajanju, ni u obilnosti. Ove riječi posve točno odgovaraju onim protoevangelija, to jest: u tebi je neprestavna milost Božja, ti si uvijek bila u prijateljstvu Božjem, i za to u neprijateljstvu sa gjavolom. Povijest sv. Luke kaže kako se je ispunilo obećanje Božje u Raju zemaljskom. — Gospod s tobom; ove su riječi u savezaju sa prvašnjimi zdravo, milosti puna; za to je s Bogom i Bog je s njome:

---

[1]) One riječi, što ih Gospod izusti u Raju zemaljskome: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, er tu insidaaberis cacalneo eius (Gen. III. 15), bjehu nazvane toliko kod krstijana, koliko kod židova Protoevangelion; jer bjehu prva dobra vijest, što je naviještala Spasitelja.

[2]) Luc. I., 28.

Qui manet in caritate in Deo manet, et Deus in eo.[1]) Ovo apsolutno Gospod s tobom, znači, da je Bog uvijek bio s njome; ali da je Marija i trenutak bila podložna grijehu, ne bi bio mogao Angjeo reći: milosti puna, a još manje; Gospod s tobom. S toga ona veli: Dominus possedit me in initio viarum suarum.[2]) I doista ne reče: od nekoliko vremena, ili odavna je Gospod s tobom; već čisto: Gospod s tobom, što znači svagda; dakle znači svagdašnje i trajno bez pretrgnuća njezino sjedinjenje s Bogom. I ovo se odnosi na one protoevangjeoske riječi: neprijateljstvo ću postaviti izmegju tebe i žene, sjemenom tvojim i sjemenom njezinim; to jest, ti si ona što si u vječnoj borbi s paklom, i za to si skupa s Bogom. — Blažena megju ženama; a blagoslov i proklestvo po grijehu ne mogu se skupa nalaziti; dakle Marija nije imala grijeh. To ne ide nijednu ženu osim Mariju; a pošto su sve ostale grješne u Jevi, a ona ne; za to je blažena megju ženama. I ovo odgovara onim riječima u Genezi: zmija (gjavo) je prokleta megju svim živinama, a Marija je blažena megju svim ženama. Dakle ono staro prokletstvo nije se jedine nje dohvatilo. Elizabeta opet potvrgjuje ovo: Blažena ti megju ženama i blažen plod utrobe tvoje. To jest, kako je blažen plod utrobe tvoje, tako si u razmjerju i ti blažena megju ženama. Angjeo reče samoj Mariji, blažena; jer nije još bila začela; a Elizabeta zove oboje blaženim. Eto i ovdje, kako u protoevangeliju bi naviješteno posve istovjetno neprijateljstvo izmegju žene i sotone, izmegju božanstvenoga Sina žene i sjemena sotone; ali je Sin Marijin apsolutno i svagda blažen, tako je i njezin blagoslov apsolutan i svagdašan.

I. Čudo li ti toga navodiš: što opet ne znači ništa.

D. Ne reci. Za te neće vrijediti; ali se ufam, da hoće za druge. Jošte sv. Crkva razumijeva Mariju i u onim riječima: Tota pulcra es, amica mea, et macula non est in te.[3]) Ovim apsolutnim i općim izrazom: macula non est in te, suprostavlja se ovaj protivni: macula est in te, te bi ovaj zadnji bio istinit kad bi Djeva okaljana bila istočnim grijehom; dakle, hoćemo li da je prvi izraz istinit, treba da bude istina, da Marija

---

[1]) I. Jo. IV., 16.

[2]) Prov. VIII., 28.

[3]) Cant. IV., 7.

nije bila okaljana ni istočnim grijehom. Da bude Djeva imala na sebi istočni grijeh, ne bi se moglo doista reći: tota pulcra es; jer ona riječ tota, isključuje svaku manu. Divno reče Seneka: Non est formosa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius universa facies admirationem singulis partibus abstulit.[1]) Tako bi nesvjesno bio rekao vjerenik o Mariji: Tota pulcra es, amica mea, et macula non est in te, da je bila okaljana istočnim grijehom. Tako tumači one riječi i Idiota: Tota pulcra es, virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto; et macula peccati sive mortalis, sive venialis, sive originalis non est in te, nec unquam fuit, nec erit. Tako isto tumači i sv. Jeronim Jobove[2]) riječi: Stellae non sunt mundae in conspectu eius. Sub nomine stellarum Angelos, et supernas potestates intelligere possumus: immundi et tenebrae possunt vocari, ex eo utique quoniam natura conditae creaturae, licet non peccent, capaces tamen sunt peccati, ut apparuit in aliis Angelis. Jer su i dobri Angjeli mogli sagriješiti, s toga se pred Bogom ne zovu čisti. A Marija zove se: tota pulcra es, amica mea, et macula non est in te; jer je pred Bogom uvijek prečista i prekrasna slavljena, ni istočnim grijehom okaljana, niti podložna sagriješenju.

I. Znam, vi umijete naći u sv. Pismu što god hoćete, po svome načinu.

D. Prijatelju moj, nije ovo po svome načinu, nego po načinu, po kome nalaze sveti Oci a i zdrav razum. Govori sv. Pismo: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Židovska riječ Canah ne znači samo possidere nego i redimere; za to je svejedno kao da reče me redemit, sačuvavši me, obzirom na zasluge svoga Sina, prije nego pogleda na ostale stvorove. Za to reče sv. Ambrozije: Nije čuda, ako Gospodin htjevši svijet odkupiti, započe svoje djelo s Majkom, da, po kojoj se je svakome spasenje pripravljalo, ona prva zacrpi plod spasenja po zalogu[3]). A sv. Bernardin reče:

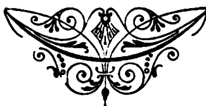
[1]) Epist. 33.

[2]) XXV.

[3]) Nec mirum, si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit a Matre, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.

Više je on došao da otkupi Mariju nego ijedno drugo stvorenje, po onome: Ranila si srce moje, sestro moja, vjerenice. Za ljubav tvoju uzeh put, i ranam mojim ranila si na križu srce moje; jer prvorogjena Otkupitelja bi Bl. Dijeva[1]).

[1]) Plus pro Virgine redimenda is venit quam pro omni alia creatura, iuxta illud Cant. IV: Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa. Pro amore tuo carnem sumpsi et vulneribus meis vulnerasti in cruce cor meum: nam primogenita Redemptoris fui B. Virgo-Serm. de Asumption.

Naši zajednički, vaseljenski sabori.

Piše Dr. Bonaventura.

Promotrivši ustrojstvo crkve Isusove u prva tri vijeka[1]) dogjosmno na prag četvrtog vijeka. U tome vijeku postane rimsko carstvo kršćansko, crkvi Isusovoj dadne se potpuna sloboda, ona može laglje prema naravi svojoj živjeti, te od božanskog joj utemeljitelja odredjeno ustrojstvo bistrije razvijati i razviti. Tomu doprinješe mnogo i ljute dogmatičke borbe, koje izazvaše krivovjerci i odmetnici, u koje se upleše i isti carevi, a u kojima je crkva boreći se osobito na saborima pobijedila točnije odredivši i svečano proglasivši nauku objavljenu i izbacivši iz svoga krila sve, koji ostadoše prkosno u svojim zabludama.

Odatle možemo zaključiti, da ćemo u tome vijeku još bistrije razabrati, kakovo ustrojstvo, kakav ustav je Isus crkvi Svojoj odredio. I zaista, zbog premnogih važnih dogogjaja morat ćemo se ovim vijekom dulje pozabaviti. Zanimivi po nas su ovi sabori, a osobito dva sabora crkvena, koja crkva istočna i zapadna drži, da su vaseljenski: sabor u Niceji god. 325. i sabor u Carigradu god. 381. Ako igdje, mora se baš na vaseljenskim saborima pojaviti temeljno ustrojstvo crkve, izraziti odnošaj raznih striliša u crkvi, naročito megjusobni odnošaj biskupâ i patrijarha, osobito odnošaj biskupa i patrijarha rimskoga prema ostalima; jer na vaseljenskim saborima zastupana je sva crkva, mora se dakle točnije pojaviti sveza pojedinih njezinih dijelova, pojaviti zadaća i vlast pojedinih stepena hierarhičnih, pojaviti glava cjelokupnog tijela.

Da nam bude rad i pouka što savršenija promotrit ćemo obaška ne samo spomenuta dva sabora vaseljenska, nego još ostalih pet, koje crkva istočna i zapadna štuju kao vaseljenske, kojih nauku

---

[1]) Balkan prvo i drugo godište.

dakle priznavaju kao Bogom objavljenu. Sav tečaj ovih sabora i sve rasprave moći ćemo tečajem naših radnja ocrtati; za sada odgovorit ćemo kod svakoga sabora samo na tri pitanja: a) ko ga je sazvao, b) ko mu predsijedao, c) ko ga je potvrdio, te je postao vaseljenskim, to će reći obveznim za svu crkvu. Raspravljat ćemo pitanja čisto povjesnički na temelju radnja saborskih, kako ih nalazimo točno pobilježene u raznim saborskim zbirkama[1]), no na kraju ćemo onda njekoliko zaključaka iznesti.

I. Sabor nicejski I. god. 325.[2])

Ovaj se sabor sastao radi krivovjere arijanske, kojom se zanijekalo, da je Isus Krist pravi Bog. Radi toga rodiše se veliki nemiri osobito u Egiptu; razni pokrajinski sabori ne mogoše mir opet uspostaviti. Sazvan je dakle sabor vaseljenski.

a) Ko ga je sazvao?

Nema dvojbe, da je pozivne listove izdao car Konstantin. No svi se ovi listovi izgubiše, te se s toga iz ovog izvora ne može utanačiti, u koliko bi bio koji patrijarh, poimence možda patrijarh rimski sudjelovao. Rufin u povjesti[3]) svojoj samo piše, da je car Konstantin prema sudu i savjetu svećenika biskupski sabor u Niceju pozvao. Ali ipak možemo iz nekojih činjenica zaključiti, da car nije radio, a da rimski biskup Silvestar nije uz nakanu njegovu pristao, pače zajedno s njim biskupe u sabor pozvao.

Ima naime stalna predaja na istoku i zapadu, da su car Konstantin i biskup rimski Silvestar zajedno sabor nicejski sazvali. Znamenita je u tom pogledu izjava šestog vaseljenskog sabora god. 671., gdje oci saborski vele: »Konstantin vazda preštovani i Silvestar hvaledostojni sakupiše u Niceji veliki veoma znamenit sabor«.[4]) Ova je izjava osobito znamenita, jer polazi iz ustiju biskupa istoč-

---

[1]) Gledaj: Collectio Labbei (18 svezaka), Harduini (12 sv.), i najpotpuniju Mansi (31 sv.), onda na temelju ovih zbirka radnje: Hefele, Conciliengesch. te Jungmann, dissertaciones i Wetzer und Welte's Kirchenlexicon. Ovim sam se izvorima sluzio.

[2]) O tome saboru nema opseżnih akata, nego samo tri isprave: simbol 20 kanona i sinodalni dekret; valja crpsti iz povjesti Euzebija, Sokrata i Sozomena, Rufina i iz njekih izjava Atanazijevih.

[3]) Hist. ecc. l. 1. c. 1.

[4]) *Κωνσταντῖνος ὁ ἀεισεβέστατος καὶ Σίλβιστρος ὁ ἀοίδιμος τὴν ἐν Νικαίᾳ μεγάλην τε καὶ περίβλεπτον συνέλεγον σύνοδον*". Mausi T. XI.

nih u saboru na istoku i to u doba, kad je napetost proti Rimu već dosta velika bila.

Katalog Felicijanov veli o papi Silvestru: »U njegovo doba držan je privoljom njegovom sabor u Niceji.«[1]) Isto tvrdi liber pontificalis pape Damasa iz 4 vijeka. U saboru pako Kalcedonskom, koji je vaseljenski, uztvrdiše izaslanici rimskoga biskupa: «Usudio se je — naime patrijarh Aleksandrijski Dioskur — držati sabor neovlašćen od apostolske stolice, što se nikada nije ni dopuštalo ni dogodilo[2]).« Iz ovih riječi razabiremo, kako se u 5. vijeku općenito držalo, da ni sabor nicejski nije sazvan bez privolje biskupa rimskoga, jer inače ne bi mogao papin zastupnik pred biskupima istočnim toli odrješito tvrditi, da nikad ni jedan sabor nije sazvan bez dozvole apostolske stolice.

Napokon ćemo dokazati, da je tome saboru predsijedao biskup Hosija sa dva prosta svećenika u ime biskupa rimskoga. Odatle se opet dadne zaključiti, da je rimski biskup, kao prije u Egiptu tako i sada pogledom na sabor sudjelovao i potrebita odredjivao.

b) Ko je saboru predsijedao?[3])

I na ovo pitanje možemo prilično jasno odgovoriti. Na temelju jasnih činjenica moći ćemo njeke osobe isključiti, i onda prave predsjednike potražiti.

Pošto se sabor sastao i već njekoliko sjednica držao, dogje car Konstantin. U veoma svečanoj sjednici govori on prvi i pozdravi sve prisutne biskupe, prisustvovao je i svim ostalim sjednicama, te sjedio na časnom mjestu. No, odatle nikako ne slijedi, da je bio on predsjednikom, kao što bi njeki htjeli. Jer Eusebij izrično tvrdi, da je car, iza kako je latinski svoj govor zaključio, predao riječ predsjednicima sabora.[4]) Sabor se je dakle već prije uredio i imao je već svoje predsjednike. Osim toga potpisali su zaključke sabora svi biskupi, a nije potpisao car. Zaista ima vijesti, gdje se tvrdi, da je potpisao i car, ali tek na kraju iza svih biskupa: dokaz, da se nikako nije smatrao predsjednikom.

[1]) Huius — nempe Silvestri — temporibus factum concilium cum eius consensu in Nicaea Bithyniae…"

[2]) „Synodum ausus est facere sine auctoritate Sedis apostolicae, quod nunquam licuit, nunquam factum est." Conc. Calced. Act. I.

[3]) Veoma jasno o tome Hefele Concilien g. Bd. I.

[4]) „*παρεδδῖον τὸν λόγον τοῖσ τῆρ ουνόδου προέδροισ.*" De vita Const. l. III. c. XIII.

Ko je dakle predsijedao? Zar onaj biskup sa desne strane, koj je cara prvi pozdravio? Ali bilo je više predsjednika i neznade se, ko je bio taj biskup. Moglo bi se misliti, da je Eusebij sam, koji o tome poruča i ne će, da ime svoje kaže. No, on nije mogao biti predsjednikom, budući nije bio biskup u kojoj crkvi apostolskoj, koje su čašću vazda prve bile.

A šta ćemo reći o Eustatiju Antiohijskom? Ovaj je bio jedan od onih velikih biskupa, koji su se kašnje nazvali patrijarsima, našljednik njegov Ivan imenuje ga »prvog od otaca nicejskih«. Isto tako nazivlje ga kronika Niceforova. Ali i tome se protivi, što je bilo više predsjednika i što je bio patrijarh aleksandrijski redom i čašću prije njega. Pače nicejski sabor sam pisao je crkvi aleksandrijskoj, »da će ju njihov biskup« Aleksandar o zaključcima sabora izvijestiti, jer je svemu, što se učinilo, bio ravnateljem i učestnikom.[1]) No, grčka riječ »κύριος« ne znači baš upravo predsjednika, nego uopće uplivnu osobu; osim toga piše Gelazij, pisac 5. vijeka, »da je Ozij zastupao rimskoga biskupa i da je bio u Niceji sa rimskim svećenicima Vitom i Vincencijem.« Gelazij se je služio povjesti Eusebijevom, no crpio je vijesti i iz drugih izvora i megju ostalima upravo ovu o predsjedničtvu.

Tvrdnja Gelazejeva može se prilično dobro dokazati. Pogledaj najprvo potpise akata nicejskih. Imademo raznih kataloga sa potpisima; ne slažu se u svemu, ali slažu se u tome, da se svuda navode na prvom mjestu Ozij, Vito i Vincencij, tek iza ovih patrijarh aleksandrijski. U njekim katalozima potpisuje Ozij izrično u ime crkve rimske i crkava u Italiji, u drugim potpisuju opet svećenici Vito i Vincencije u ime pape i biskupa našega svetog Silvestra.« Pače Ozij poslao je odredbe saborske svim crkvama u Italiji i Hispaniji i čak do Oceana, šta ne bi mogao učiniti kao jednostavan biskup iz Hispanije, a mogao je učiniti, kao zastupnik biskupa rimskoga.[2]) — Znamenit je i red potpisa. Potpisuju naime crkvene pokrajine: najprvo metropolita, onda ostali biskupi, zatim druga pokrajina isto tako, onda treća i dalje. Na čelu svake pokrajine zabilježeno je njezino ime: jedino kod Ozija, Vita i Vincencija nema nikakovog imena ikoje crkvene pokrajine. Oni su potpisali prvi i neimenovavši nijedne pokrajine. Šta će to reći?

[1]) „κύριος καὶ κοινωνός".

[2]) Catalog. Gelasii Cyzic. S. II. c. XXVII. & XXXVI.

Zar ne to, da oni nijesu zastupali nikoju posebnu crkvenu pokrajinu nego da su uopće u ime sve crkve saboru predsijedali i da su upravo oni Eusebijevi »πρόεδροι«. — Potpise otaca nicejskih navodi i Sokrat[1]) ovim redom: »Ozij biskup od Kordube; Vito i Vincencij, svećenici rimski«; sada tek slijedi: »Aleksandar, biskup Aleksandrijski, Eustatij, biskup Antijohejski; Makarij, biskup Jerusalemski ...« Eto, on reda biskupe prema časti njihovoj u crkvi; nikako ne bi bio jednostavnog biskupa iz Hispanije i dva prosta svećenika metnuo na prvo mjesto, da nijesu zastupali prvog patrijarha, biskupa naime rimskoga. — O Oziju veli i sv. Atanazij:[2]) »kojemu saboru nije predsijedao?» slično Theodoret:[3]) »koji sabor nije predvodio?« — Kašnje su se u tome slagali zapad i i istok. Na zapadu piše Hinkmar, biskup Rhemenski o saboru Nicejskom[4]): »komu su mjesto Silvesta predsijedali Ozij biskup Kordupski i Vito i Vicencij svećenici rimski.« A na istoku navodi isti Focij[5]) tvrdnju Gelazijevu, da su Ozij, Vito i Vincencij upravo u ime pape učestvovali na saboru Nicejskom; Focij dakle, muž veoma učen, a i rimskoj stolici silno protivan, ništa ovoj tvrdnji prigovoriti nije mogao.

Iz svih ovih povjesničkih svjedočanstva razabire se, dosta bistro i jasno, ko je prvom vaseljenskom saboru predsijedao: naime biskup Ozij i svećenici Vito i Vincencij u ime biskupa rimskoga. Ovoj tvrdnji ne bi se osnovano i opravdano prigovarati moglo. Sad pitamo još:

c) Ko je saborske zaključke potvrdio?

Car Konstantin zaključi sabor nicejski što svečanije. Sabor sam upravi saborsku poslanicu biskupima u Egiptu i Libyji; isti car odredi više listova raznim crkvama, osobito biskupima, koji ne bjehu na saboru; pače odluke saborske učini on zakonom državnim. Sabor priznan je u svoj crkvi, te imade odmah osobit ugled.

Ali pita se, je li rimskog biskupa Silvestra sabor, dostavivši mu svoje odluke, zamolio, da ih potvrdi? Je li ih papa Silvester izrično, posebnim listom odobrio?

---

[1]) H. I. 13.

[2]) „ποίας συνόδου καςησατο" de fuga c. 5.

[3]) „ποίας γασ ὀγ ἡγηςτιο σινοδον". Hist. II. 25.

[4]) Cui ad vicem Silvestri praesederunt Hosios Cordubensis episcopus et Victor et Vincentius presbyteri urbis Romae". Ep. ad solit.

[5]) Biblioteh: c. LXXXVIII.

Autentičnih isprava o tome nemamo, jer za njeke stare isprave dokazalo se da su krive i patvorene. Ali ipak imademo drugih podataka, iz kojih možemo zaključiti, da je papa Silvestar zaista sabor nicejski izrično potvrdio.

Najprvo znademo, da su Anatolij, patrijarh carigradski, car Marcijan, i svi oci sabora Kalcedonskoga, papu Leona usrdno molili neka izvoli sabor potvrditi. Ako se je onda u V. vijeku potvrda papina smatrala sasma nuždnom, i ako se ovo načelo smatralo davnim i običnim, nije drsko tvrditi, da je ono isto načelo valjalo takogjer o vremenu sabora nicejskoga. — God. 485. je sabor 40 biskupa iz raznih pokrajina talijanskih biskupima istočnim jasno rekao[1]), »da su biskupi Nicejski potvrdu stvari i auktoritet od svete rimske crkve zatražili.« — Znamenito je osobito, što se je papa Julij[2]) desetak godina iza sabora, pozvao na zakon, da se bez privole rimskoga biskupa ništa za crkve odrediti ne može. Za Julija dakle postojao je zakon, da je za odluke saborske potrebna privolja rimskoga biskupa; prema tome možemo, pače moramo tvrditi, da je za sabora Nicejskoga već poznat bio.

U Rimu bili su živo osvjedočeni, da je Silvestar papa sabor Nicejski potvrdio. Feliks IV. piše u listu od god. 485. o tome saboru ono, što navedosmo gore o talijanskim biskupima. Dionisij mali pako dodaje u svojoj zbirci saboru Nicejskome ove riječi:[3]) »I odlučilo se, da se sve ovo pošalje Silvestru biskupu grada Rima.«

Osim toga možemo sa Muzzarellijem[4]) kazati, da je isti potpis zastupnika papinih mogao sadržavati u sebi potvrdu papinu. Zar nijesu oni potpisali u ime pape? je li ovaj potpis ikada opozvan? zar nije odobravan baš time, što su zaključci sabora vazda obdržavani i vršeni? Zaista, svečanija bi bila potvrda posebnim pismom, što bi ga bio papa Silvestar na sabor upravio, ali što se tiče potvrde same, dovoljna je potpisom zastupnika. Vito i Vincencij potpisali

---

[1]) „Confirmationem rerum et auctoritatem sanctae romae ecclesiae detulerunt.“ Mansi t. r.

[2]) „Julus rescribens episcopis, qui Antiochiae convenerant, conquestus est, quod contra canones ipsum ad synodum non vocassent, cum ecclesiastica regula interdictum sit, ne praeter sententiam Romani pontificis quidquam ab ecclesiis decernatur.“ Sokrat H. E. l. II. c. 17.

[3]) „Et placuit, ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Silvestrum.“

[4]) De auctorit. Rom. Pontif. t. I. c. V. §. 1.

su izrično u ime pape Silvestra; on im je dakle to naložio, on ih je ovlastio, jer inače toga učiniti ne bi bili mogli.

Prema tome držimo, da nije drsko, ako tvrdimo, da je biskup rimski zaključke sabora potvrdio.

2. Sabor carigradski I. god. 381.

Ovaj je sabor imao zadaću, da dadne biskupa Carigradu, da učvrsti vjeru nicejsku proti Arijancima i da, ako moguće, složi sa crkvom Macedonijance, koji su zanijekali, da je Duh sveti pravi Bog. — Promotriti ćemo tečaj i ugled ovog sabora.

a) Tečaj sabora.

U tu svrhu sazove car Theodosij I. biskupe svoga carstva[1]) u Carigrad, gdje se zaista sakupiše u svibnju god. 381. Vjerojatno je, da papa Domaz o tome ništa nije znao, budući je bio u carstvu Gratiana.[2]) Theodosij dakle nije namjeravao sazvati sabor vaseljenski, nego sabor općenit za istok. I zaista u saboru nalazimo samo istočne biskupe.

Predsijedao je saboru s početka Meletij iz Antijohije; iza smrti njegove Grgur Nazijanski, kašnje njegov nasljednik Nektar, biskup Carigradski. Oci saborski urede biskupsko pitanje za Carigrad, oni potvrde iz nova vjeru Nicejsku, u simbol metnu dodatak proti Macedonijancima, koji ne hoteći zabaciti svoje zablude usprkos nastojanju istoga cara i njekih biskupa otidoše iz Carigrada i napokon odrede četiri kanona, megju njima onaj treći, kojim se biskupu carigradskome odregjuje mjesto i dostojanstvo odmah iza biskupa rimskoga pred aleksandrijskim i antijohijskim. O vjeri samoj nijesu ništa iz nova raspravljali, nego jedino opetovno su ispovijedili, da čvrsto drže vjeru nicejsku i da osugjuju zabludu Macedonijevu, o kojoj su znali, da su ju već osudili i drugi pokrajinski sabori, naročito papa Damas u Rimu.

Svršivši svoju zadaću upravi sabor kratak list na cara, gdje govori o svome radu i gdje ga moli, neka sve zaključke potvrdi. Odlukom od 30. srpnja 381. prihvati car sve zaključke i učini ih,

---

[1]) Theod. Hist. l. v. c. 6.

[2]) Vara se Baronij i drugi veleći, da je ovaj sabor papa Damas sazvao; list papin, na koji se pozivlju, upravljen je na cara Theodosija, koji je usljed toga biskupe pozvao u Carigrad; ali to je bilo god. 382.

da budu državnim zakonom. Čini se, da Oci ovoga sabora nijesu namjeravali biskupa Rimskoga o ıadu svome izvijestiti i za potvrdu zamoliti. Jer tek godinu dana kašnje opet sabrani u Carigradu odrediše tri zastupnika u Rim sa listom i primjerkom odluka vjerskih, gdje pretpostavljaju uvjerenje, kako će papa Damas uvidjeti, da se vjera njihova sa njegovom sasma slaže[1]).

b) Ugled sabora.

Premda su Oci saborski u listu na papu Damasa sabor nazvali vaseljenskim[2]), znademo ipak iz povijesti, da si je ovaj sabor tek vremenom stekao ugled sabora vaseljenskoga i to na istoku i zapadu.

Na istoku priznan je saboru carigradskomu značaj vaseljenskoga tek u polovici V. vijeka. Jer na saboru Efeškom god. 431. slavljen je sabor nicejski, njegova je vjeroispovijest svečano pročitana[3]), a o carigradskoj ni spomena nema. Malo kašnje spominju se na saboru imenovanom »concilium latrocinium« god. 449. samo dva sabora: nicejski i efeški i ovaj posljednji izrično kao drugi[4]). Tako govoriše ne samo Monofisite, nego i njihovi protivnici, poimence tužitelj njihov Eusebij, biskup u Doryleju, koji je izrično rekao[5]): »ja ostajem kod vjere 318 otaca sabranih u Niceji i kod svega, što se u velikom i svetom saboru efeškom odlučilo.« Tek na saboru kalcedonskom iskazano bje symbolu carigradskomu veliko počitanje; pročitan je uz nicejski i time svečano potvrdjen. Iza toga štovan je sabor carigradski uopće kao vaseljenski i već car Justinijan[6]) usporedio ga sa ostalima.

Na zapadu čini se sigurno, da je vjerske odluke ovog sabora već papa Damas potvrdio, pošto su posve u skladu sa odlukama o Duhu svetom u raznim saborima pokrajinskim, poimence rimskim. Sabornim listom god. 382. nijesu biskupi istočni namjeravali zamoliti, da papa njihove odluke izrično potvrdi, nego su htjeli samo

---

1) *„Ουτω γετοῦ τεττῆς πιστεος συμφονηθέντος λόγου, καὶ τῆς χριστιανικῆς κυρωδείσης ἐν ἡμῖν ἀγάπης . . .“* (ita consonante fidei sermone et dominante in nobis christiana charitate . . . desinemus dicere . . .

2) *„συνοδος οἰκουμενική“* valjda u širem smislu, kao što su Afrikanci sabore svoje pokrajinske nazivali: concilia universalia, generalia.

3) Mansi t. IV.

4) *„ἡ δευτερα σύνοδος“* Mansi t. VI.

5) Actio I. Mansi t. VI.

6) U ediktu svome proti trim glavama. Hard. t. III.

njeka nesporazumljenja suzbiti, da se uspostavi jedinstvo, sloga i ljubav. Ali isti Focij[1]) tvrdi, da je papa Damas sabor potvrdio. No, nije potvrdio kanon treći o časti biskupa carigradskoga.

Ovo možemo razabrati najprvo iz čina sabora kalcedonskoga. Na tom je saboru symbol carigradski pročitan, pohvaljen i odobren; time bjehu izaslanici papini sasma zadovoljni. Ali, kad je ovaj sabor i kanone carigradske čitao, te odobrio, izigjoše izaslanici papini; drugog pako dana uložiše prosvjed proti njima tvrdeći, da ove odluke nikako nijesu ubrojene u odluke saborske.[2]) I zaista čini se, da Oci sabora carigradskoga ovih kanona, naročito kanona trećeg, Rimu nikako priopćili nijesu. Tako tvrdi Leo I. u listu na carigradskog biskupa Anatolija. Isto tako piše Grgur[3]) veliki, da crkva, rimska crkva onih kanona nema, niti ih je primila, nego, da je primila samo ono, što je proti Macedoniju utanačeno. — Isto tako govori i papa Feliks III. u listu na redovnike carigradske godine 485. samo o trim saborima: o nicejskom, efeškom i kalcedonskom; sabora carigradskoga ne spominje, kao što ni nasljednik njegov Gelasij.

Ali iz listova pape Vigilija, Pelagija II. i Grgura[4]) velikoga razabire se, da su sabor carigradski počam od VI. vijeka započeli smatrati vaseljenskim. No, odobravane su jedino odluke vjerske, a nipošto kanoni, najmanje poznati kanon treći. Ovomu se kanonu opirahu iste crkve istočne, osobito Aleksandrijska, čija su prava povrijedjena; na zapadu je priznan tek za Inocencija pape III. na saboru lateranskom IV. god. 1215., gdje je patrijarhu carigradskomu odobreno drugo mjesto odmah iza biskupa rimskoga.

Sabor dakle carigradski je po sebi pokrajinski; tek vremenom stekao si je dostojanstvo sabora vaseljenskoga priznanjem sve crkve, a to samo pogledom na odluke vjerske. No, da se je popeo na ovaj stepen, nije se to dogodilo bez priznanja biskupa rimskoga.

---

[1]) Focij, de synodis u zbirci Mansi t. III.

[2]) Mansi t. VII.

[3]) „Romana ecclesia eosdem canones . . . hactenus non habet, nec accepit; in hoc autem eam accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum.“ Gregorii lib. VII. ep. 34.

[4]) „Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor.“ Onda nabraja nicejski, carigradski (. . . in quo Eunomii et Macedonii error convincitur), Efeški i Kalcedonski.“ Hard. t. II. pg. 854.

3. Sabor efeški god. 431.

Povod ovomu saboru bijaše kriva nauka Nestorija, biskupa carigradskoga od god. 428.. U borbi proti Arijancima, Apolinaristima i drugim krivovjercima, koji nijesu priznavali potpune naravi čovječanske u Isusu, zalutao je na drugu skrajnost, te ustvrdio, da ima u Isusu ne samo potpuna narav čovječanska uz narav Božju, nego da ima u Njemu i osoba čovječanska uz osobu Božju; odatle je izvodio posljedicu, da se Djevica Marija ne smije zvati Bogorodicom. Usljed ove nauke, koju je kao biskup u Carigradu propovijedao, uznemirio se osobito istok. Sabor efeški neka bi uspostavio pravu nauku i potpun mir.

Prema našoj zadaći istražit ćemo opet, ko je ovaj sabor sazvao, ko auktoritativno upravljao, ko potvrdio; no zbog velike važnosti valja da spomenemo njeke dogogjaje prije njega.

a) Dogogjaji prije sabora efeškoga.

Nestoriju usprotivio se najodvažnije Ciril aleksandrijski, pošto je Nestorij krivu nauku svoju i u Aleksandriji i megju redovnicima egipatskim širiti nastojao. Branio je Ciril pravu nauku u govorima držanim narodu i u raznim listovima upravljenim redovnicima, caru Teodoziju, sestri njegovoj Pulkeriji i carici Eudoksiji. Pače pisao je takogjer biskupu Nestoriju moleći, neka uči, da je Djevica Marija zaista Bogorodicom. Nestorij odgovori mu kratko i oholo. Obojica izmijene još više listova.

U toj borbi uteče se Nestorij u Rim sa više listova na papu Celestina kušajući predobiti na svoju stranu i papu, te zauzeti ga proti patrijarhu Cirilu. God. 430. piše papi takogjer Ciril. U tom listu veli, da je star običaj u crkvi ovakove stvari rimskomu biskupu priopćivati i da se nije usudio prekinuti sa Nestorijom, a da nije prije čuo, kako misli sv. Stolica[1]).

Celestin dovoljno upućen o svim okolnostima sazove godine 430. sabor u Rim, gdje Nestorija auktoritativno osudi i nauku njegovu kao krivovjersku zabaci. Celestin odredi, da se ima Nestorij

---

[1]) „Vetus ecclesiarum consuetudo suadet, ut eiusmodi res Sanctitati tuae communicentur . . . Non prius autem illius communionem palam . . . deserimus, quam haec ipsa pietati tuae indicaremus. Digneris proinde quid hic sentias praescribere . . Mens tua et super hanc remententia . . totius Orientis antistitibus . . exponi debet.“ Labb. t. III.

skinuti i iz crkve izopćiti, ako svoje bludnje ne opozove u deset dana, iza kako je presudu primio. Veli mu, neka znade, da bi bio time iz sve katoličke crkve izbačen. Cirila imenuje svojim zastupnikom uz nalog, da neka njegove odredbe izvede i onda svim biskupima ravnanja radi saopći[1]).

Ciril sakupi sabor u Aleksandriji; na tome utanači list na Nestorija i sa dvanaest anatematismâ, koje bi imao Nestorij potpisati; ako ne bi htio, izvršit će se kazna odregjena od sv. Stolice. Četiri biskupa predadoše odredbe Nestoriju 30. studenoga 430.

No prije toga naslutio je Nestorij, šta ga čeka. Stoga upravi treći list na papu Celestina, gdje donjekle popušća[2]); cara pako predobije, da sazove sveopći sabor u Efes misleći, da će time sebe spasti, Cirila pako srušiti. I zaista, car sazove sabor listom od 19. studenoga 430., dakle prvo nego su stigli biskupi iz Aleksandrije i uručili Nestoriju osudu njegovu.

b) Ko je sabor efeški sazvao.

Iz rečenoga već se vidi, da je sabor sazvao car Teodozij nesporazumiv se prije sa papom Celestinom. Car upravi list na više biskupe, na patrijarhe i metropolite; odredi, da se imadu na duhove god. 431. sastati u Efesu, te neka još koje odličnije sebi podregjene biskupe sobom dovedu.

Time se stvar više zaplela. Papa je već sve odredio, kako valja proti Nestoriju postupati, njegov namjesnik, Ciril aleksandrijski, započeo je presudu izvršivati: ali taman dvanaest dana prije sazove car sabor crkveni. Primiv poziv carev smatra Ciril, da je nužno upitati papu, kako valja postupati: da li smije i Nestorij doći na sabor kao pravi član, ili da se smatra izopćenim, iz crkve izbačenim, pošto je minuo rok njemu opredijeljen za opoziv.

Ovaj se list izgubio, ali imademo odgovor papin i još njekoliko drugih listova. Iz ovih razabiremo, kako je bio papa Celestin pomirljiva duha, kako mudro je popustio caru, ali tako, da je ipak auktoritet svoj neozlegjen sačuvao. Bog neće smrti grješnika, veli papa, nego da se obrati, s toga neka Ciril nastoji uspostaviti mir i Nestorija predobiti za istinu. Ako ne će, neka žanje, što je po-

[1]) „. . scias, ab universalis te Ecclesiae catholicae communione eis ectum." ib. — Eto kako prvi biskupi na istoku priznaju višu vlast biskupa rimskoga, koji auktoritativno rješava pitanja vjerska i skida biskupa carigradskoga.

[2]) Gledaj: Hefele, Conciliengesch. t. p. 2. rg. 165. sqq.

sijao.[1]) — Cara pohvali i saopći mu, da će na sabor svoje zastupnike spremiti. — Za zastupnike odredi biskupe Arkadija i Projekta i svećenika Filipa; naloži im, neka stoje uz Cirila, ali neka čuvaju ugled svete Stolice; neka se ne miješaju u razmirice, nego neka o nazorima sude.[2]) — U listu na sabor veli papa, da će zastupci kod rasprava prisutni biti, a onda izvesti ono, što je on pogledom na Nestorija već odredio.[3])

Papa je dakle odredio, da se njegove odluke ne izvrše odmah, nego da se odgode do sabora, gdje se imadu točno izvesti, ako bi Nestorij ostao tvrdokoran, a ne bi htio ostavivši zabludu prigrliti istinu. Prisvajao si je papa auktoritativnu moć i nad istokom, pače i nad biskupima sakupljenim u općeniti sabor. Vidjet ćemo, da li su biskupi uz nazore papine pristali.

c) Ko je saborom upravljao.

Do Duhova sakupi se u Efesu mnogo biskupa; dogje i Nestorij. Samo Ivan, patrijarh iz Antijohije, sa svojim biskupima ne dospije. No, pošto je poručio, neka na nj ne čekaju, ako ne bi skoro došao, otvori se prva sjednica mjesto 7., tek 22. lipnja 431. Predsijeda Ciril aleksandrijski, ne kao biskup preslavne crkve aleksandrijske, nego izrično kao namjesnik rimskoga biskupa.[4]) Nestorij, premda više puta pozvan, ne htjede doći.

Na saboru se nauka crkve i ona Nestorijeva točno ispituje. Pročita se simbol nicejski, onda list Cirilov o sjedinjenju božanske i čovječanske naravi u Isusu i protivan list Nestorijev. Svi biskupi tvrde, da je nauka Cirilova istinita, a Nestorijeva kriva. Pročitan je list pape Celestina i njegovog sabora rimskoga i napokon mnogo mjesta iz spisa crkvenih otaca, u kojima se stara nauka crkve o sjedinjenju božanske i čovječanske naravi u Kristu tumačila; uz to je pročitano dvadeset mjesta iz spisa Nestorijevih, u kojima je

[1]) „Impleatur, manentibus statutis prioribus, sui fructu iudicii“ Labb. t. III.

[2]) Auctoritatem sedis apostolicae custodiri mandamus; siquidem . . . interesse conventui debeatis; ad disceptationem si fuerit ventum vos de eorum sententiis iudicare debeatis, non subire certamen.“ Constant, epist. rom. pont. t. I.

[3]) (Legati nostri) „iis, quae aguntur intersint, et ea quae a nobis antea statuta sunt exequantur; quibus praestandum a Sanctitate vestra non dubitamus assensum.“ ibid.

[4]) U zapisniku prve sjednice stoji: „Considentibus . . . episcopis, Ciryllo Alexandriae, qui et Coelestini quoque sanctissimi sacratissimique Romanae Ecclesiae Archiepiscopi locum obtinebat . .“ Labb. III.

on svoje nauke razglabao. Napokon osude Nestorija svi »prinuždeni svetim kanonima i listom svetoga oca našega i suslužbenika Celestina biskupa crkve rimske.«[1])

Malo kasnije, naime 10. srpnja, sazove Ciril drugu sjednicu, jerbo tek sada stigoše tri spomenuta već izaslanika pape Celestina sa točnim poznatim već uputama. Pročitan je list pape Celestina na jeziku latinskom i grčkom. U njemu se zanositim riječima sabor hvali, a i opominje, neka ne dopušta krivih nauka o osobi Kristovoj; a na kraju veli papa, da šalje svoje izaslanike, neka prisustvuju sjednicama i izvrše ono, što je on pogledom na Nestorija već prije naredio. Usprkos ovoj izjavi, kojom papa ističe svoju vlast i zahtijeva, da se ispuni sve, kao što je on već odredio, primi sabor ipak papin list velikom radošću i vapije: »ovo je pravi sud, hvala novomu Pavlu Celestinu, novomu Pavlu Cirilu, čuvaru vjere Celestinu.«[2])

Papin izaslanik, biskup Projekt, upozori odmah sabor, kako papa hoće, da se sada izvrši, što je on već prije u korist crkve odredio, neka dakle svi biskupi pristupe njegovoj presudi. Prema tomu nije bilo saboru slobodno sada tek istraživati, da li Nestorij uči krivu vjeru, nego stvar je već riješena i to odlukom papinom, biskupi valja da ju prihvate i time dodaju joj veći sjaj i veću spoljašnu moć.[3]) Biskupi ne poriču ovih papinih nazora pače povlagjuju im. Firmo, metropolita Cesarejski u Kapadociji, rekao je izrično, da je papa listom upravljenim na biskupe već unaprijed propisao pravilo, po kojem su se ravnali i proti Nestoriju izrekli kanoničnu i apostolsku presudu. Svećenik Filip, takodjer izaslanik papin, zahvali se saboru, što su se svi ti članovi pridružili svetoj glavi znajući, da je Petar glava sveopće vjere i svih apostola: onda zamoli, neka se izaslanicima uruče dosadanji zaključci, da ih prema nalogu papinom potvrditi mogu. Pošto je sabor obećao, svrši druga sjednica.

---

1) . , „*αταγκαιως κατεπέιχθεγτες ὑπό τε τῶν κανόγωγ, καὶ ἐκ τῆς επιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτο πατρος ἡμῶν καὶ σιλλειτομργοῦ Καγεδτίνου τοῦ επισκοπου τῆς Ρωμαιων εκκλησιαζ* . .“ Mausi, Labb.

2) Labb. t. III.

3) Hefele veli: oci saborski u prvoj sjednici ne shvatiše točno svoje zadaće, jer zapodješe istragu o pravovjernosti Nestorijevoj; stoga odrediše čitanje raznih dokumenata, da se dokaže i tek onda poviknuše mnogi: anthema. l. c. t. II. pg. 199.

Odmah drugog dana urečena je treća sjednica. Izaslanici izjave, da su sve pročitali i pronašli, da je presuda sasma kanonička i prema stezi crkvenoj, ali po nalogu papinom moradu zamoliti, neka se zapisnik u njihovoj prisutnosti pročita. Ovo se zbude. Iza toga govore izaslanici o vlasti papinoj, o izopćenju i svrgnuću Nestorija. Ciril primjeti, da oni govore kao zastupnici pape i svekolike zapadne crkve i zamoli ih, neka akte prošastih sjednica potpišu. Oni rado učine prema zamolbi.

Držalo se još pet sjednica; sedma i posljedna 31. srpnja, u kojoj su njeke privatne stvari riješene i stvoreno šest kanona proti Nestoriju, Pelagijancima i Messalijancima. Time je sabor zaključen, pošto je svečano pristao uz sud Celestinov, koji je želio, da time sud njegov postane sjajnijim, očitijim, te uzmogne krivovjerce laglje sklonuti, da prestanu od svoje opornosti.

d) Koje zaključke potvrdio.

Pošto je sabor zaključio sve baš onako, kao što je papa Celestin već prije odredio, nije bilo upravo od potrebe, da se zaključci opet iz nova potvrde. No potvrdio ih je papa ipak listom od mjeseca ožujka god. 432. upravljenim onim biskupima saborskim, koji su onda u Carigradu boravili. Hvali biskupe, što su Nestorija svrgnuli i time zajedno s njim vjeru obranili.[1] Vidi se iz ovoga lista opet iz nova vlast i premoć papina, jer ako uopće i potvrgjuje presude proti krivcima, ipak ne pristaje sasma uz strogost sabora, nego u njekim ju točkama ublaži.

4. Sabor kalcedonski god. 451.

Sabor kalcedonski je tečajem svojim mnogo nalik na efeški. Sastao se u svrhu, da uspostavi u istočnoj crkvi mir, što ga poremetio monofisitizam. Monofisitizam zove se nauka, koja uči, da imade u Isusu ne samo jedna osoba, nego takogjer samo jedna narav. Klice ove bludnje nalaze se već za sabora efeškoga; no uzraste i proširi se osobito nastojanjem Eutiheta, arhimandrita u Carigradu. Budući je bio veoma ugledan, a pozivao se na sv. Cirila, mnoge je za sobom povukao. Bludnja se tako širila i toliko nemira prouzročila, da se je moralo misliti na vaseljenski sabor, kao na jedini lijek.

---

[1]) Laudat Patres, quo, ad dejectionem Nestorii, cuius rei tam fideliter peractae executeres nobiscum videmus fdei defensores." Labb. l. c.

O tome veoma znamenitom saboru, naime o saboru kalcedonskom god. 451., govorit ćemo sada samo toliko, koliko je od potrebe za svrhe ovoga članka, ostavivši točniju raspravu za drugu priliku. Najprije pako promotrimo dogodjaje prije njega.

a) Dogogjaji prvo sabora i početak njegov.

Na bludnju Eutihetovu upozori cara najprije Domno, patrijarh antijohijski, listom god. 448. Odmah zatim iznese Eusebij, biskup u Dorileju, krivu nauku pred pokrajinski sabor u Carigradu, kome je predsijedao carigradski biskup Flavijan. Eutihet je osudjen, svrgnut sa svećenstva i izopćen.

Ali Eutihet ne miruje, nego napregne sve sile, da krivu nauku svoju obrani. On piše glasovitom sv. Petru Hrisologu, biskupu u Raveni, pače istome papi Leonu I. Sv. Petar Hrisolog odgovori, kako žali razmirice nastale o utjelovljenju Isusovu, a da odgovora dati ne može, jer nije saslušao protivne stranke, neka sluša papine nauke, jer u Rimu Petar na svojoj stolici živi i predsijeda i jer bez privole biskupa rimskoga ne smije suditi o pitanjima vjerskim.[1])

Papa Leo I. dopisivao je sa Flavijanom, dok se sasma uputio i u svibnju 449. priznao, da je Eutihet zabludio. Obećao je opsežniji list o stvari. No, megjutim sazove car Teodozij općeniti sabor u Efez. Papa Leo pristane, premda veli, da je stvar tako bistra i jasna, da sabora ne bi trebalo; poručio je caru, da će na sabor spremiti izaslanike, koji će ga zamijeniti. Osim toga pisao je papa Leo na sabor sam. U tome listu ističe upliv svete stolice na dogmatična pitanja hvaleći cara, koji znade, kako je po njega najčasnije, ako se pobrine, da u carstvu njegovom ne niču zablude i koji je, utekavši se k apostolskoj stolici da kao iz ustiju blaženoga Petra čuje, što valja vjerovati, pokazao, kako štuje uredbe božanske.[2])

---

[1]) „Justus mediator non est, qui sic unam partam audit, ut nihil alteri reservet. In omnibus autem hortamur te, ut his quae a beatissimo papa scripta sunt, obedienter attendas, quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem. Nos enim . . . extra consensum romanae civitatis episcopi causas fidei audire non possumus". Coll. Labb. t. V.

[2]) Religiosa principis fides . . . hanc reverentiam divinis detulit institutis, ut ad sanctae dispositionis effectum auctoritatem apostolicae Sedia adhiberet, tanquam ab ipso beatissimo Petro cuperet declarari, quod in eius confessione laudatum sit." Coll. Labb. t. IV.

Premda je papa Leo kazao, da je ovo pitanje veoma jasno, ipak je znao, da mogu nastati velike razmirice. pošto je bio car dosta slabog uma, a zavaravali su ga dvorjanici i pošto je bilo veoma slavohlepnih biskupa. S toga je mjesecca lipnja izdao onaj glasoviti dogmatični list, u kojem toli divno tumači istine o utjelovljenju Isusa i koji neka bi bio za sabor kao auktoritativno pravilo.

Sabor efeški[1]) sastao se u mjesecu kolovozu 449. No, pošto je Dioskur, patrijarh aleksandrijski, silom upravljao, vojnicima biskupe strahovao, papinske izaslanike omalovaživao i uopće u prilog bludnje nezakonito postupao, ostaviše izaslanici Efes i vratiše se u Rim, gdje papu Leona o dogogjajima izvijeste. Papa sazove pokrajinski sabor u Rim, te osudi i zabaci sve, što god se u Efesu učinilo; u listovima pako upravljenim na cara i caricu moli, neka se što prije sazove nov sabor u Italiju, da opere ljage efeškoga.

Car, ne će da pristane uz papu, nego brani sabor efeški. Papi odgovori kratko i javi mu, da je patrijarh Flavijan umro i moli ga, neka potvrdi izbor Anatolija, koga je Dioskur zaredio. Papa spremi u Carigrad listove i izaslanike, da stvari izvide i potvrde Anatolija, ako uvide, da mu je vjera čista i istinita[2]). Prije nego li dospiju izaslanici u Carigrad, Theodosij umre; mjesto njega bude carom Marcijan, s kojim se je Pulherija vjenčala. Izaslanike prime velikom čašću; list Leonov na Flavijana je na sazvanom saboru pročitan. Anatolij i svi ostali ga potpišu, pošalju svim metropolitima, koji takogjer sa svim svojim biskupima uz nauke pristanu[3]). Mir bješe uspostavljen.

Budući su stvari uredjene i budući su zbog ratova na granicama vremena bila opasna, držao je papa, da je nov sabor za sada suvišan, nego da se može odgoditi. No, pošto je car silio i sabor sazvao u Niceju, popustio je papa Leo želeći, da se u srcima svih katolička vjera utvrdi. Veli, da će i on po izaslanicima svojim biti prisntan[4]).

---

[1]) Zapisnici ovoga sabora, koji se prozvao lupeškim, ne stigoše do nas potpuni, nego jedan dio ostao je u zapisnicima sabora kalcedonskoga, gdje je pročitan; drugi dio pisan sirski našao i izdao se nedavno.

[2]) Epist. Leon. XXXII. et XXXV, in Coll. Labb. t. IV. et S. Leonis opera edit. Col. a. 1551.

[3]) Priznalo se dakle, da je dogmatičnim listom pape Leona vjersko pitanje riješeno.

[4]) Ep. Leon XLIII.; Op. S. Leonis.

Upute, koje je Leo izaslanicima svojim dao, izgubile su se; imademo ipak dva odlomka u zapisnicima sabora kalcedonskoga. U prvoj sjednici veli papin izaslanik, biskup Pashasij: »mi imademo nalog apostolskoga biskupa u Rimu, koji je glava svih crkava, da Dioskur ne smije imati u saboru mjesta.« U sjednici šestnaestoj pako je izaslanik, svećenik Bonifacij, iz papine upute ovo pročitao: »odredabâ sv. otaca (u Niceji naime pogledom na prednost velikih metropolitâ) nikako ne smijete dopustiti da se prekrše i svakako morate moj auktoritet u svojoj osobi čuvati i braniti. I ako bi gdjekoji, oslanjajući se na sjaj svojih gradova, išta htjeli prisvajati si, to morate sve odlučno odbiti«[1]).

b) Ko je saborom auktoritativno upravljao?

Zbog neprilika prenese car sabor iz Niceje u Kalcedon; otvoren je 8. listopada, zaključen pako 1. studenoga. Carski povjerenici vodili su poslove sabora, odregjivali predmete, o kojima se vijećalo, naregjivali glasanje, te se čini, kao da su oni pravi predsjednici, papini pako izaslanici da samo prvi glasaju. No motreći sav tečaj sabora razabiremo odmah, da su duhovni i pravi predsjednici papini izaslanici, jer carski povjerenici nijesu nikada glasali ili pitanja raspravljali, nego sve se vršilo baš prema zahtjevima papinih izaslanika. Sabor sam piše papi Leonu, da je on njima, kao glava članovima predsijedao, u onima, koji su njega zastupali[2]); onda sabor još dodaje, da su carovi predsijedali radi reda, da se uzdrži[3]). I zaista carski su povjerenici vazda razlikovali megju sobom i saborom. Sabor zamolio je papu, da mu zaključke potvrdi, i time priznao vrhovnu njegovu vlast. Leo pako je odlučno o zastupnicima svojim pisao, da su saboru predsijedali[4]).

U prvoj sjednici zahtijevaju izaslanici papini u njegovo ime, da Dioskuru ne može biti mjesta u saboru, jer budući je optuženik, kako bi mogao da sjedi usrijed sudaca. I zaista Dioskur mora mjesto svoje ostaviti.

Veoma znamenita je druga sjednica. Carski povjerenici zahtije-

---

[1]) Mansi t. VI. et t. VII. Ovo je najbogatija i najpotpunija zbirka svih akatâ našeg sabora.

[2]) „ὧν (naime biskupa na saboru) σὺ μὲν, ὡς κεφαλὴ μελῶν, ἡγεμόνευες ἐν τοῖς τὴν σὴν τάξιν ἐπέχουσιν..“

[3]) „Βασιλεῖς δὲ πιστοὶ πρὸς εὐκοσμίαν ἐξῆρχον.“ Mansi t. VI.

[4]) „Vice mea orientali synodo praesederunt.“ Mansi t. VI.

vaju, neka sabor protumači, koja je prava vjera, da mogu opet vratiti se na pravi put oni, koji su zabludjeli. Biskupi prosvjeduju veleći, da ne smije niko novih formula vjerskih sastavljati, nego valja se držati one, koju sastaviše oci. Svi biskupi povlagjuju Cekropiju iz Sebastopola, koji je rekao: »o pitanju eutihijanskom izdao je rimski nadbiskup pravilo, koje su svi već potpisali.« Na to poviču svi biskupi: »to velimo i mi, tumačenje Leonovo dosta je; novog razlaganja ne trebamo«[1]). Povjerenici carski ne će pristati, nego zahtijevaju povjerenstvo, koje neka sve ispita, uspjeh saboru priopći, te prestanu dvojbe. Napokon složiše se i pročitaše na saboru vjeroispovijest nicejsku, carigradsku, dva lista Cirila aleksandrijskoga i napokon spomenuti već list pape Leona. Na to povikaše svi biskupi: »ovo je vjera Otaca, ovo je vjera apostola; svi tako vjerujemo, pravoslavni tako vjeruju, anatema onomu, ko drukčije vjeruje; po Leonu govorio je Petar.«[2])

Njekim biskupima iz Ilirika i Palestine bješe njeki izrazi tamni, nerazumljivi, kao da izrazuju nestorijansku krivu vjeru. Premda je Leo pitanje vjersko točno i auktoritativno protumačio, te su se njemu podvrgli svi ostali oci saborski, dopustiše ipak ovim, da se točnije upute, jer dvojili nijesu iz zlobe, nego iz nesporazumljenja. Ovo je ustrpljenje najbolje uspjelo, jer dotični biskupi upućeni pristali su onda uz vjeru Leonovu.

U trećoj sjednici nije bilo carskih povjerenika. Nijesu htjeli utjecati na osudu Dioskura, nego su htjeli neka imadu biskupi sasma slobodne ruke. Pošto su sve optužne točke proti Dioskuru istražene, svrgnu ga papini zastupnici u ime i prema nalogu pape sa biskupske časti i zabrane mu svaki svećenički čin.

Pošto su monofisite tvrdili, da je stara vjera povrijedjena, to su oci saborski u četvrtoj sjednici opet izrično ustvrdili, da se dogmatični list Leonov sasma slaže sa vjerom proglašenom na saboru nicejskom, carigradskom i efeškom. U ovoj sjednici zovu papu: »nadbiskupom sve crkve«[3]). Premda je ovaj list i nauka u

[1]) Cecropius . . . dixit: Emerserunt, quae ad Eutycheten pertinebant et super iis forma data est a sanctissimo archiepiscopo Romae urbis et sequimur eum et epistolae omnes subscripsimus. Reverendissimi episcopi clamarunt: Ista omnes dicimus, sufficiunt quae exposita sunt, alteram expositionem non licet fieri.“ Mansi t. VI.

[2]) Post lectam epistolam Leonis . . . „episcopi clamaverunt: Haec Patrum fides, haec Apostolorum fides . . . Petrus per Leonem i ta locutusest.“ Mansi i 5.

[3]) »πασῶν τῶν ἐκκλησίων ἀρχιεπίσκοπος« Mansi ib.

njemu protumačena već prihvaćena, ipak je sabor dopustio, da se opet prosugjuje, kako se često odluke pregjašnjih sabora iz nova ispituju, ne s toga, što se o njima dvoji, nego s toga, jer imadu biskupi kao sudci ovo pravo i da se onda slabijim i nestalnim olakoti prigrliti istinu.

Peta sjednica spada u najznamenitije svekolike stare kršćanske crkve; jer na njoj protumačena je vjera, kao što se od sabora zahtijevalo. Najprvo je pročitana formula, ne sasma točna i bistra, a koju je većina branila, osobito Anatolij, biskup carigradski. Izaslanici papini ne će da pristanu, nego zahtijevaju, da se mora sasma slagati sa listom Leonovim, inače bi oni sabor ostavili i otišli kući. No, sabor o tome ne će da čuje. Izaslanici napokon vele: »Dioskur je zabacio izraz, da u Kristu jesu dvije naravi, a odobrio izraz, da Krist jest iz dvaju naravi; Leo pako uči: u Kristu jesu dvije naravi nepomješane i nerazdruživo spojene; za kim ćete se povesti: za svetim Leonom ili za Dioskurom?« Svi biskupi poviču: »mi vjerujemo kao Leo, ne kao Dioskur, ko prigovara, onaj je Eutihijanista.« Izaslanici izvode odmah ovu posljedicu: »onda morate i u simbol uzeti nauku Leonovu.« I zaista sada pristane sabor na to i sastavi veoma krasan simbol vjere[1]), gdje se saborom nicejskim, carigradskim i efeškim usporegjuje dogmatični list Leonov kao pravilo vjere i gdje se veoma točno označuje prava vjera po utjelovljenju proti svim dosadašnjim zabludama.

Šesta sjednica bješe izvanredno svečana, osobito s toga, što je došao sam car osobno, a i carica Pulherija uz sjajnu pratnju. Pročitan je simbol, povlagjuje mu se i svi ga potpišu. Na to se car zahvali, da se uspostavilo jedinstvo vjere i zaprijeti teškim kaznama svakome, koji bi mir vjerski opet htio narušiti[2]).

Time se svršila zadaća sabora. Biskupi htjedoše kući, car pako naredi, neka ostanu još tri četiri dana, te se posavjetuju o njekim stvarima crkvene stege. Za nas su znamenite samo još dvije zadnje sjednice, naime petnaesta i šestnaesta.

Iz zapisnika četrnaeste sjednice razabire se, da su papini izaslanici na svršetku otišli, a oci se sakupili u petnaestu sjednicu. U toj sjednici sastavili su XXVIII. kanon, kojim odregjuju biskupu carigradskomu velik patrijarški teritorij, jednaka prava sa

---

[1]) Gle simbol u Hefele Bd. 2. pg. 469. s. 99. ili Mansi t. VII

[2]) Mansi t. VII.

rimskim biskupom i u dostojanstvu prvo mjesto iza njega. Mnogi biskupi kanon nijesu potpisali.

Na zahtjev izaslanika papinih sastane se još šestnaesta sjednica. Izaslanici zahtijevaju, neka se pročita protokol pregjašnje sjednice, u kojoj se za njihove otsutnosti nješto zaključilo, što se sa kanonima crkvenim nipošto ne slaže. Pošto se protokol pročitao, upozore izaslanici, kako se kanon protivi šestomu kanonu sabora nicejskoga, gdje je potvrgjena prednost starih patrijarških stolica i gdje o Carigradu ni govora nema. Oni vele, da su se oci pozivali više na dotični kanon sabora carigradskoga, koji kanon u Rimu nije predložen, da se potvrdi. Nakon podulje rasprave saberu carski povjerenici sve misli u jednu i vele: iz svega razabirem, da prvo pravo pred svima i najodlučnije dostojanstvo časti pripada nadbiskupu staroga Rima, a da mora i nadbiskup novoga Rima uživati iste prednosti časti i da imade pravo zaregjivati metropolite . . .« Biskupi viču: »tako je pravo, tako mislimo i hoćemo . . .« A izaslanici papini prosvjeduju i uspiju barem u toliko, da im se prosvjed stavio u zapisnik[1]).

Time je zaključen sabor kalcedonski, koji je trajao tri nedjelje.

c) Ko je sabor potvrdio i u kojem opsegu.

Sabor upravi saborski list na papu Leona, u kojem ga moli, neka potvrdi sve zaključke, poimence one o stolici carigradskoj, kojim su se njegovi izaslanici opirali[2]). Malo kasnije uprave nove listove na papu isti car i Anatolij biskup carigradski, gdje takogjer mole da se potvrde prednosti biskupa carigradskoga No, papa Leo je uvidio, kako je po jedinstvo crkve pogibeljan duh, koji je carigradskim biskupima, jer su biskupi novog Rima, udijeljivao sve to veće prednosti. S toga on u odgovoru potvrdi zaključke vjerske, no zabaci kanon XXVIII.; jer se protivi saboru nicejskomu i povregjuje prava crkve aleksandrijske, antijohijske i drugih velikih biskupa; ma kako velik bio gragjanski sjaj Carigrada, ipak Carigrad nije početka apostolskoga. U tom smislu upravi papa više listova na cara, caricu, biskupa Anatolija i druge.

Budući ovi listovi nijesu objavljeni, nastane uopće glas, da

[1]) Mansi t. VII.

[2]) Sabor piše: „. . . omnem vobis gestorum vim insinuavimus ad comprobationem nostrae sinceritatis, et ad corum quae a nobis gesta sunt firmitatem et consorantiam (βεβαίωσίν τε καὶ συγκατάθεσιν)“ Mansi t. VII.

je papa sabor kalcedonski zabacio. S toga pridignu krivovjerci glave i započmu opet silnije postupati. Da se toj neprilici doskoči, piše car Marcijan god. 453. papi Leonu list i zamoli ga, neka izvoli spremiti list, kojim neka bude svim crkvama i svim narodima očito, kako on potvrgjuje sve, što se na saboru zbilo[1].

Na to potvrdi papa novim listom sve vjerske dekrete sabora kalcedonskoga, zabaci pako kanon XXVIII. List otpremi caru. Iza toga upravi papa listove na razne znamenite i uplivne osobe: na caricu, na nadbiskupa antijohijskoga, aleksandrijskoga i druge. U listovima tuži se na carigradskog biskupa Anatolija, što je prepriječio, da se po crkvama istočnim nije čitao onaj papin list, gdje se zabacuje kanon XXVIII. Sa Anatolijem pako papa ne će više da opći.

U travnju god. 454. piše Anatolij papi, kako ga peče, što je papa prestao s njim općiti; on nikako ne misli protiviti se naredbama papinim; nije on kriv, što je kanon XXVIII. sastavljen; no o papi ovisi, da li će ostati pravomoćan ili ne[2]. Leo mu odgovori, pokara ga radi njegove častohlepnosti i opomene ga, neka čuva kanone starih sabora, osobito nicejskoga. Isto tako piše papa i caru.

Papa je od sele prijateljski općio sa Anatolijem i nasljednikom njegovim Gennadijem. O kanonu XXVIII. nije se više spominjalo. Leo je morao držati, da su ga i Grci zabacili, pošto ga on nije potvrdio; jer isti sabor kalcedonski, car Marcijan i biskup Anatolij izrazili su se u listovima, da može ovaj kanon pravomoćan biti samo onda, ako ga papa Leo potvrdi. I zaista Grci se na nj nijesu više pozivali, pače ni u zbirke kanona ga nijesu primali, te imadu tadašnje zbirke samo 26 kanona kalcedonskih. A usprkos tome su ipak biskupi carigradski tiho u praksi sva ona prava držali i njima se služili.

---

[1]) „Dignetur pietas tua mittere litteras, quibus manifestum fiat ecclesiis omnibus et populis, quae in sacra synodo gesta sunt a Beatitudine vestra confirmari." Ep. Marc. Eto presjajnog svjedočanstva, da sabor nije pravomoćan, ako ga papa nije potvrdio.

[2]) „. . . pro certo Beatitudo vestra hoc habeat, nullam esse culpam in me . . . sed ecclesiae CPtanae . . clerus est, qui hoc habuit studium et . . . sacerdotes . . ., cum et sic gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestrae Beatitudinis fuerit reservata." Ep. Leon. 132.

5. Sabor carigradski II. god. 553.

Manje znamenit, a i manje uspješan po crkvu bješe peti sabor vaseljenski ili carigradski II. Imao je riješiti teške razmirice o trijem glavama[1]). Tri glave nazvale se ove točke: 1. Teodor mopsueški i njegovi spisi, 2. spisi Teodoreta biskupa u Ciru proti anatematismima sv. Cirila aleksandrijskoga i 3. list svećenika Ibe Marinu u Persiji. Njeki su tvrdili, da se ove tri glave moradu osuditi, a drugi da se ne smiju, jer bi se pogrdio time sabor vaseljenski kalcedonski[2]). Ne upuštajući se za sada u razna razmišljavanja i razjašnjivanja ocrtat ćemo samo tečaj preteške razmirice, da opet i u tome pitanju vidimo odnošaj rimskoga nadbiskupa prema svekolikoj crkvi katoličkoj. Pogledajmo dakle, šta se dogodilo prije sabora, kakav je bio odnošaj pape prema saboru i kako je sabor postao vaseljenskim.

a) Dogogjaji prije sabora.

Nemir prouzroči car Justinijan svojim »ediktom« god. 544., kojim je tri glave osudio. Car zahtijeva, da moradu svi biskupi njegov »edikt« potpisati. Mena, patrijarh carigradski, ustručava se, jer mogao bi se time sabor kalcedonski pogrditi i jer ništa ne će da učini bez apostolske stolice u Rimu. No, pošto mu se zakletvom obećalo, da će mu se potpis vratiti, ako biskup rimski ne bi osude odobrio, on potpiše. Takogjer Efrem, patrijarh antijohijski s početka ne će potpisati, ali pošto mu se prijetilo, da će ga svrgnuti, potpiše. Silom i lukavosti predobi car sav istok za svoj edikt. Na zapadu pako ne će potpisati ni papa Vigilij, ni ostali biskupi, osobito ne afrički.

Vidivši car da bez pape Vigilija uspjeti ne će, zovne ga u Carigrad, ne bi li mu ovdje za rukom pošlo, predobiti papu i njegov

[1]) Glave, capitula, κεφάλαια kratke su rečenice, kojima se izriče anatema proti onom, koji bi ovo ili ono tvrdio. No, u našem slučaju znači „glava ili capitulum" spomenute tri stvari. Hefele Conc. G. Bd. 2.

[2]) Tri glave su se po sebi osuditi mogle: Teodor mopsueški ima u spisima mnogo krivih nauka, kojih nikada nije opozvao; Teodoret pako Nestorija puno hvali, Cirila pako aleksandrijskoga pogrgjuje kao jeretika; u listu Ibe hvali se Teodor mopsueški, i nalaze se sumljive nauke, pače povrijegjuje se čast sabora efeškoga. No, pošto se radilo o osobama mrtvim, pošto su mnogi mislili, da time nišane monofiste na sabor kalcedonski, gdje Teodor nije izrično osudjen i gdje su se Teodoret i Iba kao pravovjerni primili, s toga su se osudi žestoko opirali.

potpis. Papa prisiljen otputuje prema svršetku god. 545., nakon godišnjeg boravka u Siciliji stigne u Carigrad početkom god. 547.

Došav u Carigrad osudi monofisite, prekine općenje sa patrijarhom carigradskim i ostalim biskupima, koji su »edikt« potpisali. Mena, patrijarha, suprotno i papu izbriše iz diptikâ. Ali iza kratkog vremena izmire se. Vigilij je od cara i dvora njegovog premnogo trpio; pače bila je pogibelj raskolu, ako ne bi pristao i tri glave osudio. U toj muci misli papa, da se tri glave same u sebi zaista osuditi mogu, samo da se uščuva ugled sabora kalcedonskoga. Čini se, da je caru tajno obećao, da će pristati i tri glave osuditi. God. 548. sakupi sedamdeset biskupa, da se s njima posavjetuje. Pošto se biskupi ne mogoše složiti, otpusti ih i naredi im, neka mu svaki mnijenje svoje pismeno saopći. Dne 11. travnja pako izda svoj »judicatum«, u kojem tri glave osudi, a opet nastoji sačuvati ugled sabora kalcedonskoga. Nadao se, da će tim svim strankama udovoljiti; ali prevario se je. Usljed toga njegovog koraka buknule su još više razmirice osobito ilirski biskupi su se oprli, pače i narodi.

Papa vidi, da je sve uzbunjeno; no, znajući da je tomu uzrok i taj, što osobito na zapadu ne shvaćaju pitanja samoga, sporazumi se sa carom, da će sazvati vaseljenski sabor, na kojem neka se stvar riješi sporazumno sa istočnim i sa zapadnim biskupima.

b) Sabor kalcedonski i Vigilij papa.

Car pozove biskupe istočne i zapadne u Carigrad. Dogje ih mnogo iz istoka, a veoma malo sa zapada. Papa ne će, da se sabor otvori, jer ga je sazvao ponajviše radi biskupa na zapadu. Biskup cesarejski, Teodor Acida potpali cara, da g. 551. izda nov »edikt«, kojim opet tri glave osudi. Papa prosvjeduje i prijeti, da će prekinuti općenje sa svakim, koji bi potpisao; pače biskupa Teodora svrgne; Menu patrijarha pako i njegove pristaše izopći, dok mu ne zadovolje. Papa uteče u crkvu bojeći se carovog gnjeva. Zaista i u crkvi navali na papu, a proti nasilnicima obrani ga narod: onda pobjegne sa ostalim biskupima zapadnim u Kalcedon, gdje mnogo pati i u veljači god. 552. svoj crkvi nevolje svoje prijavi. Car mora napokon odustati, »edikt« opozvati i sve ostaviti saboru, što se imao sastati. Mena, Teodor i ostali biskupi se pokaju i papa vrati se u Carigrad.

Brzo iza toga umre Mena; mjesto njega postane u Carigradu

biskupom Eutihij, koji na papu upravi vjeroispovjest i veoma lijep list[1]). Papa mu odgovori. No, opet buknu novi nemiri.

Pošto je od zapada još malo biskupa stiglo, sporazumi se papa sa carom, neka se iz jednakog broja biskupa zapadnih i istočnih sastavi sudište, te neka riješi pitanje o trijem glavama. No, protive se biskupi istočni, te zahijevaju sabor. Justinijan prekrši papi zadanu riječ i otvori u Kalcedonu sabor u svibnju god. 553. Vigilij ne će da dodje, pošto se nijesu obdržavali uvjeti, u kojima se sa carom sporazumio. Sabor imade svoje sjednice, predsijeda biskup carigradski. Papa se pozivlje sjajnim deputacijama, neka bi došao, no, on o tome ne će ni da znade.

Megjutim spremi papa 14. svibnja caru svoj »konstitutum«, to jest veoma opsežnu i vanrednom vještinom izragjenu spomenicu o upitnim točkama. Najprvo se tuži, što se nijesu obdržavali uvjeti za sabor, onda osudi sve, što je u spisima Teodora, Teodoreta i Ibe krivovjerskoga, dalje zahtijeva neka se štedi osoba Teodorova budući je davno mrtav, a za života osudjen nije i napokon hoće, neka se pogledom na Teodoreta i Ibu ništa ne preinačuje, pošto ih je sabor kolcedonski uspostavio. Ovaj konstitutum spremi caru: no car ne će da ga primi i veoma je vjerojatno, da nikada nije publiciran.

U zadnjoj sjednici 2. lipnja osudjene su tri glave. U dotičnom dokumentu spominju i papu Vigilija, kako je tri glave više puta osudio, kako je pristao da će na sabor doći, kako ga car i sabor više puta zvao, a nije htio doći, nego je obećao, da će sam sud svoj o trijem glavama izreći i kako su iza bezuspješnih ovih pokušaja sami rad svoj nastavili držeći se one apostolove, da će svako za sebe pred Bogom odgovarati. Napokon osudiše Teodora mopsueškoga i njegove spise, spise Teodoreta i spise Ibe i sve one, koji bi ih branili.

Justinijan pako predloži saboru odluku, neka se papa Vigilij izbriše iz diptika, jer braneći tri glave imade dio na bezbožnosti Nestorija i Teodora. Ali jedinstva sa apostolskom stolicom car ne će prekinuti, i nada se, da niti sabor toga ne će. Sabor prihvati

---

[1]) Megju ostalim biskup carigradski piše: „. . petimus praesidente nobis vestra Beatitudine . . , communi tractatu eadem capitula in medium proponenda quaeri et conferri et finem imponi . . . convenientem his. quae a sanctis quatuor conciliis definita sunt“. Labbe t. V.

odluku carovu, prekine sa Vigilijem, no izrično ustvrdi, da sa apostolskom stolicom presvete crkve staroga Rima prekinuti ne će.[1])

Time je sabor svršen.

c) Ko je sabor potvrdio i kada.

Car je nastojao, da se saborske odluke prihvate u cijeloj crkvi. Na istoku poluči brzo, što hoće. Proti biskupima opornim postupa veoma strogo, mnoge osudi u progonstvo. Anastazij, povjesničar, tvrdi, da je u progonstvo morao isti papa Vigilij i njegovi klerici.

U progonstvu papa svu stvar razmišljava i osvjedoči se, da se tri glave mogu osuditi, no, da se ipak nikako ne povrijedi vaseljenski sabor kalcedonski. I zaista na kraju godine 553. papa sabor potvrdi.

Našla se dva dokumenta u tom pogledu: list na Eutihija, biskupa carigradskoga, kojim osugjuje tri glave i onda drugi konstitutum, u kome pitanja opsežno raspravlja. U listu pisanom 8. prosinca 553. veli, da je vazda ispitivao, šta se o trijem glavama u spisima otaca istinita naći može; spominje, da sa svima drži četiri sabora, da pako osugjuje tri glave i sve one, koji bi ih branili, a da mu budu braća i susvećenici svi, koji su, ispovjedajući pravu vjeru, proglašenu u četiri sabora, tri glave osudili i još ih osugjuju; napokon veli, da ukida sve, što je u obrambu triju glava govorio.[2])

Time je papa osudio tri glave iz svoje punomoći, a da sabora, koji se držao proti njegovoj volji ni spomenuo nije, nego samo veli, da prima kao braću one, koji su tri glave osudili. Grci su ovaj list tako uvažili, da su ga stavili u akta sabora carigradskoga i

---

[1]) „. . eius (Vigili) nomen sacris diptichis non inferatur. Unitatem vero ad apostolicam Sedem et nos servamus et certum est, quod et vos custodistis Sancta Synodus dixit: Ea, quae nunc . . imperatori visa sunt, congrua sunt laboribus quos pro unitate ecclesiarum pertulit. Servemus ergo unitatem ad apostolicam sacrosanctae ecclesiae Sedem antiquioris Romae . .“ Harduin t. III. Eto, kako nastoje razlikovati izmegju stolice i onoga, koji na njoj sjedi, ali ipak i u tome priznavaju primat rimskoga biskupa i nikako ne namjeravaju uvesti raskol.

[2]) „. . . Praedicta tria impia Capitula anathematizamus et condemnamus scilicet impium Theodorum . . . quia etiam quemcunque qui crediderit . . . ea Capitula debere suscipi aut defendi . . . Quosconque vero, qui rectam fidem servantes a dictis Synodis praedicatam, memorata tria Capitula condemnaverunt vel etiam condemnant, fratres et consacerdotes esse definimus.“ Tako u spomenutom listu.

dodali definiciji saborskoj, koja je tek sada postala obveznom i pravomoćnom.

Drugi konstitutum pako je izdan 23. veljače 554. i to valjda na biskupe zapadne, da bi im pitanje opsežnije razjasnio i time sklonuo ih pristati uz osudu i povratiti se u jedinstvo crkve.[1])

Pošto je Vigilij tri glave osudio, mogao se je vratiti natrag u Italiju. Na putu opasno oboli i početkom godine 555.[2]) umre u Siciliji. Nasljednik njegov, Pelagij I., potvrdi takogjer zaključke sabora. No, usprkos tome opiru se mnogi od biskupa zapadnih, osobito oni u Africi, gornjoj Italiji i Istri. Grgur I. uspije, da većinu privede opet u jedinstvo sv. crkve, no tek prema koncu sedmog vijeka nestalo je raskola posve.

Sabor carigradski drugi dakle sam po sebi nije vaseljenski, nego samo skupština istočnih biskupa, pošto nije sudjelovao papa, pače nije sudjelovao zapad. No, istočni biskupi prihvatili su list Vigilijev na Eutihija kao papinu potvrdu njihovih zaključaka. S toga su ovaj list metnuli u akta iza saborske definicije kao svršetak sabora. To se razabire iz riječi, koje u aktima stoje iza lista Vigilijevog: »Konac osme knjige sabora u Carigradu sakupljenog,«[3]) isto uči naslov listu dodan: »List Vigilijev Eutihiju i ovomu svetomu saboru.«[4]) Isti Focij veli u svojoj knjizi o saborima: »Bio je Vigilij prisutan u gradu, nu ne u saboru. No premda nije bio baš sklon svetoj skupštini, ipak je zajedničku vjeru otaca listom potvrdio.«[5]) Slično govore i ostali pisci na istoku.

Na zapadu priznavan je sabor po malo. Potvrdili su ga Vigilij i njegovi nasljednici, no tek Grgur I. stavi ga izrično u isti red sa pregjašna četiri sabora.[6]) Iza njega imao je sabor carigradski II. svuda ugled sabora vaseljenskoga.

---

[1]) Za sad spominjemo samo to, da u tome listu njeka dokazivanja nijesu baš najsretnija, ali odluka sama je sasma istinita. O tome više u svoje doba.

[2]) Drugi vele, da nije umro 10. siječnja, nego 7. lipnja.

[3]) „Finis octavi libri synodi Constantinopoli congregatae."

[4]) „Vigilii epistola ad Eutychium et ad praejacentem sanctam Synodum."

[5]) „Aderat Vigilius praesens in urbe, sed non intererat Synodo. Etsi vero non adeo prono animo esset erga sancti Concilii coetum, nihilominus tamen communem Patrum fidem libello confirmavit."

[6]) „Sicut Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere et venerari me fateor . . . Quintum quoque Concilium pariter veneror." Tako u listu na carigradskog patrijarka Ivana.

6. Sabor carigradski III. god. 681.—682.

Iz monofitizma razvio se monoteletizam. Prvi je tvrdio, Krist je iz dvaju naravi, no pošto su se obije sjedinile, izlile su se sasma u jednu jedincatu. Monotelete hoteći s jedne strane sačuvati pravu nauku, da ima u Kristu dvije naravi nepomiješane i nerazdijeljene, a s druge strane opet i monofizitizam opravdati, ustvrdili su, da su u Kristu i poslije sjedinjenja ostale dvije naravi, ali da čovječanska narav nema nikakve vlastite djelatnosti i volje; počelom svekolike djelatnosti bila bi u Kristu jedina božanska narav, od koje bi čovječanska sve dobivala.

Nije nam zadaća ocrtati sav tečaj borbe, u koju su zapleteni osobiti patrijarsi carigradski, a i papa Honorij radi dvaju listova, koje je upitan upravio na carigradskog patrijarka Sergija god. 633. (ili 634.). Nego promotrit ćemo prema svrsi ovoga članka jedino šesti sabor vaseljenski, gdje je monoteletizam osudjen, da vidimo odnošaj pape prema tome saboru, pogledom na poziv, predsjedništvo i potvrdu.

a) Ko je sabor sazvao.

Već oko 50 godina uznemirivan je osobito istok novom ovom krivovjerom o jednoj volji i djelatnosti u Kristu. Carovi su krivu vjeru podupirali. No stvar okrenu na bolje, kad postane carom Konstantin Pogonat. Početkom godine 648. pisao je već patrijarh Teodor rimskomu biskupu Domnu, da bi se crkveno jedinstvo opet uspostavilo. U augustu iste godine upravi sam car veoma udvoran list istome papi, koga odmah s početka imenuje »vaseljenskim papom.«[1]) U tome listu predlaže, neka bi papa iz Rima i iz svoje patrijaršije spremio u Carigrad zastupnike, koji neka bi sa patrijarkom antijokijskim i carigradskim nauku razvidili i uz pomoć Duha svetoga istinu našli.

U to doba umre papa Domno (11. travnja 678.). Nasljednik njegov Agato odmah prihvati predlog carov i započme pripravljati sva potrebita, da se ispuni. Hoteći da se o nauci izjavi sav zapad, ne izuzam biskupa u barbarskim pokrajinama, da ne bi onda megju njima kakova razmirica buknula, zadocni zatraženo poslanstvo. Na mnogim se mjestima držahu pokrajinski sabori, najznamenitiji je onaj u Rimu oko uskrsa god. 680. Na tome saboru odrede se iza-

---

1) »οἰκουμενικὸς πάπας.«

slanici zapadni i to u ime pape svećenici Teodor i Georg i djakon Ivan, koji neka bi skupštini predsijedali, a u ime sabora tri biskupa. Uručena su izaslanicima dva lista na cara i braću njegovu: jedan u ime pape Agatona, drugi u ime pape i sabora.

Osobito znamenit je list Agatonov, gdje papa tumači nauku o dvijem voljama i dvijem djelatnostima u Kristu na temelju svetog pisma i svetih otaca. U tom listu veli,[1]) da je Isus blaženomu Petru povjerio duhovne svoje ovce neka ih pase; on tvrdi, da uz pomoć njegovu nije apostolska stolica nikada od istine zabludila, nego da se je njezinom auktoritetu, kao auktoritetu prvaka apostolskog, vazda podvrgavala sva katolička crkva i svi sveti sabori, da su svi oci njezine nauke prihvaćali. Da je pako apostolska stolica predaju apostolsku sačuvala vazda neokaljanu, to je prema obećanju Gospodina Isusa, što ga dao sv. Petru, kad mu je kazao kako će se za nj moliti, da mu vjera njegova ne pomanjka i kad mu je naložio, da neka u vjeri potvrgjuje braću svoju. Agaton dalje tvrdi, da su predšasnici njegovi uvijek prema tome postupali. Napokon veli »neka evangjeosku i apostolsku istinu pravoslavne vjere, koja je utemeljena na čvrstoj stijeni ovog blaženog Petra apostolskog prvaka crkve, koja uz njegovu pomoć i pod njegovom zaštitom ostaje vazda neoskvrnjena ikojom zabludom, neka svi biskupi i svećenici i narodi jednoglasno . . . s nami ispovijedaju i propovijedaju.«

---

[1]) „. . Beatus Petrus spiritu ales oves ab ipso Redemptore pascendas suscepit; cuius annitente praesidio haec apostolica eius ecclesia nunquam a via veritatis in quolibet erroris parte deflexa est, cuius auctoritatem utpote apostolorum omnium principis semper omnis catholica Christi ecclesia et universales Synodi fideliter amplectentes in cunctis secutae sunt, omnesque venerabiles Patres apostolicam eius doctrinam amplexi, per quam et probatissima Ecclesiae luminaria claruerunt . . . Quae (romana ecclesia) per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicae traditionis nunquam errasse probabitur . . . sed ut ab exordio . . . percepit ab auctoribus suis apostolorum principibus illibata fine tenus permanet, secundum ipsius Domini pollicitationem, quam . . apostolorum principi fatus est: Petre, Petre, inquiens, ecce satan expetivit, ut cribraret vos . . . Consideret itaque vestra . . . clementia, quoniam Dominus et salvator omnium, cuius fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum suos fratres admonuit, quod apostolicos Pontifices . . . confidenter fecisse semper est cognitum . . . evangelicam et apostolicam orthodoxae fidei rectitudinem, quae fundata est supra firmam petram huius beati Petri apostolorum principis ecclesiae, quae eius gratia et praesidio ab omni errore illibata permanet, . . . omnis praesulum numerus, ac sacerdotum, cleri ac populorum . . . nobiscum confiteatur ac praedicet . .“ Labbé t. VI.

Agaton je u listu veoma jasno protumačio pravu nauku, više puta je ustvrdio, da rimska crkva još nikada pogriješila nije i napokon hoće da se protumačena nauka svakako prihvati.

Izaslanike papine primi car veoma ljubezno i odmah piše carigradskome nadbiskupu i patrijarhu,[1]) neka pozove sve biskupe i metropolite svoje patrijaršije i neka o tome ubavijesti nadbiskupa Makarija antijohijskoga, neka se sakupe i uz pomoć Božju nauku o volji i djelatnosti u Kristu što brižnije istraže.

Car dakle nije namjeravao sazvati vaseljenskog sabora, ali ipak se sabor već u prvoj sjednici nazvao vaseljenskim, sigurno njegovom privoljom. Oklen ova promjena? Nije tu sasma jasno: no valjda s toga, što je došao Makarij antijohijski, i što su takogjer patrijarsi iz Aleksandrije i Jerusalema spremili svoje zastupnike, te je zbilja u Carigradu zastupana sva crkva.

b) Ko je saborom upravljao.

Saboru predsijeda osobno sam car. Najčasnije mjesto uz njega zauzmu tri papina izaslanika, makar ne bili ni biskupi, nego prosti svećenici, jedan čak samo djakon;[2]) iza njih dolaze patrijarsi carigradski, antijohijski i ostali članovi. Kod njekoliko sjednicâ zastupali su cara njegovi povjerenici.

Ovo predsjedništvo ima se smatrati kao u četvrtom vaseljenskom saboru. Car i povjerenici njegovi upravljali su samo spoljašnim redom i vodili su poslove; u stvar samu nijesu utjecali, nego sve su ostavili saboru; vazda su razlikovali izmegju sebe i sabora. U zapisniku neke sjednice navodi se najprvo car i njegova pratnja, onda pako nastavlja se riječima: »pošto se takogjer sveti i vaseljenski sabor skupio.«[3]) Saboru na čelu bijahu papini izaslanici, s toga su potpisivali prvi pred svim biskupima, metropolitima i patrijarsima, car pako zadnji iza svih biskupa; svi su biskupi potpisali riječima: »podpisah odregjujući«[4]), car pako riječima: »pročitasmo i pristadosmo«[5]) u znak, da se nije smatrao ni članom sabora, kamo li predsjednikom.

---

[1]) imenuje ga: *»μακαριοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ.«*
[2]) Eto prosti zapadni svećenici predsijedaju istočnim patrijarsima!
[3]) „Conveniente quoque sacra et universali synodo .. .“
[4]) *»ὁρίσας ὑπέγραψα.«*
[5]) *ἀνέγνωμεν καὶ συνῃνέσαμεν.«*

Prva je sjednica držana 7. studenoga 680., a osamnaesta i posljednja 16. rujna 681. Znamenite su sjednice četvrta i osma. Na četvrtoj pročitane su poslanice pape Agatona. Izaslanici papini pozovu Grgura, patrijarha carigradskoga i Makarija antijohijskoga, budući bjehu sumljivi, neka očito izjave svoje nazore. Obojica mole da im se dadne vremena, te uzmognu sa izvorima prispodobiti navode poslanice iz svetih otaca. Sabor dopusti. U sjednici osmoj pako zapita ih car, neka se izjave. Grgur carigradski veli, da je navode iz otaca našao sasma suglasne sa izvornim primjerima, što se nalaze u patrijaršijskom arkivu, s toga sasma pristane uz nauke Agatonove. Isto tako ustvrde svi njemu potčinjeni biskupi. Makarij pako ostane tvrdokoran i s toga ga sabor osudi i svrgne.[1])

U sjednici osamnaestoj pročitan je dekret vjere, gdje se veli, da bi bio po sebi dostatan simbol nicejski i carigradski, ali da se mora radi novih krivih učitelja nov dekret izdati; sabor veli, da je vjerno primio i uzdignutim rukama pozdravio list svetog pape Agatona na cara, gdje se navode i osugjuju oni, koji su učili jednu volju i jednu djelatnost u Kristu. Zatim tumače pravu nauku i zaključuju anatematom proti svakomu, koji bi drukčije učio.

Pošto je dekret pročitan upita car, da li se s njim svi slažu; svi biskupi odgovore suglasno, da se slažu. Zatim se čita prema starom običaju govor sabora na cara. U tom govoru hvali se najprvo car, što je sabor sazvao; onda se veli, da suglasno sa listom pape Agatona i rimskog njegovog sabora uče oci saborski,[2]) da je jedan od Trojstva, Gospodin naš Isus Krist, postao čovjekom i da se mora u dvije potpune naravi nerazdijeljeno štovati. Ako se priznaju dvije naravi, moraju se takogjer priznati dvije naravne volje i dvije naravne djelatnosti njezine. Protumačiv nauku zaključe ovako: »niko ne smije revnost pape i ovoga sabora kuditi, jer borbe nijesmo ni započeli, nego samo napadaocima smo se oprli.... S nama borio se prvak apostola, jer njegov nam je nasljedovnik pokroviteljem, koji nam je tajne bogoslovne pismeno protumačio.

Napokon upravi sabor list na papu Agatona, »liječnika za

---

[1]) Ovo ispitivanje dakle nije se dozvolilo u tom smislu, kao da je slobodno nauke Agatonove zabaciti, nego samo u tom smislu, da se ispitajući bolje upute i laglje uz sigurnu istinu pristanu. Da se patrijarka Grgur nije podložio, bio bi svrgnut, kao što antijokijski.

[2]) Mansi t. XI.; Harduin t. III.

sadanju bolest crkve«, njemu kao prvoj stolici[1]) prepušta, šta valja učiniti, njemu naime, koji stoji na čvrstoj stijeni vjere. Sabor je toranj jeretika oborio, te jeretike anatematom usmrtio i to prema pregjašnjoj osudi papinoj,[2]) naime Teodora iz Farana, Sergija, Honorija,[3]) Cira, Paula, Fira i Petra; osim ovih još Makarija i Stjepana . . . Papa neka zaključke pismeno potvrdi. Time je sabor zaključen.

c) Ko je sabor potvrdio.

Papa Agato doživio je još svršetak šestog vaseljenskog sabora. No, vijest o njegovoj smrti (10. siječnja 682.) dogje u Carigrad prije, nego li su izaslanici otputovali. Car, koji je zaključke sabora i državnim zakonom već potvrdio, uruči im list na novo izabranog papu Leona II. U tom listu pripovijeda, kako je uz dogmatični list Agatonov pristao sav sabor osim Makarija iz Antijohije i njegovih pristaša. Ove je sabor svrgnuo, no, pošto su molili, neka ih car spremi k papi, on to ovim čini i ostavlja njegovoj Svetosti neka stvar riješi.

Drugi list upravi car svim crkvenim pokrajinama rimskog patrijarhata. I u tome pripovijeda, kako su svi biskupi, izuzam Makarija, uz pravoslavnu nauku pape Agatona pristupili. A u ni jednom listu ne spominje car osobâ, osugjenih na saboru.

Papa učini prema želji cara i upravi na nj list, u kojem potvrdi zaključke sabora, koji upravo time dobije potpunu svoju pravomoćnost i značaj sabora vaseljenskoga. Papa veli, da su mu izaslanici donijeli list cara i akta saborska; on ih je točno ispitao i našao, da se sa vjerskim naukama predšasnika Agatona i sabora rimskoga sasma slažu. S toga priznaje i potvrgjuje šesti vaseljenski sabor kao što pet pregjašnjih, izopćuje sve jeretike kao Teodora, Cira . . . i takogjer Honorija, „koji ove apostolske stolice nije naukom apostolske predaje rasvijetljivao, nego kletim izdajstvom neokaljanu vjeru okaljati dopustio«.[4]) Osim toga je papa revno

---

[1]) πρωτόθρονος.

[2]) „Κατὰ τὴν τοῖς ἱεροῖς ὑμῶν γράμμασιν ἐπ' αὐτοῖς προψήφις θεῖσαν απόφασον". Mausi t. XI.

[3]) Sabor osudi i padu Honorija kao jeretika. No, u kojem smislu? Smisao je papa Leo II. dobro označio. Gle malo niže njegove riječi.

[4]) „ . . ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησε." Labbe t. VI. Honorij je dakle osugjen, jer je dopustio, da je vjera okaljana, budući Sergija nije odmah zaustavio, da ne širi dalje krivovjere.

nastojao, da sve zapadne crkve priznaju šesti vaseljenski sabor. S toga spremi više listova u Hispaniju biskupima i kralju Ervigu.

7. Sabor nicejski II. god. 787.

U osmom vijeku zapodješe carovi silnu i silovitu borbu proti štovanju slika. Car Leo III. započe god. 726. proti slikama bijesniti. Uz redovnike na istoku opreše se caru osobito rimski pape Grgur II. i III. Car hoće mornaricom na njih navaliti, a uništi ju silna oluja morska. Leona III. naslijedi car Konstantin V. Kopronim, koji sazove god. 754. sabor biskupa u Carigrad, da osude štovanje slika. Na sabor ne dogje ni papa, a ni ikoji od istočnih patrijarha; carigradska stolica bješe ispražnjena. Saboru predsijeda efeški kipoborski biskup Teodosij; sakupilo se 338 biskupa. Ne prema nauci sv. pisma i predaje crkvene, nego prema samovolji carevoj osudiše i zabraniše štovati slike. Konstantin hoće i franke pobuniti proti slikama. No, dozvolom pape Pavla I. držan je sabor biskupa, gdje je kipoborska vjera zabačena. Isto tako osudi ju papa Stjepan III. Car Konstantin umre god. 775., naslijedi ga Leo IV., koji s početka miruje, a onda opet borbu započme. Carove su u borbi potpomagali patrijarsi carigradski. Godine 780. imenuje car patrijarhom Pavla lektora, koji je morao zakletvom obećati, da štovanje slika uspostaviti ne će. Car umre god. 780. i naslijedi ga desetgodišnji Konstantin VI. Porfirogenet pod tutorstvom majke svoje Irene. Sada prestane kipoborstvo, pače vaseljenskim saborom je zabačeno i osudjeno. O tome saboru, koji je zadnji istoku i zapadu zajednički, valja jošte istražiti, kakav je njegov odnošaj prema biskupu rimskome.

a) Ko je sabor sazvao.

Godine 784. iznenada se patrijarh Pavao zahvali i povuče u samostan. Carica Irena i odlični dostojanstvenici upitaju ga za što? Reče im, da ga savjest grize, što je obećao, da štovanja slika ne će uspostaviti i moli ih, neka stvar opet urede. Pavao umre. Carica i narod izaberu patrijarhom laika Tarazija, muža velevrijednog. On se protivi; napokon pristane uz uvjet, da se sazove vaseljenski sabor, na kojem bi se uspostavila prava vjera i jedinstvo crkve.

Tarazij spremi odmah pravovjeran list i molbu za vaseljenski sabor papi Hadrijanu I. A i carica sa carom piše papi i moli ga,

neka dogje osobno u Carigrad, da saboru predsijeda ili neka pošalje svoje zastupnike. Papa Hadrijan odgovori caru i carici 27. listopada 785., a odgovori takodjer patrijarhu Taraziju.

U listu na careve pohvali ih, da su se obratili k pravoj vjeri i da su odlučili uspostaviti štovanje slika. Veli im, da će biti nov Konstantin i nova Helena, ako će i oni štovati nasljednike Petrove i rimsku crkvu. Prvak apostola će ih čuvati. Sveti auktoritet (sv. pismo) tumači, kako je visoko njegovo dostojanstvo i kako mora svak kršćanin najvišu stolicu Petrovu štovati. Bog je ovog ključara nebeskoga postavio prvakom; Petar pako je prvenstvo svoje po naredbi Božjoj ostavio nasljednicima i predaja ovih svjedoči za štovanje slika Krista, Bogorodice, apostola i svih svetih.[1]) Onda papa lijepo brani štovanje slikâ, oslanjajući se na sv. pismo i predaju, te zaklinje caricu i cara, neka svuda uspostave slike, neka slijede predaju sv. rimske crkve, da se mogu primiti u krilo ove svete, katoličke, apostolske i neprijekorne crkve.[2]) Ako nije moguće uspostaviti jedinstva bez vaseljenskog sabora, dopušta ga uz njeke uvjete. Onda kudi carski list, što se Tarazij imenuje patrijarhom univerzalnim; carove moli, neka ovog izraza ne upotrebljavaju više, jer je proti predaji, a primat nije dan van svetomu Petru i po njem rimskoj crkvi. Napokon se tuži, što je Tarazij kao laik izabran patrijarhom, što je proti svetim kanonima, no, priznaje ga ipak pod uvjetom, da uspostavi pravu vjeru i štovanje slika. Prema svršetku zahtjeva papa još, neka mu se povrati pokrajina ilirska i njeki posjedi osobito u južnoj Italiji, gdje su mu ih kipoborski carovi oteli.

Sličan list upravi papa i na Tarazija. — U listovima dakle čuva papa svoj Bogom dani auktoritet; on predlaže nauku o štovanju slika, koju valja prihvatiti; dopušta sabor samo, ako drukčije nije moguće predobiti jeretikâ, da se naime na saboru svečanije protumače dokazi za istinu, razbistre se i da se prema tome jeretici laglje sklone povratiti se na pravu vjeru. Na sabor spremi svoje zastupnike

---

[1]) „Nam ipse princeps Apostolorum B. Petrus, qui apostolicae sedi primitus praesedit, apostolatus principatum.. succesoribus suis . . dereliquit; quibus et auctoritatis potestatem... suis contulit ac tradidit divis iussu successoribus pontificibus, quorum traditione Christi sacram effigiem . . . veneramur."

[2]) U Niceji pročitan je list samo do ovoga mjesta uključno. Zašto? Razlog vidi se iz sadržaja. Papa naime kara i kudi careve i Tarazija i zahtjeva njeka prava svoja. No, to bi bilo moglo sabor uvrediti i rad otegotiti.

b) Tečaj sabora.

God. 786. mjeseca kolovoza otvoren je sabor u Carigradu. Ali osujeti ga stranka kipoborska; vojnici navale na sabornike golim mačevima; mnogi biskupi ih pomažu. S toga je sabor razpušten. No carica sve tako uredi, da se može 25. rujna 787. opet otvoriti u Niceji.

Carica i car nijesu bili osobno prisutni, nego zastupala su ih dvojica visokih činovnika. U zapisnicima pišu se na prvom mjestu izaslanici papini arhipresbiter Petar i opat Petar, koji dakle ni biskupi nijesu bili; za njima tek dolazi Tarazij, patrijarh carigradski, kome su radi vještine i okretnosti papini izaslanici pustili, da saborske sjednice vodi.

U drugoj sjednici pročitani su listovi papini javno, a da nijedan od članova saborskih ne prigovara mjestima, gdje papa toli bistro naglasuje primat rimske stolice, budući ju je utemeljio Petar, prvak apostola. Pošto su listovi pročitani zahtijevaju izaslanici papini, neka Tarazij javno očituje, da li pristaje uz listove presvetog pape starog Rima? Tarazij odgovori, kako već sv. apostol Pavao vjeru Rimljana hvali, kako je upravo nužno slijediti ovo svjedočanstvo i kako ludo radi, koji bi mu se opirao. Onda veli, kako je Hadrijan oboružan ovim svjedočanstvom udostojao se pisati carevima, a i njemu tvrdeći, da je veoma dobra stara predaja katoličke crkve; on sam, naime Tarazij, je ispitivajući sv. pismo ono isto uvidio i ostaje svakako kod oznake listova pročitanih o štovanju slika. Iza njega izjavi se sav sabor vičući: Sav sveti sabor tako vjeruje, tako misli, kao dogmat proglašuje; svi primamo i slijedimo listove pape Hadrijana.

U daljnjim sjednicama iznijelo se mnogo svjedočanstva iz svetoga pisma i svetih otaca, da se dokaže, kako je nauka katolička o štovanju slika suglasna sa svetim pismom i crkvenom predajom. Anatema udari se na kipoborce i osudjen je nezakoniti sabor, od god. 754. U sedmoj sjednici priznalo se šest pregjašnjih vaseljenskih sabora i odredjena je nauka o slikama, kako ih valja štovati, no, nipošto im se klanjati. Nakon toga pozovu se svi članovi sabora u Carigrad, da carevi čuju, šta se sve odredilo. Dne 23. listopada pročitane su u svečanoj sjednici odluke saborske, prihvaćene opet velikim povlagjivanjem, te ih napokon potpišu i vladari. — Time je sabor sretno svršen.

c) Ko je sabor potvrdio.

Izaslanici su saborska akta i listove carske ponijeli papi Hadrijanu. I Tarazij upravi list na papu, gdje veli, kako se je sve izvelo, baš kao što je papa odredio.[1]) »Kad su tvoje listove čitali, veli patrijarh, činilo se svim da uživaju duhovnu hranu kao kod kraljevskog objeda, koji je Krist po tvojim listovima priredio i kao oko si cijelomu tijelu pokazao put k pravosti i istini; tako su raskinuti članovi sastali se opet u jedno . . ., tako je crkva katolička opet postigla jedinstvo.« Budući je sabor u prisutnosti papinih izaslanika pristao uz nauke pape, valjda s toga Tarazij nije obaška molio za potvrdu. Papa je sabor odobrio i potvrdio, no ipak ne prema običaju službenim listom. Zašto ne? U listu na Karola velikoga god. 794. papa sam sve to jasno tumači. Veli naime, da je sabor odobrio i prihvatio, ali da ipak caru nije odgovorio, bojeći se, da se istočnjaci ne bi povratili u stare zablude; jer, piše na dalje, u prvim listovima, gdje ih je opominjao, da uspostave štovanje slika, zahtijevao je takogjer, da mu povrate prava i posjede, koje su predjašnji carevi za kipoborstva papima oteli, ali da ni odgovora na to nije dobio; a to dokazuje, nastavlja papa, da su oprostivši se od jedne zablude, u drugima jošte ostali.[2]) Tako papa. Mi odatle razabiremo, da je papa zaista odmah s početka sabor potvrdio, a da nije htio svečanog lista upraviti na istok. U tom slučaju naime morao bi, da ušćuva svoj auktoritet, zahtijevati, da mu se povrati pokrajina ilirska i posjedi sv. stolice osobito u južnoj Italiji, kao što je u listovima prije sabora istaknuo. Ali toga sada nije htio zahtijevati, činilo mu se neumjesno, jer bojao se je da bi se jedva uspostavljeno jedinstvo opet moglo uništiti.

---

[1]) „. . quum . . vestrae sanctitatis litterae legerentur, praestolabantur omnes spiritualibus eduliis tanquam in regalibus coenis fruentes, quae Christus per litteras tuas epulantibus praeparabat; et sicut oculus totum corpus ad rectitudinis et veritatis semitam ostendebas. Sic ergo disrupta membra in unum conveniebant . . . sic ecclesia catholica unitatem recipiebat.“ Labbe t. VII.

[2]) „. . et ideo ipsam suscepimus synodum . . . nos vero adhuc pro eadem synodo nullum responsum hactemus eidem Imperatori reddidimus metuentes ne ad eorum reverterentur errores. Duam quippe quando eos pro sacris imaginibus erectione hortati sumus, simili modo . . . . quaesivimus restituere . . quae tunc cum patrimoniis nostris obstulerunt, quando sacras imagines deposuerunt, et nec responsum quodlibet exinde dederunt; et in hoc ostenditur, quia ex uno capitulo ex errore reversio, ex alliis duobus in eodem permanea nt errore.“ Lacbé t. VII.

Time eto ocrtasmo u glavnome tečaj zajedničkih naših vaseljenskih sabora; sada možemo na temelju ove rasprave izvesti njeliko zaključaka.

8. Zaključci.

Ako promotrimo tečaj sabora i njihov sustav, šta opažamo?

1. Da imade biskupa, metropolita i patrijarha, da je dakle crkva sasma uregjena i da u jedinstvu drže manje pokrajine biskupi, biskupe metropolite, metropolite patrijarsi; najviše se odlikuju patrijarsi aleksandrijski, antijohijski i jerusolimski; u Carigradu vidimo s početka samo biskupa, koji se penje sve to više i povrjegjujući prava eksarha makedonskoga i cesarejskoga i prava patrijarhâ popne se do prvog mjesta iza biskupa rimskoga; istočni biskupi carigradskome sve to veća prava priznavaju, osobito na saboru carigradskom I. i kalcedonskom, a pape se protive i kanonâ priznati nikako ne će.

2. Na čelu svekolike crkve vidimo nadbiskupa rimskoga:

a) imenuju ga glavom nad članovima (na saboru kalcedonskom), nadbiskupom sve crkve (u Kalcedonu), vaseljenskog papu (car Konstantin Pogonat); prvu stolicu;

b) papa sudi patrijarsima istočnim: on ih svrgava kao Nestorija carigradskoga, Dioskura aleksandrijskoga; on ih potvrgjuje kao Anatolija, Tarazija; on prima njihove apelacije kao od Fabijana carigradskoga, Cirila aleksandrijskoga i drugih;

c) papa izdaje vjerske dekrete, kojima se moradu svi podvrći ili prestanu biti članovi crkve Isusove: tako Celestin proti Nestoriju, Leo I. proti monofizitima, Agato proti monoteletima, Hadrijan I. proti kipoborcima; ove su dekrete vaseljenski sabori prihvatili, pače svjedočanstvima iz sv. pisma i crkvene predaje dokazali istinitim; u sedmom vijeku, nakon višestoljetnih borba dogmatičkih može papa istomu vaseljenskomu saboru carigradskomu III. pisati, da rimska crkva još nikada pogriješila nije, jer papa Honorij je osudjen samo s toga, što je bio nemaran u obrani istine;

d) papa je duša svakog vaseljenskog sabora: bez njegove dozvole ni jedan nije držan, njegovi su izaslanici predsijedali i saborom auktoritativno prema uputama papinim upravljali; naredbe papine prihvaćene su na saborima; sabori su molili za potvrdu zaključaka, koji su tek onda postali pravomoćnima; kad se čulo,

da papa nije potvrdio sabora kalcedonskoga, jeretici podigoše glave; Vigilij osudi tri glave sam ni ne spominjući sabora carigradskoga II., a sabor primi njegov list kao potvrdu, te doda ga aktima; papa ne potvrdi svega, što se u saborima zaključilo i istok prizna papinu odluku: tako papa ublaži kazne odregjene na saboru efeškome, kanon o prednosti biskupa carigradskoga nijesu se ni usudili papi podastrijeti, slični kanon XXVIII. sabora kalcedonskoga papa izrično zabaci, car i biskup Anatolij priznaju papinu odluku, pače ovaj kanon ni ne primaju u tadašnje zbirke, isto tako označi Leo II. točnije smisao osude papu Honorija kao jeretika;

e) sve to vrši papa kao nasljednik sv. Petra, prvaka apostola, kao što su priznavali vaseljenski sabori: sabor efeški prihvati odluke papine jer je »Petar glava sve crkve«; sabor kalcedonski veli, da po Leonu govorio je Petar; sabor carigradski III. potvrdi riječi Agatonove, da je Isus Petru sve ovce svoje povjerio, da uz pomoć njegovu apostolska stolica nikada nije zabludila; isto tako čita se i odobri na saboru nicejskom II.

Sada pitam: Nijesu li vasaljenski sabori priznavali primat pape, svečano priznavali vrhovnu njegovu oblast, najviši njegov auktoritet, priznavali riječju i činom? Koja se crkva sada istim načinom prema papi vlada? Da li rimo-katolička ili crkve istočne? Napokon molim pravoslavnu našu braću, neka mi proučivši tečaj sabora vaseljenskih nam zajedničkih izvole odgovoriti na ovo pitanje: Koja crkva je crkva starih sedam sabora vaseljenskih? rimo-katolička ili njihova? Koja je crkva dakle u istinu pravoslavna.?

Nicejski sabor i svetkovanje Vazma u katoličkoj i istočnoj crkvi.

Priredio O. Vicko Toman Franjevac u Zadru.

I.

Mjeseca travnja godine 1897. »Glasnik pravoslavne Dalmatinske i Istarske Eparhije,« u Zadru, donosi bilježku o vremenu praznikovanja Uskrsa, u katoličkoj i istočnoj crkvi.

U istoj potanko je opisan zakon, izdan od nicejskoga sabora o vremenu svetkovanja Vazma. Evo što kaže:

U vrijeme nicejskoga sabora, proljetna ravnodnevica padala je 21. Marta. Po tome prvi puni proljetni mjesec računa se samo tada Paskalnim, t. j. prva nedjelja poslije njega samo tada bi će danom Paske, kad puni mjesec pane 21. Marta, ili poslije tog dana, a ne nikada kad pane prije njega. Ovo je sasma točno, i podpuno odgovara propisim nicejskoga sabora, uslijed kojih katolička crkva smatra uvijek pramaljetno istonoćje temeljem Vazmenske svetkovine; niti bi trebalo ni najmanje opazke činiti, da »Glasnik« ne napada na Grgurev koledar, pripisujući mu tolike i takove pogrješke, u koje kako »Glasnik« uči, Julijev koledar nikada upao nije; i da s toga pogleda pravoslavna crkva ne može ga primiti, premda je pravilniji od Julijanskoga u astronomičkom pogledu.

Da vidimo, koliko ta vrijedi, odlučio sam navesti nekoliko činjenica, a da čitatelji sami prosude istinu »Glasnikovih« riječi.

U tu svrhu prepisujem doslovce sve ono, što »Glasnik« govori o Grgurevu koledaru. Evo što kaže:

. . . Ovaj kalendar, kao što smo već napreda spomenuli, dao je rimskoj crkvi papa Grigorije XIII.

godine 1582. Grigorijanski kalendar u astronomičkom pogledu pravilniji je od Julijanskoga. Ali i ako je bolji i pravilniji pravoslavna crkva nije ga usvojila niti ga može usvojiti, a to s toga što rimska crkva sa svojim kalendarom upada u takove pogreške, u pogledu vremena svetkovanja Uskrsa, u kakove pravoslavna crkva, sa svojim kalendarom još nikada nije upala.

Dogadja se naime, da rimska crkva često svetkuje Uskrs prije Judeja, kao na primjer godine 1839., 1840., 1842., 1843., 1845., 1846., 1849., 1850., 1856., što po opredjeljenju nikejskoga sabora ne smije biti; a često opet zajedno sa Judejima, (kao na primjer god. 1805., 1825., 1853., 1854.), što je zabranjeno 7. propisom Apostolskim i prvim pravilom Antijokijskog sabora 341.

Kako se vidi »Glasnik« tvrdi, da je katolička crkva u spomenutim godinama svetkovala Vazam prije židova, i veli da to nikejski sabor strogo osudjuje.

Da nicejski sabor zabranjuje svetkovanje Vazma prije židova, i tim prije pramaljetnog istonoćja, to je živa istina, ali treba viditi, je li istina, da je u rečenim godinama katolička crkva svetkovala Vazam prije Jevrejaca, kako »Glasnik« hoće. A da ga i je svetkovala treba vidjeti, je su li tada Jevreji svetkovali Vazam po propisim zakona, i u ovom slučaju, da li ga je i istočna crkva svetkovala po propisim nicejskoga sabora!

Ispovijedam, da nije moja želja baviti se sada ovim teškim predmetom, kojim se bave puno vrjednija pera od moga, nu pošto sam na to prisiljen, pokušat ću da vidim, hoću li što moć doprinijeti, da istina prosine, i da vidimo, koje su to pogrješke katoličke crkve, u koje istočna crkva sa svojim kalendarom još nikada nije upala!

Ali prije toga potrebito je istaknuti, da Jevrejci danas traže mijenu Vazmansku po vlastitom 19. godišnjem ciklusu, na temelju astronomičkih podataka.

A pošto se Grgurev koledar naslanja na tačne podatke astronomične pri istraživanju mijene Vazmenske, nastojati ću, da dokažem kad u prijepornim godinama pada mijena Vazmenska po Jevrejskom ciklusu, na temelju tačnih astronomičnih podataka, a to sliiedećim redom:

Godini dakle 1839. odgovara Jevrejska godina 5599., koja je 13. u Jevrejskom ciklusu. U istoj slijedila je mijena, kojom je započeo Jevrejcima Vazmenski mjesec, t. j. Nisan, po Jeruzolimskom podnevniku, 15. ožujka na 20 ura, 226 Jevrejskih časa,[1]) uštap padao je 30. ožujka, na 16 sati 622 Jevrejska časa.

Po tome padao je Jevrejski Vazam 29. ožujka, t. j. dan prije uštapa, a katolički u nedjelju 31. ožujka. Dakle nije padao prije židova kako »Glasnik« uči!

Godini 1840. odgovara Jevrejska godina 5600., koja je 14. u Jevrejskom ciklusu, s toga je prestupna, u kojoj je padala Jevrejcima mijena Vazmenska 3. travnja na 20 ura, 815 časa; uštap 18. travnja na 14 ura, 121 čas; židovski Vazam padao je 17. travnja, a katolički u nedjelju 19. travnja.

Godini 1842. odgovara židovska godina 5602., koja je 16. u Jevrejskom ciklusu. U istoj padala je mijena Vazmenska 12. ožujka na 4 sata, 611 Jevrejskih časa; uštap 26. ožujka, na 22 ure 1007 časa. Po tome padao je židovski Vazam 25. ožujka, a katolički 27. istoga.

Godini 1843. odgovarala je Jevrejska prestupna godina 5603., koja je 17. u Jevrejskom ciklusu; u kojoj je padala mijena Vazmenska 31. ožujka na 12 ura, 10 časa; uštap 15. travnja, na 7 ura, 416 časa; Jevrejski Vazam padao je 14., a katolički u nedjelju 16. travnja.

Godini 1845. odgovara prestupna Jevrejska godina 5605., koja je 19. i najzadnja u Jevrejskom ciklusu, u kojoj je padala mijena Vazmanska 8. travnja, na 18 ura, 301 čas; uštap 23. travnja na 12 ura, 697 časa, a Jevrejski Vazam padao je 22. travnja.

Rečene je godine vladala Grgureva Epakta XXII., te je označivala mijenu Vazmensku 9; uštap u nedjelju 23. ožujka, koji dan padao je Vazam katoličke crkve. I ovo je prva preporna godina, u kojoj je katolička crkva svetkovala Vazam mjesec dana prije Jevrejaca.

Godini 1846. odgovara Jevrejska godina 5606., koja je prva u Jevrejskom ciklusu. U istoj slijedila je mijena Vazmenska 28. ožujka, na 5 ura, 975 časa; uštap 12. travnja na 0 ura 291 čas. Po tom Jevrejski Vazam padao je 11. travnja, a katolički u nedjelju 12. travnja.

---

[1]) Jevrejskih je časa 1080 u uri.

Godini 1849. odgovarala je Jevrejska godina 5609., četvrta u Jevrejskom ciklusu, u kojoj padala je mijena Vazmenska 24. ožujka na 16 ura 973 časa; uštap 8. travnja, na 11 ura, 189 časa, Jevrejski Vazam 7., a katolički 8. travnja.

Godini 1850. odgovarala je Jevrejska godina 5610., koja je 5. u Jevrejskom ciklusu, u kojoj je slijedila mijena Vazmenska 14. ožujka, na 1 uru, 756 časa; uštap 28. ožujka, na 21 uru, 85 časa. Jevrejski Vazam padao je 27. ožujka, a katolički u nedjelju 31. istoga.

Godini 1856. odgovarala je Jevrejska prestupna godina 5616., koja je 11. u Jevrejskom ciklusu. U istoj padala je mijena Vazmenska 7. travnja, na 19 ura 824 časa; uštap 22. travnja na 14 ura, 140 časa, a Jevrejski Vazam 21. travnja.

Godine 1856. vladala je Grgureva Epakta XXIII., te je označivala mijenu Vazmensku 8. ožujka, uštap 22. ožujka, a katolički Vazam padao je 23. ožujka.

Ovo je drugi slučaj, da je katolička crkva, svetkovala Vazam prije Jevrejskoga Vazma.

Vidimo sada je li istinito što »Glasnik« kaže: Da je 1805., 1825., 1853., 1854., katolička crkva svetkovala Vazam sa Jevrejcima.

Godini dakle 1805. odgovarala je prestupna Jevrejska godine 5565., koja je 17. u Jevrejskom ciklusu, u kojoj je slijedila mijena Vazmenska 30. ožujka na 5 ura, 776 časa; uštap 13. travnja na 23 ure 486 časa; Jevrejski Vazam padao je 12., a katolički 14. travnja.

Godini 1825. odgovarala je Jevrejska god. 5585., koja je 18. Jevrejskoga ciklusa. U istoj padala je mijena Vazmenska 19. ožujka, na 21 uru, 127 časa; uštap je padao 3. travnja na 15 ura, 815 časa; Jevrejski Vazam padao je 2. travnja, a na 3. istoga padao je katolički Vazam.

Godini 1853. odgovarala je Jevrejska godina 5613., koja je 8. u Jevrejskom ciklusu; u kojoj je padala mijena Vazmenska 9. travnja na 5 ura, 663 časa; uštap 23. travnja, na 23 ure, 1059 časa, a Jevrejski Vazam padao je 22. travnja.

Rečene je godine vladala Grgureva Epakta XX., te je označivala mijenu Vazmensku 11. ožujka, uštap 25. ožujka, a Vazam katoličke crkve padao je u nedjelju 27. ožujka.

Ovo je treći slučaj, da je katolička crkva svetkovala Vazam cijeli mjesec dana prije Jevrejskoga Vazma, premda »Glasnik« uči da se je u spomenutoj godini, katolički Vazam sudarao sa Jevrejskim Vazmom!!!

Napokon godini 1854. odgovarala je Jevrejska godina 5614., koja je 9. u Jevrejskom ciklusu.

U istoj padala je mijena Vazmenska 29. ožujka, na 9 ura, 50 časa; uštap 13. travnja, na 3 ure 446 časa. Po tome padao je Jevrejski Vazam 12., a katolički 16. travnja.

I evo kako u nijednoj prepornoj godini nije se nipošto katolički sa Jevrejskim Vazmom sudarao.

A kako da se sudara, kad Jevrejci po propisim zakona ne smiju pod smrtnu kazan svetkovati Vazam ni prije ni kašnje, nego uvijek četrnaesti dan mjesečne svieće, t. j. dan prije uštapa.[1])

Po tome nije nikako moguće, da se katolički Vazam sa Jevrejskim sudara, s razloga što je u katoličkoj crkvi zabranjeno svetkovati Vazam četrnaesti dan mjesečne svijeće.

Osim toga, budući da zbog mjesečnih nepravilnosti, propter anomalias lunae, mjesečne faze slijede kad prije, kad kašnje, za to da se suzbije svako sudaranje Jevrejskoga sa katoličkim Vazmom, Grgurove Epakte mal da ne uvijek označuju mijenju cio dan, a gdjekad i dva dana, iza kako je ista slijedila, na temelju astronomičkih podataka, po kojima Jevrejci uvijek svetkuju Vazam.

Po tom nedvojbeno slijedi, da kad Jevrejci svetkuju Vazam po propisim zakona, nije nikako moguće da se židovski Vazam sa katoličkim sudara.

Nego židovi gdjekad svetkuju Vazam proti propisim zakona, to jest kad ga svetkuju na dan uštapa, kako su ga svetkovali i u 1897. godini u subotu na dan uštapa, 17. travnja, a gdjekad ga svetkuju 16. dan mjesečne svijeće, t. j. dan poslije uštapa, kako su ga svetkovali godine 1894. u subotu 21. travnja, dok je uštap padao u petak 20. travnja!

Naravno, kad bi u ovom slučaju Jevrejski Vazam padao u nedjelju, i kad bi taj dan padao uštap i na temelju Grgurovih

---

[1]) Si quis autem mundus est et in itinere non fuit, et tamen non fecerit Phase, exterminabitur anima illa de populo suo, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo, peccatumque suum ipse portabit. Lib. Numer. cap. IX.

Epakata, da bi se mogao sudarati sa Vazmom katoličke crkve; ali se opaža da to nije zakoniti židovski Vazam, nego samovoljni, i za to da bi se takov Vazam svake godine sudarao sa katoličkim, ili Vazmom istočne crkve, tim ni najmanje ne bi bili prekršeni propisi nicejskoga sabora, koji jedino zabranjuju sudaranje zakonitog židovskoga sa kršćanskim Vazmom, nipošto kad židovi, za vlastite svoje svrhe, svetkuju Vazam proti propisim zakona, kako sam to obširno dokazao u osobitoj radnji, koja će možda do malo viditi svjetlo.

Neka nam sada »Glasnik« dokaže protivno, ne praznim riječima, nego brojevim, a mi ćemo mu čestitat i doviknuti »Tako je.«

Niti je u nijednoj prepornoj godini, kako je matematično dokazano, katolički Vazam bio svetkovan prije Jevrejskoga Vazma, osim godina 1845., 1853., 1856., o kojima ćemo sada prosboriti.

II.

Nu prije nego navedemo uzroke, zbog kojih je katolička crkva god. 1845., 1853., 1856., svetkovala Vazam prije Jevrejaca, shodno je da istaknemo, da jedno »Glasnik« uči, a drugo istočna crkva djeluje.

I zbilja »Glasnik« tvrdi: U vrijeme nikejskoga sabora, proljetna ravnodnevica bila je 21. Marta. Po tome prvi puni proljetni mjesec računa sa samo tada Pashalnim, t.j. prva nedjelja poslije njega samo tada biće danom Pashe, kad puni mjesec pane 21. Marta, ili poslije tog dana, a ne nikako, kad pane prije njega.

Ovako »Glasnik« uči. Vidimo sada kako istočna crkva obsluživa.

Godine 1896. padao je puni mjesec, po Julijevu koledaru, u nedjelju 17. ožujka, t. g. 4 dana prije proljetnog istonoćja, za to po propisim nicejskoga sabora, kako i »Glasnik« kaže, nije mogao biti Pashalni; ipak rečene je godine taj mjesec istočna crkva smatrala Pashalnim, jer je u slijedeću nedjelju 24. ožujka svetkovala Vazam. Evo kako istočna crkva ne pada u pogrješke!

Sličnih pogrješaka mogli bismo, u razmaku vremena, na stotine nabrojiti, ali za sada dosta je ovaj, a da se svatko uvjeri, kako se negdje jedno pripovijeda riečju, a drugo vrši djelom!

Neka nam sada »Glasnik« kaže, ne praznom riječju, nego dokazom, kad je katolička crkva u slične pogrješke upala?

Niti su zakoniti uzroci što »Glasnik« navadja, zašto istočna crkva ne slavi Vazam odmah u prvu nedjelju poslije Jevrejskoga Vazma, nego u slijedeću, a to uvijek kad uštap pada u četvrtak, petak i subotu, jer ti uzroci crkvi nijesu poznati!

I zbilja nicejski sabor zapovijeda (Baronius anales Romae 1594. T. III. pag. 334. N. cc.) u XX. svom propisu, da se Vazam uvijek svetkuje primo Dominico die post lumam XIV. usque ad lunam XXI. inclusive, a to na temelju ciklusa zlatnoga broja. Luna decima quarta nije uštap, nego jedan dan prije uštapa.

Ako dakle nicejski sabor zapovijeda, da se Vazam uvijek svetkuje u prvu nedjelju poslije Jevrejskoga Vazma, koji po propisim zakona uvijek mora biti svetkovan četrnaesti dan mjesečne svijeće t. j. 1. dan prije uštapa, zašto istočna crkva, svaki put kad uštap pada u četvrtak, petak i subotu, ne slavi Vazam odmah u prvu nedjelju poslije Jevrejskoga Vazma, nego u slijedeću? Nicejski sabor to zapovijeda onda samo, kad židovski Vazam pada u nedjelju, nipošto kad pada u subotu ili prije.

Da je to ne tačno i proti zakonu, slijedi od toga, što je Mali Dionizij ustrojio Vazmensku skrižaljku, po propisim nicejskoga sabora, u kojoj najraniji Vazam pada 22. ožujka, te 23., 24., 25. itd. danomice do 25. travnja inclusive.

Ako dakle Mali Dionizij u svojoj Vazmenskoj skrižaljci, koju i dan danas jedino rabi istočna crkva, najraniji Vazam bilježi u nedjelju 22. ožujka, treba reći da u ovom slučaju uštap mora da slijedi po ciklusu, ili na subotu 21. ožujka, ili u nedjelju na dan Vazma 22. ožujka; jer nijedan uštap što slijedi prije pramaljetnog istonoćja, po propisim nicejskoga sabora, ne može biti smatran uštapom Vazmenskim.

U Vazmenskoj skrižaljci dakle Maloga Dionizija, ne obstoji nikakova iznimka u pogledu svetkovanja Vazma, nego je zabilježen Vazam ili u nedjelju na sam dan uštapa po ciklusu, ili kad uštap pada bilo na koji mu drago dan tjedna u prvu nedjelju, koja rečeni uštap slijedi: (Vidi Dionizijevu Vazmensku skrižaljku kao i Vazmensku skrižaljku Kirila Aleksandrijskoga.)[1])

---

[1]) Migne T. LXVII. pag, 494—5.

Na protiv »Glasnik« piše: Kad uštap pane u četvrtak, petak i subotu, u tom slučaju, nije prva nedjelja poslije uštapa Pashalna nego slijedeća.

Po tomu najraniji Vazam istočne crkve pada 25. ožujka, a to jedino kad uštap pada u srijedu 21. ožujka!

Pita se sada, tko je ikad na to uoblastio istočnu crkvu? Nije li sami »Glasnik« malo prije pisao, a po saborskim propisim, prva nedjelja poslije proljetnog punog mjeseca jest Pashalna?

Ako dakle prva nedjelja što slijedi proljetni puni mjesec po saborskim propisim jest Pashalna, nema dvojbe da istočna crkva svetkuje Vazam proti saborskim propisom svaki put, kad mjesto prve nedjelje, što slijedi proljetni puni mjesec, svetkuje Vazam u slijedeću nedjelju!

Sa svim tim »Glasnik« smije reći: Da pravoslavna crkva sa svojim kalendarom nije nikad u pogrješke upala!

Pogrješke su dakle, pogrješke, što istočna crkva danas svetkuje Vazam mjesto prve u drugu nedjelju poslije punog proljetnog mjeseca, kako ga je svetkovala i u 1897. godini.

A šta drugo nego pogrješke, prouzrokovane od Julijeve pogrješke, kojom je dao tropičnoj godini obilatiju trajnost od 11 časa i 15 hipa, koji su i prouzrokovali gori spomenute nerede. Da je tako, evo dokaza:

Uslijed najtačnijih astronomičnih podataka, tropična godina broji 365 dana, 5 ura, 48′, 45″, i po tomu 19 tropičnih godina broje dana . . . . 6939,14 ura, 26′, 15″

Na protiv 235 mjesečnih svijeća, koje se uzdržu u 19 godišnjem ciklusu zlatnoga broja, i tačno se navršavaju u razmaku od 19 tropičnih godina iznose dana . . . . 6939,16 ura, 31′ 45″

Razlika . . . . 2 ure, 5′ 30″

Po tomu poslije svakih 19 tropičnih godina, mijene padaju 2 ure, 5 časa i 30 hipa kašnje roka, na koji su padale 19 godina prije.

Od nicejskoga sabora (325) do god. 1897. protekle su 1572 godine, koje kad razdijelimo sa 19 postižemo, da su se u istinu navršila 82 ciklusa zlatnoga broja i 14/19, koje pomnoživši sa 11′ i 15″ postižemo, da su mijene odocnile svoj prvašnji rok cijelih 7 dana.

Doista godine 339. vladao je zlatni broj 17, te je označivao mijenu Vazmensku u četvrtak 27. ožujka. Rečene je godine sbilja padao uštap Vazmenski po astronomičnom računu u četvrtak 10. travnja, na 12 ura, 58 časa.

Godini 1897. vlada opet zlatni broj 17, te po Julijevu koledaru označuje mijenu u četvrtak 27. ožujka, a uštap Vazmenski u četvrtak 10. travnja, dočim je rečeni uštap faktično podao u subotu 17 travnja.

I evo kako su u razmaku od 82 ciklusa zlatnoga broja mijene i uštap astronomični odocnili svoj prvašnji rok cijelih 7 dana, tako da onaj uštap, što je god. 339. tačno padao 10. travnja, god. 1897. tačno pada 17. travnja; kako se svatko može uvjeriti, ako pogleda u astronomični koledar.

Na protiv, Julijeva tropična godina broji 365 dana i 6 ura.

Po tomu 19 tropičnih Julijevih godina
broje dana . . . . 6939, 18 ura.
Od kojih odbivši iznos od 235 mjesečnih
svijeća koje tačno broje dana . . . . 6939, 16 ura 31′, 45″
postižemo razliku od . . . . 1 ure 28′, 15″

To nam jamči, da 19 tropičnih Julijevih godina obilatije su od 19 mjesečnih godina 1 uru 28 časa i 15 hipa.

Po tomu nakon svakih 19 Julijevih tropičnih godina mijene astronomične pretječu svoj prvašnji rok 1 uru, 28 časa i 15 hipa.

Ovo je zbilja netačno, jer 19 tropičnih
godina broje dana . . . . 6939,14 ura 26′, 15″
dok 19 mjesečnih godina broje dana . . . 6939,16 ura 31′, 45″
Treba dakle, da u razmaku svakih 19 godina
mijene odocne . . . . 2 ure, 5′ 30.″
a ne da pretječu svoj prvašnji rok 1 uru 28′ 15″ kako Julij zahtijeva.

Ali budući da po Juliju u svakom 19 godišnjem ciklusu zlatnoga broja mijene pretječu svoj prvašnji rok 1 uru, 28′ 15″, vidimo, koliko će ga pretjecati u razmaku od 82 cijela ciklusa zlatnoga broja, što su protekla od god 339. do god. 1897.

Stoga $82 \times 1 \times 28 \times 15 = 5.0.36.30''$.

Postižemo, da u razmaku od 82 ciklusa zlatnoga broja, mijene i uštap astronomični po Julijevu koledaru, pretječu svoj prvašnji rok 5 dana, 0 ura, 36 časa i 30 hipa; tako da uštap što je god. 339. padao 10. travnja, god 1897., po Julijevu koledaru pada 5. travnja.

I zbilja god. 339. kako rekosmo vladao je zlatni broj XVII., a broj 2 sunčanoga kruga, i po tomu padala je mijena Vazmenska u četvrtak 27. ožujka, uštap u četvrtak 10. travnja, a Vazam u slijedeću nedjelju 13. travnja, gdje ga bilježi i Mali Dionizij u svojoj Vazmenskoj skrižaljci.

Godine 1897. vlada isti zlatni broj XVII., i broj 2 sunčanoga kruga, te opet označuje mijenu Vazmensku u četvrtak 27. ožujka, uštap u četvrtak 10. travnja, a Vazam u nedjelju 13. travnja.

Ako sada pogledamo u koji mu drago astronomični koledar, od god. 1897., na primjer u Danicu, naći ćemo da uštap pada u subotu 5. travnja, po Julijevu koledaru.

I evo kako onaj uštap, što je god. 339., i u vrijeme Maloga Dionizija padao u četvrtak 10. travnja, god. 1897. sbog Julijeve pogreške pada 5 dana prije, t. j. pada u subotu 5. travnja, a u slijedeću nedjelju 6. travnja tačno pada Vazam istočne crkve.

Nego, bilježeći Mali Dionizij u svojoj Vazmenskoj skrižaljci onaj Vazam u nedjelju 13. travnja, istočna crkva preskočila je nedjelju 6. travnja, a svetkovala je Vazam u nedjelju 13. travnja, gdje je padao u Dionizijevo doba.

Ovo i sam »G l a s n i k« vidi, da je netačno, pak bi htjeo da to opravda.

Za to valjda kaže: D a A l e k s a n d r i j s k i z l a t n i b r o j e v i o z n a č u j u u š t a p V a z m e n s k i (zašto samo uštap Vazmenski a ne i sve ostale uštape?) 3 d a n a p r i j e u š t a p a p o J u l i j e v u r a č u n u, s t o g a d a s e t a j u š t a p s a J u l i j e v i m u š t a p o m s u d a r a, b i l o j e o d l u č e n o (od koga?), d a m u s e d o d a d u 3 d a n a, i d a z a t o k a d u š t a p p a d a u č e t v r t a k, p e t a k i s u b o t u, da se u ovom slučaju n e s m a t r a p r v a n e d j e l j a p o s l i j e t o g a u š t a p a P a s h a l n o m, v e ć s l i j e d e ć a! Ovo nije tačno, jer Mali Dionizij tu iznimku u svojoj Vazmenskoj skrižaljci ne spominje. Niti je vjerojatno, da je ta razlika obstojala medju Aleksandrijskim i Rimskim zlatnim brojevim, da to Mali Dionizij ne bi bio spomenuo!

Istina je, da nijesu jedni te isti Aleksandrijski i Rimski zlatni brojevi, ali se opaža da i ako su različiti, ipak isti dan označuju mijene preko sve godine.

Na primjer Aleksandrijski zlatni broj XIX. označuje mijenu na 1. i 31. siječnja, na 1. i 31. ožujka, 29. travnja, te 29. svibnja, 27. lipnja, 27. srpnja, 25. kolovoza, 24. rujna, 23. listopada, 22.

studenoga, 21. prosinca. Na iste dane označuje mijenu i zlatni broj rimski III. Za to svaki put kad mijena pada na prvi siječnja, one godine vlada Aleksandrijski zlatni broj XIX., a Rimski III., te preko cijele one godine istodobno označuju mijenu.

Godine 1897. vlada Aleksandrijski zlatni broj XIV., te označuje mijenu 27. siečnja, 25. veljače, 27. ožujka, 25. travnja, 25. svibnja, 23. lipnja, 23. srpnja 21. kolovoza, 20. rujna, 19. listopada, 18. studenoga i 17. prosinca.

Iste godine vlada rimski zlatni broj XVII. te na jedne te iste dane označuje mijenu; itd.

Nije dakle do Aleksandrijskih zlatnih brojeva, što danas istočna crkva više krat, mjesto prve nedjelje poslije židovskoga Vazma, svetkuje Vazam, et quidem netačno, u drugu nedjelju, nego je to do Julijeve pogreške, kojom je dao svojoj godini 11 časa i 15 hipa više nego traje tropična godina, radi kojih svakih 19 godina mijene astronomične pretječu svoj rok 1 uru 28 časa i 15 hipa; koji su i prouzrokovali, da danas mijene astronomične pretječu svoj stari rok cijelih 5 dana, kako je bilo matematično dokazano, a u razmaku slijedećih 310 godina, pretjecati će ga 6 dana po Julijevu računu, i tim će sve to veći neredi vladati u bogoštovju istočne crkve.

A napokon, šta treba da se bavimo zlatnim brojevim Aleksandrijskim, kad ih danas već ne rabi ni katolička, niti istočna crkva, nego jedna i druga jedino rabe rimske zlatne brojeve.

Doista povijest nam kaže[1]), da je godine 532. Mali Dionizij (premda Scytha, poreklom monah i rimo-katolički sveštenik) ukinuo Kirilovu Aleksandrijsku Vazmensku skrižaljku, koja je bila ustrojena po godinama Dioklecijanove ere, te uveo rimsku Vazmensku skrižaljku, ustanovljenu na temelju kršćanske Ere, po Julijevu koledaru, koju i danas rabe, katolička i istočna crkva.

To nam jamče rimski zlatni brojevi, koji su jedni te isti kod katoličke i istočne crkve. A nada sve to nam jamči Julijeva Epakta 7. što je vladala u godini 1897., koju se jedino postiže na temelju rimskog zlatnog broja XVII., što je takogjer vladao u toj godini.

Naprotiv godine 1897. vlada Aleksandrijski zlatni broj XIV., po komu se postiže Epakta 4, a budući da god. 1897. vlada Juli-

---

[1]) Migue T. LXVII. pag. 189. — Cassiodarus cap. 23. Divin. lect. — Joan. Trithemius libr. de script. ecclesiast. — Rohrbacher Storia T. V. pag. 89.

jeva Epakta 7 a ne 4, treba reći, da istočna crkva već ne rabi Aleksandrijske, nego rimske zlatne brojeve i rimsku Vazmensku skrižaljku Maloga Dionizija.

III.

Vidimo sada, da li je godinâ 1846., 1853., 1856. katolička crkva svetkovala Vazam proti propisim nicejskoga sabora.

Istina je, da je u rečenim godinama katolička crkva svetkovala Vazam prije Jevrejaca, kako ga svetkuje prije Jevrejaca tri krat svakih 19 godina Jevrejskoga ciklusa; a to ne zasebice, naime god. 1839., 1840. te 1842., 1844. itd., kako »Glasnik« uči, nego ga svetkuje prije Jevrejaca, svakih 8, 11 i 19 godina Jevrejskoga ciklusa.

Medjutim opažamo, da uzrok, što katolička crkva svetkuje Vazam prije Jevrejaca, ne proističe od Grgureva, već od Julijeva pogrješnog koledara.

Doista, danas je već svakomu poznato, da tropična godina broji 365 dana, 5 sati, 48′ 45″, dočim je Julij dao trajnost topičnoj godini od 365 dana i 6 sati; i tim Julijeva godina biva obilatijom od tropične dodine 11 časa i 15 hipa; i po tomu pramaljetno istonoćje svake godine slijedi 11′, 15″ prije Julijeva istonoćja. Što je i prouzrokovalo, da pramaljetna jednakost dana i noći, što je u vrijeme nicejskoga sabora padala 21. ožujka, godine 1897. pada 9. ožujka po Julijevu koledaru.

I evo, kako ono 11′ 15″, što Julijeva godina biva obilatijom od tropične godine, prouzrokovalo je, da je od nicejskog sabora do god. 1897. Julijeva godina izostala za suncem cijelih 12 dana, tako da kad Julijeva godina broji 1. siječnja, Grgureva godina broji 13. siječnja.

Po tomu svaka mijena, što po Juliju pada na prvi siječnja, po Grguru pada 13. siječnja.

Poslije toga opaža se, da Jevrejci uvijek traže dan mijene na temelju Tekufa Rabina Samuela, koji ih je ustanovio po Julijevu koledaru.

Tim sve mijene po Jevrejskom pravilu, danas izostaju za suncem 12 dana, isto kako izostaju i Julijeve mijene; tako da ona mijena što je god. 339. padala na 8. ožujka, godine 1897. pada 24. veljače!

Doista, ako od 8. ožujka odbijemo 12 dana postižemo **24.** veljače.

Ova razlika od 12 dana, što biva medju Julijevom i tropičnom godinom, dala je sbilja povoda, da danas katolička crkva, svakih 19 godina Jevrejskoga ciklusa, tri krat svetkuje Vazam mjesec dana prije Jevrejaca! Da je tako evo dokaza:

Godini 1845. odgovara prestupna Jevrejska godina 5605., koja je devetnaesta, t. j. najzadnja u Jevrejskom ciklusu; u kojoj je padala mijena 25. veljače na 5 sati, 1029 Jevrejskih časa.

Ova mijena nije mogla biti Vazmenska, jer njezin uštap pada 11. ožujka, t. j. 10 dana prije pramaljetnog istonoćja. Za to su Jevrejci smatrali mijenom Vazmenskom onu, što je padala 27. slijedećega ožujka, jer uštap padao je na 11. travnja.

Po tomu Jevrejski je Vazam prividno padao, 10. a faktično 22. travnja, jer kad 10 dana travnja nadodamo 12 dana što Julijeva godina za suncem ostaje, postižemo 22. travnja. Tim su Jevrejci svetkovali Vazam proti propisom zakona, koji zabranjuje svetkovati Vazam u drugom mjesecu, koji počimlje 21. danom travnja, t. j. kad sunce stupi u zvjezdje Bika.

Kad naprotiv 25. danu veljače dodamo 12 dana, ona mijena po Grgurevu koledaru pada 9. ožujka, a uštap 23. ožujka, koji dan je god. 1845. padao Vazam katoličke crkve.

A pošto i sam »Glasnik« uči, da po propisim nicejskoga sabora smatra se uštapom Vazmenskim onaj, koji pada na samo pramaljetno istonoćje 21. ožujka, ili poslije tog dana, naravno slijedi, da je rečene godine katolička crkva točno svetkovala Vazam po propisim nicejskoga sabora, dok su ga one godine Jevrejci svetkovali proti propisim zakona, jer su svetkovali mjesto prvoga u drugom mjesecu!

Prvi mjesec počimlje pramaljetnim istonoćjem 21. ožujka i traje do 20. travnja, inclusive, kroz koje vrijeme, Jevrejci, po propisim zakona moraju svetkovati Vazam 14. dan mjesečne svijeće, nipošto kašnje[1]).

Godini 1853. odgovara prestupna Jevrejska godina 5613., koja je 8. u jevrejskom ciklusu.

U istoj padala je mijena 26. veljače na 17 ura, 313 jevrejskih časa; uštrp na 13. ožujka.

---

[1]) Liber Numer. cap. IX.

Ovaj uštap nije mogao biti uštap Vazmenski, jer pada prije pramaljetnoga istonoćja, već je bio smatran uštapom Vazmenskim onaj, što po Juliju pada 12. travnja, i po tomu padao je prividno Jevrejski Vazam 11. travnja, a faktično 23. travnja, jer kad 11 dana travnja dodamo 12 dana postižemo 23. travnja; i tim su i u ovoj drugoj prepornoj godini Jevrejci svetkovali Vazam proti propisim zakona!

Ali, ako su Jevrejci rečene godine netočno svetkovali Vazam, nije ga netočno svetkovala katolička crkva, jer ona mijena, što je po netočnom Julijevu koledaru padala 26. veljače, nije mogla biti Vazmenska, na temelju točnog Grgureva koledara padala je 10. ožujka i bila je Vazmenska, jer njezin uštap pada 24. ožujka (poslije pramaljetnog istonoćja), a Vazam u slijedeću nedjelju, po propisim zakona.

Napokon god. 1856. odgovara prestupna Jevrejska god. 5616., koja je 11. u ciklusu, u kojoj padala je mijena 24. veljače, na 20 ura 744 časa. Za to rečena mijena nije mogla biti Vazmenska, jer njezin uštap pada 11. ožujka. S toga bila je smatrana mijenom Vazmenskom ona, što je padala 26. ožujka na 2 ure, 456 časa.

Ali, kad 26. danu ožujka dodamo 12 dana što Julijeva godina za suncem ostaje, postižemo dana 38, manje 31. dan ožujka, ona mijena točno pada 7. travnja, uštap 22. travnja, Jevrejski Vazam 21. travnja, a Vazam istočne crkve 29. travnja, kako ga je svetkovala i god. 1894.

I evo kako su i u trećem slučaju židovi svetkovali Vazam mjesto prvoga u drugom mjeseeu, kako ga je svetkovala netočno i istočna crkva 29. travnja, jer nicejski sabor zabranjuje svetkovati Vazam poslije 25. travnja!

Tim su u sve tri rečene godine židovi svetkovali Vazam proti propisim zakona!

Ako naprotiv 24. veljače dodamo 12 dana, postižemo dana 36; od kojih odbivši veljačinih 28 dana, ona mijena faktično pada 8. ožujka, čiji uštap pada 22. ožujka, koji dan ako je nedjelja pada točno Vazam katoličke crkve, inače u nedjelju što slijedi. Nije li ovo točno?

Nije kriva dakle katolička crkva, što svakih 19 godina Jevrejskoga ciklusa tri krat svetkuje Vazam prije židova, već su krivi sami židovi i istočna crkva, što rabe pogrješni Julijev koledar, koji već u 19. vijeku izostaje za suncem obilatih 12 dana!

Po tom nije moguće, da se sudara sa točnim astronomičnim podacima, na koje se naslanja Grgurev koledar pri svetkovanju blagdana Vazmenoga i svih ostalih blagdana preko godine.

Za to »Glasnik« krivo sudi, kad vlastite netočnosti i pogrješke pripisuje katoličkoj crkvi!

IV.

Ovo netočno svetkovanje židovskoga i Vazma istočne crkve svedjerno će rasti, jer ako ono 11 časa i 15 hipa, što Julijeva godina biva obilatijom od tropične godine, prouzrokovali su, da je u 1572 godine, što su protekle od nicejskog sabora do god. 1897., Julijeva godina izostala za suncem 12 dana, prouzrokovati će da će u razmaku od 3895 godina, 334 dana, Julijeva godina izostati za suncem cijeli mjesec dana, tako da kad po Juliju bude padati prvi dan siječnja, padati će po Grguru prvi dan veljače, a prvom danu Julijeva ožujka odgovarati će prvi dan travnja po Grguru, i tad će najraniji Vazam (22. ožujka) po Juliju pada 22. travnja, a najpozniji 25. svibnja, po Grguru!

Po tome u razmaku svakih 11.687 $^{3}/_{4}$ godina, Julijeva će godina izostati za suncem cijela 3 mjeseca, tako da kad po Grguru bude padati prvi dan siječnja nove godine, po Juliju će tek padati prvi dan listopada stare godine; te će tako blagdan Božića po Juliju padati na dan Blagovijesti po Grguru!

U ovom slučaju, pramaljetno istonoćje (21. ožujka) po Juliju, odgovarati će ljetnom suncostaju (21. lipnja) po Grguru; a najraniji Vazam (22. ožujka) po Juliju, odgovarati će 22. lipnja po Grguru, a najpozniji 25. srpnja!

U drugom obdobju od 11.687 $^{3}/_{4}$ godine, Julijeva će godina opet izostati za suncem 3 mjeseca, i tim postižemo 6 mjeseca Julijeva odvinivanja.

Po tome prvi dan Julijeva siječnja odgovarati će prvom danu Grgureva srpnja, a Julijevo pramaljetno istonoćje, odgovarati će jesenskomu istonoćju po Grguru. Pa će tako najraniji Vazam istočne crkve (22. ožujka) odgovarati 22. danu rujna, a najpozniji 25. danu Grgureva listopada.

Tim će svi ljetni blagdani po Juliju biti svetkovani u ljutoj zimi, a naprotiv svi zimski blagdani biti će svetkovani u ljetu! Noctem verternut in diem!

U trećem obdobju od 11.687$^3/_4$ godine, Julijeva će godina opet izostati za suncem 3 mjeseca; čim postižemo 9 mjeseca Julijeva odocnivanja. Tim će prvi dan Julijeva siječnja odgovarati prvom danu listopada, a Julijevo pramaljetno istonoćje zimskom suncostaju po Grguru. Tad će Vazam istočne crkve faktično padati od 22. prosinca do 25. slijedećega siječnja po Grguru!

Napokon, u četvrtom obdobju od 11.687$^3/_4$ godina, Julijeva će godina opet izostati za suncem 3 mjeseca, koje zbrojivši sa prvašnjih 9 mjeseca, postižemo 12 cijelih mjeseca ukupnog Julijeva odocnivanja.

Tad će Julijev i Grgurev prosinac istodobno svršiti, kao što će istodobno i započeti slijedeći siječanj, tom razlikom, što će nova Grgureva godina brojiti 46.752. godine poslije nicejskoga sabora, dočim će nova Julijeva godina brojiti samo 46.751. godinu poslije nicejskoga sabora!

Tim će Julijeva godina izostati za suncem cijelu godinu dana!

Naravno, ovo Julijevo odocnivanje, slijediti će dan po dan, mjesec po mjesec, te će istim pravcem odocnivati, Vazam i svi blagdani istočne crkve, i padati će na sve dane i mjesece preko godine!

Pa »Glasnik« veli, da istočna crkva sa svojim koledarom ne pada u pogrješke!

Nema dvojbe dakle, da istočna crkva, po Julijevu koledaru, danas svetkuje Vazam i sve blagdane preko godine netočno, za to ako ih želi svetkovati po propisim zakona, treba da napokon odbaci predsude i napustiv Julijev pogrješni koledar prigrli Grgurev koledar, koji je danas najtočniji na svijetu, kako ga je već mal da ne cio svijet prigrlio, bez ikakva obzira na vjeroispovijedanje!

Pače donose njemačke novine prošlog travnja, kako su i sami židovi sasma uvjereni, da po Julijevu koledaru svetkuju blagdane proti propisim zakona, i kako s toga veliki rabin u Francuskoj hoće da se prigrli Grgurev koledar i da se po Grgurevu koledaru svetkuje njihov veliki blagdan Pasche.

Niti je istinito ono, što neka ugledna lica istočne crkve uče, da je Julijev koledar nuglasti kamen tačnog svetkovanja Vazma, jer se sbilja to ne može reći, kad nam je poznato da Julijev koledar ruši hametom sve ono, što je nicejski sabor ustanovio sbog tačnog svetkovanja vazma!

A kako ne, kad već u 19. vijeku svetkovan je Vazam po Julijevu kaledaru obično 12 dana, a gdjekad i mjesec dana kašnje nego li je nicejski sabor propisao, što će u razmaku vremena narasti na više mjeseci i godina, kako je to već bilo matematično dokazano.

Može li se dakle zvati Julijev koledar nuglastim kamenom taćnog svetkovanja Vazma?

V.

Istočna crkva dakle ne samo proti vlastitom osvjedočenju zove Julijev koledar nuglastim kamenom taćnog svetkovanja vazma, da tim odaleči svaku i najmanju misao, te se prigrli tačan Grgurev koledar, nego i prosti puk istočne crkve, da se sasma ruzlikuje od katolika, veli: Mi smo stare ruke, a katolici su nove ruke, i tim hoće da kažu, da katolička crkva ne obslužuje stare saborske propise, te tako oprezno svoje vlastite pogrješke pripisuju katoličkoj crkvi! Ovo bi bilo istinito onda samo, kad bi istoćna crkva sa svojim starim koledarom vršila stare saborske propise onako, kako ih katolička crkva vrši sa svojim novim koledarom, a a ne protivno.

Nicejski sabor naime propisuje, da se nema smatrati Vazmenskim mjesecom ona mjesečna svijeća, koje uštap pada prije pramaljetnog istonoćja, kako to i sami »Glasnik« piše, a istočna crkva, usprkos ovim saborskim propisim djeluje protivno.

Nicejski sabor zapovijeda, da se najraniji Vazam praznikuje 22. ožujka, a istočna crkva uči, da se najraniji Vazam svetkuje 25. ožujka. Da je tako evo dokaza.

Vazmena skrižaljka maloga Dionizija, koju jedino rabi istoćna crkva prepisuje najraniji Vazam 22. ožujka.

Da se dakle svetkuje vazam 22. ožujka, treba da uštap pada ili u subotu na samo pramaljetno istonoćje 21. ožujka, ili u nedjelju na dan Vazma 22. ožujka; inače Vazam ne bi nikad mogao biti svetkovan na 22. ožujka, s razloga što nicejski sabor kako ne dopušta da se smatra Vazmenskim uštapom onaj što slijedi prije pramaljetnog istonoćja, tako ne dopušta, da se ne svetkuje Vazam bilo u koju im drago nedjelju prije Vazmenog uštapa.

A budući da Mali Dionizij bilježi Vazam i u nedjelju na dan uštapa, po zlatnom broju, i u prvu nedjelju što ga slijedi,

treba reći da ne obstoji nijedan crkveni zakon, koji to zabranjuje.[1])

Doista svaki put kad vlada zlatni broj XVI., a broj 3 sunčanoga kruga, Mali Dionizij bilježi Vazam u nedjelju na dan uštapa 22. ožujka, dočim kad vlada zlatni broj XVI. a broj 2. sunčanoga kruga, uštap pada u subotu 22. ožujka, a u nedjelju 23. ožujka. Mali Dionizij bilježi Vazam, kako ga propisuje i Vazmenska skrižaljka liturgičnih knjiga same istočne crkve; kako obstoji i kod katoličke crkve, koja je zbilja svetkovala Vazam na 22. ožujka god. 1881. i opet će ga svetkovat god. 2285.

Danas na protiv »Glasnik« uči: Da svaki put, kad puni proljetni mjesec pane u četvrtak, petak i subotu da tad prva nedjelja što slijedi nije pashalna, nego druga!

Po tome najraniji Vazam istočne crkve pada 25. ožujka, što jedino biva kad proljetni uštap pada u srijedu na samo proljetno istonoćje 21. ožujka, jer prva nedjelja što ga slijedi pada uprav 25. ožujka.

Ovo je zbilja čudnovato! »Glasnik« je malo prije učio: Da svaka prva nedjelja, što slijedi poslije punog proljetnog mjeseca jest Pashalna, dočim sad uči: Da samo kad proljetni uštap pane u ponedjeljak, utorak i sriedu, prva nedjelja poslije toga uštapa jest Pashalna, a kad na protiv proljetni uštap pane u četvrtak, petak i subotu, da tad ni prva, već druga nedjelja što slijedi poslije tog uštapa jest Pashalna. Što je to?

A da istočna crkva zbilja potanko obslužuje ono, što »Glasnik« uči, jamči nam to Vazmenska svetkovina godine 1896. u kojoj je padao uštap Vazmanski u subotu 5. travnja po Juliju, čemu odgovara subota 17. travnja po Grguru.

Na ovom temelju katolička je crkva odmah u slijedeću nedjelju 18. travnja i svetkovala Vazam, kako to nicejski sabor propisuje, a da ga je istočna crkva svetkovala po saborskim propisim u nedjelju 6. travnja, po Juliju, nema dvojbe, da bi se bio i ove godine katolički Vazam sudarao sa Vazmom grčko istočene crkve.

Ali pošto pada rečeni uštap u subotu, istočna crkva nije svetkovala Vazam odmah u prvu nedjelju poslje uštapa već u slijedeću, et quidem ne tačno.

---

[1]) Migne. T. LXVII., pag. 494—495.

1. Jer je svetkovala Vazam mjesto prve u drugu nedjelju, što nicejski sabor osudjuje.

2. Jer je svetkovala Vazam 24. dan mjesečno svijeće dok nicejski sabor u XX. propisu zabranjuje svetkovati Vazam poslije 21. dana mjesečne svijeće na temelju zlatnog broja.

Nicejski sabor zabranjuje svetkovati vazam poslije 25. dana travnja, dočim istočna crkva danas faktično više krat svetkuje Vazam u svibnju, a to svaki put, kad joj pada Vazam poslije 19. travnja, s razloga što Julijeva godina izostaje za suncem 12 dana

Nije li ovo novost? Nije li ovo svetkovati Vazam proti starim propisima?

Za to mi smo sasma uvjereni, da bi se danas nicejski otci od sna probudili, oni bi jednodušno osudili današnje svetkovanje Vazma istočne crkve, kako su u svoje doba osudili četrnaestake.

VI.

Suviše »Glasnik« kaže: Da se ne bi dogadjali predjašnji neredi radi dana kad se ima svetkovati Kristovo Vaskrsenje, te da bi dakle sva crkva u jedan te isti dan svetkovala taj praznik i sabor nicejski uovlastio je crkvu aleksandrijsku, da ona izračuna kad ima pasti Uskrs i da to dojavi svoj crkvi.

Ovo je istina, ali se opaža da je sabor naredio (što »Glasnik« ne spominje) da to izračunanje bude uvijek poslano rimskom biskupu, da on o tomu prosudi i da on obavijesti svemirnu crkvu kad pada Vazmenska svetkovina,[1]) kako je to sabor u Arles-u (3â4) već bio ustanovio u prvom svomu propisu; a Aleksandrijska crkva, kako Izidor piše, naviještivala je samo po Egiptu, kad pade Uskrsni blagdan.[2])

Nego pita se, zašto taj veliki nalog nije sabor izručio rimskoj, nego aleksandrijskoj crkvi? Odgovor nam daje sam »Glasnik« koji veli: Da je to sabor odlučio radi toga, što su u Egiptu astronomička i matematička znanja jako bila razvijena.

Dakle nije bila dana prednost aleksandrijskoj crkvi, da ona odluči kad pada Vazam, i da ona to dojavi svoj crkvi, kako hoće

---

[1]) Baronius annales Romae 15, 94 T. III. pag, 309. CIX. CX. CXI. S. Leo Magnus Epist. 121. ad Macianum. — Migne T. LIV. pag. 1055.

[2]) Isidorus lib. I. De ecclesiast, officiis cap. 26 de die Epiphaniae.

»Glasnik«, nego samo da se obavijesti, kad pada mijena Vazmenska na temelju astronomičnih podataka i da to dojavi rimskom biskupu neka on o tom poslu odluči i da on proglasi Vazam po svoj crkvi, po starom običaju.

Za to »Glasnik" ne govori pravo, kad hoće da pretvori naredbe nicejskoga sabora, dajući aleksandrijskoj crkvi onu važnost, što joj sabor nije dao.

Medju to opaža se da, ako je nicejski sabor htio zajamčiti astronomičnu tačnost za pravilno svetkovanje Vazma, te je stoga i povjerio aleksandrijskoj crkvi Vazmenski proračun, danas kad tu astronomičnu tačnost jedino jamči Grgurev koledar, za što ga dakle istočna crkva ne usvoji i tim susreti želje nicejskoga sabora glede tačnog svetkovanja vazma?

Nek nam dakle ne zamjeri »Glasnik« ako mu napomenemo da kako pomnjivo pamti svaku i najmanju osobitost, što je nicejski sabor izdao na uhar istočnoj crkvi, ne bi bilo s gorega, da istu pomnju uloži i da sve ostale saborske propise tačno istočna crkva vrši.

VII.

Napokon »Glasnik« uči: Da se je Aleksandrijskom Pashalom služila Rimska crkva sve do god. 1582., kad je papa Grigorije dao Rimskoj crkvi novi kalendar — Grigorijanski uslijed toga novu Pashaliju Rimsku.

Ovo je donekle istina, donekle nije. Istina je, da je Rimska crkva u neko doba primila od aleksandrijske crkve Vazmenski proračun, ali nije istina, da je to slijedilo od nicejskoga sabora do godine 1582., nego samo do god. 532., u kojoj je Mali Dionizij u Rimu ustrojio Rimsku Pashaliju, sa rimskim zlatnim brojevim, kojoj je naslov: Tabula cycli magni Dionisani ad methodum Paschalis inquirendi; koju je odmah rimska i istočna crkva primila; i koju istočna crkva jedino rabi.[1])

To nam jamče rimski zlatni brojevi, koji su jedini te isti, kod katoličke i istočne crkve, kako smo to već i dokazali.

Ako su dakle kroz toliko vjekova zapadna i istočna crkva zamjenice, jedna od druge primale Vazmenski proračun, a da nijesu niti najmanje izgubile svoje povlastice, nade je, da će novim vije-

---

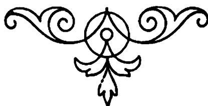
[1]) Petav. De doct. temp. T. I. Lib. VII. cap. VII.

kom istočna crkva ostaviti napokon Dionizijevu Vazmensku skrižaljku, ustanovljenu na temelju pogrješnog Julijeva koledara i da će ponovno primiti tačnu Vazmensku skrižaljku ustanovljenu na temelju Grgureva koledara, te da će tako opet svi kršćani započeti istodobno slati u nebo svoje molbe i zavjete na Uskrsni blagdan.

Tim više je nade, da će se napokon istočna crkva, novim vijekom nasloniti na nova i tačna pravila, pri svetkovanju blagdana Vazmenoga, budući joj poznato, da danas, zbog Julijeve pogrješke, svetkuje Vazam proti propisim nicejskoga sabora, kako joj je poznato da antijohijski sabor (341.) kojega »Glasnik« spominje prvim svojim propisom izopćuje sve one, koji svetkuju Vazam proti propisim nicejskoga sabora.

A pak, jeda li nismo svi jednako dužni, tražiti i prigrliti istinu?

Meni se sbilja ne dolikuje prosudjivati čine istočne crkve, a još manje učiti ju ono, što ona sama znade, ali sam cijenio potrebitim navesti ovo nekoliko činjenica, na odgovor »Glasniku«, koji, koliko nepravedno napada na Grgurev koledar, toliko netočno uči: da pravoslavna crkva sa svojim kalendarom ne pada u nikakovu pogrješku.

Protestantizam hara u nesjedinjenoj istočnoj crkvi.*)

Po franceskom —ra.

Veliku štetu nanosi istočnoj, od Rima otcjepljenoj crkvi protestantizam, kojega podupire Njemačka i Engleska svojim zlatom i svojim uplivom. Pogledajmo samo redom sve istočne crkve i osvjedočit ćemo se, kolika im pogibelj baš od ove strane prijeti i to osobito počam od posljednjih pedeset godina.

I. Egipat.

U Egiptu imademo crkvu koptsku. Dok nije Egipta zaposjela Engleska, propovjednici engleski usprkos raznim ozbiljnim pokušajima ipak nijesu uspjeli utaboriti se u zemlji Farauna: Kopti ostadoše sasma hladni prema njima. No, u srijedi ovoga vijeka dadoše se zamamiti od propovjednika došlih iz Amerike.

Zaista, s početka napredovahu ovi sporo i teškom mukom. Godine 1857. ne imagjahu više nego dvije župe u Kairu i jedan hram u Aleksandriji. Usprkos starješinstva crkvenog, što ga osnovaše, da se brine, kako bi se protestantska crkva što više širila, ipak do godine 1870. nije dovoljno napredovati mogla. Ali od ove godine napreduje brzo. God. 1890. brojila je već 113 postaja i 29 dobro uregjenih župa.

Starješinstvo broji sada (god. 1894.) 14 misijonara iz Europe, 41 urogjenog službenika, 21 gospoju za misije, 291 učitelja obojeg spola, koji podučavaju u više nego stotini škola djecu mušku i žensku i to pod vodstvom i upravom starješinstva. Uz ovo posjeduju sjemenište, gdje se urogjenici naobrazuju za protestantske propovjednike i više škola, u kojima se uzgajaju domaći učitelji i

*) L'Orient et Rom par Michel, Paris, 1894., pg. 93. sqq.

domaće učiteljice. God. 1890. polazilo je one protestantske škole 1385 dječaka 1198 djevojaka. Uz to djeluju mnogobrojne propovijedi, podučavanja kućna i biblije, što se razdjeljuju. Biblija porazdijelilo se od početka do sada (god. 1894.) ogroman broj od 14300 primjeraka; u jednoj godini prodalo ih se 10184. Statistični podatci od god. 1891. nabrajaju 25000 Kopta, koji su iz raskola prešli u krivovjeru.

Uz to treba uzeti u obzir službeno i pô-službeno djelovanje, kojim iza okupacije šire protestanstvo mnogobrojni protestantski došlaci, jer svi su više manje misijonari. Vladinom odlukom proglašen je jezik engleski obvezatnim za sve vladine čine; ko god želi stupiti u vladinu službu, on polazi škole protestantske, jer jedino u njima može naučiti engleski.

2. Palestina.

Ako iz Egipta odemo u Palestinu, naći ćemo i tude, da protestantizam radi neumorno školama, biblijama; a osobito zamamljivim sjajom zlata, koji na siromašne istočnjake djeluje silnije, nego li sve propovijedi.

Čini se, da su evangjeoska društva prve svoje zastupnike u svetu zemlju poslala samo za to, da imadu i ona barem malo prostora u toj koljevci kršćanstva, prema kojoj se njekako instinktivno obraća svako srce kršćansko, ako ima iole vjere u Gospodina Isusa. Ali na skoro osjeti se potreba propagande: Engleska i Njemačka osnuju združenim silama jednu biskupiju u Jerusalemu. Ovo se zbilo god. 1842. Novomu biskupu, židovu, koji je prešao na protestantizam, bješe zadaća, da djeluje na židovski narod, te ga predobije za vjeru kršćansku. No, židovi ostadoše gluhi i ne htjedoše čuti njegovog propovijedanja; s toga započe raditi oko kršćana istočnih nastojeći primamiti ih u crkvu protestantsku.

U kratko poplavi Jerusalem i svu Palestinu prevelik broj propovjednika i dijakonisa došlih iz Amerike, Njemačke i osobito iz Engleske. Zastupaju sve moguće protestantske sljedbe; tu imade Amenita, Mennonita, Adamita i drugih; osobito pako radi crkveno misijonarsko društvo, koje je svim ostalim na čelu, te broji najviše zavoda.

Izvješće od god 1876. poslano uredniku lista »la terre sainte« dokazuje nam ovaj napredak protestantizma u svetoj zemlji: »U

Jerusalemu posjeduje sirotište za dječake na brdu Sion, i opet drugo na putu u Jaffu; zajedno broje 130 uzgojenika kršćanskih; uz to je na istom putu veliko sirotište za mlade djevojke sa 120 gojenica; imade djevojačku školu u gradu, škole za zanate i umjetnosti blizu vrata u Damasak; dalje posjeduje bolnicu englesku i bolnicu njemačku; onda ogromnu protestantsku biblioteku sa knjigama protestantskim, osobito sa biblijama u jeziku hebrejskom, arapskom i u ostalim istočnim jezicima; takogjer banku, čije dohotci su odregjeni za pomoć i uzdržavanje misija.«

Izvješće dostavlja: »Protestanti su se nastanili u svim gradovima svete zemlje megju kršćanima: svuda imadu kapelicu i školu; svuda prosiplju zlato, da si primame privrženika; time postizavaju velikih uspjeha. Nabrojimo najznamenitije njihove zavode:

»Betlehem imade sirotište za mušku i žensku djecu u istoj kući . . . Škole za višu naobrazbu imadu protestanti u Nazaretu, u Jaffi, u Kajfi. Učitelji za seoske škole uzgajaju se u Nazaretu.«

Ova toli djelatna propaganda još se iza godine 1846. povećala. Godine 1881. brojilo je samo društvo za misijone u Palestini u svojoj službi 20 engleskih misijonara, 60 urogjenih pomoćnika u 45 škola sa 1142 gojenika; privrženika pako od urogjenih brojilo je 1500.

Godine 1882. imale su sve protestantske općine ukupno: 74 misijonara iz Europe, 124 pomoćnika urogjenih, 72 škole sa 2681 učenikom i 2460 urogjenih protestanatâ.

U dobi desetgodišnjoj iza toga nijesu se brojevi puno promijenili; pače u njekom pogledu neznatno umanjili. No, umanjili se nijesu kod najznamenitijeg i najdjelatnijeg društva, naime kod crkvenog društva za misije, pače ovo se još više učvrstilo i postiglo je novih, lijepih uspjeha: »Ukupno u svoj Palestini uzgajalo je ovo društvo 1892. godine 1875 učenika, dakle 733 više nego li godine 1881. prema tome za 64% više. Broj škola je ostao, naime 45, ali je broj učenika narasao od 26 na 42 poprječno; urogjenika protestantskih bilo je 1558, dakle 58 više nego li god. 1881.«

Za sve protestante u Palestini pako dobit ćemo za g. 1892. ove brojeve: 64 misijonara, 62 urogjena pomoćnika, 75 škola, 3607 učenika, 2151 privrženika urogjenih. Ako se ovi brojevi prispodobe sa onima god 1882., naći ćemo, da se je broj učenika i škola znatno povisio, a u ostalom neznatno umanjio.

Ako pogledamo na malešan broj kršćana u Palestini, moramo priznati, da je protestantizam upravo ogromne uspjehe polučio, i bojati se moramo, da će u budućnosti polučiti još veće, budući je narod siromašan, te ga lako zaslijepi zlato, na kome protestantski misijonari ne oskudijevaju. Prema izvješću M. Laurencea Oliphanta, potrošilo je društvo misijonsko za prve trideset tri godine svotu od 1,300 000 franaka, premda su onda djela njegova tek započimala.

Valja nam ovdje istaknuti, kako umiju protestantski propovjednici sa dušama upravo baratati. Oni dolaze u siromašne obitelji i nude se, da će njihovu djecu, makar boležljiva bila, kroz četiri pet godina besplatno uzgajati, ako dogju u njihov zavod; ali jedan uvjet stavljaju, naime da mora njihova obitelj platiti po jedan franak na dan, ako bi htjela djecu uzeti kući prije utanačenog vremena. Roditelji ne znajući za nastavljene im zamke i veseli radi besplatnog uzgoja djece, obično rado pristaju. Kašnje podučeni o pogibelji za duše svoje djece rado bi ugovor prekinuli, no zbog siromaštva ne mogu otkupiti dušu nerazborito prodanu i djeca se zadoje protestantizmom.

3. Sirija.

Sva Sirija poplavljena je protestantskim propovjednicima baš slično, kao Palestina. O. Mazoyer, Isusovac, piše o tome godine 1884. ovo: »Ako pogledamo djela protestantska u Siriji, vidjet ćemo grozotom, da imade u njoj 30 stranih društava, koja većinom rade u školama izuzam dva, naime prusku crkvu u Beyrouthu i liječničku njezinu misiju u Jaffi.« Pošto je ova društva izbrojio, dodaje: »Društva imadu 772 suradnika, i to 191 stranog (81 muškog, 110 ženskih) i 581 urogjenog (382 muška, 199 ženskih). Izmegju urogjenih ravnatelja je sedam upravo regjenih, ostali nose imena učitelja, pomoćnika, katehiste; ženske su obično učiteljice, no, gdjekoje hodaju i po kućama, da govore u obitelji, više ili manje ženama i djeci, o kojoj povijesti bibličkoj i o kojoj rečenici sv. pisma Sam grad Beyrouth imade 30 škola, koje spadaju na osam raznih sljedba; u ovim školama djeluje 127 učitelja, a pohagja ih 3004 učenika.“

»Hoćete li točnije ispitati propagandu jednog od ovih društava? Uzmimo engleske škole u Siriji i ostavivši njihove grane u

Damasku, na Libanu i u Feniciji sa njihovim 15 središta obuke, 60 učitelja i 1434 djece, promotrimo samo neizrecivu njihovu radinost u našem gradu . . . Najpoduzetnija žena upravlja 12 škola: ima ih za muhamedance i židove, za odrasle, za muževe, za žene, na večer, u nedjelju. Možemo li ovoj ravnateljici engleskih škola u Siriji vjerovati, ako tvrdi da ima izmegju 2866 djece 572 katoličke? Ispovijedam, da su ovi brojevi od godine 1881.; kašnje nema statističnih podataka, ali mi opažamo, da brojevi rastu; već godine 1883. imade mjesto 12 već dvadesetak škola, a i ostali brojevi povećali su se surazmjerno.«

M. Pelegrin piše o protestantskoj misiji god. 1892.; on veli da imadu oni u sjevernoj Siriji 129 misijonara evropskih, 410 pomoćnika urogjenih, 136 škola sa 12903 učenika; onda 133 župa sa 5750 župljana urogjenih. Najviše rade u Beyrouthu, Tiru, Saidi, Choueiru, Ain-Zehaltehu, Zahlehu, Hasbeyi i Damasku. Ne smijemo zaboraviti amerikanskog sveučilišta u Beyrouthu i viših škola, gdje im se odgajaju domaći učitelji i domaće učiteljice. Sjetiti valja i na biblije, što se porazdjeljuju: od god. 1880. porazdijelilo ili prodalo ih je samo amerikansko društvo 44832.

4. Mala Azija i Mesopotamija.

Isto-tako štetno djeluje protestantizam i u ostalim pokrajinama Azije. M. Pelegrin crta protestantsko djelovanje u maloj Aziji i u Mesopotamiji ovako:

»Evangjeoska društva susreću se u četiri središta ovog poluotoka: u Ciliciji, Smirni, Brousi i Armeniji. U Smirni iskrcali su se propovjednici najprvo . . . Sada su ovdje zastupana sva protestantska društva, sve njihove narodnosti i vjeroispovijesti. Ali ograničuju se samo na obalu, ne prodiru u unutarnje pokrajine. Isto tako je i u Broussi.«

»Amerikanci posjeduju u maloj Aziji dvije velike misije. Jedna je u Ciliciji, kojoj je središte visoka škola u Ain-Tab na granici Sirije i Cilicije. Druga postoji u Armeniji ustanovljena prema svršetku krimskog rata. Prva gubi, a druga brzo napreduje; čini se, da je upravo ovdje pogibelj od protestantizma najveća. Društvo je veoma ojačano u Arabkeru, Trebizondu, Karpouthu, Livasu, Amasiji. Velik zavod imade u Cesareji. Glava misije je u Marsivanu, gdje imade jedan zavod i dvije škole.«

Njeke podrobnosti, koje nam opisuju naši misijonari, neka nam pokažu, kako se i ovdje protestantizam služi svakim kakovim god sredstvom, da zavede siromašne istočne kršćane.

Eto šta piše iz Tell-Armena (u Armeniji) armensko katolički svećenik 15. siječnja 1883.: »Protestanti su došli u ovu pokrajinu i svuda šire smrtonosni svoj otrov. Držim, da nema ni grada, ni sela, ni predgragja armenskoga, jakobitskoga ili nestorijanskoga u Mesopotamiji, Kurdistanu, Armeniji i Siriji, kamo ne bi došao propovjednik protestantski i pridobio si sljedbenika. Silno su se naprezali, pače velike svote novaca potrošili, da mogu doći do Tell-Armena; no, hvala vječnome Bogu, da nijesu uspjeli.«

O. Duval, dominikanac, piše god. 1889. iz Mossoula, kako su se protestanti razlili po svim pokrajinama od planina nestorijanskih pa sve do nizina mesopotamijskih. Kamo god dogje misijonar katolički, dolaze i oni za njim sipljajući zlato ne da štite ljubav istine, nego da siju mržnju na sv. crkvu i na namjesnika Isusova. Uz siromašnu katoličku školu, koju misijonar jedva može uzdržavati, dižu oni školske palače, gdje se nastane u obitelji, te imadu učitelje i propovjednike veoma dobro plaćene. U tome leži velika pogibelj za ove pokrajine. O da ih uzmognemo uz pomoć plemenite kršćanske vaše ljubavi sačuvati od nove ove krivovjere mnogo kobnije od onih, koje su ih već od toliko vjekova unesrećivale i upropašćivale!«

O. Efrem, povjerenik za misije kapucinske u Mesopotamiji, piše sa svoje strane: »U Karpouthu pobjegjuju protestanti. Oni posjeduju veličanstven kolegij, jednu vrst osnovnih škola, zavod za uzgoj domaćih učitelja i učiteljica; sve u svrhu, da narod privuku na protestantizam. Osim toga imadu javnu bolnicu i knjižnicu. Iz Karpoutha su se proširili u dvadesetak sela, gdje upravo vladaju; svakog dana prodiru dalje, i na skoro će zauzeti sva sela u okolici.«

»U Maizerai-Karpouth prisilila nas gragjanska oblast, da zatvorimo škole svoje i to proti učinjenim ugovorima, nije nam se više dopuštalo zvoniti, pače prijetilo nam se zabraniti nam našu kapelu, dočim je protestantima baš sve slobodno, jerbo oni su pod zaštitom engleskom. U Orfi cvate sljedba amerikanska sastavljena od Jakobita i raskolnih Armenâ; njihove su škole velike i dobro se pohagjaju. U Diarbekiru imadu protestanti lijepu crkvu i veliku školu, koja prima iz Engleske obilatih potpora.

5. Armenija.

Slično biva u Armeniji. U njekom izvješću otaca dominikanaca čita se ovo: »Pošto je narod veoma siromašan i neuk, okorišćuju se time protestanti i postigli su u zadnje doba uspjeha, da mogu biti zadovoljni. Uzgojili su si domaćih naučitelja, koji rade u općinama, što su ih protestanti utemeljili, i koji su dosta revni, jer primaju lijepe plaće i nagrade. Oni zavode narod službenom ili barem poluslužbenom zaštitom Engleske. Konsul engleski putuje često po zemlji i sa mjestnim oblastima uredi poslove, koji se ne mogoše urediti običnim sredstvima. Ako je dakle kakovo selo u neprilici, uteče se za pomoć k protestantima.« Ovo u okružju Seert.

Za okružje Bitlis veli isto izvješće: »Protestanti su se ovdje dobro učvrstili. Imaju na lijepom mjestu usrijed bašće lijepu crkvu i školu. Oni broje 100 obitelji, koje su sve k njima prešle od raskolnika armenskih. Dječačka njihova škola imade dva glavna učitelja; podučava se armenski, turski, engleski. Djevojačkom školom upravljaju dvije stare engleske diakonise. Izvan grada proširili su se protestanti u skoro sva mnogobrojna sela u okolici. Njihov novac učinio im je izvanrednih usluga, osobito u zadnje vrijeme velike skupoće. Tvrdi se, da bi za dvadeset godina sve kršćanske pokrajine mogle postati protestantske, ako im se niko ne opre.«

Tako od godine 1883. Kasnije izvješće od 20. travnja 1892. tvrdi, da rad protestanata ostaje neprekidan, pače pomnožava se. Patrijarh naime sjedinjenih Armena piše: U buduće prijeti za sve naše misije velika pogibelj, jer našim školama prave silnu štetu velikim troškom podržavane škole protestantske i one raskolnih Grgurijana: Karpouth, Arapghir, Cesareja, Garin, Sivas, Erzerum, Bitlis, Mouche, Marsivan i Ain-Tab su u toj opasnosti, jer nemaju ni znamenite misije, ni škole, koja bi ovo ime zaslužila.

6. Persija.

Ako pregjemo u Persiju, naći ćemo i ovdje onu istu djelatnost, koju protestantizam svuda na istoku razvija. Msgr. Thomas piše 20. travnja 1884.. »Methodisti iz Amerike naseliše se uz nas. Školama i knjigama zavode naše kršćane. Posao zaista napreduje sporo, ali ipak napreduje, jer oni moraju mnogo starih nauka oboriti, a na ruševinamu sve novo sagraditi; oboriti valja misu, po-

stove. Usprkos tome ipak napreduje i zaustavlja naš rad. Upravo škole protestantske su za naše pokrajine neizlječivo zlo; mi mnogo radimo i žrtvujemo, ali ipak moramo priznati, da su silni naši protivnici u tome pogledu nama upravo učitelji.«

Methodistima pridružiše se razne engleske sljedbe, jer podupire ih novac i ugled engleski. Eto ti šta o njima piše izvješće od god. 1892.: »Ovdje se borimo proti Anglikancima, koji se naprezaju, da nam u Salmosu otmu tri crkve, ma kako nepravedno i nelojalno bilo. Na našoj strani je pravo, na njihovoj novac, koji može svaku savjest ušutkati. Puno smo zahvalni gospodi Balloy-u i Bernay-u od Franceskog konzulata, koji brane naše pravo; bez njih bismo mi sigurno izgubili, budući nemamo novaca, da ga sipljemo. Neki nestorijanski biskup, koji nije htio pristati uz njih, sad se progoni i protestanti veoma nastoje, da se skine. Izvrsni zastupnici Franceske ga brane i gragjanska oblast nije se usudila izvesti naredbe nestorijanskoga patrijarha, koji je prodan Englezima. O, kako se valja ovih Anglikanaca pobojavati! Pred godinom činili su se tako mirni, zaodjenuli su se u ovčiju kožu. Svim silama nastoje, da si osvoje monopol apostolata u gorama nestorijanskim na štetu kršćana, a i propovijednika amerikanskih. Hoće li napokon ostati gospodari ovdje ili u Turskoj? Ne; njihova drskost, bezobraznost i nelojalnost pobudila im je mnogo žestokih neprijatelja. A česa se bojim, to je gragjanski rat izmegju mojih zemljaka. Bit će prirodni dlod utjecaja engleskog.

Sve ovo opisivanje moglo bi se pomnožiti i dokazati još točnije, kako upliv protestantski na istoku od dana do dana raste. No, već ovo, što smo do sada kazali, dosta je, da se osvjedočimo kako su razne sljedbe protestanske istok upravo poplavile.

7. Crkve istočnog obreda u Europi.

Protestantizam dandanas ne nastoji, da prodre u ove crkve; nastojao je oko toga odmah s početka. Koncem XV. vijeka uspjelo mu nastaniti se čak u Ruskoj. Kušali su isto u Grka; od godine 1559. započe patrijarh Josafat II. s njima općiti. No, raskrinkao ih je i nije dao varati se hinbenim njihovim pokušajima. Za Jeremije II. god. 1574. započelo se živahnije raspravljati; izmijenilo se njekoliko dopisa, u kojima patrijarh nastoji luterane pobiti i dokazati im, kako valja štovati i usmenu predaju. Nije uspio, nego prekinuo je svaku svezu s njima.

I Kalvinisti nastojahu prodrijeti u Grčku. Činilo se, da će im vrata otvoriti Ciril Lukaris; postignuvši patrijarhat držao se, da može očito pokazivati, da je kalvinizmu sklon (god. 1621). Ali narod, vjeran svojemu pravoslavlju, pobuni se proti nevrijednome pastiru i digne ga. Ciril Lukaris nastavlja širiti krivu vjeru; opet postane patrijarhom i bude skinut, isto tako treći put, dok ga god. 1638. njeki sabor ne osudi na smrt.

U više sabora osudjene su nauke protestantske: proti njima sastavljene su razne vjeroispovijesti, tako: u Carigradu, u Jassy-ju (1462.), u Jerusalemu (1692.) i u mnogim drugim crkvama.

U ono doba dakle protestantizam nikako nije mogao uspjeti nastojeći, da se nastani usrijed crkva pravoslavnih. Što nije mogao onda, eto ono može sada. Duboko prodire u njih, ne time, da osniva svoje općine u Ruskoj, Grčkoj i na Balkanu, nego time, da ove crkve napunjuje svojim duhom i to osobito bogoslovno njihovo učenje.

Navest ćemo njekoliko izreka iz najnovijih njihovih djela ili raznih dopisa i moći ćemo razabrati, kako u tome smislu protestantizam djeluje u Ruskoj i Grčkoj.

a) Rusko bogoslovje.

De Maistre mogao je već ustvrditi i dokazati, da je protestantsko slobodno ispitivanje prodrlo u rusko bogoslovje i to pred pol drugim vijekom. Eto šta piše u prelijepom djelu o »Papi«:

»Nadbiskup u Tweru napisao je na latinskom jeziku povjesničku knjigu o prva četiri vjekova kršćanstva, u toj knjizi priznaje izravno, da je velik dio klera ruskoga nadahnut kalvinizmom. Tečajem svoga obučavanja ne služi se van knjigama protestantskim; nesretan njeki običaj osnovan na gadnoj mržnji odalečuje od njega knjige katoličke, premda su im njihovi dogmati sasma srodni. Bingham im je najglavnije vrelo i spomenuti nadbiskup ne žaca se pozivati se ozbiljno na njega, da dokaže, kako ruska crkva ne uči van čistu apostolsku nauku. Baš je to prizor izvanredan i ostaloj Europi nepoznat, da se ruski biskup hoteći dokazati potpunu pravoslavnost svoje crkve poziva na učitelja protestantskoga. I biskup sam, pošto je samo prividno pokudio sklonost prema Kalvinismu ipak Kalvina imenuje velikim mužem; svakako čudnovat izraz u ustima biskupa, kojemu slična riječ nikada nije izmakla iz ustiju, kad govori o učiteljima katoličkim. Uz to priznaje, da se za nauke

Kalvinaca kroz petnaest vjekova skoro ništa nije znalo; onda u knjizi samoj navaljuje otkrivena obraza na svete sakramente i pokazuje se pravim Kalvinistom. Pošto je ovo djelo izašlo iz štampe samoga sinoda, koji ga je i odobrio, ne ćemo krivo suditi, ako ustvrdimo, da je takovih nazora sav kler ruski izuzam njeke hvalevrijedne iznimke.«

»Mogao bih navesti još drugih ne manje bistrih svjedoka; no, valja da se ograničim. Tvrdim da crkva, o kojoj govorim, morala je postati protestantskom. Pošto je zajednička sveza prekinuta, nema više općenitog sudišta, niti dosljedno nepromjenljivog pravila vjere. Sve se oslanja na osoban sud i na gragjansku oblast: a u tome je jezgra protestantizma.«

»Pošto ova nauka Ruske nikako ne uznemiruje i pošto boravi u Ruskoj oko tri milijuna protestanata, umjeli su ovaj svoj položaj izrabiti, da su nazore svoje lako i bez zapreke proširili u sve redove državne i svi su složni: jer svi prosvjeduju proti papi, a to je dosta za općenito pobratinstvo«.

Ovomu bogoslovu, kojega navodi de Maistre, valja dodati osim starog Teofana Prokopovića još Teofilakta Gorskoga i Ireneja Falkowskoga, od kojih prvi prihvaća protestantsku nauku o opravdanju, drugi pako njihovu teoriju o crkvi.

Ali, da dokažemo našu tvrdnju, ne treba uteći se k starim bogoslovima: novija djela dokazuju nam isto.

Nije li sasma protestantska ova oznaka crkve od Filareta, metropolite Moskovskoga: »prava crkva kršćanska obuhvaća sve pojedine crkve, koje priznavaju, da je Isus utjelovljen. U jezgri svojoj je nauka svih religijskih družba ista božanska istina, no, pomješana može biti mnijenjima i zabludama ljudskim. Odatle ima u nauci pojedinih crkava razlika u većoj ili manjoj čistoći.« Tako uči Filaret i bolji dio klera misli kao on.

U novijoj i velevažnoj bogosloviji Makarijevoj imade protestantskih nazora o opravdanju, o čistilištu, o oprostima; ovaj biskup rado hvali stare bogoslove napojene protestantismom, premda nije baš uvijek istih misli s njima. Moglo bi se navesti još drugih primjera; no, neka je dosta spomenuti još to, da se je i načelo slobodnog ispitivanja ušuljulalo i u rusku crkvu, pače duboko proniklo sve njihovo bogoslovsko učenje. Odatle možemo razabrati, kako hara protestantizam u ruskoj crkvi.

Ovaj duh slobodnog ispitivanja ušuljao se u kler ruski za doba, kad su na njihovim crkvenim akademijama učili profesori porijetlom Nijemci, te su po malo protestantismom napunili sav visoki kler ruski. Sada ovih profesora nema više u Ruskoj, no kvas je umiješan i sve to više će kvariti svećenstvo, jer ovakov kvas ne da se spoljašnom silom istrijebiti. Morao bi se naći auktoritet na polju obučavanja, kojeg bi svi slušali i uvažavali, ali ruska ovakovog auktoriteta nema.

b) Grčko bogoslovje.

Isto se može i mora ustvrditi o bogoslovju grčkom. A drukčije ni biti ne može, pošto se viši njegov kler ide naobrazit na njemačka protestantska sveučilišta, gdje se protestantskim duhom napuni. Sasma ćemo se o tome osvjedočiti, ako izvadimo njekoliko misli iz govora, što ga u Jeni držao gosp. Diomed Cyriaqne, profesor na sveučilištu u Ateni. Vidjet ćemo, kako su si protestantske i grčke nauke bogoslovske srodne i od kuda ova srodnost.

Govornik veli: »Svi bogoslovi kršćanskog svijeta štuju njemačko protestantsko bogoslovje i to punim pravom, jer u bogoslovnoj znanosti ono drži žezlo. Većina profesora ne samo u Grčkoj, nego i u Ruskoj, Rumuniji, Srbiji i u drugim pravoslavnim pokrajinama bili su učenici profesora njemačkih. Svi profesori na sveučilištu u Ateni učili su u Njemačkoj, i onaj, koji vam sada govori, bio je gjak u Erlangenu, Leipzigu i Beču«.

»Bogoslovje protestantsko mi istočnjaci cijenimo više nego li papiste i zaista rado priznavamo usluge, što ih ono učinilo kršćanstvu; razlog tome jest, što smo mi puno više prijateljski odani protestantima, nego li su katolici; naši odnošaji nisu bili nikada neprijateljski. Mi volimo protestante, jer je duh njihove crkve puno slobodniji, nego li onaj crkve katoličke; mi smo protestantizmu puno bliže, nego li se uopće misli . . . Crkva pravoslavna imade mjesto svoje megju crkvama, ona je u srijedi megju protestantizmom i katolicizmom po prilici onako, kao što je crkva auglikanska, kojoj smo najbliže«.

»Slobodni duh našeg klera posljedica je slobodne njegove naobrazbe na sveučilištima. Visoki kler naobrazuje se na školama u Ateni, Bukareštu, Crnovicama, Petrogradu, Moskvi, Kiewu, Kazanu. Mnogi profesori bogoslovije kod nas su laici izobraženi u školama njemačkim. Imademo još manjih škola za niži kler, koji

za sad nije još dovoljno naobražen, ali svuda je duh slobodnog naučanja«.

Iz ovih riječi lako se može prosuditi duh u bogosloviji grčkoj; no, ne samo u Grčkoj, nego i u ostalim pravoslavnim zemljama na jugu Europe: svuda je naučanje bogoslovno prožeto protestantizmom; posljedica pako toga jest indiferentizam i manjak religije. Eto kojim putem ide crkva pravoslavna, sve to više približuje se bezdnu, u koji će strmoglaviti, ako ne naigje na jaku zapreku, koja će ga zaustaviti.

c) U Hrvatskoj.

Isti duh bit će i u Hrvatskoj. Svjedoče nam o tome bogoslovni njihovi listovi, koji nauku svoju crpaju po najviše iz vrela ruskih i protestantskih. Uzmimo n. pr. Srpski Sion, koji prečesto puta donosi članke putem ruskoga jezika prevedene iz njemačkih protestantskih knjiga u naš jezik, koji veoma simpatiše sa starokatolicima, a rado udara na crkvu katoličku. Kako se u listovima naše braće hvalila okružnica patrijarha Antima napunjena protestantismom, hvalila protestantska knjiga o rimskom papi! Eto svuda jednako, pa s toga i jednaka mržnja na braću katolike.

Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupljuju.

I. Koji su dokazi najbolji u borbi sa krivovjercima.

1. Povijest nam kazuje, da je vrlo teško sa pojedinim sljedbama kršćanskim prepirati se, koje se od vremena prve kršćanske dobe sve do danas kao suhe grane odvojiše od Kristova još uvijek zelena stabla. I ako se je sv. naša crkva katolička upuštala u prepirku i (o pojedinim istinama sv. vjere, jer je htjela i oprovrći krivovjernike i utvrditi djecu svoju u svim vjerskim istinama, koje joj je njezin božanski utemeljitelj milostivo ostavio; nije to ipak način, koji bi crkva svakomu preporučala, jer se zna iz iskustva, da svaki krivovjerac, kad si mu oprovrgao jednu krivu nauku, k drugoj priskoči, a kad si mu ništetnost i te druge zablude pokazao, on će se uteći k trećoj, i tako ne ćeš nikada biti gotov, ako si bio nakanio, dokazat mu sve istine, koje nas od njega luče.

To posvjedočavaju i svi pokusi naše sv. matere crkve, da se odijeljene crkve kršćanske s njom opet sjedine. Znamo, da se izmirenje sa nesjedinjenom istočnom crkvom pokušalo u drugom lionskom općenitom crkvenom saboru god. 1274., koje je prividno za cara Mihaela Paleologa i uspjelo, a za njegova sina se opet razvrglo. Znamo, da su ti pokusi obnovljeni u zajedničkom crkvenom općenitom saboru najprije u Ferari, a onda Fiorenci god. 1439., za pape Eugena IV. i za grčkoga cara Ivana Paleologa; ali svi ti pokusi, svi ti napori ostaše bez uspjeha. Upravo iz povjesti toga fiorentinskoga sabora zna se, da nije bilo nikakova uspjeha, dokle god su se pruće stranke prepirale o pojedinim točkama, koje ih rastavljaju od nas. Istom se je onda bar nekakav uspjeh polučio, kad je taj parbeni postupak napušten, ako i nije bio iz poznatih razloga trajan.

2. Zato su Apologete običavali prepirke o svetim istinama sa inovjercima svesti na općenite točke o crkvi Kristovoj i o načinu, kako se može naći. Sve kršćanske sljedbe u tom se slažu, da je Gospodin ustanovio svoju crkvu, i to jednu samo. Odakle samo po sebi slijedi, da su sve ostale osim te jedne jedine cigli pronalasci ljudski. Ali ako je Gospodin ustanovio svoju crkvu tako, da su svi ljudi ovoga svijeta dužni u nju stupiti, ako hoće da se spase; to ju je za cijelo providio i takovim znacima, po kojima njegovu crkvu kao njegovu mogu prepoznati ne samo učeni ljudi, nego i neuki. I razglabajuć Apologete narav crkve Kristove na temelju sv. Otaca pronadjoše četiri glavne vlastitosti crkve Kristove, koje se i izvana pokazuju, a po kojima se može lako crkva Kristova prepoznati od svake kršćanske sljedbe odijeljene od Kristove crkve i od samoga Krista. Te četiri vlastitosti, u koliko se izvana pokazuju, zovu se znaci ili znamenja, note, po kojima može svatko lahko u svijetu naći crkvu Kristovu. Prema tomu zna se, da crkva Kristova mora biti jedna, sveta, katolička i apostolska; a može se lahko dokazati, da ta znamenja pripadaju jedino spasonosnoj crkvi rimo-katoličkoj, a u ostalim sljedbama kršćanskim da manjkaju ili sve ili bar po koja. Taj način čini mi se da bi najuspješniji bio i u prepirci sa našom nesjedinjenom braćom istočnom.

3. Ali ja ne kanim ni tim načinom sada poslužiti se. Nego ima još jedan način, kako su stari Apologete sve inovjerce, koji se od sv. crkve katoličke odijeliše, suzbijali već u prvo doba kršćansko, i to tako jezgrovito, da su onim razlozima u naprvo već suzbili i sve buduće inovjerce. I mi zbilja vidimo i znamo, kako su se sv. Otci svih vremena na te starodrevne Apologete u svim borbama sa inovjercima pozivali; a vidimo i sada, kako to Apologete i najnovijega vremena čine, tako te će jedva koji pisac kršćanski biti, koji ne bi na obranu Kristove vjere posegnuo za dokazima navedenim u prvo kršćansko doba.

4. Medju svim kršćanskim piscima stare dobe odlikuje se kao prvak Tertulijan. Važnost Tertulijanovih spisa za njegovo i potonje doba najbolje označuje Vincencij Lerinski, kad o njem (common. c. 24) govori: »Kao što se u Grka Origen, tako se Tertulijan u Latina lako smatra prvim medju svima našima. Jer što je od toga muža učenije, što li je vještije božanskim i ljudskim stvarima? on naime sve mudroslovje i sve sljedbe mudroslovne, pisce i zatočnike sljedba, sve njihove nauke, svu raznolikost po-

vjesti i nauka čudovitom nekom vještinom uma obuhvata; u njega malo ne koliko riječi, toliko rečenica, koliko izreka, toliko pobjeda.

II. Kratak životopis Tertulijanov.

5. Budući da se mi u razgovoru sa nesjedinjenom braćom istočnom kanimo poslužiti upravo metodom Tartulijanovom, bit će dobro, da u kratko navedemo opis njegova života. Na koncu navesti ćemo njegov način dokazivanja, pa ćemo ga nastojati uporaraviti na našu braću, ne bi li se potaknuli na ozbiljno razmišljanje ter uvidjeli svoje pogreške i s nami se sjedinili.

Quintus Septimius Florentius Tertullianus rodi se u Kartagi kao poganin oko god. 160. Njegov otac, rimski stotnik (centurio) dade ga na više nauke. Nu budući da je Tertulijan bio muž vrlo darovit, u svojim proizvodima skroz izvoran, bio je on sam sebi najviše učitelj, te se je napokon posvetio izključivo nauku rimskoga prava i pravnoga besjedničtva. Uz to je točno poznavao grčki jezik. Njegova učenost ne sačuva ga od zločesta života. Istom onda kada je motrio stalnost mučenika i odatle spoznao istinitost i milost kršćanske vjere, podiže se iz kala svojih grijeha te postade kršćanin u svojoj muževnoj dobi g. 193. Od vremena, kad je on zaredjen u svećenika u Kartagi ili u Rimu, dobi kršćanska crkva zapadna u njem muža izvanredna i vrlo umna pisca od najvećega utjecaja na sve tečajem dugo vremena; jer on ju je branio slavodobitno proti napadajem pogana, židova i krivovjeraca u svojim spisima tako vještim, mnogobrojnim, punim raznovrstnih dokaza iz sv. pisma izvadjenim, da su ih kršćani uvijek visoko cijenili ter im se još i dan danas svi pravom čude.

Tertulijan bijaše oštra i duboka uma, za čudo naobražen, i žestok. Mašta njegova vrlo živahna i odatle nastala plodnost njegova bistra uma razabiraju se u odabranim mislima, u dubokim rečenicama, u doskočicama koje iznenadjuju, u zubatoj ironiji, i u svim mogućim načinima govorenja. Tom živahnom maštom zaveden često i sebe i svojega čitatelja tako zanosi i uznosi, da ga kad i kad više za se predobiva novošću svojih misli i zanosom, nego li dokazom.

Slog njegov, afrikanski, jako je tvrd. U svim izrazima, koji odgovaraju bujnosti i punini njegovih misli, svagdje se ističe Tertulijanov značaj. Ideja na ideje, izrazi na izraze tako se nižu i gomilaju, te neka nejasnoća i tama odatle nastaje. Tomu puno do-

prinesoše obilne rečenice, izrazi iz običaja izašli ili skroz s nova skovani, jezgrovitost u prevelikoj kratkoći. Uza sve to je njegov slog ipak veličanstven, pun oštroumja i rječitosti i dosjetljivosti u doskočicama, što sve i um znatno vježba i duhu vrlo godi.

Njegovi spisi dijele se na apologetske, dogmatičke i praktične. Najbolja su mu djela: Apologeticus, liber de praescriptionibus, libri de baptismo, de poenitentia, de patientia et oratione exhortatio ad martyrium.

III. Knjiga Tartulijanova o pravničkim prigovorima.

6. Nas sada najviše zanima knjiga de praescriptionibus o pravničkim prigovorima proti inovjercima. Ta knjiga ima 45 glava, a sastavljena je sa strogoga pravničkoga gledišta, kao što to već sam naslov, uzet iz rimskoga prava, posvjedočava. Praescriptio kod starih rimskih pravnika isto znači, što exceptio, te naznačuje prigovor obtuženikov proti tužiteljem, kojim je cijela tužba tužiteljeva već u naprvo kano netemeljita zabačena, ako je sudac taj tuženikov prigovor kano temeljit pronašao. Kano takove praescriptiones ili exceptiones valjale su: zastarjelost (praescriptio longi temporis), mirno posjedovanje itd.

S toga pravnoga gledišta napada Tertulijan inovjerce te ne će da se s njima upušta u prepiranje gledom na pojedine dogme, u kojima se razilaze sa katolicima, jer da nemaju prava podići tužbe proti katoličkoj crkvi ter se s njom prepirati o istinitosti ili neistinitosti koje dogme. Prema tomu brani on crkveni princip autoriteta i crkveno naučiteljstvo na slijedeći originalni način navodeć tri takova pravnička prigovora ili razloga, zašto da se ima svaka tužba svih inovjeraca proti katolicima podignuta naprosto odbiti.

Prvi pravnički prigovor je prigovor istine (praescriptio veritatis). Prema tomu prigovoru imaju se nauke Kristove usljed njegovih naredaba izdanih za uzdržavanje njegovoga djela samo ondje nalaziti, gdje su organi tradicije zakonito i neprekidno slijedili jedan iza drugoga.

Drugi pravnički prigovor je prigovor prvobitnosti (praescriptio principalitatis). Tim prigovorom se utvrdjuje, da je katolička crkva izvorna, najstarija i najpoglavitija. Po tom prigovoru prava tradicija je ona, koja je i najstarija, apostolska, dočim su sve kršćanske sljedbe, odijeljene od crkve katoličke, kašnje

nastale, tako ter njihovu izvoru možeš naznačiti godinu i dan, kada su se u svijetu pojavile, pošto je katolička crkva već cvala po svem širokom svijetu.

Treći pravnički prigovor je mirna posjeda (praescriptio proprietatis), to jest krivovjerci su izvan crkve ter nemaju nikakova prava sebi svojatati ostavštinu Isusovu, koju katolička crkva mirno posjeduje kroz sve vjekove. Poimence nemaju nikakova prava na sv. pismo, jer stranom ono pripada jedino crkvi Kristovoj, koja ga nepokvareno čuva, a stranom ne smiju se krivovjerci ni pripustiti k dokazivanju iz sv. pisma.

IV. Okosnica knjige Tertulijanove o pravničkim prigovorima.

7. Budući da ćemo našoj nesjedinjenoj braći istočnoj predložiti na razmišljanje mnoge razloge navedene od Tertulijana proti svakomu, koji odstupa od crkve katoličke, i to u vrijeme, prije nekoliko stotina godina, nego li su se od nas odijelili; to će dobro biti, da se navede kratka sadržina sve te knjige, tim više, što se ne će sva upotrebiti kod dokazivanja, nego samo ona mjesta, za koja se bude mislilo, da su najprikladnija i našoj braći najkorisnija.

Sva knjiga Tertulijanova o pravničkim prigovorima ima 45 glave, kojima se još osam glava 45—53 pridodaje kao popis pojedinih krivovjeraca. Ta knjiga ima tri dijela: prvi je kao uvod 1—7; drugi sadržava glavnu raspravu (8—44); svemu tomu zgodan je zaglavak (44, 45).

Uvod (1—7). Odmah s početka (1, 2) navodi, da se ne treba čuditi, što ima krivovjerja (hereza) i što toliko mogu, da kad i kad i glasoviti ljudi postanu krivovjerci (3), jer treba da imamo na pameti (4) riječi apostola Pavla (1. Kor. 11, 19): Treba da bude krivovjerstva (hereza), da se pokažu koji su prokušani medju vama. Ali ne treba zato misliti, da su oni prokušani, koji padaju u hereze, jer hereza nije dobra, nego zla; to se mnogostruko dokazuje (4—7).

Glavno dokazivanje ima pet točaka. Prvom pobija glavno načelo svih krivovjeraca: slobodno istraživanje (8—14). Zato ispituje rečenicu Kristovu (Mat. 7, 7): Tražite i naći ćete. Ne da heretikom služiti se tom rečenicom, jer samo tako dugo valja šta tražiti, dok se ne nadje; a kad se nadje, što se je tražilo, onda valja prestati tražiti. Tako i našavši pravu vjeru Kristovu,

valja prestati istraživati drugu kakovu novu nauku. Samo ono valja istraživati, o čem se, ne ticajuć da kako — pravila vjere, smije dvojiti; a i to valja potražiti ne kod stranih, nego kod naših i od naših i u našem.

Ali krivovjerci kazuju, da treba nauke te tražiti u sv. pismu, što se čini hvale vrijedno; jer to upravo znači tražiti što u našem i kod naših. Tu zgodu upotrebi Tertulijan, da u drugoj točki (15—19; 37—40) dokaže, kako se heretici ne smiju ni pripustiti sv. pismu, da iz njega šta dokazuju; jer ponajprije valja istraživati čija je vjera Kristova: od koga, preko koga, kada i komu je predan nauk, po kojem ljudi bivaju kršćani. Ondje dakle, gdje se pokaže, da je istinit nauk i istinita vjera kršćanska, jest i istinito sv. pismo i istinito njegovo tumačenje i istinite predaje kršćanske.

Onda u trećoj točki dokazuje (20), komu pripada vjera Kristova, od koga, i preko koga, i komu je predan nauk, kojim ljudi bivaju kršćani; to jest taj nauk predan je od Krista apostolom, a preko apostola i njihovih nasljednika apostolskim crkvama. Odatle zaglavljuje (21): da se nemaju primiti drugi propovjednici, nego oni, koje je sam Krist ustanovio; a što su ti propovijedali, ne smije se drugačije dokazati, nego po istim tim crkvama, koje su sami apostoli ustanovili. Odatle nepobitno zaključuje: Očito je dakle, da svaki nauk, koji se sa onim apostolskim crkvama i maticama i izvornicima sv. vjere podudaraju, potječe od istine, jer se u njem bez sumnje ono nalazi, što crkve primiše od apostola, apostoli od Krista, Krist od Boga, a za svaki onaj nauk valja suditi, da potječe od laži, koji nauča proti istini crkava i apostolskoj i Kristovoj i Božjoj. Prema tomu običavahu pravovjerni kršćani i govoriti: »U zajednici smo sa apostolskim crkvama, jer nema razlike u nauku. To je znamenje istine.« Od te metode nema ništa kraćega, ništa jezgrovitijega. Može se kazati, da se u tom (19—21) sastoji sva jezgra Tertulijanove knjige o pravničkim prigovorima.

Nije se Tertulijan samo time zadovoljio, da je proiznašao metodu najprikladniju, kojom se satiraju, ne jedna ili druga hereza, nego sve, a da se ne upušta u dosadnu prepirku o svakoj pojedinoj dogmi; nego ju je takodjer utvrdio proti svim protivnicima i od njih ju obranio u četvrtoj točki (22—36). Navedavši njihove prigovore: 1. da apostoli nisu svega znali (22—24); 2. ako su znali, nisu ipak svima sve očitovali; 3. crkve su svojom krivnjom drugačije vjerovale, nego li su od apostola primile; to se tim po-

tvrdjuje, što su apostoli takove crkve bili ukorili (27). Na to Tertulijan odgovara, da te crkve nisu drugačije vjerovale, nego li su od apostola primile. Ali recimo, da jesu, kakova sva odatle nesuglasja nastaju! Eto sada sve crkve ono isto vjeruju, što one ukorene crkve vjerovahu. Ili su se dakle crkve, koje pogriješiše, popravile, ili su sve apostolske crkve sada još u bludnji. A odatle koja nesuglasja slijede! Jedno izmedju nesuglasja bilo bi i to, da je bludnja vremenom prije nego li istina; a ipak svatko zna, da su hereze kašnje nastale (29—31). To valja o herezama, nastalim kašnje; a što valja kazati o herezama, što su obstojale za vrijeme apostola? Te se suzbijaju tim, što nemaju neprekidnoga biskupskoga nasljedstva počevši od apostola ili apostolskih muževa (32), a ne podudara im se ni nauk sa naukom apostolskim; tako da se istina te suvremene hereze nalaze za vrijeme apostolsko, ali su od apostola i osudjene (34, 35), a to se o katoličkoj crkvi ne smije tvrditi (36). Oslonivši se na te razloge opet dokazuje, što je prije već (14—19) dokazao, da se krivovjerci ne smiju ni pripustiti k prepirci o sv. pismu, jer nije njihovo (37), a onda da se njime posluže, običaju ga iskvariti na razan način, jer inače ne bi mogli svojih zabluda dokazati (38—40).

U petoj točki napada Tertulijan krivovjerce sa njihove razvraćenosti i razuzdanosti (14, 42), ter ih u oporbu stavlja sa katoličkom crkvom, koja je pobožna i u svakom pogledu ćudoredna (43). Na koncu dozivlje krivovjercima u pamet zadnji sud (44, 45).

V. Osobe valja rasudjivati po vjeri, a ne vjeru po osobama.

8. Tertulijan htjede da suzbije sve začetnike svake hereze. Naravno je dakle, da je prije svega nastojao, da odmah s početka suzbije prigovor, koji je mogao i morao svakomu na pamet doći, a to je, da su zasnovatelji hereza, bar djelomice, bili ljudi vrlo učeni i u društvu uvaženi. Kako Tertulijan pobija taj prigovor, vrlo će i našoj svrsi pruditi, jer svi ti razlozi pobijaju i Focija, bio on i ne znam kako učen i uvažen. Staro je i svima u crkvi Kristovoj poznato pravilo: Mi s crkvom primamo naučitelje, a ne smijemo sa naučiteljima ostaviti vjere sv. crkve. Bio i ne znam kako velik ovaj ili onaj naučitelj, ako proti crkvi ustaje i govori, ne smije ga nitko slušati, nego valja da ga svatko izbjegava. Budući da je vjera sv. crkve preko svjedoka predana i primljena, ne smije se

pitati, što ovaj ili onaj naučitelj misli ili za vjerojatno ili stalno drži, nego što kazuje vjera sveukupne crkve.

9. Zna se iz povjesti, da je patrijarha carigradski Ignacij, prešastnik Focijev, bio od biskupa i ostaloga svećenstva od naroda i od cara Mihajla III. i od samoga Focija bio priznavan pravim patrijarhom carigradskim, a zna se takodjer, da su Ignacij i svi njegovi prešastnici bili u savezu s Rimom i rimskoga papu da su priznavali svojom vrhovnom glavom. U takovo vrijeme i rodio se je i kršten je bio Focij u crkvi rimo-katoličkoj. A kad se je pod utjecajem cara Mihajla III. Focij, svjetovnjak, proti svim zakonima crkvenim dao zarediti za biskupa i prozvao se patrijarhom carigradskim za živa patrijarha Ignacija, sve moguće je činio i preko mnogih uplivnih ljudi djelovao je na nepravedno prognanoga Ignacija, da se drage volje odreče časti patrijarške, samo da ima slobodne ruke. A vidjevši, da ga ni milom ni silom nije mogao na to sklonuti, da se svoje časti odreče, onda je preko svojih i carskih izaslanika nastojao papu Nikolu I. o tom uvjeriti, kako je bilo nužno, da se on dade zarediti za biskupa, i da ga moli, neka bi ga potvrdio za biskupa i patrijarhu carigradskoga. Papa naravno nije htio na to pristati. Nije tu sad mjesto, da se povjesnički daljni dogodjaji, kako su se razvijali i odjeljenjem carigradske crkve od rimske svršili, razpredaju i dokazuju; ali to stoji i jest izvan svake sumnje, da je sva carigradska crkva sa istim Focijem priznavala rimskoga papu svojim vrhovnim poglavarom, a po tom da su se od prave arkve Kristove odijelili, kad su se od rimske crkve odijelili. A budući da nitko sa naučiteljima, ma oni bili i ne znam kako učeni, ne smije ostaviti vjere i crkve Kristove, odatle slijedi, da su se svi oni odmetnuli od prave crkve, koji su pošli tragom Focijevim. kad se je on protupravno odijelio od rimske crkve.

Bez sumnje je znak osobite, izvanredne providnosti Božje, što su i Ignacij, patrijarha carigradski, i papa Nikola I. bili sveti ljudi; jer to je veliko jamstvo za svakoga, da su sve učinili, što im je svijest kazivala, što je pravo iziskivalo, što je Bog zapovijedio. Odatle pak slijedi, da oni ne samo nisu uzrok, nego ni pravi povod odijeljenju carigradske crkve od rimske; nego da je sva krivnja tomu sa strane crkve carigradske, osobito sa strane cara Mihajla III. i njegovih ljudi, medju kojima je bio prvi Focij, komu je poniznost evangjeoska bila nepoznata.

10. Upravo sve klasično, rekosmo pobija Tertulijan one, koji se dadu zavesti od kakova učena čovjeka, koji crkve katoličke ne će da sluša; a i one, koji se tomu čude, što takav čovjek za sobom potegne mnoge, i što se uslijed toga krivovjerstvo širi. Sve to dade se uporaviti na Focija i sve one, koji se za njim povedoše ter onolik jaz prouzrokovaše, kakav se još dan danas vidi medju rimskom i nesjedinjenom istočnom crkvom. Kako to Tertulijan dokazuje, vidi se iz njegova uvoda u knjigi o parničkim prigovorima. Zato ćemo prvih šest glava (točaka), koje su vrlo kratke, doslovce navesti, tim više, što se u svojim raspravama ne ćemo na taj navod osvrtati ni pozivati.

VI. Uvod Tertulijanov u knjigu o parničkim prigovorima.

1. Okolnosti današnjega vremena opominju nas, neka se ne čudimo niti zato što ima hereza, jer je već u naprijed prorečeno, da će ih biti; niti zato, što vjeru nekim uzimaju, jer su one upravo u tu svrhu, da se njima vjera kuša i u kušnji učvrsti. Bez razloga dakle i ne promišljeno mnogi se upravo zato smućuju, što hereze toliko mogu.

2. Kano što se ne čudimo, niti zato, što ima groznica, jer ih zbilja ima; niti zato, što one čovjeka muče i ubijaju, jer upravo u tu svrhu i jesu: isto tako ne treba se čuditi ni herezama, koje su u tu svrhu, da oslabe i unište vjeru. Mi pako istina ne čudimo se ni najmanje ognjici, nego ju oduravamo ter joj se koliko možemo ugibamo, kad je ne možemo dokinuti: a herezama, koje zadaju smrt i uzrokuju žar većega ognja, vole se neki čuditi, što one to mogu, nego im se ukloniti, da toga ne uzmognu, kad im se mogu ugnuti. A ne bi im ništa mogle, kada se ne bi samo čudili, da one toliko mogu. Jer ili su im na smutnju, kad im se čude: ili im se zato čude, što se smućuju, kano da to, što one toliko mogu, odatle dolazi, što se osnivaju na kakovoj istini. Ala je to baš čudo, što zlo toliko može! ta hereze kod onih samo puno mogu, koji u vjeri ne valjaju. U boju bojnikâ na šake i gladiatorâ više puti tko nadvlada ne zato, što je sam jak, ili što je nepobjediv, nego zato, što je onaj slab, s kojim se hrva: tako da isti taj pobjeditelj, kada se poslije s jakim ogleda, pobijedjen uzmiče. Nemaju drugačije ni hereze što mogu van od slaboće nekih, a ne bi ništa mogle, kad bi se s jakom vjerom ogledale.

3. Onima, koji se herezama čude, i to služi na propast, što su neke osobe prevarene herezom. Oni bo vele: zašto su ovaj i onaj: ljudi vrlo vjerni, pametni i u crkvi ugledni na herezu prešli? Tko si na to sam ne odgovara, da se nemaju smatrati ni pametnima, ni vjernima, ni uglednima, kojima su mogle hereze pokrenuti? I to li je čudno, mislim, da tko, prije prokušan poslije padne? Saul, dobar nad dobre, zavišću poslije se obori: David, čovjek dobar prema srcu Gospodnjemu, poslije krivcem postade ubojstva i bludnosti: Salamon, svakom milošću i mudrošću od Boga nadaren, dade se od žena na idolopoklonstvo zavesti. Samomu bo Sinu Božjemu bi pridržano ustrajati bez grijeha. Što dakle ako biskup, ako djakon, ako udovica, ako djevica, ako naučitelj, ako i mučenik od vjere odpadne, hoće li se zato hereze smatrati istinitima? Rasudjujemo li mi vjeru po osobama ili osobe po vjeri? Nema mudraca nad vjernika, nema velikana nad kršćanina; kršćanin pako nije nitko, koji god ne ustraje do konca. Ti, kano čovjek, izvana svakoga poznaješ, sudiš, vidiš, a vidiš, dok oči imaš; ali su oči Gospodnje, veli, visoke. Čovjek motri lice, Bog srce (1. Reg. 16, 7). I zato Gospodin poznaje koji su njegovi (2. Tim. 2, 19), a nasad, kojega nije Otac usadio, izkorjenjuje (Matth. 15. 13), i od prvih čini zadnje, i lopatu u ruci nosi, da očisti gumno svoje (Matth. 3, 12). Neka odleti koliko mu drago pljeva slabe vjere bilo to ma kojim duvanjem napasti, tim će se čišća pšenica u žitnice Gospodnje sahraniti. Zar nisu neki učenici smućeni samoga Gospodina ostavili? nisu zato ipak ostali mislili, da im valja odstupiti od stopa njegovih. Nego koji su znali, da je on Riječ života, i da je od Boga došao, ustrajali su do konca u njegovoj pratnji, pošto im je mirno ponudio, ako bi htjeli i oni natrag otići (Ivan 6, 67). Manje je, što neki ostaviše Apostola njegova: Figel i Hermogen (2. Tim. 1, 15), i Filet i Himenej (1. Tim. 1, 20); isti izdajnik Kristov bijaše od apostola. Čudimo se crkvama njegovim, kad ih gdjekoji ostave, premda sve to, što po primjeru samoga Krista trpimo, posvjedočava, da smo kršćani. Od nas, reče, izidjoše, ali ne bijahu od nas; kad bi bili od nas, ostali bi za cijelo s nama.

4. Dapače spomenimo se kako proroštva Gospodnjih, tako i listova apostolskih, koji nam i prorekoše, da će hereza biti, i zapovjediše, da ih bježimo: pa kao što se ne plašimo, da jesu, isto tako se ni ne čudimo, da ono mogu, sbog čega ih valja izbjegavati. Uči Gospodin, da će mnogi doći, vuci grabljivi pod ovčom kožom.

A koje su to ovče kože, ako ne izvana samo lice imena kršćanskoga? koji li su vuci grabljivi, ako ne misli i čustva lukava, što su unutra sakrivena, da stado Kristovo upropaste? koji su to krivi proroci, ako ne krivi propovjednici? koji su to krivi apostoli, ako ne krivi vjesnici? koji su to sad i uvijek antikristi, ako ne buntovnici Kristovi? Sad su hereze, koje na crkvu ne navaljuju manje krivim naukama nego li će ju onda antikrist progoniti žestokim progonstvima; osim što progonstvo i mučenike čini, a hereza samo odpadnike. I zato je takodjer hereza trebalo, da se pokažu (1. Cor. 11, 19) koji god su stalni, kako oni, koji u progonstvima ustrajaše, tako i oni, koje u hereze ne padoše. Niti bo hoće, da se pod prokušanima oni razumiju, koji vjeru mijenjaju u herezu: kao što si to sa protivničke strane tumače, jer drugdje reče: Sve kušajte, što je dobro držite (1. Tess. 5, 21), kano da nije moguće, da tko sve ispita zlo ter se bludnjom na to natepe, da kakovo zlo odabere.

5. Ako nadalje nesloge i raskole kori, što su za cijelo zlo, odmah i hereze nadovezuje; budući da ih k zlu pribraja, priznaje bez sumnje, da su one zlo, i to veće: jer upravo zato vjerova, da ima razkola i nesloga, što je znao, da treba takodjer da i hereza bude. On bo dokazuje, da je motreći veće zlo lako vjerovao manja zla. Ne vjerova bez sumnje manjih zala zato, kano da su hereze dobre, nego da u naprvo opomene, kako se ne treba ni gorim napastima čuditi, o kojima je rekao. da onamo smijeraju, neka se pokažu koji su stalni, oni naime, kojih nisu mogle zavesti. Ako napokon cijelo poglavje ide za tim, da se jedinstvo uzdrži, a raskol zapriječi, hereze pako ako nas ne razdvajaju manje sa jedinstvom, nego li razkoli i nesloge; bez sumnje je tim potvrdio, da su hereze isto tako vrijedne ukora, kano i raskoli i nesloge: pa zato on time ne čini one vjerodostojnima, koji su u hereze pali, jer to upravo najviše kori, da se u takova šta pada, ter uči, neka svi jedno govore i jedno te isto misle, čega hereze takodjer ne dopuštaju.

6. Niti ću dulje o tom govoriti, ako je Pavao isti, koji i drugdje hereze broji medju putene opačine, pišuć Galaćanima (5, 20); i koji Titu (3, 10) savjetuje, neka se čovjeka heretika iza prve opomene klone, jer se je takav izopačio i griješi kano onaj, koji je sam sebe osudio. Pa i u svakom skoro listu, kada na srce stavlja, kako valja krive nauke izbjegavati, kori hereze, jer su im

djelo krivi nauci: hereze, tako nazvane po grčkoj riječi, što znači izbor, kojim se tko služi, da ih uvede ili poprimi. Zato je upravo i kazao, da je heretik sam sebe osudio, jer si je sam odabrao i ono, glede čega se osudjuje. Nama pako nije slobodno ništa po svojoj volji uvoditi, a niti si odabirati, što je tko po svojoj volji uveo. Apostole Gospodnje imamo za početnike, koji nisu ni sami ništa odabirali, što da uvedu; nego su narode vjerno učili nauku dobivenu od Krista. Kad bi dakle angjeo s neba drugačije naviještao evangjelje, mi bismo ga prokleli (Gal. 1, 8). Već onda je predvidio Duh sveti, da će u nekoj djevici Filumeni biti angjeo zavodni, pretvarajući se u angjela svjetlosti, čijim čudnim stvarima i opsjenama zaveden Apelles novu je herezu uveo.

VII. Koji odstupiše iz krila katoličke crkve, nemaju nužnoga božanskoga poslanstva.

11. Ako mi ili angjeo s neba vam evangjelje navijesti drugčije nego što vam navijestismo, proklet bio. Kao što prije rekosmo i sad opet velim: Ako vam tko navijesti evangjelje drugčije, nego što primiste, proklet bio. Tako je sv. Pavao Apostol pisao Galaćanima (1, 8). Zato su vjernici upravo dužni, svakoga propovjednika odbiti, koji god naviješta nauku protivnu naukama crkvenim, jer je Gospodin Isus jedino svojoj crkvi povjerio svu istinu i providio ju svojim ugledom, i poslao ju po svem širokom svijetu, da naviješta njegovo evangjelje. To je poslanstvo redovito. Ima naime poslanstvo redovito i izvanredno; jest redovito u onoga, koga crkveni pastiri odaberu, rede, ter ga pošalju pa mu zapovjede, da vrši apostolsku službu, da u mjesto Boga neke stvari obavlja. Takova poslanstva nemaju družbe odijeljene od rimokatoličke crkve, jer je ona svaku onda, kad se je od nje odijelila, zajedno s njezinim naukom osudila ter joj oduzela svako pravo i službu naučanja. Gdje nema toga redovitoga poslanstva, moglo bi biti poslanstvo vanredno, samo što to poslanstvo valja vanrednim znamenjima i dokazati. Niti će ikoji kralj primiti kao poslanika tudjega kralja, ako se dokaznicama ne iskaže, da ga je njegov kralj u istinu poslao. Tako se svaki vanredni poslanik mora iskazati vanrednim dokaznicama kralja Isusa Krista, da ga je on u istinu poslao. A jesu te izkaznice: čudesa i proroštva. Niti je dosta pozvat se na sv. pismo, pošto jedina crkva ima pravo tumačiti ga, ter mu se i bez sv. pisma može dokazati, da mu se ne može nikako dopustiti, pozivat se na sv. pismo.

To se utvrdjuje primjerom velikoga Mojsija, koji vanrednim načinom poslan od Boga k Faraonu, da oslobodi narod israelski, ne zadovolji se ciglim riječima, nego se pozva na čine, na vanredna čudesa. Tako se izaslanicima Božjim pokazaše svi proroci. Sam Krist kako dokaza, da ga je Otac nebeski poslao. Čudesima, niti se zadovolji jedino riječima. Da nisam bio djela tvorio medju njima, reče, kojih nitko drugi ne učini, ne bi grijeha imali (Iv. 15, 24). Tako činjahu apostoli i apostolski muževi, koji su tekom svih stoljeća sv. evangjelje medju narodima naviještali. Tako dakle valja od svakoga, koji nešto nova propovijeda i čini, kao Focij i drugi, iskati, neka svoje poslanstvo od Boga dokažu vanrednim znacima, čudesima i proroštvima. Prema tomu može se i Fociju i njegovim sljedbenicima prigovoriti, što je Tertulijan u svoje vrijeme prigovorio Marcionu: Nitko, koji dolazi na tudje ime (tudjim autoritetom), sebi taj autoritet ne usvaja svojom tvrdnjom, nego čeka, da ga onaj štiti i brani, koji mu daje autoritet. Može, istina, tko za se sam kazati, da je ovaj ili onaj; ali se njegov iskaz utvrdjuje tudjim autoritetom. Nitko ne može za se nešto iskazati i za se svjedočiti. Osim toga čitao si da kako, kako će mnogi doći, koji će govoriti: Ja sam Krist (Luk. 21, 8). Ako ih dakle ima, koji se lažno grade Kristom, koliko ih je više, koji se grade apostolima Kristovim? Možeš tako, a i ovako napasti Focija: Je li Focij tolik autoritet od Boga primio? je li raznim jezicima govorio? ili čudesa tvorio? proricao? je li mrtve uskrisivao? Nešto od toga bi bio morao činiti, da obrani svoj postupak proti crkvi rimo-katoličkoj, koju je i sam prije pravom priznavao, i proti papi, koga je sam tako dugo priznavao svojom takodjer glavom vrhovnom postavljenom od samoga Krista, dokle god se je nadao, da će papa odobriti njegovo djelovanje; a kad mu je papa osudio postupak i njega samoga, onda je on prestao papu smatrati temeljem crkve Kristove, i prestao crkvu rimokatoličku smatrati crkvom Kristovom.

P.

Sv. Ciril i Metodij te primat sv. Petra.

1. Gauderik, biskup Velletriski u nekadanjoj papinskoj državi, i suvremenik sv. Ćirila i Metodija, piše u životopisu ovih naših apostola, da ih je papa Nikola I. pozvao u Rim, a oni da su se veoma radosno odazvali tom pozivu, te odmah pošli na put vodeći sobom i nekoliko svojih učenika.

Povod toga puta bijaše, da papu izvijeste o svom apostolskom djelovanju, a napose o prijevodu sv. knjiga u slavenski jezik.

Putujući u Rim ponesoše sobom tijelo sv. Klementa pape i mučenika, što ga bjehu našli blizu grada Kersona u Krimu, kamo je isti papa bio prognan po caru Trajanu, i gdje je i mučeničkom krunom okrunjen za sv. Kristovu vjeru.

Kada se je u Rimu saznalo, da su sv. apostoli s tijelom sv. Klementa prispjeli pred grad, ode im u susret na čelu svećenstva i množine naroda sam papa Hadrijan II., koji je medjutim Nikolu naslijedio, primi ih s velikom počašću, te u svečanom provodu odnesoše tijelo sv. Klementa u crkvu njemu na čast već prije sagradjenu.

Papa dade ispitivati slavenski evangjelistar i druge liturgične knjige, što su ih sv. apostoli sobom ponijeli, a uspjeh ispitavanja bijaše upravo sjajan, jer u znak potvrde i odobravanja dade papa slavenske knjige položiti na oltar u crkvi sv. Petra, i Vele sv. Marije (Sta Maria Maggiore), gdje se na njima služaše sv. liturgija. Časnije i svečanije potvrde nije mogla dobiti slavenska liturgija.

Sutradan toga svečanoga dana, t. j. dne 5. siječnja god 868., sv. braću isti je papa zaredio u biskupe, a njihove učenike zaredi neke u svećenike, a druge u djakone.

Tim svojim činom, što su se naime sv. braća odazvala pozivu rimskoga pape, te ovoga izvijestila o svom apostolskom djelovanju,

posvjedočiše najsjajnije svoju vjeru u prvenstvo sv. Petra i pokornost rimskomu papi, jer ništa ih nije priječilo, da idu u Carigrad, i da se ondjašnjemu patrijarhi poklone.

Tom je zgodom sv. Ćiril u Rimu završio svoj sveti život, umrvši dne 14. veljače iste godine. Sveto mu je tijelo sahranjeno u crkvi sv. Petra, a kasnije na molbu sv. Metodija u sjajnom sprovodu preneseno u crkvu sv. Klementa, gdje je pod oltarom sv. Dominika sahranjeno.[1])

Na uspomenu sv. čina, kojim su sv. braća zaredjena bila u biskupe, naslikao je sv. Metodij sliku na daščici, koja se još i danas čuva u crkvi sv. Petra u Rimu, i to u sahraništu sv. moći, teškim srebrnim okvirom okovana, i koja se svake godine na veće svetkovine polaže na grob sv. Petra u počast, te koja spada medju najstarije kršćansko-slavenske umotvorine. Naslikana je na jablanovini, te odaje, da je u Rimu naslikana.

Slika je razdijeljena na tri nejednaka dijela. Na vrhu je naslikano maleno poprsje Spasiteljevo, kako desnicom blagosiva. S jedne i druge mu strane čitaju se obične kratice Kristova imena u slavenkom obliku: **IC** i **XC**. Pod njim se nalaze poprsja sv. Petra i Pavla, a nad njihovim glavama ovi napisi: **СТЫ .·. ПЄТРЪ і СТЫ .·. ПАВЪЛЪ.**

Ovi su napisi iz XV. vijeka, ali su prepisi izvornih napisa izradjenih na istoj slici pod očima sv. Ćirila.

Izpod njih nalazi se luk, pod kojim stoji papa Hadrijan II. držeći uzdignutu desnicu nad glavom sv. Metodija, kojega zaredjuje u biskupa, stojećega pred papom nešto pognuta tijela i sklopljenih naprijed pruženih ruku. Na desnoj strani luka stoji sv. Metodij s biskupskom krunom na glavi, kratkom bradom obrasla lica, sklopljenih u vis uzdignutih ruku. Na lijevoj strani luka stoji isto tako odjeven, ali mladji golobradi biskup sv. Ćiril.

To je spomenslika, koju su sv. braća položila na grob sv. Petra, te time posvjedočila svoju vjeru u prvenstvo sv. Petra.[2])

3. U Assemanovu evangjelistaru nalaze se riječi Kristove ovako zapisane: **єко ты єси Пєтръ, ї на семъ Петре съзиждѫ црковь моѭ.** Buduć da je spomenuti evangjelistar dosada od svih najstariji, jer potiče iz X. ili početka XI. vijeka, s toga možemo sigurno uzeti, da je i sv. Ćiril u svom evangjelistaru imao upravo ovako

[1]) Cfr. Dr Ivan Marković, Gli Slavi ed i Papi, Zagreb 1897 tom. I

[2]) Cfr. Prof. Dr. Luka Jelić, Zavjetna spomenslika slavenskih Apostola, Zagreb 1895. Bartolini, I. Ss. Cirilo e Metodio, Roma 1881.

prevedene Kristove riječi, kao što su u Assemanovu evangjelistaru napisane. A time je sv. Ćiril jasno posvjedočio svoju vjeru u prvenstvo sv. Petra.[1])

4. U Lovrinčevoj knjižnici u Firenci čuva se grčki kodeks iz 12. stoljeća, koji poznate kanone Ivana Skolastika sadržaje. Učeni Rus A Pavlov našao je u njem grčki članak, koji je do sada samo u slavenskom prijevodu bio poznat. Taj članak sadržaje tri kanona (9. 17. i 28.) kalcedonskoga sabora, te ima i nekih dodataka. U slavenskom prijevodu pako ima dodatka k 28. kanonu kalcedonskoga sabora, kojih ne ima grčki izvornik. U njima se tvrdi, da je hierarhična važnost biskupskih stolica posve neovisna od političke važnosti gradova, u kojima se iste nalaze, dočim je kalcedonski sabor baš protivno zaključio, pa za to ga i nije Rim potvrdio. U istima se još i to tvrdi, da je carigradski patrijarh niži od rimskoga pape; ovaj da ima duhovnu vlast, koja se ne osniva na svjetovnoj veličini Rima, nego da ju je Bog podijelio apostolu Petru, a po njemu i svim njegovim nasljednicima.

Grčki izvornik tih dvajuh slavenskih dodataka nije se očevidno mogao sadržavati u grčkom članku, jer jedan te isti pisac ne može u istom djelu nešta ustvrditi i to isto pobijati. Oba su dodatka očevidno kasnije dodana; ali kada? Spomenuti ruski učenjak odgovara ovako na to pitanje. Ne ima dvojbe, da je sv. Metodij bio prvi prevodilac grčkoga nomokanona u slavenski jezik, i veoma je vjerojatno, da je prvi slavenski nomokanon bio Skolastikov nomokanon, koji sadržaje članak o prednostima carigradskoga patrijarhe. Nadalje je isto tako vjerojatno, da se i prijevod toga članka, koji prijevod nije mladji od prijevoda cijeloga nomokanona, ima pripisati Metodiju.[2]) A time je sv. Metodij novim dokazom posvjedočio svoju vjeru u prvenstvo sv. Petra. Ovi su dokazi učenoga Rusa za nas tim važniji, u ovom pitanju, što dolaze s one strane, s koje su vjeru sv. braće u prvenstvo sv. Petra u dvojbu stavljali.

And. Friš.

---

[1]) Codex Vaticanus Slav. N. 2. Dr. Ivan Marković, op. cit. Dr. Ivan Črnčić, Assemanovo izborno Evangjelje, Rim 1878.

[2]) Cfr. Burau. Brem. t 4. a. 1897. pag. 143—154. Byzantische Zeitschrift Leipzig.

Djela Aleksiosa Maltzewa,

prepozita kod carskoga ruskoga poslanstva u Berlinu.

Opaža se kod velikih ruskih pisaca neko zbliženje nesjedinjene istočne crkve u Ruskoj k rimokatoličkoj crkvi. To zbliženje opaža se već odatle, što ruski pisci proučavaju liturgičke knjige rimokatoličke crkve ter ih prispodabljaju sa liturgičkim knjigama istočne crkve. To proučavanje naših liturgičkih knjiga dovodi ih malo po malo do puno blažega suda ter ne osudjuju na priječac sve što je rimsko, samo zato što je rimsko. To je ono, što je i »Balkan« već u svojoj prvi svesci istaknuo, da je upravo nuždno ter naši svećenici, a i svjetovnjaci proučavaju savjesno liturgijske knjige istočne, jer će se upravo na temelju toga proučavanja sa obadvije strane moći medjusobno zbližanje postići, a dao Gospodin Bog, da se i samo sjedinjenje time poluči!

Medju te rijetke ljude spada u najnovije vrijeme osobito prečasni gospodin Aleksios pl. Maltzew, velik bogoslovac istočne crkve u Rusiji, a sada kao glavni svećenik namješten kod carskoga ruskoga poslaništva u Berlinu. Učeni pisac sabrao je pčelinjom marljivošću puno toga, što istočna i zapadna crkva pohranjuje u raznim liturgijskim knjigama, tako ter čitatelj može u svem dobiti dobar pregled. Ako se sa visokocijenjenim piscem i ne slažemo u mnogo čem, moramo ipak priznati, da je svojim visokim primjerom utro i pokazao drugima put, kako valja postupati, da se medju istočnom i zapadnom crkvom sporazumak poluči. Mi ćemo od vremena do vremena iz knjiga Maltzewih i to s njegovom dozvolom po koji odlomak otisnuti u »Balkanu«, ne bi li se naša braća na njega ugledala te pošla njegovim tragom, da si naime dadu truda proučiti i naše liturgijske knjige, pa će puno toga unutra naći, što će moći potresti njihovim srcem ter ih zbližiti crkvi rimokatoličkoj.

Do sada izdao je visokocijenjeni Gospodin Alexios pl. Maltzew ove knjige:

1. Vsenoćnoe bdjenie, die Nachtwache. Ta knjiga izašla je u Berlinu godine 1892. Ima 827 strana, a sadržaje: Predgovor, upotrebljene knjige, uzvišenost i ljepota božanske liturgije, treći čas, šesti čas, časovi za uskrs i uskrsnu sedmicu, božestvennaja liturgija sv. Joanna Zlatoustago i sv. Vasilija velikago (Proskomidija), liturgija oglašennih, liturgija vjernih, božestvennaja liturgija svjatago Grigorija dvoeslova, molitvi po sv. pričašenii Iza toga slijede četiri dodatka: Priloženie A, B, C i D. Tu su razni tropari i kondaki sedmičnie, prokimni, antifoni itd. Tekst je dvostruk, s jedne strane njemački, a s druge slavenski.

2. Die Liturgien der orthodox katholischen Kirche des Morgenlandes unter Berücksichtigung des bischöflichen Ritus nebst einer vergleichenden Betrachtung der hauptsächlichen übrigen Liturgien des Orients und Occidents von Alexios Maltzew. Berlin K. russ. Botschaftskirche unter den Linden 7. 1894. Sam naslov kazuje, o čem je u toj knjigi govor. Ta je knjiga pisana samo u njemačkom jeziku.

3. Kanonnik pravoslavnoi katoličeskoi vostočnoi cerkvi. Berlin 1895. Sadržaj (oglavlenie) toj knjigi jest: Predislovie, sravniteljnjii očerk rituala vostočnoi i zapadnoi crkvei, utrennija molitvi; polunoćnica a) po svja dni, b) subotnjaja, c) voskresnaja; velikoe povečerie, kanon velikii pokajannjii sv. Andreja kritskago, maloe povečerie, kanon umiliteljnjii Gospodu našemu Jisusu Hristu i t. d. služba opća vo vsja dni ko Gospodu našemu Jisusu Hristu i t. d. Ta je knjiga pisana u njemačkom i slavenskom jeziku.

4. Bitt- Dank- und Weihe Gottesdienste der orthodox katholischen Kirche des Morgenlandes. Berlin. Karl Sigismund. Mauerstrasse 68. 1897. I ta je knjiga pisana u njemačkom i slavenskom jeziku. Sadržina joj se vidi iz samoga naslova.

Još je pod tiskom knjiga pod naslovom: Menologien und Sacramenta der othodox katholischen Kirche des Morgenlandes.

I.

Pregled
četiriju obreda istočne crkve.

I. Obred grčki:

1. čisto grčki, 2. grčko melhitski, 3. grčko slavenski. 4. grčko rumunjski, 5. grčko rutenski, 6. grčko bugarski.

II. Obred sirski:

1. čisto sirski, 2. sirsko haldejski, 3. sirsko maronitski, 4. tako zvani pravi sirsko haldejski, 5. sirsko malabarski.

III. Obred koptski:

1. Koptsko egipatski, 2. koptsko abisinski ili etiopski.

IV. Obred armenski.

I.

Javna zahvala.

Presvjetli gospodin Julij Drohobeczky, vladika križevački, blagoizvolio je pokloniti »Balkanu«, dotično uredničtvu istoga na razpolaganje staviti svotu od pedeset forinta a. vr.

Izrazujući ovdje i javno Nj. Presvjetlosti smjernu zahvalu na veledušnom daru, poslao sam ovaj, želeći (pošto uredničtvo i suradnici »Balkana« rade bez nagrade) najbolje udovoljiti plemenitoj nakani presvjetloga gospodina vladike, grčko-katoličkoj župnoj crkvi u Dišniku, koja je nedavno, uprav bezprimjernom požrtvovnošću i uztrajnošću Nj. Presvjetlosti, iz ruševina uzkrsnula i dostojno obnovljena.

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI.

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky.

ZAGREB 1898.
TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju

ili

Poziv na sjedinjenje.

(Palunko.) — (Nastavak.)

I. Zaludu vam je natezati Oce, ali ne ćete naći »da je i jedan otac crkve ikada i mislio učiti, da je presveta Djeva začeta bez prvorodnoga grjeha«.[1])

D. Ako sveti Oci ne govore izrično da je Marija začeta bez prvorodnoga grijeha, to govore uklopno, kako nas uči zdrav razum. Ta što se može drugo zaključiti, ako ne ova istina, iz riječi Origenovih,[2]) kojima se zove Marija svetost (sanctitas); a svetost apstraktno odbija od sebe svaki grijeh, za to, ako je ikada imala grijeh, ne može se apsolutno reći svetost. Govori vjerenik o Mariji: Quam pulcra es carissima in deliciis;[3]) koje riječi mnogi tumači prevode: Quam pulcra es charitas in deliciis. Ovdje vjerenik apstraktno zove Mariju ljubav (charitas); a o samome Bogu to je dopušteno reći: Deus charitas est. O ostalim Marijinim krepostima možemo konkretno govoriti, da je mudra, ne sama mudrost; da je moguća, ne sama svemogućnost; a govori se ljubav (charitas), svetost (sanctitas), jer da nikada nije imala ljage grijeha. Divno ovo razjasni Augustin: O quam bene tibi cantatur, charitas in deliciis, qui a ipsa non perdidit cum impiis animam suam.[4]) A to isto razumijevaše i Dionisije Kartusijanski, kada reče, da je Marija sami život.[5])

---

[1]) Milaš o. c. str. 140.

[2]) Accipe Mariam, sicut commendatum coelestem thesaurum, Deitatis divitias, sicut plenissimam sanctitatem, sicut perfectam iustitiam. — Hom 1 in cap. 1 Matt.

[3]) Cant. VII.

[4]) Tract 65 in Io.

[5]) Maria non solum viva, sed etiam vita dicenda est.

I. Nije ti se hvajde truditi; ta nigdje ne ćeš naći, da je iko ikada od svetih Otaca učio, da je Marija začeta bez grijeha; dapače ima toliko svetih Otaca latinskih, i to od prvoga reda, koji jasno govore, da je začeta u grijehu.

D. Svetih Otaca jur sam ti naveo, koji uče, da Marija nije nikada bila podložna grijehu; a, Bože zdravlje, još ću ti ih navesti. Ali mi je prije opaziti, da ova istina, prem da štovana od davne starine, nije bila članom vjere, s toga je bilo učitelja i škola, koji su se držali protivna mnijenja; a sveta Crkva, prem da je uvijek pristajala uz nauk, koji je zagovarao Marijino neporočno Začeće, ipak pustila je, neka bi učenjaci razvijali sv. Pismo i svete Oce, da se tako dogje do čista spoznanja istine.

I. Čemu ćeš mi navoditi sv. Oce, kad su najviši vaši Oci tome protivni. Zar da sv. Toma ne uči sve obratno, kako vi sami pripoznajete?

D. Istina, neki od naših govore, da je sv. Toma bio protivna mnijenja. Ali nalazim teksta sv. Tome, koji su čisto u prilog ovoj nauci: Može li se išta stvorena naći, od česa ništa čistije ne može biti u stvorenim stvarima, a takova bi čistoća B. Djevice, koja bi prosta od istočnoga tvornoga grijeha.[1]) Mislim da sv. Toma nije mogao jasnije govoriti. Za to, ili sv. Toma protuslovi samome sebi, ili je ovaj bio njegov nauk; a oni teksti sv. Tome, u kojim, regbi, da obratno uči, red ih je na ovaj svesti, koji je tako jasan. Na nekim mjestima govori sv. Naučitelj u drugom smislu, pošto je onda bilo kod nekih mnijenje, da nije duša stvorena od Boga onaj isti čas začeća tijela. A začeće, kako uči Benedikt XIV. po Frassenu i drugim bogoslovcima, može se uzeti u dva smisla: aktivno, odnosno na postanak tijela, i pasivno, to jest kad Bog stvara i ulijeva dušu u tijelo.

I. Taj tekst sv. Tome nije tako jasan, kao što bi ti hotio. Sv. Toma ne govori o začeću, kako pametno opaža Sylvester,[2]) a vas kori s neznanja ili s laži, čim veli: Nota qualiter ignorantes, aut maligni super illo verbo faciunt festum,

---

[1]) Potest aliquid creatum inveniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, et talis fuit puritas B. Virginis, quae a peccato originali, et actuali fuit immunis (Lib. sent., et in opusc. de salutatione Angelica. Verba in 1 sent., dist. 44. art. 2 ad 3. Cf. **de Vega** Theologia Mariana N. 247.

[2]) 1 part. Conflati, q. 25, art. 15. — Cf. **de Vega** u. s.

volentes ex eo habere, quod B. Virgo fuit sine originali concepta secundum s. Thomam; sed s. Thomas intendit, quod aliquando fuit immunis, scilicet quando fuit Mater Domini, vel ad hoc praeparata, sed non semper. Eto što znače one Tomine riječi.

D. Kad bi se tako tumačili sv. Oci, tada, doista, mogla bi se svaka ludost i nesmisao s njima opravdati. Ko će reći, pri zdravu razumu, da su jednake ove dvije rečenice: Fuit immunis a peccato originali; i ova: Non fuit sine pecato originali, sed aliquando fuit immunis? Ako ti to govoriš, evala ti; divim se tvome razumu, ali ga ne želim ni svome najgorem neprijatelju. Da je sv. Toma mislio, kako što mi učimo a ne Sylvester i njegovi sumišljenjaci, to se vidi i iz onih drugih njegovih riječi: Marija je bila prečista od svake ljage, pošto nije imala ni istočni, ni smrtni, ni lagahni grijeh.[1])

I. Što mi navodiš te riječi kad ih nema u novijim eksemplarima?

D. Ali to ne znači da nijesu sv. Tome. Pater Salmeron[2]) tvrdi, da je stožernik Turrecremata držao, da su one riječi sv. Tome, prem da je sami stožernik bio protivna mnijenja o Marijinu Začeću. A isti sv. Naučitelj opet govori na drugom mjestu: Ne nagjoh žene izmegju svih, da je posve prosta od grijeha barem od istočnoga, ili lagahnoga. Izuzamši prečistu i dostojnu svake hvale Djevicu Mariju.[3])

I. Ali toga oduzetka nema u eksemplarima sv. Tome.

D. Ako u novim nema, a ne znam zašto, ima je u starim kodeksima, kako svjedoči Henriquez.[4]) I doista, u trostrukom izdanju sv. Tome in Paulum, prvom Pariskom g. 1529.; u drugom takogjer Pariskom, in via Jacobea sub quator elementis g. 1532; u trećem u Mlecima g. 1555.[5]) Što jasno dokazuje, da je to bio nauk sv. Tome; jer, drukčije bio bi Toma učio, da blažena Djeva nije

[1]) Maria purissima fuit quantum ad omnem maculam, quia nec originale, nec mortale, nec veniale peccatum incurrit — Exposit. in Ave Naria.

[2]) In epist. ad Rom.

[3]) Mulierem ex omnibus non inveni, quae a peccato omnino immunis esset, ad minus originali, vel veniali. Excipitur purissima, et omni laude dignissima Virgo Maria — Lect. 6 in cap. 3. epist. ad Galat.

[4]) Lib. 3. de Sacram. confess. cap. 11. in Glossa litt. M.

[5]) **De Vega** o. c. n. 248.

bila prosta ni od lagahnih grijeha. Što mislim da nikakov pravovjernik nije nikada rekao. Pa sve da bude i bio drugoga protivna mnijenja sv. Toma, pa i koliko hoćeš drugih naučitelja, ništa ne bi odatle slijedilo proti ovome članu vjere. Ova istina, kako ti malo prije rekoh, prem da je bila štovana u Crkvi, ipak nije bila dogma; s toga sv. Crkva dopuštavala je učenjacima, da se drže, u nekim granicama, i protivna mnijenja, da se tako sve to većma razjasni neokaljano Marijino Začeće.

I. To će reći, da ta jabuka nije još bila sazrela; ali s vremenom, kod vas zriju i dogmati, kako jabuke. I još će reći vaš Perone: »Ecclesia aut romanus pontifex nullum dogma edere potest, sed potest novam de veteri veritate definitionem edere«; ali treba dokazati, da je zbilja nauka o neporočnom začeću vetus veritas, pak onda slobodno mu je pravdati rimsku crkvu, da nije novum dogma skrojila, — inače gubi i on i svi imakulisti vreme u praznim riječima. Ono njegovo »aut romanus pontifex« u privedenim riječima, spada u oblast tamo Peronove vjere, za nas pravoslavne ono je svetogrgje, mi znamo za sabornu vlast u crkvi, a ne za vlast jednoga episkopa, i samoj toj sabornoj vlasti priznajemo, da može novam definitionem de veteri veritate edere«[1])

D. Ostavimo, za sada, na stranu ono što govoriš o Papi; možda ćemo lako na to doći u kakvoj drugoj prigodi. Govoriš, da vi znate za sabornu vlast u crkvi. Dobro, ali ne znam iz šta se sastoji ta vaša saborna vlast; ko tamo učestvuje, ko li predsjeda; i koliko je puta ta saborna vlast nešto izrekla o vjeri, počamši od desetoga vijeka. Za prvo devet vjekova, znam da ste imali tu sabornu vlast, pošto ste bili skupa s nama; i toliko je istina odredila ta saborna vlast. Poslije, mi smo imali tu istu sabornu vlast, koja je nastavila razvijati istine, kao što je i prvo činila. Ali ta vaša saborna vlast, ne znam gdje se je kasnije pojavila da ukaže svoj život. Nu što kažem! Istina, ta se je saborna vlast i kod vas pojavila na saborima: Lionskome II., Barskome, Lateranskome IV. i Florentinskome; pa punktum. Nije da zriju dogmati, dali se s vremenom, učeći sv. Pismo i Predaju razjašnjuju istine; te se zbilja nalazi da je neka istina bila objavljena i opće vjerovana, prem da je bilo i svetih Otaca protivna mnijenja

---

[1]) **Milaš** o. c. p. 151.

pošto stvar nije bila posve jasna, a Crkva nije bila o tome izrekla svoj sud. Doista isprva bi opće učenje da krštenje vrijedi, prem da je podijeljeno od jeretika. A sv. Kiprijan bi protivna mnijenja, te je po svoj Africi učio, da se ti iznova krste. I nije bio sam sv. Kiprijan da je tako mislio, dali toliki sveti episkopi, koji su i svoju krv prolili za vjeru Isusovu. Bi držan sabor u Kartagi od 71 biskupa, koji proglasi nevaljanim krštenje jeretika. To sv. Kiprijan javi Papi sv. Stjepanu, neka bi i on, koji je biskup biskupa, i izvor jedinstva, tako učio. Papa osudi Afrikanski sabor, a zaprijeti Kiprijanu i svim biskupima, koji s njime tako uče, da će s njima pretrgnuti svako općenje. Sakupi se opet sabor g. 256. od tri pokrajine: Afrike, Numidije i Mauritanije, na koji dogjoše do 80 biskupa sa svećenicima, djakonima i mnoštvo naroda, proglasivši krivu nauku o sv. krštenju. O toj prepirci bi ništa manje nego šest sabora u smislu protivnu nauci sv. Crkve. Kiprijanu bi mučno pretrgnuti općenje s Papom, te ga na novo moli, da bi uza nj pristao. Papa će ga na to žestoko ukoriti, zovući ga slijepim, nesvjesnim, Judom, jeretikom i gorim od jeretika; za tim mu preporuča poniznost i blagoću. Biskupi afrikanski i sam Kiprijan pokoriše se Papi.[1]) Tako je bilo naučitelja koji su bili protivna mnijenja o neporočnome Marijinu začeću. Pa što za to?

I. Ali nijesi mi ništa naveo proti onome što sam ti dokazao, da je ta nova nauka.

D. Nijesi mi ništa dokazao, nego samo rekao. Ali evo me da ti baš dokažem, da je zbilja nauka o neporočnome Marijinu začeću vetus veritas. To je stalno, da su Grci svetkovali Neporočno Marijino Začeće za doba sv. Ivana Damaskina, to jest na početku VIII. vijeka, a Latini u IX. vijeku; pošto Calendarium marmoreum Neapoletanum, koji bi sastavljen onoga vijeka, donosi ovu svečanost. A Sergije tvrdi da svečanost Začeća B. D. Marije nije poznija od sedmoga vijeka, jer njezin oficij bi napisan od sv. Andrije Kretskoga, koji je umro g. 712.[2])

I. A zašto sv. Bernard usta u XI. vijeku, kad se htjede ta svečanost uvesti u Lionu? Doista da je bila prije uvedena, ne bi bio »Bernard, koji dostojno zaslužuje ime učitelja crkve, što mu istorija daje, i koga je zaslužno papa Inokentije III. uzdigao, čuvši

[1]) **Beda** l. 8. quaest 5. ap. **Rohrbacher** o. c. III. p. 389 sqq.

[2]) **N. Nilles** S. J. Kalendarium Manuale utriusque ecclesiae. Oeniponte 1881. Vol. I. p. 349.

za taj dogagjaj i bojeći se, da zajedno s tim praznikom ne ugje u crkvu učenje o bezgrješnom začeću presvete Djeve piše u Lion i preporučuje braći, da se čuvaju od te novštine, dotle nepoznate u crkvi i koja je protivna svetome predanju. »Užas me hvata«, piše izmegju ostaloga Bernard, »kad vidim, da njeki od vas hoće da promjene stanje temeljnih stvari, uvodeći njeku novu svetkovinu, koje crkva nije nikada znala, koju razum osugjuje, koja u oprjeci sa predanjem stoji. Zar je moguće da smo mi mudriji i blagočastiviji od naših Otaca? Da je moguće bilo šta o ovome predmetu govoriti, revnost sv. Otaca ne bi ga ostavila bez svoje pažnje. Vi ćete kazati, da treba čim većma proslavljati mater Gospoda. To je istina; ali to proslavljanje ne mora biti bezrazborito. Carstvena Djeva ne potrebuje lažnoga proslavljenja, jer Ona ima sve prave vjence slave i znamenja dostojanstva. Proslavljajte čistotu Njezine ploti i svetost Njezina života. Divite se obilatosti darova ove Djeve, jer je Ona zaista puna blagodati (gratia plena); klanjajte se Njezinom božanstvenome Sinu; uznosite Onu, Koja je začela, nepoznavajući pohote, Koja je rodila ne znajući bolova. Kakva ćete još k ovim dostojanstvima da dobavljate? Treba, kažu, proslavljati začeće, koje je predhodilo slavnome rogjenju, jer da nije bilo začeća, ne bi bilo proslavljeno ni rogjenje. Ali šta bi se reklo, kad bi ko s toga istoga razloga tražio, da se proslavlja i začeće oca i matere svete Djeve? Isto bi se moglo tražiti i za Njezine djedove i pradjedove sve do bezkonačnosti. Pri tome, kako je moguće da grjeha, poročnosti, nema ondje, gdje je bila pohot? Osobito pak neka niko ne govori, da se je sveta Djeva začela Duhom svetim, a ne čovjekom; ja kažem i dokazujem, da je Duh sveti sišao na Nju, ali ne, da je došao s Njom. Ja kažem, da je Djeva Marija začela po Duhu svetom, ali ne govorim, da je to bilo usljed toga, što je sama Duhom svetim začeta. Ja govorim da je Djeva, a ujedno i Mater, ali ne govorim da je i Nju djeva rodila. Dakle, ako Djeva Marija nije mogla biti osvećena prije svoga začeća, jer je nije bilo, ako dakle, nije mogla biti osvećena u času svoga začeća zbog grjeha, koji je od začeća nerazdjeljiv, tada se mora vjerovati samo, da je ona osvećena, pošto se je začela u materinoj utrobi. Ovo osvećenje, uništavajući grjeh, čini svetim Njeno rogjenje ali nikako Njeno začeće. Nikome nije darovano pravo, da može biti začet bez grjeha. Jedini Gospod Isus Hristos začet je po Duhu svetome i On je jedini svet od samoga svoga začeća. Izuzimljući

Njega, na sve se potomke Adamove odnosi ono, što jedan od istih potomaka kaže o sebi, koliko zbog smirenja, toliko pri svjesti istine: evo u grjesima sam začet (Psal. L. 7). Kako možete kazati, da je to začeće bilo sveto, kad ono nije bilo po Duhu svetom.«[1])

D. Sv. Bernard osugjuje kanonike one mitropolije, što su iz svoje glave uveli onu svečanost, pošto nijesu imali nijednoga razloga, a nijesu se posvjetovali sa Rimskom Stolicom, kako se je uvijek činilo.[2]) Govori im da valjano slave one jur uvedene svetkovine, a neka nove ne uvode po sebi. I meni se je u jednoj župi desilo da oštro ukorim parokijane, koji su svetkovali iz svoje glave čudo susvetica, a zanemarivali bi naregjene blagdane, svetkujuć ih nekud napola. Pa zar da sam ja bio protivan onim svecima? Oslobodi Bog.

I. Ali sv. Bernard očito osugjuje neokaljano začeće, te jasno kaže, da je Marija začeta u grijehu.

D. Ovdje sv. Bernard, po svoj prilici, govori o aktivnome začeću; te zove začeće bez grijeha isto što i začeće po Duhu svetom. Nikome, govori, nije darovano pravo, da može bit začet bez grijeha. Jedini Gospod Isus Hristos začet je po Duhu svetome, i on je jedini svet od samoga svoga začeća.

I. A, ne reče li Bernard čisto, da je ona osvećena, pošto se je začela u materinoj utrobi? To jasno kaže, da nije bila osvećena u prvom trenutku začeća, nego kasnije.

D. Govori sv. Bernard, da nije bila osvećena u aktivnome začeću nego u pasivnome; koje, po mnijenju onoga vremena moglo je biti nekoliko kasnije. Ili, bilo je kasnije, u koliko se tiče reda, ali ne vremena. Čovjek naravnim načinom dobiva od roditelja tijelo ali ne dušu, koja je stvorena od Boga, pošto se ispune neki uvjeti i spojena je s tijelom; ali ona duša ima na sebi grijeh istočni. Po današnjemu nauku, to se zbiva istodobno glede vremena, prem da nije glede reda. Ali su prije neki cijenili da progje nekoliko vremena, dapače do tri mjeseca, dokle dijete oživе, to jest dobije dušu. I tako, po tome mnijenju, Marijina duša bila je bez grijeha odmah od njezina postanka, a zametak njezina tijela, koji je bio

---

[1]) Milaš o. c. p. 128—130.

[2]) Consulenda erat prius Apostolicae Sedis Auctoritas, et non ita praecipitanter atque inconsulte paucorum sequenda simplicitas inperitorum.

grješan, jer od grješne pùti, postao je prije: trenutak, uru, dan, više ili manje ne mari. Sada, pošto znamo, da onaj isti trenutak, kad se zametne dijete u materınoj utrobi, Bog stvara dušu; Prečista Djeva, u prvome trenutku njezina začeća, bi bez istočnoga grijeha, i po mnijenju sv. Bernarda, koga si mi donio kao Ahila proti nauku katoličanske crkve. Ovaj sveti Naučitelj govori, da Gospa nije nikada bila prokleta;[1]) da je svetija od Angjela, čišća od Kerubina i Serafina;[2]) bi, ne samo prosta od svake ljage, dali bi čista po osobitoj povlastici naravi.[3]) Ali, kako sam ti i prvo kazao, da bude sv. Bernard i sto drugih učitelja protivna mnijenja, to ne bi ni najmanje priječilo ovu istinu. Tada bismo rekli: čast i štovanje sv. Bernardu i svim drugim, ali su se u ovome prevarili, jer niko od njih nije nepogrješljiv. A tako su mislili, dokle je bilo slobodno da misle kako hoće; ali, da je jednom bilo proglašeno od Crkve, bili bi se svi pokorili njezinu sudu.

I. Niko nije nepogrješljiv nego sam Papa?

D. Da kako. Ali se, za sada držimo ovoga predmeta. Sv. Bernard jošte nešto nadoda, što si ti primučao, da ono što je rekao nema biti na ometu pametnijih; a nada sve, da ovo pitanje, kako i svako drugo u sličnim stvarima, podlaga vlasti i rasugjivanju Rimske Crkve, i da je uvijek spravan popraviti svoje mnijenje po njezinu sudu.[4]) Rekao si malo prije, da Bernard dostojno zaslužuje ime učitelja Crkve, što mu istorija daje. Evala. Slijedi Bernarda i ti i svi tvoji jednomišljenici, pa mirna Bosna. Svaka će prepirka izmegju nas prestati.

M. Soli mi, Igumane, ne znam što se od mene zbiva; ne možeš mu ništa prigovoriti, a da ti ne odgovori po zakonu. Ta i ono, što, regbi, da ih uprav u srce udara, dokazuje ti da im je u prilog.

I. Iskrivljujući po običaju.

---

[1]) Serm. II. de Assumpt. n. 8. col. 999. Paris 1690.

[2]) Serm. de Aquaeductu n. 9. col. 1015.

[3]) Humanitas in Maria non modo pura ab omni contaminatione, sed et pura singularitate naturae. Germ. de Nativ. B. M. V. n. 7. col. 1020.

[4]) Quae autem dixi, absque praeiudicio sane dicta sint sanius sapientis. Romanae praesertim Ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et cetera quae eiusmodi sunt universa reservo: ipsius, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare. — **S. Bernard.** Abb. primi Clarae-Vallens. Opp. vol. 1. Ep. 174. Parisiis 1690.

D. Tako se je najlakše braniti. Ali ne ide. Red je dokazati što je iskrivljeno, i na taj način protivniku zatisnuti usta.

I. Ali ne ćeš nijekati, da je u XII. vijeku bila nečuvena novost blagdan Marijina začeća, kako reče Bernard.

D. Blagdan začeća Marijina u smislu od mene prvo navedenu nije bila novost ni u Lionskoj Crkvi, prem da nije bila rasprostranjena po svim mjestima. Nagje se, u zadnje vrijeme u Lionu jedan rukopis, u kom je rečeno, da crkva samostanska sv. Martina bi posvećena g. 1106. od Pape Paskvala II. U toj se crkvi nalazijaše oltar Začeća Marijina, takogjer posvećen od Pape.[1]) A da to nije znao sv. Bernard, za čudo mi je. Dakle je sv. Bernard nešto drugo zvao novosti, a ne svečanost Začeća u našem smislu. I prem da Bernardova auktoriteta bi velika, nada sve u Francuskoj, ipak ne zapriječi, da se svečanost Marijina Začeća raširi po svoj onoj zemlji u malo više od desetak godina. Njegova riječ bi orakul za Pape, odlučan sud za kraljeve; pomirenje zavagjenih općina, ponukač i vogja na obranu kršćanskoga imena; a samo bi mrtva riječ kad se je protivila neporočnome Marijinu Začeću.

I. Nu, ako se je stoprv u IX. vijeku počelo govoriti, kako ti kažeš o Marijinu Začeću, prvo se za to nije znalo, dakle opet je to novost od koje nema traga u sv. Pismu, ni u Predaji.

D. Nije da se je tada počelo na Zapadu govoriti o Marijinu začeću, nego se je tada svetkovalo njezino začeće, što će reći, da je bilo smatrano sveto, to jest neporočno. A sveta je predaja učila ovu istinu od postanka kršćanstva pa kroz sve vjekove. Nalazimo u listu svećenika i djakona Ahaje, o smrti sv. Andrije Apostola: »I, pošto od neporočne zemlje bi učinjen prvi čovjek, koji prekršivši zapovijed, da ne jede od zabranjene voćke, donese smrt na svijet; trebova da od neporočne Djevice (u onome smislu, u kom je prije rečeno zemlja neporočna, to jest, podložna nikakvu prokletstvu u postanku) rodi se savršen čovjek Sin Božji; a povrati život vječni, što su ga ljudi izgubili po Adamu, i po drvu križa, isključi drvo pohote.«[2])

I. Ali ta knjiga nije prava.

D. Ništa za to što ima sumnje o njezinoj pravosti; jer da i

[1]) **P. Ant. Ballerini.** Sylloge Monumentorum ad myster. Concep. Dissert. histo critia a n. 1 usq. XIX. Cf. **Mansella** Il Domma dell' Immacolata Concezion V. I. p. 71.

[2]) **Migne** Pat. Gr t. 2, p. 1226.

nije od I. vijeka, ipak je od davne starine i puno je cijenjena, pošto je iz nje izvagjen predgovor u prastarom gotičkom Misalu.[1]) Sv. Hipolit M., koji je cvao na početku III. vijeka, isporegjuje Djevu Mariju drvljem, koje nije moglo izagnjeti.[2]) A sv. Ephrem veli: »Ti, Gospode, i majka tvoja, vi ste sami posve-osve odasvud sveti (vos soli estis omnino omni ex parte sancti); pošto u tebi Gospode nema nijedne ljage, niti je ijedne ljage u majci tvojoj (nec ulla labes in matre tua).[3]) A na drugom mjestu[4]) opet govori: »Immaculata et intemerata, incorrupta et prorsus pudica, atque ab omni sorde et labe peccati alienissima, Dei sponsa et Domina nostra.« U knjizi apokrifnoj, ali prastaroj IV. vijeka de transitu b. Mariae,[5]) čita se: Da je ona blažena bila sveta i izabrana sve od onoga doba, u koje bi začeta u materinoj utrobi; Sv. Anfilok isto od IV. vijeka, nazivlje Djevu bez ljage i bez grijeha;[6]) sv. Epifanije zove je jedinu za Bogom ljepšom od Herubina i Serafina i neoskvrnjenom;[7]) a sv. Jeronim govori: ako se Marija, po svojoj naravi može zvati oblak »bi, po izrazu sv. Pisma, oblak u danu, koji nikada nije bio u tminama, dali uvijek u svjetlosti.«[8])

I. Vi »privodite toliko mnoštvo tih Otaca i učitelja, da bi mi morali čitavu knjigu napisati, da ih sve razberemo. Upućujemo, koji želi upoznati se sa svima tim ocima i učiteljima, na knjigu kardinala Gousset, La croyance generale et constante de l' Eglise touchant l'Immaculée Conception de la B. V. Marie (Paris 1855.) koji, kazao bi čovjek, da je dokazao do očiglednosti, da mal ne svi Oci crkve, počinjući od apostolskih muževa, pak kroz sve vjekove, učili su samo i isključivo onako, kako bula »Ineffabilis Deus« i on kaže, — a medjutim da vide koliko smisla ima sve to privadjanje Otaca, da vide, da nijedan otac crkve

---

[1]) Apud **Mabillonum** lit. gall. l. 3, n. 17. p. 221 Cf. **Nilles** o. c. vol. I p 349.

[2]) **Migne.** P. G. t. 10, p. 863.

[3]) In carmin. Nisibenis ed. Bickell. p. 122 Cf. **Nilles** u. s.

[4]) Oratio de sancta Dei genit.

[5]) Journal of sacred literature 1865. I 3. Cf **Nilles** u. s. Ipsa benedicta erat etiam sancta et Deo electa inde a tempore, quo in utero matris concepta est.

[6]) Sine macula et sine peccato — IV. serm. in Deiparam.

[7]) Solo Deo excepto, cunctis superior exstitit: natura formosior et ipsis Cherubim, Seraphim et omni exercitu angelorum. Ovis immaculata, quae peperit Christum — De Laudibus Virginis.

[8]) Sup. Psal. 77, et deduxit eos in nube diei.

nikada nije ni mislio učiti, da je presveta Djeva začeta bez prvorodnoga grjeha, upućujemo na djelo, koje je napisano u odgovor na knjigu spomenutog kardinala pod naslovom: Etudes sur le novveau dogme de l' immaculée Conception (Paris, 1857.«[1])

D. Žao mi je, što mi nijesi ništa prinio iz toga djela, da vidimo te protudokaze. Prosti mi, ali to nije pametno: imati pri ruci oružja da svladaš svoga protivnika, a ne služit se tim oružjem.

I. Traži sam, pa ćeš se uvjeriti.

D. A gdje da podjem ja tražiti dokaze proti sebi, koji imaju biti tako žestoki, da ih i ti sam bacaš na stranu.

I. »Upućujemo eto na djelo zapadnjaka i to rimljanina, pitome, sudeći po načinu pisanja njegova, na blagočastiva pisca, koji po svoj prilici nije ni mislio, da ćemo se mi pravoslavni njegovim djelom koristiti ... Mi ćemo samo dva oca, i to zapadna, privesti, da vide Rimljani kako su oni učili o začeću presvete Djeve, pak da se pouče, — a time ćemo odgovoriti na sve ono mnoštvo izvrnutih mjesta iz otačaskih spisa, što nam na potvrdu svoje nauke imakulisti privode. Privešćemo Avgustina i papu Lava".[2])

D. Baš mi je milo, da mi privodiš one, koje cijeniš, da su najviše od svih proti ovoj istini.

I. Evo najprije što uči Avgustin proti toj vašoj novosti: „Jedini Onaj rodio se je bez grjeha, Koga je začela Djeva bez učešća muža, a ne u plotskoj pohoti, nego u pokornosti duha.[3])

D. Tu ti, brate moj, nema ništa proti Marijinu Začeću. Tu Augustin govori, da je Isus sam bio začet bez oca; govori o aktivnom začeću. A i Ivan Krstitelj i Jeremija rodili su se bez grijeha, premda su bili začeti u grijehu, jer su bili posvećeni u materinoj utrobi. Imaš li što drugo?

I. Imam, koliko hoćeš. U toliko čuj i ovu Avgustinovu: „Jedini Onaj, Koji je, i postavši čovjekom, ostao Bogom, nije nikada imao grjeha, niti je primio plot grjeha, premda je primio od maternje ploti grjeha; jer primivši je On je

[1]) Milaš. o. c. p. 139 i 140.
[2]) Milaš o. c. p. 140.
[3]) Ibid.

očistio ili prije neg što će je primiti, ili pošto je primio.«[1])

D. Ovdje Augustin ne govori nego o tvornom grijehu. A ono maternje ploti grjeha, razumjeva se, da je materina plot bila od oca i matere grješne, a u njoj je bila sačuvana od grijeha, za to, što je On od nje primio plot.

I. A zašto govori: jer primivši je On je očistio ili prije neg što će je primiti, ili pošto je primio?

D. To će reći, da je bila sačuvana od grijeha za to, što je On od nje uzeo pût. Drugče, po tebi, Marija bi bila očišćena od grijeha ili prije nego će začeti Isusa, dakle iza rogjenja, što ne govori niko, a kamo li Augustin; a drugo hotio bi još gore da veli Augustin, da je bila očišćena iza kako je od nje Isus primio plot. Što mislim, da se nije nikome ni u snu snjelo.

I. A što ćeš na ovo odgovoriti? „Tjelo Hrista premda je uzeto iz ploti žene, koja je bila začeta od ploti grjeha; ali kao što ono nije bilo začeto u Njezinoj utrobi onim načinom, kao što je Ona bila začeta, to i ono nije bilo plot grjeha, nego samo slikom ploti grjeha“[2].

D. Bila je začeta od ploti grjeha, razumije se od grješna oca i matere; a ono (njegovo tjelo) nije bilo začeto u Njezinoj utrobi onim načinom, nego po Duhu svetom.

I. A ima i ovo: „dočim se u sjemenu (čovjeka) nalazi i vidljivo biće i nevidljivi početak, — i jedno i drugo proisteklo je iz Avraama, ili upravo iz samoga Adama, do tjela Marije, koje je na isti način začeto bilo i rogjeno. Hristos pak primio je vidljivo biće ploti od ploti Djeve, a početak njegova začeća nije poteklo od muškog sjemena, nego iz višeg mjesta, iz neba“[3]). Mislim, da je ovo jasno po Avgustinu, da Marija nije začeta bez grijeha, nego u grijehu kako i svi ostali ljudi.

D. Mislim, da je po navedenim Augustinovim rječima jasno, da je Marija začeta od oca i matere kako svi ostali ljudi, a Isus sam bez oca, već od matere po Duhu svetom. Tu ga ni najmanje ne ulazi što bi ti hotio reći.

I. Tebi ne će biti jasne ni one riječi: „Bez svake sumnje plot Kristova nije plot grjeha, nego slična ploti grjeha. Poslje toga

[1]) Ibid.
[2]) Ibid. p. 141.
[3]) Ibid.

šta ostaje da razumjemo, da osim nje, svaka druga ljudska plot nije nego plot grjeha? I odtuda jasno je, da pohot, od koje Hristos nije htjeo začeti se, bila je početkom rasprostranenja zla u ljudskome rodu; jer tjelo Marije, premda je odtuda poteklo, nije ipak prenjelo je (pohot) na ono tjelo, koje od te (pohote) nije začeto. Ko odriče ovo ...... taj je jeretik, dostojan prezrenja".[1]) A čuj i ovo, da svršim s Avgustinom: „Čuvaćemo nepovrjedljivo ovo ispovjedanje vjere: Jedan je jedini, koji je rogjen bez grjeha, u podobiju ploti grjeha"[2]). Eto ti Avgustina, gledaj se s njime, ja ti dalje ništa ne kažem.

D. Meni je lako s Augustinom, pošto on jasno uči, da je Marija bila začeta bez grijeha. A na riječi što si ih naveo, evo me, da ti odgovorim. Osim nje (ploti Hristove), svaka druga ljudska plot nije, nego plot grjeha; a to je s toga što je Marija bila začeta bez grijeha, jer inčije, da je Marija i trenutak bila podložna grijehu, plot Hristova bila bi plot grijeha, pošto učinjena od one ploti nekoć podložne grijehu; kako sam ti prvo istumačio. A tijelo Marije, premda je odtuda (pohote) poteklo, nije je (pohot) ipak prenijelo na ovo tijelo, koje od te (pohote) nije začeto. To jest, kako sam ti prije kazao, tijelo je Marije čest ploti Ane i Joahima, koja je bila podložna pohoti grijeha; a Marija ovu pohotu nije prenijela na Krista, pošto je ona bila uvijek prosta od te pohote. Drugo ne činiš nego mi sve jedno ponavljaš, o začeću Isusovu bez oca, što ga ovdje ne ulazi ni najmanje. Nu ako ti nemaš ništa drugo da navedeš od Augustina proti neokaljanome Marijinu Začeću, navesti ću ja tebi gdje Augustin jasno uči, da je Marija bila začeta bez istočnoga grijeha. Sv. Augustin, u borbi s Pelagijem, koji je nijekao istočni grijeh, pisa, običnom svojom žestinom, da dokaže, da se zbilja svi ragjamo u tome grijehu: »Osim jedine Djeve Marije, o kojoj, kad je govor o grijesima, radi časti što ide našega Spasitelja, ne ću da se upleće; pošto nema toga a da ne zna da joj je bilo dano više milosti nego što je trebalo da predobije svaki grijeh.[3]) Ovo

---

[1]) Ibid.

[2]) Ibid. p. 1 2.

[3]) Excepta itaque sancta Virgine Maria, de qua, propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo quaestionem, unde enim scimus quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum. — De natura et gratia cap. XXXVI, T. X, col. 267. Migne.

se, prijatelju moj, zove govoriti jasno. Ovo je, što uči sv. Augustin, a kamo li ga ti navodiš proti Imakulistima.

I. A šta vrijedi taj sami tekst proti tolikim.

D. Ovaj tekst vrijedi puno, pošto je jasan, kao dan u sred podne, niti se dade izvrtati. A mogao bih navesti ih jošte do mile volje, nu ne ću, jer smo i tako otišli na dugo. Ali da ne rečeš, da se tako ispričavam, čuj i ovaj drugi iz govora 118. o Evangjelju, gdje se veli, kako Isus pretvori vodu u vino, a pošto reče, da je rod ljudski, regbi, ženidbom ranjen od djavola, koji prevari prvoroditelje, kaže kako se Djeva nalazila na svadbi, djevica, ne samo tijelom, nego i pameti, i koja nije učestvovala u onome grijehu prvoroditelja; evo njegovih riječi: „Dum itaque in unius discubitionis instramento (pro stramento, strato) jactati diabolus et anima lascivirent, invitato Jesu . . . (manjka nekoliki riječi izjedenih od starosti) dum vina luxuriae defecerunt. Genitrix autem Christi illa, quae facinorosi concubitus pactum exhorruit, quae non solum corpore, verum etiam mente virgo permansit, intererat invitatá conditione generis, non participatione criminis; universitate nascendi, non societate peccandi, quae . . . Christo, non quae mundo consentiret immundo.[1]) Mislim, da Augustinov genij nije mogao jasnije govoriti u prilog neokaljanoga Marijina Začeća. A ti mi ga navodiš proti! Nije druge, preporuči se kome drugome, jer ti se je Augustin posve iznevjerio.

I. Ja bih ti ih mogao navesti koliko hoćeš, ali mi je dosta da ti »privodim mjesto iz spisa pape Lava, gdje nam on tumači riječi 15. stiha, III. glave, I. knjige Mojsijeve: „Čim je zloba djavola zarazila nas svojim otrovom, Svemogući i Milosrdni Bog odma je pružio ljek, koji je On po bezgraničnoj Svojoj ljubavi, još prije ustanovio, da se čovjek obnovi. On je predvjestio zmiji onoga Sina žene, Koji ima doći i Koji će svojom silom satrti njezinu gordost, predvjestio je Bogočovjeka, Hrista, Koji se je imao zaploditi i roditi od Djeve, koja je prečistim rogjenjem Njega pobijedila, lukavoga varaoca čovječijega roda“. Upozorujemo još na IV. glavu Lavove poslanice Flavijanu, gdje on govori, da je Hristos uzeo od matere svoje prirodu, a ne grjeh (culpa). Pozivljemo poslje ovoga tebe i imaculiste . . . da nam odgovorite na ovo“.[2])

---

[1]) Edit. Card. Mai in Patrum nova biblioth. T. 1, p. 1, pag. 248. Cf. Nilles o. c. p. 350.

[2]) Milaš o. c. pag. 142.

D. Tu ti, brate moj, ne treba drugo odgovarati, pošto sam ti jur odgovorio i preko mjere. A što one Leonove riječi ulaze u našu raspravu? Ulaze jedino nešto proti tebi. Ti si prije strašno napao proti nama, gdje tumačimo onu riječ protoevangelija ipsa mestc ipse. A što drugo znače one riječi: „Koja je, prečistim rogjenjem Njega pobjedila“, nego ipsa?

I. A ne govori li zar Lav »da je Hristos uzeo od matere svoje prirodu a ne grjeh (culpa)«; dakle je mati imala grijeh. Mislim, da je i to jasno.

M. I meni se čini.

D. A meni se ne čini ni najmanje. Ti hoćeš, da je tim Lav rekao, da je Marija imala grijeh.

I. Svakako.

D. A da nu, da bude Lav cijenio, da Marija nije imala grijeh, kako bi se bio u ovome slučaju izrazio?

I. Da je uzeo od matere prirodu.

D. A grijeh?

I. Kakav grijeh, kad ga ona, u tome slučaju, ne bi imala.

D. Ali je priroda grješna.

I. Što za to, on nije uzeo prirodu grješnu.

D. Ali je red to označiti, inčije moglo bi se sumnjati, da je uzeo grješnu prirodu. Dakle reci Lavu da se izrazi, da ga mogu razumjeti.

I. Kako bi se izrazio?

D. To je ono, što ištem od tebe.

M. Uzeo je negrješnu prirodu.

D. Hvala ti. To sam i tražio. Nije li zar to svejedno, što i uzeo je prirodu a ne grijeh što je pri Mariji.

M. He .... baš .... mislim da je tako.

I. A šta ti znaš. Ti bi se lako dao zavesti.

M. Da nu, kaži ti drukčije, pošto ja ne umijem.

I. Kad ne umiješ, šta stucaš?

M. Govorim, kako umijem; da nu reci i ti kako umiješ, ako umiješ bolje.

I. Meni je dosta, što sam rekao da dokažem „da su imakulisti na lažnome putu, kad se pozivlju na oce, da dokažu svoju tvrdnju, isto kao što su na lažnome putu, kad privode sv. Pismo“.[1]

---

[1]) **Milaš** u. s.

D. Drž se ti, Igumane, toga dokaza; taj je najtvrgji, za stalno ti niko ne će toga pobiti; a ostavi se jalova posla privoditi sv. Oce, jer ćeš tim samome sebi posjeći noge. Nu prije nego se opet povratimo onamo gdje smo ostali, čuj ovu: Ja sam uzeo od svoje matere grješnu prirodu, ali ne svećenstvo. Je li istina?

I. Jest.

D. Dakle je moja mati bila svećenik.

I. Zar zbijaš šale sa mnom?

D. Kakve šale. Ova je rečenica posve istovjetna sa onom Leonovom; te, ako se u Leonovoj vodi tvoj zaglavak, mora se ovaj vodit i u mojoj. Znam, da ne znaš za silogizme, ali ne bi imao znati ni za sofizme. A sad, kad smo se trsili svetih otaca, koji uče proti neokaljanome začeću Marijinu; da nu da vidimo, ostaje li još koji, da uči u prilog. — Sv. Ivan Hrizostom kaže, tumačeći one riječi Inimicitiam ponam, da se ne će Gospod zadovoljiti što će se zmija smucati po zemlji, nego da će postaviti vječno neprijateljstvo izmegju nje i žene, to jest ono isto neprijateljstvo, koje je izmegju sjemena ženina i zmijina.[1]) Ali bolje, da ti u kratko ponižem, kako su sveti oci učili kroz sve vjekove: U V. vijeku, Aurelije Prudencije pjesnik i glasoviti teolog, tumačeći one riječi: Inimicitiam ponam inter te et mulierem pjeva: „Evo što je značila ona stara mržnja, i ono neprijateljstvo čovjeka sa zmijom: paklena ljutica leži smečena na zemlji pod nogama žene. — Po onoj Djevi, koja bi dostojna roditi Boga, svaki je otrov predobiven i uništen; a opaka zmija previja se zaludu da se izvuče ispod Djevičinih noga, riga svoj otrov na zelenu travu, koja je nje boja, pošto vidi, da je slaba“.[2]) A Kaje Celije Sedulije, svećenik i vrijedan pjesnik pjeva oko god. 430. kako je Marija začeta bez grijeha; jer, premda u dračama raste ova ruža, ništa nema u sebi što bi bolo, a iz Jevina roda ragja se sveta, ova nova Djeva pomrsi zločin

---

[1]) Neque hoc contentus ero quod super terram reptes, sed et inimicam federisque nesciam faciam tibi mulierem, neque eam solam, sed et semen eius semini tuo hostem perpetuum faciam. — Hom. XVII in Genes. T. IV, p. 1[illegible]

[2]) Omnia Virgo venena domat:
Tractibus anguis inexplicitis
Virus inerme piger evomuit.
Gramine concolor in viridi. — **Aurel. Prudent.** Cathemerinon Hymn. III. ante cibum. vv. 116 et sqq. Cf. Mansella o. c. V. III, p. 113.

davne Djeve.[1]) Sv. Prokul, tajnik pak nasljednik sv. Ivana Hrizostoma na stolici Carigradskoj, oko god. 435. govori, da je Marija hram Božji, jer od čiste zemlje učinjena, i da je daleko od njezine duše bila svaka noć grijeha: „Non meminerat (Joseph) potuisse eam (Sanctam Virginem) effici templum Dei, quae ex mundo erat formata luto".[2]) I opet: „Ipsa est novae creationis coelestis globus super quem Sol iustitiae semper radios emisit, omnem ab anima tota peccatorum noctem fugando."[3]) Teodot biskup Ancirski, glasoviti borilac katoličanske istine na Efeškome saboru proti Nestoriju, jasno govori, da Marija nije baštinila grijeh Jevin, već da je uvijek bila čista dušom i tijelom: „Pro ea quae ad mortem ministra extiterat virgo Eva, Deo gratissima ac Dei plena gratia Virgo in vitae obsequium eligitur; Virgo muliebri comprehensa sexu, at muliebris exsors nequitiae; Virgo innocens, sine macula, omni culpa vacans, intemerata, impolluta, sancta animo et corpore, sicut lilium inter medias spinas germinans, non docta Evae mala, non muliebri vanitate foedata".[4]) Sv. Kiril čisto kaže: „Svi ljudi, osim onoga koji je rogjen od Djeve, i osim ove svete Djeve, ragjaju se s istočnim grijehom".[5]) A sv. Maksim biskup Turinski, oko godine 460., govori jasno o neporočnome Marijinu Začeću.[6]) U VI. vijeku sv. Fulgentije piše: „da angjeo, zovući Mariju milosti punom, htjede da razumijemo, kako je, što se nje tiče, stara osuda prve srdžbe bila posveosve uništena".[7]) U VII. vijeku sv. Ildefons kaže, da je bilo opće mnijenje, da je Marija čista od istočnoga grijeha:

---

[1]) Et velut e spinis mollis rosa surgit acutis.
Nil quod laedat habens, matremque obscurat honore;
Sic Evae de stirpe sacra veniente Maria
Virginis antiquae facinus nova Virgo piavit. — **Sedulius** Carmen Pasquale, lib. II, vv. 28 sqq. p. 543, apud Gallandium T. IX.

[2]) Hom. VI, Laudatio Deiparae. § VIII. ap. Galland. T. IX, p. 637.

[3]) Ibid. §. XVII, p. 646.

[4]) Teod. Ancyr. Orat. in Deip. §. XI, p. 475, ap. Galland. T. IX.

[5]) Omnes homines, excepto illo, qui de Virgine natus est, et sacratissima etiam Virgine, ex qua Deus homo prodiit in mundum, excepta, cum peccato originali nascimur. — In evang. Joann. l. VI, cap. XV, opera, Basileae 1566. ap. Goulois.

[6]) Idoneum plane Maria Christo habitaculum, non pro habitu corporis, sed pro gratia originali — Hom. V. in Nativ. Domini p. 18 Romae 1784.

[7]) Serm. de laudibus Mariae.

„Constat eam ab originali peccato fuisse immunem“.[1]) Sv. Sofronije, Patrijarh Jerosolimski, govori o Mariji, da je ona druga Jeva ne slična prvoj, po zmijinu ujedu, i da je našla pred Bogom taku milost, koja nikada ne dolazi na manje; te da niko nije imao milost sličnu njezinoj: niko nije bio prije posvojen od milosti posvećenja, kako Ti: Sed nemini quaemadmodum tibi, plena gratia impertita est .... Nemo sicut tu, sanctitate exornatus est; .... nemo sicut tu purificante gratia praeocupatus est .... Omnia vincis, quaecumque inter homines emineant, omnia superas munera, quae effusa a Dei largitate in quoslibet dimanaverint“.[2])

I. Istina, to su sve lijepe Marijine pohvale, što ih i pravoslavna crkva pripoznaje; ali ne će to ništa reći, da je ona bila začeta bez Adamova grijeha.

D. E, brate moj, ima ih, koji ni u prepuklo podne ne vide svjetla, jer su tužni slijepci kod očiju; ali ne znači to, da svjetla nije, nego da nije zdravih očiju. To se ima isto reći i o shvatanju istina. Sv. Andrija Kretski nadbiskup, oko god. 675., u omiliji o Marijinu rogjenju, jasno govori o neporočnom njezinom Začeću, da ona jedina nije bila okaljana nijednim grijehom, da se danas po njoj narav ljudska povraća na prvobitnu nevinost, i da se popravlja ono što bi iskvareno grijehom.[3]) A u omiliji o Navještenju Marijinu, izrično govori, da nije Marija skupa sa Evom izgubila sjaj milosti Božje.[4]) A sv. Ivan Damašćanin oko god. 750. u svome govoru o Marijinu uzašašću, govori: Danas nebeski Eden novoga Adama primi rationalni Raj (Mariju) u kome bi ukinuta osuda ljudskoga roda, i usagjeno stablo života. Staroj zmiji nije bilo nikada dopušteno da uljegne u ovaj

---

[1]) Disput. de Virg. Maria.

[2]) Serm. in Annunt. Ss. Deiparae, apud P. Ant. **Ballerini** S. J. in op. Sylloge Monument. T. II, n. XXV, p. 73 sqq. Parisiis 1855—1857.

[3]) Hodie Adam ex nobis pro nobis primitias Deo offerens, Mariam primitias facit, et quae ex tota massa non erat inquinata, per ipsam fit panis ad generis reformationem ... Hodie pura hominum ingenuitas, primae a Deo creationis munus recipit, et ad seipsam revertitur; ... optimam divinissimamque fictionem suscipit: efficiturque fictio reparatio absoluta: reparatio autem deificatio: illaque in antiquum efformatio — Andr. Cretens. Orat. in Deiparae Nativ. ap. Gallandium T. XIII, p. 95. Venet. 1779. — In Bibliot. Max. Patr. t. X, p. 219, Lug. 1677.

[4]) (Maria) simul cum Eva splendorem Divinae gratiae non perdidit. — Ap. Galland. T. XIII, p. 105.

Raj. Pošto sami jedinorogjeni Sin Božji, načini sebi čovječanstvo od ove čiste i neokaljane zemlje.[1]) A opet u omiliji o Marijinu Rogjenju, govori, da je bila sačuvana od strijela djavolskih, da je uvijek bila u krilu Duha svetoga i sačuvana od svake ljage.[2]) Mislim, da se ne da bistrije od ovoga govoriti.

I. Mislim, da ti je zaludan svaki napor, kopajući stare pisce, i iskrivljujuć ih na svoju ruku.

D. Ja ne iskrivljujem pisce, nego čisto navodim, što nalazim da su pisali, i kako su ih učeniji od mene istumačili. Ta ako za tebe bude zaludan posao, ufam se, da ne će biti za one kojima je istina najmilija. U toliko samo da vidimo časom, kako se je pisalo u IX. i X. vijeku. Sv. Todor Studitski oko god. 820. u omiliji o Marijinu rogjenju izrično kaže, da je neporočno začeta;[3]) to isto tvrdi i Sv. Paskasije Ratbert god. 850.[4]) Grigorije Narekienski, jermenski pisac X. vijeka, govori, da je Marija negrješna kći prve grješne žene — primae reae mulieris filiam inculpatam; bez nagnuća na grijeh i slobodna od prokletstva roda ljudskoga — maledictione humani generis liberam.[5]) Ugo de Summo, svećenik Kremone g. 1047. prati ovim riječima dar što ga daje Kanonicima i Crkvi Blažene Gospe od Kremone: neka se napravi kip neokaljane Djeve; i odregjuje nacrt, te slijedi: kako se pristoji onoj, koja je po milosti svoga sina bila vazda prečista i neoskvrnjena od istočne ljage: Uti decet illam, quae

---

[1]) Hodie Eden novi Adami rationalem Paradisum suscepit, in quo soluta est condemnatio, in quo plantatum est lignum vitae ... In hunc Paradisum serpenti aditus non patuit ... Ipse enim Unigenitus Dei Filius ... ex hac virgine et pura terra seipsum in hominem formavit — Orat. I. in Deip. Ass. n. 2, p. 869.

[2]) O Joachimi et Annae Filia sacratissima, quae principatibus et potestatibus, ignitisque maligni telis latuisti; quae in Spiritus thalamo versata es et sine macula custodita, ut Sponsa Dei et natura Dei Mater esses — Orat. I. in Deip. Nativ. n. 7, p. 846.

[3]) Maria vero quid purius, quid mundius? Terra est, in qua peccati spina non orta est. Terra est non ut illa prior maledicta, cuius etiam fructus pleni sunt spinis et tribulis ... Maria, nova secundae creationis Dei massa, sanctissimi generis primitiae. Ave rubus, conservatum igni miraculum, quem rubigo peccati non tetigit; nam et planta fuit intacta. — S. S. Theod. Stud. ap. p. Hyppolitum Maracci in Mariali Isidori Archep. Thessal. p. 179. Romae 1651.

[4]) Constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse. — Paschasius Ratbertus: De perpetua Virginitate Sanctae Mariae et de eius Parturit. in Biblioth. Max. P. P. T. XII, p. 566. Lugd. 1677.

[5]) Nilles o. c. p. 850.

gratia Filii ab originali labe anticipata redemptione praeservata semper fuit tam anima, tam corpore integra et immaculata.[1]) Na svrsi toga pisma Ugo naregjuje, neka se na blagdan Marijina Začeća pjeva jedna pjesma u kojoj je izrično rečeno, da je bila začeta bez grijeha, i da je ona jedina, koje se nije dotakla otrovna zmijina strijela.[2]) A sv. Petar Damjanov kaže: da put Blažene Djeve, prem da uzeta od Adama nije primila na se Adamovu ljagu.[3]) Hotio bih pretrgnuti, jer vigju, da idem u dugo, ali mi dozvoli, neka ti još dokaza privedem iz XII., XIII. i XIV. stoljeća, neka se uprav uvjeriš, da je cijela crkva, od postanka pa kroz sve vjekove vjerovala u neporočno Marijino Začeće.

I. To, niti si dokazao, niti ćeš dokazati.

M. Pusti, neka ga čujemo.

D. Adam sv. Viktora, oko g. 1170., zove Mariju cvijetom bez drače; kaže da smo mi svi bili ranjeni dračom grijeha, a ona jedina da nije.[4]) Tako isto uči i Izidor, nadbiskup tesalonički.[5]) A

---

[1]) Carta donationis factae Canon. et Eccl. S M. M. ab Ugone de Summo. ap. **Ballerini** o. c. T. 1, p. 11—19—20.

[2]) Candidissima uti Lilia,
Salve aeterni Patris Filia.
Salve Mater Redemptoris,
Salve Sponsa Spiratoris.
Sine macula concepta,
Salve Triadis Electa.
Salve inferni Victrix aspidis,
Illius expers Sola cuspidis.
Salve Triadis Electa,
Sine macula concepta.“ Tropus Cremonnesis Ugonis de Summo, apud P. Ballerini o. c. p. 28 sqq.

[3]) Caro Virginis ex Adam sumpta maculas Adami non admisit. Orat II. de Nativ. Mariae. apud Goullois.

[4]) Salve Verbi sacra parens
Flos de spinis, spina carens,
Flos spineti gloria.
Nos spinetum, nos peccati
Spina sumus cruentati;
Sed tu spinae nescia. — **Adam de S. Victore** Prosa pro Assumpt. B M. V. apud p. Bened. Plazza, Causa Imm. Concep. p. 100 ed. Panorm.

[5]) Oportebat . . . ut, quaemadmodum consentaneum erat, Purissima illa sola etiam propheticum illud (Ps. L. 7) evitaret, ac de ipsa affirmare posset: In iniquitatibus concepta non fui; et rursus: Solam non con-

German II. carigradski patrijarh, oko g. 1225., prispodablja Mariju Rajem, koji čuva Angjeo ognjenim mačem od zasjeda prevarne zmije: »Paradisus es (Maria) a Deo plantatus; et ex quo genitalibus naturae legibus tibi propriis sata fuisti, Deus mandavit Cherubim, ut et gladium flameum atque versatilem (Gen. III., 24) in orbem circum te rotarent, teque undequaque inaccessam fraudolenti serpentis insidiis servarent.[1]) Grigorije Vardanus, jermenski pisac XIII. vijeka, govori, da je Marija bila prosta Jevina zločina, immunem crimine Evae.[2]) Takodjer Grigorije Varda nestorijanski hymnograf XIII. vijeka, najljepšim prispodobama opisuje neokaljano Marijino Začeće.[3]) Sv. Bonaventura piše: »Marija naša Gospojina, bi puna milosti u svome posvećenju; milosti naime koja je sačuva od ljage istočnoga grijeha.[4]) Sv. Petar Pascazije biskup Giaen-ski i mučenik, ovako pisa u tamnici oko g. 1300: »Treba znati i vjerovati da je Sveta Djeva bila uvijek u milosti Božjoj, koji je htjede sačuvati od grijeha istočnoga, što je smrtni grijeh, i od svake druge sramote. A Bog to učini po osobitoj milosti, kako onaj koji je imao uzeti od Nje čovječju put, i imao je biti najljepši i najmiliji izmegju svih čovječjih sinova.[5]) Emanuel Paleolog Carigradski Car, oko god.

---

cepit in peccatis me pater mea; quoniam hoc quoque comprehensum est in numero magnalium illorum quae fecit mihi magna qui potens est (Luc. I, 49). Sermo in Deip. Pres. §. XIII ap. **Ballerini** o. c. T. I, p. 413—445.

[1]) **Germani II. Const.** Sermo in Deip. Annunt §. XLIV, ap. Ballerini o. c. T. II. p. 370—371.

[2]) **Mai,** bibl. nova patr. T. I, p. 452, annot. 3 ap **Nilles** u. s.

[3]) Quis mente cogitare, ore eloqui et explicare posset illam castam, puram, sanctam, sanctificatam, absconditam semper Virginem, quae sanctificata erat inde a conceptione sua et segregata inde ab utero. Benedicta es, o vellus, quo viso Gedeon tuum cognovit mysterium; ros enim qui in te descendit, in alium nullum locum se demisit: et imber ille, qui alios omnes locos invasit, ne unicam quidem guttu'am tibi aspergere potuit. — Directorium spirituale ed. Elias Ioan. Millos, arhiep. acrensis. Romae 18 2, p. 252, 257. apud **Nilles** u. s.

[4]) Gratia scilicet praeservativa contra foeditatem originalis culpae - Serm II. de beat. Virgine. ap. Goulois.

[5]) Oportet intelligere et credere quod... praedicta Virgo fuit omni tempore in gratia Dei ... Et voluit reservare ab originali peccato, quod mortale erat. et ab omni alia deturpationis iniuria. Et hoc per specialem gratiam operatus est Deus, tamquam qui ab ea carnem assumpturus erat, qui decorus et speciosus forma prae filiis hominum futurus erat. etc. — **S. Petrus Pascasius** Op. contra Mahom. et Judaeos, Tit. XXIII. n 71, p. 361. Matrit. 1676. ap. Mansella o. c. v. III. p. 163.

1390., u jednoj omiliji, što napisa o Marijinu Uzašašću, govori, da je bila spojena duhom sa Isukrstom, odmah kako se rodi, dapače i u trenutku u kom se zače, bila je puna njegove milosti.[1]) Pa nije li jasno dokazano da se je ova istina uvijek vjerovala u Crkvi Kristovoj? A ti ćeš reći da je novost!

I. Da što? Naveo si mi pojedine osobe, ali nikakav spomenik, po kom bi se, ma iz daleka moglo naslutiti o tome.

D. Ali su one osobe vjerovale i pisale onako kako je bilo ondašnje vjerovanje. Nu, ako ti je sve to malo, navesti ću ti još nešto, ne bi li Bog dao, da otvoriš oči. Ta znadeš da su s prečistom Djevom uvijek spojene dogmatične istine; te i njezine slike i kipovi imaju nešto osobita, što ni jednoga drugoga sveca. Škola Bizantinska dvanajstoga vijeka često slika Mariju crnim licem; a crna je i slika sv. Marije Velike u Rimu, koju, misli se da je naslikao sv. Evangjelist Luka. A to je znak kako ona u svem učestvuje sa svojim Sinom u preporodu čovječanstva, i u uništenju carstva grijeha. Što je ne bi moglo ići da je bila, i samo jednom, rob grijeha. Umjetnost kršćanska prestavlja nam Isusa odjevena u crnu, uvijek, gdje ga prestavlja u borbi proti sotoni; bilo kad ozdravlja bolesne, bilo kad je napastovan u pustinji.[2]) A to znači da je u svem poput svoga božanstvenoga Sina, koji je uzeo svu nevolju našu, a i sliku grijeha, osim grijeha: Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato.[3]) Marija je crna, ali njezina čistoća s toga ne trpi; njezina je svetost osobito nutrnja, to jest, da nije nikada bila rob grijeha: Nigra sum sed formosa;[4]) Omnis gloria

---

[1]) Cum illo (Christo) vivebat spritu coniunctissima, utpote Mater; sicut et ille cum ipsa. Quin etiam simul ac nata fuit, dixerim quoque simul atque concepta B. Virgo, sua illam gratia implebat, qui sibi futuram praestituerat Matrem: immo vero cum illa erat ipse antequam esset nata; factum quippe et compactum est illi corpus temporibus suis ... de sanguinibus Immaculatae ...; nunquam tamen non fuit illi coniunctus statim atque in sterilis matris utero caepit esse. — **Emm. Paleologi** Orat. in Sacratiss. Nost. Dei Matris Dormitionem, apud Maracci; Caesares Mariani, p. 63, Romae 1656 Cf. Mansella u. s. p. 164.

[2]) Emblemata Biblica, rukopisi trinajstog vijeka. Bibliothèque imperiale u Paris, n. 37. apud **Ab. Auber**, Histoire et Théorie du Symbolisme religieux. Tom. I, p. 301 i 302. Paris Féchoz et Letouzey. 1884.

[3]) **Hebr.** IV, 15.

[4]) **Cant.** I. 4.

eius Filiae Regis ab intus.[1]) Da ovdje govori okrunjeni kralj o Mariji uče sv. Jeronim, sv. Ivan Hrizostom i sv. Kiprijan.[2]) To je njezino crnilo na oči, ali ne smeta njezinoj nutrnjoj čistoći; to je sunce, što je zapeklo: Nolite considerara me quod fusca sim, quia decoloravit me sol.[3]) Njezino je crnilo od sunca, to jest, od Boga, a ne od grijeha: a da bude imala istočni grijeh, ne bi bilo sve njezino crnilo od Boga.

I. Ne razumijem što tu ulazi njezino neokaljano začeće.

D. Ulazi puno; jer ona crnina ili prestavlja njezinu osobitu čistoću, ili osobitu grješnost, pošto ni jedan svetac, ni andjeo tako se ne slika, osim djavola. Osobitu grješnost da prestavlja, ne ćeš doista reći; dakle svetost; koja crnina, pošto ne može biti u slogu sa djavolskom, mora svakako biti u opreci, a to može biti, ako nikada nije bila njegov rob.

I. A čemu se tada Isus ne slika crn?

D. Jer je On Bog i tako je naravno u opreci s grijehom; a Marija je stvor od grješne naravi: i za to je crna neka se zna da je posve u opreci grijehu. Ali nam ikonografija još nešto jasnijega pruža. Počamši od XII. vijeka, razvi se osobitim načinom štovanje Marijino, i od tada nalazimo slika, koje nam jasno predstavljaju njezino neporočno začeće. Od tada nalazimo paklenu zmiju gdje crka pod Marijinim nogama, a nalazimo takodjer i nimb i krunu; drži kraljevski znak žezlo, a ima i haljetak od grimiza i plašt boje na nebo, oboje navezeno arabeskim, zlatnim ili simboličnim cvijećem. Vidjaju se oko čela dvanaest zvijezda; koprena djevičanska zastire je sve do peta; a drugda mjesto zmije, čije otajstveno značenje poznato je, vigja se gdje se izvija pod njezinim nogama, kojima ga gazi, strašno lice sotone, ili propali čovjek, koji jedito grize nesretnu jabuku ubratu u Edenu. Pa što da ovoj slici još manjka da označi neporočno Začeće, što se jasno ističe iz ovoga svetoga kraljevskoga dostojanstva, iz ovoga djevičanskoga materinstva, iz ove jasne pobjede nad paklom.[4]) Nalazi se, u zbirkama, u Parizu, jedan zemljani kip neokaljanog Začeća, što bi donešen iz Kine g. 1854., a prestavlja blaženu Djevu, gdje drži u naručju sveto Djetešce;

---

[1]) Psalm. XLIV, 14.
[2]) Auber u s. nota.
[3]) Cant. I, 5.
[4]) Auber o. c. Vol. IV, p. 139.

podnožje je, na kom drži naslonjenu nogu, poput polumjeseca, a na njem nekakva duga i široka grdna prilika, smečena nosa, izvaljenih očiju, brade i kosa nakostriješenih, a keči dva niza oštrih zuba; sve ovo skupa jasno pokazuje strašnu neman, koju satre nova Jeva.[1]) U crkvi Saint-Lô d' Angers nalazio se je jedan mramorni kip neokaljanog Marijina Začeća, kome, za zlokobne revolucije bi otkinuta glava; ali se opet kasnije, po sreći, nagje, te bi priljepljena. To je radnja četrnaestog vijeka, a ima urese i priloške gori opisane. Djetešce joj stoji na lijevoj ruci, a u desnoj drži žezlo, što ga naslanja na njegovo rame. Nogom gazi stara čovjeka, koji se je pod njom ukočio. To je dakle stari Adam, što predstavlja andjela tmina, srušena bez nade od One, u kojoj se ispuniše proroštva. A djetešče odjeveno u lijepoj haljini, slatko je naslonjeno na krilo ljubljene majke, ona ga ljubiježljivo gleda, a on joj se blago posmjehiva, i kaže joj golubicu, što drži medju rukama, prilika preporogjene duše, koja leprša krilima da ga zabavlja.[2]) Sve se ovo, baš sudara s onim što vidje Ivan u Apokalipsi: Mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius, et in capite Eius corona stellarum duodecim.[3]) Sunce, to je Gospod, pred kim nije nikada u tmini; a mjesec znači mijenu, što nema u Mariji, jer je gazi: Stultus ut luna mutatur, sapiens autem permanet ut Sol.[4]) A da je ona žena naša Gospojina, uči sv. Augustin: Mulierem illam nullus ignorat Mariam virginem significasse.[5])

I. Pa što? Te slike nijesu od davnina već od poznijih vremena. A u starini nije ni traga o tome.

D. Dakako, da i ove slike dokazuju puno. Ali se nalazi nešto i od prvih vremena. U katakombama je razvijena povijest Marijina u više simbola, te ima traga i njezina neokaljana Začeća, osobito kad je nalazimo s Adamom i Jevom na istome nacrtu uz Spasitelja gdje ozdravlja uzetnika ili slijepca od Jerika. Još je nalazimo gdje simbolički napominje prvu ženu, kako je Marija došla da popravi njezin pad; daje djetešcu, što počiva u njezinu krilu, jabuku. Ova jabuka od neopreznih slikara, bi s vremenom zamje-

---

[1]) **Ibid.** p. 140.

[2]) **Ibid.** p. 140 i 141.

[3]) XII, 1

[4]) **Ecc.** XXVII, 12.

[5]) De Symbol. ad catec. l. IV, c. I. ap. **Auber** o. c. Vol. II, p. 225.

njena sa zemaljskom krugljom.[1]) Lako je tu raspoznati jabuku po prilošcima, što ih stavljaju osobito prvobitni kršćanski slikari: uvijek je jabuka na petlji, na kojoj je listić. Često, novi umjetnici, pošto se ne obaziru na ideju simboličnu, za koje je simbol mrtvo slovo, ponavljaju nacrt voća, a da ga ne shvaćaju, te slikaju prostu kruglju. Prem da, u strogom smislu, moglo bi se i ovo uzeti kao simbol spašena svijeta, rogjenjem božanstvenoga djeteta, po njezinoj moći i upravi: Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam.[2]) Vidi se opet da je uloga Marijina uvijek ovdje spojena sa ulogom Spasiteljevom u spasavanju svijeta. Oni su divno razvili ovaj simbolizam, u tom, što zovu Mariju antitezom s Jevom.[3]) U Katedrali sv. Redagonde u Poitiers nalazi se slika zadnjega suda, u kojoj prestavlja cijelo čovječanstvo jedan čovjek ranjen u nogu, kao cijela čovječja narav, koja šanje poslije istočnoga grijeha, a božanska žena izlazi iz Jeseva cvijeta, da izvida ovu ranu kojom smo svi ranjeni.[4]) A kako bi sve ovo išlo Mariju, da bude jednoć i ona bila podložna djavolu, što bi doista tako bilo, da je imala istočni grijeh.

I. Većina tvojih dokaza, prem da ne vrijede stvari, odnose se na Zapadnu crkvu, na koje mi se nemamo ni najmanje obazirati.

D. Moji su se dokazi odnosili toliko na Zapadnu koliko na Istočnu Crkvu, da dokažu da je vasionska Crkva svuda vjerovala ovu istinu. Nu, je li te želja jošte čuti svjedočanstva samih istočnjaka, imam ih na pretek, koji jasno dokazuju, da su sve Crkve na Istoku složno vjerovale u neporočno Marijino Začeće.

I. Ti ćeš mi privesti ta svjedočanstva po svome običaju.

D. Onako kako znam, ne drukčije.

I. Izvrčuć istinu.

D. Ne, nego čisto i jasno navodeć svjedočanstva, kako se nalaze. Otac Josip Besson, starešina poslanstva družbe Isusove u Siriji i u Persiji († 1691.), primivši iz Rima glasovitu Konstituciju

---

[1]) Vidi Roma subter. I, 330 i 427. **Auber** o. c. Vol. II, p. 478.

[2]) Ps. II, 8.

[3]) Vidi osobito **August.** in psal. XL. Serm. CI. de temp. i de Symb. ad cathech; **S. Ivan. Hrisost.** De interdicta arbore; **S. Ambros.** Comm in Luc. lib. IV, cap. IV. Sve je to danas razjašnjeno od vit. de Rossi. apud **Auber** o. c. Vol. IV. p. 133.

[4]) Histor. de la cathedr. de Poitiers. I, 252 seq. ap. **Auber** o. c. Vol. III, p. 318.

Pape Aleksandra VII., g. 1661., u kojoj je rečeno, da se svečanost Marijina Začeća odnosi na njezinu dušu, koja bi sačuvana od skvrne istočnoga grijeha, po osobitoj milosti i povlastici Božjoj, u prvome trenutku, kad bi stvorena i udahnuta u njezino tijelo; obradova se, te se svojski zauzme da pregleda starinske kodekse, što se nalaze kod Grka, Sirijana, Arapa, Jermena, Kopta, Melhita; i da iz njih izvadi svjedočanstva starih učitelja o Neporočnom Marijinom Začeću. I pogje mu za rukom da nagje oko dvijesta teksta izmegju najjasnijih. Prevede ih na latinski i razjasni mudrim opaskama. Za tim će sakupiti u Alep, kod Francuskoga Konsula Frana Baron, poglavare istočnih općina, megju kojima bjehu tri Patrijarhe i jedan Arhiepiskop, svi skizmatici. Pročitat će Papinu Konstituciju, i dokazat će im onim navodima, što bijaše sakupio, prevagjajuć ih na grčki i na arapski jezik, za one koji ih ne razumjevahu u izvornom jeziku, kako tako vjeruju, i kako su svagda vjerovale sve Istočne Crkve. Cijela ona mnogobrojna skupština, prizna pravost onih teksta iz njihovih kodeksa, te potvrdiše da je doduše tako njihovo vjerovanje i svih njihovih Crkava danas, i da je tako uvijek bilo. Bi sastavljen zapis, u kom je kazano kako je O. Besson dokazao, sa gotovo dvjesta teksta, da je opće vjerovanje svih Istočnih Crkava, da je prečista Djeva bila začeta bez istočnoga grijeha.[1]) Patrijarhe, ne samo da su potpisali i udarili svoj pečat, dali potvrdiše u svom jeziku ono što je u zapisu rečeno: »Ja«, govori jedan, »ponizni Ignatije Andrija, Antiohijski Patrijarh, Sirskoga naroda, potvrgjujem ovo katoličansko učenje, što ga je izrazio O. Josip družbe Isusove, da je naša Gospojina prečista Djeva Marija vazda bila čista i nedotaknuta od istočnoga grijeha, kako je učilo mnoštvo starinskih Otaca učitelja istočne crkve".[2]) Za njim ostali

---

[1]) Et P. Josephus Besson Superior Missionum Societatis Jesu in Syria et Perside, probavit ducentis circiter locis illustribus, et explicuit tum arabica tum graeca lingua, hanc fuisse constantem sententiam Ecclesiarum omnium et populorum orientalium circa immunitatem Virginis beatissimae ab omni originalis peccati labe, atque festum ipsum Immaculatae Conceptionis.

[2]) Ego pauper Ignatius Andreas Patriarcha Antiochenus nationis Syrorum, confirmo hanc sententiam orthodoxam, quam explanavit P. Josephus e Societate Jesu, dominam nostram Virginem purissimam S. Mariam, semper liberam extitisse et immunem a peccato originali, uti explicuerunt antiqui SS. patres longe plurimi, magistri orientalis Ecclesiae. — La Civiltà Cattolica 1876, t. 11 fasc. 635, p. 545.

redom potpisaše, služeći se gotovo istim izrazima.[1]) Za njima potpisa i Arhiepiskop.[2])

I. Ali ovaj tvoj »luculentissimum argumentum," što privodiš iz P. Josephus Besson S. J., može imati smisla tamo za jermene ili druge kakve istočne sekte, koje nose pridjevak „uniti«, ali za pravoslavne to je obscurissimum, — dakle ne znači ništa.«[3])

D. Ne znači ništa, kad se zatvaraju oči da se ne vidi svjetlo istine, ali bi značilo puno kad bi se objektivno sudilo, što se ufam da će mnogi od vas tako i raditi. One istočne sekte, što sam ih priveo ne nose pridjevak uniti, nego skismatici, to jest odjeljeni od rimske Crkve. Jedini katolik bi nadpop Alepa, koji, iza njihovih potpisa stavi i svoj, ovako: »Ja Stefan Aldovensis, ponizni Nadpop Alepa i Misionar sv. Zbora za raširivanje vjere, vjerujem i potvrgjujem, da je naša Gospojina prečista i prelijepa zvijezda, bila čista i sačuvana svake ljage grijeha, bilo tvornoga, bilo istočnoga, niti mu je ikada imala biti podložna, po osobitoj povlastici njezina Sina, kako se zbilja dokazuje iz knjiga našega Maronitskoga naroda, i po Sirijanskim molitvama, što su bile sastavljene od presvetih Otaca i pribranih Naučitelja.« Izvorni list, u kom se nalaze sva ona svjedočanstva potpisan je i od dva Evropejska svjedoka, fra Silivestra di Sant' Agnaz kapucina, i fra Ivana Petra de la Mère bosa Karmelitanca; obojica bjehu starešine Poslanstva njihova reda na Istoku. Pri dnu, Francuski Konsuo gosp. Baron potvrdi svojim potpisom autentičnost potpisa i pečata.[4])

I. A jesu li ti znali što su potpisali?

---

[1]) Ego pauper Macarius Patriarcha Civitatis Antiochiae Magnae confirmo hanc orthodoxam sententiam, quam explanavit P. Josephus e Societate Jesu de domina nostra Maria purissima, illam esse immunem ac plane liberam ab originali peccato, uti explicuerunt SS. Patres quam plurimi, doctores antiqui Ecclesiae Orientalis.

Ego Cachadour Armenorum Patriarcha, universaque nostra natio, profitemur, Matrem Dei Mariam puram ac plane servatam liberam extitisse ab omni originali peccato; quod ipsum antiquissimi Magistri nostri libris suis testatum reliquerunt. — La Civiltà Cat. u. s.

[2]) Ego pauper Dionysius Archiepiscopus Behennam confirmo hanc rectissimam sententiam, quam explanavit P. Josephus e Societate Jesu, dominam nostram Virginem Sanctissimam fuisse puram et liberam a peccato originali, uti planam fecerunt quam plurimi Patres Sancti perantiqui doctores Ecclesiae orientalis — Ibid. p. 546.

[3]) Milaš o. c. p. 149.

[4]) Civiltà Cat. u. s. p. 546.

D. I kako su znali. Pripovjeda O. Besson u svome predgovoru: »Nijesu oni potpisali, prije nego su pred mnoštvom svjedoka pregledali i proučili svoje knjige, a valjalo im je prevesti na arapski ono, što je bilo napisano grčki i sirski; a to mi je bilo sasvim milo, da ne bi niko od skupštine ni najmanje posumnjao o nepretrgivoj i potpunoj istini ovoga nauka kod svih istočnih naroda.“ [1])

I. A čemu se nije to odmah razglasilo po svijetu, nego ste čekali da Papa prije to proglasi dogmatom?

D. Otac je Besson to poslao u Rim neka bi se štampom razglasilo. Nu, pošto je o toj istini jošte bilo nekih prepiraka; neka bi se stvar što objektivnije smatrala, sudili su u Rimu da se nešto počeka. U toliko će umrijeti spisatelj, a njegovo djelo osta zakopano i zaboravljeno; te se nije ni onda za nj znalo, kad se je imala proglasiti ova istina članom vjere. Slučajno se otkri nekoliko godina kasnije. Ovi, premda sjajni dokazi, doista ne dodaju ništa više stalnosti ovoj istini, koja je jur član vjere, ali su svakako za protivnike sve to jasniji dokaz, da je ova istina svagda i svagdje bila vjerovana u Crkvi Kristovoj.

I. A ko veli da ti dokzi nijesu iz poznijih vremena, a da drevnost nije toga učila.

D. Baš su od davne davnine; to su prastari Časoslovi kod Sirijanaca, većinom sastavljeni od sv. Jakoba od Nisibi i od sv. Efrema Sirskoga i od Jaćija takodjer Sirijanca. Nalaze se molitve za blagdan Marijina Začeća, što su ga od davnina slavili septembra mjeseca skupa sa svečanosti njezina Porogjenja. U njima se na Večernji čita, gdje se govori o sv. Ani, koja prosi od Boga dijete: »Njezina molitva pobožno poleti na sjajno nebo; i taj čas bi Marija čisto začeta od Ane, u slavi i u čistoći.“ (Et continuo ab Anna concepta est Maria munde, in gloria et puritate.)[2]) Na sličan način izražuje se vruća želja sv. Joakima da mu je imati dijete: »Vidje milostivi Bog tugu Joahimovu i sklonu se, te prista željam njegovim; i odmah od Ane pravedne bi začeta i porodi se Marija čista i sveta« (et continuo concepta, nataque Maria Virgo pura et sancta de Anna iusta.[3]) A u Kompjeti govori se, da bi presveta u prvom trenutku nje

---

[1]) Ibid.
[2]) Ibid.
[3]) Ibid.

začeća: Concepit Anna Mariam sanctissimam.[1]) U prvom nokturnu nalazi se rečeno, da je ona grad u kom nije nikada stanovao grijeh: Salve civitas munitissima, in qua numquam dominatum est peccatum.[2]) Kopti, u Misi i u liturgiji Aleksandrijskoj, što su uzdržali, i iza kako se odijeliše od katoličanske Crkve, ovako slijede slaviti Mariju: »Slavimo posve svetu radi njezina izuzetka i oproštenja od zakona, neoskvrnjenu i blaženu Bogorodicu i svagda Djevu Mariju našu Gospojinu.[3]) A Jermenci u starinskom kodeksu svojih molitava, kojim se služe ima više od tisuće i dvijesta godina, govore na dan Marijina rogjenja: »Ti si rogjen od Oca od vijeka, danas si učinio čistu od utrobe njezine matere, svoju vremenitu mater, za tvoje čudnovato utjelovljenje.«[4]) Još bih ti mogao navesti toliko teksta, koji jasno govore o neporočnome Marijinu Začeću, ali mislim da su ti, više nego dovoljno i ovi; jer ne bih rad poći u dugo.

I. Naveo si mi toliko dokaza, ali nijednoga od Grka. Što je nas briga za ostale istočnjake. To nije naša pravoslavna Crkva.

D. Naveo sam ti, neka bi se uvjerio da je to davno vjerovanje po svem Istoku, a ne novost, kao što ti kažeš i vaš preosvešteni Patrijarh. Ali, pošto želiš i grčkih svjedočanstva, poslužit ću te. A to vam mogu reći na čast, da su Grci izmegju svih istočnih naroda, najviše slavili njezino neokaljano Začeće. Kad oni u svojim Menologijima i u Pjesmama, za blagdan Začeća, govore o čistoći Marijinoj, služe se takim riječima, koje najjasnije pokazuju najveću nje čistoću bez ijedne ljage, dapače vrhunaravnu čistoću, sličnu Božjoj čistoći: Pura, et supra vim omnem puritatis inviolata — ὑπὲρ ἄχραντος ἁγνή; Pura, totamque in omnibus sancta — παναγία ἁγνή; Pura praecellenti quadam immitatione Dei.[5])

I. Tu ne govori ništa o njezinu začeću. Tu se govori uopće o Marijinoj čistoći, što joj niko ne niječe.

D. Ovi se teksti svakako moraju odnositi na njezino Začeće, pošto su pri toj njezinoj svečanosti upotrebljavani. Nu, ako ti je to malo, a ti čuj i ove druge tekste, što ih rečeni pisac navodi iz

[1]) Ibid.
[2]) Ibid.
[3]) Ibid.
[4]) Ibid.
[5]) Ibid. p 550.

Grčkog Menologija: Božja milost uli svoja prvenstva u Začeću (Djeve) najviše, i potpuno u svem čiste.[1]) A na drugom mjestu: »Prije začeća, i u začeću, ti si čista, osvećena Bogu od njega posvećena.«[2]) Mislim, da se ne da bistrije i tačnije govoriti. U pjesmi o Marijinu Začeću, koju, cijeni se, da je složio sv. Andrija Krećanin, govori se: »Zbor Proroka jur prije navijesti djetešce, kćer Božju, koju je Ana začela, čistu od svake ljage i mane, jedino i posve čistu.«[3]) Niti su manje jasne riječi što se čitaju u ekatističnoj pjesmi, kojom se i danas služe Grci u svojim molitvama: »Raduj se (Djevo), jer ti nemaš nikakva općenja s onima, koji su bili začeti s grijehom; raduj se stupe djevičanstva."[4])

I. Lijepo! Vi govorite: »Pravoslavna crkva uči dakle, da je presveta Djeva začeta neporočno, i »to učenje«, kažu imakulisti, »bilo je postojano vjerovanje istočne crkve, koja je svagda samo tako, a nikako drugčije učila (Gagarin. p. 9—10). Čudnovati su, duše mi, ti rimljani! Tamo nazivlju rimsku crkvu materom i učiteljicom, a istočnu crkvu kćeri i učenicom, a tu eto prizivlju učenicu da uči učiteljku! Je li moguće, i da li je to suglasno sa dostojanstvom rimske crkve, da je istočna crkva prevazilazi u tačnosti učenja? Može li to biti, da je istočna crkva primala i držala kao čvrsti dogmat takovo jedno učenje, koje rimska crkva do 1854. godine nije smjela nazvati dogmatom, i za koje se je tek sjetila u drugoj polovini srednjega vijeka? Kako to da je Duh sveti naputio na tu istinu i odkrio je »shizmatičkoj, focijanskoj crkvi,« a »pravu, rimsku crkvu« ostavio je do 1854. godine bez te istine? Sve to nije lje moguće, jer je to sve protivno pojmu, što rimljani imaju o svome rimskome prestolu.[5]) Dakle?

---

[1]) Divina gratia demittit sui primordia in Conceptione (Virginis) summae absoluteque in omnibus purae. — Ibid. p. 551.

[2]) Ante conceptionem et pro conceptione pura, consecrata es Deo, ab eoque sanctificata. — Ibid.

[3]) Chorus propheticus olim praedicavit, omnis probri et maculae expertem, unice et absolute puram, Dei filiam, infantem, quam Anna concepit. Ibid.

[4]) Laetare (o Virgo); tu enim nullum habes commercium cum illis, qui cum probro concepti sunt; laetare columna virginitatis. (Ova pjesma bi sastavljena od mladoga Sergija, koji ka-nije pregje na jeresu, u prigodi kad se posvećivaše u Carigradu novi hram prečistoj Djevi. Svi njegovi spisi bjehu sažgani, po naredbi Carevoj, ali providnost Božja sačuva ovu pjesmu, sastavljenu u čisto katoličanskom duhu). Ibid.

[5]) Milaš o. c. p. 146 i 147.

D. Dakle ti misliš da su svi rimljani bene, te da su se pustili da ih svojim, ne silogizmima, za koje ne znate, nego nečim drugim, staviš u vreću. Da nu da vidimo što vrijedi to tvoje razloženje: Rimljani nazivlju rimsku crkvu materom i učiteljicom. Dà, ne samo rimljani, nego cijela Kristova Crkva, i na Zapadu i na Istoku, i to uvijek od najprvoga njezina zametka kako se ufam da ćeš jasno vidjeti kad malo stariji budeš; a ne mogu sumnjati da i sada to ne znaš, premda porugljivo ovo naglasuješ. Nije da rimljani prizivlju učenicu istočnu crkvu, da uči učiteljku; dali se rimljani pozivlju na učenje istočne crkve, da dokažu nekim sljedbenicima te crkve, kako su u protivorječju, kad zovu novom naukom, onu nauku koju je uvijek njihova crkva vjerovala od postanka kršćanstva; a nije ga ni onda zapustila kad je prekinula svezu sa materom crkvom, s kojom je živjela u zajednini, ne znam hoću li reći, za devet, jedanaest, petnaest ili više vjekova; te tu istinu i danas jasno ispovijeda u svojoj liturgiji. A amo ustaje proti toj istini, jer je rimska Crkva proglasila dogmom. Da je ova istina uvijek bila opće vjerovanje, rimska Crkva ne samo navodi svjedočanstvo Istočne Crkve, dali i nevjernika. Muhamed reče, da je Djeva Marija začela i porodila Isukrsta po kreposti Božjoj, ali i ona sama začeta je bez grijeha.[1]) Dapače neće biti s gorega da ti navedem i Virgilijevo svjedočanstvo, koji nam jasno kaže, kako je uz opću predaju prvoga grijeha usporedno išla i nada jedne čiste djevice, koja bi smečila glavu zmiji. Istina je da Virgilije odnosi na Polionova sina proročanstvo Kumanske Sibile, ali je ipak jasno da smijeraju one riječi na Krista i na prečistu Majku; pa ništa za to što ih pjesnik odnosi na djevicu Astreju:

„Ultima Cumaei venit iam carminis aetas:
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
Iam nova progenies Coelo demittitur alto.
. . . .
Occidet et Serpens, et fallax herba veneni".[2])

Ovi dokazi ne uče rimsku Crkvu, nego i slijepim kod očiju govore, da je ovo bilo opće i svagdašnje vjerovanje. — Nije istina,

---

[1]) Doellinger. Vjera Muhamed. c. 3, 19. ap. Rohrbacher o. c. V, p. 420.
[2]) Egloga. IV.

da je istočna crkva primala i držala kao čvrsti dogmat takovo jedno učenje, koje rimska crkva do 1854. godine nije smjela nazvati dogmatom. To je istočna crkva, kao što i zapadna, držala kao nabožno vjerovanje. Niti se je rimska crkva tek sjetila u drugoj polovini srednjega vjeka; ona je to pobožno držala sve od Apostola, kroz sve vjekove, kako sam ti jasno dokazao. Nije istina, da je Duh sveti naputio na tu istinu i otkrio je shizmatičnoj, focijanskoj crkvi, a **pravu, rimsku crkvu** ostavio je do 1854. godine bez istine. Crkva je istočna imala ovu istinu onda kad se je odijelila od Katoličanske Crkve, i pridržala je, kako i tolike druge vjerske istine. Ali, tužna osječena grana, osta u mrtvilu, te ne koraknu ni ped, da pokaže svoj život. A rimska Crkva, živa Kristova Crkva kroz sva stoljeća pokaza bujan život, tolikim ustanovama i razjašnjivanjem vjerskih istina; a rukovogjena od Duha svetoga, proglasi god. 1854. dogmom onu istinu, koja je dotle bila samo pobožno vjerovanje. Rimska Crkva ovaj će život kazati i osle sve do svrhe svijeta, razjašnjujuć istine što ih nalazi u sv. Pismu, i u Predavanju, koje jošte krije koprena, koju će Svevišnji odgaliti, kada bude njegova sveta volja. A općine osječene od jedinstva crkovnoga, uvijek će čamiti u mrtvilu, ne samo, ne napredujuć u spoznavanju istine, dali malo po malo gubeći i ono što su pridržali pri žalosnome ocjepljenju, sve dokle na novo ne steku život, vraćajuć se u skut svete Matere Katoličanske Crkve.

I. A kako je to mogao učiniti jedan čovjek, što nijednome papi nije ni na san došlo, „što ni Tridentinski sabor nije mogao sebi dopustiti da učini“ ?[1]) „Ljubimac Marije, papa Pije IX. izda 2. februara 1849. godine poznatu svoju encykliku „Ubi primum“ i ustanovljuje, da se mora svetkovati praznik neporočnoga Začeća presvete Djeve u svemu podčinjenom mu hristijanskome svjetu, za tim ex cathedra poslje hiljadu osamstotina i pedeset i četri godine od rogjenja Hristova, proglašuje, da se mora priznavati dogmatom, da je presveta Djeva začeta po Duhu svetomu.[2])

D. Igumane, reci pravo, jesi li pri svojoj svijesti? Pa ti učen čovjek da pred bijelim svijetom kažeš, da je Papa proglasio dogmatom ono, što ni Papi, ni nijednome katoliku zdrave pameti nije

---

[1]) **Milaš** o c. p. 184.

[2]) Ibid. p. 133

se ni u snu snjelo. To nije istina. To je . . ., ne ću kazati, jer me je stid svoga obraza, i onoga, koji me čuje. Nije Papa proglasio dogmatom, da je presveta Djeva začeta **po Duhu svetom**; nego je proglasio ovo: Definimus, B. Virginem Mariam in primo instanti conceptionis suae fuisse, singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem.[1]) A sad sudi po duši, jesi li izvrnuo istinu ili nijesi?

M. Zar nije dogmat, da je Djeva začeta po Duhu svetome?

D. Nipošto, ni dogmat, niti mnijenje ijednoga katolika.

M. A, Igumane, nijesam li ti govorio, da toga ne uče Rimljani.

I. To i ništa drugo.

D. Dosta više govora o ovoj istini. Ko ište istinu, neka promozga ovaj naš razgovor. A mi da vidimo što drugo.

V. O Kršćavanju.

I. Ne čudim se, Dumo, tebi, ali se čudim Melentiji, koji kaže, da si mi jasno dokazao, da je Djeva neporočno začeta.

D. Neka sudi svijet pri zdravom razumu.

M. Baš sam i ja tako radio.

D. Evala ti, Melentije. Zdrav razum i pošteno srce, pa će odmah postati jedinstvo.

I. Lagano, imaš ti meni jošte čudo toga odgovoriti. Ta ne ćeš mi zanijekati, da nije rimska Crkva iskvarila sv. Krštenje.

D. U čem, brate mili?

I. Evo ti Patrijarhovih riječi, na koje, mislim, ne ćeš imati što da primjetiš, pošto su tako jasne, tako kategorične, da same po sebi pobijaju sve što bi ko, mudrolijom ili izvrtanjem, protivna priveo: „Crkva", veli on, „sedam ekumeničkih Sabora, kršćavala je trokratnim zaronjivanjem; a još u trinaestom vijeku držalo se je na zapadu Krštenje trokratnim zaronjivanjem. „Ali u novije vrijeme papska je Crkva uvela i usvojila škropljenje i polijevanje, novotariju što još i danas drži".[2]) Kamo ćeš sada svrnuti? Hoćeš li i ovo zanijekati?

D. Što ću ti nijekati, kad je sve to istina, što kaže Patrijarh.

---

[1]) Litter. Apost. **Ineffabilis Deus.** 8. XII. 1854.

[2]) Okružna Poslanica, §. 9. ap. **Brandi** o. c.

*

I. Evala, kad priznaješ, da je rimska Crkva izopačila sveto Krštenje.

D. Nije ni najmanje.

I. Soli mi, ja te ne razumijem. Ta ti istodobno istu stvar tvrdiš i niječeš. To je protivorječje.

M. Ala, Dumo, ovim putem ne ćeš se lako iskopati. Mislim, da te je Iguman jednom pribio prid zid, da se ne ćeš lako ni krenuti.

D. Što ste se ljudi božji, tako prenaglili? Lagano, pa će svako na vidjelo.

I. Da nu, da čujemo.

D. Istina je, da se je kršćavalo, za sedam ekumeničkih Sabora trokratnim zaronjivanjem; ali je li to bio jedini način kršćavanja u ono doba? I, je li se sv. Crkva služila tim načinom kršćavanja, kanoti načinom svakako zahtijevanim od Evangjelja, za valjano podijelivanje sakramenta Krštenja?

I. Mnim, da je to bio jedini način.

D. Za čudo mi je, gdje tako kažeš. Ta protivnih dokaza ima na gomile, što, regbi, da su jedino nepoznati u Carigradu. Sveto Krštenje polijevanjem, kojim se danas služi rimska Crkva, bi postojano rabljeno još od prvih vjekova pri kršćavanju tako zvanih klinika, to jest bolesnika u postelji, koji su u onaj zadnji čas pitali sv Krštenje. Takodjer polijevanjem kršćavahu se i ispovjednici vjere u tamnicama. Tako megju ostalim svjedoči sv. Kiprijan, koji, upitan: „Quid ipsi de illis videatur qui in infirmitate, et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi christiani eo quod aqua salutari non loti sunt sed perfusi“, odgovara: „Nos, quantum concipit mediocritas nostra, aestimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina ..... Unde apparet aspersionem quoque aquae instar salutaris lavacri obtinere“.[1])

I. Pa, što cijeni jedan Otac, nije tim dokazano.

D. Nije to jedan Otac, to je nauk opće Crkve; a sv. Kiprijan slaže se u tom sa starom vjerom, i prvotnim crkvenim običajima, koji se spominju u *Διδαχή*, „najstarijem spomenikom kršćanske

---

[1]) **Ad Magnum**, Epist. 76. **Migne** P. L. Vol. 3, p. 1147. Cf. Brandi o. c.

književnosti, iza sv. Pisma".[1]) Pošto je rečeno, da se Krštenje ima podijelivati u ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga u živoj vodi; *Διδαχή* nadodaje: „Ali, kad ne bi imao žive vode, umoči u drugu vodu; a ne možeš li u studenu, tad u toplu. A kad ne bi imao ni jedne, ni druge, za tri puta polij glavu vodom, u ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga".[2]) I sv. Pismo govori nam o krštenju nekih, koji nijesu mogli bit kršteni nego polijevanjem; kao, na primjer, oni što su bili kršteni u svojim kućama, i to odmah. Imamo dvaput opetovano,[3]) o sv. Pavlu, koji ustaje da ga krsti Ananija, u kući gdje se je nalazio. Isti Apostol zatvoren u tamnici[4]) obrati tamničara sa mnogobrojnom njegovom obitelji, i krsti ih odmah.

M. Igumane, odgovori mu.

I. A što da mu odgovorim.

D. A sv. Petar, kad je na dan Duhova krstio ono tri tisuća vjernika, zar ili je krstio zamakanjem? tako isto, malo kasnije ono pet tisuća?

I. A čemu ne bi?

D. Da bi ih ti krstio i desetak, znao bi, što će to reći, a kamo li tri, ili pet tisuća.

I. Što ti cijeniš, da je polijevanjem?

D. Ne, jer bi i to bilo mučno; već cijenim da ih je krstio škropljenjem.

M. Mislim, da je to najnaravnije bilo.

D. Čekajte, još vam imam nešto nadodati. Ova vjera i ovaj običaj, vazda su opstojali u Crkvi. Znamenito je svjedočanstvo, što nam ostavi od ove obje stvari, Walafrid Strabo. „Notandum

---

[1]) Tako je zove **Bardenhevoer** u svojoj Patrologie (Freiburg im Breisgau, Herder 1894), p. 23. *Διδαχή* bi otkrivena od Filoteja Bryennios g. 1883., on je stavlja izmegju god. 120—160; **Funk** je stavlja u zadnje deset godina prvoga vijeka, tako isto i **Zahn, Schaff** i drugi, kojima se pridružuje i Bardenhevoer (p. 24). **Mansi** u učenom svome radu izdanu u Civiltà Cattolica dokazuje po raznim čestima *Διδαχή*, da je bila napisana iza prvoga Evangjelja, i prije nego su pisala ostala tri evangjeliste. Ova je radnja bila napose štampana pod naslovom: La dottrina del Signore pé dodici Apostoli bandita alle genti (Roma, tipografia Befani, 1891. Cf. **Brandi** o. c.

[2]) Cap. VIII, n. n. 3, 4. ap. **Brandi** o. c.

[3]) De rebus Ecclesiasticis, cap. 26. **Migne.** P. L. Vol. 114, pag. 959. Cf. **Brandi** o. c.

[4]) Act. IX, 18 i XXII, 16.

est, pisaše on u devetome vijeku, non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo, multos baptizatos fuisse, et adhuc posse ita baptizari si necessitas sit, sicut in passione Beati Laurentii quemdam urceo allato legimus baptizatum. Hoc etiam solet evenire cum perfectiorum granditas corporum in minoribus vasibus hominem tingi non patitur".[1]) A, u trinaestom vijeku, kada, kako govori Patrijarh, pranje trokratnim zaronjivanjem bijaše obično rabljeno od Crkve, sv. Toma Akvinski, sabirajuć u kratko, u svojim zlatnim djelima, cijelu tradicionalnu katoličku nauku, javno je učio i pisao: „Quod aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum ablutionis corporalis per quam, non solum per modum immersionis, sed etiam per modum aspersionis vel effusionis... Et ideo dicendum est quod immersio non est de necessitate baptismi".[2])

I. Bit će tako; ali što govori jedan latinski spisatelj, kojega, za stalno, ne pripoznaje Grčka Crkva, za nje nema vrijednosti.

D. Što ulazi pripoznaje li ga ili ne. Gleda se učenost, gledaju se razlozi, pa bio i Turčin. Po tebi bi valjalo sažgati sva svjedočanstva poganskih spisatelja, s toga, što nijesu sljedbenici tvoje crkve.

I. Ali opet razlogom tvrdi preosvešteni Patrijarh, da je rimska Crkva u podjelivanju Krštenja promijenila vjeru, i to podupire neoborivim auktoritetom jednoga drugoga Pape, to jest Pape Pelagija, koji kaže, da je naredba Gospodinova, da biva Krštenje sa tri zaronjivanja. Pa što da ti privodim druge dokaze?

D. Ne znam, odakle vodi Patrijarh svoju osobitu crkvenu naobrazbu, kojom se razmeće u svojoj Okružnici. Znam, da ovaj navod pape Pelagija I., ali neokrnjen, nalazi se u XIII. vijeku kod sv. Tome Akvinskoga, koji sam sebi dade ovaj prigovor, te ga riješi, kao što sam ti malo prije kazao. Patrijarh svom prostodušnošću donosi predložen prigovor od sv. Naučitelja, kao da Latini i ne znadu za nj, a mimoilazi riješenje, što mu ga je dao već pred sedamsto godina, sam sv. Toma.

M. Ne znam, kako se je mogao Patrijarh tako prevariti.

I. Muči. Kako hoćeš da se Patrijarh prevari?

---

[1]) Act XVI, 33.

[2]) Summa Theologica, P. III, quaest. 66, art. 7. Edit. Romae 1887. p. 591. Cf. **Brandi** o. c.

D. Pa prosto mu i to bilo, da nema nešto gorega. Riječi Pelagijeve, kako ih on navodi, u bitnosti su patvorene. Evo ih u njihovoj cjelini: „Evangelicum praeceptum, ipso Domino Deo, et Salvatore nostro Jesu Christo tradente, nos admonet, **In nomine Trinitatis,** trina immersione sanctum baptismum unicuique tribuere".[1]) Patrijarh ispušta one tri riječi, in nomine Trinitatis, i tako prikazuje, da se cijeni da, evangelicum praeceptum, o kome govori Papa Pelagije u poslanici Gaudenciju, odnosi se ne na formu Krštenja, nego na način; jer on baš piše proti sljedbenicima Fotinove škole, ili, kako neki hoće, Benosove,[2]) koji nijekaju potrebu, da se podjeljuje Krštenje in nomine Trinitatis. Ovo ti je četvrto ako se ne varam, patvorenje navoda, što ih privagja Patrijarh; što, mislim, nije mu od velike časti.

I. Ta, nije to patvaranje.

D. Nije, nego izvrtanje, nego izostavljanje glavne česti; što je svejedno. Ta znaš, da drugda ispustavši jednu najmanju riječcu, možeš sve obratno reći, nego što je rečeno.

I. To znam. Ali opet Patrijarh nije učinio zlom namjerom.

D. Nije zlom namjerom, nego možda potaknut starom presudom proti Rimskoj Crkvi; sve, sljepački i objeručke prihvaća što mu se čini, da je proti njoj. Nije njegovo pismo kakvo privatno pismo, to je pismo uredovno, najozbilnije što se može dati, kojim se pred svim učenim svijetom hoće da dokaže, da je Crkva Rimska izopačila i samo Krštenje, i da, za tisuću godišta svi Pape, svi biskupi, svi bogoslovi i učenjaci katolici nijesu znali ni boba u stvarima vjerskim. Kad bi se evangelicum praeceptum odnosio ne samo na formu in nomine Trinitatis, nego i na trokratno zaronjivanje, tada, ne bi bili valjano kršteni, ne samo svi klinici i ispovjednici vjere, o kojima smo govorili, dali i svi oni milijuni i milijuni zapadnjaka, koji ne slijede obred Grčke Crkve. Promisli, nije li to nesmisao! Pa se Patrijarh svojom naukom protivi i Ruskoj Crkvi, koju doista drži pravoslavnom, te pristaje uz kanone Moskovske sinode god. 1655., koji priznaju

---

[1]) Epist. ad Gaudentium Episc., in Cap. Multi. Dist. 4. D consecratione. Cf. **Brandi** o. c.

[2]) Vide **De Augustinis**, De Re Sacramentaria. Lib. 1, Trac. II art. 3. Cf. **Brandi** o. c.

valjanost latinskog krštenja, jer da Latini, što sa zapadnoga obreda prelaze na istočni, nemaju se iznova kršćavati.[1])

I. Pa, lako je, da svakome ubjegne koja netačnost.

D. Ne mislim, da je ubjeglo Patrijarhi. On, prije nego je napisao svoju Poslanicu, ne samo da je proučio stvar što je bolje mogao, dali, za stalno bit će imao pri ruci i svu jezgru bogoslovaca i učenjaka Grčke Crkve. Ali, ako nijesu znali poroditi drugo, nego onaku Poslanicu, punu izvrtanja i bez temelja, reci slobodno, da nijesu na najboljem putu. Komu je Bog dao zdrav razum, odmah će po tom spoznati na kojoj je strani laž, na kojoj li istina; te će se odazvati ljubljenome očinskome glasu sv. Oca Pape, stupajuć u jedinstvo Katoličanske Crkve.

I. E, moj Dumo, ti vodiš zaključke na laku ruku.

D. Zaključci sami po sebi dolaze. Kad se Patrijarh ne zna bolje braniti, to je jasno, da je i sam uvjeren, da je istina na katoličkoj strani.

M. Ostavi se, Igumane, ćorava posla. Ja ne bih dalje ništa govorio o Krštenju.

I. Ali je Rimska Crkva još toliko novosti uvela, i tako iskvarila pravi Kristov nauk.

D. Da nu, da čujemo.

---

[1]) Russia and the Englisch Church, izdano od **Birkbeck** (London, 1895), Vol. I, pag. 63. Cf. **Brandi** o. c.

Liturgika.

1. Isus Krist naš Gospodin bijaše prorok, svećenik i kralj, i kao takav boraveć na ovoj zemlji obavljao je trostruku službu proročku, svećeničku i kraljevsku.

Mjesto sebe ostavio je Gospodin Isus svetu crkvu, pa joj je udijelio trostruku vlast, da sav svijet nauča (magisterium), posvećuje (ministerium), upravlja (regimen). Tom trostrukom vlašću sv. mati crkva nastavlja djelo Isusa Krista, te je sam Krist, koji po toj svojoj crkvi ljude nauča, posvećuje, upravlja i ravna. I tako svećenici kao namjesnici Kristovi imaju riječju naviještati istine vjerske, žrtvu Bogu prikazivati i sakramente ljudima dijeliti, da im duše primu život milosti, ter općinu vjernika i svakoga pojedinoga od njih voditi k njihovu zadnjemu cilju. Sve to troje spada na tako zvano bogoslovlje pastirsko, koje raspravlja prvo o tom, kako treba obavljati službu naučanja, a to je katehetika i homiletika; drugo o tom, kako valja obavljati svećeničku službu, a to spada na liturgiku; treće o tom, kako valja obavljati službu pastirsku u užem smislu, to jest kako treba djelovati na savijest ljudsku u skromnom i u društvenom životu, a to spada na pastoralku u užem smislu.

Prema tomu svećenik kao pastir duša ima vršiti trostruku dužnost, koju mu je sam Gospodin Isus nametnuo: učiti ljude istinama vjerskim, vjernike posvećivati žrtvom i sakramentima ter tako posvećene upućivati, kako će sve zapovijedi Božje obdržavati. Sve to sadržavaju u sebi riječi, koje je Isus polazeć u nebo apostolima kazao, kad ih je poslao, da idu širom svijeta i sve narode i ljude da naučaju govoreć: Idite dakle i naučajte sve narode (magisterium) i krstite ih u ime Otca i Sina i Duha svetoga (ministerium) i učite ih obdržavati sve štogod sam vam zapovjedio[1]) (regimen). Mi ćemo se ovdje baviti samo liturgikom, jer našu braću istočne nesjedinjene vjere najviše zanima liturgija.

---

[1]) Encyklop. u. Methodol. der Theol. v. Kihn. II. Th. II. Abschn. S. 492.

Pojam i važnost liturgike.

2. Djelo, što je Krist kao naučitelj božanske istine započeo, dovršio je kao vrhovni svećenik na odkupljenje i spasenje i posvećenje roda ljudskoga. Službom naučanja čuva crkva i rasprostire božanske istine od Krista saopćene, a službom svećeničkom daje se milost vjernicima. U službi naučanja vidimo Krista, u koliko je sama istina; a u službi svećeničkoj motrimo ga, u koliko je sam život. Pa kao što su apostoli bili sluge Kristovi i djelitelji božanskih otajstva (1. Kor. 4, 1), tako i zakonito zaredjeni svećenici, u u svojim raznim redovima, dijele milost Kristovu obavljajuć liturgiju. Znanost o tom zove se liturgika.

Prema tomu je liturgika znanstvena rasprava vjerskih čina crkvene službe, koji odgovaraju svećeničkoj službi samoga Isusa Krista. Drugim riječima liturgika je znanstvena rasprava same liturgije. A na liturgiju spadaju sva ona sjetilna djelovanja i svi oni vidivi čini, što u crkvi Božjoj na zemlji svećenici kao vidivi namjesnici Isusa Krista, toga nebeskoga vrhovnoga svećenika i liturga, po pravilima ustanovljenim od sv. crkve obavljaju kao vjernu službu pred Božjim veličanstvom za vjernike i u savezu s njima. Kraće: Liturgija je služba Božja, koju vidivi namjesnici Isusa Krista, u koliko je posrednik i glava crkve, po stalnim propisima obavljaju za vjernike, u koliko su udi njegova duhovna tijela, i u savezu s njima[1]).

Liturgika dakle spada na praktično bogoslovlje, jer ona uči poznavati djelovanja, oblike, obrede i čine, kojima se postizava svrha kršćanske vjere: spasenje i posvećenje roda ljudskoga. I tako je liturgika dijel tako zvanoga pastirskoga bogoslovlja, i to glavni dijel, jer je ona središna točka, kao što je i pomirna žrtva Kristova, koji je jedini, vječni vrhovni svećenik novoga zavjeta, središte svega djela odkupljenja.

Λειτουργία reći će u opće svako javno djelovanje ili svaka državna služba na korist narodu, jer dolazi od *λεώς* i *ἔργον*, *λεῖτον*, *λεῖτον ἔργον*. U knjigama sv. pisma staroga i novoga zavjeta znači *λειτουργία* (Luk. 1, 23; Hebr. 10, 11) svetu službu, što su svećenici i levite obavljali kod žrtava starozavjetnih. A onda se *ἀρχιερεύς* Krist (Hebr 5, 5), na kom se slikovne žrtve staroga zavjeta ispuniše, zove liturg svetišta (*τῶν ἁγίων λειτουργός* Hebr. 8, 2), a sve

[1]) Handbuch der Kath. Lit v. Thalhofer I. B. I. Abth. S. 1.

njegovo žrtveno djelovanje zove se λειτουργία. Prema tomu zvala se je već u apostolsko vrijeme žrtva novoga zavjeta, koja se je imala na svakom mjestu i u sve vrijeme kao čista žrtva Bogu prikazati, λειτουργία. Kao što se kod sv. apostolskih otaca i — kod liturgije sv. mise, što dosiže do samih apostola, tako se i do dan danas obavljanje žrtve sv. mise zove služba božja, λειτουργία.

Liturgici je zadatak, da nas upozna sa pojmom i sa naravju i bistvom službe Božje, sa načinom kako se žrtvena milost Kristova naklanja ljudima, sa kršćanskim oblicima štovanja, sa riječima, slikovnim znamenjima, sa činima i sa sredstvima milosti, sa svim, čim se Bogu najveće počitanje (klanjanje i t. d.) iskazuje, a udovima sv. crkve milost dijeli, ter se Bog s ljudima, a ljudi s Bogom sjedinjuju.

Čovjek se sastoji od duše i tijela. Od potrebe je dakle, da Boga štuje i dušom i tijelom. Zato štujući Boga, valja da osim duhovnih stvari imamo i tjelovnih, sjetilnih, koje predočuju duhovne. Takove sjetilne stvari, takova vidiva znamenja, koja u sebi sadržavaju kakovu vjersku misao, a tamo smjeraju, da se njima ljudima nakloni milost i blagoslov, zovu se liturgičke forme (oblici), koje treba da odgovaraju samoj naravi liturgije; jer su u liturgiji ti oblici i bivstvo njezino tako nerazdruživi kao tijelo i duša. Kao što duša, jer princip života, tijelu daje oblik i život ter u tijelu odsijeva, tako treba da i bistvo liturgije prodje kroz sva liturgička znamenja, pa im oblik dade ter ih pronikne i u njima odsijeva.

Način, kako je Gospodin Isus na zadnjoj večeri obavio i ustanovio nekrvnu žrtvu, jest koren i bitna forma liturgije. Riječi, kojima je Isus tu žrtvu ustanovio, navode tri evangjelista Matej (26, 25—29), Marko (14, 22—25), Luka (22, 19—20), ter sv. Pavao (1. Kor. 11, 23—25). Isus je bez sumnje apostole poučio, kako će obavljati sv. sakramente i kako će prikazivati nekrvnu žrtvu novoga zavjeta. To se vidi već odatle, što je Isus ustanovio nekrvnu žrtvu novoga zavjeta onda, kad je obavio pashu staroga zavjeta, s kojom je ona i historički i stvarno u savezu.

3. Koli je uzvišena i važna i korisna liturgika, vidi se odatle, što je ona središte u pastirskoj službi, što je svećenik namjesnik Gospodina Isusa kao posrednik izmegju Boga i ljudi; a vidi se to iz samoga pojma i naravi službe Božje. Način bogoštovja puno odlučuje za čovjeka u vjerskom, ćudorednom i društvenom pogledu Nije moguće kako treba prosuditi pojedine ljude ili sav

koji narod ili koju vjersku družbu, ako se točno ne poznaje njihovo bogoštovje. Liturgici je upravo zadatak, upoznati svakoga sa katoličkim bogoštovjem, a to je osobito zato od velike važnosti, što je crkva katolička po svem širokom svijetu rasprostranjena, i što njezino bogoštovje obuzima sav život katoličkoga puka. Mnogi ne bi onako nepravedno, nerazložno i smiješno sudili, kad bi bolje poznavali povijest, narav i značenje katoličke liturgije.

Važno je i vrlo korisno po svakoga katolika, da dobro poznaje čine, riječi i znamenja liturgijska, jer ih takovo znanje osposobljuje, da budu djelnici milosti ili blagoslova, što su s njima skopčani. Ali je još puno važnije i korisnije po same svećenike da dobro poznavaju liturgiku, jer ih ona usposobljuje, da mogu sve liturgijske čine obavljati ne samo pravilno iz vana, nego i sabrana duha i proniknuti i uzneseni uzvišenim značenjem njihovim. Naša katolička liturgija je bogata, ima izraza, čina i znamenja punih smisla, pa treba truda i marljivosti, dok svećenik nauči razne liturgijske čine točno obavljati po ustanovljenim propisima. Istina, da tko liturgijske čine obavlja dostojno i pobožno, ne iziskuje se napokon nužno kakovo temeljito znanje ni liturgike, jer da tko sabrana duha i pobožno obavlja te čine, od potrebe je živa vjera, vrhunaravna ljubav k spasitelju svijeta, prava pobožnost, kojoj hranu daje molitva; ali da ta pobožnost bude trajnija, prosvjetljenija te se u srce i u pamet dublje zasadi, od potrebe je, da je s njom spojeno temeljito znanje liturgije i njezine povjesti, jer joj je to naravna i tvrda podloga. Ako je koji svećenik pun vjere, pobožan, a uz to ako još temeljito poznaje narav, značenje i povjest liturgije, on će bez sumnje časnije, dostojnije i nabožnije obavljati sve čine liturgijske od svakoga drugoga, koji je istina pobožan i pun vjere, ali nema toga znanja. A nije sve jedno za vjernike, kako pred njima njihov duhovnik svete te čine, kao što su to sv. misa, molitva, sakramenti i blagoslovine, obavlja. Ako se sve to samo iz vana čini, nastaje u puku a i medju svećenstvom hladnoća, nehajstvo, preziranje svega što je sveto; dočim će se narod i te kako potaknuti na pobožnost, ako se ti sveti čini sveto i obavljaju.

Najvažnije je ipak poznanje liturgike za one, koji u crkvi Kristovoj imaju pravo i dužnost liturgiju čuvati, iz nje odlučiti što se nemarnošću nevaljana uvuklo, proširit ju i oplemenit ju. Liturgika im pruža znanstvene i povjesničke podatke, koji im mogu puno koristiti i doprinijeti, da svoj zadatak dobro provedu,

što uvijek nije baš lako. Treba znati, da je Duh sveti i sam Krist Gospodin, koji crkvom ravnaju, i u koliko ona zakone stvara. Tko bespristrano promatra liturgiju sv. katoličke crkve i sav njezin razvitak tečajem devetnajst stoljeća, taj mora očito priznati, da je liturgija, u opće uzeta u pretres, djelo samoga Gospodina Isusa i Duha svetoga, koji ju je kroz sve vjekove čuvao i prema okolnostima razvijao. Ali ne treba ipak zaboraviti, da zakonodavno tijelo u crkvi Božjoj ima i svoju čovječju stranu, pa da može iz nemarnosti šta propustiti ili šta narediti, što je manjkavo i manje savršeno, a to Božja providnost pripušća, u koliko se tim ne vrijedja vjera i Božji zakon. I to valja imati na umu, da su vjerske potrebe vjernikâ, na koje se liturgika mora obazirati, različitije prema različitu vremenu, mjestu, okolnostima, i da su promjeni podvržene; odatle dolazi, da zakonodavno tijelo mnoge liturgijske oblike, koji više samoj stvari ne odgovaraju, dokine, prenačini, drugima zamijeni, da zloporabe odstrani, koje su se s vremenom gdje god ugnijezdile putem običaja. A tu opet i te kako pripomažu načela liturgička i povijest razvitka liturgije.

Liturgijski izrazi, čini i znamenja zaslužuju svako počitanje već zbog svoje starosti, jer su ih stranom Krist i apostoli, a stranom sv. Oci i crkveni zakonodavci naredili. Prema tomu je od potrebe upoznati stare liturgije i njihov povjesnički razvitak, ter narav bogoštovja i njegove pojedine oblike pa njihovu nutarnju svezu.

Arhitektura i slikarija kršćanska razviše se iz pojma i naravi kršćanskoga bogoštovja. Njihovu dakle povijest razbistruje razvitak crkvene liturgije. Crkveno osvjedočenje o slikovnom značenju liturgijskih predmeta i čina izražava se u raznim kršćanskim umjetninama i spomenicima. To valja kazati i o drugim umjetnostima, o svetoj poeziji i poetičkim proizvodima, o svetom pjevanju i sv. muzici. Tko dakle hoće da crkvene umjetnine pravedno prosudi i njihovo duboko značenje i vrijednotu da shvati, od potrebe je, da poznaje narav bogoštovja i njegove pojedine oblike. Pravom se zato umjetnost zove kći sv. vjere. I zato treba da i službenici te vjere budu prijatelji i gojitelji crkvene umjetnosti. A i sami crkveni umjetnici s druge strane valja da poznavaju liturgiku, da umjetnine u crkvenom duhu proizvadjaju, a postojeće već pravedno prosudjuju.[1])

---

[1] Encyklop. und Methodol. der Theol. v. Kihn.-Handb. der Kath. Lit. v. Thalhofer, I. Bd. I. Abth. S. 23.

Liturgika općenita i posebna.

4. Liturgika dijeli se na dva dijela: na općenitu i na posebnu. Općenita liturgika raspravlja o pojmu, naravi i svrsi bogoštovja; raznim liturgijskim činima, što se često opetuju; o stvarima potrebnim kod obavljanja raznih liturgijskih čina; o liturgijskim izrazima, molitvama, pjevanju; o liturgijskim znamenjima i činima; o svetim mjestima i svetim predmetima; o liturgijskim posudama i odjećama.

Posebna liturgika raspravlja o pojedinim liturgijskim činima, kako se po crkvenim propisima obavljaju. Prvo mjesto kod bogoštovja zauzima nedvojbeno onaj bogoštovni čin, koji se je već u staro vrieme *κατ' ἐξοχήν* zvao liturgija, to jest obavljanje nekrvne žrtve sv. mise, koja je središte svega katoličkoga bogoštovja, i na koju se svi ostali bogoštovni čini odnose. Po nekrvnoj žrtvi živi Krist još uvijek na zemlji. Spasitelj naš nije samo prije 1900 godina živio na zemlji, kao da bismo sad imali samo povjesničku uspomenu na njega, nego on uvijek živi u svojoj crkvi te se čovjeku predstavlja zorno u presv. oltarskom sakramentu. Krist svoje na zemlji započeto djelovanje nastavlja u svojoj crkvi do konca vijeka; zato se on bez prestanka Ocu nebeskomu kao žrtva prikazuje za ljude. Ta sakramentalna žrtva prava je žrtva, a nije samo uspomena na žrtvu, nego je prava spomen-žrtva. Ta se žrtva neda od svega onoga odjeliti, što je Krist za nas učinio; u toj se žrtvi temelje svi sakramenti, kojima Krist svoju crkvu posvećuje. Plodovi krvne žrtve na križu treba da se ljudima po nekrvnoj žrtvi uvijek i svagdje naklanjaju Isus, koji se je za sve ljude žrtvovao na drvu križa, u nekrvnoj žrtvi sv. mise biva naša svojina, naša žrtva, žrtva svakoga nas pojedinca.

Na žrtvu kao na životno svoje vrelo prislanjaju se sv. sakramenti, po kojima se djelo novoga stvaranja u Duhu svetom obavlja za sveststališe i za svaku dobu, za sve potreboće ljudskoga života od koljevke do groba. Krist po sv. krstu prima bez prestanka u svoju općinu; u sakramentu pokore prašta skrušenu i razkajanu griješniku; u sv. krizmi jači odrasliju mladež jakošću Duha svetoga; on u sakramentu sv. ženidbe posvećuje ženidbeni vez izmedju zaručnika i zaručnice, da primi članova za svoju svetu crkvu; u presv. oltarskom sakramentu združuje se on sam sa svakim pojedinim od nas, ako je žedan ili gladan pravde; umiruće tješi i jači sakramentom zadnje pomasti; u sakramentu sv. reda stvara sebi

službenike, koji u njegovo ime milosti njegove ljudima naklanjaju. Po blagoslovinama (sakramentalima) sva se narav, koja neizkazanim uzdisajima čezne za odkupljenjem (Rimlj. 8, 22), oslobadja od prokletstva grijeha, te se blagosiva i posvećuje.

Treći predmet posebne liturgike jest časoslov ili moljenje brevijara. Obavljanje žrtve i dijeljenje sakramenata ne dadu se odijeliti od molitve Već u istoj žrtvi molitva je posredujuća. Molitvom časoslova nastoji crkva kroz sve ure preko dan i noći milost s neba na zemlju prilegnuti, predstavljajuć sve potrebe ljudi neprestano pred prijestolom svemožnoga Boga. Žrtvovanje i časoslov: to je prava *λατρεία*, to je vjerska služba, što Krist kao glava preko svojih vidivih namjesnika za ude svoje i u savezu s njima veličanstvu Božjemu u crkvi svojoj na zemlji prikazuje.

Ovamo spadaju još neke posebne molitve, koje se raznom zgodom obavljaju, kao što su to ophodi (procesije), križni put, četrdesetsatna molitva itd.

Kao što se zemlja oko svoje osi svaki dan okrene, i tako dan i noć nastaju, tako se i crkva moleć časoslov svaki dan okreće oko svete žrtve kao oko središta svega života milosti, i time nastaje dan crkveni. Ali se zemlja, osim što se svaki dan okreće oko svoje osi, okrene svake godine oko sunca, a time nastaju godine i godišnja vremena. Tako se takodjer i crkveni život svake godine u svojem dobro proračunanom kolotoku okrene oko žrtve sv. molitve (časoslova), a taj kolotek jest crkvena godina. I ta crkvena godina jest četvrti predmet posebne liturgike.

U posebnoj dakle liturgici raspravlja se o žrtvi sv. mise, o sakramentima i sakramentalima (blagoslovinama) o časoslovu i crkvenoj godini. P.

Kratko objašnjenje sv. četrdesetnice.

JULIJ
Po Božjoj i apostolske stolice milosti
vladika križevački

Prečastnomu i velečastnomu svećenstvu biskupije križevačke, obljubljenoj u Hristu braći i sinovom i svim vjernikom pozdrav i blagoslov od Gospoda našega Isusa Hrista.

Se vremja blagoprijatnoje, se vremja pokajanija; otložim djela tmi i oblečemsja vo oružije svjeta: jako da preplivše posta velikuju pučinu, vo tridnevnoje Voskresenije sriašćem Gospoda i Spasa našego Isusa Hrista, spasajušćago duši naša [1])

Preljubezni sinci!

Dani, što su već na pogledu, dani su mili, dani važni za sve i svakoga nas. Ovih dana bila je zemlja svjedokinja najveličanstvenijih i najpotresnijih dogodjaja, što ih je ikad čovječanstvo čulo i vidjelo, gledala je muku i smrt »Gospoda slave.«

Bog-čovjek odlučivši u svojoj bezkonačnoj i neshvatljivoj ljubavi biedni i griešni rod čovječji, koji je u najvećoj tmini lutao od nemila do nedraga, spasiti i izvesti ga iz kobne bezdane opačine i nesavladive tmine duševne na čistinu svetosti i istine, kroči evo u ove dane zadnje korake, uzvišene korake, nedokučljive korake, na svom božanskom i nedohitnom spasiteljskom putu. Ako je čitav život Spasitelj naš sijao po svom putu kud god je prolazio samo blagodati na blagodati stvarajući tako za sobom najbujnije vrtove milosti i blagodati za nas, onda je ovih dana što dolaze, u

[1] Stihira na stihovnah na nedjelju siropustnu.

vrtu Getsemani nasadio upravo cvjetanu od najmirisnijih ruža ljubavi Svoje. To su dani, koji pokazuju u svem sjaju, zablještivom sjaju, uzvišeno veličanstvo ljubavi Božje. Ljubav i ništa nego ljubav, to je bitnost, to je sadržaj ovih dana: Ljubav u nečuvenih mukah, ljubav u strašnoj, potresnoj smrti. Pa kako milo, kako željno, kako radostno čeka Gospodin te strašne dane! Trebao bi bar iskru Njegove božanske ljubavi, tko bi htio pravu i uzvišenu tu ljubav razumjeti.

Veliki naš Spasitelj znade, da o ovih zadnjih časovih, časovih strahotnih, ovisi sav čovječji spas. A On ljude tako ljubi, neizmjerno, bezkonačno, božanski ljubi. — Te dane vidimo kod miloga našega Spasitelja nečuvenu i nevidjenu žurbu. On tako miran u svemu svom djelovanju, pokazuje ove dane kao neku neiztumačivu uzrujanost. Na svemu se ponašanju vidi, da kani nešto velika, neizmjerno velika izvesti, pa jedva čeka, da to što prije bude.

A što će to izvesti? Izvest će ono, što smatra zadaćom svega svoga božanskoga života, za što je i zamislio božanski čin utjelovljenja, izvest će i svršiti veliko djelo odkupljenja ljudi, po volji nebeskoga svoga Otca, a u krvi svojoj.

Ta uzvišena zadaća lebdi mu pred očima već od djetinjstva. Nevozmožno krovi junčej i kozlej otpuščati grijehi. Tjemže vhodja vo mir, glagolet: žertvi i prinošenija ne voshotjel jesi, tjelo že soveršil mi jesi: Vsesožženij i o griesje ne blagovolil jesi. Togda rieh se idu: vo glaviznje knižnjej napisasja o mnje, ježe sotvoriti volju tvoju Bože. (Hebr. 10, 4—7.)

»Evo dolazim« Otče kao žrtva za čovječanstvo, evo dolazim da učinim, Bože, volju tvoju. Tako kliče Gospodin ulazeći u sviet po Utjelovljenju svom. Te rieči čuva jednako Gospodin u svom božanskom srcu; one ga oduševljavaju, one ga, da govorimo na ljudsku, neprestano kliču, neka do kraja svoju božansku zadaću izvrši. »Evo dolazim«. Te rieči potekle su iz nepresahnjiva vrela ljubavi Božje k nam; kao što su i sve one uzvišene rieči, što ih je Gospodin diljem vieka svoga za dobro naše izgovorio počevši od prve rieči što nam ih evangjelje javlja: Ne vjeste li, jako vo tjeh, jaže otca mojego, dostoit biti mi. (Luk. 2, 49.) »Zar ne znate, da je meni biti u onom što je Otca mojega«, pa sve do zadnjih rieči na koncu strašnih muka za nas na križu pretrpljenih: Otče, vo ruoje tvoi predaju Duh moj (Luk. 23, 46.) »Otče u ruke tvoje predajem duh svoj«, potekle su iz istoga vrela ljubavi.

Odstranimo li ljubav Božju kao poticalo iz djelovanja našega Gospodina — sav nam je Njegov život nerazrješiva zagonetka. Pripišemo li pako sva ona nebrojena djela Gospodnja, što ih je za nas izveo poticaju ljubavi Njegove bezkonačne prema nam, svojim stvorovom, djelu ruku svojih, onda odmah puca pred našim očima dalek vidik u to bezkrajno more ljubavi Božje, ako i ne ćemo ni dubljinu ni širinu toga mora nikad dokučiti. Ali i ono malo što ćemo dokučiti, bit će dosta, da i nas sve obuzme i zagrije žar te ljubavi.

Sva dakle djela našega Spasitelja provejavala je Njegova ljubav prema nam; sva je ona podjarivala neugašljivim svojim žarom. Te ljubavi nije bila vrstna ugasiti ni umanjiti niti zloba neprijatelja, niti časovito kolebanje apostola, niti grozota muka i smrti Gospodnje. Pače se čini, kao da su ju zapreke sve više razpaljivale i njetile kao vjetar vatru što huji prema njoj. Tu su se zaista obistinile rieči velepjesni: Kriepka jako smert ljubi, žestoka jako ad revnost: krila jeja krila ognja, (uglije ognenno) plami jeja: Voda mnoga ne možet ugasiti ljubve i rieki ne potapjat jeja.

Da, ljubav Gospodnja prema nam bila je »jaka kao smrt«, pače i daleko jača nego smrt. — Ljubav Gospodinovu je imao na umu po svoj prilici sv. Pavao, kad ju je onako toplo u poslanici Korinćanom veličao; Ljubi dolgoterpit, miloserdstvujet: . . . . . ljubi ne prevoznositsja, ne gorditsja . . . . ., ne iščet svoih si, ..., radujetsja o istinje, vsju ljubit . . . . ., vsja terpit. Ljubi nikoliže otpadajet. (I. Kor. 13, 4. 5. 7. 8.)

Ta božanska ljubav prema nam osobito sjajno i veličanstveno izbija na površinu u neutaživoj želji, da što prije, da što više trpi za nas.

Svjedočanstava za to puno je sv. Pismo. Muke, neprestane muke i smrt za nas, to je bila upravo zadaća svega vieka Gospodnjega, to je bila božanska misija njegova Utjelovljenja. Kad su se dva učenika idući u Emaus žalili jedan drugomu, što je Gospodin svršio svoj život drugčije, nego su oni prema krivom tumačenju sv. Pisma o zadaći Mesijinoj mislili i očekivali, ukori ih Gospodin rekavši: Ne sija li podobaše postradati Hristu, i vniti vo slavu svoju. (Luk. 24, 26.) Te svoje uzvišene zadaće ne pušta ni časa s vida. Ona mu je na umu od poroda pa do smrti. Pače na brdu Taboru, gdjeno je pokazao Gospod svojim učenikom tračak božanstvene slave svoje, da ih u vjeri utvrdi i ojača, uzima za

glavni predmet svom razgovoru s Mojsijem i s Ilijom, kako javlja sv. evangjelista Luka, gorke muke i smrt svoju u Jerusalimu.

Motreći u jednu ruku uzvišeno djelovanje Gospodinovo, sdruženo s bezkonačnom ljubavi prema nam, a u drugu ruku neizrecivu nezahvalnost, koju je za svoja djela od čovječanstva primio, moramo sasvim zapanjeni i zadivljeni nad tolikom ljubavi uzkliknuti s učenikom ljubavi doista: Jako Bog ljubi jest. (I. Iv. 4, 8.) Tom nedokučivom ljubavi uznesen kliče sv. Pavao s najvećim oduševljenjem: Ašće kto ne ljubit Gospoda Isusa Hrista, da budet prokljat, maran atha. (I. Kor. 16, 22.)

Preljubezni sinci! Dane što dolaze, dane sv. Četrdesetnice, nastojmo pod tim vidom, pod vidom savršene ljubavi Božje prema nam promatrati. Samo tako ćemo moći osjetiti podpuno onaj miomiris, što se širi u ove dane u svih odpravah u našem svetom prekrasnom obredu. Svi obredi, pjesme i pouke ovih dana i ne kazuju drugo, nego ljubav Hrista Boga u njegovih mukah i smrti prema beznadno palom čovječanstvu. U svih tih divnih pjesmah i obredih razabire se jasno u jednu ruku preduboka bol sv. naše pravoslavne katoličke Crkve nad mučenim i usmrćenim svojim nebeskim Zaručnikom, iz čijega se sv. boka porodila; a u drugu se ruku razabire s kolikom mudrošću, s kolikom materinjom vjernošću, s kolikom pomnjom nastoji sv. naša pravoslavna katolička Crkva da dubljinu ovih dana u svem obsegu i uzvišenosti i mi shvatimo. — Zato s jedne strane razvija u ove dane pred našim očima veoma potresno pad čovječanstva u Adamu, udes njegov grozni, strašni, beznadni diljem sviju viekova, s druge strane navodi i kazuje u pravom veličanstvu, što je sve Gospodin za nas učinio, da nas iz onoga kobnoga stanja izbavi. Kazivanje njezino kadkada je takovo, da u mozak i kosti prodire.

Idući ruku o ruku s tom izkusnom vodilicom, sa sv. našom pravoslavnom katoličkom Crkvom, pohodajmo po polju nedoglednih dobročinstva Božjih u sv. Četrdesetnici i strastnoj sedmici. Na tom će nam se putu kadšto čisto zamračiti pred očima, ali ćemo doživjeti i tako ljubkih časova, da će nam se grudi od milja širiti.

* * *

Narod izraelski, narod izabrani, obasipavalo je Milosrdje Božje neizbrojenimi dobročinstvi. Ni nevjera, ni težka neposlušnost tvrdovratoga toga naroda nije mogla učiniti, da im dobrota Božja

*

svoje darove zakrati. Istina, Pravda Božja kažnjivala ga oštro, nu sve te kazne služile su poput žestokoga, ali ljekovitoga melema, da lieče i zacjeljuju rane opakoga njegova srdca. Na ljutu ranu ljuta trava. Ni otčinsko obećanje velikoga Jehove, da će im se dati u baštinu i sjedište zemlja, »kojom mlieko i med teče«, nije upokorila ni predobila oporosti tvrdoglavoga Izraela. A Božja je mudrost ipak htjela, da Izrael razumije veličinu dara, što mu se obećaje. Da zasluži plemeniti dar svoga nebeskoga Odgojitelja i da ga uzmogne cieniti i shvaćati, predade Izrael Gospod u ruke Mojsiju, neka ga odgoji po naputku, što će ga od Jehove dobivati, za veliku blagodat, koja ga čeka. — Poglavito sredstvo toga otčinskoga odgajanja bile su patnje, muke i nevolje izabranoga naroda, koje je trpio hodajući po pustih, neplodnih i odbojnih krajevih velike pustare punih 40 godina. — Tu je Izrael imao prilike i vremena razmišljati o svojoj gordosti, svojih griesih i opornosti prema Jehovi. A to je i bila namjera Gospodinova: poniziti patnjami, stradanjem i nevoljami Izrael; omekšati mu oporu ćud i skloniti na poniznost i pokajanje radi težkih uvreda, što ih svojim neposluhom Gospodu nanio. Onda će moći i podpuno shvatiti veličinu dara Jehovina, kad mu nudja obećanu zemlju.

To i ništa drugo želi i naša sveta pravoslavna Katolička Crkva, da mi u ovo vrieme Četrdesetnice činimo. I mi izniesmo na javu nebrojeno puta svoju nepokornost prema dobrom našem Gospodu, roptasmo proti njemu, vriedjasmo ga težko i nemilo nebrojeno puta pored svih dobročinstva, koja nam je diljem života udielio.

Zadjimo s toga i mi sa svojim Mojsijem, sa sv. Crkvom, u pustinju pokore, poniznosti, stradanja i razmišljanja ovih 40 dana.

Onda ćemo, i samo onda, vidjeti i mi svoju obećanu zemlju: Hrista Uzkrsloga i oćutjeti svu radost »slavnoga Voskresenija« Gospodnjega.

*
* *

Sv. Četrdesetnica sa svimi svojimi posebnostmi spisana je u knjizi, koja se zove Triod (postni). Ime je dobila ta knjiga: 1. od broja oda na svojih jutrenjah (Triod = tripjesnec), 2. od tuda, što upravo dogodjaji, o kojih ova knjiga govori, pokazaše slavu i ljubav presvete Trojice u tolikom sjaju, kako ne pokazuje ni jedna druga crkvena knjiga. Ta knjiga sadržaje naime odprave za dane, u kojih se zbilo i izvelo najdivnije djelo ljubavi Božje — Odkupljenje čovječanstva od iga grieha.

Nedjelja Mitarja i Farizeja.

Triod počinje s nedjeljom Mitarja i Farizeja kao prvom pripravnom nedjeljom k sv. i velikom postu. Umnije, uspješnije i zgodnije nije mogla sv. Crkva ovo znamenito vrieme odpočeti. U tu se naime nedjelju preporučuje krasna smjernost i poniznost skrušenoga carinika (mitarja) kao nuždno duševno razpoloženje i uvod u ove sv. dane, a s druge se strane odgovaraju i odvraćaju vjernici, neka se gordosti Farizejeve sasvim osobito u ovo sv. vrieme okane. Mitarja i Fariseja različije razumjevši duše moja, onago ubo voznenavižd gordinnij glas: ovago že revnuj blagoumilennoj molitvje, i vozopij: Bože, očisti mja griešnago, i pomiluj mja.[1] U farizeju, koji u svoj gordosti stupa pred Gospoda osudjujući druge, a dižući sebe i hvaleći se i pred sveznajućim Gospodom sa svojimi dobrimi djeli kao sa svojom svojinom, daje nam se na pogled odvratan primjer, kako ne valja pred Gospoda stupati u ovo vrieme, dočim je smjerni carinik živa i bogomila slika pravoga pokornika. Carinik ne vidi i ne nalazi u cielom svom životu ništa, što bi ga moglo pred Bogom preporučiti i dići, čim bi se mogao pohvaliti. Sav svoj život drži samo za neprestano gomilanje uvreda proti Bogu, nizanje grieha na grieh. Zato, kad se ćuti u blizini Gospoda »Serdcevjedca«, oblieva ga rumenilo stida radi tolikih uvreda, podilaze ga srsi straha radi tolikih grieha. On se u tom času oćuti i nadje u svem svom ništavilu i biedi. Ni očiju se ne ufa dići prema Bogu svomu. Ali pored sve svoje grešnosti i nemoći ne zdvaja. Ne videći u svem vieku svom svietle luči, kojom bi pošao pred Pravdu Božju, obraća se na drugo svojstvo savršenosti Božjih — na Milosrdje Gospodnje, pa kliče u divotnoj poniznosti rieči pune mudrosti, pune istine, rieči, koje kao nijedne druge palom čovječanstvu najbolje pristaju: »Bože, milostiv budi meni griešnom«. »Bože, milostiv budi meni griešnomu« ori se i odzvanja već toliko i toliko viekova u grudih svakoga pravoga kršćanina. »Bože milostiv budi meni griešnomu« diže se i izvija iz dna srca sv. naše pravoslavne katoličke Crkve kod svake odprave. Te rieči postadoše upravo lozinka svake pokajničke duše, svakoga grešnika.

One neka budu i naša lozinka, iskrena, iz dubljine uvjerenja izricana lozinka. Ta lozinka otvorit će nam redove sviju stražana

---

[1] Stihira na hvaliteh u nedjelju Mitarja i Farizeja.

nebeskih, ona će nas dovesti ravno pred nadu i uzdanje naše, koje tako ponizno i milotno izriče, pred priestolje Boga Svevišnjega.

Sad će se i to razumjeti, zašto naša sv. pravoslavna katolička Crkva upravo nebrojeno puta u svih odpravah kliče i uzdiše: »Gospodi pomiluj«. To ona čini za to, jer savršenije, kraće i zgodnije oznake našega stanja prema Bogu nijedna druga molitva ne sadržaje niti sadržavati može.

»Gospodi pomiluj«, »Bože, milostiv budi meni grešniku«, te Bogu mile rieči neka neprestano, a osobito u ovo sv. vrieme pokore, odjekuju u našoj duši; one neka ravnaju um, pamet i srce naše u dnevih sreće i nesreće za svega života našega. Tako ćemo se najlakše i najsigurnije očuvati od dvaju glavnih poroka našega vremena; od nečuvene oholosti uma i gospodovanja puti.

Kao savršeni izražaj sv. poniznosti, te će nam rieči, izricane i osjećane u pravoslavno katoličkom smislu, biti nerazrušivi nasip, tvrdi bedem, o koji će se razbiti sve navale neprijatelja vjere i ćudorednosti naše.

Kamo sreće, da je sadržaj tih divnih rieči uviek prožimao sve kršćanstvo! Onda ne bi bilo ni krivovjeraca ni razkolnika u sv. Crkvi Božjoj. Nestašica sv. poniznosti u grčkoga svieta razdvojila je kršćanstvo u dva velika neprijateljska tabora, podigla običnoga svjetovnjaka na patriaršku stolicu protiv svetih kanona.

Na veliku našu nesreću pošlo je oholiji grčkoj za rukom, da i milokrvni slavenski rod, kojemu gordost nije nipošto prirodjena crta, za sobom povuče. Gospod srdaca neka umudri i u zajednicu ljubavi i sloge jednokrvnu braću slavensku opet udruži! Ta želja, braćo, neka je upletena u svakdanje molitve naše!

Nedjelja Bludnoga sina.

Pošto nam je sv. Crkva u grešnom cariniku pravo duševno razpoloženje pokazala, koje treba da nas u ovo sv. vrieme obuzima, polazi u drugoj pripravnoj nedjelji, u nedjelji »bludnoga sina« za korak dalje. U priči (pritča) o razsipnom sinu kazuje nam se dvoje. Najprvo se crta živo, vjerno duboki pad »bludnoga sina«, žive slike svakoga griešnika, koraci, što ih je učinio, da se iz svoga kobnoga stanja digne, a za tim se iznosi pred oči neizrečena milina Milosrdja Božjega prema svakom grešniku. — Milijune i milijune ljudi ta je prekrasna parabola iz zdvojnosti podigla; milijune i

milijune srdaca neugašljivim žarom ljubavi i zahvalnosti prema bezkrajnom milosrdju Božjem napunila. Ona neka bude i nam sjajni stup, koji će nas sretno prevesti preko burnoga mora strasti u presretno okrilje vječnoga Otca. Ova je parabola i zato vrlo znamenita, što u divnom redu i psiholožkoj istini pokazuje stepene kajanja i opravdavanja. Zato i služi sa svojih 5 sjajnih zraka za uzor, kako imamo u božanskom sredstvu opravdavanja, u izpoviedi, do oproštenja svojih grieha dolaziti.

Na jutrenji nedjelje »bludnoga sina« protužujemo prvi put bolno sa zarobljenimi Izraelci, što se odaljismo od svoga Siona, od nebeskoga Jerusalima, od Gospoda i od Boga svoga, težkimi svojimi griesi. Prekrasnom tom pjesmom punom boli i kajanja, punom tuge i skrušenja, oplakivahu sinovi Izrailjevi na babilonskih riekah Eufratu, Tigrisu i Ulaju svoj težki udes, što moraju daleko od sjajnoga hrama, daleko od ljubljenoga Siona svoga duge danke robstva boraviti.

Na riekah vavilonskih. Tamo sjedohom, i plakahom pomjanuvše Siona .....

Vospojte nam od pjesnej sionskih. Kako vospojem pjesn Gospodnju na zemli čuždej? .....

Dšći vavilonja okajannaja, blažen iže imet, i razbijet mladenci tvoja o kamen.[1]

I mi se sjećajmo ove daue svoga Siona, nebeskoga onoga mira i zadovoljstva, što ga osjećasmo živući u ljubavi i prijateljstvu Boga svoga. Pohitajmo što brže sbacivši sa sebe okove grieha i opačina, robstvo svoje, u svoj Sion, u nebeski mir duše. U paraboli o »bludnom sinu« možemo vidjeti s kolikom žudnjom, s kolikom ljubavi izgleda veliki domaćina našega Siona, povratak naš u kuću Svoju, u kuću našu, u roditeljsko naručje Svoje. Što dakle da dulje oklievamo stresti sa sebe te nemile okove, što časimo razputati grjehovne verige? Što se dulje ščinjamo zavapiti prema Gospodu s bludnim sinom:

»Od otačanske tvoje slave udaljih se bezumno, raztočivši u opačinah i zloći bogatstvo (darove i milosti Božje), koje si mi dao. Zato ti prinosim glas (jauk) bludnoga: Otče milostivi, sagrieših pred tobom, primi mene pokajnika i učini me kao koga od najamnika svojih.«

---

[1] Polyjelej na jutrenji bludnoga sina (ps. 136, 1. 3. 4. 8).

»Otečeskija slavi tvojega udalihsja bezumno vo zlih raztočiv, ježe mi predal jesi bogatstvo; tjemže ti bludnago glas prinošu: Sogrieših pred toboju Otče ščedrij, priimi mja kajuščasja i sotvori mja jako jedinago ot najemnik tvoih.«[1]

U dosad kratko ocrtane dvije nedjelje sklanja nas i nagovara sv. naša pravoslavna Crkva dirljivom slikom poniznoga carinika i uzvišenom prikazom neizmjernoga Milosrdja Božjega u »bludnom sinu«, da se osviestimo, da svoju nutrinju razmatrati odpočmemo i da se istinski k Bogu svomu, k jedinoj sreći svojoj, opet povratimo.

Nedjelja Mesopustna.

Ali žalibože mili, sladki i nježni glas materinje njezine ljubavi običavaju mnogi prečuti i prezirati. Zato im u treću pripravnu nedjelju, u nedjelju mesopustnu izvodi pred oči drugo svojstvo bića Božjega — presvetu Pravednost Gospoda četâ — donosi naime pred nas potresnu sliku strašnoga suda. Koga ni ta slika ne gane, iz kobna mrtvila griešnoga ne prene, tome težko da u obće ima izbavljaja.

»O kakovij čas togda i den strašnij, jegda sjadet Sudija na prestolje strašnom! knigi razgibajutsja, i djejanija obličajutsja, i tajnaja tmi javlenna bivajut. Angeli obtekajut, sobirajušče vsja jaziki; priidite uslišite carije i knjazi, rabi i svobodni, griešnici i pravednici, bogatii i niščii: jako grjadet Sudija, hotjaj suditi vsej vselennjej. I kto pretrpit pred licem jego? jegda Angeli predstanut obličajušče djejanija, pomišlenija i misli, jaže vo nošči i vo dni? O kakovij čas togda! No prežde daže ne prispjejet končina, potščisja zovušči duše: Bože obrativ spasi mja, jako jedin blagoutroben.«[2]

»Pomišljaju den onij i čas, jegda imami vsi nazi i jako osuždeni neumitnomu Sudii predstati: togda truba vozšumit veljmi, i osnovanija zemli podvižastsja, i mertvii ot grobov voskresnut, i vozrastom jedinjem vsi budut, i vsjeh tajnaja javlenna predstanut pred Toboju, i vozridajut, i vosplačutsja, i vo ognj kromešnij otidut, iže nikogdaže pokajašasja: i vo radost i veselije pravednih žrebij vnidet vo čertog nebesnij.«[3]

---

[1] Kondak nedjelje bludnoga Sina.
[2] Stihira na „Hvaliteh" u nedjelju Mesopustnu.
[3] Ibid.

»Jegda postavjatsja prestoli, i otverzutsja knigi, i Bog na sudje sjadet, o kakovij strah togda, Angelom predstojašćim vo strasje, i riecje ognennjej tekušćej! čto sotvorim togda vo mnogih griesjeh povinnii čelovjeci? Jegda že uslišim zovušća Jego, blagoslovennija Otca vo carstvo, grieśnija že otsilajušća vo muku: kto pretrpit strašnago onago izrečenija? No jedine čelovjekoljubče Spase, Carju vjekov, prežde dože končina ne prispjejet, pokajanijem obrativ, pomiluj mja.«[1]

Nedjelja Siropustna.

U zadnju pripravnu nedjelju, u siropustnu sedmicu, skuplja sv. naša pravoslavna kat. Crkva svu dosele pripravu u jedno, pa nam kazuje jasno i točno smisao i svrhu velikoga posta, moć njegovu i način, kako ga treba vršiti:

»Adam iz raja odgonitsja, pišći pričastivsja, jako preslušnik: Mojsej Bogovidec bist, postom oči duševnija očistiv. Tjemže raja žitelije biti vozželjevše, izmjenimsja ot nepoleznija pišći, i Boga zrieti želajušće, Mojsejskuju četvericu desjatic postimsja, molitvoju i molenijem čisto terpjašće: utolim duševnija strasti, otženem plotskija slasti, legci ko gornemu šestviju prejdem, idježe angelstii lici nemolčnimi glasi nerazdieljnuju pospjevajut Trojcu, zrieti nedoumjennuju dobrotu i Vladičnju: tamo spodobi nas Sine Božij žiznodavče, na Tja nadjejušćihsja, likovati so Angelskimi voinstvi, roždšija Tja Matere Hriste molitvami, i Apostol, i mučenik i prepodobnih.«[2]

»Poprišće dobrodjetelj otverzesja, hotjasćii stradalčestvovati vnidite, prepojasavšesja dobrim posta podvigom; zakonno bo stradalčestvujušćii, pravedno vjenčajutsja, i vospriimše vse oružje Kresta, vragu soprotivimsja, jako stjenu nerušimuju imušće vjeru, i jako šćit molitvu, i šlem milostinju, vmjesto meča post, iže otsjekajet ot serdca vsju zlobu. Tvorjaj sija, istinnij priimet vjenec ot Vsecarja Hrista vo den sudnij.«[3]

»Postnoje vremja svjetlo načnjem, ko podvigom duhovnim, sebe podloživše omiim dušu, očistim plotj, postimsja jakože vo sniedeh ot vsjakija strasti, dobrodjetelmi naslaždajušćesja duha, vo

---

[1] Slava na „Gospodi vozvah" u subotu Mesopustnu.
[2] Stihira na „Hvaliteh" u nedjelju Mesopustnu.
[3] Stihira na „Hvaliteh" u nedjelju Siropustnu.

nihže soveršajuššćesja ljuboviju, da spodobimsja vsi vidjeti vsečestnuju strast Hrista Boga, i svjatuju Pashu, duhovno radujuššćesja.«[1]

Davši tako podpuno i savršeno sve, što nam treba prije ulazka u sam veliki post, uvodi nas sv. naša pravoslavna Crkva ravno u sv. Četrdesetnicu dovodeći nam ponovno pred oči skrušenoga carinika kao primjer i ogledalo pravoga pokornika, s riečmi »Bože milostiv budi meni griešniku.«

Sveta Četrdesetnica.

Pošto mine sirna nedjelja nalazimo se već u ponedjeljak iza te nedjelje u velikom postu Gospodnjem, u svetoj Četrdesetnici.

»Dani sv. Četrdesetnice, govori sv. Augustin, označuju život naš na zemlji tako kao što dani Pashe predstavljaju vječno blaženstvo. U Četrdesetnici se skrušavamo, a u Pashi se radosti nanapunjamo. Tako treba da i u ovom vieku donosimo pokajanje i skrušenje, kako bismo mogli u idućem vieku postignuti vječna dobra. Svatko je dužan na ovoj zemlji radi svojih grieha uzdisati, suze proljevati, milostinju tvoriti. Pa ako nas u tom često sviet sprečava i smeta, a ono bar u sv. Četrdesetnici izpunimo srce svoje sladošću zakona Božjega. Za vrieme žetve sabire se hrana za tielo, tako treba i u četrdesetnici, kao u vrieme duhovne žetve, sabirati duši, da bi se njom mogla hraniti za život vječni. Neradiša, koji nije ništa spremio u svoje vrieme, cielu godinu gladuje; tako i onaj koji se ne stara postom, čitanjem sv. Pisma i molitvom u ovo vrieme sakupiti svojoj duši duhovnu pšenicu i nebesko piće, trpjet će vječnu žedju i težku nevolju.

Pa tako, braćo, odstranimo bar u kratko vrieme Četrdesetnice sve zapreke, koje nas u duhovnom sabiranju smetaju. Mjesto ogovora i klevete nasladjujmo se slušanjem i čitanjem rieči Božje; mjesto tjelesnog uživanja i veselja, nastojmo si pribaviti viših užitaka u ljubavi i pomaganju biednih, bolestnih ili inače nesretnih bližnjih svojih. — Sv. Grigorije Dvojeslov uči: »Gospodu je prijatan takav post, koji se spaja s milosrgjem prema biednim i ljubavlju prema bližnjim.«

Obširnu pouku o tom, kakav treba da nam je sv. veliki post, naći ćete, braćo, točno izloženo u mojoj okružnici o postu g. 1894. — Na tu vas okružnicu i ovom prilikom upozorujem opominjući,

---

[1] Na koncu večernje u nedjelju Siropustnu.

da i ove godine ondje iznesenu nauku svojim vjernikom točno predočite.

Važnost i značaj sv. Četrdesetnice kao vremena kajanja i pokore prosjajuje i iz bogoslužja i iz sviju odredaba, što ih sv. naša pravoslavna katol. Crkva glede crkvenih odprava za ovo važno vrieme izdala. U svih tih odredbah izbija velika briga sv. Crkve, da se ozbiljnost ovoga sv. vremena ničim ne poremeti, ničim ne smete. Udarci se zvonova umanjuju i ublažuju; duboki se i ponizni uzdasi: »Bože milostiv budi meni grešniku«, »Gospodi pomiluj« pomnogostručuju; tihoća se i sveta skromnost u crkvah toplo preporučuje, pače upravo nalaže; veliki pokloni učestavaju, duboke se metanije javljaju i često opetuju. Prekrasni Psalmi velikoga kralja-pokornika svakdanja su duševna hrana vjernika. »Kolienopreklonenija« u našoj crkvi inače riedka, sad su svakdašnji izražaji skrušenosti, kao što su bili već najstarijim kršćanom. Tertulijan piše već za svoje vrieme, a to je drugo stoljeće poslije Roždestva Gospodnjega, »u dane posta i bdienja mi se inače ne molimo nego s »kolienopreklonenijami«. Iz bolne duše često se izvija ganutljiva i skrušena molitva sv. Efrema sirskoga: »Gospodi i Vladiko života mojego, duh uninija, nebreženija, srebroljubija i prazdnoslovija otženi ot mene.

Duh že cjelomudrija i smirennomudrija, trpjenija i ljubve daruj mi nedostojnomu rabu tvojemu.

Jej Gospodi Carju, dažd mnje zrieti moja sogriešenija, i ne osuždati mi brata mojego, jako blagosloven jesi vo vjeki vjekov, amin« a svaki put ju prate duboki pokloni skrušenja.

Nježna pažnja sv. naše pravoslavne crkve, da se po mogućnosti ničim ne naruši pokorna tišina Četrdesetnice, ide tako daleko te se vjernikom zabranjuje štropot i buka i kod samih izražaja kajanja. Tako se n. pr. zabranjuje šum i štropot kod klanjanja i metanisanja i drugo. Samo klanjanje treba da je udesno, spretno i pristojno, kako se ni tim ne bi ozbiljnost vremena oslabila i poremetila.

Bogoslužje sv. Četrdesetnice je dulje nego obično, ali i daleko više pokorničko. Svaki dan, osim subote i nedjelje, jadamo i kazujemo Gospodu svoje grešno stanje u »Velikom povečerju«. Psaltir ima se svake nedjelje pročitati sav dva puta; na jutrenjah čitaju se u manastirih često »čtenija« iz sv. Efrema sirskoga, iz sv.

Ivana Klimaka i dr.; na jutrenjah subotnih i nedjeljnih običaju se čitati besjede sv. Ivana Hrisostoma.

Kako su se s jedne strane pokornička čtenija pomnožala, umanjili su se s druge strane tropari, stihire i druge svete pjesme, koje se običavaju pjevati. Za one pak sv. pjesme, što se uz ovo sv. vrieme doista pjevaju, odredjeni su posebni žalostni napjevi, koji su vrstni dići dušu i srce naše do skrušenosti i kajanja, te svim našim bićem spasonosno potresti. Pored toga upućuje crkva svakom prilikom, gdje ćemo podići viši, gdje li niži glas, gdje ćemo propjevati tiho i krotko, gdje li veleglasno i otegnuto — sve dakako s pobožnošću i umiljnošću uz ganutljivi sladkopoj.

Jer su se u staro vrieme sv. liturgiji prisajedinjivale t. z. gostbe ljubavi, gdje je bilo i veselja i radosti, odredila je Crkva, da se u vrieme Četrdesetnice ne vrši takva liturgija, nego t. z. liturgija »preždeosvjaščenih darov«.[1] U toj se liturgiji upravo nebeskim načinom razbudjuju u nami i zatitravaju sjetni glasovi kajanja. Sva kobna povjest paloga čovječanstva dolazi nam u toj krasnoj liturgiji živo i potresno pred oči. U njoj ne znamo, čemu bi se više divili: da li mudrom izboru štenija i pjesama ili dubokoj sjeti u njoj izvadjanih napjeva. Sve je to tako izprepleteno i sastavljeno u harmoničku cjelinu, da doista mora postići svrhu i zadaću svoju: pokrenuti spasonosno našom dušom, probuditi ju i prisiliti na kajanje i uzdići u bajne, neizmjerne sfere milosrdja i veleliepja Božjega. — Ta bi se liturgija poradi uspješne i krasne udesbe svoje imala služiti čitavu Četrdesetnicu svaki dan izuzevši subote i nedjelje i Blagoviest, ali kod nas je običajem uvedeno, da se služi samo u sriede i petke Četrdesetnice, za tim u veliki ponedjeljak, utorak i sriedu.

Po subotah i nedjeljah vršila se od izkona u velikom postu, podpuna liturgija. U subote se prinosila podpuna liturgija na spomen sazdanja i stvorenja svieta, a u nedjelju na spomen odkupljenja svieta, zapečaćena voskresenijem Hristovim.

U subotu se vrši liturgija sv. Ivana Zlatoustoga, a u nedjelju (osim nedjelje cvjetne) sv. Vasilija Velikoga. Subote i nedjelje kao

---

[1] Liturgija „preždeosvjaščenih darov“ potječe u svom sadanjem obliku od sv. Grigorija Dvojeslova, pape rimskoga (od g. 590—604). Njom se jednako ponose naša nesjedinjena braća kao i mi, premda joj je auktor rimski papa, koji je imao isto uvjerenje o svom prvenstvu u Crkvi, kao i njegovi nasljednici iza razkola.

što su inače izuzeti i privilegirani dani u sedmici, tako se izuzimaju i u sv. Četrdesetnici. Sv. Ivan Zlatousti tumači to ovako: Kao što na većih putovih ima zakloništa i gostionica, u koje mogu poći umorni putnici te se odmoriti od trudova svojih, kako bi mogli po tom produžiti put; kao što na moru ima obala i pristaništa, kamo mogu putnici po moru zaći, da bi mogli opet plovljenje nastaviti, tako je i u vrieme sv. Četrdesetnice onim, što su stupili na put posta Gospod darovao ta dva dana (subotu i nedjelju) u tjednu kao gostionice, kao obale i pristaništa za kratko odahnuće, da bi oni odmorivši i tielo nešto od trudova posta i dušu obodrivši, po prolazku, izminuću tih dvaju dana opet s usrdnošću stupili na isti put i produžili to prekrasno i spasiteljno putovanje«.[1]

U Četrdesetnici daje sv. Crkva svaki dan na šestom času čitati rieči Izaije proroka redom počevši od prve glave, koreći nas svaki dan za griehe naše, prieteči težkimi kaznami, ne popravimo li se, a obećavajući blagoslovne plodove, ako se pokajemo i popravimo.

Na večernjah pako iznosi svaki dan parimije iz knjige »Postanka« — »Bitija«, a na strastnoj sedmici iz »Izhoda« — »Izlazka«, počevši čitanje od stvaranja svieta i produžujući ga do prve starozavjetne Pashe, koja je ustanovljena prilikom izlazka Izraelaca iz Egipta — na spomen izbave iz robstva. Tim hoće sv. Crkva da kaže: kao što je sviet stvoren i Izraelci spašeni milošću Božjom tako i naše opravdanje i izbava iz robstva grieha biva milošću Božjom.

Knjiga »Bitija« čitala se za davnih vremena u sv. Četrdesetnici. To spominje već sv. Ivan Zlatousti u 4. vieku kao postojali običaj. Uz parimije iz knjige Bitija čitaju se svaki dan i parimije iz knjige »Pričtei« — »Poslovica". U tih se parimijah nukamo, da uzljubimo Božju premudrost, radi koje je i sviet stvoren i koja je sam Bog. — Na liturgijah subotnih i nedjeljnih čita sv. Crkva najviše iz sv. evangjeliste Marka, jer to evangjelje svojom kratkoćom najviše odgovara duhu i značaju vremena Četrdesetnice.

Napokon i sama vanjština domova Božjih u ovo sv. vrieme pokazuje, da je nastupilo neobično vrieme, da se nešta izvanredna očekuje.

---

[1] Sermo 65, de tempore.

Odielo je crkveno prostije i žalostnije, carska se vrata rjedje otvaraju, kadjenje se umanjilo, razsvjeta crkvena oslabila, zastave snimile. U kratko: sve što oko sebe vidimo u kući Božjoj smjera na to, da nam u jednu u ruku živo predoči pravi značaj velikih ovih dana, a u drugu ruku, da nas što zornije podsjeti na Jordansku pustinju, gdjeno je Gospodin naš 40 dana postio i tim osnov i temelj sv. postu Četrdesetnice položio.

U staro vrieme znalo se toliko naroda izkupiti na korizmenom bogoslužju, da se od silne navale pobožnih vjernika mnogi slabiji, djeca i žene onesviestiše. Sv. Ivan Zlatousti dao je javno u crkvi carigradskoj izraza svojoj radosti i veselju, što se u sv. Četrdesetnici onoliko naroda svaki dan u crkvi sabire, da se nasladjuje riečju Božjom.

Sveti Augustin svjetuje kršćanom, neka polaze svaki dan u Četrdesetnici crkvu Božju, neka i kod kuće razmišljaju o onom, što su u crkvi čuli, da bi, kao što se hrani tielo naše, oživljavala i duša naša riečju Božjom i da bi se čovjek sav, duša i tielo, nutrinja i vanjština sitila svetom i spasiteljnom trapezom. Ako se samo tielo hrani, to znači »da se nasićuje služavka, a gospodja se mori gladju«. Za to smo, piše isti svetac, dužni s usrdnošću čitati i slušati božestveno Pismo, kako bismo u ovo sv. vrieme i u svojem domu i svagdje, gdjegod se desimo mogli rieč Božju i drugim kazivati i nazidjivati ih. Tako ćemo s pomoćju Božjom moći iz rieči Božje čestim razmišljanjem izsisati sok t. j. duhovni užitak, koristan i za se i za druge.[1]

I. nedjelja sv. velikog posta.

Prva nedjelja Četrdesetnice zove se nedjelja **pravoslavlja**. Ona je uvedena na spomen sretno uništenih ikonoklastičkih hereza. Ali slavlje te nedjelje mnogo se dalje širi: u njoj se slavi u obće pobjeda vjere nad nevjerom. U liturgičnom apostolu diže apostol naroda onako jakim izrazima vjeru, kako samo taj veliki apostol umije: »Braćo, vjerom Mojsije velik postavši (odrastavši) odreče nazivati se sin kćeri Faraonove, pače volio je stradati s ljudmi Božjimi, nego imati vremenitu sladost grieha držeći za veće bogatstvo porugu Hristovu nego blago epipatsko: jer gledaše na naplatu. I što još da rečem: Jer mi ne će dostojati vremena da pripovie-

[1] Sermo 65, de tempore.

dam o Gedeonu i Varaku i Samsunu i Jefti, o Davidu i Samuilu i o (drugih) prorocih, koji vjerom pobjediše carstva, učiniše pravdu, polučiše obećanja, zagradiše usta lavovom, ugasiše silu ognjenu, izbjegoše oštrici mača, ojačaše u nemoći, okrepčaše u bitkah, natjeraše tudje vojske u bieg . . . . drugi pako (poradi vjere) izbijeni bišc, ne primivši izbavljenja, da postignu ljepše uskrsnuće; drugi opet ruganjem i ranami oprobani biše i tamnicami i okovi: kamenjem poubijani biše, smrvljeni biše — izkušani biše, posječeni mačem umrieše, podjoše u kožusih i kozjih kožah, u nevolji, u brizi, u žalosti. Oni, kojih ne bijaše dostojan sav sviet, skitahu se po pustinjah i po gorah i po pećinah i po provalijah zemaljskih. I ti svi svjedočanstvom vjere izkušani, ne primiše obećanja, jer je Bog nešto bolje s nami naumio, da ne primu bez nas (prije naših vremena, prije Hrista) savršenstva«.

Kolike pako svjedoke vjere ima Novi zavjet ne da se izbrojiti. Kad ih ne bi više bilo nego ih je za krvava prva tri stoljeća za Hrista Gospoda postradalo, prije bi se umorio nego bi ih izbrojio. Ali nema vieka u ovo blizu devetnaeststo godina obstanka kršćanstva, a da nije sav zarumenjen svetom krvi kršćanskih mučenika. I danas, braćo moja, koliko vjernih vojnika Hristovih sve do sv. Pavla navedene nevolje podnosi i trpi za sv. vjeru svoju! Koliko samo nevinih sljedbenika Hristovih »kamenjem pobiti, mačem posječeni«, bješe za naših najskorijih dana od istoga neprijatelja, s kojim u borbi i naši oci toliko krvce proliše »za krst častni i slobodu zlatnu«!

»Pa tako, braćo, i mi imajući toliki oblak svjedoka (vjere) oko sebe, odloživši svaku oholost i svaki grieh oko nas s trpljenjem potecimo na trudbu, koja je pred nami, pogledajući na početnika vjere i savršitelja (krunitelja) Isusa« Gospoda.

Vjera nam je, braćo, prieko nuždna za opravdanje i spasenje. Trapili se mi u ovo doba dan i noć, klečali mi na molitvi čitavo ovo sv. vrieme, slušali mi neprekidno rieč Božju — kad bi dakako sve to tako lako moguće bilo bez vjere — a vjere ne bismo imali, ništa nam ne bi koristilo za vrhunaravni život i za vječno spasenje. Kao što ne možemo živjeti život razuman bez svjetla našega uma, tako ne možemo živjeti ni život vrhunaravni, život milosti i ljubavi Božje, bez vrhunaravnoga svjetla vjere. Zato treba da se sva naša

dobra djela svega života, a na pose djela ovih sv. dana, o nebeski stup vjere oslanjuju. Samo će nam tako biti blagoslovna i za život duše spasonosna. Iz toga se razabire, kako je umno sv. Crkva učinila, što nam je odmah u prvu nedjelju posta sigurnoga putevoditelja, nebesku luč vjere, u ruke dala, da zalazeći njom u »pučinu posta«, nikad na stranputicu ne zalutamo, nego da ravno do luke spasa, do svietloga voskresenija i svoje duše i Hristova prispijemo.

III. nedjelja s. v. posta (Nedjelja kresto-poklona).

Ali jao! Premda nas je majka naša, sv. Crkva, opremila za put u pokoru i očišćivanje, da ne može bolje, dala nam vodiče da ne može prokušanije, mi ipak zalazimo stranputice ostavljajući i zaboravljajući na vodje svoje. Neprestano se tužimo, da smo već sustali da nam je teret posta i pokore pretežak, da pod bremenom malakšemo i padamo. — Ne bojmo se! I za to se sv. naša pravoslavna katolička Crkva umno i brižljivo postarala. Na sva razkršća, kojimi ćemo prolaziti, postavila je nebeska krjepila i jačala nečuvene, božanske snage. Jedan pogled oka, jedan trenutačni osvrt na ta čudotvorna krjepila podaju smalaksalom tielu toliko snage, dižu klonulu dušu tolikom lakoćom u nebeske vedrine, tamo u angjeoski, u božanski zavičaj, da i najtežega tereta ne osjeća. Čudotvorno to krjepilo jest sv. Križ Hrista Gospoda, koji na okrepu i jačanje nudja sv. Crkva vjernikom od posta umorenim, u treću nedjelju Četrdesetnice (nedjelja krestopoklona). Nema boli, nema stradanja, nema truda, nema muke, koje ne će spasonosni taj znak, u vjeri promatran, ublažiti i odstraniti. Sv. taj znak, božansko to drvo jest »mirna luka po moru putnika, posvuda svjetla, riznica života. On je čokot, koji donosi grozd iz koga kaplje tajinstveno vino; on je nebesko žezlo kraljeva, nepobjedivi bojni znak vojske što Hrista ljubi; on ruši moć barbara, diže duše ljudi. On je poput sunca zasjao u svietu; podignut rukom samoga živog Boga, postade uzrok svega što je u istinu liepo. On je meta tajnoga savjeta, on je jakost pobožnoga puka. On postade ljestvicom, što do neba seže, vodeći sve u visine nebeske, u stanove angjelske. On je tješitelj žalostnih, pustošitelj pakla. On je mirisna ruža, miomiris pobožnika. On je vrata tajna, sveto žezlo Hristovo. On je grančica, na kojoj se razcvao Hristos Bog, životvorni plod od koga mi jedući život duše dobivamo. On je ukras angjela, spas smrtnika,

nezacjeliva rana demona, spas i pomoć umornih. On je neizcrpno vrelo ozdravljenja. On je spojio nebo sa zemljom, čovjeka do Boga digao. On je palica Hristova, koju Gospod posla sa Siona; on diže pale, ruši one, koji sviet ljube. Pod njegovom sjenom hlade se vjernici, njega već davno prorekoše proroci. On je pravednoga sudca očitovanje, zločinačkoga smrtnika osudjenje; on je štap sirota, bogatstvo biednika. On umudruje i čeliči spašene, uludjuje i mrvi izgubljene. On je visina Božje mudrosti, dubljina Božje providnosti. On predstavlja Uskrsnuće Hristovo, sjeća na mučenje njegovo; križ je ulaz u raj. On je liečnik bolestnih, pomagač nevoljnih. Prije Hrista ništio je zmije, poslije Hrista savija demone. On je slava neba i zemlje. On je oklop od samoga Boga sakovan, štit vjere, neuzdrmana snaga u borbah. On je sviet posvetio, a sotonu u zdvojnost doveo. On je vrelo, iz koga se čitavim svemirom razljevaju plodonosne rieke i potoci. On je zid svieta, podpora pobožnosti, uzdanica naša. Po njem nas je svjetlo obasjalo, po njem smo se s angjeli združili. On je vrhunaravno svjetlo, koje sve razsvjetljuje i vodi do božanske spoznaje. On znači trapljenje tiela, usmrćuje probudjene strasti. Na križu je Gospod razširenih ruku pozvao sve narode, da primu u baštinu kraljevstvo nebesko.

Križ je duhovni mač, pogled svetaca. On je sjajna bojna varka Hrista vojevode. Križ je jakost i obrana pobožnih svećenika, njegova životvorna čast i dika. On je ures istine, najsretnija luka spasa. Pred križem uzmače vatreni mač kerubina, pred njim se nebeska vrata razbojniku otvoriše. Križ je osnov crkve i snaga njezina, on je umirenje svemira. Križ poziva na pokoru, čuva krieposti, daje bezsmrtnost. — On je ruža, koja ljubko miriše, on je neuvehli cviet našega odkupljenja. On je hrana oskudnih, luka onih koji u oluji borave. Križ — to su kola Boga Spasitelja, na kojima je Gospod vojska preletio nebeske visine i zemne dubine. Križ je neprocjenjivo mjesto za pomirbu svemira. On je vrelo, iz koga teku valovi, koji živoga Boga kaplju; on je propovied apostola i sloga crkava«.[1]

Potecimo dakle svi, kad se budemo ćutili postom izmoreni k nepresušnom tom vrelu okrepe, pijmo iz boka Onoga, koji na njem toči živ napitak, napitak, koji sladko uspavljuje u vječni, blaženi počinak!

[1] Ikosi o križu kod raznih odprava.

IV. nedjelja sv. vel. posta. (Nedjelja sredopostna).

Križ kao bodrilo i poticalo da uztrajemo i junački do kraja dovedemo započeti post i pokoru, stavlja pred nas sv. naša pravoslavna katolička Crkva i u četvrtu nedjelju velikoga posta (nedjelja sredopostna). »U vrieme se posta naime i mi u neku ruku kao Gospod razapinjemo na križ ubijajući u sebi strasti i griehe, zato imamo u križu Gospodnjem okrepu i nadu i poticaj: Ako je Hrist Gospodin nevin samo za nas onoliko stradao u obće, a napose na križu, kako da mi griešnici malo za svoje griehe ne trpimo i ne stradamo? S druge strane stvara nam se utješni vidik po križu, kad pomislimo na Uskrsnuće Gospodnje. Kao što je naime Gospod trpio, mnogo trpio ali i slavno uskrsnuo, tako ćemo i mi, ako pravo i do kraja s Njim budemo trpjeli, s Njim slavno i uskrsnuti.

Kao što nadalje putnike, koji daleko putuju, kriepi i jača, ako na svom putu, osobito prema sredini i prema kraju puta, nadju hlada i odmora pod sjenom drveta, tako će i nas okriepiti na sredini našega puta u velikom postu hladovito i čudotvorno drvo Hrista propetoga. Osim toga: Kad kralj zemaljski kamo dolazi, javljaju njegov dolazak znaci i uresi kraljevski, a onda istom i on sa svojom pratnjom osvane, veseo s pobjede i s čestitaka svojih podložnika; tako i Gospod naš Isus Hristos prije nego nam se javi u slavi Uskrsnuća s pobjedničkim znakom u svetoj desnici, šalje pred sobom žezlo svoje, kraljevski znak svoj, životvorni krst, da nas taj kraljevski znak obraduje i utješi, te nam javi, da ćemo i samoga Kralja doskora ugledati u svoj slavi i veličanstvu Njegovu. Stavlja se pak sv. Križ na ogled i okrepu upravo usred posta, jer je Četrdesetnica poradi žalosti, gorkosti i neugodnosti, koje dolaze od posta slična izvoru Mari. Kao što je dakle Mojsije bacivši usred toga vrela drvo ono, učinio vodu sladkom, tako i Gospod naš vodeći nas duhovnim morem i crvenim i od duhovnoga nas Faraona oslobadjajući životvornim drvetom častnoga križa gorkost 40 dnevnoga posta sladkom čini, pa nas u pustinji posta tješi, da nas sretne do duhovnoga Jerusalima po Voskreseniju dovede. Križ se nadalje i zove i jest drvo života. Kao što je dakle i rajsko drvo života bilo upravo usred raja zemaljskoga u Edem zasadjeno, zgodno je i sv. naša pravoslavna katolička Crkva sv. Križ usred Četrdesetnice zasadila, sjećajući nas time i na neuzdržljivost Adamovu i na način kako je Gospod tu neuzdržljivost izliečio«.[1] Da

[1] Synaksar na treću nedjelju posta.

bi nas što uspješnije na uztrajanje u pokori potakla i ojunačila, pokazuje nam sv. Crkva u 4. nedjelju posta i krasni primjer jednoga od nas — sv. Ivana Klimaka, koji je postom, molitvom, bdienijem i drugimi dobrimi djeli »angjeo u tielu postao«, te viencem neuvehlim ovjenčan bio. A na jutrenji nas opet bodri i sokoli slatkim materinjim riečima:

„Priidite vjernii, životvorjaščemu drevu poklonimsja, na nemže Hristos, Car slavi, voleju rucje razproster, voznese nas na pervoje blaženstvo, ihže prežde slastiju ukrad vrag, izgnani ot Boga sotvori. Priidite vjernii, Drevu poklonimsja, imže spodobihomsja nevidimih vrag sokrušiti glavi. Priidite vsja otečestvija jazik, Krest Gospoden pjesnmi počtim: Radujsja Kreste, padšago Adama soveršennoje izbavlenije! o tebje vjernjejšii carije naši hvaljatsja, jako tvojeju siloju Ismailitskija ljudi deržavno pokarjajuščii. Tebe ninje so strahom Hristijane cjelujem, na Tebje prigvozdivšagosja Boga slavim, glagoljušče: Gospodi, na tom prigvozdivijsja, pomiluj nas, jako blag i čelovjekoljubec«.

Pjesme za 3. i 4. i 5 nedjelju spjevaše i prekrasno u divotnu kitu složiše Josip i Teod-r Studita, sv. Sofronije jerusalimski i sv. Andrija Krećanin.

V. nedjelja sv. vel. posta.

Okriepivši nas moćno sv. Crkva u sredini posta za daljnu trudbu, veseli se u 5. nedjelju posta zajedno s nami, što smo sretno i u duhu Hristovu prebrodili polovinu svoje plovitbe. Ali znajući, da ih je milijun trčalo do mete spasa, ali vienca ne dobilo, jer do konca ne ustrajaše, želi nas u 5. nedjelju upravo u odlučnu borbu s našom puti i strastmi upustiti. Pa kako nas umno za tu zadnju borbu s najvećimi neprijatelji našega spasa sprema i oprema.

Kanon sv. Andrije Krećanina.

U četvrtak pete nedjelje na jutrenjoj iznosi nam u potresnih nenadkriljivih troparih velikoga kanona sv. Andrije Krećanina svu biedu i nevolju paloga čovječanstva; kazuje nam ganutljivo i uzvišeno, što je Gospod učinio počevši od Adama pa sve do Voznesenija Svoga i do propoviedanja apostola, da nas iz toga stanja digne i osovi. Tu se redomice izmjenjuju slike biede i nevolje sa slikami milja i veselja. Sad se kazuje osvojnim i prijatnim načinom

radost ugodnika Božjih, sad se crta potresno tužni i nevoljni pad prokletnika. Razmatrajući zalazi sv. pisac sad u radost nebeštana, sad u zdvojnost osudjenika, a sve to, da dušu potrese i na pravo obraćenje prene pokazujući joj s jedne strane sreću pravednika, a s druge strane nevolju grešnika. Zato sav kanon i izgleda kao neko uzvišeno predavanje držano dušam našim, kao neka propovied, koja drma svom nutrinjom našom. Sav je kanon prožet neizrečenim pokajanjem i skrušenošću. U njem se redjaju uporedo slike iz staroga i novoga zavjeta, kako bi svaka duša izabrala za se ono, što njoj najviše prija, te zlo bježala, a dobro zavoljela, utječući se neprestano pokorom, suzami, izpoviedju i drugimi duhovnimi pomagali k Izvoru ljubavi i milosrdja. Taj je kanon tako mek i ljubak, da će i najtvdje srce otaliti, najoporiju ćud ublažiti, te je na dobro potaknuti, ako se samo pravo i pazljivo pjeva. — Ovaj se kanon zove »Veliki kanon« i poradi veličine misli svojih i poradi toga, što ne sastoji kao drugi kanoni od malo tropara. Drugi kanoni sastoje od 30 tropara ili nešto više, dočim ovaj kanon sadržaje podpunih 250 tropara, a iz svakoga teče neizrečena slast i užitak. — Medju zaključne tropare ovoga kanona i medju sam kontekst umeću se po dva tropara o Mariji egipatskoj, a jedan o sv. Andriji Krećaninu tako, te svih tropara ima 320. Na svaki tropar treba trostruku metaniju učiniti; po tem bi metanija bilo blizu jednu tisuću.

Da bi nas još silnijim učinila, uplela je sv. naša pravoslavna Crkva u službu toga dana i život velike i uzorne pokornice Marije egipatske. Njezinim moćnim primjerom osokoljeni i ohrabreni podniet ćemo lako i tu spasonosnu borbu s puti i slaboćom našom. Istu tu pokornicu stavlja nam sv. Crkva za uzor i u samu nedjelju petu.

Subota Akathista.

Ali sv. Crkva brineći se nenadkriljivo za nas i naše spasenje, ne zadovoljava se tim, da nam tako moćno oružje daje u zadnjoj borbi u ruke, nego nam još k tomu diže pred oči svietlu sliku Majke preneporočne, da nas ona ojača svojim svemogućim zagovorom. Sa svom odanošću, sa svom ljubavi i sa svim pouzdanjem utecimo se k toj premožnoj Majci. »Ona je neizgorivi grm gorući, ona je nepregledana dubljina; ona je most, što vodi do neba; ona je nadzemna ljestvica, koju je Jakob vidio. Ona je božanska posuda za nepotrošnu manu; ona je razrješaj od kletve, oživljaj Adamov. Ona je presveta i prenepo-

ročna. Ona je palača jedinoga Kralja, vatreno prestolje svevišnjega vladara. Ona je ruža, koja nikad ne vene, miomiris svemirskoga kralja. Ona je riznica Nevinosti, sladkomirisni liljan, mirisni tamjan, dragocjeno miro. Ona je neorana zemlja, koja je urodila Bogom kao klasom, ona je oživjeli stol Kruha vječnoga, ona je neizcrpivo vrelo živoga napitka. Ona je ovca, koja je nosila Janje Božje, što oduzima griehe svieta; ona je žarki i mirovni oltar. Ona je sjajno jutro, koje je zasjalo Hristom-Suncem, ona razgoni tmine, svladava mrke demone. Ona je vrata, kroz koja je ušla Rieč. Ona je viša od neba, jer je Osnov zemlje u svom krilu nosila, ona je školjka, koja je božanski grimiz kralja sila obojadisala svojom krvi. — Ona je izplela svietu vienac nepleteni; ona je čuvarica, jakost, obrana i utočište sviju. Ona je zaklonište Gospodara svieta; ona je omilje angjela, dika svetaca. Ona je oživljeli raj imajući u sredini drvo života. Ona je uzrok posvećenja svih nas, ona je ures apostola. Ona je list, s kojega je rosa pogasila vatru mnogobožtva, ona je rosno runo, koje je Gedeon zagledao. Ona je luka i oslon svih žalostnih. Ona je naš ognjeni stup. Ona je utjeha svih smrtnika. Ona je peć, u kojoj se izpekao vječni hljeb Hristos Bog naš. Ona je častna slava pravoslavnih; ona je Gospodara sviju božanstveni priesto i palača i odar i „svietozarnoje« obitavalište. Ona otvara vrata raju, daje nesavladivu snagu, koji se bore za krunu života; ona gasi žar strasti, kazuje mudrost vjernikom. Ona je zemlja obećanja, kojom teče med i mlieko. Ona je neuvehla ruža, vienac uzdržljivosti, slika uskrsnuća, prikaza života angjela. Ona blaži pravednoga Sudca, njom se opraštaju mnogi griesi; ona je odielo onih, koje ne pokriva nada, ona je ljubav i nježnost; ona je ključ kraljevstva Hristova. Ona je stup djevičanstva, vrata odkupljenja. Ona je živi hram. Ona je častna slava pobožnih svećenika, nepotresni stup crkve, nerazorivi zid Carstva. Ona je nosila Onoga, koji sviet nosi, ona je hranila Onoga, koji jednim migom sav sviet hrani. Veliko tajinstvo njezina rodjenja upoznao je Mojsije u gorućem grmu, a tri mladića predkazivala to tajinstvo stojeći usred vatre, a da ne ožegoše. Ona je pobjedni znak boraca, božanski ures svih pravednika. Ona je živi oblak, koji skriva Sunce, ona je svjetlija od Heruvima i častnija od Serafima Ona sve svoje sluge izbavlja uviek od svake neprilike. U navalah strasti i zdvojnosti ona povraća mir, uljeva ufanje. Ona se stara za bolestno tielo, ona sigurno lieči oboljelu dušu. Ona je veselje žalostnih i spas one-

moglih. K njoj se još nitko ne uteče, a da uslišanja ne steče.« (Iz akathista bl. Dj.)

Eto, takva je ona, koju nam sv. Crkva u subotu »Akathista« u oči pete nedjelje kao pomoćnicu i zagovornicu u zadnjih i osudnih časovih preporučuje i predlaže! Koga se bojimo, kad takvu majku uza se imamo?

Subota s. Lazara.

Još samo nekoliko dana pa nam eto pred očima žive slike našega odkupljenja, eto božanstvenih strasti (muka) Gospodnjih, eto strahotne smrti Boga-čovjeka, eto svete strastne sedmice, najstrašnije sedmice, što su ju viekovi ikada vidjeli. Onaj, koji se sav svoj život izporedjivao Bogu Svemogućemu, koji jednim migom stvara i obara vaseljenu, jednim dahom pokreće stožeri svemira, eto sada trpi i savija se kao crv pred najnesavršenijimi, najnemoćnijimi stvorovi razumnimi. Doista, to su tvrde rieči, tko će ih slušati? pomislit će tkogod. Ali i na tu slaboću mislila je i imala ju na umu brižna majka naša, sv. Crkva. Zato je odredila, da se u subotu u oči 6. nedjelje za strastnu sedmicu okriepimo nebeskim načinom, kako se ne bismo smutili i vjeru izgubili gledajući u prividnoj nemoći Stvoritelja svieta. U tu naime subotu slavimo svemoguću silu Boga čovjeka, božansku snagu Njegovu, pokazanu na nečuvenom čudu: Uzkrišenju četirdnevnoga mrtvaca Lazara na novi život.

VI. nedj. sv. vel. posta. (Nedjelja Cvjetna.)

U šestu pako nedjelju slavimo kraljevski ulazak Hrista Gospoda u Jerusalim, kod koga je Gospod i opet pokazao tračak svoje svemoći božanske. Pokazao je, da njemu na razpolaganje, kad uzhtije, stoji sav sviet i sva priroda. Pokazao je, da ga u smrt, koja dolazi, nitko ne može siliti. Zato i slavi svoj kraljevski put u prisuću istih onih svjedoka, koji će biti svjedoci Njegova poniženja, na istom onom mjestu, gdje će se to poniženje dogadjati i izvršiti — u Jerusalimu. Uz veliku dosad u Njegovu životu nevidjenu svečanost i sjaj zauzima Gospod grad i hram Jerusalimski u posjed. Sav sviet to negledano čudo motri i divi se.

Premda je sav grad pun najljućih neprijatelja Hrista Gospoda, ne mače ipak nitko ni prstom, ne gane ni rukom, da nečuveno to slavlje sprieči. Znamenitost slavlja leži poglavito u tom, što je ono bilo vjerske naravi. Ono je bila prava litija Hrista Gospoda, sve-

čano priznanje čudesa Hristovih u obće, a napose podignuća Lazara iz mrtvih. Na toj litiji (procesiji) proglasio je narod jasno i glasno Hrista Gospoda Bogom, obećanim Mesijom. Pred Mesijom se upravo imale nositi grane od palma, maslina i mirta. Njemu se imalo po proročanstvu klicati: »Hosanna sinu Davidovu«. (Mat. 21, 15.)

»Hosanna, blagosloven koji dolazi u ime Gospodnje: blagosloveno carstvo otca našega Davida, koji dolazi. Hosanna u visinah«. (Mark. 11, 10.)

Obredi, što su se ovom prilikom razvili, bili su obredi iz svetkovine sjenica, svetkovine *Κατ' ἐξοχήν* Mesijine. Ti su obredi sadržavali formalni kraljevski pozdrav očekivanom baštiniku prestolja Davidova — obećanom Mesiji. — Časti, što su se ovom prilikom Hristu Gospodu izkazale, prorekao je već prije nekoliko stotina godina prorok Božji Zakarija upravo o Mesiji.

Sve to slavlje upriličio je Gospodin sâm svemoći svojom.

Kao da gledamo pred sobom kako na ovaj dan sija iz Spasitelja milost Božja, koja poput bujice sve vuče za sobom. Učenici, narod, nježna dječica kliču gromko i oduševljeno: »Hosanna sinu Davidovu«. Djeca viču i u crkvi, a kad Farizeji hoće da ih sprieče u vici, začuše od Spasitelja: »Ako ne budu vikali učenici i djeca, a ono će kamenje klicati.« (Luk. 19, 39. 40.) Sve se veseli, sve je nebeskim oduševljenjem zagrijano. Samo svećenici, književnici i Farizeji to slavlje zavidno motre, ali ga danas prepriečiti ne mogu, jer »njihov čas još nije došao«. — Eto dakle! Kad Gospod pusti samo zraku svoje moći na sviet, sav je sviet kao povezan, nitko se ne miče, osim onako kako Gospod hoće i dopušta.

Kod ovoga uzhitnoga blagdana, kadno je Gospod toliko veselje i oduševljenje u sav sviet (osobito u nevinu djecu) u Jerusalimu unio, gledajmo i mi, da taj blagdan osobito naša nevina dječica što sjajnije i svečanije proslave. Nikud neka ne idu taj dan bez grančice u ruci! A i mi se pridružimo oduševljenomu narodu u Jerusalimu s vjerom i ljubavi, prodirući u tajne krasote našega sv. obreda za taj dan!

Strastna sedmica.

Pripravivši nas tako sv. Crkva i oboružavši, da bez sablazni i u duhu vjere i ljubavi pribivamo stradanju Gospodinovu, i pokazavši nam da Gospod radi sve po svojoj nedokučivoj volji i mu-

drosti, uvodi nas u sam tjedan stradanja, u sedmicu božansku, u sedmicu neizcrpnih milosti i ljubavi, u sedmicu Boga-čovjeka, u sedmicu strasti i smrti Gospoda svieta.

Confecimus jejunii navigationem, et per Dei gratiam ad portum jam pervenimus: sed ne ides negligenter agamus, quod ad portum appulerimuss: imo ideo majorem curam adhibeamus, quia finem attigimus. Sic enim et gubernatores faciunt: quando navem onerariam frumento atque immani mercium mole onustam ad portus ostium inducturi sunt, anxie et sollicite curant, ne post tanta transmissa maria, in scopulum impingens oneraria, cum totis mercibus demergatur. Ita et nos metuere et sollicitos esse par est, ne sub finem mercede laborum excidamus. Ideoque major adhibenda diligentia est. Ita quoque se gerunt cursores: quum enim vident se prope bravia accessisse, tunc magis cursum accelerant; sic et athletae post mille certamina et mille victorias, quando coronarum tempus instat, tunc acrius insurgunt, ac nervos intendunt. Eodem modo et nos jam faciamus. Quod enim gubernatoribus est portus, quod cursoribus bravia, quod athletis coronae, idipsum nobis est praesens hebdomada, caput bonorum, et jam de coronis certatur. Ideoque magnam illam vocamus: non quod illius dies majores sint aliis omnibus; sunt enim alii longiores; neque quod sint numero plures, pares quippe sunt: sed quod in ea a Domino res praeclare gestae sint. In hac quippe hebdomada, quae magna dicitur, diuturna diaboli tyrannis soluta est, mors exstincta est, fortis ille vinctus est, ejusque vasa direpta sunt, peccatum sublatum, maledictum solutum, paradisus apertus est, coelum pervium factum, homines angelis commixti sunt, medius paries maceriae sublatus est, velum subductum, Deus pacis in coelum et in terram pacem attulit.

Poradi neizcrpivih milosti i dobara, što ih je ove sedmice čovječanstvo od Gospoda primilo, nije moguće sve divne dokaze svemoguće ljubavi Božje u ovom svetom tjednu pokazane točnije pregledati i razmotriti. Naša ih sveta pravoslavna katolička Crkva obširno i potresno, veličanstveno i uzvišeno u svojih odpravah za veliki tjedan niže jedan za drugim u nedostiživoj ljepoti i mudrosti. Zato vas, ljubezna braćo, upućujem osobito glede ovih dana, da s dušom i srcem proučavate prekrasni naš obred u obće, a napose ljepotu i nedostižnost njegovu u sv. velikoj sedmici. U njoj je prikazana u najsitnijih tančinah ljubav Gospodnja prema čovječanstvu počevši od odluke Njegove, da spasi na nečuven, božanski način palo čovječanstvo, pa sve do ovih naših svetih i nenadkriljenih

dana. U tom se tjednu upravo na nebeski način izprepleću sjajne pjesme, parimije i proročtva iz staroga Zavjeta s utješnimi pjesmami, apostoli i evangjeli iz novoga Zavjeta.

Iz svih tih pjesama i viesti izbija složno neizrečena ljubkost i milina ljubavi Božje prema nam kroz sve viekove.

Da pokažem razpoloženje sv. naše pravoslavne katoličke Crkve u ovom sv. tjednu, njezinu do dna srca prodiruću tugu i ljubav prema božanskom svom Zaručniku, sjajnom Mučeniku ovih divnih dana, navest ću nekoliko pjesama iz njenih odprava za strastnu sedmicu.

»Dnes glagolaše Zižditelj nebesi i zemli Svoim učenikom: Približisja čas, i prispje Juda predajaj mene, da niktože otveržetsja mene, vidja mja na krestje posredje dvoju razbojniku; straždu bo jako čelovjek, i spasu jako čelovjekoljubec vo mja vjerujuššija.«[1]

»Sija glagolet Gospod Judeom: Ljudije moi, čto sotvorih vam? ili čim vam stužih? sliepci vaša prosvjetih, prokažennija očistih, muža sušča na odrje vozstavih. Ljudije moi, čto sotvorih vam? i čto mi vozdaste? za mannu želč; za vodu ocet; za jaže ljubiti mja ko krestu mja prigvozdiste; ktomu neterplju pročeje; prizovu moja jaziki, i tii mja proslavjat so Otcem i Duhom, i az im daruju život vječnij.«[2]

»Dnes povješajetsja na drevje, na vodah zemlju povjesivij; vjencem ot ternija oblagajetsja, Angelov Car; vo ložnuju bagrjanicu oblačitsja, oblačajaj nebo oblaki; udarenije prijat, vo Jordani svobodivij Adama; gvozdmi prigvozdisja ženih cerkovnij; kopijem probodesja Sin Djevija: Poklanjajemsja strastem Tvoim Hriste, poklanjajemsja strastem Tvoim Hriste, poklanjajemsja strastem Tvoim Hriste; pokaži nam i slavnoje tvoje voskresenije.«[3]

»Strašnoje i preslavnoje tainstvo dnes djejstvujemo zritsja: neosjazajemij uderžavajetsja; vjažetsja razriešajaj Adama ot kljatvi; ispituja serdca i utrobi, nepravedno ispitujetsja; vo temnicje zatvorjajetsja, iže bezdnu zatvorivij; Pilatu predstoit, Jemuže trepetom predstojat nebesnija sili; zaušajetsja rukoju sozdanija Sozdatelj na drevo osuždajetsja, sudjaj živim i mertvim; vo grobje zaključa-

[1] Stihira pete Antifone iz „strastej Gospodnjih“.
[2] Dvanaesta Antifona iz „strastej Gospodnjih“.
[3] Petnaesta Antifona iz „straste, Gospodnjih.“

jetsja Razoritelj ada: iže vsja terpjaj miloserdno, i vsjeh spasij ot kljatvi nezlobive Gospodi slava Tebje.«[1]

»Dnes soderžit grob soderžaššago dlaniju tvar, pokrivajet kamen pokrivšago dobrodjeteliju nebesa, spit život, i ad trepeššet, i Adam ot uz razriešajetsja; slava Tvojemu smotreniju, imže soveršiv vse upokojenije vječnoje, daroval jesi nam Bože vsesvjatoje iz mertvih Tvoje voskresenije.«[2]

»Dnešnij den tajno, velikij Mojsej proobrazovaše, glagolja: i blagoslovi Bog den sedmij: sija bo jest blagoslovennaja Subbota, sej jest upokojenija den, vo onjže poči ot vsjeh djel svoih jedinorodnij Sin Božij, smotrenijem ježe na smert platiju subbotstvovav: i vo ježe bje, paki vozvraššsja voskresenijem, darova nam život vječnij, jako jedin blag i čelovjekoljubec.«[3]

»Da molčit vsjakaja plot čelovječa i da stoit so strahom i trepetom, i ničtože zemnoje vo sebje da pomišljajet: Car bo carstvujušših, i Gospod gospodstvujušših prihodit zaklatisja i datisja vo snjed vjernim. Predhodjat že Semu lici Angelstii so vsjakim Načalom i Vlastiju, mnogoočitii Heruvimi i šestokrilatii Serafimi, lica zakrivajušše, i vopijušše pjesn: Alliluja, alliluja, alliluja.«[4]

Tako eto shvaća sv. naša pravoslavna Crkva božanstvene dogodjaje velikoga tjedna, takva se eto bol izvija iz presvetih grudiju njezinih, iz svake žilice nebeskoga njezina bića gledajući strahotne muke i smrt izmedju nevinih kud i kamo najnevinijega!

A što sam ja o tih božanstvenih dogodjajih u ovoj mojoj poslanici iz prebogate riznice postnog »Trioda« u kratko vam predočio, nije drugo, nego nekoliko od bezbrojnih bisera iz dubokog zlatnog mora, te koje vam, mojim milim sinovom i Bogodarovanoj meni pastvi, uz moju otčinsku ljubav šaljem kao svetu poputnicu, da bi vas čuvala i hrabrila na duhovnom vašem putovanju diljem Bogoljubnog korizmenog vremena!

Preljubezni sinci! nastojmo ovih svetih, spasonosnih i božanskih dana oko toga, da sve naše biće tjelesno, duševno i duhovno proveja i izpuni onaj nebeski dah, osvježujući dah, što no onako miloduho, onako krepko piri iz svih naših prekrasnih obreda za uzvišenih tih dneva. — Neka Duh Gospodnji, koji očevidno duva

---

[1] Ininje: na „Gospodi vozvah" na veliki Petak.

[2] Stihira na „Hvaliteh" na jutrenji velike Subote.

[3] Slava: na „Hvaliteh" na jutrenji velike Subote.

[4] Pjesan iz sv. ilturgije na veliku Subotu.

u nebeskih tih odpravah, zalelija i zatreperi i svom našom dušom, kako bismo se ponizili, skrušili, pokajali i providne ove dane u svem veleliepju, milini i ljubavi shvatili.

Da to nebesko osjećanje što lakše u sebi uzbudimo, zadjimo češće u ove nebeske dane svi sa svojimi milimi vjernici u božanstveni perivoj tajinstvenoga našeg obreda ovih dana. Nema bilja, što ga naša duša želi, a da ne raste u bujnom tom vrtu, nema cvieta, što ga žarko sunce grije, a da u divotnom ovom perivoju moćno ne miri. Rukom sjajnih svjetila sv. naše pravoslavne Crkve, velikih otaca naših, svetih: Ivana Damaskina, Ivana Zlatoustoga, Vasilija Velikoga, Ćirila Aleksandrijskoga, Sofronija Jerusalimskoga, Andrije Krećanina i mnogih drugih obradjivan, a materinjom brigom i pažnjom sv. naše pravoslavne katoličke Crkve jednako zaljevan, šušćanstvenim pako Suncem, Višnjim Bogom zagrijavan, imajući u sredini s nenadkriljivim milosrdjem obasjano drvo života, sv. Križ Hrista Spasa, nadilazi taj tajinstveni perivoj daleko zemaljski raj. O, kako je ugodno u njegovu uzduhu boraviti!

Okusite i vidjet ćete, kako je dobar Gospod!

»Kol vozljublenna selenija tvoja Gospodi sil! želajet i skončavajetsja duša moja vo dvori Gospodnja. Blaženi živušćii vo domu Tvojem!« (Ps, 83, 1. 5.)

Ali, preljubezni sinci, sva ta slast nebeska, sve to milje duševno nas će mimoići, ne razvedrimo li duševne oči svoje rosom pokorničkih suza, ne očistimo li griešnu dušu svoju nebeskim bjelilom sv. izpoviedi, ne zagrijemo li oledjeno srce svoje vatrom ljubavi prema božanskom Mučeniku ovih dana, prema Hristu propetom, uzkliknuvši s apostolom naroda:

»Kto ni razlučit ot ljubve Božija; skorb li, ili tjesnota, ili gonenije, ili glad, ili nagota, ili bieda, ili meč; . . . . . ., ni smert ni život, ni Angeli ni načala, niže sili, ni nastojašćaja ni grjadušćaja, ni visota ni glubina, ni ina tvar kaja vozmožet nas razlučiti ot ljubve Božija, jaže o Hristje Isusje Gospodje našem.« (Rimlj. 8, 35.)

Da se to uzvišeno razpoloženje u nama probudi, te nam u sve moći prodre, pomolimo se skrušeno na koljenih, Gospodu Milosrdja:

»Vladiko Gospodi Isuse Hriste Bože naš, dolgoterpjevij o naših sogriešeniih, i daže do ninješnjago časa privedij nas, vo onjže na životvorjašćem drevje visja, blagorazumnomu razbojniku, iže vo raj putesotvoril jesi vhod, i smertiju smert razrušil jesi; očisti nas

griešnih, i nedostojnih rab tvoih: sogriešihom bo i bezzakonovahom, i niesmi dostojni vozvesti očesa naša, i vozzrieti na visotu nebesnuju, zane ostavihom put pravdi tvojeja, i hodihom vo voljah serdec naših, no molim tvoju bezmjernuju blagost: pošćadi nas Gospodi po množestvu milosti tvojeja, i spasi nas imene tvojego radi svjatago, jako isčezoša vo sujetje dnije naši, izmi nas iz ruki soprotivnago, i ostavi nam griehi (našja), i umertvi plotskoje naše mudrovanije: da vethago otloživše čelovjeka, vo novago oblečemsja, i tebje poživem našemu Vladicje i blagodjetelju, i tako tvoim posliedujušće poveljenijem, vo vječnij pokoj dostignem, idježe jest vsjeh veseljašćihsja žilišće. Ti bo jesi voistinnu istinnoje veselije, i radost ljubjašćih tja Hriste Bože naš, i tebje slavu vozsilajem, so beznačalnim tvoim Otcem, i presvjatim, i blagim, i životvorjašćim tvoim Duhom, ninje, i prisno, i vo vjeki vjekov, amin.«[1]

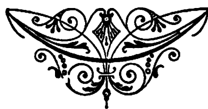
»Blagodat Gospoda našego Isusa Hrista, i ljubi Boga i Otca i obšćenije svjatago Duha so vsjemi vami, amin.« (2. Kor. 13, 13:)

U Križevcih na nedjelju mesopustnu 1897.

J u l i j v. r.
vladika.

---

[1] Molitva sv Vasilija Velikoga na IX. čas.

Sklad izmedj istočne i zapadne liturgije.

O tom svetom skladu izmedj liturgija zapadnoga i istočnoga dijela crkve Kristove na zemlji progovorio sam pred par godina u jednom drugom listu, a da izmedj njih sveti sklad biti mora, slijedi već iz toga, što su obe liturgije djelo istoga Duha svetoga — jednoga te istoga posvetitelja opće ili katoličke Kristove crkve. I samo gdje je sklad — pa u tolikoj svetinji — jest Duh sveti, a gdje je nesklad, ne može se ni govoriti tuj o svetom Duhu. Liturgija jedna i druga na zapadu i istoku u bitnosti ista, samo se u vanjštini obreda razlikuju, da je ovdje ili ondje ini ili duži ili kraći red molitava, al inače sve isto te isto, kako drukčije i ne može da bude u jedinstvenoj crkvi Kristovoj. I pošto je liturgija jedna i druga posvema skladna, očevjesni je dokaz, da je to samo jedna te ista crkva Isusova bud na zapadu bud na istoku, kako ju i Krist jednu samo i jedinstvenu za čitavi ili katolički svijet osnovao. Unum corpus et unus spiritus —, unus Dominus, una fides, unum baptisma. (Ef. 4. 5).

Sve nam je Gospodin ustanovio u zajednicu izabrav i postaviv jedan jedinstveni sbor apostolski, u kojem neka Petar usredotočuje jedinstvenost — kad više njega ne bude vidljivo na zemlji. To znači njegova odredba: tu es Petrus — super hanc petram — (Mat. 16.) pasce agnos meos, pasce oves meas (Iv. 21). Petar je prvi apostol (Mat. 10, 2.), a i apostol ujedno temeljni t. j. glavni ili punomoćni zamjenik Isusa na zemlji. To je temeljni članak vjere katoličke crkve jednako na zapadu, na istoku, na sjeveru i jugu, i ako bi mu se koj dio iznevjerio, istim časom odpao bi od zajednice i jedinstvenosti Kristove crkve. To je tako čvrsto kao $2 \times 2 = 4$. Šta je za ona doba bio Petar, danas mu je zamjenik papa, ili ako ovaj nije, neka nam se kaže, tko je drugi, a jedan mora biti, ili jedinstvenosti crkvene po odredbi Kristovoj nema. I to je ono, što jednako oba dijela crkvena priznaju za prve dobe crkvene sv. Petrovu stolicu za stolicu prvu i glavnu, i papu za vrhovnu crkvenu

glavu ili vrhovnoga vidljivoga glavara vidljive na zemlji crkve Kristove. Istočna se crkva i tako svedjer rado pozivlje na prve vjekove crkvene, navlaš na prve sabore, pače jedino na nje se oslanja, i ističe, da je tih prvih sedam vaseljenskih sabora vjera prava. I mi katolici zapadne ruke isto tvrdimo i vjerujemo, štogod su oni sabori proglasili i ustanovili, na prvom mjestu pako svi ti sabori priznavaju prvu Petrovu stolicu, i što ona opravi, reče i potvrdi, svi joj se duboko klanjaju. Kako dakle to sada, da istočna crkva, koja se oslanja i pozivlje na one vjekove i sabore, kojimi je uvjek jednaka svetinja i nepokolebivost sv. rimske i Petrove stolice, sama ta crkva da ruši glavni i temeljni članak vjere crkvene jedinstvenosti, te se opire sv. Petrovoj stolici, koju kao prvu i glavnu stolicu apostolsku svi Oci i sabori istočni u velike priznavaju i uznašaju. A kad to danas poslje onoga raskola za volju neprijatelju i svomu i našemu, ona radi, neka upita samu sebe, da li se nalazi još na čvrstom temelju crkvene jedinstvenosti, na onoj hridi — petri —, na kojoj Gospodin sazda crkvu svoju na zemlji, ili da li nije van kruga ove jedinstvenosti? Tu ne odlučuju ničiji hiri ni predsude, nego sama facta, sama i samcata istina. Ele dakle braćo istočani! — Sve na stran, pa za istinom i istinitim spasom! Nećete postati time ni Latini ni Rimljani, kao što niste danas ni Grci ni Carigradjani zato, što ste istočani, nego ste Slaveni kao i mi — braća slavenska. Nismo ni mi Slaveni na zapadu zato ni Latini ni Rimljani, što se stare pravovjerne ili ortodoksne (pravoslavne) vjere držimo držeć se čvrstoga temelja crkve, što ga postavi Gospodin svima u zajednicu i jedinstvenost, nego smo i ostajemo Slaveni — što Hrvati, što Česi i t. d., ali svedjer vijerni Kristu katolici. U kolo vas dakle s nama staro, zajedničko, jedinstveno, da se ojačimo i okriepimo na bratskim grudima — a u zajedničkoj nam po Kristu osnovanoj crkvi i vjeri. Niti će vam trpiti vaša osebujna liturgija, ni posebni liturgični jezici, sve bo te svetinje stečevinâ istoka visoko štuje i štovati mora stolica Petrova. Sve dakle i svetinje vaše osebujne i liturgične ostaju vam netaknute, samo osovite se s novič na glavni temelj stare zajednice i dogmatičke jedinstvenosti svete Kristove crkve —, i sve je opet u starom i svetom redu.

Za prvih još vjekova crkve, dok u punom vjerskom skladu bijaše istok sa zapadom, obe su liturgije kao zalog svetinje vjerskoga sklada i crkvene jedinstvenosti. U nutrnjoj ili životnoj

bitnosti jedna i druga jesu jedna te ista, samo vanjsko odijelo jim se u nječem luči, što ne mijenja ništa u stvari, već pače vanjska raznolikost još jih više krasi i uznaša, kako je crkva ta čarobna zaručnica Kristova već po sebi, jer je za sve narode osnovana jedna — bujne vanjštine: regina in vestitu deaurato circumdata varietate — kraljica u odori zlatnoj ukrašena s raznovrstnosti«. Pa: omnis gloria ejus filiae regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus — sva je kćeri kraljevoj slava u nutrinji, haljina joj je ali raznoličnim zlatom iskićena (ps. 44. 10. 14). Divno patre ovamo preznamenite ove riječi ovjenčanoga pjesnika I ja ću o tom svetom skladu izmedj obaju liturgija do brza još progovoriti, neka se u svem ama baš na vlas slažu u svim liturgičnim djelovima krom kojekakvih baš neznatnih razlika vanjskih, a sada ću samo obazrijeti se na odluke stvorene u sinodi u Lembergu god 1891. za grko-katolike, da i iz toga proizbije na vidjelo samo sveti sklad izmedj liturgija istoka i zapada.

Pri točki o sakramentima ne uvadja sinod nikakve promjene, samo ustanovljuje, da podijeljenje sakramenta krsta ima bivati polijevanjem, Gospodin bo Isus prvi je na taj način krst primio — po rukama Ivanovim, i mnogo je shodnije polijevanje nego umočivanje. Gledeć na potvrdu, ostaje sinod pri starom običaju istočne crkve, naime da se taj sakramenat »extraordinario jure et delegata ab episcopo facultate ex apostolicae sedis dispensatione« podijeljuje neposredno za krstom. Sva je prilika, da je u istočnoj crkvi prešlo u običaj neposredno odma poslje krsta podijeliti kršćeniku sakramenat krizme ili potvrde stoga, što bijaše propisano kao opće pravilo po čitavu crkvu, da se imade kršćenika neposredno za krstom krizmom pomazati. To i danas biva pri podijeljivanju krsta u katoličkoj crkvi zapadne strane, da svećenik kršćenika neposredno poslje krsta krizmom pomaže na glavi, nu al podijeljivanje sakramenta krizme ili potvrde kao takvoga obavljaju biskupi ili apostoli usljed prastare predaje crkvene.

Kod oltarnoga sakramenta čine oblik riječi Kristove: hoc est corpus meum — ovo je tijelo moje i t. d. negledeć na tvrdnju odijeljene braće, koji kao bitni dio pretvorbe drže još i epiklezu ili sazov duha svetoga. Da je Gospodin hotio i epiklezu imati pri pretvorbi kod mise , bio bi to izrično ustanovio, nu sv. pismo za nikakvu epiklezu u toj točki nezna. Istočna predaja govori o epiklezi, ali nikada kao o bitnom dijelu pretvorbe, već više iz štovanja

spram sv. Duha, kojom je krijeposti postao Isus čovjekom. Pa izrekao il neizrekao misnik riječi epikleze baš pri pretvorbi, Duh sveti svakako tuj kao u opće u crkvi imade svoju djelatnost, izrekli mi tu epiklezu ili prije, ili sada ili poslje pretvorbe. Nikako pak ne može se bitnim dijelom pretvorbe smatrati. I zapadna crkva imade epiklezu pri misi, nu i prije i poslje pretvorbe, dakle nije protiv epikleze, pošto je sve to djelo sv. Duha, ali drži se strogo naredbe Isusove pri ustanovi istoga sakramenta. Što bo nije Isus učinio, ne smijemo ni mi il dodavati ili oduzeti, bitnoj ustanovi presvetog sakramenta.

I glede na pričest čini pomenuti sinod njeke propise, naime, da se sv. pričest podijeljuje pri misi pod dvjema prilikama, nu ako bi prilike vina za to vrijeme ponestalo, da se podnipošto nesmjede dolijati neposvećena vina, te ako nema više euharistije u kaležu pod obima prilikama, a još imade pričesnika, neka jih svećenik pod jednom prilikom pričesti kao i pri poputbini. Kada to na isto dodje, pričestio se ja pod jednom ili drugom ili obima prilikama, kao što jedna i druga crkva dogmatično drži, onda za svakoga valjaju riječi Gospodinove: tko tijelo moje blaguje i krv moju pije i t. d.

Gledom na sakramenat pokore opominje sinod dušobrižnike, da potiču vjernike bar na trokratnu ispovjed u godini: o Božiću, Uskrsu i vel. Gospodji, a strogo zabranjuje u to ime od pokornika makar koj primati dar. Neka su ujedno pridržani grijesi ili reservata svećenstvu dobro poznati, pa neka se propisi u tom pogledu savjesno vrše. — Sakramenat zadnje pomasti neka se u pokraćenom obliku i to po jednom svećeniku podijeljuje, ne po sedmerici njih kao u grčkom obredu. Svaki sakramenat dijeli samo jedna posvećena osoba, pa zašto bi zadnju pomast sedam njih dijelilo, kad je to samo jedan sakramenat, onda bi i sv. red imalo sedam biskupa dijeliti, kao što imade taj sakramenat sedam stupnjeva? Pa onda težko se i može dobiti svaki put sedam svećenika, a što onda kada smrt ne čeka, a toliki broj svećenika nema? — Odnosno na sakramenat sv. reda izda sinod njeke nove propise, a u bitnosti ostaje sve isto. Važnu pak odredbu stvori o sakramentu ženidbe, koja glasi: neka se čuvaju župnici, da ne blagoslove ženidbu onih, koji su nezakonito prešli iz zapadnoga obreda na istočni, nego neka prije ispitaju o zakonitosti takvoga prelaza, jer ako bi prelaz bio s jedne ili druge strane nezakonit, ženidba ne valja, biva što nije pred vlastitim župnikom obavljena.

Govoreć sinod o javnom bogoštovju ističe različnost obreda u katoličkoj crkvi, što sve samo veličanstvo crkve Božje na zemlji uznaša.

Jedna je liturgija u vanjskom obredu ljepša od druge, kao da se natječu, koja li će vanjskim načinom bolje iznijeti nutrinju svetinje. Sve liturgije crkvom priznate jednako su svete i uzvišene, i sve jednako crkva štuje. Poznato je, da je liturgija istočna trovrsna u glavnom: liturgija sv. Bazilija, sv. Ivana Hrizostoma i sv. pape Gregora. Dakle ipak papi jednu od svojih liturgija istočna crkva zahvaljuje, pa zašto onda od institucije sv. stolice toliko zazirati, kada je papa zajednička vrhovna crkvena glava od prvoga postanka i starih vjekova crkve? Papa eto i jedan dio liturgije istoku daje, i istočna ga crkva primi, a danas se zazire već od evropejskoga koledara samo i najviše zato, jer je uveden inicijativom pape. Bože moj, zašto te predsude! Imali bi se već jedared rasapiti i zdravo progledati, ta jurve smo na izmaku 19. vieka.

Prva pomenutih liturgija obavlja se usljed propisa rubrikalnih deset puta u crkv. godini, druga bar po nedjeljama i blagdanima, prem sinod želi, da bi ju svećenici svaki dan svetili, pa da i ne imali stipendija za nju. Treća liturgija ili missa praesanctificatorum — preosvještanih darov neka se obavlja svake srijede i petka u korizmi, kao i prva tri dana vel. nedjelje. Na slijedeće dane nesmije biti mise: u petak pred Božićem, pred Bogojavljenjem i na vel. petak. Samo jedna i to pjevana misa smije biti: na badnjak pred Božićem, pred Bogojavljenjem, na vel. četvrtak i vel. subotu. Bude li više svećenika, neka čine zajedničku misu ili misu sabornu, a. na prikazanje žrtve valja se cijelom savjesti i pobožnosti pripraviti Svećenik mora se s najvećom poniznošću i pobožnošću približiti k oltaru Gospodnjem i mora da je na tašte od 12 sati noći do časa mise, pa radi počitanja spram tijela Gospodnjega i što dostojnije prikazanje presv. žrtve kao i za izbjeći svakoj sablazni, valja se pred misom uzdržati od pušenja. Dostojno treba se pripraviti k misi molitvom časoslova, kako ga je sinod skratio, a i propisanom pripravnom molitvom. Misa ne smije se obaviti ni predugo ni prebrzo, e da tiha misa traje po sata, nu nikako više od $^3/_4$ sata. Rubrike misne valja strogo vršiti, a poslje obavljene sv. žrtve dostojnu učiniti Gospodinu zahvalnicu, kako je propisano.

Beviar je svećenstvu sinod shodno uredila i shodne dala upute, jer što radi prvašnje dužine istočnoga časoslova, što radi pomanj-

kanja potrebitih naredaba, ostao je breviar napušten, kako ne bijaše jasno, da li svećenika ova molitva sub gravi obvezuje, ili ju u opće mora obavljati.

Tek ovaj sinod ustanovi strogu odredbu, da je svaki svećenik strogo na časoslov obvezan, jer to nije privatna molitva nego molitva javna u ime crkve za sve vijernike Bogu prikazana. Ovo su osam dijelova časoslova: vesperae — completorij — mesonyktion (polnoćnica), matutin, prima, tertia, sexta, nona. Kod nas zapadnjaka nema diela mesonyktiona, ali imademo laudes. U stvari samoj isto je te isto, kako ću već opširnije taj sveti sklad izmedj jednoga i drugoga oficija posebnim člankom izvesti. Pošto bijaše molitva i zbilja preduga, kako u opće sva liturgija istočna često se predugo vuče, što jamačno nije na osobito sazdanje puka, osobito u naše sadanje doba, na mudri način skraćen je brevir po sinodi ali tako, da se ništa ne izgubi od zaklada sv. otaca, te se svaki dan časoslov recitira, nu svaki dan se jedan dio od pojedinih glavnih dijelova ispusti Tako n. pr. »prima« sastoji se od tri psalma, ali od ovih moli se prvi u ponedjeljak, drugi u utorak, treći u srijedu i opet izmjenice itd.

Izdani su propisi takodjer glede na obavljanje inih pobožnosti, kojima obiluje istočna crkva. Kod izloženja presv. sakramenta imade gorjeti bar 6 voštanica. Uredjuje se crkveno pojanje, a zatim dolazi odjel o blagdanima. Istočna crkva govoreć usploh ne zna za blagdan »Tijelovo«, makar o tom blagdanu nigdje se nije otvoreno izrazila, ali dogmatično smo jedno, bio to sad ovdje prilika kruha kvasnoga ili nekvasnoga, samo neka je kruh, jer kvas nečini kruh kruhom, nego brašno i voda. Nu ako usploh istočna crkva za taj blagdan nezna, svakako je hvaliti Bogu, da pojedini dijelovi te crkve sve to više pristaju uz ovu svečanu i javnu proslavu Tijela Isusova, pa i ovaj sinod propisuje svetkovati Tijelovo, samo ne u četvrtak, kako ga slavi zapadni dio crkve, nego odma slijedeće nedjelje. Pa dobro! Neka smo i u tom skladni.

Najljepše djelo sinoda gledeć na poredanje i svetkovanje blagdana jest izradba posebnoga oficija za blagdan neporočnoga začeća majke Božje Marije. Prije toga dakako ne bijaše, i danas se istočna crkva ne toliko u dogmatičnom načelu, jer i ona slavi neporočnu svetinju Bogorodice u sav mah, samo da ne ispovjeda izrično istu dogmu, što će sigurno vremenom uraditi, jer nije moguće, da neće jednom priznati svečano i otvoreno onu povlast i počast Bogorodice, koju toliko slavi skupa s nama žalibože neprijateljem svojim i našim

zavedeni istok. Isprositi će mu Bogorodica tu milost — čvrsto se nadamo, kako osobitim veseljem, svoga bratskoga srca motrimo da se biserdogmi ovoj eto sve to više približuju dijelovi crkve istočne.

Prije — i danas gdje našega blagdana nema — zove se ta spomen: »zacatje sv. Anni«, pa oficij i spomen toga dana više ide sv. Anu nego bl. Djevicu. S toga držao je sinod taj oficij za blagdan neporočnoga začeća Bogorodice nedostatnim već od duže vremena, te sada odluči izraditi novi oficij, koju zadaću povjeri duhovniku grč.-kat. sjemenista u Lembergu Izidoru Dolnicki. Stogodj je sastavitelj ljepšega mogao naći o Mariji u sv. pismu i u knjigama sv. otaca, sabrao je u jednu kitu i stvori velebno djelo, koje je Rim začudilo, te odma ·lobi potvrdu i dozvolu, a rukopis mu u Vatikanski arhiv za sva vremena pohranjen. Tako će oficij posve jednostavnoga svećenika uz oficije sv. Ivana Damascena i Tome Akvinjana slavu Boga i Bogorodice do na kraj svijeta u šir i duž naviještati.

Slijedi odsjek o štovanju svetaca, sv. ostanaka i slika, ophodima i t. d. Svece Božje svima je jednako častiti, je svi smo jedna crkva Gospodnja i djeca Stvorca Boga. E kad bi se bar jednom u koledaru crkvenom složili bar u poredanju zapovjedanih svetaka, da nismo jedan drugomu na sablazan, a za ini poredak svetačkih dana nebi toliko ni govorili, da smo bar u glavnom skladni. Uz zajedničke nam blagdane neka bi slobodno istočni dio crkve prednost davao svecima zaslužnijim za istočni dio, a zapad svecima, zaslužnijim za dio zapadni. Tko bi komu zamjerio ali rekoh, bar da se složimo u svetkovanju zajedničkih nam i zapovjedanih blagdana, kad već ino nije moguće. Koledar evo Gregorski primljen je eto od čitavog znanstvenog svijeta, jer odgovara svim astranomičkim zahtjevima i t. d., dok se stari Julijanski koledar ukazuje i zbilja nazadno pogrješan. Zašto dakle biti tjesnogrudnim, zašto se cijepati od svega prosvjetnoga i napednoga svijeta stvarajuć i u tomu vjek ubitačni separatizam te radi koječijih hira podržavati raskol, gdje ga ne treba, pače gdje na zator i ruglo služi općemu, naposeb našemu Slavenskomu napretku?

Gruber.

Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupljuju.

VIII Prigovara se odijeljenoj našoj braći, da su tužitelji nam nepijateljski.

(Nastavak.)

12. Po pravu civilnom i kanoničkom praescriptio reći se svaki prigovor, kojim se odbija tužba, a u zaštitu uzima posjednik iz pravnih razloga. A u užem smislu znači zakònom ustanovljeno vrijeme da se postigne kakovo pravo; zato se i sama praescriptio zove neko pravo, komu je uzrok vrijeme.

Tertulijanu praescriptio ne znači strogo ubojit prigovor, što potječe iz vremena ili odatle, što koju stvar kroz vrijeme zakonom opredijeljeno posjedovasmo ili što se kojim pravom služismo ili što se drugi tko kroz dugo vremena prestade služiti ovim ili onim pravom. Još manje znači tu praescriptio postignuće prava posjeda ili oduzimanje prava tudjega usljed vremena zakonom ustanovljena. Nego u opće Tertulijanu praescriptio znači prigovor, kojim se ustaje bud na samoga tužitelja s razloga što mu ne pripada pravo tužbe, ili što ne poznaje stvari o kojoj se radi, ili što je tudjinac, izopćen, i tako dalje; bud na svjedoke ili na samoga suca. Prema tomu reći će kod Tertulijana praescriptiones općenita obrana i općeniti prigovori sv. crkve, kojima se suzbijaju i uništuju napadaji inovjeraca.

13. Tertulijan ustaje na krivovjerce prigovarajuć im, da nemaju prava ustati kao tužitelji proti crkvi katoličkoj. Sljedbenici pak istočne nesjedinjene crkve, prije nego nastade raspra o vjeri, prije nego se odijeliše od crkve katoličke, bijahu katolicima kao braća: s nama zajedno crkvu katoličku smatrahu svojom majkom; njezin ugled kao najviši poslije Boga poštivahu u vjerskim stvarima. A kad nastade nesloga, parba, mnoge pojedine crkve odrekoše se prava bratimstva; optužiše majku svoju, ugled joj prezreše, pod-

ložnike njezine slabe i nestalne sa sobom povukoše. Pravom sveti Ciprijan (de unit Eccl.) reče: „Zar si onaj misli, da je s Kristom, koji proti svećenicima Kristovim radi, koji se od društva klera Kristova i naroda (Kristova) odvaja? on nosi oružje proti crkvi, ustaje na naredbe Božje: protivnik oltaru, prevratnik žrtvi Kristovoj, nevjeran vjeri, oskvrnitelj nauka, neposlušan sluga, bezbožan sin, neprijateljski brat"

A budući da po pravu niti takova braća, niti takovi sinovi, niti takovi podložnici nemaju prava optužiti braću, roditelje, poglavare, to se sljedbenici istočne nesjedinjene crkve, jer se ne mogu iskazati zakonitim, ne smiju pripustiti kao tužitelji proti crkvi katoličkoj, nego im treba tužbu odbiti i odstranit ih od svake parbe, jer su im prigovori neprijateljski.

Tako prigovara Tertulijan (gl. 12) svim odmetnicima i krivovjercima, svima, koji se od crkve katoličke odvojiše, rekavši, da se od njih nema nitko učiti istinama vjerskim: „Nama kad bi još uvijek valjalo tražiti, gdje bi ipak trebalo tražiti? Zar kod heretika, gdje je sve drugačije i protivno našoj istini, a kamo nam je zabranjeno pristupiti? Koji se sluga nada, da će hranu dobiti od ljudi, koji su strani, da ne reknem, koji su neprijatelji njegovu gospodaru? Koji vojnik misli, da će dar ili plaću dobiti od nesaveznih, da ne reknem od neprijateljskih kraljeva, osim ako je upravo uskok i bjegunac i prevratnik? I ona je starica pod svojim krovom svoj dram tražila; i onaj je kucalac na vratima susjedovim kucao; i ona udovica nije neprijateljskoga premda tvrda srca suca molila. Nikoga ono ne podiže, što ga ruši. Nikoga ono ne rasvjetljuje, što ga potamnjuje. Tražimo dakle u svojem i od svojih i od svoga: i to samo ono, o čem može nastati pitanje ne dirajuć u pravilo vjere".

A u gl. 16. medju ostalim veli: „Naša vjera treba da sluša Apostola, koji zabranjuje puštat se u prepirke, pristajati uz nove riječi, sastajat se sa heretikom poslije jedne opomene, ne poslije prepirke. Na toliko je zabranjivao pravdanje, navodeć opominjanje samo kano razlog sastajanju sa herticima, i to jednu samu opomenu, jer naime nije kršćanin (katolik): da se ne bi činilo, da ga treba opominjati na način, kako se običaje kršćanin (katolik) opominjati jedan i dvaput, i to pred dvima ili trima svjedocima, dočim je upravo zato (heretik) zaslužio kaznu, što se s njim ne smije puštati u prepirku".

14. To potvrdjuje sv. Augustin (de util. cred. c. 6.): „Tko

je ikad mislio, da će mu Aristotelove duboke i tamne knjige (najbolje) tumačiti Aristotelov neprijatelj, da govorim o tim znanostima, u kojima čitatelj može pasti, a da ne bude bezbožan? Tko će čitati ili se učiti geometriji Arhimedovoj uz učitelja Epikura, koji je proti njoj puno toga tvrdoglavo raspravljao, a da o njoj, koliko mislim, ništa nije razumio? A jesu li ova pisma zakona skroz jasna na koja oni kao svima protumačena badava i bezuspješno navaljuju? Ali se čini, da (katolici) u njima puno toga neskladno kazuju. A tko to tvrdi? neprijatelji, bilo iz ma kakova mu drago razloga, jer o tom se tu ne pita, ali svakako neprijatelji".

15. Ne smijemo dakle sljedbenikâ istočne nesjedinjene crkve saslušati kao tužitelje, jer oni tuže braću svoju; jer majku svoju ruglu izvrgavaju; jer poglavare crkve napadaju. Ne smije bo se nitko istini vjerskoj učiti od naših neprijatelja; nego ju valja tražiti u našem, i od naših i od našega, i to jedino u onom, o čem može nastati pitanje ne dirajuć u pravilo vjere.

XI. Prigovara se odijeljenoj našoj braći, da su tužitelji izopćeni iz crkve Kristove.

16. Focij i njegovi sljedbenici izključeni su iz crkve katoličke, koju su prije i sami priznavali crkvom Kristovom. Zato im valja svaku tužbu odbiti, niti se mogu pravom pripustiti, da se prepiru o istom sv. pismu.

Reći će po koji, da su oni istina isključeni iz crkve katoličke ali protupravno, jer da oni samo htjedoše ispraviti bludnje crkve katoličke, i da se u tu svrhu poslužiše dokazima iz sv. pisma, pa ništa nova u crkvu Kristovu ne uvedoše.

Nu htjeti crkvu katoličku okriviti s kakove bludnje, jest nepodnosljiva bludnja. Čuj što Tertulijan (gl. 15) o tom prigovoru veli: „Ali oni i o pismima raspravljaju i iz pisama dokazuju. Od drugud li mogu govoriti o stvarim vjerskim, ako ne iz pisama vjerskih?" Prije svega ne pita se, da li su šta nova pronašli; da li su svoje tvrdnje dobro ili zlo dokazivali, što si svi jednako svojataju. Dosta je, da su izobćeni, i da ih ne treba ni čuti.

Dobro zato govori Tertulijan (gl. 30): „Gdje bijaše onda Marcion, taj pontički brodar, stoik? gdje li tada bješe Valentin, platonik? Zna bo se, da njih nekoć nije bilo, pa da su za vladanja Antoninova najprije nauk katolički kod rimske crkve vjerovali, dok nisu za pape Eleuterija zbog svoje nemirne uvijek radoznalosti,

kojom braću takodjer kvariše, jedanput, pa drugi put bili (iz crkve) izbačeni, i to Marcion sa svojima dvije stotine srebrenjaka, koje je crkvi bio donesao, ter napokon dok nisu za uvijek bili prognani i otrov svojih nauka stali raširivati".

Tako i Focij, koji na silu htjede biti patrijarh carigradski, s nama se je držao katoličkoga nauka, dok nije zbog svoje uvijek nemirne radoznalosti, kojom je i druge pobunio, bio od raznih papa izopćen: od Nikole I. g. (863), od Hadrijana II (g. 869), od Ivana VIII. (g. 881). A i od samih careva bio je Focij u dvaput svrgnut: od Bazilija I. i od sina njegova Leona, koji je Focija prognao u samostan (g. 886), što je bio za njega zadnji i smrtni udarac.

17. Recimo sa sv. Ciprijanom: „Što se pak predragi brate tiče osobe Novacijana (Focija i t. d.), o kom želiš, da ti pišem, kakovu je herezu uveo, znaj, da nam ponajprije ne treba biti radoznalima, što on nauča, kad napolju nauča. Bio on tko mu drago i kakav mu drago, kršćanin (katolik) nije, koji u crkvi Kristovoj nije" (Ep. 52).

X. Prigovara se našoj odijeljenoj braći, da su tužitelji u stvari, koje ne poznavaju.

18. Onoga tužitelja treba odbiti, koji koga tuži za stvar, koje ne poznaje. A svi odijeljeni od naše crkve katoličke imaju se takovima smatrati, jer dok se medju sobom i te kako razlikuju u vjeri u tom se slažu, što žele i idu za tim, da nas reformiraju, premda ništa ne navode, zašto je od potrebe, da nas nesjedinjena istočna ili luteranska ili kalvinska ili anglikanska crkva reformira, a ne tko drugi.

Prekrasno upravo o tom predmetu Tertulijan (10) govori: „Smisao pak te rečenice (tražite i naći ćete) troje sačinjava: stvar, vrijeme, način. Stvar, da prosudiš, što treba istražiti; vrijeme, kada; način, dokle. Treba dakle tražiti što je Krist naučao; dakako, kad ne nadješ; dakako, dokle ne nadješ. Bit ćeš našao, kada uzvjeruješ. Jer ne bi bio vjerovao, da nisi našao; kano što ne bi bio ni tražio van u svrhu da nadješ. Zato dakle tražiš, da nadješ; a zato nalaziš, da vjeruješ. Svakomu spominjanju, da treba tražiti i naći, kraj si učinio vjerujuć. Taj ti je način opredijelio sam plod (svrha) istraživanja. Tu ti je granicu stavio sam onaj, koji ne će da drugo vjeruješ, nego on, što je on naučao, pa zato ne će ni da dalje tražiš".

„U ostalom ako zato, što su drugi puno drugoga koješta naučali, toliko treba istraživati, koliko se može naći, uvijek ćemo istraživati, i nikada ne ćemo vjerovati. Jer gdje će biti konac istraživanju? gdje meta vjerovanju? gdje kraj nalažanju? kod Marciona li? ali i Valentin tvrdi: Tražite i naći ćete. Kod Valentina li? ali i Apelles udarit će na me istom izjavom, i Ebion i Simon, i sve redom sekte nemaju drugo, čim da mi se nametnu ter me sebi usvoje. Ne ću dakle biti nigdje, kad mi svagdje govore: Tražite i naći ćete, ter ću biti kano da nisam nigdje, kano da nisam nikada obuhvatio (našao) ono, što je Krist naučao, ono, što treba tražiti, što valja vjerovati".

19. Istim pravom govorimo: U toliko nam valja istraživati, u koliko možemo naći. Jer ako nam je uvijek istraživati, i ako nikada ne trebamo da vjerujemo, koja će napokon biti svrha iztraživanju? gdje će trebati vjerovati? gdje li naći? kod istočne li nesjedinjene crkve? Ali i luteranska crkva predlaže, da u nje tražim i njoj se povjerim, da me reformira. Kod kalvinske li crkve? ali i anglikanska viče, da se od nje moram dati ispraviti i prenačiniti A i drugi svi redom nekatolici nemaju ništa drugoga, čim da mi se nametnu i čim da me k sebi privedu. Ne ću dakle biti nigdje, dok me odasvud saletaju. I ako odlučim, da mi osim katolikâ valja druge slušati, nema razloga, zašto mi je jedne predpostaviti drugima, zašto mi je ove slušati, a ne druge. Ako je pak to neskladno, onda mi ne treba ni Focija, ni Lutera, ni Kalvina, ni Zvinglija slušati; jer oni nemaju ništa drugo, čim da mi se nametnu, nego to, da mi svi jednako obećaju, da će me reformirati; a svi jednako pokazuju, da same stvari, o kojoj se radi, ne poznavaju, jer hoće, da ne budem nigdje, dok me odasvud saletaju.

XI. Prigovara se odijeljenoj braći, da su tužitelji nezakoniti.

Ne smije se onaj tužitelj pripustiti k tužbi, koji nema na nju nikakova prava. Budući da naime samo od onih valja primiti propovijedanje prave vjere, koji su bud posredno bud neposredno poslani od Boga; i budući da nitko nema prava svojatat si vlast ustanovljivat i upravljati crkve Kristove, ako je nije od Boga primio: pravom prigovori Tertulijan inovjercima; da bi se morali iskazati kao osobe zakonite, kad tuže; a jer se ne mogu zakonitima iskazati, to je od potrebe, da im se tužba usljed te nezakonitosti obustavi i odbije.

21. Evo kako o tom predmetu Tertulijan (30) govori: „Želim, da mi pokažu, iz kojega su auktoriteta proizašli . . . Neka dokažu, da su novi apostoli; neka dokažu, da je Krist opet sišao, opet naučao, da su ga opet razapeli, da je opet umro, opet uskrsnuo; jer tako on čini apostole, da im je povrh toga dao i moć, neka bi ista čudesa tvorili, koja i on. Hoću da i njihovu moć (protivničku) navedem, al spoznajem, da im je najveća snaga u tom, da se s apostolima natjecaju radeći (uvijek njima) protivno . . . (37). Pravom im valja kazati: Tko ste vi? kada i odakle dodjoste? šta radite u mojem vi ne moji? Kojim pravom, Marcione, siječeš šumu moju? čijom dozvolom, Valentine, vrutke moje (k sebi) navraćaš? čijom vlašću, Appelles, granice moje diraš? šta vi ostali tu po svojoj volji sijete i pasete?“

22. Tako valja i našoj odijeljenoj braći kazati: Dokažite, da ste vi novi apostoli: ili dokažite, tko ste vi; kada i odakle dodjoste. Kojim pravom našu šumu siječete, naša vrela navraćate, naše granice dirate, po svojoj volji sijete i pasete? Neka slobodno što hoće navedu, a onda neka dokažu, da to isto nisu takodjer naveli i Nestorijanci i Arijanci i svi krivovjerci, koji su se prije njih od naše crkve odijelili.

Tko hoće da crkvu reformira, treba da dokaže, da ima u crkvi poslanstvo od Boga ili redovito ili vanredno. To je, što naša braća ne mogu dokazati, jer Focij toga poslanstva ni redovitoga ni vanrednoga nije imao, tako da se na njega i te kako Tertulijanove riječi dadu uporaviti: „Želim, da mi pokažu, iz kojega su auktoriteta proizašli“, pošto se iz povijesti vidi, da on toga auktoriteta nije imao, a po tom da ga ni drugima nije mogao dati. Zato Focija i njegove sljedbenike, kojima se može godina točno naznačiti, kada su, od nikoga neposlani, sami od sebe nastali, u srce gadjaju Tertulijanove rieči: Tko ste vi? kada i odakle dodjoste? Kojim pravom našu šumu siječete, naša vrela navraćate, naše granice dirate, po svojoj volji sijete i pasete?

XII. Prigovara se odijeljenoj braći, da ne priznavaju cijeloga sv. pisma.

23. Naša braća neke knjige sv. pisma ne priznaju svetima, naime knjige takozvane deuterokanonske, premda ih crkva katolička priznaje svetima i premda ih je i istočna nesjedinjena crkva, prije nego se je od nas odijelila, takovima priznavala. Zato im valja svaku

tužbu na katoličku crkvu odbiti, prije nego li povrate knjige, koje svojevoljno zabaciše. Nepravedno bo je, da na katoličku crkvu kao na krivca napane istočna nesjedinjena crkva, i da se ta tužba primi prije nego li se crkvi katoličkoj njezin posjed (cjelokupnoga sv. pisma) povrati, tim više, što ona, dok je u posjedu cijeloga pisma, puno je spremnija i bolje naoružana za parbu i boj, koji se proti njoj vodi. Hoće li dakle crkva istočna nesjedinjena, da joj se sasluša tužba iz kanoničkih knjiga proti katoličkoj crkvi, od potrebe je, da joj se povrati njezin posjed, naime da joj se priznaju njezine deutero-kanonske knjige.

I pravom se to traži; jer tko crkvu katoličku napada, a počima od svojevoljno zaplijenjenih knjiga, nema se ni saslušati. Ta što je nepravednije, nego crkvu katoličku potegnuti na sud, pošto si joj po volji zaplijenio dijel ne malen njezina posjeda? Ako bo u svojem pravdanju što navedemo iz knjige o Tobiji, ne će se priznati posjed naš; prama tomu iz te knjige ne ćemo ništa proti takovima opraviti.

Braća naša ne priznavaju nekih knjiga sv. pisma; upravo zato ne smiju se pripustiti k borbi ili k prepirci prije nego li ne povrate (zaplijenjene knjige) ter nas ne priznaju zakonitim posjednicima knjiga, koje oni zabacuju.

24. Ali naša braća ne samo zabacuju neke knjige sv. pisma, nego oni i one knjige, koje s nama zajedno prihvaćuju, po svojoj miloj volji tumače prilagodjujuć ih svojim zabludama.

Krasno o tom predmetu govori Tertulijan (38): „Onamo dakle spada iskvarenje pisama i tumačenja, gdje se nalazi različan nauk. One naime natjera nužda, drugačije priudesiti vrela nauke (t. j. sv. pismo), koji si preduzeše, drugačije naučati. Inače ne bi bili mogli drugačije naučati, da nisu imali, odakle da drugačije naučaju. Kao što njima ne bi bilo pošlo za rukom, iskvariti nauk, da nisu iskvarili vrela (nauke); tako i u nas ne bi bio cio nauk, da nije cijelo ono, čim se nauk raspravlja. Jer što nam je protivno u našem? šta od svoga unesosmo, da šta protivno onomu, što se u pismima nalazi, ispravimo oduzimajuć šta ili šta pridodajuć ili mijenjajuć? Što jesmo, to su pisma od svojega početka po njima smo (što jesmo) i prije nego je drugačije bilo, i prije nego ste ih vi promijenili. A budući da je svaka promjena kasnija, jer proizlazi iz zavidna revnovanja, koje nije nikada prije ni kućno od onoga, za čim se revnuje; to je svakomu pametnu tako nevjerojatno, da smo mi u pisma unesli

krivi smisao, koji smo od početka i prvi, kao što je nevjerojatno, da oni nisu unesli, koji su i kašnji i protivni."

XIII. Prigovara se odijeljenoj braći, da im vrela nauke nemaju potrebita ugleda (auktoriteta).

25. Ako po civilnom zakonu valja pronaći, što je pravedno što ili nepravedno, zahman u onoga pitaš za pravdu, komu nije ni jedan zakon autentičan, komu nijedan kraljev reskript nema auktoriteta.

Isto tako ako iz sv. pisma valja pronaći, što da vjernici vjeruju ili ne vjeruju, u taman se od onoga iziskuje poduka o svem što treba vjerovati, komu sv. pismo nije autentično, komu riječ Božja, kakova je sada, nema auktoriteta.

Nu naša braća nemaju autentična prevoda sv. pisma. Oni ne priznavaju naše Vulgate. Originalni tekst u toliko je autentičan, u koliko se podudara sa autografom proizašlim od samih proroka, apostola i evangjelista. Ali autografa sada nema. Oni dakle nemaju dostatne sigurnosti, odakle bi mogli i smjeli suditi, da se biblija, kako se sada od njih prevedena nalazi, podudara sa samim pismima bogoduhih pisaca; prema tomu nemaju dostatne sigurnosti, da im se prevod podudara sa sv. pismom.

Uzalud se je dakle prepirati s onima o sv. pismu, kojima ni jedno pismo, kako sad opstoji, nije autentično, kojima ni jedan dokaz, uzet iz pisma, ne proizvire iz auktoriteta.

Evo kako Tertulijan o sličnim stvarima govori: „Da heretici i nisu neprijatelji istine, da i nismo opomenuti, neka ih izbjegavamo, šta hasni s onima se prepirati, koji izjavljuju, da i sami još traže? Jer ako zbilja još traže, nisu još ništa sigurna našli: pa zato o svem, za što misle da već drže, pokazuju svoju dvojbu, dokle god traže. Od potrebe je dakle, da ti koji jednako tražiš obazirajuć se na one, koji i sami traže, budeš u jamu doveden od onih, koji dvoje kao ti, koji su nestalni kao ti, slijepi kao ti. Ali budući da u svrhu da nas prevare, kazuju, da još traže, da nam pod izlikom brižljivosti svoje spise nametnu, a kad k nam dodju, onda odma ono brane, o čem rekoše da treba dvojiti: to smo ih dužni tako suzbiti, da znadu, kako mi zabacujemo ne Krista, nego njih. Budući da naime još traže, ne drže još (istine); a budući da je još ne drže, nisu još vjerovali; budući pak da nisu još vjerovali, nisu kršćani. Ako ju pak drže i vjeruju, a ipak kazuju, da treba tra-

žiti, samo da (svoje zablude) brane, to oni i prije nego brane niječu, da vjeruju, izjavljujući, da još nisu vjerovali, što traže. Koji dakle nisu ni za se kršćani, koliko su to manje za nas? Koji po prevari dolaze, za kakovu se vjeru pravdaju? za koju se istinu zauzimaju, kad ju iz laži navode?“

Slično valja kazati i o predmetu našem. Sve da naša braća i nisu neprijatelji istine, šta koristi s njima se prepirati, kad moraju priznati, da nemaju sv. pisma, to jest nemaju autentičnoga sv. pisma, jer oni ne znaju niti mogu znati, da li se tekst današnji sv. pisma, kako je sada u grčkom jeziku, a kako ga oni imaju, podudara sa autografom, kojega više nema; a još manje znaju, da li njihov prevod odgovara originalnom tekstu. Ako pak nemaju autentičnoga sv. pisma, kao što nemaju ni poslanstva ni redovitoga ni vanrednoga, to onda niti imaju stalnih istina niti ih poznavaju. I zato je sve, što god misle da imaju, nestalno, dok toga poslanstva i autentičnoga sv. pisma nemaju. Ako bi dakle tko kod njih potražio istine vjerske, nuždno je da s njima zajedno pade u jamu, jer se je na one obazirao, koji sami vjere nemaju, i tako je slijepac k slijepcu došao. Nu premda nemaju autentičnoga sv. pisma ni poslanstva redovitoga ni vanrednoga, da ne budu prisiljeni priznati nepogrešivo naučiteljstvo crkve katoličke, kad svjedoči za istine vjerske, to oni ipak, kad k nama dodju, da se s nama prepiru, svoje pismo autentičnim smatraju. Zato ih valja tako suzbiti, da znadu, da mi istina knjige sv. pisma smatramo božanskima, ali ih ne smatramo božanskima, u koliko nam ih oni predstavljaju. A braća kano da samo to priznavaju, jer neke knjige ni ne prihvaćaju, a druge po miloj volji tumače. Sam pak prevod ne odgovara ni današnjem grčkom tekstu, a po gotovo ne može se dokazati, da se podudara sa autografom. A budući da poslanstva nemaju ni redovitoga ni vanrednoga, očito je, da nemaju riječi Božje, kako je iz usta Isusovih proizašla, tim više ne, što su u devetom stoljeću prekinuli vez, koji ih je vezao sa apostolima i sa Isusom, a time što im je i predaja, to drugo vrelo vjerskih istina, postala nestalnom. I tako neimajući ni nepogrešiva naučiteljstva ni dvostrukoga vrela istinâ vjerskih nemaju ni stalne ni prave vjere, a po tom ne vjeruju kako treba te kako kaže Tertulijan, nisu ni pravi kršćani. ***P.***

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI.

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky.

ZAGREB 1898.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA

Dne 10. rujna o. g. potrese cieli sviet grozna viest; da je

carica i kraljica Jelisava

u Ženevi usmrćena anarkističkim bodežom!

Užas i bol obuze svako čovječje srdce, u kojem imade ma jošte samo i posljedne iskre Bogom u nj usadjene ljubavi, sućuti i štovanja spram bližnjemu. Taj obći užas nad groznim činom, ta iskrena bol nad smrću carice i kraljice Jelisave tim je naravnija, što su uzvišenu pokojnicu riesile najljepše kršćanske krieposti žene, supruge, majke i vladarice, a uz to, žali Bože, mučila Ju bolest i tištila duboka tuga za izgubljenim sinom — jedincem.

Nu najžešće potrese bezbožni zločin plemenitim srdcem Njegovoga ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva, našega uzvišenoga kralja Franje Josipa I., najdublja bol obuze Njegovu prejasnu kuću i sve njegove vjerne narode.

Tješio Bog cara i kralja, a bila ublažujućim melemom rani duboko Mu razžalošćenoga srdca iskrena ljubav i nepokolebiva vjernost Njegovih narodah, koja se je opet i ovom žalostnom prigodom neodolivom elementarnom silom pokazala.

Plemenitoj pako pokojnici carici i kraljici Jelisavi nagradio Bog Njezine kršćanske krieposti i Njezine težke patnje vječnim svjetlom i blaženstvom u Svom raju!

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju

ili

Poziv na sjedinjenje.

(Palunko.) — (Nastavak.)

VI. O Evharističnom Hljebu.

I. A gdje ti je, moj Dumo, što je Rimska crkva zabacila pravi hljeb u sv. pričesti, a uvela je prijesno, ili bolje da rečem blato; pošto to nije hljeb nego zemlja. Evo ti patrijarhovih riječi, kojima, doista, nećeš imati što prigovoriti: »Jedna, sveta, saborna i apostolska crkva sedam Vaselenskih sabora, po primjeru Spasitelja našeg, vršila je Božansku Evharistiju, više od hiljadu godina na Istoku i na Zapadu kvasnim hljebom, kao što to svjedoče i i sami papinski bogoslovi, ljubitelji istine; ali papska Crkva, još od jedanajestoga vijeka, učinila je jednu novinu, time, što je u tajnu Božanske Evharistije (pričešće) uvela i upotrebljava nekvasni hljeb.[1]«

D. Najprvo mi je opaziti, kako Rimska Crkva štuje liturgičke običaje Istočnih Crkava, dapače ih brani i podupire, ondje gdje zaslužuju pohvalu; a trpi ih, i ondje gdje bi imala nešto primjetiti, ako nema ništa proti čistoći vjere, ni svetosti ćudoregja; In una fide nihil officit sanctae Ecclesiae consuetudo diversa. Ovako je pisao Grigorije Veliki,[2] u šestom vijeku; a to isto ponavlja i Lav XIII:[3]) Vera Christi Ecclesia, sicut magnopere studet ea custodire inviolata, quae, utpote divina, immutabilia ac-

---

[1]) Balkan sv. I., st. 49. Iz Okružnice §. 9.

[2]) Epist. ad Leandrum, l. I., 43. Migne. P. L. Vol. 77., pag. 497.; Brandi o. c.

[3]) Litterae Apostolicae: Orientalium dignitas, 30. novemb. 1894. Brandi o. c.

cepit, ita in usurpandis eorum formis nonnumquam concedit novi aliquid vel indulget in iis praesertim, quae cum venerabili antiquitate conveniant. Ali vaš Patrijarh, kako vidiš, nije zadahnut ovakvim duhom. Uvjeren, da izvan njegova Carigrada »prvih sedam ekumeničkih sabora«, ne može se naći ništa dobra i prava, krivim okom gleda različnost nekih obreda, i nekih starih običaja Rimske Crkve; i pošto ih nenalazi da su istovjetni sa onima, što se običavaju u njegovoj patrijaršiji, žigosa ih odmah i osugjuje kao protu-evangjeoske novotarije. Tako udara i na prijesan hljeb. Ali je posve lasno dokazati taštinu ove potvore. Patrijarh najprije drži kao stvar dokazanu i bez prigovora, da je Krist naš Gospodin ostavio svetu Evharistiju u kvasenom hljebu; čim ovo, ne samo nije dokazano, a još manje nesumljivo; dapače, može se reći, da je obratno dokazano, i sigurno. I doista, ako se držimo svjedočanstva Evangjelista[1]), nalazimo da je Krist ostavio Evharistiju prvi dan prijesnaca — prima die azymorum, *τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων*, to jest onda kad je strogo bilo zabranjeno Judejcima i mrva kvasena hljeba: »Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentum in domibus vestris; quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die, usque ad septimum«[2]). Ali nemoj cijeniti, da su one riječi Patrijarhove, ne; on ih je prepisao iz glasovitoga lista Mihajla Cerularija, što ga pisa g. 1053. Ivanu Biskupu Trani[3]). Tužni Patrijarh vrlo se dobro sjeća lista Cerularjeva, a samo se ne sjeća konfutacije, kojom Papa Grigorije IX. pobije onaj list g. 1054. Pisa ovaj Ceruláriju, govoreći o Isusu: »Qui non venerat solvere legem sed adimplere, iuxta ipsius legis praeceptum, ex azymis et vino vetus pascha adimplevit, et protinus ex azymis et vino novum pascha, sicut aperte Lucas narrat, discipulis tradidit . . . Quod si in Coena Domini Jesu fermentatum apparuisset, aut ipse seu discipuli eius quoquo modo gustassent, iuste sicut praevaricatores legis perirent, nec ipse Dominus diceret suis insidiatoribus: Quis ex

---

[1]) **Matt.** XXVI., 17.; **Marc.** XIV, 12; **Luc.** XXII, 7.

[2]) **Exod.** XII, 15.

[3]) Epist. ad Joannem Tranensem in Apulia Episc. **Migne**, P. L. Vol. 143, pag. 793—798. v. **Brandi**, o. c.

vobis arguet me de peccato? Nec esset opus falsos testes ad perdendum eum quaerere, cum hoc solo perderetur iuste«[1]).

I. Lagano. To bi bilo da je Krist blagovao Vazam, i ostavio sv. Evharistiju, u vrijeme odregjeno; nu, pošto je »ustanovio tajnu Evharistije prežde prazdnika pashi (Jov. XII., 1). A da je odista On ustanovio ovu tajnu prije judejske pashe vidi se odtuda, što je drugi dan On bio sugjen, predan na smrt i skinut sa krsta, i sve to je bilo onda, kad su se Judeji spremali tek da svetkuju pashu«.[2])

D. Stari je opći nauk, da je Isus priminuo godine trideset i treće njegova života, u petak, petnaesti dan mjesece Nisana. Tako uči Tertulijan[3]), Laktancije[4]), Augustin[5]), Jeronim[6]) i drugi. Evo što piše sv. Ivan: Šesti dan prije Vazma dogje Isus u Betaniju[7]). A to bi u petak, jer je u subotu bilo zabranjeno putovati. Petak bi osmi dan Nisana, i ovaj dan, večera Isus kod Šimuna gubavca, gdje ga pomaza Mandalijena; a Juda bi ukoren, i namisli Isusa izdati[8]). U subotu, deveti dan Nisana, veliki praznik, počiva. U nedjelju, deseti dan Nisana, u koji Židovi običavahu po zakonu dovesti jaganjca[9]), kojega su u četrnaesti dan jeli, Isus dogje na magaretu i učini svečani ulaz u Jerusalim, a pod veče vrati se s učenicima u Betaniju[10]), gdje prenoći. U ponedjelnik, edanaesti Nisana, dogje opet s učenicima iz Betanije i prokle neplodnu smokvu; ugje u hram i iščera one što u njem prodavahu; a napokon slijepe i hrome ozdravi[11]); te se vrati u Betaniju[12]) gdje prenoći. U utorak, u jutro, dvanaesti Nisana, vrati se u grad; usput nagje usahnutu smokvu[13]); i, ušavši u hram pregovara se

---

1) Epist. ad Michaelem Cerularium. Migne, P. L. vol. 143, p. 775. v. Brandi o. c.

2) Milaš o. c. pag. 82 i 83.

3) Cont. Jud. c. 8.

4) Li. 4. Instit. c. 10. de morte Persecut.

5) Li. 19. de Civit. c. ult.

6) In. c. 9. Daniel.

7) XII, 1.

8) Matt. XXVI, 6, 8; Mar. XIV, 3 i 4; Io. XII, 2–4.

9) Exod. XII, 3.

10) Marc. XI, 11.

11) Matt. XXI, 14.

12) Ibid 17.

13) Matt. XXI, 20.

s Piscima i s Farijezima[1]). Ovaj dan veče, ili sjutra u jutro u srijedu, trinaesti dan Nisana[2]), reče Isus učenicima: Znajte da će do dva dni biti Vazam, i sin čovječji bit će izdan da bude raspet[3]); a sv. Marko govori: Bijaše Vazam i Prijesnici do dva dni[4]). U srijedu, trinaesti dan Nisana, Juda proda Isusa za trideset srebrnjaka. Na žalostnu uspomenu ovoga zločina, bi isprva običaj postiti u srijedu[5]), koji običaj i danas kod vas traje i većinom u našim samostanima. U četvrtak, četrnaesti dan Nisana, znajući učenici da taj dan imaju blagovati Vazam, pristupe k Isusu, govoreći: Gdje ćeš da ti pripravimo blagovati Vazàm[6]). A sv. Luka govori: A dogje dan Prijesnaca, u koji trebaše ubiti vazam. I posla Petra i Ivana govoreći: idite i pripravite nam Vazam da blagujemo[7]). A na drugom mjestu: Idite u grad k nekome, i recite mu: Učitelj govori; vrijeme je moje blizu, kod tebe ću učiniti Vazam sa svojim učenicima. I učiniše učenici kako im naredi Isus, i pripraviše Vazam. A kad bi veče, sjegjaše sa svojim dvanaest učenicima[8]). Istu stvar govori i sv. Luka: A kad dogje čas, sjede (za trpezu) i dvanaest Apostola s njime[9]). Eto je očito, da je Isus blagovao Vazam onda kada su ga i Židovi blagovali.

I. Ali je Isus umro dan prije Vazma; dakle nije blagovao Vazam u zakonito vrijeme, za prijesnih hljebova; kako svjedoči sv. Ivan gdje govori: Bijaše pak pripravljenje Vazma[10]), onaj dan u koji umre. A sljedeću subotu zove sv. Ivan[11]): Dan veliki; a to stoga veliki, jer je bio prvi dan prijesnaca; dakle Isus nije mogao blagovati pravi Vazam, koji je stopro započinjao u Petak veče.

---

[1]) Ibid 23.

[2]) **Van Steenkiste,** Sanct. Jesu Christi Evangelium secundum Matthaeum. Desclée, Brugis 1880, pag. 886.

[3]) **Matt.** XXVI, 2.

[4]) **Marc.** XIV, 1.

[5]) Const. Apost. 8, 24; 4, 14; Cf. **Van Steenkiste, o. c. p. 902.**

[6]) **Matt.** XXVI, 17.

[7] XXII, 7 i 8.

[8]) **Matt.** XXVI, 18—20.

[9]) XX, 14.

[10]) Jo. XIX, 14.

[11]) Ibid. 31.

D. Ovdje veliki dan razumije se Vazmena Subota, to jest Subota u sedmici Vazmenoj, kako jasno govori sv. Marko: „Bijaše pripravljenje, što je pred Subotom" — Quia erat parasceve, quod est ante Sabbatum[1]). Nije dakle pripravljenje za Vazam, to jest za prvi svečani dan prijesnaca, nego za Subotu ἣν προσάββατον; jer, premda u prvi dan Prijesnaca bjehu zabranjeni ostali radnički poslovi, to ne bjehu zabranjeni oni potrebni za jiće, kako uči Talmud[2]), držeći se zakona Mojsijeva[3]); a u Subotu i ovo bi zabranjeno[4]). Za to sama Subota imaše Parasceve. A, ona Subota zove se veliki dan, ne stoga, što da je bio prvi dan Prijesnaca, nego što je bila Subota u Vazmenoj sedmici, i stoga što se je onaj dan običavao prikazivati homer, to jest rukovet ječmenih klasova[5]).

I. Ali onaj dan, u koji bi razapet Isus, nije bio svečani dan, dakle nije bio 15. Nisana, prvi Prijesnaca; za to je Isus blagovao Vazam prije veče, ne na 14. nego na 13. Nisana; jer govori sv. Matej[6]), kako su stareśine držali vijeće da smaknu Isusa, Non in die festo ne forte tumultus fieret in populo. Takodjer su tolike stvari učinjene onaj dan, što su svakako zabranjene u dan svečanosti; naime: krivca uhvatiti, pravdu voditi, na smrt osuditi i smaknuti[7]). Isus je taj dan skinut s križa i ukopan; Josip kupuje platno, žene kupuju pomast. Sve su te stvari bile zabranjene u dan svečani. A, doista Josip, i one dobre žene ne bi bili prestupili zapovijed.

D. Istina je, da su poglavice bili odredili, da ne uhvate Isusa u dan svečani, ali ne stoga što je dan svečani, nego, da se ne bi dogodila buna u narodu[8]). Nu, kad im obeća Juda, da će im ga predati bez bune, da im ne uteče prigoda, a opet za više ruglo Isusu, odlučiše umorit ga onaj veliki dan, cjeneći da nije grehote usmrtiti jednoga, koji smućuje narod, koji traži da uništi njegov

---

[1]) XV, 42.

[2]) Mischna, Pesach c. 6. §. 1. sq. Vide **Marković**, O. Evkaristiji. Zagreb 1893. str. 22.

[3]) **Exod.** XII, 16.

[4]) Ibid. XVI, 23.

[5]) **Lev.** XXIII, 11.

[6]) XXVI, 5.

[7]) **Marc.** XV, 1; **Luc.** XXII, 66.

[8]) **Matt.** XXVI, 5.

zakon; a opet ga ne ubijaju svojim vlastitim rukama nego služeći se poganinima Rimljanima, da oni učine ono, što Židovima nije dopušteno. A opet, prem da Talmud na toliko mjesta zabranjuje suditi, ne samo u subotu, nego i u ostale svečane dane; ipak tumače Rabini, da se je ta zabrana protezala samo na gragjanske parnice. Što se tiče kriminalnih istraga, da je bilo dopušteno vodit ih; samo, što pri ovakovim parnicama nije bilo dopušteno u Subotu, ni u subotnje praznike pisati osudu. Neka je dakle bio praznik, Židovi mogli su suditi i osuditi Isusa, samo da nijesu pri sugjenju ništa pisali, i da ga nijesu svojim rukama pogubili[1]). A sv. Ivan Hrizostom veli: Promisli da se puno boje, ne Boga, niti što bi bila gora zloća za svetkovanje Vazma, učiniti tako strašno djelo; dali se boje ljudi i smutnje; ipak raženi srdžbom, pošto nagjoše izdajnika, promijeniše misao; nijesu mogli čekati, već ga umoriše na isti blagdan[2]). A što se tiče Josipa i žena, nijesu bila zabranjena u dan svečani djela milosrgja i ljubavi, kao što su bila ona njihova djela: Kada osugjeni na smrt bude obješen; ne će ostati njegovo tijelo na drvetu, dali će se ukopati isti dan.[3]) Niti je bilo zabranjeno kupovanje petnaestoga dana Nisana[4]).

I. Imao je blagovati Vazam u petak veče, jer ga Židovi, onaj dan, još ne bjehu blagovali; te s toga nijesu htjeli ući u sudnicu, da se ne bi oskvrnili, da mogu blagovati Vazam, kako čisto veli sv. Ivan[5]).

D. Da ti na to odgovorim, ostavljam mnijenja A. Lapide-a[6]) i Belarmina[7]) i drugih, koji bi hotili reći, da tu nije riječ o jagnjetu nego o žrtvi, a držim se Evsebija i Hrizostoma, koji su mnijenja, da poglavice židovske, Farizeji i Književnici nijesu blagovali jaganjca u veče na 14. Nisana, kao što ga je blagovao Isus

[1]) Langen, Die letzten Lebenstage Jesu, Freiburg 1864., p. 132 sq. Cf. Lequien, Dissertationes Damascenicae. Diss. 6, n. 24—26; apud Marković o. c.

[2]) Hom. 8. in Matt.

[3]) Deut. XXI., 22, 23.

[4]) Mischna u. s. ap, Marković u. s.

[5]) XVIII., 28.

[6]) Comment. in hunc loc.

[7]) De Sacr. Euhar. L. 4, c. q.

i narod židovski, nego na 15. u veče. Evo što piše Evsebije: „Velju, Židovi su se za stalno nekoć odvratili od istine; od kada proganjaše istinu, i riječ života odbaciše od sebe. A ovo jasno tvrdi evangjelje. Pošto svjedoči, da je Gospod blagovao Vazam prvi dan Prijesnaca. A oni, običan Vazam blagovaše, ne onaj dan kad je bilo naredjeno, dali sjutradan, koji je bio drugi prijesnaca, na 15. Nisana; koji dan ugjoše u sudnicu čim Pilat sugjaše našega Spasitelja. Nijesu dakle blagovali Vazam prvi dan, kad je valjalo, po zakonu, zaklati Vazam; tako bi i oni bili blagovali Vazam skupa kada i Spasitelj; ali zabavljeni u snovanju zasjeda proti Spasitelju, zasljepljeni od svoje zloće, sagjoše sa svake istine.[1]« Tako piše i Hrizostom: »Što se dakle ima reći? da su drugi dan blagovali (vazam), i da su prekršili zakon iz čežnje, da njega (Isusa) pogube. Nije Krist prestupio vrijeme Vazma, nego oni, koji bjehu spravni na svašto, te prestupahu mnoge zakone, jer su žestokim bjesnilom plamtili, i pošto su često nastojali da ga ubiju, a nijesu mogli; a sada, kad su ga imali u rukama, a da se nijesu ni nadali, voljeli su odgoditi Vazam, neka bi zasitili svoju žegju krvi".[2])

I. Ali Tertulijan kaže: Isukrst je umro prvi dan prijesnaca, u koji bijaše zapovigjeno da se ubije jagnje, u veče.[3]) Dakle je umro 14. dan Nisana, a večerao je sa učenicima trinaesti.

D. Prvi dan Prijesnaca može se uzeti i četrnaesti i petnaesti Nisana; jer se je brojio prvi dan Prijesnaca od večera 14. dana do večera 15. dana. I za to, kad je rečeno u evangjelju, da su učenici pošli pripraviti Vazam, prvi dan Prijesnaca, još uprav nije bio prispio prvi dan Prijesnaca, koji je stoprv započinjao u veče; ali je s toga rečeno, što je blizu, jer je onaj dan na večer počinjao, kako uči Hrizostom,[4]) i zato je Josip Flavije drugda brojio 8 dana Prijesnaca.[5]) A isti Tertulijan govori, da je Isus umro petnaesti dan, navodeći riječi Amosa Proroka: Zaći će sunce u podne, a obratit ću svetkovine vaše u tugu.[6]) Što se razumijeva o smrti Isusovoj.

---

[1]) **Eusebius,** De Solemmitate Paschali, n. 12. Opp. IV, col. 705 seq. ap. **Marković** o. c. p. 24.

[2]) Hom. 84 in Matt., n. 2. Opp. VII. 754. ap. **Marković** u. s.

[3]) L. contr. Jud.

[4]) **Van Steenkiste,** o. c. p. 908.

[5]) Ant. 2, 15, 1.

[6]) **Amos** VIII, 9.

I. A kako Irinej govori: Isus je umoren u Jerusalimu prvi dan Vazma u veče, jer je predao duh u gradu, koji je odabrao Gospod.[1])

D. Umro je prvi zakoniti dan, koji počinje u veče četrnaestoga dana, a svršuje u veče petnaestoga; i u veče ovoga dana predade duh; oko tri sata, po našu, kad je počinjalo prvo veče. Dva su večera brojili Židovi, prvi koji je počinjao na podne, ili barem na 3 ure poslje podne, do zapada sunca; a drugi, od zapada sunca do mrkle noći. Josip govori,[2]) da su se janci klali od devetoga doba do jedanaestoga.

I. A zašto Hrizostom govori, da je Isus blagovao Vazam dan prije?[3])

D. Isus je blagovao Vazam dan prije, nego što su ga blagovali Poglavice; kao što smo malo prvo vidjeli.

I. Ali vazmeno jagnje bi prilika Isusova na križu; a, ovo se je klalo četrnaesti dan oko treće ure po podne; dakle i Isus bi takodjer prikazan na križu četrnaesti dan oko tri ure; jer ono što je prilikovano ima odgovarati svojoj prilici. Dakle je Isus blagovao večeru dan prije.

D. Istina, jagnje je bilo prilika Isusa na križu prikazana, al je takodjer jagnje prilika Isusa, ono veče prikazana u Sakramentu, kako uči sv. Ivan Hrizostom,[4]) sv. Lav Papa,[5]) sv. Grigorije Nazijanzanin,[6]) sv. Kiprijan,[7]) Grigorije Vel.[8]) Prilikovan ima odgovarati prilici u bitnosti, nu ne u svem. Doista nije Isus bio zaklan, ni odrt, ni pečen, kao što bi vazmeno jagnje. Ali sve i da bude Isus blagovao Vazam dan prije, kako sam ti jasno dokazao da nije, opet ne bi slijedilo da je posvetio kvasan hljeb, dali prijesan; pošto je Isus svakako blagovao Vazam: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum.[9]) Isus je vruće želio blagovati ovaj Vazam s Apostolima, osobito za dva razloga, koja navodi

---

[1]) L. 4, c. 23.
[2]) Bell. Jud. 6, 9, 3. Cf. M. Pesach. 5, 1. ap. **Van Steenkiste.** o. c.
[3]) Hom. 84.
[4]) De prod. Jud.
[5]) Serm. de Pass.
[6]) Serm. de Pasch.
[7]) Serm. de Coena.
[8]) Hom. in Evang.
[9]) Luc. XXII, 15.

Hrizostom[1]): što je bio zadnji: Quia ex hoc non manducabo illud;[2]) jer je odmah iza večere imala započinjati njegova muka, što je imala spasiti narod ljudski: Tunc orbis salus futura erat.[3]) Drugo što je na ovoj večeri imao ustanoviti žrtvu svoga tijela i krvi, čim bi započeo novi Zavjet, nova vjera: Tunc mysteria erant tradenda.[4]) A Vazam nije se smio blagovati, nego prijesnim hljebom. Gdje god se u sv. Pismu spominje Vazam, tu su istodobno spomenuti i Prijesnaci, kao harateristika svečanosti.[5]) Isprva ova svečanost bi označena pred imenom „blagdani Prijesnaca," hag ham-massot.[6]) Isto imamo i u novome zavjetu: *ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων*,[7]) ili prosto »dan« ili »dan prijesnaca;«[8]) ili jošte „Vazam i Prijesnaci".[9]) Pa tako se broje i dani svečani; na primjer: „prvi dan Prijesnaca,"[10]) to jest dan kad su se počeli jesti Prijesnaci.[11])

I. Kad je vrijeme Vazmeno tada je i Prijesni hljeb; ali čemu Prijesni hljeb, kad mu još nije vrijeme? Dapače, za to je Isus pospiješio blagovanje Vazma, prije nego je stigao Vazam, da posveti u kvaseno, to jest u pravi hljeb.

D. Zar Prijesno nije pravi hljeb?

I. Ne. To je blato. A hljeb kvasan, to jest podignuti napominje onome koji ga posvećuje, da svoju pamet uzdigne k Bogu. Kvaseni hljeb očituje nam dvije naravi u Isukrstu, to jest čovječju, po zrnu ili brašnu i po vodi, a božanstvenu, po kvasu, koja je nerazlučivo sjedinjena s čovječjom.

D. Ta i Prijesno naznačuje dvije naravi u Isusu, jer se i u Prijesnu nalaze dva bistva, brašno i voda, po ognjenoj toplini nerazlučivo sjedinjena. Nije da je hljeb Prijesni blato, dapače znamenuje čistoću duše i tijela, koja je potrebna misniku, koji služi ovaj

---

[1]) Hom. in M. 26, 25. ap. Van Steenkiste. o. c. p. 917.
[2]) Luc. XXII, 16.
[3]) Hryst. l. c.
[4]) Ibid.
[5]) Jos. V, 11.
[6]) Exod. XXIII, 15; XXXIV, 18; Lev. XXIII, 6; Deut. XVI, 16; 2 Par. VIII, 13; XXX, 13, 21; XXXV, 17; 1 Esdr. VI, 22.
[7]) Luc. XXII, 1.
[8]) Ibid. 7; Act. XII. 3; XX, 6.
[9]) Marc. XIV, 1.
[10]) Matt. XXVI, 17; Marc. XIV, 12.
[11]) Vigouroux, Dictionaire de la Bible col. 1313.

sakramenat, i onome koji ga prima; kako nas opominje Apostol: Blagujmo, ne u kvasu starome, ne u kvasu zločina i opačine, nego u Prijesnacima iskrenosti i istine.[1]) Odovud se vidi, da se Prijesnaci u sv. Pismu uzimlju za znak dobra, a kvaseno za znak zla: Čuvajte se od kvasa Farizejskoga što je licumjerstvo.[2]) Hljeb Prijesni znamenuje prečistu i neoskvrnjenu narav čovječju u Isukrstu, bez ijedne ljudske ljage, po sjedinjenju božanstva, kao nebeskim ognjem svršenu.

I. Svakako, Prijesnaci nijesu hljeb. Sv. Ivan Hrizostom,[3]) gdje govori o Vazmu Isusovu i našem posvetilištu, kaže: Ondje, slovo, ovdje duh; ondje jagnje, ovdje Isukrst; ondje Prijesnaci, ovdje hljeb. Dakle Prijesnaci nijesu hljeb.

D. Ovdje hljeb, ne znači hljeb kvaseni, nego hljeb nebeski, o kom reče Isus: Ovo je hljeb, što je sišao s neba.[4]) To, kako je jagnje bilo prilika Isusa, tako su i Prijesnaci prilika presvetoga sakramenta. A da je prijesni hljeb nešto uzvišeniji i pribraniji uvijek bio kod Židova vidi se i iz toga što židovska riječ massâh, plur. massot znači, „biti slatko, čisto". Vulgata prevagja massâh toliko azymus, koliko absque fermento.[5]) Prijesnaca, to jest massot, bajalica Eudorska zakuha i ispeče za Saula i njegovu pratnju[6]); isti hljeb dade i Lot gostovima, koji dogjoše da mu navjeste skoru propast Sodome;[7]) a po svoj prilici bi Prijesan hljeb i onaj, što ga zgotovi Sara u onoj prigodi.[8]) Na Istoku uvijek je bio u običaju Prijesni hljeb, a taj običaj i danas je.[9]) Kad Gedeon prikaza Angjelu Božjem Prijesan hljeb sa kozlićem,[10]) to nije bilo obično jelo, prostome gostu, to je imalo religio-

---

[1]) 1 **Cor.** V, 8.

[2]) **Matt.** XVI, 6, 11; **Marc.** VIII, 15.

[3]) **Severus Philadelph.** Ep. in exposit. Missae p. 40. Cf. **Kanizlić** o. c Dio VIII pogl 9.

[4]) **Jo.** VI, 59.

[5]) **Lev.** II, 4; VI, 16; **Deut.** XVI, 3.

[6]) 1 **Reg.** XXVIII, 24.

[7]) **Gen.** XIX, 3.

[8]) **Gen.** XVIII, 6.

[9]) Quelques-uns emploient des plateaux de fer qui sont chauffés en les posant sur le feu; d'autres placent le gâteaux non levés directement sur les charbons. Ces pains sont craquant et agréables au goût, mais d' une digestion difficile. On les mange toujours peu après les avoir fait cuire. Bible Lands 1875, p. 88, 89 apud. **Vigouroux** o. c. col. 1312.

[10]) **Jud.** VI, 19—21.

zan smisao; i s toga prikazani hljeb, što ga uništi čudnovati oganj, bi bez kvasa. I doista Prijesan hljeb, kod Židova, nije bio smatran kao kakvo obično jelo, dali je zastupao odlično mjesto u njihovim religijoznim ustanovama, bud kod posvetilišta, bud kod svetkovanja Vazma. Prikaživanje hljeba, iliti kolača raznih oblika bi često spojeno sa žrtvovanjem zaklanica, a i samo je napose sačinjavalo neku kategoriju žrtvovanja.[1]) Ovo je načelo često opetovano u Zakonu, da ništa kvasena ne smije biti prikazano na oltaru.[2]) Takodjer svi hljebovi i kotači, što bi se rabili pri nekrvnim žrtvama, minhâh, valjalo je da budu Prijesni.[3]) Pri žrtvama druge vrsti, gdje se govori o hljebu ili kolačima, istodobno je rečeno da imaju biti Prijesni i u zahvalnim posvetilištima,[4]) i za posvećenje sveštenika,[5]) i u vršenju zavjeta Nazirejaca.[6])

I. Ali nalazimo u Levitiku,[7]) kako je u nekim prigodama ulazio u posvetilište i kvasan hljeb.

D. Istina, ali je to jedino bivalo da se prikaže kao prvine, qorbân rê' šit, za svećenike, ali ne da bude prikazan na žrtveniku.[8]) Sveštenici koji su vukli lozu od Arona, jedini su imali pravo blagovati ostatke azima, što su prikaživali u posvetilištima.[9]) Ova se je povlastica za njih uzdržala jošte i u religioznoj reformi, koja se zbude za Josije; sveštenici, koji su zgriješili tim što su dali Bogu nezakonito štovanje na visokom mjestu, povraćeni u glavni grad, „oni ne će više uzaći na Jehovin žrtvenik u Jerusalimu, ali će jesti massôt (prijesnace) megju braćom svojom[10])“. Priregjivanje azima, kao što i ostalih hljebova ili kolača odregjenih za posvetilište, bi povjereno Levitima.[11]) Izložene hljebove, po predaji židovskoj[12]) i po Talmudu[13]) mogli su jesti sami sveštenici, a

---

1) Lev. II, 4.
2) Exod. XXIII, 18; XXXIV, 25; Lev. 2, 11.
3) Lev. II, 4, 6, 16, 17; Hebr. IX. 10.
4) Lev. VII, 12.
5) Lev. VIII, 2, 26; cf. Exod. XXIX, 2, 23.
6) Num. VI, 15, 17, 19.
7) VII, 13.
8) Lev. II, 12; XXIII, 17.
9) Lev. VI. 16, 18; Hebr. IX, 11.
10) 4 Reg. XXIII, 8, 9.
11) 1 Par. XXIII, 29.
12) Josephus Antiq. Jud. III, VI, 6.
13) Minchot, V, 2, 3.

ti su hljebovi bili Prijesni, prem da nije ništa rečeno o ovoj stvari u Levitiku,[1]) gdje se označuje način kako se imaju pripravljati.[2]) Sv. Pavao otkriva nam simbolizam Prijesnih hljebova,[3]) kao znak iskrenosti i istine, naprotiv starim kvascima, što predstavljaju iskvarenje svijeta. Po svoj prilici on piše ovaj list za vrijeme vazmenih svečanosti,[4]) nešto prija Pedesetice, što znači ono smijeranje na azima. Ta i sami pogani upotrebljavali su Prijesne hljebove, u prvašnje doba, kod zatvora kako svjedoči Tacit.[5]) Pa, nakon svega ovoga, ko će reći da Prijesni hljeb, nije pravi hljeb, te da se ne pristoji za posvećenje Evharistije?

I. Kako je mogao Isus posvetit Prijesni hljeb, kada sv. Pismo kaže, da je posvetio ἄρτος, što »označava u sv. Pismu, samo hljeb kvasni?«[6])

D. Nije istina, da u sv. Pismu ἄρτος znači kvasni hljeb, već znači svaki hljeb, toliko kvasni koliko Prijesni, dapače i svaku hranu.[7]) I mana se u sv. Pismu zove ἄρτος.[8]) Kad molimo u Oče našu: „Kruh naš“ doista ne ištemo kvaseni kruh, a stoji **ἄρτος** ἡμῶν.[9]) Hljebovi, što su se izlagali na stol pred Gospodina bili su Prijesni, a svuda su označeni riječju ἄρτος, ἄρτον, ἄρτους.[10])

I. „Uopće samo se tom rječi označava kvasni hljeb, dočim ἄζυμον se upotrebljuje, da se označi prjesno; a ako u sv. Pismu staroga zavjeta nalazimo, da se rječi ἄρτος označuje hljeb prjesni, to svagda se uz njega nalazi riječ ἄζυμος (Mojs. VI, 19; Sud. VI, 20)[11])“

D. Ta, čoeče božiji, to, što privodiš, protiva je tebi: jer ako je pisano ἄζυμος ἄρτος, to je jasno da ἄρτος ne će reći kvaseni hljeb, pošto bi to bilo protivurječje, značilo bi kvasen hljeb

---

[1]) XXIV, 25.

[2]) Vigouroux, o. c. col 1311—1313.

[3]) 1 **Cor.** V, 7—8.

[4]) Ibid. XVI, 8.

[5]) **Jallabert**, Le Catholicisme avant Jésus-Christ. **Paris,** Sarlis 1872. T. I. pag. 313.

[6]) **Milaš** o. c. p. 86.

[7]) ἄρτος = panis, — quivis cibus. Lexicon. ap. **Marković** o. c. p. 30.

[8]) **Ps**, LXXVII, 24, 25; **Sap.** XVI, 20; **Jo.** VI, 31.

[9]) **Matt.** VI, 11; **Luc.** XI, 3.

[10]) **Ex.** XXV, 30; **Lev.** XXIV, 5, 6; **1 Reg.** XXI, 4, 6; 1 **Par.** IX, 32; **Matt** XII, 4; **Marc.** II, 26; **Luc.** VI. 4,: ap. **Marković** o. c. p. 30.

[11]) **Milaš** o. c. p. 85.

nekvasen, ili hljeb s kvasom bez kvasa. Pa ko je da tako piše pri zdravu razumu? A znaj da uz ἄρτος nalazi se i ζυμίτης;[1]) te bi bila nesmisao, kada bi ἄρτος značilo samo kvasen hljeb; jer čemu da se opetuje ista riječ, kvasen hljeb kvasen? Baš s toga što se uz ἄρτος nalazi ἄζυμος i ζυμίτης, reći će, da je ἄρτος kojimudrago hljeb, bio kvasen, bio prijesan; a onda kad se hoće čisto označiti kvasen nadodaje mu se pridjevak ζυμίτης, a čisto Prijesan, nadodaje mu se ἄζυμος. Da se ἄρτος upotrebljuje i kao prijesan hljeb, jasno nalazimo u Lučinu evangjelju,[2]) gdje se govori, da je Isus posvetio u Emausu ἄρτος, to jest prijesno, jer bi treći dan Prijesnaca.

I. Nije istina, da je Isus posvetio Prijesno u Emausu; „To je morao biti samo kvasni hljeb, a nikako prijesni, prem da su bili dani prijesnih hljebova, jer po zakonu (Moj. XVI. 5) Judejima je zapovigjeno bilo, da upotrebljuju prjesne hljebove samo u Jerusalimu, gdje im je hram bio, a Spasitelj eto lomi hljeb u Emausu, toliko daleko od Jerusalima; dakle taj hljeb nije drugi mogao biti nego ἄρτος, kvasni“.[3])

D. Evala ti, Igumane! Ostario sam, a još nijesam toga čuo, a mislim da se nije nigdje od nikoga ni čulo tako tumačenje Mojsijine naredbe. Ako si ti toliko dopro svojim mozgom, da sam s tvojima, podigao bih ti spomen ploču. Vas narod Izraelski, za gotovo četiri tisuće godina, tumačio je one riječi: „Hljeb prijesni da se jede sedam dana[4]) i po svim kućam vašim blagovat ćete Prijesno;[5]) a da se ne nagje kvasena u cijelom kraju tvome,[6]) non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis — ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις σοῦ. Židovi su do pretjerane skrupoloznosti uvijek vršili ovu naredbu, blagujuć samo Prijesno kroz svu osminu Vazma, a da se ne bi našla ni mrva kvasna, ne samo u Jerusalimu, već i na kraju svijeta. Talmud u traktatu Pesakh rischon daje o ovoj stvari najsitnije odredbe. Na četrnaest Nisana, u oči svečanosti, od podne nije se nalazila ni mrva kvasna, njegovo je mjesto zauzelo Prijesno.

---

[1]) 3 Moj. VII, 13.
[2]) XXIV, 30.
[3]) Milaš o. c. p. 86, 87.
[4]) Exod. XII, 15.
[5]) Ibid. 20.
[6]) Ibid. XIII, 7.

Jur u veče prije, na trinaest Nisana, počinju se tražiti i kupiti svi ostatci kvasna hljeba, i druge kisele jezdbine, što valja sve sažgati na ognju.[1]) A i danas, da se nagješ, ma u kojoj bilo kući židovskoj, vidio bi stopanicu sa svim sluškinjama, gdje na 13. Nisana veče, kad počinje obred b i g h n ú r h a m è z, traženje kruha, premeću svu kuću, otvoraju i metu spreme, isprazn̄uju i istresaju sanduke. sve se prebire na prste, da se nije gdjegod sakrila mrva kvasena. Dapače izvraćaju se džepovi i pregleda se sama postava haljina. da se nije kamogod uvukla, ma i najsitnija mrva. Sjutra jutrom nosi domaćin te mrve u g e t u, i tu se sažgu na velikom ognju blizu S i n a g o g e, oko 10 sati. Kad se povrati kući, pošto više nema ni traga kvasenu, reče židovski ove riječi: „Sve kvaseno, što se nalazi u mojoj vlasti, pa ga ja vidio ili ne vidio, digao ga ili ga ne digao, neka bude kao da je ništa, i neka je kao prah zemlje". I tako ulazi Vazam u kuću židovsku.[2]) Sve ovo, brate moj, židovi i danas čine po svem svijetu, a ti veliš, za doba Isusovo, činili su samo u Jerusalimu. Nemoj, brate, da te bude kogod čuo, jer bi ti se i mrtvi smijali. A ono mjesto Deuteronomija, XVI, 5, što si mi priveo; ako dobro zaviriš, ne govori o blagovanju Prijesnaca, nego o žrtvi: N o n p o t e r i s i m m o l a r e P h a s e i n q u a l i b e t u r b i u m t u a r u m. A da budeš sami redak (v. 4) prije pogledeo, bi bio našao, da nigdje nije smelo biti kvasena: N o n a p p a r e b i t f e r m e n t u m i n o m n i b u s t e r m i n i s t u i s s e p t e m d i e b u s. Znam bit će ti ovo ubjeglo, te ti nijesi hotio izvrnuti istinu!

I. Dobro sam ja rekao, da vi latini, služeći se Prijesnim u posvetilištu, idete za Židovima, koji po starom zakonu služe Vazam u Prijesnu. A Isus je ukinuo stari zakon po novom evangjeoskom, te je s toga i zabranjen; i za to naredbe svetih sabora, da odaleče od kršćana običaje židova, glavnih neprijatelja našega Gospoda, zabranjuju pod prokletstvo Prijesnace. Kanon Apostolski 69., ili kako drugi broje 30, govori: Ako koji Episkop, ili Sveštenik, ili Djakon, ili drugi crkovnjak bude postiti sa Židovima, ili s njima svetkovine opsluživati, ili od njih darove uzimati, na primjer Prijesnace, ili što slična, neka se skine. Ako je pako svjetovnjak, neka

---

[1]) Cf. **Maimonide,** H a m é s u-m a s s a, c. z. L e x i c o n r a b b i n. p h i l o l o g i c u m 1675, p. 193, 442; **Buxtorf,** S y n a g o g a j u d a i c a, p. 290; **Schöttgen,** Horae hebr. t. I. p. 598. ap. **Vigouroux** o. c. col. 1314

[2]) **Rocca** d' **Adria.** N e l l a T r i b ù d i G i u d a. Genova 1895, c. 20.

se razluči od općenja Crkve. Na isti način i Sinod Trulanski, u jedanaestom kanonu zabranjuje Prijesnace židovske, i s njima općiti. Općenje sa Židovima zabranjuje i drugi Sinod Eliberinski i Laodicejski [1])

D. Služit se s onim stvarima, kojima se služe Židovi, nije to ići za Židovima; nego kad bi se služio na onaj način i za onu svrhu. Ima toliko stvari, što su bile kod Židova, a i vi ih imate, na primjer: crkvu, oltar, škropljenje vodom, Pedeseticu, Vazam, sveštenike; te niko ne će reći, da je to ići za Židovima. Ne služe se Latini Prijesnacima na onaj način, ni za onu svrhu, za koju su se služili Židovi. Latini se ne služe na uspomenu nevolje podnesene u Egiptu, i oslobogjenja onog sužanjstva; dali na uspomenu muke Isusove, po kojoj su od sužanjstva paklenoga izbavljeni. Što se tiče kanona, jasno je da ne zabranjuje svekolike Prijesnace, nego samo prijesnace židovske.

I. „Sva drevna vasionska Crkva, dakle i Istočna i Zapadna učila, je da se samo kvaseni hljeb pri Evharistiji upotrebljavati mora, i tog se učenja ona držala do XI. vijeka. Od toga doba Zapadna Crkva počela je upotrebljavati prijesni hljeb i time je uvela novštinu u svoju crkvu“.[2])

D. Prosti, brate, ali nije tako. Kaže Cerularije u svome listu od god. 1053., da su se uveli Prijesnaci u jedanaestom vijeku. To bi imalo biti nešto kasnije od 1000, ali svakako nekoliko prije g. 1053., jer ove godine, po Cerulariju, Prijesnaci su bili opći na Zapadu. Ali ne mogu shvatiti, kako su Crkve po Italiji, po Galiji, po Španiji, po Ingliteri, po Germaniji itd. mogle, u tako kratko vrijeme dozgovorit se da uvedu Prijesnake, iza kako su se služile, po Patrijarhovu sudu, kvasenim hljebom, a da se nigdje ni traga ne nalazi o kakvoj naredbi, ili uzroku, ili kakvu dogadjaju da dade povoda toj promjeni. Na to će mi znat odgovoriti velika glava Patrijarhova i s njime podpisanih dvanaest Mitropolita, a doista niko drugi.

I. Zar bi ti hotio reći, da se nije Rimska Crkva nikada služila kvasenim hljebom?

D. Toga ne kažem. Istina je, Rimska se je Crkva drugda služila i kvasenim hljebom; pošto je uvjerena da vrijedi i kvasni

---

[1]) **Kanizlić** o. c. Dio 8, gl. 1, br. 16.
[2]) **Milaš**, o. c. p. 82.

hljeb kao što i Prijesni, i da to ni najmanje ne spada na vjeru, nego samo na obred, što ni Papa Leon XIII, pa nikada nijedan Papa, ni bogoslov Rimski nije prigovorio Grčkoj crkvi. Apostoli, a i prvi kršćani posvećivali su onaj hljeb, koji bi se našao, u toj prigodi, bio kvaseni, bio Prijesni, osobito u tamnicama i u spilama. Ta i danas Rimska Crkva ima toliko općina na Istoku, koje su s njome u jedinstvu; te, niti im brani, niti prigovara ni najmanje, što se služe kvasenim hljebom, dapače naregjuje i sveštenicima latinskoga obreda, kad se nalaze u nekim istočnim općinama, da služe sv. liturgiju po istočnom obredu i, razumije se, da rabe kvaseni hljeb. Ali nije istina, što kaže Patrijarh, i ti za njim, da povijest kaže, da su se Prijesnaci uveli na Zapadu u XI. vijeku. dali su bili u običaju u Crkvi Latinskoj od davnih davnina, od početka kršćanstva. Čuj neka nepobitna svjedočanstva: Dominik Patrijarh Gradski i Akvilejski, suvremenik Mihajla Cerularija, oko g. 1050. ovako pisa Antiohijskome Patrijarhu: „Nos paternitati vestrae tacere non possumus, quod a clero Constantinopolitano sanctam Romanam Ecclesiam vituperari audivimus. Reprehendunt igitur sanctissima azyma, quae in corpore Christi sanctificamus et sumimus . . . Ubi nos unitatem catholicae Ecclesiae servare, sine quolibet schismate, cupientes, maxime azymorum consuetudinem, non solum apostolica, sed etiam ipsam et Domini retineamus traditione“.[1]) Kako vidiš, ovdje govori da je ovo predaja ne samo apostolska nego i Gospodinova. Raban Mavr, Nadbiskup Mogučki, na početku IX. vijeka, i za to više od dvjesta godina prije Cerularija, govori o obredima, kojima se valja služiti pri sv. Misi, pa veli o Prijesnom hljebu: koji in sacramentum corporis Christi sanctificari oportet; te nadodaje: Istum ordinem ab Apostolis et apostolicis viris traditum Romana tenet Ecclesia, et per totum pene occidentem omnes Ecclesiae eamdem traditionem servant.[2]) Istu stvar svjedoči i Alkuin u VIII. vijeku: „Audivimus aliquos in illis partibus (Hispanije) affirmare salem esse in sacrificium corporis Christi mittendum. Quam consuetudinem nec universalis observat Ecclesia, nec Romana custodit auctoritas. Tria

[1]) Epist. Dominici Patriarchae Venetiarum, n. 3. Migne. P. G. vol. 120, p. 754. ap, **Brandi** o. c.

[2]) De clericorum institutione, lib. I, cap. 31. Migne. P. L. vol. 107. p. 318 i 324. cf. **Brandi** o. c.

sunt quae in sacrificio huius testimonii offerenda sunt, panis, aqua et vinum . . . Panis, qui in corpus Christi consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus".[1]) Nije li ovo očito, i ne čini li ti se da rukom krećeš istoričku neistinu tvrdnje dvaju Patrijarha, potvrgjenu od toliko Mitropolita, da su Latini od dulje nego hiljadu godina rabili kvasni hljeb, i da se je stopro jedanaestoga vijeka uveo običaj prijesnaca.[2])

M. Igumane, što odgovaraš na ovo?

I. Pusti ga neka govori.

D. Ali što je gore, dokazuje neistinu poslanice Patrijarhove, glede uvedenja Prijesnaca u XI. vijeku, i jedan vaš Episkop, koji kuje u zvijezde patrijarhovu poslanicu. Evo što on piše: „Da čuva" (Ispanija) „tobože sveštenike od zloupotreba pri Evharistiji ustanovljeno je na jednome saboru VII. vijeka, da treba osobiti hljeb (modica oblata) spremati za Evharistiju i taj hljeb imao je biti prjesni. Zašto? Da se sačuva čistota hljeba! . . . Sljedećega, VIII. vijeka prjesni hljeb mi sretamo po svjedočbi Alkuina, u Englezkoj. Sljedećega opet IX. vijeka Rabanus Maur spominje prjesne hljebove pri liturgiji u Germaniji, a X. vijeka najposlje eto ih i u Italiji".[3])

M. Kako? To su riječi preosveštenoga Milaša! A nijesi li ti, Igumane, malo prvo naveo njegove riječi: da je i Zapadna Crkva učila, da se samo kvasni hljeb pri Evharistiji upotrebljavati mora, i da se je toga učenja držala do XI. vijeka. Od toga doba Zapadna Crkva počela je upotrebljavati prjesni hljeb i time je uvela novštinu u svoju crkvu?[4])

I. Pa što zato?

M. Ništa. Ali, kako na jednome mjestu govori: jedanaestoga vijeka počela je upotrebljavati prjesni hljeb; a na drugome, do malo u istoj knjizi: ustanovila je to u VII. vijeku, te se je širilo u VIII. IX. i X. vijeku?

I. Ostavi te ludosti.

D. Istina je, da tako kaže u istoj knjizi, ali nije na istoj strani: razmak je od 12 stranica. — Ali ostavimo preosveštenoga

[1]) Ep. ad Lugdunenses, 90. Migne. P. L. vol. 100, pag. 289. cf. Brandi o. c.

[2]) Nilles t. II, p. 221—229. ap. Brandi o. c.

[3]) Milaš o. c. p. 94.

[4]) Ibid p. 82.

Milaša, a povratimo se na preosveštenoga Patrijarhu; jer Milaš piše ono kao prosti Arhimandrit, čim Patrijarh piše sinodično pismo potvrgjeno od dvanaest Mitropolita. Te ne znam može li se kod vas dati ozbiljnije pismo do ovoga. A čuj i drugu istoričku netačnost, što se odnosi na kvasen hljeb kod Istočnjaka. Nije takodjer istorički istinito, kako on tvrdi, da je dulje od hiljade godina onaj običaj bio svagda i svuda primljen u Istočnim Crkvama. Bickell[1]) i Thalhofer[2]) nalaze nesumljivih dokaza rabljenja Prijesnoga hljeba, barem u pokrajinama Osrhoenije i Eufrahesije, u listu koji Rabula Edeski pisa u V. vijeku Gemelinu, Biskupu Perre. U njem Rabula izričito kaže, da Sacramentum corporis Christi azymo repraesentatur. Nu, što god bilo o ovome dokazu, sigurno je, da rabljenje Prijesnaca bijaše sasvim poznato u prastaro doba kod Maronita i Armenaca. Qui mos, čita se u djelima sinoda Maronitskoga Gore Libana,[3]) et in Ecclesia nostra et apud Armenos, quoque in Oriente **ab immemorabili tempore** obtinuit, et authentica etiam huius rei documenta proferre possumus. Niti manjka spomenika rabljenja Prijesnoga hljeba, u svetoj Evharistiji, još za prvoga vijeka Crkve. Povjesničar Filon, opisujući, kako svjedoči Evsebije, Jeronim, i Epifanije,[4]) običaje prvih kršćana Aleksandrijskih, spominje njihove večere, i dvije vrsti hljebova, jedni kvaseni a drugi prijesni; i tvrdi da je Prijesno bilo posvećeno u pronaju sv. trpeze *ἐν τῷ ἁγίῳ προνάῳ ἱερᾶς τραπέξης . . . ἄζυμοι μὲν οἱ ἄρτοι, κ. τ. λ.* što, regbi da se sudara i s Pavlovim riječima: „Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis."[5]) Tako silazeći od jednoga vijeka do drugoga dolazimo do prvih početaka kršćanstva, te nalazimo gdje se rabi jedan ili drugi hljeb bez razlike, i tako je potpuno opravdano proglašenje nauke Crkovne u Florentinskome saboru,

---

[1]) Ausgewählte Schriften der Syrischen Kirchenväter Kempten 1874, p. 251. ap. **Brandi** o. c.

[2]) Handbuch der katolischen Liturgik. Freiburg 1890. vol. II. p. 137. cf. **Brandi** o. c.

[3]) Collectio Conc. Lacensis, vol. II, pag. 190; **Benedict.** XIV. Bullarium Const. XLVII, Allatae nobis, n. 23. Prati 1867. Vol. III. P. II, pag. 258. ap. **Brandi** o. c.

[4]) Vidi **Secchi**, La Cattedra Alessandrina. Venezia 1853. p. 142, cf. **Brandi** o. c.

[5]) 1 Cor. V, 8. cf. **Brandi** o. c.

gdje bjehu složni i Grci i Latini, da: „toliko u Prijesnom, koliko u kvasenu hljebu može se valjano posvetiti Tijelo Kristovo, i da sveštenici imaju posvećivati jedan ili drugi hljeb, po običaju svoje Crkve, bila Zapadna, bila Istočna.[1]“

J. A kako Rimski Pape IV. i V. vijeka očito govore, da se misa služi u kvasenu? „U životopisu pape Melhijada čitamo: hic fecit, ut oblationes consecratae per ecclesias ex consecrata episcopi dirigentur, quod declaratur fermentum; u životu pape Siricija čitamo slično: hic constituit, ut nullus presbyter missas celebraret nisi ..., quod nominatur fermentum; a papa Inokentije I. u poslanici svojoj evgubskom episkopu Dedentiju najčistije evo kaže: Presbiteri fermentum a nobis confectum, per acolythos accipiunt, ut se a nostra communione, maximo illo die, non judicent separatos, — quod per parochias fieri debere non puto, quia non longe portanda sunt sacramenta; čime jasno dokazuje, da se tajna (sacramentum) samo na kvasnom hljebu (fermentum) svršava.«[2]

D. Kad bi i bila istina, da su Episkopi slali Crkvama sakramenat presvetoga tijela Isukrstova, kako neki sude,[3] ne slijedi odatle, da je onaj hljeb bio kvasen, u kom je učinjen ovaj sakramenat, prem da je nazvan kvasom. Tako, prem da Grci nazvaše ovaj presveti sakramenat gorušicom,[4] ne slijedi odatle da oni miješaju gorušicu s brašnom, da priprave hljeb za posvetilište, ali zovu ovaj sakramenat gorušicom, da pokažu onu životvornu duhovnu krjepost ovoga sakramenta. Na isti način oni Pape nazvaše ovaj sakramenat kvasom, ne kako da je učinjen u kvasenom hljebu, nego za dva razloga: prvo, da sakriju, pod ovim imenom, presveto otajstvo u ono vrijeme radi nevjernika, da ga ne bi pogrdili, kad bi ko od njih pitao, što nosi. Kako se zbude sv. Tarciziju. A opet, jer imenom kvasa htjedoše znamenovati općenje i sjedinjenje s Biskupom, koje sjedinjenje prilikuje kvas, koji sve brašno k sebi priteže, te sastavlja i sjedinjuje u jedno tijesto. Rad šta, bio sakramenat u prijesnom ili u kvasenom hljebu, mogao se je zvati kvasom. Rekoh, da je i bila istina, da su Episkopi slali sveto ti-

---

[1]) **Brandi** o. c.

[2]) **Milaš**, o. c p. 91.

[3]) **Christ. Lupus** Dissert. de actis S. Papae Leonis IV.

[4]) Prodrom. de interpret. ad. Can. Trull. apud Papadopoli.

jelo Isukrstovo, jer mnogi sude, da nije to bilo tijelo nego Evlogije, to jest, hljeb blagosloveni, koji se je obično davao poslije liturgije onima, koji se nijesu pričestili i koji su prijatelji slali prijateljima u znak ljubavi kršćanske.' O ovom blagoslovenom hljebu, što se je davao novovjercim piše sv. Avgustin:[1]) I što primaju Novovjerci, koji još ne bjehu kršteni, prem da nije tijelo Isukrstovo, ipak je sveto, i svetije nego jestivo, kojim se hranimo. jer je sakramenat. Ova riječ sakramenat, vidi se jasno, da nije u užem smislu nego u širem. Da su pape slali hljeb blagosloveni kažu nam i učenjaci.[2])

I. Ostavimo to, a homo na drugo.

D. Da nu, reci prije, molim te, je li vrijedilo da Patrijarh ovo prebaci Crkvi latinskoj, kako nauku protievangjeosku?

I. Ostavi. Dosta smo o tome govorili.

M. Bojim se da ti Dumo ne dokaže, da je Patrijarh svaku rekao neumjesno, a da Papa ima potpuno pravo.

J. Varaš se teško, ako tako misliš. Ima još pitanja na koja Dumo ne će moći ni usta otvoriti, a kamo li ih pobiti?

M. Svakako red je stvar svršiti, kad se je jednom započelo.

D. Tako je pravo. — Da nu, Igumane, što imamo još lijepa od preosveštenoga Patrijarha?

I. Ima, da ste iskvarili i samo posvećenje: „Jedna, sveta, saborna i apostolska Crkva sedam Vaseljenskih Sabora, primila je, da se časni darovi osvećuju posle molitve za prizivanje svetoga Duha, a kroz blagost sveštenika, kao što to tvrde i stari tipici Rima i Francuske, no docnije i u tome je rimska Crkva pokazala svoju novotariju, te je primila samovoljno to, da osvećenje časnih darova biva s vozglasom Gospodnjih reči: Primite i jedite, to je moje tijelo, i pite iz ove svi, jer je to moja krv. (Mat. XXVI, 27.[3])

D. Gle nesreće Patrijarhove! mjesto da udari anatemom Papu i Rimsku Crkvu, udara na sebe i na svoju Crkvu. I doista, ko je

---

[1]) L. 3. de peccat. merit. c. 26.

[2]) **Baron.** ad ann. 313, n. 49; **Du Cange.** Gloss. lat. v. fermentum; Card. **Thomasius** in suis ad Capitulare Evangeliorum notis; Card. **Bona**, Rerum liturg. c. 23; **Pagius** ad an. 313, nn. 17—18; S. **Irenaeus** apud **Euseb.** Histor. Eccles. l. 5, c. 24; **Mabillonius,** de azymo c. 10. Vidi **Nilles** II, p. 196.

[3]) **Balkan,** Sv. I, str. 43. Okružnića u. s. §. 10.

učinio novotariju u ovoj preozbiljnoj stvari, Crkva Zapadna ili Istočna nesjedinjena? Da posvedba časnih prilika biva riječima Kristovima, koje nad njima izgovara sveštenik, a ne prizivanjem Duha svetoga, što u nekim liturgijama dolazi iza njih, nauk je čisto katoličanski, posve složan sa povješću evangjeoskom ustanove svete Evharistije. U evangjeoskom pripovijedanju Evangjelista,[1] i Apostola Pavla,[2] o ovoj ustanovi, nema nigdje riječi, koja bi se mogla odnositi na bilo koje prizivanje Duha svetoga, koje bi pokazivalo, ili da se je Krist naš Gospodin tim služio, ustanovivši Sakramenat svoga tijela i svoje krvi presvete. Obratno, cijelo pripovijedanje svjedoči, da je Krist pretvorio hljeb i vino u svoje tijelo i krv s onim riječima privogjenim od svetih spisatelja; riječi, koje zbilja znače da se on tu nalazi. Kad bi bilo inčije, valjalo bi reći, da oni povjesničari, nadahnuti od Boga, prem da su nam hotjeli pripovijedati, i pripovijedajuć nam zbilja tolikim potankostima, ustanovu Evharistije, da su zanemarili spomenuti najglavniji dio, kao što bi svakako bilo prizivanje Duha svetoga; kad bi o tome, kako hoće Patrijarh, zavisilo posvećenje časnih darova. Da se je ovo posvećenje obavljalo samim Kristovim riječima, izrečenim od sveštenika nad darovima, staro je i postojano vjerovanje Otaca, svagda i svuda. Tako su učili izmegju Otaca grčkih, Justin, Irinej, Grigorije Nišanin, Ivan Hrizostom, Ivan Damašanin; izmegju Siraca, Jakob Sarugenjanin, Izak Veliki, Maruta; izmegju Latina, Ambrosije, Avgustin, Izidor i što god je bilo Crkovnih Otaca, koji su na Zapadu o tome pisali.[3] Da nu slušaj, na primjer, svjedočanstvo dvaju davnih i velikih naučitelja Crkovnih. Sv. Ambrosije, tumačeći evangjeoski tekst što se odnosi na posvećenje, piše: „Qui (Christus) pridie quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam consecretur, panis est; ubi-

---

[1]) **Matt** XXVI, 26—29; **Marc.** XIV, 22—25; **Luc.** XXII, 14—20.

[2]) 1 **Cor.** XI, 23—25.

[3]) **Card. Franzelin** navodi tačno mjesta Otaca u svome djelu, De SS. Eucharistiae Sacramento et Sacrificio. Roma 1868, pag. 70—78. A stavlja ovu tezu: „Quae in orientalibus et aliquot occidentalibus liturgiis post verba consecratoria occurrunt Spiritus Sancti invocationes super dona proposita, non pertinent ad corporis Christi praesentiam vel efficiendam vel impetrandam . . . sed ad effectae iam realis praesentiae declarationen et ad fructus salutaris in corpore Christi morali, quod est Ecclesia, implorationem". Divno razvija on svoju tezu, ali je ostavljam, jer mislim, dosta je, o ovoj tački, da slijedim O. Brandi.

autem verba Christi accesserint, corpus est Christi... Et ante verba Christi calix est vini et aquae plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit".[1]) Sv. Ivan Hrizostom, isto opetuje: „Non enim homo est, qui facit ut proposita efficiantur corpus et sanguis Christi; sed ipse Christus qui pro nobis crucifixus est. Figuram implens stat Sacerdos verba proferens, virtus autem et gratia est Dei. Hoc est corpus meum, inquit. **Hoc verbum transformat ea quae proposita sunt** — *Τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταῤῥυτμίζει τὰ προκείμενα.*[2]) Florije Lionski, veoma vješt u stvarima crkovnim, u svome pismu De Expositione Missae, što ga napisa oko g. 840; pošto protrese sve liturgije, tumačeći Rimsku od riječi kakona: Qui pridie quam pateretur, do riječi in mei memoriam facietis, pisa: „in his verbis, sine quibus nulla lingua, nulla regio, nulla civitas, idest nulla pars Ecclesiae catholicae conficere potest, idest consecrare sacramentum corporis et sanguinis Domini, ipse Dominus tradidit Apostolis, unde universalis Ecclesia iugem memoriam sui Redemptoris celebret, et Apostoli generaliter omni Ecclesiae. Christi ergo virtute et verbis semper consecratur et consecrabitur".[3]) *)

M. Za čudo mi je, kako je Patrijarh mogao ono reći. Rad bi znati, da li je on znao za ona svjedočanstva, što si ih ti naveo.

D. Nije za stalno; jer da je znao, ne bi doista bio tako neoprezan, da se, ako ništa, izvrgne smjehu. To ti je, moj brate, vas razlog razkolništvu, što se malo uče sveti Oci, ili se uče preko prsta. Ali, da se uči ozbiljno, i da se svojevoljno ne zatvaraju oči svjetlosti istine, da se ne vidi nje jasnoća, davno bi bilo nastalo sjedinjenje Crkava. Kad nesjedinjeni ne znadu što da odgovore, tada kažu: Latini su lukavi. Koju si lukavost, kaži pravo, u meni našao?

I. Tu, da znadeš na svaku odgovoriti, a meni ne dopuštaš ni da zinem.

---

[1]) De Sacramentis, l. IV, c. 5, nn. 22, 23. **Migne**, P. L. vol. 16, pag 444. ap. **Brandi**, o. a.

[2]) De proditione Judae, Hom. I, nn. 5, 6. **Migne**. P. G. vol. 48, pag. 380. ap. **Brandi**, o. c.

[3]) De Expositione Misae n. 60. **Migne**, P. L. vol. 119, pag. 51. ap. **Brandi** o. c.

*) **Brandi**, Dell' unione delle Chiese. Articolo IV, n. I.

D. Pa tu nema nikakove lukavštine. Ali ti još nijesam o ovome predmetu svršio. Da je dogmatička pogreška ono, što je Patrijarh iznio kao zdravu nauku svoje pravoslavne Crkve, ne treba da ti ja dokazujem; sami Grci, Patrijarkovi prešasnici na upravi Istočnih Crkava, to su jur više puta pobili i svečano odbili. Tako su za doba Sabora Florentinskoga, Grčki Oci pripoznali pismom, po bilježniku izdanom, da o posvećenju Evharistije, Crkve, koje oni predstavljaju, posve se slažu sa Rimskom Crkvom, a odbacuju nauku Nikole Kabasila, što je baš ta, koju danas brani Patrijarh.[1]) Ako želiš, navesti ću ti do slova rieči kako su glasile: „Danom nedjelje, pet Julija 1438., u općoj kongregaciji, presiedajući Presveti Gospodin Evgenije po providnosti Božijoj Papa IV., prisutni Prečasni Oci i gospoda svete Rimske Crkve Stožernici, Patrijarhe, Nadbiskupi, Opati, Naučitelji, i Učitelji toliko Latinski koliko Grčki, Časni Otac gospodin Nadbiskup Nicejski, na ime svoje i ostalih Otaca, što prikazuju Istočnu Crkvu, javno, na jaki i jasan glas izrazi s ovim sličnim riječima, što se tiče efekta:

---

[1]) U svim knjigama liturgičkim, osim riječi, po kojima se pretvara hljeb i vino u presveto tijelo i krv Kristovu, nalaze se jošte neke druge riječi, što ne spadaju na bitnost pretvorbe. Te su riječi u Zapadnoj Crkvi: Supplices te rogamus, s riječima: Jube haec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum; a u Istočnoj Crkvi: I učini ovaj hljeb časno tijelo Krista tvoga; a što je u ovoj čaši časnu krv Krista tvoga, pretvorivši ih Duhom tvojim svetim. I ovo na Istoku zovu epikleza. Sve je teklo mirno dokle u XII. vijeku Teodor, istočni biskup u Andidi; a u XIV. vijeku Teodor istočni biskup u Meliteni pripisivali su pretvornu moć uprav epiklezi. Nikola Kabasilas, biskup u Tesalonici, oko polovine XIV. vijeka, učaše, da pretvorna moć nije jedino u epiklezi, ali da se ipak epiklezom svršava. Zbog ovoga dogje se do ozbiljne prepirke u Saboru Florentinskome. Napokon bogoslovu Ivanu Turekremati pogje za rukom jasno dokazati i uvjeriti Istočnjake, da konsekracija biva samim Kristovim riječima. To su Latini zahtijevali da se stavi u dekret sjedinjenja; ali su Grci molili, da se u dekretu ne spominje da pretvorba biva samim Kristovim riječima; jer, govorahu, taka izjava bila bi od uvrjede Istočnoj Crkvi, kad bi se moglo pomisliti da je ona drukčije vjerovala. Marko efeski ne htjede pristati uz izjavu cijeloga Sabora, te, vrativši se kući, napisa raspravu u smislu Kabasilinu, govoreći, da se božanstveni darovi ne posvećuju samim izgovaranjem riječi Gospodnjih. Kasnije pako u Istočnoj Crkvi ovo stanovište opet napustiše, i stadoše više, manje jasno tvrditi, da izgovaranje riječi Gospodnjih samo su uvjet pretvorbe, koja se jedino zbiva epiklezom. Na tom stanovištu rêgbi stoji Patrijarhova poslanica, i nauk Grčke nesjedinjene Crkve. **Marković**. o. c. st. 76. sq. **Balkan**, svez. I, st. 71, 72.

Preblaženi Oče, i Vi Prečasni Oci, i Gospodo ovdje nazočna, pošto u prešasnim kongregacijama, megju ostalim našim razlikama, posta dvojba o posvećenju Presvetoga Sakramenta Evharistije, a neki su posumnjali, da mi i naša Crkva ne vjerujemo da onaj neprocijenjeni Sakramenat savršuje se po riječima Spasitelja Gospodina Našega Isukrsta; za ti razlog došli smo ovdje pred lice Vašega Blaženstva i svih ostalih ovdje nazočnih, koji su sa strane Svete Rimske Crkve, da uvjerimo Vaše Blaženstvo i ostale Oce i Gospodu ovdje nazočnu o ovom sumnjičenju, i rečemo u kratko:... Pošto od svih Svetih Crkovnih Naučitelja, a osobito od onoga preblaženoga Ivana Hrizostoma, koji nam je posve dobro poznat, čuli smo da riječi Gospodnje one su koje pretvaraju i obraćaju sućtvo hljeba i vina u pravo Tijelo i Krv Kristovu; i da one Spasiteljeve božanstvene riječi imaju svu krepost da učine ovako preobraćenje sućstava; mi moramo slijediti onoga presvetoga Naučitelja i njegov nauk".[1])

I. Čemu mi navodiš Sabor Florentinski, kad ga mi ne pripoznajemo.

D. To je doista žalosno, da ono što je cijela Istočna Crkva, po svojoj slobodnoj volji, priznala i svečano potvrdila, da je opet bacila pod noge. Ali ostavimo, za sada, to na stranu. No, ovaj zaključak ne smijete nipošto omalovažiti, pošto je naslonjen na nauci sv. Ivana Hrizostoma, i ako se ne ćeš osvrćat na jednoglasno[2]) svečano priznanje vaših Patrijaraha, Mitropolita, Episkopa i Otaca, koji su onu izjavu podpisali. Ali nemoj cijeniti da nemam pri ruci i novijih dokaza da okrivim s netočnosti Poslanicu Carigradskog Patrijarha podpisanu od dvanaest Mitropolita istomišljenaka, koji zastupaju najprve Grčke stolice. Govore, u novije doba, da to ne stoji i sami Rusi Kijevske škole i Episkopi Bijele Rusije i Litvanije, koje, za stalno drži i Patrijah i s njime potpisani Episkopi, za pravoslavne.[3]) Još i glasoviti bogoslov fotijanski Gjorgje Koresije,

---

[1]) Labbe, tom. XXXI. della sua Collezione de' Concilii, col. 1006 Vidi **Brandi.** o. c.

[2]) Može se reći jednoglasno: pošto jedini Marko od Efesa nije na to pristao.

[3]) Vedi l' opera dell' **Haxthausen**, Le interne condizioni della Russia, Hannover 1847. P. I., pag. 364. ap. **Brandi** o. c.

koga često spominje Alacije i Goara, svjedoči pri ovoj tačci u prilog Rimu a proti Carigradu: Doista, govori on, osugjuje se **novost** mnijenja uvedenih u Crkvi (Carigradskoj) od Nikole Kabasila, koji pripisuje moć (kao što čini i današnji Patrijarh) posvećenja časnih darova molitvama; što ni od jednoga svetoga Oca nije rečeno, niti ikakvim kanonom odregjeno, niti je suglasno Crkovnome vjerovanju.[1])

I. A je li baš tako, kao što ti navodiš?

D. Ako mi ne vjeruješ, a ti otvori navedene knjige, pa ćeš se uvjeriti, da je sve do slova tako.

I. A, ne bi li se to dalo tumačiti na drugu ruku?

D. Tumači ih, brate, kako te volja; ali su to fakti, koje, ako hoće Patrijarh i s njime podpisani Episkopi baciti pod noge, kao što su bacili i Sabor Florentinski, mogu slobodno; ali, tada bi ih pitao, na što se oni naslanjaju? Cijela Zapadna i Istočna Crkva sakupljena u zakonitom Saboru, ne vrijedi ničemu! Najučeniji bogoslovi, pa i oni s njihove strane, ne vrijede ničemu! Tada što će vrijediti? Zar oni, što se bacaju ogrdinama na Rimsku Crkvu, ti će jedini biti njihovi pravi učitelji? Ako je tako, brate moj, ala ste spali posve nisko, te ne ostaje drugo nego vas požaliti, i preporučit vas Bogu da vas prosvijetli.

I. Ali Dumo, ti nas vrijegjaš.

D. Oslobodi Bog, brate moj, da bi te hotio uvrijediti! Ali što ćeš, kad Patrijarh i s njime onaki zbor Episkopa, hoću da pobiju Knjige apostolske Pape Lava XIII, a oni ih indirektno potvrgjuju; a novotarenje protuevangjeosko udara u sred srca, ne Crkvu Rimsku, nego Carigradsku. Ako to nije sljepilo što će ikada biti drugo na svijetu?

I. Ali, soli mi, ne ćeš mi ovaj put ubjegnuti. Zar nije Rimska Crkva promijenila nauku Kristovu u podjelivanju svete Evharistije, kako veli Patrijarh „lišavajući svjetovnjake pričešća i iz svete čaše, što je protivno zapovjesti Gospodnjoj i opštoj praktici stare Crkve, čemu su se protivili i zabranjivali to mnogi od starih pravoslavnih rimskih jepiskopa?“[2])

---

[1]) **Maffei,** Istoria teologica. Trento 1742. App. Frammenti greci, p. 31. ap. **Brandi** u. s.

[2]) **Balkan** sv. I, str. 43 i 44. Okružnica Prijaršiska i sinodalna u. s. §. 11.

D. Posve u kratko na to ću ti odgovoriti.

I. Da, u kratko, kad ne znaš što da odgovoriš.

D. Nije s toga, nego što ćeš se lako, i brzo uvjeriti, da nije istina, što navodi Patrijarh.

I. Da nu, baš sam željan to čuti.

D. Evo me s tobom. Nije istina da je ikada igdje Gospod naredio, i da je s toga dužnost, da ne samo Sveštenici, koji posvećuju, dali i svjetovnjaci, ljudi i žene, dužni su primat svetu Evharistiju pod objema prilikama, kruha i vina.

I. Ta zar ne govori li jasno Isus u sv. Evangjelju: „Zaista, zaista vam kažem: ako ne jedete tijela sina čovječjega i ne pijete krvi njegove, ne ćete imati života u sebi"[1])

D. Istina je, ali je jošte rekao: Koji jede hljeb ovaj, živjet će u vijeke.[2]) Dakle isti vječni život ima onaj koji blaguje njegovo tijelo, ili pije njegovu krv. A opet, koji prima svetu pričest pod prilikom hljeba, ne samo da blaguje tijelo Kristovo, već istodobno pije i krv njegovu, pošto je živo tijelo Kristovo u kom je i krv, i duša, i božanstvo.

I. A zar, ne reče li Krist: Pijte iz ove (čaše) svi?[3])

D. Reče, da kako; ali to svi ne odnosi se na sve učenike, nego na same Apostole; naime na one kojima nadoda: Ovo činite na moju uspomenu:[4]) i za to se odnosi na same sveštenike, koji posvećuju, i koji su u onoj prigodi bili zastupani od Apostola.

I. A zar, nije li to bila praksa stare Crkve?

D. Baš ona praksa, nije proti Rimskoj Crkvi, već najjasnije dokazuje, da je sveta Crkva uvijek vjerovala, da je dovoljno za svjetovnjake pričest pod samo jednom prilikim. Ovo nepretrgnuto vjerovanje izvodi se iz pričešćenja bolesnika, djece, i ispovjednika vjere. Crkva odmah od prvih vremena svuda podjeljivaše svetu Evharistiju bolesnicima pod jednom prilikom; djeci davala se je pričest pod samom prilikom vina; ispovjednicima vjere, za doba progonstva, bi dozvoljeno da ponesu sa sobom u kuću svetu Evharistiju, pod samom prilikom hljeba, da je blaguju u slučaju potrebe. Sve je ovo vrlo dobro poznato i posvjedočeno

[1]) Jo. VI, 53.
[2]) Ibid 58.
[3]) Matt. XXXI. 27.
[4]) Luc XXII, 19.

od Tertulijana, Kiprijana, Bazilija, Ambrozija i od tolikih drugih, koje će Patrijarh naći navedene u svim našim boljim tečajima dogmatičkog bogoslovlja.[1])

I. A zašto su tada zabranjivali Rimski Pape pričest pod jednom prilikom?

D. Istina to govori Patrijarh, ali ne privodi nijednoga Papu. Bi li mi ti znao kojega privesti?

I. Nijesam baš u tome vješt. Nu, pošto kaže Patrijarh, za stalno bit će ih. A ti, koji se kažeš tako vješt u svim ovim stvarima, ne će ti biti ni to nepoznato.

D. I ja, da ti čisto kažem, ne sjećam se. U koliko mi pamet služi, ti mnogi pravoslavni Pape, na koje smijera Patrijarh, imaju biti, jedini papa Gelazije, koji je upravljao Crkvom od g. 492. do 496; a to ga nalazimo megju objekcijama, što ih privodi sv. Toma. Ovaj sv. Naučitelj, još u XIII. vijeku stavlja ovo pitanje: Utrum liceat sumere Corpus Christi sine sanguine.[2])

U prvom prigovoru ovako piše: „Videtur quod non liceat, dicit enim Gelasius Papa, et habetur De Consecr. (Dist. 2, c. 12): Comperimus, quod quidam, sumpta tantummodo corpis sacri portione, a calice sacrati cruoris abstinent; qui procul dubio, quoniam nescio qua superstione docentur adstringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur; non ergo licet sumere Corpus Christi sine eius sanguine".

I. Ta, gdje ćeš jasnijih izraza proti vama?

D. Ali srećom sv. Toma ne zaustavlja se na prigovoru, on ga i riješava govoreći: „Ad primum ergo dicendum, quod Gelasius loquitur quantum ad sacerdotes, qui sicut totum consecrant sacramentum, ita etiam toti communicare debent; ut enim legitur in Conc. Toletano: Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur.[3]) A ne bi ništa bilo proti nauku naše sv. Crkve, sve da bude i vjernicima naregjivao da uzimlju sv. krv, jer jedni sljedeći krive nauke nekih jeretika, kao na primjer Manihejaca, osugjivahu vino kao djavolsku

---

[1]) Vidi **Brandi** o. c.

[2]) Summa theologica. P. III, quaest. 80, art. 12. Ed. Romae 1887. p. 737. ap. **Brandi** o. c.

[3]) Vidi **Brandi** o. c.

žuč. (Vinum non bibunt dicentes, fel esse principum tenebrarum.[1]) Mislim da je ovo dovoljno.

I. Ali, čemu zabraniti da vjernici primaju sv. pričest pod obje prilike?

D. Crkva ne brani onima kod kojih je stari običaj; samo ne dopušta onima što su na Zapadu, kod kojih taj običaj presta od davnih davnina.

I. A čemu i njima sad braniti, kad im to u staro doba nije bilo zabranjeno?

D. Doista niko ne će nijekati da je Crkva postavljena od Krista, da dijeli sveta otajstva: Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.[2]) Krist, onda, kad joj dade tu službu, dade joj u isto doba vlast, neka bi izdavala one naredbe, koje bi cijenila zgodne, odnosno na vremena, mjesta i osobe; da bude što pristojnije, i na duševnu korist pravovjernih. Tako sv. Pavao, pišući Korinćanima, daje im naputke, kako će se ponašati pri primanju Evharistije, a nadodaje, da će im drugo odrediti kad dogje.[3]) Zašto dakle Crkva, služeći se svojom vlasti, ne će moć zabraniti svjetovnjacima služit se svetom čašom, pošto tome nema nijedne potrebe, a ovako je puno pristojnije? Da nema potrebe, jasno je; jer svak zna da se pod prilikom hljeba prima cio Krist, i tako se, pod prilikom hljeba prima tijelo i krv Gospodnjeva. Da je puno pristojnije, i to je jasno; pošto je mal da nemoguće, da se ne prolije koja kap svete krvi, kad navrvi toliko množtvo na pričest, ljudi i žena svake dobi i stališa, kao što je običaj u našim Latinskim Crkvama. Mnogi bi se pako odbili od svete pričesti, da ne stavljaju u usta istu žljicu, kojom su se drugi pričestili. Ta, Bog zna kakovih usta nema, ranavih, ili koja strašno zaudaraju.[4]) Pa, kako bi se na nekim mjestima nabavilo vina? Patrijarh, prije nego što primjeti proti običaju Rimske Crkve, imao bi dokazati jednu od ove dvije stvari: da je primanje čaše potrebno svjetovnjacima, da postignu vječno

---

[1]) Aug. De haeres. c. 46. Kirchenlexikon. vox, Mani.
[2]) 1. Cor. IY, 7.
[3]) 1. Cor. XI, 34.
[4]) Piše Balkan svez., str. 74., u noti, da se čita u listu iz Carigrada, da se naobraženiji Grci opiru načinu pričešćivanja, kao što opstoji u Grčkoj Crkvi.

spasenje; ili da Crkva nema nijedne vlasti da išta odredi o načinu podjelivanja sakramenata.[1])

I. A zašto će Crkva mijenjati stari običaj? Kako ga naša Crkva nije promijenila?

D. Mijenjat će običaje za razloge navedene. A vašoj Crkvi niko se ne protivi. A sada sudi ti u kojoj su Crkvi, Latinskoj ili Grčkoj, zgodniji običaji glede primanja svete pričesti. U kojoj Crkvi, u Latinskoj ili u Grčkoj, pristupa svijet više na svetu pričest. I to ti je najbolji dokaz, gdje je bolji običaj. A kamo li napadati na Rimsku Crkvu, kao na općinu protievangjelsku! Da je preosvešteni Patrijarh nadahnut duhom ljubavi i mira, ne bi dirao u stare običaje Rimske Crkve, a još ih manje osugjivao kao protuevangjeoske. Mi Istočnoj Crkvi rado dopuštamo njezine običaje, koje nijesmo nikada zabacivali, a još manje grdili, ali neka i ona u bratskoj ljubavi i u kršćanskoj snošljivosti, koju toliko naglasivate, i nama dopusti naš običaj uveden zakonitim putem iz težkih razloga, koji se uz to ne protivi nijednoj naredbi Isusovoj, niti lišava vjernike nijedne milosti potrebite za spasenje.[2])

M. Poštena ti je. I, mislim da je dosta rečeno o ovome predmetu.

I. Aho hoće Dumo, ja bih išao na drugo.

D. Eto, što god ti je milije.

M. Ali se prije malo odmorite.

I. D. Dobro je.

---

[1]) Cf. **Brandi** o. c.

[2]) **Balkan** svez. I., str. 75,

Uzroci, koji pripraviše razdvojenje istočne i zapadne crkve.

Po dr. I. Hergenrötheru.

Kobno razdvojenje Istočne i Zapadne crkve potiče od Fotijskog raskola, pa jer je zbog toga ovaj dogagjaj od prevelike znamenitosti, to ćemo prije nego što o tom predmetu počnemo raspravljati, u kratko iskazati, u kakovome se je stanju nalazila u ono doba Carigradska crkva i koji su bili zametci onome žalosnome raskolu, e bi se stvar kako treba svatila i razumjela.

Počam od Metrofana, koga učenjaci drže kao prvoga bizantinskog biskupa, do sv. Ignatija izmijenilo se je na biskupskoj stolici u grčkoj prijestolnici 58 biskupa. Mnogi su stekli neumrle zasluge, mnogi se slave u ljetopisima svetih kod Grka i kod Latina kao uzvišeni zagovornici i branioci, drugi su opet ostavili koji u čemu slavnu uspomenu; ali više nego treći dio, naime 21 izmegju njih, nečasno se poniješe kao heretici i podupirači herezije. Malne isto toliko pak bilo ih je od heretičkih ili pravovjernih careva dignuto iz svoje službe. Sa mnogima od ovih postupalo se je nedostojno kao sa Kalinikom, Anastasijem i Konstantinom. Triput se je dogodilo, da su jednoć svrgnuti patrijarsi opet bili uspostavljani kao Krizostom, Eutihij i Pirho, a na take pojave se češće nailazi u kasnijoj povjesti bizantinskog patrijarhata.

Eto tako je stolica u Bizantu bila malne u težem položaju nego njezine drugarice na muhamedanskom Istoku. Ove su dapače bile u boljem stanju u toliko, što su se mogle u stvarima vjerskim, pa i u drugim nutarnjim crkvenim stvarima mnogo slobodnije kretati. Sreća te je Teofil bio posljednji heretički car, te da je od onda na dvoru zavladalo pravovjerje, tako te su novotarije u vjeri postale stvar mrska, jer i samim carevima pogubna. U toliko više isticala se je carska moć obasjana slavom čistoga kršćanstva, kod rješavanja teoloških i drugih crkvenih pitanja. Ona *je mijenjala i*

povišavala stepen i čast biskupskih stolica. Ona je svojim zakonima priticala u pomoć kanonima. Ona je često uticala u bogoštovje i podizala na patrijaršku čast svoje ljude, te ih onda u svoje svrhe izrabljivala. Bizantinski patrijarh nije mogao kod triju drugih istočnih patrijarha oslona naći. Oni su sami sobom imali dosta muke, pa se sve više gubili pod pritiskom ropstva i tražili pomoć u Carigradu.

Zapad naprotiv pružao je jak oslon. Upravo uslijed toga, što se je uspostavilo pravovjerje, morala je biti po mnijenju Teodora Studite prva zadaća crkvenih poglavara novoga Rima, da se spoje sa starorimskom stolicom. Spojenje sa ovom bilo je jamstvo, da se dočepaju slobodnijeg položaja i dovoljne protumoći proti samovoljnom uplivu i hirima dvora. Sudjelovanje kod razvoja kršćanskoga Zapada bilo je lijek proti širećoj se stagnaciji i prijetećoj propasti carstva, koje se je samo slučajnim sudjelovanjem vanjskih i nutarnjih prilika toliko dugo održalo. Smrtna borba istočnorimskog carstva potraja više vjekova, ono je lebdilo med životom i smrti. Još za ohologa Justinijana bolovalo je od novčanih neprilika i mnogobrojnih nutarnjih rana, ali još uvijek reagirali su moćni životni elementi u tom nekoć silnom organizmu, a promjene kod susjednih osobito muhamedovskih država dobro su joj došle i podupirale njenu reakciju izvana.

Vazda se je priznavalo, da treba li odstraniti kakovu smutnju valja se obratiti na stari Rim. U VII. stoljeću izrekao je to Teodosij iz Cezareje, vjeran staroj predaji, na što je i Maksim rado pristao, jer je i sam vazda visoko cijenio onu najsvetiju crkvu, »na koju kano na sunce vječnoga svjetla gledaju svi narodi na zemlji; svi pravi i iskreni štovatelji Gospodina odasvuda, i od nje sjaj svetih dogma i nauka otaca izgledaju, proti kojoj vrata paklena ništa mogla nisu, koja posjeduje ključ pravoga vjerovanja i ispovijedanja.« »Ona presveta stolica«, izjavio je Teodoret, »ima hegemoniju nad crkvama cijeloga svijeta, iz mnogo uzroka, ali prije svega radi toga, jerbo je uvijek čista bila od smrada herezije i nikada na njoj sjedio nije, koji bi protivno mislio, nego je svaki neoskvrnjenu sačuvao apostolsku milost.« Ta veličina Rima, od grčkih otaca tako oduševljeno proslavljena, pružala je najsigurniji oslon pravovjerju i uzdržanju reda u crkvi. Ovdje su našli Atanazije, Petar, Ivan Talaja iz Aleksandrije, ovdje su našli Pavao I., Ivan I., Flavijan i German Carigradski, ovdje je našlo još mnogo drugih

crkvenih dostojanstvenika istočnih zaštitu i krjepku obranu. Ovdje se je vazda nalazio zaklon u svakoj stisci i utočište u svakoj pogibelji.

Megjutim miješala se je Rimska stolica u te stvari samo u osobitim zgodama, za mirnih vremena, rijetko se je to dogagjalo, pa i onda kada bi to činila, posmatralo se je to sa nekom zavisti. Često su gledali da dokažu, da bi se stvari imale ravnati prema hodu sunca, zapad po istoku, jerbo je sa Istoka Krist došao i sa Istoka potiče sva naobrazba i kršćanska uljudba, pozivali su se da treba više gledati prednost duha nego prednost moći. Pa i ova sumna kao da se je jasnije odsijevala kod Bizantinskog patrijarha od kako su istočni partrijarhati svoju važnost izgubili i od kako su Carigradu znatno porasle vanjske sile. Pored svega toga, ako su se i opirali često rimskom primatu, ipak ga nikada nijesu poricali. Pa i heretici kao n. pr. prijašnji Euzebijevci podigoše se protiv njega istom onda, kada su svaku nadu izgubili, da će ga ikada za se predobiti. Obje stolice podržavale su svezu pismima i poslanstvima, koja je samo kada je herezija vladala, kraće ili duže vrijeme bila prekinuta Za vrijeme ikonoklasta nisu se više pošiljali apokrizari iz Rima u Carigrad, a kasnija poslanstva bijahu samo prigodna. Od te epohe dolazili su mnogo češće istočnjaci osobito kalugjeri u Rim, pa kao papini poslanici u Bizant. Ako i nije pojedince sve jasno bilo, u čemu sastoje rimskom biskupu pripadajuća prava, to su ga ipak priznavali ne samo kao prvoga ili korifeja sviju biskupa nego i kao starijega ili pretpostavljenoga i suca nad patrijarsima. Julij je izjavio, da se Atanazije nemože osuditi bez posredovanja njegove stolice, a Celestin je o Nestoriju, Leo o Dioskuru, Agapet o Antimu sud izrekao, a tako su se Krizostom i Flavijan obratili na papu, da čuju presudu. Kao što se kod Nektarija, Anatola i Germana jasno vidi i kao što to i izjave pravovjernih Grka dokazuju bilo je priznanje Rima za pravovaljanost patrijarha važan uslov. Na papu su prizivali ne samo patrijarsi nego i biskupi kao Teodoret, pa i jednostavni svećenici kao što se je to za Grgura Velikoga dogodilo. Bez njega nije nijedna sinoda mogla biti ekumenska, a nijedna vjerska odluka nije imala općenitu obvezu. I sami carevi pokoravali su se tome autoritetu i pored toga imaju papama, dok su isti još njihovi podanici bili, puno toga da zahvale. Crkveni upliv Rima bio je u Bizantu jako blagotvoran i pokazivao se je osobito kod svake vjerske katastrofe i restauracije. Samo-

svijest crkvene neodvisnosti, koja se je na istoku sve više gubila čuvali su i njegovali pape i s njima blisko svezani kalugjeri. Pokvareno bizantinsko svećenstvo naučno na slijepu i ropsku poslušnost, sklono simoniji, pohlepi za blagom, i svake vrsti spletkarenjem, koje je već vrlo rano prouzrokovalo falzifikaciju spisa sv. otaca, mogao je Rim potaknuti i dovesti k ćudorednom preporodu. Da se popravi i na pravu mjeru svede obljubljena ekonomija i epikija, koja je strogost zakona odnemarila i često podložila jačemu, pa i kalugjerstvo, koje se je na Istoku veoma brzo iskvarilo, te mjesto »angjeoskoga života« poprimilo nemirni, skitalački i griješni život, i obratilo sveto oduševljenje u bijesni fanatizam, moglo je u doticaju sa Zapadom, u kojem su sinovi Benedikta toliko veličanstvenoga poradili, biti zadahnuto dostojanstvom i poletom. Pa i sam carski dvor, po sebi slab, ali od naroda radi tradicija slavnim smatran kao neka prirogjena slavnost, kojega uzdržanje je služilo njegovom častohlepju, iz revnosti i ljubavi za ono što je iz davnina ostalo, ali sa svim ravnodušan prema osobi, koja je na njemu sjedila, mogao je uz bolju vladu obnoviti cijeli politički i društveni život i nove si puteve otvoriti, jedino priključivši se Zapadu i pribavivši si odande nove potpore.

Ali baš proti ovome priključenju kršćanskome Zapadu i proti crkvenom središtu u Rimu radilo je mnogo moćnih faktora. Ostanke starih i klice novih prijepora nalazimo već u IX. stoljeću mnogobrojne, a pokazuju se i predisponirajući uzroci rascjepljenja i razdvojenja, materijal upaljiv, koji jednoč zapaljen mora buknuti plamenom mržnje.

Prije nego na sam predmet našega opisivanja pregjemo treba nam ovdje točnije si pridočiti one momente i bolje pogledati one raznolikosti, iz kojih su onda nastale potpune protivnosti.

Prije svega opažamo raznolikost narodnosnog karaktera. Već za vremena poganskih bila je megju narodima, koji su govorili grčki i latinski razlika velika, koja je uzrok bila mnogome nadmetanju i neprijateljstvu. Dočim su se Grci ponosili svojom starijom naobrazbom, svojom umjetnošću, filozofijom, pa i samim imenom Helena, postadoše Rimljani svojom odlučnošću, svojim gragjanskim krjepostima i srećom u oružju gospodari njihovi, koje su mlitavi pobjegjenici sve više mrzili, osobito otkako su napose za vrijeme careva svoj neumitni sustav tlačenja i izrabljivanja dosljedno upotrabljivali. Rimska »gravitas« i »tenacitas« bila je nepoznata bez-

brižnoj lakomišljenosti i duševnoj okretnosti svježega Helena. Vrlo lako bi povjerovao maštom zanešen sin istoka lijepim zamišljajima i sjajnim prikazama, moćno su ga privlačile filozofske sitnice i spekulativni problemi, brzo bi pristupio da množinu pitanja stavi i isto tako smjelo odgovor dade, bio je prevejan, lukav, često vjeroloman i doprinio je, da je graeca fides poslovicom postala. Zapadnjak pako bio je trijezniji, ozbiljniji, otvoreniji, praktičniji i držao se je iskustva pregja mnogo odlučnije, a u vjerskim stvarima bio je vjerniji i savjesniji. Stari Rimljani su bili karakterom muževniji, za slobodu oduševljeniji, stroži u ćudoregju, plemenitiji u strastima nego Grci. Rimski bogoštovni čini bili su dostojanstveni, rimsko svećenstvo ugledno, a toga nije bilo kod bogoštovja i svećenstva grčkoga. Kod Rimljana se je sve većma oživotvorilo načelo, da se svaki u granicama zakona može slobodno kretati, i svaki gragjanin je baš uslijed toga u javnom životu mnogo više vrijedio nego li kod Grka, gdje je državna vlast bila sve i sva i njoj se jedinoj svatko podlagao i pod njezinim uplivom u svim prilikama životnim djelovanje svoje razvijao. Grci, da sačuvaju svoj običaj opirali su se češće puta rimskim zakonima, makar ovi bili plemenitiji i pošteniji nego domaće ustanove, što je osobito vrijedilo kod ženidbe. Grku je bio izobraženi Rimljanin barbar, latinska književnost bez vrijednosti i ništetna naprama slavnim helenskim pjesnicima, govornicima, filozofima i povjesničarima. Rimljanin pako poznavao je Grka i radi njegove nadutosti i pretjeranosti ga je prezirao, pa je tražio da pokaže Grku svoju vrijednost. Rado se je podrugivao Grcima i Grčićima, Goti i Italci za Justinijana su sa prezirom gledali ježičave, razmažene i za blagom pohlepne Bizantince, a Italci, koji se od istočnih Gota, barbara i heretika, obratiše na bližnji istočni Rim, srodan si krvlju, vjerom i običajima, koji je pohlepno čuvao naziv *Ρωμαῖοι*, to učiniše, jer im je valjalo izabrati od dva zla manje zlo, a brzo im je to gospodstvo preko mjere dozlogrdilo. Dapače naskoro im postadoše Grci isto tako mrski kao i Longobardi. Razlika u narodnosti i druge osebine pobugjivale su od davnine tolike opreke megju njima, te ih je kršćanska vjera mogla ublažiti, ali nikada posve uništiti.

Nadalje i sama razlika u jeziku bila je kadra da prouzrokuje opreku, osobito kada je bivalo sve manje ljudi vještih obim jezicima i bivalo sve manje valjanih tumača. Za Justinijana se je služilo jednako latinskim kao i grčkim jezikom; zakonici ovoga cara

su bili izuzev Novele u originalu latinski pisani, na jeziku materinskom cara, pa i u sudnicama se je po starom običaju služilo latinskim jezikom, i tog se je običaja strogo držalo. Kada se n. pr. Ciro, gradski prefekt u Bizantu »Egipćanin«, odvažio, da presude proglašuje osim latinskim takogjer grčkim jezikom, car Teodosije II. vlastoručnom naredbom ga liši službe. U ostalom već Arkadije dozvoli činovnicima u pokrajinama na Istoku, da osude proglasuju u jednom i drugom jeziku, i Teodosij II. dozvoli pisanje oporuke u grčkom jeziku; samo Praefectus Praetorio Orientis je rabio na svom sudištu još u V. stoljeću latinski jezik u zapisnicima, presudama i prizivima. Nu i osim porabe u zakonodavnim i sudskim stvarima latinskim jezikom se je i inače mnogo služilo u Bizantu u IV. i V. stoljeću. Za vremena Krizostoma bio je učevni predmet u višim razredima; i Pulkerija je govorila i pisala latinski isto kao i grčki. Ali iza smrti Justinijana bi latinski jezik sa dvora malne sasvim istisnut. Grčko svećenstvo se je ponosilo grčkim jezikom kao jezikom sv. pisma novoga zavjeta, jezikom svojih velikih crkvenih učitelja i najvećih umova staroga vijeka i brzo počeše rimski jezik, kojega više nijesu znali, prezirati, tim više što su ga i crkveni Oci često radi siromaštva i nedostataka pokudili. Malne isto tako se je postupalo na Zapadu sa grčkim jezikom. Bio je u Rimu nekada grčki jezik megju kršćanima prvih vjekova zavladao, pa i do V. stoljeća je bio još veoma raširen, ali od V. stoljeća počamši sve se je većma gubio i zanemarivao. Ipak je bio grčki jezik takogjer kod Latina za dugo još učevni predmet. Što manje su se pako megjusobno razumijevali, to su se više jedni od drugih tugjili.

K ovoj razlikosti narodnog značaja i jezika nadošla je još razlika u bogoslužju, donekle kao naravska sljedica prve. Većina znamenitijih razlika ove vrsti nije nastala od kakovih novotarija u kasnije vrijeme nego imade korijen u prvobitnim crkvenim ustanovama; malo što je kasnije uvedeno i lako se raspoznaje od staroga. Takove razlike nijesu prije nikada rušile crkvenoga saobraćaja, premda su bile dosta dobro poznate, kao što se razabire kod crkvenog povjesničara Sokrata, iz izjava Otaca, osobito iz trulanskog sabora. Nikad nećemo naći, da je rimskim legatima ili papama samim, koji su u Carigrad dolazili, kao Ivanu I., Agapetu, Vigiliju ondje bilo što zazornosti, da se kod njih samih što takovo našlo. U početku VIII. stoljeća čitao je Papa Konstantin na Istoku misu

za cara Justiniana II. i podijelio mu sv. pričest. Ni jednom ni drugom obredu nije se ništa prigovaralo, premda se je latinska liturgija u mnogom od grčke razlikovala i Konstantin je sigurno, kao prije Ivan I., služio po rimskom obredu. U Italiji su služili grčki kalugjeri sasvim slobodno na svom obredu još u XI. stoljeću pa i dalje. Ali kad se porodila zavada megju obim djelovima onda se je osobito od maloumnih glava odmah počelo svemu prigovarati, što nije bilo po domaćem običaju.

Ali to nije sve. Razlikâ je bilo mnogo više. Sve, osim temeljnih dogma i ustanova, različno se je razvilo, crkveno zakonodavstvo, stega i bogoslovje. Papinski dekretali, koje je već Dionizije Eksiguus u svom zborniku crkvenog prava pripojio odlukama saborskim, bijahu od velikog upliva na Zapadu. Razliku su povećavali više i više običaji i potrebe germanskih naroda kao za tri prva Grgura. Samo kanoni ekumenskih sinoda i zakonik Justinijana i pet grčkih posebnih sinoda IV. stoljeća sačinjavao je zajedničku crkveno-pravnu svezu, dočim je u ostalim pisanim zakonima i običajima bila velika razlika. Zaključci sinoda na Istoku malo su što nova stvorili. Iza kalcedonskog sabora pa sve do IX. stoljeća samo dvaput su izdavane nove disciplinarne naredbe. Naredbe careve istisnule su crkvene naredbe. Stega svećenika, kalugjera i laika imala je na istoku svoj posebni oblik pa i askeza se je u mnogočem razlikovala. Istočni stilite nijesu se nikada uvagjali na Zapadu. Nošnja, brada, način života dijelili su svećenika istočne od zapadnih. I u postu je bila razlika i u svetkovinama i u crkvenom kalendaru. Dapače i u teologiji pošlo se je raznim putevima. Za veliko dogmatično djelo Ivana Damascenskog nije se na zapadu ni znalo kroz četiri vijeka, dočim su starija djela Grka samo gdjekoja u prijevodu Hieronima, Rufina i Kasiodora, i druga u djelomičnim navodima kod starijih latinskih pisaca.

Isto tako je na Istoku slabo bila poznata latinska literatura. Dialozi Grgura Velikoga, koji su na Istok bili prenešeni, mogli su tamo dospjeti samo u prijevodu Zaharije. Nu ipak su Zapadnjaci nastojali, kolikogod im je samo bilo moguće, da prouče dragocjenu patrističnu literaturu Grka. Tako su na priliku u IX. stoljeću revno proučavali djela Ariopagite, dočim su se Grci u kasnije vrijeme malo obazirali na literaturu latinsku od ponosa na svoju obilatu književnost. Iz starije dobe posjedovali su po gdješto od Ambrozija, Leona, Augustina i drugih, gdjetko je nešto navagjao, pa

i heresije na Zapadu bile su im slabo poznate. Učenih djela Augustinovih i njegovih sljedbenika za njih kao da nije ni bilo, u teža pitanja o preodregjenju milosti i slobodi nijesu se ni upuštali, sve teološko ispitivanje bilo je vrlo ograničeno. Uz stare krivovjerce pobijali su osobito Kipoborce i to oružjem, koje su našli u naukama svetih Otaca. Pa niti za djela grčkih pisaca nijesu mnogo marili, ako su im pisci bili i malo osumnjičeni, kao Origen i Euzebij cezarejski, čija povjest u mnogim stvarima, na primjer što se tiče krštenja Konstantinova, nije našla više vjere i bila zapostavljana pukim legendama. Staro se sabiralo novo što pak nije se proizvagjalo, činilo se kao da je prestao svaki razvoj nauke, a nakon II. nicejskog koncila kao da je tomu razvoju učinjen svečani završetak. Nijesu vjerovali, da će se još pojaviti koji veliki crkveni učitelj, mislili su, da spisi dotadanjih učitelja u sebi sve sadržavaju. Polemika na bogoslovnom polju silno se je razmahala megju kršćanima grčkoga jezika, pošto su savladaii ikonoklaste, borili su se proti Paulicijanima nastanjenim na skranjem Istoku carstva. Znamenitijih hereza rijetko se je kasnije pojavljalo. Nije dakle čudo što se težnja za polemizivanjem kod Grka naskoro obratila proti bogoslovju, koje se je samostalno razvijalo kod Latina njima otugjenih, koji su živeći megju barbarima tobože od ovih se zarazili i napustili pravila apoštolska!

Kako se iz svega spomenutog jasno razabire razvoj jedne i druge crkve bio je različit. Istok je do II. stoljeća orijaški napredovao, ali onda zaostao. Sve se više pokazivala neka ukočenost i stagnacija, nu baš ovim su se počeli dičiti kao odlikom i znakom prave crkve. Najznamenitija crkvena pitanja na Istoku su se pretresala i najžešće vjerske borbe su se tamo vodile, ali iza žestokih borba nastupi duševno mrtvilo. Islam se je mogao širiti bez ikake zapreke u daljnjem Istoku; veliki uspjeh Islama može se pripisivati isto tako slabosti bizantinskog carstva kao i snagi ovoga pokreta, koji je sav svijet uzdrmao. Neznabožne narode Bizantinci su rijetko i samo donekle nastojali predobiti za kršćansku prosvjetu; nastojanje i borba crkve za što većim napredkom pokazivala se je III. stoljeća na Zapadu i ne više na Istoku; ovdje se je pokazivalo neprestano smalaksavanje, ondje puno životne, mlagjahne snage; Grčka crkva, reče Neander, posjedovala je doduše prosvjetu prije zapadne, koju je primila iz starih vremena i koja se još nije sasma izgubila. Ponosni tom prosvjetom Grci su prezirali i omalovažavali

latinsku crkvu opkoljenu od barbarskog življa. Ali i zapadna crkva je nadkriljivala u onom što mnogo više vrijedi nego mrtvo slovo uzvišene književnosti, naime princip za novi život i duševni razvitak, po kojem se je moglo i od manjega početka do nečeg većega doći, dočim grčka crkva nije imala onoga, što bi moglo mrtvo slovo u život prenijeti. Premda je znanost megju Grcima opet oživjela, ipak sasvim tim onoga životnog principa nije se moglo ničim nadomjestiti. U svakoj grani bogoslovja povjesnice, eksegeze, dogmatike, prije svega se je nastojalo sakupljati i sastavljati ono, što je ostalo od vremena, kada se je naobrazba mnogo jače razvijala, a pravog samostalnog rada kao da nije ni bilo. Dva su bila usporedna uzroka, koja su osobito priječila naravno i slobodno razvijanje crkve i bogoslovja: despotizam državne vlasti, pred kojom se je sve klanjalo i u čije ruke su se i biskupi često kao slijepo orugje predavali; i pomanjkanje iskrene težnje za istinom, kako se jasno razabiralo, duh neistine, koji je sav život tako zarazio, te je već i obični govor bio pun pretjerivanja i praznih izraza. Oštroumlje i učenost je despotizam i duh neistine upotrebio za sofistiku, sve štogod se je samo htjelo moglo se je dokazati. Na sreću na Zapadu nije toga bilo, despotizmu kao u Bizantu nije bilo ovdje traga. Zapad je bio podijeljen u više raznih država, a to je bilo najvećma povoljno za razvijanje slobode i za samostalnost crkve i to tim više, što je crkva sama pomagala, da se te države ustroje i organiziraju i što je papa, koji je slobodniji položaj stekao, bio oživljujuće središte te posrednik i darovatelj više civilizacije za ove slabo svezane skupine zemalja. Pa makar i da je naobrazba u Italiji propala, procvala je u Irskoj, Engleskoj i Franceskoj na novo, prešla odavde u Germaniju pa odavde na Italiju djelovala i preporodila ju. Augustin bio je Zapadu blago i zdenac crkvenoga znanja, koji se u teku stoljeća nije još iscrpio, njegovi spisi sadržavali su, što kod Grčkih crkvenih učitelja u ni jednoga nije bilo, nego samo svi skupa pokazati mogoše, i protežu se i na takove predmete, kojih se u Orijentu jedva sjetiše već iz pomanjkanja vanjskoga uzroka. U njima su bila sretno spojena Platonova i Aristotelova načela i davali su priliku poticaju na stotinu novih istraživanja. Zapadnjački teolozi, premda bijahu manje izobraženi i neuglagjeni, ipak nutarnjim naganom za pravom istinom oduševljeni, bijahu pošteniji u svojim težnjama, manje jednostrani, manje jednolični, te već uslijed razlike u narodnosti morali su prije ili kašnje

i u teologiji Grke nadmašiti kao što su to već prije u propovijedanju vjere megju neznabošcima učinili. Malo po malo promijeniše se stari odnošaji i okretnost Grka prešla je na Latince, a žilava tvrdoglavost ovih zadnjih prešla je na one. Život Grčke crkve bijaše ukočen, dočim se je u Latinskoj gibao svježe i moćno. Ona se je hranila od prošlosti, a ova je gledala od prošlosti na budućnost punu lijepe nade.

Sve ove pojedine razlike obijuh djelova nisu ipak dovoljne bile da ih trajno i neizlječivo razdvoje. Ove pojedine razlike, koje se pokazivahu u narodnosti i značaju puka, u jeziku, u liturgiji, u obredima i u disciplini nebi nikada dovoljne bile, da takovo što odluče. Ta bijaše takovih razlika, dapače još oštrijih, i u raznim zemljama Zapada kao što god i u raznim djelovima istočne crkve. Tako n. pr. imao je Aleksandrinski patrijarkat napose svoje običaje i osebine, gdje se u opće Arapima potčinjene pokrajine crkvene nijesu u svemu podudarale sa Bizantinskim uzorom, pa i razlike u plemenu i jeziku nijesu baš rijetke bile. Ove raznolikosti mogle su ipak uz jedinstvo u vjeri opstojati, jer uzajamni nadzor zapriječio bi svaku novotariju, a protivni pravci uzdržavali bi se pod jednim istim autoritetom u primjerenom ravnovjesju, uzdržavajući i nadopunjujući se megjusobno. Fatalistički bi izgledalo kada bi htjeli, da vjerske preokrete raznolikošću plemena tumačimo, jerbo ova može samo pripravljati na to i na nuzgredan način tome doprinijeti. Sve ove razlike postajale su već dugo vremena u isto vrijeme, a nijesu raskol prouzrokovale, samosvijest o crkvenom jedinstvu i zajednici uvijek bi ih natrag potisnula. A i stagnacija istočne crkve nije u IX. stoljeću još dospjela bila u onaj stadij, u kojemu liječenje i poboljšanje moguće nije, dapače pokazivali su se počeci novim tvorevinama i preporodu. Još je bilo muževa, koji su znali, gdje je pomoći trebalo, koji su se suprostavili državnoj moći, koji su se priključili rimskoj stolici, koji su nastojali, da kalugjerstvo izliječe, te da svezu Istoka sa Zapadom učvrste. Najodlučniji protivnici grčkoga cesaropapizma, kao Maksim, Ivan Damascenski, Teodor Studita, bijahu ujedno najodlučniji pristaše rimskoga primata, koji u to vrijeme kod Istočnjaka u časti bijaše i nije još bio općenito napadan. Ali je trebalo velikog napora, izvanrednih ljudi i zajedničkoga rada sviju duševnih sposobnosti, da se mogne postići trajno i snažno uzdignuće Grčke države i crkve, da se odvrati prijeteća pogibelj i da se privede lijepoj budućnosti. Car i dvor,

patrijarh i svećenstvo, a i narod glavnoga grada bijaše već odviše napunjen načelima i nazorima, koji su pod imenom bizantinstva poznati.

Novi Rim bijaše od postanka suparnik staroga. U ni jednom pogledu nije on, vladajući grad, hotio da zaostane. Neprestano prispodabljanje Carigrada sa Rimom, i otuda izvagjanje jednakosti ili prvenstva, pripravljalo je razdor obaju metropola, pa gdje nebi presuda odgovarala željama tamo bi ih potpalila, da suparnici oduzmu sve ono, u čemu se je još odlikovala. Narod u Carigradu bijaše kršćanski, morao je dakle, kada se sa Rimom u gragjanskim i političkim odnošajima takmio, i vjerski elemenat da dogje na red kao predmet utakmice i zavisti. Vjera je bila samo jedna prava i božanstvena, Bizantinci nemogoše se kojom drugom nad Rim uzdignuti, kao da bi koja druga još božanstvenija bila. Jer dakle nijesu htjeli izaći iz stada Kristova, morali su moreni vjerskim častohlepjem red hierarhije potkopati i povrijediti ekonomiju crkvenoga ustava. Narod zamjenjuje često vlast sa oblikom pod kojim se ova pojavljuje, pa tako je i viša vlast Rimskoga biskupa tumačila se iz gragjanske i politične znamenitosti grada, iz koga tumačenja su opet stvorili zaključak, koji su si sami želili. Kada se je jedanput u narodu uvriježio krivi ponos i precjenjivanje samoga sebe, koja je bitna oznaka bizantinstva, onda se lako iz makakvoga uzroka mogla poroditi ljuta mržnja proti suparniku i tražiti prvenstvo u crkvi. Ovo tim više, jerbo Grcima, koji su bili naskoro duboko pali, ali na starinsko nasljedstvo se grčevito hvatali, izgledaše razvoj i duševni napredak zapadnjaka kao pogubna novotarija i nepravedna uzbuna crkve. Kao što god svaki ultrakonservativni smjer sa nepovjerenjem prima napredni elemenat, tako je i upoznanje istočnjaka sa naukama i običajima Zapada, koji su malo po malo uvedeni i donekle novi bili, lako moglo najveće negodovanje prouzrokovati te izbrisati u njihovim očima i posljednju prednost staroga Rima. Častohlepje naroda prešlo je davno u svećenstvo, koje iz njega nastaje i popunjuje se. Iz maloga i neznatnoga početka podigla se je biskupska stolica u Carigradu do najvećeg crkvenog dostojanstva na Istoku, te je stajala smjelo o boku najstarijim i najodličnijim sestrama, dapače nastojala je da ih sasvim potisne. To je bila od vajkada politika vrhovnog Carigradskog pastira, pa dapače i plemenitiji crkveni dostojanstvenici nemogoše da se sasvim odapru toj struji, i njih bi ponijeli valovi bijesnog bizantinskog

duha, koji je hotio, da ne bude podčinjeno »kraljici svijeta«. Pojedini ovih nadpastira išli su iz vlastitog nagona dalje i pošli putem, kojim su njihovi nasljednici samo poći trebali, pa da postignu manje ili više označen cilj. Često bi velika moć patrijarhata i samom prijestolu opasna se činila, tako da bi se ova čast samo muževima, koji bijahu sasvim odani caru, podjeljivala, dapače kašnje po više puta i članovima vladajuće dinastije. Kao što god nesmijemo zaboraviti, da je crkva novoga Rima u malne neprestanim borbama sa neprijateljskim elementima velike izvela stvari, te bogoslovnu paradozu u glavnome njegovala i očuvala, dapače češće i u danima najdubljega poniženja i malne posvemašnje propasti: isto tako nesmijemo zanijekati častohlepnu tendenciju njihovih predstojnika, koja nastojeći da premoć zadobivenu u zabuni sa arijanizmom i kašnje zadrži i raširi, stari hijerarhijski red odstrani, korak po korak svoju premoć raširi, postade jedan od najvažnijih uzroka rascjepu megju Zapadom i Istokom. Ali isto tako morao se je Zapad odvraćati od apsolutizma istočno-rimskih careva, koji nije pazio na tugje pravo, te imetak, slobodu, čast i život gragjana samovolji jednog jedinog čovjeka podvrgavao, pretvaranje i poniženje pred zakonom učinili bijahu, te su željeznom rukom crkvene i svjetske stvari ravnali. Manje više bijahu samodržci u Bizantu već od Konstantina zapali u neku želju za teologizovanjem, mnogi od njih proganjali su najveće učitelje crkvene od Atanazija do Maksima Germana i Nikefora, a čitave vjerske edikte proglasili su Bazilisko, Zeno, Justinijan, Heraklij, Konstans, Leo III., pa bi često namjesto kanona stavili svoju volju i tražili za sebe malne božansko štovanje. Cezaropapizam careva i častohlepje patrijarha potkopaše red hijerarhije, a odvisnost biskupa od metropolita i ovih od patrijarha postade ropska, te po njoj bude episkopat skroz pokvaren, kukavan i bez karaktera pokazao se je kod svake pogibelji, a iznimke bijahu sve rjegje. Patrijarh, despot nad biskupima, ako ne bi, desiv se plemenitiji karakterom, ovaj odnošaj ublaživao, bivao je, čim je više potčinjene pritiskao, tim više odvisan od carske volje, tim više orugje vladalačke moći, koja je sve progutala. U njoj je nalazio ponajglavniji oslon svoje moći i uzveličanja, bez nje ništa postići nije mogao, njenoj politici morao je služiti. To bijaše bizantinstvo, koje se je sve većma ustaljivalo. Čim je jedanput uspjelo, da se zadnji trak papinskog upliva odstrani, bizantinska crkva nije se mogla više spasiti. Ta crkva lišena svoje autonomije,

u svojem ustavu povrijegjena, od svojih vlastitih zastupnika često izdana, nije mogla više islamu snažno se oduprijeti, apsorpcija crkve od države utrla je put islamu. Dvor, i patrijarsi bijahu se združili proti Rimu i proti drugima hierarsima, slabi doduše da moć istočnih sekta osobito monofizita slome i fanatičnim Arapima plijen otmu, ali ipak dosta jaki, da svezu jedinstva raskinu sa onima, koji jedini bijahu u stanju da im pomognu bilo to sa svojim mladim u cvijetu narodnim uredbama, bilo sa većim autoritetom slobodnije, pa zato i moćnije, pa zato mnogo više crkve uspjehom i slavljem okrunjene, koju oni ipak u svojoj nesretnoj zaslijepljenosti kaó prezira vrijednog barbara oturiše od sebe.

Višeputa već bijahu privremeni rascjepi rastavili Istok od Zapada. Izgledalo je dugo vremena kao da je arijanizam sasvim ih rastavio, prilikom sinode u Sardiki i iza nje isticaše se rascjep sve jače. Pad Krizostoma djelomice i patrijarhat Nestorov, te sinoda Dioskurova poremetili su slogu samo za kratko vrijeme, ali Akacijeva skizma, prepirka o trima kapitulima, vladavina monotelita i ikonoklasta rastavili su oba dijela za duže vrijeme, pa i kada bi opet jedinstvo nastalo ostavili su oni duboke rane i klice nepovjerenja i prijepora za sobom. U IX. stoljeću bijaše već dosta materije za tužbe, nezadovoljstvo, mržnju i neprijateljstvo na obim stranama.

Latini bijahu već davno ljuti i razjareni nad silništvom orijentalnih careva, od kojih se oni sami sve više odučili bijahu, a nisu zaboravili ni na postupak Justinijana I. prama Vigiliju, Justinijana II. prama Sergiju, a osobito zlostavljanje plemenitog Martina I. od Konstansa, sa obnovom ovoga progona prijetio je i Leo III. Ekzarsi su tlačili grčku Italiju, proti omraženim Longobardima nije se davala zaštita, carska pomoć bila je sasma izostala, bijaše se uvidila nemoć tako često promjenjenih dinastija, uz to često vladanje herezija, sve to bijaše razjarilo ćud sviju, pa učinilo grčko ime prezirno, te mržnje i gagjenja vrijedno. Još više su se ljutili nad usurpacijom bizantinskih biskupa, koji povrijediše privilegije Aleksandrijske i Antiohijske crkve, pa i Rimsku nisu uvijek dovoljno poštovali. Od njih se je moralo pobojavati i većem zlu, pa k tome i naslov ekumenskoga patrijarha postade novi kamen smutnje. U koncilu Trulanskom ukorili su Bizantinci bez dovoljnog vanjskog razloga disciplinu zapadnjaka, pa i pokušali, da Rimskoj stolici zakone propišu. Istome su osim toga silom oduzeli južno-

italske crkve i patrimonije, pa i Ilirske provincije, te premda su ih ovi više puta natrag tražili nisu ih povratili. Ovaj gubitak osjećala je Rimska crkva vrlo teško, a osobito uvrjedljivo bijaše skraćenje njihove patrijarhalne jurisdikcije na istoku i jugu. Eto tako je dugi niz gorkih iskustva Zapad a osobito Rim duboko uvrijedio. Pa ipak su pape sa svoje strane iz svih sila radili za mir, mnogo šuteć pretrpili i pažljivo gledali da odstrane svaku priliku svagji.

Grci pak bijahu isto tako uvrijegjeni, te su već davno počeli mrmljati i ljutiti se. Još kada se je Rim usprotivio g. 381. i 451. zaključenom povišenju Bizantinskih biskupa zapamtili su to, k tomu još zavist za superioritet Rima, koji je često u vjerskim borbama izbijao na javu, ljutnja zbog podižućeg se ugleda papinskog, koji je često triumfirao nad carskim ekzarhom, ljutnja na zadobivenu moć privremenu, na izgubljenu vlastitu vladu u Italiji i na krunjenje Karla Velikoga za cara, koje je izgledalo da se tako protivi pravima »bazileusa Romejaca«. Što su na zapadu vlastitom krivnjom izgubili, to im nije bilo drago ni kod drugoga da ima; oslobogjenje Italije ispod Bizantinskog jarma, koje su okolnosti sa sobom donijele, smatralo se je u carskom gradu, da je zločinački ustanak; novo carstvo, koje je na crkvenim temeljima počivalo, da je revolucionarska usurpacija, »Vlada barbara« u Rimu bila je za visoko izobraženog Bizantinca predmet prezira i pozivahu se oholo i samosvjesno na »neznanje Zapada“, a da to dokažu mogli su se pozvati na čedne izraze pape Agata u njegovom pismu na Konstantina Pogonata. Uzroci ovoga nezadovoljstva bili su na strani Grka više političke nego crkvene naravi, barem tako je bilo do IX. stoljeća.

Još se nijesu razmirice dotakle vjere, još je glede na ovu postojala jedinost. Žalibože morati će ova svagja da zadobije čvršću osnovu, dogmatičku podlogu i veći opseg, pomoću čega će onda tekom vremena pravim razdvojenjem uroditi. Ovu dogmatičku podlogu i veći opseg dao je Fotije.

Vjera — duša obreda.

JULIJ
Po Božjoj i apostolske stolice milosti
vladika križevački

Prečastnomu i velečastnomu svećenstvu biskupije križevačke, obljubljenoj u Hristu braći i sinovom i svim vjernikom pozdrav i blagoslov od Gospoda našega Isusa Hrista.

Otroća že rastjaše i krepljašesja Duhom, izpolnjajasja premudrosti; i blagodat Božja bje na nem. (Luka 1., 80).

Preljubezni sinci!

U korizmenih poslanicah prošlih dvijuh godina progovorio sam Vam o liepom našem obredu; a želio sam time potaknuti Vas da uzbudjujete u pobožnom našem puku što veću privrženost i ljubav prema njegovom liepom nasliedjenom obredu i što življe zanimanje prema sv. bogoslužnim činom, koji se po njem obavljaju, kako bi im mogli biti pomagalom napredka na putu bogoljubnog života i kršćanskog savršenstva. Nu ujedno sam već u prvom svome listu napomenuo, kako nebi zadaće svoje pravo shvatili ni kao čuvari te dragocjene baštine, niti kao učitelji i prosvjetitelji narodni i pravi domoljubi; a još manje bi dužnostim pastira dušâ zadovoljili, kad bi dovoljnim smatrali, da sborimo puku našem viernom jedino o obredih i kad bi sve naše nastojanje upravljeno bilo jedino, da budimo u njem ljubav prema svom obredu: a propustili bi govoriti mu o vjeri i nenastojali, da mu se vjera u srcu uzdrži: mi bi time posve promašili cilj i u brzo se osvjedočili, kako bez vjere nema ni' obredu života ni ljepote, pa bi nam i zaludan bio trud, da za mrtav obred zagrievamo srce svoga naroda.

Krasan li je lotosov cviet, što je prekrio grudi veličanstvene Amazonke, kraljice rieka! Najveći je od svega cvieća! Veličinom

svojom i sniežnom bjelinom začarava oči prijatelja Božje prirode, koji ga udivljenjem motri, ploveć kroz tu čudnu bašću, što se na talasih rieke njiha. Željan imati ga, posegne za njim i odkine ga. Al gle! Cviet se snuždio, povenuo i poginu.

Još ljepše je ono sićušno, lepršeće, raznobojno cvieće, što prašume vrućeg pâsa oživljava: mile one ptičice, što im se perje najkrasnijim kovnim sjajem na suncu prelieva. Al takve su samo, dok im topla krvca žilami kola. Sa životom im gine i perja sjaj!

Prečudna su ona cvieću nalik preliepa bića, što u dubinah morskih prebivaju; nalik i draguljem, što siplju žar u najkrasnijih bojah. Posegnuo si željno za njima i izvadio iz mora: ali razočaran gledaš u ruci kup bezobličnog sluza; a od svega sjaja nema baš ni traga! Ali što je najkrasnije cvieće u Božjoj prirodi? Ono nevino čedašce, što u naramku majčinom spokojno spava i milim smieškom svojim svu dušu majke opaja. Nu odkini ga od od toplih materinih grudi i u brzo će mu upast i izbljedit puna rujna lišca i povenuti mu mladjani život. — Što su lotoscvietu tople struje rieke Amazonke, što kolajuća vruća krvca nježnom medosasu, što je slana voda dubokoga mora čudnim onim mehkušnim bićem, što djetešcu mlieko iz toplih materinjih grudih: sve je to obredu vjera, prava, živa stalna vjera — taj najljepši darak Božji. Ona mu daje život i hranu, i odieva ga ljepotom i sjajem. Ona čini, da se u najraznijih oblicih bujno razvija; cvate najljepšim i miloduhim cvietom; te rodi i najljubkijim plodom, pravog bogoljublja. Na njenih krilih diže se u visine poput lakokrile ševe, što tu umiljatim glasnim pievom slavi svoga Stvoritelja.

Bez vjere obred, tielo jest bez duše! Presjeci joj korjen — umrtvi nju — nestalo je i njemu života. Ona je njegova duša.

Na mrtvom tielu milog pokojnika, što pred nama na odru počiva, sve je jošte ono, ko i onda, dok je živo bilo. Tu počiva glava, koja se je o našem dobru umarala mislima. Tu je srce, što je kucalo za nas. Tu su usta, s kojih je tekao melem u bolno nam srce. Tu je oko, kojeg je pogled blažio nam dušu! Ali sve to stoji niemo i ukočeno. Izselio se je onaj, koji je svim tim strojem toli divno ravnao. Srce ne udara; usta ne sbore; oči se sklopile; mrtva glava na uznak je klonula. I crte se lica promienile. Nije to ono što nas je milovalo i što smo toli vruće ljubili. To je nešto strano, tudje; tek nejasna slika onog, što je živo bilo.

Mi stojimo i zurimo u to voštano lice, ali s tog pogleda ne raduje se duša, ko što je nekad bilo. Razočaran naš pogled s najvećom bolju obraća se drugamo: hoće li spaziti gdje pravo ono lice? I dok stojimo tu ukočeni tielom, duša nam naša očajna, bez daha, hrleć leti svemirom, goreć od žudnje, sastati se s izčeznulim milim prijateljem.

Sve naše žiće osjeća nam i kaže, da je ovo pred nami tek ljupina, samo kavez, iz kog je izletila mila ona ptica, što nas je ljubkim glasom svojim veselila.

Kao što stojimo pred mrtvim tielom milih pokojnika tek tielom prisutni, a misli nam odlieću u daljinu, tako stoji puk pred obredom mrtvim, kog živa vjera ne provejava! Miris tamjana priličniji je mrtvačkom vonju, te ne privlači posjetnike. Obredni piev tužno zvuči. Nije to uzhitni poj pjevicâ u zelenom lugu, već graktanje gavrana sa golog, sniežnog drvlja, u ledenom zimnjem danu!

Sjaj obreda nije više poput laštenja biserja na svjetlosti sunca, već priliči ukočenom jednoličnom caklenju sniega, na slabom svjetlucanju zviezda u zimskoj noći.

Prema takvom mrtvom obredu ne može se ugrijati srce naroda. Zahman i sve naše nastojanje. Ljubavi neće pobuditi. Ostane li što kod nekih zanimanja, biti će to samo od običaja. Činiti će poklone, misleći drugamo. Poljubiti će obraze svetih; ali ne od srca. Cjelov biti će tek od običaja ili namienjen častnoj starini; poput onog, što se mrtvom na razstanku daje.

Umrla li je vjera, odnemariti će narod skoro i svoj obred. Ili će mu se obred smiešati s drugimi običaji, jer nema više onog što da ih razluči; pa će pasti obred do praznog narodnog običaja, i jer mu s propalom vjerom nestalo i nježnijega čuvstva, primiti će se drugih, divljih običaja, koji mu bolje pokvarenomu srcu gode, pa će po udaranju strane, razkalašene pjesme, poigrati razuzdano kolo i na grobu svojih svetinja, kao što to i vidjamo.

Čuvajmo stoga narodu vjeru, hoćemo li, da mu spasemo obred. Podučavajmo puk naš u vjeri, da bude pravo shvaćao obred. Tad će ga jače i obljubiti i življe mu zanimanje nakloniti. Nu obred naš je i u tom nalik lotosovu cvietu, što ne može pravo uspievati do li u jedinoj svježoj riečnoj vodi; kašto je u njoj nikao i odrastao. U odieljenoj, od rieke, stojećoj vodi zahirio bi i izvrgo se.

Ulievajmo mu s toga neumorno svježu onu vodu, što po naredbi G. N. Isusa Hrista bez prestanka *iz stiene sv. Petra* izvire i sveudilj svježa teče u život vječni. A to je sveta naša vjera pravoslavna katolička. To je jedina voda, u kojoj će napredovati i bujno rasti krasni nam obred. Tu ga obasjava žarko »*Sunce Istine*«, tu ga grije topli dah ljubavi Božje. Tu jedino može on i razcvasti se u svoj ljepoti svojoj i napuniti se vonjom „blagouhanija duhovnago“. — Tako jedino može on izpunjavati svoju dvostruku uzvišenu svrhu, te služiti slavi Božjoj i našem spasenju.

* * *

Vjera nam je dakle i za to potrebita, da se njom uzdrži život i svježost, čistoća i ljepota obreda; da nam bude ono što ima biti: naime pomagalom u bogoljubnom životu, kojim jedino dospjeti možemo k Bogu, našem izvoru i vječnom cilju, za kojim nam je pako svimi silami težiti, želimo li sretni biti u vieke.

Nu samo svojimi silami nebi nikad mogli upoznati taj cilj; niti bi mogli kada do njeg doći bez pomoći sv. vjere. Čovjek sam bez vjere jest putnik, što u mraku luta u šumi i uzalud tražeć put sve se više u guštari gubi, dok ne sine sunce, koje ga izvodi na pravu stazu, te mu pokazuje cilj njegovog putovanja i pomaže mu kloniti se zapreka i pogibelji.

Mi smo takodjer samo putnici na zemlji; a dolazimo na nju tako slabašni tielom, te nebi ni jednog dana preživjeti mogli, a kamo li odhraniti se i postajati jaki, bez hrane i njege materinje. A još slabije su nam duševne sile; jer ma kako maleni i slabi, donašamo na sebi na sviet težki teret »pervorodnog« grieha, od kog nam je potamnio um i volja klonula na zlo. Tielom smo živi; ali duša je umrtvljena griehom; pa trebamo još drugu, duhovnu majku, da nas preporodi vodom i Duhom svetim. A ta majka jest sv. naša pravoslavna crkva; koja tako čini, da oživimo duševnim životom.

Nu kao što je tielu tako je i duši, da se ojači i okrepča, potrebna hrana; a tu joj opet podaje samo sv. mati crkva. Ta hrana jest sv. vjera. Od nje dobiva čovjek jakost, da se može duhom osoviti i uzdići nad ostala stvorenja ovog svieta. Od jedine te i krepke hrane bistri mu se um, te upoznaje Boga svog stvoritelja i vječni cilj; upoznava i svoj odnošaj k Njemu i prema drugim ljudem na zemlji. Od te hrane jači mu se srce, da uzljubi ono, što je umom svojim spoznao i kriepi mu se volja, da postigne taj svoj

*

vječni cilj. Tako je eto sv. naša pravoslav. kat. vjera ona, koja čovjeka uči: zašto je na svietu i što je vrhovno njegovo odredjenje. Ona je s toga svakom neobhodno potrebna. Ona je sunce, što čovjeku pokazuje cilj njegovog zemskog putovanja. Ona mu pokazuje put, kojim mu je do njega poći; ona ga nejačka pod ruke prima i upravlja na taj put, koji sam nikad nebi mogao naći niti dospjeti u vječnu svoju i pravu domovinu. Njoj se s toga mora svaki povjeriti i nju sliediti, hoće li do cilja doći i spasen biti. Veli bo naš Gospodin i Spasitelj: koj vjeruje spasiti će se, koj ne vjeruje osuditi će se (Marko 16, 16) i *vjerujaj poslavšemu mja imat život vječni*. (Joan 5, 24).

Nu samom vjerom ne možemo se još spasiti. Treba i djela, bez kojih je vjera mrtva. *Hoćeš li uniči u život, izvršuj zapovjedi*: veli Gospod naš spasitelj (Mat. gl. 19, 79.). I još veli oštrije: da neće svaki onaj spašen biti, koji ga naziva Gospodinom i učiteljem, već onaj koji izvršuje volju Otca nebeskoga.

Kršćanin je doduše milošću dobivenom na sv. krstu postavljen na put, koji vodi ravno u vječno blaženstvo; ali dalje mora i sam raditi, da na tom putu ostane. S toga valja da razumije propise što su napisani na dvie kamene ploče uz put. To su zapovjedi Božje, kojih mu se točno držati valja, da ne ode s puta ni lievo ni desno (Josua 23, 6.) i ne bude plienom ljute zvieri, koja tuda »poput ručećeg lava obilazi tražeći da koga proždre.« S toga nesmije prezrieti ni spasonosnih naredabâ i uputa sv. pravoslavne matere crkve.

Mnogi izbjegnu napadajem plaklene nemani, svršiv svoj put prije, nego li ih može zasegnuti i njen kužni dah. To su oni »blaženi, koje je izabrao i primio Gospod« u nevinoj dobi jošte, te su postali drugovi Božjim angjelom. Većini drugih ljudih duži je taj put, vodi preko kopna i mora, a k tomu nije ni ugladjen, ni ružama posut, već trnjem, pa ga još stješnjuju i zagradjuju svakovrstne zapreke, tako, te mu koji put posve zatvore vidik. To su u životu: bolesti, ubožtvo, prezir, nenavist, zloba t. j. razne nevolje i napasti ovog života.

*
* *

Naproti tolikim zaprekam i neprilikam što je čovjek sam po sebi, jer ako je i »duh bodar, a ono je tielo slabo.« Pa ipak ne smije ostaviti taj put i krenuti gladkim; jer gladki put vodi kroz

široka vrata u propast bez spasa; (Math. 7. 13.) *Put grešnikov uglažden od kamenja, a na posljedok jego rov adov*! (Knj. mudr. 21, 11.). Mora dakle trsiti se tim trnovitim putem dalje poći i kroz »uzka vrata unići u vječni život.«

Uz tolike zapreke koje čudo, ako siromašni, slabi čovjek posrne i padne! Okrunjeni pjesnik gledajuć sve to pravom vapi »*tko je bez grieha, ako mu je i jedan dan života*?«

Pa doista i pravedni pada »do sedam puta u danu.« Al u takovoj nezgodi, kad ga je stislo odasvud, te je gotov da očaja, kad mu sve tamniji mrak zastire sunce, pamet stane i srce strepi od užasa; pa ako mu je već u slabo meso ljuta zvier zabola pandje, zmija otrovala mu krv, te bi morao svisnuti od boli, klonuti pod udarci, poginuti od težkih rana, tad valja da znade od kud može dobiti utjehe i pomoći. Tu mu opet pomaže vjera, koja ga uči da poznaje i cieni svrhu i moć znamenja onih svetih polag puta, što su nalik onomu, što ga podiže Mojsej u pustinji; ili onom na Golgoti, s koga svanu spas rodu čovječjemu. U to znamenje svim pouzdanjem, da uzdigne oči i srdce skrušeno i smireno; pa će u njem i pobiediti, jer je to znak Onoga, koji je pobiedio sviet.« »Ona ga uči poznavati i moć tajinstvenog i čudotvornog vrela što sadržaje milosti proštenja i darova, a izvire podno toga znamenja. Iz njega da si izpire rane, okriepi bolno srce i ojači razslabljeno tielo. A uza to ne smije mu biti tudje ni ono čudno sredstvo, toli jako, da se njim mogu jurišati nebesa, te mu ne može ni svemožnost Božja odoljeti, kad se s tvrdom vjerom spoji i u ime Isusovo odašilja; a to je: molitva. Njoj da se utiče, ako je u nuždi, njom da se služi i blagodari ako je postigao sreću.

* * *

Nu sve da je čovjek i sam u neprestanoj potrebi i treba pomoći, nesmije da pregleda i onih, što ih sreta na putu života; jer svaki je njegov bližniji koga mu je ljubiti kao sama sebe; ta je zapovied podobna onoj prvoj i glavnoj zapoviedi, koja glasi:

Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom misli i svom snagom svojom (Mark. 12, 30, 31.) I ne smije nikog mimoići, bio tko mu drago; već smilovati mu se i pomoći mu, ma bio i neprijatelj; pružiti mu makar samo čašu vode; pa i ta će biti nagradjena, ako se podaje radi Boga, u imenu Go-

spodnjem. Jest bo ljubav bližnjega samo grana od stabla ljubavi Božje; pa samo dok iz nje izvire, nosi plod zasluga za vječni život.

Ali čovjek nije samo član družtva onih, s kojimi zajedno živi, već i daleko većeg družtva onih, što su prije živili na zemlji i dobar bojak bili; pa sad »pobjedi znamenija nosjašće pobjeditelju smrti« kliču u svietlih visinah »hosana sinu Davidovu,« kao što je spojen i s onimi sirotami umrvšimi; nu koje trpe još u adu dok posve ne zadovolje pravdi Božjoj. Čovjeku mnogo koristi, da znade, da ima mogućih zagovornika, dobrih prijatelja u nebu, koji mogu njemu pomagati; kao što opet da i on može pomoći stradalcem u čistilištu: da im se trpljenje i skrati i rieše se muka.

* * *

Razmotrismo tako u kratko život čovječji obzirom na vječnu njegovu svrhu, kojoj ima sav vremeniti njegov život da služi. Razabrasmo tude trovrstne mu dužnosti:

1. prema Bogu, svom Stvoritelju, Otcu i budućem pravednom sudiji; kao i prema majci svojoj svetoj crkvi;

2. prema svojem bližnjem, iz kojeg odnošaja nastaju najraznovrstnije dužnosti;

3. prema svojoj duši; kojim je dužnostim ujedno udovoljio, kad je prve dvie izpunio Eto koliko nam valja znati i koliko dužnosti vršiti, da se spasimo! Odkle bi čovjek sve to mogao znati, da ga vjera ne nauči.

Kako dakle vidimo put do vječnoga života nije baš udoban bez težkoća; već valja koji put ponesti breme; al onome, koji ga nosi strpljivo odan volji Božjoj breme je njegovo lahko i jaram njegov sladak; kao što kaže sam Gospodin naš i Spasitelj. I doista laglje je, nego li breme ma samo jednog smrtnog grieha, a jaram je sladak; i jer pod njim ćuti duša predavša se u volju Božju, da je pod rukom dobre providnosti, koja ju tako vodi i pomaže napredovati na putu kršćanskog savršenstva. Sve nevolje su za nju samo vatra, u kojoj se zlato kuša; od udarca zle sreće postaje jačom. U kušnjah sabire si krieposti ko iz trnja ljubičice, kojima će se liepo okititi, kad joj bude stupiti pred svog Stvoritelja. S toga kršćanin, u vjeri dobro podučen, prima rad i zlo, kojim ga Gospod kuša; neuzdiše pod teretom nevolja ovoga svieta; ne preda od zapreka na putu života, već putuje srčano i mirno dalje prema svom cilju i nosi strpljivo svoj križ, upiruć svoj pogled u „načel-

nika vjeri" Gospodina Isusa Hrista, koji ga ljubezno tješi i bodri te mu ustati pomaže, padne li koji put pod bremenom križa.

I tako ide sliedeć svoga Spasitelja, dok ne stigne do na kraj života, pred vrata vječnosti, kojimi će unići u dvore sudije svih živih i mrtvih, kad bude zvan. Samom se nikom nije dozvoljeno javiti, pod kazan vječne tamnice. Tu stoji smrt „griešnikom ljuta," a pravednikom blaga. Strogo i neumolno zapovieda sve zemaljsko tu ostaviti. Tu leže na hrpi pomješani: bogataški grimiz sa prosjačkimi haljinami, robski lanci sa zlaćanim nakitom. Od tud se vide ostanci razbijenog broda, kojim je bogati silnik baš hotio unići u luku bezbrižnog života. Zlokobnim sjajem blješti razsuto zlato, krvavo od žuljeva siromaka. Morem suza sirotinjskih plovi iz broda se prosulo biserje. Lakomi baštinici i tudjini love se, tko da ugrabi bolji plien. — Zgrnuto se vidi silno žito i gradja spremna za nove žitnice; al nema tko da ih gradi. Bogatom gospodaru naprasno, u noći došao poziv pred vječnoga sudiju. I družtvo sve tu čovjeka ostavlja na zapovjed nepodmitne smrti. Naslade griešne i veselja, oholost života i požuda očiju kao i tuga i nevolje, sve što ga do ovdje prati, odavle se vratiti mora. Još i tielo tu svući mora, kao haljinu gornju u predvorju glavara. I tako ga tek puštaju kroz vrata na sudište. Prate ga samo dobra i zla djela. Tud ulazi Lazar, sa za njim i bogati gavan; i stavljaju ih u isti red pred pravednog udiju, pred kojim je »car i vojin, bogat i ubog vo ravnjem dostojinstvje« i duše strepe i drhću, jer se ne zna, kako će sud glasiti: lievo »gdje je plač i škrgut zubih« — ili desno »gdje je svjetlo životno.« Nu pravednik, koji je u zemaljskom životu često spomenuo se poslednjih stvarih čovjeka, pa iz ljubavi prema Bogu činio dobro i klonio se zla i u poštenoj borbi uztrajao do konca, ne boji se smrti. Niti žali razstaviti se sa zemnim životom, jer će nasliediti vječni; niti mu je težko svući staro, iztrošeno tielo, jer će se obući u krasnije i bezsmrtno; ne plače radi razstanka s milima, jer se ufa opet s njima se sastati i ostati u vieke; niti jadikuje što mora svoje dobro ostaviti drugomu, jer se nada primiti bolje;« *«vmjesto vremenitih vječnaja, vmjesto tljenih, netljenaja.«* *»Poživiv ljeta malo, izpunio je ljeta mnoga,«* pa umire spokojno i lahko, ufajuć se *»vidjeti blaga Gospodnja, vo zemlji živuščih.«* A ta nada sjegurno ga neće prevariti. Na njem će se izpuniti rieči: *»budi vjeren daže do smerti i dam ti vjenec života.«* (Apokal. 2. 10.). Jer je u malom bio vjeran, na veliko će biti postavljen.

* * *

Promatrajući potrebu vjere lahko možemo i uvidjeti njenu korist po pojedinca, kao i po cielo ljudsko družtvo. Vidjesmo, kako je vjera potrebna svakomu, jer ga uči: što mora znati, što činiti i česa se čuvati, da nasliedi život vječni. Ona uredjuje točno naš odnošaj prema Bogu i bližnjemu i daje nam pouzdane naputke, kako ćemo zadovoljiti jednim i drugim dužnostim, koje od tud iztiču. Ona daje pravac našemu mišljenju i čuva naš um od opasnih predsuda i zabluda. Ona ulieva u srdce naše ljubav prema svemu što je istinito, dobro i liepo; kroti strasti, pohote i neda im da prevladaju plemenite osjećaje i nagnuća. Ona jači našu volju i podvrgava joj buntovničko tielo; te ju vodi do samozataje i priegora, dapače i do djela vanrednog junačtva. I dočim sadržaje uputa i propisa, koji vriede svim ljudem, svake dobe i svih staleža i zvanja, ima ona i posebnih nauka i opomena za svakog pojedinog člana ljudskog družtva, kojih držeći se, može čovjek u svakom zvanju i položaju časno zauzimati svoje mjesto, biti koristni član družtva ljudskog, postići pravu sreću i zadovoljstvo na ovome svietu i na drugom dušu si spasiti.

Vjera opominje poglavare otce, gospodare, da mudro i obzirno upravljaju zvanjem svojim i brižno se staraju za dobro onih, koji su im vlasti i skrbi povjereni; jer će o tom Bogu račun davati. Podanike, djecu opominje pako: da se vlasti pokoravaju i zapoviedi njihove izvršuju. Jer vjera na tanko odredjuje svakomu njegove dužnosti i prava, te pokazuje način steći si blagoslov božji, uči umjetnost u svih sgodah života biti mirnodušan, zadovoljan i sretan, to je ona najbolji, dapače jedini valjani i trajni temelj obitelji u malenom, kao i one obitelji, koju sačinjavaju pojedini narodi i sveukupno čovječanstvo. Uzaludna su sva mudrovanja onih, koji bi htjeli obitelji i državam dati drugi osnov; jer neizvode zamjenična prava i dužnosti od Boga, jer preziru vječni cilj, za kojim moraju težiti pojedinci kao i svi narodi, i jer sreću traže samo na ovoj zemlji i nade sve polažu u varava dobra ovoga svieta. Radi toga je toliko biede, toliko golotinje i nevolje i nezadovoljstva polag svega sjaja i bogatstva kod imućnih; a mržnje, jala nenavisti kod siromaka.

Danas se sve većma izoštruju opreke med bogatstvom i siromaštvom. Siromaštvo prodire u sve slojeve naroda, nenavidnim i mrkim okom gleda u sebe stegnuto oholo bogatstvo, te čeka zgodu da se nanj svom silom baci. Tko će da se usudi posredovati med

njima, te sklonuti ih, da si pruže ruku pomirnicu? Tko jedini jak je da zaprieči strahovit rat, da odvrati sveobću nevolju, spasi materijalno blagostanje ljudi i duševne stečevine? I opet je sama vjera, koja je možna sve to učiniti. *Jedina je vjera jaka obraniti postojeći red i družtvo spasiti od sjegurne propasti.*

Ona bo jedina uči poznavati i cieniti pravu vriednost zemaljskih dobara, kao i samog zemaljskog života. Opominje nas bez prestanka na prolaznost ovog života, kao i svih tih vremenitih dobara, koja »*crv i hrdja grize i tati podkopavaju i kradu*« (Mat. 6, 19), pa nas ozbiljno svjetuje: neka si ne privezujemo uz nje duše, da nam ne potegnu dušu u dubinu; da si više nastojimo pribaviti vječnih dobara, t. j. dobrih djela, koja će se jedina moći iz ovog svieta ponesti na drugi. Još dodaje: »*gdje bude blago Vaše tu će biti i srce Vaše*« (Mat. 6, 21). Neka stoga ne čeznemo za bogatstvom koje krije velike opasnosti za dušu, ne brinimo se samo što ćemo jesti i piti i čim se odjevati, već da tražimo prije kraljestvo nebesko; a sve drugo će nam se priložiti. Mjesto za bogatstvom težimo više za poštenim imenom, koje više vriedi nego li veliko bogatstvo. (Posl. Solom. 22, 1.). Kojim ipak Providnost nakloni bogatstvo, nek ne budu oholi i tvrdi već darežljivi i umiljati, jer »više vriedi biti obljubljen nego imati zlato i srebro« (Ibid.) Milosrdni nek budu, jer samo milostivi biti će pomilovani; a sud bez milosrdja onomu, koj nema milosrdja! Više od milosrdja vriedi pred Bogom pravednost. Zato ih opominje, da budu pravedni i grozi se: »tko nepravdu sije, nesreću će žeti; i šiba ga već čeka« (Posl. Solom. 22 8). Siromake pako gladne, žedne, zapuštene, tužne, progonjene, koji nepravdu trpe i prezirani su tješi, bodri i hrabri, nek ne klonu, neka se potrpe; jer će biti nasićeni i napojeni i uživati će kraljevstvo nebesko. Suze njihove otrti će sam Gospodin Bog. Za stradanja svoja biti će bogato nagradjeni i čeka ih velika nagrada.

Sv. vjera naša kao što nas uči poznavati pravu vriednost vremenitih dobara, tako prikazuje nam u pravoj slici i nesreće, nevolje, progonstva, prezir i sva druga zla i biede ovoga svieta; pa kao što nas opominje, da se u dobru ne ponesemo, tako i da se u zlu ne poništimo; da nepostanemo malodušni pred vihrom i valovi zlog udesa.

Kad gledamo polom sveg našeg truda i nastojanja i gotovi smo utonuti s poslednjom još slabom nadom, dobaciva nam još

jedina vjera kotvu spasa. Kroz mrklu pomrčinu upire nam pogled na ljeskajući se na strmoj hridi krst, kom se o podnožje lome pjeneći se biesni valovi; a kroz divlje urlanje oluje i strahoviti šum valovja dovikuje nam u sav glas *»gore imjeim serca«* (Iz sv. liturgije) trpljenjem do spasenja! Pa doista srce obamrlo od straha i tjeskobe oživljuje se opet i diže se na krilih tople nade i čovjek se smiren predaje okrilju svemožne i milostive otčinske Božje providnosti. Vjera, koja mu bje u roditeljskom domu i u školi u srce usadjena i tuj poput Začetnika svog u ladji spavala, probudila se je — možda na vruće molbe pokojne već majke ili koje nadieljene sirote — i spasila ga od očajanja, te odvratila ga od naumljenog već možda nepoštenog ili kukavnog čina! Koliko utjehe, koliko blaženstva donaša sv. vjera! O divna naša sv. vjero! zahvati jače srca naša i privedi k suncu istine sav ljudski rod. Sa sestricami svojimi ufanjem i ljubav'ju zasjedni opet prestol svoj — med nami i u svem svietu! Kraljuj moćno i snažno na slavu Božju, a trepet i strah dušmanu ljudskog pokolenja. Vladaj narodi, upravljaj svakim pojedinim. Useli se u obitelji. »Obrati srca Otaca k sinovom i k otcem svea sinova.« Nek nestane razdora svadja psovka, a zavlada sloga, ljubav i medjusobno poštivanje u obitelji kao i med svimi ljudmi, te nebude povoda zlu još većim zlom pomagati. Ti ravnaj misli naše, upravljaj rieči i djela naša da »ne uzdiše brat radi brata« (Jakov 5., 9.) već »drug drugu tegote ponesemo i tako izpunimo zakon Hristov« (Galat. 6, 2.). Nebi li se tako i Božja primirila srdjba i odmanule Božje kazne prieteće i mjesto njih nam došao blagoslov!

*
* *

Promotrivši potrebu i korist sv. vjere, pogledajmo još, kakove silne učinke može ona proizvesti u čovjeku kao i u cielom narodu; kako se njom uzdići može do divnih junačkih čina. Povjest starozavjetne objave Božje mnoge nam krasne primjere nabraja vjere žive i stalne, spojene s ufanjem u svemožnu i Otčinsku Božju providnost. Ganutljivi su to primjeri o Abrahamu i Sari, Izaku i Jakovu, Josipu, Gideonu i Samsonu, pa Davidu kralju i drugih, koje nam i sveti Pavao zanosnimi besjedami uzorom vjere stavlja.

Ta vjera s ufanjem u život vječni »koji je obećao nelažni Bog prije vječnih ljeta« (Tit. posl. 1, 2.) odgojila je divne junake, čija imena i danas sjaju neprolaznim sjajem.

Ako je stari zavjet već jak bio učiniti takove junake, kakovih neće proizvesti novi zavjet, koji nadopunjuje proroke naročito ljubavlju Isus Hristovom, koja sve trpi i podnaša; oprašta i neprijateljem, te zapovieda i za njih se moliti i dobro im činiti. Pa doista još divnijih primjera pruža nam krvlju mučeničkom izpisana povjest novo zavjetna, povjest svega kršćanstva od prvih vremena, pa do dana današnjega.

Kad stojimo pred katakombami sv. mučenika ili čitamo povjest mukotrpnoga njihovog života i stradanja, ne možemo, da se ne divimo onom njihovom junačtvu i hrabrosti, pregoru i samozataji, kojom su znali ne samo odreći se svakog svjetskog uživanja, već su i život svoj žrtvovali za sv. svoju vjeru. A broj tih mučenika još nije završen ni danas, već se svejednako umnožava. Stablo kršćanstva koje je niklo u krvi, hoće bo, da se sveudilj novom krvlju zalieva; jer po tom sve bujnije uspieva i dalje širi hladovite svoje grane. No nisu ovo jedini mučenici; već bilo ih je, a ima ih danas, te ni broja im se nezna, kojih žrtve ne sastoje u krvi; a to su mučenici kršćanske ljubavi, koji Hrista radi ostaviše i dom i otca i mater i ženu i djecu i kuću i polje, prezrev časti i slavu i sve dobro ovog svieta, skloniše se u samostansku zabit: da postom i molitvom služeć Bogu dan i noć, zadovoljštinu daju Bogu za griehe svieta. Drugi prihvatiše se trudna nu dična rada, da razsvjetljujuć *malenim* um i pitomeć im ćud, učine ih vierne Bogu i valjane družtvu ljudskom. Treći ne milujuć svoga zdravlja ni života, žrtvuju ga biednikom, što stenju u bolnicah i izdišu na bojištu; i tude žrtvom ljubavi svoje talože gnjev pravde Božje nad bratskom krvlju, što ju je bies mržnje prolio.

Koliki opet ostaviv sjeguran i udoban život u prosvjetljenom svietu, otidjoše i idu u strane krajeve, da onim što sjede »u strani i sjeni smrtnoj« donesu velo svjetlo sv. Evandjelja; i trude se, da spasu poginule i raspršene saberu i sakupe svetoj crkvi Isus Hristovoj! pa trpe biedu na moru i kopnu, biedu od zvjerih, biedu od ljudih; pa ipak se žrtvuju i tako trpe i rade, dok ih ne ostave tjelesne sile, ili dok pogana ruka vlastitom im krvlju ne ugasi žar. Tko bi tek nabrojio sve one patnike, što su prezirani, zametavani porugivani, pa ipak ukoreni blagoslivlju, gonjeni trpe, huljeni raduju se (I. Kor. 4. 12.), za koje nema nigdje smilovanja; trpe i stradaju, a da ih se nitko ne sjeti i pomogne im; vape, a nitko ih ne sluša. Pa ipak ne očajavaju i ne klonu, već »plodove tvore u trpljenju«, koje Otac nebeski sam vidi i sabire im za dan suda i plaće.

Kad izpitujemo uzrok i izvor tih divnih čina pravog junaštva, nalazimo svuda jedan te isti, a taj je: *vjera* tvrda, stalna, živa i djelatna, koju prati i oživljuje ljubav prema Bogu i bližnjemu; pa iz njih ističuća, obećanjem Božjim opravdana i obezbiedjena, pouzdana nada na vječno mirovanje, vječnu plaću.

Ta vjera hrabrila je i djedove naše u stoljetnih, bezkrajnih borbah protiv strašnih i silnih neprijatelja sv. naše pravosl. vjere i doma, te ih nisu sustali braniti. Ta vjera valja i danas još i uvjek će valjati narodu našemu, pa treba da mu se sačuva ne samo kao draga uspomena slavnih otaca, već što *bez vjeri že ne vozmožno ugoditi Bogu* (Evr. 11. 6). Bez Boga pako nema ni života vječnoga — za kojim valja i narodu težiti, kao i svakom pojedincu. Bez Boga nema ni vremenite sreće, napredka ni blagostanja, jer je on jedini, koji daje uzrast svemu. On je jedini, u kom je svaki napredak. Čuvajmo dakle vjeru narodu našem; jer ona mu je jedini izvor vrlina i blagostanja; kao što zemaljske veličine tako i buduće slave.

*
* *

Kad je vjera toli koristna, dapače neobhodno potrebna pojedincu kao i cielom narodu, što možemo boljeg učiniti, što li boljeg dati narodu, nego nastojati, da mu se ta sveta njegova baština ciela, neokrnjena i nepokvarena sačuva i tako prelazi od roda u rod. A to ćemo uz Božju pomoć i postići, ako se budemo trsili ulievati mu bez prestanka istine sv. vjere, te učili ga, da si prema njima udesi sve svoje življenje i običaje; jer jedino takim načinom donieti će mu i koristi. Nu kako i kada da počmemo? Važnost i svrha toga posla zahtieva, da to bude *što ranije*. Učimo se od marljiva gospodara, koji čim proljetno sunce zemlju ogrije, obradjuje ju i u nju sije; mladjanu još voćku kalami, da se radje s kalamom sraste, pa ju i privezuje, da se ne slomi od sile vjetra, ni da se svojevoljno ne izkrivi.

Tako i mi valja da se latimo posla u proljetno doba čovječje u zlatno doba djetinstva. Najdulje ostaju dojmovi, što se usade u mladjanu pamet; najtrajniji su osjećaji, što se utisnu u mladjano srce.

To srce je svježa, plodna zemljica, što ju još progrijava toplina djetinske nevinosti. U tom vrtiću još se razliega ljubki poj rajskih ptičica, što ih još ne raztjera od onud rika ričućeg lava. U njem

se još sigraju andjelci i čuvaju ga. Tu valja neoklievce sijati sjeme rieči Božje, ne propustiv zgode ni časa. Kasnimo li — može se lahko dogoditi, da nadjemo taj vrt već obrašten dračem i korovom, što je nikao iz klicâ iztočnoga grieha ili od drugud vjetrom amo donesen, pa će tad težak, ako ne i uzaludan nam biti trud. Sjeme će pasti u trnje i ugušiti se. Bez zraka bo i bez svjetla, neće doniet ploda; pa ako bude tu i krivnje drugih — al neće biti i bez naše krivnje.

Sijati dakle dok je zemlja čista! Poslje neće trebati, nego mlade biljke privezivati uza stup zapoviedi Božjih i sv. matere crkve, koje su najjača podpora, te braniti ih od nametnica kao i od korova, što je sam od sebe nikao.

U najdavnije već doba, i med pogani uvidjalo se, da je za obuku i odgoj najzgodnija doba djetinstvo; pa bi prema tomu i udešavali skrb za budućnost mladog svoga naraštaja. U Šparti bi u 7. godini uzimala država roditeljem djecu, da ih za rana privikne strogom vojničkom zaptu i učini od njih dobre vojnike i branitelje domovine. A mi, koji imamo da odgajamo vojnike Isusa Hrista, kojim će biti još svetija dužnost: boriti se za vječnu postojbinu, proti zakletom dušmanu cielog roda čovječjega, proti »čelovjekoubijoi« od iskona (Joan 8, 32.), zar da ne nastojimo, da povjerene našoj skrbi još u ranoj dobi pripravljamo na borbu dugu i težku, koja će se tek smrću tiela utišati; a na samrti baš najžešća biti! Znajuć ovo, nećemo li s toga po dužnosti našoj kao vodjâ, svojski brinuti se, da im um snabdijemo nuždnim znanjem, srce napunimo hrabrošću, i naučimo ih služiti se štitom vjere, šljemom spasenja i mačem duhovnim *»iže jest glagol Božji«* (Efes. 5, I6.).

Od vajkada uzimaju se djeca već u nauke, da se zarana uvješte u onom znanju i umjenju, koje će im služiti, da si pribavljaju svagdanji kruh. Koliko brige imadu roditelji, koliko truda učitelj, koliko rada i muke treba djetetu i kasnije mladiću, dok si um nakrca potrebnim znanjem ili rukam pribavi nuždnu vještinu; a sve to tek za dobro, kojeg neće možda nikad postići ili samo kratko vrieme uživati.

Koliko vremena i truda treba, da čovjek upozna stvari oko sebe i njihovo odredjenje; koliko pako da upozna ljepotu stvorenja. Svim tim počima se s toga, već u ranoj mladosti, jer vrieme leti doskora trebati će s podpunim znanjem stupiti u životnu borbu i

nastojati štogod privriediti si, jer hitro će doteći starost, koja ne radi, ali troši — a možda će ju preteći i smrt — a treba osjegurati život i onim, što poslije nas ostaju.

Kad je već tolika borba potrebna za zemaljski kratkotrajni život, što da se kaže o životu vječnom i krasnom na nebesih, o kojih sam Gospod Spasitelj naš veli, da silu trpe, te se samo silom predobivaju. Kad toliko treba muke i nauke, da se upozna sviet oko sebe i dodje do uživanja ma i malenog diela prolaznih dobara ovoga svieta, kojih nećemo možda ni stići, pa ipak nam nije truda žao, zar da se manje ili nikoliko ne trudimo upoznati čovjeka sa neprolaznom ljepotom i vriednošću vječnih dobara, koja se neće od njega oduzeti; i s Bogom vječnim uzrokom svega stvorenja, koji je sam u sebi najsavršenija ljepota i bezkonačna dobrota! Ili zar je spoznanje Stvoritelja manje vriedno od spoznanja stvorenja, postignuće vječnih dobara manje ciene od onoga vremenitih dobara? A ipak je svrha čovjeka da pozna Boga, štuje ga i ljubi i k njemu po smrti da dodje. Zato je i stvoren na sviet; zato je Gosp. Bog govorio nam sam i po prorocih, a najposlje i po Sinu svojem, s kojim je sviet stvorio i za to je sam Sin Božji i Spasitelj naš došao na sviet i strašne muke i smrt pretrpio.

To znanje je tako važno, tako potrebno, da ga treba uliti čovjeku čim k razumu dodje; dapače, čim stane shvaćati, da mu se što dublje usadi u dušu i bude mu ravnalom u kasnijem životu. Prvi su dužni to znanje djeci usaditi roditelji.

* * *

Dragi roditelji! Bog Vas je dragi obdario krasnim darom: a to su Vaša mila dječica. »Djeca su dar Božji« veli kralj David (Ps. CXXVI. 3.) i najmiliji su dar. Pitajmo i bogata i siromaka; što ti je najviše srcu priraslo, čemu se najviše raduješ, i oba će reći: mojoj dragoj djeci. Bogatom bez djece ne vrijedi ni bogatstvo; tek ona mu ga nadopunjuju i usavršuju sreću i zadovoljstvo. Siromaku pako nadomješćuju bogatstvo djeca, koja sve srce majke i svu kuću izpunjuju; pa ako i oskudjeva, hvali Bogu i zadovoljan je. Samo nek su djeca zdrava i dobra. Ona su tada naslada mladosti i utjeha u starosti. Ona su cvieće Vaše krepke mladenačke dobe, iz kog se razvija plod, kojim ćete si starost zasladiti.

Pogled na to svježe i krasno cvieće doziva Vam u pamet najsretnije časove blaženog djetinstva; budi najsladje uspomene,

daje Vam veselja za život, bodri Vas i jači u životnoj borbi. U sreći upodpunjuje uživanje, u nesreći uzdiže Vas klonule. Pa za koga se najviše i trudite i radite, nego li za dobro djece Vaše. Bogataš radi, da sačuva i poveća bogatstvo; želeć potomke svoje što bolje obskrbiti. I tvrdica, koji uzima siromaku, izvinjavat će se, da je skrbio za djecu. Siromak pako muči se i tare od zore do mraka. A što se toliko trudiš i znojiš? »da se djeca nebi morala ovako mučiti i stradati«. I ore i kopa da zaradi djeci kruha. Radi neumorno sebi i drugomu, pa od mučno zasluženog hljebca, polovinu na stranu meće, misleć kući djeci ponesti. Pa kad rodna gruda već kruha dost ne daje, ostavlja sve, da ga traži u dalekom svietu. U dubokom zagušljivom rovu i pred zjalom razžarene tvorničke peći misao ga na dom ne ostavlja i umornom mu svježih sila daje.

Kad umoran časom prestat mora, da odane i drkćućom rukom s lica si otare vrući znoj, pred oči mu sine slika djece. Kroz šum i buku tvorničkih strojeva, razabire njihov plač. U srcu se javlja roditeljska ljubav, koja ga podbada, da požrtvovno nastavlja težki rad. Pa kako je sretan, kad može kući odposlati dar. U duhu gleda radostna doma lica, kad im stigne o daru viest. U tudjem svietu to mu sav užitak, kom se sretan duhom svim podaje i radostnim srcem polazi na rad — kad kucne sat.

Još više čini roditeljska ljubav, kad obole djeca. Čemu l' sve se nije jaka domisliti, što sve neće pokušati, da siroti bolnoj spasi život, te povrati zdravlje ili bar olakša boli! Tad se topi i ledeno srce, što za ničiju inače ne haje bol. Tad se rad otvara i stisnuta ruka tvrdice, pa nije tako dalekog ljekara, da se nebi za savjet upitao, ni tako skupa lieka, da se nebi nabavio. Pa kad uza sve to zaprieti pogibelj, tad se i onaj utječe molitvi, što inače za nju ne mari; kao što čini i ona sirota, što i nema drugoga lieka, već s gorućeg lišca malog mučenika, diže suzne oči i upire ih tamo, gdje pred slikom »zdravlja bolestnika“ uljenica mala plamsa, te plačuć vapi: „Majko Božja presveta, spasi mi porod moj!“ I kad se povraća zdravlje, i blieda boja pred rumenom uzmiče, tko će da opiše radost sretnih roditelja. Sav napor dnevni, sve probdjevene noći zaboravljaju se. Srcem vlada samo jedan osjećaj: radosti nad spašenim miljenčetom. I radost je jednaka nad najmladjim od mnoge djece, kao i nad samim jedincem.

Nu gdjekad ne pomažu ni napor, ni suze; i diete padne u

ledeni naručaj smrti. Tko da reče tada: čija je veća bol; dal bogataša, što nariče nad grobom jedinca — sve sreće svoje i nade, il' sirote one biedne, kad se zaklapa lies nad mrtvim tielom najmladjeg djetešca!

Tko bi doista izmjeriti mogo silu roditeljske ljubavi, kakva se pokazuje u toli raznih zgodah djetinjeg života. Pa čemu tolika ljubav, čemu tolika briga i njega? Da l' za vlastitu korist? Oj ne, već samo i jedino za dobre dječice. Nek djeca samo što dulje živu i dobro im bude. To je geslo što upravlja sve vaše misli, želje i tomu ste posvetili sve vaše nastojanje i sav Vaš rad. I pravo tako radite, da skrbite za zdravlje djece i sabirete za vremenito njihovo dobro; jer veli i apostol naroda: ne djeca za roditelje, već roditelji za djecu valja da sabiru (Kor. 12, 14,). Tim ste izpunili jedan dio zadaće i poslužili ste se pravom, koje je Gosp. Bog dao prvim ljudem, kad je temelj obitelji stvorio u raju rekavši: rastite i množite se i obladajte zemlju (Gen. 1. 28.)

Ali ima još i druga zapovied, koju nam je dao Gospodin i naš Spasitelj kad reče: »Tražite prije svega kraljevstvo nebesko i pravicu njegovu, a sve će Vam se ovo priložiti.« (Luk. XII, 3.)

Gospodin naš stavlja stjecanje dobara zemaljskih tek na drugo mjesto, nuzgrednim ga naziva; a prvo mjesto daje skrbi za kraljestvo nebesko, za blago duše; pa da ne bude nikakove dvojbe o Njegovih mislih veli posve jasno »*duša bolja je od tiela ili što ima čovjek boljeg*, da dade u zamjenu duši svojoj. I: »*što koristi čovjeku, ako cieli sviet dobije, a naškodi duši svojoj*«. Jeste li čuli, dragi roditelji? Jeste li razumjeli što kaže Spasitelj; koja korist, ako si zemlju svu obvladao, a pri tom dušu upropastio? Doista ste razumjeli, jer jasnije se ne može govoriti. I ako ste razumjeli, hoćete li prema tom vladati se? Ako u istinu ljubite djecu svoju i radi ste njihovu dobru, tad ćete i skrbiti, da im duši dobra pribavite.

Gle koliko se trudite i kinite, da vremenitih dobara djeci svojoj stečete, da mogu dobro živjeti na zemlji i u brizi ste za njihovo zdravlje, da uzmognu što dulje živiti. Al tielo ipak će morati jednom umrieti, a duša će na vieke živjeti i zemaljska dobra ma kako ih dugo uživali morat će ih jednom ostaviti. Pa kad se ipak toliko starate, da Vam djeca dugo živu i dobro im bude na zemlji, nebiste li htjeli da i navieke živu, i snabdjeti ih dobri, koja će i na drugom svietu do vieka uživati! A sticanje tih do-

dara carstva nebeskoga manje stoji truda, a ta dobra se nikad ne mogu izgubiti.

Vi ćete dakle, dragi roditelji, tek onda svoju dužnost izpuniti, budete li se svojski starali, da naučite djecu, da traže prije svega kraljevstvo Božje, a to u tom stoji, da djeca Vaša upoznadu *i da ljube Gospodina Boga svoga i da hode svimi Njegovimi putï, i da drže Njegove zapovjedi i privržena mu budu i da mu služe* od sveg srca svoga i sve duše svoje« (Josua 22, 5). Budu li tako djeca Vaša činila, biti će tek onda i sretna. I znati će cieniti i zemaljska dobra, koja im kanite ostaviti; a djeca će Vam zahvalna biti i Vi ćete im se radovati i preko njih i Vi sretni biti na ovom i onome svijetu.

U sama vremenita dobra ne stavljajte svu nadu; jer evo što veli Gospodin Bog na usta kralja Solomuna: Tko se sloni na svoje bogatstvo taj će pasti, a pravedni će procvjetati (Prič. Solom. 11, 28.) — Ne budi Vam stoga poglavita briga, koliko ćete zemskih dobara djeci ostaviti. Ta jeste li sjegurni, da će ih djeca Vaša uživati; neće li se još pred Vašom smrti razići, ili neće li ih sama djeca doskora razsuti. A što će im i blago cielog svieta, ne budu li imali Božjeg blagoslova, bez kog nema ni bogatstvu obstanka; jer samo »blagoslov Božji čini bogatim« (Prič. Sol. 10, 22.). Inače sav Vaš trud ne vriedi. Pa sâmo bogatstvo ne jamči još za sreću i zadovoljstvo; koje je mnogo češće naći pod krovom siromaka, nego u kući bogataša. Nit koristi svakomu bogatstvo. Po njem je mnogi još prije se upropastio. Nevaljanom bo je ono oružje, kojim će si sam pogubiti tielo i dušu.

Ta koliki su odrasli u bogatstvu, a svršili život u biedi. Koliko nevaljanih sinova, pa iz dobrih kuća! A roditelji im imućni bijahu, pa skrbljahu, da im to i djeca budu. Ali loveć tjelesna dobra napustiše brigu za duševna. Skrbili su, da im djeca dugo živu, ali ne da živu razumno. Starali se, da im djeci bude dobro; ali ne da i sama budu dobra; pa su djeca trud im zaboravila, te im skrb za dobro zlim naplaćuju.

A odkuda toliko pokvarenosti, odkuda takova zloća? Koji put je diete nesrećom propalo, dospjevši u zlo družtvo bez krivnje roditelja.

Mnogi put su pako tomu krivi sami roditelji. Dogodilo se je to i s voćkom u zla gospodara. Došla mu je u ruke mlada, puna snage i života; ali joj nije davo hrane i reda; prepustio ju samu

sebi; pa ju obraslo trnje i lišaji, koji joj slaboj izpiše sok: pa vene i umire. Niti joj ima ploda na sušičavih granah, ili je hrdjav i opora teka. Tako mnoga duša pogiba bez hrane, dok roditelji samo brinu se za tielo. Ili gladna sama posiže za hranom i ne pita kakva goder bila; ali od zle hrane loš donaša plod.

Oj majko razuzdanog sina, jesil' ikad nadala se, da će goluban tvoj prometnuti se vampirom, koji će ti krv izsisati; da će iz onih milih očih jednom, djavoli gledati; da će nježna ona usta sipati jednom težke kletve na te; da će ona meka ruka i na tebe se kada oboriti; da će život njegov biti tvoja smrt! Oče jesil' kada pomislio, da će onu pamet, kojoj si se toliko u djeteta divio, sinak tvoj odrasli upotriebiti ljudem na kvar, tebi na sramotu, a sebi na propast! Jesil' kada pomislila majko razvraćene kćerke, da ćeš s ljepote njene, kojom si toliko ponosila se i gojila ju, još i u grobu stidjeti se! Niste doista nadali se, jer niste nikad ni pitali se: kakvim će plodom odgoj Vaš roditi i što li će pokazati budućnost. Ta svu ste brigu uložili tek u to, da Vam djeca, budu vidjena, imućna i ugledna. Za tielo ste skrbili, a dušu zapustili. Tielo ste gojili a dušu ste ostavili bez hrane, pa je slaba napastim podlegla i od grijeha umrla.

Mnogi roditelji tuže se sami na nevaljanu svoju odraslu djecu (a tuži se više još i drugi sviet); i ne znadu odakle ta zloća. Ne pamte već, da se nisu baš ni trudili, da diete što dobra nauče. Učili ga samo i dali da se uči svemu, što mu bude koristno u svietu. Zaboraviše pako ono, što Gospodin naš i Spasitelj jednim potrebnim zove; a to je dobro duše, na ime sveta vjera, koja mu jedina razumu kaže pravi put; i vjerski odgoj, koji mu srce puni dobrimi svojstvi.

O Bogu nisu djeci govorili, pa ga zato ne poznaje. U srce im nisu ulili strah Gospodnji, pa zato nemari ni za Božje zapovjedi; ko što ne štuje Boga, tako niti roditelja. A košto ih nisu dobru učili, tako nisu marili zla svojstva i nagnuća iz njih izkorjeniti i puštali im sve na volju. Misle bo neki roditelji, da je u tom ljubav djece, da im se dopusti sve, štogod sami hoće; pa bezbrižno gledaju, kako se diete igra nožem, kojim će se tako osakatiti, da će i njih do vieka boliti. Tako su iz malih klica uzbujali drač i korov zlih navada, kojih nije moći više iztriebiti, jer su odveć preuzeli mah; pa padne li kašnje u školi i crkvi koje dobro zrnce na pusto srce, u trnju brzo će se ugušiti.

Neki roditelji ne haju što govore, što li čine djeca; još pametnim drže ono, radi česa bi ih imali pokarati; ne pitaju kud idu, ne paze, s kim se druže; pa tako se već kvare djeca od rane mladosti. Usta, s kojih još kaplje mlieko materinje, izuščuju pogrdne rieči, s kojih stariji se moraju zastidjeti; iz gdjekojih i kletve se čuju, da ti strava prolazi srcem i zabrinut pitati se moraš, što će biti od ovog djeteta! A najgori je jošte otrov, što ga usiše diete od svojih roditelja. U nekih kućah nevlada strah Božji. Tu nema onda ni mira ni blagoslova Božjega.

„Sin psuje oca, kći ustaje na mater, snaha na svekrvu; kućani su čovjeku dušmani“; kako veli prorok Mihej (7, 6.) Kolika žalost, kad djeca u roditeljskcj kući ne vide ništa dobra, čuju samo zlo. A djetečja je duša vrlo osjetljiva, te prima i drži sve, što dolazi iz vana — zlo koli i dobro; zlo još i više, po prirodjenoj nam sklonosti griehu. Tako se mladjane već duše uhvate zla nagnuća, kojih se kašnje težko oslobadja.

I tako se krivnjom roditelja taj krasni dar Božji pretvara u proklestvo, koji nosi žalost i sramotu. Djeca, kojom su se roditelji ponosili i svu nadu u njih polagali, izkapaju im prerani grob. Žalostno je pomisliti, pa opet je istina, da su ista ona usta, što sad toli mrzke kletve na roditelje siplju, nekad toli milo znala zvati majku, da je ona ista ruka, što ih sada zlostavlja, nekad tako nježno znala grliti ih. Da, i onaj nezahvalni sin i ona nevaljana kći, i onaj ljuti kavgadjija ko i onaj mrzki bogohuljac, pa i onaj zvjerski ubojica svoje majke; sve to bijahu nekad mala djeca, kojih se je rieči otac veselio, i čijem se je pogledu majka radovala. Strašno je pomisliti, kakva čeka odgovornost roditelje, koji su takvu zloću djece svoje sakrivili. O sačuvao dobri Gospodin Bog Vas i Vašu djecu takove sramote, takove nesreće.

Ali se i vi morate starati, da zlu predusretnete! pa to ćete Božjom pomoću i polučiti, budete li djecu svoju u strahu Božjem od malena odgajali i priučavali ih kriepostnom životu. Ali valja početi od najrajnije dobe i ne odgadjati na kasnija ljeta, dokle diete k razumu dodje; jer bi dotle mogo u meko srce zasijati se korov grieha, koji bi umanjio prirod dobrog zrnja ako ga nebi i posve ugušio.

Mnogi put se čude sami roditelji pametnom tobož, ali griešnom govoru djeteta i ne pojme, tko ga je to naučio. Nu naučilo se je samo. Diete rano počima opažati; i prvo nego znade govo-

riti; pa i pamti što je vidjelo i čulo. Počmite ga stoga učiti još dok Vam je na rukuh; želite li, da bude blagoslova: djeca da budu dobra i sretna i Vama na utjehu i sreću.

Jer znajte, dragi roditelji, i ako su djeca dar od Boga, još ne nose sama sobom blagoslova; već vi morate nastojati takve da si odhranite.

Imajte na umu, što reče Gospodin naš Spasitelj: *»svako drvo što ne nosi dobra ploda posjeći će se i baciti u oganj.«* Nedao Bog, da bude Vaše diete krivnjom Vašom neplodno drvo i bačeno u oganj; jer na tom plamenu gorjele bi i duše Vaše. Njegujte dakle pomno i čuvajte ta mlada stabalca, da uzrastu jaka i čvrsta, te donesu plemeniti plod.

To traži od Vas Gospodin Bog, koji ih je Vam u njegu predao.

To zahtieva od Vas i savjest Vaša, koja Vas opominje, da su djeca vlastničtvo Božje, pa ćete ih morati i Bogu vratiti i za njih račun polagati; jer Bog Otac im je dušu stvorio, na svoju sliku i priliku; Sin Božji ju je krvlju svojom odkupio. Bog Duh Sveti ju je posvetio na svetome krštenju.

Zahtieva to od Vas sveta mati crkva. Sv. apostol Pavao opominje tako Efezce: *„I vi oci ne razdražujte djece već ih uzgajajte u nauku i zaptu Gospodnjem“* (Efez. 6, 4.) Krasno veli sv. Otac naš papa Leo XIII. u pismu general. vikaru grada Rima (od 26. lipnja 1878): Ponajprije moramo po svojoj pastirskoj službi *svakoga katolika* sjećati, da je po naravnom i po Božjem zakonu *strogo dužan, svoju djecu podučavati u vrhunaravnih istinah vjere.*

Zahvalnost prama roditeljem Vašim takodjer Vam to nalaže: jer kako bi se bolje roditeljem svojim odužili, koji su Vas malene svetim istinam učili?

Zahtieva i samo zvanje Vaše roditeljsko, koje Vam stavlja dužnost djecu tako odgojiti, te budu znali i htjeli izpunjavati svoje dužnosti prema Bogu i bližnjemu, prema crkvi i domovini; starijim pokorni biti, mladjimi mudro upravljati.

Nu sve i kad nebi bilo svih tih zapoviedi, nebi li gonilo Vas srce Vaše roditeljsko, da učite i odgajate djecu? Ta Vi svi želite ne samo, da Vam djeca dugo živu, već i da pošteno živu; da ne budu samo zdrava na tielu, već i na duši; i da budu valjana i dobra, te sretna na ovom i onom svietu; a želite i da Vam

djeca budu na čast, te uzdrže i po smrti Vašoj, ime Vaše častno poštovano.

Primite se dakle posla svim žarom i ljubavju, kojom ljubite svoju dječicu; učite ih dok je dobe i zgode. Ta to je porod Vaš, kost od kosti Vaše. Zato su Vam od Boga predana. Tko bi dakle imao od Vas veće pravo, tko veću dužnost učiti ih i odgajati. Vi ste im prvi učitelji, a djeca su dužna za Bogom najviše slušati Vas I štogod ćete tim radom svojim učiniti biti će njima na spasenje, a Vam na slavu.

Iz ljubavi prema djeci Vašoj potiče sva ona skrb i nastojanje da Vam djeca tielom dugo živu i zdrava budu. Nastojte stoga, ako istinski ljubite djecu raditi, da mogu dospjeti u život vječni. Rad ljubavi k djeci trudite se i kinite, da im priskrbite zemaljskih dobara i učite ih kako će ih sami znati prikupiti i čuvati. Ne propustite onda pobrinuti se, da ih snabdjenete vječnimi dobri, te naučite ih i njih si pribaviti i za vječni si ih život pričuvati.

Na Vas se osobito pozivam kršćanske majke. Ta Vam je diete najviše na ruci, kraj Vaših se najradje sigra skuta. Pa kad ga držiš u naručju majko, upravljaj mu pogled prema nebu, gdje stoluje dobri Bog. Nek se priuči, da često i u svakoj zgodi uzdiže onamo oči i u potrebi traži pomoći. Neka se nauči što prije, da ga Božje oko svagdje gleda, pa da će za svaku misao, rieč i djelo morati račun Bogu davati. To će ga čuvati da ne grieši ni onda, kad je ljudskom oku nepristupan; a to će ga i tješite i hrabriti, bude li morao kad nedužan trpiti.

Pokazuj mu i slike Gosp. našeg i Spasitelja te Njegove i naše predobre majke; pa kad bude išto shvaćat moglo, pripoviedaj mu o životu Njegovom i kako nas je ljubio i koliko je za nas trpio.

Uzbudjuj prema Njemu ljubav u srcu djetečjem kao i prema presvetoj Njegovoj majci, kojoj ga u moćno okrilje izručaj. Privedi ga što prije u hram Gospodnji, da uzljubi veleljepje doma Božjega i mjesto prebivanja slave Božje. Tu je prisutan i Isus Hristos tajnim načinom u presvetom oltarnom otajstvu. Neka ga što češće pohadja diete, klanja mu se i moli. Ta On je najbolji prijatelj djece Vaše i danas Vas prizivlje odtud »*Pustite djecu k meni doći i nebranite im*« (Marko 10, 14.), jer njihovo je kraljevstvo nebesko.

Kao što su dobri roditelji najbolje naše kraljice i majke presv Bogorodice još posve malenu Ju službi Božjoj u hramu posvetili, tako i Vi izručite Gosp. Bogu svu djecu Vašu. Nek budu vjerni Njegovi službenici u svakom zvanju, koje im udieli, po sve dane svojega života.

Čitaj majko kršćanska živote svetaca i ugodnika Božjih, pa žiće njihovo stavljaj uzorom djeci svojoj. Nek se od njih uče pravoj pobožnosti; primjerom njihovim utvrde se u živoj vjeri, te u sreći ne zaborave Boga a u nesreći ne klonu duhom; da uzmognu junački podnašati sve nevolje ovoga života, proti napastim do smrti hrabro boriti se i postići vienac slave nebeske. Da to uzmogne, uči majko svoje diete: da ljubi i rad posluša sv. angjela čuvara. A budi i sama angjeo čuvar svojoj djeci; bdij noć i dan osobito nad nevinošću duše njihove; pa odstranjuj pomno sve, što bi joj moglo naškoditi. Čuvaj ih od družtva nevaljane djece ili razuzdanih starijih. Nedaj da slušaju, ni da govore kletve i bezsramne rieči ili pjesme, ni da vide zločeste primjere. Stoga nadziraj svaki njihov korak i sve što rade sami ili u družtvu s drugima. Čuvaj ih i zločestih knjiga, koje bi im mogle otrovati srce.

Izpituj dobro narav djetetu; pa dobra nagnuća goji, a zla odstranjuj. Naročito ne dopusti djetetu, da bude svoje glave, prkosno i neposlušno. Uči ga, da te sluša; i da starije poštuje; s braćom se pazi i prema svakom uljudno bude. Za rana priučavaj diete, da živi krjepostno i uklanja se zlu. Zato ga naročito — kad doraste — opominji, da rad pristupa k sv. ispovjedi i k sv. stolu Gospodnjem. Goji u njemu od malena već ljubav prema bližnjemu; da ne teži odveć za zemaljskimi dobri; ne prezire sirotinje.

Da mu sve to laglje bude nauči ga moliti se Bogu. Nek ne ustane s postelje ni od stola, da ne zahvali Bogu; nek nesjedne jesti ni legne počivati, da se Bogu ne pomoli. Nek početak svakog djela Bogu preporuči i s Bogom ga dovrši.

Uz ljubav k molitvi ulievaj mu i ljubav ka koristnom radu Neka mu cieli život budu ruke pri poslu, a srce pri Bogu. Uz strah Gospodnji osobito ovo dvoje djeci u pamet usadi, u srce uciepi: da rado moli i radi. Nedaj mu nikad biti bezposlenu; jer bezposlica je mati mnogih opačina. Da bude bolju volju imalo k poslu i radu, šalji ga marljivo u školu, da si um nakrca koristnim znanjem i srce plemenitimi osjećaji; da si upodpuni znanje i usavrši odgoj, što ih je primilo u roditeljskom domu.

Sama pak majko i ti oče budite uzorom svojoj djeci, i ne ušite drugom rukom, što jednom sagradite. Što djecu učite, to potvrdjujte vlastitim primjerom. U crkvi i domu, u poslu i odmoru, u medjusobnom životu, kao i vladanju prema znancu i tudjinu, prijatelju i neprijatelju, u izvršivanju zapoviedih Božjih i crkvenih, naredbah duhovnih i svietovnih oblastih, riečju u svem i svačem budite djeci svojoj uzorom pravih kršćana.

Neka uzmognu i oni tako naučiti svoje potomstvo. Tako će slava Vaša rasti od roda u rod na zemlji, a veća još biti na nebu; jer veli Gosp. nas Spasitelj: *»koji izvrši* (zapoviedi) *i nauča* drugе, da ih izvršuju) *velik će biti u kraljevstvu nebeskom«* Ljubavi svojoj roditeljskoj pridružite i strogost, te karajte diete, kad god zasluži, a ne štedite one šibe. Što je vrtljaru nož, kojim odrezuje s voćke škodljivo trnje i izboje i obrezuje grane, to je šiba u roditeljskoj ruci. *»Ako su ludorije u srcu dječaka, šiba će ih već izagnati«* veli sveto pismo (Poslov. 22, 15.) i dalje veli *»ne prestaj dječaka kazniti; ako ga šibom biješ, ne će od nje umrjeti. Ti bo biješ ga šibom, a dušu mu izbavljaš od smrti* (Ibid 23, 13, 14.). *Tko ljubi sina svoga kazni ga, da doživi na zadnje radost od njega i uzmogne se med znanci njim pohvaliti* (knj. mudr. 30, i 2.)

Radeć tako djeca će Vam biti dobra i poslušna te slavu donieti. Ne posluša li Vas ipak diete, te uzprkos svem Vašem nauku i primjerom, opomenam i kaznam krene zlim putem, tad će samo krivo biti ako pane i propane.

Oj kršćanska majko, koja ljubiš svoje diete toli, te bi i svoj život dala, kad bi samo njime mogla, život mu produžiti; skrbi da ti drago diete, ne na zemlji ovoj samo, bude moglo živiti, nego i na nebu tamo, viekom može sretno biti. Ti ostavljaš sav svoj poso, kad zaplače malo lane, pa mu hrliš hrane dati. Pogleda li te na to milo, šapne l' nježno samo »mati“ — očima ti nebo svane i ne haješ, da ti drugim, bilo kada ljubav plati. Nu što čini toli milim očica mu drobnih gled, što sa usta kanut čini, nježne rječce sladki med?

Znajder majko to je duša, što na usta sunašcu ti ime tvoje stavlja, a iz oka rajskim smješkom moleć ti se javlja: *»majko draga, koja tielu čeda uviek nadješ hrane, nedaj ni da dušica mu, od gladi izdane.«* Hrani i nju majko hrani kruhom Božje rieči, pak ćeš još u poznih viecih, po njem hvalu, slavu steći.

Uči diete viek svoj pogled, obraćati k Bogu: ustmi neka rado moli, mudre samo rieči zbori. Ruke nek mu viekom budu, zabavljene dobrim radom; a od onog što privriedi, samo sebi nek ne štedi, nego rado da podieli, bližnjemu u nevolji. Glavom neka samo misli, ono što je uzvišeno. Dobro, liepo, istinito, neka samo srcem želi. S toga neka strah Gospodnji, dušu svu mu izpunjava, njim mirišu misli, želje, što iz ustih njegovih podju — tamjanom ko ruho onih, što od svete službe dodju. Ljubav Boga i bližnjega, nek mu srca ravna bilo. Njom nek dišu sva mu djela, što izlaze iz ruku. Pa će ota mala usta, što te tako milo zovu, viekom hvaliti ti živoj, a kad budeš jednom mrtva, molit će se Bogu za te. Ona ista ruka, koja miluje te sad i grli, ljubavi će cviećem humak grobni tvoj okititi, oko pak će zahvalnicom — suzom ga nakvasiti.

I ti oče, što se trudiš doma i prebijaš svietom, te će djeca tvoja bolje moći živjeti na zemlji, ne zabudi i vječnimi dobri ga snabdjenuti; pa će tad i sinak tvoj ti, zahvalniji biti pošteno ti ime viek harnije hraniti.

»Boj se Boga i Njegove zapoviedi vrši svete«. To je, roditelji dragi, najbolji nauk, što ga možete djeci svojoj dati, najdragocjenije blago, što mu možete ostaviti i koje mu nigda neće propasti. Ako mu ništa drugo ne možete namrieti, i na tom će Vam zahvalna biti. U strahu Božjem ih odgojite, i usadite im nauke svete vjere u pamet i u srce. Zlih navada ih čuvajte, dobrim ih naučite. U svemu im budite dobrim primjerom. Budite tako na pomoć crkvi i školi, svećeniku i učitelju, koji se trude oko prosvjete njihova uma i odgoja srca. Gojite pomno to krasno cvieće, što Vam ga je dobri Bog dao. Gojite ga, da bude i Njemu i Vami na slavu! Ko pupoljke nježne ste ga primili, a Vi ga liepo razcvjetano nastojte vratiti. Al nek se ne odlikuje samo bojom, već neka bude puno i miloduha krieposti, da ugodi Gospod. Bogu; pa će ruka dobrog Boga okititi njime dvore, kojimi će Vas za Vaš trud, u nebu nagraditi. Upravljajte mudro malom državom, Vašom porodicom, koju Vam je ovdje Bog dragi dao i nagrada truda Vašeg neće ni ovdje uzmanjkati. Zahvalna će biti sveta crkva i mila domovina. Djeca će Vas Vaša tad u životu radovati, i na samrti Vam, utjeha biti. I u njima će spomen Vam, narod blagosljivati. I jer u malom bijaste vjerni Bogu, na veliko će Vas postaviti. Krasna bit će Vaša kruna, kojom će Vas kruniti. Na njoj

će se sjati križ, vašega trpljenja, a najljepši mu ures bit će vjera, ljubav, ufanje, koji su Vam oko djece, râd Vaš nadahnjivali. A i djeca Vaša mila, s Vami će prebivati, s Vami se radovati, s Vami zemljom vladati: *Vječna bit će Vaša radost, smanjiti je nigda neće žalost. Živjet ćete bez prestanka i dobro Vam bit u vieke.*

* * *

A sad se obraćam k Vami ljubljeni sinovi i sutrudnici u vinogradu Gospodnjem. Prosljedio bih vrlo rado i ove još godine razgovoriti se s Vami o krasnom našem obredu, ta što bi dalje vodio Vas, sveudilj bih Vam drugih vidika novih i krasota mogao pokazati. Nu pred oči su mi došle slike iz nekih krajeva, kud se proteže naša biskupija. Te vrlo ozbiljne slike, vratiše me s puta, kojim sam pošao i prinukaše, da okrenem k vrelu, k onom vrelu vode žive, od koje tko pije, neće ožednjeti u vieke; koje su našim predjem slavni naši prvi prosvjetitelji otvorili, te su iz njeg pijuć krepki ostali. To vrelo je sveta naša pravoslavna katolička vjera. Iz nje jedino snabdjeti se može naš narod krjepostmi i dobrinjom; iz nje jedino izvire mu blagostanje i sretna budućnost. Ono ga je jedino jako umiti od mana te učiniti ga jakim, čistim, umnim i plemenitim, te uzmogne i u napredak častno stati u kolu prosvietljenih naroda. Pa i onom krasnom šarolikom cvieću oko toga vrela što se u vienac savilo, te najljepšemu njegovomu i narodnom nakitu služi — a narod ga milim svojim obredom naziva — i njemu ono sjaj, dă život daje, bez kojih ga nebi mogo, mariti ni narod. Nije l' s toga potrebno, da iz njega narod naš piti ne prestaje?

Al što vidim, na žalost! Pojavili su se krivi proroci. Jedni hoće tobože, da izprave sv. vjeru Isus Hristovu, pa ju kale sa svojimi bludnjami i predsudami. Drugi opet pod krinkom pučkih učitelja hoće da prevrate sav postojeći red, da unište narodne najveće svetinje: vjeru i domovinu. Naročito pako rade, da nam narod odvrate od sv. vjere, tog jedinog izvora njegova dobra i sreće. Srce svakog pravog domoljuba mora, da se najvećom pečali napuni gledajući, kako ta kobna nastojanja sve gorkijim plodom radjaju, kao kužne bolesti sve šire slojeve zarazuju, i kako ti lažni i zloguki proroci sve više dobivaju sljedbenika. Još više žaliti je, što to nije bez krivnje duhovnih pastirâ. Pokazalo bo se je, da se ta opasna društvena bolest, poznata pod imenom nazarenstva i socijalizma, baš onuda najvećma širi, gdje narod nema hrane duhovne,

gdje se narodu ne navješćuje rieč Božja, ili se govori o *drugih stvarih*, te odvraća se od pogibelji, koja ne prieti; a ne laje se što vuci na jata otimlju ovce. Ovce pako sliede zavoditelja, ne čujući pravoga pastira. O takvih pastirih vriedi ona tužna Ezekielova (34, 3.), kojom Gospodin Bog na usta njegova kara pastire izraelske i grozi im se, što ne uče narod Božjim zapoviedim. Kolika će po tom biti odgovornost onih, koji su dužni da pasu stado Gospodnje! Vriedno je spomena, što o tom veli veliki učitelj crkve naše sv. Vasilij: »Etenim si is, cui cura regiarum possessionum commissa, etiamsi saepe nihil interverterit ex iis quae in manibus habebat, sed negligentia aliqua prodiderit, quae acquiri poterant, a crimine non absolvitur; qualem expectandum est ob ea, quae jam Domino dicata sunt condemnationem subiturum, qui in eis administrandis ignave ac negligenter se gesserit.“ (Sermo II. de Doctrina et admonitione).

I sv. apostoli navješćuju kazne onim, čijim nehajstvom gube se ovce; kako to čitamo u Constit. apostol. Cap. XIX, te naglasuju da je volja Božja, da se mnogi u Njemu spase, a ne da i jedna duša čovječja pogine, koja se je pokorom mogla spasiti, ali je poginula ne samo, što bi sama to zaslužila, nego još i radi nemarnosti duhovnog pastira (Constit. apostol. C. XVI.).

Ja sam s toga već govoreć Vam o obredu i nukajući Vas, da budite u narodu ljubav prama njemu, ujedno vam živo preporučio, da utvrdjujete narod u vjeri, propoviedajući mu slovo Božje. I ako Vam sada opet i poglavito zborim o naučanju nauka Hristova, ne biva to s toga što bih morao sa sv. Vasilijem Velikim tužiti se, da rieči moje ostaju bez uspjeha; (Vas. V. hom. o propoviedanju) već jedino, što dužnošću svojom smatram, na opasnost pozorne Vas činiti, i, što više pogibelj prieti, to življe da Vam preporučim najmoćnije ono oružje, koje uz milost Božju dovoljno je jako, da navale suzbije i pogibelj odvrati. Ako je pako mač duhovni »*iže jest glagol Božji*« toli moćno oružje, što može biti preče, nego učiti već *mladost* njim se služiti. I ako je propoviedanje sv. vjere toli koristno, što može biti potrebnije, nego li naviestiti ga već *malenim?*

Nu čija da to bude veća dužnost, nego poslje roditelja onoga koji je postavljen učiteljem tajna carstva nebesnoga, da duše ljudske njimi hrani i pripravlja ih k vječnomu životu. — I što može biti dapače preča dužnost dušebrižnika, pastira dušâ, nego da povjerene

svojoj pastvi prosvjetli nebeskimi istinami o Bogu, o duši, o dužnostih kršćanina, te o konačnoj svrsi njegovog zemskog putovanja.

Sam Gospodin naš Spasitelj naložio je svojim učenikom, da naučavaju sve narode (Mat. 28, 19, 20.) krsteći ih i učeći sve, što im je On zapoviedio; a Sam nam je u tom pružio najkrasniji primjer neutrudivo *»prolazeći svimi gradovi i seli i propoviedajući evangjelje carstva«.*

Djela i poslanice sv. apostola kazuju nam, kako su milog svog učitelja dobro shvatili i kolikom su gorljivošću propoviedali »Hrista raspjata«, te su uzeli si u pomoć i djakone, da im drugi poslovi neuzimlju vremena propoviedanju slova Božjega.

Navieštati rieč Božju *naročito malenim*, nalažu i naredbe sv. crkve. Poimence Conc. Trid. Sess XXIV. C. IV. gdje nalaže dušebrižnikom: Iidem etiam *saltem* Dominicis, & aliis Festivis diebus, pueros in singulis parochiis Fidei rudimenta, & obedientiam erga Deum & parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, & si opus sit, etiam per censuras eccles. compellent. I sv. apostoli odredili su već kazne za pastire, što zanemarivaju navieštanje rieči Božje. Nalažu nadalje i mnoge naredbe duhovnih i svjetovnih oblastih. Traži to i vlastita korist duh. pastira, koji si tim znamenito olakšava brigu za duše u kasnijih ljetih.

Obučavanje mladeži, naročito školske u svetih istinah kršćanstva (*katehizacija*) u obće je toli važan posao dušebrižnika, te ne valja, da ga ostavi kasnijoj dobi djece ili prepušta roditeljem ili učitelju. Roditelji su doista djetetu prvi učitelji; nu koliko ih ima, koji k tomu podučavanju ne dospievaju ili nemaju zato dovoljne spreme. A ima ih, koji nemaju ni volje: što više i takovih, koji svojimi nazori i izrazi o svetih stvarih ili primjerom svojim u zametku uništuju plodove mučnog i strpljivog rada vjeroučiteljevog.

Učitelje pako zakon postojeći ne veže redovito podučavati vjeronauk, niti lahko ne dospievaju k tomu uz drugi obilan posao, a niti su tomu učili se tako kao dušebrižnik.

Obučavanje djece stoga je osobna i poglavita *dužnost* dušebrižnika, koji nosi na sebi osobu Hrista; a zvanje mu je, da što više *malenih* Njemu privede. To dvoje valja da ima uviek pred očima; i pomisao na to mora uzpirivati u njem žar i jačiti volju, da ne prestane truditi se, tom zvanju svome što bolje zadovoljiti neumornim nastojanjem: da djeca tog svog najboljeg Prijatelja što bolje upoznadu i što većma obljube. Kolike slave i časti, kolike

sreće i dobra, uspije li mu što više malenih privesti k Isusu te utvrditi ih, da mu ostanu vjerni. Od blagoslova, što će ga oni žeti zapasti će i njega obilni dio. Sam *Gospodin* biti će mu *»prevelika plaća"*. *I oni, koji mnoge k pravednosti privedu, svietliti će kao zviezde svagda i na vieke* (Dan. 12, 3. Math. 13, 43).

Uzvišena ta zadaća, istina, nije lahka. već sadržaje raznih potežkoća. Traži prije svega osobitog znanja i vještine, truda i gorljivosti. Učitelj vjere treba najprije sam da uči i promatra istine kraljevstva Božjega, da može razumievanje i ljubav za nje pobuditi u svojih učenicih. Liepo o tom veli sv. Vasilij (Sermo de doctrina et admonitione) »Quemadmodum enim mellis natura non tantum ratione perspici potest ab inexpertis, quantum ex ipso gustus sensu; ita nec bonitas coelestis doctrinae tradi docendo potest, nisi veritatis dogmatibus accuratius exploratis possimus propria experientia perspicere Domini bonitatem.«

Nadalje ima potežkoća i pogledom na djecu. Tu su visoke istine i nedokučive tajne; a tamo malena djeca, koja nemaju još ni dovoljno razvijenog shvaćanja, ni razumievanja; a koji put ni pozornosti; a ipak im je treba te visoke predmete što bliže prikučiti. Radi toga valja se duhom sniziti do shvaćanja dječijeg, pa birati zgodne izraze; tumačiti slikami, razjasnjivati primjeri, stavljati zgodna pitanja i nezgrapne odgovore izpravljati, što opet može *samo svećenik ne učitelj*. Za sve se to hoće mnogo ozbiljna shvaćanja svoje zadaće, velike strpljivosti i savjestne priprave. Nu što sve ne može svladati ljubav prema Gospodinu Isusu i miloj dječici!

Ta ljubav je jaka sve podnieti i prieći preko svih zapreka; kako liepo kaže sv. Vasilij u govoru o ljubavi prema Bogu i bližnjemu: Cum enim pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne pugnarum genus irridet; atque etiamsi omnes illam rei adamatae causa jaculis figant, delectant magis quam excruciant«. Takova ljubav mora naročito da dušebrižnika spaja s njegovim stadom. Ona je temelj njegovomu radu. Ona je jedini vez, koji daje čvrstoću i stalnost njegovu djelu. Bez nje „kao ni zgrada bez spona, tako ne može se ni: »Ecclesia adaugeri, nisi pacis amorisque vinculo fuerit colligata«. (Vas. Ibid.) Bez ljubavi dakle i bez mira, (koji je opet jedino plod ljubavi,) ne može se crkva umnažati. Umnažanje je pako crkve poglavita dužnost pastira stada Hristovog; jer veli Gosp. naš »*koji samnom ne sabire, taj razsiplje*« (Mat. 12,

30.) Nu kako će sabirati bez Boga, a Boga nemože imati bez ljubavi: jer »*Bog je ljubav*« kako veli sv. Ivan (I. Iv. 4. 16.). Onaj dakle koji ima ljubav, taj ima Boga, čijom pomoćju i najteže svladati se može.

Zvanje učitelja vjere ako je i težko, ali je vrlo potrebno; naročito u dandanašnjih prilikah. Sv. naša pravoslavna vjera i crkva izvržene su mnogim napadajem. Što jače su navale, to jače moramo utvrditi puk naš pravim vjerskim osvjedočenjem i kršćanskimi krjepostmi ga naoružati. U tom je spas njegovu obstanku. Ne prestajmo stoga raditi, pa dodje li što mu drago, imati ćemo utjehu, da smo hrabro borili se, a možemo se i nadati, da će uz pomoć Božju i narod naš napastim odoljeti.

Naš narod sačuvao je do sad vjeru i vjera njegova zrcalila se je u cielom njegovom životu i radu. Nu kad bi u njemu korjen uhvatile spomenute prije opasne novotarije, koje hoće da uzmu cienu svemu, što mu je dosad sveto bilo, uništen bi mu bio brzo vjerski i ćudoredni život, tim i uzet temelj njegovu obstanku.

Do kojeg vremena može se razviti ljuti boj med vjerom i nevjerom. Mi koji znademo kud vodi nevjera i što bude od naroda, u kom se vjera gubi; mi koji znamo, što vriedi naročito puku našem nasljedjena sv. pravoslavna vjera, ne smijemo stajati prekrštenih ruku, već utvrdjivati ga živom riečju i dobrim primjerom u vjeri. A osobito nam je svu pozornot i pažnju svratiti omladini našoj, pa ju vjerom jačati, da obastane »*vo den ljut*«, i odoli kušnjam.

S toga nam treba nastojati, što prilježnije, da joj um nakrcamo poznavanjem vjerskih istinâ tako, te nebude mjesta krivim naukom. Osobito ne pustimo s vida odraslije mladeži, što je ostavila školu. Trudimo se, što bolje možemo, da joj omilimo riječ Božju, te joj sluh ostane nepristupan sirenskim lažnim glasovom ***krivih proroka i zavodnika.***

Osobito odrasliji, koji već počimaju više zalaziti u sviet u većoj su i pogibelji. Utvrdimo ih stoga što bolje možemo u vjeri, užgimo im u srcu ljubav prama našoj sv. pravoslavnoj crkvi katoličkoj i našem liepom obredu. Nek se diče, što su djeca te dobre majke. Nek joj hvale i raduju se, što mogu jezikom svojih otaca Boga slaviti. Neka svagdje i pred svakim, bez bojazni izpoviedaju svoju sv. vjeru. Neka znadu i imaju srca svetu svoju pravoslavnu katoličku crkvu proti svakom braniti, te poruge i navale od nje

krjepko odbijati. Ali vjera, što ju crkva naša izpovieda, je vjera ljubavi Isus Hristove. U duhu je te vjere, što crkva naša zapovieda ljubiti i brata inovjerca i štovati njegove svetinje; podnašati strpljivo preziranje, i uvrede rado opraštati. Radi te ljubavi ona i nezahvalnost zaboravlja, i mržnju ljubavlju naplaćuje, za psovke molitve uzvraća. Po tom se ona i pozna, kao prava crkva Isus Hristova; i po ljubavi medjusobnoj, te prema drugoj braći poznavaju se njena djeca. Takvi neka budu Vaši vjernici. Svoje ljubeći i svagda pred svakim braneći, neka se zagrievaju ljubavju i prema inoj braći i mole se za nju; neka bi Gospodin i Bog dao te se izpune rieči, što ih dnevno izušćujemo, kod sv liturgije: »*Vozljubim drug druga, da jedinomislijem izpoviemi Oca i sina i svjatago Duha, Trojicu jedinosušćnuju i nerazdjelnuju*«

Za ovo, kao i za sva ostala dobra duševna i tjelesna treba nam je molitve. Molitva je jako i koristno sredstvo, kojim se ublažuje razjarena pravda Božja, te zaziva milosrdje. Kako može kršćanin dan bolje odpočeti, kako bolje završiti ga, nego molitvom! To će reći s Bogom započeti, s Bogom svršiti. Što može zajamčiti djelu bolji napredak i korist obezbiediti? Pa nisu li tjelesa naša hram Duha svetoga? A što ljepše dolikuje hramu od molitve? Molitva zasladjuje hranu, te najslabijoj krepkost podaje. Umornom od dnevnog rada, sladji donaša počinak. A s molitvom neka je spojen i nabožni piev. „Etquid igitur beatius, quam statim quidem ac dies incipit, ad preces surgentem, hymnis & canticis creatorem venerari; exinde sole jam clare dilucescente ad opera conversum, comitante ubique oratione, hymnis etiam opera tamquam sale condire? Siquidem hilarem jucunda quem animae aequabilitatem hymnorum solatia conferrunt“ kaže učitelj sv. Vasilij Veliki (De Oratione). Bogatom i biednom jednako koristi molitva.

Komu je dobro neka pjeva, koga boli neka se moli rekao je već sv. apostol Jakov. I prvi su kršćani doista dan i noć slavili Boga molitvom i pjevanjem. Naročito je mio Bogu piev male djece, a takodjer im i vrlo koristi, jer im uzdiže duh, i srce puni nabožnimi osjećaji. Govori i o tom krasno sv. Vasilij: „Ideo concinni illi psalmorum concentus excogitati nobis sunt. A qui pueri sunt aetate, aut etiam omnino moribus juvenes, in speciem quidem cantent, re autem vero animis erudiantur. Nu ljubav molitve treba da se djeci već usadi.

Radite stoga sami, a opominjite i roditelje, nek nastoje, da

se djeca nauče molitvam kao i nabožnim pjesmam. Pobožnom pjesmom neka si djelo začinjaju, s njom ustanu i spreme se na san. I sv. naša crkva moli se za one, koji rad pobožno pjevaju, pak se moli Spasitelju našem: „*Spasi ni Sine Božji, pojuščija Ti: Alliluja!* i moli se presv. Bogorodici u krasnom irmosu: „*Klas vozrastivšaja životvorjašči neoranaja brazdo podajušči mirovi žizn, Bogorodice spasi vospjevajuščija tja.* (Triod. I. ned. sv. vel. posta. Irmos na jutrenji pjesn. 4. i ninje).

Prosvietljujuć djetinji um ne zapustimo srca. Razpirujmo u njem plamen nježnih osjećaja. Nježna i nepokvarena ta srca lahko će se razgoreti. A ta vatra neće se lahko ugasnuti. Pa ako je i stišaju mrzli vjetri, ipak će bar tinjati u dnu srca; pa će se opet jednom razgorjeti, te će možda ća na smrtnom času, sgrijati se i oživjeti stisnula vjera i ufanje.

Ali ne kasnimo, dok se još nije u srce usadila oholost, predsude sa drugimi grešnimi sablastmi i zatvorili dver. Užežimo u srcu ljubav prama Bogu i bogoljubnom življenju. A uz Boga nek ljube i bližnjega! i neka nikad ne bude u srcu im mjesta mržnji. Razjasnite im liepe rieči sv. Vasilija Velikoga. „Quodsi, ut Joannes ait, *Deus caritas est,* prorsus necesse est diabolum odium esse. Sicut ergo qui habet caritatem, Deum habet: sic qui odium habet, is diabolum in seipso nutrit.“ (De caritate). Jedino neka svim srcem i svom snagom zamrze na grieh te mu nikad ne privole. „Kao što dim tjera u bieg pčele i kao što piljug razpršuje golube, tako odganja grieh sv. angjela čuvara“ govori sv. Vasilij Vel. (prop. o griehu).

Poticajte pak u djeci svakom zgodom ljubav prama milom našem Odkupitelju te prama predobroj Njegovoj i našoj Majci. Učite ih, da ju kao majku svoju štuju, ljube i u svakoj nuždi zazivaju. Uzbudite štovanje prama svetcem Božjim i nastojte im omiliti njihove krieposti. Poticajte na počitanje prama sv. angjelu čuvaru i posluh njegovim spasonosnim opomenam. Gojite im u srcih štovanje i harnost prama roditeljem, te poslušnost starijim, zakonu i oblastim: Svakomu da dadu što ga ide (Rim. 13. 7.) — Učinite im srca sklona miroljubivosti, pristupna sućuti i smilovanju prama svakome u nuždi, te spremnost pomagati mu.

Upravljajte i volju djetinju na pravi put. Tim treba takodjer što ranije početi — dok ne niknu grešne klice, koje naglo rastu, pa bi mogle u brzo probujati, biljke dobrih zasada ugušiti i volju griehu pripeti. I tu će Vam izvrstno poslužiti istine sv. vjere i

svetački primjeri, koji mogu volju toli ojačati, da se zarana uzdigne do pravoga junačtva. A jake je volje i treba, da obuzdava neuredne želje i potišuje strasti, koje gone na grieh. Voljom jakom bogati se um, čeliči srce i puni krjepostmi, i duša se čisti i jači. Tako djelujte ne utrudivo na um, srce i volju djetečju. A kod djela budite strpljivi i radite ga s ljubavju. Imajte uviek pred očima, da radite za Isusa Krista i Njegovu sv. crkvu, za sreću doma i naroda svoga. Glavnog pako ne zaboravite: molite se Bogu, koji daje sjemenu da nikne, i donese plod, da blagoslovi Vaše djelo. Izručite radi toga sebe i učenike svoje zaštiti i molitvam presvete Bogorodice. Tada neće ni vašem trudu dobrog ploda uzmanjkati.

Podučavanje mladog naraštaja u božanskih istinah i spojeno s vjerskim odgojem koliko je potrebno, toliko nosi i koristi; i to ne samo njemu samom, već koristi i obćem dobru, a takodjer i Vam.

Slavna Majka junačke braće Grahâ ponosila se vrlimi svojimi sokolovi i smatrala ih svojim najdražim nakitom.

Takov su krasni i dragocjeni ures sv. majke crkve naše pobožna i dobra njena djeca. Takovi bogobojni vjernici i sami najsavjestnije zapovjedi sve izpunjavaju i druge izpunjavati naučavaju. Usta njihova zbore mudrost, jer im je u srcu strah Gospodnji, koji je „početak mudrosti“. S toga se traži savjet njihov: „Usta premudrago vzišćutsja vo sobraniji, i slovesa jego razmišljena budut vo serdci“. (Knj. mudr. Is. s. Sir). Oni koriste tako svom domu, svojoj obćini i cieloj zemlji, riečju svakomu. U službi bo su vierni gospodarem, u svom domu brižni gospodari. Oni su dika svojim roditeljem, sreća svoje djece. Oni su pravi ures svoje župe; utjeha i radost svom dušebrižniku, te najveća mu čast i slava neprolazne vriednosti. Što bo može biti svećeniku dušebrižniku u danih starosti veća radost, nego vidjeti pred sobom naraštaj: valjane mladiće, čestite djevojke, vrle gospodare i glave obitelji, i u svem prave kršćane; ili i muževe sjajuće znanjem, a bogate kriepostmi, kojim je on temelj položio.

Koja radost, kad vidi, kako uspjeva sjeme, što ga je on nekad u nježna im djetinska srca posijao. Kako od sitne biljke, zalievane mnogim njegovim znanjem, a ljubavlju i pomnjom odgajane, uzraslo ponosno stablo, te nosi zlatan plod, kojim se diči rod, a koristi obćina, crkva i domovina! Koja utjeha, kad motri, kak' neustrašivo stoje na braniku posvećenih prava crkve i domovine borc mudri znanjem, čvrsti značajem; spremni za sveta prava trpiti i

žrtvovati se. Kako svietle umovi, u kojih je on luč znanja užgao; kako siplju oko sebe žar srca, u kojih je on upalio vatru nesebične ljubavi, istinskog zanosa i požrtvovnog oduševljenja. — Koliko radosti *u životu*, pastiru duša, vinogradaru Gospodnjem, vojniku Isusovu, pravom rodoljubu! Kolika mu utjeha *na smrti*, koja plaća na nebu, kako trajna i slavna mu uspomena!

Ima li koga, komu se duh nebi zanosio za takovom radosti, srce nebi željelo takove utjehe, duša nebi čeznula za takovom slavom!

Ja sam osvjedočen, da se i Vaša duša ne tudji tim osjećajem; da Vam je srce puno gorljivosti za slavu Božju i spasenje duša Vaših vjernika; pa da stoga osobito cienite vriednost obuke u obće, a naposeb obučavanja malenih.

Plod Vašeg nastojanja uz Božju pomoć bijaše, te nam je puk naš dosad bio vjeran Bogu i svetoj svojoj crkvi i u životu svom slovio kriepostmi. Nastojte dakle, da tako i dalje na tom putu uztraje i još bolje napreduje. Učite ga s toga i neumorno utvrdjujte u svetoj vjeri, a čuvajte od krivih nauka i opakih običaja.

Naročito pako hoću i zapoviedam Vam u ime ljubavi Gospodina Našeg prama malenim i odgovornosti, koju za nje imate, da svu pažnju posvetite mladom naraštaju Vaše župe i svom gorljivošću i ljubavlju nastojite oko njegova naučanja i odgoja, da im se um napuni spasonosnim znanjem, a srce da im svagda ostane stalno, uz vjeru svojih otaca. Ulievajte s toga i ljubav prama crkvi, da budu i kasnije, kad ostave školski prag, rad dolazili u crkvu, te uzmognete s njima nastaviti koristno naučanje; a oni će ga moći bolje shvatiti i njim se koristiti. A da jače zavole crkvu, nastojte, da ne budu niemi i bezćutni gledaoci, ne znajući, što im pred očima biva; već trudite se, da što boljim razumievanjem, a po tom i većim zanimanjem, prate svete obrede, te molitvom i pjevanjem kod svetog bogoslužja sudjeluju. To je pravo u duhu našeg liepog obreda; a što može biti u crkvi veličajnije, miločujnije, te više uzbudjivati pobožnost, nego li je skladno pjevanje cielog puka. Tako će doista mladež voljnije dolaziti u crkvu, a to će uzdići bogoljubni život, njim donieti mnogu korist, Vam pribaviti mnogu duševnu radost i nasladu, uroditi Vam Božjim blagoslovom.

*
* *

Uzvišeno je doista Vaše zvanje, mili sinovi, krasno je i plemenito u kom god se smjeru promatra, jer sveukupnom mu je dje-

lovanju svrha: slava Božja i spas ljudi; vječna njihova sreća, a uz nju i vremenita, koliko onoj služi.

Stoga ne možete nijedno svoje djelovanje manje cieniti, ili ga napuštati, a da se neogriešite o njegovu svrhu.

Nu ipak najglavnija jest dužnost ono: „idite i naučajte..." a u tom opet najznamenitije: obučavanje malenih. To je podloga svem Vašem daljnjem radu; to je temelj, na kom jedino možete s uspjehom zidati zgradu srećne budućnosti Vašega puka. To je najuzvišenije, najodličnije i ujedno najčastnije po Vas zvanje i to koli pogledom na svrhu, kao i na potežkoće i zahtjeve što ih ono stavlja; a tako ne manje gledeć i na pojedinca, obćenitu i Vašu. Ili može li još štogod biti uzvišenije ili častnije nego odgajati Bogu vjerne službenike, kralju odane podanike, otačbini čestite sinove, nebesam vriedne baštinike!

Što je tegotnije od toga svetog rada, ali i koristnije; naročito u naših vremenih? Što može biti zaslužnije za slavu Božju, svetu crkvu, dobro vjernika i korist domovine? Što je podobnije pribaviti Vam veće počitanje, privrženost i ljubav u narodu, trajniji zahvalni spomen veću i sjajniju nagradu?

Uvjeren sam, da Vam je ovo svim na srcu, i sve to postići želite. Nu evo tomu baš sada osobite prilike Nastaje vrieme sv. velikog posta, u komu treba postom, molitvom i milostinjom raditi za spasenje duše. Nu kako ćete i komu bolju milostinju moći pružiti nego ako Vašem stadu dielite kruh rieči Božje, a osobito ako ga prepodajete malenim. Štogod kojemu dadete, dali ste Gospodinu Isusu Kristu; a On će Vam vratiti stostruko. Ta bude li tako kraljevski plaćena kora hljeba i čaša vode, ili komad ruha, što pružite tielu siromaka, kako li će se platiti svaki darak, što ga duši čijoj pružite; naročito ako je tim od propasti odvratite: *„ašče izvedeši čestnoje nedostojnago, jako usta moja budeši"* (Jerem. 15, 19).

Hranite dakle vjernike Vaše riečju Božjom, napajajte ih iz vrutka vode žive, što teče u život vječni i odievajte ih ruhom krieposti, da budu vriedni sjesti za trpezu kralja nebeskoga; pa će i Vas zapast ondje častno mjesto. Ljubavi pako Vašoj i milosrdju nek osobito budu preporučena školska dječica.

U školi tu je najvažnije polje Vašeg rada. Tu se počima rad, koji se nastavlja u crkvi. Škola je predvorje crkve i kao što se po redu u predvorju kuće vide umah svojstva gospodara, tako se

u školi vidi mar i skrbnost duhovnoga Otca. Ona je ogledalo njegova rada i nastojanja oko slave Božje i spasa vjernika. Tu je toga pravo polje, na kojem se može pokazati. Tu je mladi naraštaj, u koga upire oči crkva i domovina. Tu stoji budućnost njegove župe. Brižno nastojeći oko obuke i odgoja te mladeži, pokazati će, kako mu bije srce za vjeru i dom! Manjka li ovo, uzalud sva ina slava! Kano majci uzalud sav nakit, ako su joj djeca doma zapuštena.

Škola je razsadnjak vinograda Gospodnjega. Po tom je i najvažnije polje Vašeg djelovanja; važnije još nego li crkva; jer ondje ste nastavili djelo, koje su već drugi započeli; a Vi ste na gotovo došli, odrasle da poučavate. Nu tim se ne možete zadovoljiti; jer onda bi radili samo kao najamnici, koji samo obradjuju čokote, što su ih drugi zasadili; pa bi odgovarali Gospodinu, ako bi u vinogradu nastale praznine ili mlade rozge podivljale. Skrbit Vam je s toga za razsadnik, za školu, iz koje će vinograd vazda novi i valjan podmladak dobivati.

Jeste li primili starikav vinograd, trsove čvorave, neplodne, iz škole ćete ga popuniti, pomladiti; da li Vam je predan zdrav i rodan, školom ćete ga takva uzdržati, i ime svoje častnim učiniti. Radite s toga neumorno, da vinograd uzmogne na vrieme Gospodaru svom donašati svoj plod! A, da to uzmogne, čuvajte rozge, da sveudilj ostanu uz glavni trs G. N. Isusa Hrista; jer jedino će tako ostati svježe i donašati plod.

Sve što u tom uradite, sve će biti Vaša zasluga, Vaša slava, a i Vaša korist.

Eto, ljubezni sinci, još malo dana, pa će nam proljeće opet svanuti. I probuditi će se cvietci, što su u toplom krilu zemljice, zimu prospavali; pa će radoznale podići glavice i širom oči raztvoriti, diveći se sjajnoj svjetlosti proljetnog sunca. Pa ćemo, ako Bog dragi dade, tekom proljeća imati zgode, da se divimo, kako će voće osuti se mirisnim cvietom, iz kog će roditi se sladki plod!

Ele! i pred Vama krasnog vrta, Božjom rukom nasadjena, i u njemu raznolikih biljkâ, što miljem oči napajaju; a to je škola i u njoj mladjani Vaši vjernici. Svaki taj cvietak ima svoju narav, pa treba da se proučava i njeguje prema tomu.

Ali svim ujedno treba sunca istinâ nebeskih, i da se ljubavlju zalievaju. To sunce Božjih istina Vam je dragi Bog u poklad dao, da njim umove razsvjetljujete i srca mladeži ugrievate. A Gospodin

naš je kazao, da se svjetlo ne užiže, da se pokrije, već, da svietli svim u kući. Dignite dakle visoko tu nebesku luč, nek svjetlost njegova što jače prosvietli te nježne biljke, da im dade što bolji uzrast i bojam njegovim što ljepši žar; a uz to ih gojite i čuvajte od šteta. Sve to pako ljubavju činite. Tako će i te biljke sve ljepše napredovati; miris njihov širit će se i do neba, te prijatni biti Bogu i ljudem; a iz cvieta niknuti će i preliepi plod, kojim će se mnogi zasladiti, i u dobroti njegovoj uživati ćete i Vi ovdje i ća na drugom svietu; jer ne može iztrunuti ni potrošiti se.

Na posao dakle, ljubezni sinci! Naročito u ovom sv. vremenu korizmenom. Pokažite činom da ste pravi radnici u vinogradu Gospodnjem; da ste odani sinci naše mile eparhije; da istinski ljubite svoj rod i domovinu. Nastojte da nam omladina bude prosvietljena dobrim znanjem, plemenita srcem, te da bude vriedna slave svojih djedova.

To zahtieva od Vas Gospodin Bog i sv. naša pravoslavna crkva, i dobro Vašeg puka — što mora biti i Vaše dobro i Vaša slava. To je i želja moja. Oj! budite i u tom slava moja i čast moja! A ja ću se moliti za Vas svemogućem Otcu nebeskomu, kao i vrhovnom pastiru našem Gosp. Isusu Hristu, da Vas i u tom svetom Vašem poslu naučavanja Duhom svojim svetim rukovodi i kriepi, pa da bude s Vami do svršetka Vašeg vieka!

Podjeljujuć Vam u to ime svoj arhipastirski blagoslov, preporučam se Vašim pobožnim molitvam, kao što Vas i pobožni Vaš puk izručam milostivom, materinskom Zagovoru premogućoj Kraljice nebeske i Majke naše „Presvjatija i preblagoslovenija Bogorodici i prisno Djevi Mariji“, kojoj se sa svetom crkvom našom pravoslavnom od srca pomolimo:

Zastupnice hristianov nepostidnaja, Hodataice ko Tvorcu nepreložnaja, ne prezri grješnih moleniji glasi, no predvari jako blagaja na pomošć nas vjerno vopijušćih Ti: Uskori na molitvu i potšćisja na umolenije, zastupajušći prisno Bogorodice čtušćih Tja.«

»Blagodat Gospoda našego Isusa Hrista, i ljubi Boga i Otca i obšćenije svjatago Duha so vsjemi Vami, amin.« (II. Kor. 13. 13.)

U Križevcih, na Srjetenije Gospoda našego Isusa Hrista 1898.

J U L I J v. r.
vladika.

Slavenski jezik u katoličkoj crkvi.

vetog Zbora za obrede na nadbiskupe, biskupe i rdinarije pokrajinâ goričke, zadarske i zagrebačke.

Pismo o porabi slavenskog jezika u svetoj liturgiji.

Čega se osobito treba držati ili čuvati, kad se rabi staro-lavenski jezik u svetoj liturgiji, sveti je ovaj Zbor već odredio ne 13. veljače 1892.; i o tom je u svoje vrijeme obavijestio one ıgoslavenske biskupe, koji upravljaju crkvama, gdje je takov običaj ıvladao. No kako su se o toj stvari apoštolskoj Stolici nove vojbe podastrle, to je sveti G. naš Lav po milosti Božjoj Papa III. u svojoj očinskoj brizi za Slavene naložio, neka se taj važni osao podvrgne ispitu posebnog zbora kardinala svete rimske crkve, ı se prije spomenuti propisi izjasne i utvrde, te svaka pomutnja kloni.

Kad se dakle stvar u svem zrelo prosudilo, a imalo se na ımeti ustanove i odluke papa, poimence Inocentija IV., koji je skupima senjskim god. 1248., a krčkim g. 1252. dao slobodu, ı se služe jezikom slavenskim u onim jedino krajevima, dje se to bilo uobičajilo, samo da se poradi razlike zika ne dira u smisao pisma; isto tako Urbana VIII., čijem nalogu bile su izdane god. 1631. liturgijske knjige gla-oljski na uporabu crkvama, gdje se je doslije slavilo ečenim jezikom, osim ako ne bi voljeli latinskim; a ko i Benedikta XIV., koji je proglasio novo izdanje tih knjiga d. 1754. autentičnim za one, koji su obreda slavensko-tinskoga; i napokon Pija VI., koji je god. 1791. pregledao soslov napokon tiskan pod njegovim nadzorom: isti uzoriti Oci tanovili su ova što slijede pravila, a Njegova ih je Svetost odo-ila, pripoznala i naredila, da se u napredak od sviju bez povrede že:

I. Poraba staroslavenskog jezika u svetoj liturgiji ima se ıatrati i držati kao stvarna povlastica pripadajuć stanovitim

crkvama, a nipošto kanoti osobna povlastica, što pripada nekojim svećenicima.

Biskupâ dakle bit će služba i dužnost, da svaki u svojoj pokrajini što prije sastavi popis ili katalog svih i pojedinih crkava, za koje se sigurno zna, da sada uživaju tu dozvolu po pravu.

Nadalje da se uklone dvojbe, dokaz za tvrdjenu povlasticu neka se uzme iz dokazala i svjedočanstva, što za sigurno postavljaju i valjano dokazuju, da je ona bila u krjeposti i da u istinu živi barem trideset godina od sada; a ova duljina vremena u toj stvari smatra se za dostatnu po osobitoj milosti svete Stolice.

Ako koje onda nastanu prepirke i poteškoće u takovu dokazivanju, neka ih biskupi podastru svetome Zboru za obrede, izloživ jasno i tačno dotične okolnosti za razriješenje pojedinih slučajeva.

II. Kada se jedanput spomenuti popis povlaštenih crkava sastavio i proglasio, onda ne će biti nikomu nipošto slobodno da uvadja po drugim crkvama bilo s kojega razloga ili s kojega mu drago izgovora staroslavenski jezik u svetu liturgiju: a bude li, da se šta drugčije ili protivno pokuša, takovi pokušaji neka se suzbiju strogom kaznom.

III. U crkvama, koje uživaju gore spomenutu povlasticu, misu govoriti i časoslov obavljati bit će dopušteno isključivo staroslavenskim jezikom, odstraniv bilo ma koju primjesu drugoga jezika. Knjige, što se moraju upotrebljavati za mise i časoslov, neka su opremljene glagoljskim pismenima i od apoštolske Stolice pregledane i odobrene: druge bilo kojegod liturgijske knjige, ili drugim pismom tiskane, ili bez odobrenja svete Stolice, neka su svakako zabranjene i nedopuštene.

IV. Gdjegod puk običaje odgovarati svećeniku kad služi ili nekoje česti mise pjevati, i to će biti slobodno u povlaštenim crkvama samo jezikom staroslavenskim. A da to laglje uzbude, moći će ordinarij vjernicima izključivo dopustiti da rabe priručnu knjigu, opremljenu pismenima latinskim mjesto glagoljskim.

V. U rečenim crkvama, koje nedvojbeno uživaju dozvolu staroslavenskoga jezika, moći će se upotrebljavati obrednik tiskan slavenskim jezikom kod podjeljivanja otajstva i blagoslovina, samo ako bude pregledan i odobren od apoštolske Stolice.

VI. Pomnjivo neka uznastoje biskupi da promiču u svojim sjemeništima nauku koli latinskoga jezika, toli staroslavenskoga

tako, te svaka pokrajina uzimadne koliko treba svećenika za službu u oba jezika.

VII. Biskupima bit će dužnost prije svetog redjenja označiti klerike, koji da se odrede za latinske ili koji za staroslavenske crkve, obaviestiv se prije o volji i dispoziciji redjenika, osim ako inako ne ustraži potreba crkve.

VIII. Ako koji svećenik, doznačen crkvi, gdje se rabi jezik latinski, moradne na službu drugoj crkvi, koja uživa povlasticu staroslavenskog jezika, morat će ondje svečanu misu držati i časove pjevati jezikom staroslavenskim; no ipak bit će mu slobodno privatno misu govoriti i kanoničke časove obavljati jezikom latinskim.

Isto opet neka se rekne o svećeniku odredjenu crkvi staroslavenskoga jezika, ako mu možebit uzbude služiti latinskoj crkvi.

IX. Bit će isto tako slobodno svećenicima, doznačenim crkvi latinskoga govora, u tudjoj crkvi, koja ima povlasticu jezika staroslavenskoga, govoriti privatnu misu jezikom latinskim.

Opet svećenici, doznačeni crkvama staroslavenskog jezika, moći će istim jezikom privatno misiti u crkvama, gdje se rabi jezik latinski.

X. Gdje je zavladao običaj u svečanoj misi pjevati slavenski poslanicu i evangjelje, iza kako ih se otpjevalo latinskim, one crkve jezikom, takov običaj moći će se držati, samo da se rabi jezik staroslavenski. U misama pako župnim bit će slobodno iza čitanja evangjelja pročitat ga jezikom pučkim za pastirsku poduku vjernikâ.

XI. Ako možebit u župama, koje imaju jezik staroslavenski, netko od vjernika ne da dijete krstiti, osim da se krsti po latinskom obredniku; ili ako koji ne će da se vjenčaju, osim da se sveti obred obavi latinskim jezikom: župnik neka ih zgodno poduči i opomene; a ostanu li još u svom mišljenju, neka podijeli krst ili ženidbeni blagoslov privatno latinskim jezikom.

Neka se opet tako čini i u župi latinskog jezika, ako koji svakako traži, da se rečeni obredi obave slavenskim jezikom.

XII. U propovijedanju riječi Božje ili u drugim bogoslužnim činima, koji nisu strogo liturgijski, dopušta se rabiti jezik slavenski pučki na dobro i korist vjernika, držeći se ipak općenitih odluka ovoga svetog Zbora za obrede.

XIII. Biskupi onih krajeva, gdje je u porabi isti jezik domaći, neka gledaju, da se priredi jednolik prijevod molitava i pjesama,

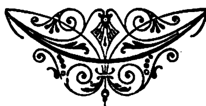
što ih puk njeguje u svojoj crkvi, za to, da koji prijedju iz jedne u drugu pokrajinu ili župu ne naidju na ikakvu razliku u molitvi i pjevanju.

XIV. Pobožne knjige, u kojima se nalazi pučki prijevod liturgijskih molitava za privatnu jedino uporabu kršćana, neka su od biskupa valjano pregledane i odobrene.

Dano u Rimu, iz sekretarije sv. Zbora za obrede, dne 5. kolovoza, godine 1898.

C. kard. Mazzella S. O. Z.
prefekt.

D. Panici S. O. Z.
sekretar.

Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupljuju.

XIV. Prigovara se odijeljenoj braći, da zabacuju crkvenoga suca.

26. Gdje se prezire zakoniti sudac ili se dolazi k sucu nenadležnomu, ondje se ne može ništa dužnim redom pokušati. Uzalud se pravdaju tužitelji i krivci, kad se zakoniti sudac prezire ili mimoilazi. Uzalud će svatko navoditi odluke civilnoga prava, ako nema koga, koji će auktoritativno odlučiti, da li se te odluke pravo navode.

U stvarima vjerskim i ćudorednim braća naša od nas odijeljena nemaju suca nepogrješiva, komu bi se htjeli svi sljedbenici nesjedinjene vjere pokoriti, kad nastanu kakove parbe o vjeri ili moralu ili o crkvenoj stegi, a to s jednostavnoga razloga, što su mnogi njihovi biskupi skroz nezavisni od drugih. Ali kad i ne bi bili nezavisni, ni jedan od njihovih biskupa ne priznaje jednoga od svojih kao takovu glavu, koja bi imala pravo odlučiti ma u kojoj stvari auktoritativno, to jest tako, da bi svi drugi i biskupi i vjernici bili dužni u duši pokorit se njegovu auktoritetu. Ta teškoća time se ne rješava, što se od nekih veli, da je za rješavanje takovih teškoća nadležna sinoda općenita i to s istoga razloga, jer se nitko ne priznaje od nikoga, koji bi si takovo pravo svojatao, da bi se njegovu pozivu morao svatko pokoriti i doći na takovu sinodu. Kad i ne bi bio fakat, da takovih sinoda u zadnjim stoljećima povijest ni ne poznaje; kad i ne bi te sinode bile samo narodne, lišene skroz crkvenoga značaja; kad i ne bi one ovisne bile o samovolji raznih državnika; kad bi se i svi biskupi svih zemalja, gdje god ima sljedbenika istočne nesjedinjene crkve, sastali u sinodu općenitu, to bi bilo samo tijelo bez glave, jer ne bi medju njima bilo ni jednoga, koga bi drugi morali slušati, da se ovako ili onako vijeća, ovako ili onako zaključi, jer ne bi bilo suca za-

konitoga, koji bi mogao auktoritativno odlučiti, koje su odluke pravo valjane. A ako se to ne da kazati ni o sinodama općenitim, puno manje se to dade kazati o rješavanju parba, koje nastaju svaki dan kako o vjerskim tako i o moralnim i disciplinarnim pitanjima. Isto valja reći o parbama, koje nastaju o tumačenju sv. pisma. Nema suca nepogrešiva, komu da se utečeš, i čije odluke da se priznaju obvezatnima u duši za sve biskupe i za sve vjernike.

27. U katoličkoj pak crkvi znamo, tko je onaj sudac, koji ima dar nepogrešivosti obećane od Krista. Sudac taj nepogrešivi i nosioc njezin jest kako vidiva glava sv. matere crkve za se u pretres uzeta, tako ta ista vidiva glava, u koliko oblik daje tijelu crkve naučajuće, i ta crkva tako sastavljena (tijelo s glavom) jest nepogrešiva po Duhu svetom, tom Duhu istine, koji je uvijek uz nju. Tijelo crkve naučajuće naime nije naprosto crkva naučajuća, kojoj je obećan Duh istine i obramba Kristova u naučanju, nego je crkva naučajuća, u koliko joj oblik daje njezina vidiva glava, s kojom zajedno biva crkva naprosto naučajuća. Prema tomu uvjet, bez kojega nasljednici apostolski nisu crkva naučajuća, i pravi uzrok, po kojem crkva naučajuća biva tako naučajućom, da ima pravo na obećanje Kristovo, da će on sam nju štititi, i da će uz nju biti Duh istine, kad nauča, jest vidiva glava sv. matere crkve ustanovljena od Krista i sjedinjenje i podudaranje svih udova s istom tom glavom, kao što je u opće oblik vidiva jedinstva sama vidiva glava.

Prema tomu krasno piše sv. Bernardo u stvari Abelardovoj na papu Inocencija II. Valja do vašega apostolata dovesti sve pogibelji i sve sablazni, što se pojavljuju u kraljevstvu Božjem, a osobito sve ono, što se glede vjere dogadja. Mislim bo da je vrijedno, neka se osobito ondje šteta u vjeri naknadi, gdje vjera ne može pogriješiti. To bo je povlastica te Stolice. Ta komu je iednoć rečeno: Ja sam se za te molio, da ti vjera ne pomanjka? Što dakle slijedi, iziskuje se od nasljednika Petrova. A ti usuprot utvrdi braću svoju (Luk. 22, 32). U tom bo sasvim zastupate Petra, na čijoj stolici sjedite, da srca, koja u vjeri kolebaju, utvrdite svojom opomenom, da svojim auktoritetom satrete kvaritelje vjere (Epist. 190).

Nije zato čudo, što su od Grka u formuli predloženoj im u lionskom drugom saboru zahtijevali medju ostalima, da priznaju, da je sv. otac papa nasljednik Petrov i da ima puninu vlasti nad svom crkvom Kristovom, ter kao što je „dužan braniti istine vjerske da je tako dužan svojim sudom odlučiti kada kakove dvojbe

o vjeri nastanu". Time je i grčka i rimska crkva priznala, da je rimski biskup vrhovni sudac u parbama, koji svojim sudom konačno i odlučno rješava sva vjerska pitanja. On bo ima puninu vlasti, a jedna dužnost i služba u toj punini jest ta, da brani istinu a po tom da konačno odlučuje u pitanjima vjerskim. I u toj dakle službi ima puninu vlasti. Nema dakle u crkvi Kristovoj nikoga, koji bi imao veću vlast od te. Prema tomu sud njegov i osuda njegova je vrhovna i odlučna, tako da nitko u crkvi Kristovoj ne može od te odluke prizvati na viši kakav sud.

28. Prema tomu sa našom braćom ne može se u pravom smislu prepirati o pojedinim točkama ni vjere ni morala ni discipline ni o tumačenju sv. pisma, jer ne priznavaju nikoga za nepogrešiva suca niti ga imaju. Zato im je prije svega od potrebe dokazati, komu pripada sva vjera; komu je Krist povjerio svu svoju objavu, sve svoje ustanove, svu istinu.

Tu istinu krasno razvija Tertulijan (17, 18, 19): „Prepiranje iz sv. pisma ništa ne koristi van da se komu prevrne želudac ili mozag. Ta hereza ne prima neke knjige sv. pisma i ako koje prima ne prima ih cijele: Kvari ih dodacima i oduzecima prema svojoj sekti, ako ih pak nekim načinom cijele prima, pomiješa ih navedavši razna tumačenja. Razne sekte od nužde ne pripoznavaju onoga, čim se suzbiju. Oslanjaju se na ono (pismo), koje je sastavljeno od neistine a koje su iz dvojbenih (mjesta) izvadili. Što ćeš postići, koji si i najvještiji sv. pismu, kada ti niječu što braniš, a obratno kada brane što ti niječeš? Ne ćeš ništa izgubiti, van glas prepiruć se, niti ćeš šta postići, van zlovoljan, što te kunu. Ako je tko, sbog koga se puštaš u prepirku iz sv. pisma, da ga u čem utvrdiš, o čem dvoji, je li će se on nagnuti k istini ili više k herezi? Tim već potaknut, što vidi, da ništa ne uspijevaš, kada se s jedne i s druge strane jednako niječe i tvrdi, bez sumnje iz jednake prepirke nesigurniji odilazi ne znajući, što da drži o herezi. To dakako mogu i oni nam predbaciti: valja bo, da i oni nam kažu, da mi (a ne oni) kvarimo sv. pismo i da ga krivo tumačimo pa da je u njih (heretika) istina".

„Ne treba se dakle pozivati na sv. pismo; niti ne treba na ono svesti borbu, odakle nema ili nikakove pobjede ili je nesigurna ili je jednaka nesigurnoj. Sve da i ne bi prepirka iz sv. pisma takova bila, da i jednu i drugu stranku ostavlja u jednakom (stanju), red sam stvari zahtijeva, da se ponajprije ono pred oči

stavi, o čem se jedino treba sada prepirati: komu pripada sam nauk vjere: čije je sv. pismo: od koga, i preko koga, i kada, i komu je predana objava (nauk objavljen), po kojoj bivaju kršćani. Gdje se bude pokazalo, da se nalazi istina objave i vjere kršćanske, ondje će biti i istina sv. pisma, istina tumačenja i istina svih predaja kršćanskih."

29. Ne valja se dakle s našom braćom prepirati ni o sv. pismu ni o njegovu smislu ni o vjeri ni o moralu ni o stezi crkvenoj ni o kršćanskim predajama, jer oni sami u tim stvarima nemaju nepogrješiva suca; nego je od potrebe svu borbu onamo svesti, da se raspita, komu je povjerena sva Kristova objava, sve ustanove njegove, sva istina. Pošto se je dokazalo i još će se dokazati, da je to vidiva glava sv. matere crkve i ostalo tijelo naučajuće zajedno s tom glavom, to onda odatle slijedi, da je tu i istinitost objave i vjere kršćanske i istinitost sv. pisma i njegova tumačenja i istinitost kršćanskih predaja: svega po čem ljudi bivaju kršćani.

P.

Natječaj.

Plememenitom darežljivošću jednog veleuglednog promicatelja jedinstva Hristove crkve omogućeno je uredničtvu »Balkana« da ovime razpiše natječaj za četiri razprave o takovih pitanjih, koja sada djele zapadnu od iztočne crkve, al u kojih se obe mogu složiti i ujediniti.

Svaka razprava imade obuhvaćati najmanje jedan tiskani arak, a najbolje od njih uvrstiti će se u četiri broja budućega (1899) godišta „Balkana" i svaka u nj uvrštena nagraditi sa svotom od sto krunah. Razprave neka se izvole poslati putem nakladne tiskare g. Antuna Scholza u Zagrebu, uredničtvu »Balkana«, i to za I. broj do konca ove godine, za II. broj do konca veljače, za III. broj do konca svibnja a za IV. broj do konca kolovoza buduće godine.

U Zagrebu, 15. listopada 1898.

Uredničtvo „BALKANA".

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresżtyenszky.

ZAGREB 1898.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju
ili
Poziv na sjedinjenje.
(Palunko.) — (Nastavak.)

VII. O Čistilištu.

I. Ala, ne ćeš mi, doista, nijekati, da Rimska Crkva nije uvela protuevangjeosku novost glede Čištilišta, kako opaža preosv. Patrijarh.

D. Ni ovoj tačci nije imao Patrijarh šta opaziti, pošto su u njoj složne obje Crkve, Istočna i Zapadna. Rimska Crkva uči: da duše, koje se dijele s ovoga svijeta, koje su u milosti Božijoj, ali, ili nijesu posve čiste lakih grijeha, ili nijesu izvršile za života potpunu pokoru za učinjene grijehe, trpe vremenite muke u Čistilištu i da se prije oslobode tih muka, mogu im pomoći pravovjerni na zemlji, molitvama, zadužbinama i ostalim pobožnim djelima, osobito žrtvom sv. Mise[1]). Zar da tako ne uče isti Grci nesjedinjeni u svojim Liturgijama?[2]) A u svome sinodu što su ga držali u Jerusalimu god. 1672. ovako se izraziše: »Quos vero lethalium peccatorum desperatio non intercepit, sed ante mortem poenituit, at nullum fecerunt fructum poenitentiae semetipsos affligendo . . . suamque tum in Deum, tum in proximum caritatem operibus demonstrando, quae et catholicae Ecclesiae recte ab initio satisfactiones appellavit, horum animas credimus ad inferos deduci, ibique iustas pro iis peccatis poenas sustinere, ac suae tamen futurae liberationis esse conscias, et a summa bonitate per sacerdotum orationes suorumque parentum eleemosynas liberari. Ad hoc vero potissime valet incruentum missae sacrificium«.[3]) Sudi, koliko je umjesno prigovaranje Patrijarhino.

---

[1]) Conc. Flor. Decretum unionis; i Conc. Trid. Sess. 25; ap. Brandi o. c.
[2]) Nilles, Calendarium. Tom. II. c. 2, pp. 379—387.
[3]) Can. 18. Mimmel, Monumenta fidei Orientalis, p. 1. Brandi o. c.

*

I. Njegovo je prigovaranje dapače sasvim umjesno. „Rimska crkva uči, da duše onih vjernih, koji su se pred smrt pokajali, ali koji nisu mogli prinjeti dostojni plod pokajanja na zemlji, nalaze se u Čistilištu — Purgatorium i tu, da zadovolje Božijoj pravdi trpe muke sve dotle, dok se kroz muke, koje mogu biti olakšane usljed molitava vjernih, milostinje, a naročito bezkrvne žrtve, ne očiste sasvim i ne udostoje takim načinom vječnoga blaženstva. Postoji dakle, osim raja i ada, treće jedno mjesto, koje se zove Čistilište, i duše onih vjernih, koje se u Čistilištu nalaze, mogu se same očistiti kroz muke, koje tu trpe, a molitve živih vjernih mogu im te muke olakšati i mnogo im pomoći, da se od istih skorije oslobode i u blaženstvo ugju“.[1])

D. E, pa dobro. Zar vaša Crkva ne uči isto?

I. »Pravoslavna crkva uči takogjer, da duše njekih, koji su u vjeri i kajanju umrli, ali nisu dostojne plodove pokajanja prinjeli, dakle nisu od Boga zaslužili podpuni oproštaj svojih grjehova i očistili se od tih grjehova, trpe mučenja poslje smrti, ali osloboditi se od tih mučenja, očistiti se od grjehova i dobiti od toga oproštaj mogu samo pomoću molitava žive braće, milostinje i osobito bezkrvnom žrtvom. Srednjega mjesta izmegju raja i ada, u kome bi se nalazile te duše, koje nisu na zemlji očistile se od grjeha, pravoslavna crkva ne poznaje. Evo učenja pravoslavne crkve: »Nema srednjega osobitoga stanja ljudi megju onima, koji odlaze na nebo i onima, koji odlaze u ad. Ali mnoge duše grješnika oslobagjaju se od okova adskih, ali ne same sobom ili kroz svoja mučenja, nego usljed dobrih djela živih ljudi, usljed molitava crkve, i osobito usljed bezkrvne žrtve, koju crkva svaki dan prinosi za sve žive i za sve mrtve, jer je i Hristos za sve umro ... Duša poslje smrti ne može se osloboditi ili pokajati, niti šta učiniti, što bi je moglo od ada spasti. Samo božanstvena Liturgija, molitve i milostinje, koje živi za nju prinose, veliku joj pomoć daju i oslobagjaju je od okova ada« (Pravosl. Ispovjedanie. Č. I. Otv. na 64. vopr.) »Nigdje u sv. Pismu ne govori se o čištilišnom ognju, to jest, da ima neka vremenita kazan, koja čisti duše od grjeha poslje smrti . . . Duša poslje smrti ne može primiti nikakve crkvene tajne. Kad bi ona mogla šta učiniti da zadovolji za svoje grjehe, ona bi tad mogla imati djeo i u tainstvu kajanja. Ali pošto je ovo protivno pravoslavnoj nauci, to crkva pravilno postupa

[1]) Milaš o. c. p. 101.

ad prinosi za pokojnike bezkrvnu žrtvu i moli se Bogu, da im rjehe oprosti« (Prav. Ispov. Otv. na 66 vopr.)[1])

D. Brate moj, ja nalazim da se u bitnosti slaže nauk obiju kava; a tako valja i da bude, pošto su se i u tome obje crkve zumjele i složile u Florentinskom Saboru. Ali ne znam, kako bi vao tu bolest, neka tako rečem, da neki vaši hoće svakako da rade razliku izmegju svoje i naše crkve i ondje, gdje je ni najanje nema. Je li to duh snošljivosti, ili duh ljubavi? Sudi. Kamo e one duše, što su u milosti Božijoj, ali ne posve čiste od lakih rijeha, ili nijesu potpuno zadovoljile pravdi Božijoj?

I. U ad.

D. A kamo idu duše umrvših u nemilosti Božijoj?

I. U ad.

D. Dakle je svejedno za vas, biti otvrdnut u grijehu, i biti st od grijeha, samo što je jošte nešto malo dužan pravdi Božijoj! gdje je tada pravda?

I. Ali one duše bez grijeha mogu se osloboditi ada motvama i dobrim djelima, koje živi za njih prinose.

D. A mogu li se te duše ikada osloboditi ada, a da se za je ko ne moli?

I. „Osloboditi se iz ada ne mogu te duše same po sebi niako. Smrt je granica, kojom se završuje vreme djelovanja čovjeova i počinje se vreme, kad čovjek prima po svome djelovanju, ako da poslje smrti ne može već on ni da se kaje, ni da se poravlja. »Mertvi ne sut vjedući ničtože: i k tomu njest im mzdi« Eklec. IX, 5); „Vsja jelika aće obrjaćet ruka tvoja sotvoriti, jaože sila tvoja sotvori: zane njest sotvorenie i pomišlenie i razum mudrost vo adje, amože ti ideši tamo", (ib. IX, 10), čitamo u v. Pismu staroga Zavjeta. Ovu je istinu u sv. Pismu novoga zajeta izrazio sam Hristos u svojoj priči o bogatome i Lazaru, iz oje se vidi, da su i jedan i drugi, odma poslje smrti dobili prema aslugama svojima, i bogati, pokraj svega svoga kajanja nije se iogao osloboditi od adskih muka (Luk. XVI, 26). Izrazio je poslje vu istinu Ap. Pavao pišući o sebi samome svome ljubaznome Tiiotiju: »podvigom dobrim podvizahsja, tečenie skončah vjeru soljudoh; pročee ubo sobljudaetsja muje vjenec pravdi" (II Tim. V, 7. 8), a za tim učeći hristjane: „Se ninje vremja blagoprijatno e ninje den spasenija" (II Kor. VI, 2); »tjemže ubo, dondeže

[1]) Milaš o. c. pag. 101 i 102

vremja imami, da djelaim blagoe ko vsjem" (Gal, VI, 10). A evangelist Jovan: »Hodite dondeže svjet imate" (XII, 35); »Priidet noć jegda niktože možet djelati" (IX, 4). Istu istinu propovjedali su sveti oci i učitelji crkve. Blaženi Jeronim kaže: „U vreme života na zemlji ljudi mogu postati pravedni, ali poslje smrti oni ne mogu već činiti dobrih djela... Živi bojeći se od smrti mogu dobra djela činiti, ali mrtvi nisu u stanju dobaviti šta k onome, što su sobom sa zemlje ponjeli . . . Sve se smrću svršava, niti je moguće poslje učiniti ništa ni dobra, ni zla;« i dalje: „Sada radi što možeš i nastoj, jer kad sigješ u ad, ne možeš se već kajati. Zato Spasitelj i zapovijeda: »»radite dok je dan; doći će noć, kad niko ne može raditi (Jov. IX, 4);"" i još: „Cuvaj zapovjedi, što su ti dane, da oblaci izliju na tebe svoj dažd; jer gdje spremiš sebi mjesto i budući život, na jugu ili na sjeveru, tamo ćeš i ostati kad umreš" (Comm. in Eccles). U Kirila Jerusalimskoga čitamo: „Kad nalazimo rječi: ne mertvii voshvaljat tja, Gospodi, to se time pokazuje, da vreme kajanja i oproštaja grjehova ograničava se samo ovim životom, za vreme koga, koji su taj oproštaj dobili praslaviće Te; a koji su svršili život u grjesima poslje smrti svoje, neće Tebe već slaviti onako, kao što će Te slaviti oni, koji su blago dobili: oni će morati plakati: jer slavljenje priliči onima, koji imaju da blagodare, a plač onima, koji su kažnjeni« (Catech. XVIII. de ressur. gen. n. 14)" . . . Govori „Grigorije Bogoslov: „Bolje je ovdje doći k svjesti i očistiti se, nego li trpiti muke tamo, kad nastupi vreme kazni, a ne čišćenja . . . za one koji odlaze odavde nema ispovjedanja i popravljanja u adu . . . (Orat. XVI. in patrem tacentem n. 7). Jovan Zlatoust: „Samo je život vreme za dobra djela, a poslje smrti nastupa sud i kazan. Jer je rečeno: vo adje že kto ispovjestsja tebje? (Psal. VI. 5)" (hom. XXXVI in Ev. Matth). Blaženi Teofilakt: „Vidiš, na zemlji još možemo očistiti se od grjehova; ali poslje, kad odemo sa zemlje, ne možemo već ispovjediti svojih grjehova i očistiti se od njih, jer su vrata već zatvorena (Comm. in Ev. Luc. VI) . . . Duše dakle umrlih ne mogu se eto po učenju sv. Pisma i sv. otaca i učitelja crkvenih ni kojim načinom same osloboditi od adskih muka; ali ako same toga ne mogu, mogu kroz molitve živih vjernih«.[1])

D. Da je smrt granica, kojom se završuje vrijeme

[1]) Milaš o. c. p. 105, 106.

djelovanja čovjekova i počinje se vrijeme, kad čovjek prima po svome djelovanju, tako da poslje smrti ne može već on ni da se kaje, ni da se popravlja; u tome smo posve složni. Ali razjasnimo malo onaj tvoj nauk.

I. Ta i sam priznaješ, da duše, iza smrti, ne mogu ništa zaslužiti; kako dakle po vašem nauku, mogu se osloboditi múka Čistilišta.

D. Duše mrtvih ne mogu po sebi ništa zaslužiti. Te, ako je osugjena na vječne muke, ne može se nipošto od njih osloboditi; ali ako je osugjena, na primjer na 10 godina čistilišta, ne može ništa zaslužiti, te ne može skratiti ono vrijeme muka; ali kada progje ono 10 godina muka, ona je slobodna, te leti u raj, pošto je tim zadovoljila pravdi Božijoj.

I. Dakle može zaslužiti i ne može zaslužiti. Kakvo je to razloženje? Zar nije li to protivurječije?

D. Nije ni najmanje. Ne može zaslužiti; ali, je li izvršila odregjenu kaznu; tim je zadovoljila pravdi. Kad je neko osugjen na 10 godina tamnice; stavimo da on u tamnici ne može ništa zaslužiti, da mu se kazna pokrati; no je li navršio 10 godina tamnovanja, on je putpuno zadovoljio pravdi, te izlazi iz tamnice. Pravica iziskuje, da je u Čistilištu odregjeno svakoj duši, koliko vremena ima se mučiti u onim mukama; pošto neka će duša imati na sebi jedan sami lagahni grijeh, a neka će ih imati na milijone. Tako reci i o zadovoljštini. Da megju tim nema nikakve razlike, bila bi nesvjest; dakle svak ima imati svoje opredijeljeno vrijeme muka; a kad se je to navršilo, zadovoljena je pravda Božija. Da nu, da ti predočim jednu prispodobu. Promisli, da su pet osoba: *a*, *b*, *c*, *d*, *e*; osobe *a* i *b*, u grijehu su smrtnome, i za to krive vječnih muka; a osobe, *c*, *d* i *e* u lagahnom su grijehu, za koji, stavimo, da svaka zaslužuje 10 godina čistilišta. U to smrt prekosi osobe *a* i *c*. Kakve ih nalazi, take ih i sudi. Osoba *a* ide u vječne muke, a osoba *c* ide u muke Čistilišta, gdje će trpjeti za 10 godina, jer više ne može ništa zaslužiti; ali kada progje ono 10 godina, ona ide u raj, jer je tim posve zadovoljila pravdi Božijoj. Osobe, *b*, *d* i *e* živu i za to su u stanju da mogu zaslužiti. Osoba se *b* kaje za svoje grijehe; mre, i ide u Čistilište, osobe *d* i *e*, vrše pokoru, te bi tako osobi *d*, na primjer još ostalo 5 godina Čistilišta, a osobi *e*, 5 ura; mru, te idu u Čistilište; više nijesu u stanju da mogu išta zaslužiti, te će *d* trpjeti 5 godina,

a *e* 5 ura, a kada se to vrijeme navrši, one će u raj; nu nikako prije po svojim zaslugama, pošto ne mogu zaslužiti. Nu, ako se one duše ne mogu po sebi pomoći, ali im mogu pomoći pravovjerni na zemlji; i tako *c* mjesto da trpi 10 godina, a *d* 5 godina, mogu trpjeti samo jedan dan, ili uru, ili odmah poći u raj; tako isto i osobe *e* i *b*. Mislim dakle, da u nauci Rimske Crkve nema mjesta nikakovu protivurječiju. A u vašem nauku bit će barem nesmisla.

I. Da nu, kako.

D. Ti si rekao: „Duše mrtvih ne mogu se ni kojim načinom same osloboditi od adskih muka; ali ako same toga ne mogu, mogu kroz molitve živih vjernih". Nu, ako je jedna duša tako zle sreće, da se niko za nju ne moli; ta duša, ako nema na sebi, nego samo jednu najmanju ljagu lahkoga grijeha, ta će duša ostati u adskim mukama za sve vijeke. Reci, je li to nesmisao? To bi bilo svejedno, kako da je neko osugjen u tamnicu dva dni; ali ne će nikada iz nje izaći, jer on ne može ništa zaslužiti; a nema nikoga da se za nj moli.

I. »Ako duše njekih mrtvih trpe u Čistilištu mučenja zato upravo, što moraju sami pokajani grješnici pretrpiti njeku vremenitu kazan za grijehe da zadovolje Božijoj pravdi, i ako te duše kroz sama svoja mučenja u Čistilištu zaista se mogu očistiti i zadovoljiti za sebe Bogu, k čemu onda — pitamo sa preosv. Makarijem — k čemu se moliti za mrtve, k čemu za njih bezkrvna žrtva da se prinosi? Koji se nalaze u Čistilištu, moraju, kao što se vidi, mučiti se dotle, dok sami sobom ne prinesu zadovoljenje, koje od njih traži, dok se sami kroz svoja mučenja ne očiste; ako je tako, i molitve crkve tek samo slabe i olakšavaju ta mučenja, znači, da te molitve, ne samo što ne skraćuju, naprotiv, one produžavaju još vreme, koje mora u Čistilištu duša provesti, dakle one ne samo nisu korisne, nego su štetne (Prav. Dog. Bog. §. 259).[1]«

D. Prosti mi, brate, ali ja ne razumijem ni tebe ni preosv. Makarija. Kako molitve za mrtve mogu biti štetne, po nauku Rimske Crkve? Nijesam li ti malo prvo jasno dokazao, kako su korisne? Ali još sam ti dužan odgovoriti na onu silesiju teksta što si priveo iz sv. Pisma i sv. Otaca, da nakon ovoga života prestaje vrijeme svake zasluge. U tom smo složni, kako ti rekoh; ali nijesmo složni u tome, što bi ti hotio reći, da u onim slučajevima mogu pomoći molitve vjernih živih. Lagano. Molitve živih

[1]) Milaš o c. p. 119, 120.

mogu pomoći samo onima, koji su osugjeni na vremenite muke, a nipošto onima, koji su u paklu. Te što ga ovdje ulazi priča o Lazaru i bogatu, koji »bogati, pokraj svega svoga kajanja nije se mogao osloboditi od adskih muka« (Luc. XVI, 26)? Zar su ga molitve živih mogle osloboditi? Ta zar i onima da pomognu molitve živih, o kojima govori Grigorije Bogoslov: »Bolje je ovdje doći k svjesti i očistit se, nego li trpiti muke tamo, kad nastupi vreme kazni, a ne čišćenja . . . za one, koji odlaze odavde nema ispovjedanja i popravljenja u adu". Vrijeme kazni a ne čišćenja to je za osugjenjake u paklu; a vrijeme je čišćenja za one, što su u Čistilištu. Zar će pomoći molitve živih i onima o kojima govori David: Vo adje že kto ispovjestsja tebje (Psal VI, 5)? Zar i onima o kojima veli Blaženi Teofilakt: „Vidiš, na zemlji još možemo očistiti se od grjehova; ali poslje, kad odemo sa zemlje, ne možemo već ispovjediti svojih grjehova i očistiti se od njih, jer su vrata već zatvorena" (Comm. in Ev. Luc. VI).[1])

I. Pravoslavna crkva uči, da se „ne može izbaviti iz ada onaj, koji je umro bez vjere i nepokajan, kao Evangelski bogataš, ne može se izbaviti iz ada po svojim zaslugama ili svojim kajanjem« [2])

D. Ne samo onaj, koji je umro bez vjere i nepokajan ne može se izbaviti iz ada po svojim zaslugama ili svojim kajanjem, dali niko; jer si prije čisto kazao, da se mogu izbaviti samo po molitvama živih vjernih; dakle ne po sebi. I tako ne činiš razlike izmegju nepokajanih i pokajanih Ili je čas činiš, a čas opet ne činiš.

I. Činim, i kako. „Ad, u sv. Pismu predstavlja se tamnicom, a u tamnici bivaju i taki prestupnici, koji su osugjeni, da svagda u njoj ostanu, i taki koji se poslje odregjenoga vremena iz nje oslobagjaju." [3])

D. Bogu hvala, kad si došao na moju! Dakle kad progje ono odregjeno vrijeme, on se oslobagja muka ; a prije, ako ga vjerni živi pomognu.

I. Nijesam ja toga kazao, nego da se ni kojim načinom ne mogu same osloboditi." [4])

[1]) Vidi Milaš o. c. p. 106.
[2]) Milaš o. c. p. 108.
[3]) Ibid.
[4]) Ibid. p. 106.

D. Tada, čemu odregjeno vrijeme. Blažen ko te može razumjeti.

I. Primjer izbavljenja iz ada, daje nam Isus Hristos. Koji je poslje smrti svoje sišao u ad, kao Bog, i izveo odtuda sve starozavjetne pravednike i sve koji su vjerovali u Njega (I. Pet. III, 19). I ovu istinu priznaje ne samo pravoslavna, nego i rimska crkva. Zato isto izbavljenje iz ada moguće je i danas za one, koji umiru u vjeri i kajanju. Gospod Isus i danas imat ključi ada i smerti (Apok. I. 18), dakle On može otvarati vrata adova i usljed molitava vjerenice Njegove sv. Crkve, može oslobagjati iz istoga pljenike. Ako dakle duše onih, koji su umrli u kajanju, ali koji nisu mogli prinjeti dostojne kajanja plodove — a ovi plodovi kajanja bezuslovno su potrebiti, da samo kajanje pred Bogom uvaženo bude, — ako te duše silaze u ad, u tamnicu duhova (I Petr. III, 12), i ako je za njih moguće osloboditi se iz ada molitvama vjernih (II Makab. XII, 43. 46), znači, da se može moliti za mrtve i ne priznavajući rimskoga Čistilišta.«[1])

D. Znači dapače, da mora biti jedno mjesto, gdje te duše trpe vremenite muke i gdje se čiste. Čuj Teodoreta: „Hunc ipsum ignem purgatorium credimus, in quo animae defunctorum probantur, et repurgantur, sicut aurum in conflatorio«.[2]) A sveti Kiprijan: „Aliud est pro peccatis longo tempore cruciatum purgari, et emendari in igne, aliud peccata omnia passione purgasse«.[3]) Isto kaže i sv. Grigorije vel. »De quibusdam levibus culpis esse ante iudicium, purgatorius ignis credendus est.“[4])

I. Kako to, kad „I danas se je još sačuvao ostatak drevnoga vjerovanja rimske crkve, podpuno jednakoga sa vjerovanjem pravoslavne crkve u Liturgiji za pokojnike, gdje sveštenik moli Gospoda Isusa Hrista, da izbavi duše umrlih iz ada: »Domine Jesu Christe, Rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et de profundo lacu (Missa pro defunctis in offertorio)“[5])

---

[1]) **Milaš, o. c.** p. 108, 109.

[2]) In scholiis Graecis l. 1. Cor. 3. Ap. **Belarminum** de Controversiis T. I. Cap. 6, ul. 1820. Ingolstadii 1590.

[3]) **Cypr.** lib. 4, epist. 2; ap. **Belarm.** u. s.

[4]) Lib. 4. Dialog. cap 39. ap. **Belarm.** u. s.

[5]) **Milaš** o. c. p. 109.

D. Ono de poenis inferni, Rimska Crkva razumjeva od muka Čistilišta, po što, po njezinu nauku ima više tih mjesta, što su zvana u sv. Pismu infernus ili ad. Nu pošto smo na ovome, molim te, kaži mi, znači li svuda a d jedno te isto mjesto. Ili bolje, koliko je bilo mjesta gdje su išle duše prije Krista?

I. „Poslje smrti i osebnoga Božijega suda (Sir. XI. 26, 27; Jevr. IX, 27), duše pokojnika, po učenju pravoslavne crkve, ne nalaze se sve u jednakome stanju: duše pravednika blaguju, a duše grješnika muče se ... Mjesto, kuda odlaze duše pravednika poslje osebnoga suda i samo njihovo stanje tamo i blaženstvo, predstavlja nam se u sv. Pismu različito. Mjesto se ovo nazivlje rajem (Luk. XXIII, 43), naručjem Avraama (Luk. XVI, 22), carstvom nebeskim (Mat. V, 3, 10; VIII, 11), carstvom Božijem (Luk. XIII, 28, 29; Mat. VI, 33; I. Kor. XV, 50), domom Oca nebeskoga (Jov. XIV, 2), gradom Boga živoga, Jerusalimom nebeskim (Jevr. XII, 22; Gal. IV, 26). Sva ta različita nazvanja, označuju jedno isto mjesto po učenju pravoslavne crkve i označuju nebo (Prav. Ispov· Otv, na 67 vopr) ... Mjesto, kuda odlaze duše grješnika poslje osebnoga suda, nazivlje se adom (Luk, XVI, 23; Djel. Ap. II. 51), najkrajnom tamom (Mat. XXII, 13; XXV, 30, 46), tamnicom duhova (I Petr. III, 18), bezdanom (Luk. VIII, 31), podzemnim mjestom (Filib. II, 10), paklom (Mat. V, 22; X, 28), ognjenom peći (Mat. XIII, 50; Luk. XII. 2 sic). Ali sva ta nazvanja kazuju samo jedno i označuju ad ... Osim neba i ada, ili raja i pakla, pravoslavna crkva trećega mjesta ne poznaje za duše umrlih.“ [1])

D. Ja sam te pitao, da bi mi kazao, koliko mjesta za duše umrlih poznaje pravoslavna crkva prije Isusa; a ti si mi odgovorio, nebo i ad. Ne znam kako si mi mogao navesti nebo, pošto je nebo bilo zatvoreno prije Isusa, te niko nije mogao u nj uljesti prije nego ga je otvorio Isus, kad uzagje na nebo. I za to nije istina, da svi oni nazivi sv. Pisma, što si mi ih priveo, označuju nebo; dapače i neki od onih označuju ad. Mi u sv. Pismu nalazimo, da uopće toliko dobri, koliko opaki idu u šéól ili ad, prem da se svi ne nalaze u istom stanju ili mjestu; te u toj tamnici ima mjesta dubljih, gdje su kaznjeni neprijatelji Božiji[2]); a ima viših, iz kojih će Bog izbaviti sinove Jakovljeve. Riječ šéól

[1]) Isaia, XIV. 15.
[2]) Dan. XII. 1—3.

vulgata prevodi inferi, a sedamdeset ih sa ᾅδης; te Jakob veli: Descendam ad filium meum lugens in infernum (Šé ól — ᾅδης)[1]). A taj ad doista je bio naručje Avraama. Te, ako i reče Isus dobrome Lupežu: Hodie mecum eris in paradiso;[2]) nije onaj dan otišao na nebo, nego u naručje Avraama, ili u ad. Ostavi dakle sad nebo, nego mi odgovori, koliko je bilo tih, tako zvanih, podzemnih mjesta, ada, prije Isusa?

I. Ad je mjesto u kom su neki za vijeke, jer teško grješni, a neki se mogu izbaviti, jer su u milosti Božijoj, samo što nijesu potpuno zadovoljili pravdi njegovoj.

D. A neki, koji su čekali da im Isus otvori nebeska vrata i izvede ih.

I. Nema tih.

D. Znam da ih danas nema, ali ih je bilo prije Isusa; i s toga te pitam, je li to bilo sve jedno mjesto?

I. Što ti ja znam?

D. Znaš, ali izbjegavaš da rečeš. Prije si kazao, da su samo dva mjesta onih duša, nebo i ad. Nu pošto sada vidiš da nebo, ne može se reći da je onda bilo, nalaziš se smeten što da mi odgovoriš.

I. Znam da se vi razumijete u sva ona podzemna mjesta. »Ovo njedro zemlje razdjeljeno je na četri odijelenja, po učenju rimskih bogoslova. Najdublje, koje se nalazi u srcu zemlje, to je infernus damnatorum; dalje ide limbus puerorum, u kome se nalaze djeca, koja su umrla bez krštenja; poslje dolazi locus purgatorius i najposlje, ispod same površine zemlje, limbus Patrum, gdje su bili starozavjetni pravednici, dok ih nije izveo Isus Hristos odtuda. U prvome trpe se vječne kazni sensus i damni; u drugom samo kazni damni bez sensus: u trećem kazni i damni i sensus, samo ne vječno, nego vremenito; u posljednjem trpili su samo kazni damni, — ali ono je danas prazno U inferno damnatorum i loco purgatorio trpe se kazni za lične grjehove (pro peccatis commissis): u limbo puerorum i limbo Patrum trpe i trpili su kazni za prvorodni grijeh (pro peccato contracto). Mjesto dakle Čistilišta, pravo, obično i zakonito, nalazi se u njedru zemlje izmegju odjelenja djece i odjelenja otaca“.[3])

---

[1]) Gen. XXXVII, 35.
[2]) Luc. XXIII. 43.
[3]) Milaš o. c. p. 113.

D. Da su nekoć bila ta četiri mjesta ili stanja, to uči Katoličanska Crka; da su baš u zemlji, to su puka mnijenja, ili pod riječi zemlja razumjevaju se niska mjesta, to jest gdje se ne vidi Bog. Tako se govori: raj je gori, a pakao je doli, prem da se opet može reći, da je i raj i pakao, i gori i doli. Dakle riječ zemlja razumije se doli, to jest daleko od Boga. Doista jedno je od tih mjesta bio limb, u kom su stale duše svetih umrijevših prije Isusa. I toga mjesta više nema. Ali onda, ne ćeš doista reći, da ono mjesto ili krilo Abraamovo, gdje se je nalazio Lazar, da je isto bilo što i pakao, u kom se je nalazio bogataš; pošto čisto reče Abraam: Postavljena je megju nama i vama velika propast, da oni koji bi htjeli odovud k vama prijeći, ne mogu; niti otuda k nama da prelaze.[1]) Dakle su ona dva mjesta posve različita. No, ni svi sveti staroga zavjeta nijesu bili čisti i od najmanje ljage; i s toga, prije nego bi došli u krilo Abraamovo, valjalo im je prije očistiti se od te ljage, pa bilo molitvama ili zadužbinama.[2]) Nu opet ti nijesu mogli poći u ad bogataša, jer megju ovim mjestom i krilom Abraamovim, bi velik jaz, da se preko njega nije moglo iz jednoga mjesta u drugo. Dakle moralo je biti neko treće mjesto, gdje su se čistili: Čistilište. Da je Čistilište različno mjesto od pravoga pakla to se vidi i iz nauka Otaca. Evsebije Emisen veli: Haec poena infernalis illos manebit, qui amisso, et non servato Baptismo in aeternum peribunt; hi vero qui temporalibus poenis digna gesserunt, per fluvium igneum, per vada ferventibus globis horrenda transibunt.[3]) A Beda: Quidam committunt quaedam peccata venialia graviora et leviora, et ideo necesse est, ut hi tales in ira corripiantur, id est, **in purgatorio igne** nunc interim ante diem iudicii ponantur, ut quae in eis immunda sunt, per illum exurantur, et sic tandem idonei esse cum his, qui in dextera coronandi sunt, inveniantur.[4]) A Avgustin govori o krštenoj djeci: Non tantum poenis, non praeparatur aeternis, sed nec ulla post mortem purgatoria tormenta patitur.[5]) Kod samih pogana nalazimo

[1]) Luc. XVI. 26.
[2]) II. Macab.
[3]) Hom. 3 de Epiph. conf. Belarm. l. c.
[4]) In Psal. 37. cf. Belarm. u. s.
[5]) Jallabert — Le Catholicisme Avant Jésus- Christ. T. II p. 228.

jedno mjesto izmegju blaženih i prokletih, gdje se čiste one duše, koje nijesu potpuno zadovoljile pravdi Božijoj. To nam kažu mrtvačke knjige Egipćana. Isto nalazimo kod Kaldejaca i Persijanaca, po kojima dobri idu na Gorotman ili na nebo, opaki u dno pakla, a grješni, koji još mogu zadovoljiti za svoje grijehe, bilo po svojim mukama, bilo po molitvama i dobrim djelima rodbine, idu u Douzakh: „Là ils sont torturés jusqu' à ce que leurs crimes aient été expiés soit par leurs souffrances, soit par les prières et les bonnes oeuvres de leurs parents".[1]) Kod starih Germana ima kraljestvo Hel, gdje se čiste duše. To je kod Grka a d, mjesto izmegju neba i Tartara; a kod Indijanaca mjesto zvano Narak, izmegju Brahmalaya gornjega neba, i Onderah, jaza paklenoga. Kod Kineza duše blažene zvahu se Sien, a opake Konci, a one u srednjem mjestu, koje se čiste, Schen.[2]) A niko nije bolje razvio ovu istinu što Virgilije kod Latina, kome pripovijeda otac Ankise sve, što trpe one duše, koje se čiste u mjestu izmegju Elisa i Tartara, a tu ne manjka ni oganj.[3])

I. Dobro ja kažem, da se nauka Rimljana o Čistilištu ne naslanja ni na sv. Pismo, ni na predaju, već na legende, priče i sanjarije poganskih naroda. Doduše divni su to dokazi vaše bogoslovije.

D. Nijesu poganski običaji nikakav dokaz naše bogoslovije, niti ih navodim kao temelj vjeri, nego jedino da ti dokažem, da, pošto se je ova istina sačuvala kod svih naroda, koji, prem da su zabludili u stvarima vjerskim, reći će, da je ovo bila prvobitna istina, tako usagjena u prirodi ljudskoj, da je sve bludnje nijesu mogle iskorijeniti.

I. A ne može li i to biti jedna od toliko bludnja?

D. Ne; jer ista bludnja ne može postati kod svih naroda; i za to ono, što je jednako kod svih naroda, to je istina, a bludnja se razlikuje kod pojedinih naroda. Svi su narodi u tome složni, da ima Bog, da je duša neumrla; da dobri onamo uživaju a zli trpe; tako isto da ima neko posebno mjesto gdje se neke duše čiste prije nego postanu blažene. Ali to mjesto zovemo Čistilište; a vi ga zovite kako vas je volja, ipak morate priznati da ima to mjesto.

I. Ali rimski bogoslovi znadu sve potanko kazati o mjestu

[1]) Livre des récompenses et des peines, traduit par Rémusat. cf. Jallabert o. c. p. 231.
[2]) Ibid.
[3]) Eneida Lib. VI. cf. Jallabert o. c. p. 225—248.

gdje se nalazi Čistilište, koje se muke trpe, koliko traju, da, regbi, sve su gledali svojim očima. Pa još govoriš da su crkve Latinska i Grčka u ovome složne!

D. Ne možeš reći, da nije sloge u vjeri Rimske i Grčke Crkve glede Čistilišta; a razlike može biti, i znam da je ima izmegju mnijenja zapadnih bogoslova i mnijenja istočnih bogoslova. A mnijenja, pa bila koliko hoćeš zaoštrena, ne bi imala priječiti, da se ne dogje do željenoga jedinstva crkava u kanonima iste vjere. Te gdje god bilo to mjesto, pa koje da bile te muke, ipak je istina da priznajete s nama, da ima neko stanje ili mjesto, gdje duše trpe vremenite muke, da zadovolje pravdi Božijoj, kojoj još potpuno nijesu zadovoljile, i da tim dušama mogu pomoći pravovjerni na zemlji.

M. I meni se čini, da smo u ovome složni.

I. Istina „najnoviji rimski bogoslovi odrekli su se nauke svog angelskoga doktora Tome Akvinskog i serafinskog doktora Bonaventure! Danas se ti novi bogoslovi, govoreći o Čistilištu, pozivaju samo na zaključke Florentijskoga i Tridentijskoga sabora, koji ustanoviše, da se mora vjerovati, da Čistilište postoji i da duše njekih mrtvih u Čistilištu se ognjem čiste, dok se sasvim blaženstva ne udostoje i da molitve vjernih mogu im muke olakšati“.[1])

D. Rimskim bogoslovima mnijenja sv. Tome i Bonaventure, kao što i drugih naučitelja, dostojna su velikog štovanja; ali su puka mnijenja i ništa više, dokle ih sveta crkva ne proglasi vjerskim istinama. Za to rimljani danas vjeruju, kao što su i uvijek vjerovali o Čistilištu, ono, što je učila sv. Crkva. Ali prosti mi, jer si i ti nešto krivo rekao, što uči sabor Tridentijski, naime da se duše čiste ognjem. Istina, opće je mnijenje da je oganj u Čistilištu, ali to ne uči sabor Tridentijski, niti to spada na članak vjere. Čemu dakle predbacivati Rimskoj Crkvi krivi nauk o Čistilištu; i to onako svečano kao što čini Patrijarh s onakim zborom Mitropolita!

I. Mislim, nije to učinio zlom namjerom.

D. I ja sam od tvoje. Znaš li što je? To je predbacio Cerularije, pa ga svi prepisuju, što navaljuju, nakon njega, na Rimsku Crkvu. Svaki su put pobijeni neoborivim dokazima, a oni se opet povraćaju na iste osvade, kao da se nije nikada o tome ni govorilo.

[1]) **Milaš** o. c. p. 115.

To je zbilja žalosno, da nas take stvari rastavljaju. Pa ćeš reći, da je to po duhu Kristovu! Da je to snošljivost!

I. Ima, moj Dumo, nešto što nas rastavlja, i uvijek će nas rastavljati, dokle se vi ne povratite na prvobitnu vjeru sedam ekumeničkih sabora.

D. Što je to, moj mili brate! da nu da čujemo.

I. Svemu si našao nešta da primjetiš, ne govorim, kakvim uspjehom; ali mislim, da će ti o ovome biti zaludni svi napori.

D. Ta, što je to? Ja sam mislio, da smo gotovi s našom raspravom; a tamo, po tebi, regbi, nijesmo uprav ni započeli.

I. Znam, ti bi hotio svršiti s ovim; jer znaš da je stvar za vas posve škakljiva. Ti znaš što hoću da ti rečem, ali lukavo se pretvaraš, kako da ne znaš, što ti imam prigovoriti.

D. Što je to, dragi Bože! da nije štogod o Papi?

I. Štogod! Ima puno i puno. To ti je glavna tačka, po čem se očito vidi, koliko ste sašli s pravoga puta i kud ste zabahtali.

D. Da nu, soli ti, započni jednom.

M. Ljudi Božiji, odmorite se prije. Predmet je ozbiljan, to je lako, da pogjete u dulje.

I. D. Dobro, neka bude tako.

FOCIJE,

Patrijarka Carigradski.

Od Dr. I. Hergenröthera, preveo V. K.

1. Focijeva mladost, nauke i učiteljevanje.

O godini rogjenja Focijeva i o mladosti njegovoj ne nalazi se očnih podataka. Pa i dalje sve dok nije zasjeo na patrijarsku stolicu, o životu njegovu malo je poznato, mnogo toga možemo tek nagagjati.

Toliko je izvjesno, da se nije rodio iza g. 827. Mlagji nije mogao biti, jer ne bi mogao biti posvećen za biskupa nenavršiv ridesetu godinu, dobu propisanu koli crkvenim toli svjetovnim zakonima, a bio bi premlad i za one državne službe, koje je prije oga obnašao. U tom pogledu nije mu se ništa prigovaralo, a to je čiti znak, da je navršio zakonitu dobu.

Nadalje, Focije je doživio godinu 886., dapače kako se općenito misli i g. 891., ni u posljednje vrijeme pako svoga patrijarata ne prikazuje nam se odviše vremešan, pa zato ne smijemo godine rogjenja stavljati niti daleko prije g. 828. Najbolje ćemo pogoditi, kada ju stavimo pod kraj vladanja Leona V. ili u vladainu Mihaela II. izmed godine 816. i 826.

Ovo je tim vjerojatnije, što je slavni vjerovjesnik Konstantin li Ciril bio Fociju, kako se čini, godinama subliz nu nešto mlagji, lapače bio neko vrijeme njegov učenik. Do godine 850. mora da e Focije već duže vrijeme učiteljevao, tim više, što je u to vrijeme, ako se općenito misli, dogodila raspra izmegju njega i Konstanina, o kojoj pripovijeda Anastazij.

Ovo mnijenje potvrgjuju neupravno i oni podaci, koje nalaimo kod Simeona Učitelja, ma da je kod ovih teško razabrati pojesničku istinu. Ovdje se pripovijeda stvari, koje Fociju nimalo iijesu na čast, i koje ne spominje nijedan drugi povjesničar (niti David Niketa, koji Focija dobro poznaje i o njemu vr'o oštro piše).

Razumije se, da ovo nije gotova istina, ali imade svoju vrijednost u toliko, što imade kakvu takvu povjesničku podlogu, pokazuje kakove su pripovijesti o Fociju kolale u onom dijelu grčkoga naroda, koji je bio proti razdvojenju, i označuje kako su neki te neki o njemu sudili. Mnoge pripovjedčice Simeona Učitelja odviše su nevjerojatne. Uza sve to ne može se kazati da su izmišljene u poznija vremena, jer je mnogo toga vremenom i osobama tako suglasno, te nijesu mogle nastati nego baš u vrijeme Focijevo. Ovdje se vidi, kako je mislio o patrijarsi dio naroda njemu suprotivan, šta je o njemu govorkao, kako njegovu smionost ocjenjivao i kako si je simbolizovao njegovu upravu i postupanje. Kod historika grčkih češće nailazimo na slutnje i proročanstva o budućoj znamenitosti nekih muževa već kod poroda im, a navlastito su se u vrijeme Focija tim rado bavili. Takovih stvari mnogo su napisali o caru Baziliju Macedoncu. Nikakvo dakle čudo, da i o Fociju, čovjeku tolıko izvanrednom, imade takovih pripovijesti, kako je to zabilježio djelomice Simeon. Premda ove po sebi nisu baš vjerodostojne ipak se ne smiju niti sasvim zabaciti, nekoje od njih slažu se na dlaku sa spomenutom kronologijom.

Po pripovijedanju Simeonovom bijaše otac Focijev Sergije Spatar, porijekla poganskoga. Oženjen je bio sa kalugjericom, otmicom odvedenom iz manastira. Ova mu porodi Focija. Poznato je, kako je ženidba Mihajla II. sa kalugjericom Eufrazinom bila na čudo i na smutnju čitavome carstvu i kako je to bilo zavodljivo za mnoge druge. Nije čudo, što se je u to vrijeme raširila i o Fociju priča, koja ga karakteriše jasnim pučkim načinom i u prvom početku njegovom otkriva slutnje o poznijem mu djelovanju, muža, koji je u crkvenoj povjesti opisan crnim bojama kao preljubočinac i izrod crkve, kao nezakoniti nametnik i svetogrdni silegjija. Tomu je skroz slično proročanstvo još prije poroda mu izrečeno, koje se pripisuje svetom Mihajlu Sinodskom. Ovaj dogje jedanput, pripovijeda Simeon, u kuću Sergija Spatara, prijatelja svoga. Kada je ugledao trudnu mu ženu, obuze ga srgjba i prijeteći štapom poviknu: »O da se ko nagje, da ubije nju i njezin porod! Jer ja vidim ovdje drugu Evu, koja nosi zmaja u utrobi svojoj, začetak muškoga spola. Ja vidim da će ovaj po pripuštaju Božjem postati patrijarka na sramotu časnoga i svetoga krsta. On će postati bezbožnik i zavesti mnoge, da se iznevjere i sveti križ nogama pogaze. On će svojom prepredenom lukavštinom mnoge lišiti carstva

nebeskoga." No to će Sergij: „Ako će ovo dijete takov čovjek postati ubiti ću i njega i majku." Svetac mu na to reče: »Ne možeš zapriječiti, što Bog pripušta. Brini se samo za sebe.« Ovo proročanstvo imade svoj povod. Zlo je moralo doći; za razdvojenje, to slavno djelo Focijevo, bilo je sve pripravno, samo se je čekalo na čovjeka kadra razdor započeti. Kao strašnu kaznu za grijehe Grka pripusti Providnost razdor crkava, i nikakva sila ljudska nije bila kadra to zapriječiti. Na taj način je bio glavni početnik velikoga razdora sredstvo u ruci Providnosti. Što se pako veli, da je Mihajlo Sinodski izrekao ovo kobno proročanstvo o Fociju, ne protivi se, nego se još podudara sa kronologijom; on je umro za stalno nekoliko godina prije Teodora Studite, a iza progonstva Leona V. brini se još neko vrijeme živio, te umro za Mihajla II. Ostalim pripovijestima Simeona Učitelja ne možemo ni toliko vjerovati, jer je Hilarije starješina manastira Dalmatskog umro g. 845., Johanikij pako 846., dakle dugo iza poroda Focijeva, niti iz ovih možemo saznati štogod novo.

Navesti ćemo ipak koju o ovim zlim slutnjama, da se vidi svez sa prijašnjim i ono objasni. Kada se je Focije rodio, pripovijeda Učitelj nadalje, pozva majka mu igumana Jakova iz manastira Maksiminina i plačući baci mu se sa djetetom pred noge, moleći, da joj okrsti dijete; kada ga je zanosila, veli, vidjela je, gdje joj zmaj iz utrobe izagje; i pobožni priznavaoc Hilarijon iz manastira Dalmatskog joj reče, da u utrobi nosi živog utjelovljenog gjavla. Sarješina uze dijete, okrsti ga i nadjenu mu ime Focije. »Možda,« veli, »da će se srgjba Božja skinuti s njega.« Ovdje je Focije najočitije opisan kao utjelovljeno zlo, ali ujedno kazano, da nema zloće, kojoj se ne bi mogao kršćanin ukloniti, da niko nije preodregjen za zlotvora, i da se svak, makar na njemu ležalo prokletstvo grijeha, može od toga pomoćju milosti Božje osloboditi samo ako hoće. Što se još pripovijeda, da je Sergije zbog ovih kobnih proročanstva o djetetu svome povikao: »Nije li zar moja žena ona kalugjerica, koja će poroditi Antikrista od Židova očekivanoga?« to se u prispodobi megju Focijem i Antikristom naznačuje, kako čudnovatom moći i vještinom će Focije ljude na zlo navagjati, kako će imati veliki um ali gjavolsko srce. Roditelji Focijevi, nastavlja pripovijest, živili su u prijateljstvu sa monasima, često ih u svojoj kući dočikali, a majka bi ih tom prilikom molila, da se mole Bogu za nju i za njezino dijete. Otac je vodio jednoć

dječaka svetome Joanikiju na brdo Olimp i zamolio ga, da se za njega moli. Ovaj pako reče: „Neće Focije, o Gospodine, u srcu svome poznavati putova tvojih.« Uzdišući upita Sergije: »Zašto tako govoriš, oče?« Na to će onaj: »Ja ti navještam, što će on jedanput učiniti « Sergije pospe glavu pepelom i sagje sa gore.

Sveci, koji su takova zla prorekli o Fociju, svi su u povijesti poznati, a bili su zastalno na životu onda, kada se je rodio Focije. Iz toga bi se moglo zaključiti, da je i ovdje navedeno ime Sergije pravo ime oca Focijeva; osim toga istim se je imenom zvao i jedan bližnji rogjak, dapače brat Focijev. Mnoge okolnosti te izjave samoga Focija potvrgjuju, da je opstojalo prijateljstvo megju ovom obitelji i monasima i da su svi bili ondje rado primani. Inače iz spomenutog pripovijedanja Simeonovog ne možemo ništa doznati, što bi nam osvjetljivalo nejasnu mladost Focijevu. Obratimo se dakle na pouzdanija vrela.

Ime Focije često se spominje u povijesti Bizantinskoj; nosili su ga mnogi biskupi, a više svetaca tako se nazivalo. Općenito se misli, da se je Focije rodio u Carigradu. Roditelji su se njegovi pribrajali najodličnijim i najuvaženijim obiteljima i odlikovali su se revnovanjem za pravovjerje, zbog čega je ta obitelj trpila i progonstvo od strane ikonoklasta. Ponosio se je Focije osobito svojim predakom po ocu Tarazijem, poznatim od sedmoga sinoda; rekli bi, da je i on u mladosti trpio od strane neprijatelja slika, jer je i njega istó kao i oca mu i predaka »prokleo sav krivovjerski sinod i sva skupština ikonoboraca.« Roditelje svoje uzveličaje, jer su za progonstva neustrašivo ispovijedali svoju vjeru i stekli slavu mučeničku; slavi njihove krjeposti i strah Božji; otac mu izgubi radi vjere imetak, službu i časti i umrje u progonstvu; on dakle ne doživje vladanje Teodore, koja je prognanike pozvala iz progonstva; i majka mu Irena rano umrje. O sinodama Ikonoklasta od 815. do 842. g., koje spominje Focije, nemamo točnijih podataka; svakako je bilo u to vrijeme više sinoda sastavljenih od ikonoklasta, nasljednika Nikeforovih, u kojima je bio izopćen patrijarh Tarazije i njegov sinod Ovo je mnijenje radi mnogih podataka postalo općenito i tako zadosta utvrgjeno Takov koncil je držao Teodor Kasiteras g. 815.; za stalno je bilo sinoda i onda, kada je zasjeo Antonije (821.) i Ivan VII. (833.). Na jednom sinodu za Teofila valjda je i mladi Focije udaren izopćenjem.

Progonstva ipak nisu dotle narasla, te bi i najmanje prije-

ila Fociju da se naobrazi prema svojim krasnim sposobnostima; pa
ije se nikada, kako se čini niti u velikoj nuždi nalazio, premda
nu je otac izgubio imetak. Krjepka i ugodna njegova vanjština još
nda je svakoga privlačila, a znamo kako je kasnije tim načinom
anredno lako druge za se predobivao. Vele da je bio uškopljenik,
li to nije nikako dokazano. U mladosti svojoj bio je, kako sam
eli, sklon stališu monaškom, ali samo neko vrijeme, zastalno, da
u se je ta želja pobudila u kući roditeljskoj, gdje je često vi-
jao monahe; društveni život, u koji je mlad zašo, razni posli i
lužbe državne bile su uzrok, zbog čega mu je ta želja ohladila.
oš u ranoj mladosti sakupljao si je znanja, kojim je kasnije za-
ivio čitav svijet; u mlagjahnoj dobi sastavi riječnik i pročita silu
isaca, kako ih djelomično navagja u svom djelu miriobiblion.

Koji su bili učitelji njegovi, ne znamo. On vrlo često i po-
osno nabraja mnoštvo učenika svojih, ali o učiteljima svojima
iikad ništa. Ipak ne možemo vjerovati, da je bio samouk u svim
granama znanosti, uza sve to što njegovi štovatelji sa zanosom
vrde, da nije imao učitelja osim za prvu poduku u kući rodi-
eljskoj; on očito pokazuje školsku naobrazbu, katkada zalazi u
ičenjačke potankosti, strogo se drži metode, svagdje odaje obi-
ajnu u ono vrijeme naukovnu osnovu; osim toga baš u ono vrijeme
e je u grčkoj prijestolnici nalazilo vrsnih učitelja, u vrijeme kada
e i žena kalugjerica Ikazija, koja je i crkvenih pjesama spjevala,
mnogo drugih steklo slavu učenjačku. Uzrok, zbog čega je šutio
svojim učiteljima je nepoznat, ali moguće, da je to učinio iz
lavičnosti, iz oholosti, misleći, da on sve što znade sam od sebe
nade, i da nije vrijedno spominjati onih, koji su znanjem daleko
za njega zaostali Svakako je sumnjiva stvar ova šutnja kod čo-
jeka, koji je toliko iziskivao štovanja od svojih »duhovnih sinova«,
nije nikada, kada bi to bilo sasvim na mjestu, spominjao onih,
čiji je sin duhovni on bio.

Moguće bi bilo po sebi, da je Focije bar neko vrijeme slušao
glasovitoga filozofa Leona, ikonoborca; i Konstantin, koji je svim
srcem prianjao uz pravovjerje, bio je izobražen u njegovoj školi, a
možda je baš ta njegova zabluda u vjeri uzrok, zašto se Focije
ne će nigdje da prizna njegovim učenikom. Ovaj isti Leon je dva
puta stvarao školu u Carigradu. Neki učenik njegov pronese mu
slavu u stranom svijetu kod Saracena, tako te ga Halif zaželje
imati, a tada istom počeše ga cijeniti zemljaci njegovi, i Teofil ga

zadrža, da bude prosvjetitelj njegovome narodu, te ga pozva u Bizant, gdje je podučavao mnoge znanosti navlastito matematiku, dok nije oko g. 839. dobio nadbiskupiju Solunsku. Ali ju izgubi već g. 842., kad pade stranka ikonoboraca, ma da im on nije bio gorljivi pristaša; od toga vremena je opet učiteljevao u Carigradu; moguće je i sva je prilika, da je opet prešao na pravovjerje. Lako moguće, da mu je Focije nekoliko godina bio učenik. Glasoviti ovaj filozof zacijelo je bio živ još oko g. 866.; kratko pismo Focijevo, što ga je pisao o nekom predmetu iz gramatike, čini se da je njemu namijenjeno bilo, a ne članu carske obitelji, potonjem caru Leonu VI., prozvanom filozofu. Ali u istom pismu imade zgodna i odrješita poduka, u kojoj Focije odbija prigovore Leonove proti jednom pleonazmu sv. pisma, tako te bi rekli, da njih dvojica nisu nikada bili učenik i učitelj; nadalje, u nazorima kao da se odviše razilaze, te Focije Leona, koji nekako odviše svjetski misli, na više mjesta suzbija, osobito tim, što apostole u govorničkoj vještini uzvisuje nad svjetske govornike.

Moglo bi biti takogjer, da mu je učitelj bio Metodij, Sicilski monah, a kasnije patrijarka. Bio je ovaj za Teofila zbog svoga znanja na velikom glasu, a Focije ga je iza smrti njegove spominjao sa osobitim poštovanjem; nu što god više niti o ovome ne znamo kazati. Nagagjamo i za drugog Sicilijanca, Gregora Asbesta, nadbiskupa Sirakužkog, Focijeva prijatelja od koga je posvećen. Ovaj je bio rječit govornik, vješt svakom umjeću, nekoliko ljeta stariji od Focija. Focije ga obasipao svakom hvalom. Focije je od njega mnogo primio (on je jedini stariji učenjak i suvremenik, prema kome se Focije zahvalnim pokazuje), ali opet ga je ovaj mogao samo u nečem unaprediti, dočim ga je Focije, dobom mlagji, u svem ostalom prestigao i slavom svojom daleko natkrilio; k tomu Gregor nije vazda boravio u Carigradu, nego je veći dio svoga vijeka proživio na Siciliji. Premda su mnogi Sicilijanci boravili u Carigradu, pa je moguće, da je i Gregor, prije svoga posvećenja za nadbiskupa tamo stanovao duže vrijeme, ipak nemamo pravoga dokaza, da je baš on bio učitelj Focijev.

Kakogod bilo, Carigrad u to vrijeme nije oskudijevao učiteljskim silama. Bilo je tada u manastirima i izvan njih učenih glava, osobito pako u manastirima, gdje je cvala znanost kao u bogatom pomno obragjivanom vrtu, gdje se je njegovala svaka struka znanstvena, gramatika, filozofija i teologija, odakle je izašlo toliko gla-

lovitih muževa. Focije se doduše kasnije, kako ćemo vidjeti, nije najbolje podudarao sa Studitima, ali je zato bilo drugih monaha, kod kojih se je mogao izobražavai. Od g. 842., kad je prestao pritisak i progon, pravovjerci se počeše većma zauzimati za znanost, počam od vladanja carice Teodore mnogo ih doprinesoše procvatu znanosti u bizantinskom carstvu. Pa i sama borba Ikonoklasta podudi i ove druge na dublje proučavanje; i megju kipoborcima je bilo učenih ljudi

Focije je bio vrlo vješt, a priznaju mu to i protivnici, svakoj znanosti, gramatici, pjesništvu, govorništvu, filozofiji, pa i liečništvu i pravdoznanstvu; učio je po čitave noći, sabirao je odasvuda knjige i prikupi si neumornim radom toliko blago znanja, te je ne samo suvremenike svoje prestigao, nego se takmio i sa najglasovitijim učenjacima prijašnjih vremena. Vanredna učenost njegova zadivila je i suvremenike i potonji naraštaj; vidjelo se je kao nekada kod Ivana Lekomantisa, i kod njega nješto zamjernoga, nješto demonskoga, te nije čudo, da su o njemu nastale priče, slične onima kod Simeona Učitelja. Dok je još bio mladić i velikom revnosti se bacio na proučavanje svjetske znanosti, vele, da mu je obećao neki čarobnjak, židov, da će mu pribaviti svu mudrost i znanost Helensku, obasuti ga slavom i svim dobrima ovoga života, ako pogje s njime i na stanovitom mjestu se odreče svetoga križa; kako je ovaj rekao, Focije da je tako učinio, i od to doba da se je zadubio u proučavanje sviju onih zabranjenih spisa, koji rade o čarobnjačtvu i o astrologiji. Navagjaju i po imenu gjavla Lebufas zvanog, koji da je Fociju bio u pomoći; neki pobožni pustinjak, imenom Ivan, vele da je zloga duha, kada ga je hotio mučiti, iskušao, te mu je kazao, da je on u službi Focijevoj. Ovakove priče, na kakove i drugdje i na zapadu češće nailazimo, kao n. pr. kod učenog Gerberta (Silvester II.), koji je na sličan način bio okrivljen, da je u savezu sa nečastivim, lako su se mogle povesti o mužu, čije se ogromno znanje nije moglo svatiti ni razumjeti, i to tim više, kad se u službi nečastivoga, često upotrebljava u neplemenite svrhe. Ali Focije se u mladosti svojoj nije bavio izključivo svjetovnim naukama, nego je za rana proučavao i bogoslovje, koje je svakom naobraženom svjetovnjaku u grčkom carstvu manje više poznato bilo; oni su se dapače tako općenito u svako doba bogoslovjem zanimali, da je to bila prigoda velikoj šteti i žestokim borbama u crkvenom životu. Nije dakle čudo, što

si je i Focije pokraj nauke u gramatici i filozofiji stekao opsežnog znanja i u bogoslovju, a netreba misliti, da se je bavio time samo iz častohlepja, da se domogne crkvenih časti. Njegova »biblioteka« svjedoči, da je on davno prije nego što je postao patrijarka, velikim zanimanjem pročitao premnoga bogoslovna djela i prosugjivanjem istih se usavršivao.

Focije dakle je nastojao, da prouči svu znanost svoje dobe; neka neodoliva želja za znanjem nije mu dala nikada mirovati. »Najviše ljudi«, veli on sam navagjajući kao svoje riječi nekog starijeg pisca, »ide za blagom i zemaljskim dobrima i za sjajem svjetske slave ... plemenitije duše traže prije svega mudrost, koja donosi neprolazna dobra. Ali ova mudrost se ne sastoji u poletnim frazama i slikovitom govoru, nego se prava mudrost razumno riječima služi, da izrazi misao, da istražuje uzroke stvari, ne zalazi s puta istine, bitnost stvari ustanovljuje logičnim izvagjanjem, ne ostaje na površini nego prodire u samu nutarnjost sve dotle dok ne dospije iztraživanju na kraj, napreduje i skuplja znanje kao zlatna zrnca zlatom bogatoga tla. Odatle se vadi obilje pravoga znanja, a ko ga imade, tome se dive i zavide mu, a ime njegovo postaje glavno i glasovito ne samo časovito, nego dok traje svijeta i vijeka. Ova mudrost izoštrava moć duše, da tako razlikuje dobro i zlo. Ona nas goni, da se bavimo i s onim, što nije baš nužno. time što prispodabljajuć jedno s drugim, jasno pokazuje, što je bolje. Zato mi proučavamo i svjetovne pisce, kod kojih zabacujemo priču i izmišljotinu, ali rado od njih učimo lijepi i vještački njihov izražaj i razvoj misli.« Glavna mudrost jest i ostaje ona, koja se bavi vjerom, koja je izvagjena iz svetoga pisma, odakle su ju naučili i veliki učitelji crkveni. Prema svaćanju Focijevog vremena, koji je težio za znanjem i za učenjačkom slavom, morao ja uprijeti sve sile, da uznašljeduje crkvene učitelje.

Brzo — valjda još u prvim godinama vladanja Teodore - pope se Focije od učenika do učitelja. Po svoj prilici neko vrijeme podučavao i gramatiku, pa i druge predmete trećeg i četvrtog naukovnog tečaja; u gramatici je strogih nazora, kako mu pisma i spisi svjedoče; iz vlastitih izjava njegovih zaključujemo, da je predavao dialektiku mnogobrojnim učenicima. Razlagao je Aristotelove kategorije, prepirke starih o vrstima, o tjelesima, o pojmovima; napisao je dapače i knjige o dialektici za školsku porabu, osobito o topiki, a knjige mu se jako raši). riše.

Focije nije bio učitelj jedino filozofije, nego je prem svjetovnjak predavao i bogoslovje. Nema sumnje, da je on u svojim predavanjima i raspravama pretresao pitanja dogmatična. On je pred svojim slušateljstvom rješavao teškoću sadržanu u riječima: »Otac je veći nego ja« (Iv. 14, 28), kojima se pobijalo božanstvo Kristovo; raspravljajuć pitanje o svojevoljnoj smrti Gospodnjoj spominje, da je ovo pitanje kao i druga već raspravljano u disputama. Nauke bogoslovne, prije kojih se je obično učilo filozofiju, sastojale su se u istraživanju svetoga pisma, u čitanju spisa crkvenih otaca i pisaca, i u razjašnjivanju dogmatičkih i bibličkih pitanja. Kod razjašnjivanja najtežih i najvažnijih problema pokazao bi, koliko se koji razumije u dialektiku, pa zbog toga upravo je ova i smatrana zanimivom i uzvišenom znanosti. O mnogim stvarima se je Focije vrlo slobodno izražavao, često samo zato, da vježba učenike svoje, ali uza sve to držao se je ozbiljno i vjerno pravovjerja, svega što je crkva potvrdila ili što je s ovim nužno spojeno, u ostalom pako je učenicima svojima puštao veliku slobodu. U tom smislu se je i kasnije izrazio, kada veli da dopušta, da od raznih mnijenja izabere, koje se kome čini najbolje, i da je od srca zahvalan onome, koji znade kazati tumačenje bolje i pravije. U bogoslovju nije podučavao klerike, nego svjetovnjake, jer nije onda još obnašao crkvene službe, a u ono vrijeme je bogoslovje bilo još učevni predmet za svakog naobraženog. Kasnije on podijeli mnogima izmed svojih učenika službe duhovne. Više takovih svjetovnjaka, kojima su podijeljena crkvena dostojanstva, kanoti Tarazij i Nikefor, stupiše u taj stališ u bogoslovju naobraženi. U vrijeme Focija našlo se dosta svjetovnjaka, koji su se s njime dopisivali o pitanjima bogoslovnim.

Druge znanosti osim filologije, filozofije i bogoslovja čini se da Focije kao učitelj nije predavao. Svojoj naobrazbi u pravdoznanstvu još za rana je temelje udario, ali tek kasnije je mogao nastaviti ju i razviti svoje znanje. Imade još mnogo znanosti, koje je on proučavao, ali samo kao diletant Dosta su mnogobrojna i liječnička djela, koja je on pročitao; tim se je služio kasnije, kada je svojim prijateljima u bolesti njihovoj činio usluge. Neki prijatelj njegov imenom Grgur, kome je pružio liječničku pomoć, usporegjivao ga je sa Hipokratom i Galenom; Focije u smjernosti odbija od sebe tu hvalu i samo izražava želju, da bi ona vještina, kojom on nastoji da prijateljima svojim donekle olakša tjelesne boli, bar ponešto odgovarala njihovom povoljnom sudu. Zahariji, kasnijem nad-

biskupu Kalcedonskom, posla gorki napitak novo pronagjen i priregjen, i drugi već rabljeni lijek za želudac, i naznači mu, kada i kako će ove ljekove uzimati, i primjeti, da mu ne može obećati potpunoga ozdravljenja, jer se neda brzo protjerati staro i ukorijenjeno zlo. Naravski nije nam moguće točnije prosuditi liječničko znanje kod Focija; ali je i ovo doprinijelo, da je stekao više privrženika. Ali Focije si je u toj stvari odviše utvarao; on katkada protuslovi liječnicima i hoće da on znade bolje od njih pomoći bolesnicima; predbacuje im velike zablude, osobito u poznavanju i uporabi bilinskih tvari, i neće nipošto da ga smatraju, kao da on samo površno poznaje liječništvo.

Čim manje se je Focije bavio izučavanjem jezika — nije razumio niti hebrejski niti latinski — tim više imao je vremena, da se usavršuje u racionalnim i empiričnim znanostima, koje su se tada u Bizantu njegovale. Lako je pamtio, a jako mnogo čitao, pa je izvrsno napredovao; kad bi čitao, ne bi se zadovoljio samo pojedinim dijelovima, nego bi knjigu skroz proučio; nastojao je da bude objektivan, pa da svaku stvar prikaže, kako jest, a ne kako bi ko hotio da bude; trudio se je da bude u izražaju jasan, zanimiv i razumljiv. O radu njegovom kao učenjaka govore nam njegovi spisi, a o radu kao učitelja, najbolje govore njegovi uspjesi.

Focije je učenike svoje skroz predobivao za se, poticao kod njih želju za znanjem, ljubav prema znanosti i težnju za duševnim napretkom. Tomu imade u poznije vrijeme jako sjajnih dokaza. Niti onda, kada je pozvan bio na više državne službe, nije sasma napustio učiteljevanje; činilo se kao da je za učitelja stvoren, pa je sve više i više predmeta predavao; kuća njegova je postala mjesto, gdje su se se sakupljali svi, koji su ljubili znanost, akademija, u kojoj su se sastajali mladi učenjaci. Ovdje bi se čitale knjige, te bi onda o obliku i sadržaju knjiga izricao svoje mnijenje i svoj sud; davao bi naputke, kako se imadu rješavati najteži problemi u matematici, filozofiji i bogoslovju; podučavao bi, bodrio, hvalio i korio, kako bi kad zatrebalo. On sam opisuje, kako mu je bilo najveće veselje, kada bi u kući svojoj promatrao rad učenika, njihovu revnost u pitanjima, vježbanje u raspravama i predavanjima, čim bi se vježbali, da lako i brzo prosugjuju, i njihov napredak, »kako kod onih, koji su matematikom razum oštrili, tako kod onih, koji su logičnom metodom istraživali istinu i umovali, i kod onih, koji su bogoslovjem duh oplemenjivali odanosti

prema svetoj vjeri, što je najljepši plod svih ostalih nauka.« Sigurno da prema gore izraženim načelima, u kojima se sasma podudara sa naukom crkvenih otaca, nije propustio, da učenicima predoči krasotu ovoga ploda, i to, da za ovim treba prije svega da idu. »Kada bi opet i opet«, nastavlja Focije u svom opisivanju, »a često bi to bilo, išao u kraljevsku palaču, tada bi me oni (učenici njegovi) pratili, i govorili mi, da odviše dugo ne izostanem (jer sam i ovu osobitu čast uživao, da sam ostajao u palači, koliko sam hotio). Kada bi se odonud vraćao, već bi mi išlo u susret ono učeno društvo, koje me je čekalo kod vrata; oni, koji su u krjeposti napredniji bili i s toga slobodnije sa mnom smjeli govoriti, tužili su se na me, da sam spor i da sam predugo izostao; drugi su me samo pozdravljali; drugi su opet došli, samo da pokažu, da su me iščekivali.«

Ovo učiteljevanje, kojim se je Focije toli mnogostruko bavio bilo je bez sumnje prvi i najčvršći osnov onome oduševljenju i ljubavi, iz koje su mu toli mnogi mladi i daroviti ljudi bili privrženi, onom prijateljstvu, koje je mnoge više njemu privezalo nego krvna sveza, onome uplivu, koji je on stekao u grčkome carstvu. Silne hvale, kojima su ga obasipali odani mu učenici, opće poštivanje, koje mu je pribavilo njegovo djelovanje, potpirivalo je bez sumnje u njemu samoljublje i poticalo oholost u čovjeka toli mlada i častohlepna, pa se to u kasnijim godinama njegovim najjače pokazuje kao glavni potez njegovog značaja. Još onda je od gorljivih učenika i prijatelja svojih tražio i dobio pismena obećanja, da će mu ostati vjerni do groba i dragovoljno mu se pokoravati, a to je u kasnije vrijeme lako mogao zlorabiti. Morali su se obvezati, da će svagdje zastupati njegova mnijenja, koja su oni dašto smatrali za suštu istinu, i njegovu »vjeru« pred svijetom odrješito pokazivati; »jurare in verba magistri« čini se da je bila prva zapovijed u njegovoj školi, barem za početnike, makar da je on često drugačije govorio, ali protivno radio.

Focije je prestigao mnoge suvremenike svoje ne samo ogromnim teoretičnim znanjem, nego takogjer spretnosti, primjerenim ponašanjem i političnom mudrošću. Kraj toli općenitog štovanja, koje je još mlad uživao, čekale su ga najviše časti u carstvu i to tim više, što je bio u rodbini svaštva sa carskom kućom. Najmlagja sestra caričina, kneginja Irena, bila je udata za brata Focijeva (drugi kažu za brata matere njegove), patricija Sergija. Kada Ireni

umrje muž, steče si ona kao udova veliku slavu djelima milosrgja, osobito pako svojom brigom za zasužnjenike. Nije pak dosta dokazano mnijenje (povjesničara Jagera), da je suprug njezine starije sestre Kalomarije, patricij i potonji učitelj Arzaber, bio Fociju ujak i tako da je on bio u dvostrukom srodstvu sa vladajućom dinastijom. I drugi brat Focijev, Tarazije, koji je bio nazvan po glasovitom patrijarki, kojim se je ova obitelj toliko ponosila, obnašao je kao i Sergije čast patricija Tarazije je bio oženjen; o Fociju pako nigdje se ne spominje, da je ikada živio u braku; čini se, da je hotio da bude slobodan od obiteljskih briga, samo da se može baviti jedino podučavanjem i politikom.

Mnogo vrstnih mladih ljudi iskvarilo se je na bizantinskom dvoru, zaraženo onom zarazom iskvarenosti, koju već nijedan vladaoc nije mogao niti uz najbolju volju izliječiti, kojoj niti najznačajniji muževi nisu mogli uvijek posve odoliti. Prevejano samoljublje, vječne spletke, varanje i pretvaranje dvorjanika, zločin pod izlikom državne dobrobiti, opačine pod licumjernom krinkom krjeposti, prekomjerno laskanje višima, nesmiljena samovolja prama nižima, strastvena pohlepa za časti i blagom, za službama i za uživanjem, u kratko laž i strast u sto raznih pojava okruživala je muža poletna i svjesna si svojih velikih sposobnosti, i može se reći da je bilo čudo, što se je u tom vrtlogu strasti još očuvao od težkih prekršaja, što je u prvom početku obuzdavao želju za slavom i užitkom, i sačuvao si bar donekle pošteno ime.

Samo se po sebi nameće pitanje: je li se Focije posvema očuvao od te zaraze na dvoru? Je li kako razum znanjem bogatio tako i srce oplemenjivao? Na to će nam odgovoriti potonji život njegov. Možemo odma kazati, da se je oteo slastima i lastima, nu podlegao ponosu i oholosti svojoj, ali potpuno ga ocijeniti možemo tekar onda, kada potanko ocrtamo sav život i djelovanje njegovo. Sada ćemo pako prikazati Bizantinski dvor, kakav je bio u razdobju od g. 842. do g. 857., kada je Focije sprovodio mladost svoju i nastupao muževnu dobu.

(Nastavit će se.)

ANTUN KANIŽLIĆ D. I.

Umalo i bit će 200 godina, što se rodio ovaj glasoviti Isusovac, čije ime i sada još lijepo slovi. Ta ima li, koji je tek malo zavirio u povjest hrvatske literature, a ne bi znao za Kanižlićevu »Sv. Rožaliju«, koja megju starijim pjesmama hrvatskim bez sumnje zaprema veoma ugledno mjesto?

Nego mi bismo rado ovdje istaknuli drugu jednu, možda manje poznatu, vrlinu ovoga slavnoga muža; revnost naime, od koje je srce njegovo gorjelo, da zabludjelu braću našu privede na put istine i spasa. Znalo je za to rodno mu mjesto Požega, u Slavoniji; jer je na svoje oči vidjela, kako je Kanižlić Bogu mio život sprovodio, i kako je poput marne pčelice na književnom polju neumorno do smrti svoje radio. Požežani ga slušali, kad im je s propovjedaonice riječ Božju poput apoštola propovijedao. Oni ga vidjeli, kako im je u školi s učiteljske stolice mladež podučavao. Oni ga u velike cijenili, kad je kanoti rektor požeškim isusovačkim kolegijom upravljao. Oni s njime duboko žalili teški udarac, što ga je snašao, kadno je god. 1773. Družba Isusova bila ukinuta. Oni ga bodrili i tješili za posljednjih 4 godina, što ih Kanižlić proživio kao svjetovni svećenik čašćen i ljubljen od sviju, a od biskupa svoga zagrebačkoga odlikovan, budući imenovan prisjednikom duhovnoga stola.

Za ovo 4 zadnjih godina vijeka svoga dovrši Kanižlić ogromno svoje djelo: »Kamen pravi smutnje velike, iliti: početak i uzrok istiniti razstavljenja crkve istočne od zapadne«. Ovo po historiju raskola istočnoga u nas preznamenito djelo Kanižlić je još kao Isusovac zasnovao i otpočeo, a po dokinuću reda svoga on ga nastavio i sretno dovršio, te ga kano dragocjenu baštinu duboke učenosti i gorljive revnosti nama potomcima u rukopisu ostavio. Kako se čini, nije on mogao da nagje nakladnika ovome svome djelu. Istom poslije smrti Kanižlićeve kraljevska ugarska komora dala je to ogromno djelo o svom trošku u Osijeku štampati.

No što bi povodom, te se Kanižlić riješio, da pogje pisati Kamen pravi smutnje velike? Jedan grčki biskup u Moreji, imenom Ilija Meniat, napisa istoimeno djelo. Kažu za toga grčkoga biskupa, da je on bio iznajprije katolički svećenik, a docnije da se odmetnuo od Crkve katoličke. Za to ga nagradiše Grci učiniv ga doskora svojim biskupom; nego mu to ne pomože ništa, jer je nesretno umro. Može biti, da je biskup hoteći umiriti si savjest ili pokazati vještinu svoju u pisanju knjigâ, izdao grčki djelo, što je poslije prevedeno na latinski jezik s naslovom: »Lapis offendiculi, sive expositio originis et causae dissidii duarum, orientalis et occidentalis, ecclesiarum.« K tomu je još dodao pet rasprava o prijepornim točkama (o prvenstvu papinom, ob ishodu Duha Svetoga, o nekvasnom kruhu, o čistilištu i o slavi Svetaca).

Proti ovomu dakle biskupu uze Kanižlić pisati. Čitajući bo ovo djelo, po svoj prilici u latinskom prijevodu (Vratislava god. 1752.), pričini mu se, da ono nikako ne odgovara naslovu svome, već de bi trebalo te mu je naslov: »Obrana Focija«. Ma da, kako sam piše, »pero njegovo već umornije bijaše, nego staračke mu noge«, opet on poče braniti istine svete vjere katoličke. Umom jednako svježim kao i dubokom učenošću pobija Kanižlić toga Grka, a jezik mu je tako lak i popularan, te je i učenom bogoslovcu i neukom laiku prava slast listajući ovo djelo. Čisto godi čovjeku onaj miroljubivi duh, kojim odiše svaka rasprava Kanižlićeva. Gradivo pak samo tako mu naraslo pod perom, te opsiže 907 strana u »kvartu«; do sad najopsežnije djelo hrvatsko u crkvenoj literaturi.

Pa koji bio uspjeh »Kamenu pravomu smutnje velike«, kad je izišao ispod tiska? Upravo sjajan. Mnoge je tmine raspršila ova knjiga, mnoge je pojmove razbistrila: pokret duhova bio golem. Ali kako je vazda bilo zanešenjaka, koji svom silom hoće da obrane bludnju: tako se i onda našlo braće, koja htjedoše na svaki način začepiti ovo bistro vrelo istine. U svom jaru ne poštediše te sirote ni truda ni novca, već kupiše odmah silu primjeraka Kamena pravoga smutnje velike; pa će onda jedne od njih vatrom uništiti, a drugima barem naslov izguliti. Po tome nije ni čudo, što se sada u nas slabo znade za to dragocjeno djelo, u kome leži pravi biser literature naše crkvene. Prije nekoliko godina amo donesla je »Hrvatska« opis cijele ove knjige Kanižlićeve, pa će onda tužna pitati, tko li znade za naslov toj

knjizi, koga na žalost nije bilo u primjerku »Hrvatske«. A ujedno se i izrazila želja, e bi se ova vrijedna knjiga na novo tiskom izdala. Ovoj plemenitoj želji radi smo evo u Balkanu zadovoljiti, pa ćemo gledati, nagje li se dovoljan broj pretplatnikâ, da se i napose otisnu ovi članci.

Evo naslova cijelome djelu:

Kamen Pravi
Smutnje Velike
Iliti
Početak, I Uzrok Istiniti
Rastavljenja
Crkve Istočne Od Zapadne
Po
Mlogo Poštovanomu Gospodinu
Antunu Kanižliću
Njihove Ekselencije Presvijetloga
Gospodina
Biskupa Zagrebačkoga Svete Stolice u Požegi
Naregjene Više Od Dvadeset Godina
Consistorialu;
Negdašnje Pako Družbe Isusove Misniku,
Jurve Pokojnomu,
Za Života Obilato Ispisan.
S Blagodarnošću Pako Uzvišene I Presvijetle
Kraljevske Magjarske Komore Na Svjetlo Dan.

U Osijeku
Kod Ivana Martina Divalta.
Godine 1780.

Kazalo

iliti zabilježenje stvarî, koje se u ovoj knjigi nahode.

O povraćenju Ignatije na patrijarstvo pod carom Vasilijom.
Dio peti.
O općenom saboru osmom do blažene smrti Ignatijeve.
Dio šesti.
O povraćenju Focijevu na patrijarstvo do patrijarhe Mihaila Cerularija.
Dio sedmi.
O patrijarstvu Mihaila Cerularija.
Dio osmi.
O tužbama Mihaila Cerularija suproti Crkvi rimskoj.
Dio deveti.
O nastojanju za sjedinjenje Crkve grčke s rimskom, do sabora Florentinskoga.
Dio deseti.
O sjedinjenju Crkve grčke s rimskom, u saboru Florentinskomu.
Dio jedanaesti.
O stanju Crkve istočne u Grčkoj i drugih državah, poslije sabora Florentinskoga.

Kamen pravi

Smutnje velike

Ili

Početak i uzrok istiniti

Rastavljenja Crkve Istočne od Zapadne.

Kamen pravi ili istiniti početak i uzrok smutnje one velike istraživati počimam, po kojoj jurve od 67. g. vijeka IX. Crkvu Istočnu ili Grčku od Latinske ili rimske nesretno rastavljenu kada i dan današnji vidimo svesrdno žaleći kako Grci tako i mi Latini ali zaradi različitih uzroka, za sretnom i blaženom starinom uzdišemo. Znano je svima pravovjernima, da, kako je po nauku Pavla Apoštola (Efež. 4, 6.) »jedan Gospodin, jedna Vjera, jedno Krštenje«, tako je po nauku Simbola ili Vjerovanja Nicejskoga samo »jedna, sveta, katoličanska i apoštolska Crkva«, koja premda od početka svoga zaradi različitih jezika i ceremonija, t. j. crkvenih običaja, bijaše razdijeljena u dvije glasovite skupine ili osebne Crkve, jednu Zapadnu t. j. Latinsku ili Rimsku, a drugu Istočnu ili Grčku: ništa ne manje, jer obadvije po ispovijedanju

jedne iste svete Vjere sjedinjene bijahu u jedno otajstveno vidivo tijelo, zato po taj način bijahu one jedna sveta katoličanska vidljiva crkva, koje takogjer jest samo jedna nevidljiva glava Isus Krist, a na mjesto njegovo vidljiva glava Rimski papa, koji s njome kao vidljivim otajstvenim tijelom na vidljivi i izvanjski način upravlja i vlada.

Znano je takogjer pravovjernima, koji potpunije razumiju nauk crkveni, da će drugo reći nauk ili članak Vjere, a drugo običaji crkveni. Nauk ili članak Vjere jest nauk od samoga Boga po sv. Pismu i po sv. Crkvi objavljen i zapovjegjen, koga ne samo ovaj ili onaj narod i puk nego svi temeljito i sa svim srcem jesu dužni vjerovati i ustima ispovijedati; niti ga može crkva ukinuti ili promijeniti. Običaji crkveni jesu različita izvanjska djelovanja ili načini, ne od Boga nego od moguštva ljudskog, od apoštola i crkovnih poglavica, naregjeni, da se služba božja učini urednom i dostojnom i da se pobudi bogoljubnost u srcima onih, koji ova izvanjska vide, neka i oni izvanjsko poštovanje Bogu ukažu. Ovi se običaji nahode različni ne samo u Crkvi Rimskoj i Grčkoj, nego u istim crkvama Rimskim i Grčkim, budući od različitih poglavica naregjeni i ne promjenivši Vjeru promijenjeni jesu. A ovo i Grcima odmetnicima valja reći, koji neke stare običaje promijenili jesu. I ovo je uzrok, da, premda su se ove dvije Crkve, Rimska i Grčka, kako je gore rečeno, različitim običajima služile na priliku u Posvetilištu oltarskome t. j. u Liturgiji ili Misi; u služenju sv. Sakramenata; u obsluživanju svetkovina i postova: nijedna se toga radi nije u staro vrijeme začetnula smutnja megju Grcima i Latinima. Svjedoče nam ovo isti Grčki pisci, izmegju kojih donosim dva biskupa. Prvi je sv. Irenej, iz starih stoljeća, ili iz drugog vijeka, t. j. g. 180., koji pišući Viktoru, Rimskome papi, o korizmenom postu, jer je bila različnost u obdržavanju istoga posta, ovako svoju knjigu završuje: »I ništa ne manje kako ovi — u različnosti posta — mir i slogu obdržavaše medju sobom, tako i mi medju nama obdržavamo: i ova različnost u postu, složnost Vjere veoma mnogo preporučuje.« Drugi je Firmilijan, biskup u Cezareji u Kapadociji, koji piše biskupu Ciprijanu: »Oko mnogih otajstva stvari božjih nahode se kod njih (Rimljana) nekoje razlike, niti ondje obdržava sve ono, što se obdržava u Jerusolimu; mnogo se promjenjuje, kako

su različiti Naredbenici; a sa svim tim od mira crkve i jedinstva niesmo odstupili.“ Znadijahu naročito stari mudri Grci, da različnost crkvenih običaja ne dvostruči vjere, ne kvari jedinstva sv. Crkve, dapače njezino veličanstvo još ljepše resi i kiti prikazujući nam je takvu, kakvu je vidio u duhu okrunjeni prorok, pjevajući njezinom zaručniku Isukrstu: »Stade Kraljica ob desnu tvoju u odjeći pozlaćenoj« zlatom sv. ljubavi, u jednoj istoj pravoj Vjeri utemeljene »obstrta različitošću«[1]) sv. crkvenih običaja kao različitošću plemenitoga cvijeća ili dragih kamenčića nagizdana i nakićena.

S toga u vrijeme onih devet ljutih progonstva crkve, kada neznabožni carevi mukom svake vrste, koju je mogla paklena i ljudska sila izmisliti, nastojahu zakon Isukrstov iskorjeniti, tada pod vladom vidljivih glava općenite crkve, t. j. Rimskih papa, izmegju kojih bilo ih je sedam naroda grčkog (sv. Anaklet, sv. Telesfor, sv. Higin, sv. Eleuterij, sv. Anter, sv. Siksto II. i sv. Euzebij) u ova krvnička vremena Grci i Latini premda različite običaje slijedjahu ništa ne manje savezom jedne iste sv. Vjere i ljubavi kršćanske megju sobom sjedinjeni kao jedno srce i jedna duša ukazat će se, da su jedne iste matere, nepredobitne crkve katoličanske viteške, sinovi. Oni bo tako krjepka i neustrašiva srca bijahu, da, željni potvrditi zakon Isukrstov, sami sebe od svoje volje u ruke nevjernika predavaše, od kojih na neizrečene načine smicani svojom smrću nadjačaše bezbožtvo, i prolićem slavne krvi kano plodnim sjemenom Latini na Zapadu Grci na Istoku, svaki vlastite običaje obdržavajući jednu sv. istu katoličansku Vjeru rasplodiše i zajedno posvjedočiše, da sa različnošću običaja crkve Rimske i Grčke jedna ista sveta i pravoslavna Vjera cjelovita i neoskvrnjena ostati može.

Blaženo ovo jedinstvo i složnost crkve istočne sa zapadnom, koju niti razlika ćudi ovih dvajuh naroda, niti razlika običaja ne mogaše smutiti nenavideći otac od nesklada duh pakleni, drugima se načinima poče služiti, o kojima piše slavni mučenik biskup kartaginenski sveti Ciprijan[2]): »Videći gjavao, da su ostavljeni krivi bogovi po mnoštvu vjerujućih, da su njihove stolice prazne i crkve zapušćene, izmislio je novo lukavstvo, iznašao je erezije (to jest krivovjerstva) i skizme (to jest raskolništva ili ti odmetnuća) po

[1]) Ps. 44, v. 11.
[2]) Lib. de Unit. Eccl.

ovima načinima zametao je različite i najposlje zametnuo je smutnju veliku, Vjeru je ukinio, istinu je izvrnuo, jedinstvo je raskinuo, Istok od Zapada, crkvu istočnu od zapadne rastavio.«

Ja ostavivši drugim sve prijašnjih vremena smutnje, onu samo, koja se okolo godine osam sto šezdeset i sedme u Istoku užeže, i još dan današnji gori, kamen ili ti početak i uzrok u ovoj knjigi mojoj iziskivati odlučio jesam. I jerbo smutnja ova svetu onu Vjeru i ljubavi zavezu, koja je toliko godina crkvu istočnu sa zapadnom sjedinjenu uzdržavala, priko raskinu, sudim, da ju prama prošastim smutnjama istočnim možemo istinito nazvati smutnju veliku. A onoga, po kojemu nju duh pakleni zametnu, kamen smutnje velike, koja ne samo crkvi rimskoj nego i grčkoj žalost veliku i veliku ranu zadade.

Žali doista, i deveto je već stoljeće, što sveta i pravoslavna crkva rimska, glava svijuh pravovjernih crkava, žali četiri Patrijarstva carigradsko, alexandrinsko, antiohinsko i jerozolimsko, kao no četeri plemenita uda od nje, kano ti glave rastavljena. Žali starica mati ćeri i sinove izrodne; i osobito žali, zašto bo četrnaest[1]) puta vrativši se u njezino spasonosno krilo, opet po novomu nauku nesrećno zavedene od nje odbigoše. Žali pastirica ovčarnice Isukrstove, tolike ovce i janjce i pred njima pastire, daleko od ovčarnice bludeće. Žali, rekoh, sveta rimska crkva, i što se za dosta oplakati ne može, žali ginuće tolikih duša u sljepoći svojoj; često pogledajući u nebo zaziva milosrgje Božje i žalosno uzdiše: O srećna i blažena starino! kada Grci i Latini različne svoje običaje obdržavajući pod jednom na zemlji vidionom glavom, u Petru od Isukrsta naregjenom, bijahu jedno tijelo otajstveno, jedno srce, jedna duša. Ah da će tavnomu Istoku skoro prosinuti uzdisani oni danak, u koji će se ispuniti ono pastira Božanstvenoga radosno proročanstvo: »Druge ovce imam, koje nisu od ove ovčarnice: ali i one imam privesti, i slijediti će glas moj i biti će jedna ovčarnica i jedan pastir.«

Žale takogjer Grci, i gorko žale; ali ne što su uda od glave rastavljena, ne što se kao izrodni sinovi i ćeri od starice majke odijeliše, ne što kao ovce i janjci od prave ovčarnice daleko zabludiše; nego žale, zašto bo po sili nevjernika zarobljeni, jasnu

---

[1]) Possev. c. 8 alii. Vide Spondan. qui ad an. 1274. ait in Conc. Lugd. II. decima tertia vice Graecos a Latinis in communionem receptos. S. Antonin. 3. P. Chron. T. 22. C. 13. appellat duodecimam in Con. Florent.

Istočnu krunu, tolikima kraljevstvima, kao no dragim kamenjem nakićenu i sjajuću izgubiše. Žale Grci, i već je prošlo više od trista dvadeset i sedam godina, što pod turskim jarmom žalosno cvile; i sa svim tizim još, o žalosti vele veće! još ne sjećaju se, da je ovo bič rasrgjene pravde Božje, koja njihovih starih odmetnika otvrdnutu oholost poniživši, zabacila je pod noge nevjernika i neprijatelja one glave, koje se oholo uslobodiše s glavom svega Kršćanstva od Isukrsta naregjenom isporediti i svrhu nje još podizati.

Njeki Grci okrivljuju Latine, da su oni krivi, što narod grčki tolike nevolje dopade; ali da najmanje rečemo okrivljuju neumitno. Jeda li pravda Božja, koja daje svakomu, što je njegovo, Grke u ovu, tako rekavši, nesreću je utopila, jerbo Latini jesu sagriješili. Ali viditi ćemo, tko je tomu kriv; tko je tako ljute pedepse uzrok, kada nagjemo onoga suproti komu, kao negda suproti Ariju, mogao bi se opet Isukrst tužiti: »Ovaj je raskinuo odjeću moju,« Crkvu istočnu od zapadne raskinuvši. I da još očitije govorimo; kada najdemo onoga, koji je bio kamen velike smutnje, početak i uzrok; ili je Patriarka carigradski Ignacij? ili Focij? ili tko drugi, viditi ćemo; neda bo se prava i očita istina zastori Grka nikojih prekriti, zašto bo su slabo tkani i mudrih Latina perom jurve razadrti.

Izmegju ostalih ovakovih pisaca grčkih izagje na svjetlost iziskaoc kamena smutnje, imenom Ilia Meniata, naukom naučitelj svetoga Evangjelja; dostojanstvom u Moreji Biskup Cernikianski i Kalabritski, perom preoštar, protivnik Crkve rimske, a od dvojice osobito pohvaljen. Nadpis njegove knjige, koju je složio, jest slijedeći: »Kamen smutnje, iliti izkazanje početka i uzroka rastavljenja dviju Crkava istočne i zapadne.« Pročitavši ja sa osobitim promotrenjem ovu hvaljenu knjigu, vidio sam da ona ne odgovara svomu nadpisu, da ovi pisac nije našao, što je tražio; dapače nije ni tražio što obećaje po nadpisu svomu, nego je trudio, kako bi Focija očita krivca sahraniti mogao, i zato spodobnije bi učinio, da bude nazvao knjigu svoju: »Branopis Fotija suprot Latinom«. Tada ja prem ako poznajem količak jesam, sa svim tizim usudih se pero moje veće staro i slabom rukom, suproti ovomu mnogo hvaljenomu pisaocu podignuti toliko slobodnije, koliko je lašnje za očitu istinu, nego suproti njoj boj književni biti. I što je više, jurve našavši kamen pravi ove smutnje, i po ti način nadvla-

lavši Meniatovo pero, nadpis njegovoj knjigi nepristojan uslobodih se ja osvojiti, i kao no zadobitim plijenom nakititi čelo knjige moje, u kojoj će se naći kamen pravi velike smutnje, ili ti istinito izkazanje početka i uzroka rastavljenja crkve istočne od zapadne.

Ufam se pako, da ja odgovarajući Meniati, neću uvrijediti ostale nasljednike zakona grčkoga, kako no su Slavonci, Srbi, Bošnjaci i Moskovi. Poljubljena braćo moja! Niste vi niste ni rodom, ni jezikom, ni ćudi Grci, suprot kojima pišem, nego jeste plemeniti list Ilirianske gore. Daleko je to od odluke pera moga, da bih se ja šnjime Grke, koji vas zavedoše, a kamo li vas usudio uvrijediti. Spominjam se od one besjede sada, koju sam od njekojih od vas čuo: »Bog ubio onoga, koji nas je rastavio.« Šta radi, vjerujem, da koliko vam je drago jedine vaše duše spasenje, toliko će vam biti drago pravu istinu čuti i razumiti. Počimam dakle od Ignacija carigradskoga Patriarke i Focija, u tom slijedeći Meniatu, ali njih obilatije ispisujući, nego Meniata. Ovu dvojicu, kao no na pridvorju iskazanja moga, dvije ikone pred oči dobrostivih štioca stavljam.

Ivan VIII. i Slavenstvo.

Slavnoga Papu Hadrijana II. naslijedi još slavniji za nas Slavene Ivan VIII. (872—82.) Ivan za predjašnjih Papa bijaše naddjakon rimske crkve, čast onda veoma znamenita u katoličkoj crkvi, kao što je dan danas državni papin tajnik, te je zaisto mogao dobro poznavati okolnosti onih vremena i odnošaje Svete Stolice sa raznim državama.

Burna bijahu ondješnja vremena i pogibeljna toli za crkvu koli za državu »motibus internis et calamitatibus externis funestum et turbolentum«, kako nam Jungmann pripovijeda u svojima »Dissertationes sellectae in historiam Ecclesiasticam“, a Hergenröther nadodava, da sve ove nevolje i raspre »setzen einen organisirenden und leitenden Mittelpunkt voraus und dieser ist sicher nur in dem Papste Johann VIII. zu finden« (Fotius II. Vol. pag. 307).

Ludovik car rimski bijaše umro bez muškoga odrasloga nasljednika; kraljevi francuski i njemački otimahu se o carsku krunu; Saraceni navalili na Italiju, Normani na Francusku; od Grka bijaše se bojati, da će se otcijepiti od crkve katoličke, u istom Rimu podigoše se jake i pogibeljne stranke, te su prijetile slobodi papinoj; u Njemačkoj veliki nutrnji nemir. S toga Ivan u ovijem neprilikama videći, da je svuda na zapadu prevladao nered i tjeskoba, obrati svu svoju pažnju na istok, poimence na mlado i moćno Slavensko pleme. Nu pošto Slaveni glede crkve potpadahu dijelom pod bizantinsku vlast, a dijelom pod njemačku, a glede države takodjer ne bijahu neodvisni, Ivan, čovjek veoma vješt politici, zamisli podignuti toli crkveno koli politički neodvisnu od Nijemaca i od Grka Slavensku državu kao polugu, o koju mogla bi se nasloniti crkva katolička u svakoj pogibelji, prijetećoj joj na zapadu, što baš onda bijaše.

Za ovo veliko i znamenito djelo Ivan, netom stupi na Papinsku stolicu, stade neumorno raditi, te pošalje svoga poklisara Pavla

biskupa Jakinskoga k Ludoviku, kralju Njemačke, da ga skloni, neka u naprijed ne uznemiruje Slavene i nek im se ne nameće gospodarom.

Da mu to što uspješnije ispade Ivan zamisli potvrditi Slavenima njihov narodni jezik u službi Božjoj, uveden još od Hadrijana II., te tako čvršće k sebi ih prikučiti, pošto Slaveni kao ostali istočnjaci bijahu navikli vidit u rimskoj crkvi tudjina i privida neprijatelja svojem narodu i jeziku.

Velike se tome pojaviše protivštine, a najviše ih pravljahu knezovi i biskupi njemački, koji su se bojali, da će se staroslovenskom službom Božjom izobraziti narod, otresti se njihova jarma, te da ne će više dobivati od Slavena harača i desetine. Taj bijaše ponajglavniji razlog, da oni optužiše Metoda kralju njemačkome Ludoviku, da je Metod tudjinac zauzeo njihovu vlast, da službu Božju vrši u varvarskom Slavenskom jeziku dosele neobičnomu, da je smutljivac; a Papi suviše, da uči nauk protivan crkvi katoličkoj, osobito o proishodjenju Duha Svetoga, e da bi ga ovaj zbacio i tako oni opet zavladali nemilo zemljom i gospodarili po svojoj volji neukim pukom.

Kralj Ludovik namah o tom obavijesti Papu, a ovaj premda se ne osvrne na prvu tužbu, da je naime Metod zauzeo jurisdikciju njemačkim biskupima, a naročito prvostolniku Salzburškomu, jer to bijaše Metod postigao još od Hadrijana II., ipak drugim lažnim glasovima povjerova i zabrani narodni jezik u Božjoj službi (Hergenröther-Fotius II Vol. pag. 618). U svom pismu na Metoda poslano mu po Pavlu, biskupu Jakinskomu, dneva 4. lipnja 879. kaže »audivimus quod non ea quae Sancta Rom... Eccl... itd.... unde litteris nostris per Paulum Episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus ne in slavina lingua sacra missarum sollemnia celebrares... itd.« Sa svim tim ne htjede ga osuditi prije nego ga bijaše čuo, te mu u istoj knjizi piše da dodje u Rim »ut ex ore tuo audiamus et cognoscamus, utrum sic teneas et sic praedices...« (Ginzel pag. 58 N. 3.; Boczak pag. 39 et seqq. Erben; Regesta Bohemiae I. pag. 17 navadja ovo pismo kako ga je Palacky u »tabularia Vaticana« prepisao).

Metod posluša vrhovnoga glavara crkvenoga i uputi se u Rim. Tu se opravda od svih optužaba svojih neprijatelja. Papa ga primi veličanstveno, upozna njegovu nevinost, imenova ga dapače prvim

nadbiskupom slavenskim, odvisnim od samoga pape i naredi, da mu se u slavenskim zemljama svi pokoravaju kano pravomu i jedinomu svomu glavaru. Dopusti staroslavensku službu Božju neograničeno Slavenima, te sve ovo potvrdjuje u svomu pismu mjeseca lipnja Uroka XIII. na kneza Svatopluka, gdje kaže: »litteras Slavonicas quibus Deo laudes debite resonant, iure laudamus et in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et opera enarrentur, iubemur, nec sanae fidei ac doctrinae aliquid obstat sive Missas in eadem slavonica lingua canere sive lectiones divinas N et V. F. aut alia horarum officia omnia psallere.« Koliko je pak Ivan ljubio Slavenski rod vidi se otale, što Svatopluka u istoj poslanici nazivlje »unicum filium, quem amore ingenti amplectimur, assiduis precibus Omnipotenti te Domino comendare studemus«. O njegovim podanicima piše: »paternitatis nostrae graemio veluti oves Domini nobis comissas recipimus vitaeque pabulo clementer nutrire optamus«, Metoda pako zove »venerabilem Archiepiscopum vestrum et confratrem nostrum«, podjeljuje mu sve oblasti i priznaje ga pravednim, te ovako slijedi: »veluti proprium pastorem ut digno honore et reverentia, laetaque mente recipiatis iubemur... ei privilegia cofirmamus et in perpetuum omnium negotiorum Ecclesiasticorum curam habeat ipse et dispenset«. (Ginzel pag. 59 et seqq.; Harduin, Acta Concil. Tom. VI. p. I edit. Paris. 1714 col. 85 et seqq.; Erben, Regesta Bohemiae de c. p. 17 et seqq)

Kada pako biskupi njemački, razdraženi radi tih sloboština podijeljenih Slavenskomu narodu, nemilo proganjahu Metoda i zatvoriše ga, ovaj napisa list Ivanu, gdje mu se tuži na njemačke biskupe. Ova se poslanica na žalost nije sačuvala, ali se iz odgovora papina poznaje njezin sadržaj. Ivan kano prijatelj odvrati mu listom dneva 23. ožujka 881. veoma po njega prijaznim (Stožernik Bartolini, Sveti Ciril i Metod, povjesne crte, prevod Danilov pag. 87). U listu tješi ga da kršćanski pretrpi te muke »ut de labore tui certaminis Domino nostro Jesu Christo fructum afferas abundantem et gratia ejus remuneratus mercedem recipias competentem, quia si Deus est pro te, nemo esse poterit contra te.« Suviše da ne bi

Metod posumnjao o kakvoj papinoj prevari piše mu Ivan: »te orthodoxae fidei cultorem strenuum existere contemplamus, ...neque aliae litterae nostrae ad eum (t. j. Svatopluku) directae sunt, neque Episcopo illi (t. j. Vikingu) palam aut secreto aliud faciendum iniunximus et aliud a te peragendum decrevimus...« (Ginzel pag. 62 N. 6.; Erben, Regesta Bohemiae I. 18 et seqq.; Boczek l. c. pag. 44, seqq.). Biskupima, koji su ga proganjali, zagrozi se, da će im zabraniti obavljati službu božju, budu li nadalje postupali toli nedostojno s Metodom.

Vrijedne su da se pročitaju poslanice Ivanove, naročito one upravljene Hemeriku biskupu Pasavskomu i Anonu biskupu Frisinskomu. Ovdje dosta nam je znati početak ovih dviju poslanica, da prosudimo ljubav veliku Ivanovu prama Metodu (Starine, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija umjetnosti i znanosti, knjiga XII., u Zagrebu 1880.) Prvo pismo Hemeriku počimlje: »ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrymarum, ut profeta Jeremias, sufficere credamus. Cujus enim ut non dicamus Episcopi, saecularis eius, quin immo tyranni, sevitiam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non trascendit? ... itd.« (Starine l. c. pag. 214 N. 6). Drugo pismo Anonu: »Audacia tua et praesumptio non solum nubes sed et ipsos coelos transcendit. Usurpasti enim ... itd.« (Starine l. c. pag. 215 N. 7). Suviše kralju Ludoviku piše, da se ovaj zauzme, neka Metod bude namah pušten na slobodu i naláže svomu poslaniku Pavlu, nek revno obrani Metoda pred kraljem (Starine l. c. pag. 213 N. 4 et 5) Metodu pako piše dnevom 23. ožujka 881. o njegovu pomoćniku Vikingu, da će: »illius pertinaciam iudicii nostri sententiae corripere non ommittimus.« (Ginzel pag. 62 N. 6.; Boczek l. c. pag. 44 et seqq.; Erben, Regesta Bohemiae I, 18 et seqq.). Premda je Ivan, kako vidismo, nastojao iz petnih žila, da svoju veliku zamisao izvede, te je i o tomu neumorno radio, ipak oni, koji su morali najviše š njim za to se postarati, okrenuše drugim putem, te pokvariše cijelu tu plemenitu Ivanovu zamisao. Megju tima najglavniji bio je isti knez Svatopluk.

Tako i ovdje susretamo dva obična i to najveća neprijatelja slavenskih naroda: njihovu neslogu i njihovu neodlučnost. Svatopluk bijaše jak vladar. Njegova je država zapremala ne samo da-

našnju markgrofiju Moravsku, nego još i druge zemlje, poimence svu sjeverozapadnu Ugarsku, gdje no danas živu Slovaci, te je dopirala do Dunava i preko njega, a Češka, Lužica i dio Slezke priznavali su njegovu vrhovnu vlast. Sa svim tim bijaše neodlučan i prevrtljiv vladar, kako dobro opaža Klaić u svojoj Povjesti str. 61 br. 7. Dao se je uputiti od Nijemaca, tih njegovih i njegova naroda dušmana, s kojima je opet stao prijateljevati, da jednu latinsku biskupiju osnuje. Zamoli dakle Papu Ivana, neka mu dopusti, da u kneževoj crkvici uzmogne se pjevati misa latinska, jer je cijenio, da njegov jezik nije još dorastao, da se takmi s grčkim i latinskim. S toga ga se je i sramio (lijepa ti Slavena i to još vladara!) Zamoli suviše Ivana, da mu dade latinsku biskupiju u Njitri, a za nju predloži Nijemca Vikinga, čovjeka slaba i velikog njemačkog ulizavca. Papa pristade na to, ali uz uvjet, da Viking bude u svemu odvisan od Metoda svoga nadbiskupa i zakonitoga starješine. (Ginzel pag. 59 et sqq.; Hergenröther op. c. Vol. II. pag. 625). Ovaj nesavjesni Viking bijaše kašnje najljući protivnik Metodijev. On je skupa sa ostalim njemačkim svećenstvom kod Svatopluka neprestano tužakao Metoda i druge slavenske svećenike, tako da o njem isti Nijemac, učeni Hergenröther kaže: »der ehrgeizige, auch von Deutschen ungünstig geschilderte Vicking hat die Aufregung zur Erhöhung des eigenen Ansehens gegen den Erzbischof, dem er Gehorsam hatte geloben müssen, benützt« (Fotius II Vol. pag. 625). Po smrti Metodovoj, kad ovaj slavni zagovornik Ivanovih zamisli nije više mogao obraniti svoj narod, svoj jezik od dušmanskih nasrtaja, a neprijatelji Slavenski bijahu zauzeli premah kod Svatopluka, uspije im napokon Metodova nasljednika Gorazda s njegovom družinom protjerati iz kneževe države i uništiti sve blago djelovanje Metodovo. Tako stranom uplivom tudjinaca, na ime njemačkih knezova i biskupa, stranom neodlučnom politikom Slavenskih vodja propade plemenita namjera Ivanova. Protivnici slavenskoga naroda znali su dobro, da im najviše, a možemo reć jedino smeta staroslovenski jezik u crkvi. S toga su ga najprije odalečili. Malo zatim Nijemci poplaviše Svatoplukovu državu ne samo crkveno nego i politički i tako pomoću Magjara uništiše prostranu jednoć i jaku Moravsku.

U ovim kratkim povjesnim crticama vidimo to više potvrgjenu onu istinu, da su rimski pape ljubili Slavenske narode i želil

toli materijalno koli duševno podignuti i usrećiti ih. S druge strane opažamo mržnju tudjinaca na tu dragocjenu povlasticu Slavena, naime na njihov narodni jezik kano bogoslužbeni jezik u crkvi. Kako danas tako im je uvijek bio trn u oku i nijesu se umirili, niti će, dokle god ne budu vidjeli, da je sasvim iščeznuo. Mi se ipak uzdamo u Božju pomoć, u papinu naklonost i u našu odlučnost, da će se ta povlastica uzdržati za naš narod, pred kojim osvanuti će čim prije zora bolje budućnosti.

M. kanonik **Bodulić.**

Njeki prostiji prigovori proti papi i odgovor na njih.

Doista je nješto vrlo čudna, ali ipak je nepobitna istina, što su nam ju posvjedočili svi vjekovi od početka crkve Kristove, pa sve do danas, da sve naime, što samo odiše mržnjom na crkvu pravu, crkvu Božju, prem inače pocijepano i megjusobno krvno zavagjeno, ipak je u jednom združeno i u jedno kolo složeno, a to je: u zajedničkom napadanju na crkvu Kristovu. Tko pako ne vidi, da su u tom prvi udarci i najžešći nasrtaji namijenjeni predstavniku te njima toli omražene crkve, tog pravog »trna u njihovu oku«, naime: papi. Pa kako je ta mržnja na svetu našu crkvu a osobito na njezina poglavara papu ponješto okužila svojim dahom i niže pučanstvo eto i u našoj zemlji, to sada već i ovdje kod nas kojekakve prigovore proti našoj katoličkoj vjeri, a osobito proti papi iznose prostiji ljudi.

Prigovori su ti, u sebi posve prosti, a jedan je gotovo nikakav, te se i malo izobraženijem već čovjeku čini smiješnim. Nu prostom našem čovjeku ti prigovori nisu baš smiješni, jer se inače ne bi toliko ponavljali. Da pako nije od male baš važnosti i ovake, prem proste prigovore prostih ljudi oprovrći, to si može svak misliti, koji ikako poznaje naš prosti svijet. On bo sudi, da li je čija vjera prava ili kriva jedino po vanjskim znacima, te i jedan samo nesuglas, dakako kako si on to umišljava, već je dosta, da ti je vjera kriva, a to osobito, ako već i od prije ima kakovu kivnju na nju. S toga mu valja prosto, nu jasno i ako je to moguće argumentom »ad hominem« izbiti iz glave one predsude, kojih je i onako naš narod pun. Dokle se god dakle našem čovjeku to ne izbije iz glave, uzalud je sve pripovijedanje i svako prodikovanje, jer sve će samo biti: »glas u pustinji« i više ništa.

Sada pako, da se prijegje na samu stvar i da se uzmu u pretres dva najobičnija od puka prigovora, naime: kako katolici mogu svoga papu zvati »svetim«, i onda: kako oni mogu vjerovati, da je njihov papa »nepogrješiv«.

Upusti li se čovjek u samo malo podulji govor sa bratom

ırišćaninom, to će ti domala govor prijeći na vjeru i eᵛo ti odmah uće prigovora, a osobito proti papi, koji ga vazda prate kano ɩakav »perpetuum epiteton ornans«. Odmah bo ćeš čuti od prostog ɩrata hrišćana, kako će ti izmegju ostaloga i to reći: »Meni nikako ne može pod kapu, kako vi katolici možete svoga papu jošte iva nazivati »svetim«. Tà je li on samo čovjek i živi li on na ɩvoj zemlji, aja bôme! nema tude ni govora o svetinji. Tà molim e, čovjek je čovjek, danas vaki sutra naki, kako već koji vjetar dune. S toga istom kada čovjek umre, onda se vidi, da li je svet li proklet, a prije smrti ništa. Pa kada vi katolici svoga papu ovete blaženim, svetim i ne znam sve kakvim, gdje mu je njegova vetinja, kamo mu njegovi svetački znakovi, da svi znadu, da je vet?« Ovako naš brat hrišćanin, a mi ćemo njemu ovako: »Ja nislim, da se tomu ne može ništa prigovarati, ako mi katolici ɩvoga papu zovemo »svetim«, to bo nije nipošto kakvo zlo ili grjeɩota, niti je to kakav hrgjav običaj živa čovjeka »svetim« zvati. najder naime, da su i sami sveti apostoli tako radili u početku ršćanstva, »svetima« su naime nazivali ne samo sveštenike, ili piskope, nè, velim, samo te, nego sve kršćane i seljane i gragjane ez razlike. A valjda misliš, da su svi bili zbilja „sveti«? Mučno. Bilo ih je istina mogo »svetih«, nu da su svi do jednoga bili taki, o je ipak teško vjerovati. A eto vidi, sveti su apostoli ipak sve ršćane bez razlike »svetima« zvali. A zar ćeš reći, da su možda lo uradili, ili da je to bio kod njih hrgjav običaj? Bože sačuvaj svetim apostolima tako što i pomisliti! A ja sada mislim, da i ıi katolici možemo posve pravo svoga papu zvati »svetim«, koji ije kakav obični i prosti čovjek, kano što su bili prvi prosti kršani, koji su bili živi ljudi i na ovoj zemlji živjeli; pa eto njih u ipak sveti apostoli nazivali »svetima«. Velim, dakle, da i mi atolici možemo zvati »svetim« svoga papu, koji nije prosti čovjek, ego sveštenik, dà i više, episkop; još više, arhiepiskop; opet više, atrijarha; da više nego i patrijarha, on bo je patrijarha nad parijarhama, glavar nad glavarima. On je da jednom riječju kažem, lavar svih katolika po vasijonom svijetu, a kojih nije baš tako ıalo. kano što ti možda misliš. Jer imade svih katolika, a razauti su po cijelom svijetu po svim carevinama i kraljevinama, miliš valjda hiljadu, nè, već trista puta hiljadu hiljada. Pa kada vi oliko, baš prigovarate katolicima, što papu zovu »svetim« i kad am je to već trn u oku, pogledajmo sada, kako je kod vas hriš-

ćana. Zar ne, da vi svakog svojeg vladiku i metropolitu, da i ne govorimo o carigradskom patrijarhu ili ruskoj sinodi, zovete: »preosveštenim«? ovo je pako isto, što i naša riječ »presveti«, te je po tom dakle kako i sam vidiš nešto više, nego li sama riječ »sveti«, A eto mi katolici ne prigovaramo vama hrišćanima, što vi ne jednoga čovjeka, recimo carigradskog patrijara zovete »svetim«, nego svakog svojeg vladiku i metropolitu zovete ne samo »svetim«, kano što to mi nazivljemo papu, nego čak »presvetim«, premda je eto svaki od njih živ čovjek, te premda se ni na jednom ne vidi kakova osobita svetinja, niti se opažaju kakovi svetački znaci. Kojim dakle pravom mogu braća hrišćani štogod katolicima prigovarati u tom, kada i oni to isto čine i još više. Nu pustimo to u miru i pogledajmo dalje i vidjeti ćemo, da katolici mogu posve pravo papu zvati »svetim«. Sav je kršćanski svijet pape nazivao »svetima« i to sve pape od sv. apostola Petra pa do današnjega, a ima ih svih 258, akoprem i nisu svi proglašeni svecima, premda ih je opet oko 83, koji su to zbilja, a izmedju ovih oko 74 pape časti i vaša crkva kao svetitelje u svojoj liturgiji. Pape su, da nastavim dalje, svi i Grci i Latini i svi narodi »svetima« nazivali. Pape su jednako »svetima« nazivali i latinski episkopi kano i grčki metropoliti, dà i sami carigradski patrijare, kada su god s papom imali posla, uvijek su ga zvali, ne samo »svetim«, nego »presvetim« i »preblaženim« ocem. Pa isti vaš veliki Focije, koji je početnik vaše vjere, zvao je u svojoj knjizi papi Nikoli, papu »presvetim«. Ovako su pape zvali i carevi i kraljevi i grčki i latinski i drugih naroda, kada su god samo s papom imali kakva posla; ovako su pape zvali i veliki i slavni ljudi kano i prosta čeljad, ovako su pape zvali i ljudi pojedinci kano i čitavi sveti vaseljenski sabori. A ovako ne samo da su njegda pape zvali, nego i danas isto tako zovu, i to i prosti ljudi kao i veliki, pa bili oni koje mu drago vjere ili zakona, naroda ili plemena. Eto dakle vidio si, zašto mi svog papu zovemo »svetim«, to je naime običaj već od najstarijih vremena kršćanske vjere, a ja mislim, da takav običaj beli ne može biti hrgjavim, kada su se toga običaja držali i sami sveti oci i vaseljenski sabori, koji su svakako bili ipak pametniji od onih, koji tomu štogod prigovaraju. A pomisli, da i dan danas ima mnogo takovih slučaja, da evo samo jedan navedem: zar ne, da se danas i malo odličnijem čovjeku rekne gospodin, a zašto, valjda što je roda gospodskog, nipošto. Ta ima ih

toliko, koji su seljačkog roda te zanatlijskog, a zašto dakle ih zovemo gospoda, tà obično zbog svojih časti i službe, što ih obnašaju. Tako nešto slična je i kod naših papa. A ipak da vidiš, zašto je upravo takav običaj nastao i da nije nastao samo slijepo slučajno i zašto ga se i danas katolici, a i drugi, izim najljućih protivnika drže, čuj: Svi su kršćani to vazda dobro znali i posve o tom bili osvjedočeni, da je Hrist, prije nego je sa ovog svijeta uzašao na nebo, ostavio sv. Petra, da on bude mjesto samog Hrista ovdje na zemlji poglavarom svih kršćana po svem širokom svijetu. Nu kako znamo, sveti Petar nije mogao vazda živjeti, nego je i on umro, a mjesto njega je morao doći tko drugi i primiti na se njegovo poglavarstvo nad svim kršćanima i na ovoga je onda prešla sva ona čast i vlast, koju je sv. Petar imao. Oni pako poglavari nad kršćanima i nasljednici sv. Petra jesu pape. Kršćani su dakle, znajući, da su pape pravi nasljednici sv. Petra, a po tom, da su na mjestu samoga Boga Hrista i da u ime njegovo zapovijedaju i da su oni najviše starješine iza Boga, najveću su im čast i štovanje vazda iskazivali sa njihovog tog najvišeg dostojanstva i časti i sa najsvetije te njihove službe, na ime mjesto samog Hrista kršćanima upravljati, zvali su pape »svetima«.

Eto dakle, sada smo s tim tvojim prigovorom na čistu, i ja mislim iz svega, što je dosele rečeno, može čovjek jasno uvidjeti, da u tom katolicima ne treba ništa prigovarati, ako oni papu zovu »svetim«.

Ako se je svršio jedan prigovor, to odmah mora slijediti i drugi, koji je pravi »Ahiles« prigovora svim inovjercima, a to je: »o papinoj nepogrješivosti.« Jesi li dakle sretno odbio prvi prigovor, to će ti sada brat hrišćanin iznijeti svoj najteži i posljednji prigovor, te će ti ovako kazati: »To barem nama hrišćanima ne mogu katolici reći, da i mi velimo ili vjerujemo, da je koji naš vladika ili metropolit ili itko od ljudi nepogrješiv, kano što to katolici vele i vjeruju o svom papi. Bože sačuvaj tako što i pomisliti! Tà jedini je Bog na nebu nepogrješiv i više nitko, a kamo li pusti čovjek. A osim toga sam čuo, gdje i samo sv. pismo veli: »I najpravedniji čevjek sedam puta na dan pogriješi.« A katolici ipak sve govore, da njihov papa ne može pogriješiti, da je on sam nepogrješiv, makar da i sv. jevangjelje još veli: »Ako tko veli, da grijeha ne ima, u tome ne ima istine.« A evo katolici, koji se ponose, da je njihova sama vjera prava, uvijek govore, da je njihov

papa nepogriješiv.« Tako po prilici naš brat hrišćanin, a mi ćemo njemu odvratiti ovako: »Istina je, što si god rekao, da je na ime jedini Bog na nebu nepogrješiv i to upravo u svačem, te ne može ni prevariti ni prevaren biti. Istina je, da i sv. pismo i sv. evangjelje veli, što si prije rekao, istina je nadalje, da pusti čovjek ne može biti nepogrješivim, nu papa, o kojem si već prije nešto čuo, jest nepogriješiv i to ne u svačem, nego samo u jednom jedinom, nu ovo baš mnogi ne će, a mnogi i ne mogu da razumiju, nego to posve krivo tumače, pa odatle onda dakako toliki prigovori proti katolicima i njihovom papi. Da pako nepogrješivost papinu ne shvaćaš samo ti krivo, nego i mnogi drugi, pa i pismeni dà i učeni upravo ljudi, čuj što ću ti sada pripovjediti, a znaj, da je dogodjaj posve istinit. Prije podosta godina došao je bogati neki trgovac papi, što je pred današnjim papom živio i to baš kada je proglašena ta istina katoličke vjere, da je papa nepogrješiv. Taj trgovac dakle dogje papi noseć sa sobom punu kutiju alemova i drugog dragog kamenja, nu pazi, ne pravog dragog kamenja, nego od srče nješto načinjenog, te je tako već i mnoge druge bio prevario. Ele taj trgovac unigje papi u njegove dvore i donese mu punu kutiju tih krivih alemova, koje je on za skupe samo pare prodavao, kao da su to tobože samo pravi alemi. A znaš li, šta si je on mislio prije nego li je te krive svoje dragulje pred papu ponio, da ih papa nekoliko kupi: on je u sebi mislio, sada ću s ovim krivim draguljima, koji su baš umjetnički i majstorski načinjeni pred katoličkog papu, pa ću vidjeti, je li i zbilja »nepogrješiv«, kako to katolici sada svukud bubaju, pa ako bude papa nepogrješiv to će on odmah prepoznati krive dragulje, ako li pako ne bude nepogrješiv, to ću i njega kao i stotinu drugih prevariti, a ako ga sretno prevarim, alaj ću se onda slatko katolicima u brk nasmijati. Kako smislio, tako i učinio. On unigje u papinu sobu i otvorivši kutiju s tim svojim krivim dragim kamenjem, ponudi papi neka ih nekoliko uzme, hvaleći ih, da su to najljepši dragulji i da si je on nabavio iz daleke zemlje preko mora. Papi se zbilja svidješe ti alemovi i misleći, da su to pravi alemovi, kupi ih nekoliko za skupe pare. Tko je sada veseliji od toga trgovca! nije njemu toliko stalo do para, što ih je dobio, koliko do toga što je on papu prevario, te tim svemu svijetu pokazao, da nije istina, što katolici govore, da je njihov papa nepogrješiv. Jedva dakle, što je izbio iz papinog dvora, odmah stade kô pomaman vikati: »nije

papa nepogrješiv, evo ja sam ga sada prevario.« Šta ćeš ti sada na to, brate hrišćanine, zar ne da ćeš mu reći: »Aferim junačo! švala ti, kad si takav majstor!« Nu polako, da ti veselje ne prisjedne. Znaš li, šta je drugi svijet tada radio? Kad je taj trgovac kao pomaman na sve strane galamio, svijet mu se je u brk onako smijao. A zašto, reći ćeš mi, zar nije papu prevario i jasno pokazao, da nije nepogrješiv? On je istina papu prevario, ali tim ni najmanje nije pokazao, da papa nije nepogrješiv, jer ne stoji u tom papina nepogrješivost, da on zna u trgovini odmah razabrati dobru robu od hrgjave, to je vještina trgovaca, koji se time bave, a ne pape, koji je vazda u svom dvoru. Ni u tom ne stoji papina nepogrješivost, da on ne može sagriješiti, tà nije ni on angjeo, te posve pravo veli sv. pismo, da i najpravedniji čovjek na dan do sedam puta pogriješi, pa i papa dakle pogriješi, i on može pogriješiti sedam a i više puta, nè na dan, nego i u jednom satu, pa i sam je sveti Petar više puta pogriješio, a kako ne će onda papa? Pa zato istinito veli sv. jevangjelje: »tko veli, da grijeha ne ima, u tom nije istine.« Ni u tom nadalje ne stoji papina nepogrješivost, da on znade kakva će recimo biti vremena, pa da rekne ovako će ili onako će biti vrijeme, a kad tamo ono drukčije; u tome je mnogo vještiji prosti svijet, nego li i pismeni ljudi, pa nego i papa, jer nije to njegov posao, pa dakako u tome se onda može vrlo lahko prevariti. U čem je dakle papa nepogrješiv? Eto čuj: Papa je samo onda nepogrješiv, k a d a o n k a o u č i t e l j s v i h k r š ć a n a u č i š t o g o d k r š ć a n e, ali ne kada što mu drago uči, jer onda nije nipošto nepogrješivim, nego samo onda je nepogrješiv, kada on kao učitelj svih kršćana uči upravice sve kršćane ili pako što vrijedi za sve kršćane, nešto, što s p a d a n a v j e r u, n a ć u d o r e d n o s t i u svem je onom još on nepogrješiv, što upravice spada na vjeru i na ćudorednost, te i u onom, što ako i ne ide upravice na vjeru i ćudorednost, a to svakako mora na neki način zasijecati u vjeru i ćudorednost. Eto dakle u tom stoji nepogrješivost pape, što mi katolici vjerujemo i moramo vjerovati kao i svaku drugu svetu kršćansku istinu. Ali možda ćeš mi sada reći, »pa gdje to stoji u svetom pismu, da je papa nepogrješiv, to ne vele ni sveti oci, ui vaseljenski sv. sabori.« Šta? Ti veliš, da to ne stoji u sv. pismu! To upravo stoji u sv. pismu, nu ne tako jasnim riječima, da bi svaki od prva mogao to viditi, jer kako si valjda čuo, sv. pismo nije baš tako lako razumjeti, kao drugu koju

knjigu. To su nadalje vjerovali i učili i sami sv. vaseljenski sabori, koje vi kao i mi najveéma častimo i štujemo, i ono, što su oni odredili, mi vjerujemo; a svak znade i vjeruje, da sv. vaseljenski sabori nijesu mogli u vjeri pogriješiti, jer je njima upravljao sam Duh sveti, te po tom i ono, što su oni učili, mora biti pravo i živa istina. A evo, i ovo su, na ime, da je papa nepogrješiv, učili ti sv. vaseljenski sabori, nu predugo bi bilo navagjati ovdje njihove riječi, koje se u ostalom moraju dobro razumjeti i protumačiti, te ćemo ih sada ispustiti, a dosta ti budi da znaš, da su to oni učili. Dakle papa je zbilja nepogrješiv, kako su to učili i sveti sabori, a iz toga možeš vidjeti, da katolici ne vjeruju svake trice, nego ono samo, što je i zbilja sveti i Božji nauk. Nadalje, da je papa nepogrješiv, to su učili i sv. oci i grčki i latinski, pa i sami vaši veliki svetitelji: Atanasije Veliki, koji veli u svom listu papi Felixu ovako: »Ti si t. j. papa, sudac za sve bludnje, koje crkvu Božju napastuju i pustoše; ti si učitelj pravoga nauka i čiste nepokvarene vjere.« Slično veli i sv. Basilije Veliki i sv. Ivan Zlatousnik. Kada su dakle i ti sveti oci i veliki učitelji vaše i naše crkve vazda govorili i vjerovali, da je papa nepogrješiv, pa ipak ih vi za to ne korite niti im štogod prigovarate, nego ih najveéma častite, što je i pravo, ne može onda to biti kakva samo katolička izmišljotina, da je papa »nepogrješiv«, nego doista mora to biti sveta i božanska istina, koju su svi prije kršćani i sv. oci i učitelji crkveni i sv. sabori vaseljenski učili i vjerovali, a vjera njihova, kako svi držimo, bila je prava vjera; a eto ta ista njihova vjera je i naša katolička vjera. S toga brate hrišćanine, želiš li najbolje častiti svetitelje vaše crkve, a ti drži istu onu vjeru, koju su i oni držali i koju su držali svi Grci i Rusi i Srbi i drugi naši narodi, dokle god Focije nije prvi digao bunu proti papi i našoj crkvi, i tako onda stvorio novu vjeru, koja više nije vjera velikog Basilija, niti slavnog Atanasija ni velikog Zlatousnika. A hoćeš li imati istu vjeru, kano što su ju imali i ti veliki svetitelji i crkveni učitelji, a ti vjeruj, što su i oni vjerovali, a to je, što mi katolici vjerujemo, to bo je jedina i prava vjera, koju je Hrist na zemlji osnovao, i u toj je jedinoj spas, a ni u jednoj drugoj, jer nijedna druga nije od Hrista, a po tom nije ni prava vjera. Želiš li dakle jednom u raj doći i dušu svoju spasiti, a ti unidji u pravu vjeru, u vjeru Hristovu, u vjeru katoličku.

M.

O časnom Petrovu postu u istočnoj crkvi.

Što je Petrov post, to bi svaki znao kazati, pa da je taj post njeka vrst pokore, ni o tom nitko ne dvoji; nu samu tajnu toga posta, obred njegov, toga još neće svaki shvaćati, kako bi se moralo shvatiti. Zato sam nakanio u kratko razložiti bitne točke ovoga Petrova posta u istočnoj crkvi. Ali prije, nego počmem govoriti o časnom Petrovu postu, spomenuti ću prije tri ostala velika posta u istočnoj crkvi, a ti su: Gospojinski post, u čast Bogorodice od 1. do 14. Augusta; Božićni post u slavu rogjenomu Hristosu od 15. novembra do 24. decembra; Vaskrsnji post prije samog Vaskrsa; napon časni Petrov post od 28. maja do 28. juna.

Sada pako, daj da promotrimo glavne točke toga Petrova posta: Kao što svaki od navedenih velikih postova, tako i časni Petrov post, koji i Quadragezimom zovu, sastoji se iz četiri dijela:

Prvi dio jest vigilia, drugi initium, treći duratio, a četvrti finis jejunii.

Rekosmo dakle, da je prva točka toga posta vigilia jejunii, grčki: *Ἡ ἀπόχρεως τῶν Ἀποστόλων*. To vam je zadnji dan, na koji se smije meso jesti; jest dan u oči samoga posta, kojim se označuje, da je zadnji dan nadošao mesojegju, te se na njem tako zvani „*ἀποχρεύοντες*“ zadnji put udovoljavaju, hraneći se u izobilju mesom. U puku samom nejma ništa vanredna, samo što se na taj dan u velikom broju sjate u grad, da si pribave i nakupuju posnih jestvina.

Sada pako pošto smo se upoznali sa prvom točkom, pregjimo na drugu, a ta je: initium jejunii, što Grk veli: „*Ἀρχὴ τῆς νηστείας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*“ — „početak posta svetih Apostola.“

Njeki tvrde, da se časni Petrov post izuzima od posta ostalih svetih Apostolâ, pa se za to zove napose časni Petrov post, ili narodno Petrivka, — Drugi opet, što je vjerojatnije i dokazima

*

više potkrijepljeno razumijevaju, da je ovaj post namjenjen u slavu svih Apostola, kojih svetkovinu svetkuju zajedno u blagdanu svetoga Petra, poglavice Apostolâ. — Iz samih naziva u raznim jezicima može se razabrati, da im samo ovo potonje odgovara, naime, da je Petrov post u slavu svih Apostola, jerbo Grk veli: ,Ἡ ἀπόχρεως τῶν ἁγίων Ἀποστόλων', a ne samo ,τοῦ Πέτρου'; Rumenac pako isto tvrdi veleći „santiloru Apostoli", a ne samo svetoga Petra.

Pa i meni se ova tvrdnja potonja svigja i čini vjerojatnijom od one prve, jerbo s te strane njihov Petrov post slaže se u nječem s našim postom na čast svetih Apostola. Mi naime postimo u slavu svakoga Apostola napose, a oni u svetkovini svetoga Petra slave spomen svih svetih Apostola; pa zato posteć u slavu sv. Petru, poste i svima drugim Apostolima, a zovu časni Petrov post, jer je Petar glava Apostola. Mi dakle postimo rastreseno, kako već kada pane blagdan kojeg Apostola, a oni ukupno u istom vremenu.

Te je misli i njeki učeni Symeon Thessalac, koji pišući glede toga Gabrijelu Pentapolitancu veli: „Mi imamo posebni razlog, „ἰδίαν ἔννοίαν", da postimo u čast svetih Apostola posteći u slavu sv. Petra, jer je post ustanovljen u slavu svih svetih Apostolâ. Pa to je i najpravednije, jer preko njih mnogo polučismo dobra i blagodati i jer su nam oni bili uzori i učitelji samozataje i pokornosti sve do smrti. Συναπτῶς τῇ νηστείᾳ ἐκείνῃ καὶ τοὺς παραδεδωκότας νηστεύειν Ἀποστόλους τιμῶντες νηστεύομεν. Baš zgodno ovijem časnim postom častimo svete Apostole, od kojih se naučismo postiti«. To su riječi toga Symeona Thessalca, iz kojih se može razabrati, da ovaj časni post Petrov zastupa poste i ostalih svetih Apostolâ i kano takov počima prvim danom poslije blagdana Svijuh svetih, računajuć po kalendaru istočne crkve.

Nadam se, da smo na čistu i sa drugom točkom, a sada promotrimo treću točku časnog Posta, a ta je: duratio jejunii. Grčki kaže se: „Ἡ νηςτεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἡμέραι κά", što bi mi rekli: „Petrova posta tri nedjelje ili 21 dan.« Ali to vrijeme nije stalno niti ga svi istočnjaci jednako obdržavaju, kako to tvrdi učeni Balsamon u odgovoru na jedno pitanje glede te stvari pišući Alexandrijskom patrijaru Marku. Tako on, a spomenuti već Symeon Thessalac uzima taj časni Petrov post od ponedjeljka iza nedjelje Svijuh svetih, koja pada u istočnoj crkvi 28. maja, pa sve do 28. juna, uključno pun mjesec dana. To je njegovo mnijenje.

Ali mnogi drugi drže, da se časni Petrov post ravna po pomičnoj uskrsnoj svetkovini, pa prema tomu bude sad dulji, sad kraći, kako već pane uskrs ranije ili kasnije. Naime Petrov post traje toliko, koliko je dana od uskrsa do 3. maja. Bude li uskrs jako kasno, tada Petrov časni post traje veoma kratko vrijeme. Dakle post taj bude kraći, ako nedjelja svih svetih, koja se ravna po uskrsnoj svetkovini, pane u mjesecu junu; dulji pako, ako pane u mjesecu maju. Uzmemo li eto za primjer najranije vrijeme, u koje može uskrs pasti; ili kako Grk veli, ako uskrs pane „ἐν κατωτάτῳ ὅρῳ“, a to je 22. marta; ê tada od uskrsa do 3. maja broji se 6 nedjelja ili 42 dana i prema tomu časni Petrov post traje puna 42 dana. Uzmemo li pako najkasnije vrijeme, ili ako pane uskrs „ἐν ἀνωτάτῳ ὅρῳ“, a to je 25. aprila, to se časni Petrov post, ili bolje rekuć post u slavu svetih Apostola, znatno pokrati i traje samo 8 dana. Jerbo od 25. Aprila do 3. maja ima 8 dana.

Iste je misli i tvrdnje Isak monach, koji veli: »Toliko traje časni Petrov post, ili post u slavu sv. Apostolâ, koliko se dana računa od uskrsa do 3 maja“. Sada već kako kad pane uskrs, jerbo svaki lako izbroji dneve od uskrsa do 3. maja.

Razna su dakle mnijenja glede toga roka, te se točno pravilo nije da baš odrediti.

Sada pako neka bude o tom dosta, a mi pregjimo na posljednju točku posta, a ta je „finis jejunii“ „Ἡ μνήμη αὐτῶν ἡμέρα δευτέρᾳ; Τέλος τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων νηστείας“ t. j. konac posta sv. Apostola. Zadnji dan ili konac časnog Posta nije sasvim odregjen kano ni početak; nego se i on ravna, kako rekosmo za početak, po pomičnoj uskrsnoj svetkovini i samo gledeć na to može se tačno konac opredijeliti.

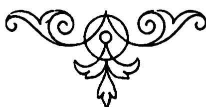
Grko-Melchićani imadu vazda stalan rok od 12 dana za taj časni Petrov post, dočim jedni imaju rok stalan od 16 dana, drugi opet 21 dan.

Zavirimo li u kalendare i liturgične knjige susjednih Ruthenaca, vidjeti ćemo, da se lijepo podudaraju glede Petrova Posta. Nu buduć, da taj časni post pada upravo u vrijeme, kad se jadni težak najviše znoji i pati oko poljskijeh usjeva; to se je nastojalo i tomu pomoći. Što je pokrajinski sabor u Zami god. 1720. započeo, to je Petar Bělanski biskup Leopolski god. 1788 i izveo. On naime u svojoj pastirskoj poslanici od 30. maja 1788. stegnuo je taj dugi rok Petrova posta samo na jedan dan, da se usjevi na poljima mogu

laglje pobrati i ostali posao što bolje urediti. Nu prosti puk slabo se služi tom povlasticom, već vjerno obdržava starinski sveti običaj. Post mu je stvar sveta, pa ga i najtočnije vrši. Ovo je jedan od najglavnijih postova u istočnoj crkvi i nijesam vidio, da se i jedan drugi post zdušnije i savjesnije obavlja do ovoga. Mogu reći, da su nam oni u toj stvari uzorom i svetkovinu poglavice Apostolskog dostojnije i svečanije od nas proslave. Nadam se, da sam pred oči stavio obred i bitne točke časnog Petrova posta, iz kojih se može razabrati, da braća istočnjaci ne zaostaju za nama ni malo glede posta, nego nam dapače i prednjače. Oh, kako bi bilo lijepo, da oni, koji priznavaju Petra za poglavicu Apostola i glavu cjelokupne crkve, da isto tako priznavaju i njegovog nasljednika sv. Oca papu.

Ne preostaje dakle drugo, nego da svojski obdržavamo post, pa da se u postu sjetimo naše braće, ne bi li ih dragi Bog s nama sjedinio, da tako u zajednici slavimo ne samo sv. Petra, nego i svakog njegovog nasljednika na svetoj stolici i priznajemo ga za poglavara cijele crkve, pa tako sjedinjeni slavimo dragog Boga na vijeke vjekovâ.

A.

Iz grčkoga liturgičkoga rječnika

(od Leona Clugneta. Iz francezkoga).

1. *῞Αγια, ων, τὰ.* Svete stvari. Rubrike tom riječju naznačuju takogjer: 1. kruh i vino prije pretvorbe; 2. a i dare posvećene poslije pretvorbe, to jest tijelo i krv Isusa Krista.

2. *Ἁγίασμα, ατος, τὸ.* Posvećena voda; sve, što crkva posvećuje.

3. *Ἁγιασματάριον, ου, τὸ.* Knjiga liturgička, u kojoj se nalaze službe, molitve, blagoslovi, što svećeniku valja imati uvijek pri ruci. To je reć bi jezgra knjige zvane *Εὐχολόγιον.* Znači takodjer posudu, koja može služiti u svrhu, da se u-nju ulije sv. voda. Posude, gdje bi uvijek bilo sv. vode vjernicima na porabu, nema u grčkoj crkvi, kao što je to u zapadnoj crkvi u običaju.

4. *Ἁγιασμός, οῦ, ὁ.* Tom riječju naznačuju se svi obredi, koji se obavljaju, i sve molitve, koje se govore, kada svećenik blagosliva stalnu količinu vode; reći će dakle blagoslov vode. Zove se *ὁ μικρὸς ἁγιασμός* mali blagoslov vode, što se može u svako vrijeme preko godine obaviti. Zove se pak *ὁ μέγας ἁγιασμός* veliki blagoslov vode, što biva uz najsvečaniji obred jedan put samo u godini, i to na bogojavljenje (*Θεοφάνεια*) poslije mise. — Svećenik blagosliva krsnu vodu svaki put, kada god krsti.

5. *Ἁγιαστήρα, ας, ἡ* ili *ἁγιαστήρ, ῆρος, ὁ,* dolazi od riječi *ἁγιάζω* blagosloviti vodu. To je orudje, kojim svećenik uzima sv. vode i njome škropi predmete ili osobe. Isto znači i riječ *ῥάντιστρον* = aspersorium.

6. *῞Αγιος, ου, ὁ; ἁγία, ας, ἡ* svet. *Οἱ ἅγιοι* sveti. *Ὁ ἅγιος μονῆς* ili *τοῦ ναοῦ* svetac kojega samostana ili koje crkve, to jest svetac, pod čijom osobitom zaštitom stoji koji samostan ili koja crkva = patronus vel titularis Ecclesiae. — *῞Αγιος ἑορταζόμενος* ili *ἑορτάσιμος* sveti blagdan. — *Ἡ κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων* nedjelja svih svetih, što je prva nedjelja iza duhova.

7. *῾Αγιοταφίτης, ου, ὁ* dolazi od *ἅγιος τάφος* sveti grob. Reći će ta riječ: redovnici samostana u Jerusalemu. Zovu se tako svi redovnici toga grada, jer se smatra, da svi služe u crkvi sv. groba.

8. *᾿Αγρυπνία, ας, ἡ* bdijenje, nespavanje. To je služba, što se obavlja u noći, što predhodi koju svečanu svetkovinu. A budući da ta služba traje kroz svu noć, to se i zove *παννυχίς* = vigilia.

9. *᾿Αδελφός, οῦ, ὁ* brat. Tako se redovnici kojega samostana medju sobom zovu braća.

10. *᾿Αδελφότης, ἡ* bratimstvo. To je zadruga redovnička, koja živi u kojem samostanu po istim pravilama = congregatio, confraternitas.

11. *῎Αδυτον* nepristupno mjesto za svjetovnjake.

12. *᾿Αετός, οῦ, ὁ* orao. Ploča od mramora, koja je imala sliku orla sa dvije glave *δικέφαλος*. Utvrgjena na pločniku kora služaše ta ploča u svrhu, da naznači mjesto, gdje je valjalo podići carski prijestol. Još ima takovih ploča u nekim crkvama. Odatle proizlaze neke rečenice kao primaknut se sve do glave orlove *ἄχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀετοῦ* = ad aquilam chori. U latinskim obredima tomu je drugi izvor, pa će reći kod ili uz štionac (pult), jer su ti pulti imali često oblik orla.

13. *᾿Αήρ, έρος, ὁ* zrak. Tako se takodjer zove koprena, kojom se pokrivaju kalež i patena; a zove se tako bez sumnje, što se je običavala praviti od lagane mal ne prozračne materije.

14. *Αἴτησις, εως, ἡ* (kod klerika znači molba, goruća prošnja). 1. Dug niz molitava obavljenih od djakona; na svaku takovu molitvu narod odgovara: *Παράσχου Κύριε.* Tako se zove, jer se svako zazivanje svršava riječmi: *παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.* Dvostruka je *αἴτησις*: obadvje se obavljaju kod sv. mise, jedna prije a druga poslje kanona. Te su molitve vrlo nalik na *συναπτή* i na *ἐκτενής* = litanije. — 2. Niz molitava u opće. *Αἱ αἰτήσεις τῆς Εκτενοῦς* zazivanja (molitve) litanijska, zvana *ἐκτενής*.

15. *᾿Ακάθιστος, ου, ἡ* (od *α* priv. i *καθίζω* sjesti). *῾Η ᾿Ακάθιστος ὕμνος* ili naprosto *ἡ ᾿Ακάθιστος*, pjesma, za koje se ne sjedi, kad se pjeva. Tako se zove takodjer oficij bl. dj. Marije, koji se stojeć pjeva u subotu u jutro od pete korizmene nedjelje, da se dozove u pamet pobjeda održana za vladanja Heraklija od Grka proti Avarom, koji su na Carigrad bili navalili, pobjeda, koja se je pripisivala zaštiti bl. dj. Marije. Glavne sastojine toga oficija jesu: jedan *κοντάκιον*, dvadeset i četiri *οἶκοι* i jedan *κανών*.

16. *Ἀκίνητος, ος, ον* (kod klas. nepokretan, nepomičan). *'κίνητος ἑορτή* blagdan nepomičan.

17. *Ἀκολουθία, ας, ἡ* (kod klas. posljedica, red, naravna sveza vari). 1. Propisani red vanjskih čina, po kojima se vanjsko što-uje vjersko obavlja = obred. — 2. Poredanje psalama, čitanja, esama itd., što sačinjavaju ure kanoničke, to jest skup molitava, kojih se jedne za drugima obavljaju u stalne ure preko dana u noći.

18. *Ἀκροστιχίς, ίδος, ἡ.* 1. Poredak početnih slova kod tro-rija kojega kanona (*κανών*), usljed kojega poredka ta slova, po-avljena jedna za drugima, predstavljaju alfabet ili kakovo ime ili ju frazu. Prema tomu ima akrostiha alfabetičnih ili imenih ili kovih, koji nešto tumače; kad i kad su povratni. I kad i kad utječe samo na početna slova kod troparija, nego i na njihove avne odsjeke. — 2. Riječ ili fraza, od koje svako slovo je ujedno početno slovo kod kojega troparija kojega kanona.

19. *Ἀκροτελεύταιον* ili *Ἀκροτελεύτιον, ου, τὸ* (kod klas. konac jega versa). 1. Zadnje riječi koje pjesme, koje opetuju svi pje-či ili svi vjernici zajedno, pošto ih je jedan pjevač prije sam lo) pjevao. 2. Kada se iza prve polovice od S l a v a O c u, to t kada se iza riječi *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι* lava Ocu i Sinu i Duhu svetomu) mora pjevati troparij, onda taj zove *δοξαστικόν*, a kad ga nema, onda ga nadomiještaju dnje riječi troparija, što se pjevaju neposredno prije doksologije, jest što se pjevaju prije Slava Ocu i Sinu i Duhu svetomu. Te dnje riječi tako pjevane zovu se onda *ἀκροτελεύταιον*.

20. *Ἀλάβαστρον, ου, τὸ* (kod klas. posuda od alabastra, po-da za pohranu fine uljne masti). Posuda od kristala ili od koje agocjene rude za pohranu sv. krizme *τὸ ἅγιον Μύρον.* Kad i kad zove *βικίον* = ampulla.

21. *Ἄλειπτρον, ου, τὸ* (kod klas. posuda za pomast). Instru-enat, koji se sastoji od štapića, na čijem rtu je utvrdjeno nešto muka. Svećenik se tim služi u svrhu, da pomaže čelo vjernikom to uljem uzetim iz koje od svjetiljaka, što gore pred svetim kama.

22. *Ἀλληλούϊα* (hebrejska riječ znači: h v a l i t e B o g a). lleluja. To je usklik veselja ili zahvalnosti. Često se tom riječju iže u grčkoj liturgiji. Na L a u d e s (hvalu), *Ὄρθρος* poslije mo-ve (kolekte) *συναπτή,* što slijedi iza *ἐξάψαλμος* pjeva se obično

ovaj vers: *Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν* etc.; ali u neke dane, kao na primjer u korizmi, stavlja se taj vers u mjesto alleluja. A budući da u te dane ima i drugih modifikacija u oficiju, rubrike, koje ih naznačuju, počimaju ovako: *εἰ ἔστιν ἀλληλούϊα* = ako je alleluja.

23. *Ἀλληλουϊάριον, ου, τὸ* vidi *Προκείμενον*.

24. *Ἀλφάβητος, ου, ὁ* (alfabet). *Τροπάρια κατὰ ἀλφάβητον*, tropariji alfabetični, od kojih početna slova tako slijede po redu, kako su poredana u alfabetu.

25. *Ἄμβων, ωνος, ὁ* (kod klas. uzvišeno mjesto, prikrajak, estrada). Besjedionica (propovjedaonica), odakle se čitalo evangjelje i sabranim vjernicima propovijedalo. Postavlja se propovjedaonica obično prama sredini crkve, sa strane lijeve ili sjeverne. U nekim crkvama bijahu dvje postavljene jedna napram drugoj = pulpitum, ambon.

26. *Ἄμφιον, ου, τὸ* (klas. odjeća, kabanica). 1. *Τὰ ἱερὰ ἄμφια* svete odjeće. Vidi *στολή*. — 2. Platno, kojim se oltar pokriva. Vidi *ὕφασμα, κατασάρκιον, ἐνδυτή, εἰλητόν* = tobalea, mappa.

27. *Ἄμωμος, ου, ὁ* (klas. bezprikoran) *ψαλμός*. Psalam 118 tako se zove od riječi, što se očevidno razabire u njegovom prvom redku: *Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ* = Beati immaculati in via.

28. *Ἀναβαθμοί, ῶν, οἱ* (klar. *ἀναβαθμός* uzlaz, skalin, stuba, hod po stubama). 1. *Ὠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν* pjevanje na stubama. Tim izrazom naznačuje se jedan od psalama 119—133 bud zato, što su se ti psalmi pjevali, dok su hodočasnici uzlazili u Jerusalem, grad sagradjen na uzvišenom mjestu Palestine; bud zato, što su ih Židovi grada Jerusalema pjevali jedne za drugima, dok su se po petnaest stepenica penjali u hram. Zove se u liturgiji grčkoj *ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν* canticum graduum ili psalmus gradualis. 2. U grčkoj knjigi liturgičkoj *παρακλητική*, zove se *ἀναβαθμοί* niz troparija ili niz veraza crkveno skladanih, koji pripadaju oficiju jutarnjomu *ὄρθρος*. Ima ih osam vrsti. Svaka od njih pjeva se po osam načina crkvene muzike, a dijeli se na tri skupine zvane *αντίφωνα*, samo se četvrta vrst dijeli na četiri *ἀντίφωνα*. Verzi o kojima je tu govor, zvahu se *ἀναβαθμοί*, očito zato, što si je njihov auktor preduzeo, da oponaša one od gradualnih psalama. A sad ako se uzme u obzir, da se u tim gradualnim psalmim a nalaze izrazi, kao ovi: K tebi sam podigao oči svoje, koji stanuješ na nebesima (p. 122, 1), to se može uzeti, da je grčki himnograf vidio u

im riječima značajne tragove načina, kako se psalmi pjevaju, jer e u verzima, koje je sastavio, vrlo često nalazi fraza ovakovih: ν τῷ οὐρανῷ τὰ ὄμματα ἐκπέμπω μου τῆς καρδίας; ἡ καρδία μου ρὸς σέ. Λόγε, ὑψωθήτω etc. Isto tako i riječ ἀναβαθμοί, koja se a razne načine prevadja, naprosto bi značila podignuće, a to e reći pjesma, u kojoj se duša podiže k Bogu ili molitva, kojom e Bog moli, neka bi dušu k sebi podigao.

E.

Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupljuju.

XV. Katolicima pripada nauk objavljen, po kom ljudi bivaju kršćani. Sve su dakle ostale vjere krive.

(Konac.)

30. Već u zadnjem članku rekosmo sa Tertulijanom: Red sam stvari iziskuje, da se najprije ono pred oči stavi, o čem se sada jedino treba prepirati: komu připada sam nauk vjere: čije je sv. pismo: od koga i preko koga, i kada i komu je predana objava (nauk objavljen), po kojoj bivaju kršćani. Gdje se bude pokazalo, da se nalazi istina objave i vjere kršćanske, ondje će biti i istina sv. pisma, istina tumačenja i istina svih tradicija kršćanskih.

Prije svega dakle valja odlučiti, komu pripada sva objava, po kojoj ljudi bivaju kršćani. Ako je ta objava u katolika, onda samo po sebi slijedi, da je samo katolička vjera prava vjera, a sve ostale da su krive.

31. Da se dokaže, kako sav nauk objavljen jedino katolicima pripada, vrlo lijepo dokazuje Tertulijan (21) ovim riječima: »Ovaj dakle pravnički prigovor upravljamo: ako je Gospodin Isus Krist poslao apostole, da propovijedaju, onda ne treba primati drugih propovjednika, osim onih, koje je Krist ustanovio: jer niti drugi tko Oca poznaje nego Sin i komu je Sin objavio: niti je drugima Sin objavio, nego apostolima, koje je poslao, da propovijedaju, ono dakako, što im je objavio. Što pak da su propovijedali, to jest, što da im je Krist objavio, i tu tvrdim, da ne treba drugačije dokazati, van preko istih crkava, koje su sami apostoli utemeljili, ter kojima su oni sami i živom riječju (kako se kaže) propovijedali, i poslje preko listova. Ako je tomu tako, onda je sigurno, da se svaka nauka, koja se sa onim apostolskim crkvama i izvorima

jere, podudara, ima smatrati istinitom, jer bez sumnje u sebi ono ıdržava, što je crkva primila od apostolâ, apostoli od Krista, Krist d Boga: a sva ostala nauka da potječe iz neistine ,jer ustaje na istinu crkvenu, i apostolsku, i Kristovu, i Božju. Preostaje dakle, da okažemo, da li ovaj naš nauk, čije pravilo gore navedosmo, poeče iz neistine. Mi smo u zajednici sa crkvama apostolskim, pošto ema nikakove različne nauke: to je svjedočanstvo istine.«

Upravo tako za katolički posjed služimo se tim pravničkim rigovorom. Ako je Isus Krist apostole poslao, da svijet pouče o pasu i obdržavanju zapovijedi Božjih, onda se ne smije ići za tim, a se pronadje kakovo novo poslanstvo, niti se smiju priznati drugi ao propovjednici nauka Kristovih osim onih, koji u neprekidnom izu potječu od apostolâ.

Ako se pak zapita, da li oni, za koje se kazuje, da od apoolâ potječu, pravo naučaju, onda valja istražiti, što su apostoli ropovijedali, to jest, što im je Krist objavio. A to opet, kako 'ertulijan tvrdi, ne treba drugačije dokazivati van po crkvama, temeljenima od apostola. Odatle se dosljedno zaključuje, da je vaka nauka, koja se sa crkvama od apostolâ osnovanima podudara, stinita, a sve ostale nauke različite od te da se imaju smatrati roizašlima iz neistine.

Ako se dalje zapita, da li je vjera ili nauka crkve zagrebske, ıdarske, sarajevske itd. u istinu apostolska, a po tom, da li su ostale rkve protestantske, istočne nesjedinjene proizašle iz neistine, tada alja sa Tertulijanom odgovoriti: Mi smo u zajednici sa crkvama postolskima, pošto nema nikakove različne nauke: to je svjedoanstvo istine.

32. Tim samim pravničkim prigovorom dokazuje se takodjer, a posjed sv. pisma pripada jedino katolicima; jer sva vjera kršanska jest u posjedu katolikâ, pošto je ona od Krista preko apoola došla k crkvama apostolskim. Sve pak pojedine crkve, koje ı u zajednici sa apostolskim crkvama, ono drže za istinu objavenu, što crkve apostolske primiše od apostolâ, a apostoli od Krista, Krist od Boga.

Odatle samo po sebi slijedi, da sv. pismo našoj braći od nas dijeljenoj nikako ne pripada, i to s jednostavnoga razloga, što ne osjeduju prave vjere kršćanske. Budući da oni naime nisu u zaednici sa crkvama apostolskima, nemaju onda ni one vjere, koja je d Krista preko apostola k crkvama došla.

Prema tomu, ako prema nauku Tertulijanovu vjera kršćanska i sv. pismo pripadaju katolicima, i ako je od Krista preko apostolâ i njihovih učenika crkvama apostolskim, s kojima smo mi u zajednici, povjeren nauk objavljen, kojim ljudi bivaju kršćani, onda je jasno, da je u nas katolikâ ne samo istina nauka objavljenoga i kršćanske vjere, nego i istina sv. pisma i njegova tumačenja i istina svih kršćanskih predaja.

I taj pravnički prigovor valja ne samo proti krivovjercima i odmetnicima, koji bud cijelo sv. pismo, bud dijel samo njegov zabacuju, kao što to naša od nas odijeljena braća čine, nego i proti onima, koji cijelo sv. pismo prihvaćaju; jer se onaj prigovor temelji ne na tom, da li se sv. pismo prihvaća ili zabacuje, nego na starini, a ta se starost dokazuje neprekidnim posjedom, jer gdje je neprekidan posjed, ondje je i neprekidna starina; a gdje nema neprekidna posjeda, ondje nema ni starine.

Treba li bo dokazati, što je Krist objavio, što su apostoli naučali, to drugačije ne treba dokazati, nego po istim onim crkvama, koje su apostoli utemeljili; jer je Krist hotio, da nauk vjerski preko prikladnih svjedoka k crkvama dodje; a kao svjedoke posla apostole. A budući da su apostoli svoje svjedočanstvo crkvama predali, koje su oni sami ustanovili, to je jasno, da od tih crkava valja saznati, kakovo su svjedočanstvo apostoli dali.

Odatle ponovno slijedi: ako ima kakovih krivovjeraca ili raskolnika, koji zabacuju ili sv. pismo bud cijelo bud dijel samo njegov, ili ako ih ima, koji ma kojega dijela kršćanske vjere ne prihvaćaju, to je očito, da se svi ti gornjim pravničkim prigovorom suzbijaju, kao što se i oni suzbijaju, koji navode bud nove knjige kao božanske, bud nov nauk kao od Boga objavljen.

XVI. Kako se time, što katolička crkva posjeduje svu objavu, suzbijaju mnogi prigovori.

33. Prije nego se još pobliže protumači katolički posjed svega nauka objavljenoga, a po tom prije nego se tako istakne pravnički prigovor proti braći našoj od nas odijeljenoj, vrijedno je, da se iz Tertulijana dokaže, kako valja taj pravnički prigovor, uzeti iz posjeda katoličkoga, izrabiti i proti raznim prigovorom upotrebiti.

Evo Tertulijanovih riječi (32): »Usude li se koje hereze pribrojiti dobi apostolskoj, tako te se zato čini, da su od apostola

redane, što su za apostolâ bile, to možemo reći: Neka dakle navedu početke svojih crkava, neka razviju red svojih biskupa, koji od početka teče ter jedan za drugim tako slijedi, da je onaj prvi biskup jednoga od apostola ili od apostolskih muževa imao za svoga početnika i predšasnika, samo ako je taj ustrajao sa apostolima. Takovim bo načinom crkve apostolske svoje popise (biskupâ) vode: kao što crkva u Smirni dokazuje, da joj je Ivan za biskupa stavio Polikarpa; kao što crkva u Rimu izkazuje, da je Petar Klementa zaredio. Isto tako dakako i ostale (crkve) navode one, koje su im apostoli za biskupe postavili, odakle i imaju rasad apostolskoga sjemena. Neka takova šta krivovjerci izmisle. Jer što im iza hule nije slobodno? Ali sve da (takova šta) i izmisle, ne će ništa uspjeti; jer isti njihov nauk, ako se sa apostolskim prispodobi, po svojoj različnosti i oprečnosti pokazat će, da nije potekao ni od kojega apostola ni od apostolskoga muža; jer kano što apostoli ne bi naučali jedni protivno od drugih, tako ne bi ni apostolski muževi dalje predali što apostolima protivno, van oni koji su od apostola odpali i drugačije propovijedali. Tim će se dakle načinom ispitavati od onih crkava, koje, premda ne proizadjoše (neposredno) od apostola ili apostolskoga muža, nego mnogo kašnje nastadoše, pošto se dan na dan nove ustanovljuju; ipak istu vjeru ispovijedajuć ne smatraju se manje apostolskima zbog srodna nauka. Tako se dakle sve hereze od naših crkava pozivaju, neka bi se jednim ili drugim načinom iskazale kano apostolske. A na toliko one niti to jesu niti mogu dokazati to što nisu: da ih crkve, ma kojim načinom apostolske ni ne primaju u mir i zajednicu s razloga, što one nikojim načinom nisu apostolske zbog različnosti vjere.«

Tako i mi svojoj od nas odijeljenoj braći treba da govorimo: Jshtjedne li im se da se pribroje dobi apostolskoj, kano da su bili za vrijeme apostolâ, a oni neka navedu početke svojih crkava, neka razviju niz svojih biskupa, pa nizajuć ih jednoga za drugim neka dospiju do kojega apostola ili apostolskoga muža, koji je ustrajao sa apostolima i sa apostolskim crkvama. Takovim bo načinom svoje dokazivanje navodi rimska crkva, kada počevši od Petra neprekidni niz svojih biskupa sve do današnjega vremena svakomu pred oči stavlja. Javno u crkvi sv. Pavla u Rimu može svatko sam na svoje oči slike svih papa vidjeti od Petra do Leona XIII. Tako i ostale crkve po Italiji, po Njemačkoj, po Franceskoj, po Španiji, po austro-ugarskoj državi navode apostolske

muževe, od kojih započe niz njihovih biskupa, a dopire sve do danas živućih.

Ali sve da naša braća ustvrde, da im biskupi dopiru do apostolskih muževa ili do samih apostola, ne bi upravo ništa uspjeli, jer im se njihov nauk razilazi i razlikuje od apostolskoga, pače mu je protivan. Budući da im se naime nauk razlikuje od nauka apostolskih crkava, to se on ne može smatrati apostolskim; jer je nemoguće, da su od apostola jedni protivno naučali od drugih. Odatle valja zaključiti, da su naša braća iz one crkve i od onoga muža, koji je odpao od apostolâ i od apostolskih crkava, i odatle da dolazi, što drugačije propovijedaju, nego li one crkve, za koje se za cijelo zna, da su apostolske.

34. U nas pako može se za svakoga biskupa dokazati, da ili potječe od apostola ili od apostolskoga muža ili od biskupa, koji u zajednici sa sv. Stolicom vuče lozu od kojega apostola ili apostolskoga muža. Povrh toga svaki od njih dokazivao je, a i sada svaki dokazuje, da mu se vjera podudara sa vjerom apostolskih crkava, a po tom se ima smatrati apostolskim mužem sbog srodnoga i jednoga te istoga zajedničkoga nauka.

Mi braću svoju od nas odijeljenu pozivamo, neka bi na jedan i drugi način dokazali, da su muževi apostolski, ili bolje neka razviju niz i red svojih biskupa i neka dokažu, da im dopiru do apostolâ ili do apostolskih muževa; ili neka dokažu, da imaju jedan te isti nauk sa crkvama, za koje se bez svake sumnje zna, da su apostolske. Ali budući da naša braća nemaju crkava apostolskih, zato ne mogu po nizu svojih biskupa, koji bi ostali u zajednici sa apostolima, dokazati da su im crkve apostolske. Niti mogu toga dokazati po usporegjenju nauka svoga sa naukom apostolskim: jer ih one crkve, koje su bez sumnje apostolske ne će da prime u mir i zajednicu. Odatle slijedi, da im crkve nisu nikako apostolske zbog različitosti nauka; jer kano što se odatle, što je koja crkva u zajednici sa apostolskim crkvama, izvodi, da joj se i nauk podudara sa njihovim naukom; tako se odatle, što koja crkva nije u zajednici sa apostolskim crkvama, zaključuje da joj se nauk razilazi i razlikuje od nauka apostolskoga.

XVII. Naša braća od nas odijeljena suzbijaju se time, što smo mi prije njih posjedovali istinu, a što su oni kašnje nastali.

35. Lako će se ta istina vidjeti iz riječi Tertulijanovih (35): »Tima principima sve hereze od nas izazvane i pobijene, budi da su kašnje (poslije apostolâ) nastale, budi da su apostolom suvremene, samo ako su različne, budi da su općenito ili napose od njih spomenute, samo ako su u naprvo osugjene; neka se i one usude pravničke prigovore navesti proti našemu nauku. Jer ako niječu njegovu istinitost, moraju dokazati, da je on takodjer hereza, te ga u onoj formi pobiti, u kojoj ih mi pobismo; i ujedno moraju dokazati, gdje da se traži istina, pošto je već sigurno, da se ona kod njih ne nalazi. Naš nauk nije kašnje nastao, pače on je od svih najprvi: to je svjedočanstvo za istinu, koja svagdje prvo mjesto zauzima (jer prva vremenom). Što apostoli ne osudjuju, pače što brane, znak je, da je to njihov nauk. Jer koji nauk oni osudjuju, osudjuju ga kao tudj, a kojega (nauka) ne osudiše, pokazaše, da je njihov, pa zato ga i brane.«

Tima principima i pravničkim prigovorima od nas izazvana i suzbijena ter od apostolâ bud općenito bud napose osudjena naša braća od nas odijeljena, jer brane nauk različit od apostola, i proti našemu nauku i proti našoj katoličkoj crkvi navode neke pravničke prigovore.

Ako naša braća od nas odijeljena niječu, da crkva katolička drži pravi apostolski nauk, onda su dužni dvoje dokazati: prvo, da je crkva katolička heretička i da joj je nauk prava hereza, i to da dokažu u onoj formi, u kojoj mi suzbismo njihove crkve, za koje iztakosmo, da ne mogu pokazati niz svojih biskupa, koji bi neprekidno tekao od apostolâ do naših vremena; ujedno dokazasmo za njih, da njihov nauk, ako se sa osnutkom apostolskih crkava prispodobi, već po svojoj različnosti i protivnosti kazuje, da nije apostolski. Drugo im je dužnost, da pokažu, gdje da se ima istina tražiti, pošto je očevidno, da se u njih ne nalazi.

Nauk crkve apostolske i rimokatoličke nije poslije istočno nesjedinjenoga nastao, nego se je prije propovijedao, nego li se je Focij pojavio u svijetu; a kad se je pojavio, i njemu se je onako propovijedao, kako se je propovijedao po svem svijetu kod svih naroda kroz sve vjekove, prije nego je svijet i čuo šta za nauk Focijev i njegove sljedbenike: i to je svjedo-

čanstvo za istinu, koja svagdje zauzima prvo mjesto. Što apostoli ne osudjuju, ne osudjuju ni apostolske crkve; paće naučaju i brane apostoli, jer naučaju i brane crkve apostolske: i to je znak, da je to njihov vlastiti nauk; znak, da je u njih prava i čista istina; znak, kako treba naći i uščuvati nauk apostolski. Jer onaj nauk, koji apostoli osudjuju, ili koji osudjuju crkve apostolske, valja smatrati tudjim, stranim; a nauk, kojega ne osudjuju ni apostoli ni apostolske crkve, tim se već pokazuje, da je njihov, pa ga zato i naučaju i brane.

36. Da se još bolje istakne i u većem svjetlu prikaže istina, kako su hereze kašnje nastale, i kako je crkva rimokatolička prije svih hereza već bila u posjedu sve objavljene istine navodimo ove riječi Tertulijanove (36), koje su pune jezgre: »Deder dakle ti, koji želiš bolje zadovoljiti radoznalosti u poslu spasa svojega, proleti crkve apostolske, kod kojih još same apostolske katedre predstoje svojim mjestima; kod kojih se autentične njihove poslanice čitaju ter zvuče glasom svakoga (apostola) i predstavljaju lice svakoga (od njih). Blizu li si Ahaji? Imaš Korint. Ako nisi daleko od Macedonije, imaš Filipljane, imaš Solunjane. Ako možeš u Aziju skočiti, imaš Efez. Ako si pak blizu Italije, imaš Rim, odakle i nam ugled potječe. Sretne li te crkve! kojoj apostoli sav svoj nauk sa svojom krvlju dadoše: gdje se Petar izjednači muki Isusovoj: gdje se Pavao okruni smrću Ivana (krstitelja): gdje Ivan, bačen u kipuće ulje, ne pretrpje ništa, nego bi prognan na otok. Da vidimo, što je naučila, što je naučala, što li je u prijateljstvu sa crkvama afrikanskim zaključila. Jednoga je Boga poznavala, stvoritelja svemira, i Isusa Krista od Marije Djevice, Sina Boga stvoritelja, i uskrsnuće tijela: zakon i proroke spaja sa evangjeoskim i apostolskim pismima, i odatle pije vjeru: nju vodom (krsnom) znamenuje (jer je krst znamenje vjere), Duhom svetim zaodijeva (sakramentom sv. potvrde), presvetim tijelom Isusovim hrani, potiče na mučeništvo, i tako nikoga ne prima, koji je proti tomu nauku. To je nauk, koji je ne velim u naprvo buduće hereze prorekao, nego iz kojega su hereze proizašle. Ali nisu iz toga nauka, od kada ustaše na njega. I iz maslinke pitome i plodne i srodne radja se divlja maslina; i iz zrnja od najugodnije i najsladje smokve izraste naduhnjena i prazna divlja smokvenica. Tako i hereze nikoše iz našega korjena, ali nisu naše (našega roda), odmetnuše se od zrna istine, a lažju (postaše) divlje«. A to zadnje će reći: He-

reze proizadjoše iz zrna istine, ali podivljaše usljed neistine, koju prihvatiše, jer one izvraćaju i kvare istinu; predpostavljaju naime istinu, koju one svojim neistinama iskvaruju.

De i vi braćo, od nas odijeljena, prodjite, preletite crkve apostolske, kod kojih još i sada katedre apostolske svojim mjestima predstoje. Jeste li blizu Italije, imate Rim, odakle nam ugled proizvire. Sretne li te crkve, kojoj apostoli sav svoj nauk povjeriše, za koju svu svoju krv proliše. Da vidimo, što je ona naučala, što li do dana današnjega nauča; što je u zajednici i prijateljstvu ispovijedala sa crkvama po Njemačkoj, po Španiji, po Franceskoj, po austro-ugarskoj monarkiji, po Švedskoj, Norvežkoj, po slavenskim zemljama, i prije nego se je Focij odijelio od rimske crkve prelomivši svezu ljubavi. Svjedoči povijest, svjedoče razni spomenici, kakovu su vjeru ispovijedali Focij i njegovi sljedbenici: jer oni od nas proizadjoše, jer kašnje nastaše; ali nisu ostali s nama, jer su postali protivnici.

37. Da našu braću, od nas odijeljenu, još bolje o tom osvjedočimo, kako u njih ne može biti istine, s jednostavnoga razloga, što kašnje nastaše, navesti ćemo i ove Tertulijanove (31) riječi: »Da se dokaže, kako je istina prije, a laž kašnje, u prilog je priča, koja na prvo mjesto stavlja, kako je Gospodin dobro sjeme žitno posijao, a kašnje istom spominje izrod kukolja, neplodne trave, koji je neprijatelj djavol posijao. To pak u istinu predstavlja različite nauke, jer je i drugdje sjeme slika riječi Božje. Tako dakle sam već red kazuje, da je ono od Gospodina i istinito, što je prije predano, a ono da je tudje i neistinito, što je kašnje umętnuto. Ta osuda zahvatit će uvijek sve buduće (kašnje) hereze, koje si ne će moći prisvajati istine, jer su si svjestne, da su kašnje nastale.«

Po tom dakle razpoznaje se, da je u nas istina, što je naš nauk prije; a po tom se razabire, da je nauk naše braće od nas odijeljene neistinit, što je kašnje. Prije je dobro sjeme posijano, a poslije je kukolj posijan. Dobro sjeme slika je božanskoga nauka; a kukolj znamenuje zablude u nauku vjerskom. I tako sam nam red kazuje, da je ono od Boga i istinito, što nam je prije predano; a ono da je tudje i neistinito, što je kašnje umetnuto. Ta osuda zahvata i našu braću od nas odijeljenu, koji su si i te kako svjesni, da su kašnje nastali, a po tom i nehotice moraju priznati, da si ne mogu i ne smiju svojatati istine.

38. Budući da je dakle katolički nauk prije, to valja sa Ter-

tulijanom (29) kazati: »Dosta je nezgrapno držati, da je prije hereza nego li pravi nauk već s toga razloga, što je isti (taj nauk) prorekao, da će i hereza biti i da ih se valja čuvati.«

39. A budući da je nauk naše braće od nas odijeljene kašnje, to valja s Tertulijanom (34) kazati: »Neka si sve hereze odaberu vrijeme, kada da su nastale, ako je samo do toga stalo, kada da su nastale, (sigurno je), da one nisu od istine. Koje (hereze) apostoli nisu spomenuli, nisu mogle nikako biti za vrijeme njihovo. Jer da su bile, bili bi i njih spomenuli u svrhu, da ih suzbiju: koje su pak bile za vrijeme apostolâ, osudjene su već tim, što su ih spomenuli. Budi dakle da su sada iste (hereze) samo malo izbrušenije, koje su za vrijeme apostolâ bile još neizbrušene, odakle već imaju svoje osugjenje: budi da su onda (za vrijeme apostolâ) bile jedne, a kašnje da su druge nastale ter da su si nešto od njih usvojile, to one imajući iste drugarice u propovijedanju, nužno moraju da imaju i iste drugarice u osugjenju; nu sve da si one ne bi bile ništa usvojile od hereza osudjenih (od apostolâ), osudile bi se već samom dobom, s razloga što su kašnje nastale: to su nevaljanije, što ih apostoli nisu ni spomenuli. Odatle još čvršće slijedi, da su one ono, što se je još onda o njima proreklo, da će biti.«

40. I tako su upravo sve kašnje hereze od apostolâ osudjene kako one, koje su tada opstojale, tako i buduće; ali i one valja pribrojiti k budućima, koje treba već zato osuditi, što su kašnje. A budući je svima poznato, da su naša braća od nas odijeljena kašnje nastala, to im pravom prigovaramo govoreći: da je o tom već sud proti njima izrečen (Walenburch de controversiis).

P.

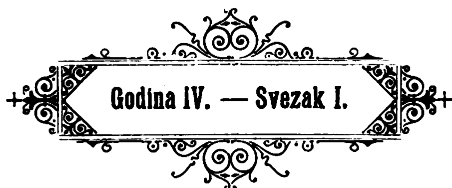
BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky.

ZAGREB 1899.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju
ili
Poziv na sjedinjenej.
(Palunko.) — (Nastavak.)
VIII. Prvenstvo sv. Petra.
a). Iz riječi Evangjelistâ.

D. Da nu, Igumane, što je to tako grozno, što mi imaš kazati Papi?

I. Da ste vi učinili svoga Papu jednakim Bogu. Eto vam lavne tačke, koja vas osugjuje, ma da se i sve ostale dadu donekle ɔravnati. „Glavna cjel, kojoj je sve obrađeno kod rimljana, to — papa. Neka priznadu pravoslavni samo papu, kao poglavicu 'kve, i mi smo uvjereni da će pravoslavnima rimljani žrtvovati re. Najočigledniji dokaz toga jest, što danas počeše dokazivati ım, da vjerskih razlika izmegju pravoslavnih i rimljana nema, i ı »male razlike i različice što postoje, to su nesporazumljenja, ı su s jedne strane izmišljene zidine, koje bi nas imale dijeliti.« očeše učiti o ishodjenju Duha svetoga protivorječi svoj današnjoj ɔgoslovskoj rimskoj školi, i koji, upravo da kažem, nas iznenagjuje; evkarističnom hljebu mal te ne priznaju svoje pogrješke; o čistištu govore i tu na način drugčiji; a za neporočno začeće Djeve voriše pasivno začeće, pak svi pravi. Kazuju nam na primjer na ıv glas da je „zapadna crkva osvjedočena, da se istočna crkva od e vjerom ne razlikuje. Zapadnjacima istočnjaci nisu jeretici, već dino shizmatici, odijeljena, razdružena braća. Zapadnjaci su osvjeɔčeni, da istočnjaci ukriveno (implicite) vjeruju one nekoje ıčke, koje oni vjeruju odkriveno (explicite). Pravoslavna vjera katolička ista je vjera.“ Eto, tu se već odrekoše svega, što se če vjere, — samo priznajte papu, je li? .... Mi na najrijatnije znanje primamo tu izjavu rimskih novih bogoslova, da ierskih razlika megju pravoslavnima i rimljanima već nema, a priamo na najprijatnije znanje i to, što se svečano priznaje „orto-

*

doksija" istočnoj crkvi i time se povlače natrag sve one anateme, koje su zbog raznih pitanja, na primjer o ishogjenju Duha svetoga od Oca, o kvasnom hljebu i drugima, na istočnu crkvu od toliko papa bačene bile, a priznaju se dosljedno pogrješke svoje u tim pitanjima".[1])

D. E, brate moj, odveć si prenaglio. Neće katoličanska crkva nikada opozvati nijednu anatemu, koje su od Papa bačene bile na krive nauke, pa bile i od tako zvane pravoslavne crkve. Ono što je katoličanska crkva učila o ishogjenju Duha svetoga, o evkarističnom hljebu, o čistilištu, o neporočnom začeću Djeve, od svoga postanka pa kroz sve vjekove, to uči i danas, kako, mislim, da sam ti jasno dokazao, a ne vjerujem, da te tako izdaje pamet, da se ne sjećaš, o čemu smo jučer i jutros raspravljali. Nije nikada katoličanska Crkva nikoga udarila anatemom radi ishogjenja Duha svetoga od Oca, nego one koji uče, da ne ishodi i od Sina. Da li znaš li, što je? Da svak može jasno vidjeti, ako nije slijep kod očiju, da sva mržnja proti katoličanskoj crkvi nije drugo nego mržnja na Papu, pošto je Papa glavna os, oko koje se vrte sve istine vjerske. Dignite Papu: vi ste digli temelj crkvi, i za to valja, da se sruši; dignite Papu: vi ste digli ključara crkvi, i tada svake zvijeri mogu slobodno u nju; dignite Papu: vi ste digli pastira, pa vam eto ovaca u pustopašu, a vukovima je slobodno k njima kad hoće, i da od njih čine što god im je drago. Za to mi se ni najmanje ne čudimo, gdje svi neprijatelji katoličanske istine smijeraju na Papu. To su vrata paklena, što nasrću na crkvu, ali im je sve badava, ne će je nadvladati, jer je riječ Božija po srijedi, koja ne može na manje. Crkva će trajati do svrhe svijeta na onoj klisuri, na kojoj je sazida sam Krist. Ta i slijepi vide, da kad bi nestalo Pape, da bi tada nestale i sve razmirice, pošto laž lako daje ruku svakoj drugoj laži, al istina neće da zna za ikakvu laž. Ako nijeste posveosve slijepi, vidite i sami, koliko je ogromna razlika izmegju vas i protestanata; nu opet. pošto nema Pape po srijedi, vi se s njima posve dobro razumijevate. Učite se na njihovim knjigama, odakle vadite sve druge prigovore proti nama. Dapače, tu neke godine pošli ste na njihove sastanke, da s njima dogovarate o vjerskom sjedinjenju. A evo u zadnje vrijeme

[1]) Dr. Milaš o. c. p. 157 i 158

ıš svećenik[1]) prevodi s talijanskoga knjižicu napisanu od jednoga 'rzimantije apostata, u kojoj nema ništa do kleveta i svakih najadnijih pogrda o Papima; a vi je odobravate, ne samo, već je i 'lite, te nagragjujete prevodilca sa četrsta dinara; kako da je Bog ıa kakvo izvorno djelo napisao. Sto je sve to, ljubljeni brate, ako ; mržnja na Papu?

I. Ta nije nijedan pravoslavni napisao tu knjigu, ako ju je preveo. Za nju nemaš šta prigovarati pravoslavnima

D. Istina, nije je napisao nijedan pravoslavni, ali je srpska ravoslavna crkva prisvojila za se, odobravajući prevod i dajuć .ko relativno veliku nagradu za dva arka prevoda. Čuj posvedbu šćevu, te nemoj reći, da prećeravam: „Visokopresveošteom Arhijepiskopu beogradskom i Mitropolitu sve rbije, najpravoslavljenijem Jerarhu Srpske Crkve prvom rodoljubu srpskom — **Gospodinu Mihailu** — **Preodilac.**“ A malo naprijed (na str 5.) piše: „Dužnošću svojom smatra revodilac izraziti ovdje javno najvišu svoju blagodarnost Sveštečkom Udruženju Kraljevine Srbije na pruženoj pripomoći, ez koje ova knjiga ne bi ugledala svijeta. Sveštenično udruženje okazalo je tijem svoju preveliku ljubav naspram svetog Pravoavlja i bogoslovske književnosti.

Neka je duboka hvala i priznanje Visokoprečastnom Protongjelu Viktoru, profesoru Bogoslovije, koji je kao ocjenivač ove njige našao shodnijem preporučiti je i zauzeti se za njeno štampanje.

Pagjene, (Knin) 18. (30.) IX. 1895.

Ljubo Ner. Vlačić.“

Ne bi li reći, da se radi o kakvom ogromnome djelu, koj toliko zaslužno naspram svetog Pravoslavlja i bogoslovske književnosti. Ako, brate moj, onake pogrde jednog postata, koji je poput one živinice, koja, kad se je nasitila, preraća korito iz kojeg je jela, te po njemu gazi, ima biti velika ćočevina za sveto Pravoslavlje i bogoslovsku književost..... vodi ti sam zaključke, što će biti to sveto Pravolavlje, i ta bogoslovska književnost! Ja ne ću, jer ne ih hotio, da mi što uteče iz usta; a opet ne bih rad uvrijedit vas.

I. Kako se lukavo, moj Dumo, izvinjaš. Uhvatio si se Vlačića,

[1]) Papa nije nasljednik svetoga Petra. S talijanskoga preveo Ljubo nir Ner. lačić, sveštenik (zauzimanjem glavnog odbora sveštenikog udruženja kraljevine rbije, ova je knjiga nagragjena sa 400 dinara).

kao rak kamena, da izbjegneš, te mi ne odgovoriš na ono što sam ti opazio, da se vi jedino držite Papina prvenstva, a bacate sve druge vjerske članove na stranu.

D. Ne izbjegavam, moj Igumane, niti sam zaboravio odgovarati na tvoje prigovore, nego me je tako nekud nanio govor na velečasnog Vlačića, da ni sam neznam kako. Ali, ne boj se, evo me i k tebi. Što sam kazao prvo, ne poričem, već na novo tvrdim, da sva mržnja proti katoličanskoj Crkvi nije drugo nego mržnja proti Papi; a neka bi se zavarao svijet, da nije baš to, izniješe se neke razlike u vjeri, protivne pravoj prvobitnoj vjeri, neka bi se podigao jači zid izmegju crkava. Da vjerskih razlika izmegju pravoslavnih i rimljana nema, to je istina, pošto se sjedinjenje i priznanje rimokatoličanske istine zbi na Florentinskome saboru. Što pako pojedini od vas uče, to je drugo pitanje. Ako uče ono što uči Rimska crkva, tada nema razlike; ako uče drukčije, tada ima razlike, pa ti pojedini sačinjavali, ma i cijelu tako zvanu, pravoslavnu crkvu, ne mari. Rimska Crkva, nije ništa počela učiti, što bi protivorječilo ni najmanje dosadašnjoj bogoslovskoj rimskoj školi, ni o ishodjenju Duha svetoga, ni o evharističnom hljebu, ni o čistilištu, ni o neporočnom začeću Djeve, kako sam ti primjetio malo prije. Zapadna vas crkva ne zove jereticima, već jedino shizmaticima, jer, u prvi mah otpadajući od rimske Crkve, nijeste bili jeretici, a znam, da je posve mučno, da ne rečem nemoguće, da shizma može dulje trajati, a da se ne pretvori u jerezu. Rimska vas Crkva ne zove jereticima od velike snošljivosti i ljubavi prama vama, i pošto je uvjerena, da, onaj čas, kad bi prestala mržnja proti vrhovnoj papinoj vlasti, što vas drži odijeljene, iščezla bi i jerez, u koju ste (žao mi je reći, nu ti hoćeš da ti rečem) upali. A, opet vas je ogromna većina in bona fide, a jeretik nije nego onaj, koji tvrdokorno niječe vjersku istinu. A da je rimska Crkva povukla natrag anateme, koje su zbog raznih pitanja, na istočnu crkvu od papa bačene bile, to ti se je, brate moj, snjelo.

I. Nije mi se snjelo, to je bjelodana istina. Povjest je toga puna.

D. Bit će povjest po kalupu Desanctis —. Vlačić, ali ne prava povjest. Nu, kad ste vi o tome uvjereni, čemu preosvešteni Milaš, iza kako je rekao sve ono što si mi ti priveo, kao sigurno, odmah zatim nastavlja: »Milo bi nam samo još to bilo, da nam

Vatikan svoju u tome smislu kaže, da znamo, da li je to samo mnenje tih novih bogoslovaca, ili je mnenje sve rimske crkve. Bili bi malo razbistreni pojmovi.«[1]) Kako si, brate moj, mogao reći, da je taki nauk rimske Crkve, a ne znaš, što o tom kaže Vatikan? Zar da nije rimska Crkva svejedno, što i Vatikan? Ta eto i sami kažete, da vam nijesu ni malo razbistreni pojmovi. Zar, da to ne će bit protivorječje, nego ono što uči rimska Crkva? »Bezpristrani neka sude".[2])

I. Ali, povratimo se na ono, što ti prije rekoh. Zar li nije istina, da ste učinili Papu ravna Bogu?

D. Sačuvao Bog, da ikomu to i na kraj pameti dogje! Mi nijesmo ništa učinili; on je onaki, kakova ga učini sam Krist; ni veći, ni manji ne smije biti.

I. Šta? Zar bi ti htio reći, da je danas Papa u rimskoj Crkvi, kaki je bio za prvih devet vjekova, a da se nije bitno promijenio?

D. Posve isti, niti se je u jezgri promijenio. Reci prije, da nije kod vas ljubavi za jedinstvom, jer da je te ljubavi, dali biste bratsku ruku onima, koji vam je pružaju iz čiste kršćanske ljubavi.

I. To je kleveta moj Dumo. Nije da pravoslavna crkva odbija sjedinjenje; dapače „Sveta velika Carigradska crkva da se odazove" enciklici Papinoj, „naročitom poslanicom, i da svima i svakomu kaže, šta misli pravoslavna crkva o tome i svima ostalim pozivima" izjavi. »Divna ova poslanica, koju je Njegova svetost vaseljenski patrijarh Antim VII. sa svetim Sinodom prošloga avgusta upravio svim mitropolitima, episkopima, sveštenstvu i svemu pravoslavnom narodu svetog apostolskog i patrijaršenskog prijestolja Carigradskoga«.[3])

D. Prosti, gdje te presijecam. Ali po čem se presto Carigradski zove apostolskim. Ne znam, koji je apostol tamo osnovao stolicu. Što znam, tri su se stolice zvale apostolske, naime Rimska, Aleksandrijska i Antiohijska.[4])

I. A ko bi se osvrćao na sva tvoja cjepidlačenja. — »poslanica osniva se na čistoj jevangjeoskoj nauci i proniknuta je strogo apostolskim duhom i živom revnošću za svetu

---

[1]) **Dr. Milaš.** o. c. p. 158.
[2]) **Dr. Milaš** u. s.
[3]) **Dr. Milaš,** Uskršnja poslanica 1896, p. 38.
[4]) Teod. ep. 83 ad Diosc. ep. 112. ad Domn. Ant. 113 ad Leon. Rom. Apud **Hergenröther.** I. p. 30.

vjeru.« »Velikim je bolom obuzeta i duboko ožalošćena svaka pobožna i pravoslavna duša, koja se iskreno zalaže za slavu Božju, gledajući, kako neprijatelj dobra i čovjekoubojica, pokrenut od samoga početka zavišću čovjekovoga spasenja, nikako ne prestaje sijati na njivi Gospodnjoj razni korov i kukolj, koji ugušuje rastenje čistoga žita, i čini, da u crkvi Božjoj niče bez prestanka jeretički kukolj na očitu štetu spasenja u Hristu čovječanskoga roda, a koji kukolj, kao sjeme varljivo i truli dio ima biti odsječen i odvojen od zdravoga tijela pravoslavne saborne Hristove crkve.« Tako eto započinje riječ svoju sveti vaseljenski patrijarh Carigradski, osjećajući bolom u duši sve zlo, koje biva po čovječanstvo od toga, što se izmišljenim učenjima hoće da se čista jevangjeoska nauka pokvari. Pak napominjući, kako je od davnih već vremena Rim počeo da pozivlje pravoslavne, da se s njim sjedine, sveti patrijarh pokazuje, kako je u istini sveta stvar sjedinjenje crkava, i kako je »svako hristjansko srce dužno da to želi, a naročito vaseljensko pravoslavlje, koje je zadahnuto istinitim duhom pobožnosti, imajući u vidu božanstvenu cijelj, radi koje je ustanovljena crkva od Bogočovjeka i Spasitelja našega Hrista, vruće želi to sjedinjenje crkava u jednom pravilu vjere i na osnovu apostolskog predanog učenja, kojega u istini kamen od temelja sastavlja sam Isus Hristos; i za to se vaseljensko pravoslavlje moli svakodnevno u svojim molitvama Gospodu, da skupi ujedno rasturene i povrati zablugjele na pravi put istine, koji jedini vodi k životu sviju, a to je, jedinorogjenom Sinu i Slovu Božjem, Gospodu našem Isusu Hristu . . . .« Sveti patrijarh napominje, na koji je način jedino moguće sjedinjenje crkava, i kaže da je radi toga »prije svega nužno, da se odredi jedno opće načelo i osnov, — a tako opće načelo i osnov ne može drugo šta biti nego učenje jevangjeosko i sedam svetih vaseljenskih sabora. Držeći se ovoga učenja, koje je bilo opće za obje crkve, istočnu i zapadnu do razdijeljenja, mi smo dužni sa iskrenom voljom i željom ispitati i uvidjeti ovu istinu: kako je vjerovala tada cjelokupna na istoku i zapadu jedna, sveta, saborna i pravoslavna crkva, i to držati bez ikakve promjene ili povrijede....« Istaknuvši ovo u svojoj poslanici, sveti patrijarh u ime cijele crkve otvoreno i svečano proglašuje, da je »istočna pravoslavna i saborna Hristova crkva gotova da primi i svom dušom prizna, ako bi se desilo, da je ona što iskvarila ili da

ne drži i ne čuva sve, što su pre devetoga vijeka saglasne priznavale istočna i zapadna crkva.«[1])

D. Evala! Svetila ti se usta! Kad je tako, stvar je gotova. oprosti, ako mi je gdjegod izbjegla riječ, da vi ne ćete sjedinjenja u vjeri. Po tim riječima, i ti i Patrijarh i svi priznat ćete nauku o prvenstvu Papinu, što danas niječete, ako vam se dokaže, da je Papa uvijek imao, i prije devetoga vijeka, ono isto prvenstvo, što ga i danas ima u katoličanskoj Crkvi, i da su to prvenstvo jednodušno priznavale i istočna i zapadna Crkva. Ta baš na to je smijerao i Papa Lav XIII. u svome pozivanju istočnjaka: »Respiciant ad initia, videant quid maiores senserint sui, quid proxima originibus aetas tradiderit. Inde enimvero illud Christi divinum testimonium, Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, luculenter exstat de Romanis Pontificibus comprobatum.«[2])

I. Odveć si se, brate, prenaglio, što jur smatraš dokazanim ono, što, ko bi dokazao, još se nije rodio, a niti će se roditi. A ti misliš tako na brzu ruku u dvije riječi svakoga uvjeriti. Bi, to bi ti pošlo za rukom, kad bi vas svijet bio slijep; ali hvaleći Bogu, nijesmo do toga došli, a ufam se, da neće Bog toga nikada ni dopustiti.

D. Ne znam, kako se može o toj istini posumnjati. Ta, Papa je nasljednik svetoga Petra na Rimskoj biskupskoj stolici; a nasljednika idu sva prava i povlastice, što su neophodno spojene s onom časti; a Petar je imao prvenstvo časti i vlasti nad Apostolima i nad svom kolikom crkvom; dakle i Papa ima prvenstvo časti i vlasti nad svom kolikom Crkvom, kako nam jasno svjedoči povjest, za prvih devet vjekova Crkve

I. A šta ne bi ti dokazao svojim silogizmima, opet ti kažem, kad bi smo svi bili slijepi. Lažne su ti predpostavke, pa i zaključak kriv. Sveti Petar nije nikada imao prvenstva vlasti megju Apostolima; a opet Papa nije nasljednik Petrov. A sada vodi zaključke svojim silogizmima do mile volje Ostavi se jalova posla, te otvori jednom oči; a ono što ste iskvarili, popravite. Izgledajte se u presvetoga Patrijarhu, koji svečano izjavljuje, da je pravoslavna crkva gotova da primi, ako je što iskvarila. »Ovako

---

[1]) Dr. Milaš. Uskr. Poslanica, pag. 38—40.
[2]) Brandi. o. e.

može da govori samo onaj, koji je na istini i koji ne preza od nikoga, da će ga moći za neistinu ukoriti.«[1])

D. Tako može govoriti onaj, koji ljubi istinu, a i onaj, koji je zaslijepljen i otvrdnut, te je spravan da niječe i sunčanu svjetlost, i onda kada u puklo podne sjaje na sred neba. Ali se ufam, da nije ovo zadnje kod vas, već prvo, to jest, da ljubite istinu. I zato, da ti ne bih ostao dužan, evo me najprije, da ti dokažem, da je sveti Petar dobio od Isusa Krista prvenstvo časti i vlasti megju Apostolima.

I. Reci bolje, da ćeš o tom nešto prevrtati i izvrtati, po običaju, ali ne ćeš ništa dokazati.

D. Ja, Bogu hvala, niti prevrćem niti izvrćem, nego navodim svjedočanstva i dokaze, koje ti je slobodno pobijati, ako imaš čim. Ta, zato smo ovdje. Razložimo kano braća, pa ko bude na laži, nek je ostavi a prigrli istinu.

M. Evala! baš tako.

I. Ali ti ćeš po svome običaju hotjeti dokazati, da i u ponoća vidimo sunce gdje sjaje.

D. Ta, brate, nijesi slijep ni ti; a opet imaš dosta nauke, te se ne ćeš pustit da te zavedem.

I. Ne ću doista.

D. Ali, ako ti dokažem istinu katoličanske Crkve?

I. To nije moguće, jer laž ne može nipošto biti istina.

M. Ostavi, Igumane, neka ga čujemo.

D. Dozvoli mi samo nekoliko riječi, prije nego dogjem na Petra. — Crkva je, kako znaš, u širem smislu, skup ljudi, koji štuju Boga; a da se u nekom smislu može reći Crkva Kristova, dosta je, da opstoji po zaslugama Kristovim, i da je objekat njezine vjere, to jest cultus, Krist.

Crkva, u koliko je uza svoju glavu, uz Krista, jest od postanka svijeta; u koliko je uz apostolsku službu od Krista ustanovljenu i po njoj uz Krista, počinje od Krista. Ali Krist dade svojoj Crkvi nov oblik, ustanovivši jerarhiju, koja da njom upravlja i da nepogrešno tumači i uči njegovu nauku; ostavi i sakramente, da je posvećuju, tako da osle ljudi, u toliko prianjaju uz glavu, uz Krista, u koliko su sakupljeni i podložni po njem uregjenoj jerarhiji. Za to ne smije biti druga Crkva nego onaka, kakovu je Krist utemeljio, i jedino pod onim oblikom, pod kojim je on ostavi. Da je

[1]) Ibid.

ovaj oblik neophodno potrebit, jasno se vidi iz samoga osnovanja Crkve. Krist je sagradio svoju Crkvu[1]); a to, ili je sasvim novu osnovao, ili je staroj dao posve nov bitan oblik; ako je sasvim novu osnovao, tim je staru ukinuo, i zato je onaj oblik neophodno potrebit. Tako isto, ako joj je dao posve nov bitan oblik, taj oblik red je, da je neophodno potrebit.

Nije moguće, da joj je dao nuzgredan oblik, jer bi tada bio krivo rekao, da će sagraditi svoju Crkvu, jer nije istina, da je zgrada sagragjena, ako joj je dao samo neki nuzgredan oblik. Zato poslije Krista red je, da njegova Crkva svakako ima onaj oblik, što joj ga Krist dade, a nipošto koji drugi.

I. Evala. Baš sam i ja hotio da to kažem, te hvala ti, gdje si me pretekao. Biskupi, i bez Pape, pošto je i on Biskup kao i svi drugi, imaju vlast upravljati Crkvom; jer su 1) oni postavljeni od Duha svetoga za to[2]); 2) po svjedočanstvu sv. Klimenta[3]), apostoli su poslani od Krista, da propovijedaju po krajinama i po gradovima; 3) sv. Ignatije bogonosac, brinuć se za Azijatske crkve, kojima piše, jedino to kriči, neka bi štovali biskupa, te, da u njem smatramo samoga Gospoda, i da se svećenik njemu prilagogjuje, kao što ono žica kitari[4]). Onaj žive po duhu Kristovu, koji je podložan Biskupu kano Isusu Kristu. Nema Crkve bez Biskupa, Svećenika i Djakona. Onaj, koji nešto čini bez Biskupa, bez Svećenika, bez Djakona, nije čist na duši. Red se je pokoravati Biskupu kao Bogu[5]). Ondje, gdje je pastir (Biskup), imaju biti i ovce; bez Biskupa nema se ništa činiti. Bog će oprostiti svima, koji se kaju, ako se obrate jedinstvu Božijemu i zboru Biskupa[6]). Neka svi slijede Biskupa, kao što je Krist slijedio Oca, a Svećenika kao Apostole. Bez Biskupa neka niko ništa ne radi, što se odnosi na Crkvu. Onamo, gdje se pojavi Biskup, neka je i mnoštvo, kakono gdje je Krist, tu je katoličanska Crkva[7]). Onaj propada, koji se smatra veći od Biskupa. Pristoji se, da se vjerenici vjenčaju po sudu Biskupovu, da tako ženidbe budu po Bogu. Valja da se osvrćemo na Biskupa, ako

---

[1]) Math. XVIII, 18
[2]) Act. XX, 28.
[3]) I. Corinth. n. 42.
[4]) Ad Magnesios.
[5]) Ad Trullianos.
[6]) Ad Philadelphios.
[7]) Ad Smyrnaeos.

hoćemo, da se 'Bog i na nas osvrne«.[1]) Pa što ga ovdje ulazi Papa?

D. Sve je dobro, i tako je, što si priveo; ali ono što je rečeno o Biskupu, rečeno je i o Papi, jer je i on Biskup. A ono što su vjerenici dužni prama Biskupu, to su Biskupi dužni prama Papi, koji je Biskup Biskupa. Biskupi su postavljeni od Duha svetoga, da upravljaju Crkvom Božjom, ali nijedan pojedini Biskup, osim rimskoga Pape, ne može upravljati cijelom Crkvom, nego samo pojedinim Crkvama; nekim dijelom stada Gospodnjega. I to doista bi Isusova ustanova, pošto Pavao naredjuje Titu[2]), neka bi po gradovima postavio Svećenike; a Ivan u Apokalipsi[3]) tvrdi, da je u sedmerim Crkvama odnosno toliko angjela, naime Biskupa; sv. Petar[4]) opominje Biskupe, neka pasu stado Božje u kom se nalaze; nu ne cijelo stado, nego ono, što je izmegju njih, jer je Crkva u Biskupu kao u glavi. Ovu nam apostolsku naredbu svjedoče i sv. Klimenat i sv. Ignatije, koji u pojedinoj Crkvi priznaju vlastita Biskupa. Tako nas kroz slijedeća stoljeća uči i povjest, da je pojedinim pastirima bio odregjen neki dio stada, kojim je svaki od njih imao upravljati.[5]) Jer je jedan Episkopat, čiji se dio od pojedinih drži solidarno.[6]) Zato bi vazda zabranjeno Biskupima ostaviti svoju Crkvu, a tugju prisvojiti, ili primiti one, koji su od drugih biskupa bili izopćeni.[7]) Biskupi su po Božjoj uredbi; a po uredbi crkvenoj neki su stupnjevi izmegju Biskupa, naime Patrijarhe, Primasi, Mitropolite i prosti Biskupi. List Pavlov Titu daje neku sjenu Mitropolitskog prava, po kojem daje mu vlast posvećivati Biskupe za gradove Kretske, premda se ne može za stalno reći, je li mu to pravo dato za vazda ili samo za onaj slučaj Takogjer je poznato, da je Petar ustanovio tri stolice, Antiohijsku, Aleksandrijsku i Rimsku, i nadario ih onim pravima, da su kasnije bile prozvane Patrijarhalne. O Mitropolitima govori se u kanonima apostolskim i nicejskim. Jasno je, da su ove razlike po pravu crkovnom, ili apostolsko-crkovnom, pošto su po pravu božanstvenom svi Biskupi jednaki, osim Petra. A, ova apostolska i crkvena uredba

---

[1]) Ad Policarpum.
[2]) I., 5, 7.
[3]) II., sequ.
[4]) I. ep. V, 2.
[5]) Cyprianus ep. 55, ad Cornelium.
[6]) Id. de Unit. Eccles. Cf. August. ep. 34, ad Eusebium n. 5.
[7]) Can Apost. 11; can. Nicaenus 15 et 5.

bi nekud i božanstvena, te posve u skladu sa razumom, kako divno razloži sv. Lav: »Izmegju preblaženih Apostola, u sličnosti časti, bi neka razlika vlasti, i premda sviju bi jednaki izbor, opet je jednom dano, da ostalim predsijeda. Po kom obliku (razlike naime vlasti megju Petrom i drugim Apostolima) posta takodjer razlika Biskupa, i lijepim redom provigjeno je, da ne bi svaki sve sebi prisvajao, dali neka bi bili u pojedinim pokrajinama pojedini, čija bi riječ prva bila megju braćom; a opet neki u višim gradovima postavljeni, imali bi širu brigu, po kojima bi se pretakali u jednu Petrovu stolicu, koja se brine za sveopću Crkvu, te nikada ne bi inčije mislili nego misli glava".[1]) Jedinstvo Crkve ima biti vidljivo, to jest ima biti biljeg, po kojem se jasno pozna Crkva osnovana od Krista, a ovo vidljivo jedinstvo svih vjernih jest društveno jedinstvo pod upravom jedne vlasti. I doista, Crkva Kristova, govori se, da je tijelo, tijelo organično, corpus unum;[2]) govori se, da je regnum,[3]) domus,[4]) ovile,[5]) ovile unum sub uno pastore.[6]) Nu, pošto se ova metaforično uzimlju u zboru iliti zadruzi ljudskoj, znači, da je jedno počelo jedinstva, jedan da vlada, onako kako je jedna glava na tijelu, jedan kralj u kraljevini, jedan domaćin u obitelji, jedan pastir u stadu. I doista, kad se reče jedno tijelo, razumije se i jedna glava onoga tijela; kad se kaže kraljevstvo, razumije se, da je jedan koji upravlja onim kraljevstvom; jer, niti može biti tijelo bez glave, niti kraljevstvo bez nekoga, koji njim vlada; niti tijelo može biti sa dvije glave (nemoj da je nakaza), niti kraljevstvo sa dvostrukom vrhovnom vlasti.[7]) »Istina priznata

[1]) Inter beatissimos Apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discreptio potestatis et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut ceteris praesideret. De qua forma (discretione scilicet potestatis Petrum inter et ceteros apostolos) Episcoporum quoque est orta distinctio et magna dispositione provisum est, ne omnes omnia sibi vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres prima haberetur sententia et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiae cura conflueret et nihil usquam a suo capite dissideret. S. **Leo** epist. 14 ad Anastasium Thesalonicensem C. 2. ap. **Palmieri** Tract. de Rom. Pontifice, §. XVII.

[2]) II. Cor. XII, 12. seqq.; X, 17.

[3]) **Math.** XVI, 17.

[4]) I. **Petr.** II. 5.

[5]) **Jo**, XXI, 15 seqq.

[6]) **Jo.** X, 16.

[7]) Cf. **Palmieri** o. c. §. XLVIII.

od svakoga, po sv. Pismu, jest, da onako kako je stari zavjet bio prilika novoga, tako je i Crkva Kristova produženje i usavršenje kuće Jakovljeve. A to je i odatle jasno, što Andjeo, pri navješćivanju božanstvenoga Utemeljitelja Crkve, reče, da će kraljevati u kući Jakovljevoj na vijeke.[1]) A, uz tolike ustanove što Bog odredi u onoj obitelji, ističe se osobitim načinom jedna, a to je svakako ona jednog središta i jedne glave. Ovo nalazimo u Judi i u njegovu koljenu, sve od kada sveti Patrijarh, malo prije nego će ispustit svoju svetu dušu, navijesti sve što se ima zbiti od svojih sinova; ovo zatim nalazimo pri ustanovljenju velikog svećeništva započeta u Aronu; i ovo napokon nalazimo u onomu, što Bog odabra jedan grad, u kom jedno i drugo prvenstvo bi spojeno. Da pako ova ustanova sačinjava bitnost onoga zakona, ne treba dokaza. Dignite ono prvenstvo i eto se ruši sva zgrada kuće Jakovljeve, postaje poput stabla, kome si osjeko hrek. Razlog je dakle da, poput ove ustanove bude jedna druga u novoj kući Jakovljevoj, baš onako, kako prilici odgovara ono što je prilikovano, zgrada njezinom nacrtu; drukčije bi smo upali u protuslovlje, kad stvar prilikovana ne bi imala ono, što je glavno i neophodno potrebno u njezinoj prilici. A ovo prvenstvo baš je fakat, što ga nalazimo, da divno sjaje u novom zakonu, budi da ga promatramo u Pismu, budi u životu Crkve od njezina postanka pa sve tijekom vjekova«.[2])

I. Ta sva vreća riječi, što si izasuo, ne dokazuje ništa. Ti si mi imao najprije dokazati, da je Petar dobio prvenstvo nad Apostolima; nu, pošto vidiš, da je to jalov posao, nekud si zašao, da ni sam ne znaš kamo, ne bi li me svojim medenim riječima zaveo, da ti priznam Papino prvenstvo. Varaš se ako cijeniš, da sam tako prost.

D. Prosti, brate, ja te nijesam hotio zavesti, nego, kako sam ti primjetio, hotio sam prije pretpostaviti istinu o jedinstvu Crkve, da dogjemo do jedinstva njezine glave. A sada evo me, da ti dokažem, kako je Petar zbilja dobio od samoga Krista prvenstvo nad Crkvom i nad Apostolima.

I. Ali red ti je, da to dokažeš sa svetim Pismom; što ne mislim, da će ti lako poći za rukom.

D Ta baš sv. Pismo puno je dokaza o Petrovu prvenstvu;

---

[1]) Luc. I, 32.

[2]) Legnani. Roma e Constantinopoli. p. 5. 6.

to ne samo gdje to izričito napominje kod Mateja,[1]) Luke[2]) i Ivana,[3]) dali svuda, bilo u Evangjeljima, bilo u Djelima Apostolskim, bilo u listovima, svuda gdje govori o Petru. Najjasnije govori se o Petrovu prvenstvu u ovim trima tekstima Mateja, Luke i Ivana, te kao sunce svakome udaraju u oči; a ostali su teksti kao zvijezde, koje doista sjaju, ali ne tako, da bi se po samim njima moglo jasno vidjeti. U onima se sadrže dokazi, kako vele pravnici, a u ovima se nalaze nagagjanja, podloge, iznimke i slična adminicula, kojima se podupire dokazivanje same stvari.[4]) Svuda se Petar pokazuje prvi među Apostolima.

I. Jest, pokazuje se prvi u časti i u darovima onako, kako što se Nikodem zove prvi megju židovima, ἄρχον τῶν Ἰουδαίων;[5]) ne kao da je imao kakovu vlast megju Židovima, nego što je bio štovan megju njima. Tako se veli, da je Ciceron princeps oratorum, a Virgilije princeps poëtarum, koji doista nijesu imali nikakvu vlast ni megju govornicima ni megju pjesnicima. Na taj je način bio Petar prvi megju Apostolima, samo u časti, ali ne u vlasti; bio je primus inter pares, pošto su svi Apostoli bili jednaki, kako uči Kiprijan: »svi su Apostoli bili isto što i Apoštol Petar, to jest, svi su oni imali jednaku čast i vlast. — Hoc erant utique et caeteri Apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis. (De unitate ecclesiae. n. 4).«[6]) I sami sv. Pavao »svečano odbija svako prvenstvo megju Apostolima i kaže, da su svi samo sluge, i da je Apolo isto, što i Petar, što i on, i da se vijerni ne smiju držati jednoga više nego drugoga, kao poglavice, nego svi moraju se držati samo Hrista Božijega (I. Kor. I, 12, III, 4. 5. 22).«[7]) Mislim, da je ovo jasno.

D. Jasno i prejasno, da su svi Apostoli bili jednaki u apostolstvu, pošto su svi bili jednako poslani od Krista, da propovijedaju svim narodima. U navješćivanju riječi Božje, Apolo je bio ono, što je bio i Petar, i Pavao; ali je Petar još bio kamen Crkve, imao je ključ kraljestva nebeskoga i bio je Pastir svega Isusova stada.

---

[1]) XVI, 15—20.

[2]) XXII. 31—33.

[3]) XXI, 15—18.

[4]) **Passaglia**, Commentarius de Praerogativis Beati Petri. Ratisbonae 1850. Prolegomena Cap. IV.

[5]) **Jo.** III. 1.

[6]) **Dr. Milaš**, Kiril i Metodije, pag. 163.

[7]) Ibid. p. 178.

Zato je Petar bio prvi ne samo u časti, nego i u vlasti. Ta nije, brate moj, dosta reći, da se nešto nalazi u sv. Pismu, niti se smiju tako vaditi rečenice, prestavljajući gole komade, i tako krnjiti tekste. Nema se samo paziti na jedno mjesto, kako opaža Hrisostom, dali valja razmatrati cio niz i zašto je rečeno sve ono što je rečeno, te od koga, komu, kada i kako.[1]) Za to ističem odlikovanje Petrovo i njegovo najveće dostojanstvo megju Apostolima i vlast njegovu, jer mi je pred očima čistoća vjere, koja se kvari jerezom; i shizmom, to jest, ono jedinstvo, što ga ispovijedamo u Simbolu: vjerujemo u jednu crkvu;[2]) koje jedinstvo naregjuju pisma,[3]) koje Krist preporuča,[4]) za koje je oca molio,[5]) koje postavi da bude najjasniji biljeg i σημεῖον, ne samo Crkve po njem osnovane, dali jošte i njegova poslanja od Oca.[6])

I. Da, razumijem kamo smijeraš; ti bi hotio po svoju tumačiti pismo i navesti vodu na svoj mlin. Tako, znam, lako ti je dokazati sve što hoćeš.

D. Ne, brate moj; ja neću da to rečem, dapače sve obratno Pisma se imaju tumačiti, kako ih tumače sv. Oci, kako ih tumači sv. Crkva.

I. Da nu, čujmo, s kim su sv. Oci, s nama ili s vama.

D. Dobro. Nalazimo u Ivanovu Evangjelju,[7]) da, kad Simon, sin Ivanov, po nagovoru brata Andrije, dogje da vidi Isusa, bi ne samo najljubežljivije od njega primljen dali i ovim riječima najljepše ohrabren: Intuitus autem eum, Jesus dixit: ti si Simon sin Jonin, *σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς ὃ ἑρμενεύεται Πέτρος*, ti ćeš se zvati Kefas, što se tumači Petar. Spasitelj mijenja ime Simon, što znači blag i poslušan; Bar-Jona, sin go-

[1]) Non hunc locum tantum excutiemus: Non est in homine via eius; sed et contextus omnem seriem, et pro quibus dicta sunt omnia, et a quo, vel ad quem, quam ab causam, quando et quomodo. Non enim sat est dicere, aliquid in scriptura consignatum reperiri, neque temere avulsa ac discerpta divinitus inspiratae scripturae membra nuda, et a reliquo textu, serieque sermonis seiuncta sumere, ac nimia licentia confidentiaque ipsis illudere. Hom. de verbis Jeremiae, cap. X Cf. **Passaglia** u. s. cap, V.

[2]) *πιστεύομεν εἰς μίαν ἐκκλησίαν*. Symb. Nic.

[3]) I. Cor. XII. 12—27; Ephes. I, 22—23; II. 13—16; III, 6; IV, 4—12—16; V, 23—30; I, Cor. I. 9—13.

[4]) Jo. X, 16.

[5]) Ibid. XVII, 20—23.

[6]) Ibid. XVII. 21. *Ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας.*

[7]) I. 40—42.

ubice; što će reći, da učenika blaga i plašljiva Spasitelj pretvori ı Kephas, Petra, kamen, da tako pokaže njegovu stalnost ɔoput klisure, koja se drži tvrdo proti svim neprijateljskim na- ⁊alama, i da postaje temeljni kamen zgrade, koju sve paklene ıile neće moći ni maknuti.[1]) To jest, ovo mu po prilici reče: ćak e veličanstvenije odregjenje tvoje, nego što je značilo ime Simon, ıto ti bi nadjenuto pri tvome rogjenju; zvat ću te Kephom, neka ɔo tom svak znade, kakvo će kasnije biti tvoje dostojanstvo, koja i vlast, što ćeš je imati noseći na sebi i uzdržeći Crkvu, koju ću agraditi.

I. Evala, baš znaš majstorski izvrtati pisma; nu toga ništa ıema u Kristovim riječima, i tako ti je zaludan vas napor.

D. Nema izrično u riječima Kristovim, ali ima uklopno sve lo slovca, ako razmotrimo dobro ove četiri stvari.

Najprije, one su riječi upravljene samome Simonu, i zato je edini Simon, kome Krist obećaje novo ime i nov naziv. Učenika ıilo je više, a u sve dvanaest Apostola, koje je Isus osobitim na- ınom ljubio i nadario najizvrsnijim darovima; ipak odabra jedinoga ıimona, koga resi novim imenom, tako da to novo ime zauzimlje ıjesto staroga, koje se mal da ne posve zaboravi. A to nam svje- oče obični načini crkvenoga i bibličkoga govora, zato ga vi kršćanski spomenici, sinodi, liturgije, homilije, listovi, djela, omentari, natpisi ne zovu drugim imenom osim Petra i Kephe, a ɔ znači Simona sina Ivanova. U bibliji osta Simonu to ime: sv. 'avao zove ga Kepha;[2]) a Mateo[3]) i svi drugi evangjeliste[4]), a i ım Simon[5]) ne služe se drugim imenom osim Petra, kao da je ɔ vlastito Simonovo ime i *διακριτικὸν*. Drugo, opazit je, da onaj ovor, što ga Isus okreće Simonu: *σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς*, ti ćeš se vati kamen (Petar) isto vrijedi, što ti ćeš biti Kephas kamen, Petar); pošto u bibliji *συνωνομία* često preporučuje riječi *ηναντικῶν καὶ οὐσιώδων*. I doista tome odgovara i paralelni tekst

---

[1]) **Auber,** Histoire et Théorie de Symbolisme Religieux, Tom. p. 41.

[2]) I. Cor. I, 12; III, 22; IX, 5; XV, 5; Gal. II, 9.

[3]) IV, 18; VIII, 14; X, 2; XIV, 28—29; XV, 15; XVI, 16, 18, 22, 28; VII, 1, 4, 24, 26. . . .

[4]) **Marc.** III, 16; VIII, 29, 32. 33; IX, 1, 4 . . . .; **Luc.** V, 8; VI, 14; III, 45, 51 . . .; **Jo,** I, 44; VI, 8, 69; XIII, 6; XVIII, 10, 11, 15, 16 . . .

[5]) I. **Petr.** I, 1; II. **Petr.** I, 1.

u Mateju[1]): *σὺ εἶ Πέτρος* — ti si Petar, a ne samo, ti se zoveš Petar; zato Hrisostom veli: Temelj onaj Crkve, doista je Petar, toliko po imenu, koliko po samoj stvari i vlastitosti.[2]) Treće. Imena od Boga obećana iliti dana, smatraju se kao mukla proroštva, kojima se označuje dostojanstvo, čast i služba onoga, kome je to ime obećano ili dano. I doista u sv. Pismu, po kom se imamo vladati, mučno ćeš naći, da se obećaju i daju nova imena, Abraham, Izrael, Sara, Isus, a da se tim imenima ne označuje vlastita služba i osobite vrline onih, kojim je dano to ime. Zgodno ovdje idu one riječi Justinove: Što se govori, da jednoga od Apostola, promijenuvši mu ime nazva Petrom, i što je još druga dva brata sinove Zebedejeve nazvao Boanerges, to jest sinove groma.[3])

I. Eto, kako se brzo poričeš. Prije si kazao, da je jedinome Simonu Krist obećao i dao novo ime, čim Marko[4]) kaže, da i sinovi Zebedejevi, Jakob i Ivan dobivaju novo ime: *βοανεργές, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς*.

D. Istina je, da se sinovi Zebedejevi zovu *βοανεργές*, ali samo jednom, čim Simon ne zove se gotovo drugim imenom osim Petra. A ono *βοανεργές* ne daje nikakvu vlast, niti spada na crkovnu upravu, čim je ime Petra znak vlasti, i prestavlja višu moć u Crkvi, kaonoti metafora temelja Crkve. Simonu bi zbilja nadjenuto novo ime, koje mu već osta za vazda, a sinovima Zebedejevim označi, u onoj prigodi, njihovu ćud i sklonost. Kao što bismo, na primjer, nekome rekli kukavice, jer se boji od šta se ne bi imao strašiti; ili junačino, jer se viteški brani. Ali slijedimo Justina: A to bi dokaz, da je to isto, po čem Jakob bi nazvan Izrailom, Auses Isusom, pod kojim imenom, i u zemlju obećanu Patrijarcima, bi uveden narod, njihov potomak, što izagje iz Egipta.[5]) Ovdje je opaziti, da je jedan te isti Božji *Λόγος*, koji se javi u ljudskoj puti, i koji bi sa Patrijarcima, upravljajuć sve što se odnošaše na osnovanje Crkve i na spasenje ljudsko. Odavle imamo zaključiti, da je istom namje-

---

[1]) XIV. 18.

[2]) *Ἡ κρηπὶς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ὄντως Πέτρος καὶ τῷ ὀνόματι καὶ τῷ πράγματι.* Hom. in hoc. l.

[3]) Dialog. cum Tryph. n. 106.

[4]) III., 17.

[5]) Ibid.

rom mijenjao imena poznijim osobama, kojom i prvima, koje odredi da budu poglavice njegova naroda. Dakle ime Kepha (Petar, kamen), što Krist obeća Simonu, red je smatrati kao temelj i znak toliko kreposti i vrhovne vlasti, što je ima Krist, koliko dostojanstva i prednosti, što obeća Simonu nad ostalima.

I. To se zove nagagjanje a ne dokazivanje. Ništa toga nije rečeno u sv. Pismu. Pa to kamen što znači?

D. Jest rečeno, ali, kako sam malo prije kazao, red je paziti na ono što je rečeno u Pismu, kako je rečeno i u kojoj prigodi, na što nas upozoruje Hrisostom. Riječ kamen u sv. Pismu znači odlikovanje one osobe, koja se tako zove, na toliko mjesta nalazimo da znači vlast i izvrsnosti samoga Krista. Ovamo idu one Izajine[1]) riječi, koje i Petar[2]) i Pavao[3]) kažu, da su rečene o Kristu: Idcirco haec dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet.[4]) Odnosi se na Krista, kao na ἔκτυπον, i ono što se čita u Psalmima[5]), i u Mateju,[6]) u Marku,[7]) u Luci,[8]) u Petru[9]): Lapidem quem reprobaverunt aedificantes hic factus est in caput anguli. A Domino factum est stud, et est mirabile in oculis nostris. Ovamo idu i riječi Danijelove: Lapis autem, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram;[10]) tako i one Zaharijine: Ecce ego adducam servum meum Orientem. Quia ecce lapis, quem dedi coram Iesu, super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego celabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum, et auferam iniquitatem terrae illius in die una.[11]) Na

---

[1]) XXVIII. 16.

[2]) II. Petr. II, 4 seqq.

[3]) Rom. IX, 32—33, gdje se spajaju oba Izaijina svjedočanstva VIII, 14 XXVIII, 16.

[4]) Vulgata prevodi non festinet, a po žudijskom je non timebit

[5]) Ps. CXVII, 22.

[6]) XXI, 41.

[7]) XII, 10.

[8]) Luc. XX, 17; Act. IV, 11.

[9]) I. Petr. II, 7, gdje se riječi Psalma spajaju sa Izajijom VIII, 14.

[10]) II, 35.

[11]) III, 8, 9, gdje Vulgata prevodi Orientem, po židovskom je frons enascens.

*

ovo smijera i ono što piše Pavao: Ergo iam non estis hospites et advenae, sed estis cives sanctorum et domestici Dei; superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu.[1])

Jasno je dakle, da pod riječi petrae, u novom i u starom zavjetu, označeni su uresi Kristovi. To je isto ime obećano i dano od Krista Simonu. Što nam dakle ostaje drugo ako ne da zaključimo, da se je tako svidjelo Kristu, da jedini Simon izmegju ostalih postane udionikom izvrsnosti njegovih i svojstava, po kojima se zove i jest kamen. I doista, ime Petra, što Krist obeća Simonu prve godine svoga propovijedanja, dade mu ga druge godine, kada,[2]) izabravši Apostole izmegju učenika, sa oblasti naučavanja dade im i moć liječiti bolesne, i izganjati nečiste duhove, tada nadjene Simonu ime Petar,[3]) i tako ispuni ono obećanje: zvat ćeš se Petar (Kefa, kamen);[4]) te tim označi Simona starijim i većim nad svima Apostolima.[5])

I. Tu nema ništa do tvoga nagagjanja, da je Petar stariji; a tamo nije ništa dokazano. Jedino je dokazano, da je Krist zamijenio Simonu ime i dao mu ime Petra. Pa što zato?

D. Kako sam ti dokazao, to novo ime znači vlast. To ime kamen, što znači Kepha, Petar, temelj je Crkve, koju Krist na njem sazida.

I. A ko to kaže, da je Krist na Petru sazidao svoju Crkvu? Znam, vi to govorite, ali vas hoću da to i dokažete. Što mislim, da ne ćete nikada.

D. Ta, to veli sam Krist. Bijaše treća godina javnoga propovijedanja Isusova, kad se nagje u okolici Cezareje Filipove, to jest u bližnjim selima (*εἰς τὰς κώμας*)[6]) onoga predjela. Gle, Igumane, kako sveti Evangjelist bilježi potanko sve okolnosti; što će reći, da se radi o stvari posve-osve ozbiljnoj, koju valja tvrdo

[1]) Ephes. II, 10 seqq.
[2]) Marc. III, 13—16.
[3]) *Ἐπέθηκε τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον.* Ibid 16.
[4]) *Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς.*
[5]) Passaglia o. c. lib. I. cap. II.
[6]) Marc. VIII, 27.

saditi u pamet, da se ne bi po nesreći svrgla s uma. Te da se na tačno, koja je ono Cezareja bila, pošto ih je dvije, nadoda ilipova. Isus dogje onamo, kada je sa samim učenicima[1]) obilazio na mjesta i gradove.[2]) Neki dan, pošto se je sam molio Bogu, solus rasset,[3]) nastavi iza molitve put, a uz put, in via,[4]) pita svoje čenike: quem dicunt homines esse Filium hominis? o jest, što govori svijet, da sam ja, koji se sam zovem sinom čoječjim iliti Mesijom? A učenici odgovoriše: jedni kažu, da si van Krstitelj; to jest, da je Ivan uskrsnuo, pošto mu bijaše rud osjekao glavu. A jedni, da si Ilija; a opet jedni da si eremija, ili koji drugi od proroka. Zatim pita njih, što ni misle: Vos vero quem me esse dicitis? Pošto ga svijet e pozna i ono, što o njem misli, nije istina; a učenici, što su vijek s njime, i što su vidjeli tolika njegova djela, doista će znati ešto drugo. Vidimo u ovome čudnovatu dobrotu i mudrost Isusovu oji malo po malo pomaže i podiže učenike još nesavršene u vjeri. la to će Simon Petar: Tu es Christus, filius Dei vivi.[5]) o jest: ti si Krist, onaj jedinorogjeni sin ne mrtvih bogova o nijesu ništa, nego živoga Boga, koji na osobiti način pokaza voj život ragjajuć tebe od vijeka. Tako je Petar istodobno ispojedio dvije temeljne vjerske istine, da je Isus Mesija i Bog, kako či sv. Lav Veliki.[6]) A odmah će mu Isus na to: Et ego dico ibi, quia tu es Petrus et super hanc Petram aedifiabo Ecclesiam meam.[7]) I zato ja govorim tebi, to jest, nako kako si ti rekao, da sam ja jedinorogjeni Sin Očin, tako ja bi govorim, da si ti po naravi Simon, ali po milosti i odregjenju rdi Kamen, i zato sagradit ću na ovom kamenu, koji amen hoću da ti budeš, Crkvu moju. Te, onako kako je moj tac tebi objavio moje božanstvo, tako ja kažem tebi tvoju izvrst-

---

[1]) Luc. IX, 18.

[2]) Marc. VIII, 27.

[3]) Luc. IX, 18.

[4]) Marc. VIII, 27.

[5]) *Σύ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.* Matth. XVI, 16.

[6]) Petrus per revelationem summi Patris corporea superans et humana antecedens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, et confessus est gloriam Deitatis. Sermo de Transfig.

[7]) *Κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.* Matth. XVI, 18.

nost.[1]) I pošto se u sv. Pismu ne daju nova imena bez nekog ozbiljnog razloga[2]) zato, kada Krist veli Simonu, da je kamen (Petar), razumijeva ono, što se metaforično sadrži pod imenom kamena; to jest ono, što sam Krist razjasni, kad reče: i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju; dakle je Petar prama Crkvi ono, što je kamen ili pećina, na kojoj je sazidana Crkva, naime: temelj.

I. Ne znam, kako bi to značilo samo ime Petar.

D. Reci bolje, ime kamen. Prvo, obećanje, a zatim podjeljenje novog imena, koje uprav ide samoga Krista, razlikuje Simona od ostalih Apostola, i podjeljuje mu neko izvrsno odlikovanje. Nu, pošto samo ime sadrži u sebi vlast, koju Krist svojim ustima istumači, čini Petra višega od ostalih u pravu i u vlasti. Ako je Simon kamen Crkve, njega neposredno iza Krista, a razmjerno sa Kristom, ide vlastitost temelja, na kom je sazidana Crkva Božja; a ova je razlika u načinu izmegju Krista i Simona, da, kako je Krist po sebi prvi i glavni temelj, tako je Simon po participaciji sekundarni i razmjerno na ostale Apostole. Ovaj odnošaj nije samo veći u časti, nego osobito u vlasti, jer razmjerno istu vrst odnošaja imaju Apostoli prama Kristu i Simonu kamenu. Krist je temelj Crkve, a i Petar je; a kako Oci uče Petra ide i *πρωτοστασίαν*, kao što i *προστασίαν*, ono mu daje prvenstvo časti, a ovo vlasti. Kiril Jerusalimski zove Petra *πρωτοστάτην τῶν ἀποστόλων*;[3]) a s njime se sudara i Grigorije Nisanin, koji zove Petra *ὁ μὲν πρωτοστάτης καὶ κορυφαῖος τῆς ἀποστολικῆς χορείας*.[4]) A Hrisostom mu daje *προστασίαν*,[5]) *ἐγχειρίζεται τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν*. Tako isto i Oekumenius: *ἀνίσταται ὁ Πέτρος καὶ ὡς θερμότερος, καὶ ὡς τὴν προστασίαν τῶν μαθητων ἐγκεχειρίσμενος*.[6])

Dapače nalazimo da Gospodin na isti način postupa s Petrom, kao što je postupao s Abramom. Na isti način kaže Bog Abramu njegovo dostojanstvo, kao što Krist kaže Petru. Bog govori Abramu:

---

[1]) Hoc est, sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita ego tibi notam facio excellentiam tuam. **Leo Mag.** in Serm. 3.

[2]) Cf. **Gen.** XVII, 5; XXXII, 28.

[3]) Catech. IX. n. 19; XI. n. 4. Cf. **Passaglia** o. c. Lib I. cap. III.

[4]) Laudat. S. Stephani, apud Zaccagnium p. 339. Cf. **Passaglia** n. s.

[5]) In Johom. LXXXVIII, al. LXXXVII, n. 1. Cf. **Passaglia** u. s.

[6]) Usta Petar i kao žešći i kao onaj, koji je imao prvenstvo megju učenicima. In Act. I. 15. Cf. **Passaglia** n. s.

gredere de terra tua, et de cognatione tua et de omo patris tui . . . et faciam te in gentem magnam.[1]) u punoći vremena govori Krist Simonu i Andriji: Venite ost me, faciam vos fieri piscatores hominum;[2]) a imonu osobito veli: Noli timere, ex hoc homines eris apiens.[3]) Abram se odmah odazove na glas Božji: Et exiit bram, sicut locutus est Deus ad eum;[4]) tako se isto i imon odmah odazva glasu Kristovu: Et protinus, relictis etibus, secuti sunt eum.[5]) Bog nagradi posluh Abramov, te u obeća novo ime: Et non vocabitur ultra nomen tuum bram, sed erit nomen tuum Abraham.[6]) Istim darom agradi Krist Simona: Tu es Simon filius Jona, tu vocaeris Cephas.[7]) Bog nije dao Abramu obećano dostojanstvo, što značilo ono ime, prije nego je kušao stalnost njegove vjere i ubavi. Et tentavit Dominus Abraham, et dixit ad eum, olle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, tque ibi offeres eum in holocaustum.[8]) Tako isto Krist uša stalnost vjere i ljubav Petrovu, prije nego će mu otkrit lemenitost obećanog imena i dati mu odregjenu vlast. Govori sus: A vi, ko cijenite da sam ja?[9]) — Simone Ivanov, ubiš li me više nego ovi?[10]) Doista obojica pokazaše tvrdu jeru i vruću ljubav. O Abramu čita se: I pruži Abraham voju ruku, i prihvati mač, da ubije sina svoga.[11]) A Petru: Odgovarajući Simon Petar reče: Ti si Krist in Boga živoga.[12]) — Da, Gospodine, ti znaš da te ljuim.[13]) Nu, pošto se oba odazvaše glasu Božjemu, bjehu nadareni nom nagradom, koju označivaše obećano ime. Veli Bog Abramu:

[1]) **Gen.** XII, 1, 2.
[2]) **Marc.** I, 16, 17; coll. **Matth.** IV, 18; **Luc.** V, 10.
[3]) **Luc.** V, 10.
[4]) **Gen.** XII, 4.
[5]) **Marc.** I, 18.
[6]) **Gen.** XVII, 5.
[7]) **Jo** I, 42.
[8]) **Gen.** XXII, 1, 2.
[9]) **Math.** XVI, 15
[10]) **Joh.** XXI. 15.
[11]) **Gen.** XXII, 10.
[12]) **Matth.** XVI, 16.
[13]) **Joh.** XXI, 15.

Zakleo sam se samim sobom . . . pošto si učinio ovu stvar;[1]) a Petru kaže: Jer put i krv nije objavila tebi, nego Otac moj što je na nebesima; i ja ti govorim.[2]) Nu opazit je, da čast, što je ovdje podijeljena, ima biti božanstvena te obojici dana analogično: Abramu, da bude korjen i otac svih vjernih, a Petru, da bude temelj Crkve; Abram da će biti početnik sjemena, koje se u mnoštvu usporegjuje sa zvijezdama nebeskim i pržini morskoj; a Petar da će biti teme'jni kamen Crkve, koja sadrži u sebi sve narode, plemena i jezike. I pomnožit ću, veli Bog Abrahamu, sjeme tvoje kako zvijezde na nebu i kao pržinu što je krajem mora;[3]) a Petru govori posve sličnim riječima: I na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju.[4]) Još nam je opaziti, da onaj nebeski blagoslov, što ga Bog dade i Abramu i Petru, nije samo na njima ostao, dali je od njih i po njima imao preći i na njihove potomke, i na općine vijernika; tako da svi vijernici do svrhe svijeta po njima imaju primiti blagoslov, stalnost, pobjedu proti nasrtajima neprijateljskim, i paklenim vratima. O Abramu ovo je jasno: I posvojit će sjeme tvoje vrata neprijatelja svojih, i u sjemenu tvome bit će blagoslovljena sva pokolenja zemaljska[5]) Ali nije ništa manje jasno ono, što je obećano Petru: I vrata paklena neće je nadvladati.[6]) To veliko dostojanstvo, i sve potomstvo i cijelu Crkvu vjernika, označivaše samo ime. O Abramu je pisano: I bit će tvoje ime Abraham, jer sam te dao za oca mnogim pucima;[7]) a o Petru: Jer ti si Kamen (Petrus) i na ovome kamenu sazidat ću Crkvu moju.[8]) Kako vidiš ne ima druge razlike izmegju Abrama i Petra, nego u tome, što je dostojanstvo Abramovo označeno imenom Oca (patris), a Simona imenom Kamena (petrae); u ostalom je sve jednako kod obadva. Te kako će blagoslova Abrahamova biti udionici oni sami, koji se na nj odnose kao na oca i od njega po duhu, na neki se način, ragjaju, tako ne mogu ini biti udionici bla-

[1]) Gen. XXII, 16.
[2]) Matth. XVI, 17, 18.
[3]) Gen. XXII, 17, 18, i XXVI, 4.
[4]) Matth. XVI, 18.
[5]) Gen, XXII, 17, 18.
[6]) Matth. XVI, 18.
[7]) Gen. XVII, 5.
[8]) Matth. XVI, 18.

poslova, postojanosti i stalnosti, što Bog obeća Petru, nego samo oni, koji su tvrdo uza nj spojeni.

I zato se ne mogu bolje istumačiti riječi, koje idu Petra, to ovako: A ja govorim tebi, ti si Kamen, i za to te postavljam kamenom temeljnim moje Crkve.

I to se divno sudara s Abramom i s Petrom, da oba Bog nazva blaženim; Abrahamu veli: I blagosovit ću tebe, i proslavit ću ime tvoje, i bit ćeš blagoslovljen;[1]) a Petru kaže: Blažen si Simone sine Jonin . . . i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju.[2]) Ko ne vidi dakle izmegju Abrahama i Petra, ne velim sličnost, već potpunu jednakost? Sudaraju se počeci, sudara se tok, sudara se svršetak; jedno drugome odgovara na dlaku. Oba zvana, odazivlju se; obima je obećano i dano novo otajstveno ime; od oba se traži savršena vjera i ljubav: oba se odazvahu i ostadoše postojani u vjeri i u ljubavi. Abramu je dano otajstveno ime, dano je i Simonu; spozna Abram na što ga odregjuje njegovo otajstveno ime, naime da bude otac izabranoga naroda; spozna i Simon, da mu kaže ime, kako je odregjen da bude temeljni kamen Crkve Božje; blažen je nazvan Abram, nazvan je blažen i Simon; objavljeno je Abramu, da niko, ako ne po njemu, neće biti udionikom nebeskih blagoslova, — objavljeno je i Simonu, da će svi od njega i po njemu imati stalnost i trajnost; potomstvo hebrejsko nema se nadati pobjedi nad neprijateljima nego po Abrahamu, ta i Crkva ne će slaviti pobjede nad paklenim vratima nego po Petru. Napokon, ako je Abraham odregjen da bude učitelj vijernih i za to je na osobiti način naučen od Boga, takogjer je osobitim načinom naučen i Petar, koga Krist postavi učiteljem svojom svih vjernika. Onako, kako su po svjedočanstvu Pavlovu[3]) svi vijernici sinovi Abrahamovi, ne po puti nego po duhu, tako nije niko, niti može biti dio crkvene zgrade, ako nije naslonjen na Petru kao na temelju, jer onaj isti Gospodin, što reče Abramu: Ne će se više zvati ime tvoje Abram, nego će biti ime tvoje Abraham,[4]) reče i Simonu: Ne ćeš se zvati Simon nego Kefa[5]) (Petar, Kamen); i onaj isti, koji reče Abramu: U

[1]) Gen. XII, 2.
[2]) Matth. XVI, 17, 18.
[3]) Gal. III, 7.
[4]) Gen. XVII, 5.
[5]) Joh. I, 45.

tebi će se blagosloviti svi narodi zemaljski,[1]) Simonu takogjer reče: I na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju.[2])

I. Vele ti si toga, čoče Božji, nabrojio! Tebi se možda čini, da sve teče kao kolo po rahlu, a tamo ti ta čitava vreća riječi stoji kao trn u oku.

D. U čem nalaziš taj trn u oku?

I. U tome, da ono Petrus i petra, Petar i kamen, nijesu svejedno, kao što bi ti hotio, dali je veća razlika megju njima nego je od neba do zemlje.

D. Ne, brate moj, nema nijedne razlike; na onom mjestu Petrus svejedno je što i Petra, a Petar isto što i kamen. Krist je govorio Siro-kaldejskim jezikom, a u tom je jeziku pisao i sv. Mateo svoje Evangjelje, i za to je rekao: Ti si **Kefa** i na ovoj **Kefi** itd.; za to se Petar jošte zove Kefa. Istina, grčki prevodilac, za kim se je poveo i latinski, dali su Petru muško ime *Πέτρος* Petrus, mjesto ženskoga *πέτρα*, petra, što oboje znači na našem jeziku kamen ili klisura; dakle je Petrus isto što i petra, a Petar isto što i kamen. A da ne rečeš, da su to moja nagagjanja, što stoji kao trn u oku, čuj originalne istočne prevode i naš staroslovenski, pa ćeš u svima naći, da Petar znači kamen iliti klisura. Isus reče Siro-kaldejski: Ant **Kepha**, veal **Kepha** hadden ebne iat tsibburi; ili kako je u Sirijanskome Evangjelju: Ant hu **kipha**, veal hada **kipha** ebne leidti; to jest: Ti si **Kefa** i na ovoj **Kefi** sazidat ću Crkvu moju. Tako nalazimo u Evangjelju na žudijskom jeziku, što ga autentično i autografno izdade Sebastijan Munster: Atta **kepha**, Veal **kepha** hazzot ebne eth macheli. Tako i u jermenskom glasi: Is **bim**, e vera ais **bim**; t. j. ti si **pećina** i na ovoj **pećini**, i ost. A u arapskom čita se: Ant **alsachra**, va ala kada **alsachra** abni baiati: Ti si **kamen** i na ovom **kamenu** i ost. Etiopski ima: Anta **quoqueh**, va diba zati **quoqh** annesa lebeita Christianei: Ti si **pećina** i na ovoj **pećini** sazidat ću kuću Kršćansku. A Koptsko Egipatski: Ja pako velim tebi, jer si ti ovaj Petar, utemeljit ću Crkvu moju na ovom kamenu. A Persijski tumači se ovako: Ja govorim tebi jer si ti sanac, to jest kamen, i na ovome sancu, to jest kamenu, sazidat ću Crkvu moju. Imam ti

[1]) Gen. XII, 3.
[2]) Cf. Passaglia u. s.

paziti, da tumač persijski tumači riječ sanac, to jest kamen, adodajuć: ti si kamen, to jest **temelj i sudac.**[1]) A naš staroslovenski prevod ima: Ti 'esi **Petr,** i na sem **Petre** szizda rkov moja.[2]) Tako i francuski prevod ima posve jednaku riječ a prvom i drugom mjestu: Tu es **Pierre,** et que sur cette **ierre** je bâtirai mon église.[3]) Eto je jasno, da je Petar amen, na kom Krist sazida svoju Crkvu.

I. Jasno je, da nije Simon subjekat, na koji se ovdje odnosi iječ petra. Te ti opet kažem, da je Petar, Simon; ali je petra Krist, koji veli da će na sebi sazidati Crkvu svoju.

D. Za čudo mi je, kako može biti ljudi, koji na taj način isrivljuju Isusove riječi, te tako prestavljaju samu Mudrost, (prosti Bože!) da govori nemisleno. Riječi su Kristove tako jasne, da jasnije e mogu biti. Ta, kako ćeš da se nedospjetna Mudrost izrazi u dvojenom smislu o stvari tolike vrijednosti? On, kad god je govorio, ovorio je tako, da ga svak lako razumije, i da se nitko ne bi revario u smislu njegovih riječi, nemoj da bi hotio očito izvrtati iječi njegove, kao što obično čine protestanti. Nu, što oni to čine, ije mi za čudo, jer bi drukčije sami sebi posjekli noge, kad bi lijedili naravni smisao svetog Pisma; ali se čudim nekim drugim, dje se mogu tako sljepački za njima povagjati.

I. Razumije se, to je pribodeno nama.

D. A čemu se za to vrijegjaš? To je bjelodana istina vaše urovanje sa protestantima u stvarima vjerskim, kako sam ti više puta opazio. Nu ostavimo ovo, a homo na naš predmet. I slijepi vide, da su megju sobom tvrdo spojene one dvije riječi aedificabo dabo sa riječcom et; te ako jedan od ovih glagola označuje Simona, označuje ga doista i drugi. A opet, Krist je hotio nagraditi priznavanje Petrovo i njegovu vjeru, te ga za to zove blaženim, potvrgjujuć mu ime Petar (kamen, klisura). Ali, dragi Bože, prosti mi, ja ne nalazim nijedne nagrade, ako se ta nagrada odnosi jedino na promjenu imena Simona u Petra. Čim, ako se uzmu i one druge riječi, i na ovome kamenu, kako se svakako moraju uzeti po pravom načinu govora, u subjektu Simonu, jasno se vidi nagrada

---

[1]) Cf. **Cornelium a Lapide,** Comm. in quatuor-evangelia. in h. l. Taurini 18 6.

[2]) **Marković:** Papino poglavarstvo, p. 7.

[3]) **Fillion** Les: saints évangiles, h. l.

Simonova i razlog, rašta je zbilja blažen, jer će na njemu Krist sazidati svoju Crkvu. A to je kazao i Jeronim: »Što je, što reče: i ja govorim tebi? ne praznim riječima i bez ikakova smjera; dali govorim tebi, jer moje rijeti isto je što i učiniti; jer si ti Petar (kamen), i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju. Kakono on svjetlost dade Apostolima, neka bi se zvali svjetlost svijeta, a i ostale naslove primili su od Gospodina; tako i Simonu, koji je vjerovao u Kamen, Krist dade ime Kamen (Petar), te po metafori kamena pravo se govori njemu: sazidat ću Crkvu moju na tebi«.[1]) I za to divno veli Vatikanski Sabor: »Ima se držati po evangjeoskom svjedočanstvu (Math. XVI., 17 –19), da je od Krista neposredno i upravno bio obećan Petru primat jurisdikcije u cijeloj Božjoj Crkvi.«[2])

I. Ta, čemu mi privodiš sabor Vatikanski? Zar li za to, što ga priznaje naša Crkva?

D. Znam, da ga na žalost, ne priznaje. Ali ćete barem priznati, da sud onoliko Otaca, da ih nikada na nijednome saboru nije toliko bilo, nečemu će vrijediti. Pa ti privodim i još koješta osim Vatikanskoga sabora. Ali, ne boj se, evo me, da ti dokažem, da je ovo prvenstvo neposredno i upravno (immediate et directe) obećano samome Petru, to jest, da se ova vlast prvenstva odnosi na samu Petrovu osobu, a ne i na ostale Apostole skupa sa Petrom; neposredno Petru, a ne posredno po Apostolima ili po Crkvi; upravno, to jest njemu samome, a ne u koliko je osoba od njih različna. Ali kad se govori jedna jedincata osoba Petrova, ne izključuju se time njegovi nasljednici, koji su od njega, i u njemu virtualno združeni (o čem za sada ne govorim), nego se isključuju ostali Apostoli, koji su s njime bili, i isključuju se ostali vjernici.[3])

I. Baš, Krist je rekao one riječi Petru, u koliko je Petar

---

[1]) Quid est, quod ait: et ego dico tibi? non sermone casso, et nullum habente opus: sed dico tibi, quia meum dixisse, fecisse est; quia tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Sicut ipse lumen apostolis donavit, ut lumen mundi appellarentur, ceteraque ex Domino sortiti sunt vocabula; ita Simoni, qui credebat in Petram, Christus Petri largitus est nomen, ac secundum metaphoram petrae recte dicitur ei: aedificabo ecclesiam meam super te. In cap. XVI. Math. p. 74, T. IV., P, I. edit. Martianaei.

[2]) Tenendum est iuxta Evangelii testimonium, Primatum iurisdictionis in universam Dei Ecclesiam immediate et directe beato Petro Apostolo promissum a Cristo Domino fuisse. Sess. IV., c. I.

[3]) Cf. Palmieri: De Primatu B. Petri, Pars I. Cap. I., Thesis I.

prestavljao apostolski zbor, dapače cijelu Crkvu; i za to Petar, kao osoba po sebi, nije imao nikakve prednosti, ni vlasti nad ostalima; pošto ono priznanje Petrovo: Ti si Krist sin Boga živoga, učinjeno je na ime svih Apostola, koje Isus upita: A vi, ko, govorite, da sam ja?

D. Nipošto se nedadu tako tumačiti one riječi sv. Evangjelja; pošto je očevidno, da ono Petar govori sam za se. Krist pita sve učenike: quem me dicunt homines esse filium hominis? i takodjer opet sve pita: vos autem quem me esse dicitis? Na prvi upit svi odgovaraju, koliko Petar, toliko i ostali: at illi dixerunt i ost.; dakle nijednome od njih nije bilo naloženo da govori u ime svih, ni onda, kad se je pitalo, što govori svijet, a doista puno manje da je jednome bilo naloženo, da odgovara za sve, kad je pitano, a što vi govorite. To, brate moj, tvoje tumačenje nije tumačenje nego gatanje; ali je ćoravo i gatanje, jer i kada se gata, ima biti barem neka prilika, a tu nema nikakve. Drugo, vidi se očito, da je Krist govorio jedinome Petru, i baš njemu u osobi njegovoj, jer njega samoga zove blaženim: Beatus es Simon Bar Jona.[1]) Da je Isus hotio tim nazvati blažene sve Apostole, čemu bi samom Petru rekao, blažen si? Dakle je Petar sam za se govorio, a ne na ime Apostola. Dapače Krist daje i razlog zašto je Petar blažen, govoreći: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Ne reče, revelavit vobis, što bi bio doista rekao, da je uzeo te riječi kao izraz svih Apostola; nu pošto reče tibi, jasno je, da ih je uzeo kao izraz samoga Petra. I neka bi svak razumio, da govori Petru i nikome drugome, ne reče samo, blažen si Simone, već ga još jasnije označi očinim imenom, Simone sine Jonin, jer se je tu nalazio i drugi Simon. A i ono što slijedi, još jasnije označuje samoga Petra, tumačeći izvrsnost njegove vjere, što nije bilo neko ljudsko uvjerenje, nego božanska stalnost, što proističe iz same Božje objave; quia caro, reče, et sanguis, to jest kaki čovjek, koji po svojoj naravi nije nikada savršen, dali je podložan pogreškama, non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est; to jest sami Bog, koji ne može prevariti, niti biti prevaren. A kao nagradu njegove vjere obećaje mu prvenstvo u Crkvi, što će na njem sazidati, ovim riječima: et ego dico tibi, quia tu es

---

[1]) *Μακάριος εἶ; μακάριος* is vere dicitur, qui maior est omni laude. **Arist.** Ethic. Nicom. l. I., c, 12; ap. **Palmieri** u. s.

Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Onaj veznik et znači savez sa onim, što je prije rečeno, a to na ovaj način: ti, Simone sine Jonin, ispovijedaš mene, da sam Krist, sin Boga živoga, a ja za to govorim tebi, što ćeš ti biti; onako kako ti je moj otac objavio moje božanstvo, tako ti ja dajem na znanje tvoju uzvišenost, to jest, da si ti kamen (Petar); istina, ja sam nepomični kamen, kamen od ugla, koji oboje sastavljam u jedno; ja temelj, bez kojega ne može niko udarati drugi; ništa ne manje ti si takodjer kamen, jer od moje moći primaš stalnost, a one stvari, što su meni vlastite po naravnoj vlasti, hoću da tebi budu sa mnom zajedničke po udioništvu.[1]) Ono quia ide mjesto quod; pošto si ti kamen (Petar). Da je Krist govorio samome Petru, uči jednoglasno cijela Crkva i Grčka i latinska od svoga postanka. Sv. Kiril Jerusalimski veli: Čim svi muče, pošto ovako svjedočanstvo nadilazaše sile ljudske, Petar poglavica Apostola, i vrhovni navjestitelj govori mu: ti si Krist.[2]) Ovako uče i Ilarije Piktivjenski,[3]) Bazilije Seleučki,[4]) Asterije,[5]) Ambrozije,[6]) Optat.[7]) Petar je dakle bio tumačitelj svoje vjere, ne glasitelj opće vjere; te ne odgovara na ime svojih drugova, nego na svoje vlastito ime; odgovara za se, a ne kao opća osoba. Nu donekle moglo bi se i to dozvoliti, ali jedino u ovome smislu, da odgovori na ime svih u toliko, u koliko su svi pristali i odobrili kad su čuli ispovjedanje Petrovo; a drugo, da odgovori juridično na ime sviju, pošto ga svi smatrahu kao izvrsna prvaka megju so-

[1]) Et ego, inquit, dico tibi; hoc est sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam. ita et ego tibi notam facio excellentiam tuam: quia tu es Petrus; id est, cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum. ego fundamentum praeter quod nemo potest aliud ponere (Ephes. II, 14 i 20); tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, et quae mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia. S. Leo. Serm. IV., in anniv. assumpt., Cau.

[2]) Omnibus autem reticentibus, humanas enim vires excedebat huiusmodi documentum, Petrus Apostolorum princeps, et supremus ecclesiae praeco dicit ad ipsum, tu es Christus. Catech. XI., de filio Dei unigenito., n. 3.

[3]) De Trinit. l. 6, n. 37.

[4]) Orat. 25 in illud: quem me dicunt homines esse filium hominis.

[5]) Hom. in SS. Principes Apostolorum, n. 2.

[6]) Petrus non exspectavit populi sententiam, sed sua prompsit dicens: tu es Christus filius Dei vivi. In Luc. l. 6, n. 97.

[7]) Ecce ceteris non agnoscentibus Filium Dei, solus Petrus agnovit. Con. Parmen. l. I., c. X, et l. VIII., c. III.

bom zbog proročkog naziva kamena (Petri); te za to odgovori ne kao jedan izmegju mnogih, nego kao glava sviju, ὁ πάντω ἀποστόλων προκεκριμμένος;[1]) te, premda mu jošte nije bilo podijeljeno, ali je jur bio odregjen da bude vogja i prvak Apostola, ὁ κορυφαιότατος καὶ προστάτης τῶν ἀποστόλων, kako o njem govori Kiril Jerusalimski;[2]) pošto ide kneza, da ostale juridično predstavlja.[3])

I. Znam, dobro se braniš, ali ti je vas napor zaludan. Mogao bi lako slijepe zavesti, ali ne one, koji ikoliko vide. Ne, nije Petar kamen, o kom veli Krist. „Oci i učitelji Crkve prvih osam vijekova odnose one riječi: »Ti si Petar, i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju« samome Isusu Hristu, obraćajući se na Petrove riječi: »Ti si Hristos". Tako:

Jeronim kaže: „Temelj, koji je apostolski zidar položio jest sam Gospod Isus Hristos. Na ovome čvrstom temelju kroz Njegovu silu uzdržanu osniva se hristjanska crkva«. (In Matth. VII., 27) Avgustin: „Crkva neće pasti, jer je osnovana na onome temelju, od koga je Petar svoje ime dobio. Jer ne dolazi kamen (petra) od Petra, nego Petar od kamena, kao što ne dolazi Hristos od hristjanina (christianus), nego Hristjanin od Hrista. Tako uprav Hristos kaže: na ovom kamenu sazidat ću crkvu moju, jer je Petar kazao: Ti si Hristos Sin Boga živoga. Na ovome kamenu dakle, kaže On, koji si ti priznao, ja ću sazidati crkvu moju. A kamen je bio naime Hristos. Na ovome temelju i sam je Petar sazidan. Niko ne može drugi temelj položiti, nego što je položen, to jest Hristos Isus . . . Hoćeš da znaš od koga je kamena Petar nazvan? Čuj Pavla (I. Cor. X, 1 - 4): „„kamen je bio Hristos"". Ti si dakle, kaže On, Petar i na ovome kamenu, koji si ispovjedio, na ovome kamenu, koji si priznao, kazavši: Ti si Hristos Sin Boga živoga, ja ću sazidati crkvu moju, to jest na meni samome, Sinu Boga živoga, ja hoću da sazidam moju crkvu. Na sebi hoću da sazidam tebe, a ne sebe na tebi. Jer ljudi, koji hoće da su na ljudima sazidani, kažu, ja sam Pavlov, ja Apolov, ja Kifin, a koji neće da su na Petru, nego na kamenu sazidani, kažu: Ja sam Hristov«. (Tractat. in Ioan. 124, 5. Serm. 295; 1. Serm. 76, 1 sq.)."[4]) Ne znam kako

[1]) Ap. Eusebium H. E. lib. III. c. V.
[2]) Catech. II, n. 19.
[3]) Cf. Passaglia, Liber secundus, cap. III. o. c.
[4]) Dr. Milaš o. c. p. 181, 182.

bi se moglo jasnije kazati, da Petar nije kamen, na kom je sazidana crkva Hristova. Nu, ako ti je malo to, čuj jošte i ove Oce.

»Rufin:« Gospod Isus Hristos jest kamen, kao što je i glava. O ovom kamenu kaže sam Gospod za sebe: I na ovome kamenu sazidaću crkvu moju". (In Psal. 26, 6. et in Ps. 60, 3) .. Evsebije Kesarijski, pošto je priveo riječi iz Matejeva evangjelja kaže: „Kamen je taj bio Hristos. Drugi kamen niko ne može položiti osim onoga, što je položen, Hristos Isus. Poslje njega temeljni kamen crkve jest učenje proroka i apostola po riječima Pavla (Efes. II, 20), koji kaže; „„nazidani na temelju proroka i apostola, gdje je kamen od ugla sam Isus Hristos."" (In Ps. 17, 15), I na drugom mjestu: »Hristos je kamen i kamen od ugla crkve. I tako mora samo biti, jer On sam kaže: drugoga kamena od temelja niko ne može položiti . . .« (In Ps. 47, 2. In Es. 28, 16).

Kiril Aleksandrijski: „Temelj i nepomična osnova jest Hristos, koji ujedinjuje sve, da bude čvrsto. Njim smo mi svi sazidani, koji sastavljamo sveti dom i koji smo uzdržani u Njegovoj crkvi kroz Duha svetoga. Jer on stanuje u našim srcima kroz vjeru" (In Es. 44, 23.). I opet: „Crkva može biti oštećena, ali nikada porušena, jer je ona sazidana na kamenu, osniva se na Hristu, njezinom nepomičnome oslonu, njezinoj vječnoj tvrdinji, njezinom Spasitelju i Iskupitelju." (In Mich. 7. 10).

Teodorit priznaje . . . ispovjedanje vjere Petrove temeljem crkve, a na drugom mjestu opet govori: „Temelj ne može više drugi da položi, jer položen Petrom ili bolje samim Hristom; jer kad je onaj kazao: „„Ti si Hristos,"" ovaj govori: „„na ovome kamenu sazidaću crkvu moju"". Hristos je dakle upravo temelj crkve" (In 1. Cor. 3, 10).

Prokopije tako isto . . . . smatra temeljem najprije ispovjedanje Petrovo, za tim opet kaže: »On je položio temelj na kamenu, koji je Hristos" (In Reg 2, 8.)[1]) Ne ću dulje, jer mislim, da je i ovo dosta, da se svak može uvjeriti o krivu nauku latinske Crkve, koja uči, da je Petar temeljni kamen Crkve.

M. Evala, Igumane, tako se hoće. Tako uče Oci i Grčki i Latinski; pa ko da im šta prigovori? Eto, Dumo, dosele si baš svuda imao razlog, i ja sam bio od tvoje; ali da je Petar temeljni kamen Hristove Crkve, ne da se braniti. Te, kao pošten čovjek,

[1]) Dr. Miiaś o. c. p. 182, 183.

naš prihvatiti nauk pravoslavne Crkve, koja priznaje samoga Krista temeljem Crkve Božje.

D. Milo mi je, Oče, gdje svaku tako pomnjivo pratiš, a oslaňaš se na poštenje; vigju, da si taki uvijek bio i pri našoj raspravi. Molim te, prati nas tako i dalje, pa ćeš sam suditi.

I. Znam, taki ste vi; vama ne vrijede ni svjedočanstva Otaca ako su protivna vašoj nauci. Pa da još na vas glas kažete: ovako uče Oci, ovako je Crkva uvijek vjerovala. Zar nijesu Oci: Avgustin, Jeronim, Rufin, Kasiodor, Evsebije, Kiril Aleksandrijski, Teodorit, Prokopije i toliki drugi, što su protivni vašoj nauci? Odbacite ih, koliko vas volja, ali barem priznajte, da vi ne vjerujete onako, kako su oni vjerovali. Ili bolje, recite da ne vjerujete ni ono, što je učio Apostol Pavao, koji jasno veli: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.[1]) Zar Christus Jesus znači Petar?

D. Sačuvao Bog, da to ikome i na um pade! Mi, Bogu mileme hvala, vjerujemo što uče Oci; a njihova se nauka, što si je proti nama priveo, niti najmanje protivi nauci katoličanske Crkve; nauka Pavlova jest nauka njezina. Posve dobro uče Oci, božanstven je nauk Pavlov; nu opet ne slijedi odatle, da nije Petar temelj Crkve. Sveta Katoličanska Crkva tvrdo vjeruje, da je Krist glavni temelj i pravi kamen, i to po svojoj vlastitoj kreposti, kako sam ti i malo prije napomenuo, a Petar je po kreposti primljenoj od Krista i po Kristu, zbilja temelj i kamen, ali ne pravi i sami, nego drugi iza Krista, po Kristu i s Kristom. Glavni temelj ne isključuje drugi potčinjeni onome. Na primjer, sagradit ću jednu zgradu na škvaritcu kamenu, što je gori na brdu; ta zar ćeš reći, da škvaritac nije temelj one zgrade, pošto je temelj samo brdo?

Temelj je brdo, ali je pravi temelj i škvaritac, što je na brdu, premda bez brda ne bi škvaritac ničemu vrijedio; digni brdo, digao si i škvaritac. Tako je i Petar pravi temelj Crkve, premda je Petar na Kristu, koji je glavni temelj, niti bi Petar išta vrijedio, da nije na Kristu i s Kristom.

I. Istina, dobro se braniš; ali ne misli, da ćeš mi ovaj put izbjeći. Odgovori de na ono što uči Avgustin i ostali Oci, što sam ih priveo, a ne skači s kruške na jabuku.

---

[1]) I. Cor. III, 11.

D. Ne skačem ja, brate, s kruške na jabuku, nego bih ti hotio na svaku odgovoriti. Te evo me, da ti na svaku budem pri ruci. — Ako Avgustin i neki Oci uče, da se Matejeva petram ima razumijevati sam Krist, ne isključuju tim Petra, nego da dokažu izvor stalnosti, koju je dobio Petar; što po sebi bez Krista ne bi je doista imao. Što pako Avgustin nalazi razliku izmegju Petra i petrae (kamena), to je stoga, što nije bio vješt Sirijanskome jeziku, te nije znao, da je ista riječ i na jednome i na drugome mjestu, Kefa i kefa; što i na našem jeziku ne bi bilo jasno, kad bi se reklo: ti si Petar i na ovome kamenu; ali postaje posve jasno, kad se reče: ti si Kefa i na ovoj kefi sazidat ću Crkvu moju. Drugo, Avgustin se je borio s Donatistama, koji su izvagjali moć sakramenata iz svetosti onoga, koji ih podjeljuje, zato se je bojao, da ih ne bi nekako podupro u njihovoj krivoj nauci, kad bi rekao, da je na Petru sazidana Crkva Nu da je Avgustin učio, da je Petar temelj Crkve i da je na njem kao na kamenu sazidana Crkva, vidi se jasno iz onih drugih njegovih riječi: Petrus, qui paulo ante eum confessus erat Filium Dei, et in illa confessione appellatus erat petra, supra quam fabricaretur ecclesia.[1]) I opet na drugom mjestu: Dignus certe, qui aedificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna et sustentaculum, clavis ad regnum [2]) I još tako na tolikim mjestima; te premda pod petram razumijeva Krista,[3]) odmah nadodaje: Harum duarum sententiarum utra sit probabilior, eligat lector. Tako isto uče i ostali Oci, što si ih priveo proti meni: Kiril Aleksandrijski veli, da je Krist dao Simonu ime Petar, (kamen), neka bi onim nazivom označio, da će na njemu, kao na kamenu, i na tvrdoj klisuri, sazidati svoju Crkvu: Vocabulo ipso significans, quod in eo tamquam in petra lapideque firmissimo suam esset aedificaturus Ecclesiam.[4]) I Jeronim govori, da je kamen svejedno što i Petar: Non quod aliud significet Petrus, aliud Cephas, sed quod quam nos latine et graece petram vocamus, hebraei et syri propter lin-

---

[1]) In Ps. LXIX. Ap. Perrone. o. c. vol. II, p. 223.
[2]) Serm. 16. de Sanctis. Ap. A Lapide, o. c. p. 28.
[3]) Retract I, i.
[4]) In Jo. I, 42.

iáe inter se viciniam Cepham nuncupent.[1]) I opet: on solum enim Christus petra, sed apostolo Petro)navit, ut vocaretur petra.[2]) A ono mjesto, što si mi prio iz Jeronima, iz njegova komentara vrh glave VII. sv. Mateja, lak 27 i 28, gdje sv. Naučitelj tumači riječi Kristove: Qui dificavit domum suam super arenam etc., tumači stično o Kristu, koji je glavni i nevidljivi temelj Crkve; ali na ıvi XVI. tumači ime Petra o Petrovoj osobi: Ita et Simoni, ii credebat in petram Christum, Petri largitus est)men. Tako isto i Teodorit[3]) tumači Apostolove riječi: Non test aliud fundamentum ponere; govori, da je Krist ıvni temelj, ili bolje objektivni temelj naše vjere, što ga Petar stavi u svome ispovijedanju. Dakle, kad Oci vele, da je Krist nelj Crkve, ima se razumjeti, da je on glavni temelj i po sebi; tim ne isključuju Petra, dapače ga priznaju drugim iza Krista o Kristu temeljem. A to se vidi i iz samoga tvoga prigovora, si mi prije priveo iz Teodorita: »Temelj ne može više drugi položi, jer je položen Petrom, ili bolje samim Hristom.«[4]) Te, o ti je sve ovo malo, da nu čuj samoga Teofilakta, koji veli o tru: Te habeo ut principem discipulorum .... qui st me Ecclesiae petra es et firmamentum.[5]) To isto e i učeniji protestanti, premda im to nije ni najmanje u prilog. asoviti leksikograf T. F. Schleusner ovako piše: „U tekstu sv. ateja, Petar vrijedi svejedno što i Kamen; Petros is the me as Petra".[6]) A anglikanac J. Hewlett piše: »Na ovom menu znači na tebi (Petre), kako na jednoj klisuri;« Upon is rock, means upon the (Peter) as upon a rock.[7]) A iskopalac Thompson kaže, da oni što ne nalaze da je Petar svelno što i kamen, služe se svom smjelošću kritikom bez zakona, pobijn tumačenje katoličansko: Protestants have used all e hardihood of lawless critism to reason away

[1]) In cap. II. epist. ad Gal.
[2]) Lib. III., in Hierem. cap. XVI.
[3]) In cap. III. epist. I. ad Cor. ap. **Perrone** o. c. p. 229. in nota.
[4]) **Dr. Milaš** u. s.
[5]) In Luc. XXII. Migne P. G. Vol. 123, p. 1074. ap. **Civiltá Catt.** serie I., Vol. I, q. 1075, p. 35. l. c.
[6]) Graeco-latinum Lexicon; in voce πέτρος, ap. **Civiltá C.** l. c.
[7]) Commentaries on Holy Scripture. London 1816, p. 10 q. ap. **Civiltá C.** l. c.

*

the catholic interpretation.[1]) A kritik Whitby: »Čini se da je jasno, da Krist, u tekstu Matejevu, obećaje da će sazidati svoju Crkvu na sv. Petru;« That Christ here promised to build His Church upon St. Peter seems evident.[2]) S ovim se slažu i engleški egzegete, Marsh: „Regbi da je poduzeće bez ijedne nade o uspjehu, koje hoće da dokaže, da je naš Spasitelj hotio s onim navedenim riječima smijerati na drugu osobu, a ne na sv. Petra.“ It seems a desperate undertaking to prove that our Saviour alluded to any other person, than to St. Peter.[3]) I Pâtrick: „Naš Gospodin u tekstu Matejevu ne govori u opće svojim Apostolima nego osobito Petru;“ Our Lord doth speak not in general to His Apostles, but in particular to Peter.[4]) Kako je jasno, svi ovi sa Bloomfield-om (It is the interpretation of almost every modern expositor of any note),[5]) uče, da gotovo svi novi egzegete (protestanti) od kakove vrijednosti, uzimlju one riječi u smislu katoličanske Crkve.

I. Prijatelju moj, to ne će reći odgovoriti na moje prigovore, nego izvrtati istinu. Ti nijesi dokazao, da nije istina, što govore Oci, da je sam Krist temelj Crkve; a opet se svuda u sv. Pismu Hrist zove kamenom,[6]) te i sam „sv. Petar dva put (Dj. IV, 11; I. P. gl. II, 4,) veli da **ne on** (Petar) već je **Hristos** kamen, na kojem je crkva osnovana“.[7])

D. Sačuvao Bog, da igda to i pomislim, a kamo li da tražim dokazati; dapače tvrdim, da je sam Krist temelj Crkve, jer bez Krista nema Crkve. Nu, premda je sam Krist temelj Crkve, on je postavio Petra temeljem svoje Crkve, kako sam malo prije istumačio; te mislim, da ne treba, da se na novo povraćam. Samo mi dozvoli dvije riječi o tekstu privedenu iz Petrova lista. Ti si rekao,

---

[1]) Rev. J. S. **Thompson**, Monotessaron. Ed Baltimore, p. 194. **Civiltà C.** u. s. p. 33.

[2] Paraphrase and Commentary on the New. Testamend. ap. **Civil. C.** u. s. p. 35.

[3]) Comparative View. App n. D. . . . **Civiltá C.** l. c.

[4]) A critical Commentary. Filadelfia 1848, p. 123. ap. **Civiltà C.** l. c.

[5]) English Notes on the Greeck Testament, Comm. in loc. **Civiltà C.** l. c.

[6]) I. Cor. X. 4; Ephes. II, 20.

[7]) **Vlačić**, o. c. pag. 9.

ĸo se dobro sjećam: „Sv. Petar dva puta (Dj. IV, 11; I. P. gl. . 4) veli, da ne on (Petar), već je Hristos kamen, na kojem crkva osnovana.« Ja sam pregledao ona oba privedena mjesta, mi se čini, da tvoje riječi ne odgovaraju onome, što veli sv. smo. Nu bit će, da nijesam razumio latinski: Hic est lapis, ui reprobatus est a vobis aedificantibus, qui ctus est in caput anguli. Ovako stoji u Djelima Apo-la IV, 11, kako ti bilježiš; te vidimo kako prevagja Vuk Ka-džić: Ovo je kamen, koji vi zidari odbaciste, a po-ade glava od ugla. A na drugom mjestu, I. P. gl. II, 4.: d quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus idem reprobatum, a Deo autem electum, et ho-rificatum. A Vuk prevagja: Kad dogjete k njemu, kao menu živu, koji je, istina, od ljudi odbačen, ali l Boga izabran i pribran. Ne vidim nekud, kako ovdje je one riječi, ne on (Petar). Nu, ostavimo ove malenkosti, a žimo se onoga, što si mi primjetio, da je Krist zvan u sv. Pismu men, i za to da Petar nije kamen. Ovdje valja da priznaš dvije oteze; jednu, da nazivi metaforični, po kojim se zove Krist, tra i fundamentum, taki su, da se nipošto ne mogu sma-ti u zajednici s nikim drugim; drugo, da se tako valja držati alogije bibličke, da ono što se čita, da je negdje rečeno o Kri-t, svakako se to ima njemu uvijek pripisati. Ali su ove obje oteze protivorječne, apsurdne, i pobijaju se tvrdim dokazima.

O prvoj ovako piše Grotius:[1]) ne smeta (da se πέτρα odnosi Petra), što se na drugim mjestima Bog zove petra, a Krist icum fundamentum, pošto nije neobično, da se rabe iste ke, da različitim načinom označe razne stvari. Na drugom mjestu, Kor. III. Pavao zove sebe neimarom, što Krist uzimlje za ; niti se drugčije daje ime petrae i fundamenti Apostolima, [2]) salvum facere. Tako[3]) solvere et ligare, oboje se rav[4]) pripisuje Bogu Ocu, i Kristu, kao što i peccata di-ittere; sve se[5]) daje i Apostolima kao zastupnicima, zbog onoga vrše zastupstva po službi pomirenja. A opet na drugom mjestu:

[1]) Ad Matth. XVI, 18. Ap. Passaglia u. s. cap. IV.
[2]) Rom. XI, 14. coll. I. Tim. IV. 16.
[3]) Matth. XVI. 19.
[4]) Ephes. IV. 32; Coloss. III, 13; Matth. IX, 6; Marc. II. 10; Luc. V, 24.
[5]) II. Cor. V. 18.

riječi upotrebljene u prenesenom smislu, inijem inačije pristaju:[1] „Voces per translationem usurpatae aliis aliter aptantur. Jesus (I. Cor. III, 11) fundamentum, et (Apoc. XXI, 14) apostoli fundamenta.[2])

Da drugu pobijemo, dosta nam je promisliti, što Ivan[3]) piše i opetuje, da *τὸν λόγον* (riječ) jest *τὸ φῶς* (svijetlost), što i o pretječi[4]) govori: *οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός* — ne bijaše on svjetlost, nego da svjedočanstvo izvede svjetlosti. A i sam Krist govori o Apostolima:[5]) *Ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου* — vi ste svjetlost svijeta; što se ima usporediti s onim, što o samome sebi tvrdi Isus: *Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου* — ja sam svjetlost svijeta;[6]) i opet *Φῶς εἰμι τοῦ κόσμου* — svjetlost sam svijeta,[7]) s čim se sudara proročanstvo o njem izrečeno.[8]) *Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν* – svjetlost na prosvijetlenje pogana.[9]) Pa kome može doći i na kraj pameti, da se ijedna od ovih hipoteza može braniti?

I. Sve je to dobro, ali se ne će za to reći, da je Petar temelj Crkve.

D. Za to će se reći, da se Petar može zvati kamen i temelj Crkve, premda je sam Krist kamen i temelj Crkve. Čuj, što kažu Oci, Sinodi i Papinski listovi o Petru, pa ćeš se uvjeriti, da li je on zbilja temeljni kamen Crkve ili ne. Petar je zvan: Petra ecclesiae[10]) — aedificandae ecclesiae petra[11]) — aedificationi ecclesiae subiacens[12]) — aedificationem ec-

---

[1]) Ephes. II, 20.
[2]) Grotius. Ap. Passaglia u. s.
[3]) I, 4–5–7.
[4]) Ibid. v. 8.
[5]) Matth. V, 14
[6]) Jo VIII, 12.
[7]) Ibid. IX, 5.
[8]) Luc. II, 32.
[9]) Cf. Passaglia, u. s.
[10]) Ab Hilario Pictaviensi in Matth. XV, n. 6; in Ps. CXXXI, n 4; de Trinitate lib. VI, n. 20; A Gregorio Nazianzeno Orat. XXVI, pag. 453; Ab Ambrosio in primo ex hymnis, cuius meminit etiam Augustinus, Retract. lib. I. cap. XXI; Ab Epiphanio in Ancor. n. 9.
[11]) A Tertulliano de Monog. cap. VIII; Ab Origene in Ps. I, apud Eusebium, H. E. lib. VI, cap. XXV; A Cypriano epist LXXI, ad Quintum et a Firmiliano epist. ad Cyprianum, quae est LXXV, inter Cyprianicas.
[12]) A Basilio con. Eunomium lib. II. n. 4; A Zenone lib. II, tract. XIII, n. 2.

clesiae in se ipsum recipiens[1]) — *στερεὰ πέτρα*[2]) — petra quam non vincunt superbae inferorum portae[3]) — petra solidissima[4]) — cui Dominus sui nominis, quo petra nuncupatur, communionem indulsit[5]) — secundum a Christo fundamentum[6]) — magnum ecclesiae fundamentum,[7]) — fundamentum simpliciter ac *θεμέλιον*[8]) — fundans ecclesiam sua firmitate[9]) — firmamentum ecclesiae[10]) — apostolus in quo est ecclesiae fundamentum[11]) — firmamentum fidei[12]) — columna ecclesiae[13]) — eiusque crepido.[14])

Ove formule jasno dokazuju, da je odmah iz početka i svuda bilo uvjerenje, da je Krist onim riječima: Ti si Petar i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju, nazvao Petra kamen, i da mu je obećao, da će na njem sazidati svoju Crkvu; dakle svuda, od svih, i svagda bi vjerovano, da one Kristove riječi, i na ovom kamenu, odnose se na Petra. Nu, da ti je

---

[1]) Ab iisdem.

[2]) Ab **Epiphanio**, Haeresi LIX, n. 7.

[3]) Ab **Augustino** in Ps. con. partem Donati; **A Leone** in Serm. XCVIII, al. XCIV, c. I.

[4]) A **Theodorito** epist. LXXVII.

[5]) A **Maximo Taurinensi** in Serm. pro Natali Petri et Pauli: „Hic est Petrus, cui Christus Dominus communionem sui nominis libenter indulsit; ut enim sicut Paulus Apostolus edocuit, petra erat Christus, ita per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam".

[6]) A **Gregorio Nazianz.** in homil. Archieratico inserta.

[7]) Ab **Origine** in Exod. hom. V, n. 4.

[8]) In Sacramentario Gallicano edito a **Mabillonio** T. I. Musei Italici, pag. 343; in Missali Mozarabo apud Joseph. **Blanchinium** T. I. collect. opp. Cardin. **Thomasii**, pag. 124; in synodo Ephesina. Act. III.; et in ep. I, **Pseudo-Clementis** ad Jacobum fratrem Domini, n. 1.

[9]) A **Petro Chrysologo**, Serm. CLIV.

[10]) Ab **Ambrosio**, de Virginit. cap. XVI.

[11]) Ab eod. in Lucam, lib. IV, n. LXX.

[12]) A **Chrysostomo** in hom. de talent. decem millium debitore, T. III, p. 4.

[13]) A Philippo apostol. sedis legato, Act. III. concil. Ephesini.

[14]) A Synodo Chalced., Act. III: „Presveti i preblaženi episkop velikoga starjega Rima, po nama i ovoj svetoj sinodi, skupa sa trostruko preblaženim i svake hvale vrijednim b. Petrom Apostolom, koji je *πέτρα καὶ κρηπὶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θεμέλιος* sadre sa Dioskura episkopsko dostojanstvo. Cf. **Passaglia**, Ibid.

jasnija ova istina, čuj još nauk drevne Crkve po svjedočanstvu Otaca, što su cvali još prije Nicejskoga sabora. Tertulijan veli, da je svakome bilo poznato, da je Petar kamen, na kom se je imala sazidati Crkva.[1]) A na drugom mjestu veli, da je rečeno, da će na njem sazidati Crkvu, i da će mu dati ključe kraljestva nebeskoga. Pa da se i zbilja zbude da je na njem sazidana Crkva.[2]) A to opet kaže i na drugom mjestu.[3]) To isto uči i Kiprijan na više mjesta.[4]) Origen veli: »Gle onaj veliki temelj Crkve i prestalne klisure na kojoj Krist utemelji Crkvu; a što reče Gospodin: slabe vjere, reče, za što si posumnjao“?[5]) A na drugom mjestu opet kaže: „Pošto Petru preda najveću brigu da pase ovce, i na njemu, kao na kamenu sazida Crkvu, ne iska od njega nijedno drugo ispovijedanje osim ljubavi.“[6]) Isto tvrdi i Hipolit: »Ovim duhom potaknut Petar podigne onaj blaženi glas: Ti si Krist sin Boga živoga; po kreposti ovoga Duha utvrgjen je kamen Crkve«.[7])

Eto se vanjski dokazi sudaraju sa nutrnjim: predaja slaže se sa Pismom; i ono što kažu riječi nadahnute Duhom svetim, potvrgjuje svjedočanstvo, te oboje jednoglasno označuje Petra kamenom i temeljem Crkve Kristove. Nije dakle, kako veli Patrijarh, »posve nepoznato u Crkvi za prvih devet vjekova“, tumačenje, koje označuje Petra kamenom, na kom je Krist obećao, da će sa-

---

[1]) Latuit aliquid Petrum aedificandae ecclesiae petram dictum, claves regni coelorum consequutum, et solvendi et alligandi in coelis et in terris potestatem. De Praescript. cap. XXII.

[2]) Super te, inquit, aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves non ecclesiae, et quaecumque solveris vel ligaveris, non quae solverint vel alligaverint. Sic enim et exitus docet, in ipso ecclesia exstructa est. De Pudicis. cap. XXI.

[3]) Quae ecclesia super illum (Petrum) aedificata est. De monogam. cap. VIII.

[4]) Petrus, quem primum Dominus elegit, et super quem aedificavit ecclesiam suam. Epist. LXXI; i opet: „Super quem (Petrum) posuit et fundavit ecclesiam. De habit. virg.

[5]) Vide magno illo ecclesiae fundamento et petrae solidissimae, super quam Christus fundavit ecclesiam, quid dicatur a Domino: modicae, inquit fidei, quid dubitasti? In Exod. hom. I, n. 4.

[6]) Petro quum summa rerum de pascendis ovibus traderetur, et super illum veluti super petram fundaretur ecclesia, nullius alterius ab eo virtutis confessio nisi caritatis exigitur. In epist. ad Rom. lib. V, n. 10.

[7]) Διὰ τούτου τοῦ πνεύματος Πέτρος ἐφθέγξατο τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνήν· σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος. διὰ τούτου τοῦ πνεύματος ἐστερεώθη ἡ πέτρα τῆς ἐκκλησίας. In s. Theophan. n. q. Passaglia u. s.

zidati svoju Crkvu; dapače razumjet ćeš, da, kako je Krist po naravi kamen od ugla Crkve, tako je Petar po kreposti Kristovoj primio stalnost, i po njem se zove i zbilja jest pravi njezin kamen. Zato sv. Jeronim čija vještina u istočnim jezicima i duboko shvaćanje svetih knjiga, priznato je od cijele Crkve, pisa: »Nije samo Krist kamen, već dade i Apostolu Petru, da se zove kamen.“[1]) A opet bi bio dobro učinio Patrijarh, da je o ovoj tački katoličanskoga tumačenja barem razvidio svoga Teofilakta, koji, doista nije se bojati, da je Papin privrženik. Bio bi se uvjerio, kako Teofilakt čini, da ovo Krist govori Petru: „Smatram te poglavicom apostola... koji si iza mene kamen i temelj crkve.[2]) Sasvim je dakle neistinita Patrijarkova tvrdnja, da svi Oci prvih devet vijekova, bez razlike suglasno tumačiše navedeni tekst sv. Mateja sasvim drukčije, nego ga tumači Lav XIII.[3]) Takogjer se dokazuje neistinito i ono njegovo drugo tvrgjenje odnosno na predaju sačuvanu u crkvenoj liturgiji. Ovaj je predmet bio majstorski razvijen od Pitre[4]) za grčku liturgiju, a od Martina za sirsku.[5]) Bit će dosta da ovdje spomenem neki od toliko naslova, što su u Oficijima Istočnjaka dani Apostolu Petru, a potvrdjuju tumačenje, što ga dade Lav XIII. Tu je Petar nazvan *πέτρα καὶ κρηπίς* — kamen i temelj (na Vesperima); *ἡ πέτρα τῆς πίστεος* — kamen vjere (na Matutinu); *τῶν ἀποστόλων προεξάρχον* — prvi poglavica apostola (na Vesperima)[6]) i tako dalje.

I. Ali nije istina, da se sve tako danas nalazi u knjigama naše liturgije

D. Dobro si rekao danas; a to vam još jače posjeca noge,

---

[1]) Non solum Christus petra, sed Petro apostolo donavit ut vocaretur petra. Comm. in Jerem. lib III, cap. 16. **Migne**, P. L. vol. 24, pag.786.

[2]) *Ὅτι ἐπειδὴ σὲ τῶν μαθητῶν ἔξαρχον ἔχω . . . . Γοῦτο γὰρ προσήκει σοι ὡς μετ' ἐμὲ ὄντι τῆς ἐκκλησίας πέτρα καὶ στηρίγματι.* Comm. in Luc. XXII. **Migne**, P. G. Vol. 123, pag. 1074.

[3]) Okružnica u. s. §. 14—16

[4]) Card. Pitra. I. B. Hymnographie de l' Eglise grecque, dissertation accompagnée des offices du 16 janvier, du 29 et 30 juin en l' honneur de Saint Pierre et des Apotres. Negli „Anacleta sacra Spicilegio Solesmensi parata“. Parigi 1876 Cf. **Cozza-Luzzi**, de Rom. Pont auctoritate doctr. testimonia lit. eccles. graecae. Romae 1870. Ap. Braudi o. c.

[5]) **Martin**, Revue des sciences ecclèsiastiques, an. 1877, p. 97—131. Ap. **Brandi** o. c.

[6]) **Nilles**, Kalendarium Manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis. Oeniponte, 1879. vol. I. pp. 193, 194.

jer, čemu sakatit drevnu liturgiju ukidajuć ono što je jasno dokazivalo Petra temeljem Crkve? To je dokaz, da nekome nije do istine, nego do prkosa. Posve divno pisa o tome Grigorije XVI. god. 1841, stožerniku Mitropoliti Lewicki: Nec refert, si recens apud hos aliqua in libris liturgicis resecta forsan hoc in genere (sc. testimonia primatus Petri) aut subdole immutata fuerint, quum imo ex mutationibus huiusmodi nedum ipsarum auctores inexcusabiles fierent, sed ipsa quoque illorum testimoniorum vis illustrior per eam fraudem ac manifestior evaderit.[1]) Ali čuj još koješta iz liturgije Siro-Kaldejske, neka očito vidiš, kako je svuda Petar priznan kao pravi temelj Crkve. U oficiju Apostola Petra i Pavla, u drugome nokturnu, ovako pjeva Crkva: „Isus u svome Evangjelju reče Petru: Ti si kamen na kom će se sazidati moja Crkva".[2]) A u kompletoriju istoga oficija ovako se raduje s Rimskom Crkvom: „Blažen si glasoviti Rimu, kraljevski grade, slugo nebeskoga Vjerenika, u kom su kao na tvrgjavi dva istinita glasnika, onaj Petar, koji je poglavica Apostola, na čijoj stalnosti sagradi naš Spasitelj vjernu svoju Crkvu".[3]) A u prvom nokturnu istog oficija ovako se govori Petru: „Blažen si Simone, djelitelju blaga (Božjega), koji držiš ključe kraljestva (nebeskoga), i na kom je sazidana zgrada svete Crkve. Jer si ti kamen stalnosti, a tebe je postavio Gospodin tvoj kao temelj svojim crkvama, da oni, koji vrše tvoju službu, načine ispovjed prave vjere, čistu od svake sumnje."[4]) A u kalo Mrtvih, ovako Crkva

---

[1]) Nilles ibit.

[2]) Jesus in suo evangelio dixit Petro: Tu es petra, super quam Ecclesia mea aedificabitur Cod. XLI inter novos S. Congr. de Propaganda Fide Codices de quibus in prolegomenis pag. 371. Ap. J. David Antiqua Ecclesiae Syro Chaldeicae traditio circa Petri Apostoli eiusque successorum Rom. Pontificum Divinum Primatum. Romae, Typ. S. C. De Propag. Fide. 1870.

[3]) Beata es celeberrima Roma, regalis urbs, Sponsi coelestis ancilla (ima se paziti na ovaj naslov Rimske Crkve, što joj ga daje Crkva Kaldejska), in qua sicut in arce collocati sunt duo veraces praecones, Petrus, ille, qui est Apostolorum princeps (seu caput), super cuius firmitatem Salvator noster Ecclesiam suam fidelem aedificavit. Ibid. pag. 344, Ap. David, o. c. Art. I, §. 2.

[4]) Beatus es, Simon, thesauri (divini) dispensator, qui claves regni (coelestis) tenes, et super quem fundatum est aedificium Ecclesiae sanctae. Tu enim es firmitatis petra, teque ut fundamentum Dominus tuus constituit Ecclesiis suis, ut illi qui ministerio tuo funguntur, construant confessionem, omni dubitatione carentem, verae fidei Ibid. p. 348, Ap. David, u. s.

Haldejska spovijeda svoje pouzdanje u stalnost Crkve po Petru: »Ovo je sveti Simon, na komu zgragjenu i stalno utvrgjenu Crkvu, svi kraljevi i tirani ne mogu pobijediti.«[1]) A Crkva Sirska još jasnije govori, ako se jasnije dade. U ferijalnom časoslovu, u oficiju VI. ferije, hora I., pjeva: »Gospodin naš sazida na Simonu Petru svoju Crkvu, i postavi je na sedamdesetidva stupa«.[2]) A u drugom nokturnu ferije V, prestavlja Krista, da ovako govori Petru: »Svetu Crkvu na tebi ću sazidati, Simone, tako da je vrata paklena ne mogu nadvladati.«[3]) Ali, kad bih hotio navesti sve što se nalazi u Sirskoj liturgiji, ne bih lako svršio. Nu, ako želiš još drugih dokaza, uzmi knjigu **Josipa David-a,** Antiqua Ecclesiae Syro-Chaldaicae traditio, koja, ako me oko ne vara, eno je ondje na polici uz knjigu **Azarijan** Ecclesiae Armenae de Romano Pontifice traditio.[4]) Te baš kad nam je na ruci, da nu da zavirimo malko i u nju . . . . Gle ovdje na strani 66, što piše: Apostolorum Caput Petrus . . . qui Petra a Domino nostro nominatus est et fundamentum Ecclesiae positus fuit.[5]) A malo niže: Primus praenumerandus et honorifice preferendus Petra firmata et crepido fundata, lapis nominatissimus....[6]) A na strani 67: Et proprium sibi nomen Petrae immobilis concessit illi (Petro).[7]) A gle što govori o Rimu: Et tu Roma, mater urbium, alma et veneranda, thronus Magni Petri apostolorum principis: o Ecclesia immobilis, constructa super Petram Cephae, invincibilis a porta inferi et coelum obsignatum reserentis.[8]) A malo niže: Petrum autem cum memoro, quem dico? . . . . Eum

---

[1]) Iste est sanctus Simon, super quem constructam et firmiter fundatam Ecclesiam, omnes reges tyranni non possunt debellare. Ibid. p. 389, Ap. **David,** u. s.

[2]) Super Simonem Petrum Dominus noster Ecclesiam suam aedificavit, et super septuaginta duas colummas eam constituit. Edit. Rom. anni 1853, pag. 363. Ap. **David,** u. s.

[3]) Ecclesiam sanctam super te, Simon, aedificabo, ita ut Inferi serae haud possint eam expugnare. Ibid., pag 295. Ap. **David,** u s.

[4]) Romae, Typ. S. C. de Propaganda Fide, 1870.

[5]) **Chosroes Magn. Ep.** Anzavazenus, in comm. Div. officii p. 362.

[6]) **Greg. Nareghensis,** in praecon. apost.

[7]) **Nierses Glaiensis** Catholicon. lib. versuum Hisus vorti.

[8]) Idem, in Carm. Elegiae pro Edessa Urbe.

certe, qui Petra nominatus, et in fundamento Ecclesiae positus fuit ... Sapientissimum Architectum, et absque fundamento aedificatorem, cuius manus fundamenta iecerunt Ecclesiae in magna Antiochia, et in oculo orbis terrarum Roma.[1]) A na strani 68. isti auktor, izmegju ostalih Petrovih hvala, ima i ovo: »Simonem nominans Petrum, qui interpretatur Petra, et super illam aedificandam promittit Ecclesiam, superiorem cunctis adversitatibus tentationum, quae sunt portae inferi.[2]) Gle ovdje pri dnu, gdje zove Petra: Caput et praesidem Apostolorum; Fundamentum fidei; Caput et ducem novae Gratiae; Os totius Ecclesiae . . .

I. Dosta više, čoče Božji. Ta ti hoćeš da je Petar sam temelj Crkve, a da Krist tu ni najmanje ne ulazi.

D. Nije istina. Ja kažem da je Krist glavni temelj Crkve, i po sebi; a Petar sekundarni, i po Kristu, a ne po sebi; kako, mislim, da sam ti deset puta rekao ovu istu stvar.

I. Ja se ne razumijem u tvoja izvrtanja. To je jedino što znam, da Oci uče, da je Crkva sazidana na Hristu. Pa Bog.

D. A kada sam ja rekao, da Crkva nije sazidana na Kristu?

I. Da što ulazi Petar ondje gdje je Hrist, pošto je u onom Matijevu tekstu[3]) očita paronomasia, gdje Hrist iza Petrova ispovijedanja, što ga učini na ime sviju, ovako mu govori, smijerajuć na ime,[4]) što mu ga dade. Tu es *Πέτρος* et super hanc *Πέτρα* aedificabo ecclesiam meam. Na Petra smijera, ali o sebi govori, u koliko je u ispovijedanju Petrovu slavljen kao Krist, sin Boga živoga, kako tumači sam Petar, I. epist. cap. II. 4—5—6.[5])

D. Najprije nije istina, da je Petar govorio na ime ostalih Apostola; kako, mislim, da sam ti dovoljno dokazao. A sada: zašto da, kome se kaže *π'τρος*, ima biti različno i drugo od onoga što se zove *πέτρα*, čim se paronomasiom spajaju članovi govora? Čemu ne bismo imali prije reći, da se oni članovi kod Mateja

---

[1]) **Serkis Doctor Mellifluus,** in Praef. comment. I. Epist. s. Petri.

[2]) Idem, in cap. I, v. 1. Petrus Apostolus Jesu Christi u. s.

[3]) XVI, 18.

[4]) **Joh.** I. 41.

[5]) **Salomon Glassius,** Philolog. sacr. lib. V, tract. II, cap. II. ap. **Passaglia** u. s.

spajaju na onim drugim mjestima: vocavitque nomen eius Set, (jer) posuit mihi Deus semen aliud.[1]) Takogjer: dilatet Deus Japhet.[2]) I opet: Pacificus (Salomon) vocabitur, (jer) et pacem et otium (tranquillitatem) dabo in Israel cunctis diebus suis.[3]) Zar li su paronomasije, koje samo niječe? Dapače su većinom jesne, te iziskuju, da se subjekat odnosi na ono, na što smijera. A ovdje ima svakako afirmativnu moć, jer negativna ne bi imala nikakva smisla. To bi značilo: tu es Petrus, znak prave stalnosti, et super hanc petram, što ti nijesi, nego sam ja, aedificabo ecclesiam meam. I doista, može li se dati govor gore okrnjen od ovoga, i gore protivan onome, što iščekuju svi slušatelji? A ovdje, kako sam ti primjetio, radi se o Petrovoj nagradi; a po tvome tumačenju reklo bi se, — prosti, ali je tako, — da se ruga s Petrom; tada bi se na ovo svele Kristove riječi: Ti si doista (Petar) kamen stalni i nepomični, ali ne opet one stalnosti i postojanosti, da mogu na tebi sazidati Crkvu moju, koju ću za to sazidati ne na tebi, nego na samome sebi, jer sam nepomični kamen. Gdje je ovdje pohvala Petru, gdje li dar? Ako se ima priznati paronomasija, to će biti afirmans ne negans.[4])

U prevodu grčkome mogla bi biti paronomasija; nu ne logična, nego gramatična, ako se pazi na Kristove riječi, što ih navodi Matej. Jer πέτρος i πέτρα sudaraju se po značenju, a jedino se razlikuju po rodu i po svršetku; a ove obje riječi znače jednu te istu stvar. U riječima, kojima se je Krist služio, a Matej pisao, nema nikakva traga paronomasije, pošto u obim članovima bi ista riječ Kefa. Za to se česti govora slažu po identičnosti, ne po paronomasiji.[5])

I. Ali Avgustin čisto govori, da je petra Hrist, na kojoj sagradi Crkvu, i da se Petrus zove a petra.

D. Kazao sam ti, zašto tako govori Avgustin. A da se Petrus zove a petra, može se uzeti na dva načina: najprije po derivaciji gramatičnoj, za tim po ontologičnoj, i po

---

[1]) Gen. IV. 25.
[2]) Ibid IX, 27.
[3]) I. Paral. XXII, 9.
[4]) Cf. Passaglia u. s.
[5]) Ibid.

učestvovanju svojstava, po čem je Krist u sebi petra, i čijim združenjem Simon posta petra. Ono je ništa, a ovo je drugo posve istinito. I Oci govore u ovom drugom smislu: Ambrosije,[1]) Jeronim[2]) i sami Avgustin,[3]) s kojim se slaže i Beda.[4])

I. Ali opet nijesi dokazao, da Oci ne govore, da će Krist na sebi sazidati Crkvu.

D. Mislim, da se mi megju sobom ne razumijemo, ili bolje da rečem, ti ne ćeš da me razumiješ. Prijatelju moj, jedno je, ko se po sebi i naprosto ima držati, da je temelj Crkve, a drugo je, ko je označen po Mateju XVI, 18, da će biti temelj Crkve. A ondje Oci raspravljaju o prvome pitanju, ne o drugome, čim vele da je Krist temelj Crkve. Napokon, što isti Oci uče, da je na Kristu kao na kamenu sazidana Crkva, može se uzeti na tri načina: usporedno (coordinate), podregjeno (subordinate) i isključivo (exclusive). Doista nema toga, koji bi držao, da je ili Petar, iliti ko bio drugi, usporedni kamen Crkve sa Kristom; jer ko je a da ne zna, da je neizmjerni jaz, koji rastavlja dostojanstvo Krista Boga od dostojanstva Petrova; ili, ma kojeg bilo drugog stvora.

---

[1]) Ideo Petrus non expectavit populi sententiam, sed sua prompsit dicens, tu es Christus filius Dei vivi, qui et semper est, nec coepit ut esset, et esse non deficit. Magna autem Christi gratia, qui omnia prope vocabula sua discipulis suis donavit. Ego sum, inquit, lux mundi, et id tamen, quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit dicens: vos estis lux mundi . . . Petra est Christus . . . sed etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negavit ut ipse sit Petrus, quod de petra habeat soliditatem, fidei firmitatem. In Luc. lib. VI, 11. 97. Ibid.

[2]) Super hanc petram (o kojoj se govori Matth. VII, a ne XVI.) Dominus aedificavit ecclesiam, ab hac petra apostolus Petrus sortitus est nomen... Fundamentum, quod apostolus architectus posuit, unus est Dominus noster Jesus Christus. Super hoc fundamentum stabile et per se (non communicatione, qua Apostolus Petrus a petra sortitus est nomen) robusta mole fundatum aedificatur ecclesia. In cap. VII. Matthaei. Ibid. **Passaglia.**

[3]) Petra principale nomen est. Ideo Petrus (kao efekat) a petra (kao od početnika i uzroka), non petra (koja je početnik i uzrok) a Petro (koji je efekat); quomodo non a christiano Christus, sed a Christo christianus vocatur. Serm. LXXV. al. XIII. de verbis Domini. n. 1. I opet: Petrus a petra cognominatus beatus, ecclesiae figuram portans, apostolatus principatum tenens. Serm. LXXVI. cap. II. Ibid. **Passaglia.**

[4]) Petra autem erat Christus, et super hanc petram, idest, super Dominum Salvatorem, qui fideli suo cognitori, amatori, confessori participium sui nominis donavit, ut videlicet a petra Petrus vocaretur, supra quam aedificatur ecclesia. In homil. de S. Petro. Ibid. **Passaglia.**

’o Kristu dakle i iza Krista Petar je kamen Crkve, i za to je odregjeni kamen. Tako nas uči sv. Pismo, tako jednoglasno vjedoče Oci. Zato, ako se govori o usporednom kamenu ’rkve, ima se vjerovati, da je jedini Krist, i posve isključivo on am kamen Crkve; nu, ako se govori o podregjenu kamenu, ada se ima držati, da je i Petar iza Krista, a prije svih drugih, amen Crkve.[1])

M. Evala, Dumo, baš sam te dobro shvatio, kako je zbilja ’etar temelj i kamen Crkve.

I. Nijesi shvatio ništa; jer baš nije Krist rekao, da će na ’etru sazidati svoju Crkvu, nego na vjeri Petrovoj, to jest na nome ispovijedanju, da je Krist sin Boga živoga. „Kamen, na kom e Hristos sazidao crkvu svoju, ili temeljem njezinim priznaju (Oci) nu vjeru ili ono ispovijedanje, koje je Petar u ime sviju iskazao.“[2])

D. Na one riječi u ime sviju ne ću ti odgovarati; jer nislim, da sam ti dokazao prvo, kako nije u ime sviju, nego edino za se. A sada slijedi.

---

[1]) Cf. **Passaglia** u. s. p. 412, nota.
[2]) Dr. **Milaš**. o. c p. 175.

Kamen pravi smutnje velike

Od Antuna Kanižlića, D. J.

Dio prvi.

Od patriarstva svetoga Ignacija, patriarhe Carigradskoga.

Poglavje prvo.

Ko i kakav je bio Ignacij?

Ignacije na kršćenju nazvan Nicetom, imao je prijazne roditelje, oca cara Mihaila, prezimenom Ranghabea Kuropalatu;[1] a mater Prokopiju, kreposnu kćer cara Nicefora Logothete.[2]) Bogomili roditelji uzgojiše tako krjeposno sinčića Nicetu, da je i u cvjetu djetinstva davao neka znamenja, kako bi u svoje vrijeme carstvom srećno vladao i upravljao, da ne bude providnost Božja inače odredila da naime svetu i pravoslavnu Crkvu upravlja i brani.

Dogodilo se, da car Mihajel nemogući podpisati ugovor o miru s Bugarskim kraljem po imenu Krumom, bi prisiljen sakupiti vojsku, koju sam glavom suprot Bugara povede. Ove dvije vojske nedaleko grada Drinopolja, gdje se sastaše tu se i sudariše; ali po Grke nesrećno i pogrdno. Kad Bugarske prve čete svijetle sablje povadiše, što Grci? udilj, kao da ih neka ljuta munja opali uplašeni okrenuše pleća. Začudi se isti Krumo, i bojeći se potajne prijevare Grčke, zabrani svojima u potjeru ići. Videći pako, da tu nema prijevare budući carevci sve skokom natrag udarili, dade četama ugovoren znak, one se prosuše i po bojnom polju leteći,

---

[1]) Ante imperium Curopalates. Hoc nomen a latinis derivatum, significat curae palatii praepositum.

[2]) Logotheta significat aerario publico praefectum, qui praerat rationibus exigendis. Componitur hoc nomen ex voce λόγος, ratio et τίθημι, pono, quasi rationes pono. Diversae erant classes logothetarum majorum et minorum. Exprimit etiam apud latinos cancellarium in aulis. Vide Allatium et Gretserum in notis ad Cotinum.

togod mogahu dostići, pod ljutu sablju okrenuše. Pogibe mnoštvo ?rka, a car Mihajel jedva srećom izmače, i cijelu glavu iznese. ?rocijenjujući poglaviti od vojske naredbenici ovu nesreću i po?rdu, da navlastito sreća od cara Bugarima odbježe, a car od Bu?ara pobježe, odlučiše promijeniti cara, ne bi li i sreću promijenili ?njime. Odabraše dakle za cara nekoga vrsna i kreposna u boju ?iteza imenom Leona, rodom Armenca, čovjeka preopaka, koji po?ije na boj suprot slika Svetih ustade uzbunivši carstvo i Crkvu. ?ogodi se ovi rat godišta 812. Od koga različiti različito pišu. ?no je istina, da se obranje novoga cara Mihajlu nimalo ne ražali. ?vjetovaše ga prijatelji a osobito carica Prokopija, ponosna gospoja, ?a on krunu svoju i do krvi brani; ali izvrsniji kršćanin nego li ?jnik, kršćansku krv svoje radi slave ne hti prolivati. Šta radi ?dloživši volju svoju Božjoj, poslao je udilj carsko ruho i krunu ?vomu caru, koji se vele neuljudan i nemilostiv pokaza napram ?edobromu predstolniku Mihajlu. On je bo njega, caricu Proko?ju i svu obitelj carsku prognao na otok, ili ti adu imenovanu ?roteu, u siromašne manastire. Prije toga pako bojeći se, da ko ?l koljena Mihajla s vremenom njemu ili djeci njegovoj ne otme ?unu, te da uništi pleme Mihajla, dva sina njegova Theofilakta i ?icetu učini haćume, da poroda nemaju.

Nicete bivši mladić od 16, ili kako drugi hoće od 17 go?na, u svome svoga roda nesrećnome dogagjaju videći taštad ne?ernoga svijeta, koji što daje, ono opet otima: polag toga razmi?ajući, da mu je lašnje carstvo nebesko, koje mu niko ne može ?eti, nego carstvo istočno steći, po izgledu bogomiloga oca ostri?ivši vlasi, ime kršćeno promjenivši, nazvan Imenom Ignacije ?seo u Manastiru Satyra svesrdno posveti se Bogu. Ne progje ?nogo vremena i novak Ignacia kao mladica u plodnu zemlju usa?ena, različnih krjeposti plodom nakićen, pokaza, da je manastir ?ećna i plodna duhovnih dobrih djela zemlja. Počeo je način sve?iega življenja od preoštre pokore tijelo svoje suhim postom mu?ći umrtvujući. Provodio bi pako vrijeme u učenju i štijenju sve?ga Pisma i svetih otaca, ili u pjevanju Davidovih pjesama. Obi?vaše molitve svete tako produljiti, da mu, kako Niceta David[1]) ?jedoči, i koljena od žuljeva otvrdla bijahu.

Izmegju ostalih krjeposti omiljela mu bijaše krjepost ustrp-

[1]) Niceta David Paphlago in certamine seu vita S. Ignatii Patriarchae ?ud Binium Tom. III. CC. Par. 2. Editionis Colon. Anno 1606.

ljenja, kao da je predvidjeo, kako će mu u neko doba potrebna biti. I imadijaše prigodu učiti ovu krjepost, budući se namjerio na nadstojnika svrhu sebe čovjeka neuljudna i nemila, koji da ugodi progoniteljima svetih prilika, koji su znali, da će Ignacija biti njihov progonitelj, na svaki način, kako bilježi Niceta,[1]) jest progonio njega: mnogo oštre riječi i ljute udarce od nastojnika poniznim ustrpljenjem, kao da je u istinu krivac bio. Mučno je ostale krjeposti, kako bi bilo dostojno, iskazati: koji bi ga ugledao, oni bi se u njega zagledao. Izmegju ovih bio je sveti Theofan[2]) sigrianskoga manastira starješina, koji uvrativši se jedanput u manastir Satyra postidna i ponizna kalugjera, kao da je u njemu nešto dostojno začugjenja smotrio, dade mu blagoslov prorokujući mu uzvišenje na stolicu patrijarsku.

Budući Ignacija na taj način u godinama, u nauku napredovao a osobito u održavanju naredaba svoga stanja duhovničkoga u poniženstvu u posluh starijih; kada se je s ovoga svijeta na drugi predstavio istoga manastira[3]) iguman, tada Ignaciju, koji je kako svjetlošću carskoga plemena tako i svetinjom ostalu braću nadvisivao, svikolici jednodušno za vladara obraše. Ukaza se on njima, kako se i nadaše, blag i ljubežljiv, svrhu toga još tako ponizan, kao da zato starješinom postade, da imade od svijuh najmanji biti. Običavaše pako često svoju braću tako užgano na duhovničku izvrsnost i svetinju svjetovati, da koliko bi god od njega besjeda slušali, toliko bi spasonosnih, što u srce udaraju, strijela oćutili. Svjetlost njegova i izvan manastira prosinu i zato bi k njemu mnogi svjetovnjaci dolazili, da nauče izvrsniji način življenja kršćanskoga. Budući pako njima i ostalima, koji su njihov izgled slijedili, omiljelo stanje duhovničko, a manastir tijesan da primi toliko mnoštvo duhovničkih novaka, sagradio je tri nova manastira u otocima, iliti adama, koje su zvane u ono vrijeme principove naredivši, da oni duhovnici moleći i pjevajući slave Boga svemogućega i od puka biče pokaranja Božjega odvraćaju.

Nastupivši na vrijeme od svetoga redjenja, primio je sve redove u zakonito vrijeme od biskupa pareonskoga, glasovitoga ispovjednika u ono nesrećno vrijeme progonstva prilika svetih. U ovo isto vrijeme, budući se glas njegove svetosti prosuo do

[1]) Loco citato.
[2]) Colitur 12. Martii.
[3]) Hegamenus, ab ἡγέομαι, praesum, duco.

radova Bithinije u maloj Aziji, pravovjerni, koji se po planinama špiljama bijahu razbjegli, k njemu se sa sviju strana utjecaše, a ih svjetuje, uči, razgovori, da njihovu dječicu po krštenju Bogu eporodi. Ukaza se onda Ignacija, da je nevoljnih opće utočište: akoga bi, kao od Isukrsta poslana, kako piše Niceta, dočekaó i imio: nitko mu ne bi dodijao, u koje bi god vrijeme došô. Najije bi na svesrdnu pokoru, zatim na ustrpljenje svjetovao i spanosnim naukom suproti krivovjerstvu ikonoborskomu oružao; ognane, sužnje i sirote duhovnim razgovorom i blagodarnom ikom poutješio, a njegov izgled slijegjaše i mater Prokopija. Evo ike Ignacije duhovnika, kakvi bijaše prije uzvišenja na stolicu trijarsku. Kakvi pak bijaše na njoj poslije sjedeći, s nje skinut, ja je počinio, koja li je podnio vidjet ćemo obilato. Da pako za d svakolika u malo riječi kažemo: spominjao se je on, da je na toj stolici nepredobivi crkveni vitez sveti Ivan Zlatousti sjedio, i n nepravedno zasužnjen i prognan, zato se po njegovome nauku izgledu vladao. Slijedi sada, da, kako sam obećao, i Focija sliku red oči stavim.

Poglavje drugo.

Tko, kakvi li je bio Focio?

Rodio se Focio od slavna i bogata koljena, od koga izagje veti Tharasija, patrijarka carigradski, kako se on isti diči nadoavši još trojicu okrunjenih krunom mučeničtva. Nekoji ob ovoj jegovoj dici mučeći druga donose, t. j. prijateljstvo s carskom ućom, da je navlastito jedna kći cara Mihajla, imenom Irene, bila data za brata druge Irene, koja je bila Focijeva mati. Drugi pišu rugačije. Ali od koga mu drago plemena niče Focio, doista on sti učini sebi veliki glas vrijedan, kako njegovi Grci govore vjeovitoga spomena, a usuprot katolici Grci vrijedan vjekovitoga zaoravljenja. Ovdje imam spomenuti štioca, da, kako sam se služio erom Nicete Davida u ispisivanju slike Ignacijeve, tako ću se i ada služiti perom uzajmljenim od prenaučnoga Simeona Logothete, la ispišem sliku Focija, t. j., da pokažem tko i kakav je on bio. Jerbo se pako bojim, da će se prije smutnja zametnuti zarad ovoga lemenitoga pisca, nego li ja sliku dovršim, zato sam scijenio korisnim ovdje nekoja o njem zabilježiti.

Simeon ovi bio je rodom carigragjanin visoka plemena i ra-

zuma; bio je čovjek svjetovni i zato je drugi i različit od Simeona mlagjega arhimandrite. Oni stariji Simeon velikim je držan od cara Leona filozofa, t. j. ljubomudraca, i zato je od njega darovan nazivkom meštra i dostojanstvom logothete. On je poznao i vidio Focija ne samo u dvoru cara Vasilija, nego i u dvoru hvaljenoga cara Leona, od koga je Focio skinut i izagnan, a Simeon, mladić od dvadeset godina, poslan je s Himerijom primorske vojske naredbenikom suprot Saracenima. Odavle slijedi, da je Simeon poznao Focija, tko, kakvi li je on bio. Od Simeona Logothete prenaučni Allatio[1] čuvar knjižnice papinske obilato piše i temeljito pokazuje, da je on isti Metaphrastes, tako imenovan zarad osobitoga načina, koga je slijedio u ispisivanju života svetih: hvaleći njega zarad osobitoga nauka iziskuje s velikom pomnjom njegova pisma, iliti knjige, koje je složio i po imenu broji; ali dvije ne mogaše ni po jedan način, na koje se poslije u pariškoj kraljevskoj knjižari namjerio prenaučni Francesko Kombesis.

Jedne knjige je nadpis: Godišnje knjige od stvorenja svijeta; a druge: Godišnje knjige od Leona Armenina do Nicefora Foke. Ovu drugu knjigu iz grčkoga jezika na latinski prevedenu na svjetlost po kraljevskoj tiskari izdade god. 1685.[2]) O ovoj knjigi i zarad nje je inad, u njoj bo Simon·pišući o caru Mihailu i carici Teodori, piše i o Fociju, donoseć o njem znamenja čudnovata, po kojima roditelji Focijevi mogahu s razlogom posumnjati, tko i kakvi li će on biti; a štioci mogu poznati, tko kakvi li je on bio.

Piše dakle Simeon Logotheta[3]) na ovaj način. Dogodilo se jedanput, da njeki duhovnik imenom Mihail Sinadenski prijatelj Sergija Focijeva oca dogje k njemu; kada ugleda Irenu noseću ženu njegovu, kao rasrgjen diže svoj štap govoreći: o da bi se kogod našao, koji bi nju i dijete, koje je ponijela umoriti mogao! Vidim bo drugu Evu noseću u utrobi zmiju i dijete muško. Vidim po dopuštenju božjemu da će patriarhom postati i prečasni krž svakoga poštovanja predostojni pogrditi: da će on isti po zlu poći

---

[1]) In Diatriba de scriptis Symeonum.

[2]) Vide in corpore historiae Byzantinae Patris Philippi S. J. Tomi IX. Tit. Historiae Byzantinae scriptores post Theofanem ... cura el studio τῷ μακαρίτῳ Patris Francisci Combesisii, ordinis praedicatorum ex tipographia regia. Anno 1685. Sub finem hujus Tomi Tit. Symeonis Magistri Logothetae Annales a Leone Armeno ad Nicephorum Phocam

[3]) In iisdem Annalibus §. 29.

mnoge na krivokletvu navesti, i na različne načine po svojim historijama od carstva nebeskoga odbiti. Ove, kada sluga božji, o u duhu zanesen, izusti, reče Sergio: Moj dragi prijatelju duvniče, ako će on takvi biti, ja ću ga isti s materom ubiti. Na Mihail: Ne će se moći ono, što je od Boga pripušteno, zabrani, dakle čuvaj se.

Na bilješki §. 30. piše ovo: kada se je Focije rodio, mati gova Irena dozvavši Jakova Manastira Maksimine, Igumana, iznim suzama oblivena moljaše ga, da dječešce krsti; i uzdišući zivaše: Ah moj sveti Oče! kada ti ja nesrećna bijah još noseća, ila sam u snu, da iz otvorene utrobe moje izagje aždaja. I da još nješto crna i žalosna kažem, sveti ispovjednik Hilarion iz nastira Dalmote rekao mi je, jao! strah me je kazati, rekao mi da ja u utrobi nosim sotonu tijelom obučenu. Jakov krsti dijete azva ga Focijem; a njoj najposlije na utješenje reče: Može biti noići će mimo njeg srdžba Božja. Veliko poštovanje roditelji izivahu redovnicima, osobito imajuć ufanje u njihove molitve. o i Sergio povede sa sobom još malešna Focija na planinu Olimpa svetomu Ioanniciu, glasovitomu pustinjaku, da nad njim Boga li. Joannicio ugledav Focija reče udilj: Ne će se dati Focije atiti, da slijedi pute tvoje Gospodine; na to Sergio: Što mi to ao čas, moj sveti starče, reče? Odgovori mu starac Joannicio: će on počiniti, tebi navješćujem A Sergio vas smućen, posuv si pepelom, s planine žalostan sagje.

Na bilješki §. 31. donosi ovaj dogagjaj: Kada Focije bijaše odrastao, dadoše ga roditelji na nauk. U ovo vrijeme svojega nja, namjerio se na jednog židova čaratara, koji mu govoraše: adiću! Što ćeš mi dati, i ja ću učiniti, da u tvojim ustima bude nje svih Grka i da nadmašiš svekolike u mudrosti i znanju. mu veseo djačić Focije odgovori: Dati će ti moj otac polovicu ara. Na to židov: Nemam ja nikakve potrebe od dobara ni od ih novaca niti ja hoću da bi štogod od toga znao otac tvoj: o hajde amo samnom i zataji znamenje, na kom smo mi Hrista peli, a ja ću ti pokloniti jedan lik, po kojem ćeš tvoj život elo i sretno provoditi, blagom obilovati, u mudrosti i nauku kolike nadići i nadvladati. Čuvši ovo Focije, izvrši sve po volji ga čaratara. Od toga vremena ne prestade čitati različite i ke knjige. Ovako hvaljeni Simeon. Priječe me ovdje započeti itivanje ikone ne samo Focijevci nego i drugi govoreći, da bi

iz tog slijedila ikona jedne nakaze, a ne čovjeka i zato se je inad radi ove knjige zametnuo, od kojeg ovdje u kratko donosim ovo.

Branitelji Focija govore, da ova godišnja knjiga je od nje-kakva lašca složena, da omrazi Focija, a ne od preučenoga Simeona Logothete, nego je podmetnuta pod ime Simeona, da štioci ovo vjeruju. Razlog je, što prenaučni Allatio istražujuć pisma i navodeć Simeona Logothete, ništa ne bilježi od ove godišnje knjige: i doista nije prilično istini, da bi ova knjiga, za toliko godina u knjižnici zapuštena ležala i na nju bi se prvi Kombesis namjerio.

Odgovaraju branitelji knjige Simeona kao prave i zakonite od njega složene knjige: Ako vi sudite, da ova godišnja knjiga nije prava i vlastita knjiga Simeona Logothete; ono nam kažite onoga lašca, od kojeg velite, da je složena: ko je otac onog knji-ževnog čeda? Mi držimo Simeona za oca, dokle vi ne nagjete dru-goga i s razlogom ne dokažete. Razlog vam onaj Allatijev ništa ne pomaže, istina je, da je s osobitim nastojanjem istraživao pisma Simeonova, i nije našao ove godišnje knjige, ali je i ovo istina, on sumnja, i čini mu se, da ima još njegovih pisama i želi da bi tkogod iznio pred oči mudroga svijeta, te ih i iznese faljeni Kom-besis našav ih iza smrti Allatija.

Na ono što rekoste: nije istini prilično, da bi ova knjiga tako dugo zapuštena ležala u knjižnici, rekoste, što bi rekli oni, koji nisu vidjeli velikih knjižnica: znadu nadstojnici knjižnica, kako se mnoga stara pisma nahode čekajuć blagodarnu ruku, da ih tiskom na svjetlo izda, koja moljci jedu, kao što piše Kom-besis da i ovu istu godišnju knjigu počeše gristi. Ne velimo mi pako, da se je on na nju prvi namjerio, već da ju je prvi na svjetlost iznio. Mnogi su može biti prije njega ju u rukama imali i čitali. Jeda li pak svaki, kada se namjeri na koje staro pismo, udilj ga na svjetlo izda? Čitao je Kombesis godišnje knjige od stvo-renja svijeta Simeonove i ostavio ih je na svome mjestu, jer mu za njegove potrebe nijesu bile potrebne; drugu pak, jer mu je tre-bala, da složi imenik pisaca historije Carigradske, izdade na svjetlo, po kraljevskoj tiskarni, kao novu knjigu složenu od vrlo učena i vjerodostojna pisca Simeona Logothete, te s toga dostojnu, da se na latinski jezik prevede.

Prigovaraju branitelji Focijevi ovoj knjizi još na ovaj način: Znano je, da je prije iznašašća tiskara bio običaj više puta prepi-sati knjige, da se mnoštvom različnih knjiga nakite knjižnice, pa

za korist mudrih čitalaca, koji se nahode na različitim mjestima Ove pak knjige godišnje nigdje se ne nalazi prijepis; dakle valja reći, da je ova knjiga od kakvog zlotvora i neprijatelja zakona grčkoga, koji izvrsno razumije grčki jezik, na starim kožicama napisana i u knjižnicu postavljena, da se tako prevare oni, koji se prvi na nju namjere vjerujuć da je to rukopis ili prijepis Simeona radi starih kožica. Nadostavljamo još ovo: pisci ostali, koji o Fociju pišu, ne spominju ništa od onih nakaznih stvari. Dakle valja reći, da su ono sve, koje gore navedoste, lažne pripovijetke, izmišljene od zlobne osobe proti Fociju, da ga omrazi i ozloglasi.

Na ovaj prigovor odgovaraju branitelji knjige Simeonove: istina je, da je prije našašća tiskara, stoprvo g. 1440., bio običaj višeputa prepisivati knjige, ali da je to istina kod svih knjiga, mučno je dokazati, kako i ono, da se nigdje ni u jednoj knjižnici ne nahodi prijepis knjige Simeonove; i dokle ovo ne dokažete ne možete reći, da je koji zlotvor ju na starim kožicama napisao, slijedeći Focija, koji je služeći se ovom majstorijom napisao rod cara Vasilije prevariv ga, da od kraljevskog koljena izhodi. Ali da vam ovo propustimo, neka je istina, da je svaka knjiga u staro vrijeme više puta prepisana; da se nigdje ne nahodi prijepis Simeonove knjige, što odatle slijedi? Slijedi, da su prijepisi izginuli. Pitate, po koji bi se način to dogodilo?

Odgovaramo: Ali šta, ako li se je koji Focijanac gdjegod namjerio na ovaj prijepis? nije li nastojao u svim knjižnicama iskati i kupiti ove prijepise, da ne dogju na drugu nego na ognjenu svjetlost? Reći ćete: A je li onaj po svim knjižnicama hodao i iskao prijepise? A mi pitamo vas: je li tko izmegju vas po svim knjižnicama hodao usudiv se reći, da se nigdje prijepis ove knjige ne nahodi? Što na to? Ovaj pako prijepis nagjen u Parisu sačuvan je osobito od providnosti Božije, da bi nasljednici Focijevi razumjeli, kako voćka u korjenu otrovana ne može zdrava ploda da donese, a iz pogana vrutka čista voda ne može da teče, to jest od nakaznoga Focija ne može izaći pravi i spasonosni nauk. Evo vam odgovora na vaš prigovor. Ali jer on ne će biti svima po volji, dajemo vam drugi, kojem se ne možete protiviti. Znate vi, da su se izgubile knjige onih pisaca, iz kojih Focije u svoju glasovitu »knjižnicu« koješta prinese i zato je u veliko »knjižnica« Focija bila cijenjena; pitamo vas kako se to dogodi? Odgovorit ćete: Tko zna kako; tako i mi vama, kad pitate, kako su izginuli prijepisi

Simeona Logothete, odgovaramo: Izginuli su, a tko znade kako?

Na ono pako što najposlije nadostaviste govoreći, da se one nakazne stvari o Fociju ne nalaze u knjigama drugih pisaca, pitamo vas prvo, jeste li kada štili sabor osmi prenesen od prenaučnoga Mattea Radera iz grčkoga jezika na latinski? Piše on[1]) ovako: Focije bio je ona zmija, koju je mati Focijeva usnila, da ju u utrobi nosi, da truje ne samo onu državu nego sav skoro istok. Ovo je, što su mnogi sveti i glasoviti ljudi istoj materi proricali veleći, da je ona jednu nevjeru i kugu crkve ponijela. Od ovih proročanstva ona ustrašena, hotijaše sebi i djetetu smrt zadati, ali joj ovo zabraniše Božije sluge i njezin muž opominjući ju, da se preda na provigjenje Božije. Ovo je Radero pisao osamdeset godina prije Kombefisija.[2]) Pitamo vas, jeste li čitali sv. Antonina, koji postade nadbiskupom Florentinskim godine 1446.? On ovo isto piše[3]) o trudnoj Focijevoj materi, naime kako je htjela umoriti svoje dijete. Evo očito je, da se i kod drugih pisaca nalazi ono, što Simeon Logotheta piše. Otkud pako oni ovo uzeše, valja vam reći, da su uzeli od prijašnjih pisaca ili od nagjenog prijepisa Simeonova. Ali šte ćemo se više inaditi zbog ove Simeonove knjige? Treba znati, da prenaučni Francuz Filip Labbe, koji je prije Kombefisija nastojao, da na svjetlost dade Imenik pisaca o stvarima Carigradskim, i on znade Simeona Logotheta kao pisca ove knjige, kako je očito iz njegove osobito knjige,[4]) u kojoj on donosi imena pisaca i piše: Simon Metaphrastes Meštar Logotheta spominjući one dvi godišnje knjige. Buduć su dakle za pisca one knjige držali Simeona Logothetu ovi prenaučni Franceski pisci, Labbe i Kombefisio, koji se nijesu ništa usudili pisati, što prije ne bi svojom oštrom pameću pretresli, znajući, da će i njihova pisma biti pretresana, ne možete onda reći, da je onaj prijepis ili knjiga od kojeg lašca pod imenom Simeona podmetnuta, nego imate priznati, da je prava i zakonita knjiga pisca Simeona Metaphrasta Meštra Logothete, kojega Grci za sveca drže i štuju dvadeset i osmi dan mjeseca studenoga, i s toga treba, da vjeruju ono što on o Fociju piše. Na ovaj način prigovaraju se megju sobom rečeni

[1]) In praefat. ad VIII. synod.
[2]) Apud Binium Tom III. parte 2.
[3]) Par. 2. Chron. Tit. 22. C. 13. N. 10.
[4]) In Apparatu.

pisci, a koji imaju pravo, prvi ili drugi, neka razumni štioci ove prepirke budu suci, a ja se povraćam na početo opisivanje Focijeve slike služeći se perom i ostalih vjernih pisaca, da se koja nova smutnja ne zametne radi Simeona.

Svjedoče svi pisci, da je Focije bio oštra i sretna razuma, kojem on pridruživši neumornu pomnju, sprovodio bi iste noći u čitanju svakovrsnih knjiga, da tim zasiti svoje srce pohlepno za slavom. I doista kako mu je židov čaratar obećao, nadišao je u svakovrsnom nauku svekolike savremene Grke i kako ga Niceta David hvali mogao se je i sa starima grčkim mudracima isporediti. Bijaše on, kako Menijata govori, jedna prevelika sbirka svakoga znanja i što je začudnije, on je ovo sam bez meštra naučio, krjepošću svoga plodovitoga razuma. Ali, kako bilježi Baronio[1]) u nauku bogoslovskom i crkvenom bio je malouman, nego kada ga podžeže ona požuda za crkvenim vladanjem, tada se i sa ovim naukima poče baviti osobitom pomnjom bez učitelja, ali ne sa onom poniznošću, s kojom bijaše potrebno, da drži sebe za učitelja, koji bi i druge uvjek učiti mogao. Ovako Baronio.

Dolazili su njemu na nauk premnogi mladići plemićke krvi kao kakvom čudnom naučitelju, koje je on ljubezno primao.

Ono je nešto osobito, što piše Anastazije,[2]) da navlastito njegovi preplemeniti učenici imadjahu pod zakletvu obećati i svrhu toga rukopis dati, da će njegovu vjeru slijediti. Čudna se činjaše ova stvar roditeljima mladića, govorećim: »Što, ako li Focije od prave vjere odstupi, jeda će i naši sinovi slijedeći Focija od prave vjere odstupiti?« Posumniti doisto mogahu s razlogom, da je nešto Focije za došasto vrijeme zakuhao. Mnoga je počinio, koja za što to se tiču patrijarstva Ignacija, donijeti ćemo poslije.

Svjedočanstva njegovoga razuma jesu knjige od njega složene[3]) od drugih pohvaljene, izmedju kojih dvije osobite donosim. Jedne nadpis grčki jest: μυϱιοβίβλιος, to jest Hiljadoknjiga. Ali ne odgovara ova knjiga tomu slavnomu nadpisu, budući da se u njoj nahodi samo 280 knjiga ili ti Pisaoca; možebit druge izginule jesu. Ova knjiga zove se takodjer Bibliotheca to jest Knjižnica, zašto bo u nju iz drugih knjiga ili ti Pisaoca jest prenesao Focije

---

[1]) Ad an. 858.

[2]) In Praefat. ad VIII. Synod.

[3]) Scripsit Epistolas 248, inter illas singularis est ad Michaël, Reg. Bulg. e officio Principis. Vide alia apud Casim. Ondin. de scriptoribus ecclesiasticis.

koja je on sudio, da su osobita. Mudri hvale osobito ovu knjigu i drže za jedno književno blago, zašto bo su one knjige izginule, niti se gdje mogu naći, iz kojih, kako rekosmo, Focije u svoju knjižnicu vrjednija prenese. U složenju iste knjige ukaza Focije oštrinu, bistrinu i plodnost razuma i da je u svakovrsnom znanju izvrstan bio. Opominje ništa ne manje prenaučni Possevin, da se sa svim tim u njoj pomanjkanja nahode i zato se s opazom imadu štiti. Nahode se, što je osobito, u njoj hvale papa rimskih Celestina, Leona, Grgura i ostalih; nahode se očita svjedočanstva od oblasti i veličanstva crkve rimske, koja koliko je poslije uskok i odmetnik Focije bio zlobniji na crkvu rimsku, toliko su jače oružje i krjeposniji razlozi suproti njemu, i unukom ili ti nasljednikom njegovim. Druge knjige osobite nadpis jest: Nomocanon to jest: Skupljenje Kanona ili ti naredaba. U vome skupljenju nahode se kanoni, koji se zovu apostolski, kanoni sabora općenitih, koje sabore u kratkopisje složi: Naredbe takodjer carske s crkvenima sastavljene. Nahode se takodjer nadostavljeni kanoni njegovoga opakoga saborišta. Knjigu ovu poslije istumačio je Theodor Balsamon na crkvu rimsku vele zloban.

Bivši on na glasu zarad osobitoga svoga nauka, lasno nagje vrata otvorena ne samo u dvor carski, nego i u srce cara Theofila znajućega, da je on vrstan svaki posao obaviti. Učini dakle njega najprvo protospatharijem ili ti poglavicom[1]) dvorne čete, zatim tajnikom svojim ili ti sekretarom i vijećnikom; poslije toga najpoglavitijim starostom ili ti senatorom; najposlije poslao ga je kao svoga poklisara u Assiriju. Ove on poslove srećno i s osobitom hvalom svoje mudrosti jest izvršio. Ali mu nije tako poslije sreća godila pod carem Mihajlom, Vasilijem, Leonom, kada pohlepan za patrijarstvom s Ignacijem patrijarhom zakonitim inad jest zametnuo i crkvu uznemirio, kako ćemo vidjeti. A za sad, da i od njega, kako i od Ignacija rekosmo, u kratko kažemo. Na tugjoj stolici sjedeći vladao je silovito i kako sabor VIII. u drugoj sjednici reče: »Jedno je govorio, a drugo je mislio; bio je tako moguć prevariti, da nije bilo čovjeka, niti će takoga biti.« Evo dvije ikone ili ti prilike Ignacija i Focija, koje obećah prikazati, ali kako su neprilične bile! Jesu li pako prave, koje njih istinito i kakvi bijahu, prikazuju? Koji ne vjeruje, neka miruje, dok pro-

[1]) *Σπάϑα* est genus latioris gladii a spatha instrumento, quo pharmacopolae pharmaca in olla miscere solent.

čita, koja je on počinio. Svaki je svoj ikonopisac, ikona jest život, boja jesu vlastita djela.

Svršivši ikonu Focija, zadrža mi pero Meniata, zašto bo ne upisa, da Focije nije bio hadum ili ti eunuh to jest, da nije uškopljen bio. Ali mi ne može zamjeriti Meniata, zašto bo sam ja obećao ispitati tko kakvi li je bio Focije? a ne kakvi nije bio. Znadem, da su nekoji Focija škopcem nazvali, ali jerbo nepodobno i ludo, zato ništa ne htjedoh spomenuti. Budući pako, da se Meniata žestoko prigovara, da ništa ne ostavim, što on za braniti Focija donosi, nadostavljam ovo prigovaranje, neka bude tako rekavši za okvir Focijeve ikone.

Od potrebe je znati, da prvi kanon ili naredba prvoga općega sabora Nicenskoga zabranjuje uškopljenima svete redove primiti; nu ovo se zabranjenje ili zaprjeka nema razumijevati o onima, kojima je to po sili učinjeno kao što je to bilo patriarki Ignaciju. Koji govore, da je Focije eunuh ili uškopljen bio, donose knjigu Ivana Staroste Sacelarija to jest nadstojnika blaga crkvenoga. U ovoj je knjizi Ivan Starosta oštro iskarao Focija, što se bivši hadum usudi utisnuti u crkveno dostojanstvo, komu se kao hadumu više pristoji tražiti pribivalište žena, nego crkvom vladati.

Meniata da obrani Focija, piše u 5. listu, da ona knjiga nije pisana od Ivana Staroste proti Fociju, nego usuprot od Focija proti Ivanu Starosti, koji bivši hadum i nadstojnik carskoga blaga poče se miješati u crkvene stvari. Da bi pako dokazao, da je ta knjiga napisana od Focija proti Ivanu, veli, da je ovu knjigu uz ostalo, što je uzeo iz rukopisa biskupa Makse Margunija, Daniel Hoeskelije pretiskao g. 1601. u Auspurgu s ovim natpisom: Ivanu Starosti Sacelariju; te da ju je opet poslije g. 1691. Inglez Rikard Montakuti izvadio iz starih rukopisa, te da ju je s rečenim natpisom u grčkom i latinskom jeziku izdao Daniel Rogeri u gradu Londonu. Meniata navodi još drugi razlog, da Focije nije bio uškopljen: Arhimandrita Teognost, Niceta, David, Metrofan metropolita smirnski, Stilijan Neocefarenski, pisci onoga vremena, očiti neprijatelji Focija, kako to svjedoče njihove knjige, koji su znali i mogli osvaditi Focija, ne smjedoše reći, da je Focije bio uškopljen. Ovako Meniata. Na to odgovaram: Da li je Focije bio uškopljen ili ne, ne ću se prigovor suvremenih gore spomenutih pisaca, koji prem neprijatelji Focija, kako reče Meniata, ne zabilježiše ništa proti Fociju od uškopljenja. S toga ih on ima u buduće smatrati za ta-

kove pisce, koji se ne usudjuju išta zabilježiti, što za stalno ne znadu, da je istina. Budući da su onu knjigu napisanu od Ivana Staroste ili Focija već pretresli Baronije[1]) i Kombesisije, upućujem štioce na njih.

Poglavje treće.

Stanje carstva u vrijeme Ignacija, i Focije poslije smrti cara Teofila.

Akoprem ni Ignacije ni Focije nemaju mjesta u ovom poglavlju, to će ipak biti od koristi, osobito neukima, da bistrije uvide ono, što slijedi, ako budu znali, tko je i kako vladao iza Teofila, kako li se je ponašao prema crkvi i carstvu. Ljudi bo običavaju po početku novih vladara suditi o budućnosti bojeći se ili ufajući se. G. 841. dijeleći se car Teofil s ovog svijeta, posljednji progonitelj svetih slika, koji nikada nije imao sreće u vojni, već se vazda pobijegjen vraćao, ostavi carstvo jedincu sinu, već prije okrunjenomu i za cara proglašenomu Petru. Budući pako da je taj u ono vrijeme bio slabo dijete od tri, ili kako drugi misle od šest godina, to ga car Teofil vruće preporuči materi carici Teodori i velikom dvorjaniku Bardi njezinom bratu po materi. Uz to ga još preporuči dvojici prvih doglavnika Teoktistu i Manuelu. Teoktist bijaše tada nadzornik kaniklija[2]) to jest posudice za rumenilo, kojim su carevi običavali u osobitim knjigama svoje ime potpisati. Manuel bijaše vrhovni glavar sve carske vojske. Njima dakle preporuči sina, da ga čuvaju kao oko svoje; megjutim dok mu se razum razvije i doraste do vladanja, neka carstvom i njim upravlja Teodora.

Stupivši iza smrti Teofila Teodora na vladanje, poče kao prava carica sa svetom vjerom, da se naime povrati poštivanje svetih slika. U drugomu Nicenskomu saboru, ili sedmomu općemu, budu sugjeni Ikonoborci,[3]) Ikonomaki, Ikonoklaste, to jest progonitelji i pogrditelji svetih slika. Nu iza toga ovo krivovjerstvo pod caricom Irenom i carom Konstantinom ugušeno uskrisi opaki car Armenin, koje za slijedećih vladara duboko pruži svoje žile.

[1]) Ad annum 868. et Combesis apud Pagi in Critica Baron. ad an. 868. N. 8.

[2]) Erat ad formam cuniculi: cura ejusdem fuit praecipua dignitas.

[3]) A graeco εἴκων, imago, unde Ikonoborci borim se, vel obaram, Ikonomachi a μάχομαι, pugno. Ikonoklaste a κλάω, frango.

Teodora dakle imajući vlast u rukama, odluči da ono, što je odavna željela, izvede, te da svom pomnjom Ikonoborstvo obori. Ovu svoju odluku očitova gore spomenutim doglavnicima Teoktistu i Manuelu, zapovjedivši, da se skupi sinod, u kom će se povesti prigovaranje izmedju pravovjernika i ikonoboraca. Prosinu tada sunce biskupima i redovnicima, koji podnesoše mnoge nevolje zatvoreni u tamnicama ili prognani u puste krajeve. Izmegju ostalih spomena je vrijedan svećenik Metodije, koji od cara Teofila ljuto izbičevan, u grobnici zatvoren branjaše više godina svoj život kruhom i vodom. U ovome sinodu podlegoše ikonoborci. Ivana sedmog patrijarku ovoga imena, koji je devet godina sjedio na patrijarskoj stolici, otvrdnut u krivovjerstvu, skinuše s nje Teodora i pravovjernici, a mjesto njega posadiše, po naputku glasovitog pustinjaka svetog Joanicija, na patrijarsku stolicu Metodija nepredobivog ispovjedaoca u progonstvu. Veći dio krivovjeraca uvigjajući katoličku istinu prizna naredbu sedmoga općeg sabora, da se ima iskazivati čast slikama svetih, te ovo bude opet naregjeno i proglašeno. Svi pravovjernici pohvališe i proslaviše ovo nastojanje bogomile carice; ista postade vrijedna, da se i njezinoj slici iskazuje čast, kada bi u broj svetih uvrštena. Ovu naredbu, da se imadu poštivati slike svetih, učiniše ili ponoviše dvanaesti dan mjeseca februara ili veljače prve nedjelje korizmene, koju Grci svetkujući svake godine zovu *ὀρθοδοξίας ἑορτή* to jest: blagdan pravovjernosti.[1])

Dovršivši srećno ovaj crkveni posao, vrati svoju brigu s Bardom i dvojicom doglavnika na carstvo i opću korist, te pokaza da o mudroj i pametnoj glavi bila ona muška ili ženska ovisi sreća carstva. Nu kada Mihael odraste te ona opazi da je raspuštene ćudi, poboja se, da ne izraste kao trn, što već kao trnak bode, te se s toga ne može iskazati, s kolikom ga je pomnjom pazila, nikada ga s oka ne metnuvši, te bi ga sada opominjala, sada molila, sada karala. I može biti, da bi bio išao onom stazom, na koju ga ona čestim svjetovanjem uputi i on takogjer pogje, da se nesrećom ne namjeri na nekoga filosofa, komu ga kao učitelju u naukama i dvorskomu vladanju preporučiše. Licumjerac pokaza s početka veliko ufanje, da će iz njegove učione izaći Mihajlo takov, kakov mora da bude, koji se rodi za vladu i sreću carstva. Nu svaka

[1]) Ab *ὀρθός* rectus, et *δόξα* opinio. Unde orthodoxi recte opinantes, sentientes. Item *δόξα* gloria, slava. Hinc orthodoxa Ecclesia: Pravovjerna, Pravoslavna crkva.

himba traje samo neko vrijeme. Iza nekoliko nedjela izdade učenik licumjerstvo svoga učitelja i njegovo učenje. Mladić od naravi sklon na slobodnije življenje lasno poprimi i nauči ono, što je nepristojno svakomu, a napose vladaru, koji je izgled i živa naredba svojih podložnika. Videći Teodora, na što je njena pomnja dospjela, preporuči ga Bardi, koga je vazda kao brata sebi vjerna držala, da ga on kao ujak i osobiti nadstojnik pregledava i upravlja. Preporuči janje vuku, jer Mihajlo pade po istomu Bardi u zlo a Teodora u nesreću. Gledao je Barda, ne bi li se sasma izopačio te ako ne umjedne vladati ni sobom ni carstvom, da on tada kao najbliži u rodu zapovijeda istoku kao samodržac. Na taj način silazeć sa zla na gore, pusti se u piće, isprazne igre i u druga razkošja, koja grčki pisci donose.[1]) Majka Teodora neprestade ga koriti; ali on već pusti uzde, opomene bile kao u vjetar, jer je on slijedio svoju izopačenu ćud.

Nu što je s onom dvojicom nadstojnika, Manuelom i Teoktistom, kojima ga takodjer otac preporuči? Ako ga mati nije mogla sustezati, kako bi oni? Ostavivši Manuel carski dvor, živio je privatno sveto kao u manastiru; a Teoktista zadesi ljuta nesreća. On bi kao nadstojnik mrkim licem i oštrim okom pokazivao, da mu je mrska ona razuzdanost mladoga cara, te se s toga zamjeri njemu i Bardi. Uz to zaiska učitelj Mihaljev od Teoktista neko dostojanstvo kao dar za svoj trud i naučanje. Teoktist, kao što zasluži, odbi ga, naplativši mu možda ukorom njegov trud. To je istina, da je Teoktista optužio kod svoga učenika Mihajla lažući bezobrazno po naputku Barde, kako nekoji pišu, da Teoktist ni o čem drugom ne radi u carskom dvoru, nego da se oženi caricom Teodorom ili njezinom kćerju te da postane carom. Čuvši to Mihajlo jako se razjedi, te ne ispitavši, da li je to istina ili nije, zapovjedi dvorjanicima, da se Teoktist ima pogubiti; ovi tu krvničku zapovijed ispuniše, te kad se iz dvora udalji, umoriše ga nenadanom smrću. Konstantin Porfirogenit ovako piše:[2]) Barda iz pohlepe za vladom ne htijući imati u tome druga najprije diže po Teoktistu Manuela a onda odluči i Teoktista izagnati iz dvora a najzad da se ima pogubiti. Čuvši carica za taj nenadani slučaj, obuze ju tolika žalost, da ju više niko nije mogao utješiti. Roneći suze karala

[1]) Vide Continuatorem Theophanis p. 92.
[2]) In vita Michaelis N. 7. et sqq.

je brata Bardu i izrodnog sina Mihajla, koji se nije bojao plemenitom i pravednom krvlju oskvrnuti ruke dvorjanika, proričući mu da će i on nesretno svoj život svršiti. Evo kakvo bijaše stanje carstva! Promotri li ga kogod, može s razlogom posumnjati, da će lasno pod takovom vladom neko dopasti nesreće. Hoće li Teodora? hoće li Ignacije? Vidjeti ćemo poslije. Povratimo se Ignaciju.

Kopti.

Napisao Marko Tvrdković.

Ko milozvučni jek trublje Božjega Angjela sa vrhunca Siona, pozivljući narod Gospodnji, da se okupi složno pod zastavom Jehova u dičnoj borbi za slavu Njegovu, za spas svoj, suproć krvnome dušmaninu Gospodina vojska i puka mu izabranoga, tako se ljupko ali i zvonko razliježe glas »Balkana« širom četiriju strana svijeta, te sada poput mudra i duboka naučitelja raspravlja trijezno i temeljito najzamašnije i najuzvišenije istine, sada bistri i tumači pomućene pojmove, sad maglušine i guste koprene nesporazumka sa Božanske nauke silom riječi Isusa i nepobitnih istina raspršuje, neosnovane presude krepčinom neoborivih dokaza obara, sad ga čuješ, gdje tuži i cvili nad zlosretnom sudbinom otcijepljene braće, sad gdje se raduje i vas veseo klikće sa sreće i spasa njihovoga, sad mu otajinstveno slatki glas šapuće slično šapatu ucviljene i teško razjadane matere, koja neutješena neprestano dozivlje odmetnutu, izgubljenu i nesrećnu dječicu u slatki naručaj majčin, tako bi i on želio sastaviti otcjepljenu braću u kolo bratskog jedinstva, privesti u ovčarnicu Isusovu, u krioce majke prave crkve, u tu drugu lagju Noa, koja će ih nesumnjivo dovesti u vječnu domaju, u mirni zaton rajske sreće i vječnoga blaženstva. Sokolovim pogledom gledi on u nedoglednu daljinu, traži po svim zakucima ko dobar pastir zalutale ovčice Isusove, nastoji ih spasiti, usrećiti vječno i vremenito, pa ako ino ne može, on bar nježnom sućuti pomnjivo prati njihov gorki ili blaženi udes. Eto mu zapinje danas oko i o jedan kršteni, ali većinom od njega otcijepljeni narod, narod boraveći u žarkoj Africi, narod nekoć i silan i slavan, nekoć obilat ugodnicima Božjim i neumrlim mučenicima i zatočnicima rad Isusove nauke. Mislim Kopte.

Progovorit ćemo dakle dvije tri o poganskim Koptima i njihovoj postojbini, o kršćanskim Koptima za prvih stoljeća i to: o njihovim duhovnim pastirima i inim pobornicima Isusove nauke,

kršćanskoj prosvjeti i njezinim promicateljima, o kršćanskoj askezi njezinim širiteljima, o zlosretnom raskolu, o koli raskolnim toli jedinjenim Koptima u potonje doba do danas, najzad nješto o jihovoj literaturi.

1. Gore rekoh »poganske Kopte«, što izlazi na isto, ko kada ih kazo »Egipćani«. Istina je, da se glede izvagjanja ove riječi ieki pisci razilaze, te dok jedni hoće da potječe od egipskoga rada »Kopt«, drugi poriču, pa tvrde, da besjedi »Kopt« treba ražiti koren u Grčkoj riječi „κόπτω“ = siječem, nu velika većina i o moguće najistinitije prihvaća mnijenje onih učenjaka, koji vele, la je »Kopt« nastalo odmetkom početnoga samoglasnika riječi Egipat«. Pa zbilja, Arapi ne će danas drukčije zvati Kopta van Ghipt«, dočim se samo kod nas u Europi čuje Kopt. Zapodijeajući razgovor o kojem slavnome čovjeku, ne možeš, a da ne naomeneš i one zemlje, u kojoj je svjetlo svijeta prvom zagledo, u ojoj je odrasto, tako ne smijemo mimoići ni mi one grude, na ojoj je taj slavni narod bio pitan, odgajan, na kojoj je on živio i irio se. Područje njihove postojbine pripada starome dijelu svijeta frici. Premda Afrika izmegju druge svoje četiri seje ponajžešće pi i nekako nišanom biva srdžbe elementarnih tirana, jer na njoj lijeva svu svoju ljutinu i žeguće sunce, dok joj srce gotovo cijelo opalilo i opustošilo i u samu ga razgrijanu i užarenu pješčaru retvorilo; jer se na nju obaraju svom silom žestoki i suhi vjetrovi, oji skupa sa žednim tracima sunca popiše svu rosu iz vedroga eba i svu vodu iz kišovitoga oblaka, što je smrt životu organkome i vegetativnome, jer se naglo izmjenjuje nesnosna toplina a nesnosnom studeni; ipak je onaj komadić, što ga Kopti naseše, dobrahno poštegjen i zaštićen od tih nepogoda. Obale rijeka rubovi afrički jesu doduše òplâkâni i natopljeni valovima voda i nora, pa s toga šumoviti, bujni, plodni i napučeni, ipak je poajubaviji ne samo od cijele Afrike, ma i od susjednih pokrana onaj predijel, gdje se do nedavno rukovaše i grliše dva stara vijeta: Afrika i Azija, a taj je — Egipat. Božja je providnost o u polukružni niz poredala narod po narod i smjestila ih po žaovima Sredozemskoga mora, da po hitroplovnim lagjama mogu godnije posijećat jedan drugoga, izmjenjivati proizvode ruku i uma, e se tako lasnije uspnu do većega stupnja naobrazbe, sreće i blagostanja, a oni se i uspeše, pa megju prve i u kulturnome pogledu narode za cijelo da nam je i ubrajati i Egipćane ili Kopte.

Kazasmo, da je velik dio Afrike posto plijenom nerodnih pustara. E da sličan udes ne stigne i Egipat, ko i susjednu mu Saharu, osovi snažna desnica Božja čvrste bedeme, koji će s jedne strane odolijevati žestokim jurišima Kamsina od istoka, da ga ne pohara, a s druge strane slamati nasrtaje silnoga Samuma od zapada, da ga pješčenikom ne zaspe; da ga najzad obrani i od grozne suše, te morilke svega, što ma kako živi, probi tamo daleko u gorama dobri Bog grûdi zemlje i proizvede preobilnu vodu iz srca njena, koja poput velike rijeke pod imenom Nila hrli put Egipta, reže ga u dvije pole, pa godimice izigje iz struge i korita svoga, prekrili svu onu zemlju, te pošto je čestito namoči i slojevima plodonosnoga mulja natovi, pošto tako ovrši Bogom si naregjenu zadaću, sažima se i steže lagano u svoje prvašnje granice i juri k Omegi svoga toka, na što onda težak zagje, da sije tako priregjeno tlo bez pluga i rala; bez brane i motike i žito mu dva puta u godini ragja i stostruki plod donosi. Punim dakle pravom nazivahu stari Egipat »darom Nila« i »žitnicom svijeta«. I ono je jedan razlog, za što Gospodin Bog posla onamo vjernoga službenika svoga Abrahama, kada u njegovoj domovini nasta glad, za što amo dovede i vrloga Josipa, da ko prvi ministar na dvoru Faraonovu spasi od glada skapavajući svoj rod i okolne narode, da utre put puku izabranome u tu zemlju i priugotovi mu zgodno mjesto za umnažanje što mnogobrojnijega pomlatka. Ovo bi postignuto izborom predivne okolice Gesen i plodne žitom i obilne stokom i dovoljno zaštićene od poganskih Egipćana, da se s njime ne izpremješa i ne iskvari. Kada je ustrebalo Gospodu Bogu vogje za Njegov narod ne samo sveta, već i učena, učini, da na čudnovati način bi posinjeno dijete Mojsije od kćeri faraonove, koja ga dade iškolovati u svim mogućim tada znanostima. Ova kći jest po mnijenju mnogih kći velikoga kralja faraona Ramsesa II., čije truplo balsamovano do danas se sačuva. Kada odbi čas slobode, izvede Gospod Bog nakon strašnih i čudesnih dogagjaja Izraelce »in manu forti et brachio extento.«

Kada li se doseliše u Egipat prvi žitelji njegovi? Odgovor ovdje skoro se istovjetuje sa onom starom: caput Nili quaerere. Ipak to stoji, da su oni potomci Kama, koji zaokupiše otu lijepu pokrajinu već u najdrevnije doba čovječanstva. Tu ih već za prvih godina dobe historijske nahodimo ko narod jak i vele naobražen. Uzrok tome brzome i velikome razvitku bez dvojbe da je i ona čudna organizacija i dioba žitelja u kaste. Dočim su se obrtnici

-ežaci isključivo zanimali svojim zanatom, te tako privrijegjivali
-lom svojih ruku sve, što je viša kasta vojnika trebala, tako, te
ovi mogli ko sveudilj utaborena vojska biti spremni na ofensivu
efensivu i jedino se brinuti, da vješto i junački mašu mačem u ruci i
ıne dom svoj od tugjega ropstva, a time bijahu ko čvrsti zid i
rana najvišoj i najčasnijoj kasti svećeničkoj, koja se je isključivo
ınjem bavila, pa im tako branjahu i čuvahu mir i slobodu, a mir
loboda jesu najpovoljnije tlo za procvat znanju i umijeću, jer
ıter arma silent musae», govorahu stari. Nu osobito se istakoše
nekim granama znanosti, čemu se opet ima tražiti razlog u na-
vskoj pogodnosti. Nabujali Nil bi godimice mrsio i zametavao
ınice posjednicima, reda dakle bijaše svegjer na novo mjeriti
ıgje: to unapregjivaše geometriju i matematiku. Vjera većinom
əeistična: reda bijaše proučavat i računat tok zvijezda, otale
ako razvijeno zvjezdoznanstvo. Mnoge otrovne živine i nezdravi
ık iza poplave Nila prouzrokovaše razne bolesti, trebalo je dakle
əgovati liječništvo. Obožavani faraoni htjedoše se učiniti vjeko-
əčnima. Da im ostane i tijelo neumrlo i neistrunjeno do drugoga
rota u koga su stari Egipćani vjerovali, izumljeno balzamovanje
bro im dogje, pa si mrtvome tijelu još za života podigoše one
losalne piramide, ta čudesa izmegju sedam poznatih svjetskih ču-
sa, piramide, o kojima netko reče, da se samo nje vrijeme boji,
čim se sve drugo vremena boji. Poručuje nam Herodot, da je
0.000 ljudi 20 godina trebalo, dok im dozidaše opseg od 1120 m.
visinom od 200 m. Častohleplje faraona ukrasivaše svoje spome-
ke vitkim obeliscima do 60 metara visokim, koji su isklesani iz
rdoga i cjelovitoga granita. Pa oni hramovi, one sfinge, onaj la-
rint i umjetno jezero Moris, sve nam to svjedoči umjetnost i
eštinu graditeljsku starih Egipćana. Otkle im orugje za te umjet-
ne u ono doba, da onako silne mase iz tolike daljine onamo do-
eme, podignu, sve je čudno, sve zagonetno.

A vjera? Zamećući riječ o vjeri, moramo priznati, stari su
opti bili u svojoj vrsti i na svoj način bogobojazan narod. Vjera
ı bijaše nekoliko pročišćeni fetišizam. Uz mnoge i goleme bludnje
praznovjerja u pogledu vjere i ćudoregja nalazimo štokakvo lijepo
nce istine i korisne nauke, koja puno mudrije zvuči no mudro-
ınje naših prosvjetljenih mudrijaša. Evo dva tri izgleda. Da se
jete već za rana priuči ćudoregju, preporučuju pedagogu ko us-
ešno za to sredstvo — šibu. »Dječak ima legja, pa čuje, kad ga

*

ošineš«, dosljedno čuvat će se, da se ne opetuje, za što je bio ošinut. Laž su istom smrću kaznili. »Ako se skučiš slušajući starije, onda je to tvoje djelo savršeno pred Bogom. Znaš li, tko ima zapoviedati i tko slušati, ne diži srca svoga spram prvoga. Sin, koji sluša riječi svoga oca, bit će star uslijed toga. Bogu je milo, kad se sluša, ako ne slušaš, budeš mu mrzak.» Možda su ove krasne pouke crpljene iz Božje objave? Ej, da se danas ovo obdržava! Kod većih gozba nosali bi kod stola oko gostiju mumiju ili osušenu čovječju lješinu, pa bi dovikivali: »Gle, kako ćeš jednom i ti biti.« Tako bi se lasnije čuvali od neumjerenosti. Ranim jutrom otišo bi kralj u hram, gdje bi žrtvovao bogovima, onda bi mu se javno pročitali grijesi, mane i vrline, proštiven bi odlomak iz knjige ćudorednosti i tek onda bi išo zvanične poslove obavljati. Divna li pravila! Egipćani uvjereni dobro o časovitosti našega zemnoga života, više su se brinuli za drugi život. Pošto su vjerovali u neumrlost duše, u sud poslije smrti glede dobrih ili zlih misli, riječi ili čina, to su se starali, da život svoj sprovedu što više bogumilo, a ne u grijesima i slastima. Nu pogrešno vjerujući, da sreća duše na drugome svijetu većinom ovisi o dobrome stanju tijela poslije smrti, to su već za rana izumili umjetnost balzamovati trupla ljudska, pa ih pretvoriti u mumije, koje su se osušene sačuvale dvije i tri tisuće godina. Najveći egipatski kralj Ramses II., koji je tolike narode pobijedio i podjarmio, toliko velebnih zgrada posazido, tako mudro uredio i ravnao državom svojom, taj farao si dade povrh toga podići ogromnu piramidu, da mu se truplo poslije smrti ovjekovječi, da ga u onim dubinama nitko ne otkrije. Ali zlo progje. Otkopaše ga, izvadiše, te još ah! smjestiše toga ohologa i toli slavnoga kralja na ogled megju ine predmete muzeja u Kairu pod brojem 5233.

Nagjoše hieroglifima kod takovijeh mumija napisano, kako se preminula duša brani pred sucima. »Nijesam lagala«, pravda se, »nijesam nikoga ubila; nijesam bila lijena; nijesam se opila, niti kakov nepravedan nalog izdala; nijesam bila znatiželjna, niti brbljava; nijesam nikoga udarila, niti ga prestrašila; nijesam nikada ogovarala, niti dopustila, da mi srce zavist podjeda; nijesam zlo govorila niti proti kralju niti protiva mome ocu; nijesam nikoga na sudu krivo optužila, niti robu što na žao učinila zlorabeći svoju vlast nad njim.« Nu pošto nije dovoljno, da čovjek samo zlo ne čini, već je nužno, da i dobro vrši, te svoje dužnosti obavlja, duša

se s toga i ovako opravdavala: »Bogovima sam dužne žrtve ikazala, gladna sam nahranila, žedna napojila itd.« Ne smijemo misliti, da su stari Egipćani bili prosti od svake bludnje. Dosta samo napomenuti, da su im bili bogovi mačke, ovnovi, bikovi i ice ibis!

Vrijedno je ovdje navesti činjenicu, da je glasoviti prevod . Pisma na grčki jezik nazvan ἡ τῶν ἑβδομήκοντα u Aleksandriji vršen oko g. 130 pr. Is. Dašto u prvome redu priregjen za čke židove, ali Božjom providnošću imo je služiti i poganima.

Doba faraona preživje. Velika, slavna i trajno srećna na tome ijetu nema. Njihovo gospodstvo razruši najpre Perzijanac g. 350. . Is., a ovih opet Aleksandro Veliki i na tizim ruševinama usisi svoje kraljestvo, ovjekovječiv si ime utemeljenjem grada Aleandrije. Njegovoga potomka Ptolomea oboriše Rimljani, dok jzad ne podpade pod žezlo turskih sultana.

2. Oh kako je teško oku dugo bez svjetla biti! Kada mrka prena noći zemlju pokrije, kako je siromašnome putniku na putu esno pri srcu, kako ga trnci prolaze od straha, kako mu se edmeti drukčije prikazuju no u istinu jesu, kako mu mnoge ljete naravi, kako mu mnogi velebni pojavi ostaju nepoznati, neoženi, kako mnogi bezdani tu i tamo zijevaju, u kojima se more aki čas za uvijeke unesrećiti, kako mu trista inih pogibelji prijeti otu, a sve to zato, jerbo nema onoga velikoga dara Božjega — rkoga sunca. Položaj zvijezda ti kaže, da je pô noći. Tama je jgušća. — Minuli su neki sati, eno na istoku trepeće zvijezda nica. Blijedi sjaj oblijeva istočnu stranu. Blijedoća se promeće jasno svjetlo, svjetlo u skrletno rumenilo, rumenilo u plameni žar, k se u to ko žeženo zlato i sunce ne pomoli i o radosti, puknu ra, a svanu dan! Eto ti slike u vjerskome pogledu naroda, kada i hoće da svane sunce prave vjere. Onu crnu, neprozirnu, strašnu opasnu ponoć neznanja o Bogu, Božjim stvarima, o posljednjoj rsi svojoj nahodimo kod Egipćana oko g. 2000. prije Isusa. U tonjim godištima premjesti Gospod Bog svoj pravovjerni narod k ganskim Egipćanima i bez sumnje megjusobnim općenjem mogoše biti bistriju ideju o Bogu i svome cilju. Napose se to zbi za oba Izraelaca iz Egipta, kad sva ova zemlja vidje slavu i moć ospodina nad vojskama, kada biše prisiljeni zavapiti: »To je prst žji,« kada očevidno upoznaše ništetnost svojih kumira i bova. I to bijaše ovome narodu tek zvijezda prethodnica onoga

Sunca, koje se je imalo u punini vremena poroditi i koje je bilo pravo Sunce pravde, svjetlo svijeta. I navrši se ta punina vremena i posla Bog svoga jedinorogjenoga Sina na svijet, da ljude spasi, što se zbi, kako je jur poznato, za vladanja Augustova. Gradić Betlehem bijaše onaj presretni dio zemlje, koga najprije posveti svojom sv. nazočnošću Božansko čedo Isus, svijetu obećani Mesija. Nu častohlepni Irud naoštrio jurve britku sablju, te poslao krvnoga dželata, da slabašnome djetešcu njime odrubi svetu glavu. Josip odhranitelj i skrbnik novorogjenoga djetića i matere mu sniva jedne noći tihani san. San mu se prekida, on vidi očevidno Angjela Gospodnjega, čuje razgovjetno glas njegov: O Josipe, uzmi djetešce i mater mu, pa namah bježi u Egipat i tu ostani, dok ti ne reknem. Vjerni sluga Božji sluša i vrši s mjesta nalog Višnjega, budi Mariju, Isusovu majku, ona sa Božanskim sinčićem na grudima putuje preko dola i gora, a kuda? U Egipat! Oj preblažena zemljo Egipat i sto puta sretna pokrajino! Izmegju hiljade drugih ti jedina primaš u svoju sredinu Boga-čovjeka, Spasitelja svijeta, on se u tebe jedinu zagleda, posveti svojim stopama, usreći te posjetom svojim, u tebi zakloni glavu od progonitelja, u tebi nagje sigurno utočišće, gostoljubiv doček, gdje se nekada njegov izabrani puk nastani, godine i godine proboravi, odgoji, rasplodi, umnoži i do silnoga i mnogobrojnoga naroda naraste. Ali će i On tebe za tu ljubav jednom darivati Božanskim blagom. Sv. Pismo doduše muči potpuno o tome boravku, nu za to nam umiju legende mnogu nježnu crticu iz toga vremena pripovijedati. Današnje selo Matarje nedaleko od slavnoga nekad grada Heliopolisa bilo je jedared postojbinom sv. obitelji, a u bližnjemu balsamovu vrtu mora da je bilo njihovo kućište. Vrelo, koje tuda ključaše i koje provri iz zemlje na molbu Marijinu natapaše uz to i podržavaše onu plodovitost. I danas pokazuju podrtine zida s malim prozorčićem, kanoti još jedini ostatak kuće sv. obitelji. Tude kršćani sazidaše crkvu, u kojoj su godimice Kopti 24. dan njihovoga mjeseca Bhama (31. svibnja) svetkovali svečano ko dan dolaska svetih bjegunaca u Egipat, nu u potonje vrijeme ruke polumjesečevih sljedbenika porušiše je iz temelja. Tik vrta nahodi se bunar, koji i sred ljeta pohranjuje svježu i hladnu vodu, kakove u svem doljnjemu Egiptu nema, što je malo čudno, uzmeš li na um, da u Egiptu na godinu pane toliko kiše, te je kadra jedva onu prašinu po drumovima pokupiti i ovlažiti. I sami paše otale vodu zaimlju,

jer je kud i kamo tečnija i svježija od nilske vode. Sigurno od toga bunara dobi ime ono selo Matarje, što znači »svježa, nova voda«. Neznaboške matere i danas veoma rado svoju djecu vodom toga bunara kupaju.

Okolo bunara bujno je nekad raslo balsamovo stablje. Za dobe našega Isusa dva su opstojala balsamova vrta: u Judeji i Arabiji. Onaj prvi prenijela je Kleopatra na današnje mjesto. Sada je zapušten, ipak još raste, nu ne će ništa da rodi, ne natopi li se vodom iz onoga bunara. Saraceni tvrde, da ga samo ona voda u životu drži i plodnim čini, te da su ga pokušali drugom vodom zalijevati, nu da se odmah stane da suši.

Tu u blizini pokazuju i drvo prečiste Djevice. Legenda ovo pripovijeda: kod toga drveta sustigoše progonitelji sv. obitelj. Divlja ta smokva i krošnjata i lisnata razmakne svoje grane, a pod njezin šator zaklone se sv. bjegunci, na što se opet zatvori i tako ih skrije, da ih progonitelji ni opazili nijesu. Jedan dio te smokvenice čuvali su u crkvi u Jerusalemu oci Franjevci. Bilo kako mu drago, sva kazivanja sviju vjeroispovijesti dovode ovo drvo u savez sa preč. Djevicom, a kršćani su uvijek tako tvrdo držali. Opseg mu je do 7 m., a visoko je do 8 m. Smokvenica more se sasjeći, more se polomiti, more se i osušiti gornji dio, ali koren ne suši se, ne umire, on svegjer raste i nove mladice izbija i to tisuće i tisuće godina. Ako i nije baš ono deblo od vremena presv. Djevice, jest ipak onaj koren, a to reci i o maslinama getsemanskim tik Jerusalema. Da se ne ošteti radi stiske i navale hodočasnika, ogragjen je čvrstim plotom, a ondje stražeći Arap dat će ti koji listak ko spomen za skromni bakšiš. Slično drvo pokazuju i od sv. Josipa. Rekosmo, da je u blizini stajao slavni Heliopolis. Nema sumnje, da je sv. obitelj amo često zalazila, pa koji put glednula na obelisk, koji se i danas ondje koči i kome će biti kakvih 2700 godina, računajući ih prije rogjenja Isusova, kako to kaže ondje ubilježeno ime kralja Usertesena, koji je živio u rečeno doba. Grad Heliopolis ili grad sunca bijaše srcem zvjezdoznanstva i mudroslovlja, gdje je po nekima i Mojsije učio škole.

Dogje najzad vrijeme rastanku sv. obitelji. »Ustani i uzmi dječaka i mater njegovu i idi u zemlju Izraelsku«, opet glas Angjela saopći Josipu nalog Oca nebeskoga, što on bezodvlačno i učini. Moremo si misliti, kako je taj rastanak bio težak udarac po

susjede sv. obitelji, pošto su više godina divili se i čudili onolikoj svetosti, ljubežljivosti, čistoći i krotkosti Isusa, Marije i Josipa. Bez sumnje, da je sv. obitelj bila lijepo držana u Egiptu i da je osobitu gostoljubivost uživala kod mnogih Egipćana, pa da ništa, našla je siguran zaklon od progonitelja. Ali onaj svemogući Isus, koji božanski nagragjuje i čašu hladne vode, nagradit će i njima božanski tu višegodišnju ljubav. Kada bi djelo otkupa izvedeno, kada svijet ču one riječi s umirućih usna Isusovih: »Dovršeno je,« kada bi poslan drugi Tješitelj nad apostole, oni stadoše naviještati Onoga, koji je »put, istina i život«. Dobri Isus spomenu se zahvalno i nesretnih Egipćana, megju kojima proživje više godina, pa im posla duhovnoga sina Prvaka Apostola sv. evangjelistu Marka, da ih nadari i usreći ne vremenitim, ma vječnim i neizrecivim blagom. Sv. Marko osnuje prvu biskupsku stolicu u Aleksandriji, odakle je neumornom gorljivošću širio megju Egipćane božansku nauku Raspetoga, koji je nekoć u sredini njihovoj obitavo, a da ni znali nijesu, kakvo blago imaju. Pošto je već hiljade preporodio krstom za nebo, pošto je već dobrahno bila raširena Isusova nauka, trebalo je ovaj mladi nasadnik Isusov zaliti, da čvršće korenje te nježne stabljike uhvate i da se bujnije rasevatu i razgrane, nu ne vodom iz Nila, ma crvenom krvcom učenika Isusovih, koja će onda biti sjemenom novijeh kršćana. Ta sreća zapade samoga apostola Egipta sv. Marka iza devetnaestgodišnjega neumornoga djelovanja naime 68. godine po porodu Isusa. Za potonjih progonstva potekoše rijeke krvi Egiptom. Mimo ostale spomenimo samo sv. Apoloniju, sv. Katarinu, tu sjajnu zvijezdu na obzorju kršćanske mudrosti i zaštitnicu kršć. učenjaka, sv. Leonidu, oca slavnoga Origena. Po smrti sv. Marka zaredaše na stolici biskupskoj mnogi sveti i učeni biskupi. Tako onaj Dionyzije nazvan Veliki radi vanredne učenosti, a Sveti radi višekratnog progonstva zbog sv. vjere Isusove. Svom se silom obori na krivovjernog Sabellija, pa optužen kod pape tobož radi krivoga naučanja sv. istina, pohita k ocu i glavi kršćana u Rim, da dokaže svoju nevinost. Neumrlu si uspomenu ostavi u povjesti biskupa aleksandrijskih slavni Atanazije,[1]) taj gorljivi branitelj božanstva Isusova i otac pravovjerja. Zadahnut svetošću Antuna pustinjaka, učitelja svoga, obogaćen mudrošću i nebeskom i svjetskom, koju zaimaše

[1]) Möhler, Athanasius. d. Gr. Mainz.

što iz molitve, a što iz spisa Origenovih, ustade suprot bogokletnome Ariju, koji uze da niječe božanstvo Isusovo, pa svojim bogonadahnutom riječju, osobito onim glasovitim djelom »de Verbo incarnato«, obrani pravu nauku sv. crkve, otkri zamke i spletke lukavoga Arija, raskrinka njegovu himbenu zloću. Pristaše Arija neprestance mu podmetahu klipove pod noge, sad ga ocrnjujući kod pape u Rimu radi tobožnjega krivovjerstva,[1]) sad upotrebljavajući nasilna sredstva i muke, zlostavljajući i šaljući ga u zatočje. I Arijanci i car Constantije, koji ga progna iz njegove biskupije, obraćaju se u Rim papi Liberiju i gledaju od njega isposlovati odobrenje svome postupku, znajući dobro, da će ga svatko držati ništetnim i nepravednim, ne bude li nadošla i potvrda rimskoga biskupa. Pravovjerni i nevini biskup hrli opetovano u Rim, da se opravda od klevetanja i nepravednoga nasilja, a papa osvjedočen o njegovoj nedužnosti dočeka ga i zakriljuje ko svetoga mučenika, ko vjernoga sina. Pet puta bi prognan, a šta je sve za onih burnih dneva prepatio, zna onaj, za čije je ime sve to rado snosio i čije je Božanstvo do krvi branio.

Kao što je sv. Athanasije obranio božanstvo Isusovo, tako isto i sv. Cyril, Alex. biskup,[2]) obrani dubokim svojim znanjem suprot Nestoriju čast Bogorodice Marije, da nije samo θεόφορος kako tvrgjaše, ma u istinu i θεότοκος. Nestorije umovaše: Predobi glavu crkve, pa si za se predobio cijelu crkvu. S toga ponajprije pokuša u svomu zanešenjaštvu za svoje sanjarije predobiti samoga papu Coelestina III.[3]) Netom Nestorije stade svoju kužnu nauku širiti, Cyril odmah ga prijavi papi, znajući, da je sv. stolice pravo i zadaća suditi o kojoj nauci i odsuditi je, čuvati čist i nepokvaren zaklad božanskih istina, neka bi papa još u klici ugušio to krivovjerje.[4]) Malo iza toga izda spis suprot Nestoriju, dok u to i papa Coelestin po efeškom saboru ne odsudi i tvrdovratoga Nestorija, nauku mu i time kraj učini daljnjemu rovarenju Nestorija, koji negdje u zabiti i od sviju zapušten kukavno život skonča.

3. Evo ovako nam pruža crkva u Egiptu lijepu kitu vrlih muževa, slavnih pobornika Isusovih, neumornih revnitelja za či-

---

[1]) Hefele C. G. I., 490 str. u drugom izdanju.

[2]) Kopallik, Cyrilus v. Alexandrien, Mainz. Ne davno ga papa Leo XIII. imenova „doctor Ecclesiae“.

[3]) Harduin, Acta conc. I. 1307.

[4]) Migne, patr. graec. T. 76. coll. 1133. i 77. coll. 63.

stoću nauke Božanske, sinovskom ljubavlju odanih biskupa spram glave cijele crkve, sv. oca pape. Nego na tom čudnom pozorištu Egipta nailazimo na još jedan vanredan i po katoličku crkvu vrlo važan pojav, to je naime t. zv. katehetska škola, koja je bujno cvala u biskupskoj metropoliji Aleksandriji. Bila ta škola neka vrst današnjih bogoslovskih i mudroslovskih sveučilišta, a njezini ravnatelji ko danas „rectores magnifici«. Utemeljiteljem te škole kažu samoga sv. Marka,[1]) a njegovim nasljednikom Pantena[2]) Prije pristaša filosofskoga sustava Stoa, nu dugotrajnim umovanjem i istraživanjem istine upozna Isusovu nauku ko jedino spasonosnu, prigrli je dušom i srcem, pade na koljena duboki mudrac pred raspetim Isusom i pokloni mu se ko pravome Bogu svome i osta mu vjeran klanjatelj do smrti. Vješt i okretan u tumačenju sv. pisma i grčkoga mudroslovlja, zasjedne ravnateljsku stolicu kateh. škole, s koje upravljaše više godina, dok ga srce ne povuče, da poganskim Indijancima navješta Isusa Boga. Dostojan zamjenik Pantena naslijedi ga na glasu mudrac Klement. Veliki i oštri duh njegov prouči sve tada filosofijske sisteme, ali mu srce ni u jednom ne nadje mira ni zadovoljstva, do li u Božanskoj nauci Isusovoj. Pun pravoga mudroznanstva, temeljit poznavalac sv. Pisma, okretan u tumačenju nebeskih istina razvijaše više godina svoju djelatnost na tome stjecištu kršćanskih mudraca, dok u to buknuli progon pod Septimijem Severom ne prisili ga, da obustavi svoje naučanje i sklone se u Jeruzalem, gdje udari temelj školi poput one u Aleksandriji. Osobito naglašivaše ko bivstveni biljeg prave Isusove crkve njenu općenitost u vremenu i prostoru, a jedinstvo u nauci.

U čitulji nadstojnika katehetske škole u Aleksandriji vidimo debelim i zlatnim slovima ubilježeno ime Origen. To bijaše, a i danas jošte jest čudovište svijeta sa svoje učenosti i neshvatljive marljivosti, pa ga baš zgodno nazvaše s toga „ἀδαμάντινον, χαλκέντερον". Tekar mladić od 18 godina bi već vrijednim smatran, da zasjedne ravnateljsku stolicu ko »rector magnificus«. Od tada broj slušatelja sve to više rastijaše, a bijahu od svih strana svijeta. Osim inih opsežnih spisa, komu nijesu poznata njegova Heptapla, Octapla, dapače čak i Enneapla! Učenosti se pridruži velika revnost za svetim i kreposnim životom.[3]) Već od malih nogu žegja za

[1]) Hieron. de viris ill. c. 36.
[2]) Ondje.
) O njemu veli sv. Hier. Ep. 84. IV. non imitemur eius vitia, cuius virtutes non possumus assequi.

Isusa umrijeti, tako te mu majka morade odjeću skrivati, da ga kod kuće pridrži. Oca na stratištu mladi Origen sokoli oduševljenim govorom, da junački umre za Raspetoga. „Dragi oče, ništa se ne brini za nas, Bog će se već sam za nas (bilo ih naime šestero djece) pobrinuti, ti samo umri za Isusa", posla mali Origen napisan listić ocu u tamnicu. Otac cjelivajući slova dobroga sina i suzama ih radosnicama kvaseći ispusti pod mačem svetu dušu.

Na vrhuncu svoje slave još nešto živo željaše. A što to? »Vidjeti najdrevniju crkvu,« pa s toga upravo razloga zaputi se g. 202. u Rim k papi Zefirinu. Za Decija bi radi Isusa stavljen na muke, koje mu kasnije pospješiše smrt u Tiru g. 254. Najslavniji njegovi učenici bijahu: Heraklas, Dionisije Veliki, oba biskupa aleks., sv. Grgur Čudotvorac i dr. Znamenitiji upravitelji kat. škole bijahu jošte Pierius (nazvan mlagjim Origenom) i Theognost. Kasnije nadošli islam zamete svaki trag ovoj slavnoj školi.

4. Treća sjajna točka iz drevne povjesti Kopta jest monaštvo ili redovništvo, komu zipku i zametke imamo tražiti u samotnim pustarama Egipta. To je malo čudna pojava, ali ne, nije čudna ni malo, kad pomislimo da je prve dane svoga skromnoga i regbi monaškoga života sproveo tude sam Isus Krist. On je ono tlo osvetio stopama svojim, svojim životom, tude je On za cijelo ne jednom vruće se molio za onaj puk, megju kojim je živio, za vas rod ljudski, te radi blagodati, koje sa svojom materom i svojim sv. poočimom primi u onoj zemlji, učini, da Egipat posta cvatućom baščom najkrasnijih kreposti, bujnim rasadnikom svetaca i djevica, gdje se je toli lijepo razvio Angjeoski život, te je veći dio Misira prilikovao rajskome perivoju. Kratka i plitka pamet samo može reći, da je monaški život niko iz budhisma, neoplatonizma ili serapionizma, on je posve naravski učinak, nužni plod same nauke sv. Evangjelja (Math. 19, 21.), onakov način života možeš naći u kat. crkvi, koja je prava zaručnica Isusova, živo tijelo spojeno s njime, glavom svojom. Otac monaštva[1]) jest sv. Pavo pustinjak, koji u 22. godini dobe svoje ostavi svijet i ode u tihoću Bogu služiti, gdje sprovede punih 90 godina. Datuljev plod bijaše mu hrana, palmovo lišće odijelo, voda iz bunara piće, a pô kruha, što ga je Bog svome sluzi danomice slao punih šezdeset godina po gavranu, bijaše mu njegov prismok. Nešto kasnije slušaše u crkvi grada Konce u Egiptu neko mlado i vele bogato momče riječi

[1]) Möhler II., str. 160. i dalje.

sv. pisma: „Idi, pa prodaj, što imaš i podaj siromasima, te ćeš imati blago u nebu i dogji, pa me slijedi“. Vrnuv se kući, sve rasproda i razdijeli megju siromake i ode u pustinju jedino Bogu služiti. Bijaše mu tada tekar 19 godina, a u službi Božjoj sprovede do 85 godina. Bio taj sretni i sveti mladić Anto, Pustinjak nazvan Po nadahnuću Božjem saznade za službenika Božjega Pavla i sastane se s njime. Toga dana dobije sv. Pavao ne ko običajno pô, već cijeli hljeb. Pavao osjećajući već u svojim udima zakon smrti, umoli Antuna, da mu donese plašt svoga slavnoga i svetoga učenika Athanasija, jer da bi želio tim ruhom zaodjeven otići u hladnu zemljicu. Antun pohita, da mu ispuni želju, nu kad se vrati, zateče ga, gdje kleči pred raspelom, ali već ukočena i hladna. Uz pomoć dvaju lava sahrani sv. ostanke, za koje ni danas saznati ne mogoše, gdje leže.

To se zbi godišta Gospodnjega 341. Nasljednik njegov bijaše sv. Pahomije, koji za monahe prvi sastavi pravila. Još za njegovoga života iznašaše broj pustinjaka do 3000, a poslije smrti čak i do 50.000. Kakvih 50 godina poslije ispusti čistu svoju dušu sv. Anto, naime g. 356. u naručaju dvojice subraće, izušćujući ove riječi: »Nada sve izbjegavajte krivovjerce i raskolnike! Ukopajte moje tijelo, ali da nitko ne saznade, gdje počiva. Nadam se, da će mi ga moj Spasitelj kod uskrsnuća mrtvih opet čitava povratiti.« Ali Bog ne htjede, da ostane sakrito tijelo vjernoga sluge. Uslijed objave bi našasto pod Justinijanom g. 561. i u Aleksandriju preneseno, a odanle u Francusku u samostan njegovijeh monaha kod sela sv. Antuna u biskupiji grenoblskoj. Već za života sv. Antuna cvali su i samostani djevica ili »nona« zvanih. Nona je egipatska riječ, a znači na našu čist. Jednome takvome samostanu bila je predstojnicom sestra sv. Antuna.[1])

Prvi su monasi dakle živjeli ko pustinjaci (*ἐρημῖται, ἀναχωρηταί*), a tek kasnije zbližiše se i okupiše u društvo pod upraviteljstvom zajedničkoga glavara. Pojedini članovi su živjeli ili u zasebnim i na blizu stojećim kolibicama (*λαύρα*) ili samostanima pod istim krovom (*κοινόβιον*).

Ovaj novi način života *βίος ἀγγελικός* takogjer *φιλοσοφία ὑψελή* nazvan nagje brzo mnogobrojne pristaše i promicatelje. Amonije napuči monasima nitrijsku, Makarije Veliki (390.) sketsku pustaru. Pahomije otac i utemeljitelj samostanskoga života, osnuje

---

[1]) Athan. Vita Ant. Aeg. c. 54. Sv. Antun raduje se *βλέπων τὴν ἀδελφὴν γεράσασαν ἐν παρθενίᾳ καὶ καθηγουμένην τε καὶ αὐτὴν ἄλλων παρθένων.*

prvi samostan na otočiću nilskom Tabeni. Hilarije presadi monaštvo u Palestinu, Basilije Veliki u Malu Aziju i istočnu Europu.

Athanasije prognan iz domovine unese monaštvo u zapadnu Europu. Euzebije iz Vercele bi prognan u Egipat, gdje dobro upozna ljepotu i vrijednost monaštva, pa povrativ se kući, stade ga kod kuće iz svih sila širiti Svojski se za nj zauzeše napose sv. Jerolim, Martin, Ambrozije i Augustin.

Na čelu samostana bijaše opat ἀββᾶς, ἀρχιμανδρίτες, ἡγούμηνος. Članovi bijahu s početka većinom laici, s dva tri svećenika, a polagahu zavjete čistoće, posluha i siromaštva.

U potonjim stoljećima stade se redovništvo naglo širiti i lijepo razvijati, te postade od neizrecivih koristi i po kršćanstvo i po cijelo čovječanstvo, jer ono 1. je stupom čvrstim, dičnim uresom i glavnim faktorom za širenje Isusove nauke; 2. ono je plodnom košnicom, iz koje izigjoše najučeniji i najsvetiji muževi, svećenici i biskupi; 3. ono posta živom i opsežnom knjigom svakojakih plemenitih primjera i heroičnih čina i 4. dobrotvorom ponajvećim cijeloga čovječanstva.

5. Pošto smo toliko lijepih stvari naveli u pohvalu naroda faraonova, reda je, da se sada taknemo predmeta, koji svačije katoličko srce mora da rastuži, koji toli slavnu povjest Kopta iz drevnih dana ružno okalja, oblati, a narodu samu vremenitu i vječnu sreću potkopa. To su ona kleta krivovjerja, koja su zapodjeli i raširili častohlepni i nedostojni ljudi, pravi vuci razdiraoci povjerenoga si stada. Izmedju inih spomenimo ime onoga, na čiji život i nauk ne može čestit kršćanin ni pomisliti bez ogorčenja, naime jadnoga Arija. Njegovu kužnu nauku već smo prije napomenuli. Sve bludnje, koje je zlobnik protiva Isusu, Bogu pravome, izrigo, dadu se svesti na ovu skroz krivu tvrdnju, da Isus ἦ ποτε ὅτε οὐκ ἦν, iz koje je onda sve druge izveo. Na nesreću i zazor nekad slavne škole i crkve aleksandrijske, poče g. 318. prvom javno pred svojim duhovnim pastirom ko svećenik svoje krivovjerje naučavati. Bijaše pako Arije čovjek ohol i tašt, veóma razvikan ko okretni i vješti govordžija, no ko slavan i dubok učenjak. Već se je prije vidjelo, da mu je srce razvratno, u vjeri slabo i nestalno, za novotarijama pomamno, na krivovjerje i razdor sklono, dok najzad iz takovoga srca ne izbiše na javu one pogubne njegove tvrdnje. Makar da je njega i njegovu nauku odsudio pokrajinski sabor u Aleksandriji g. 320., makar da je morao ukloniti se iz

toga grada, makar je i Konstantin nastojao po biskupu Hosiju prevratnika s crkvom izmiriti, makar da je i Arija i njegove pristaše izrično izopćio općeniti nicejski sabor, te glasno i jasno obnovio pravu nauku sv. crkve o Isusu, da je naime ὁμοούσιος τῷ Πατρί, ipak je rasto sve to veći broj sljedbenika, jednomišljenika i pokrovitelja Arijevih. Iskra, koju zlosretni Arije baci u općinu aleksandrijsku, planu burom u golemu vatru, koja obuze vas istok i zapad, koja nemilo haraše kroz više decenija crkvom Isusovom, stotinu i stotinu praznovjerne djece istrga iz naručaja majke joj crkve i učini ih plijenom toga bezbožnoga krivovjerstva, dapače na toliko se bješe ota kuga rasprostranila, te je sv. Jerolim vas tužan zavapio: »Ingenuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est.« Konačno ipak što nesloga samih Arijanaca, što smrt glavne im potpore cara Valenta, nu nada sve sveta revnost, požrtvovno junaštvo neumrloga Athanasija i drugoga mu slavnoga zemljaka slijepoga Didyma, ravnatelja kateketske škole u Aleksandriji, te inih neustrašivih branitelja Božanstva Isusova pospješi propast i rasulo Arijanstva.

Kao što ovo kužno krivovjerje, tako i Origenovi prepiri vodiše se ponajpače na egipatskom tlu i zadadoše trista jada katoličkoj crkvi i to onda, kada su već počivali u hladnome grobu ostanci Origenovi. Ne da se tajiti, da su po spisima velikoga Aleksandrijca amo tamo rasijane mnoge bludnje. Nego dočim mu to s jedne strane pribavi ljutih protivnika, koji su odviše nemilosrdno po njemu udarali, te njega i spise mu krivovjernima proglasivali, dotle su opet drugi sve pravovjerno tumačili i slijepo uza nj dušom i tijelom pristajali. Ponajprije se obori na Origena sv. Metodije, tyrski biskup, a njega uzeše u obranu mučenik Pamfilo i Eusebije cesarejski. Za Arijanskih bura i nemira sleže se ova polemika, dok se opet ne zametnu, kada uzeše neki tvrditi, da je Origen kriv svemu ovome zlu za Arijanskih komešanja. Nu taj požar istom planu za sv. Epifanija i Ivana, jeruzalemskoga biskupa, koga najviše raspiri strastveni i žestoki Teofil, patrijarka aleksandrijski i Rufin svojim samovoljnim prijevodom Origenova djela περὶ ἀρχῶν na latinski jezik. Borba žestoko bješnjaše u Palestini, nu najžešće na domovinskoj grudi velikoga pisca. Ipak veće oporbe i napetosti ne bijaše nigdje ko kod egipatskih monaka, koji se pocjepkaše u više stranaka, dok se najzad taj uzvitlani orkan ne sleže g. 563.

Progonstva, koja bješnjahu Egiptom, ne nahudiše crkvi, ma ju još većma raširiše poput vjetra, koji vatru samo raspiruje i ras-

ilamćuje; ali veoma mnogo naškodiše crkvi egipatskoj Arijanstvo prepirke ob Origenu; nu nijedan dogogjaj u Egiptu ne bijaše od oli zlih posljedica ko monofizitizam. To bijaše žestok udarac po rkvu aleksandrijsku, od koga se do danas ne diže, to bijaše ono ogubno zlo, koje rastoči vremenito blagostanje onoga naroda, koja a rinu u vječnu propast, od koje pobolijeva nesretan do dana daašnjega. Dočim je koren gore pomenutih zala u Egiptu niko, dotle e ona preotrovna biljka porasla na tugjemu tlu, a onamo presajena od samih duhovnih pastira ili bolje ubilaca povjerenoga si tada, od koje se onda ovo jadno otrova i kukavno poginu. Grk o da ne može živjeti bez filozofovanja i spekulovanja. Ovo u graicama njegovano dobro je, nu može se ružno izroditi, pa od velike esreće biti koli po pojedinca toli po društvo. To se vidi osobito vrijeme t. z. sofista. Nu ova manija za novotarijama i izmišljajem novih principa i nauka opaža se u prvim stoljećima kršćantva. Tada su na istoku u opće, a osobito na grčkom zemljištu ko ljive iza kiše nicale otrovne nauke. Takova jedna bijaše i monoisitizam, komu početnikom bijaše carigradski arhimandrita Eutihes. On tvrgjaše bezbožno, da je u Isusu samo jedna narav. U te dni jegjaše na patrijarskoj stolici u Carigradu Flavijan, koji na pokrainskom saboru odsudi Eutiha s naukom njegovom. Odsugjeni Eutiies gledaše za svoje namjere predobiti sve uplivnije biskupe. Glavni ijegov branitelj bijaše Dioskur, patrijarha aleksandrijski. Otkako e je premjestio carski dvor iz Rima u Carigrad, sve to više rastiaše ugled i premoć carigradske patrijaršije. Od toga doba gledaše svuda i svagda carigradski patrijarhat, a često i nepravedno istiati i vršiti svoje prvenstvo, koje je proti crkvenim kanonima potignuto, nad ostalim patrijarsima. To bijaše dašto aleksandrijskim patrijarsima trn u oku, a nada sve strastvenome Dioskuru, koji osobno mržaše Flavijana. Da se nastalim izgredima kraj učini, raspiše Theodozije II. u sporazumku s papom Leonom Velikim općeniti sabor. Oci saborovahu u Efesu. Nu Dioskuru pogje za rukom, da se dočepa presjedništva u saboru, pa uz pomoć surovih vojnika i fanatičnih nekih monaha tolikim terorizmom napuni prisutne članove, da se nitko nije usudio šta protusloviti okrutnome Dioskuru. I on cilj svoj polući. Proklestva riješi štićenika si Eutiha, a Flavijana svrže sa patrijarske stolice i posla u zatočje. Ali nesretni Flavijan već na putu ispusti dušu od pretrpljenih muka i zlostavljanja. Dašto da zaključke ove »razbojničke sinode“ papa

Leo ništetnim proglasi, dok se ne skupi zakoniti sabor u Kalcedonu 451., gdje bi Leonova poslanica uz jednoglasno i oduševljeno klicanje: »To je vjera otaca, to je vjera apostola, tako i mi vjerujemo; Petar sam je na usta Leona govorio«, pročitana i poprimljena. Sabor liši Dioskura patrijarske stolice i progna ga u Gangru, pošto je Leo već prije i Eutiha i Dioskura izopćio iz crkvene zajednice. Oti strastveni izgredi Dioskura naniješe crkvi aleksandrijskoj neizrecivu štetu, jer ne samo da ona od onda izgubi vas svoj ugled, već i svi njeni potonji biskupi — odbiješ li ih četvoricu — prigrliše monofisitsku bludnju i time vas Egipat dovedoše u silni nered i razdor

Borbe svuda planuše, krvca na mnogim mjestima proteče. Patrijarka Proterije bi u crkvi ubijen, katolički biskupi biše prognani, a krivovjerni zaposjedoše njihove stolice. Istina da aleksandrijski katolici dobiše za cara Justinijana, pa i u potonje doba izvrsnih duhovnih pastira ko n. pr. sv. Ivana Milostinjaka i dr. ipak slava te drevne crkve potamni i više se nikada ne podiže do nekadanje svoje znamenitosti. Još i onu tinjajuću slavu utrnuše nadošli čopori divljih Arapa.

*   *
*

Prije no pregjemo na novi odsjek u poviesti Kopta, obazrimo se još jedared na njihovu prošlost, pa je uzmimo na oko u glavnijim samo crtama. Čitava doba Egipćana prije Isusa pričinja nam se ko život jednoga čovjeka, koji se brzo razvije, brzo uspne do velikoga stepena naobrazbe, nu koju isto tako brzo i izgubije. Kraj mnogih i krupnih bludnja glede vjere, stari Egipćani bijahu svakako narod u svojoj vrsti religiozan. Zemlja sa svoga položaja slična ogragjenoj i vele plodnoj bašči, te hrani i svoje i okolne žitelje. Ovaj narod dolazi često u doticaj sa pukom izabranim. U zemlji Egipćana se Izraelci othraniše, rasplodiše i silno umnožiše, u istoj se zemlji kasnije i jedinorogjeni Sin Božji spasi, othrani, odgoji. Ovo često i dugotrajno općenje s narodom Božjim novu im svjetlost unese glede vjere, a osobito se Bog regbi oduži gostoljubivim Egipćanima time, što im posla veselu vijest o kraljestvu nebeskome. Staro i slavno vladanje faraona presta, pogansko kraljestvo preživje, a na njegovim ruševinama diže se kraljestvo Isusovo, koje čitav svijet zadivi, a i još zadivljuje sa svojih nebrojenih i svetih i učenih podanika. Egipat izgleda ko bujna bašča svetaca, u njem se diže

kršćansko sveučilište, iz kojega onda izigjoše mnogi slavni muževi. Tada Egipat slavlje slavljaše, bijaše na vrhuncu svoje slave. Nu na žalost Egipat poslije posta tužnim pozorištem krivovjerja i vjerskih prepiraka i borba, koje zakopaše u hladnom grobu i vremenitu i vječnu sreću Egipćana. Uza sve to jesu slavni, učeni i sveti muževi zemlje Egipta i danas živom knjigom one vjere, koju i danas crkva rimo-katolička neokrnjeno i nepromjenjeno čuva i naučava. Njihove tvrdnje zabaciti, znači svaku istorijsku istinu zanijekati, dapače samo sv. Pismo potkopati. Da samo jednu i drugu takovu nauku istaknemo.

Dionysije aleksandrijski nije oprezan u biranju izraza u svojim spisima o Isusu. *Ποίημα καὶ γενητὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν εἶναι τοῦ πατρός. ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον, καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς το σκάφος καὶ γαρ ὡς ποίημα ὢν οὐκ ἦν πρὶν γένηται.* (Ath. de sent Dionys. c. 4.) Neki ih krivo tumače, pa ga odmah s krivovjerja prijavljuju, optužuju, a kod koga? Ne u Carigradu ili Antiohiji ili Jerusalemu, što je ipak puno bliže i zgodnije, već u Rimu kod istoimenoga pape. Dionysije ko prav i nevin leti k papi, pa mu polaže račun o svome naučanju.[1]) Nije li ova činjenica jača od samih besjeda? Origen ide u Rim, da još prije smrti vidi tu „najdrevniju crkvu«.[2]) Klemens zahtijeva ko bistveni biljeg prave Isusove crkve jedinstvo[3]) s glavom njezinom u nauci, a općenitost[4]) u prostoru i vremenu, a Origenu je ona društvom, u koje se svatko upisati mora, tko se spasiti želi.[5]) U sv. pričesti jest Isus bistveno nazočan, to se vidi iz učinaka, jer[6]) *Ἡ* (sc. *εὐχαριστίας*) *οἱ κατὰ πίστιν μεταλαμβάνοντες ἁγιάζονται καὶ σῶμα καὶ ψυχήν.* (Clem. Alex. Poedag. II, 2.) Sv. pričest može se dijeliti i pod jednim oblikom.[7]) Presv. sakramenat od oltara ne samo da je pravo tijelo i prava krv Isusa, već je i on prava nekrvna žrtva novoga zavjeta. „Jer je Isus Sin Božji postò čovjekom," veli sv. Ciril Aleks. „i jer je ko čovjek umro,

[1]) Dittrich, Dionysius d. Gr. 1867. str. 91. Sravni Balkan 2. god. 2. svez. strana 32.

[2]) Euseb. H. E. IV, 14.

[3]) Clem. Strom. VII 17: *μίαν εἶναι τὴν ἀληθῆ ἐκκλεσίαν, τὴν τῷ ὄντι ἀρχαίαν . . . μόνην εἶναι φακέν τὴν ἀρχαίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν.*

[4]) Clem. Alex. Strom. VII, 15.

[5]) Orig. Hom. 3. in Josue, c. 5.

[6]) Orig. c. Cels. VIII, 33.

[7]) Dion. Alex. ap. Eus. VI, 44.

uskrsnuo i u nebo uzišo, za to *τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελοῦμεν θυσίαν* pa primamo ne kakvogod tijelo, već *ὡς ζωοποιὸν ἀληθῶς, καὶ ἰδιάν αὐτοῦ τοῦ Λόγου.*" (Migne Patrol Graec. T. 77. coll. 113.).

Treba sve grijehe očitovati: činom, riječju, pa i mišlju.[1]) Zadovoljiti za grijehe i drugi može, oprošćenje kazna vremenitih more sv. crkva udijeliti.[2]) Već u četvrtom i petom stoljeću poglavito neoženjeni bivahu na istoku u Egiptu u svećenike regjeni.[3]) I opet o primatu važne vijesti: Sv. Ciril aleks. nazivlje papu *τὸν ἁγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον πάσης τῆς οἰκουμένης, πατέρα καὶ πατριάρχην πρόεδρος τῶν ὅλων*[4]) Arijanci kušaju papu sklonuti, da prožene Athanasija, dočim i Athanasije šilje poslanike k papi, da mu svu stvar po istini saopće.[5]) Dapače oni kušaju istoga papu Liberija za svoje spletke predobiti.[6])

Car Konstantije nastoji papu Liberija sklonuti, da odobri progon suprot Athanasiju[7]) Bijahu dobro osvjedočeni, da svi pothvati, svi zaključci i sve odredbe u crkvi ništa ne vrijede, ne nadogje li sankcija starješine, poglavara cjelokupne crkve naime pape. Već u trećem i četvrtom stoljeću cvatijahu samostani, gdje su u velikom broju služile Bogu djevice, koje su doživotno svoje djevičanstvo Bogu zavjetovale.[8]) Origen brani protiva Celsu Božanstvo Isusovo, pa se pozivlje na čudesa[9]) i proroštva[10]) ispunjena na Isusu Kristu. Treba svece štovati, nu štovanjem *δουλεία* ne *λατρεία*, koje samoga Boga ide[11].)

---

[1]) Orig. Hom. 3. in Lev. n. 4. Est aliquid in hoc (Lev. 5, 5.) mirabile secretum, quod iubet pronunciare peccatum. Etenim omni genere pronuntianda sunt, et in publicum proferenda cuncta quae gerimus. Sed quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo vel etiam intra cogitationum secreta commissimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri.

[2]) Dion. Alex. ap. Eus. VI, 42.

[3]) Hier. Epist. 48. ad Pamah.

[4]) Migne Patrol. graec 37., 1063.

[5]) Hefele C. G. I, 470, 490 2. izdanje.

[6]) Athan. Hist. Arian. c. 76.

[7]) Ammianus Marcellin, Hist. XV. 7: Id enim ille, Athanasio semper infestus, licet sciret impletum, tamen auctoritate, qua potiores aeternae urbis episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti.

[8]) Athan. Vita Ant. Aeg. c. 53.

[9]) Orig. c. Cels. II, 51.

[10]) Orig. l. c. I, 2.

[11]) Cyrill. Alex. c. Jul. VI, 203.

Da progjemo spise jedino egipatskih pisaca, našli bi u njima ›tvrdu, ne malo sviju članaka, koje sv. crkva rimska sada naučava. naučanju nije se ona od sv. Otaca prvih stoljeća ni za dlaku laljila, te tako je ona baš vjerna čuvarica i nepogrešiva učiteljica usom joj povjerenih istina. Radosno more katolik zavapiti, da mu vjera od 19 skoro stoljeća mlada, jer on isto vjeruje, što kršini prvih vjekova, što apoštoli, što Isus naučavaše: dakle mu sv. crkva u istinu jedna u vjeri, općenita u vremenu, naukom postolska i Isušova, da on ima i to jedino ima sigurna i bistvena biliježja prave i dosljedno spasavajuće crkve. Prekinimo ovdje ovor o starim Koptima, pa bacimo letimice pogled na današnje jihovo stanje.

6. Tko nije vjeran vjeri, nije vjeran za cijelo ni domoini. I čim je tko mlitaviji i hladniji u vjeri, tim je hladiji i prema domovini. Da ovo prekriju, oni ti viču i proiču o nekakovom rodoljublju, oni se tobož živi raznesoše i sve tvovaše za dobrobit naroda, ali to je sve na vidik, zaviri im ublje u srce, pozornije ih prouči, pa ćeš vidjeti, da oni u tome aže svoju slavu, svoj interes, svoj »ego.« Kod takovih ljudi ametan čovjek niti traži niti nalazi čisto, djelotvorno domoljublje, no je „cymbalum tiniens etc.“ Ako treba što za domovinu prepjeti, žrtvovati, a to ne služi njegovoj slavi, njegovoj proiti, tada fino ćuti, a može li samo kako svoju slavu i svoju korist ovećati, on ti je spreman na sve i sva, pa i onu mu „preslatku, remilu, svetu božansku domovinu“ na bubanj staviti i najkrvniemu joj dušmaninu prodati. Toga i danas žalibože dosta vidimo, a povjest nam zna o tome satis superque pripovijedati. Kao što kod as ponajviše patarenstvo zakopa domovini našoj slobodu i prodade u ropstvo nesmiljenome Otomanu, tako isto učiniše i Monofisiti a svojom domovinom. G. 638. prodre kalif Omar u Egipat, gdje e stranka Nativista, sljedbenika monofisitisma i Dioskura krvno arzila i progonila Melhite, doseljene katoličke Grke, pa i cara yzanskoga sama. Osvojiv prijevarom i izdajom zemlju, izvjesi u joj pobjeditelj konjski rep sa polumjesecom, te prave simbole nove lade. Kazali su naši: Kuda tursko kopito prolazi, onuda trava e raste, a kamo sreće, da bi to samo bilo! Što ne prigrli muslonanstva, izgubi rusu glavu, a da ima netko gospodara dvoriti, bi ekim poštegjen život, na koga su samo toliko pazili, da brzo ne vrši. Tako nekad slavni „Ahe Faraun“ t. j. puk faraona posta

podlim robom sinova pustinja. Jezgra današnjega pučanstva sačinjavaju potomci starih Egipćana, koji su se u fiziognomijskom pogledu prilično, a kršćanski kopti posve čisto, sačuvali od primjese s nadošlim pobjediteljima, što dokazuje prispodabljanje slika i kipova starih Egipćana s današnjim naraštajem. Njihovi stanovi jesu kukavne kolibe, često prava zemaljska dublja, gdje skupa s marvom natrpani provode svoj jadni život. Još više. Pošto drugoga goriva nemaju, do živinskih otpadaka, s toga naslažu ovakovih čitave hrpe oko kuće, povrh kuće po krovu, tako, nakad slavni „Ahe Faraun“ doslovce u gjubretu obitava. Glavno im je zanimanje obragjivanje zemlje i njegovanje stoke. Nije čudo, da se današnji poturčeni »Ahe Faraun« pod toli putenim i toli pohlepnim gospodarem odlikuje nada sve nečistoćom i baš temeljitim neznanjem. Da jadni kršćani, koji biše ko robovi poštegjeni i u svojoj vjeri ostavljeni, da ovi još bjedniji i nevoljniji život provode, sobom se razumije. God. 1249. pokuša sv. Ljudevit Egipat osloboditi od turstva, nu ne posreći mu se. Gospodstvo kalifa oboriše Mameluci t. j. robovi ili tjelesna straža kalifa. Sulejman I. zbaci zadnjega Mameluka s prijestola, te pripoji Egipat ko pašaluk bar po imenu Turskoj, nu ipak prvenstvo osta opet u rukama Mameluka, koji su pod imenom „Bey:“ razbojnički vladali. Mameluke sasiječe do jednoga prijevarom Muhamed Alija god. 1811., te sada upravljaju zemljom Kedivi t. j. potkralji, kojima se podvrgava do 18 milijuna žitelja, od kojih do 7 milijuna otpada na pravi Egipat. Vjeroispovijest je islam, kršćana broje na 1,200.000, koji kako spomenusmo ispovijedaju monofisitizam, a samo oko 20.000 jesu sjedinjeni s majkom crkvom. Monofisitske kršćane rukovode njihovi svećenici, a duša svima jesu njihovi monasi i patrijarsi, koji još podržavaju vjeru. Patrijarsi se biraju jedino izmegju monaha. koji živu u nešto samostana, nu najznamenitiji su samostani sv. Antuna i sv. Pavla. Hajde da malko u nje zavirimo. Treba ići kakvih 250 km. južno od Kaira, pa ćemo stići u spomenute samostane, koji su najdrevniji u povjesti kršćanskoj. Samostan sv. Antuna opasan je 12—15 m. visokim, 2 m. širokim i jedno 1000 m. u opsegu dugim i čvrstim zidom. Tu ćeš badava tražiti kakvih vrata, samostan je bez njih, bez ikakova ulaza. A kako ćeš ipak do njega? Na pročelju nahode se dva tri izdupka. Tu visi omašan konop. Gost potegne za taj konop, zvono zvekne, na vrhu otvori se kapak, kroz taj kapak pomole dugom bradom obrasle, a turbanima ovjen-

ne glave monaha, koji znatiželjno proviruju i došljaka ogledavaju. znav, da si čovjek poštenjak, spuste ti brzo debelo uže, koje se dnu razdvajâ i svršuje u dva uzla. Sada ti se je reda opasati vezati ispod pazuha kako bolje znaš, pa kada si gotov, dadneš znamenje, na što čekrk gore zaškripi, a ti se sve više i više leš do devet metara u vis. Kada si sretno k cilju prispio, zgrabi jedan monak po pasu, na stranu stavi, odveže, pa onda vuče ko jednoga za drugim, ako ih još ima. Blago tebi, ako ne strugš, kada te potežu, o zid ili ne udariš glavom pri vrhu o pokloc! Na taj način ulaze i izlaze i ljudi samostanski konji i magarci. da gledaš vas onaj zidom opasani prostor. Sve ti se to vidi ko lo seoce, sastojeće se iz malih tjesnih kolibica s jednim prozorčem i malim vratima. To su ćelije monaha. Stupaš i u sobu povara. Stan mu je ko i drugih monaka, samo nešto prostraniji, tamo pri dnu zapremila čitavu duljinu sobe uska sofa. Kamiš, ezva, findžani, nešto jastuka i otrcanih ćilima, glavareve papuče, hanska kesa: eto to je sve njegovo pokućstvo. Unutrašnji pror megju zidinama posagjen je datuljama, palmama, maslinama i rebintima. Ima nešto ko bašće, gdje je porasla trava. Kako bi dala divno urediti ona oaza, kada bi imala vješte i radine ruke! u se nalazi i vrelo, koje je kakvo takvo, a u sredini se diže jak ovisok toranj, opskrbljen svim nužnim živežem, jer tamo se dobri onasi povuku za vrijeme neprijateljske opsade, kakove beduinske razbojničke navale. Crkva sv. Antuna zaprema do 200 m², razjeljena u četiri dijela: svetište, odijel za svećenike, a dva dijela redijeljena su jedan za ljude, a drugi za žene.

Osim ove crkve posjeduje samostan sv. Antuna još tri crkvice. špilju, gdje je živio sv. Antun. Nu sve to je zanemareno, propalo nečisto. Odjeća im je duga mrka dolama s poširokim rukavima. ri puta na dan mole časoslov, ostalo vrijeme sprovedu u kućnom slovanju ili pušenju na čibuk, toj najmilijoj im zabavi. Da kod olenja časoslova ko ni kod drugih crkvenih obreda nijesu Bog a kako skrupolozni, neka služi ovaj dogagjaj. »Posjetim nekoga ihovoga biskupa,“ kazuje nam francuski putopisac Jullien. „Naiem ga gdje sjedi na divanu potežući na omašan čibuk dimove l duhana. Oko njega ko klub iskupljenih ljudi, bile to razne ranke o rastavi ženidbe. Tajnik piše, biskup poteže iz njedara gluk, vadi svoj muhur i murleiše kopije, a kadkad što nadopiše rapski na papiru, što ga drži na koljenu. U to zvekne zvono i

monasi se iskupe i poredaju u krug oko svoga pastira. On uzme križ, držak omota bijelom mahramom, pa sada počne oficije sa 150 Kyrie eleison. U to jedan zareda od jednoga do drugoga, na što počne psalmovanje glasom jadikujućim i više kroz nos pjevajućim. Čuješ neke glasove, koje će sam Bog moći razumjeti. Poslije saznadem, da je biskup radi mene pokratio molitvu porazdijeliv psalme bratski medju monahe, da se molitva što brže domoli, nu tako, te se opet ništa ne izostavi.“ Beli praktični bogomoljci! Kad nije post, svak svoj obrok uzme u kuhinji, pa ga smiri gdje mu se najbolje svigja. Svećenici moraju učiti arapski čitati i pisati i štogod iz rituala proštiti. U samostanu ima nešto starih knjiga, samo šteta, što ih nitko ne čita. Nema ti tu ljubavi k pokori i molitvi. Što je većinu amo dovelo, jest ovo besposleno i bezbrižno samostansko življenje i nada, da će jednom postati biskupima, jer se ovi samo iz tih samostana biraju. Vas samostan priliči više zavodu za onemogle starce, gdje se mukte hrane i uzdržavaju bez truda i muke, a da se za daljne svrhe ne brinu. Kolika razlika izmegju naših Trapista i Kartuzijanaca i ovih monaha!

Vikar njihov zove se ghomos bulos, neki svećenici nose naslov ghomos ili hegumenos t. j. pastir i samo takovi mogu biti promaknuti do biskupske časti. U opće je svećenstvo na veoma niskom stupnju naobrazbe i ćudorednosti, premda su monasi i većina svećenika beženje. Liturgija im traje veoma dugo, a obavlja se bez ikakvoga dostojanstva. Imaju sedam sv. sakramenata i čvrsto vjeruju u prisutnost Isusovu u presv. olt. sakramentu. Prije se krsta obrezuju, valjda od straha pred Saracenima. Mazanje sv. ulja prečesto i u preraznim zgodama rabe, dapače i iste mrtvace uljaju a kršćenika do 36 puta pomažu sv. uljem. Mole se za preminule, štuju presv. Mariju, svece, slike njihove, u velike časte svoje misnike, ma da su ovi često iz najnižega sloja ljudi. Mnogo drže do sv. posta, a poste često i veoma strogo. Bogojavljenje slave uz veliku svečanost, tada se svete izvori, jezera i rijeke, u kojima se onda i narod i marva i druge stvari kupaju. Većinom su ljudi lukavi, podmukli, odani fatalismu i raznome praznovjerju. Glede ženidbenih rastava i inih casusa te vrsti vrlo su laksni.

Svećenici čitaju misu nekoliko puta u mjesecu; presveto ne izlažu puku na klanjaje. Oblik kruha za posvećenje jest okrugao s 11 cm. promjera i 2 cm. debljine. U srijedi se nahodi križ s pet rupa, što ima da znači, da je ono pravo Isusovo tijelo sa pet nje-

govih rana. Jedna se čest zaužije s presv. krvlju, druga se čest napose blaguje, a treća u presv. krv umočena dade puku za pričešćenje. Oni u velike štuju katoličke misnike, a biskupa kat. dočikuju uz iste ceremonije i istom svečanošću ko i svoga. Rado slušaju prodike naših misnika, samo šteta što su puni djetinjskih presuda, koje im je teško izbiti iz glave.

Filosofskim raspravama nijesu ni iz daleka dorasli, s toga je teško s njima znanstveno razgovarati, a pogotovu o glavnoj njihovoj bludnji: o monofisitismu, jer nikako ne mogu da shvate, da je osoba nešto drugo, a narav opet nešto drugo. U ostalom s tim si mnogo ne taru glave, „jer," vele, „držo ti da su dvije ili jedna narav u Isusu, sve ti je isto, samo da vjeruješ, e je Isus pravi Bog, pa si spasen". Glede drugih prijepornih točaka ne će biti vele teško s njima se sporazumiti, jer n. pr. o najglavnijem naime o prvenstvu rimskoga biskupa isti njihovi rituali puni su očitih dokaza. Sv. oci, od kojih smo već neke napomenuli, glasovali su za zaključke nicejskoga, carigradskoga i efeškoga općenitoga sabora. Sv. Antun i sv. Pavao, njihovi najuvaženiji oci držali su skupa s Athanasijem i s rimskom stolicom, rimskoga papu priznavali ko glavu sviju kršćana, ko nasljednika sv. Petra, pa mu se ko takovome i pokoravali. Na blagdan sv. Petra čitamo u njihovome ritualu ovo: „Zdravo da si, oče naš Petre, koga je Isus postavio za poglavicu apostolima. Zdravo da si, naš oče Paule, jeziče puni milosti, učitelju naroda. Zdravo da si, naš oče Petre, koji imaš vlast grijehe zadržavati i opraštati; zdravo da si, oče naš Pavle, čije su besjede otišle do na kraj svijeta." Pa opet: »Djelo svojih ruku predo je Bog sv. Petru." Na posvetilo crkve naše Gospe cesarejske ovo štijemo: »Spasitelja poniješe kerubini na krilima; njega su okruživali njegovi apostoli. Tada Isus narisa nacrt kuće na tlu i uzorak zgrade. Onda stavi ruke svoje na glavu oca našega Petra, učini ga glavarom svoje hierarhije od cijeloga svijeta, pa mu dade vlast vezati i razriješivati Tada nasta veliko veselje na nebu, pa svi počeše vikati: Dostojan je, dostojan je, dostojan je!" Još više! Oni imaju posebnu svetkovinu na čast prvenstva sv. Petra. Oba samostana i sv. Antuna i sv. Pavla broje 44 monaha, od tih ima 24 misnika, ostali su laici.

Spomenusmo, da sjedinjenih Kopta ima do 20.000. Sv. stolica narodima, koji se vraćaju u krilo svoje prave majke crkve, sve povlasti i običaje i nadalje dopušta, koji se samo ne protive od Isusa

povjerenoj joj nauci i ćudoregju; a što se tiče obreda kod podjeljivanja sv. sakramenata, drugo se ne traži, osim da imaju bistvene zahtjeve, sve što je nuzgredno, u to se ni malo ne tiče. Različitost u liturgiji ni malo ne stoji sjedinjenju na putu, jer te ostaju i u buduće u kreposti crkvama, koje se sjedinjuju. Kako cijeni rimska stolica obrede i drugih crkava, jasno je pokazala apostolskim pismom od 30 nov. 1894. „Orientalium dignitas Ecclesiarum". Glede obreda samih Kopta opstoje posebne constitucije papa i odgovori sv. zborova, gdje izrično potvrgjuju i odobravaju njihove obrede[1]), koji nijesu na uštrb bitnosti stvari, te koji samo povećavaju sjaj obredima i zornije predočuju, što se nevidivo u duši zbiva. Ovo se može vidjeti osobito kod krštenja, koje se na najsvečaniji način obavlja i uz čitav niz molitava i preraznih obreda, što je prisutnima zbilja od prevelike koristi, jer im silno povećaje vjeru i štovanje spram ovoga sakramenta. To reci i ob inim osobitom svečanošću obavljanim obredima.

Jednom zgodom orisa Božanski Spasitelj sliku pravoga pastira duša u poznatoj onoj paraboli o „dobrome pastiru."[2]) On ostavi 99 ovaca, a ode tražiti i dozivati izgubljenu ovcu. Makar pri tome najveće muke prepatio, pa makar i život izgubio, on veselo umire, samo ako spasi nesretnu ovcu. Nu najamnik niti hoće šta da trpi, niti se grize, niti šta haje za to, jer je najamnik, a ne pastir i jer ovce nijesu njegove. Da pastiri duša ne smetnu s vida teške dužnosti i odgovornosti, o kojoj imaju pred Božjim stolom račun polagati radi svake pojedine povjerene im ovčice, izušćuje gosp. Bog strašne one riječi: Iz ruku tvojih tražit ću dušu izgubljenu.[3]) Znajući dobro za sve ovo rimski pape su neprestance i ovo izgubljeno stado dozivali u ovčinjak Isusov. Osobito se za ovu svetu stvar zauze papa Eugenije IV., pa u ime sjedinjenja pisa poslanicu k Ivanu patrijarsi Kopta, koji mu takogjer vele prijazno odgovori. Na florenčki sabor prispje i odbor Kopta, s kojima se poluči doduše sjedinjenje, nu to ne bijaše od kakove trajnosti. I opet pape ne odustaju i opet pišu i dozivlju zalutale ovce k pravome pastiru. Papinsko častohlepje i ništa drugo! prikričaše ovom prigodom

---

[1]) Sravni A. Arndt: De Rituum relatione iuridica ad invicem. Str. 19 Romae 1895. — Sravni Leo Mag. epist. 9. i odgovori sv. Zbora za obrede od 14. sijcč. 2741. i od 30. trav. 1862.

[2]) Ivan 10, 14.

[3]) Ezek. 33, 2—6.

mnogi zlobni jezici. Bože mili, pakosti li i sljepoće ljudske! Ej
kada bi oni ljudi nepristrano proučili postupanje i nutarnje osjeća-
nje srca rimskih papa, vidjeli bi, da to oni rade iz čiste nesebične
ljubavi, ko pravi pastiri, kakove sam Isus nekoć u onoj paraboli
crta. Što stado mnogobrojnije, to su teže dužnosti, to je odgovor-
nost veća. Osim toga nadolazi izrični nalog Božanskoga Meštra:
Tko je megju vama prvi, neka bude zadnji; tko viši, neka služi
onome, koji je niži. Onu nauku Isusovi slijede pape. Dočim se
istočne poglavice rese naslovom »općenitoga patrijarhe,« ističući
svoje gospodstvo nad drugima, dotle se papa, glava do 270 mili-
juna katolika, ponosi naslovom »servus servorum Dei«, »sluga slugâ
Božjih«, ne samo, što je odgovoran za svaku si povjerenu dušu,
što za povjereno si stado mora biti spreman i život položiti, već
što mu valja, ako ustreba, svakome od duhovne mu djece i služiti.
Vječni spas bližnjega, želja Isusova: eto što ih nuka, da nepre-
stance dozivlju otcijepljene crkve u svetu i spasonosnu zajednicu.
Bogu hvala, njihov glas ne bijaše glas vapijućega u pustinji, jer
su se patrijarsi Kopta svegjer rado odazvali očinskome pozivu papa,
samo što nijesu navijek odgovarala njihova djela danim riječima.
Da se sjedinjene pospješi, dohrliše s pogibelji života revni misionari,
ne bi li im samo mogli koristiti duševnome spasu. Već sv. Franjo
bješe stupio na egipatsko tlo, da propovijeda sv. evangjelje, nu
videći, da nije volja Božja, vrnu se natrag. Baš nekako početkom
trinaestoga stoljeća stiže sv. Franjo s bratom Illumminatom u Egipat.
Premda sultan bijaše udario po žutac za glavu gjaura, ipak Franjo
smjelo stupi u njegov dvor, da mu navijesti Božansku nauku.
Na putu susretne dvije ovce. „Eto danas nad nama, brate Illummi-
nate“, reče Franjo, „ispuni se besjeda Gospodnja: Nuto, ja vas ša-
ljem ko ovce megju vukove.« I zbilja od onda ne ostaviše Egipta
sinovi svetoga patrijarke, te baš ko ovce megju vukovima znoje se
i posluju za spas onoga naroda sve do dana današnjega, te nakon
silnih muka i napora privedoše stotine i stotine u krilo crkve Kri-
stove. Kasnije nadogjoše Isusovci, Lazaristi, milosrdnice i drugi
redovi, koji uz neiskazani samoprijegor uspješno rade u onome
vinogradu. Conkurenciju tjeraju revno s njima engleski, njemački i
amerikanski protestanti, nu kraj sviju sredstva i ogromnih troškova
nemaju ploda gotovo nikakovoga. U novije doba izda sv. stolica
razne odredbe glede Kopta, u kojima se izmegju ostaloga odlučuje,
da mogu i svećenici sedmogodišnju djecu krizmati krizmom od

biskupa pesvećenom, da zaregjenu djecu u djakone imaju nakon navršene 16. godine pitati, da li primljeni red odobravaju, te odgovore li jesno, da su tek onda dužni vršiti s tim redom skopčane dužnosti inače ne itd.

Pa Pijo VI. otvori prvi vikarijat u Kairu, gdje do danas lijepo radi. Prvi apostolski vikar bijaše Athanasije. Iza smrti (1866.) biskupa Bišaja Agapija ne bijaše kroz 10 godina apost. vikara u Kairu, dok ne bi god. 1895. ko apost. vikar naimenovan za kat. Kopte Ciril Makarije, biskup Cesareje Filipi. Biskup Makarije ima tekar 31 godinu, a jest odgojen na Isusovačkom sveučilištu u Bajrutu, pa je muž europske naobrazbe i vele revan apostol. Od 1,200.000 raskolnih Kopta po statistici od g. 1895. samo je 20.000 katolika, kojima rukovode svećenici, koji se odgajaju u Isusovačkom zavodu u Kairu. Zadnjih dana podiže papa Leo posebno sjemenište za Kopte u Egiptu. God. 1895. obrati Makarije u šest mjeseci 6000 raskolnika. On je čvrsto osvjedočen, da će uz milost Božju do skora i ostale zabludjele ovce čuti glas svoga pastira, a Bog dao onda, da opet nekadanja slava crkve aleksandrijske oživi, uskrsne i obnovi se.

7. Prije rekosmo, da Kopt i Egipćanin po korenu riječi isto znači, premda pod imenom Kopt obično danas razumijevamo kršćane u Egiptu ko potomke starih Egipćana, a ime Egipćanin znači nam većinom stare žitelje kraljestva egipskoga. Kad se danas veli kopski jezik, ne samo da se može, već se i mora uzeti ko noviji jezik za razliku od drevnoga egipatskoga jezika. Ovaj stari jezik pisan je ponajprije hieroglifima t. j. raznim slikama, koje su imale svaka svoje znamenovanje. Da je ovo bilo izvanredno zamršeno, da ga je bilo mučno proštiti i da je iziskivalo mnogogodišnje študije, dok si ga je tko usvojio, znamo iz povjesti. Ovim su pisana bila ponajviše sv. djela. Da se bar u nekoliko slakša ovo teško pismo, izumljeno bi hieratsko t. j. pismo svećenika. Uzeše naime slike običnih predmeta pa njihova početna slova služahu im ko bukvica. Dakle se nije više pazilo na značenje slika, već se je štilo po prvim njihovim slovima, kojima je riječ počimala. Tako primjerice naslikana sova znači egipski muladi, lav = lab, ruka = tot, dakle sve troje u redu naslikano sačinjavalo je riječ mlt. I ovo bijaše pomučno, s toga ga još većma snizište i tako nasta demosko t. j. pučko pismo, nu tekar u 7. stoljeću prije Isusa. I ta pisma i sva djela njima napisana ostadoše sve do devetnaestoga stoljeća tajnom. Učenjaci si preko

hiljade godina razbijahu glavu, kako da ga otgonetnu, nu sve badava. Učeni Isusovac Athanasije Kirher († 1680.) ustvrdi, da se hieroglifi imaju čitati od one strane, kamo slike gledaju. G. 1798. nagjoše kamen ispisan hieroglifima, demoskim i grčkim pismom. Potonje odmah proštiše i razumješe, ali kako prva dva? Iza dvadesetgodišnjega truda i proučavanja iznagjoše, da i druga dva pisma isto znače i da su napisana istoimenim slovima. Bilo naime napisano ime Ptolomeus. Tajna pismu bi otkrivena, ali kako za značenje saznati? Uz pomoć kopskoga jezika, koji je veoma egipskome sličan, odstraniše s tih spomenika zastor, koji ih je obavijo do dvije hiljade godina. Čisti Egipski jezik bijaše monopol nekolicine izabranih ko i danas klasički jezik Kineza; dočim su ga učenjaci i svećenici egipski njegovali i brižno nepromjenjena čuvali, dotle ga je narod u svojim ustima preinačivo i na svoju dotjerivo, dok se s vremenom ne razvi jezik kopski oko sedmoga vijeka pr. Isusa, koji je poput jezika mandarina prebogat česticama, što može veoma povisiti ljepotu sloga. Jur za Aleksandra Velikoga raširi se Egiptom jezik grčki, ali ne mogaše nikako u narod prodrijeti, a još puno manje u bogoslovska djela ili u njihove hramove. Kopske knjige pisane su s početka hieratskim ili demotskim pismenima, nu pošto su i ta zadavala velikih muka da ih nauče pisati i čitati, to o kakovoj narodnoj literaturi ne mogaše biti ni govora. Ptolomejevići doduše pokušaše proširit megju sve slojeve pučanstva grčku knjigu, ali većini nerazumljivi grčki jezik ne mogaše baš kakova odziva naći, a još manje uhvatiti korenje i procvasti u narodnu literaturu. Što ne mogoše polučiti silni Ptolomejevići to polučiše priprosti apostoli Isusove vjere. Oni umjedoše odstraniti tu zapreku i narodu pomoći do više prosvjete, a to na najjednostavniji način. Mimoigjoše preteška do sada pismena hieroglifa, hieratska i demotska, a zadržaše laku i mnogima već poznatu grčku azbuku, poprimiše razvijeni i svima poznati kopski jezik, ispustiše puku nerazumljive izraze, a zamjeniše ih u puku živućim besjedama i time si mogaše prokrčiti put knjiga i naobrazba do zadnjega čovjeka u narodu, a prosvjeta posta općenitim dobrom, od koga su doslije bili premnogi izključeni. Dašto da grčka azbuka ne bijaše dovoljna za kopski jezik, nu taj se nedostatak popuni novosastavljenim pismenima. Pokraj pozajmljenih grčkih slova nahodimo u knjizi kopskoj mnoge riječi grčke, koje su poprimljene bez promjene ko n. pr. *σκηνή, ἀρχή, μακάριος, καί γε, καί τοι, ἵνα μήπως, ὅμως μέντοι, ὅτι μὲν γάρ* itd.

Za bolje razumijevanje spomenuti nam je, da se kopski jezik raspada u tri dijalekta ili narječja i to; u menfsko (bahirsko), sahidsko (tepsko) i na zapadnim oazama basmursko (fajjumsko), prema tome da li se ono govori u gornjemu, doljnjemu ili srednjemu Egiptu.

Svako od tih narječja ima znamenitih književnih djela i to već iz drugoga počev stoljeća i dalje. Ti starodrevni rukopisi jesu razgrabljeni i na ovećim sveučilištima pohranjeni. Prvo djelo u kopskom jeziku napisano jest prevod sv. Pisma. Pošto se je kršćanstvo u dolnjemu Egiptu zametnulo i odanle dalje rasprostranilo, to mnogi drže, da je prvi prijevod sv. Pisma izišo na svjetlo u memfskom dijalektu. Već u polovini trećega stoljeća ovaj je prijevod po doljnjem Egiptu bio u velike razgranjen, s toga ne bismo mislim pogrešili, ako ustvrdimo, da je rečeni prijevod bio dovršen izmakom drugoga stoljeća.[1]) Sv. Antun je živio u srednjem i doljnjem, a sv. Pahomije u gornjem Egiptu. O prvome čitamo, da nije ni mrve razumio grčkoga jezika, pa je svojim učenicima govorio, da aegyptiaca lingua Scripturas sacras ad docendum sufficere;[2]) a o drugome, da je koga od ondješnjih žitelja tek onda primao u samostan, pošto bi nekoliko psalama na pamet naučio, a zadržo bi samo onoga, »qui de Scripturis aliquid teneret, ad minimum Novum Testamentum et Psalterium.«[3]) Prema tome je sv. Pismo već sredinom trećega stoljeća bilo rašireno u sahidskome narječju, a po svoj prilici da je već svršetkom druge dobe doragjeno.[4]) Ostala književna djela jesu većom stranom, pače gotovo isključivo samo bogoslovskoga sadržaja. Svi ti starinski spisi jesu od učenjaka pomno proučeni i otisnuti, te svi ti izdani svesci i po časopisima otiskane rasprave sačinjavaju ne malo cijelu literaturu kopskoga jezika. U tome si osobitu zaslugu steče Lagarde u Gotti, Tattam u Londonu, Wilkins u Oksfortu, Zoëga u Rimu, Schartze u Leipzigu i Hyvernat u Parizu. U sedmome stoljeću poplaviše Egipat arapske horde i utamaniše svaki književni život. Nemili ti gospodari narinuše pobjegjenim Misircima s gospodstvom i svoje običaje i svoj jezik. Odsele nestaje kopskoga jezika, sve više i više izumira, te već u 10. i 11. stoljeću valjade sastavljati slovnice i rječnike o kopskom, a u

[1]) Sravni Vita s. Antonii od Athanasija.

[2]) Ondje pogl. 16.

[3]) St. Hier. Regulae s. Pachom. 49, 139. 140.

[4]) Cornely, Introductio str. 94.

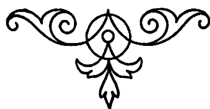
arapskome jeziku. U tome se najbolje istače biskup Athanasije iz Kuša i Isusovac Kircher u Rimu. Oko god. 1500. kopski jezik već je bio skončo, te je još jedino našo utočišta u liturgijskim knjigama. Ovime završujemo izvještaje o Koptima. Prije no se od njih oprostimo, zirnimo još zadnjom na nje. U davnoj davnini izlaze na pozorištu povjesti čovječanstva ko narod megju najnaobraženijima narodima. I silom je jak i ratobornošću slavan. Kraljestvu im se granice sada stežu, sada raširuju ko i struga rijeka, koja ga natapa nu ipak više hiljada godina čuvaju zemlju jaku, samostalnu, slobodnu. Čudna je to zemlja sa svoje uredbe, čudna sa geološkoga gledišta, čudna s jednoga posebnoga pojava. Izmegju sviju zemalja nuz zemlju obećanu Gospod Bog osobitim okom prati pokrajinu Egipat. Ona je u uskom odnošaju sa narodom Izraelskim, s narodom Bogom odabranim, u njoj se zbivaju strašna čudesa, pokazuje slava Gospoda vojska, slava Jehove. Narod kraj sviju svojih krupnih bludnja glede svoga cilja, glede Boga, jest ipak religiozan. Uvijek se čuva općenja s drugim stranim pukom, on voli za se živjeti, samotovati, njemu su drugi nečisti. To je zapreka navješćanju evangjelja Isusova. Šalje s toga Aleksandra Velikoga, da taj zid sruši, da utre put nebeskoj nauci, da olakoti općenje i da unese jedan jezik. U novo doba sam Sin Božji odlikuje Egipat svojim posjetom, u njemu sa presv. majkom i poočimom više godina sprovodi. Evangjelje se brzo širi, pristaše se množe, pristaši Isusa sveti, učeni, čudnovati sa svoga osobitog života. Sreću zemlje potkapaju razni prepiri i razne nevjere. Strašna se blasfemija ondje čuje, u toj zemlji svetaca: Isus nije Bog. Ne mogaše nebo na ovo šutjeti, morala je bogokletnike stići zaslužena pedepsa. I stiže. Islam, taj bič nesretne zemlje, provali, kazni ih, kazni ih strašno, kaznom dugotrajnom — do danas.

Mnogo se štošta u nizu stoljeća ispromjeni u Egiptu. Samo još Nil nepromjenjen istim šumom šumi i tiho žubori: Na tom svijetu stalna, samo mijena jest. Silni narod iščeznu sa onog pozorišta, slava moćnoga faraona i naobraženoga nekad Egipćana ugasnu, samo još one kolosalne gromade piramida koče se u visine neba, ne daju se pokrenuti, stalno stoje, da važnu propovijed kazuju umrlicima. Glede mirno na stranca ondje, pa mu nujno šapuću: Sic transit, o homo, gloria mundi. Tik tih piramida ko jedini stražar bdije ogromna sfinga. Tko je isklesa, tko tu masu amo dovalja? Davno ih nestalo. Ah, kratak li je vijek čovječji! Putnik je gledi,

čudi se, ali ona ko da mu tužna progovara: Da, sred ovih netom tmina čoek se rodi — mrijet počima. Gdje su oni sveti pustinjaci, da u pokori hvalu Bogu propijevaju, da one pustare napučuju? Gdje one zvijezde učenosti? Gdje Athanasiji, Cirili i Origeni? Nema ih. Gdje pravovjerne ovce sv. Evangjeliste? Vjetrić od Sahare lahori, ko da čuješ, gdje govori: kriva vjera ih proguta.

Noć je. Sedam milijuna Egipćana sniva tihi san nevjerstva. Na nebu blijedi mjesec plavi, traci mu poigravaju na kovnim kupulama munara, na tužnim polumjesecima, na kojima ko krvlju napisana pismena štiješ: Rad grijehova otaca počiva ta strašna nesreća nad potomstvom njihovim! Jest, sve što je velika na ovome svijetu hara i obara ili vrijeme ili grijeh, nu veliku svetost duše jedne ili čitavoga naroda obara i ništi samo — grijeh.

Sad se ko iz pepela, ko iz sna budi kršćeni ali raskolni narod i grli svoju majku. Uslišo Bog molbe sviju nas, pa se što skorije oživotvorile besjede i nade apostolskoga Makarija: »Uzdam se, da će brzo svi Kopti vratit se u krilo svoje dobre i prave majke — sv. rimske crkve!«

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky.

ZAGREB 1899.
TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju

ili

Poziv na sjedinjenje.

VIII. Prvenstvo sv. Petra.

a) Iz riječi Evangjelistâ.

(Nastavak.)

I. Da je Hrist na vjeri Petrovoj sazidao Crkvu, uče sveti Oci, kako mudro opaža preosvešteni Patrijarh: „Ono mjesto u evangjelju, na koje nas upućuje Pontifikije Rima. „Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu svoju“ (Mat. 16, 18.), poznato je svim i samim papistima, da u prve vjekove Crkve bješe predanje, i svi bez razlike Božanski i Sveti Oci, sa svim drugojače u duhu pravoslavnom tumače i kamen temelja nepokolebivi, na kome je Gospod sazidao svoju Crkvu, da je i vrata paklena neće nadvladati, podrazumijevaju metaforički pravu i istinitu ispovijest Petrovu o Gospodu, „da je on Hristos, sin Boga živa“ (Mat. 16, 16) na kojoj ispovijesti i vjeri spojena je nepomična spasitelna Evangjelska propovjed svih apostola i njihovih prijamnika.«[1]) A da je doista onako, kako veli preosvešteni Patrijarh, čuj što uče sveti Oci: »Hilarije, koji kaže: »Ovo je jedino dakle nepomični temelj, ovo je jedino onaj blaženi kamen vjere, ispovjedanje Petrovo: »Ti si Sin Boga živoga«« (De Trinit. II, 23. VI, 37). I na drugom mjestu: »Na kamenu ovoga ispovjedanja dakle sveta je crkva sazidana . . . Ova vjera jest temelj crkve. Kroz ovu vjeru nemoćna su paklena vrata protivu nje. Ova vjera ima ključeve nebeskoga carstva . . . Ovo je temelj crkve, ovo je jamčevina za sve buduće vjekove. Ta vjera ima ključeve rajskoga carstva, zemaljski zakoni njezini prema tome postaju nebeskima.“ (De incarnat. domin. sacram. n. 33 sq.)

---

[1]) Okružnica. Balkan. I. sv. sv. p. 45.

*

„Ambrosije drugčije reklo bi se u početku da misli, kad kaže: »To je eto Petar, koji je za sve apostole odgovorio Hristu,« ali odma dalje on dobavlja: »Vjera je Petrova dakle temelj crkve; jer nije tu rječ bila o plati Petrovoj, nego o vjeri kad je kazao Hristos, da je vrata paklena neće nadvladati. Vjera sama savlagjuje« (In Luc. VI, 9.) I opet: »Temelj crkve jest vjera. Ako jedna crkva prezre vjeru, i nema u sebi više temelja apostolske propovjedi, treba je zapustiti«. (Ib. VI, 68). Još u jednome komentaru Pavlovih poslanica, koje se pripisuju Ambroziju, čitamo: Gospod kaže Petru: »»Na ovome kamenu sazidaću crkvu moju,«« a to znači, na ispovjedanju pravoslavne vjere hoću da vjerni moji budu napućeni u život.« (In Ep. ad Ephes. 2, 20).

»Avgustin pita: »Što znači to: na ovome kamenu sazidaću crkvu moju?“ pak odgovara: »Znači: na ovoj vjeri, na riječima: »»Ti si Hristos Sin Boga živoga.«« (Tract. in ep. Joann. ad Parth. 10. 1). I još: »Na ovome kamenu sazidaću crkvu moju, znači, ne na Petru, kao što je, nego na kamenu njegova ispovjedanja.« (Serm. 270, 2). Evherije Lionski u homiliji na Petrov dan kaže: „Pogledajmo, šta znači: „„na ovome kamenu sazidaću crkvu moju.““ Znači na kamenu, koji si ti ispovjedio, jer si kazao: „„Ti si Hristos Sin Boga živoga.““ Na ovome kamenu i na ovoj vjeri ja ću sazidati moju crkvu. Suglasna je sa ovim i nauka Apostolova, kad kaže: Niko ne može drugi temelj položiti od onoga, što je položen, Isus Hristos; isto kao da je kazao: nema drugoga temelja osim onoga kamena, koji je Petar položio za temelj, kad je kazao: „„Ti si Hristos Sin Boga živoga.““ Na ovome kamenu eto sazidana je crkva Hristova“ (Hom. de natali s. Petri). Kako su pape Lav veliki i Grigorije veliki o tome mislili, i kako su podpuno jednaka njiova tumačenja sa privedenima, vidićemo dalje. Sada prelazimo na istočne oce i učitelje crkve.

„Zlatoust: „One rječi: na ovome kamenu sazidaću crkvu moju, znače, na ovoj vjeri i na ovome ispovjedanju, i time Hristos pokazuje, da će mnogi još u njega vjerovati.« (Hom. in Matth. LIV, 2.) I još: „Na ovome ispovjedanju On je sagradio svoju crkvu i tako je učvrstio, da nikakva opasnost, pak ni smrt nije kadra svladati je.« (Ib. Hom. 82, 3). I dalje: Petru je On rekao: Blažen si Simone sine Jonin i time je obećao svoju

crkvu na njegovo ispovjedanje sazidati« (In Gal. I, 1.) I opet: »Crkva je sazidana na kamenu, to jest na čvrstoj vjeri“ (In Matth. hom. XX Op. imperf.) I najposlje: »Hristos kaže: na ovom kamenu sazidaću crkvu moju. On nije kazao na Petru, jer nije na čovjeku, nego na vjeri sazidao crkvu svóju“. (In Pentec. Sermo I.)

„Grigorije Nazijanzin: »Ti vidiš kako je, govoreći svojim učenicima, koji su svi veliki, uzvišeni i odlični bili, kako je na ispovjedanju jednoga izmegju njih položio temelj svojoj crkvi«' (Or. 32, 18.).

„Atanasije: „Kad je Petar ispovjedio božanstvo Hristovo, odgovorio mu je On: Blažen si Simone sine Jonin. — Ovo ispovjedanje vjere, koje je i vaše i na kome je crkva osnovana, braćo, neće savladati ništa.« (Op. ed. c. II, 1189.

»Nešto općije, ali svakako obzirom na ovo mjesto sv. Pisma govori opet Atanasije, vodeći riječ o Duhu svetom. Zapitajmo prvobitno predanje i nauku i vjeru pravoslavne crkve, koju je Hristos ustanovio, koju su apostoli ispovjedali i oci sačuvali, na toj je vjeri crkva sazidana, i ko od nje odstupa ne može se hristjaninom nazvati.“ (Ep. ad Serap. I, 28).

„Paladije, učenik Zlatoustov, spominje ispovjedanje Petrovo, kao onaj kamen, na kome je crkva sazidana, pak dobavlja: „Po tome ispovjedanju mora i danas, kao po najčvršćem pravilu, svaki biti presugjen. (Vita Chrys. c. 19.).

„Didim takogjer pod kamenom crkve razumije Petrovo ispovjedanje, jer kaže: „On (Petar) bio je nazvan blaženim od blaženoga Gospoda, jer je na tom kamenu sazidao crkvu, koju vrata paklena, to jest, usilovanja jeretika ne mogu porušiti“ (De Trinit. I, 30)“.[1])

D. Prosti, gdje ti presjecam riječ. Ali ovo, što kaže Didim, bilo bi bolje po te da si izostavio; pošto se tu jasno kaže, da je na Petru sazidana crkva, a o vjeri nema ni spomena. A sada slijedi navodeći oce, koji govore da je crkva sazidana na vjeri Petrovoj, na što ću ti odgovoriti, kad ih budeš sve priveo.

I. A kad bih svršio, da bi ih hotio i deseti dio privesti!

D. Ne štedi, bolan, vremena: ta nas niko odavle ne goni. Pa nek je jednom razjašnjeno pitanje.

---

[1]) Dr. Milaš. o. c. p. 175—178.

M. Evala, Dumo, dobra ti je. Ali vigju, da bi prije presušio more nego iscrpio Igumanovu učenost. Regbi, drugda, eto je Iguman pribjen pred zid, da ne može nikamo svrnuti; te što dalje da odgovori? A tamo iz njegovih usta teče rijeka, koja ne zna ni za kakve zaprjeke. Daj mi ovakih ljudi! Čeljade bi ih slušalo i pet dana, a da ne pomisli ni na hranu, ni na odmor.

D. Dobro, oče; ali smo nešto svrnuli. Pustimo Igumana neka slijedi.

I. Evo me. Nu, gdje sam ostao? .... A znam, znam. »Kaže:

»Isidor Pelusijot: »»Petar je stavio svoje ispovjedanje kao kamen i temelj, na kome je Hristos sazidao crkvu svoju««. (Ep. 1, 235.)

»Kiril Aleksandrijski nazivlje kamenom nepomičnu vjeru Petrovu, na čijoj je vjeri i crkvu svoju On sazidao tako, da se ona ne može porušiti i vrata joj paklena ne mogu naškoditi (Dialog. de Trinit. IV.) Opominjući Nestorija, da ne vojuje protivu crkve, napominje mu »da joj paklena vrata ne mogu škoditi. Ti znaš i sam, koliko je iskušenja ona pretrpila, pak ipak je niko nije mogao srušiti, jer je ona osnovana na čvrstome kamenu ispovjedanja vjere«. (Ep. 6.)

»Sv. Nil smatra Petrovo ispovjedanje vjere kao prvi kamen crkve. (Ep. 2. 261.)

»Juvenal Jerusalimski« u svojoj sinodalnoj poslanici piše: »Po riječima Evangelista na ispovjedanju božanstva Hristova sazidana je crkva i vjeru apostola ona će čuvati do kraja vjekova.« (In Math. XVI, 18).

»Teodorit na rječi: »Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu moju« opaža, da je kamen blagočastive vjere pravo ispovjedanje« (In Cantic. II, 14). Zatim u jednoj poslanici: Zato je Hristos dopustio, da prvi izmegju apostola, čiju je vjeru temeljem i osnovom crkve priznao, oslabi najprije u vjeri i odreče ga se, pak poslje ga je uzpostavio, da pokaže, da se na samoga sebe ne treba oslanjati i da slabe treba uzdržavati.« (Ep. 77.) »Hristos je uzpostavio vjeru Petrovu, kad mu je kazao: ti si Petar, i na ovom ću kamenu sazidati crkvu moju. I zato Pavao ne poznaje drugoga temelja nego Isusa Krista« (Ep. 146), kaže isti u drugoj poslanici, zatim opet u trećoj: »Na vjeri, koju je ispovjedio Petar, kao na kamenu, osnovao je Hristos crkvu svoju.« (Ed. 168.).

»Prokopije:« „Kamen je pravo pojimanje u Bogoslovlju, i zato je kamenom nazvao Spasitelj ispovjedanje Petrovo. Nepokolebljiva rječ Božija jest duhovni kamen (*πέτρα πνευματική*)" (In Exod. 32, 21). »Petar, prvi izmegju apostola, pokazao je, da zgrada crkve mora biti sazidana na ispovjedanju vjere" (In Cantic. 5, 10.) »Stubovima crkve mogu se nazivati temelji vjerske istine, koju je Petar ispovjedio i koje vrata adova ne mogu porušiti." (In Is. 62, 1—12).

„Kuzman najjednostavnije o ovome govori, naime, da je na ispovjedanju Petrovom osnovana bila crkva: *ὁ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὁμολογίᾳ τεθεμελιωμένεν ἔκων τὴν ἐκκλεσίαν.*" (Topogr. Christ.)

»Anastasije Sinait: »Na vjeri osnovao je on svoju crkvu, tako da je paklena vrata ne mogu porušiti .... Čuj, kako Hristos stavlja ugalni kamen, čvrsti i nepokolebljivi temelj. Na ovom kamenu sazidaću crkvu moju. I ona je bila sazidana upravo na temelju vjere proroka i apostola, koji su dobri radenici mudroga Gospodara bili." (In Exaem. lib. 2, 8.).

»Maksim ispovjednik« .... »Evo kako tumači spomenute rječi iz Matejeva Evangelija: »Vjerni se osniva na blagočastivom ispovjedanju, protivu koga otvorena vrata pakla, to jest, zao jezik jeretika ništa ne može. »(Ep. 13.)« — — — —

»Damaskin u jednoj besjedi uskliče: »Ta vjera, Petre, koju si ti na poziv Kristov ispovjedio, ta nepomična i čvrsta vjera jest ono, na čemu je crkva kao na jednome tvrdome kamenu sazidana, i od koje si i ti tvoje ime dobio. Vrata paklena, to jest jeresi neće kadre biti porušiti crkvu.« (Hom. in transfig. Dom. n. 6. Istu misao Damaskin ponavlja u besjedi (3, 41) o svetim ikonama, kad kaže: »Stojaćemo čvrsti na kamenu ispovjedane vjere, i na predanju crkvenom«) Kao što se iz svega ovoga vidi svi oci i učitelji crkve, koji su o riječima iz Matejeva Evangelija: »Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu moju" govorili, izrično eto ispovjedaju, da je crkva osnovana ne na jednome čovjeku, ne na osobi Petra, nego na njegovom ispovjedanju: »Ti si Hristos Sin Boga živoga.« Time, drugim riječima, oci kazuju: nije na Petru po sebi, pak ma on i iznjevjerno vjeri, crkva sazidana, nego na ispovjedanju vjere, koje je on u onome času tumač za sve apostole bio. Osnovna misao sviju ovih riječi otaca jest, da je temelj jednom za svagda položen, da vjera, koju je Petar ispovjedio,

ima za svagda ostati temeljnim nepomičnim kamenom. Vide dakle oci u onim riječima Spasitelja obećanje, da će postojanom do kraja vjekova uzdržati se ona vjera Petrom ispovjegjena; ali kako, kojim sredstvima će se ona uzdržati oci nisu našli ništa u onim riječima Evangelskim, te nisu ništa o tome ni kazali. Izvagjati pak iz jednoga mjesta sv. Pisma i iz rječi otaca, koji to mjesto razbirahu njeke druge zaključke, nije ničim opravdano. Pravilna, ozbiljna nauka konstatira ono, što su oci o spomenutome mjestu sv. Pisma govorili, a šta su oni inače mislili ili su mogli misliti prema preduzetom nazoru jednog ili drugog tumača otačaskih rječi, to spada u drugu oblast, a ne u oblast nauke«.[1])

D. Oci su, o spomenutom mjestu sv. Pisma mislili i govorili ono što se nalazi u njihovim spisima. A mislili su i govorili ono, što sam ti malo prije naveo, da je Krist onim riječima kazao, da će na Petru sazidati svoju Crkvu. Nu, je li nešto u spisima kojega oca, da bi reći te obratno kaže od onoga, što je kazao na drugom mjestu, tada, red je složiti onoga Oca s njime samim, jer kako ćeš da je on u protivorječju. Ta nalazimo i u sv. Pismu: K o n e m r z i n a o c a s v o g a i m a t e r, n i j e m e n e d o s t o j a n;[2]) a na drugom mjestu: Ko č a s t i o c a s v o g a, r a d o v a t ć e s e u s i n o v i m a . . . ž i v j e t ć e d u g ž i v o t.[3]) Ta ko bi smio reći, da je sv. Pismo u protivorječju? Kazao sam ti na početku ovoga razgovora, kako uči sv. Ivan Hrisostom,[4]) da se imaju tumačiti pisma; te ne treba, da to na novo opetujem. — Najprije red je dobro proučiti m e r i t o r n u k a u z u i i n s t r u m e n t a l n u k a u z u. M e r i t o r n u k a u z u, to jest razlog za koji Krist prepostavi Simona ostalim učenicima, te ga nadari imenom i dostojanstvom p e t r a e (kamena). Jasno je, da je to bilo ono ispovjedanje vjere, što dade Simon kada reče: t i s i K r i s t s i n B o g a ž i v o g a. Kako to Simon izusti, Krist će mu odmah na uzdarje odvratiti: a j a g o v o r i m t e b i, d a s i t i k a m e n (Petrus). Po nizu ovoga dogagjaja razumjevamo dostojanstvo kamena i razlog temelja Crkve u savezaju sa iskrenom vjerom, i da se spovijedanje sudara s onim, po čem m o r a l n i e f e k t i o d g o v a r a j u s v o j i m k a u z a m a. Dakle, ne da se promisliti o d r e g j e n j e Kristovo o b u d u ć e m

[1]) Dr. Milaš o. c. pag. 178—181.
[2]) Luc XIV. 26.
[3]) Eccl. III, 6—7,
[4]) Hom. de verbis Jeremiae, c. X.

kamenu Crkve, ako se istodobno ne promisli prava vjera i njezino pravo ispovijedanje; jer nije dosta jedno od ovo dvoje, pošto se srcem vjeruje za pravdu, a ustima se priznaje za spasenje;[1]) i pošto Crkva Kristova, kaonoti vidljiva, ne iziskuje samo pravu nutrnju vjeru, dali jošte i vanjsko pravoslavno ispovijedanje vjere. A drugo odregjeni od Krista kamen Crkve nije Simon po sebi i apsolutno, nego Simon skupa (σχετικῶς) i odnosno na pravu vjeru, na koju pristaje duhom, i koju ustima ispovjeda. Treće, toliko Simon, koliko njegova prava vjera i ispovijedanje pravoslavne vjere, pripadaju razlogu temelja Crkve, o kojoj je prorečeno, da će biti sazidana na Simonu, koji pravo vjeruje, i pravo ispovjeda. Ali ne tako, da se posveosve ukine razlika, po kojoj Simon i njegova prava vjera, i pravoslavno ispovjedanje prestavljaju se kao budući temelj Crkve. Simon se označuje kamenom crkve, a njegovu se ispovijedanju pripisuje; ono se izrazuje onim riječima, i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju, a ovo se sadrži u redu i nizu dogagjaja; ono se čita, a ovo se izvodi; ono je direktno, a ovo je oblikvno; ono eksplicitno i otkriveno, ovo u samim riječima zatvoreno i pokriveno.[2])

I. Ali to nije drugo nego natezati kliještima, ne bi li izišlo na tvoju.

D. Nema ovdje nikakva natezanja nego razjašnjenja, što su Oci razumijevali pod riječi petra. Ovo njihovo tumačenje nije verbalno, nego realno, nije što znače (significantur), nego što prestavljaju (assignificantur); to ne zavisi o gramatikalnim sitnicama, nego proizlazi iz samih stvari i iz zakona odnošaja; ne isključuju se, nego se spajaju, i posve je slično onim stvarima, po kojima se izrazuje smisao typicus i anti-typicus.

I za to se savezaj stvari i odnošaj posve slažu; te premda Oci pod imenom petrae označuju Petra, ipak uče, da je Crkva sazidana na Kristu i na ispovigjenoj vjeri.[3]) Sada vidimo instrumentalnu kauzu, i način po kom je Petar petra (πέτρα), i obećaje mu se ono, što prestavlja znak temelja. Svaki, koji dobro prouči stvar, složit će se doista sa Ambrozijem, koji uči, da

[1]) Rom. X, 10.
[2]) Passaglia o. c. p. 418, 419.
[3]) Passaglia Ibid. nota

je rečeno ne o puti Petrovoj nego o vjeri, i na ovom kamenu sazidat ću crkvu moju,[1]) pošto je vjera temelj Crkve. Oci za kamen (petra) razumijevaju vjeru, koju je Petar ispovjedio; ali oni uzimlju vjeru, kako je bila u Petru, ili konkretično ispovijedanje Petrovo, a nipošto apstraktno, i za to samoga Petra zovu kamenom Crkve. Drugim riječima, uče Oci, da je Petar primio dostojanstvo, da bude kamen Crkve, radi zasluge svoje vjere; kako no sv. Ambrozije veli, da je po vodi hodila vjera Petrova ne tijelo: super aquas non Petri corpus sed fidem ambulasse.[2]) Kojim riječima nije doista nijekao da je Petar zbilja tijelom išao po vodi.

M. Te ti, Dumo, zadnje Ambrozijeve riječi vrijede suha zlata.

D. A ko je, a da se ne će sudarati s Kirilom Aleksandrijskim, koji, razjašnjujuć, kako bi Petar kamen Crkve, veli: nazva kamen, mislim ništa drugo nego nepomičnu i prestalnu učenikovu vjeru, na kojoj je tako utemeljena i utvrgjena Crkva Kristova, da se neće srušiti, i da je vrata paklena ne će pobijediti.[3]) Ta često nalazimo u spisima Otaca i u liturgičkim spomenicima,[4]) da je Petar, po iskrenoj vjeri i njezinom pravoslavnom ispovijedanju, kamen (*πέτραν*) Crkve, i da je kao njezin temelj. Za to odavle, premda se ne rastavljaju, što ne smije biti, zgodno se i pametno razlikuju dva odnošaja temelja, jedan materijalni, a drugi instrumentalni; i toliko se Petar pravo pokazuje kao subjekat, kome je obećano dostojanstvo temelja, koliko se označuje razlog i način, po kom će on vršiti službu temelja i ono što ide temelja. Zato, ako se riječi Spasiteljeve, i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju, odnose na instrumentalnu kauzu, tada znače: i na ovom kamenu pravoslavna ispovijedanja, koje si ti po običnoj objavi auktor, sazidat ću Crkvu moju. Ovo uči i Feliks III. u petom listu na Cara Zenona: »Kada sami Petar

---

[1]) Non de carne Petri, sed de fide dictum esse, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. De incarnat. cap. V, n. 34. Ap. Passaglia Ibid. p 419.

[2]) Ap. Van Steenkiste. Sanct. J. Ch. Evangelium secundum Matth. Desclée, Burgis. 1880. pag. 629, in nota.

[3]) Petram, opinor, nihil aliud quam inconcussam et firmissimam discipuli fidem vocavit, in qua ecclesia Christi ita fundata et firmata esset, ut non laberetur, et esset inexpugnabilis inferorum portis. De Trinit. lib. IV. Passaglia. Ibid

[4]) To je Sacramentarium Gallicanum, a Mabillonis editum, Missale Gothicum, a Card. Thomasio evulgatum, Benedicionale Lambecianum et Gregorii Sacramentarium quod Menardo debemus. Passaglia. Ibid. 420 in nota.

reče Gospodinu, ti si Krist sin Boga živoga, zasluži od njega čuti: Blažen si Simone sine Jonin, jer put i krv nije objavila tebi, nego Otac moj, koji je na nebesima, καὶ ἐπὶ ταύτῃ σου τῇ ὁμολογίᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν i na ovome tvome ispovijedanju sazidat ću Crkvu moju.“ Stoga i Grgorije veli carici Theodolindi: »Uzdržite se u pravoj vjeri, i vaš život utvrdite u kamenu Crkve, to jest, u ispovijedanju blaženoga Petra poglavice Apostola.«[1])

Ovo, brate moj, imao si prije razlikovati, a ne navoditi svjedočanstva Otaca onako okrnuta, ne bi li uništio Petrovo dostojanstvo temelja Crkve. Ali mi dozvoli, da ti još nešto opazim, neka ti je stvar sve to jasnija, i da ništa ne ostane, čemu bi se moglo prigovoriti. Najprije, nijedan od Otaca nije nikada nijekao ili sumnjao o prednosti Petrovoj, i o njegovu prvenstvu (*προστασίαν*) izmegju Apostola. Svi su tvrdo vjerovali, te riječima i djelima jasno kazali, da je Petar bio prvi megju Apostolima. Koliko god ih je, od postanka Crkve pa sve do Nicejskoga sabora, tumačilo Kristove riječi, i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju, svi su učili, da se pod riječi *πέτρα* razumije Petar. Stopro iza arijevske sekte posta to glasovito tumačenje Otaca, po kom se *πέτραν* odnosaše na Krista, i na Petrovo ispovijedanje, što se je protivilo ispovijedanju arijevske opakosti. Auktori ovoga tumačenja niti su zanijekali prvo starinsko tumačenje, niti su se ustezali opetovati ga i vruće preporučiti u zgodnim prilikama. Ova se tumačenja imaju smatrati usporednim a nipošto protivnim, koja smijeraju na jedno te isto, a ne da se megjusobno isključuju. Tumačenje petrae o Petru razlikuje se od ovih drugih tumačenja pod dva obzira; razlikuje se vremenom, pošto je ono starije i prvobitno, a ova su novija, a razlikuje se formom: ono je verbalno, a ova su realna; ono znači (significetur), a ova smijeraju (assignificentur); ono po sebi govori, a ova dokazuju po zakonima odnošaja. A u tom se slažu, što su sva neposredna, pošto skupa razumijevaju i prestavljaju relativna.[2])

I. Kako, kad Avgustin i Lav, a osobito Hrisostom, vele, da nije Krist na Petru osnovao Crkvu?

---

[1]) In vera fide persistite, et vitam vestram in petra ecclesiae, hoc est in confessione beati Petri apostolorum principis solidate. Lib. IV. epist. XXXVIII.

[2]) Passaglia. Ibid. p. 421, in nota.

D. Zaludu mi navodiš proti, Avgustina, Lava i Hrisostoma, da nije Petar kamen Crkve. Evo što kaže Avgustin proti Donatistama: »Pobrojite mi svećenike od same Petrove stolice, i pazite u onom nizu Otaca, koji je koga naslijedio. To je kamen, koji ne će biti nadvladan od paklenih vrata«.[1]) A Lav, koji tako divno iskiti Petrove prednosti, evo što veli o ovom Kristovu obećanju: »Ostaje dakle odregjenje istine, a blaženi Petar ustrajući u primljenoj stalnosti kamena, ne ostavi primljeno kormilo Crkve. Jer je tako odregjeno, da bude nad ostalima, čim je imenovan kamenom, čim je nazvan temeljem, čim je postavljen vratarom kraljeljestva nebeskoga, čim je odregjen sucem, da sve što zaveže i sve što odriješi, da će njegova presuda biti potvrgjena i na nebesima; neka bismo spoznali, kakovo je njegovo dostojanstvo sa Kristom, po samim otajstvom njegovih naziva".[2])

Hrisostom napokon, koji ne samo tvrdi, da Petra ide dostojanstvo temelja, dali još nadodaje, da mu se to ne može nijekati, a da se istodobno ne vrijegja sam Krist. Pobijajuć Anomeje veli: »Gle, kako uzdiže Petra, neka bi uzvišenije o njem mislio, te mu sama sebe objavlja, *καὶ δείκνυσιν υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ὑποσχέσεων τῶν δύω τούτων*: i po ovim dvama obećanjima pokazuje sebe Sinom Božjim. Pošto ona, što su vlastita samoga Boga, naime razriješivati od grijeha, *καὶ τὸ ἀπερίτρεπτον τὴν ἐκκλησίαν ποιῆσαι ἐν τοσαύτῃ κυμάτον ἐμβολῇ, καὶ ἄνθρωπον ἁλιέα πέτρας πάσης ἀποφῆναι στεῤῥότερον, τῆς οἰκουμένης πολεμούσης ἁπάσης, ταῦτα αὐτῷ ἐπαγγέλεται δώσειν*, da čini Crkvu nepomičnu u tolikoj navali valova, a tvrgjega od kamena čovjeka ribara, koji drži vas svijet; obećaje da će mu ovo dati. Na isti način, kako je Otac veleći Jeremiji)[3] govorio, da ga je postavio poput gvozdena stupa, i poput zida, *ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν ἑνὶ ἔθνει, τοῦτον δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης*;

---

[1]) Numerate sacerdotes vel in ipsa Petri sede — Et in ordine illo patrum quis cui successit, videte. — Ipsa est petra, quam non vincunt seperbae inferorum portae. In Ps. con. Partem Donati. Ap. **Passaglia.** Ibid.

[2]) Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta ecclesiae gubernacula non reliquit. Sic enim prae ceteris est ordinatus, ut dum petra dicitur, dum fundamentum pronunciatur, dum regni coelorum ianitor constituitur, dum ligandorum solvendorumque arbiter, manusura etiam in coelis iudiciorum suorum definitione, praeficitur, qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum eius mysteria nosceremus. Serm. II. in anniv. die assumpt. suae. **Passaglia.** Ibid. p. 491.

[3]) **Jerem.** I, 18.

mali njega jednome narodu, a ovoga u svem zemaljskom krugu. Rado bih pitao one koji vele, da se umanjuje dostojanstvo Sina, *ποῖα μείζονα δῶρα, ἅπερ ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ Πέτρῳ, ἢ ἅπερ ἔδωκεν ὁ υἱός;* koji su veći darovi, ili oni što ih je dao Otac, ili što Sin dade Petru? Pošto Otac dade Petru objavljenje Sina; *ὁ δὲ υἱος τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἔσπειρε, καὶ ἀνθρώπῳ θνητῷ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ πάντων τὴν ἐξουσίαν ἐνεχείρισε, τὰς κλεῖς αὐτῷ δούς. ὃς τὴν ἐκκλησίαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε, καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἰσχυροτέραν ἀπεφῆνεν,* a Sin i Očino i svoje objavljenje po svem svijetu rasija, i umrlome čovjeku dade svu vlast u nebu, čim mu dade ključe, koji rasprostrani Crkvu po svem krugu zemaljskome, i pokaza ga tvrgjim od nebesa. Jer reče, nebo će i zemlja proći, ali moje riječi ne će proći.[1] *Πῶς οὖν ἐλάττων, ὁ τοιαῦτα δούς, ὁ τοιαῦτα κατωρθωκώς,* kako je dakle manji ovaj, koji take stvari dade, koji take stvari učini?[2] Jasno je da je Krist hotio nagraditi Petra za ono njegovo ispovijedanje, kako se vidi po govoru, a j a g o v o r i m t e b i; tako su jednoglasno tumačili svi najstariji crkovni Oci. Za to u srednje doba, piše Teofilakt: *Ἀμείβεται τὸν Πέτρον ὁ κύριος, μισθὸν αὐτῷ διδοὺς μέγαν, τὸ ἐπ' αὐτῷ οἰκοδομηθῆναι τὴν ἐκκλησίαν* — nagragjuje Petra Gospodin, dajuć mu veliku platu, što na njem sagradi Crkvu.[3])

I. A, ne kaže li učeni Barlaam, uz koga pristaju i čije riječi iznose Suicerije[4]) i Nil Tesalonički Arhijepiskop: H r i s t j e d o i s t a s a z i d a o C r k v u, a l i j e s a z i d a o n a g o v o r u š t o g a j e P e t a r i z r a z i o o b o ž a n s k o j K r i s t o v o j n a r a v i, i n a o n i m a s v i m k o j i ć e b i t i č u v a r i o v o g a i s p o v i j e d a n j a.[5]).

D. A odakle je Nil ovo crpio, odakle ostali raskolnici? Zar iz sv. Pisma, iz Spasiteljevih riječi? Ko je, da o tome nagje i sjene u sv. Pismu? Da nije to crpio iz nauka Otaca? Ali, ko je tako zelen u nauku Otaca, a da ne zna, da se Oci groze na takovo izvrtanje istine? Zaludan je dakle raskolnicima vas trud, zaludan vas napor, da nagju, ma i samo sjenu u sv. Pismu ili u Predaji,

---

[1]) **Math.** XXIV, 35.

[2]) In Math. hom. LIV., al LV, n. 2. **Migne** P. G. Vol. 58, p. 535; et Ap. **Passaglia.** Ibid. p. 422.

[3]) Comm. ad Math. XVI, 18, Ap. **Passaglia.** Ibid. p. 423

[4]) In Thesauro Eccl esiast. ad v. *πέτρος*, §. I, n. 3. Ibid. p. 426.

[5]) *Ὠικοδόμησε μὲν τὴν ἐκκλησίαν ὁ Ηριστός ᾠκοδόμησε δὲ αὐτὴν ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἱ τῆς τοιαύτες ὁμολογίας φύλακες ἔσονται.* De primatu Papae lib. II. u. s.

čim bi poduprli svoje učenje. Dapače, naći ćete u sebe i doma svjedočanstva, kojima morate vjerovati, da protuslove toj nauci. Jer ako svaki vjernik zbog *στεῤῥότητα καὶ βάρος λογισμοῦ*, postojana ispovijedanja pravoslavne vjere (riječi su Grigorija Nazijanzina[1]) jest onaj kamen *πέτρα*, o kom Krist veli: i na ovom kamenu sazidat ću crkvu moju; sama Crkva što će napokon biti? – i od kojih će česti, ili živih kamena sastojati? — zar li će sva biti temelj? ili zgrada ne će sastojati nego od jeretika i izdajnika vjere? To su vidjeli i neki skizmatici, to je vidio i sam Fotije, koji ovako piše o sv. Petru: *Πέτρος, ἐφ᾽ ᾧ τὰ τῆς πίστεως κεῖται θεμέλια,*[2]) — Petar u kom su postavljeni temelji vjere. To je vidio i Teofilakt, koji zove Petra *τὴν μετὰ Χριστὸν πέτραν καί στήριγμα*[3]) — iza Krista kamen i temelj. Tako drži i Balsamon vješti poznavalac kanona, po čijem tumačenju Crkva se zove *οἰκοδομηθεῖσα παρὰ κυρίου ἐπὶ τῷ θεοκήρυκι Πετρῳ,*[4]) sazidana od Gospodina na božanstvenome glasniku Petru. Koga Menelogije zove *τὴν κρηπῖδα τῆς ἐκκλησίας, τὴν πέτραν τῆς πίστεως, θεμέλιον τῆς πίστεως, καὶ δογμάτων βάσιν ἄσειστον*, osnova crkve, temelj vjere, i nepomična osnova dogmata.

I. Dà, nek se prizna Petru neko prvenstvo, ali to bi jedino moglo biti, primatum praedicationis; to jest, da je on prvi imao propovijedati i židovima i poganima[5]). A što znači ona riječ *οἰκοδομεῖν*, razjašnjuju mjesta sv. Pisma;[6]) Crkva se naime uspo-regjuje sa hramom, čiji su temelji Apostoli. Jer se inače ne daje Apostolima ime kamena ili temelja, nego *τὸ σώζειν*[7]) (spasiti). Kada dakle govori Krist *οἰκοδομήσω*, smijera na ono vrijeme, kad je Petar najprvi od sviju imao navijestiti židovima[8]), zatim i tu-gjinima[9]), ono isto, što ovdje ispovijeda, naime, da Isus jest Krist jedinorodjeni sin Božji. Jer uskrsnuće Isusovo, čemu je posljedica, da je on Krist i Sin Božji, povjerovaše i židovi i pogani, i to.

[1]) Orat. XXVIII. Ibid. d. 427.
[2]) Epist. lib. II., Ep. 99, Migne P. G. Vol. 102, p. 910.
[3]) In Luc. XXII. Ap. Passaglia. u. s.
[4]) Ad can. XVI carthaginiensem. u. s.
[5]) Ap. Mathaeum Poli in Synopsi erit. ad Math. XVI, 18. Cf Passaglia. Ib. Cap. VI. p. 440.
[6]) II. Cor. VI, 16; I Petr. II, 5; I. Cor. III, 9; Ephes. II, 20.
[7]) Rom. XI, 14.
[8]) Act. II, 14 seqq.
[9]) Ibid. X, et XV, 7.

toliko zajedničkim svjedočanstvom Apostola, koliko jošte posebnim Petrovim svjedočanstvom. Na taj je način Petar postao kamen iliti temelj naroda kršćanskoga[1]). Niti inčije tumači Kristove riječi i Schleusner: »Na tebi temelju, tvrdome stalnome kamenu sazidat ću Crkvu kršćansku; to jest, ti ćeš biti najviši i osobito izvrsni naučitelj kršćanske vjere«[2]) A posve se s ovim slaže i Kuinoel, čim veli: »Smisao Kristovih riječi na ovom mjestu, čisto je ovaj: ti, u mojoj Crkvi (μοῦ, Kristovoj ne Petrovoj) koju ću osnovati, divnu ćeš ulogu imati, s tobom ću započeti djelo osnovanja nove vjerske zadruge; ti ćeš biti στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας[3]) jedan od glavnih naučitelja i obranitelja moje vjere. A to je što se i zgodi; jer Petar prvi od sviju[4]) iza uskrsnuća Kristova, javno navijesti židovima i narodima[5]) Kristovu nauku, po riječi, i na ovom kamenu itd. smijerajuć na običaj, što je u Palestini[6]), zidati zgrade u samom kamenu, da se brane od sile voda i vjetara; a Crkva se, na ovom mjestu, usporegjuje sa kućom, što se ima postaviti i sazidati na klisuri, kakono se i u spisima apostolskim[7]) često usporegjuje sa hramom. Isus dakle riječima ἐπὶ ταύτῃ ...... ἐκκλησίαν, smijera na ono doba, kada iza njegova odlaska sa zemlje mnogi od židova i pogana po djelovanju Petrovu imaju se sakupit pod Hristovu zastavu«[8]). Tako i doktor Bloomfield[9]), a još prije njega Pearsonije[10]), uče, da je Petar πετραν Crkve za to što je prvi počeo zidati Crkvu.

D. Da u tim protestantskim tumačenjima nema ništa ozbiljna, svaki će se lako uvjeriti, pa i ti sam. A malo sam ti prije naveo Bloomfield-a, gdje kaže, kako svi egzegeti od koje vrijednosti uzimlju one riječi u smislu katoličanske Crkve[11]). O tom, nijednome od starinskih Otaca nije ništa ni u snu došlo na pamet; niti su svi protivnici skupa, i novi i stari, pa se zvali jeretici ili

---

1) **Rosenmüller**: In scholiis ad Math. XVII, 18. Ap. **Passaglia** u. s.
2) In **Lexic.** N. T. ad v. πέτρα. Ibid.
3) Stup i temelj Crkve. I. **Tim.** III, 15. Ibid. p. 441.
4) **Act.** II, 14 seq. Ibid.
5) Ibid. X. XV. 7. Ibid.
6) **Math.** VII, 24, seq. Ibid.
7) II. **Cor.** VI, 16; I. **Petr.** II, 5; I. **Cor.** III, 9; **Ephes.** II, 10 Ibid.
8) **Kuinoel** in Comm. ad Matth. XVI, 18. Ibid.
9) In notis ad Matth. XVI, 18. Ibid.
10) In Exposit. Symboli. Ibid.
11) English Notes on the Greck Testament. Comm. in loc. v. supr.

skizmatici, išta mogli iz njih navesti, ako i izvrćući istinu, da podupru svoje učenje. Ta imamo tolike tumače Matejeva teksta, i grčke i latinske; imamo mnoštvo njihovih spisa, u kojim se razjašnjuju Spasiteljeve riječi Petru, bilo ex professo, bilo uzgredno; ali nema nigdje ni traga o protestantskom tumačenju; svi jednoglasno uče, da one Kristove riječi kažu, da je Petar prepostavljen svim učenicima[1]), da su njemu veće stvari povjerene, nego drugim učenicima; *τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔρεισμα* — označuje se stupom Crkve[2]), *καὶ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας.* — i kao da u njemu sastoji sazidanje Crkve[3]).

Sve je ovo u malo riječi ali od velike vrijednosti sabrao Grigorije Nazijanzin, govoreći: »Gle, kako se od svih učenika Kristovih, i to najviših, najuzoritijih i najdostojnijih izbora, *ὁ μὲν πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας πιστεύεται* — ovaj (naime Petar) zove se doista kamen, i njemu je povjeren temelj Crkve[4]). A koga zove Nazijanzin *τοὺς τῆς ἐκκλησίας θεμελίους*? — bez dvojbe Apostole. Dakle nije nikoga isključio Krist, ne velika, ne malena; sve, toliko velike koliko malene, povjeri Petru, da s njima upravlja i da ih uzdrži[5]).

Eto što su Oci učili, što su vjerovali; a neka za sve kaže Isidor Hispalski: »A što se tiče jednakosti Apostola, Petar se ističe nad ostalima, koji je zaslužio da čuje od Gospodina, ti ćeš se zvati Kepha, ti si Petar (kamen), i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju; nije od nikoga drugoga, nego od samoga Božjega i Djevičina Sina primio prvi čast velikoga svećenika, u Crkvi Kristovoj, kome takogjer iza uskrsnuća Sina Božjega, bi od njega rečeno, pasi jaganjce moje, označujuć pod imenom jaganaca starešine crkava[6]). I doista, ako se promisli

---

[1]) Apud **Basilium** in proemio de iudicio Dei. n. 7. Ibid.

[2]) Apud eumdem con. Eunom. lib. II, n. 4. Ibid.

[3]) Apud **Gregorium Nazianzenum.** Orat. VII, ad Gregorium patrem. Ibid.

[4]) Orat. XXVI. Ibid.

[5]) **Passaglia.** Ibid.

[6]) Quod vero de paritate agitur apostolorum, Petrus praeeminet ceteris, qui a Domino audire meruit, tu vocaberis Cephas, tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.; et non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei et Virginis filio honorem pontificatus in Christi ecclesia primus accepit cui etiam post resurrectionem Filii Dei ab eodem dictum est pasce agnos meos, agnorum nomine ecclesiarum praelatos notans. In epist. ad Eugenium toletanum episcopum. Ap. **Passaglia.** Ibid. p. 444.

na sliku, što je upotrebljena u evangjeoskom svjedočanstvu, i iz koje se vode formule metaforičnoga govora, odmah se opaža, da se označuje onaj odnošaj i sadržaj izmedju Krista i Petra, po čem odnosno megju sobom odgovaraju riječi neimar i temelj; jer kako Krist prestavlja osobu neimara, čim veli: sazidat ću Crkvu moju; onako se Petru pripisuje osoba temelja, čim mu veli: i na ovom kamenu. Ti ovdje očito zamršuješ pojmove; te stranu neimara, što Krist uzimlje za se, odnosiš na Petra, neka bi mu lašnje oteo vlastitost temelja, čim ga Krist nadari; pošto kaže, da je Petru obećano, da će on prvi od svih službom svojih riječi sastaviti Crkvu. Ali to je djelo i funkcija zidanja (*τοῦ οἰκοδόμου*) a ne služba i čast kamena (*ἀξίωμα τῆς πέτρας.*[1]).

Slijedi drugo izvrtanje, koje prevraća moć i značenje, što je u onim riječima. Krist obećaje Petru čast i službu izraženu riječju temelj, na kom naslonjena zgrada ne će se nikada smjestiti. Ti si, reče Petar (kamen), i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju, i vrata paklena ne će je svladati. Vlastito i neposredno značenje temelja, na kom će ostati nepobjedljiva i neprestana zgrada, jest stalnost i trajnost; značenje, koje se doista ne nalazi ni u časti ni u službi, ako nije neprestana (perennis), već se trese i pada. Krist dakle obećaje Petru čast i službu ne vremenitu ni promjenljivu, nego vječnu i stalnu, i govori, da će biti temelj Crkve, u ime službe, koja mu nikada ne smije prestati. Pa ko će reći, da je tako prvo navještenje evangjelja, po kom će Petar privesti židove i narode ka Kristu? Ko će, ma i samo pomisliti, da je za to Petar svegjer nazočan Crkvi, kao neprestavni njezin temelj, što on uvijek započinje propovijedanje evangjelja? Ako Petar zbog prvenstva propovijedanja, i za to što prvi sastavi zbor kršćana, zove se i drži, da je *πέτρα* Crkve; on će biti *πέτρα* samo one Crkve, što je on podigao svojim nastojanjem; a svojim nastojanjem i trudom nije podigao nego neke posebne Crkve. Krist je obećao Petru, da će on (Petar) biti temelj ne ove ili one Crkve, nego *τῆς ἐκκλησίας μοῦ*, Crkve naprosto, Crkve katoličanske, koja se ima širiti po svem svijetu i koja će trajati do svrhe svijeta. Propovijedao je i utemeljivao pojedine Crkve i Pavao, i monah Avgustin, i sveta braća Kiril i Metodije i sv. Frano Saverije i toliki drugi; ali je svim tim Crkvama temelj Petar, i sve

[1]) Cf. **Passaglia.** Ibid. p. 447. 448.

su te Crkve na Petru dotle, dokle ispovijedaju Kristovu nauku onaku, kako ju je učio Petar, te je i danas uči.

I. Pa zar Petar jošte žive?

D. Dakako. Žive i živjet će do svrhe svijeta u Crkvi Kristovoj, ako ne u svojoj vlastitoj osobi, a to u osobi svoga zakonitoga nasljednika. Nu, mislim, da će nas na to kasnije dovesti razgovor.

I. A čemu ne bi mogao Petar biti temelj samo onih Crkava, što ih je sam osnovao?

D. Nipošto, jer temelj postavljen od Krista ima biti stalan i nepomičan, koji ne može biti svladan od paklenih vrata. A tolike Crkve po Palestini utemeljene od Petra, svladane su od vrata paklenih. Nadvladana je i Crkva Antiohijska, a po vama i Rimska; dakle Petru ne bi više ostajala nijedna Crkva, te bi tako riječ Kristova došla na manje. Što vidiš, da je nesmisao. Pojedine Crkve mogu propasti, ali će uvijek ostati Crkva katoličanska, jer je sazidana na Petru, proti kojoj nemaju vlast paklena vrata.[1])

I. Ali nije istina, da je sam Petar temelj Crkve; Petar je svejedno temelj, kao što su i svi drugi Apostoli, koji su takogjer nazvani temelj Crkve; i to ne na jednome mjestu, nego na tri paralelna mjesta sv. Pisma: Sazidani na temelju Apostola i Proroka, gdje je kamen od ugla sam Krist Isus[2]); i opet: I zid gradski, koji imagjaše dvanaest temelja, i na njima imena dvanaest Apostola Jagnjeta[3]); a treće ono u Evangjelju: I na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju[4]). Mislim, da se ne da jasnije označiti ni reći, da su Apostoli svi skupa temelj Crkve.

D. Mislim, da je posve jasno, da ta tri svjedočanstva nijesu ni najmanje paralelna i da ne kažu ništa o onom, što bi ti htio reći. Ta u tim tekstima posve je drugi smisao; različiti su prepostavci, poslijeci i adjunkti. Sveti Mateo navodi svjedočanstvo obećana dara jedinome Petru; čim sv. Pavao i sv.

---

[1]) Ibid. p. 448, 449.

[2]) Superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. Ephes. II, 20.

[3]) Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni. Apcc. XXI, 14.

[4]) Et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Matth. XVI, 18.

ćan na ona druga dva mjesta prepostavljaju izvrsnost i plemetost zajedničku svim Apostolima i Prorocima. A nemoj jeniti, da se pod imenom proroka, o kojim govori Pavao, razumijevaju proroci staroga uvjeta; ne, nego novoga; a to se vidi iz samoga Pavlova lista malo dalje[1]). Za to nijedan Otac, nijedan crkovni spisatelj nije ni u čem naznačio, po čem bi moglo slijediti onoga Evangjeoskoga teksta, da su svi Apostoli jednaci[2]).

I. A kako »odnose ..... oci i učitelji crkve one riječi Hristove k svima apostolima skupa, kao na vjeri, koju su oni ispovjedili kroz Petrova usta, ili bolje, odnose ih k sboru episkopa i zajednici njihovoj. Divne su u tome smislu riječi Kipriana: »Ustanovljujući čast episkopa i red u crkvi svojoj, kazao je Gospod u Evangeliju Petru: »Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu moju«. Odtuda po prijemstvu vodi početak vlast episkopska i crkveni red, tako da je crkva na episkopima osnovana i svaki čin u crkvi biva kroz skup episkopa«. (Ep. 27, 1.) »Mi smo vidili, kako Jeronim i Avgustin od zapadnih Teodorit i Kiril od istočnih tumače one riječi iz Evangelija, odnoseći ih samome Isusu Kristu; istovjetuju oni drugi put Krista s vjerom Apostola, i takim načinom nazivlju apostole kamenom crkve; tako

»Jeronim: »Koga ćemo mi temeljem nazivati? Apostole u njiovome pravome temelju. Tu je najprije vjera crkve učvršćena i temelj je položen bio«. (In Ps. 86, 2.)

»Avgustin: »Apostoli su temelj crkve i obezbjegjenje neporušivosti zgrade njezine, jer joj je kamen od ugla sam Hristos«. (In Matth. XVI, 18.)

»Teodorit: »Apostoli su temelj božanstvene milosti, osnova crkve, jer je Hristos kazao: Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu moju«. (In Ez. 43, 16).

»Kiril Aleksandrijski nazivlje najpre Krista kamenom crkve, kao što smo kazali, ali dalje dobavlja: »temelji koji su bili bliže njemu od nas, bili su apostoli i evangelisti, koji su, kao živi svjedoci i sluge riječi postali osnove vjere. Ako smo mi osvjedočeni, da moramo sljediti njiovu predanju, moramo tad i čuvati živu vjeru u Hrista, jer je Petru kazao: »Ti si Petar i na ovom kamenu sazidaću crkvu moju«. (In Es. 44, 23.)

---

[1]) Ephes. III, 5; IX, 11.

[2]) Cf. Passaglia. Ibid. p. 447.

»Tako su eto razumjevali oci i učitelji crkve one rječi Hristove: »Ti si Petar i na ovome kamenu sazidaću crkvu moju«. Kao što se vidi svi oci priznaju kamenom crkve onu vjeru, koju je Petar svečano ispovjedio, nazivljući sada Hrista samoga temeljem njezinim, sada opet apostole, prema vjeri, koju su kroz Petrova usta ispovjedili. Nego koliko je važna za nas ova suglasna svjedočba otaca, toliko je važno to, što Petrova osoba, kao takova ne priznaje se kamenom, na kome je crkva sazidana, a ne priznaje se zato, što ma koliko visoke bile vrline jednoga čovjeka, on opet nije nego čovjek, čovjek smrtni, dakle podložan svima ljudskim nemoćima, dakle čovjek, koji može pogrješiti«[1]).

D. Kako su Oci razumjevali one Hristove rječi, mislim, da sam ti dovoljno dokazao, te da ne treba da o tome dulje govorim. Na koji način svi Oci priznaju kamenom crkve, onu vjeru, koju je Petar ispovjedio; i to sam ti dokazao. A što ono nadodaješ: nazivljući sada Hrista samoga temeljem, sada opet apostole, prema vjeri, koju su kroz Petrova usta ispovjedili; tim uprav potvrgjuješ, premda nehote, ono što uči sv. katoličanska Crkva, da je Krist glavni i prvobitni po sebi temelj Crkve; a Petar je temelj Crkve iza Krista, i po Kristu, kako sam ti malo prije dokazao; a opet su svi Apostoli skupa sa Petrom temelj Crkve, komu je Petar prvi kamen.

Da je Petar učinio ono ispovijedanje po sebi i za se, i to sam ti dokazao, te, mislim, ne treba da se opet navraćam; a jedino moglo bi se reći, da je ono ispovijedanje bilo zajedničko toliko u koliko su na to pristali i ostali Apostoli, pošto je Petar učinio to ispovijedanje sam za se, a ne u dogovoru s njima; i za to, kako uče Oci, i oni su postali kamen i temelj Crkve, per participationem et quamdam communicationem, prijanjajući uz glavni kamen što bi Petar.[2]). Odavle je jasno u kojem smislu Jeronim zove Apostole temeljem Crkve[3]); te odmah nadodaje: Ali je za to jedan izabran izmedju dvanaestorice, neka bi nestala prigoda skizme, pošto je postavljena glava[4]).

---

[1]). Dr. Milaš. o. c. p. 183=185.

[2]) Cf. Perrone o. c. Vol. II. p. 236.

[3]) Super omnes apostolos ex aequo ecclesiae fortitudo solidatur. Lib. I. cont Jovinianum, n. 26. Ed Vallar. Tom. II, col. 279. Ap. Perrone. Ibid. p. 237. In nota.

[4]) Tamen propterea inter duodecim unus eligitur, et capite constituto, schismatis tollatur occasio. Ibid.

ıko isto kad govore Oci, da je na svim Apostolima sagragjena ·kva, ne pobijaju tim nauk katoličanske Crkve, već ga sve to še potvrgjuju; jer se ovi izrazi ne odnose na Apostole napose i ijeljene od Petra, nego na sve skupa sa Petrom, dapače osobito ıjime. Svi su Apostoli imali pravo da naviještaju Evangjelje po em svijetu, da svuda postavljaju Crkve, da pišu kanoničke knjige, što su svi bili neposredno nadahnuti od Boga, i u tome smislu i su toliki temeljni kameni. Ali sami Petar bi postavljen kao ıva i središte jedinstva; njemu samome bi naloženo, da bdije d cijelim stadom, i za to na osobiti način ide njega svojstvo te- ıljnog kamena[1]). Svi su Apostoli veliki u Crkvi Kristovoj, ali je tar najviši; svi su vogje, ali je Petar vogja svih vogja; svi su upa temelj zgrade, ali su na Petru, koji je sam imenom kamen.

Nebeski otajstveni grad, što ga vigje Ivan, koji je posve raz- ıan od gradova sazidanih ljudskom rukom, ima za temelj dvanaest ıgih kamena, što su Apostoli: Et fundamenta muri Civi- tis omni lapide pretioso ornata: fundamentum pri- um iaspis, secundum saphirus, tertium chalcedonius[2]). ko isto bi narešen rationale velikoga svećenika: Rationale adrangulum erit...... Ponesque in eo quatuor dines lapidum; in primo versu erit lapis sardius, topatius, et smaragdus, in secundo carbuculus, pphirus et jaspis etc.[3]). Te, pošto dvadesetičetiri starešine ore okolo prestola Svevišnjega, znak je da su spojena oba zbora, trijaraka i Apostola; a opet oba zavjeta prestavljaju jednu Crkvu. i po ono dvanaest dragih kamena, što prestavljaju dvanaest ostola, nalazimo da je Petar vrhovni i glavni temelj. Primum spis; zelena boja, najjača tvrdoća jaspidova prestavlja vjera, me krepost, na kojoj je sazidana Crkva, i koja je štiti i uzdrži životu; tako isto što uzdrži i život naše duše. U rationalu jaspid govara Gadu, jaku, oboružanu, a u našem temelju to je Petar, po obećanju Spasiteljevu, simbol nepomanjkave i nepo- ešive vjere; za to on zauzimlje prvo mjesto.[4])

---

[1]) **Scheffmacher.** Lettere di un Protestante. Milano 1832 Fanfani, Let. III, 183.

[2]) **Apoc.** XXI, 19.

[3]) Exod. XXVIII. 15—20.

[4]) **Auber.** Histoire et Théorie de Symbolisme Religieux. Tome pag. 377. seqq.

I. Ne može se reći, da je Petar glavni kamen Crkve; opet ti kažem, to je Hrist, a Petar je kao što su i ostali Apostoli, po onim Pavlovim riječima: fideles superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu[1]). Eto, ovo odgovara navedenom Matejevu tekstu.

D. Ne odgovara. Ako usporediš riječi Matejeve sa Pavlovim, naći ćeš bitnu razliku. Mateo kaže, da je Petar kamen ili temelj, a Pavao ne kaže, da su Apostoli temelj, nego temelj Apostola, fundamentum Apostolorum. Temelj Apostola može biti temelj postavljen od Apostola, kao nauka, koja je temelj kršćanske uredbe: ut sapiens architectus fundamentum posui[2]).

Riječi Matejeve smijeraju jedino na Petra, čim riječi Pavlove smijeraju na sve Apostole skupa. Pavao govori o vjernim, što su sazidani na temelju Apostola, a Mateo govori, da je cijela Crkva sazidana na Petru; a cijela Crkva obuhvaća i Apostole, koji su takodjer sazidani na Petru. Čast dakle Petrova, i intenzivno i ekstensivno razlikuje se od časti ostalih Apostola. Čast o kojoj govori Pavao, jednaka je časti Proroka staroga uvjeta; a oni ne mogu biti temelj Crkve nego jedino po nauku. Apostoli skupa sa Petrom temelj su Crkve, a i sam Petar temelj je Crkve. Kao na primjer, jedan vladar bira glavnoga vojskovogju cijele vojske, te mu kaže: ti si moje pouzdanje i temelj sve moje sile; zatim svim vojvodama skupa sa glavnim vojskovogjom veli: vi ste moje pouzdanje i temelj sve moje sile. Ko je, a da ne vidi, da je ovo dobro rečeno a da je opet glavni vojskovogja, koji upravlja i sa vojskom i sa vojvodama, i da je golema razlika glavnoga izmegju vojskovogje i ostalih vojvoda?

I. Baš za to što sv. Pavao kaže, da je on postavio temelj — ut sapiens architectus fundamentum posui — bio je što i Petar, i doista tako je uvijek držala pravoslavna istočna Crkva, koja toliko Pavla koliko Petra zove *κορυφαῖος* (princeps) i *κορυφή* (vertex, cacumen, apex), dakle Petar nema prvenstva, pošto je svejedno što i Pavao.

D. Istina da ih tako zove istočna Crkva, ali u nekom širem smislu. Ta ih oba zove i Rimska Crkva Principes Apostolorum; ali opet zbog prvenstva jurisdikcije, što Krist dade Petru

[1]) Ephes. II, 20.
[2]) Ja kao mudri neimar postavih temelj. I. Cor. III 10.

svomkolikom Crkvom, sam je Petar nazvan ὁ κορυφαῖος[1]); ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων[2]), ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ τῶν ἀποστόλων[3]) — poglavica apostolskog zbora; a Pavla zovu κήρυκα (praeconem).[4]). Red je razlikovati urese i vlasti što označuju Petra i opet što označuju Pavla, da se uzdrži božanska ustanova; jer, onako kako je karakter i biljeg Petrov, da se smatra i da je zbilja temelj Crkve, takoje i znak i vlastiti Pavlov ures, da se smatra najvećim propovijedaocem. Pavao je više od svih radio[5]), i on je pokazao[6]) zauzimanje i revnost svih crkava, te se pravom pokazuje kao glavni i najviši izmegju neimara izabranih od Krista. Za to Maksim Turinski drža govor o Petru i Pavlu, u komu ističe osobitosti jednoga i drugoga. O Petru veli: „Ovo je onaj Petar, koji ispovijedajući da je Krist Gospodin Sin Boga živoga, postavi prejake i nepobjedljive temelje vjere ... Ovaj je Petar, kome Krist Gospodin ljubazno podijeli udioništvo svoga imena: jer kako uči Apostol Pavao, kamen bješe Krist; tako po Kristu Petar je učinjen kamen, veleći mu Gospodin: ti si kamen i na ovom kamenu sazidat ću Crkvu moju ...[7]) A o Pavlu veli: „Ovo je onaj Pavao, koji za uzdarje svojih kreposti, preko svih ljudskih zasluga, bi uznešen do trećega neba, sazna tajne nebeske, neka bi kao onaj, koji je imao biti naučitelj crkava, izučio se megju angjelima ono, što bi propovijedao megju ljudima[8])«.

---

[1]) **Chryst.** Hom. 22. Act. Ap. n. 1. ap. **Migne,** P. G. tom. 60, p. 171. Cf. **Niles** o. c. p. 192.

[2]) Ibid. Hom. 29. ad Rom. p. 660.

[3]) Ibid. Hom. 51, in parabolam de talentis, p. 20; et Hom. 6. in Act. Ap tom. 60, p. 56.

[4]) **S. Nicolaus** P. C. (895—924) de vita monastica §. 8. Ap. **Migne,** P. G. tom. 111. p. 400. **Niles** u. s.

[5]) I. **Cor.** XV, 10.

[6]) II. **Cor.** XI, 28.

[7]) Hic ille est Petrus, qui confitendo Christum Dominum vivi Dei esse Filium, validissima invictaque nobis credendi fundamenta constituit.... Hic est Petrus, cui Christus Dominus communionem sui nominis libenter indulsit, ut enim sicut Apostolus Paulus edocuit, petra erat Christus; ita per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam... In homiliis de Sanctis, In Natali beatissimorum Petri et Pauli Apostolorum. hom. I. Ap. **Passaglia** Ibid. p. 450.

[8]) Hic est Paulus, qui pro suarum remuneratione virtutum ultra humana merita tertium raptus ad coelum, caelestia secreta cognovit, ut ecclesiarum futurus doctor inter angelos disceret, quod inter homines praedicaret. Ibid.

I. Baš sv. Maksim zove Pavla: Omnium credentium firmamentum[1]); po čem, ako nije viši od Petra, nije doista manji.

D. Zove se firmamentum credentium, u onom istom smislu, u kom se govori, da je Crkva sazidana na svim Apostolima. A nešto bi i u uzvišenijem smislu, u koliko svojim naukom utvrdi i prosvijetli sve u vjeri; ali nipošto nije bio firmamentum u onom smislu u kom se kaže o Petru, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam; i po kom vjerujemo, da je odregjen kao izvor i središte katoličanskog jedinstva[2]). Ali osim navedenog teksta o prvenstvu Petrovu ima i ovaj. — Isus u onoj istoj prigodi nadoda Petru: I tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga, i sve što budeš savezao na zemlji, bit će savezano i na nebesima, i sve što budeš razriješio na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima[3]). Kojim riječima nekim osobitim načinom, obećaju se Petru ključi; ne samo da ima potpunu vlast savezati i odriješiti[4]), što ide i sve ostale Apostole; nego da još ima čast i dostojanstvo vrhovne glave i nad svim Apostolima, a koja bi vlast prešla i na ostale Apostole; nu, koju ne bi primili ako ne odnosno na Petra, koga je Krist postavio izvorom Crkovnoga jedinstva. U ovom se slažu gotovo svi sveti Oci, a osobitim načinom to tvrdi Tertulijan: »jer, premda cijeniš da je još nebo zatvoreno, spomeni se, da je ovdje Gospodin ostavio ključe Petru, a po njemu i Crkvi[5])«. Isto uče i Optat Milevski[6]) i sv.

---

[1]) Ibid. Hom. II., de eodem festo.

[2]) Cf. Passaglia. Ibid. p. 451 in nota.

[3]) Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. Matth. XVI, 19.

[4]) Petro primum Dominus, super quem aedificavit Ecclesiam, et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit, ut solveret in coelis quod ille solvisset in terris. Cyprianus. De unit. Eccles. et epist. LXXIII. Ap. Passaglia. Ibid. cap. X. p. 524.

[5]) Nam etsi adhuc clausum putas coelum, memento claves eius hic Dominum Petro, et per eum Ecclesiae reliquisse. Lib. Scorpiaci, cap. 10. Ap. Nat. Alexander. Hst. Eccl. Tom. IV. Quaest. III. Diss. IV. De s. Petri et Rom. Pont. Primatu, p. 172. Parisiis ap. Sil da Grassortis 1741.

[6]) Bono unitatis, Beatus Petrus cui satis erat si, postquam negavit, solam veniam consequeretur, et praeferri omnibus Apostolis meruit, et claves regni coelorum communicandas caeteris, solus accepit. Lib. I. con. Parmen. Ap Nat. Alex. u. s.

av[1]), Grigorije Nisanin[2]), Siricije[3]), Inokentije[4]) i toliki drugi. e, ako ti sve ovo nije dosta, čuj, što kaže sv. Efrem, koga Syrci rže kao najvećega naučitelja: Blažen si Simeone Kamenu, oji držiš ključe, što ih Duh načini! Riječ doista elika i divna, što gore i dolje saveza i razriješi! lažen, koji si učinjen kao glava, i kao jezik Tijelu voje braće[5]).

I. Nu, je li baš, da se onaj tekst sv. Pisma ima odnositi na etra?

D. Mislim da je to posve naravno i jasno. Gospodin, čim če Petru da će na njem sazidati svoju Crkvu, nastavi: i tebi u dati ključe kraljestva nebeskoga. Ovdje je jasno da rist govori Petru; a onaj veznik καὶ označuje savez ove rečenice prvašnjom, ti si Petar (kamen) i na ovom kamenu sadat ću Crkvu moju; te baš u ovoj Crkvi ti ćeš imati vlast juča. Onako, kako je u prvom stavku Krist neimar, a Petar melj Crkve; tako u ovome Krist prestavlja osobu vrhovnoga ospodara, a Petar osobu presjednika, koji je primio ast od vrhovnoga gospodara, i od njega je postavljen da bude ava Crkve. Petar ispovjedivši ti si Krist Sin Boga živoga[6]), tim je rekao, da je on kralj nad kraljevima — rem regum ac dominum dominantium, jer to znači Krist,

---

[1]) Transivit quidem etiam in alios Apostolos vis potestatis illius, et ad nnes Ecclesias Principes Decreti huius constitutio commeavit; sed non frustra i commendatur quod omnibus intimetur. Petro enim ideo hoc singulariter editur, quia cunctis Ecclesiae rectoribus Petri forma praeponitur. Manet ergo tri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium. Nec nimia vel veritas, vel remissio, ubi nihil erit ligatum, nihil solutum, nisi quod B. Petrus t solverit, aut ligaverit. Serm. 3. in Anniv. die assumptionis ad Ponf. Ap. **Nat. Alex.** u. s.

[2]) Per Petrum episcopis Christus dedit claves coelestium honorum. Orat. lv. eos, qui reprehensiones aegre ferunt. Ap. **Passaglia**, Ibid. 525.

[3]) Epist. ad episcopos Africae. Ap, **Passaglia** u. s.

[4]) Epist. II. ad Victricium rothomagensem, n. 2. Ap. **Passaglia** u. s.

[5]) Beatus es Simon Petra, qui tenes claves, quas Spiritus confecit. Verbum ne grande ac ineffabile, quod sursum et deorsum ligavit ac solvit! Beatus, i factus es ceu caput, et sicut lingua Corpori fratrum tuorum. In hymno yriaco de B. Petro. ap. J. S. **Assem.** B. O. t. 2. pag. 95. Cf. **Khayyath**: Syri ientales, seu Chaldaei Nestoriani et Rom. Pont. Primatus. Cap. n. 1. p. 1. Romae typ. de Propag. Fide. 1870.

[6]) **Matth.** . XVI, 16.

kako mudro opaža Grigorije Nisanin: Naziv Krista znači kraljevstvo[1]). I opet: Imenom Krista uprav i osobito označuje se kraljevsko vladanje[2]); a odgovara riječima Spasiteljevim, sazidat ću Crkvu moju, čim pokazuje, da je on početnik i utemeljitelj. Tip ključa baš odgovara zgradi Crkve, što obećaje da će na Petru sazidati. To će reći, da ne će Petar biti samo mrtvi stanac, na kom će biti sazidana Crkva, dali će u njoj imat potpunu vlast, pošto će on sam u njoj otvarati i zatvarati, veživati i odrješivati, i to takom obilnošću vlasti, da će sve biti potvrgjeno na nebu, kako on bude uradio u Crkvi na zemlji[3]).

I. A da ti odveć ne prećeruješ, dajuć to tumačenje ključa?

D. Ne prećerujem ni najmanje. Ta znaš da ključi znače vlast, kao što često nalazimo i u Pismu: Ego sum primus et novissimus... habeo claves mortis et inferi[4]); Haec dicit sanctus et verus, qui habet clavem David, qui aperit[5].) Ključ Davidov, u Apokalipsi, simbol je moći Isusove. Gospod, da pokaže Crkvu Filadelfijsku, kao no ti onu što pazi i bdije, veli, da drži ključe kuće Davidove: Haec dicit qui habet clavem David[6]). Tichonije, sv. Anselmo, Beda, Aretha i drugi što su živjeli u ono doba, kada ključi bjehu znak najviših časnika kraljevske palače, tumače ovaj tekst o vlasti Apostolovoj, koji može savezati i odrješiti savjesti, i dosljedno otvoriti ili zatvoriti nebo, pravu Davidovu kuću, kao što je Crkva na zemlji[7]). Vlast ključi, koju Krist, vrhovni sudac, dade Petru, svome namjesniku, simbol je vlasti vežívati i odrješivati savjesti, tako da veli sv. Augustin, da se u Petrovoj osobi sadrži cijela Crkva: Ecclesiae, Petrus, propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata personalitate personam[8]). Svi spisatelji i crkovni i svjetski razumijevaju pod metaforom ključa, vlast. Mnogo primjera svjet-

---

[1]) *Ἡ τοῦ χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται.* Adv. Evnomium lib. VI. Ap. **Passaglia.** ibid. cap. VIII. pag. 475.

[2]) *Τῇ τοῦ χριστοῦ προσηγορίᾳ κυρίως καὶ πρῶτος τὸ βασιλικὸν διασημαίνεται κράτος.* De perfecta christiani forma. **Passaglia**, Ib. in nota.

[3]) Cf. **Passaglia** u. s.

[4]) Apocal. I, 18.

[5]) Ibid. III. 7.

[6]) Ibid.

[7]) **Auber.** o. c. vol. II, d. 157.

[8]) Tract. in Joan. c. XXIV. ap. **Auber**, ibid. p. 426.

skih spisatelja navode Westenije[1]), Ursinije[2]), Wesselingije[3]), Wolfije[4]), i Eichhornije[5]). A k ovima se može nadodati i ono što se čita kod Euripida)[6], Aeschyla[7]), Calimacha[8]), što navodi Schwarzije u disertaciji de diis clavigeris[9]). A u sv. Pismu isto znači vlast, kako veli Izaija[10]) o Eliakimu, a Ivan[11]) o Kristu. Svuda, kod svih naroda, ključi znače vlast. Kod Skandinavaca žena, kad se udade i postane stopanicom, uvijek nosi obješen za pasom ključ, što je znak njezine domaće vlasti[12]). Dapače ključi znače isto što i šibika vladanja, kao što sv. Crkva pjeva za radosne dane Došašća, gdje zove Spasitelja ključem, koji otvara i zatvara tamnicu duhovnih tmina, u kojima trpi čovjek zakovan u svojim vlastitim strastima: »O clavis David sceptrum domus Israel, qui aperis et nemo claudit ... veni et educ vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et in umbra mortis[13])«. Eto je ovdje clavis sinonim ad sceptrum, što znači vlast kraljevsku. Krist je u isto doba ključ i šibika vladalačka, to jest izvor i početak moći i vlasti.

Ključ je moć i vlast i nad paklom: »Vidi angelum descendentem de coelo habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua[14]). Izaija prorokova u osobi Eliaćima dojduće Mesijino carstvo, obećajuć da će mu staviti u ruke ključe kuće Davidove; dapače da će ih nositi na svome ramenu, kao šibiku vladanja; da će otvoriti, a da se ne će naći, ko bi mogao više zatvoriti; da će zatvoriti, te se ne će naći, ko bi mogao opet otvoriti; riječju, da će njegova moć biti apsolutna, kojoj se niko ne će moći opriječiti: Dabo clavem domus David super hu-

---

1) In notis ad Apoc.I, 18, ap. **Passaglia** Ibid. p. 486.
2) Analect. Sacr. lib. V, cap. XXXIV. Ibid.
3) Observat. lib. I. cap. III. Ibid.
4) In notis ad Blackwalli Critic. Sacram. pag. 167. Ibid.
5) In comm. ad Apoc. III. 7. Ibid.
6) Troad. 251—252; Iphig. 1355—1356. Ibid.
7) Eum. 752—754; Supplic. 267—268. Ibid.
8) Hymn. in Cerer. 44. Ibid.
9) Quam edidit ad illustranda verba Apoc. I, 18. Ibid.
10) Is. XXII, 22. Ibid.
11) Apoc. I. 18; III, 7. Ibid.
12) **Ingelstofft**: Tableau de l' état des femmes dans l' ancienne Scandinavie, pag. 119. Copenhagen 1813. Ap. **Auber** o. c. vol. I. pag. 480.
13) Off. 21. decembris ante Nativ. Domini.
14) Apoc. XX, 1.

merum eius; et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat[1]). Ovaj je izraz uzet iz simbola davne starine što se je uzdržao sve do nas. Ona naša poslovica: onome se daju ključi, od koga bi se imao grad zatvarati, znači, da se nedostojnome i nevrijednome daje vladanje. Ključi gradski, što se daju vojsci, koja opsijeda grad i koja hoće da ga zaposjedne, znače, da se stanovnici onoga grada predavaju jednome gospodaru, koji će s njima vladati po svojoj volji. U ovome smislu i naš Gospodin, kad je odlikovao Petra da bude vrhovna glava vojujuće Crkve, obeća mu ovu vlast, čim mu reče: tibi dabo claves regni coelorum[2]). Dao mu je vlast, neka sve uregjuje. neka odbija neprijatelje svete vjere.

I. Pa neka metafora ključa sve to znači, opet ne slijedi odatle da je Petar imao prvenstvo megju Apostolima, pošto ti ključi nijesu dani Petru kao njegovoj osobi, nego u ime Crkve, koju je Petar prestavljao, kako pametno veli sv. Augustin: Ako je ovo rečeno (tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga) samo Petru, ovo ne čini Crkva. Nu ako biva i u Crkvi, da ono što je savezano na zemlji, biva savezano i na nebu; i ono što je razriješeno na zemlji, biva razriješeno i na nebu; jer kad izopćuje Crkva, biva savezan onaj izopćenik na nebu; kad je pomiren od Crkve, biva onaj pomirenik razriješen na nebu. Ako se dakle ovo zbiva u Crkvi, Petar je onda, kad je primio ključe, prestavljao svetu Crkvu[3]). Ne znam je li mogao Augustin jasnije govoriti, da pokaže da Petar nije primio vlast ključa. Mislim, da ti je ovaj tekst dostatan, a da ti ne navodim toliko sličnih Augustinovih teksta[4]).

D. Meni su jasni i ovaj i drugi Augustinovi teksti, koje bi ti hotio navesti; ali mislim, da tebi nijesu jasni, pošto vodiš zaključak posve obratan onome, što je hotio reći Augustin.

I. Ja ne vodim nikakav zaključak, pošto mi ne treba; vodi ga sam Augustin, kada zaglavi: Petrus. quando claves accepit, Ecclesiam sanctam significavit[5]).

---

[1]) Is. XXII. 22.
[2]) Math. XVI. 19.
[3]) Tract. 50. in Joan.
[4]) Tract. 124. in Joan; et in Psal. 108.
[5]) Tract. 50. in Joan.

D. Ta sam ti naveo Hrizostoma, koji uči, kako valja tumačiti pisma. Red je promisliti, ko je nešto rekao, u kojoj je prigodi rekao i za koju svrhu. Istina je, Petru su dani ključi u ime Crkve u toliko, u koliko je on vrhovni upravitelj i glava Crkve iza Krista i po Kristu, a ne da je samo bio zastupnik Crkve, kao što bi kraljev poslanik u ime kraljevo primio ključe jednoga grada; nego kao vladar prima mač u ime naroda, to jest, da upravlja i vlada cijelim kraljevstvom. U tome smislu veli sv. Augustin, da je Petar dobio ključe, za to, što je bio poglavica Apostola. Petar Apostol, zbog prvenstva svoga apostolata, .zastupaše osobu Crkve znamenovanu po nekoj općenitosti, jer što ide uprav na nj, po naravi bi samo jedan čovjek, po milosti jedan kršćanin, po obilatijoj milosti jedani isti prvi Apostol; ali kad mu je rečeno: tebi ću dati ključe itd., zastupao je cijelu Crkvu[1]). I opet: Petar imajuć na sebi priliku Crkve, držeći principat apostolstva[2]). Doista smisao alegorični, u kom ovdje veli Augustin, kao što i u drugim traktatima, ne uništuje istorijsku istinu, da su samome Petru dani ključi; kao na primjer, kada reče, da je Krist imao na sebi priliku Crkve onda, kad bi kršten[3]). Petar je bio prilika Crkve onda, kada je primio ključe, onako, kako je Juda bio prilika opakih onda, kada je izdao Isusa; za to veli Augustin: Juda opaki znači tijelo Crkve, ali u dobrim; jer da u Petru nije bilo otajstvo Crkve, ne bi mu bio rekao Gospodin: i tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga[4]). Dakle onako, kako je Juda doista u svojoj vlastitoj osobi izdao Spasitelja, akoprem je izdajničko djelo učinio u prilici opakih, tako sv. Petar, doista i

---

[1]) Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui Primatum, Ecclesiae gerebat figurata quadam generalitate personam, quod enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus homo erat, gratia unus Christianus, abundantiore gratia unus idemque primus Apostolus: sed quando ei dictum est, Tibi dabo claves etc. universam significabat Ecclesiam. Tract. 124. in Joan. Ap. Nat. Alex. ibid. p. 195.

[2]) Petrus, Ecclesiae figuram portans, Apostolatus principatum tenens. Serm. 13, de verbis Domini.

[3]) Christum gessisse figuram Ecclesiae quando baptizatus est. Lib. 15, de Trinit. cap. 26.

[4]) Judas malus corpus malorum significat, quomodo Petrus corpus bonorum, immo corpus Ecclesiae, sed in bonis. Nam si in Petro non esset Ecclesiae Sacramentum, non ei diceret Dominus: Et tibi dabo claves Regni Coelorum. In Psalm. 108. Ap. Nat. Alex. Ibid. p. 196.

uprav u svojoj vlastitoj osobi, primio je ključe kraljevstva nebeskoga, akoprem je zastupao Crkvu. Napokon na onaj je način Petar zastupao osobu vojujuće Crkve onda, kada primi ključe, na koji je način zastupao Ivan osobu slavodobitne Crkve, kada je počivao na prsima Isusovim, kako divno opaža Augustin u zadnjem traktatu o Ivanu. Ta zar li nije Ivan osobno počivao na Kristovim prsima? Dakle i Petru osobno bjehu predani ključi Kraljestva Nebeskoga. Još ti imam opaziti ono što sam ti prije kazao, za što se Augustin svakako ima istumačiti u smislu katoličanske Crkve, a nipošto u tvome. Augustin je ono napisao iza Montanske i Novatijanske jerezi, koje su učile, da nema u Crkvi vlasti otpuštanja grijeha, jer da je ta vlast bila dana samome Petru, kao njegovoj privatnoj osobi, te da je s njime i prestala. Za to su Augustin i drugi Oci učili, da vlast sadržati i otpuštati grijehe, o čem se je vodila prepirka, nije bila dana samome Petru, što su dokazivali po Mateju gl. XVIII., i Ivanu gl. XX, nego da je vlast ključeva bila dana po Petru i svim Apostolima i njihovim nasljednicima u svećenstvu za dobro Crkve i da traje sve do svrhe, dokle bude trajati Crkva za čije je dobro dana ta vlast. Petar je zastupao cijelu Crkvu, prestavljajuć svoje zakonite nasljednike, koji su do svrhe svijeta imali upravljati Crkvom; Petar je zastupao cijelu Crkvu, za čije dobro primi vlast ključeva, ne u koliko je Petar sam po sebi bio subjekat vlasti; i za to Petra ide prvenstvo nad svomkolikom Crkvom.

I. Ali i ostalim Apostolima u Petru i s Petrom bjehu dani ključi kraljestva nebeskoga; te, što bi njemu rečeno: tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga[1]); to bi rečeno i drugim Apostolima: kojim otpustite grijehe, bit će otpušteni, a kojim sadržite, bit će sadržani[2]).

D. Ogromna je razlika, brate moj, izmegju riječi Kristovih od Ivana i onih kod Mateja. Kod Ivana govori Isus svima Apostolima, dakle se svima daje ista vlast; a kod Mateja govori samome Petru; dakle ova vlast ide jedinoga Petra. Kod Ivana govori se o grijesima: quorum remiseritis peccata, a kod Mateja govori se o svim stvarima uopće: quodcumcumque solveris. Razriješiti solvere, i savezati ligare znači vrhovnu vlast, što je u puno širem smislu nego je otpustiti remittere i sadržati reti-

[1]) Matth. XVI, 19.
[2]) Joan. XX, 23.

ere peccata. Onaj, što ima ključe kraljestva, neodvisan je; a može odriješiti i savezati i onaj, što nema ključe, koji je odvisan. Mogao je Pilat reći Isusu, imam oblast osuditi tebe i otpustiti, što bi moglo značiti ligare i solvere, jer mu je ta vlast bila dana od Boga; ali nipošto nije mogao reći: imam ključe nad tobom: To je imao sami Bog.

I. Pa zar li ne odrješuju i Apostoli po vlasti ključeva?

D. Da, ali su ključi bili dani Petru, koji, kako opaža Optat, imali su se priopćiti i svim ostalima, ali ne po istovjetnoj oblasti nego po učešću.

I. Ali imamo kod Mateja, gdje se isto kaže i Apostolima, što je rečeno i Petru: quaecumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo[1]). Dakle Petar nema nikakove veće vlasti od ostalih Apostola.

D. Ovdje je jasno, da Krist govori skupa svim Apostolima, megju kojima je i Petar; ali prije reče samome Petru, premda pred svim Apostolima. Za to vlast obećana Apostolima, jest vlast, koja je dana zboru Apostolskome, i jest vlast dana pojedinima, u koliko pripadaju zboru. Za to ovu vlast imaju svi Apostoli skupa sa Petrom, a Petar je opet ima sam. A ključe, kao što sam prije opazio, primio je sam Petar; ono zaime *σοί*[2]) označuje osobu, koju Krist zove blaženom; sam je Petar ispovijedio božanstvo Kristovo, te samoga Petra idu riječi, blažen si Simone sine Ivanov; dakle je sam Petar subjekat, kome se kaže: i tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga. Onome se obećaju ključi, koga Krist odredi za temeljni kamen Crkve. A to bi Petar. Evo što vele sveta braća Vasilije i Grigorije Nisanin. Vasilije kaže: Blaženi Petar, koji je izabran izmegju svih učenika, i on jedan dobivši svjedočanstva veća od svih, i nadaren pohvalom blažena, dobije ključe nebeske[3]). A Nisanin: Preko Petra predade (Krist) ključe vrhovnih časti: znaj da jesi li odriješen, bit ćeš odriješen; a

---

[1]) **Matth.** XVIII, 18.

[2]) Id. XVI, 19.

[3]) Ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων μὲν μαθητῶν ἀποκριθείς, μόνος δὲ πλεῖον τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθείς, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν πιστευθείς. Prooem. de Judicio Dei, n. 7. Ap. **Passaglia,** o. c. p. 480.

jesi li savezan, bit ćeš savezan nevidljivim negvam[1]). To ista uče Epifanije[2]), Serapijon[3]), Cezarije[4]), Hrisostom[5]), Atanazije Sinaitski[6]), Eulogije Aleksandrijski[7]), iz koga ovo donosi Fotije: Za to ni Ivanu, ni nijednomu drugomu ne reče Spasitelj: tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga, nego Petru[8]).

I. Ali Fotije nije tako mislio, pošto odmah nadoda: Ovo doista govori Eulogije, ali govori više po priličnosti nego po istini[9]). Premda je rečeno Petru, ali je opet u osobi glavara i ostalim onima učenicima dana taka vlast; i onima, koji po nasljedstvu primiše od njih svećeničko dostojanstvo, vjerujemo da je dana ista vlast odrješivati i veživati[10]).

D. Ta nijesam ja kazao da to uči Fotije, nego Eulogije, a da Fotije donosi njegove riječi. Opet je za nas dovoljno, da i sam Fotije priznaje, da ono obećanje ide Petra, te da je njegova osoba *τοῦ κορυφαίου*. Isto uče Ilarije[11]) i Ambrosije; te prigodom onoga što se pripovijeda u Evangjelju[12]) da je učinio Petar u Getsemani, reče: Osiječe dakle Petar uho. Zašto Petar? jer je on onaj, koji je primio ključe kraljestva nebeskoga, jer je on koji osugjuje i odrješuje, pošto je on primio vlast veživati i odriješivati. Osiječe uho onome, koji zlo čuje, ali osiječe duhovnim mačem nutrnje uho onima,

---

[1]) *Διὰ Πέτρου ἔδοκε τὴν κλεῖσα τῶν ἐπουρανίων τίμων γίγνωσκε ὅτι λυθεὶς λέλυσαι καὶ δεθεὶς τοῖς ἀοράτοις δεσμοῖς κατασφίγγῃ.* De Castigat. pag. 314. T. III. opp. edit. Morelli. Ap. **Passaglia**, Ibid. p. 480.

[2]) Ancorati §. IX. Ibid.

[3]) Con. Manichaeos, cap. XXIII. Ibid.

[4]) Dialog. IV, n. 194. Ibid.

[5]) In Matth. hom. LIV, n. 2. **Passaglia**. Ibid. p. 481.

[6]) In Ps. VI. pag. 349. Auctarii apud Combefisium. Ibid.

[7]) Con. Novatianos lib. II. apud Photium, Cod. CCLXXX. Ibid.

[8]) *Ὅτι διὰ τοῦτο οὔτε πρὸς Ἰωάννην, οὔτε πρὸς ἕτερον τίνα τῶν μαθητῶν ἔφη ὁ Σωτὴρ τό. δώσω σοί τάς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλ' ἢ πρὸς Πέτρον.* l. c. Ibid.

[9]) *Τοῦτο μὲν φήσιν ὁ Εὐλόγιος, πιθανώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον λέγων.* l. c. Ibid.

[10]) L. c. Ibid.

[11]) De Trinit. lib. VI, n. 37; et in Matth. cap. XVI, n. 8. **Passaglia**. Ibid.

[12]) **Matth.** XXVI, 19.

koji zlo razumijevaju[1]). A opet proti Navatijanima: Što dakle, govori, ovi mogu imati s tobom općenje, koji ne primaju ključe kraljevstva, niječući da imaju otpustiti grijehe? Što doista pravo o sebi ispovijedaju, jer nemaju Petrove baštine, koji nemaju stolicu (inače: vjeru), koju opakim razdorom raznose[2]) Jer je on, veli Hrisolog: čuvar vjere, kamen Crkve, vratar nebeski[3]); a Lav kaže: I tako otajstvo ove službe htjede Krist, da pripada službi svih Apostola, da osobito postavi u preblaženoga Petra najvišega od svih Apostola, da od njega kao od glave razlije svoje darove po svem tijelu, neka bi razumio da je lišen otajstva božanskoga, koji bi se usudio ostupiti od stalnosti Petrove[4]).

Piše častivi Beda, da su Petru na osobiti način bili dani ključi kraljestva nebeskoga i prvenstvo sudbene vlasti: Beatus Petrus specialiter claves regni coelorum et principatum iudiciariae potestatis accepit[5]). To isto uče Maksim[6]), Kasijan[7]) i Evodije[8]).

I. Nije Krist dao samome Petru vlast ključeva, dao je i svim Apostolima, kako tvrde toliki učenjaci što ih privodi Wol-

---

[1]) Tollit ergo Petrus aurem. Quare Petrus? quia ipse est, qui accepit claves regni coelorum; ille enim condemnat qui et absolvit, quoniam idem et ligandi et solvendi adeptus est potestatem. Tollit autem aurem male audientis, tollit autem gladio spirituali aurem interiorem male intelligentis. In Luc. lib. X, n. 67. Ibid.

[2]) Quod ergo isti possunt consortium tecum habere, qui claves regni non suscipiunt, negantes quod dimittere peccata debeant? quod quidem recte de se fatentur, non habent enim Petri hereditatem, qui Petri sedem (al. fidem) non habent, quam impia divisione discerpunt. De Poenit. lib. I, cap. VII. nn. 32—33. Ibid.

[3]) Ipse et enim custos fidei, petra ecclesiae, ianitor coelorum. Serm. CXVII Ap. **Passaglia**, Ibid. p. 452.

[4]) Ita huius muneris sacramentum ad omnium apostolorum officium pertinere Christus voluit, ut in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocavit, ut ab ipso quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Epist. X. cap. I. Ibid.

[5]) Homil. in die ss. Petri et Pauli. Ibid.

[6]) In Natal. Apostol. Serm. V. Ibid.

[7]) De incarnat. lib. III. cap. XII. Ibid.

[8]) In libello apolog. pro Synodo. Ibid.

fije[1]) i Rosenmüller[2]); a megju ostalim Salamon Glassije, poduprt od Augustina Dathija, piše: Ključi kraljestva nebeskoga, Matth. XVI, 19. znače vlast iliti službu otpuštati i sadržati grijehe, kako uči na istom mjestu (riječi što slijede, i što god razriješiš na zemlji . . . .) i Ivan XX, 23[3].)

D. Čast i poštenje tim učenjacima. Nu opet mi se čini, da i slijepi vide bitnu razliku megju Matejevim i Ivanovim tekstom, kao što sam i prije opazio. Ali čuj oba teksta pa sudi; Mateo XVI, veli: Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. A Ivan XX, 23. veli:

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.

I. Lagano. Ta znaš, da ima lekcija i ovakovih o Matejevu tekstu: Et quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelis; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis Dakle je Krist tom prigodom dao vlast odriješivati i savezivati ne samome Petru, nego svim Apostolima[4]).

D. To je jasno, da su neki prepisači zamijenili Matejev tekst XVI, 19., sa sličnim tekstom istoga Mateja XVIII, 18. Niti je to u ono vrijeme bilo mučno, ni neobično, pošto se nalazi toliko pogrješaka, što su prepisači učinili i u najboljim kodeksima, što su na svijetu, naime u Vatikanskomu i u Sinaitskome. U ostalome, kako jur opazi sam Tischendorf[5]), svi kodeksi napisani od najvaljanijih Aleksandrijskih kaligrafa, koji su bili najbolji, ističu se zbog mnogih pogrješaka. A to, jer u ono vrijeme, pošto nije bilo štampe, nije se toliko pazilo na učenost prepisača koliko na njihov krasopis; a drugda biva to i danas, kad se želi imati kakav spomenik u rukopisu. Ono što je rekao Tischendorf o Aleksandrijskim kaligrafima, može se razmjerno reći i o drugima; te nije stvar nemoguća, kad je kogod zamijenio onaj Matejev tekst sa drugim. Niko, ko ima ikoliko pameti, ne govori da je taj tekst bio onaki,

---

[1]) In Curis ad Matth. XVI, 19. Ap. **Passaglia** o. c. cap IX, pag. 491.

[2]) In Scholiis ad Matth. XVI, 19. Ibid.

[3]) Philolog. Sacr. lib. II. tract. I, cap XII. Ibid.

[4]) **Passaglia** u. s. pag. 492 in nota.

[5]) Codex **Friderico Augustanus.** Lipsiae 1846. in prologo. Cf. **Civiltà Cattolica,** Ser. XIV, Vol. IV, pag. 704.

kao što si ga ti naveo, po staroj Itali, osim jedinoga Kolbertinija, koga je na to naveo Sabatier. No! vidim ti na polici sveto Pismo u četiri glavna prevoda. Da nu, da vidimo, kako prevagjaju. Evo strana 22[1]), Mateo glava XVI, redak 19; osim Vulgate, gdje je: quodcumque ligaveris; kaže i Syrski prevod: et quidquid ligaveris; a prevod Arija Montana: quodcumque ligaveris; a Erasmov: quidquid alligaveris. Stoga mislim, da bi bio puno bolje učinio, da nijesi iznio taj prigovor od nikakve vrijednosti. — Ali se povratimo na ona dva teksta, što sam ih malo prije naveo. Sve je u onim tekstima različno, nema ništa ni slična a još manje jednaka. Različne su riječi, različno je vrijeme kad su bile izuštene; Matejeve prije muke Kristove, a Ivanove poslije uskrsnuća. Različna je prigoda; kod Mateja daje se Petru osobita nagrada za njegovo vlastito ispovijedanje vjere; a kod Ivana, daju se opći darovi jednako svim Apostolima. Različna je svrha; jer na prvom mjestu hoće Krist da uzdrži divno jedinstvo Crkve, što za sva vremena ima biti jezgra njezine uprave; a na drugom daje se osobita vlast otpuštati grijehe. Za to se na različiti način izrazuje na jednome mjestu, a opet na različiti na drugome. Na prvome je opći: *καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς* — i što god savežeš; *καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς* — i što god razriješiš; a na drugom je ograničen i singularan: *ἂν τίνων ἀφῆτε τάς ἁμαρτίας* — kojim otpuštate grijehe; i *ἂν τίνων κρατῆτε* — kojim zadržite. Ta je različito i ono što je prije navedeno. Doista je posve različito *καὶ δώσω σοὶ τάς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν* — i dat ću ti ključe kraljestva nebeskoga, od onoga *λάβετε πνεῦμα ἅγιον* — primite Duha svetoga. Napokon je različito sve lice govora i posljedica. Da je Krist kod Mateja hotio reći o vlasti otpuštenja grijeha i da je na to smijerao, bio bi svakako nadodao onoj riječi odriješiti, izraz grijehe, pošto obično uz *λυείν* ide *ἁμαρτίας* ili *ἁμαρτήματα*, i to ne samo kod tumača svetog Pisma[2]), dali jošte i kod klasika: kod Aristophana čita se *λύσαι τὰς πρότερον ἁματρίας*[3]). A ovdje nema ništa o grijesima.

[1]) **Novum Jesu Christi Testamentum** complectens praeter Vulgatam Guidoni Fabricii e Syriaco, et Benedicti Ariae Montani translationes, insuper Desiderii Erasmi Roterodami auctoris damnati versionem permissam. Typ. Nic. Pezzana. Venetiis 1747.

[2]) Grčki tumači, Is XL, 2; Job. XLII; Sirac. XXVIII, 2. Ap. **Passaglia.** Ibid. p. 493 in nota.

[3]) In Ran. v. 703. l. c.

*

I. Nu opet ne vigjam tu golemu razliku od riječi rečenih kod Mateja i od onih kod Ivana. Pa zašto da riječi kod Mateja moraju značiti neku višu izvanrednu vlast?

D. Dà, svakako znače. Ovo je smisao onih riječi: da, što god proglasi na zemlji dobro, dopušteno, razriješeno; to će isto biti potvrgjeno i na nebu, kao dobro, dopušteno, razriješeno; a što god proglasi na zemlji zlo, zabranjeno, savezano, to će isto biti osugjeno i na nebu, kao zlo, zabranjeno, savezano. Naime *a*) obećaje Petru vrhovno učiteljstvo, koga ide suditi i izdavati zakone, čega se treba držati, i obratno, što valja odbaciti, *b*) obećaje Petru ovo vrhovno učiteljstvo, ali ne kao prazno ime, dali nadareno vrhovnom vlasti, tako da obećaje, da će to odobriti i potvrditi sami Bog, *c*) to dostojanstvo da je pravo dostojanstvo, i posve slično onome o kom govori Krist: Erat enim docens eos (sinove Izraelove) sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et Pharisei[1]). Dapače *d*) da je to dostojanstvo, koje ne zna što je prevara ni pogrješka; jer drukčije kako bi bio sam Krist primio na se neograničeno i bez ijedne iznimke sva Petrova sudačka i zakonodavalačka djela, a da nije istodobno naredio, da se ona djela nipošto ne mogu odalečiti od onoga, što je dobro i pravo; *e*) Petra za to ide κατ᾽ ἐξοχὴν ono, što je Gospodin obećao uopće skupa svim Apostolima: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem saeculi[2]); *f*) Petar se napokon ističe izmegju učitelja postavljenih od Krista[3]), da uzdrži vrhunac Crkve[4]), da bude Otac[5]), naučitelj i meštar svega svijeta; riječju, onaj, po kome se hrabri svaka

---

[1]) Matth. VII, 29.

[2]) Id. XXVIII, 19—20.

[3]) Ephes. IV. 11. coll. I. Cor. XII, 28.

[4]) Ecclesiaeque suae faciens retinere cacumen, Arator, Hist. Apost. lib. I. de Petro Ap. Passaglia u. s. p. 496.

[5]) Quantum vos apud Deum omnes praecellitis, tanto vos necesse est cogitare, quia haec probatio Deum amantium, ut post Deum Petrus pater et doctor sanctae ecclesiae vestrae, et totius mundi testatur. Ap. Harduinum, T. II, Concil. p. 111. Stephanus larissensis his alloquitur verbis Bonifacium Romanum praesulem. Cf Passaglia ibid. p. 497. in nota.

jakost[1]). Riječi δέειν i λύειν nalaze se spojene kod grčkih spisatelja tako, da prva znači ne samo zabraniti, zapriječiti, da li još proglasiti krivcem, suditi da je u grijehu, izreći da je krivac kazne; a λύειν znači ne samo dopustiti, dali jošte oprostiti zločin, otpustiti pedepsu, proglasiti da je oprošten od zločına i da je slobodan. Što se i u posve širokom smislu nalazi ı kod Diodora sikulskoga, gdje ovim riječima donosi tumačenje natpisa, što je resio Isidin spomenik: Ja sam Isida, kraljica ove pokrajine, naučena od Merkura; jer što god savezujem, niko ne može razriješiti — ὅσα γαρ ἐγὼ δήσω, ὀυδεὶς δύναται λῦσαι[2]); gdje metaforična fraza δέειν i λύειν opsiže sve ono što sadrži kraljevska vlast Isto nalazimo i kod Josipa Flavija, čiji su izrazi od velike vrijednosti za tumačenje novozavjetnih knjiga. Govoreći o kraljestvu Aleksandre, kaže: A Farizeji, neka sekta Židova, koji su cijenili da se više od drugih bave pobožnošću, i da vještije tumače zakon, pristavljaju sebe u društvo — ἐις τὴν ἐξουσίαν, vlasti Aleksandre; za to ih je Aleksandra više slušala, kaonoti pobožna žena. A oni malo po malo uvlačeć se u običaje proste ženske glave, odmah počeše vladati i upravljati svim stvarima, tako da po svojoj samovolji, koga god hoću, gone u progonstvo, i iz progonstva zovu natrag, razrješuju i zavezuju. — Οἱ δὲ τὴν ἀπλότητα τῆς ἀντρώπου κατὰ μικρὸν ὑπιόντες, ἤδε καὶ διοικηταὶ τῶν ὅλων ἐγίνοντο, διώκειν τε καὶ κατάγειν οὓς ἐθέλοιεν, λύειν τε καὶ δεῖν[3]). Daklo δεῖν i λύειν kod Josipa je svejedno što stupiti u društvo τῆς ἐξουσίας, da budu vladaoci i upravljači svih stvari διοικητὰς τῶν ὅλων; po volji gragjane prognati διώκειν, i opet pozvati natrag iz progonstva κατάγειν; riječju, biti udionik kraljevske vlasti, koji po svojoj vlasti upravlja svim poslovima kraljestva; da je posve i u svem gospodar[4]). Tako su isto značile one riječi δεῖν i λύειν kod starih i novih židova. Njihovi najstariji rabini, Hibel, Sameas, Gamaliel, Eliezer, Akiba, Jose i drugi, što su cvali prije Krista, za doba Kristovo i kasnije učili su da one ri-

---

[1]) **Leo M.** Serm. III, de Assumpt ad Pontif. Ibid.

[2]) Lib. I, §. 27. Cf. **Passaglia**, u. s. p. 498; **Palmieri**, o. c. Pars I, Cap. I. Thes. 1. pag, 336.

[3]) De bello Jud. lib. I. cap. V, n. 2. **Passaglia** l. c.; **Palmieri**, l. c.

[4]) Ant. Iud. lib. XVII, cap. II, n. 6. et in vita sua, n. 38; et Ant. lib. XIII. cap. XVI, n. 2. Cf. **Passaglia** o. c. pag. 499. **Palmieri** l. c.

ječi znače: zapovijedati, zabranjivati, dozvoljivati, zakone davati ili ih ublaživati, mijenjati, ukidati[1]. Imam ti još opaziti, kako mudro primjećuje Jahn, da toliko Syrci, koliko Haldejci, i u opće talmuditski i rabinički spisatelji tumače grčku riječ *λύειν*, ne samo nešto proglasiti kao dobro i dopušteno[2]) dali jošte ukinuti, uništiti[3]), nesporazumljenje složiti, pitanje riječju riješiti, i za slogu i za jedinstvo skrbiti se[4]). U tom se smislu uzimlje riječ *λύειν* i kod Ivana: I pismo se može uništiti — *καὶ οὐ δύναται λύθηναι ἡ γραφή*[5]). Jasno je dakle da one riječi Kristove, i tebi ću dati ključe kraljestva nebeskoga znače: tebe ću postaviti vrhovnim vogjom i upraviteljem moga kraljestva i moje Crkve; i što god savežeš na zemlji, bit će savezano i na nebu; i što god razriješiš na zemlji bit će razriješeno i na nebu; to jest, imat ćeš pravo na sve ove stvari moga kraljestva, i u svim pitanjima; sve ću podložiti tvojoj vlasti, i sve što učiniš ti na zemlji, ja ću potvrditi na nebu. A pod ovim se sadrži toliko Petrov Primat, koliko moć i prava vlast.

I. To su sve tvoja izvrtanja i cjepidlačenja, gdje nema ništa konkretična. Ta drevna Crkva nema ništa takova pri tumačenju onih Kristovih riječi.

D. Lagano. A što je ono što drevna Crkva ispovijeda u javnoj liturgiji, kada kaže, da je Krist obećao onu moć Petru, po kojoj: preblaženi Petar Apostol dobi svako pravo nad narodima i židovima; primio je najveće darove, i posta drugom glavom Crkve iza samoga Krista[6]). A u Euchologiju zove se vrhovna glava Apostola — *πρωτοκορυφαῖος τῶν ἀποστόλων*[7]). Iz svega se ovoga jasno vidi, da Krist dade Petru

---

[1]) **Joh. Morinus**, De administr. Sacr. Poenit. lib. I, cap. VIII. **Passaglia** l. c.

[2]) Euchiridii §. 22. Ibid.

[3]) Ut in **Bar Hebraei Chron.** Syr. pag. 47—70—168—486. **Passaglia** o. c. p. 500

[4]) Apud **Bar Hebraeum,** o. c. pag, 404, et in Michaelis Syr. Chrestom. p. 87. **Passaglia** u. s.

[5]) X, 35.

[6]) Beatissimus Petrus Apostolus, omne ius gentium, iudaeorumque sortitus sit, principalia munera acceperit, ac alterum post Christum ipsum ecclesiae caput extiterit. **Sacramentarium Gallicanum,** quod **Mabillonius** edidit, T. I. Musaei Italici. pag. 297. Cf. **Passaglia** o. c. p. 509.

[7]) Quo nomine insignitur in Euchologio pag. 557. Ibid.

Prvenstvo časti i vlasti nad vasionskom Crkvom, odakle izvire ono divno vanjsko jedinstvo, koje je vječna Mudrost toliko preporučavala.

I. Brate, ti se varaš; jedinstvo u Crkvi nema biti od nikuda osim od samoga Krista, koji je glava, uzrok i početak, po komu postaje vanjsko jedinstvo vjernika.

D. Kad tako veliš, prijatelju moj, ti se ne osvrćeš ni na pisma, kako bi valjalo, niti promišljaš na ono, što odgovara svezi ove stvari, jer vanjsko jedinstvo, jedinstvo sijela, i ma kojeg bilo savršena društva, ne može proisticati odanle, što nadilazi ne samo oči, dali i sva osjetila. Svakako treba da kause odgovaraju efektima, i za to kausa savršenog vanjskog jedinstva ima biti vanjska i savršena; pošto za ono stanje, na koje se odnose one riječi, *καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ*, nadilazi Krist posve, ne samo oči, dali i sva osjetila. Protivno dakle iziskuje i narav same stvari, da se traži, da Krist, jur pobjeditelj smrti, a slavan na nebu, bude početak savršenog vanjskog jedinstva. Ne će to ni protestanti ni niko naći u sv. Pismu[1]).

I. Da je Krist jedini početnik obiju jedinstva, toliko nevidljivog i nutarnjeg, koliko vidljivog i vanjskog, i tako je jedna nevidljiva glava, jasno nam kaže sv. Pismo. Nevidljivo jedinstvo naprosto tvrdi sam Krist[2]), a vidljivo prosi od Oca[3]). Eto je dakle jasno, da je Krist početnik i vanjskog jedinstva.

D. Nije ni najmanje jasno, već obratno. Evo Kristovih riječi: Et iam non sum in mundo, et hi in mundo sunt et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo... nunc autem ad te venio[4]). A ove riječi znače: kada sam bio s njima na svijetu vidljivim načinom, a nevidljivim bit ću uvijek s njima i oživljivat ću ih, poput loze, mojim životom; ja sam se starao za njih i u ime tvoje koji si me poslao, uzdržavao sam ih združene. Ali evo se povraćam k tebi, ostavljam svijet, i prestajem vršiti onu službu, što je vlastita vrhovnoj glavi. Ostaje dakle da ti namjestiš drugu vrhovnu glavu, i da je

---

[1]) Cf. **Passaglia**, o. c. Lib. II., cap. XI, n. 176.
[2]) **Joh.** XIV, 20.
[3]) Ib. XVII, 9. seqq.
[4]) Ib. XVII, 11—14.

staviš na moje mjesto, i da po njoj providiš ovome savršenome jedinstvu, i da sve uzdržiš sjedinjene megju sobom i s nama[1]). Nije dakle onako, kako ti govoriš. Dapače ovo se Prvenstvo Petrovo još jasno ističe i u onoj prigodi o plaćanju poreza. Sve što se u ovoj prigodi pripovijeda, da je Isus rekao ili učinio, sve potvrgjuje ovu istinu. Najprije sv. Mateo opisuje one što su primali dohodke, gdje pristupaju k Petru: Accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma[2])? Čemu se okreću Petru, te njega pitaju za učitelja, ako on nije prvi megju učenicima onoga učitelja? To su jasno vigjali sv. Oci, a megju njima i Hrisostom: *ἐδόκει δὲ τῶν μαθητῶν πρῶτος εἶναι ὁ Πέτρος, αὐτῷ προσέρχονται*[3]), pošto je Petar prvi izgledao megju učenicima, za to k njemu pristupaju. A Petar im odvraća »da« (etiam). Isus se razgovara s Petrom, ko je dužan plaćati porez, a ko ne; te, premda nije na to obvezan, govori Petru, da baci udicu, i da ulovi ribu, u čijem će brijenku naći novac (staterem), te da plati za njega i za se: vade ad mare et mitte hamum; et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore eius, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te[4]). Petar posluša i zbude se onako, kako reče Isus. Onim riječima pro me et te Krist druži Petra sa sobom, i toliko ga tvrgje spaja, koliko ga podiže nad ostale. Za to Hrisostom kliče: gle uzvišenosti časti[5]). A tome nadodaje i razlog: s toga za nagradu vjere sdruži ga sobom (Krist) u plaćanju poreza[6]). Uznosi Petrovu poniznost, kome je dotle isticala velika slava, s toga Petar nije dopustio, da ovo napiše njegov učenik Marko, koji je potanko opisao njegovo zatajanje[7]). Ko je tako slijep, da ne vidi u ovome, da je Petar pretpostavljen svim Apostolima i da zauzimlje prvo mjesto iza Krista; te, ako ne Petar,

---

[1]) Cf. Passaglia o. c n. 177.

[2]) Matth. XVII, 23.

[3]) In Matth. hom. LVIII, al. LIX, n. 1. Cf. Passaglia o. c. lib. I, cap VI, n. 58.

[4]) Matth. XVII, 26.

[5]) *Εἶδες τὸ ὑπέρβαλλον τῆς τιμῆς.* Ibid. n. 2.

[6]) *Διὸ καὶ τῆς πίστεως αὐτὸν ἀμειβόμενος συνῆψεν ἑαυτῷ κατὰ τὴν τοῦ φόρου δόσιν.* Ibid.

[7]) Ibid.

quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam[1])? Ovako misle sv. Oci i Grčki i Latinski. O Hrisostomu ne treba da ti dalje kažem, pošto je jasno iz onoga, što sam ti prije naveo. A s njime se slaže Grigorije Nazijanzin[2]), Ambrozije[3]), Jeronim[4]), starinski auktor pitanja iz staroga i novoga zavjeta[5]); i Origen najstariji od svih, čije su one zlatne riječi: »Pošto su cijenili (učenici) da je Petar najvećom časti nadaren od Isusa, koji ga je smatrao najvišim izmegju svih svojih učenika; ono, o čemu su sumnjali, čini mi se da su hotjeli i iskušati pitajući Isusa, da čuju njegov odgovor, da li ga, kako cijene, on drži većim od njih; a u isto doba nadali su se da će spoznati i uzrok, zašto je Petar pretpostavljen ostalim učenicima. Pošto je dakle Mateo hotio ovo pokazati ovim riječima: illum sumens (naime staterem) da eis pro me et te, nastavi: in illo die accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: quis putas maior est in regno coelorum? Odatle možda posta njihova sumnja, što trojica bjehu pretpostavljena u preobraženju; koji dakle drži Gospodin da je od one trojice najstariji; i opet jer je Ivan počinuo na Isusovim prsima, a i mnogo drugih dokaza osobite časti vidjeli su da je Isus prije večere pokazao Ivanu. A Petar u ispovijedanju bi nazvan blaženim zbog onoga: idi od mene sotono, sablazan si mi; jer ne znaš ono što je Božje, nego što je ljudsko; bjehu u sumnji i nestalnosti, nije li možda ovaj stariji, ili onaj drugi sin Zebedejev[6]). Po tumačenju dakle Origenovu Apostoli su znali, da je Petar najstariji. A to isto kažu i one Hrisostomove riječi: »Učenici nešto su oćutjeli po ljudsku, što i evangjelista izrazuje govoreći, u ono vrijeme *ὅτε πάντων αὐτὸν προετίμησε*, kad ga (Petra) više od svih odlikova . . . tim pokazaše, da su oćutjeli neko uznemirenje u sebi, niti otprto vele, *τίνος ἕνεκεν τὸν Πέτρον*

---

[1]) Luc. XII, 42.
[2]) Orat. IX. pag. 167. T. I. opp. edit. Coloniae 1690
[3]) In Lucam lib. IV, n. 70.
[4]) Comm. ad. h. l.
[5]) Auctor quaestionum e veteri novoque testamento. Quaest. LXXV.
[6]) In Matth. T. XIII. n. 14. Passaglia, Ibid. n. 61.

ἡμῶν προετίμησας; zašto si Petra nama pretpostavio? zar li je on stariji od nas? jer se nijesu usugjivali, dali neizvjesno pitaju, quis maior est? jer kad su prije vidjeli, da su im trojica pretpostavljena, nije im ništa smetalo; ali kad je samo jedan odlikovan tada se ožalostiše. Tada im pade na um ne ovo samo, dali i toliko drugih stvari. Jer mu je bio rekao: tebi ću dati ključe[1], i blažen si Simone sine Jonin, i ovo, daj im i za me i za te; a opet ih je peklo, što su vidjeli njegovo pouzdanje i slobodu u govoru[2]). Odavle je jasno zašto su pitali, hoće li koji od njih biti poglavica u Crkvi.

I. Isus nije ni Petra ni ikoga drugoga postavio da bude veći megju Apostolima, dapače im je strogo zabranio, da se ne diže jedan nad drugim, nego da budu ponizni, da se svaki cijeni kao da je najmanji: U istinu vam govorim, ako se ne obratite kao malašna djeca, nećete uljesti u kraljestvo nebesko; svaki dakle koji se ponizi kao ovaj malahni, taj je veći u kraljestvu nebeskomu[3]). I opet: Kraljevi naroda vladaju s njima, i koji imaju nad njima vlast, zovu se dobrotvori; ali vi ne ćete onako; nego koji je veći megju vama neka bude manji; a koji je starješina neka bude kao sluga[4]).

D. Nije kako ti veliš. Krist onim riječima, što si ih naveo iz Mateja i iz Luke, osugjuje ambiciju Apostola, i kriči im poniznost; ali onim istim riječima dade im jasno vidjeti, da će neko megju njima biti stariji i glava. Ono: koji god se ponizi kao ovo dijete, taj će biti veći u kraljestvu nebeskomu; ne isključuje većega u kraljestvu nebeskomu, nego pokazuje, kakav da ima biti onaj što slijedi Isusa u Apostolstvu. To isto dokazuje i onaj tekst kod Luke: reges gentium dominantur eorum; et qui potestatem habent super eos benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor; et qui praecessor est, sicut ministrator[5]). Ovo jasno znači, da će neko od vas biti maior i praecessor.

---

[1]) Matth. XVI, 17—18.
[2]) In Matth. hom. LVIII, al. LIX, n. 2.
[3]) Math. XVIII, 3—4.
[4]) Luc. XXII, 25—26.
[5]) Ibid.

I. A zar li nije ukorio sinove Zebedejeve, što su tražili prvenstvo megju Apostolima[1]);

D. Jest ih ukorio zbog ambicije. A da ne bi odatle zaključili, da niko od Apostola ne će biti veći, zazva ih k sebi te im reče: Znate da knezovi poganski gospoduju nad njima. Megju vama ne će biti tako, nego koji god hoće da bude veći megju vama, neka bude vaš sluga[2]). Dakle nije rekao, da ne će biti starijega megju njima, nego kakav ima biti stariji. Ovdje Krist usporegjuje Crkvu sa kraljestvom, koja će biti upravljana poput drugih kraljestva, samo što hoće da iz nje isključi gizdu i ponositost. Kad se ove riječi usporede sa onim: et quidem filius hominis, secundum quod definitum est vadit[3]), razumije se zašto su se stali prepirati, quis eorum videretur esse maior. To nam jasno kaže Luka[4]), a još jasnije Ivan[5]). Čuli su naime Apostoli, da će Krist vidljivim načinom poći od njih; a opet su vidjeli kako se on vruće moli Ocu, da providi za njihovo potpuno jedinstvo. Vidjeli su, da će Krist prestati vršiti megju njima onu ulogu, što je umrl vršio, po kojoj se je uzdržavalo vidljivo jedinstvo; i da je stiglo doba, da neko drugi zauzme njegovo mjesto, da čini od vidljive glave. Zato su pitali: quis eorum videretur esse maior. Niti su se Apostoli prevarili uzevši jedno za drugo, pošto Krist proti tome ništa ne opazi, dapače potvrdi, da su u pravom smislu shvatili njegove riječi; te čim kori njihovu oholost, potvrgjuje njihovo mnijenje, kada se okrene Petru, te njemu samome govori: confirma fratres tuos[6]). Eto im jasno pokazuje onoga, koji će biti veći od ostalih. U kratko, reče im Isus: nemojte tražiti velike naslove poput zemaljskih velikana; ta ja sam bio megju vama Gospodin i učitelj, ipak sam činio kao da sam sluga; nijesam megju vama sjedio nego vas dvorio, niti sam vas zvao drugim imenom osim prijatelja. Ovim sam dao primjer svjema, osobito onome, koji će biti veći i starješina.[7]) Te, onako kako je Otac o meni odredio, tako i ja odregjujem o vama. A Otac je

---

[1]) Matth. XX, 22—25.
[2]) Ibid 25—27.
[3]) Luc. XXII, 22—24.
[4]) Ibid.
[5]) XVII, 12.
[6]) Luc. XXII, 32.
[7]) Ibid. v. 26.

odredio o meni[1]), neka bi posvojio kraljevstvo po poniznosti, po porugama i svakovrstnim kušnjama; naslada nebeskih da se nauživam i da posvojim svaku vlast na nebu i na zemlji. Pod istim uvjetom i ja odregjujem o vama, neka po poniznosti, po bolestima, po porugama, gladom i žegjom i svakom vrsti kušnja doprete, dokle sam i ja dopro, i da budete dostojni, da iza glada i žegje jedete i pijete na mome stolu u mome kraljestvu; a iza pogrda i preziranja da sjedete na prestolima, da sudite dvanaest plemena Izrajelovih. Ta ste se i dosle uzdržali sa mnom u mojim kušnjama. Nu ne bi vam koristilo što ste započeli, kad ne biste sve do svrhe ustrajali. Ne će biti okrunjen nego onaj, koji se bude zakonito borio sve do svrhe; niti će se spasiti nego onaj, koji bude sve do svrhe ustrajao. A hoćete li ustrajati tako sa mnom u mojim kušnjama, kao što ste dosle? a kad ja otidem niti ću više vidljivim načinom biti s vama, hoćete li biti ustrajni? Evo Simone, Simone, evo vigjam sotonu, gdje sa svih strana nasrće na vas, da vas odbije od dobre odluke, da vam otme vjernost, koju ste dosle imali u mojim kušnjama. Vigju, gdje vam pogibija prijeti, da vas prevrati; vigju u pogibiji vašu vjeru, vaše spasenje. Ali onako, kako sam vas vidljivim načinom čuvao, branio i jačao, dok sam bio s vama, tako vas ne ću ostaviti, da i vidljivim načinom budete štićeni i onda, kad otidem od vas. Rašta sam ja molio za tebe, Petre, da tvoja vjera ne dogje do manje, ali ti obazrijevši se potvrdi braću tvoju[2]). Ti ćeš činiti braći vidljivim načinom ono, što sam ja učinio, dok sam bio s vama umrl i vidljiv. Ovo takogjer kaže, da je istodobno bio podijeljen Petru i dar nepogrješivosti u učiteljstvu[3]).

I. Ali toliki uče, da to ne ide samoga Petra, nego sve Apostole, kojima je Krist govorio, te da je za njih molio, da ne bi na manje došla njihova vjera, kako se čita kod sv. Ignatija: Qui rogavit, ne deficeret Apostolorum fides[4]).

D. Tu Ignatije govori o molitvi Isusovoj, da ne bi došla na manje vjera propovijedana od Apostola. Nemoj da se je drukčije desio na kakav tekst, u kom je bilo fides vestra mjesto fides tua. Ali je svakako jasno, da one Lučine riječi paze samoga Petra.

---

[1]) Ibid. v. 29. sq.

[2]) Ibid. v. 32.

[3]) Cf. **Passaglia** o. c. lib. II. cap. XI. et XII.

[4]) Ep. ad Smyrnen. n. 7.

stina je, isprva Krist govori svim Apostolima, kad ih kori zbog ečene prepirke, ali se na svrhu okreće Petru, te njemu samome kaže: Simone, Simone, premda uzgredno govori i o drugim.]aš Krist govori Simonu, koji mu kaza, da je spravan za nj sve retrpjeti, i samu smrt: dico tibi Petre, ne će danas pijevac apjevati, a ti ćeš me zatajiti, ali ja sam se molio za tebe, da ıe dogje na manje vjera tvoja — ἵνα μὴ ἐκλείπε ἡ πίστις ου; a ti, drugda obazrijevši se, potvrdi braću svoju, — go rogavi pro te.... et tu aliquando conversus...)no dva puta opetovano ti, bistro naznačuje jednu osobu, a to imona, komu reče: Simone, Simone, eto sotona iščekuje, la vas prorešeta kao žito; ali ja sam molio za tebe. Ovdje e vidi, kako sotona vreba da zavede sve Apostole. Nu, ako je otona neprijatelj Apostola, Isus je njihov prijatelj, i da osujeti otonske namjere, Isus je molio za Petra, da njegova vjera nikada ıe bi došla na manje, i da bi Petar utvrgjivao svoju braću Apotole. Još imam opaziti, da grčka riječ μὴ ἐκλείπε znači, da u ničem ıe bi došla na manje; to jest, da bude sačuvana od svake pogrješke[1]. Ono prvo govori Krist skupa svim Apostolima, a ovo adnje samome Petru. Ono Simone, ne znači nikoga osim Simona ina Jonina. Odatle prastari kodeksi, Korbejski i sv. Germana maju: ait autem Dominus Petro: Simon, Simon. Zato toliki eliki crkovni spisatelji: Kiprijan[2], auctor librorum de vocaione omnium gentium[3], Arnobije mlagji[4] i Kasiodor[5] umeću me Petrovo. Pa nema nijednoga Oca, a da pod imenom Simona ıije razumijevao Petra. Teoffilakt, čije svjedočanstvo imalo bi za as odlučiti, pošto je vjeran Fotijev pristaša, evo kako piše: molio am dakle — govori — da ne dogje na manje tvoja vjera. Premda za kratko vrijeme bit ćeš raskliman ipak će ostati u tebi sačuvano sjeme vjere, te ako napastnjak i otrese lišća, opet će žile živjeti, i tvoja vjera ne će doći na manje. A ti obrativši se potvrdi braću svoju. Doista se ovo ima ovako razumjeti, pošto te držim poglavicom mojih učenika, iza kako budeš plakao, što si me zatajao,

---

[1] Cf. Palmieri o c Pars: I, Cap. I.
[2] Epist. VII. ad Clerum.
[3] Lib I. cap. XXIV.
[4] In Ps. CVI.
[5] In Ps. LXXIV.

i bit ćeš se pokajao, potvrdi ostale. Jer se ovo tebi pristoji, koji si iza mene kamen i potpor Crkve. I da se razumije da nije samo rečeno o Apostolima, da budu potvrgjeni od Petra, nego i o svima vjernicima, što će biti do svrhe svijeta[1]). Koja druga posljedica može se izvesti iz svega ovoga, ako ne nepogrješivost Petrova?

I. Opet, ma i da je sve na tvoju, one riječi ne znače ništa o nepogrješivosti Petrovoj; najviše, što bi se moglo reći, to je, da Petar u onome čim zataja Isusa, ostat će u vjeri, to jest, da mu vjera ne će doći na manje, da potvrdi braću, to jest, u onome strahu, u onoj stisci pri njegovoj muci. To je stvar kako rekoh, od onoga časa, a nema niti sjene o kakvoj Petrovoj povlastici za dojduće vrijeme; s toga reče Isus: ego rogavi, ut non deficiat fides tua, a ne reče: ut non erret fides tua[2]).

D. Da se riječ *πίστις* ima tumačiti vjera, to nalazimo uopće i kod klasika, a nada sve u knjigama novoga zavjeta. A ondje govori Krist o napastovanju sotone uopće, a ne za onaj sami slučaj, jer nije da će sotona samo onda napadati na Apostole, dali vazda, dok budu živi, dapače navaljivat će na njihovo djelo do svrhe svijeta, i zato je Krist molio, da vjera Petrova ne dogje na manje i da on utvrgjuje braću. Pa kako da Petar u onoj prigodi utvrdi braću, u kojoj se on najslabiji pokaza? Ostali su Apostoli pobjegli, a Petar ga je zatajao i do tri puta. Doista je to bio slučaj, da Petar bude utvrgjen od braće, a ne da on njih utvrdi. Ako je iko u onome slučaju imao utvrditi braću, to je doista imao Ivan, koji je slijedio Isusa i na Kalvariju i ostao pod njegovim Križem sve dokle Isus umre i bi pokopan. Krist govori o napastovanju so-

---

[1]) *Ἐδεήθεν οὖν, φησίν, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. εἰ γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ᾽ ἔχεις ἐναποκείμενα τά σπέρματα τῆς πίστεως. κἂν τὰ φύλλα ἔρριψε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπηρεάζοντος, ἀλλ᾽ ἡ ῥίζα ζῇ καί οὐκ ἐξέλειψεν ἡ πίστις σου. Σὺ δὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. τὸ μὲν πρόχειρον νοῆσαι τοῦτ᾽ ἐστιν, ὅτι ἐπειδή σε τῶν μαθητῶν ἔξαρχον ἔχω, μεθ᾽ ὃ ἀρνησάμενός με, κλαύσεις καὶ εἰς ματάνοιαν ἔλθῃς, στήριξον τοὺς λοιποὺς τοῦτο γὰρ προσήκει σοι ὡς μετ᾽ ἐμὲ ὄντι τῆς ἐκκλεσίας Πέτρᾳ καὶ στηρίγματι. Νοήσειε δ᾽ ἄν τις τοῦτο οὐ μόνον περὶ τῶν τότε ἀποστόλων εἰρῆσθαι, ὡς ἂν ὑποστηριχθῶσιν ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος πιστῶν.* in Comm. ad h. l. ap. Secchi. La Cattedra Alessandrina di S. Marco. Venezia 1853, pag. 330.

[2]) Cf. Dr. Josephus Langen — Das vaticanische Dogma von dem Universal-Episcopat und der Unfehlbarkeit des Papstes in seinem Verhältniss zum neuen Testament und der kirchlichen Ueberlieferung. Bonn. 1876.

one, koja ne će uspjeti, jer se je on molio za pobjedu proti tome nasrtanju sotoninu i preporučio Petru, da utvrdi braću; dakle to se napastovanje nema odnositi na onu prigodu, u kojoj je sotona uspjela mal da ne proti svima, a osobito proti Petru; nego se ima uzeti o drugome napastovanju, pri kojem ne će uspjeti sotona, jer će Petar utvrgjivati braću.

I. A ko se ima razumjeti pod riječi braće?

D. Apostoli i njihovi nasljednici.

I. Zar svi Apostoli nijesu bili nepogrješivi? Pa kako Petar da ih utvrdi?

D. Ako Apostolima nije trebalo, da ih Petar utvrdi u vjeri, jest trebalo njihovim nasljednicima; pošto se nije radilo o onome času nego o budućemu, a Apostoli u buduće nijesu za se trebali Petrove potvrde, jer nepogrješivi, dakle su neka druga braća to trebala, a to su nasljednici Apostola, sve dokle sotona bude na njih napadati, to jest do svrhe svijeta.

I. A što, Petar ima živjeti do svrhe svijeta?

D. Dà, ali ne u svojoj osobi, nego u osobi onoga, na koga prelazi da predje Petrova vlast.

I. Ali Krist baš govori o onomu času: et tu aliquando conversus, to jest kada se obratiš, potvrdi braću svoju; a Petar se je onu noć obratio, dakle onu noć imao je utvrditi braću.

D. Nije, kako smo prije vidjeli, nije se radilo o onoj noći, nego tekom vremena, kada bude do potrebe, što bi značila ona riječ: et tu aliquando conversus — *καὶ σύ ποτέ ἐπιστρέψας*. Onaj participij *ἐπιστρέψας* neki tumače o zatajanju i o padu Petrovu; ali ne ide, pošto se odmah spaja sa adverbijem *ποτέ*, koje, to i latinski aliquando, uzimlje se ili u prošlo vrijeme[1]), ili u dojduće[2]); ali uvijek označuje vrijeme neizvjesno, ili barem udaljeno, a nikada, što znam, odregjeno vrijeme ili što eto sada ima prispjeti. A obraćenje Petrovo baš je imalo odmah slijediti, do malo ura. Dakle čestica *ποτέ* ne dopušta da se *ἐπιστρέψας* odnosi na obraćenje one noći[3]). Te baš i Syro-Haldejci prevode: gdjegod, drugda; et tu etiam quodam tempore

---

[1]) Joh. IX, 13; Rom. VII, 9; XI, 30; Gal. I, 13, 23; Eph. II, 2, 3, 11, 13; V, 8.

[2]) Luc. XXII, 32; Rom. I, 10.

[3]) Cf. **Passaglia** o. c. lib. II, cap. XIII.

revertere et confirma (ili consolida) fratres tuos[1]). I opet: jedinome Petru reče Gospodin: obrati se i potvrdi braću svoju, jer si ti kamen. Kojim riječima postavi ga za glavu njegovih drugova, premda su svi bili pastiri[2]). Kod grčkih auktora knjigâ obiju zavjeta posve se često nalazi da ἐπιστρέφω znači: blagim srcem i namjerom k nekome se obratiti, i za nj se zauzeti. Izmegju ostalih značenja imamo i ove: ἐπίστρεψον κύριε — convertere Domine et eripe animam meam[3]); ἐπιστρέψας ἐξωοποίησας με — conversus vivificasti me[4]); ἐπιστρέψας παρακάλεσας με — conversus consolatus es me[5]); ἐπίστρεψον δή — convertere autem et respice de coelo[6]); ἐπίστρεψον κύριε — convertere Domine usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos[7]); ἐπιστρέψατε πρός μέ, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς — convertimini ad me ego convertar ad vos[8]); ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιστραφείς — Jesus conversus et videns eam dixit: confide filia[9]); καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα — et conversus ad mulierem, dixit Simoni remittuntur ei peccata multa[10]); καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητάς κατ' ἰδίαν εἶπε — et conversus ad discipulos dixit: beati oculi qui vident quae vos videtis[11]); καὶ στραφείς ὁ κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ — et conversus Dominus respexit Petrum[12]); στραφεῖσα ἐκείνη λέγει αὐτῷ. ραββουνί — conversa illa dicit ei: Rabboni[13]). Da ne idem u dulje, jer inače kad bi svršio, čuj jošte ovu: ἰδού, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη — ecce convertimur ad

---

[1]) **David** o. c. Art. I, §. 1, n. 3.

[2]) Dominus noster soli Petro dixit: revertere, et confirma fratres tuos, quia tu es Petra. Quibus verbis caput collegarum eius constituit eum, quamvis omnes pastores essent. **Moses Barcepha**; celebris doctor Jacobitarum saec. IX in Explicatione caeremoniarum Ordinationis. Cod. **Sharfian**, pag 185 recto. Ap. **David** o. c. Art. I. §. 3.

[3]) Psal. VI, 4.

[4]) Psal. LXXXIV, 6.

[5]) Psal. LXX, 22.

[6]) Psal. LXXIX, 15.

[7]) Psal. LXXXIX, 13.

[8]) Zach. I, 3.

[9]) **Matth.** IX, 22.

[10]) **Luc.** VII, 44 sq.

[11]) **Luc.** X, 23.

[12]) Ib. XXII, 61.

[13]) **Joh.** XX, 16.

gentes[1]). Jasno je dakle, kako svjedoče navedeni primjeri, da grčki glagol ἐπιστρέφω, kao što i latinski converto, znači, komu se okrenuti, za koga se brinuti odanim srcem, zauzeti se ljubežljivim načinom; zato one Kristove riječi: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos; po skrituralnom govoru svejedno je kao da je rekao: sicut ego ad te conversus (zauzet dobrim srcem) pro te rogavi, ut non deficiat fides tua; ita et tu aliquando ad fratres tuos conversus (obazri se na njih ne pokorom i plačem, nego zaštitom i obranom i dobrim savjetom) illos confirma[2]). Tako su isto razumjevali i tumači Syrski, Arapski i Persijski, koji prevode: et tu aliquando conversus et confirma fratres tuos. Isto potvrgjuje i Kantabrijski kodeks, u kom se čita, σὺ δὲ ἐπίστρεψον, καὶ στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου; isto i Gelazije, koji ovako donosi tekst: et tu aliquando converte, et confirma fratres tuos[3]); a regbi da isto drži i Augustin, koji veli: vade et confirma fratres tuos[4]). Isus reče Petru: καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας στέριξον τοὺς ἀδελφούς σου. Da nu da istumačimo malo onaj imperativ στήριξον; glagol στερίξειν jest glagol arhitektonični, te vrijedi što i στερεὸν ποιεῖν, činiti da nešto ostane stalno, da se ne ljulja ni pada; zato se često u sv. Pismu upotrebljava metaforično u moralnom značenju, utvrditi duhove, ohrabriti, utvrditi u uzetim odlukama[5]); što upravo pripada svetoj Trojici, Ocu, Sinu i Duhu svetome. Pavao piše o Ocu: koji vas može potvrditi po mome evangjelju .. samome mudrome Bogu, po Isusu Kristu, kome čast i slava po sve vijeke vijeka[6]). I opet: koji potvrgjuje nas s vama u Kristu, i koji nas pomaza Bog[7]). A na drugom mjestu: A Bog svake milosti, koji nas pozva na vječnu svoju slavu u Isusu Kristu, pošto malo pretrpiste, on će

---

[1]) Act. XIII, 46.

[2]) Passaglia o. c. lib. II, cap. XIII.

[3]) Epist. XV.

[4]) Serm. CCX.

[5]) Rom. XVI, 25; I, 11; I. Thess. III, 2, 13; II Thess. III, 3; Jac. V. 8; I Petr. V, 10: II. Petr. I, 12; Apoc. III, 2.

[6]) Rom. XVI, 25—27.

[7]) II. Cor. I. 21.

vas usavršiti, potvrditi i utemeljiti[1]). A ovo je o Kristu: kako dakle primiste Isusa Krista Gospodina našega, u njem idite, ukorjenjeni i nazidani u njem, i utvrgjeni vjerom[2]). I opet: Tako da vam ništa ne manjka u nijednome daru, vama koji čekate otkrivenje Gospodina našega Isusa Krista, koji će vas utvrditi sve do svrhe bez grijeha[3]). A na drugom mjestu: A sam Gospodin naš Isus Krist... neka utješi srca vaša, i neka vas utvrdi u svakom dobrom djelu i riječi[4]). Takogjer su nebrojena svjedočanstva, gdje govore o potvrgjivanju po Duhu svetome. On je koji odregjuje i potvrgjuje vazda kada se veli da uči svaku istinu[5]). To isto znače oni izrazi: Uvesti će vas u svaku istinu[7]); napomenut će vam koja je Krist naučavao[6]). A najjasnija su ona Pavlova, gdje veli, da će pitati od Boga Oca: Neka vam dade po bogatstvu slave svoje, da se utvrdite po Duhu njegovu za] unutrašnjega čovjeka[8]). Dakle, ono što je vlastito presvetoj Trojici, ono što se ima iščekivati od Oca, i Sina, i Duha svetoga; to u razmjerju, koliko može čovjek, htjede Krist, da ide, po priopćenju na Petra. Pa ko je da u ovome ne vidi Petrovo Prvenstvo ne samo u časti nego i u vlasti? Njemu je rečeno, ja sam se za te molio, da ne dogje na manje tvoja vjera; te nije nikome drugome rečeno osim Petru: potvrdi braću svoju; dakle je jasno njegovo Prvenstvo u vjeri, primatus in fide. Ovu istinu tvrde i sveti Oci, kao Prudencije[9]), Kiril Jerusolimski[10]), Hrisostom[11]) i Efeski sinod[12]), koji prihvaćaju zgodu da veličaju Petra, o kome vele da je bio najviši Božji učenik, summus Dei discipulus, i za to učitelj svih ostalih; najviši propovijedalac, praedicator summus, koga

---

[1]) I. Petr. V, 10.
[2]) Coloss. II, 6–7.
[3]) I. Cor. I, 7–8.
[4]) II. Thess. II, 16—17.
[5]) Joh. XVI, 13. coll. XIV., 17—26.
[6]) Joh XIV, 16.
[7]) Ibid. v. 26
[8]) Ephes. III, 16.
[9]) Praefat. lib. II, con. Symmachum vv. 1—2.
[10]) *Πέτρος ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς ἐκκλησίας κορυφαῖος κῆρ.* Chat. XI, n. 3.
[11]) Hom. de talentorum decem millium debitore.
[12]) Act. III.

s toga imaju svi ostali slušati; temelj i stup vjere, *fidei firmamentum et columna*. Isto uče Ambrosije[1]), Kasijan[2]) i Car Marcijan[3]), koji svi jednoglasno kažu, da je Krist dao Petru *primatum fidei — fidei principatum — principatum in episcopatu fidei*; a prvenstvo u vjeri, prvenstvo u episcopatu vjere, ne da se ni pomisliti, ako se ne predpostavi služba i vlast što je imao Petar, da uzdrži stalnost i cjelovitost zajedničke vjere. Dvije su stvari, što ih pretpostavlja ova služba, najprvo *pravo* (ius) i *vlast* (*facultas*), da vrši usavršujući sve što mu je potrebno i korisno u tu svrhu; za *dužnost*, po čem se svi moraju slagati s Petrom, te s njime ispovjedati jednu te istu vjeru[4]) Ako Petar ima utvrgjivati braću, oni ga imaju slušati i pokoravati mu se. Eto ti Petrova Prvenstva i vlasti nad svima, i Apostolima, i vjernicima. Ovdje zgodno dolaze riječi Stjepana Dorenskoga Episkopa o Petrovu primatu: *Blaženi Petar poglavito i na osobiti način, koji je imao više od svih stalnu i nepokolebljivu vjeru u Gospodin'a Boga našega, zasluži da se drugda obazre i da utvrdi uznemirene drugove svoje i duhovnu braću, kanoti nadziratelj nad svima, koji je primio moć i sveštenićku vlast od onoga, koji se je za nas ùputio Bog*[5]).

I. Nije Petar mogao utvrditi Apostole nego za onaj čas, pošto su kasnije bili nepogrješivi, kaonoti preodregjeni svjedoci[6]), i poduprti onim obećanjima[7]), po kojim nijesu se mogli varati. Te sve tvoje riječi ne vrijede zeru.

D. Ako ne vrijede moje riječi, a ti ih pobi. Da se nije radilo o utvrgjenju Apostola za onaj čas, mislim da sam ti jasno dokazao.

---

[1]) *De Incarn.* cap. IV, n. 32.

[2]) *De Incarn.* lib. III. cap. XII.

[3]) *Epist.* LXXIII, *edit. Ballerini.*

[4]) Cf. Passaglia o. c. lib. I. cap. IX—X.

[5]) Beatus Petrus praecipue ac specialiter firmam prae omnibus habens in Dominum Deum nostrum et immutabilem fidem convertere aliquando et confirmare exagitatos consortes suos et spiritales meruit fratres; utpote οἰκονομικῶς *super omnes* ab ipso qui propter nos incarnatus est Deus, *potestatem accipiens et sacerdotalem auctoritatem. In libello supplici quem Martino I. in Secretario altero Lateranensis synodi obtulit.*

[6]) *Act.* I, 8.

[7]) Matth. XXVIII, 20.

*

Da su Apostoli bili nepogrješivi, u tome smo složni; ali opet ne ćeš reći, da je mogla biti zaludna Petrova prerogativa, niti mu zaludna naložena dužnost, *στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου*; niti zaludna *οἰκονομία* ustanovljena od Krista, po kojoj u zajedničkoj pogibiji sviju, neposredno se pobrinu za samoga Petra, i po Petru providi bezbjednosti ostalih. Na ovu *οἰκονομίαν* idu one divne Lavove riječi: Svim je Apostolima prijetila pogibija napastovanja, i takogjer su imali potrebu od božanske pomoći, jer je gjavao nastojao da sve uznemiri i da sve skrši, i zato se Gospodin zauzimlje osobitim nastojanjem za Petra, i navlaš moli za vjeru Petrovu, kao da bi bio siguran za stanje ostalih, kada bi ostala nepobijegjena pamet poglavice[1]). Pa zar da sve ovo ne će ničemu vrijediti, da te uvjeri o Petrovu Prvenstvu?

I. Istina, dobro se braniš, te si iscrpio sva pisma, ne bi li dokazao to umišljeno Petrovo Prvenstvo, ali opet nije ti pošlo za rukom, da me o tome uvjeriš. A mislim da smo se dosta ob ovome prepirali, te bi smo se mogli malo i odmoriti.

D. Što se tiče odmora, ne protivim se; a što te nijesam uvjerio, to je drugo pitanje. Mislim, da bi oni dokazi svakoga uvjerili pri zdravom razumu i dobroj volji.

M. Mislim, Dumo, da je Iguman uvjeren, da je Petar primio od Krista veću vlast nego ostali Apostoli; ali mu je nekud milo, da mu svaku razjasniš.

I. Kako možeš tako stucati, Oče?

M. A ti mi ne daj da stucam, nego ako imaš što da prigovoriš, prigovori.

I Ja sam prigovarao izobila, pa što da dalje prigovaram?

M. Evala. Kad je tako, ova je raspra svršena, te nam je red priznati Prvenstvo Petrovo.

I. Ni sada, ni nikada.

D. Ali nemoj cijeniti, da je ovaj predmet svršen, niti sam iscrpio sve dokaze iz Pisma. Ima ih još, koliko hoćeš. A gdje su

---

[1]) Commune erat omnibus Apostolis periculum de tentatione formidinis, et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere; et tantum specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit Serm. IV, al. III, cap. III. Ap. Passaglia o. c. lib. II, cap. XIV, n. 211.

ti one riječi Ivanove[1]), što ih Isus reče Petru prije nego će uzaći k Ocu: Simone Ivanov, ljubiš li me (*ἀγαπᾷς*) više od ovih? A Petar će mu: dă, Gospodine, ti znaš, da te ljubim. A Isus će mu: Pasi jagance moje — *βόσκε τὰ ἀρνία μου*. Reče mu opet: Simone Ivanov, ljubiš li me (*ἀγαπᾷς*)? A Petar će: dă, Gospodine, ti znaš da te ljubim. A Isus će: Pasi jagance moje — *ποίμαινε τὰ πρόβατά μου*. Reče mu trećom: Simone Ivanov, ljubiš li (*φιλεῖς*) me? Ožalostivi se Petar, što mu trećom reče Isus, ljubiš li me; i odgovori mu: Gospodine, ta ti znaš sve, ti znaš da te ljubim. Reče mu Isus: Pasi ovce moje — *βόσκε τὰ πρόβατά μου*. Tri su stvari posve jasne u ovome govoru. Prvo, jedini je Petar koga Krist odabra izmegju sviju, te njemu samome okreće riječ. Za tim je ono, što mu je dano plemenito i od najvećega dostojanstva; a to je tako izvrsno, da se ne može ograničiti na čast i na red, nego siže čak dublje; to je neko neograničeno dostojanstvo i vrhovna vlast.

I. U tebe su, brate moj, velike oči, kad se radi o onome, što bi ti hotio, da izagje na tvoju; te svuda i u najmanjim malenkostima hoćeš da nagješ nešta izvanredna i ogromna. Evo što znače one riječi Petru: znače, da mu je Krist dao vlast apostolsku i ništa drugo.

D. Ta, zar drugim Apostolima nije dao vlast apostolsku?

I. Jest skupa svjema, ali je Petar izgubio ovu vlast onda, kad je zatajao Isusa; i za to mu je sada daje triput, za ono trostruko zatajivanje.

D. A čemu Isus pita Petra, ljubi li ga više od svih, *πλεῖον τούτων*? Dosta je bilo, da ga je pitao, ljubi li ga koliko i oni. Zašto se ište od Petra, da ga više ljubi, ako mu se nema nešto višega dati? A Petar zatajivanjem nije izgubio apostolsko poslanstvo, pošto ga je dobio skupa sa ostalim Apostolima poslije smrti Isusove[2]). Ovdje se Petru daje nešto osobita, to jest da pase cijelo Kristovo stado, da upravlja cijelom Crkvom; jer pasti ljude ne znači drugo, nego s njima vladati i upravljati moćju i vlašću. Ta znaš da i kod klasika grčkih *ποιμαίνειν* znači vladati i upravljati, kako se nalazi na više mjesta u Omiru[3]). A u sv. Pismu uvijek, kad se upotrebljava metaforično o ljudima, znači upravljati i vladati, rego, guberno, impero, aliisque iure prospicio; o kraljevima

[1]) XXI, 15—18.
[2]) Joh. XX, 21.
[3]) Il. VI, 25; XI, 106.

naroda znači: **rego, guberno**[1], **saluti alicuius prospicio**[2]; o prvosvećenicima crkovnim znači: **rego**[3]. Ovo isto uče i sv. Oci: Teodor Studitski veli, da je Krist dao Petru pastirsko zapovjedništvo iza kako mu dade ključe kraljestva nebeskoga: **Magno Petro Christus Deus post claves regni coelorum** — *τῆς ποιμνιαρχίας ἀξίωμα* — **pastoralis principatus dignitatem contulit**[4]. A Hrisostom navodivši Kristove riječi Petru, **pasi ovce moje** — *βόσκε τὰ πρόβατά μου* — pita: zašto, izostavljajući ostale, **njemu** jedinome **govori** o brizi **njih** i ovaca[5], te nastavlja dajući razlog: **bijaše najizvrsniji** megju Apostolima i usta učenika i glava onoga zbora[6]. Zatim još većma uznosi i tumači slavu Petrovu: **Zato dogje** Pavao da **njega posjeti mimo ostale**[7]. **Takogjer da mu** (Krist) **istodobno pokaže, da se (u nj) može pouzdavati, pošto oprostivši (mu) zatajanje, njemu povjeri upravljanje** (in manus tradit) **braće, a zatajanje niti ne spominje, niti kara. Nego govori, ako me ljubiš, vladaj s braćom, i onu vruću ljubav, kojom si sve nadmaši o, i koju si isticao, sada pokaži, i dušu koju si govorio da ćeš dati za mene, a ti je daj za moje ovce**[8]. Zatim pošto još nešto nadoda, pita: a **zašto**, ako je Krist svjema pretpostavio **Petra, Jakob primi stolicu Jerusalimsku**[9]? odgovorit ću,

---

[1]) Math. II, 6; Apoc. II, 27; XII, 5; XIX, 15; II. Sam. V, 2; Ps. II, 9; Mich. V, 6; VII, 14.

[2]) Apoc. VII, 17.

[3]) Act. XX, 28; I. Petr. V, 2.

[4]) Lib. I, epist. XXXIII ad Leonem Pont. Passaglia o. c. lib. I, cap. X, n. 106, nota 20.

[5]) *Καὶ τί δήποτε τοὺς ἄλλους παραδραμών, τοῦτο περὶ τούτων διαλέγεται.* In Joh. homil. LXXXVIII, n. 1. Migne, P. G. vol. 59, p. 478 i Passaglia, Ibid.

[6]) *Ἔκκριτος ἦν τῶν ἀποστόλων καὶ στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ χοροῦ.* (Ibid.).

[7]) Gal. I, 18.

[8]) *Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἀνέβη τοτὲ αὐτὸν ἱστορῆσαι παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἅμα δὲ καὶ δεικνὺς αὐτῷ, ὅτι χρὴ θαῤῥεῖν λοιπόν, ὡς τῆς ἀρνήσεος ἐξεληλαμένης, ἐγχειρίζεται τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν μὲν ἄρνησιν οὐ προφέρει, οὐδὲ ὀνειδίζει τὸ γεγονός. Λέγει δὲ, ὅτι εἰ φιλεῖς με, προΐστασο τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν θερμὴν ἀγάπην, ἣν διὰ πάντων ἐπεδείκνυσο, καὶ ἐφ' ᾗ ἠγαλλιάσω νῦν δεῖξον, καὶ τὴν ψυχήν, ἣν ἔλεγες θήσειν ὑπὲρ ἐμοῦ, ταύτην ὑπὲρ τῶν προβάτων ἐπιδός τῶν ἐμῶν.* Ibid.

[9]) *Πῶς οὖν ὁ Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβε τῶν Ἱεροσολύμων.* Ibid.

reče: što je Petar naučitelj ne ove osobite stolice, nego cijeloga svijeta[1]).

I. Nije baš da onom riječi pasi htjede Krist dati Petru vlast, nego samo savjet; kao na primjer da mu je rekao: Ako me ti Simone ljubiš više od ovih, to pokaži pazeći marljivo na moje stado. Tako Hrisostom[2]) i Augustin[3]) shvaćaju ove riječi, te i sami rimski kler za vrijeme Kiprijana, govoreći o pastirskoj službi, navodi ove Kristove riječi, da dokaže, da je Krist dao Petru ovu službu, te je proširuje i na ostale Apostole i pastire.

D. Da je onim riječima Krist dao Petru vlast, a istodobno da mu je i preporučio da vrši dobro svoju službu, ne bih ti imao što primjetiti; ali da mu je samo dao savjet, to nipošto ne ide. Pošto Krist dade Petru vlast da pase i da upravlja sa vlašću; nije da je poticao Petra da pase ovce, a da mu nije dao vlast nad njima. Dakle mu se daje vlast na Kristovim ovcama. Nukanje, da uči bez jurisdikcije, ne sudara se sa prvašnjim obećanjem Prvenstva. Kristova propozicija nije uvjetna, nego apsolutna, jer ne reče Krist: ako me ljubiš, pasi, nego prije iziskuje ljubav, i, pošto je uvjeren o toj ljubavi, apsolutno govori: pasi ovce moje, tako da, i kad bi ljubav bila uvjet, pošto se ispuni taj uvjet, propozicija uvjetna postaje apsolutnom; naime postaje ova: pošto me ljubiš, pasi ovce moje: A što mi navodiš Hrisostoma, kad on priznaje i jedno i drugo, naime vlast i savjet, kako si čuo prije po onim riječima, što sam ih naveo. A Augustin govori, da je Petar pretpostavljen cijelome stadu Kristovu[4]). Kler rimski piše, da su i ostali Apostoli primili vlast, da pasu stado Kristovo, ali da uvijek ostaje Primat Crkve rimske, i za to Petrov[5]).

I. Ali ono mjesto: „Simone Jonin... pasi jagance moje... pasi ovce moje..., na kome se osnivaju rimljani....

---

[1]) Ὁ τοῦτον οὐ τοῦ θρόνου, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτόνησε διδάσκαλον. Ibidem

[2]) Hom. LXXXVIII, n. 8. Ap. **Perrone**. Part. I, sectio II, cap. 1. de Primatu Petri n. 480.

[3]) Tract. XLVII. In Jo. tom. III, ap. **Perrone** u. s.

[4]) Cf. l. c. sub finem n. 2. **Perrone** u. s.

[5]) Kler rimski izmegju ostaloga i ovo pisa kartaškome kleru: „Et cum incumbat nobis qui videmur praepositi esse, et vice pastoris, custodire gregem" etc. Kojim riječima ovo opaža Pamelius: „Videtur alludere praerogativam sedis romanae ad quam pertinet ecclesiarum omnium sollicitudo, de qua latius infra loca scripturae hic alligata sunt. Ezech. 34. Joan. 10 et ultimo. **Perrone** u. s.

oci odnose svima pastirima crkve. Svi su oni u tome suglasni. Mi ih ne ćemo sve redom privoditi, a pozvaćemo se samo na jednog oca zapadnog i na jednog istočnog, na Augustina i na Vasilija velikog.

„Augustin u jednoj svojoj besjedi bez mnogih razlaganja jednostavno kaže: „riječi Kristove: „„pasi ovce moje, (pasce oves meas)““ odnose se svima bez razlike episkopima“ (Ep. 104.)

„Vasilije veliki pak još točnije o tome govori: „Svaki episkop nije nego zastupnik Spasiteljev. posrednik megju Bogom i ljudima .... I o tome se mi uvjeravamo iz riječi samoga Krista, koji kaže: „„Ljubiš li me Petre — pasi ovce moje““. Svima pastirima i učiteljima, koji poslje dogjoše, dao je on istu vlast. I to dokazuje, da svi mogu vezivati i odrješiti kao on“ (Const. monast. 22, 4 sq.)“ [1]). A isto uče Lav veliki, Teofilakt i Hrisostom, koji vele, da su svi Apostoli primili vlast učiti sve narode.

D Istina je, da su i ostali Apostoli, dapače i svi, kojima je povjereno upravljanje duša, primili tu vlast po nekoj ekstensiji i participaciji, ali da uvijek ostaje netaknuto Prvenstvo Petrovo. Tako su učili i sv. Oci, da je po onim riječima dano Petru *osobito i* posve uzvišeno dostojanstvo. Zgodno opaža Ambrozije: „Nije dvojbe, da je Petar vjerovao, a da je vjerovao jer je ljubio, da je ljubio jer je vjerovao. Zato se i žalostivi što je trećom upitan, ljubiš li me? jer se onaj pita o kome se sumnja. Ali Gospodin ne sumnja, koji pita ne da sazna, nego da pokaže, koga će ostaviti kao namjesnika svoje ljubavi, kada pogje na nebo..... S toga jer on sam od svih spovijeda, svjema je pretpostavljen. Napokon trećom Gospodin pita, ne: *hoćeš* li mi dobro (diligis me), nego ljubiš li me (amas me); i za to mu nalaže da pase, ne jagance, kako (reče) prvom, koji se imaju mlijekom hraniti, ni ovčice, kako drugom, nego ovce savršenije, da s njima kao savršeniji upravlja“ [2]). Isto uči i Origen: Pošto je Petru

[1]) **Dr. Milaš.** Slav. Apost. Kiril i Metodije, pag. 190.

[2]) Non est dubium credidisse Petrum, et credidisse quia dilexit, dilexisse quia credidit. Unde et contristatur, quia tertio interrogatur, amas me? is enim interrogatur, de quo dubitatur. Sed Dominus non dubitat, qui interrogat non ut disceret, sed ut doceret, quem elevandus in coelum amoris sui veluti vicarium relinquebat ... Ideo quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur. Denique tertio Dominus, non iam diligis me, sed amas me interrogat: et iam non agnos, ut primo, quodam lacte pascendos, nec oviculas, ut secundo, sed oves pascere iubetur perfectiores, ut perfectior gubernaret. In Lucam, lib. X, n. 175. Ap. **Passaglia** o. c. lib. II. cap. XV. n. 227.

povjerena najviša svih stvari, da pase ovce, a na njemu se kao na kamenu zigje crkva, ne iziskuje se od njega ispovijedanje nijedne druge kreposti, osim ljubavi[1]). Nalazimo i u liturgiji Syro-Haldejskoj, gdje Krist ište od Petra osobitu ljubav, da mu povjeri svoje ovce. U oficiju VI. ferije Auri, u drugom nokturnu, nalazi se: Pasi jagnjiće moje, jaganjce moje, i ovce moje, a onaj dan, kada dogjem s mojim angjelima, iskat ću iz ruku tvojih stado, što sam ti predao[2]). I opet na drugom mjestu, u I. uri: Simone sine Jonin, ako me ljubiš, reče naš Spasitelj Petru, pasi ovce moje. Vidaj vjerom ovcu, što je bila ranjena, a po lijeku što sam ti dao, ozdravi bolesnu[3]). A sv. Grigorije veliki kaže: Svakome koji zna za evangjelje, jasno je, da je preblaženome Petru Poglavici Apostola, po riječi Gospodnjoj bila predana skrb cijele Crkve[5]). Tako isto uče i Zeno Veroneški[4]), Hrisostom[6]), Kiril Aleksandrijski[7]), Bonifacije I[8]), Lav[9]), i bliži nama Bernardo, koga ti toliko kuješ u zvijezde, čim kaže: Pasi ovce moje: koje? narode onoga, ili onoga (drugoga) grada ili države, ili odregjenog kraljestva? Ovce moje reče. Kome nije jasno, da nije neke označio, dali je odredio sve? Ništa se ne isključuje, gdje se ništa ne razlikuje. A možda bjehu nazočni i ostali saučenici,

[1]) Petro, cum summa rerum de pascendis ovibus traderetur, et supra ipsum velut petra fundaretur Ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi charitatis exigitur. In cap. IV. epist. ad Rom. Ap. **Nat. Alex.** o. c. p. 172, n. IV.

[2]) Pasce agnellos meos, agnos meos, et oves meas; in die autem, quo venero cum angelis meis, a manibus tuis repetam gregem quem tibi tradidi. Codex. LXIV, inter novos S. Congr. de Propag. Fide Codices, pag. 119. Ap. **David**: Antiqua Ecclesiae Syro-Chaldaicae traditio circa Petri Ap. divinum Primatum. p. 8.

[3]) O Simon Bariona, si me diligis, dixit Salvator noster Petro, pasce oves meas. Medicare per fidem ovem, quae vulnerata fuerit, et per pharmacum, quod tibi dedi, sana aegrotam. Codex LXIV, pag. 183, **David**, ib. p. 9.

[4]) Cunctis evangelium scientibus liquet, quod beatissimo omnium Apostolorum Principi Petro, Dominica voce totius Ecclesiae cura commissa est. Lib. 4 Epist. 32 ad Mauritium Imperatorem. **Nat. Alex.** ib. pag. 173.

[5]) Lib. I. Tract. XIII, u. 8. lib. II. Tract. XIII, u. 2.

[6]) In Joh. hom. LXXVIII. al LXXVII.

[7]) In Joh. lib. XII, pag. 1118.

[8]) Epist. ad Rufum thessalonicensem. Cf. **Passaglia** lib. II, cap. XV, n. 227.

[9]) Epist. LXXXVIII. **Passaglia**, ibid.

čim je jednome povjerio, svjema je preporučio jedinstvo u jednome stadu i u jednome pastiru, po onome: jedna je golubica moja, savršena moja. Gdje je jedinstvo tu je i savršenstvo..... Kome, ne govorim od biskupa, nego i od Apostola ovako apsolutno i bez razlike, bile su povjerene sve ovce? ako me ljubiš, Petre, pasi ovce moje.[1]) Ovo neka ti je na odgovor prigovoru iz Augustina i Vasilija; jer je istina da se one riječi, pasi ovce moje, odnose svima bez razlike episkopima; jer su i svi episkopi pravi pastiri, postavljeni za to od Duha svetoga; ali je opet Petar pastir i pastira; jednomu je rečeno, veli Augustin, pasi ovce moje, neka bi se preporučilo jedinstvo, i u jednome Petru prestavilo se jedinstvo pastira.[2]) Ako će reći da nije Krist svjema pastirima i učiteljima, koji poslije dogjoše, dao istu vlast...da svi mogu vezivati i riešivati kao on? To je vlast koju sobom nosi sveti red; ali to ne isključuje ni najmanje, da je Krist dao vlast samome Petru, da sa svima upravlja, i sa samim pastirima, kako sam ti dokazao i na pretek.

I. Ali ne znam, odakle to vadiš, da se Apostoli razumijevaju pod imenom ovaca, kada i po tebi oni su pastiri. Ako su *pastiri* nijesu ovce. Dapače Teofilakt isključuje pastire, veleći da se pod tim riječima imaju razumijevati savršeni i nesavršeni kršćani.[3])

D. Homo da neki Oci tumače da se pod imenom ovaca razumijevaju i pastiri, a neki, savršeni kršćani, to ne će reći ništa proti istini katoličke Crkve. Pošto su svi Oci složni u tome, da se pod imenom ovaca i janjaca razumije cijelo stado Kristovo, a na cijelo stado Kristovo spadaju i vjernici i Episkopi. A *opet nije* nikakva protivorječja, da su Episkopi istodobno ovce i pastiri; pa-

---

[1]) Pasce oves meas: **quas?** illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi regni? Oves meas, inquit. Cuinon planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil. Et forte praesentes caeteri condiscipuli erant, cum committens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege, et in uno pastore, secundum illud: Una est columba mea, perfecta mea. Ubi unitas, ibi perfectio . . . Cui non dico episcoporum, sed etiam apostolorum sic absolute et indiscrete totae commissae sunt oves? si me amas, Petre, pasce oves meas lib. 2. de Consideratione, cap. 8. ap. **Nat. Alexander**, ibid. et **Passaglia**, ibid.

[2]) Serm. CXXXVII. cap. III, Serm. CXLVII. cap. II, Serm. CCXCV, cap. IV, Ap. **Passaglia**, ib. cap. XVII, n. 242.

[3]) **Perrone** o. c. De locis Theol. Part. I., sect. II, cap. I, n. 480.

stiri su u zajednici Petrovoj odnosno na vjerne, a ovce su odnosno na Petra, koji ima pasti cijelo stado Kristovo. A nemoj cijeniti da Teofilakt isključuje Episkope pod imenom ovaca. On kaže, da je Krist povjerio Petru nadstojništvo nad svim vjernima;[1] a svi vjerni dijele se na savršene i nesavršene; a doista, megju te idu i Episkopi. Da se Apostoli imaju razumijevati pod riječi ovaca i janjaca, jasno se vadi i iz sv. Pisma, po onome: Evo ja vas šaljem kako ovce izmegju vukova;[2] i opet: Idite, evo vas šaljem kako jaganjce izmegju vukova.[3] Takogjer se vidi i kod sv. Ivana,[4] da svejedno znače ekstensivno jaganjci (τὰ ἀρνία μου), i ovce (τὰ πρόβατά μου), što i Crkva (τὴν ἐκκλησίαν μου).[5] A pod imenom moja Crkva razumijevaju se i Apostoli; dakle su i Apostoli predani Petru, da ih vlada i pase. Mogao bih ti ovdje navesti silesiju svjedočanstva iz svetih Otaca,[6] ali će biti dosta, da ti navedem Lava velikoga, koji ovako piše: Od svega svijeta bira se jedini Petar, koji je pretpostavljen, i zvanju svih naroda, i svim Apostolima, i svim crkovnim pastirima; tako da, premda je u puku Božjemu mnogo svećenika, mnogo pastira, ipak naročito sa svima vlada Petar, kojim osobito vlada i Krist.[7] Te zato sa svima ili pastirima, ili stadima naročito vlada Petar, što je, kako vele Vasilije[8] i Asterije Amasenki,[9] da je Krist postavio iza sebe Petra pastirom svoje Crkve.[10] Jasno se vidi, da je Krist odlikovao Petra, ako se promisli na ovo dvoje: prvo, što uprav onome okreće one riječi βόσκε καὶ ποίμαινε, kome

---

[1]) Ἐνεχείρησε μὲν τῷ Πέτρῳ τὴν πάντων τῶν πιστῶν προστασίαν. opp. edit. Venet. 1754, tom. I, pag. 771. Perrone, ibid. n. 484.

[2]) Matth. X, 16.

[3]) Luc. X. 3.

[4]) X. 11—29.

[5]) Matth. XVI, 18.

[6]) Cf. Mamachii Origg. et Antiquit. Passaglia, ibid n. 232.

[7]) De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis, cunctisque ecclesiae pastoribus praeponatur; ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Serm. IV, al. III. Passaglia l. c.

[8]) Constitut. Monast. cap. XXII, n. 5. Passaglia l. c.

[9]) Hom. in ss. Principes Apostolorum. Passaglia l. c.

[10]) Christus post se Petrum ecclesiae suae pastorem constituerit. Passaglia l. c.

bješe jur rekao: **kako je poslao mene Otac, i ja šaljem vas.**[1]) Čim ga Krist odlikova apostolstvom; a drugo riječima *βόσκε καὶ ποίμαινε* daje mu dar i nagradu, čim je Krist jedinoga Petra hotio uzvisiti za njegov **primat ljubavi**. Zato onim riječima red je priznati jedno od ovo dvoje: ili Petru nije dana nijedna vlast, što mu reče *βόσκε καὶ ποίμαινε*; ili mu je dana veća vlast, nego što je služba i dostojanstvo apostolstva, što su primili svi Apostoli bez razlike. Prvo ne da se ni pomisliti pošto same riječi znače neku vlast. Pa kako da Krist nešto naloži Petru, iza kako primi ispovijedanje njegove osobite ljubavi, što pako ne bi značilo ništa? dakle red je prihvatiti drugo. Ali ova vlast ima biti **intensivno** veća, to jest da se odnosi na veća djelovanja, ili **ekstensivno**, to jest, da se prostire na više podložnika. Tako se ima smatrati Petrova vlast i **intensivno** i **ekstensivno** veća od vlasti ostalih Apostola. Da Petar ima **ekstensivno** veću vlast, vidi se odatle, što megju povjerenim ovcama ima i Apostole; a doista imao je i **intensivno**, pošto je mogao davati neke naredbe, što nijesu mogli ostali Apostoli; a to se odatle izvodi, što sva djela apostolska **zajednička** ne bi Petar vršio nikada a da ne bi isticao **prednost glavara i vlast ekumeničnog pastira**. Hrisostom govori, da je po onim Kristovim riječima bila dana Petru *τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν*,[2]) što će reći da bude u **vlasti pred svom braćom**; isto tvrdi i Teofilakt: *Τῷ Πέτρῳ τὴν προστασίαν τῶν τῆς οἰκουμένης προβάτων ἐγχειρίζει*[3]) ... A služba pastira, kako uči sam Krist, u tom je, **da uči ovce, da ih vježba u spasonosnim naucima, i da ih privodi na pravu i čistu vjeru; da su one prave ovce, koje slušaju glas njegov.**[4]) A Pavao veli o ustanovljenoj službi po Kristu u Crkvi,[5]) da je neke postavio **pastire i naučitelje**, što znači da je svejedno pastir što i naučitelj; jer mjesto da reče neke pastire, neke naučitelje, kako je rekao neke Apostole, neke Proroke, neke Evangjeliste, veli neke naučitelje i pastire; a na drugom jednakom mjestu[6]) izostavlja **pastire**, što je potpuno re-

[1]) Joh. XX, 21.
[2]) In Joh. hom. LXXXVIII. Ap. Passaglia, Ibid. cap. XVII. n. 239.
[3]) Comm. in Joh. XXI, 15. Passaglia, Ibid.
[4]) Joh. X, 3—4—8—26—27. Passaglia, Ibid n. 240
[5]) Ephes. IV, 11. Passaglia, ibid.
[6]) Cor. XII, 28. Rassaglia, ibid.

čeno sa riječi naučitelje. Naučitelj ima učiti čist i zdrav nauk, a ovce imaju slušati glas naučitelja. I zato, čim Krist postavi Petra pastirom, tim ga postavi i općim meštrom i naučiteljem; a to se opet potvrgjuje onim riječima et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Pa ko je da ne vidi Prvenstvo Petrovo nad vasionom Crkvom?

J. Govori koliko te volja; ali opet je istina da su i Biskupi postavljeni od Duha svetoga da pasu stado Božje: Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei[1]. Dakle su svi Episkopi svejedno pastiri, kao što je i Petar.

D. Istina, Episkopi su pastiri, ali onoga dijela stada, što im je povjeren, in quo vos Spiritus sanctus posuit. A to se jasno vidi i po raznim prevodima sv. Pisma. U Syrskome se čita: Cavete ergo vobismetipsis, et toto gregi illi, in quem constituit vos Spiritus sanctus episcopos ut pascatis ecclesiam illam Meschicho, quem acquisivit proprio sanguine.[2] Arije Montan prevodi kao što i Vulgata, in quo; tako isto i Erasmo Roterdanski. A samome je Petru rečeno, pasi ovce moje, pasi jagance moje, to jest cijelo stado, jagance i matere jaganaca; riječju, sve što se sadrži pod ovim izrazima, *βόσκε τὰ ἀρνία μου, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου, βόσκε τὰ πρόβατά μου*; a ono *τὰ ἀρνία μου, καὶ τὰ πρόβατά μου* svejedno znače što i *ἡ αὐλέ μου*. Dapače Syro-kaldejski prevod Peshita dijeli na troje stado Kristovo: Dicit illi Jesus: Pasce mihi agnos meos .... Pasce mihi arietes meos .... Pasce mihi oves meas[3] Te evo kako tumači Mojsije Barcepha onaj Ivanov tekst[4]: Jaganjce razumijeva pastire i presjednike crkovne, nad kojima je sam Simon postavljen glava i upravitelj od Gospodina .... Takogjer jaganjce razumijeva svetih dvanaest Apostola, i još ono sedamdeset i dva; .... a za ovnove razumijeva svećenike, naučitelje, starješine i upravitelje; .... napokon ovce

---

[1]) Act. XX. 28.

[2]) Novum Jesu Christi testam. complectens praeter Vulgatam Guidonis Fabricii e Syriaco etc. Venetiis 1747 ad. h l.

[3]) Joh. XXI, 15—17.

[4]) Ibid.

nazva sveto stado vjernika u opće uzeto.[1]) Odakle vidimo, da su Syro-kaldejci držali 1. da je Petar postavljen od Krista za glavu i upravitelja Apostola; 2. da ga je Krist postavio glavom neka bi upravljao i vladao, premda je u svećenstvu njima jednak; podani su njegovoj upravi i Apostoli i kler u opće, te i sami vjernici. A jermenjanin Niers Lampronensis, Nadbiskup Tarsa u Siciliji, ovako tumači *ἀρνία* i *πρoβάτια*, govoreći Petru: Petre, tebe priznamo od Krista drugu glavu iza glave, ti si presjedao nama, koji smo njegovi učenici: tebe je učinio svim nama Kamenom stalnosti, temeljem ovoga hrama: u tvoje ruke povjeri jaganjce i ovce da ih paseš, pošto primi zalog ljubavi.[2]) Te slijedi govoriti o Petrovoj vlasti: A sada Crkva Božja, puk kršćanski, razlikuje se u tri razreda, naime u puk, službenike crkovne i svećenike. A ovi opet u pojedinim razredima dijele se u tri stepena. Red svećenika na Nadbiskupe, Biskupe i Misnike. Drugi razred podvornika dijeli se na tri stepena, na Djakone, Podjakone i Klerike. Treći razred puka ne po stepenu, dali po samoj vjeri, razlikuje se na Askete ili Monake, na puk sveti i na katekumene. Ovim trima razredima pretpostavljajući Krist glavu Apostola Petra, naredi mu, da ih pase po raznom sili ljubavi. Simone, reče, ljubiš li me? a kad ispovjedi, tad mu reče: Pasi jaganjce moje, naime prosti narod. A drugom iziskujuć potvrgjenje ljubavi, nadoda: Pasi ovce moje: da naime svećeničkim dostojanstvom upravlja sjanjcima i razredom podvornika crkvenih. Napokon primivši jače zalog ljubavi, dade mu vlast vrhovnog svećenstva, da pre-

[1]) Per agnos quidem intelligit pastores et praesides Ecclesiae, super quos ipse Simon constitutus est a Domino suo caput et rector. . . . Item per agnos intelligit sanctos Apostolos duodecim, nec non et septuaginta duos; . . . . per arietes autem sacerdotes, doctores, antistites, rectores; . . . denique oves nuncupavit sanctos greges fidelium universaliter sumptos. In Explicatione caeremoniarum Ordinationis. Cod. Sharfian pag. 184. verso. ap. **David** o. c. pag. 25.

[2]) Secundum a Christo te agnoscimus, o Petre, Caput post Caput tu sedisti nobis qui sumus eius discipuli: Petram firmitatis cunctis nobis te fecit fundamentum huius templi. Agnos et oves in tuas concredidit manus pascendas, accepto dilectionis pignore. In exposit. missae, sermo de Eccl. Ap. **Azarian** o. c. Parag. XV, n. 17. pag. 69.

sijeda svećenicima, i njima podložnim podvornicima i puku .... Petar posta dostojnim, da se popne do najvišega stepena Pontifikata i da pase Ovnove, svećenički razred, i ovce, red podvornika, i jaganjce, skup naroda.[1]) Te isti tumači onu riječ: Afferte Domino filios Arietum, na ovaj način: Pod imenom sinova ovnova razumijevamo onoga samoga, koji se služi ovom molitvom, koji se je rodio od ovnova po duhovnome ragjanju, to jest od crkvenih upravitelja, po nauku; pošto se pod imenom ovnova razumijevaju svećenici, oci, koji presijedaju stadu, i koje preporuči Gospodin svetome Petru. da ih pase iza jaganjaca i ovaca. Jer, pošto dade zalog ljubavi triput opetovane, reče mu: Pasi Ovnove moje, to jest one, koji po dostojanstvu pretječu ovce, tako da bude ne samo Pastir, dali jošte i Nadpastir.[2]) A malo niže o onome: Dilectus, quemadmodum filii unicornium, veli: Koga isprva nazva Ovnom i oca ovoga, onoga istoga ovdje zove jednorogom, što su sveti Apostoli, i njihovi sljedbenici,

[1]) Nunc itaque Ecclesia Dei, populus Christianus in tres classes discernitur, nimirum in plebem, ministros et presbyteros. Atque isti iterum in singulis classibus distinguuntur in tres gradus. Ordo presbyterorum in Archiepiscopos, Episcopos et sacerdotes. Secunda classis ministrorum dividitur in tres gradus, in Diaconos, Subdiaconos et Clericos. Tertia vero classis plebis, non secundum gradum, sed sola fide discriminatur in Ascetas, seu Monachos, populos sanctos et in fideles cathecumenos. His ternis classibus praeficiens Christus Apostolorum Caput Petrum, illi commisit eos pascere iuxta diversam dilectionis vim. Simon, inquit, diligis me? et cum fassus est, tum dixit: Pasce agnos meos, nimirum communem plebem. Secundo autem dilectionis exigens confirmationem, adiecit: Pasce oves meas: ut scilicet sacerdotali dignitate regeret agnos et ministrorum classes. Denique amplius dilectionis acceptus pignus, tum dedit ei potestatem summi Sacerdotii, praesidendi presbyteris, ac iisdem subiectis ministris et populo .... Petrus dignus efficitur summum ascendere gradum Pontificatus atque pascere Arietes, presbyterorum classem, et oves, ordinem ministrorum, et agnos coetum populorum. **Azarian.** Ibid.

[2]) Per filios Arietum intelligimus illum ipsum, qui hanc precationem adhibet, qui natus est ex Arietibus secundum spiritualem partum, nempe a rectoribus Ecclesiae per doctrinam: etenim illi sunt Arietes, presbyteri, patres qui praesident gregi, quosque pascendos commendavit Dominus Sancto Petro post agnos et oves. Cum enim dedisset pignus dilectionis ter repetitae, dixit: Pasce Arietes Meos, illos scilicet qui dignitate praestent ovibus, ita ut essét non tantum Pastor, verum etiam Archipastor. **Azarian.**, ibid.

kojih Pastir i glava bješe Petar.[1]) Isto tako uči i Ivan Ezenganus učitelj XII. vijeka: Premda su svi bili poglaviti, ipak im pretpostavi Glavu Petra, i dade ga za Pastira ne samo njima, dali jošte jaganjcima i ovcama i Ovnovima. Jer je neko prvi po redu, a neko po kreposti, a pošto je ovaj za oba razloga, naime po redu zbog starije dobi, i po kreposi zbog vrućje ljubavi i stalne vjere; i za to u ime časti zove ga Kamen.[2]) Opazit je, da kod Jermena u mnogim rukopisima na trećem mjestu riječ ovce, prevedena je sa khoy, što će reći ovan, a po općem tumačenju onih Otaca znači zbor Biskupa i Patrijaraha; kako nam svjedoči i tekst, što smo ga malo prvo naveli.[3]) Da je onim riječima Krist dao Petru vlast nad svim i Apostolima i vjernicima svjedoči nam i stara predaja Nestorijanaca ili Haldejaca. Abulpharag Bagdadski svećenik i naučitelj piše: Pod imenom Jaganjaca i Ovnova i ovaca razumijeva (Krist) sve redove vjernika, ljudi i žena; reče dakle njemu (Simonu): ako me ljubiš potpunom ljubavi i savršenom, čini da su udionici mojih harismata, darova znanja i blaga moje Vjere oni, što u me vjeruju. I ovo je moja zapovjed, što ti je nalažem i osobito preporučam, nad sve ostale zapovjedi; da naučiš sve ljude znanost istine, i zapovjedi Evangjeoske što ih vode k Nebeskome Kraljestvu. [4]) A opet na drugome mjestu, tumačeći isti tekst, piše:

[1]) Quem initio Arietem nominavit, patremque istius, eumdem hic unicornem dicit, qui sunt Sancti Apostoli, et illorum sectatores, quorum Pastor et Caput erat Petrus. **Azarian.**, ibid.

[2]) Quamquam omnes erant principales, tamen Petrum illis praefecit Caput: nec tantum illis verum etiam agnis et ovibus, et Arietibus Pastorem eligit. Quoniam vero aliquis est primus ratione ordinis, et alius ratione virtutis, cum iste utroque polleret, ordine scilicet propter aetatem provectiorem; et virtute ob fervidam dilectionem, et intrepidam fidem; ideo honoris causa illum nominat Petram. Comment. in Matth cx., v. 2. **Azarian**, ibid.

[3]) **Azarian.** Ibid.

[4]) Per Agnos, et Arietes et Oves intelligit (Christus) omnes fidelium classes hominum et mulierum; dixit ergo illi (Simoni): si tu me diligis dilectione plena et perfecta fac participes meorum charismatum, donorum scientiae et thesaurorum Religionis meae credentes in me. Et hoc est mandatum meum quod tibi committo et lego praecipue, prae caeteris omnibus mandatis; ut edoceas omnes homines scientiam Veritatis, et praecepta Evangelii, quae eos conducunt ad Regnum Caelorum. Commentans Joh. XXI., 15—17. **Khayyath** o. c. Cap. I, n. VIII, pag. 16.

Ono pasi mi, znači »da budeš i da činiš na mjesto mene«; a govoreći: Ovnove moje i Jaganjce moje i ovčice moje, znači sve vjerne bez iznimke obojega spola, toliko poglavite, koliko srednje, koliko najmanje.[1]) Petar je dakle opći Pastir i Pastir κατ' ἐξοχήν.

J. Divne kule za tebe, da je Bog dao sreće. Ali što ćeš. Ne valja ti zeru, jer je sazidana ne na pijesku nego na vodi, te se sva ruši; pošto glava XXI Ivanova Evangjelja umetak je tugje ruke.

D. E brate! svemu sam se prije nadao od tebe nego tome. Ta ne znam, gdje si to iznašao, da tako kategorično niječeš autentičnost one glave Ivanova Evangjelja, što se nijednome od Otaca nije ni u snu snjelo. Pa to pravoslavna Crkva doista ne uči.

J. Ne misli, da ti ja ovdje predavam sanjarije. Dokazi su, brate moj; tako učeni ljudi sude. A da ti ih ne nabrajam svih, čuj Uga Grotija, koji jasno tvrdi, da je glavu XXI Ivanova Evangjelja iza njegove smrti nadodala Crkva Efeška: »Sicut caput ultimum Pentateuchi et caput ultimum Josuae post Mosis et Josuae mortem additum est a Synedrio Hebraeorum: ita et caput (XXI) quod sequitur, post mortem Joannis additum est ab Ecclesia Ephesina«.[2])

D. E, brate, baš si mi naveo tvrd dokaz, svjedočanstvo protestanta Grotija! Ta svi Oci, sva drevna Crkva, a i svi najnoviji učenjaci, pa bili i protestanti, valja da umuknu pred tvojim Grotijem! Evala ti. Za prvih dvanaest vjekova Crkve toliki Oci i Učitelji, zapadni i istočni nijesu to opazili, premda su u svojim spisima tumačili onu glavu Ivanova Evangjelja. Kad je tako, doista su bili slijepi! A to isto ima se reći i od XII. vijeka sve do svrhe XVI. Prouči kritično izdanje Novoga Zavjeta Tischendorf-a[3]), i Prolegomene, što je istome izdanju nadodao Gregory[4]) Tu ćeš moći lako krenuti rukom, kako svi kodeksi, pa i glasoviti kodeks Sinaitski, i razni ulomci drugih kodeksa, što ih otkrije Tischendorf,

---

[1]) Illud pasce mihi sensum hunc habet „Esto vices meas gerens“ et dicens: Arietes meos et Agnos meos et oviculas meas significat omnes omnino fideles utriusque sexus. tum principales, tum medios, tum infimos. Ibid.

[2]) Annot. ad caput XX Joannis, vers. 30. Ap. **Civiltà Cattolica** u. s. q. 1081, p. 44.

[3]) Novum Testamentum Graece. Editio critica minor ex VIII. maiore desumpta, Lipsiae 1872, pag. 472. **Ibid**.

[4]) Prolegomena, Vol. III, pars prior, Leipzig 1884. **Ibid**

svi rukopisi, svi prijevodi, svi lekcijonari, što su do danas izašli na svjetlost, jamče za autentičnost glave XXI. Ivanova Evangjelja. Jedino mnijenje Grotijevo hoćeš da izneseš na srijedu, ali ti ne vrijedi ni gnjila boba, pošto Maldonat, koji umrije iste godine (1586.), koje se rodi Grotije, veli: »Haec res suspicionem levibus quibusdam hominibus iniecit.«[1]) Dvostruki su dokazi, kojim kritici dokazuju autentičnost ove glave: ekstrinsečni kao što su kodeksi, rukopisi, prijevodi itd., i intrinsečni, kao što su stil, nauk, ono što kaže, itd. Ekstrinsečni tako su jasni, da se protivnici i ne osvrću na njih, ali se drže intrinsečnih. To su ti veliki učenjaci, a na glavi im tvoj Grotije! Ali znaj, da su i intrinsečni dokazi proti njima.

I. To će se tebi činiti, ali se varaš. Ta i slijepi vide, da je stil glave XXI. posve različan od prvih dvadeset glava.

D. Stil je, brate, one glave posve isti kao što je i prvašnjih dvadeset glava. Fillion opaža,[2]) da ima dvadesetipet osobitosti karakterističnih, što otkrivaju u ovoj glavi pero sv. Ivana. Da nu da se osvrnemo na ove same: čestica *οὖν*, što se nalazi do sedam puta u recima 5, 6, 7, 9, 15, 21, 23; asindeti (iliti izostavljanje veznika, što označuju spajanje fraza) česti su, kao što i na drugim mjestima; v. 3: Dicit eis, dicunt ei; v. 5: Responderunt; v. 10: Dicit eis, itd.; izrazi karateristični Ivanovi, kao što su: dvostruki Amen (v. 18), glagol *πιάζειν* dvaput rabljen (vv. 3 i 10) šest puta tekom četvrtoga Evangjelja, a samo triput u ostalim knjigama Novoga Zavjeta; izrazi: more Tiberijatsko, *ἑλκύειν*, *ὀψάριον*, *πάλιν δεύτερον* i drugi. Tako da učeni Patrizi opazi o glavi XXI: narrationis forma eadem illa ipsa est totius libri propria, simplex, nativa, simulque pellucens ac vivida.[3]) Anglikanac Bullock[4]) takogjer je uvjeren, da su od nijedne vrijednosti svi dokazi iz stila proti autentičnosti rečene glave, i kaže da ih je Guerike sasvim pobio.[5]) Da nu čuj, što kaže

---

[1]) Comm. in Quatuor Evangelistas. Tom. II, Moguntiae 1574, pag. 989. Ibid. p. 45.

[2]) Evangile selon St. Jean. Introduction critique et Commentaire. Paris, Lethielleux 1887, p. 376, Ibid.

[3]) In Joannem Commentarium. Romae 1857, pag 231. Ibid. p. 4..

[4]) Gospel of St. John. In Smith, Dictionary of the Bible, Vol. I. London 1863, p. 1113. Ibid.

[5]) The principal objection as to alleged peculiarities of language are completely ansvvered in a note in Guerik's Einleitung. 310. Ibid.

Tholuck glasoviti njemački racijonalista; iza kako je skrupolozno protresao sve dokaze što ih protivnici navode, reče, da su „krivi bezobrazne smjelosti oni, koji potaknuti od onih dokaza niječu autentičnost zadnje glave Evangjelja sv. Ivana.“[1]) Proti Grotiju ustadoše i katoličanski spisatelj Rihard Simon,[2]) i od protestanata Basnagije[3]) i Osiander.[4]) Guerike u svojoj Einleitung (pag. 310) iznosi dug niz auktora, koji brane istu stvar. Izmegju imena, što ih navodi, nalazimo Lampe-a, Wetstein-a, Michaelis-a, Beck-a, Eichhorn-a, Nug-a, Wegscheider-a, Nandschke-a, Weber-a, i Scheffer-a; kojima možemo još nadodati i one nove katoličke i protestantske auktore, kao Patrizi-a,[5]) Passaglia,[6]) Curluy,[7]) Pepe-a,[8]) Fillion-a,[9]) Maier-a,[10]) Cornely-a,[11]) Bloomfielda,[12]) Arnold-a,[13]) Kiel-a,[14]) Meyer-a,[15]) Bullock-a.[16])

M. Ostavi Igumane. Što ćeš ti sam nijekati autentičnost one

---

[1]) Commentar zum Evangel. Joannis. 3. Aufl. Namburg 1831. pag. 353. Ibid. p. 47.

[2]) Histoire critique du texte du N T. Tom. II. cap. 13. Rotterdam 1689, p. 152. Ibid. p. 48.

[3]) Annales politico-ecclesiastici annorum DCXLV etc Tom. I. A. D. 33. Roterodami 1706. p. 414. Ibid.

[4]) De authentia cap. XXI. Joannis Exercit. edita Tubingae 1756. Ibid.

[5]) In Joannem Commentarium. Romae 1857, pag. 231; De Evangeliis Lib. I, cap. 3, nn. 37—45 Friburgi Briscoviae 1853, pp. 103—105. Ibid.

[6]) Commentarius de Praerogativis Beati Petri. Lib. II, cap. 15. Ratisbonae 1850, pp. 576—577. Ibid.

[7]) Commentarius in Evangelium S. Joannis. Gandavi 1878, pp. 445—446. Ibid.

[8]) Lectiones in Sanctam Scripturam. Augustae Taurinorum 1889. pp. 372—373. Ibid.

[9]) Evangile selon S. Jean, Paris, Lethielleux 1887, pp. 375—376. Ibid.

[10]) Einleitung pag. 147. etc. Ibid.

[11]) Historica et critica Introductio in N. T. Libros. Vol. III. Parisiis, Lethielleux 1886, pp. 235—238. Ibid.

[12]) English Notes on the Greek Testament in loc. Ibid.

[13]) Fragments on the Church, pag. 26. Ibid.

[14]) Comm. über das Ev. des Joannes. Leipzig 1881, pag. 601. Ibid.

[15]) Exeget. Krist. Handb. II. Ed. V. pag. 682. Ibid.

[16]) John, Gospel of. Dictionary of the Bible edited by N. Smith. Vol. I. London 1863, pag. 1113. Ibid.

*

glave Ivanova Evangjelja, pošto cijenim, da niko od naših to ne niječe.

I. Pa čemu ne smijem ja iznijeti prigovora, što nijesu s naše strane?

D. Dosta, Igumane; razumio sam te. Hoćeš reći: uvjeren sam i sam, da se nema šta prigovoriti autentičnosti XXI. glave Ivanova Evangjelja; samo sam te kušao, kako ćeš izaći iz te drače. A sada, da ti je jasnije, evo ti pred okom sva ova četiri mjesta, od kojih svako po sebi osobitim načinom ističe Prvenstvo Petrovo; a kad su sva četiri jedan uz drugi, jasnije će ti udariti u oči svjetlost istine, koju ne može a da ne vidi nego onaj sami, što je slijep kod očiju.

I. Pasi (βόσκε) jaganjce moje, pasi (ποιμαίνε) jagance moje, pasi (βόσκε) ovce moje.

II. A ti drugda obazrjevši se, potvrdi braću svoju.

III. Na ovome kamenu sazidat ću Crkvu moju.

IV. Tebi ću dati ključe kraljevstva nebeskoga; što god savežeš na zemlji, bit će savezano i na nebu; što god razriješiš na zemlji, bit će razriješeno i na nebu.

Sve ovo jasno dokazuje, da je čast Petrova spojena sa vrhovnom vlašću nad vasijonskom Crkvom, kao što znače one riječi, potvrditi, savezati, odriješiti, pasti, upravljati.

I. Prve su četiri riječi iz Evangjelja, ali je ona pete upravljati tvoga kova. Istina, ne boli te jezik, kad možešš togod svoga umetnuti, da zamrziš smisao. A ono pasti ne znači drugo osim učiti.

D. Nije ona riječ moga kova, nego je i ona iz Evangjelja od riječi grčke ποιμαίνω, kao što sam ti prije istumačio. Istina, Pavao veli,[1]) da je Krist ostavio u Crkvi učitelje i pastire, neka bi se po autentičnoj njihovoj instituciji sastavilo njegovo mistično tijelo, i da bi svuda vladalo jedinstvo vjere, te se ne bi niko našao koji bi poput malahne djece, koji ljulja i nosi svaki vjetar nauke; nego da budu spojeni kao živci i zglobovi mističnog tijela, koji po kreposti primljenoj od glave Krista, razlijevali bi ojačanje po ostalom tijelu, na sazidanje u ljubavi. Ako na to imaju paziti svi pastiri, kako veli Pavao, doista najviše ima paziti ekumenički pastir i opći naučitelj, što no je Petar, te u njem ima biti vrhunac jedinstva. Jednomu je rečeno, veli Asterije,[1]) pasce oves meas, neka bi se

[1]) Hom. in ss. apost. Petrum et Paulum. Ibid.

pokazalo jedno stado pod jednim pastirom. Tako isto uči i Lav[1]) Beda,[2]) a još prije njih Kiprijan, koji veli: „Na koje jedinstvo uregjujuć Krist Crkvu, opet govori, i bit će jedno stado i jedan pastir.[3]) Ali gdje, po tumačenju Kiprijanovu, govori Krist, bit će jedno stado i jedan pastir? Po odregjenju, kad veli, *καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν*:[4]) a to po samoj stvari i po ispunjenju, kad se okrene Petru te mu reče: pasi jaganjce moje, pasi ovce moje. A ovim riječima ispunja ono što je prije odredio; izvrši, što je o njem prorekao Ezekijel: podići ću nad njima jednoga pastira,[5]) i opet, bit će jedan pastir svih njih;[6]) što se po analogiji odnosi i na Petra, da se tako uzdrži jedinstvo cijele Crkve. I doista što sačinjava vanjsko savršeno jedinstvo u pojedinim Crkvama? Ne doista mnoštvo vjernika, dali jedinstvo svećenika i pastira, koje vjernici slijede, i s kojima združeni sačinjavaju jedinstvo. Po tom piše Kiprijan: Pojedine crkve pokazuju jedinstvo, u koliko se o svakoj može reći, da je narod sakupljen oko svećenika, i stado, koje pristaje uz svoga pastira.[7]) Dakle iz jedinstva svećenika i pastira, uz koje pristaje narod, biva ističe se jedinstvo pojedinih Crkava. Tako i jedinstvo općeg pastira kausa je i princip onoga jedinstva, po kom se uzdrži i jest katoličanska Crkva jedna. Tako da zbilja na katoličansku Crkvu idu one Kiprijanove riječi, ea sit plebs sacerdoti coadunata, et pastori suo (Petru) grex adhaerens. Dakle Petrov Primat spada na bitnost jedinstva katoličanske Crkve; koji Primat raskidaju skizmatici i jeretici. Zato zgodno reče Lav: posve je daleko od sastavljanja ove zgrade onaj, koji ne prima ispovijedanje blaženoga Petra.[8]) A Beda zaključi: Koji god se je ostranio od njegova (Petrova) ispovijedanja

---

[1]) Serm. IV, cap. III. Ibid.

[2]) Hom. in ss. apostolos. Ibid.

[3]) Ad quam unitatem redigens Christus ecclesiam, denuo dicit, et erit unus grex et unus pastor. Epist. LXXVI, ad Magnum Ibid.

[4]) Joh. X, 16.

[5]) Ezech. XXXIII, 38.

[6]) Ibid. XXXVII, 24.

[7]) Plebs sacerdoti coadunata, et pastori suo grex adhaerens. Epist LXIX, ad Florentium Pupianum. **Passaglia**, Ibid.

[8]) Nimis a compage hujus aedificationis alienus est, qui beati Petri confessionem non capit. Epist. XXXIII, al. XXIX, n. 1. **Passaglia**, ibid. n. 224

te premda mu se čini, da je velik, ne spada na zgradu Crkve.[1])

I. A kako bi to bilo, kad ne bi ste vi priboli koju otrovnu riječ? Pa još možete govoriti o ljubavi!

D. Prosti; ali ja ne znam za nikakve otrovne riječi, da sam ti pribo.

I. A koga idu one riječi skizmatici i jeretici? Svakako našoj Crkvi jednu prišivate, da ne rečem i obje. Pa to ne će biti otrovne riječi nego medene!

D. Uprav Crkva katoličanska nije nikada na nijednom saboru osudila Crkvu Istočnu, ni kao jeretičnu, ni kao skizmatičnu; nu, opet pojedine osobe ili općine, što su po njihovu vjerovanju, to je drugo pitanje. Ta se mi ne ćemo naljutiti, ako rečete, da ima nekih, koji su smatrani kao katolici, premda su zbilja skizmatici i jeretici, dapače i ateji, a Crkva ih nije nikada kao takove osudila. Tako, brate moj, a ne budi ti žao, i svaki, bio naš, bio vaš, koji ne priznaje Primat Petrov, skizmatik je; te ako i tvrdokorno niječe ovu ili ma koju bilo dogmu, jeretik je; te ako ne vjeruje u Boga, atej je.

I. Ti tako nekud zaplećeš stvar, da sve ideš na drugo, nego na ono o čemu se govori.

D. Ja ne zaplećem; ali, razumije se, da bi nas lako mogao govor prenijeti s jedne stvari na drugu. Jesam li pako ja tome kriv, ili ti svojim prigovorom? Ne znam. Pa bio ko bio, povratimo se na predmet. — Krist, da utješi žalosna Petra, ne reče mu samo trećom, pasi ovce moje, i tim mu pokaza, da mu je bila posve jasna i ugodna Petrova ljubav; dali mu jošte nadoda: U istinu u istinu ti govorim, kad si bio mladji, pasao si se, i išao si kamo god si hotio, ali kad ostariš, spružat ćeš svoje ruke, i drugi će te pasati, i vodit će te kamo ti ne ćeš.[2]) Što ovo znači, i koji je savez izmegju ovih i prvašnjih riječi, tumači nam sam sv. Ivan: Ovo reče označujuć, kojom će smrti proslaviti Boga.[3]) Ako se pazi na karakter i znak pravoga pastira, što ga Krist označi na drugom

[1]) A cuius societate confessionis quisquis deviaverit, quamvis sibi magnus videatur, ad aedificium ecclesiae non pertinet. Hom. de Feria III Palmarum. Ibid.

[2]) Joh. XXI, 18.

[3]) Ibid v. 19.

mjestu; lako se vidi, kako se ovo sa prvašnjim slaže. Isus je o sebi kazao: Ja sam dobri Pastir. Dobri Pastir daje dušu svoju za ovce svoje.[1]) I opet: Zato mene zna Otac i ja znam Oca; i dušu svoju dajem za ovce svoje.[2]) Stoga kad Krist postavi Petra općim Pastirom, nastavi onim žestokim izrazom, u istinu, u istinu, da će Petar svršit slavnim mučeništvom za ovce i za slavu Božju. Hotio je, da toliko Petru, koliko svim Apostolima i učenicima bude poznato, da se Petar nema ni vlas odalečiti od naredaba naučiteljevih; ili od onoga što je sam toliko puta opetovao: Dušu ću moju dati za te;[3]) i opet: I da bi trebalo da umrem s tobom, ne ću te zatajati.[4]) Da Krist pokaza ovu potpunu sličnost Petra sa sobom, donapokon i u smrti, odmah će nadodati.[5]) Slijedi mene; ne samo na onaj način, kao što si me dosele slijedio, kad si čuo od mene one riječi, slijedi mene:[6]) niti na onaj način, kojim me slijediše tvoja braća, kad sam im pojedinim naredio, da me slijede;[7]) nego onim pravim načinom, što se pristoji onome, koga sam postavio nad sve ostale, koga sam odredio Pastirom cijeloga stada, i koji da vrši u svem moju vlast. Što Hrisostom su malo riječi tumači.[8]) Petar čuvši one riječi, slijedi mene, htjede da sazna, ko bi dolazio iza njega, i obazrijevši se, vidi onoga učenika, koga ljubljaše Isus, gdje slijedi.[9]) Slijegjaše dakle i Ivan, ali ne da je bio skupa sa Petrom zvan, dali što mu ne bi zabranjeno, da bi drugi iza Petra slijedio Krista. Pa kud ćete jasnijega dokaza o vrhovnoj Petrovoj vlasti. Eto samoga Ivana koga je Krist toliko puta uzeo skupa sa Petrom, koga je na osobiti način ljubio i dozvolio mu, da počine na prsima njegovim, ovdje ga rastavlja od Petra, te mu ga zapostavlja. A Petar, ili da odvrati Ivanu za ono, što se je on za nj zauzimao, kad je pitao Krista, ko će ga izdati, ili da bi neki dio vlasti imao i Ivan obavljati,

---

[1]) Ibid. X, 11.
[2]) Ibid. v. 15.
[3]) Joh. XIII, 37.
[4]) Matth. XXVI, 35.
[5]) Joh. XXI, 19.
[6]) Matth. IV, 19—20. coll Marc. I, 17—18.
[7]) Ibid. IV, 21—22; Marc. I, 20; II, 14.
[8]) In Joh. homil. LXXXVIII, al. LXXXVII, n. 1.
[9]) Joh. XXI, 20.

kako ga vidje, reče Isusu: Gospodine, a ovaj što?[1]) Pošto ne cijenim, za onu ljubav koja me spaja s Ivanom, da će on biti drukčiji u mojoj službi potvrgjivanja braće, i pasući ih, kao što si meni naložio, kojom će svrhom on svršiti? A Isus mu odvrati: Ako ja hoću da ovako ostane, što je tebi za to, ti me slijedi.[2]) To jest, ne pazi ni tebe ni tvoju službu, da znadeš ono što će biti u buduće; ne brini se za to, nego slijedi mene velikoga Pastira ovaca[3]) — Pastira i Episkopa duša vaših[4]) — poglavicu Pastira;[5]) ti drugi za mnom Pastiru slijedi mene; i onaj eksemplar, što si prama meni pokazao, nastoj da ga najtačnije u meni ispuniš. Petar je dakle Pastir, a Krist je veliki Pastir ovaca, Pastir i Episkop duša vaših i poglavica Pastira. Mislim da je jasno dokazan Primat Petrov po ovome što smo vidjeli; ali jošte nalazimo izobila svjedočanstva u sv. Pismu, koja ako i ne bi pojedina o sebi mogli čisto dokazati Petrov Primat, ali skupa daju nepobitno svjedočanstvo.

M. Mislim, bit će vrijeme, da se odmorite; imat ćete kada nastaviti.

D. J. A mi homo, odmorimo se.

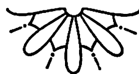
[1]) Joh. XXI, 21.

[2]) *Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; σὺ ἀκολούθει μοι.* Ibid. v. 22. Cf. Passaglia, o. c. Lib. I. cap. X, n. 112.

[3]) *Τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν* Hebr. XIII, 20. Ibid.

[4]) *Τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν.* I. Petr. II, 25. Ibid.

[5]) *Τὸν ἀρχιποιμένα.* I. Petr. V, 4.

Kamen pravi smutnje velike.

Od Antuna Kanižlića, D. J.

Dio prvi.

Od patriarstva svetoga Ignacija, patriarhe Carigradskoga.

Ko i kakav je bio Ignacij?

Poglavje četvrto.

Ignacij izabran za patrijarka.

Pošavši s ovoga svijeta na srećniji sv. Metodij, patrijarka carigradski godišta 846., s velikom je brigom nastojala Teodora carica, da se izabere toliko krjepostan, koliko je bio pokojni, koji bi države carigradske, Metodija oca i pastira predobroga žaleće utješio, Crkvu od krivovjerstva neoskvrnjenu neoskvrnjen ušćuvao. Uzrok njezine hvaljene brige jest, zašto bo znadijaše mudra carica, koliko patrijarke ne pastiri nego vuci razdiraoci: Macedonij, Nestorij, Sergij, Pirho, i najposlije progonitelji svetih prilika štetu crkvi carigradskoj zadadoše. Nahogjahu se u ono vrijeme dostojni stolice carigradske, kako piše Niceta David, ali što može biti željahu, ne dobiše zaradi uzroka različitih.[1]) Izmegju kojih donosi ovaj: da se izpuni odregjenje Božje, da se presveti svećenik Ignacij, koga usta sviju proslavljahu, na istu stolicu uzvisi. Hvaljena od svih Ignacija željaše i Teodora iz manastira, kao izpod uborka iznijeti, i na svijećnjak Crkve postaviti carigradske, da svemu carstvu svijetli krjepostima svojim. Ali zašto bo ne znade, šta bi bilo u ovom dogagjaju volji Božjoj ugodno, kojoj ugoditi nastojaše, zato je u molitve ovaj posao preporučila glasovitomu u ono vrijeme slugi Božjemu Samoživcu Joaniciju prije nego li je iziskivala volju biskupâ i puka. Joanicij poručivši joj očitova: Volja je Božja, da Ignacij patrijarka bude. Tada ona, da po običaju bude zakonito

---

[1]) In vita Ignatii apud Binium, fol. 864.

izabranje, zapovjedi, da se sabere sinod. U sinodu biskupi i puk sudiše, da Ignacij svećenik zaradi osobite mudrosti i svetinje izmegju ostalih jest najdostojniji dostojanstva ovoga. Obran on s privoljenjem episkopâ i puka za patrijarku carigradskog, otimao se je obranju ovomu; za što bo mu omilovalo bijaše od svjetovne buke u manastirskom pokoju život provoditi, u komu je već 34 godine duhovnik s duhovnom radošću proveo. A drugi i osobiti njegov uzrok bijaše, da on nije vrstan svoja ramena vele slaba pod tako veliko breme podmetnuti, kakovo i koliko je pastirstvo od tolikih duša; ali se ni po jedan način oteti ne mogaše. Dakle spomenuvši se, što mu je još mladiću sv. Teofan prorokovao, volji Božjoj po svetomu Joaniciju očitovanoj podloživ se posvećen jest za patrijarku g 846. u nedjelju četvrti dan mjeseca srpnja.

Teodora carica, mladi car Mihajlo i ostala gospoda duhovna i svjetovna čestitaše mu ovo dostojanstvo, radujući se Crkvi carigradskoj, kojoj je Bog takova pastira, mudra i sveta, dao. Car isti pisao je Leonu, papi rimskomu, hvaleći novoga patrijarka Ignacija. Našasti su ništa ne manje, koji smutnju hotijahu zametnuti, protiveći se općinskomu obranju. Izmegju ovizih, kako najprvi tako i najgori, je bio Gregorij, primjenkom Asbesta, arciepiskop Sirakuzki u Siciliji. U ono vrijeme bijaše Sicilija pod patrijarkom carigradskim, od patrijarstva rimskoga otkinuta pod Leonom Armencem. Drugi protivnici obranja Ignacijeva bijahu Eulampij, episkop apamejski i Petar sardski, sa svojim strancima. Ovi ne mogahu podnijeti obranje Ignacijevo, kao da bi bili ugledali onu šipku o kojoj govoraše Jeremija prorok[1]): Šipku bdiju ću ja vidim, koja pazi, prijeti, i ni jedno zlo bez pokaranja ne propušta. Ovi dakle smutnju zametnuše po ovoj prigodi nenadanoj. Ignacij prije svoga posvećenja za patrijarka poručio je njima, da nemaju doći na blagdan posvećenja njegova dok se pravda njihova ne svrši. Ovo patrijarke u početak djelo, kako piše Niceta, ali brez razloga kudiše mnogi. Doista brez razloga, zašto bo nijesu procjenjivali ono, što Ignacij; da navlastito ozloglašene zarad očitih opačina nije dostojno u društvo svete službe primiti, budući da sveta sveto i od svetih imadu se činiti. Ništa ne manje za ukazat mu, da ovo ne zabrani od omraze, zato za učiniti mu poštenje, koje u ovomu dogagjaju mogaše, poslao mu je svijeće od

[1]) Jer. 5, 55.

svoga posvećenja. A što Gregorij, je da mu je zahvalio? Kaže nam Niceta David Paflago: O tko će smutnju, koja od malo riječi Ignacija izagje, govoreći istumačiti? Tko će nemir, zavadu, bunu i opačine Sicilijanaca (t. j. Gregorija Asbeste) iskazati? Kako on razumje, što mu je Ignacij poručio, ne ukaza se mudroznanac, ne znadijaše svoju sramotu pokriti pametno, nego poslane svijeće bacivši na zemlju izgrdi Ignacija vičući: Vuk, a ne pastir posvećuje se za patrijarka. Ovo isto Petar sardski i Eulampij apamejski i malovjerni nekoji crkveni gjaci za njime vičući potvrgjivaše. Kako providno učini Ignacij zabranivši doći Gregoriju na posvećenje, koji preuzet od srdžbe i ondje bi se može biti uslobodio s velikom puka smutnjom takve pogrde Ignaciju rigati.

Štio je Menijata ovo, što piše Niceta jednovremeni pisac. A što Menijata? O Gregoriju ništa, nego Ignacija potvara i osvagja: Ignacij — veli — od tolike omraze užežen na Gregorija ne htje imati druga u službi svete one večere. Gdje je ovo Menijata štio? Anastazij, rimske knjižnice čuvar i nadstojnik[1]) piše na ovaj način: Ignacij krotkim i zakonitim načinom reče: da Gregorija Asbesta, Petra sardskoga i Eulampija apamejskoga ne može primiti u društvo svoga posvećenja zaradi očitih njihovih zloća. Ako krotkim i zakonitim načinom, kako užežen od omraze? Menijata za rana izdaje ćud svoga zlobnoga pera na Ignacija. Za manje drži Ignacija, koga drži za Sveca, i štuje, nego Gregorija. Kakva? Vidjet ćemo poslije; a prije o Ignaciju.

Ignacij za patrijarka posvećen unigje kako pravi pastir kroz vrata u ovčarnicu svoju, t. j. kako zakoniti patrijarka počeo je nastojati svesrdno za spasenje puka svoga. Ispisuje Niceta pod imenom Pastira Duhovnoga njegov pozor na ovce, da mu koja ne pogine, da sve privede na desnu pastiru najvećemu. Odvraćao je od trave naduhljive opakoga, i vodio je na zelene paše krjeposti kršćanskih. Učio je način izvrsnoga življenja kršćanskoga riječima i vele većma djelovanjem, učinjen izgled dobrih djela. Ono osobito

---

[1]) Hic Anastasius Abbas Romanus floruit sub Nicolao I. P. R. et Hadriano II. Male confunditur a Vossio cum Anastasio S. R. E. Card. S. Marc. Bibl. Gregorii IV., qui a Leone exautoratus est a. 850. Vide Anastasii Rom. Abb. Synodum VIII.

hvaljeni Niceta bilježi, da je krjeposna i slobodna srca bio ne bojeći se usta oniziju, koji se na ovome svijetu zovu *mogući*. *Po*karao bi griješeće očito, da bi se drugi strahom pedepse od zla uztezali. Ne činjaše nikakove razlike megju svilom i vunom, megju bogatim i siromašnim; budući da svi jednako imadu biti poslušni zakonu Božjemu i crkvenomu. I ovo je bio uzrok, za što nekoji raspuštenijega i slobodnijega življenja uslobodiše se kuditi pastira u istinu krotka i čuvara zakona Božjega. Je da li je ovaj vrijedan bio, da se vukom, a ne pastirom naziva, kao govoraše Gregorij?

Poglavlje peto.

Tko, kakvi li je bio Gregorij, osugjen od sinoda?

Tko, kakvi li je bio Gregorij, koji se uslobodi, kako vidjesmo smutnju zametnuti, i od sviju proslavljena patrijarku pogrditi; od potrebe je znati, budući da će nam još on pod pero dolaziti. Štije se u ispisanju života sv. Nicefora patrijarke carigradskoga, kada se još mladić Asbesto za štioca regjen nahogjaše u Carigradu: ukazivao se je, da je predostojan stanja crkvenoga, ali kada poslije nastupio bijaše na vrijeme reda podjakonita, Nicefor exhomologeta, suprotivan tomu, ni čuti ne htijaše [1]) Nekojima se činjaše, da nije pravo, mladića tako postidna i izgledna i veće štioca, od svete njegove odluke odbiti. Razumjevši ovo Nicefor, onima, koji ga preporučivaše, odgovori na način proroka: Nemojte, braćo moja, po licu suditi; vama se čini, da je on osobito dobar, a meni ne. Vidim ja u njemu, čega vi ne vidite. O da ne bude istinito! Mladić ovaj, koga toliko hvalite, ako se na više podigne, stolicu ovu uznemirit će i svu koliku crkvu uzbunit će. Ispunio je Gregorij proročanstvo poslije, kada licumjerac skinuvši ono obličje postidnoga crkvenoga držanja, uvede se u prijateljstvo krivovjeraca progonitelja svetih prilika; i što željaše, primio je u kratko vrijeme sve redove od Theodora[2]) Mellisena, i poslije od patriarke ikonoborca Kassimate na stolicu biskupsku jest uzvišen. Opoganivši svojim opačinama ovu stolicu, što će, kamo li će? Poslije smrti Kassimate i skinuća Ivana sedmoga, uteče se pokornik novomu patriarki

[1]) Alex. Monch. in vita S. Nicephor. P. C.

[2]) Joseph. Methon. in Antireth. contra Marcum Ephesinum.

svetomu Metodiju. Budući tada primljeni svi ikonoborci, Metodij ovu bludeću ovcu, istinitije govoreć pitoma vuka, kao dobrostivi pastir primi u stado pravovjernih; ali budući poslije odivljao zarad zloća svojih, izbacio ga je iz skupštine pravovjernih. Asbesto za ništo držeći ono pokaranje crkveno, pridruži se Eulampiju apamenskomu, Petru Silleji, i ostalima od Metodija skinutim. Što pak on počini, možemo razumjeti iz tužbe prenaučnoga Grka Ivana Komnena.[1]) O da budu nasljednici Nicefovi savjet njegov i proročanstvo pred očima imali, ne bi bio Focij imao pomoćnika, Ignacij progonitelja, Barda podbunitelja! I sada bi morebiti mi uživali mir. Od njega je počelo focijanstvo, i ona nesreća, koja je Grke i carstvo u robstvo uvalila. Ali što ćemo tužiti? Nije tuga i žalost — nesreće ljekarija; cijenjaše mudri pisaoc, da je Gregorij Asbesto barem po izdaleka bio prigoda sve nesreće, koju i sada podnose Grci.

Budući pako našasti Gregorij, Eulampij i Petar, kako piše Anastazij, da ne opravši prvanje zloće, zameću nove smutnje, Ignacij, kako i prije govoraše, skupio je metropolite i biskupe u sinod, u kom su zakonito izvigjene Gregorijeve zloće i njegovih stranaca. Ne mogoše tajiti, što je očito bilo; ne mogaše se ni po jedan način izgovoriti i opravdati: Petar i Eulampij[2]) ustima svojim zlotvorstva ispovjediše. Tada su svi poznali, da je Ignacij imao zakoniti razlog odbiti Gregorija od svoga posvećenja. Dakle s privoljenjem sinoda, kako zakon naregjuje takve zloće pokarati, izusti suproti njemu i njegovim družbenicima skinutim osudu od prokletstva. Predvidio je Gregorij krivac udarac ovi šipke bdijuće, i zato se je obranju Ignacija za patrijarku na svaki način protivio.

Poglavlje šesto.

Pravdanje Ignacija i Gregorija na sudu Pape rimskoga.

Ignacij o sinodu svome i osudi pisa papi Leonu IV.; ali s koga uzroka? Kaže Meniata na listu 7. navlastito zato, da skinuće Gregorija od crkve istočne i zajedno od zapadne učinjeno glasovitije bude. Nekoji Latini podsmihujući se govore: »Oštroumno, prečasni Meniata! kako ne? Je da li je Gregorij bio jedna od prve veličine zvijezda, te se pomrčanju njezinu začudi vas istok i zapad?

---

[1]) In praenot. mystagog. resp. V. sect. 2.

[2]) Nicol. P. Ep. 10. ad clerum constantinop.

Kako to da Ignacij ne pisa i ostalim patriarsima, da još bude glasovitije ovo skinuće? Latini pitaju Meniatu, u koga pisca onoga vremena i u kojoj knjigi jest štio ovaj uzrok? Doista nije premudroga Ignacija ovaj uzrok bio, nego je od Meniate izmišljen, dok u svojoj knjigi izmišljajući razloge oblasti i sudu crkve rimske crkvu istočnu otima; ali će ga isti Gregorij zastidjeti. Uzrok pako pravi bijaše ovaj. Zašto bo u ono vrijeme, prije odmetničtva[1]) i Grci slijedili su običaj crkve zapadne, da bez osobitoga dopuštenja pape ni arcibiskup biskupa, ni arcibiskupa exarha ili ti[2]) prvašnik nije mogao osuditi; niti je u Grkâ njega mogao patriarka osuditi najposljednom osudom, koja pravdu svršuje. Ovi je bio uzrok Ignacija, i zato budući preminuo Leo papa godišta 858., pisao je i poslao djelovanja svoga sinoda Leonovu nasljedniku Benediktu III. kako je očito iz knjige pape Nikole I., koji u vrijeme Leona i Benedikta bijaše kardinal i dionik ovih poslova. Piše on[3]) pošto je postao papom: „P r e d š a s n i c i m o j i L e o p a p a i B e n e d i k t o b d r ž a v a j u ć i n a č i n s t o l i c e a p o š t o l s k e, n e h t i j a h u j e d n u s t r a n u t a k o č u t i, to jest Ignacija, d a n e b i i d r u g u s l u š a l i, Gregorija. Što on dakle učini? Razumniji on u tom poslu, znadijaše, što nije hotio razumjeti Meniata, da izvan skupljenja kanona, koji se zovu apoštolski, izmegju triju, kako sveti Marcel papa mučenik svjedoči;[4]) prvi kanon ili ti naredba apoštolska jest, da od koga mu drago sudu slobodno je biskupima pozvati se na sud pape rimskoga. Znadijaše, kako Atanasij skinut od sinoga tirskoga i drugi biskupi istočni skinuti od Ariana utekli se jesu papi Juliju I, koji, kako isti Grci pišu[5]) zarad dostojanstva svoje stolice, imajući brigu za svekolike crkve, vlastite stolice jest svima povratio. Znadijaše, kako isti patrijarka carigradski, Sv. Ivan Zlatousni, skinut od Theofila patriarke alexandrinskoga prizvao je na sud rimski, k Inocentiju papi, i Flavijan takogjer patriarka carigradski, k Leonu papi. Dakle i Gregorij odluči izgled ovih svetih patriarka slijediti; ili scijeneći morebiti, da mu je krivica učinjena od nenavidnih i zlobnih optužitelja, ili, što je istini prilićnije, zašto bo je poufao, prem krivac u milosrgje suda rimskoga. Zato je po-

[1]) Christianus Lupus dissert. de synodo VIII. C. 9.
[2]) Id est: Primas.
[3]) Epist. 10. ad clerum constantinop.
[4]) Cabassut. io notit. C. C. c. 4.
[5]) Sozem. Hist. Eccl. L. 2. C. 8. et. 10.

slao papi Benediktu III. poklisara svoga imenom Zakariju, kako piše hvaljeni ozgor Nikola papa; a Meniata, koji je štio njegove knjige, mučanjem prolazi. Što je pako Zakarija za Gregorija kod pape opravio? Istina jest, da on ne htje osudu sinoda carigradskoga potvrditi, ali ju ne htje ni odbaciti. Ipak je Gregorija svezao ili ti obustavio t. j. digao mu je oblast činiti običajne službe crkvene; zapovjedivši, da Gregorij još s Petrom i Eulampijem imade na sud doći, kako no i stranka Ignacijeva.

Meniata o svemu tome muči; nego nastoji lukavo prikazati, da je Gregorij od pape Benedikta za pravedna priznan. Piše on, ni Leo papa ni Benedikt ne htjedoše se ništa miješati u skinuće Gregorijevo, kako svjedoči knjiga pisana caru Mihalju;[1]) ma da protivno piše Stilijan, metropolita neocezarenski[2]) i njega slijedeći Baronij. Ovako Meniata. Pitaju ga Latini: Zašto i Leo papa i Benedikt obustavivši Gregorija, zapovjediše, da i Gregorijeva i Ignacijeva stranka dogje na sud u Rim, ako li ne, da se razvidi učinjena suprot Gregoriju osuda svrgnuća i prokletstva? Kako dakle može reći Meniata, da se ove pape ništa ne htješe umiješati u skinuće Gregorijevo? Zaludu Meniata brani Gregorija, koji, kako ćemo u slijedećem poglavlju kazati, ne htjede ni po jedan način u Rim doći; i zato po ovome svome posluhu otvrdnut, s Petrom i Eulampijem upade u skinuće i prokletstvo.[3]) I ovo je jedan izmegju ostalih uzroka, s kojega se je starac Stilijan prevario pišući da je Gregorij od pape Benedikta skinut; imajući pisati, da je pod Benediktom papom skinut bio. Polag toga Stilijan, koji je ovo poslije trideset godina pisao papi Stjepanu, jest štio knjigu od Nikole pape pisanu Fociju,[4]) u kojoj govori Fociju: „Iznenada ostrižen od Gregorija Sirakuškoga davno biskupa, od sinoda osugjena, od stolice apoštolske nadrazložena t. j. našasta očito, da je krivac, pustio si se za biskupa rediti“. Od ovud i iz ostalih knjiga izvede Stilijan, kojeg je Baronij slijedio da je Gregorij skinut od pape Benedikta; imajući pisati, da je ovo od Ignacija ili Nikole pape učinjeno bilo. Ali kako je, da je; ono je usuprot Menijati istina, da su i Leo i Benedikt papa htjeli staviti ruku u posao od skinuća Gregorijeva, i kako kazasmo, stavili

[1]) Epist. 9.
[2]) Ad Stephanum. P. Rom.
[3]) Christ. Lupus Dissert. de Syn. VIII. c. I.
[4]) Epist. II.

jesu. I ono je takogjer istina, da je Gregorij od stolice Apoštolske bio smatran i držan skinutim i prokletim, premda ne bijaše još od nje ova osuda izrečena. Piše bo Nikola papa caru Mihajlu: .... »Gregorija dakle, koji je zakonito bio skinut i proklet«[1]), razumijevajući »od sinoda Carigraskoga«.

Poglavlje sedmo.

Što učin· Gregorij Asbesta od pape Benedikta obustavljen?

Budući papa Benedikt svoj život prije nego li ovu pravdu svršio, to njegov nasljednik papa Nikola I., odabran godine 858. imadjaše ovu prepirku svršiti, ali on takogjer hotijaše, da se obadvije stranke sastanu na sudu Rimskome. Gregorij Sirakuški razumjevši od svoga poklisara Zakarije, da je papa Benedikt, ne htijući osudu Carigradsku ni potvrditi ni odbaciti, njega svrgao i opet s Ignacijevom strankom na sud pozvao; razjedi se i odluči, da ne će nikoga u Rim slati, a još manje, da on sam u Rim ode. Govoraše bo: Kuda ću ja po svrgnuću crna obraza? nema tu ufanja u milosrgje stolice Apoštolske. Što da ja u Rim idem, i da mene po potvrgjenju osude Carigraske opet osramoti papa? Ne dao Bog! znam ja što ću. Usuprot Ignacij poslušan zapovjedi stolice Apoštolske naredio već bijaše svoje strance, i kad gotovi bijahu, da otputuju, neprijatelji mu izvrnuše ovu odluku na svaki način njega progoneći i o njegovu skinuću radeći. Izmegju ovih neprijatelja najveći je bio Gregorij, koji, kako piše Nikola papa, on služeći se opako dobrotom Božijom, mjesto da se Bogu zahvali na ustrpljenju stolice Apoštolske, koja još ne bijaše potvrdila osudu Ignacijevu, proti svome patriarhi nove strijele naperi. Koje i kakve li strijele? Strijele su to one pogrde, koje je proti Ignaciju izrigao, a izmegju tih je i ona, kako piše Niceta[2]), što ga držašo nedostojnim, da se imenom kršćanina nazivlje. Tim načinom ocrnivši i okaljavši Ignacija, hotio je obijeliti i očistiti sebe.

Ne mogu ovdje a da ne zabilježim ono, što njegov branitelj Menijata na listu 8. ob ovom dogagjaju piše: »Na taj način Gregorij na srdžbu uzbugjen, mogao je slobodno i po pravici proti njemu (Ignaciju), koji ga je progonio sa svom snagom ustati«. Pitaju Latini i Grci katolici Menijatu:

---

[1]) Epist. 9.

[2]) Apud Binium fol. 866.

nože li osvetljiva srdžba biti zakoniti uzrok, da tko proti drugome ıstane, da mu se osveti? Kada i na koji je način Ignacij progonio Gregorija? Da li valjda tim, što mu zabrani doći na svoje posvećenje? Nije bio dostojan, kako je u sinodu bilo poznato, kada su svima bile očitovane njegove opačine; a po njeki način posvjedočio e to i papa Benedikt, oduzevši mu vlast, da čini službe božanstvene crkvene. Da li je valjda izustivši proti njemu osudu skinuća i proklestva njega progonio? Učinio je ovo s privoljenjem svega sinoda, jer je bio krivac; a takovim se i on sam pokazao, jer ne mjede u Rim ići, da ga papa novim crkvenim gromom ne udari. li zar je to progoniti reći, kad tko očitog krivca pokara? Je li slobodno i po pravici zlotvoru sa svom snagom ustati proti zakonitome sucu? njega bezobrazno pogrgjivati zato, što ga je on, da zadovolji pravdi, po zakonu osudio? Neka kaže biskup Meniata, gdje se ta pravica nahodi? U kojem evangjelju Isukrst kaže, da e to slobodno? Čude se doista Latini i Grci, kako Meniati, naučitelju evangjelja, ovim imenom nazvana od Gavrila patriarhe Carigradskoga, kako svjedoči njegov časni otac Protopop; kako one riječi njemu iz pera utekoše, kad je znao, tko i kakav je bio Ignacij, kojeg on za sveta drži i štuje; a tko i kakav li je bio Gregorij, kojeg on proti Ignaciju nepravedno brani i tim se više čude njemu, nego li Gregoriju, jer je lakše pero nego li jezik ustezati. A što progonjeni Ignacij? Znadiaše on, kako njega opada i ruži Gregorij; zato mu se je i on osvetio, ali na evangjeoski način, kako kaže Niceta[1]): Nastojao je sa svom pomnjom, da Gregorij basma u zlo ne propadne, ne samo blagim riječima, nego i blagodarnom rukom Gregorijevu srdžbu ugasiti; i za jedanaest godina je nastojao. Evo naučitelja svetoga evangjelja.

Nadostavlja još Meniata onim ozgor donesenim riječima slijeceće: U kojoj stvari davaše mu pomoć poglavice svećenika i drugi crkvenici, i velika svjetovna gospoda, kojima se je i Focij pridružio, kako on sam piše[2]). Ovako Meniata, kao za potvrdu, da je Gregorij zakonito i po pravici protiv Ignacija mogao ustati. Pretresimo ovaj nadostavak. Veli on: U ovoj stvari. U kojoj? U progonstvu, u pogrdama; ovo

[1]) In Praefat. ad VIII. Synod.

[2]) Epist. III.

bo je Gregorij činio. Davaše pomoć poglavice svećenički i drugi crkvenici. Koju, kakvu li pomoć? Jesu li i poglavice svećenika i drugi crkvenici Ignacija progonili i pogrgjivali? Koji poglavice i crkvenici? Čudna stvar! neka kaže Meniata! ali muči. Pitajmo ga još sa papom Nikolom: Nije li Eulampij i Petar, koji su radi svojih opakih djela, što su ih vlastitim ustima ispovjedili, skinuti bili, a poslije u prokletstvo pali, i ostali, koje je predugo navesti. Evo kakvi su megju ostalima bili, koji se ne uzbojaše otvoriti usta proti časnom svom Ocu... i smrdeći u nutrinji svojoj oslobodiše se čovjeka, koji je miri i sao po svem svijetu, smradom zla glasa opoganiti[1]). Ovako Nikola papa caru Mihajlu, a ja Meniati, koji budući ovo štio, znao ih je, ali nije mogao imenovati. Bijahu, da očito kažem Focianci, koji su, kako piše Niceta, štovali Gregorija kao čovjeka nebeskoga, koji je sipao iz usta otajstva. Kolika zloća focianske trage! Koja pako bijahu ona velika svjetovna Gospoda, koja Gregoriju pomoć davaše? Može biti ona, koja iz početka ne poznavaše Focija ovčjom kožom zaodjevena? može biti prilična onim poglavicama crkvenim? Nikoga se ne usudi Meniata imenovati, osim Focija, čijim je i menom zapečatio ovaj svoj branopis za Gregorija; izdajući po njemu, da ona svjetovna gospoda, kojima se je on pridružio, bijahu prilična njemu. Budući pako Meniata osobito imenovao Focija, slijedi, da izvidimo, kako se sprijateljiše Focij i Gregorij, kakvu i oni pomoć Gregoriju davaše.

Poglavlje osmo.

Nekoji scijene, da Focij, koji je razumio od roditelja svojih, da mu je prorečeno patriarštvo carigradsko, užganu svoju pohlepu izdade tada, kada je od plemenitih učenika iskao rukopis, da će njegovu vjeru slijediti, to jest njemu vjeran biti. Drugi govore: tko zna, što je po tomu lukavi Focij hotio, koji je, kako reče o njemu osmi sabor[2]), bio moguć prevariti, da nije bilo niti će biti takva čovjeka. Ono je očito, da on očitova onu svoju pohlepu, kada se je Gregorij s Ignacijem zavadio; onda prista-

---

[1]) Epist. 9. ad Mich Imperat. in Collectione CC. Harduini Edit. Paris. Colum. 181.

[2]) Anastasia in Praefat. ad VIII. Synod. Symeon in Annal. §. 32.

lice Gregorijevi postadoše Focijanci, kako ih s Nicetom gore imenovasmo. Videći bo Focij, da je srdžba i osveta Gregorijeva neugasiva; da se ne će utišati, dokle on od Ignacija skinut, njega skinuta ne vidi; scijenjaše, da bi se on mogao u ovoj smutnji na stolicu carigradsku popeti. Ovo je uzrok, zašto se oni, kako piše Anastasij, u vijeće sastadoše, i, kako svjedoči Simeon, k Fociju dolaziše. Ovi vijećnici što kuhajući zakuhaše, možemo slobodno reći, da je sve bilo suprot Ignaciju. Focij rastavivši se od njega, zakonitoga svoga patriarhe, poče odmetništvo; poče njega očito progoniti: pravovjerne od njega rastavljati; i ovo je ono, što Meniata piše, da Focij Gregoriju pomoć davaše. Kada bi sveti patriarha u crkvi službe božanstvene činio, ne htjede nikada unići; koja stvar kako Gregoriju po volji, tako pravovjernim za čudo bijaše. Kojima Focij govoraše, da on svomu predšasniku sv. Metodiju ne ukazuje dostojno poštenje. Ali je bilo očito, da je Ignacij vazda s osobitom hvalom o njemu govorio, njega u liturgiji[1]) spominjao, da je po običaju svakoljetno spomenuće činio. Onima, koji su mu to kazivali, Focij, sudeći po sebi Ignacija, reče: Ignacij jedno misli u srcu, a drugo ukazuje djelom.

Da uznemiri Ignacija i puk, kako piše Anastasij, iznese Focij novo i nečuveno krivovjerstvo: da svaki čovjek imade dvije duše. Budući se ovo u Carigradu po jezicima prosulo, Konstantin, glasoviti mudroljubac ne uzbojaše se Focija oštro iskarati. Odgovori mu Focij: ja ne iznesoh ovaj nauk, da u njega tko vjeruje; već da iskušam, kako bi se Ignacij ponio, kada bi se krivovjerstvo zametnulo. Na to Konstantin, znajući, da Focij omrazu na Ignacija nosi: hitao si strijelama u mnoštvo, a nijesi se sjetio, da možeš svakoga raniti. Znano je svima, da kako no oči, prem velike i otvorene, ako bi se pred njima dim od užežene pljeve podigao, ne bi od dima mogle daleko vidjeti: tako i oči razuma tvoga, prem velike i otvorene, budući zaslijepljene dimom nenavisti protiv patrijarke, nijesi predvidio, da možeš koga raniti; nijesi puta pravice vidio.

Neka mi bude dopušteno s puta koračiti. Ovaj Konstantin je isti sv. Ciril, brat svetog Metodija, nadbiskupa moravskoga; koji se nazva Cirilom, kada postade redovnikom svetog Basilija, ili, što drugi pišu, pred smrt po opomeni Božjoj. Od njega je izmišljena ona abeceda, koja se zove cirilica, da dječica čitajući brže i izvrsnije nauče nauk kršćanski. On je od pape Hadrijana II. isprosio

[1]) Ex λειτὸς, publicus, et ἔργον,, opus, quasi ministerium publicum.

da se može sveta misa govoriti slavenski. Ovu je dozvolu poslije potvrdio papa Ivan VIII., na taj način, da se prije pjeva sveto evangjelje latinski, a poslije slavenski. Ova dva biskupa bila su apostoli ne samo moravskoga, nego i drugih naroda slavenskih, koje prevedoše iz tmine neznaboštva u svjetlost prave vjere. Čudit će se tko, kako Ciril obrativši toliko naroda na put spasenja, nije mogao obratiti Focija na put istine; ali ne ima se čuditi, jerbo užgan od dima požuda, omraze i pohlepe nije mogao vidjeti puta istine. Ove požude, ljuta omraza u Gregorija, a u Focija užgana pohlepa za patrijaršijom oduzeše pamet, da na drugo i ne pomisle, nego kako bi odjelotvorili, što namisliše. Čega radi znajući, da bez volje careve nije moguće skinuti Ignacija, odlučiše po Bardi ujaku carevu obaviti ovaj posao, čijom je vlašću Gregorij stolicu svoju uzdržao.

Nekoliko pisama protoprezvitera Evsevija protoprezviteru i doktoru Visarionu.

I.

Dragi Visarione!

Odisto je podavno bilo, kad Ti se zadnjeg puta javih pismima ovoga smjera. Povod tome bijahu kojekakve nepredvidive zaprjeke. Pa čisto ne bih ni sad nakanio, da Ti pišem è me Tvoje ljubazno pismo nije nekako zanijelo, te mi s nova podalo volje i mara, da Ti se teda negda i opeta javim.

I ja ću dakle, ćešnjejši sabrate i bogumili sadruže u duhovenstvu vinograda Gospodnjeg, da ponovno otpočnem nizom od nekolicine pisama, u kojima ću izložiti razna svoja mnijenja, oslanjajući se pri tome na nekoje podatke savremene nauke.

Istorija velike i bogospasaeme Hristove crkve pokazuje nam bjeločanim načinom, kako je opet sveti i spasiteljni mir zavladao megju božijim crkvama istoka i zapada, a to sve od samog Fotija, pa tijekom svega vremena do samoga novorimskog patrijare Mihajla Kerularija. Kroz cijelo to predugo vrijeme bijahu obje crkve u bogospasiteljnoj zajedinstvenosti. Sad da uzmemo jedno dogmatično izlaganje, u kojem se razilaze istočna i zapadna crkva. Recimo n. pr., da uzmemo glavenstvo rimskog prvosveštenika ili pak o samom proizlazenju Duha svetoga ne samo od Oca, nego i od Sina, koji se dogmat na zapadu zove crkvenijem izrazom »Filioque«.

Poznato nam je, da je tome dogmatu, kao i dogmatu o prvenstvenosti rimskog pontifikija najprije protivurječio vselenski patriarh Fotije. Poslije smrti njegove pa do Kerularija, kako to sprijeda nagovijestismo, obje crkve bijahu u svetoj saglasnosti zajedinstva. Sad se pita, da li je i nadalje crkva staroga Rima učila o proizlaženju duha svetoga i od Sina ili o prvonačalstvu rimskog episkopa.

Na oboje ovo dade se sasma jestveno odgovoriti, jer da nije

učila i njegovala oba ta dogmata zapadna crkva, ne bi joj onda imao nikakva razloga ni povoda predbacivati hristjansku nepravovjerstvenost, kao i skvrnovanje u izopačenosti božanstvenih dogmata sami vselenski patriarha Mihailo Kerularije, kao što je to on odista i učinio i zapadnoj crkvi spočitnuo i na nju kao skvrnovnicu dogmata sasma otvoreno napao. Dakle Rim i zapad učio je te dogmate. A pošto je bilo kroz cijelo to vrijeme od Fotija, pa do Kerularija sveto i neprikosnoveno zajedinstvo megju obe i u obe crkve, to onda proizlazi, da je i naša crkva priznavala oba ta dogmata i s njima potpuno saglašavala i to ne samo faktično, nego i formativno. Jer da nije tako bilo, za što onda kroz cijelo ono vrijeme od Fotija, pa do Kerularija niko se živ ne diže, da Rimu i zapadu ne protivuslovi na skvrnovanju dogmata, nego se baš sve to dogodilo tek za vrijeme Kerularija i on se prvi podigao i ustao na obranu svetih dogmata.

Ali na žalost, ako možemo tako reći, to se sve prekasno i veoma docno dogodilo, jer je eto, kako vidjesmo od Fotija, pa do Kerularija i sami istok i naša istočna crkva kroz cijelo to dugo razdoblje u teškoj jerezi zajedno sa zapadom i zapadnom crkvom bila, pošto je sve vjerovala i saglašavala zajedno s rimskom crkvom i tijem tako postala pravim faktičnim i formalnim učesnikom zapada i tobož zapadnog krivovjerstva.

Dakle istorička je činjenica, koja se nikako ne da pobiti, ni omalovažiti, da je naša crkva, ako nikada prije ni poslije, a ono bar kroz to vrijeme od Fotija, pa do Kerularija revnosno i bezuvjetno priznavala dogmat o proizlaženju treće božanstvene osobe ne samo od Oca, nego i od Sina, kao i sami dogmat o glavenstvu rimskog načalstvenika, jer je baš kroz cijelo to dugo razdoblje, ne samo u religjijskom, nego i u svakom drugom pogledu Rim na Vizant uplivisao i ovaj mu se u svemu podčinjavao, a za najviše u religjijskijem stvarima, priznavajući ga nepogrješimim i neprikosnovenim tolmačiteljem i stupcem istine u vascijelom Hristjanstvu obiju svetiteljnih crkava. Ko pak ne će i ne može da ovo sve prizna, mora dokazati, da je kroza cijelo ono vrijeme saglasnosti crkava u dogmatima, sasma drugačije učio i vjerovao istok, a sasma opet drugačije zapad, a to je sasvijem neponjatno, jer šta je onda inače natjeralo i prinukalo Kerularija, da ide protivurječiti Rimu i Rimskoj crkvi i da nastoji tako iz svijeh sila, da rastrgne nešivenu Hristovu odeždu: crkvu istoka i zapada jednu od druge; i

baš eto od toga zlogukog doba vidimo, kako se zadnji put rastrgnu Hristova haljina: crkva jedna od druge, pa se kroz sve vrijeme od tada pa do dneva današnjeg uza sve pokušaje sabora, i koli istočnih, toli zapadnih episkopa nikad više u saglasnosti i zajedinstvenosti ne združiše i ne prisajediniše.

Je li pak ovako, kako ja izložih, ili nije — na Tebi je češnjejši sabrate Visarione, da me o protivnom ubijediš i savjest mi spasiteljnim mirom ukrijepiš.

Smireni Ti bratski pozdrav od sabrata u Gospodnjem vinogradu, smirenog — Evsevija!

II.

Dragi Visarione!

Pravoslavna crkva, kako je običajno nazivamo, crkva sedam svetih vaseljenskih sabora ima u svojoj bogoslužiteljnoj patrologjiji veoma izrazit broj svetih bogougodnika, koje časti i svetu im počtu iskaziva, a ti sveti bogougodnici najotvorenije su priznavali sve dogmate, koje zapadna crkva nauča i bili su najgorljiviji i najzauzetniji branioci i poklonici tijeh dogmata.

Meni je čisto veoma neponjatno, kako je mogla naša crkva te svetitelje za svoje uzeti i njima svetiteljsku počtu i čast iskazivati. Jer ako njiha za svetitelje i bogougodnike priznaje, onda bezuvjetno i neodložno mora i formalno priznati, kad eto već faktično priznaje, i njihovo samo izlaganje i naučanje o zapadnijem dogmatima. Jer ko priznaje za svetitelja i bogougodnika nekog sačinitelja, tijem priznaje i njegovo sačiniteljstvo. A koliki sveti oci i bogougodnici najvatrenije do svoje smrti ne ispovijedahu i ne branjahu baš same one dogme zapada, koje se bitno kose s dogmama naše crkve? Pa opet uza sve to naša crkva te bogonosne oce i svetitelje slavi i poštiva, premda bi imala sasma pravo i ne bi sama sebi protivuslovila, da ih odmah jereticima proglasi, a njihove spise jeretičkim i protivoslovnim svetoj ortodoksiji. A ona, ne samo da po svojoj nauci i svome izlaganju sama sebi neprotivurječi i neistinu i nepravo zastupa, jer eto sve do dana današnjega nigdje ne osudi te svete oce, niti njihove spise, nego šta više primi ih u broj svetitelja i tijem priznade njihovu ortodoksiju, ma da oni najizrazitije uče protiva naše crkve i najotvorenije prema učenju naše crkve obaraju i ruše naše dogmate.

Uzmimo samo n. pr. svetog Amvrozija ili svetog Theodozija.

Prvi veli: »Gdje je Petar, tu je crkva«, što znači drugim riječima, gdje rimski prvosveštenik, tu je i crkva, a gdje njega nema, nema ni crkve božije. Drugi pak izrično naziva tadanjeg rimskog pontifikija papu Paskalija, Petrom, veleći mu: „Πέτρος γὰρ σὺ“ — »Ti si Petar«.

Po naučanju naše crkve, što ima posla sv. Petar s papom Paskalijem, kad naša crkva izrazito veli, da rimski prvosveštenici nijesu nastupnici sv. Petra, niti li je ikada sveti Petar bio u Rimu? Oba dakle ova bogougodnika po šljedstvenoj nauci naše crkve, ne samo da nijesu bogougodnici, nego sami bogoprokletnici, pravi jeretici, koji bezočno zabludiše u jerez, braneći najgorljivije i najrebjegjivije rimsko prvoprestolstvo i rimskog prvoprestolnika, braneći ga, velim, baš onako, kako ga dogmatički brani i o njemu nauča sama zapadna crkva. A ovakih bogonosnih otaca i drugih svetitelja veoma je izrazit broj. Pa uza sve to naša ih crkva sveti i počituje, mješte, da ih odsudi i prokune, kao jeretike i zašlace s puta istine, s puta pravoslavlja.

Polazeći pako s te ishodne tačke naše crkve, gdje ona izrazito i očigledno sveti i štuje na božestvenijem oltarima i ovake svetitelje, možemo zaključiti, da i mi priznajemo i saglasno s tim svetiteljima vjerujemo, makar to i ne izricali, sve dogmate zapada i zapadne crkve. I mi bi se mogli donekle i naša crkva proglasiti i sada da smo u zajednici s Rimom, jer ako nešto i ne priznajemo, kao Rim i riječju, priznajemo to isto djelom, a djelo je više i važnije od riječi. Mi smo dakle po djelu u zajedinstvu s rimskom crkvom, a samo po riječi nijesmo, a to nijesmo jedino za to iz nehristjanskog prkosa i obijesti.

Ne će li se pak ovo priznati, onda je za našu crkvu jedino spasonosni izlaz, da sve te svetitelje zbaci s bogščestvenih oltara, jer su svi ti bogougodnici protiva nje i protiva njezinog dogmatskog izlaganja. Ali kad bi to učinila i počela tako pročišćavati i lučiti bogougodnike, onda bi morala u isto vrieme priznati, da je do sada i sama bila u zabludi i jeretičkoj zašlanosti kroz sve vrijeme od onoga časa, kad je počela te svetitelje častiti, pa sve do onoga, kad ih je s bogočestvenih oltara poskidala i prestala više štovati i svaku im počtu iskazivati; a tek istom da je onda postala ortodoksnom, kad je izvela taj čin, no to i jedno i drugo već je docno: i zbacivanje i razbacivanje božijih ugodnika vazda ostaje protiva njoj i vazda i do vijeka će protivurječiti sama sebi,

jer eto drugačije vjeruje božestvene dogmate djelom, a drugačije opet riječju.

Prema tome i u samoj njoj i sa toga stanovišta nema one apostolske sajedinstvenosti ni svetodjejstvene saglasnosti. Dočim, kad bi priznala i formalno, ono što faktično već priznaje, štujući i sveteći take bogougodnike, bila bi onda i sama u sebi sajedinstvena i saglasna, a taka bi bila i sa zapadnom crkvom, i megju obje crkve zavladao bi nenarušiteljni mir, sloga i ljubav. Svesilni Bože vasione podijeli mir, slogu i ljubav crkvama! A Ti, dragi Visarione, zdravstvuj duhovenstvenim i tjelesnim zdravljem i primi sabratsko pozdravlje od svog — Evsevija.

III.

Dragi Visarione!

Izloženje naših bogoslova, kao i same naše crkve, u kojem se najubjedljivije tvrdi, da su sveti vaseljenski sabori bili sazivani i bez papskog znanja i protiv volje njihove, kao i to da nije ni najmanje bila nužda, da akte i riješenja tih sabora potvrgjuju rimski episkopi — meni se barma čini, da svi ovi prigovori nemadu u sebi nikakva znaka života, niti li su od ikakve važnosti. — Baš obratno, u svim se vaseljenskim saborima vidi uplivisanje Rima i njegov prvonačalstveni ugled, ma to uplivisanje i taj ugled nama se i pričinjao, da nije baš tako i toliko izrazito ispolčen. Ovo nam se kao tako tek samo na prvi pogled prečinja, a inače u samoj stvari nije nikako tako.

Kao jedan živi i cjelishodni primjer navodimo samo carigradski sabor, koji se držao mjeseca maja 861. posl. Hr. i kojemu je prisutno bilo 318 episkopa, a šta još više predsiedao mu sam Fotije, čijim je uplivisanjem i bio sazvan, te je sami Fotije taj sabor sravnio s nikejskim svetim vaseljenskim saborom. No pa šta vidimo na kraju od svega? Ma da je taj sabor bio izraziti odjek volje Fotijeve, ma da je sam Fotije, koga naša crkva priznaje i poštuje kao svetitelja, bio sve i svja tome saboru, kojemu sa gledišta pravoslavne crkve nije ništa nedostajalo, to ipak uza sve to sama naša crkva nepriznaje taj sabor vaseljenskim saborom. Pita se, a za što ga ne priznaje, kad mu eto nije ništa s gledišta pravoslavlja i pravoslavne crkve uzmanjkalo? Odgovor bi na ovo bio jasan i kratak. Ne pri-

znaje ga za to, jer u njemu nije ničim djejstvovao Rim, niti je mogao djejstvovati, kad je bio sazvan i upravljen taj sabor protiv samoga Rima i rimskog jepiskopa. Dakle ovo bi bio veoma ubjedljiv dokaz, da je apsolutno nemoguće i zamišljati vaseljenski sabor bez uplivisanja Rima i rimskog jepiskopa. Ta da nikakav sabor naša crkva nije mogla proglasiti vaseljenskim, za cijelo je mogla ovaj, kome je bio sve i svja sami njezin svetitelj Fotije, koji ga je šta više uporedio sa samijem svetijem vaseljenskim saborom nikejskim. Već ovaj sami razlog, da ga crkva naša po neki način ne utjerava, njega svoga svetitelja, u neistinu i da mu riječ ne poriče morala je ovaj sabor vaseljenskim priznati i proglasiti. No ona toga uza sve to nije mogla učiniti, jer je falilo privoljenje Rima, jer je falilo uplivisanje i kao zadnja odluka rimskog jepiskopa. Sve ovo uzevši u obzir, možemo najvećom ubjedljivošću zaključiti, da je posve neosnovano i pomišljati na bud koji bilo vaseljenski sabor, da je, kao takav postao bez saglasja Rima i samoodobrenjem rimskog prvosveštenika. — Svakako Ti ćeš u ovome pitanju, dragi Visarione, još bolje znati i dublje proučiti. U to ime primi pozdravlje u duhu Hristovu!

Evsevije.

IV.

Dragi Visarione!

U docnije vrijeme stalo se još izrazitije i više tvrditi, kako sveti apostol Petar zglave nikad i nije bio u Rimu. A onda ako je to istina, nije šljedstveno ni rimski pontifikije nikakav nastupnik svetog Petra, nego su to rimski pontifikiji sebi uobrazili. Kao za razlog navode se nekakvi znakovi, kako je sveti Petar odista bio u Rimu. Prvi takav znak da je dao Papije, a onda drugi, osmjeljeni tijem primjerom, ponavljali su i dopunjali te znakove, dok se na pošljetku ne javi i sami Klimentije papa sa svojim znacima.

Meni se čini, da sve ovake i ovijem slične tvrdnje o izbivanju svetog Petra u Rimu, ništa drugo nijesu, nego sama prazna i pusta igra s riječima. Pravoslavni hristjanin, ne samo, ako ovoj tvrdnji vjeruje, da griješi protiv istine i istorije, nego i protiv same svoje savjesti, jer jedan od najslavnijih i najtoržestvenijih sabora kaže drugčije, a to je sveti vaseljenski četvrti sabori, koji je bio godine 451. posl. Hrista sazvan u Halkidon. Sjetimo se

samo one prevažne i preznamenite činjenice, kad je vas sabor, svi sveti bogonosni sabrani oci, kao na jedna usta uskliknuli, kad je bila Leonova poslanica pročitana bez ikakva ispravljanja, kad su velim ovako, ožareni Duhom svetim jednoglasno uskliknuli: „Petar je progovorio kroz usta Leonova“. — Kako to onda biva? Zar nije Leon na rimskom prijestolu u samom Rimu zasijedao? Kakva onda ima veza s Leonom sveti Petar, kad eto nikad za nikad po učenju naše crkve i naših bogoslova, nije Rima ni vidio, a kamo li, da je još u njemu stolovao? Sad ko ima pravo i na čijoj je strani istina o Petrovu izbivanju od Rima; ili ima istinu i pravo naša crkva, koja nakon toliko vjekova, zavedavši se gordijem protestanizmom i sličnom mu družinom, niječe, kako sveti Petar nije nikada u Rimu bio, ili pak ima istinu i pravo sveti četvrti vaseljenski sabor i na njemu prisutni bogonosni oci, koje je po samom učenju s naše crkve ožarivao Duh Prosvjetitelj, te im je upravo bilo nemoguće, kad su eto ravnani i predvogjeni Prosvjetiteljem i Utješiteljem Duhom istine i pravde — i pogriješiti ili bilo kakvu laž i neistinu reći. Osim toga oni su i sa istorijskog gledišta mogli laglje i vjerodostojnije znati, da li je, ili nije sveti Petar u Rimu bio, nego li to mi i naša crkva zavedena kojekakvim otpadnicim od rimske crkve — znade i može znati. Ta zar nije sveti četvrti vaseljenski sabor od apostolskih vremena tek samo četiri sto i pedeset i jedna godina dijelila, dakle tek tri četiri generacije.

S toga svaki pravoslavni hristjanin teško se ogrješuje pred Bogom, tom vječnom istinom, pred istorijom, pred svojom savjesti, kad tvrdi, da sveti Petar nije bio u Rimu, a kud kamo u većoj mjeri taj vas grijeh počinja naša crkva, kad te basno slovne vijesti ispravnim, te istinitim drži, povagjajući se slijepo za svijem odpadnicima od rimske crkve. Hoće li i nadalje da u to vjeruje i to za istinu drži naša crkva, onda ona sama s neistine prekorava sveti četvrti vaseljenski sabor, koji je bio tvrdo uvjeren i ubijegjen, da je sveti Petar bio u Rimu, jer inače da nije bio, sabor jednoglasno ne bi ono uskliktao Leonu, koji je bio u Rimu, da je Petar kroz njegova usta govorio, jer inače Petar i Leon osim njihova zajedničkog prvoprijestolja, ništa drugo u ovom slučaju zajedno i svojstveno ne imadu. Dakle našoj je crkvi ovaj izlaz: ili se otresti svijeh ovakovijeh protopapskih predsuda, ili proglasiti halkidonski sabor, ne skupom svetih bogonosnih otaca, nego zborom nerazumnih,

nesavjesnih ljudi, hoji htjedoše neistinom da nas hrane, koji i u najjednostavnijim stvarima neistinu zbore, crkvu i hristjanstvo zavode i opsjenjuju. A hoće li to, a može li to naša crkva učiniti? Ne će i ne može. Dakle je sveti Petar prvonačelstvovao u Rimu, a rimski jepiskopi njegovi su pravi i zakoniti i neprikosnoveni zastupnici.

Zdravim Te ljubavlju i mirom!

Evsevije.

V.

Dragi Visarione!

Gorde su i besprimjerne one osvade o pogrješivosti rimskih prvonačalnika. Da su te osvade bar u ikoliko istinite i temeljne, ko bi sretniji i radosniji od mene uz njih pristao! No da ovako slijepo uza nje pristajem i za njima se povodim, to mi ne dopušta ni moj karakter, a još manje moja savijest. Za to sam ovdje sam pod svojom savješću obvezan, da protiva tih osvada i nepravda ustanem, te dokažem opet na temelju jednog svetog vaseljenskog sabora, da su rimski episkopi odisto nepogrješivi i da nijedan rimski prvosveštenik do danas nije pogriješio.

Za ishodnu tačku uzet ću upravo one pape, koji se najviše objegjuju svojim jeresima i protoučenjem svetih dogmata. A tako ću eto početi s papom Viktorijem, kojemu se prešiva montanistička jerez, da ju je odobravao. Istu nauku veli se, da je potvrdio papa Zefirin, a još uz to pošao i dalje u bogumrskoj jerezi, te odobrio učenje patripasijana. Papa Viktorije odobraje montanizam. Papa Marcelj pada u idololatriju i prinaša žrtve idolima. Papa Liverije pravi je Arijevac, jer da to tvrdi i sveti Jeronim, Hilarije i Atanazije. Eno opet pape Felixa II., gdje se i on strmoglavljuje u Arijstvo, kako nam tobože o tom svjedoči opet sam sveti Jeronim. Vigjilije opet potvrdjuje i prianja uz Evtihijevu jeres, otvoreno pristajući uz monofizite. Papa Onor I. ispovijedao je i naučao monetelitstvo, te je šta više za svoju jerez bio osugjen i proklet konstantinopoljskim III. saborom, koju je osudu sam njegov naslupnik Leon II. i njegovi šljedoprijestolnici ponovili i t. d.; mogli bi još kojekakvih raznih osvada protivu raznih papa navesti. Ali mislimo, da je dosta i ovo nekoliko primjera jer smo baš u njima istaknuli one pape, koji se najviše objegjuju i protiva kojim se najgrozovitije stvari iznašaju. Ta pomislite samo na zlosretnoga papu Vigjilija, koji je triput o sporu »o trim glavama« sebi pro-

tivurječio i sad odobravao nestorijanske spise Teodora, Teodorita i Ive, te ih priznavao ortodoksnim, a sad opet povlačio se natrag, a da i ne spominjemo zloglasnog Onora.

Sad ako su zbilja sve one osvade istinite i temeljne, što se pojedinijem papama prišivaju, onda sveti vaseljenski sabori nijesu ništa drugo, nego bruka i grdilo za hristjanstvo i hristjansku crkvu, a velika sramota, neistina, da ne reknem i bezočnost za sav svijet i za sve dosadanje i poznije čovječanstvo. I najdrskiji zlotvor morao bi se tijeh sabora postidjeti i gnušanjem o njima zboriti, a kad tamo sve te sabore sama naša pravoslavna crkva veliča, štuje i priznaje, vjerujući tvrdo u njihovu nepogrješimost.

Ovo, što dosada rekosmo, malko ćemo bolje osvijetliti. Nek nam u ovom slučaju posluži sveti VI. vaseljenski sabor, koji se sabra 680. god. poslije Krista u Kostantinopolu, tome novom Rimu. Sabor bi otvoren u palači Trulo, a imao je urediti nekoje crkvene poslove i utvrditi vjeru protivu monotelitske jerezi. No da pobliže posmotrimo taj sabor i u njemu sabrane oce, kako se oni dižu protivu nepogrješimosti rimskog glavenstvenika i da li oni tvrdo vjeruju u nju i nju čvrsto i temeljno priznavaju.

Prosudimo neke papske poslanice, pape Agatija, koja bi javno saboru u četvrtom zasiedanju dne 15. novembra pročitana. Izmegju ostaloga taj papa i ovo piše saboru i sabor poučava: »... Ovo je nauk, koga nam je predao sveti Petar, ne da stoji sakriven pod varićakom, već da odjekuje, jače, nego trublja po vascijelom svijetu, pošto istina, koju je Petar ispovijedao njemu je od oca obznanjena i za na nagragje njegove ispovijesti blaženim bio je od Gospoda prozvan. Otkupitelj svijeh nas njemu je trokratno povjerio duhovne ovce crkve, da ih pase i njegovom pomoćju ova (podrazumijeva se rimska) Apostolska njegova crkva nikad nijednoga slovca nije zašla s puta istine..." Za tijem se dalje u poslanici veli: ... dočim ona, (podrazumijeva se rimska crkva) po milosti svemožnoga Boga nikada ne će biti našasta, da je s puta apostolske predaje zašla ili da je jeretičkim novotarijama podlegla...« Eto tako rimski prvosveštenik o sebi, o svojoj nepogrješimosti uči; eto tako jasno i bistro, izrazito i otvoreno uči o onoj crkvi, kojoj on prvonačalstvuje. A sabor, pače niti jedan pojedini otac, ne ustaje se da oprovrgne, da u laž utjera hvastavstvo i nepogrješimo uobraženje rimskih pontifikija i njihove crkve. Nego to se sve bez pogovora

sasluša i kao sveta i tvrda istina primi. Pa ne samo, da je tome prvoprestolniku rimskom bilo dosta, da nepogrješimost rimske crkve i njezinih prvoglavenstvenika u prošlosti istakne, veleći da do sada: »nikad nijednog slovca nije zašla s puta istine«, nego šta više on najizrazitije ističe tu nepogrješimost i u samoj nedoglednoj budućnosti, dokle bude svijeta i vijeka, dokle bude same crkve veleći jasno: » ... nikad ne će biti našasta, da je s puta apostolske predaje zašla ili da je jeretičkim novotarijama podlegla ...« Dakle priznanje vascijelog svetog VI. vaseljenskog sabora i njegovo osvjedočenje jednoglasno o istini ove nauke i njezine nepogrješimosti, najotvorenije nas i najjasnije podučava, da niti je do tada, kad je bio taj sabor sazvan, nikakov rimski prvosvećenik ni rimska crkva bilo u čemu pogriješila i u jeretičku zabludu pala, niti li će to ikada biti, da ona i njezin prvoprijestolnik pane u bilo kakvu i bilo kada jerez; dakle, da su bili i da će biti nepogrješivi vazda i do vijeka, dok bude same crkve. To nas i o tom nas da je tako i da je to istinito, nauča taj sveti sabor i na njemu sabrani oci, jer tu nepogrješimost bezuvjetno i jednoglasno prisvojiše i njoj se, kao nebesnoj istini podvrgoše i pokloniše. Inače svako drugo izvrtavanje istine i natezanje činjenica, ma se pri tome pozivalo i na prepodobnog Atanazija ili bilo kog drugog ostaje sva ta rabota, ništa drugo, nego nečastivim a uz to izlišnim poslom. Jer pojedini svetitelji nijesu u svojim izjavama uopšte nepogrješni, niti u svojim samim naucima, dok ih god opšta crkva, kao take ne prizna. Dočim sveti vaseljenski sabori i sve što se na njima utvrdi i prizna, jesu fakti za svu crkvu sveti, ne pogrješimi i neprikosnoveni. Za to po samoj praksi naše crkve i sama razna tumačenja i izlaganja pojedinih svetih otaca dolaze tek iza sabora na red, jer su uopšte sveti oci iza sabora, a sabori su prvlje po svojoj autoritativnoj moći i vlasti od svetijeh otaca. S toga ako je zbilja istina, da ona tri oca objegjuju pojedine pape radi jerezi, to su oni bili sami o tom ili zlo izvješteni ili se njihove objede ne smjedu onako u jeretičkom smislu uzeti, jer eto sveti šesti vaseljenski sabor i na njemu svi oci priznaše nepogrješimost rimske crkve i baš onijeh istaknutijeh papa, kojim se baš izravno pogrješimost prešiva, a nepogrješimost ukida i oduzima.

Mir s Tobom Visarione!

Evsevije.

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky

ZAGREB 1899.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

O stanju duša pravednih prije sudnjeg dana.

Piše Ilija Gavrić, bogoslov D. I.

Godine 1895. mjeseca kolovoza izdade carigradski patrijarka Antim »patrijaršku i sinodsku poslanicu«, potpisanu od 12 metropolita, kao odgovor na blagi poziv Lava XIII., da se sjedine sve istočne crkve s rimo-katoličkom crkvom. U toj poslanici silno on udara na crkvu katoličku, te ju potvara, da je mnoge novotarije i izmišljotine uvela u svoje nauke! Megju takove novotarije ubraja on i nauku katoličke crkve o stanju pravednika poslije smrti. Crkva naime katolička naučaje kao nepobitnu, Bogom objavljenu istinu, da pravednici uživaju vječno blaženstvo, da gledaju Boga licem u lice odmah, pošto su posve čisti od svake ljage svijet ostavili, ili pošto su u ognju čistilišta zadovoljili potpuno pravici Božjoj za mane, što su ih u životu počinili. Antim veli, da je to novotarija, izmišljotina! Zaista nam je svima žaliti, kad vidimo, da nam se takovim načinom gleda već unaprijed put pomirenja zapriječiti, te još veći i žalosniji razdor izmegju rastavljene braće stvoriti. Sigurno svima nam je stalo do istine, svi hoćemo čvrsto i nepomično, da stojimo uz Isusa, vječnu Istinu i uz svetu njegovu nauku! Za ljubav istine dakle, hajde da vidimo, braćo, je li istina, da je ono novotarija, izmišljotina, što crkva katolička o stanju duša pravednih prije sudnjeg dana naučaje!

Zlatno je pero presvjetloga g. kneza-biskupa Ljubljanskoga dra. Jeglića u Balkanu i ob ovom pitanju raspravljalo, ali samo u kratko, jer zadaća presvjetloga pisca nije ni bila, sve baš potanko na daleko i široko dokazivati i razjašnjivati, što je Antim kao novotariju označio. A nije bilo ni moguće u jednoj kratkoj raspravi na sve točke potanko odgovoriti, u sve se moguće poteškoće upustiti, te ih gledati pobliže riješiti. Za to bi trebalo, mislimo, da se čitave knjige napišu.

S toga ćemo pokušati uprav ovu točku o stanju pravednih poslije smrti, a prije sudnjeg dana, malo opšir-

*

nije i pobliže pretresti, istinu katoličke crkve dokazima iz sv. pisma iz sv. Otaca istočne i zapadne crkve, iz liturgičnih molitava istočnoga obreda, napokon iz zdrava razuma potkrijepiti i razjasniti. Onda ćemo se i u njeke bar najpoglavitije poteškoće upustiti, te s pomoću Božjom gledati, da ih riješimo i našu rastavljenu braću opet pozovemo na pomirenje i bratski zagrljaj u krilu svete, jedino spasonosne, rimo-katoličke crkve.

I. Dokazi iz sv. pisma.

Čujmo, što Spasitelj sâm, vječna istina o tom veli (Luc. 23, 43.): „Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ", „Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso". »U istinu ti kažem, danas ćeš sa mnom biti u raju." Razbojniku na križu veli dakle Isus: „Danas ćeš sa mnom biti u raju!" Što će to reći? Što znači ovdje »raj« „παράδεισος," „paradisus"? Grčka riječ „παράδεισος" po svjedočanstvu Ksenofonta i Plutarka u životopisu Demetrijevu porijeklom je riječ perzijska i znači perivoj, t. j. vrt pun miomirisna cvijeća, svakovrsnog voća, svake naslade i veselja. U porabi sv. pisma pako znači ova riječ najprije onaj zemaljski raj, u kojem su naši praroditelji, Adam i Eva živjeli. Nu u sv. pismu novoga zavjeta »paradisus« znači gotovo uvijek našu nebesku domovinu ili nebesko veselje u gledanju lica Božjega. Tâ i obični puk rabi ovu riječ u istom smislu, kad veli n. pr. »u raj otići; Bog mu dao duši raj! otišao u raj ko ptica s grane itd." Vratimo se sada opet k našoj stvari! Isus rekavši razbojniku: »danas ćeš sa mnom biti u raju« obećao mu je dakle veselje nebesko. A to veselje nebesko postoji u gledanju lica Božjega. Dakle je razbojnik onaj bio istoga dana u raju, dobio plaću nebesku odmah onaj čas, kad mu se je duša s tijelom rastavila. Nije dakle čekati morao do sudnjega dana! Ali može bit, da je onaj razbojnik bio onoga dana samo u zemaljskom raju, jer i onako nije bilo moguće prije uzašašća Isusova na nebo doći u nebeski raj! Ali pitamo, što bi zemaljski raj koristio duši razbojnikovoj? Raj zemaljski bijaše mjesto sjetilnoga čara i veselja; mjesto pako sjetilnoga uživanja, nešto tvarno kao takovo ne može duhu pružiti potpuna uživanja! Ta što može duša, odijeljena od tijela, uživati od kakvog mjesta? što bi joj koristile lijepe voćke? što li milovidno cvijeće? Duša rastavljena od tijela nalazi svoje radosti samo u vrhunaravskim, nadsjetilnim, duhovnim

stvarima. Može biti, reći ćeš, da je sašla duša razbojnikova u mjesto, gdje su bili pravednici staroga zavjeta prije došašća Isusova, u limbu! Ni to nije moguće, jer se ono mjesto ne zove nikad u sv. pismu, niti kod sv. otaca rajem. Osim toga ono mjesto bijaše više neki zatvor, tamnica, iz koje su duše pravednika žudjele, da što prije izagju, a ne mjesto potpunoga veselja i podpune raskoši. Pa što je sada bilo sa razbojnikom? Gdje je bio? U nebu nije bio, jer nije ni Isus još bio uzašao na nebo, u zemaljskom raju nije bio, u limbi takogjer ne! dakle gdje je bio?

Odgovor. Nije nužno bilo, da duša razbojnikova pogje u raj zemaljski, niti gore u nebo, niti na ikoje drugo, stalno mjesto, gdje bi Boga gledati mogla! Svuda i na svakom mjestu može biti raj, može biti nebo, gdje se god Bog komu pokaže u svoj slavi svojoj i veličanstvu svojemu! Dakle prem duša razbojnikova nije bila onaj čas niti u raju zemaljskom, niti u raju nebeskom, niti u limbi, ipak je mogla potpuno biti blažena gledajuć lice Božje, pa bila, gdje bila!

Evo, braćo, vidite, Isus veli, da je razbojnik odmah iza smrti uživao potpuno blaženstvo, a nije mu trebalo čekati do sudnjega dana! Dakle nije nikakva novotarija, nije izmišljotina, kada crkva katolička isto veli, što je Isus rekao!

A pitajmo sada i sv. Pavla, što je on o toj stvari mislio, što je u svom srcu ćutio! U svojoj poslanici na Filipljane piše: . . . „τὴν ἐπιϑυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι," „Cupio dissolvi et esse cum Christo" = „Ginem, veli, ginem za tim, da se rastvorim (= da se sa ovim smrtnim tijelom rastavim) i budem s Kristom.« Zašto sv. Pavao tako uzdiše, zašto žudi, da se rastvori? »Da budem s Kristom,« veli on. Dakle sv. je Pavao čvrsto vjerovao, da će odmah, čim se rastavi s tijelom, biti s Kristom u slavi nebeskoj. Pravo dakle angjeoski naučitelj, sv. Toma Akvinatski iz ovih riječi sv. Pavla zaključuje: „Pobija se ovima riječima bludnja onih, koji vele, da se duše svetih, polazeći s ovoga svijeta na drugi, ne pripuštaju odmah do gledanja lica Božjega. Jer uzalud bi se sveci usudili poželjeti, da budu rastavljeni od tijela, kada rastavljeni od tijela ne bi bili kod Boga. Pa zato baš treba reći, da sveci odmah iza smrti gledaju Boga u njegovoj biti i da su u nebeskoj postojbini."

Sveti Pavao veli Filipljanima, da želi što prije s tijelom se rastaviti, a jedini uzrok svojoj želji za tim označuje sigurnu nadu, da će kod Krista, Boga svoga odmah biti, da će ga odmah iza smrti gledati! Dakle nije sv. Pavao vjerovao, da će do sudnjega dana na svoju potpunu plaću čekati, dakle to nije novotarija, nije izmišljotina crkve rimo-katoličke, već nauka apoštolska, nauka Isusova!

Čujmo nadalje, kako sv. Pavao u drugom listu na Korinćane progovara: ‚*Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς*‘ »Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis!“ = »Znamo bo, da, kada se zemaljski stan našega prebivališta rastvori, imamo zgradu od Boga, stan ne rukama sagragjen, vječni na nebesima.« (II. Cor. 5, 1.). Što će to opet reći? To će reći: Kada se zemaljski stan našega prebivališta ovdje na svijetu prolaznom t. j. stan naše duše, tijelo ovo smrtno, razruši, onda ćemo imati vječni, neraspadljivi na nebu, (razumije se, ako smo dobro živjeli i vjerno Bogu služili, te posve čista srca sa svijetom se rastavili!) Ovdje stavlja sv. Pavao stanje našega zemaljskoga putovanja u opreku sa stanjem nebeskoga uživanja, što nas odmah iza smrti čeka. To se vidi odatle, što sv. Pavo bodri Korinćane na svet život, na pokoru i mrtvenje tijela, te da ih što više na to obodri, dovikuje im: vidite, braćo, tijelo je naše i onako raspadljivo; ako ga krotimo, duhu podvrgavamo, zadobiti ćemo vječni neraspadljivi stan u nebu, čim se ovaj zemaljski stan tijela rastvori. Ovako tumače riječi apoštolove i sv. Anselmo, sv. Toma Akv., Lyran i drugi. A sada pitamo, kakova bi bila radost, kakova želja, da se rastvori tijelo, ako se ne bi odmah iza smrti u nebu obradovali i Boga licem u lice gledali; ako bi sve do sudnjega dana čekati morali?

U listu na Židove (Hebr. 9, 27.) dovikuje nam svima sv. Pavao: *ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δε τοῦτο κρίσις* „Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium.“ = „Odredjeno je ljudima jednom umrijeti, poslije toga (slijedi) sud.“ Nu ako poslije smrti slijedi za svakoga čovjeka napose sud o djelima njegovim i čitavom mu životu, to će sigurno poslije smrti i suda posebnoga takogjer odmah sli-

pjediti i nagrada ili plaća što ju je svaki zaslužio; t. j. ili raj, ili pakao, ili čistilište, ako nije posve čist sa ovoga svijeta na drugi pošao. Dakle, ako je posve čist u vječnost otišao, ima odmah raj i sve rajsko veselje, a ne treba mu do sudnjega dana čekati. Evo i iz ovih riječi Pavlovih se vidi, da to nije novotarija, nije izmišljotina, kada crkva rimo-katolička veli, da su duše pravednih već prije sudnjega dana potpuno blažene, da gledaju Boga licem u lice!

Da još jasnije ovu istinu sv. crkve katoličke razaberemo, otvorimo sv. evangjelje po Luki pogl. 26. Što čitamo tamo? Pripovijeda se tamo o jednom bogatunu, kako je strašno raskošno živio i kako je siromaha Lazara prezirao. Dogodi se pako, da bogatun usred svoje razkoši umre i bude zakopan u pakao, gdje je trpio strahovite muke u ognju paklenom. Dogodi se te i Lazar umre, nu dušu mu odnesu angjeli u krilo Abrahamovo, da tamo uživa sve radosti rajske! Iz ovoga se primjera vidi, kako zli ljudi odmah poslije smrti idu u pakao, a ne čekaju na svoju kaznu do sudnjega dana. Zašto bi, pitamo, morali onda dobri, sveti ljudi čekati sve do sudnjega dana, da istom onda prime svoju zasluženu plaću? Tim više, što se u toj priči veli o siromašnom Lazaru, da su ga angjeli odmah iza smrti odnijeli u krilo Abrahamovo. Nu krilo Abrahamovo nije ništa drugo po svjedočanstvu katoličkih bogoslova i crkvenih Otaca, nego slikoviti izraz za samo rajsko veselje, do kojega stižemo svi samo po vjeri, za koju nam Abraham dade prvi i najljepši primjer.

II. Dokazi iz sv. Otaca istočne i zapadne crkve.

Čuli smo, što nam sv. pismo o stanju duša pravednih kaže; pitajmo sada i sv. Oce, što su oni mislili, što su o tom učili i govorili.

Već iz prvoga stoljeća javlja se sv. Ignacije, biskup Antiohijski u poslanici na Rimljane (Ed. Cotell. pag. 901. n. 4. et pag. 902. n. 6.): „Obsecro vos, ne intempestiva benevolentia erga me sitis. Sinite me ferarum escam fieri, per quam licet Deum adipisci ... sinite me purum lumen haurire: cum illic fuero, homo Dei ero.“ = „Nemojte, zaklinjem vas, biti napram meni dobrohotni u (ovaj) nezgodni čas. Pustite me, da postanem hranom za divlje zvijeri, po kojoj (hrani) smijem Boga postići ... pustite me, da čisto svjetlo crpem: kada onamo (u svjetlu)

budem, čovjek Božji biti ću.“ Sv. Ignacije silno žudi, da ga divlje zvijeri što prije razderu, da tako bude hranom njihovom, a uzrok, zašto toli željno svoju mučeničku smrt očekuje, jest ovaj: da čisto svjetlo crpe, da Bogu pogje i tamo čovjek Božji postane. Čvrsto se dakle sveti mučenik uzda, da će odmah Boga vidjeti, netom se dade za ime Božje od divljih zvijeri rastrgati.

Isto tako svećenici i djakoni crkava Akajskih, suvremenici sv. Andrije apoštola, govore u djelima njegova mučeništva, da mu je duša Bogu otišla. Crkva *pako* Smirenska (Smyrna) o sv. Polikarpu, biskupu svojem i učeniku sv. Ivana apoštola, priznaje, da je on (sv. Polikarpo) krunu *neumrlosti* zadobio i nagradu slavne borbe postigao (immortalitatis corona est redemitus et proemium gloriosi certaminis sine controversia *retulit*) = „krunom neumrlosti je naplaćen, a nagradu je slavne borbe bez prigovora zadobio.“ Tako nam sve ovo pripovijeda starodrevni crkveni povjesničar Euzebij u 4. knjizi, poglavlju 15.

Sv. Grgur Nazijanski (u 29. govoru br. 20.) o riječima „descendit ad inferos“ „sašao nad pakao“ ovako govori: „*U podzemno* mjesto sagje Krist, ali odanle duše izvede“ („Ad inferna loca descendit (Christus), sed inde animas evehit.“) Zašto je *Krist* sašao u pretpakao, i od čega čega je duše izbavio? Sigurno izbavio ih je iz one tamnice, te ih u svjetlo vigjenja svojega božanstva doveo. A ko bi to nijekao, taj bi morao nijekati i članak vjere, da je Krist u pretpakao sašao! Kako to? Evo ovako: „Na prvi pogled (da govorimo riječima onog znamenitog učenjaka Duranda, biskupa meldevskoga [Meaux] u komentaru na Ivana 22.) na prvi se pogled vidi, da je posve isto, nijekati, da duše svetih polazeće s ovoga svijeta proste od smrtnoga grijeha i pošto su očišćene od maloga (grijeha), ako su ga imale, ili (*pošto su* očišćene) od zaslužene kazne za koji god grijeh, ne gledaju Boga licem u lice, isto je nijekati, da Krist nije sašao u pretpakao, a to se dokazuje ovako: Krist nije sašao u pretpakao tijelom . . . niti božanstvom, jer je božanstvom po svuda. Dakle sašao je dušom. Za koju svrhu? Za ovu, da duše svetih otaca i drugih, što bijahu u limbi pretpakla oslobodi po onoj Zakarijevoj: ‚Ti pako u krvi zavjeta svoga izvede zarobljenike svoje iz jezera‘ (9. II.). U paklu pako samo je dvojaka kazna: kazna osjetna (poena sensus) i kazna gubitna (poena damni). *U limbi* pako svetih nije bilo kazne osjetne, već je bila samo

kazna gubitna; a ta postoji u gubitku gledanja Božjega, od koje se (kazne) nitko ne može da oslobodi osim po gledanju božanstva, jer se gubitak čega ne da ukinuti, osim protivnim činom. Dakle, ako je silazak duše Kristove u limbu pretpakla bio radi oslobogjenja duša svetih, što su onda tamo bile, onda je nužno bilo te ih oslobodi od gubitka gledanja Božjega, što nije bilo drugačije moguće, već da im dade blaženo gledanje. Zato, ko bi nijekao, da duše svetih St. Z., što su bile u podzemnoj limbi, ne gledaju Boga (licem u lice), gledanjem blaženim (visione beatifica) sve do iza uskrsnuća mrtvih, taj bi nijekao članak (vjere) o silasku Kristovu u pretpakao.“ (Confer Raynold ad ann. 1333. n. 49.).

Iz ovih riječi Durandovih vidi se dakle, da su duše onih pravednika, što ih je Krist iz limbe oslobodio, zaista gledale odmah božanstvo Kristovo, te tim potpuno blažene bile, jerbo ih je Krist u onaj čas oslobodio od jedine njihove kazne, što su ih imale, naime pošto nijesu gledale Boga licem u lice. Dakle ove svete duše nijesu čekale do sudnjega dana, da gledaju Boga licem u lice; inače moralo bi se reći, da Krist nije sašao onoga dana u pretpakao, što nikomu još ni od nas ni od naše rastavljene braće na um palo nije, taj članak vjere poreći[1])!

---

[1]) Prima facie videtur, quod dicere, quod animae sanctorum decedentium sine peccato mortali, et postquam purgatae sunt a culpa veniali, si quam habent, vel a poena cujuscumque culpae debita, non videant Deum facie ad faciem, est negare articulum de descensu Christi ad inferos, quod patet sic: Christus non descendit ad inferos secundum corpus ... nec secundum deitatem, quia secundum illam est ubique. Igitur descendit secundum animam. Ad quem finem? Ad hunc, ut animas sanctorum patrum, quae erant in limbo inferni, liberaret, secundum illud Zachariae: ‚Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu‘ (9. II.).

In inferno autem non est nisi duplex poena, poena sensus et poena damni: in limbo autem sanctorum non fuit poena sensus, sed solum damni, quae est carentia visionis divinae, a qua nullus potest liberari nisi per visionem divinam, quia privatio alicujus non tollitur, nisi per actum oppositum. Ergo si descensus animae Christi ad limbum inferni fuit propter liberationem animarum sanctarum, quae tunc ibi erant, necesse est, quod liberaverit eas a carentia visionis divinae, quod non potuit fieri, nisi dando eis visionem beatam: et qui negat, quod animae sanctorum V. T., quae fuerant in limbo inferni, non videant Deum visione beata usque ad post resurrectionem, negat articulum de descensu Christi ad inferos!“

Isti sv. Grgur naz. o svojem pokojnom ocu tvrdi: „Ne sumnjam, veli, da i sada više svojom prošnjom, nego prije svojom učenošću upravlja (stadom svojim otac moj), kojemu je bio pastir, jer je sad bliže kod Boga. On je tjelesne okove odbacio, od zemlje, što mu bistrinu uma mutila, oslobogjen; prost sa prostim i najčišćim Duhom opći, pošto je angjeoskoga reda postigao dostojanstvo i pouzdanje.«

A u 11. govoru broju 23. na slavu svojoj sestri Gorgoniji isti svetac slovi: »Equidem non dubito, quin iis, quae oculis cernuntur, multo praestantiora sunt ea, quibus nunc frueris, nempe angelorum chorea, coelestis ordo, gloriae contemplatio, supremae Trinitatis purior et perfectia illuminatio, totam se toti menti contemplandam et tenendam praebentis; omnino, inquam, his frueris." = „Ne sumnjam, veli, da je ono, što ti sada uživaš, mnogo dragocjenije od onoga, što oči gledaju, naime kolo angjeosko, nebeski red, promatranje slave, preuzvišenoga Trojstva čišće i savršenije rasvjetljenje, koje (presv. Trojstvo) se potpuno umu gledati podaje, ovo ti velim posve uživaš!" Sv. Grgur čvrsto se uzda i vjeruje, da su mu otac i sestra Gorgonija odmah iza smrti otišli Bogu i da s Bogom, s najčišćim Duhom, opće: nije im dakle po živoj vjeri sveca Božjega trebalo čekati sve do sudnjega dana!

A što kaže sv. Grgur čudotvorac? Evo što kaže: „Od onoga bo vremena, otkada je prvoga Adama drugi (Adam) iz paklenoga jaza izveo poput Jone iz ribe, te ga tako, premda bijaše prevaren, učini nebeskim gragjaninom na veliko ruglo i sramotu varalice; od onoga, velim, vremena zatvorena su vrata paklena, nebeska pako vrata otvorena, slobodan i prost ulaz dopuštaju i onima, što s vjerom tamo ulaze." „Ex quo enim tempore primum Adamum secundus ex inferni fundo tamquam Jonam ex ceto eduxit, ac illum, qui deceptus olim fuerat, coeli civem cum magno deceptoris probro ac dedecori effecit; ex eo, inquam, tempore obseratae fuerant inferni januae, coeli vero fores reseratae liberum atque expeditum (ἀκώλυτον)iis, qui cum fide illuc ascendunt, additum concedunt." (Migne 10, 203.) Sv. Grgur čudotvorac tvrdi ovim riječima, da su nebesa poslije smrti Isusove otvorena, i da svaki, koji je vrijedan, može odmah iza smrti unići na ta vrata nebeska u vječno blaženstvo. Ta čemu bi bila vrata nebeska otvorena kroz tisuće godina već prije

sudnjega dana, kad ne bi nitko mogao kroz njih proći sve do sudnjega dana?

Sv. Ivan Zlatousnik u 67. hom. o 12. pogl. sv. Evangjelja po Ivanu t. j. o riječima Spasiteljevim ‚Gdje sam ja, tamo će biti i sluga moj', ovako umuje: „Gdje sam ja, veli Krist, tamo će biti i sluga moj." Gdje je Krist? Na nebu! Dakle prije uskrsnuća onamo se dušom i umom prenosimo."

Prije uskrsnuća, veli sv. Ivan Zlatousnik izrično, da će se duše sluga Kristovih u nebo prenijeti! Dakle ne treba im čekati do sudnjega dana.

Poslušajmo, što isti svetac u 10. hom. o 2. listu na Korinćane uči: „Bolje je biti s Kristom, nego li imati tijelo prosto od raspadljivosti. Smisao pako ovih riječi jest ovaj: života nam našega ne oduzima onaj, koji na nas navaljuje, te nas ubija. Ne boj se, svim srcem se uzdaj, kad te tko svega sasiječe i glavu ti odrubi! Taj te bo ne samo od raspadljivosti oslobagja i teški ti teret oduzima, već te dapače odmah Gospodinu šalje, da ga licem u lice gledaš."

U 3. homil. o listu Pavlovu na Filipljane nadodaje: „Mnogo je bolje, da se rastavim (s tijelom), a što bih odabrao, ne znam. Što veliš? Pošto se seliš odilazeći odavle na nebo, da boraviš uz Krista, ne znaš, što bi odabrao? Hoće li borioc opet zavoljeti, da se povrati na bojno polje, kada može krunu (pobjede) obući. Hoće li vojskovogja, koji se može od rata osloboditi uz slavu i lovor-vijenac s kraljem u kraljevskoj palači mirno stanovati i (s njim) se veseliti, (hoće li on, velim,) poželjeti još, da se znoji i u žestoki boj se zaleti?"

Napokon u 3. homil. o listu Pavlovu na Židove dovikuje nam: „Krist je unišao kano naš pretječa. Nu pretječa valja da ide pred kim, kao što je i sv. Ivan išao pred Kristom. I ne reče samo: unišao, nego: gdje je On kao naš pretječa unišao, kô da hoće reći, da moramo i mi onamo doći. Ta izmegju pretječe i onih, što slijede, neima duge stanke, inače bo On ne bi bio pretječa!« „Praecursor pro nobis introivit Christus. Praecursor autem est aliquorum praecursor, sicut Joannes Christi. Et non dixit solum, introivit, sed ubi proecursor pro nobis introivit, utpote, quod nos quoque debeamus eo pervenire. Non est enim multum interstitium inter praecursorem et eos qui sequuntur, nam alioquin non esset praecursor!" Iz ovih se riječi Ivanovih vidi, da

ne smije biti velika razlika vremena, ne smije biti dugo čekanje izmegju naše slave u nebu i našega polaska s ovoga svijeta, jer mi polazeći s ovoga svijeta u potpunoj čistoći slijedimo našega pretječu Spasitelja, idemo onamo, kamo je On otišao. Nu Spasitelj je otišao u nebo, dakle ćemo i mi. I mi ćemo odmah za njim u nebo, jer se inače on ne bi mogao po svjedočanstvu Zlatousnikovu, našim pretječom zvati!

Sv. Dionizij Aleksandrijski u poslanici o mučenicima, što su pali pod mačem cara Decija, piše: Coeterum, hi divini martyres, qui nunc assessores sunt Christi regni et regni illius consortes ac judicis participes, una cum ipso judicaturi, dum hic apud nos essent, quosdam e fratribus lapsos et idolis sacrificasse convictos susceperunt." = „U ostalom primiše ovi sv. mučenici, što sjede sada uz Krista te su učenici njegova kraljevstva i drugovi sučevi tako, te će zajedno s njim suditi, dok su boravili megju nama, primiše nekoje od braće, za koje se dokazalo, da su posrnuli i kumirima žrtvovali." Za svete se mučenike veli ovdje, da su sada uz Krista, da sjede s njim u kraljevstvu njegovu; dakle prije sudnjeg dana su u nebu, u kraljevstvu nebeskom, u vječnoj slavi.

Sv. Bazilij u govoru o 40 mučenika prikazuje nam, kako jedan od onih sv. mučenika caru, što mu darove nudio, da Krista zataji, krasno progovara: „Gledaj (care) ovo nebo, kako je lijepo na pogled, kako je veliko; gledaj zemlju, kolika je i koliko čudesnih tvari u sebi ima! Ništa se od svega toga ne može prispodobiti sa srećom i blaženstvom pravednih! Ono (prolazno blago) brzo prolazi, ovo (sreća nebeska i blaženstvo) traje za uvijeke. Jedno samo, palmu pravednosti očekujem, za jedno se samo staram, za slavu, što je u kraljestvu nebeskom". A da se vidi te je govor o slavi nebeskoj odmah iza mučeničke smrti, čujmo, što majka jednom od onih sv. mučenika dovikuje: „O sinko moj, svrši s drugovima svojim blaženo putovanje, da ne bi ti jedini manjkao u njihovu slavnom (slavodobitnom) društvu, da se ne bi od njih kasnije pokazao pred Bogom!" Dobra majka bodri svoga sinka, da zajedno s drugima svrši svoje blaženo putovanje, a uzrok tomu jest ovaj, jer se nada, da će joj sinak odmah iza dovršene, junačke borbe poći Bogu, ući u kolo svetih mučenika pred prijestoljem Božjim.

Klement aleksandrijski o riječima sv. pisma: „Koji

su čista srca, Boga će gledati, kaže: „koji su čista srca, Boga će gledati, pošto su doprli do potpune savršenosti.“ Ali sveci dopiru do potpune savršenosti odmah na koncu života, dakle odmah iza smrti vidjeti će Boga, ako su posve čista srca umrli. Zato ne će čekati sve do sudnjega dana!

Sv. Grgur Nisenski (or. in magn. Melet.) isto misli, kada o Meletiji govori: „Ne više kroz ogledalo ni u prilici, već lice s licem sdruženo (gledajuć Boga licem u lice) zagovara nas kod Boga.“

„Non amplius per speculum et in aenigmate, sed facie cum facie collata intercedit apud Deum.“

Isti sv. Grgur Nisenski u 3. govoru o listu Pavlovu na Filipljane o grješnicima i pravednicima na drugom svijetu prije sudnjeg dana veli: „Grješnici gdje su? daleko su od Kralja. Pravedni pako bili ovdje ili ondje s Kraljem su: a ondje su mnogo više (prisutni) i istinitije, ne kao da bi bilo ikakvo predvorište (izmegju Kralja i njih) ne po vjeri već licem u lice (gledaju Kralja slave).“ „Peccatores ubi sunt? procul a rege sunt. Justi autem sive hic sive alibi cum rege sunt: atque ibi multo magis ac proprius, non quasi interjecto quodam vestibulo, non per fidem sed facie ad faciem.“ Za grješnike veli sv. Grgur, da su daleko od Kralja slave, za pravednike pako veli, da su neposredno uz Kralja, da ga ne gledaju više vjerom, već licem u lice. Je li se mogao jasnije svetac izraziti, da su duše pravednih prije sudnjeg dana u potpunu blaženstvu, da gledaju Boga licem u lice? A da ni najmanje ne sumnjamo o nauci sv. Grgura nisenskoga, počujmo ga kako krasno zbori o sv. Efremu, Edesenskom djakonu: „Sretno je otputovao k mirnoj luci kraljestva vječnoga, te je svetim i Bogu milim dolaskom povećao broj blaženika što su s početka svijeta bili. Nastani mu se bo duša u nebeskim stanovima, gdje su redovi angjela, gdje mnoštvo patrijarka, gdje veselje mučenika, gdje radost pobožnikâ, gdje slava naučiteljâ, gdje su slavne čete prvorogjenacâ, gdje (odjekuju) čisti glasovi sretnikâ, gdje se nalazi ono blago, što ga gledati žele angjeli. Na ono presretno mjesto prispi presretna duša našega dragoga oca Efrema. No mislim, da su mu, kad se k nebu uzvinuo, sve krjeposti, što ih je u životu gojio, onamo (u nebo) unaprijed poletjele, te da su mu tamo predragocjene i prekrasne stvari pokazale, što se očima smrtnikâ ne daju gledati. Ti pako, koji već

stojiš kod Božjega žrtvenika i kralja života, žrtvujući ujedno s angjelima Bogu Trojednomu, ti se sjeti sviju nas, te nam isprosi oprošćenje grijeha!“

Sv. Efrem Sirski[1]) o istoj stvari nadodaje: „Ni nama nebesa ne će moći zatvoriti svojih vrata pred dušom, krjepostima urešenom, već kad ju ugledaju, otvaraju ih s veseljem. Tisuće tisuća angjela primiti će ju s velikim veseljem, na svojim će ju rukama podići i uznijeti pred prijestolje veličanstva Božjega. Veseliti će se u njoj Otac i Sin s Duhom Svetim . . . Veseliti će se u njoj nebesa sa silama svojim . . . Veseliti će se u njoj i raj, jerbo je u njemu svoju baštinu zadobila.“ Po riječima Efremovim nije moguće, da će takva duša čekati sve do sudnjega dana na svoju plaću, jer će ju odmah primiti angjeli te uznijeti do prijestolja Svevišnjega i tamo će se veseliti gledajući presv. Trojstvo!

Od zapadnih otaca navesti ćemo samo jednoga ili drugoga, jer se po sebi razumije, da su latinci za latince, kako to naša rastavljena braća vele.

Sv. Ambrozij u 59. listu o smrti Akolijevoj izrično o vječnoj slavi u nebu odmah iza smrti zbori: „Akolij stanujući u visinama posjednik vječnoga grada, onog Jerusolima, što je na nebu, vidi tamo . . . svjetlo vječno bez sunca (zemaljskoga), a to sve si je već davno pripravio bio, nu sada licem u lice (gleda Boga svoga).“ Može li se jasnije reći, da duše pravednikâ uživaju potpuno blaženstvo već prije uskrsnuća tijela?

Sv. Augustin o riječima sv. Ivana u knjizi Otkrića kliče: „Odjeveni su (pravednici) u bijele odore. Po bijeloj odori imamo razumjeti vječnu plaću, veselje nebeske domovine. Imaju dakle prije uskrsnuća sveci posebne odore, jerbo samo u duši uživaju jošte vječno blaženstvo.“

Sv. Ciprijan isto misli, kad veli: „Quanta est dignitas, quanta securitas exire hinc laetum, claudere oculos in momento, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur et Christus!“ „O koliko je dostojanstvo i kolika sigurnost poći odavle veselo, sklopiti za čas (samo) oči, kojima smo ljude gledali i svijet (ovaj), te ih odmah otvoriti, da Boga vidimo!“ U listu na Sergija bodri sv. Ciprijan Rogatijana i druge na junačku, mučeničku smrt, te da ih što bolje na to sklone, dovikuje im: vi

---

[1] St. Ephraemus Syrus l. 1. de compunctione c. 12.

ćete poći odavle veselo, za čas samo zatvoriti ćete svoje oči, ali ćete ih odmah otvoriti, da Boga gledate.

Dakle sv. Ciprijan je zaista vjerovao, da će sv. mučenici odmah, čim oči sklope, Boga vidjeti u slavi nebeskoj i tamo se radovati!

Ovo nekoliko redaka, što ih navedosmo iz sv. Otaca istočnih i zapadnih pokazuju, mislimo, posve jasno, da nauka crkve katoličke o stanju duša pravednika prije sudnjeg dana nije nikakva novotarija, niti izmišljotina, već istina Bogom objavljena, tako stara kao i sama Crkva Kristova i u svetoj nam predaji sahranjena.

III. Dokaz iz liturgičnih molitava istočnog obreda.

Ivan Pluzijadenac, suvremenik sabora Florentinskoga, glasoviti carigradski bogoslov oko god. 1439. navodi čitav niz iz grčkoga časoslova za istinu, da su duše pravednikâ prije uskrsnuća na nebu, te da gledaju Boga trojednoga. Evo njegovih riječi: »Gdje da počmemo? = *Πόθεν οὖν ἀρξόμεθα;* Od prvoga rujna (septembra) početi ćemo = *ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου*: N. pr. o sv. Simeonu Stiliti: *Ἡ ἁγία σου ψυχή, πάτερ Συμεών, ἀγγέλοις συνοῦσα ἀγάλλεται* = Tvoja se sv. duša, oče Simeone, raduje u društvu angjela«. A gdje su, pitamo, angjeli? Sigurno u nebu gledajući lice Božje. No sv. je Simeon u društvu s angjelima, veli grčki časoslov. Dakle mora da bude i sv. Simeon s njima u nebu gledajući Boga licem u lice.

Na 1. listopada pjevaju o sv. Romanu: „*Μετὰ δικαίων ἔνδον εἰς θείαν δόξαν κατασκηνῶσας . . . βλέπεις τὰ κάλλη τῶν οὐρανῶν*“ = „S pravednicima stanuješ u Božanskoj slavi . . . gledaš ljepotu nebesa“.

A o sv. Antunu mole: „*Καὶ νῦν ἐν οὐρανοῖς τῶν ἐσόπτρων λυθέντων, Ἀντώνιε, καταρῶς ἐποπτεύεις τὴν ἁγίαν Τριάδα*“. = A sada u nebesima gledaš, Antune, čisto presv. Trojstvo, pošto je zrcalo razbijeno.« Zar se može bolje istaknuti, da je sv. Antun u nebu, da gleda lice Božje? „On gleda, veli se o njem, sv. Trojstvo!“

Na 29. lipnja o sv. Pavlu kliču: „Sada ne više u prilici ili ogledalu gledaš Krista, već licem u lice gledaš ga, dok ti on (Krist) slavu svojeg božanstva potpuno otkriva“, = *Νῦν οὐκ αἰνίγμασιν, οὐδὲ ἐν ἐσόπτρῳ Χριστὸς σοι ὀπτάνεται· πρό-*

σοπον δὲ μᾶλλον ὁρᾶται, πρόσοπον τελείαν σοι δόξαν ἀποκαλύπτων τῆς Θεώσεως".

U čast sv. Stjepanu, prvom mučeniku pjevaju: »Kraljuješ s Kristom i sjaješ vijencem slave ovjenčan na sve vijeke!" = »*Συμβασιλεύεις Χριστῷ καὶ στηφανῷ τῆς δόξης διαπρέπων ἀπεράντους εἰς αἰώνας.*«

Na 8. listopada o sv. Cirijaku: „Sada boraviš na nebu, opojen slašću.« „*Καὶ νῦν ἀκεῖς τὸν παράδεισον, διὰ παντὸς εὐφραινόμενος*".

O sv. svećenicima izrično se veli, da jasno gledaju Božansku ljepotu: „Tvoji se svećenici, Kriste, zaodjenuti pravdom vesele do vijeka, jasnije gledajući Božansku ti ljepotu«. „*Οἱ ἱερεῖς σου, Χριστὲ, διακοσύνην ἐνδεδυμένοι, ὁσίοις τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος ἀγγάλονται, σοῦτο κάλλος ὁρῶντες τὸ θεῖον τρανότερον*".

A na drugom mjestu o jednom svecu: »Sada, oče, ne u prilici, ne u zrcalu, već licem u lice gledaš svjetlost, ti premudri, što postade vrijednim i sjaja i gledanja Božjega«. „*Νῦν οὐκ αἰνίγμασι, Πάτερ, οὐκ ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτεύεις τὸν τῆς θεαρχίας φωτισμὸν· πρὸς πρόσωπον δὲ, πάνσοφε, πρόσωπον τῆς ὑπὲρ νοῦν λαμπρότητος καὶ θεοπτίας ἀξιούμενος*".

O sv. Onezimu: „S angjelima se raduješ, bl. Onezime, okrunjen krunom mučeništva, te stojiš uz sjajan prijesto Spasitelja". „*Σὺν ἀγγέλοις χορεύεις, μάκαρ Ὀνήσιμε, μαρτυρίου στεφάνῳ κατακοσμούμενος, θρόνῳ τῷ φαιδρῷ τοῦ Σωτῆρος παρίστασαι*".

O mnogim svecima ujedno pjeva se: »Zasićeni svjetlom, što nadilazi razum, prepuni božanskoga veselja, zovete se vi sveci, bogovima, jerbo ste boraveći u božanskom svjetlu najbliže Bogu, te rasvijetljeni zrakama neizrecive slave«. „*Τῆς ὑπὲρ νοῦν λαμπρότητος ἐμφορούμενοι ἅγιοι, θείας εὐφροσύνης τε λαμπρῶς πληρούμενοι θεοὶ χρηματίζετε τῇ πρὸς αὐτὸν ἐγγύτητι, ταῖς θεουργικαῖς μαρμαρυγαῖς ὁμιλοῦντες καὶ δὸξης τῆς ἀφράστου φωτισθέντες ἀκτῖσιν*".

»Božji glasniče, (vape sv. Atanaziju), Atanazije, koji si pogibelji i neprestane napasti svladao, sada si vrijednim postao rajske slasti, postigao si božanske stanove, u blizini neutruljiva stabla života, kao pravde pobjednik, okrunjen krunom kraljestva nebeskoga sav slavan i dičan, krasan i odličan«. „*Θεοκήρυξ, Ἀθανάσιε κενδύνους ὑπομείνας καὶ συνεχεῖς πειρασμοὺς, τρυφῆ*

τοῦ παραδείσου νῦν ἠξιώθης ἔνδον γενόμενος τῶν θείων μονῶν· ξύλῳ προσπελάσας ζωῆς τῆς ἀκηράτου, δικαιοσύνης ὡς νικητῆς· στεφει κοσμούμενος καὶ διαδήματι τῆς ἄνω βασιλείας ὡραϊζόμενος καὶ κάλλει διαπρέπων".

Čujmo još pri koncu ovih liturgičnih redaka jednoga Grka, carigradskog djakona Konstantina, kako svoj krasni govor o svim svetima ovako po prilici završuje: Po vašoj teškoj borbi, govori svecima, vi ste glavu zmaju paklenomu satrli, pa ste se digli put nebesa na još ljepšim kolima, nego sv. Ilija, najme na kolima svojih krjeposti i svetosti svoje uzašli ste na nebeske visine, a sada sa nebrojenom četom angjela, u krugu prvorogjenaca igrate kolo nebesko pred pravim svetohraništem ... „πρὸ τῆς ἀλτῆς σκηνῆς συγχορεύετε".

Napokon ne možemo da mimoigjemo još i ono mjesto o sv. Eudokiji na 4. kolovoza: »Ne gledaš više u ogledalu dobro svih dobara, o sveta mučenice, već licem gledaš u lice (Boga), pošto su se prilike već rastvorile!« „Οὐκ ἔτι ὁρᾷς ἐν ἐόπτρῳ καλῶν τὸ ἀκρότατον, ὁσία, πρὸς δὲ πόσωπον μάρτυς θεωρεῖς πρόσωπον, ἤδη λυθέντων τῇ ἀληθείᾳ, Εὐδοκία, τῶν ἐμφάσεων".*).

Iz svega toga vidimo, da se grčko-istočna crkva sama u svojoj liturgiji moli svecima i veliča njihovu preveliku sreću u slavi nebeskoj, pred prijestoljem Božjim, u društvu angjela, u gledanju samoga presv. Trojstva itd. Nu pitamo iskreno: je li ono istina, što se u njihovoj liturgiji nalazi ili ne? Ako je istina, onda crkva katolička pravo ima, kad veli, da su blaženi prije sudnjeg dana u slavi nebeskoj i da gledaju Boga licem u lice. Ako li pako nije istina, što se nalazi u njihovoj liturgiji, onda je u njihovoj liturgiji strašna bludnja proti njihovoj vjeri. Ili jedno ili drugo! Ovdje izbora ne ima.

IV. Dokazi iz samoga zdrava razuma.

Ovi dokazi, što ih sada navodimo, oslanjaju se na riječ Božju; s toga ih što više treba uvažiti.

1. Odmah iza dovršena rada treba radniku plaću

*) Da su ovi dokazi zaista izvorni te od samoga Ivana Pluzijadenca, koji je biskupom metonskim bio pod imenom Josip Metonski, točno je dokazao Cuper, suradnik Bollandijanaca (Hrist. patriarchar. C. P. Acta st. Aug. t. 1. pag. 197.).

dati. To nam i samo sv. pismo svjedoči u knjizi Lev. 14, 13.: »Non morabitur opus mercenarii (i. e. merces operis) apud te usque mane« = »Neka ne čeka djelo radnikovo (na plaću svoju) kod tebe do jutra«. Nu sveci su dovršili potpuno svoj posao na zemlji; zaslugâ su si stekli, čistim su srcem Bogu služili, trpjeli su, znojili se, radili u vinogradu Gospodnjem, te čista srca svijet ostavili. Dakle će ih odmah ići zaslužena plaća na drugom svijetu. Njihova pako zaslužena plaća nije ništa drugo, već gledanje lica Božjega. Dakle odmah će gledati lice Božje, a ne će čekati do sudnjega dana.

2. Prije dolaska Kristova smrt se je blaženih oplakivala, nijesu se oni zazivali u pomoć; nu poslije Isusa crkva se veseli na dan njihova polaska s ovoga svijeta, te slavi taj dan kao njihov najsretniji, najblaženiji »rogjen-dan za nebo!« Na taj dan se kite crkve, pjevaju se pjesme zahvalnice, a molitve se pravovjernih dižu do prijestolja Božjega, te milosti po zagovoru svetih često na čudan uprav način ljudima u svakoj nuždi i nevolji silaze. Zašto to čini crkva? zašto tolika razlika izmedju svetaca u N. Z. i svetaca u St. Z.? Drugog uźroka ne ima, već što crkva vjeruje, da su blaženi novoga Zavjeta kod Boga, da gledaju lice njegovo, a blaženi staroga zavjeta da još nijesu bili u potpunom blaženstvu i zato nijesu imali tolike moći i take sile zagovora kao blaženi u novom Zavjetu, koji gledaju Boga licem u lice, te znadu bolje, nego oni u starom Zavjetu, što nam treba.

3. Niti se od strane Božje, niti od strane pravednika može označiti uzrok, zašto bi bili isključeni sada u N. Z. od gledanja lica Božjega sve do sudnjega dana. Od strane Božje zato ne, jer je Bog posve pravedan; nu kad bi blaženi bili isključeni iz nebeske potpune radosti sve do sudnjeg dana, to bi se protivilo pravednosti i milosrdju Božjem, jer Bog nikoga bez uzroka ne kazni. Ali pravednici ne imaju ništa na duši, što bi im kaznu zaslužilo, jerbo je govor uprav o dušama posve čistim pred očima Božjim. Nu, reći ćeš, pravednici u St. Z. bili su takogjer posve čisti, pa ipak nijesu odmah Boga gledali! Ali, pitam, zašto nijesu Boga odmah gledali? Jer su vrata nebeska prije smrti Isusove bila zatvorena i nitko nije mogao unići; nu sada su vrata nebeska otvorena, zato može svaki, ko je zaslužio, odmah u raj unići! Sa strane pravednika takogjer nije nikakva uzroka, zašto bi na svoju plaću u nebu čekali sve do sudnjeg dana. Uzrok bo jedini bio bi taj, što duše

ravednika bez tijela nijesu sposobne, da gledaju Boga. Nu to nije itina, jer duše odijeljene od tijela nijesu manje sposobne, da gle-aju Boga, nego združene s tijelom. Za gledanje bo lica Božjega jelo kao takovo ništa ne pomaže, buduć da je ono gledanje posve uhovno i vrhunaravsko. Dakle niti sa strane Božje, niti sa strane ravednika ne može se naznačiti kakav uzrok, zašto pravednici ne i odmah gledali Boga licem u lice, pošto su posve čisti pred nje-ovo veličanstvo stupili.

4. Doći će čas, kada nitko ne će moći djelovati; iza ovoga isa slijediti će posebni sud za svakoga, a iza suda odmah zaslužena laća. To nam svjedoči i sv. pismo n. pr. u knjizi Crkovnjaka Eccles. 9, 10.): »Što god može ruka tvoja tvoriti, čini to odmah, r niti djela, niti misli, niti mudrosti, niti znanja ne će biti kod rtvih". I (Eccli. 14, 17.): „Prije smrti svoje čini pravednost, jer ı drugom svijetu (u podzemlju = apud inferos) nije moći naći rane". Napokon Spasitelj veli: „Doći će noć, kad nitko ne će oći djelovati« (Io. 9, 4.) t. j. doći će konac života i tada ne će itko moći za spas djelovati. Sv. Pavao pako izrično veli: »Sta-ıtum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium«. = Od-ıgjeno je ljudima jednoć umrijeti, poslije toga pako (slijedi) sud«. Hebr. 9, 27.) Nu je li na koncu života konac djelovanja i slijedi odmah sud, to će sjegurno iza suda slijediti svakoga zaslužena laća, t. j. pravednike vječno blaženstvo u gledanju lica Božjega, ruge dakako ili pakao ili čistilište.

Neke najpoglavitije poteškoće.

A. Iz sv. pisma.

1. Sv. Pavao (Hebr. 11, 39.) kaže, da sveci staroga Zavjeta oš nijesu potpune plaće primili, a razlog, zašto: »da ne prispiju, eli, bez nas do potpune savršenosti«. A to se još potvrgjuje ri-ečima sv. Ivana (I. ep. 3, 2.): »Cum apparuerit, similes ei erimus, uoniam videbimus eum, sicuti est«. = »Kada se pokaže (Krist), iti ćemo mu slični, jer ćemo ga vidjeti, kako jest«. Nu Krist će se okazati istom na sudnjem danu; dakle ne ćemo ga vidjeti, dok e ne pokaže na dan suda!

Odgovor. Premda su pravednici S. Z. bili veliki sveci, red Bogom, ipak Ga nijesu mogli vidjeti odmah iza smrti, jer su ako rekosmo, vrata nebeska prije dolaska Spasiteljeva na ovaj

svijet i prije njegova uzašašća na nebo bila zatvorena. No pošto su sada svima otvorena, nije nikakva razloga više, zašto ne bi mogli sada odmah u raj poći. A one riječi Ivanove »cum apparuerit...« ne imaju se nužno razumjeti samo o njegovu zadnjem svečanom dolasku već se mogu za cijelo i o posebnom dolasku na dan smrti svakoga pojedinca razumjeti, budući da se smrt u sv. pismu imenuje dolaskom Gospodnjim.

2. Nu reći ćeš: Isus Krist sam nije odmah poslije smrti otišao na nebo, kako to vidimo iz sv. evangjelja; dakle ne dolikuje se ni za druge svece, za sluge njegove, da odmah iza smrti u nebo pogju!

Odgovor. Duša Isusova nije trebala poći u nebo, da gleda Boga licem, jer je vazda jasno gledala božanstvo Riječi Vječne; mogla je dakle odmah pa i jest odmah uživala potpuno blažanstvo iza smrti; mogu zato i duše pravednika, baš da budu slične Spasitelju svomu, potpuno blaženstvo uživati odmah iza smrti, a ne treba im čekati do sudnjega dana.

3. U sv. evangjelju (Mat. 20.) veli se, da su radnici u vinogradu svi skupa u isto doba na večer primili plaću. Tako će i blaženi svi skupa istom na koncu svijeta t. j. na sudnji dan potpunu plaću primiti.

Odgovor. Najprije treba znati, da su oni radnici svoju plaću primili, kad su posao svršili, dakle odmah iza dovršena posla dobiva se nagrada. Nu sveci su svoj posao na ovom svijetu potpuno svršili, dakle će ih odmah iza dovršena zemaljskoga putovanja i poslovanja i plaća dopasti! Evo iz ove priče slijedi baš protivno onomu, što bi se htjelo proti nauci crkve rimo-katoličke kazati.

4. U knjizi Otkrića (6, 9.) vidi sv. Ivan duše pravednika pod oltarom, gdje vape za osvetom: »Osveti Gospodine krv pravednih ubijenih radi imena tvoga!« I bi im rečeno, nek čekaju, dok se ispuni broj braće. Dakle pravednici nijesu u potpunu blaženstvu, ne gledaju lica Božjega, dok se ne ispuni broj izabranika; nu taj će se ispuniti istom na koncu svijeta. Dakle . . .

Odgovor. Oltar, pod kojim sv. Ivan vidi duše pravednika, u nebu je; dakle su i duše pravednika u nebu i uživaju vječno, potpuno blaženstvo. Ta što je nebo drugo, već mjesto sve radosti i veselja, t. j. podpuna blaženstva? Dakle duše, što ih Ivan vidio pod oltarom, posve su blažene. Onaj oltar pako, što ga Ivan vidi, jest prijestolje Svevišnjega, pod kojim prijestoljem pravednici pot-

uni mir uživaju. S toga bi im rečeno, da tamo mirno čekaju, dok ne ispune dani, kada će i drugi sveci pobjedonosno k njima doći u onaj blaženi počinak pod prijestoljem Svevišnjega. A što ape za osvetom, to znači, da bi Bog njihovu želju ispunio te vojom svemoći ponizio sve neprijatelje svojih sluga i tako njiovu nedužnu krv osvetio, da se što prije proslavi sveto ime ožje na nebu i zemlji.

B. Iz sv. Otaca.

1. Neki stari crkveni pisci i sv. Oci, n. pr. Tertulijan r. Irenej, sv. Justin mučenik, čini se, da su zaista držali, a duše pravednika nijesu u nebu prije sudnjeg dana, već da čeaju, na nekom posebnom mjestu zatvorene, sudnji dan, kad će rimiti svoju vječnu plaću. Tako n. pr. sv. Justin u razgovoru sa dovom Trifonom: »Pobožne duše čekaju na boljem mjestu, neravedne i zle duše na (nekom) gorem mjestu vrijeme sudjega dana«.

Irenej pako pod konac 2. stoljeća kaže: »Manifestum it, quia et Discipulorum ejus, propter quos et haec operatus est ominus, animae abibunt in invisibilem locum, definitum eis a eo et ibi usque ad resurectionem commorabuntur«. = »Očevidno , da će i duše njegovih učenika, radi kojih je i to učinio Gopodin, stići na nevidljivo mjesto, označeno im od Boga i tamo će o uskrsnuća biti«. (lib. adv. haer. V. c.). Origen izrično veli: omil. 7. in lev.) »Nondum receperunt laetitiam suam ne apostoli uidem, sed ipsi expectant, ut et ego laetitiae eorum particeps am.« = »Ne primiše još svoje radosti niti apoštoli, već i sami ekaju, da i ja postanem dionikom njihove radosti«. Još jasnije aktancij, (lib. 7. divinor. instit.). »Nec tamen quisquam putet nimas post mortem protinus judicari. Omnes enim in sua commuique custodia detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus idex meritorum faciet examen« = »Nitko nek ne misli, da se uše poslije smrti odmah sude. Sve su bo u jednoj općoj tamnici, ok ne dogje vrijeme, kada će Sudac preveliki držati ispit zasluga«. vo svjedočanstva jasnih, da duše blaženih prije sudnjeg dana ne ledaju Boga!

Odgovor. Prije svega treba dobro razlikovati pitanje o amom gledanju lica Božjega i pitanje o mjestu toga gledanja! ko se izuzme možda sv. Justin, Laktancij i Origen, a to je zaista

neznatan broj prema tolikom broju drugih i mnogo poglavitijih sv. Otaca, ne može se ni o jednom za stalno dokazati, da je bio protivna mnijenja. A to se najviše vidi odatle, što i svi navedeni crkveni pisci gotovo uvijek ističu mjesto, gdje su one blažene duše, a ne ističu toliko njihova stanja na onom mjestu. To odregjeno mjesto pako, gdje je, ni danas smrtnici za sigurno ne znaju. Ako se ovo uzme na um, onda se oni čudni izrazi nekih starih pisaca ne protive izravno nauci crkve katoličke, dokle god izrično ne budu tvrdili, da blaženi ne gledaju Boga licem u lice. Napokon sve da su oni pisci i bili za cijelo protivna mnijenja i da bi se to očevidno dokazalo, što onda? komu ćemo onda više vjerovati? Ovoj njekolicini starih pisaca ili tolikom mnoštvu svih ostalih otaca i crkvenih pisaca? Istina Bogom objavljena i u crkvenoj predaji pohranjena odsijeva nam iz jednodušna svjedočanstva ili sviju ili većine sv. Otaca i crkvenih uredaba, a ne u jednom ili drugom tamnom izrazu pojedinog pisca, osobito kada takav pisac samo za se kao privatan učenjak, a ne kao zastupnik čitave crkve zbori! Zato se baš ništa vjeri ne protivi, kada se jedno ili drugo tamno mjesto takovih pisaca nalazi, što se čini da protivno tvrdi onom, što čitava crkva i većina sv. Otaca kao Bogom objavljenu istinu predočuju! Usuprot moramo reći, da su se oni pisci prevarili i krivo sudili, a ne da se je crkva prevarila i stupovi crkveni sv. Oci pogriješili! Da se pako potpuno vidi, kako se ona svjedočanstva Origenova, Justinova i Laktancijeva ne smiju crkvi rimokatoličkoj predbacivati, kao da bi ona novotariju, izmišljotinu uvela u svoju nauku, upozoriti moramo svoju braću na to, da su isto držale, isto vjerovale i najstarodrevnije crkvene općine kao što vjeruje i rimokatolička crkva: Crkva naime Antiokijska pod sv. Ignacijem u prvom stoljeću, crkva Aleksandrijska pod Dionizijem, crkva Smirenska (Smyrna) pod sv. Polikarpom, crkva rimska pod sv. Inocentijem!

2. Nu barem sv. Ivan Zlatousnik, koji veliki ugled ima i kod Grka i kod Latinaca, čini se da je protivno učio. Evo, što o tom u homil. 39. u. 1. govori: »Ako bo tijelo ne uskrsne, duša ostaje neokrunjena izvan onoga blaženstva, što je na nebu. »Dakle po sv. Ivanu duša je bez tijela izvan nebeskog blaženstva!

Odgovor. Sv. Ivan gleda osobito, da obori bludnju onih, što su govorili, da ne ima uskrsnuća, i zato im veli: Ako ne ima uskrsnuća tijela, ne će ni duša imati nikakva blaženstva u vječ-

nosti, buduć da je Bog obećao plaću u nebo i za dušu i za tijelo. Ako dakle tijelo ne uskrsne, te ne zadobije svoje plaće; onda ne smije ni duša imati svoje plaće, jer Bog nije obećao, da će samo dušu vječnom radošću nagraditi, već dušu i tijelo. Usuprot ako ima uskrsnuće tijela, onda dakako ima i duša svoje blaženstvo na nebu! Ovo je misao sv. Ivana; on ne niječe dakle gledanja Božjega lica prije uskrsnuća tijela, već samo uz taj uvjet niječe to gledanje, ako nema nade, da će tijelo uskrsnuti. Nu ima nade, dapače sigurno je, da će tijelo uskrsnuti; dakle je i sigurno, da je duša blažena već prije uskrsnuća. Što je ovdje protivno nauci katoličke crkve?

3. Ali sv. Augustin izrično je protivno mislio, jer veli, da ćemo čekati na kraljestvo nebesko sve do sudnjega dana, kada primimo tijelo svoje: »Poslije toga života još ne ćeš biti, gdje su sveci, kojima se veli: »Dogjite, blagoslovljeni oca mojega, primite kraljestvo; ne ćeš tamo biti, komu je nepoznato? ali moći ćeš već ondje biti, gdje je nekoč onoga gubavca siromašnog vidio bogatun onaj, gdje počiva. U onom počivanju sigurno ćeš očekivati dan suda, kada ćeš tijelo primiti, kada ćeš se preobraziti, da budeš sličan angjelima«.

O d g o v o r. Priznati treba, sv. je Augustin prije bio u istinu protivna mnijenja; ali se je poslije pokajao te ovu bludnju, što ju uvidio, opozvao u knjizi »de civitate Dei lib. 20. c. 13.« Izrično naime veli: »Tamo su svi pravednici (t. j. u nebeskom Jeruzalemu) i sveci, koji se naslagjuju, Riječju Božjom bez čitanja, bez pisma. Što bo je nama na stranama (sv. pisma) napisano, to oni u licu Božjem gledaju«. (Enarr. in ps. 119.) A u razlaganju 30. psalma prelijepo o toj istini zbori: »Sakriti ćeš ih, veli, (prorok), u skrovištu lica svojega. Kakovo je to mjesto? Ne reče: sakriti ćeš ih u nebu svojem. Ne reče: sakriti ćeš ih u raju. Ne reče: sakriti ćeš ih u krilu Abrahamovu. Mnogima bo imenima su mjesta svetaca u pismu označena. Sve neka je isprazno, štogod je izvan Boga. On nas štiti na mjestu života ovoga. O n s a m neka nam bude p o s l i j e t o g a ž i v o t a m j e s t o n a š e. Dakle ćemo biti u l i c u B o ž j e m s a k r i v e n i ! Dakle po sv. Augustinu sveci će biti poslije svoje smrti odmah u gledanju lica Božjega, opojeni svom slašću nebeskom.

4. S v. B e r n a r d (serm. 3. de omnibus ss.) niječe posve stalno, da duše pravednika ne će prije uskrsnuća gledati Boga. »U onaj preblaženi, veli on, stan ne će duše bez nas niti bez

svojih tjelesa uniči«. »In illam beatissimam Dei domum animae nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis«.

Odgovor. Sv. Bernard razumije onaj stan potpuno blaženstvo duše i tijela zajedno. Dakako da blaženi ne će imati potpuna blaženstva duše i tijela bez nas, niti prije uskrsnuća tijela! A da je sv. Bernardo u istinu vjerovao u potpuno blaženstvo duše pravedne prije uskrsnuća, to se vidi odatle, što n. pr. o sv. Petru i Pavlu (serm. in vig. st. P. et P.) govori, da su na nebesko kraljestvo uzašli, da su u vječnom blaženstvu s Gospodinom. „In aeterna felicitate cum Ipso (Domino)". Isto govori i o smrti Umbertovoj i o svetom Malakiji.

C. *Iz liturgije.*

U liturgiji sv. Marka, sv. Ivana Zlatousnika, sv. Bazilija, sv. Grgura Bogoslova, sv. Cirilla Aleksandrijskoga i Jerusolimskoga moli crkva za sve umrle: za apoštole, mučenike, ispovjednike i za samu bl. Djevicu Mariju. Tako n. pr. u liturgiji sv. Cirila Aleksandrijskoga moli se: „Smiluj se, Gospode, ocima našim . . . sv. patrijarsima, prorocima, apoštolima, mučenicima, ispovjedaocima i svim duhovima, najviše (smiluj se) svetoj i uvijek slavnoj Djevi Bogorodici Mariji". Iz ovoga se vidi, da nijedan blaženi nije u potpunu blaženstvu prije sudnjeg dana, jer crkva se ne bi za njih molila, da im se Bog smiluje itd., kad bi bili već potpuno sretni!

Odgovor. Crkva se spominje svih u Gospodu usnulih, ne kao da bi za sve, takogjer za svece, milost potpuna blaženstva prosila; već se moli, nek se Bog smiluje zagovoru i molitvi svih svetih, te nama na zemlji potrebite milosti pruži. I ako se katkada u molitvi liturgičnoj ističe, neka bi Gospod primio sve pokojne u blaženi mir, to treba ovako razumjeti: crkva često u st. liturgiji običaje prošle dogogjaje predočivati, kao da bi se istom sada zbivali, premda su se već davno ispunili. A to čini crkva zato, da pravovjernima što življe predoči svete dogagjaje, te ih što dublje djeci svojoj u srce usadi. To nam svjedoči n. pr. ona molitva što ju crkva svake godine o došašću moli: „Rosite nebesa s gora Pravednika, i vi oblaci daždite Ga! Neka se otvori zemlja te proizvede Spasitelja!" Kao da Spasitelj nebi još došao na zemlju, tako se moli crkva; premda svi znamo, da se sve to već davno ispunilo. Isto se tako, velimo, moraju i one molitve razumjeti, u

kojima crkva prosi milosrgje Božje za svece, a osobito za bl. djevicu Mariju. Naime crkva si živo predstavlja onaj čas, kada blaženi još nijesu ostavili potpuno ovoga svijeta, ali kada će brzo poći u vječnost, i moli se, da što prije budu primljeni u blaženstvo vječno. Sve to se pako ništa ne protivi nauci sv. crkve, kada veli, da blaženi gledaju Boga licem u lice već prije sudnjeg dana.

D. Iz zdrava razuma.

1. Tek poslije biti će opći sud; dakle će se istom onda dosuditi svakomu pojedinomu vječna, zaslužena plaća, a prije ne!

Odgovor. Poslije uskrsnuća istom biti će doduše sud opći, kada će se dosuditi duši i tijelu zajedno zaslužena plaća, buduć da se tijelu prije sudnjeg dana nije mogla još, da odredi plaća, što ga ide. Nu iz ovog ništa ne slijedi, da duša nije bila prije sudnjeg dana potpuno blažena!

2. Duša bez tijela ništa ne zaslužuje, dakle se bez tijela ne će ni okruniti!

Odgovor. Istina je, duša bez tijela ne zaslužuje; jer samo u tijelu može si sticati zasluga za nebo. No kod ovog sticanja tijelo je sredstvo, a duša, služeć se ovim sredstvom, pribavlja si sama zasluge; njoj dakle treba pripisati te zasluge, njoj treba s toga i nagradu pripisati i dati, za sva ona djela, što ih je tvorila. Ove bo zasluge ostaju njezine i onda, kada je s tijelom rastavljena; dakle može i bez tijela za svoje zasluge nagradu i plaću imati.

Nu, reći ćeš opet; duša je nevoljna, žalosna bez tijela, jer tijelo ostavlja ne rado i često s velikom odurnošću. Dakle prije nego li se s tijelom opet ne združi, ne može biti potpuno blažena!

Odgovor. Premda duša ima naravsko čeznuće za tijelom svojim i teži, da se opet s njim združi; to ipak može biti potpuno blažena, kada gleda Boga licem u lice; jer gledanje Božjega lica jest bitnost svega blaženstva. Tijelo kao takovo baš ništa ne pomaže za ono gledanje, jer ga duša ima neposredno od Boga i po Bogu, a ne od tijela ili koje god sjetilne stvari. Zato, kada se tijelo opet združi s dušom, njezino bitno, potpuno blaženstvo t. j. gledanje lica Božjega ne će se ništa promijeniti. Samo će se nuzgredno blaženstvo duše promieniti, nuzgredna radost njezina povećati, što je i tijelo dopala vječna plaća na nebu!

E. Iz povijesti.

Napokon donose poteškoću i ovu: kažu naime, da je papa Ivan 22. proglasio bio protivnu nauku javno za članak vjere, a da je njegov nasljednik Benedikt 12. u bulli: »Benedictus Deus« to opozvao.

Odgovor. Posve je krivo i izmišljeno, da je Ivan XXII. protivnu nauku za članak vjere proglasio bio. To nam svjedoči Raynald u svojem povjesničkom djelu »ad annum Christi 1331. n. 33«. Ko bi to danas ozbiljno tvrdio, taj bi se zaista pred čitavim izobraženim svijetom izvrgao ruglu i sramoti, jer je stvar povjesnički očevidno dokazana iz svjedočanstva samih suvremenika Ivana XXII. Po svjedočanstvu Raynaldovu bijaše naime u ono vrijeme za Ivana XXII. silna prepirka o stanju duša blaženih prije sudnjeg dana nastala. Ivan je u istinu prijanjao uz protivno mnijenje, te nastojao sam to da dokaže iz sv. pisma, iz sv. otaca i iz razuma. Dapače naredi, da se javna, velika rasprava o tom u Parizu vodi megju Sorbonskim bogoslovima, kardinalima i drugim učenjacima. Svaki je mogao i morao svoje posebno mnijenje kazati o stanju svetih duša prije sudnjeg dana. Nu prije nego se stvar o tom svršila, umre Ivan XXII. Njegov našljednik Benedikt 12. izdade okružnicu, u kojoj ovo veli: »Quod cum esset magna concertatio de hac re, et Joannes XXII. ad decissionem hujusmodi se pararet, in suo consistorio publico mandando et strictius injungendo cardinalibus et praelatis et magistris in theologia, qui plurimi aderant, ut super materia de visione praedicta, quando requirerentur ab eo deliberate quisque diceret, quod sentiret: tamen morte praeventus perficere non potuit«. „Kada se je o toj stvari u velike raspravljalo i Ivan se XXII. na odlučnu riječ pripravljao zapovijedajuć i strogo nalažuć kardinalima i visokim dostojanstvenicima i učiteljima bogoslovja, što su mnogobrojno bili nazočni, neka svaki slobodno sve po duši kaže, što o tom predmetu što se tiče onoga gledanja (lica Božjega) misli: Nu smrt mu sve pomrsi osnove, te nije mogao stvar izvršiti«. Ovo je povjesnička istina.

Što iz toga slijedi? Iz toga slijedi, da providnost Božja na osobiti način bdije nad crkvom Kristovom, te da nikad ne će pripustiti e bi se kakva kriva nauka uvukla na koji god način u čistu — Bogom objavljenu nauku crkve rimo-katoličke. Istina, dogoditi se može, da koji veliki crkveni dostojanstvenik, dapače i sam papa kao privatan čovjek ili učenjak štogod krivo misli; ali

se nikad dogoditi ne će, da se što krivo ušulja u opću nauku crkve svete, rimo-katoličke, jer je Isus, vječna Istina, crkvi obećao, da će do konca svijeta kod nje i u njoj biti, i da je ni vrata paklena nadvladati ne će! »Ti si Petar, reče Isus Petru i njegovim nasljednicima, rimskim papama, ti si Petar t. j. stijena i na ovoj stijeni sagraditi ću Crkvu svoju. I ni vrata ju paklena ne će svladati«

Zaglavak.

Vidjeli smo svjedočanstva sv. pisma, svetih otaca, liturgičnih molitava i samoga zdrava razuma. Upustili smo se i u poteškoće, te ih gledali riješiti. Sada nam ništa drugo ne preostaje, već da svojoj rastavljenoj braći u ime Božje doviknemo: Uzmite, molimo vas, braćo, uzmite sami svoje crkvene molitve, uzmite svoje svete oce, pa ćete vidjeti, da to nije novotarija, nije izmišljotina, što crkva rimo-katolička uči, naime: da blaženi prije sudnjeg dana gledaju Boga licem u lice; već da je to neoboriva, od Sina Božjega crkvi predana istina, proti kojoj istini ustati reći će: ustati proti samoj vječnoj Istini, proti Bogu i Sinu njegovu! Mi znamo, braćo, da vi istinu tražite, istinu samo želite imati, po istini hoditi, u istinu biti spaseni! Zato vas i bratski zovemo: pružite nam ruke na istini evangjelja i recite: braća smo, djeca smo ne samo po krvi, po narodnosti, već i po vjeri! A da se naša želja, braćo, ispuni, da što prije kucne onaj preblaženi čas, te se svi zagrlimo u krilu — jedino spasonosne rimo-katoličke crkve, mi ćemo megju tim Bogu vapiti, Isusu uzdisati: Božanski Spasitelju, Isuse Kriste! Svemožni Kralju mira i ljubavi! Daj uskori onaj preblaženi čas, kada svi jedno srce i jedna duša budemo! Ne daj, da se ljudska slabost dulje opire milosnim namjerama tvojim. Pošalji Duha svoga, Duha istine i ljubavi, koji će sve zapreke jedinstva uklonuti, te bude jedan ovčinjak i jedan samo Pastir. Amen!

Izvori za ovu radnju:

Muratori: „De paradiso non exspectata corporum resurectione cap. II. ss. et c. VII. ss."
Bernarnd Jungmann: „De coelo".
Lessius: S. J. „De summo bono".
Perrone: S. J. „Praelectiones theol." t. V. c. 6.
Hurter: S. J. „Theol. dogmaticae compend. t. III. nn. 685. ed. 8.
Bujanović: „Eshatologia".
Balkan sv. 1. str. 44. 75. 77.
Nilles: S. J. „Calendarium utriusque Eccles". ed. 2. pag. 24—30. et 129.
Migne: „Patrologia Graeca" 159, 1283. ss
Hefele: „Conciliengeschichte" I. 102. ed. 2.
Stentrup. S. J. „Soterologia" thes. 145.
Tournely: „Praelectiones theologicae de Deo et div. attributis" pag. 257—298.

Nekoliko rieči o Vazmu.

Odgovor veleučenom Ocu Cezaru Tondini.

Sastavio Otac Vicko Tomašić, Franovac u Zadru.

Ima već nekoliko godina, da se veleučeni Otac Tondini bavi na istoku, kako bi sklonio one narode, da se združe sa zapadnom crkvom, glede svetkovanja Vazmenskog blagdana. Mi ga u tom važnom poslu veoma hvalimo, i molimo dragoga Boga, da blagoslovi njegov rad i da ga ovjenča dobrim uspjehom; da bi tako sva kršćanska braća opet istodobno svetkovala Uskrsni Blagdan, kao što je bivalo i u staro doba.

Nego i ako odobravamo njegove želje, budući te želje i katoličke crkve, ne odobravamo sva sredstva, kojima se služi, da uspije u svom radu. Za to, da naši čitatelji sami prosude, jesu li razložite naše opaske, donosimo ovdje jedan dio govora, što je učeni O. Cezar Tondini držao u Carigradu dne 17. svibnja god. 1896. pred učenjacima istočne crkve, glede sjedinjenja koledara, i tim istodobnog svetkovanja Vazma.[1]

U tom govoru O. Tondini veli: Da nam nijesu potpuno istina sačuvana sva djela nicejskoga sabora, ali je ipak glavna odreba o uskrsu posvema točna i jasna. Da to dokaže, mimoišavši cijelu crkovnu povijest, navadja knjigu od 50 glava u rukopisima Carigradskog Patrijarhe Skolastikos-a, što se i danas nahodi u Vatikanskoj i Parizkoj knjižnici, te i na gori Atosu, u kojoj je (kako O. Tondini svjedoči) točno zabilježena odredba nicejskoga sabora, glede vremena za Uskrs. Tu se kaže: Da, iza kako su oci nicejski pronašli da samo tri dijela svijeta svetkuju Uskrs sa Rimom i Aleksandrijom, a da se samo jedan dio Istoka ne slaže. Da se je ipak smatralo onda shodnim te se istrage i isprave mimo-

---

[1] Vidi Vrhbosnu br. 24. objelodanjenu u prosincu god. 1896.

idju, a da se odredi, neka se sva braća istočna slože sa Rimom i Aleksandrijom, te da svi složno i u isti dan započnu slati u nebo molitve svoje na Uskrsni blagdan. Istočnjaci su potpisali. Po tom O. Tondini ističe: Da oci nicejskoga sabora nijesu tu spomenuli ni proljetne jednakosti dana i noći, niti Jevrejske Pashe, oni su jedino imali pred očima, da se kršćani slože u vremenu svetkovanja Uskrsa. . . U Niceji se dakle nastojalo sjediniti kršćanske narode, a nije se namjeravalo za vazda ih obvezati mrtvim proračunavanjem, jedino što se je povjerilo Aleksandrijskim zvjezdoznancima, da svake godine odredjuju Uskrsni blagdan. Odatle se (slijedi Tondini) razvilo krivo mnijenje, kao da se mora usljed naredbe crkvene ili ćak apostolske Uskrs svetkovati u nedjelju iza proljetnog uštapa, te da nesmije nikada pasti istodobno sa Židovskom Pashom. Ovo mnijenje nije nikako osnovano. Sabor nicejski zabranjuje samo, da se Uskrs svetkuje prije prave proljetne jednakosti dana i noći (a kako kad je malo prije kazao da Sabor nije ni spomenuo pramaljetno istonoćje?) što se Gregorijanskim kalendarom doista izbjegava; druge kakove astronomičke odredbe i pažnje sabor nije dao.

Ja cijenim, da će izvjestitelj Tondinijeva govora biti pogriješio u mnogim stvarima, jer mi se neda vjerovati, da je učeni Tondini, tako odrješito mimoišao cijelu crkvenu povjest, pače i praksu, što je još od prvih doba bivalo kod zapadne i istočne crkve, i osnovao svoj govor na auktoritetu samoga Ivana Skolasticosa, pošto nam je poznato, da Ivan govori ne samo o nicejskom saboru, nego i svim ostalim saborima, što su slijedili do njegove dobi, ali je tako smeteno i neuredno, zajedno strpao sve saborske odluke, da nije moguće nikako razabrati odluke, niti propise pojedinih sabora.[1]

Za to Skolastikosovi spisi mjesto da razjasnjivaju, pomućuju pojmove; niti se je čuditi, ako se u takovim spisima ne nahode pojedine odluke, što je nicejski sabor izdao o Vazmenskoj svetkovini, jer gdje nema reda ni tačnosti, nema doista niti istine.

---

[1] Rohrbacher Storia T. V. pag. 213.

Ipak, učeni Tondini, naslonjen samo na Skolastikove spise uči: Da iza kako su nicejski Oci pronašli da sama tri dijela svijeta svetkuju Vazam sa Rimom i Aleksandrijom, a da se samo jedan dio Istoka ne slaže, da se je ipak onda smatralo shodnim, te se istrage i izprave mimoidju, a da se odredi, neka se sva braća istočna slože sa Rimom i Aleksandrijom, te da svi složno u isti dan započmu slati u nebo molitve svoje na Uskrsni Blagdan; dok se razabire iz pisma Konstantinova, upravljena Euzebiju, da je rasprava o Vazmu bila živo pretresana od nicejskoga sabora, koji je velikim trudom i mukom jedva dokončao, te tako osudjenjem Četrnaestaka (Quartodecimani) povratio mir i jedinstvo katoličkoj Crkvi.[1]

O tomu nas uvjerava i sami S. Atanazij, koji je bio član ovog S. sbora, kao djakon i bogoslov S. Aleksandra, Aleksandrijskog Biskupa. Ovaj pišući u zbornoj knjizi o vjerovanju, veli: Kad su Oci nicejskoga sabora proglasili vjerovanje, i tim osudili Arija, nijesu držali shodnim, da se nadoda ime vladara, dana, ni mjeseca, u kojem je bio riješen ovaj član katoličke vjere; ali u raspravi o Vazmu, Oci ne samo da odbiše taj dodatak, nego i odrediše, da bude nadodana i riječ: Visum est, da bi tako svi poslušali.[2]

Doisto povjest nam kaže žestoku borbu, podignutu na Istoku zbog svetkovanja Vazma, i kako je sam S. Polikarp glavom došao u Rim, da o tomu raspravlja s Anicetom Papom. Povjest nam kaže, kako su god. 196., 197. bili sakupljeni razni pokrajinski sabori, kao n. pr. onaj u Rimu, komu predsjedovaše Papa Viktor; onaj u Pontu, komu predsjedovaše Biskup Palma; onaj u Korintu, komu je predsijedao Biskup Bacil; onaj u Lionu, pod predsjedništvom S. Irenea Biskupa. Ovi su pokrajinski Sabori jednoglasno osudili Četrnaestake, koji su svetkovali Vazam sa Jevrejcima 14. dan mjeseca Nisana, a to u koji mu drago dan tjedna i zapovjedili, da se Vazam uvijek svetkuje u nedjelu, u koju je Spasitelj uskrsnuo. I ova zapovjed bila je smatrana kao crkvna odredba t. j. dogma ecclesiasticum.[3] Povjest nam svjedoči, kako je Papa Eleuterij skinuo sa svećeničkog stališa Blasta, Rimskog svećenika, koji je zahtijevao, da se Vazam uvijek svetkuje 14. dan mjeseca Nisana,

---

[1] Baronius, Annales. T. III. pag. 307.
[2] Baronius, loc. cit.
[3] Eusebius Histor. Eccles. Antwerpiae 1548. Libr. V. cap. XXIII.

sa Židovima.[1] Povjest nam kaže, kako je po svoj Palestini opstojala apostolska predaja, da se svetkuje Vazam u nedjelju, kako ga svetkovahu Rimska i Aleksandrijska Crkva, pače cijela Palestina.[2]

Nego, usprkos svim spomenutim crkovnim propisima, Polikrat Efeski Biskup, na čelu svih Biskupa Male Azije, sa prevelikim mnoštvom naroda, ostadoše u raskolu i svetkovahu vazam 14. dan mjeseca Nisana po Židovskom običaju, što je poglavito i dalo povoda, da se sakupi u Niceji sveopći Sabor, koji osudi Četrnaestake i zapovijedi, da cijelo kršćanstvo svetkuje Vazam po starim propisima, kako ga je svetkovala Rimska i Aleksandrijska Crkva, kako Rufin piše († 410.) kod Eužebia[3], koji je i nastavio njegovu povjest i objelodanio neke propise Nicejskoga sabora, medju kojima jest i slijedeći: XXIII.... Igitur cum de his prout divinarum legum reverentia poposcerat decrevissent, sed et de observatione Paschae antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis, ecclesiarum pax et fides in Orientis atque occidentis partibus una atque eadem servaretur. A koji je bio taj antiquus canon, ako ne onaj, što su opslužavala tri dijela svijeta, što su po starim propisima svetkovali Vazam u prvu nedjelu poslije 14 dana mjeseca Nisana, po običaju Rimske i Aleksandrijske Crkve?

A da Nicejski Oci nisu niti spomenuli, što se ne dopušta, pramaljetno istonoćje, kako govornik hoće, njemu ne bi ipak pomoglo, jer kad su se pozvali na stare propise, bilo je tim sve rečeno.

Doista, uvjerava nas Anatolij Laodicejski Biskup (god. 274.), da su kršćani uvijek svetkovali Vazam poslije pramaljetnog istonoćja, a to na temelju zlatnih brojeva, usljed kojih svaki put, kad bi vladao zlatni broj I. mijena je padala 22. ožujka po Julijevu koledaru, kojom bi započeo prvi ili Vazmenski mjesec, koji dan nahodi se da je od 2, 3, dana prije stupilo sunce na prvi dio od 12 zodijakabnih znakova, te nadodaje: Haec autem particula prima ex duodecim vernale est aequinoctium et ipsa est initium mensium et caput circuli et absolutio cursus stellarum ... Et ideo non parum

[1] Salzano Storia Eccl. 1861. pag. 97.
[2] Eusebius Lib. V. cap. XXV.
[3] Lib. X. Cap. VI.

dicimus delinquere eos, qui ante initium hoc anni, Pascha putant esse celebrandum. Sed non a nobis primis exordium sumit, haec ratio antiquis fuisse comprobata demonstratur et ante adventum Christi observata, sicut evidenter edocet Philo et Josephus itd.[1] Nema dvojbe dakle da je katolička Crkva još od prvih doba smatrala pramaljetno istonoćje temeljem Vazmenske svetkovine, niti je vjerojatno, da nicejski sabor nije ni spomenuo pramaljetno istonoćje, niti Jevrejski Vazam, kako Tondini uči, jer nam je poznato, da je sva crkva, toliko prije, koliko poslje nicejskoga sabora,, pomnjivo bdjela, da joj ne bi padao Vazam prije proljetne jednakosti dana i noći ili na dan Jevrejskoga Vazma: na što crkva zbilja ne bi bila toliko pomnjivo pazila, da ne bude imala o tomu kakovu strogu saborsku zapovjed.

Doista, ako pogledamo u Vazmensku skrižaljku S. Kirila Aleksandrijskog Biskupa[2], nećemo nigdje naći da Vazam pada prije pramaljetne jednakosti dana i noći; niti ćemo to naći u Vazmenskoj skrižaljci Maloga Dionizija, koji je nastavio Kirilovu Vazmensku skrižaljku.[3] Ova praksa dakle svetkovanja Vazma uvijek je opstojala, bud kod katoličke, bud kod istočne Crkve, koje su uvijek svetkovale Vazam poslije pramaljetnog istonoćja i to u prvu nedjelju poslije Jevrejskoga Vazma. Kirilova Vazmenska skrižaljka svršava godinom 247. Dioklecijanove Ere, t. j. 531. kršćanske Ere, dok je slijedeće god. 532.,[4] započela Vazmenska skrižaljka Maloga Dionizija; te je tako sva crkva zadobila Dionizijevu Vazmensku skrižaljku cijelih 45 godina prije smrti Ivana Skolastikosa.

Ako dakle Nicejski Sabor, kako Tondini uči, ne samo nije zabranio sudaranje kršćanskoga sa Židovskim Vazmom, nego nije niti spomenuo Židovski Vazam, zašto Ivan Skolastikos, kao Carigradski Patrijarha u svojim saborskim propisima nije prosvjedovao proti Vazmenskoj skrižaljci Maloga Dionizija, u kojoj je jamačno uklonjeno svako sudaranje kršćanskoga sa Jevejskim Vazmom? I zašto nije uveo u svojoj Carigradskoj Eparhiji, pače po cijelom Istoku, novu praksu svetkovanja Vazmenskog blagdana, nego se

---

[1] Eusebius Libr. VII. cap. XXVIII.
[2] Migne Patristica, pars latina T. LXVII. pag. 494.
[3] Migne loco citat. pag. 495.
[4] Migne l. cit. — Rohrbacher Storia della Chièsa T. V. pag. 89.

je strogo držao propisa Dionizijeve Vazmenske skrižaljke, pri svetkovanju ovog velikog blagdana, kako se je držala i zapadna crkva? I zar su zapadna i istočna crkva uvijek svetkovale Vazam te ga i danas svetkuju proti propisima Nicejskoga Sabora? Ovo se zbilja ne da vjerovati, jer da je Nicejski Sabor izdao kakovu novu zapovjed o vremenu svetkovanja Vazma, i da se je ova protivila starom običaju, nema dvojbe da bi to Skolastikos bio spomenuo u svojim rukopisima; a budući da to Skolastikos ne spominje, treba reći da je Nicejski Sabor riješio prepirke o vremenu svetkovanja Vazma, po starim saborskim prepisima, koji naredjuju, da se Vazam samo svetkuje u nedjelju, u koju je i Spasitelj uskrsnuo. Evo što Euzebij piše:

De Paschae quaestione. »Quibus ea tempestate ecclesiis praesidentibus in provinciis Asiae quaestio non minima exoritur, velut ex antiqua eorum observatione descendens, quod quartadecima luna putarent omnimodo genere Pascha observandum, quando scilicet Judaeis agnus praecipitur immolari, veluti necessario confirmantes, quacumque die septimanae quartadecima luna venisset, solvi debere jejunium; cum talis consuetudo in nullis prorsus aliis unquam observata fuisset ecclesiis.

Ob quam causam conventus episcoporum et concilia per singulas quascumque provincias convocantur, prorogatisque ad se invicem epistolis, de singulis quibuscumque locis, in unum omnes ecclesiasticum dogma confirmarent. Ne liceat aliquando, nisi in die dominica, in qua Dominus resurrexit a mortuis, dominicum Paschae celebrare mysterium, et in hac sola solvendum esse Paschale jejunium.

Extat denique in hodiernum diem concilii, apud Caesaream Palestinae habiti decretum, in quo primus est Theophilus ipsius Caesareae episcopus et Narcisus Hierosolimorum sacerdos.

Habetur et in urbis Romae concilio simile aliud decretum, cui praefuisse Victor episcopus iudicatur; et Ponti provinciae Palmeas. Gallorum quoque sacerdotalis conventus extat, Ireneum praesulem scribens: Achaiae vero Bacchylum Corinthiorum ecclesiae episcopum. Qui omnes diversis e locis, unam eandemque judicii sui sententiam protulere[1]).

[1]) Eusebius lib. V. cap. XXIII et XXV.

Ali su ne samo spomenuti pokrajinski sabori osudili Četrnaestake (Quartodecimani), koji su svetkovali Vazam 14. dan mjesečne svijeće sa Židovima, nego ih je osudio i sam Nicejski Sabor, a to poslije žestoke borbe, koja je veoma ožalostila Konstantina.

Evo što o tomu medju ostalim Euzebij piše .... Njega je pak (Konstantina) najviše ganula ona kužna smutnja Aleksandrijske, Tebajske i Misirske crkve. Tako da su po gradovima ustajali biskupi proti biskupima, narod proti narodu. Na ovo su ih dovele one stare i dugotrajne prepirke o svetkovanju vazmenog blagdana: jer neki htjedoše da se mora slijediti u tom židovske običaje, dok se drugi tomu protivljahu, te govorahu: da se nema slijediti običaje onih, koji su vanka crkve, niti su u evandjelskoj milosti itd. Odakle se je uvidjelo, da s jednakih sila obijuh stranaka toj rak rani nije bilo lijeka. Zato trebalo je, da sama ruka Božja, kojoj nije ništa nemoguće, ojača i podupre Konstantina, ako se je htjelo postići ovo dobrotvorno djelo mira[1]).

Ovaj prizor iznenadio je Konstantina, te je pred cijelim saborom rekao: — — Prijatelji, nemojte nadalje voditi borbu, nego naprešno uklonite kamen smutnje, kako se dolikuje slugama Previsokoga.

Ovo su riječi, što nam Euzebij donosi, koje je Konstantin žalosnim srcem izustio pred cijelim saborom, iza kako je vidio toliku borbu medju uzrujanim biskupima, glede svetkovanja Vazmenog blagdana; dočim O. Tondini ostavlja Euzebija, koji je najrječitiji svjedok u ovom poslu, budući da je on isti bio svjedok nicejskog sabora; i zato mu je bilo sve poznato, što se je zbilo u saboru, a navadja nam svjedočanstvo Ivana Skolastikosa, koji je živio obilatih 200 godina iza svršetka nicejskoga sabora (umre 578).

---

[1]) Illum vero oppido commovit ecclesiae Alexandriorum, Thebaidis, Aegiptique pestifera turbatio. — — Nam in episcopos episcopi, plebs in plebem ibat in urbibus — — ... Hunc morbus alius praelongus difficilisque praeverterat de feriis paschae antiqua discordia; partim ajebant insequendam consuetudinem Judaeorum, partim non esse commitendum ut hora non observaretur exacte illorum errore, qui evangelii gratia alieni essent ... Ex quo factum est, ut adaequato divortio malum esset insanabile. Soli vero nihil non facile potenti Deo, paratum ad ea subsidium erat uno in terris beneficentiae ministro Constantino. Eusebius Ecclesiastica Historia de vita Constantini. Antverpiae. Anno Domini MDXLVIII. pag. 219.

tko bi znao odakle je iscrpio ono, što ostavlja u svojim rukopisima!

Na temelju ovih rukopisa učeni Tondini piše da: riješenju pitanja o Vazmenskoj svetkovini nije bilo niti najmanje prepirke, jer da nicejski Oci ne htjedoše o tomu voditi niti najmanje rasprave, pače da ne htjedoše znati, tko ima krivo tko li pravo[1]).

Da ovo ne stoji, to nam jamči pismo samoga Konstantina, što je upravio svim biskupima prostranog svog kraljevstva, osobito onima, koji nisu bili na saboru, u kom se čita:

Naučio sam po lakom napretku naše države, kolika se dobrota u Božjem mogućstvu nalazi. Za to sam mislio, da mi je najprije potrebito postignuti, da u crkvi opstoji jedna vjera, iskrena ljubav, jedno bogoštovje prama Bogu svega stvoritelju, i da se za vazda ukine svaka nesloga medju vjernim pukom, a to jer sam upoznao, da su se biskupi, i ako ne svi, ili mnogi oklevno sakupili, jer su mislili, da nipošto neće biti moguće, da se sudi o stvari, što se tiče presvetoga obreda ... Za to o svemu se pomnjivo ispitivalo, dok se nije postignulo, da su svi (biskupi) pristali i prigrlili ono, što je Bogu ugodno, tako da nije ostalo traga nikakovoj sumnji, ili šta prilično, što je do ono doba davalo povoda nemiru i neskladu.

I zbilja kad se je u nicejskom saboru raspravljalo o danu Vazmenske svetkovine, došlo je do toga zaključka, da svi kršćani cijelog svijeta svetkuju Vazam u jedan te isti dan i u istom redu.

Doista, najprije upoznalo se je, da je stvar sasma nedostojna, svetkovati ovaj praznik po židovskom običaju, koji uprav s toga, što oskvrnuše svoje ruke najvećom zloćom, smatrani su kao slijepci, zaslijepljeni bijesnilom izopačenog svoga srca, kako se to zločincima i pristoji. U našoj bo je oblasti sada, da odbacivši njihove običaje shodnijom i istinitijom ustanovom, kako smo to već običavali od prvoga dana muke Isusove, raširimo i proglasimo svetkovanje ovog blagdana, na vječitu uspomenu budućim vjekovima ... Za to nek nam ništa ne bude zajedničkoga sa neprijateljskim židovskim narodom, pošto smo drugi naputak primili od našeg Spasitelja. S toga treba pamtiti, da u stvari toliko veličajnoj i u toliko jedinstvenom i svečajnom danu, bila bi zloća, ako bi najmanja razdvojba slijedila. Mi smo bo ovaj blagdan našega oslobodjenja i

[1]) Balkan svez. II. god. 1897. str. 82—3

*

presvete muke križa, od istoga Spasitelja primili, koji hoće da njegova crkva bude jedna, niti najmanje razlučena. Jer i ako su njezini ogranci po svem svijetu razdijeljeni, ipak ih jedan te isti duh s neba nadahniva i krijepi. Ovo zato pomnjivo razmišljajte, koliko je bilo teško, koliko li nedolično da, dok su jedni provadjali svoje dane obilatne gozbama, drugi, koji su kasnije svetkovali Vazam, morali su ih provadjati u postu i teškoj pokori. Za to je i sama Božja providnost hotila, da se to popravi i da ze Vazam u jedan te isti dan svetkuje; što, kako cienim već vam je svima poznato. I to ovako ima biti popravljeno, da sa ubojicama Gospodinovim mora biti sasma pretrgnuto svako zadružbeno općenje. Ovo bez dvojbe i bistri razum iziskuje, da sa židovskom zloćom nema nam biti nikakova združenja. Jer kako je već bilo rečeno, svim biskupima se je svidjelo, da sveti dan Vazma bude istodobno svetkovan, niti se ima trpiti, da o ovom svetom danu opstoji bilo najmanje nesuglasje.

Pošto stvari ovako stoje, ovu milost i nebesku zapovjed dragovoljno prigrlite, jer sve ono što je bilo odlučeno u svetim sastancima biskupa, to se sve ima pripisati volji Božjoj[1])

Iz ovih Konstantinovih riječi jasno proizlazi, da su rasprave o Vazmu živahno bile pretresane u nicejskom saboru i da je isti nedvojbeno zabranio svetkovanje Vazma sa židovima. Jer inače

---

[1]) Ex facili reipublicae nostrae cursu, quanta benignitas insit in divino potentatu perdidici. Idcirco putavi mihi ante omnia id enitendum esse, ut in ecclesia fides una foelicissimi populi, syncera charitas et religio adversus auctorem omnium Deum, nusquam discrepans observetur.

Hoc quia nisi titubanter et incerte, si non omnes aut plurimi, simul episcopi coissent, essetque de his dijudicatum quae ad sanctissimum ritum spectant esse nullo modo poterat... Itaque de omnibus est quaesitum sedulo donec eluxit illud universorum consensione, quod inspectanti numini probatum est, ut ambigui vel illius generis, quod dissidium inveherat reliquum nihil sit. Hic cum esset agitatum de festo die Paschatis, in eam sententiam itum est, ut omnes ubique gentium hoc nomine celebrem diem unum eundemque, bene esse.

Primum istud indignum visum est, hasce ferias ex consuetudine Judaeorum agere, qui manus suas ex impurissimo scelere polluerunt et animo coeco pro merito aberrant: quum praesertim liceat, abjecta gente ista rectius, quem primum diem ex tormento crucis ad huc observavimus, ad eandem rationem in futurum omne tempus exporrigere... Postea nihil nobis cum inimicissima Judaeorum natione comune sit, a servatore nostro alteram viam accepimus... Praeterea considerare oportet, ut in tanta re atque die festo singulari quicquam intervenire

ne bi imale smisla one Konstantinove rieči: Primum istud indignum visum est, hasce ferias ex consuetudine Judaeorum agere. A komu drugomu indignum visum est, da se katolički Vazam svetkuje po židovskom običaju, ako ne nicejskom saboru, koji je u ono doba rješavao Vazmensko pitanje? Ako su dakle nicejski Oci sudili, da je nedostojno svetkovati Vazam sa židovima, nema dvojbe, da su oni to i zabranili. A zašto su zabranili? Razlog nam daje sami Konstantin, koji govori: Hoc profecto videtur recta ratio postulare atque nullum cum perfidia Judaeorum conjunctionis vinculum habere ... Postea nihil nobis cum inimicissima Judaeorum natione commune sit; a servatore nostro alteram viam accepimus.

S toga Konstantin i nagovara svoje podanike, da dragovoljno prigrle naredbe nicejskoga sabora kao Božju milost i Božju zapovjed; jer da sve ono što je bilo od sabora odlučeno, to se sve ma pripisati volji Božjoj. Nam episcoporum consensu venerabili, quo quidquid consilio fit omne acceptum numini refertur.

Pita se sada, našto se je naslonio učeni Tondini, kad onako odriešito piše, da nicejski sabor pramaljetno istonoćje i Jevrejski Vazam nije ni spomenuo, niti da je zabranio Katoličkoj crkvi svet-

---

ivortui nefas esse. Nam ferias unas hujusce nostrae libertatis et tormenti sacrosancti, ipse nobis tradidit assertor, ac unam collectam minimeque dissitam ecclesiam suam voluit.

Ejus partes quamquam locis abjunctae sunt, uno spiritu quod est coeleste numen nihilonimus inalescit.

Hoc vero pro vestra prudentia cogitate, quam grave, quam minime decens est, alios indulgere conviviorum delitiis, alios id otii dies eosdem jejuniis addicere, secundum Pascha, festae alios remissioni sese dedere, cum aliis esuriales ex contitus feriae sint agendae.

Quare voluit hoc emendare providentia et ad unum exemplum revocari, quam rem a nemine existimo ignotam.

Itaque ita corrigendum est, ut cum paricidis herique interfectoribus, omnino nulla communio societatis esse debeat.

Hoc profecto videtur recta ratio postulare, atque nullum cum perfidia Judaeorum conjunctionis vinculum habere, ut semel dictum est, ita omnibus est visum sacrum diem Paschatis eundem esse, neque enim oportet illam sanctitatem aliqua discrepantia infici.

Haec cum ita se habent hancce gratiam et coeleste mandatum recipite aequis animis. Nam episcoporum consensu venerabili quo quidquid consilio fit, omne receptum refertur. Eusebius l. cit. de vita Const. pag. 221.

kovati Vazam sa židovima? On drugog svjedočanstva ne navadja, izvan Ivana Skolastikos-a, ali se opaža, da ako Ivan nije spomenuo ni pramaljetno istinoćje, ni židovski Vazam, niti da je sabor zabranio svetkovati Vazam sa židovima, to nam ne jamči da sabor to nije bio odlučio, već nam jamči da Skolastikos nije bio točan u svom izvješću[1]), jer nam cijela crkovna povjest svjedoči, da je nicejski sabor i osudio Četrnaestake i zabranio svetkovanje Vazma sa židovima. To nam svjedoči Kirilova i Dionizijeva Vazmenska križaljka, po kojima je Vazam uvijek svetkovan poslie pramaljetnog istonoćja, i uvijek u prvu nedjelju poslije židovskoga Vazma. To nam jamči i neprekidna praksa zapadne i istočne crkve, koje su vazda svetkovale Vazam, kako ga i danas svetkuju A nada sve to nam jamči Eusebius, koji je bio član nicejskoga sabora, koji nam opisuje gori spomenuti Konstantinov govor o Vazmu.

Niti je vjerojatno, da je Euzebij pisao ono, što sabor nije bio odlučio, jer nije imao nikakova uzroka da to učini. Pita se sada, komu se ima vjerovati, Euzebiju, ili Ivanu Skolastikos-u? Cijenimo Euzebiju, koji je bio član nicejskoga sabora, i zato mu je bila vrlo dobro poznata cijela rasprava, što je sabor riješio o Vazmenskoj svetkovini, dok se je Ivan Skolastikos rodio skoro dva vijeka iza svršetka nicejskoga sabora, što će biti i dalo povoda, da je Ivan tolike saborske propise izostavio u svom spomenutom djelu.

A pak, jeda li, prije učenog Tondini-a nitko nije vidio Skolastikosove rukopise? To se zbilja ne da opetovati, jer ih toliki povjesničari ne spominju, medju kojima u ovo zadnje doba i sam povjesničar Rohrbacher, koji i kaže da je Ivan sve saborske propise zajedno strpao bez ikakvog reda[2]).

Zato možemo slobodno reći, da su Skolastikosovi rukopisi bez ikakove vrijednosti; jer da nicejski sabor ne bude bio strogo zabranio svetkovanje Vazma sa jevrejcima, nije vjerojatno, da bi se Azijanci, poslije toliko žestoke borbe bili podvrgli običaju svetkovanja Vazma rimske i aleksandrijske crkve, a da bi se bili i podvrgli, nema dvojbe, da bi se opet bili povratili, barem poslije raskola, na svoje stare običaje.

Niti je vjerojatno, da razkolnom Fociju i onako učenom mužu

---

[1]) Rohrbacher. Storia della chiesa T. V. pag. 21..
[2]) Storia T. V. pag. 212.

imali su biti nepoznati rukopisi Ivana Skolastikos-a i da on ne bi bio prigovorio rimskoj crkvi, da svetkuje Vazam proti propisima nicejskoga sabora, i da nebi bio uveo u svoju carigradsku eparhiju novi običaj svetkovanja Vazma na temelju Ivanovih rukopisa.

A pošto to Focij nije učinio, niti ikoji njegov pristaša poslje njega, treba reći, da su svi smatrali Skolastikosove rukopise nevaljanima.

Zato je žaliti, što se učeni Toudini, da ojača svoj govor, poziv lje na rukopise Ivana Skolastikos-a, kojih valjanost nije nad svakom sumnjom.

A da je nicejski sabor i osudio Četrnaestake i zapovjedio, neka se Vazam uvijek svetkuje od 14 dana mjesečne svijeće exclusive, do 21 dana iste svijeće inclusive, to se crpi iz samoga sinodičkog pisma, kojim je nicejski sabor popratio svoje zaključke Papi Silvestru molbom, da ih potvrdi; a to kako slijedi:

Preblaženomu Silvestru Papi grada Rima, dostojnomu svake časti i počitanja: Ozij biskup grada Kordube u Španjolskoj, Makarij biskup Jeruzalimski; Viktor i Vincent svećenici od tebe odabrani, i ostalih CCCXVIII. biskupa pozdrav u Gospodinu.

Pošto sve ono, što se odnosi na korist crkve, treba da bude ukrijepljeno božanstvenim otajstvima, izpovijedamo, da poslije nego smo preveli iz grčkoga i istumačili, dojavljujemo tvojoj rimskoj stolici sve ono, što se tiče stanovitosti i ukrijepljenja S. katoličanske i apostolske crkve, moleći da ti ukrijepiš sve ono, što je na korist i raširenje prave vjere.

Neka se dakle udostoji Vaša apostolska mudrost pozvati na sabor biskupe cijeloga Vašeg apostolskoga grada, da potvrde naše odredbe, kako uči otajstvena istina, da tako potvrdjene naredbom tvoje Svetosti postanu zapovjedi. Jer je potrebito, da rečeni broj subiskupa od tebe nauči, kako da postupa i da se na tvoju riječ nasloni.

Za to molimo, da sve ono, što smo odlučili u nicejskom saboru bude potvrdjeno izjavom tvojih usta[1]).

---

[1]) Beatissimo Papae Urbis Romae cum omni reverentia colendo Silvestro; Osius episcopus provinciae Hyspaniae, civitatis Cordubae, Macarius episcopus ecclesiae Hyerosolimitanae, Victor et Vincentius presbiteri Urbis Romae, ordinati ex directione tua et caeteri episcopi CCCXVIII. in Domino salutem.

Doista netom je Silvestar primio spise nicejskoga sabora, odmah je sakupio u Rimu drugi sabor od 80 biskupa, pred kojima je i potvrdio sve naredbe nicejskoga sabora slijedećim riečima:

„Sve ono, što je bilo odlučeno od 318 svetih svećenika, u Niceji u Bitiniji, na učvršćenje svete majke crkve katoličanske i apostolske, našom riječju zakonitim potvrdjujemo.

„Sve one, koji bi se usudili ukinuti odluke svetoga i velikoga sabora, sakupljena u Niceji u prisutnosti prepobožnoga i prečasnoga vladara Konstantina Augusta, izopćujemo. Biskupi odgovoriše: Povoljno je.

„Silvestar pako nadoda o Vazmu: Zapovjedjeno je svim biskupima i svećenicima, da odgode svetkovanje Vazma od 14. dana prvoga mjeseca, da 21. istoga, a dok nedjelja osvane. Biskupi odgovoriše: Povoljno je.

„Tad im Silvestar reče: Cijenim, da je shodnije, ako je povoljno, da svaki biskup, koji je došao na sabor, potvrdi vlastoručnim pismom svoju vjeru, da tako kad se povrati u svoju župu (biskupiju) dojavi naš bratski pozdrav svomu puku, te proglasenjem saborske vjere, nepokvareno naredbe budu održane. Biskupi odgovoriše: Povljno je[1]).

Iz rečenoga jasno slijedi, da je i nicejski sabor osudio Četrnaestake, kako su ih osudili i svi ostali pokrajinski sabori prije njega, i da je Papa Silvestar potvrdio tu saborsku odluku, jer kad tako ne bi bilo, nije vjerojatno da, ma bio i jedan sami razkolni biskup, kroz 1754. godine što su protekle od nicejskog sabora do god. 1899, ne bi bio proti tomu prosvjedovao, već svi

---

Quoniam omnia corroborantur divinis mysteriis ecclesiasticae utilitatis causa, quae ad robur pertinet S. ecclesiae catholicae et apostolicae ad sedem tuam Romanam, explanata et de Graeco redacta scribere confitemur.

Nunc itaque ad verae fidei augmentum accurrimus roborari. Itaque censeat Vestra Apostolica doctrina, episcopos totius Vestrae Apostolicae Urbis in unum convenire, Vestrumque habere concilium, sicut docet mystica veritas, confirmet nostra sancita, ut gradus fixos connexa ordinationi tuae beatitudinis nostra possit habere regula. Quoniam decet numerum dictorum coepiscoporum a te discere gradus conformes, consendere Verbi.

Quicquid autem constituimus in niceno concilio, precamur Vestro oris consortio confirmatur. (Baronius Annales. T. III. N. CLXXI. pag. 327).

[1]) ... Quicquid in Nicea Bithiniae constitutum est ad robur S. Matris Ecclesiae Catholicae et Apostolicae, a sanctis sacerdotibus trecentis decem et octo, nostro ore conformiter confirmamus.

jednodušno tvrde, da je nicejski sabor i osudio Četrnaestake i zabranio da se kršćanski Vazam svetkuje po židovskom običaju, kako to tvrdi i u ovo zadnje doba i sami Zephyrinus Zitellus Natalis S. Congregationis de Propaganda Fide ufficialis, Theologiae ac Juris utriusque Doctor, u svom djelu, komu je naslov: Epithome Historico Canonica Conciliorum Generalium. Romae 1881.

Niti je vjerojatno, da Zeferinu nijesu bili poznati rukopisi Ivana Skolastikos-a, pošto se isti nalaze i u Vatikanskoj knjižnici, kako nije vjerojatno, da su isti uzdržali kakovu vrijednost, da ih nebi bio spomenuo. A pošto on to nije učinio, treba reći, da ih je smatrao neistinitima, kako su ih smatrali i ostali povjesničari prije njega.

Odakle slijedi da: Nije krivo mnijenje onih, koji uče, da je nicejski sabor osudio one, koji su svetkovali Vazam sa židovima 14 dan mjeseca nisana, već je krivo mnijenje onih, koji to uče u protivnom smislu. Kako je krivo mnijenje onih, koji uče da nicejski sabor pramaljetno istonoćje nije ni spomenuo, nego kažu da: Po saborskim propisima, treba svetkovati Vazam samo u prvu nedjelju poslie proljetnog uštapa!

Zato smo znatiželjni, da nam kažu, bilo jedan sami sabor, koji to propisuje.

Sabori su zbilja jednoglasno osudili samo one, koji su svetkovali Vazam sa židovima 14. dan mjeseca nisana, t. j. dan prije užbe, a nigdje se ne nahodi, da su sabori zabranili crkvi svetkovati Vazam u nedjelju na dan proljetnog uštapa, što slijedi poslije 21. dana ožujka.

Omnes qui ausi fuerint disolvere definitionem Sancti et Magni Concilii quod apud Niceam congregatum est, sub praesentia Piissimi ac Venerandi Principis Constantini Augusti anathematizamus. Et dixerunt Episcopi: Placet.

Addidit Silvester de Paschate: Omnibus Episcopis et Presbiteris praeceptum est Paschae observantiam custodire a Luna decima quarta usque ad vigesimam primam, ita ut Dominicus dies coruscet. Et dixerunt Episcopi: Placet.

Rursus ad eos Silvester dixit: Robustius duximus consilium, si placet, ut omnis Episcopus, qui convenit ad concilium, fidem suam chirographo confirmet, ut deinceps rediens ad Parochiam suam, compaginem nostrae salutationis plebi suae inotescat, ut fide concilii declarata, intemeratus ordo servetur. Et dixerunt Episcopi: Placet. (Baronius Annales T. III. pag. 334. cc.)

To nam jamči Vazmenska skrižaljka, što se nahodi na čelu liturgičnih knjiga, bilo zapadne, bilo istočne crkve, u kojoj je najraniji Vazam svetkovan na 22. ožujka.

Ovo uvijek biva kad vlada nedjeljno slovo D, zlatni broj 16, komu odgovara aleksandrijski zlatni broj 13, a Grgureva Epakta XXIII, jer u ovom slučaju proljetni uštap pada u nedjelju 22. ožujka, koji dan pada najraniji kršćanski Vazam, kog je katolička crkva i svetkovala god. 1818.

Ako sada promotrimo, da židovi po propisu zakona Božjega ne smiju svetkovati Vazam prije pramaljetnog istonoćja[1]), kao što je svoj crkvi zabranjeno svetkovati Vazam prije židova, naravno slijedi, da najraniji židovski Vazam pada na samo pramaljetno istonoćje 21. ožujka, te kad pada u subotu, u nedjelju sutradan pada kršćanski Vazam.

I u ovom slučaju pada na dan užbe a ne poslije, jer tad ne bi padao u prvu nedjelju poslije židovskoga Vazma, kako nicejski sabor propisuje, nego u slijedeću.

U kom slučaju trebalo bi preskočiti prvu i zakonitu nedjelju i svetkovati Vazam u slijedeću i nezakonitu, kako ga u naše doba svetkuje istočna crkva svaki put, kad Vazmenski uštap pada u srijedu, četvrtak, petak i subotu, kako ga je svetkovala u nezakonitu nedjelju i prošle godine 1898., u kojoj je padala užba Vazmenska, po Julijevu koledaru, u srijedu 25. Julijeva ožujka, a istočna crkva nije svetkovala Vazam u prvu i zakonitu nedjelju poslije te užbe t. j. 29. Julijeva ožujka, nego u slijedeću nezakonitu t. j. 5. Julijeva travnja, kako sam to i matematično dokazao u „Balkanu“ svez. I. god. 1898. pod naslovom: Nicejski sabor i svetkovanje Vazma.

A da je sva crkva, još u stara doba svetkovala Vazam ne samo u prvu nedjelju poslije Vazmenskog uštapa, nego ga je svetkovala i u nedjelju na dan Vazmenskog uštapa, to nam jamči Vazmenska skrižaljka svetoga Kirila, Aleksandrijskog biskupa, koja počimlje godinom 229. Dioklecianove Ere t. j. god. 513.* poslije Isusa, koju sam prepisao po izvorniku kako slijedi[2]):

---

[1]) Migne Patristica; Pars latina. T. LXVII. pag. 494.

[2]) Deuteronomium. cap. XVI.

Kirilova Vazmenska skrižaljka.

Godine Dioklecianove Ere	Godine poslije Isusa	Indikcija	Dani tjedna seu concurrentes dies	Mjesečni Ciklus ili zlat. brojevi Aleksandrijski	Jevrejski Vazam t. j. 14. dan Nisana, kojim svršava Jevrejcima Vazmeni blagdan	Dan nedjeljnog blagdana ili Isusova uskrsnuća	Dan mjes. svijeće na dan katoličkog Vazma
229	513	VI	I	XVI	5. travnja	7. travnja	XVI
230	514	VII	II	XVIII	25. ožujka	30. ožujka	XVIII
231	515	VIII	III	XIX	13. travnja	19. travnja	XX
232	516	IX	V	I	2. „	3. „	XV užba
233	517	X	VI	II	22. ožujka	27. ožujka	XVII
234	518	XI	VII	III	10. travnja	15. travnja	XIX
235	519	XII	I	IV	30. ožujka	31. ožujka	XV užba
236	520	XIII	III	V	18. travnja	19. travnja	XV užba
237	521	XIV	IV	VI	7. „	11. „	XVIII
238	522	XV	V	VII	27. ožujka	3. „	XXI
239	523	I	VI	VIII	15. travnja	16. „	XV užba
240	524	II	I	IX	4. „	7. „	XVII
241	525	III	II	X	24. ožujka	30. ožujka	XX
242	526	IV	III	XI	12. travnja	19. travnja	XXI
243	527	V	IV	XII	1. „	4. „	XVIII
244	528	VI	VI	XIII	21. ožujka	26. ožujka	XIX
245	529	VII	VII	XIV	9. travnja	15. travnja	XX
246	530	VIII	I	XV	29. ožujka	31. ožujka	XVI
247	531	IX	II	XVI	17. travnja	20. travnja	XVII

NB. Svaka mjesečna svijeća broji 29 dana, 12 sati 44 časa i 3 hipa. Kad to razdijelimo na dvoje postižemo cijelih 14 dana, 18 sati, 22′, 1″ i 30‴. Užba dakle pada na 18 sati 22′, 1″ i 30‴ petnaestoga dana mjesečne svijeće, dok židovski Vazam po propisima zakona[1]), svršava četrnaestim danom mjesečne svijeće.

Zato S. Kiril i bilježi katolički Vazam odma 15. dan mjesečne svijeće, t. j. na dan užbe, kad ova pada u nedjelju.

Kako nam jamči predstavljena skrižaljka, sva je crkva u staro doba strogo pazila ne samo na pramljetno istonoćje, nego i da se kršćanski Vazam ne bude sa židovskim sudarao, ali nije niti najmanje pazila, da joj Vazam ne bi pao na dan užbe, pošto joj nije bilo zabranjeno na dan užbe svetkovati Vazam.

[1]) Lib. Num. cap. IX.

Doista, ako gledamo u predstavljenu skrižaljku, naći ćemo, da Kiril 4 puta bilježi Vazam na 15. dan mjesečne svijeće, t. j. na dan užbe, što Kiril zbilja nebi bio učinio, da je opstojala kakova crkovna zabrana.

A da je nicejski sabor zapovjedio, neka se kršćanski Vazam uvijek svetkuje u prvu nedjelju, što slijedi poslije židovskoga Vazma, to nam opet jamči predstavljena skrižaljka, u kojoj nahodimo, da je godine 244. Dioklecijanove Ere padao židovski Vazam na samo pramaljetno istonoćje 21. ožujka, a katolički u slijedeću nedjelju 26. istoga. A nigdje ne nahodimo, da je naš Vazam svetkovan ni prije dana mjesečne svijeće, niti poslije 21 dana iste.

Ovo se tačno sudara s riječima (kako smo malo prije vidjeli) Pape Silvestra, koji kad je potvrdjivao odluke nicejskoga sabora reče: Zapovjedjeno je svim biskupima, da odgode svetkovanje Vazma od četrnaestoga dana mjesečne svijeće, do 21. dana iste svieće, a to dok nedjelja osvane«.

Ovu praksu svetkovanja Vazma od 14. dana exclusive do 21. dana inclusive mjesečne svijeće, ne samo nam jamči Kirilova Vazmenska skrižaljka, nego i ona od 95 godina Maloga Dionizija[1]), koji je nastavio Kirilovu skrižaljku, u kojoj je više krat kršćanski Vazam svetkovan na dan užbe, a ne nikada prije 15, niti kasnije 21 dana mjesečne svijeće.

Ova jednaka točnost, što se opaža bilo kod Kirila, bilo kod Malog Dionizija, zbilja ne bi slijedila, da ne bude opstojala o tomu kakova crkovna naredba, i da ne bude već ta praksa bivala u crkvi.

Ali je ne samo Kiril i Mali Dionizij sastavio Vazmensku skrižaljku, neg ju je od 100 godina, mnogo prije njih, sastavio i Teofil, negdašnji Aleksandrijski biskup i poslao je Teodoziju Velikomu prve godine njegova konsulata, a petoga Gracijanova (god. 380.), kako piše glasoviti matematičar Viktor Papi Hilariju, koji sjedne na Petrovu stolicu odma iza smrti Lava Velikoga. († 5. studenoga 461.) i evo što kaže:

Teofil negdašnji Aleksandrijski biskup blage uspomene poslao je Vazmenski proračun Teodoziju, u vrijeme njegova prvoga konzulata, a petoga Gracijanova, u kom mu navješćuje, da mijenom,

---

[1]) Migne Patr. l. c. pag. 495.

što pada na 8. ožujka, ili poslije koji mu drago dan do 5. travnja inclusive, počimlje prvi dan prvoga mjeseca, s toga da 14. dan istoga pomnjivo traži 21. ožujka do 18. travnja inclusive, naredjujući, da ako 14. dan padne u subotu, onda nedvojbeno treba da u nedjelju sutradan, petnaesti dan svijeće (užba) svetkuje Vazam.

A to redovito i pomnjivo opslužujući, i neka ne trpi, da užba ili 14. dan, kojim je ustanovljeno ovo svetotajstvo, bude postavljen prije 21. ožujka[1]).

Danas je već svakomu poznato, da 21. ožujka pada pramaljetno istonoćje, kako je padalo u vrijeme nicejskoga sabora, a pošto je Teofil, malo poslije nicejskoga sabora vruće preporučio Teodoziju, da nema trpiti te bude smatran Vazmenskim uštapom onaj, što pada prije pramaljetnog istonoćja, treba reći, da je Teofil bio osvjedočen, da je o tomu opstojala kakova saborska zapovjed, koja to zabranjivaše. Teofil je bio Aleksandrinac, gdje je proveo svoje nauke, gdje je bio zadijačen i gdje je kasnije postao svećenikom i biskupom[2]). Pače dvie godine samo, poslie smrti Velikoga Atanazija († 373) sjedne na njegovu biskupsku stolicu.

Veliki je Atanazij bio prisutan u nicejskom saboru, kao djakon i bogoslov S. Aleksandra Aleksandrijskog biskupa, i zato Atanaziju bile su vrlo dobro poznate sve naredbe, što je sabor izdao, osobito o Vazmenskoj svetkovini, o kojoj, kako smo vidjeli, bilo je i prepiraka. Teofilu je dakle ne samo bila vrlo dobro poznata praksa glede Vazmenske svetkovine, što je bivala u Aleksandrijskoj crkvi u vrijeme biskupovanja Velikoga Atanazija, nego kao svećenik imao je dosta prigode, da se kod istoga tačno obavijesti o naredbi, što je nicejski sabor izdao o Vazmenskoj svetkovini. A nije niti pomisliti, da je Atanazij uveo u svojoj biskupiji obrede o svetkovanju

---

[1]) Sanctae memoriae Theophilus quondam Alexandriorum Antistes ad Theodosium, datis epistolis ex primo ipsius et Gratiani qiunquies consolatu, computum paschale direxit, in quo annuntians ab VIII. idus martii, usque in diem nonis aprilis, quolibet medio ejusdem temporis spatio, natam lunam facere primi mensis initium: a XII Kalend. Aprilis, in XIV Kalend. maji, lunam XIV solerter inquiri, etiam si in diem incidat sabbatorum post sequenti dominico die, luna XV celebrandum Pascha sine dubitatione conscripsit: hoc regulariter cauteque custodiens, ne ante XII Kalendas aprilis, plenilunium, seu lunam XIV, huic definiendo sacramento patiatur apponi. Petav. De doctrina tempor. Veronae MDCCXXXV. T. II. pag. 504.

[2]) Petav. T. cit. pag. 427.

Vazma protivne naredbama nicejskoga sabora. Pošto je pako Teofil strogo zabranio, da se smatra Vazmenskim uštapom onaj, što slijedio prije pramaljetnog istonoćja, i da se svetkuje Vazam sa židovima četrnaesti dan mjeseca nisana, a zapovjedio, da se svaki put, kad židovski Vazam pada u subotu, u nedjelju sutradan, t. j. na dan užbe, mora nedvojbeno svetkovati katolički Vazam: treba reći, da je ta praksa već opstojala u crkvi, i da je on to naučio od Atanazija, a Atanazij od nicejskog sabora. S toga nedvojbeno možemo reći, da rukopisi Ivana Skolatikosa, na koje se naslanja Tondini, nisu pouzdani.

Pače nije vjerojatno ni sve ono, gdje govornik pripovijeda, da je nicejski sabor zapovjedio, neka svake godine Misirski zvjezdoznanci utanače dan Vazmenog blagdana, jer bi to glasilo da zvjezdoznancima, a ne crkvi pripadu taj veliki nalog, što se zbilja neda vjerovati! Ovdje možemo reći učenom Toudini-u: Exore tuo te judico. Jer, ako nicejski sabor, nije zabranio sudaranje katoličkog Vazma sa židovskim Vazmom, i ako nije niti spomenuo pramaljetno istonoćje, a to manje mjesečnu svijeću, kako O. Tondini zahtijeva, pita se, šta mu je trebalo zajamčiti astronomičnu tačnost, i s toga narediti Aleksandrijskim biskupima, da se uvijek godinu dana naprijed obavijeste kod astronoma, kad pada Vazam, na temelju astronomičnih podataka? Je da li nije (kad bi onako bilo, kako Tondini zahtijeva.) sam sabor mogao utanačiti nedjelju Vazmenog blagdana, bez ikakve astronomične znanosti? Jest do istine. A neka nam Otac Tondini dokaže protivno, bit ćemo mu harni. A pošto je nicejski sabor zajamčio astronomičnu tačnost, kako i O. Tondini svjedoči, glede dana Vazmenske svečanosti, treba reći, da je osjećao potrebu, da saznade, kad pada pramaljetno istonočje, kad li mijena i užba Vazmenska, što se zbilja ne može postići bez astronomičnih podataka.

Uzrok, s kojega je nicejski sabor zajamčio astronomičnu tačnost glede Vazmenog blagdana, bio je ovaj: Katolička je crkva još od starih doba svetkovala Vazam na temelju zlatnih brojeva. Nego, budući se opazilo u vrijeme nicejskoga sabora, da kad su vladali zlatni brojevi, 1, 4, 6, 9 i 13. označivali su užbu Vazmensku dan prije neg bi ista padala, na temelju astronomičnih podataka.[1]) A

---

[1]) Petav. De doctrina temporum Veronae 1734. Lib. V. cap. III. pag. 217. Id Lib. V. cap. XI. pag. 232.

pošto je katolička crkva po naredbi Viktora Pape i tolikih pokrajinskih sabora, uvijek morala svetkovati Vazam odma u prvu nedjelju, što slijedi poslie 14. dana mjesečne svijeće prvoga mjeseca, ili nisama[1]) slijedilo je, da kad su vladali spomenuti zlatni brojevi uvijek su bilježili užbu dan prije neg bi ista padala na temelju astronomićnih podataka. S toga se je uvijek zgadjalo, da kad bi Jevrejski Vazam padao u nedjelju, sudarao bi se sa Vazmom katoličke crkve, što je još prije nicejskoga sabora bilo strogo zabranjeno. S toga da se uklone ti prvašnji neredi, prouzrokovani od zlatnih brojeva, nicejski je sabor ne samo zapovjedio, da kad Jevrejski Vazam pada u nedjelju, da se katolički Vazam odmakne u slijedeću nedjelju, da se po čemu ne bi sa židovskim sudarao, nego je hotio jošter znati, kad pada židovski Vazam i to na temelju astronomičnih podataka, da tim stalnije ukloni svaku mogućnost sudaranja katoličkoga sa židovskim Vazmom. Evo uzrok, zašto je nicejski sabor zajamčio astronomičnu tačnost, dočim O. Tondini ustvrdi da: Nicejski sabor nije niti spomenuo židovski Vazam!

Otac Tondini opet kaže: Da su oci nicejskoga sabora jedino imali pred očima, da se svi kršćani slože u vremenu svetkovanja Vazma, pa da se nicejski oci i danas probude od mrtvih, sigurno bi opet nastojali, da se dodje do suglasja i sloge. Ovo je živa istina, ali se opaža, da sve ono što su želili nicejski oci, da su to poslije njih želili, kako i danas želi rimski Papa. Ali kako su u staro doba, nesjedinjeni biskupi prkosili slozi, tako, na žalost i u naše doba prkose slozi biskupi istočne nesjedinjene crkve, koji niti hoće da prigrle istinu, a to manje, da se ozovu rimskoj crkvi, i da, ili u saboru, ili na koji mu drago način dodju do sporazuma, i da se tako jedna i druga stranka bratski i razložito osvjedoči, gdje je istina i što je dalo povoda, da se danas katolička i istočna nesjedinjena crkva ne slagaju u koledaru.

Zato je žaliti, što O. Tondini u svom spomenutom govoru nije se o ovoj točki bavio, mjesto da osumnjiča Grgura XIII. kad reče: Da neće razložiti o uzrocima, koji su potakli Grgura XIII., da prekine suglasje, što je do ono doba bivalo medju zapadnom i istočnom crkvom, jer da ne treba obazirati se na stare razmirice, nego oči otvoriti na buduće dobitke!

[1]) Eusebius Eccles. histor Lib. V. cap. XXIII. XXV.

Ja cijenim, da će na ove riječi učenjak klimati glavom, a da će neznalica odma povjerovat, da je Grgur XIII. uzrok, što je danas pretrgnuta nit suglasja medju zapadnom i istočnom nesjedinjenom crkvom, i da je to Grgur učinio iz kakvog nepohvalnog djela! Ljudi božji tražimo istinu, a ne krijmo istinu! Zato mi smo željni znati, da nam O. Tondini razjasni tu tajnu, i da nam čisto kaže, koji su to uzroci, što su potakli Grgura XIII, da dokine suglasje, što je do onog doba bivalo medju zapadnom i istočnom nesjedinjenom crkvom, jer mi zbilja za te uzroke ne znamo! Nama je poznato samo, da je Grgur XIII. jedino popravio Julijev koledar i da je time povratio na svoje mjesto sva sunčana i mjesečna godišnja doba, kao i sve blagdane preko godine ne izuzamši niti sami Vazam.

I zbilja, danas je već svakomu poznato, da je Julijeva godina obilatija od tropične godine 11 časa i 15 hipa, koji u razmaku svakih 400 godina i prouzrokuju, da Julijeva godina ostaje za suncem 3 dana i 3 sata. Ovi su dali povoda, da je Julijeva godina od nicejskog sabora, do godine 1582. ostala za suncem 10 dana, tako da pramaljetno istonoćje, koje je u vrijeme nicejskoga sabora 325, padalo 21. ožujka, u vrijeme kad bje popravljen Julijev koledar god. 1582. padalo je 11. ožujka, t. j. padalo je 10 dana prije, neg bi ga Julijev koledar označivao. Tim su po Julijevu koledaru svi blagdani preko godine, padali 10 dana kasnije, nego su padali u vrijeme nicejskoga sabora. Ovo odocnivanje vremena još se je opazilo u 8 vijeku, kako nam to svjedoči časni Beda,[1]) jer se je već u ono doba opazilo, da su sve mijene preko godine skoro 2 dana pretjecale svoj prvašnji rok, tako da najranija mijena Vazmenska, koju je zlatni broj 16 bilježio na 8. ožujka, padala je na 6. istoga, i tim je prestala biti Vazmenskom, jer je njezin uštap padao 2 dana prije pramaljetnog istonoćja. A budući da po propisim nicejskoga sabora nije mogao biti smatran Vazmenskim uštapom onaj, što je padao prije pramaljetnog istonoćja, trebalo je da se smatra Vazmenskim uštapom onaj nezakoniti, što je je padao cijeli mjesec dana kasnije, kako ga i danas smatra istočna crkva. Tim se je poglavito opazilo, da Julijeva tropična godina nije bila tačno izmjerena, niti da je odgovarala istini. Ovu netačnost i ometu vremena ne samo je poznavao Grgur XIII., nego cijeli naobraženi svijet mnogo godina prije njega, te je osjećao nuždu,

[1]) Libr. de ratione temp. cap. XLI.

da Julijeva godina bude naprišno popravljena, i da se opet združi tropična sa gradjanskom godinom. To nam jamče razni pokrajinski sabori, kako n. pr. onaj u Kostanci, onaj u Bazileji, a najskoli sabor Tridentinski, koji je zamolio rimskoga Papu, da bi blagoizvolio uzeti pod svoje okrilje ovo veliko poduzeće, što je Grgur XIII. zbilja i učinio poslje smrti Pija V. A pošto je u vrijeme, kad bje popravljen Julijev koledar, Julijeva godina ostajala za suncem 10 dana, Grgur joj je rečene dane ukinuo u mjesecu listopadu, s toga nakon 4. listopada, mjesto da zapiše 5, zapisao je 15. listopada. Tim je Grgur povratio pramaljetno istonočje na 21. ožujka i susljedno sve mjesece preko godine na zakonite svoje granice, na koje su padale u vrijeme nicejskoga sabora. Nego da se i u buduće ovo suglasje medju tropičnom i gradjanskom godinom bude sudarati, Grgur zapovjedi, da se svakih 400 godina ukinu Julijevoj godini ona tri suvišna dana, kojima u razmaku svakih 400 godina Julijeva godina za suncem ostaje; i tim se postiže, da se pramaljetno istonoćje uvijek koleba izmedju 20. i 21. ožujka, dok ona 3 sata što još pretječu, zapovjedi da se ukinu onda samo, kad budu sačinjavali cio dan, a to čineći od prestupne običnu godinu, što će slijediti svršetkom svakih 3200 godina. Po tome se sbilja postiže, da će se Grgurova godina vijekom sudarati sa tropičnom godinom i da će Vazam i svi ostali blagdani svedjerno odgovarati onoj istoj dobi tropične godine, kojoj su odgovarali u vrijeme nicejskoga sabora.

Pita se sada, ima li ovdje kakova razmirica medju zapadnom i istočnom crkvom? I je li ovim popravljenjem Grgur učinio kakovo nepohvalno djelo, o kom O. Tondini neće da raspravlja? I je da li je Grguru bilo poznato, da istočna crkva neće htjeti primiti njegov koledar? A da mu je bilo i poznato, jeda li je on zato imao odustati od svoga veoma znamenitog djela, te pustiti, da se Vazam i svi ostali blagdani preko godine svetkuju proti saborskim propisima, kako ih i danas svetkuje istočna crkva? I komu imamo prije ugoditi, Bogu ili ljudima, kako apostol Pavao govori? A napokon ne osjećaju li danas nuždu i sama učena lica istočne crkve, da se mora primiti novi tačni koledar, a Julijev postaviti u zasluženo stanje mira? Zato zaključujemo, da one riječi O. Tondini-a nijesu na svom mjestu!

* * *

Učeni Tondini sve ono, što je godine 1896. objelodanio u „Vrhbosni“, to godine 1897. obilnije ponavlja u Balkanu, svez. II. strana 67., te iz petnih žila hoće da dokaže, da nicejski sabor nije niti spomenuo mjesec nisan, ni pramaljetno istonoćje, niti da je zabranio svetkovanje Vazma sa židovima! S toga da uspije u tom svojemu neosnovanom zahtjevu, navadja riječi Stožernika Pitra, koji naslonjen na rukopise Ivana Skolastikosa, medju ostalim kaže da: Pošto je (sabor) raspravio pitanje, što se odnosi na dužnost, da se svetkuje Uskrs složno po cijelom svijetu, našlo se je da tri strane svijeta (Azija, Afrika i Europa) svetkuju ga skladno prema običaju Rimljana i Aleksandrinaca, a da samo jedna pokrajina na istoku (Anatolija) prigovara tomu običaju. Činilo se shodnim, da se pusti na stranu **svako istraživanje i svako raspravljanje,** da i ova braća na istoku čine kako Rimljani i Aleksandrijci i drugi, **da svi jednim samo glasom i na isti dan šalju prema nebu svoje molitve u sveti dan Uskrsa.** — A oni iz Anatolije, što se ne bijahu slagali, podpisali su takodjer.[1])

Naslonjen na ove riječi, O. Tondini kaže: Štioc imade sada pred očima riječi dekreta Nicejskoga, koji se odnosi na Uskrs, te kliče. **Kud odoše mjesec, istonoćje i Izraelićani?**

Mi ovdje odrješito niječemo, da je spomenuti dekret bio nicejskoga sabora, jer da je onaj bio dekret nicejskoga sabora nema dvojbe, da bi ga bila onaj isti čas zapadna i istočna crkva usvojila. U protivnom slučaju, nedvojbeno je takodjer, da taj općeniti neposluh cijeloga kršćanstva proti naredbama svemirne crkve, povjest ne bi zbilja bila primučala! Ali ono, što nam povjest ne kaže, kaže nam neprekidna praksa bilo zapadne, bilo istočne crkve. To jest, kaže nam da pri svetkovanju Vazmenog blagdana, zapadna i istočna crkva pomnjivo paze i na pramaljetno istonoćje i na četrnaesti dan mjeseca nisana, a to jedino s toga, da se kršćanski Vazam ne bi sa židovskim sudarao. Niti je proti toj crkovnoj praksi, od nicejskog sabora, do današnjega dneva, ma bilo jedan sami povjesničar prosvjedovao! Zato zaključujemo, da dekret, na kog se O. Tondini pozivlje, nije dekret nicejskoga sabora, jer kad bi onaj dekret

---

[1]) Vidi Balkan strana 83—4.

bio dekret nicejskoga sabora, opet kažemo nedvojbeno je, da bi ga cijela crkva bila usvojila.

Niti treba da ovdje pobijamo govornika, gdje kaže: Da se nicejski sabor izričito izjavljuje, da se neće upuštati u nikakovo ispitivanje, da vidi, tko ima više pravo, Quartodecimani ili Rimljani i Aleksandrinci, itd.[1]) jer smo to malo prije pobili Eusebijevim riječima.

Medju to opažamo, da je O. Tondini i nedosljedan u svom govoru, jer je malo prije odrješito nijekao, da je nicejski sabor zabranio crkvi svetkovati Vazam sa židovima; a tvrdio je da nicejski sabor nije niti spomenuo židovski Vazam[2]), a malo kasnije, da opravda Grgura XIII. glede toga što je popravio koledar i da dokaže nuždu preveliku, što je ljudski narod osjećao, da se koledar popravi, kaže: Svijet kršćanski pružao je tada u svetkovanju Uskrsa taj žalosni prizor, da nije više bio u skladu ni sa Mojsijem, na koga nisu prestali pozivati se, ni dosljedno sa nicejskim saborom, koji je imao na pameti, utvrdivši običaj Rima i Aleksandrije, nedjelju, što dolazi poslije Uskrsa Izraelićana itd.[3]) Ako je dakle nicejski sabor imao na pameti, utvrdivši običaj Rima i Aleksandrije, opredijeliti svetkovanje Vazma, nedjelju što dolazi poslije Uskrsa Izraelićana itd.[4]) naravno slijedi, da je tim osudio Četrnaestake, koji su svetkovali Vazam sa židovima 14. dan mjeseca nisana.

Niti je to nicejski sabor odlučio radi bratske sloge, kako O. Tondini hoće, nego je odrješito zapovjedio, da i Četrnaestaci svetkuju Vazam po propisima zakona, kako ga svetkuje Rim i Aleksandrija, pače tri dijela svijeta. A da bi bio nicejski sabor i zapovjedio Četrnaestacima, neka se združe sa Rimom i Aleksandrijom jedino s toga, što sa Rimom i Aleksandrijom svetkuju Vazam tri dijela svijeta, tim O. Tondini ne bi zbilja postignuo svoj cilj; jer ako pobrojimo koliko kršćana rabi danas Grgurev koledar, koliko li Julijev, naći ćemo nedvojbeno, da 7 dijela kršćanskog naroda svetkuje Vazam po Grgurevu koledaru, a to uvijek tačno u prvu

---

[1]) Vidi Balkan str. 84.
[2]) Idem. str. 83—4
[3]) Balkan str. 86.
[4]) Idem str. 86.

nedjelju poslje 14 dana mjesečne svijeće ili židovskoga Vazma, a da ga samo $^1/_8$ svetkuje po Julijevu koledaru.

S toga da bi se i danas nicejski Oci od mrtvih probudili, ne bi zbilja zahtijevali, da se ukine praksa današnjeg svetkovanja Vazma, zapovjedjena od tolikih sabora i Rimskih Biskupa, a posvećena od toliko vjekova kršćanske drevnosti, a zapovjedili, da ga unaprijed svetkuje po Julijevu koledaru ili po Tondinijevu kalupu, nego bi zapovjedili, da cijelo kršćanstvo svetkuje Vazam tačno po saborskim propisima. A to uvijek u prvu nedjelju poslije židovskoga Vazma i na temelju tačnih astronomičnih podataka, kako ga svetkuje katolička crkva.

Tim više, pošto je crkva još od božanstvenog svoga ustanovljenja odredila, da se blagdan Isusova Uskrsnuća uvjek svetkuje u mjesecu nisanu, u kom je Jehova oslobodio Izraelske sinove od Egipatskog sužanjstva, i u kom je Sin Božji cio ljudski narod odkupio od sužanjstva paklenoga. S toga je crkva i odredila, da se Vazam uvijek svetkuje u prvu nedjelju poslje židovskoga Vazma, u kojoj je naš Spasitelj uskrsnuo od mrtvih.

Osim toga O. Tondini opet kaže, da mi zbilja po Grgurevu koledaru, u razmaku svakih 19 godina židovskoga ciklusa 3 krat svetkujemo Vazam prije židova, a to u 8, 16 i 19. broju Jevrejskoga ciklusa, a više puta i sa židovima![1]) Ovdje najprije odriješito niječemo, da katolička crkva svetkuje Vazam mjesec dana prije židova, kad vlada 16 broj židovskoga ciklusa, i to odma dokazujemo faktom. Našoj tekućoj godini 1899 odgovara, do 5. rujna židovska godina 5659, koju kad razdijelimo sa 19, postižemo za količnik 297, a 16 za ulomak. To nam jamči, da je od uvedenja Jevrejskih godina proteklo cijelih 297 devetnaest godišnjih Jevrejskih ciklusa, dočim ulomak 16 kaže nam, da je židovska godina 5659 šesnajsta u tekućem židovskom ciklusu. Ako sada potražimo mijenu Vazmensku, po židovskom pravilu, postižemo za haraktu 7. 11. 737. 12. To nam jamči, da u tekućoj židovskoj god. 5659. pada mijena Vazmenska u subotu 11. ožujka, na 11 sati 737 židovskih časa, a da mjesec nisan počimlje 12. danom ožujka. Po tomu židovski Vazam, to jest 14 dana nisana tačno pada 25. ožujka, prem da ga i ove godine židovi netačno svetkovahu 15. dan mjeseca nisana, biva u nedjelju 26. ožujka, a kato-

---

[1]) Balkan str. 73.

lički Vazam po propisim nicejskoga sabora pade u slijedeću nedjelju 2. travnja. Rekli smo netačno, jer po propisim zakona, židovi pod smrtnu kaznu ne smiju svetkovati Vazam ni prije, niti kasnije, nego uvijek 14. dan mjeseca nisana.[1])

A da židovski Vazam pada 14. dan mjeseca nisana, o tomu nas uvjerava sveto pismo, u kom se čita: U prvom mjesecu, 14. dan prvoga mjeseca, pred večer Vazam je Gospodnji, a 15. dan istoga blagdan je prijesnika Gospodinovih. Sedam dana ćete blagovati prijesni kruh.[2]) Židovima dakle zakon zabranjuje svetkovati Vazam 15. dan mjeseca nisana, a zapovijeda im, da ga imadu uvijek svetkovati 14. mjeseca nisana. Zato je nicejski sabor i zapovjedio, da kršćani uvijek svetkuju Vazam odma u prvu nedjelju, koja slijedi poslje 14. dana mjeseca nisana A da je Jehova naredio, neka mu sinovi Izraelski prikažu Vazmenske žrtve 14. dan mjeseca nisana, osim onoga što smo rekli, uvjerava nas sami fakat, da su sinovi Izraelski ostavili divne ravnice Jesenske zemlje ranim jutrom 15. dana mjeseca nisana, i naprišno uputiše se prama pustari, jer ih na to silovahu isti Egipćani, od straha, da ih Gospod ne udari novim bičem, i da ih svijeh ne pomori, kako je one noći pomorio sve njihove prvorodjence, ne prostivši ni kraljevu sinu.

O tomu nema dvojbe, jer nam to jamči isto sveto pismo u kom se čita: Uputiše se dakle iz Ramesa u prvom mjesecu, 15. dan prvoga mjeseca, **sutradan po Vazmu,** sinovi Izraelski, u previšnjoj ruci, na očigled sviuh Egipćana[3]). Ovdje je očevidno, da židovski Vazam po Jehovinoj zapovjedi pada 14. dan mjeseca nisana t. j. dan prije užbe, te ako ga danas židovi svetkuju 15. dan mjeseca nisana, to nije Vazam po propisima zakona Božjega, nego proti propisima zakona Božjega. Za to da bi se takovi židovski Vazam svake godine sudarao sa Vazmom katoličke crkve, tim ne bi niti najmanje bio prekršen zakon nicejskoga sabora, koji je zabranio svetkovanje Vazma sa židovima onda samo, kad ga svetkuju 14. dan mjeseca nisana, kako im zakon propisuje, nipošto kad ga

---

[1]) Liber Numerorum cap. IX ver. 15. — Knjiga Brojeva pogl. IX. r. 15

[2]) Mense primo XIV. die mensis primi ad vesperam Phase Domini est et XV. die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Levit cap. XXIII.

[3]) Profecti igitur de Ramesse, mense primo 15. die mensis primi altera die Phase, filii Israel, in manu excelsa, videntibus cunctis Aegiptiis. Numer cap. XXXIII.

svetkuju samovoljno i proti propisima zakona. Ovoliko na odgovor učenom Tondini-u, koji kaže, da mi po Grgurevu koledaru više krat svetkujemo Vazam sa židovima.

Istina je, da je i O. Tondini istaknuo, da se danas židovski Vazam ne sudara s Mojsijom, ali nije dokazao u čemu, i tim je uvijek ostajala njegova tvrdnja, da mi više krat svetkujemo Vazam sa židovima. Istina je takodjer, što Otac Tondini kaže, da katolička crkva u razmaku svakih 19 godina svetkuje Vazam cijeli mjesec dana prije židova, a to uvijek kad vladaju brojevi 8, 11 i 19 židovskoga ciklusa, kako ga svetkuje mjesec dana prije istočne crkve uvijek, kad vladaju zlatni brojevi 8, 11 i 19 po Julijevu koledaru. Ali se opaža, da ako katolička crkva svetkuje Vazam prije židova, to nije do Grgureva koledara, nego do tekufa Rabina Samuela, koji je razdijelio tropičnu godinu u 4 tekufe (kako ju dijele i astronomi, u dva istonoćja i dva suncostaja), dajući svakoj tekufi trajnost od 91 dan, 7 sati i 30 časa. Ako sada pomnožimo sa 4 rečene brojeve postižemo 365 dana i 6 sati, uprav koliko broji Julijeva godina. Po tomu istonoćje pramaljetno na temelju tekufa, od nicejskoga sabora do tekuće godine, ostalo je za suncem obilatih 12 dana; tako da kad na temelju Grgureva koledara pada 21. ožujka, t. j. pramaljetno istonoćje, na temelju tekufa Rabina Samuela pada tekar 9. ožujka. Isto kako biva i na temelju Julijeva koledara, prem da se brojevi židovskoga ciklusa, ne sudaraju ni sa Julijevim niti nicejskim zlatnim brojevima. A pošto židovima zakon ne dopušta svetkovati Vazam prije tekufe pramaljetne, ili pramaljetnog istonoćja,[1]) koju i danas židovi bilježe na 21. ožujka, naravno slijedi, da mijene nebeske, na temelju tekufa, i na temelju Julijeva koledara pretječu 12 dana svoj prvašnji rok; tako da ona mijena, što je na temelju Julijeva koledara padala na 8. ožujka u vrijeme nicejskoga sabora, bila je mijena Vazmenska, jer je njezina užba padala 22. ožujka, danas pada 24. Veljače i ne može biti Vazmenska, jer njezina užba pada 10. ožujka t. j. 11 dana prije pramaljetnog istonoćja.

Budi nam na primjer tekuća god. 1899., u kojoj vlada zlatni broj 19. U istoj pada mijena po Grgurovu koledaru 11. ožujka, i koju katolička crkva smatra mijenom Vazmenskom, jer njezina užba pada 26. ožujka, t. j. poslije pramaljetnog istonoćja, dočim rečena

---

[1]) Deuteronomium cap. XVI.

mijena ne može biti smatrana mijenom Vazmenskom na temelju Julijeva koledara, jer njezina užba pada 15. Julijeva ožujka, t. j. prije pramaljetnog istonoćja. S toga istočna crkva smatra mijenom Vazmenskom onu, što po Grguru pada 10. travnja, a po Juliju 29. ožujka. Tim Vazam istočne crkve, po Grguru pada 30. travnja, a po Juliju 18. travnja. Et quidem netačno, s razloga što je nicejski sabor ustanovio najpozniju granicu Vazmenog blagdana 25. travnja, a to u ono doba, kad se je tropična godina sudarala sa gradjanskom godinom, dočim danas tropična godina pretječe Julijevu gradjansku godinu obilatih 12 dana. Za to 18. Julijeva, travnja odgovara po suncu 30. danu travnja. Po tomu 18. travnja, na koji pade ove godine Vazam istočne crkve, na temelju tačnog Grgurova koledara odgovara 30. danu travnja, što je zbilja proti propisima nicejskoga sabora. Tko nije uvježban u ovom predmetu, nek pogleda u Danicu tekuće godine 1899. i osvjedočit će se da kažemo istinu.

Isto kako istočna crkva u 8, 11 i 19 ciklusu zlatnoga broja svetkuje Vazam mjesec dana kasnije, neg joj nicejski sabor propisuje, tako i židovi, u 8, 11 i 19 broju svoga ciklusa svetkuju Vazam mjesec dana kasnije, prem da im je to zabranjeno od zakona pod smrtnu kaznu.[1]) Za to je žaliti što O. Tondini, mjesto da prigovori židovima i istočnoj crkvi, da sa svojim koledarom nisu na pravom putu i da s toga svetkuju Vazam proti propisima zakona, on naprotiv prigovara katoličkoj crkvi, da gdjekad svetkuje Vazam mjesec dana prije židova, a gdjekad sa židovima, kao da je katolička crkva kriva, što židovi rabe netačni koledar

Ali O. Tondini ne samo da je bio nedosljedan glede naredbe, kojom je nicejski sabor osudio Četrnaestake, nego glede i pramaljetnog istonoćja, jer je prije odrješito kazao, da nicejski sabor nije niti spomenuo pramaljetno istonoćje,[2]) kad malo kasnije kaže: Nu od 21. marta, što ga uze nicejski sabor danom istonoćja itd. Te opet u noti: Izborom 21. marta za dan istonoćja, pokazao je nicejski sabor njeku vrst proročkog pogleda na raspre, kojima bi bio dao povod izbor prvog podnevnika i tijesna Behrengova[3]).

Cijenimo, da uzrok ovog protuslovlja nije drugi, ako ne, što je O. Tondini, možda i nebotice, prigrlio mnijenje protestanta

---

[1]) Lib. Numer. cap. IX.
[2]) Balkan str. 84.
[3]) Balkan str. 100.

astronoma Förstera, koji pod krinkom astronomične znanosti nastoji, eda bi crkvu katoličku odcijepio od njezinih starih propisa, predaje i svetinje. Hoće dakle protestant Förster, da crkva pusti opstojeću praksu praznikovanja Vazmenog blagdana, koja po saborskima propisima obuhvaća 5 nedjelja, t, j. obdoblje od 22. ožujka inclusive do 25. travnja, takodjer inclusive, kako pada užba Vazmenska, te pustivši mjesec i mjesečnu užbu, prigrli sunčanu godinu, i svetkuje Vazam u obdobju od 8 dana, t. j. od 4. do 11. travnja, kako u rečenom obdobju pada nedjelja. Förster mimoišavši uzroke, za koje je katolička crkva usvojila mjesečnu godinu i mjesečne svijeće glede svetkovanja Vazmenog blagdana, zahtijeva, da se prigrli sunčana godina, a da se nema ni najmanje paziti na uštap, na kog je nicejski sabor imao obzir, jer ako je uštap u ona doba bio vrlo važan, jer za uštapa svjetle su noći, a to je pogodno bilo, osobito za putovanja, dakle i za ona, kojima bijaše cilj da se posjete bilo svetišta, bilo skupštine prigodom velikih vjerskih svetkovina, a to osobito u vrućim krajevima.[1])

Kako se vidi, Förster misli, da je nicejski sabor odredio, da se Vazam svetkuje u vrijeme užbe za to, da olakoti put onima koji traže skupštine, bilo i pod izlikom, hodočašća! Kao da je potrebito kršćanima za dugo putovati, da svetkuju Vazam! Treba za to da mu malko ovu stvar razjasnimo.

Katolička je crkva po saborskim propisima usvojila mjesečnu godinu i mjesečne svijeće, pri svetkovanju Vazmenoga blagdana, u obdobju od 35 dana, jedino s toga, da svetkuje Vazam u ono doba, u kom je Jehova zapovjedio Izraelskim sinovima, da mu prikažu Vazmenske žrtve; tom razlikom, što židovi po Jehovinoj zapovjedi moraju uvijek svetkovati Vazam 14. dan mjeseca nisana, pošto su onaj dan bili odkupljeni od sužanjstva Egipatskoga, dočim katolička crkva svetkuje najraniji Vazam odma 15. dan mjeseca nisana, t. j. na dan užbe, kad ova pada u nedjelju, s razloga što je na dan užbe, a 15. dan mjeseca nisana Sin Božji odkupio svojom mukom i smrću na križu, cio narod čovječanski od sužanjstva paklenoga. Jevrejci su dakle bili odkupljeni dan prije užbe, t. j. kad mjesec još nije bio u potpunoj svojoj svjetlosti, dok je Sin Božji, koji je svjetlost svijeta, odkupio cio narod čovječanski na dan užbe,

[1]) Balkan str. 93.

t. j. kad je mjesec bio u potpunoj sjajnosti. Pošto je dakle i Sin Božji (koji nije došao na svijet da razruši zakon, nego da ga nadopuni), da odkupi narod čovječanski odabrao mjesečnu godinu i mjesečne svijeće, a to uprav na dan užbe mjeseca nisana, što pada odma sutradan po židovskom Vazmu, koja je godine muke Isusove padala u petak, koji dan je Sin Božji umro na križu, a u slijedeću nedjelju slavodobitno uskrsnuo od mrtvih; s toga je katolička crkva za praznikovanja Vazmenog blagdana i odabrala prvu nedjelju, što pada poslje 14 dana mjeseca nisana, ili židovskoga Vazma.

Otajstvo je dakle, a ne karvan, kako astronom Förster veli[1]), zašto je nicejski sabor odabrao mjesečnu godinu i mjesec nisan za svetkovanja Vazma, i zapovjedio, da se kršćanski Vazam uvijek svetkuje odma u prvu nedjelju, koja pada poslje četrnaestoga dana mjeseca nisana, naravno kad židovi svetkuju Vazam po propisima zakona[2]). A pošto židovima zakon ne dopušta svetkovati Vazam prije pramaljetnog istonoćja,[3]) s toga oni smatraju nisanom onu mjesečnu svijeću, koje 14. dan, ili užba, pada na samo pramaljetno istonoćje, ili poslije. Odakle naravno slijedi, da mjesec nisan uvijek počimlje mijenom, koja je najbliža pramaljetnom istonoćju, bilo prije, bilo kasnije. Po tomu najraniji židovski Vazam pada 21. ožujka, a najkasniji 18. slijedećega travnja, a u slijedeću nedjelju pada Vazam katoličke crkve, po propisima nicejskoga sabora. Te ako najpoznije židovski Vazam pada u nedjelju 18. travnja, u slijedeću nedjelju 25. travnja pada kršćanski Vazam. Od ovdje obdobje od 35 dana, u kom uvijek pada kršćanski Vazam.

Niti to ni najmanje škodi gradjanskom prometu, jer, budući da po Božjoj zapovjedi, Vazam mora biti svetkovan od kršćanskoga svijeta, naravno slijedi, da svetkovali ga prije svetkovali ga kasnije, to je sve jedno. Pače je dužnost svetkovati Vazam u ono doba godine, i u onom mjesecu, u kom je sami Gospod zapovjedio, da mu budu prikazane Vazmenske žrtve. S toga cijenim, da je nicejski sabor i zapovjedio, da kršćanski Vazam uvijek bude svetkovan u prvu nedjelju, što slijedi poslije židovskoga Vazma. A to sjedne strane, da se po čemu kršćanski Vazam ne bude sa židovskim sudarao, a s druge strane, da bude svetkovan kroz osminu židovskoga Vazma; t. j. u vrijeme odabrano od Jehove.

---

[1]) Balkan str. 73.
[2]) Levit. cap. XXIII.
[3]) Deuter. cap. XVI.

Medju to astronom Förster nema nikakova obzira ni na Božje, niti na crkvene zapovjedi; s toga i nastoji, da ukine opstojeću crkovnu praksu svetkovanja Vazmenog blagdana u obdobju od 35 dana, a uvede novu praksu po njegovu i Tondinievu izumu, u obdobju od samih 8 dana, t. j. od 4. do 11. travnja inclusive. Te, da lasnije uspije u svom poduzeću, slijedi s atsronomičnog pogleda razložiti o danu pramaljetnog istonoćja, te kaže da se danas radi o pravilu, što bi služilo za cijelu zemlju. I ovo je istina, da se radi o pravilu, a ne o faktu, s razloga da će fakat, sa svijem njegovim pravilom, ostat uvijek onako kako je do sada opstojao, jer je matematično nemoguće, da Förster svojim novim podnevnikom uzmogne preinačiti opstojeći tek prirode! Niti će, bilo najfinijim pravilom postići, da će sunce po svem svijetu istodobno istjecati i zapadati. Niti će postići da bilo podne, bilo ponoći, bilo pramaljetno istonoćje, po njegovu pravilu ili podnevniku, slijede po svem svijetu isti dan i u isto dnevno doba, pa ustanovio svoj pravilni podnevnik, bilo u Rimu, bilo u Parizu, bilo u Brlinu, bilo u New-Yorku, u St. Francisko, bilo, što je nešto priličnije, u tjesnu Behringovu, te u Tokiju, u Pekinu ili gdje hoće, stvari će ostati sve jednako, kako su do sada opstojale.

Nama je zbilja poznato, da kad putujemo prama istoku, svaki stupanj nam sunce istječe i zapada 4 časa prije, a kad putujemo prama zapadu, svaki stupanj nam sunce istječe i zapada 4 časa kasnije. To nam jamči, da i dan prama istoku svaki stupanj, počimlje i svršava 4 časa prije, a prama zapadu svaki stupanj počimlje i svršava 4 časa kasnije. Budi nam na primjer Parižki podnevnik, po kom grad New-york izostaje za suncem, prama Parizu, 5 sati i 5 časa, dočim S. Francisko izostaje 8 sati i 19 časa. Po tomu onaj čas, kad je u Parizu po noći, u New-yorku, još treba do pô noći 5 sati i 5 časa, a u S. Francisko treba do po noći 8 sati i 19 časa. Budi nam na primjer tekuća godina 1899, koja je započela nedjeljom. S toga onaj čas, kad je u Parizu bilo pô noći, kojom je započela nedjelja, i s njome prvi dan siječnja 1899. još je u New-yorku za 5 sati i 5 časa trajala subota 31. prosinca 1898., a u S. Francisko još je trajala subota 31. prosinca 1898. 8 sati i 19 časa. Odakle slijedi, da je tko iz Pariza direktno brzojavio u nedjelju prvi dan siječnja 1899. na 4 sata u jutro, onaj bi brzojav bio primljen u New-yorku, u subotu 31. prosinca 1898. na 10 sati i 55 časa u večer, a u S. Francisko, bio bi takodjer primljen u

subotu 31. prosinca 1898. na 7 sati i 41 čas u večer. Ovdje je jasno, da onaj čas, kad je u Parizu započela nova godina, još je u New-yorku trajala stara godina za 5 sati i 55 časa; a u S. Francisku 8 sati i 19 časa. Po tomu, kad bi u Parizu pramaljetno istonoćje padalo u nedjelju 21. ožujka, na 4 sata izjutra, New-yorku bi padalo u subotu 20. ožujka na 10 sati i 55 časa poslije podne, a u S. Francisko padalo bi takodjer u subotu 20. ožujka na 7 sati i 41 čas u večer.

Na protiv, kad po Rimskom podnevniku pada 12 sati (podne), tada u Pekinu pada 6 sati i 57 časa poslje podne, a u Tokiju pada 8 sati i 30 časa poslije podne. S toga, kad po Rimskom podnevniku pada 10 sati 20. ožujka u večer, u Pekinu padaju 4 sata i 57 časa iz jutra dne 21. ožujka, a u Tokiju pada 6 sati i 30 časa iz jutra dne 21. ožujka. Odakle slijedi, da kad je u Pekinu na pô noći započela nedjelja, i š njome prvi dan siječnja 1899, još je u Rimu i po Rimskom podnevniku za 6 sati i 57 časa trajala subota 31. prosinca 1898. A kad je u Tokiju započela nedjelja prvi dan siječnja 1899. još je u Rimu i po Rimskom podnevniku trajala subota 31. prosinca 1898. za 8 sati i 30 časa. Na protiv kad je u Rimu i po Rimskom podnevniku započela nedjelja prvi dan siječnja 1899. tad je po Alentinskim otocima još trajala subota 31. prosinca 1898. 12 sati i 15 časa. Ova pako razlika vremena, što opstoji medju pojedinim mjestima cijelog svijeta, ne može biti ukinuta nikakovim pravilom, jer je matematično nemoguće, da kad kod nas pada podne, istodobno pada i kod naših protunožaca, budući da onda kod njih pada ponoći, a kad kod nas zapada sunce, kod njih istječe, kako biva medju Rimom i Alentinskim otocima. Ovdje je jasno, da ostaju bez uspjeha svi Försterovi razlozi, što navadja u prilog svomu regularnom podnevniku, jer on tim neće nikad postići, da mu po cijelom svijetu istonoćje pada isti dan i u isto dnevno doba, kako smo to već i dokazali. Za to taj novi regularni podnevnik nije drugo nego titulus sine re. Medju to navadjamo iste Försterove rieči: Evo što kaže: Ako je dakle na tom regularnom meridijanu proljetno istonoćje, bilo na primjer u koju nedjelju, smatrat će se ta nedjelja, po cijeloj zemlji danom istonoćja, koje opredjeljuje prama gori izraženom pravilu doba za Uskrs.[1]) Ovo je dobro, ali se opaža, da ta nedjelja neće istodobno započeti

[1]) Balkan str. 93.

po cijelom svijetu, nego uvijek prije ili kasnije u pojedinim mjestima, usljed kako ona mjesta ostaju na istok ili na zapad, regularnom Försterovu meridijanu. Nakon toga pitamo, astronoma Förstera, šta ovdje ima novoga? Nije možda ovako uvijek bivalo? I nije li katolička Crkva i do sada strogo pazila na istonoćje, da opredijeli dan Vazmenske svetkovine? Jest do istine, s toga je i smatrala mijenom Vazmenskom onu, što je bila najbliža pramaljetnom istonoćju, bilo prije, bilo kasnije.

Medju to astronom Förster, da uspije u svom predmetu, i da ukine opstojeću crkovnu praksu svetkovanja Vazma, u obdoblju od 35 dana, navadja neke poteškoće, koje bi slijedile, kako on misli, na primjer po Jerusalemskom podnevniku, te kaže: »Evo razlog: Svi krajevi na istoku Jerusolima imadu bilo početak, bilo konac svoga dana, prije nego u Jerusolimu. Odakle slijedi, da istonoćje može doći, kad je u Jerusolimu još subota 20. marta, dočim u mjestima na istoku tog grada, već je nedjelja 21 marta.«[1]) Ovo je živa istina, ali se opaža, da to ne prenaša niti najmanje neprilike katoličkoj crkvi, gleda tačnog svetkovanja Vazmenog blagdana: Prvo; jer nicejski sabor zapovijeda, da se Vazam uvijek svetkuje u nedjelju. Drugo; jer nicejski sabor strogo zabranjuje svetkovanje Vazma prije 22 dana ožujka, i prije proljetnog uštapa. Tim padaju sve Försterove poteškoće.

Za to je žaliti, što O. Tondini iz petnih žila nastoji, da dokaže, kako je i sam S. Augustin u prilog relativnog svetkovanja Vazma, po Försterovu kalupu; s toga i navadja Augustinove riječi, koji govori . . . Propter hanc ergo vitae novitatem, primus mensis in anni mensibus, celebrationi huic attributus est. Nam et ipse dicitur in Exodo cap. XXIII. 15. mensis novorum.

Mi ovdje odrješito niječemo, da je Augustin u prilog svetkovanju Vazma po Försterovu predlogu, a to: Prvo, jer Förster hoće, da se Vazam svetkuje na temelju sunčane godine, a to uvijek od 4. do 11. travnja, dočim Augustin hoće, da se Vazam uvijek svetkuje na temelju mjesečne godine, a to uvijek u nedjelju, koja pada od 14. dana, exclusive, mjeseca nisana (primi mensis) do 21. dana, inclusive iste mjesečne svijeće. Drugo, jer astronom Förster nema nikakova obzira na dane mjesečne svijeće, za to padao Vazam prije početka prvoga mjeseca, padao na dan mijene

---

[1]) Balkan str. 94—5 i u noti 2.

ili na dan židovskoga Vazma, njemu je sve jedno, dok Augustin hoće, da se Vazam nema svetkovati prije podpunog svršetka četrnaestoga dana mjeseca nisana, t. j. židovskoga Vazma, niti prije pramaljetnog istonoćja. A da se je O. Tondini, mjesto da samo zaviri u II. Augustinovu knjigu, malo više potrudio, bio bi do istine vidio, da Augustin nije Försteru u prilog, nego jamačno sasma proti njemu; kako se to razabire iz samih Augustinovih riječi, gdje kaže: Vazam t. j. svečanost Gospodinova Uskrsnuća ne može se slaviti prije neg prodje pramaljetno istonoćje, niti prije podpunog svršetka četrnaestoga dana mjesečne svijeće.[1]) Pače Augustin odriješito kaže: Da nam je **samo** dopušteno svetkovati Vazam nakon svršetka četrnajstoga dana mjesečne svijeće, a to na odgovor onima, koji su u ono doba korili kršćane, da se klanjaju mjesecu; s toga da i pomnjivo paze na mjesečne svijeće. Evo što kaže: Ove bo mjesečne svijeće postavio je Gospod u znak vremena. Zato mi se ne klanjamo mjesecu, nego čuvamo (brojimo) dane mjeseca, s razloga, što nakon četrnajstoga dana mjeseca, što je po propisima zakona nam u prvi dan mjeseca, svetkujemo Vazam. Gospod je bo svaka u podpunosti stvorio. S toga nakon 14. do 21. dana mjesečne svijeće, kroz ovih 7 dana, **moramo** svetkovati Vazam.[2]) Kako proizlazi iz Augustinovih riječi, prvi dan prvoga mjeseca, za nas kršćane počimlje **užbom**, biva kad je mjesec u podpunoj svjetlosti, koji je dan Sin Božji svijet odkupio od sužanjstva paklenoga. S toga i govori Augustin: Omnia Deus plena instituit. Za to je Nicejski sabor i zapovjedio, da svaki put, kad nedjelja pada na dan užbe, t. j. 15. dan mjeseca nisana, da se onaj dan svetkuje Vazam, ili kad užba Vazmenska pada preko tjedna, odmah u prvu nedjelju što slijedi. Iz rečenoga jasno slijedi, da Augutin nije u prilog Försteru, nego sasma proti njemu.

Niti je tačno ono, o čemu O. Tondini jamči, da će se naime

---

[1]) Pascha, id est Dominicae Resurrectionis solemnitas, ante transgressum vernalis aequinoctii et quartae decimae lunae perfectionem, non potest celebrari. Opera D. Aurelii Augustini T. III. pag. 208. lit. D. Basileae ex offic. Frob. MDXLI.

[2]) Haec enim luminaria in signum temporum Deus instituit. Unde numerum lunae custodimus, non ipsam excolimus, ut a quarta decima luna, quae nobis secundum legem prima est, rationem Paschae observemus. Omnia enim Deus plena instituit, ideoque a quarta decima, usque ad vigesimam primam, his septem diebus, Pascha nobis celebrandum est. August. Opera T. IV. pag. 756. lit. B.

Vazam po Försterovu predlogu uvijek svetkovati u prvom mjesecu, kako se to razabire iz same Försterove i Tondiniove Vazmenske križaljke, u obdoblju od 10 godina, koja počimlje godinom 1900[1]), u kojoj prvi Vazam pada 8. travnja, dok će rečene godine padati užba, na temelju Grgurevih Epakta 15. travnja, koji će dan padati i Vazam katoličke crkve. A budući da za nas kršćane, prvi t. j. Vazmenski mjesec, počimlje užbom, kako Augustin kaže, naravno slijedi, da odma prvi Vazam po Försterovu i Tondinievu predlogu neće biti svetkovan u prvom mjesecu, kojim počimlje nova Vazmenska godina, nego 7 dana prije svršetka stare Vazmenske godine. Isto će slijediti god. 1903., u kojoj će Tondiniev Vazam padati 5. travnja, dok će užba, po Grguru padati 12. travnja; te godine 1905., u kojoj će po Försterovu i Tondinievu predlogu padati Vazam 9. travnja, a užba, po Grguru, 19. travnja itd.

Mi medju to mislimo, da uzrok tolikih netačnosti i protuslovlja, u koje upada učeni Tondini nije drugi, ako ne, što on misli sa svojim novim predlogom postignuti, da će istočna crkva, zabaciv Julijev kalendar, napokon primiti njegov novi predlog o Vazmenskoj svetkovini! Bože daj! Ali mi cijenimo, da će on tim svojim novim predlogom navesti novi kamen smutnje medju zapadnom i istočnom crkvom; te mjesto da prikloni istočnu crkvu da usvoji njegov novi koledar, on će ju tim to veće od toga oddalečiti, a to:

Jer se i istočna crkva čvrsto drži sviuh saborskih propisa, kojima je opredijeljeno vrijeme svetkovanja Vazmenog Blagdana, a to ne na temelju sunčane godine, nego mjesečne, naredbom da se kršćanski Vazam nipošto ne bude sa židovskim sudarao; dočim u Tondinievu predlogu nema se nikakova obzira na mjesečnu godinu, ni na mjesečne svijeće, koje su sasma isključene, a to manje na židovski Vazam. Uvjeti su ovo, na koje cijenimo, da istočna crkva ne će pristati. Pače mi smo uvjereni, da kad bi katolička crkva usvojila Tondiniev i Försterov predlog, da bi ju tada istočna crkva osvadila, da svetkuje Vazam proti propisima nicejskoga sabora; a to:

I. Jer istočna crkva ne vjeruje, da Papina oblast nadmašiva svaku saborsku oblast, niti ona vjeruje, da Papa može (za razložiti uzroke) preinačiti u crkvi, ma bilo najmanju disciplinarnu saborsku naredbu.

---

[1]) Balkan stran. 91.

II. Jer je istočnoj crkvi dobro poznato, da Tondiniev i Försterov Vazmenski predlog, nema nikakove vrijednosti, dok ga Papa ne potvrdi.

Za to, ako učeni Tondini misli, da istočna crkva nije usvojila Grgurev koledar jedino s toga, što je potekao po nastojanju i zapovjedi Rimskoga Pape Grgura XIII, naravno slijedi; excepta mutatione dexterae Excelsi, ne će primiti ni njegov Vazmenski predlog, jer, da i ovaj bude usvojen od katoličke crkve, treba najprije, da i njega Papa potvrdi. Zato, mi smo sasma uvjereni, da ako ikad Božja providnost dopusti, da istočna crkva ostavi napokon Julijev pogrješni koledar, u kom su sasma pridržane sve saborske naredbe, medju kojima i ona što se tiče Vazmenske svetkovine, budući da Grgur u ništo nije taknuo, izvan samo što je sa strane samog astronomičnog pogleda, popravio Julijevu pogrješku, koja je već u ono doba prouzrokovala, da je Julijevo pramaljetno istonoćje ostajalo za suncem cijelih 10 dana, dok će godine 1900 ostajati za suncem cijelih 13 dana, kako je to danas sasma poznato i samoj istočnoj crkvi, koja sbog toga danas i svetkuje sve svoje nepomične blagdane 12 dana kasnije, neg joj nicejski sabor dopušta, dok Vazam (i ostale pomične svetkovine), ne samo uvijek svetkuje 12 dana kasnije, kako ga je svetkovala i u tekućoj godini 1899, na 18. Julijeva travnja, što po tačnom Grgurevu kalendaru odgovara 30. travnja.

A to je zbilja strogo zabranjeno od nicejskog sabora, koji ne dopušta da se Vazam svetkuje poslije 25. dana travnja.

Prije pak nego dovršimo ovu raspravu upozorujemo naše čitaoce, da smo naveli ovo nekoliko činjenica ne za drugu svrhu, ako ne samo da se bistre pojmovi, i da istina u toboljem svjetlu prosja.

Medju to molimo dragoga Boga, neka milostivo dopusti, da novim vijekom istočna crkva usvoji novi koledar, ustrojen na temelju tačnih astonomičnih podataka i po propisima nicejskoga sabora, da tako početkom novog vijeka, sva kršćanska braća cijelog svijeta, počmu istodobno slati na nebo svoje molbe i svoje zavjete, kako je bivalo i u staro doba. Bože daj!

Dogmat i njegovo pojimanje u Crkvi katoličkoj.

Uvod.

Sin Božji postade sinom čovječjim radi prevelike svoje ljubavi spram ljudi. On stoga postade kao i mi, da vijekom medj nama bude kao uspješno počelo, koje daje život i spasava. Njegova zadaća bje, da podigne, oplemeni te oslobodi propalo čovječanstvo. Svjetlo, koje na svijet donese, mora da svijetli svim ljudima »vidjelo istinito, koje obasjava svakoga čovjeka, koji dolazi na svijet.«[1]) Volja Sina Božjega jest, da istina, koju je on navijestio, ostane na svijetu, koju da svi pripoznadu. Da se uzmogne ista istina održati, ustanovi vidljivo društvo, Crkvu nasljednicu svoje osobe, da upravlja ljude stazom spasa. Zapovjedi svojim učenicima: »idite i naučite sve narode, da drže sve što sam Vam zapovjedio; i evo ja sam s vama u sve dane do svršetka vijeka.«[2]) Jošte kao garanciju da će u istinu kod njih do konca biti, htjede osjetnim načinom to pokazati, ustanoviv sv. Euharistiju, nebi li u pojedinca unišao kao hljeb života, te tako na neki način tijelo i krv njegovu Svojom učinio. Oko ove moraju se vjernici okupiti, ljubavi spojeni, kao oko stabla života, da tu pribave udioničtvovanjem njezinih plodova jakost nebeskog života. S toga sv. Pavao nazivlje Crkvu hramom Božjim, sagradjenu na temelju Apoštolâ i Prorokâ, gdje je ugaoni kamen sam Isus; jer Bog prebiva u njoj, i tu raspačaje milost, svjetlost i život svim onima, koji su u nutri. Isti apoštol na drugom mjestu kaže, da je ona tijelo Kristovo, čigova smo mi uda, s kojima sačinjavamo jedan organizam, a On naša glava. Evo zašto ju prispodablja vjerenici, za koju se On žrtvuje, da ju očisti, posveti i bez ljage spravi; vjerenici, koju on ljubi kao sebe istoga, kao tijelo svog tijela, kao kosti svojih kostiju. U Crkvi Isus dakle nastavlja živjeti; te kako je u Njemu, božanstvo i čovječanstvo, tijelo

---

[1]) Iv. I. 9.
[2]) Mat. XXVIII. 19. 20.

i duša moraju zajedno prebivati tajinstvenim i nerazlučivim jedinstvom kao moralna osoba.

U ovoj Crkvi, gdje Isus nastavlja živjeti, elemenat božanski, o komu govorimo, mora opstojati i s njom usko biti skopčan. Ovo združenje nije hipostatično, kao u njegovoj osobi, već mistično Gospodin veli svojim Apoštolima, da će medj njima prebivati po Duhu Svetomu, koga će im poslati pod vidjivim znakovima na dan Duhova. Za živa Isusa, Apoštoli imadjahu u njemu božanskog učitelja; poslije njegova povratka k Ocu, Duh Sveti će ih poučiti u svim istinama, ne pak u novima, već će im dozvati u pamet sve, što im je On kazao. Prebivati će kod njih, biti će u njima, te u obliku Duha ljubavi s njima jedno tijelo, jedan duh,

Uz ovaj elemenat u Crkvi mora da opstoji i onaj ljudski — budući ista društvo ljudi — tako usko s onim skopčan, kao što su duša i tijelo. Ovaj ljudski elemenat usvojivši istinu od Boga danu, koja no je jedna od onih rijetkih svojina, što cijelom ljudskom rodu pripadaju, tekom vremena htjedne da istu na svoju promatra. Samovoljni podhvat ljudstva više puta se sukobi sa božanskim elementom, dapače se i od istoga odijeli, slijedeći svoj razum, a ne shvaćajući, da je nemoguć jedan realni i objektivni sukob medj istim. No gdje leži uzrok te samovoljnosti vlastitih Crkvenih sinova? Jednostavno nam je odgovoriti: u prvome grijehu. Poslije ovoga porodi se u ljudskome duhu neka osobita čežnja oholosti, znatiželjnosti, pohlepe, da sve pozna, sve shvati; pošto posjeduje svojstvo poznavanja, da posvuda istinu traži, ali ju uvjek ne prigrljuje. Priznaje dragovoljno, a i ne može ne priznati, ono što je direktno shvatio, bilo, što je istina direktno shvaćena neposredno jasna, bilo što mu je postala očitom umovanjem. No kad se nadje med njim i istinom kakav auktoritet, ljudski ili božanski, odmah ćuti neku protivnost u sebi; ne prama samoj istini već prama auktoritetu, koji ju predstavlja. Zaludu mu razum kaže, da se taj auktoritet ne vara, niti namjerava drugoga varati; da je on na neki način ne samo zakonit već i neophodno potrebit — budući da ima nekih istina, kojih se inače ne bi moglo razumjeti —; da istina oplemenjuje onoga, koji ju posjeduje, pa bilo na koji način on do nje došao: usprkos dakle svog razuma, duh se ćuti kao oslabljen, da nije mogao samome sebi udovoljiti; muči se, uči, izmišlja, nagadja, kako da bez auktoriteta do viška dodje. Kadikad uspije, pa to je zanj preveliko slavlje; no ako on udje, bez vodića vjere,

u vrhunaravno polje, tada, nevjerojatno, do kojih posljedica, do kojih budalaština dodje![1])

Druga posljedica grijeha, koja se očituje u ljudskomu elementu, jest pokvarenost srca. Evo oholosti, koja se osvećuje, duh nezavisnosti, koji reagira proti vlasti, strast najnepodobnija, koja traži svoje nezakonito postanje.

Ovakovim slaboćama podvržen duh ljudski u Crkvi, namećavao se i samomu božanskomu nauku. S toga je sasvim lako shvatiti, kako je ista nepromjenljiva istina morala da se razidje u razna medju sobom protivna tumačenja. Ovaj antagonizam medj ljudskim i božanskim elementom u Crkvi urodi poznatim jerezama, koje slabijahu Crkvu i rek bi da se ista nalazila na rubu propasti. U ovim svojim strašnim kušnjama, pokaza ona svoju nadnaravnu moć. Sjećajući se, da je njoj povjereno, da od vijeka do vijeka, kroz sve narode, usred svakovrsnih mnijenja, sačuva nepovrijedjenu božansku istinu, ona se diže, puna Duha Svetoga, pa svojim nepogrješivim auktoritetom luči laž od istine, učvršćava pravu nauku, a izbacuje sav kukolj, koji se je porodio t. j. posjeduje razvitak dogmata. Ovu zadaću ona vrši u bdijenju nad božanskim naukom, koju ćemo u kratko dokazati. No da stvar bude jasnija, moramo slijedeće pitanje u kratko obrazložiti.

I. Pojam dogmata i nepromjenljivost njegova.

Dogmat katoličke Crkve jest nauka Bogom objavljena i od iste kao takva nam predložena, da u nju vjerujemo. Dvije se stvari zahtijevaju za katolički dogmat: a) da nauka bude od Boga objavljena, pa bilo da se sadržaje u sv. Pismu, bilo u Božanskom Predanju; samo bo Objava jest temelj Božanskomu Vjerovanju: b) Da nam Crkva zapovjedi, da u nju vjerujemo, jer Bogom objavljena. Premda riječ Božja ne trebuje Crkvene riječi da bude riječ Božja, to ipak mi trebujemo svjedočanstva i riječi Crkvene, da stalni budemo, da je u istinu riječ Božja, a ne ljudska, koja se nama nalaže, da u nju vjerujemo kao u riječ Božju. Iz ovoga ne slijedi, da riječ Božja prima odobrenje od riječi ljudske, već se svjedočanstvom Crkve po Božjoj nepogrešivoj riječi naše poznavanje i naša vjera učvršćuju i izlaže nam se pravi smisao riječi Božje. Pošto je Krist obećao vječitu pomoć Duha Svetoga, da neće nigda

---

[1]) Olivier S. J.: Conferences sur l' histoire de l'eglise etc. Liege 1894.

pogriješiti, to slijedi, da niti ne može učiti kao objavljeno, što u istinu nije.

Ovo je bila svedj nauka svetih Otaca i Crkve, da mi ne možemo nego po njoj sjegurno spoznati objavljene istine i u iste vjerovati, kao od Boga objavljene. Sveti Irenej poziva se na darove Gospodnje, po kojima „oni nama bez pogibelji izlažu pisma, koji su nasljednici Apoštola".[1]) Sveti Augustin u svojoj nedohitnosti piše: »Ja evangjelju nè bi vjerovao, da me na to ne bi potakla vlast katoličke crkve.«

Ovaj katolički nauk prigrljuje i ruski bogoslov Makarije priznavajući, da mi ne možemo van po Crkvi poznati dogmate vjere, jer uzimajući ih sami iz Objave mogli bismo ih krivo i naopačke shvatiti. Ona nas neće prevariti, jer ju čuva Duh Sveti. . . . . . Zato da se uvjerimo, te neke istine treba priznati za dogmate . . . potrebno nam je, da ih čujemo iz usta Hristove Crkve.[2])

Ovakav budući dogmat nastaje pitanje, da li je isti nepromjenljiv? Mojsije još u starom Zavjetu opominje svoj narod, da ne bi pošli za krivim bogovima makar i učitelji njihovi čudesa pravili, pošto i to Bog dopušta da kuša narod svoj, ljubi li Gospodina. Ako to vrijedi za stari zakon, koliko više ovo vrijedi za novi Zavjet, za vjeru kršćansku i njezino naučavanje? Stari Zavjet popunjen je novim, te drugu objavu očekivat ne možemo. Sveti Pavao tumačeći proročanstvo Agejevo piše: »a što veli, još jednom, pokazuje, da će se ukinuti ono, što se pomiče, kao stvoreno, da ostane ono, šte se ne pomiče. Za to primajući carstvo nepokolebano da imamo blagodat«.[3])

Kako se može jedan kašnji naučitelj ili cijeli nauk promijeniti, kad Apoštol u poslanici Galaćanima veli, — čudeći se kako rado slušaju drugačije propovijedanje od njegova — da, i ako bi on isti išta inače poučavao, nego ih je poučio, da bio proklet; pa i sami nebeski angjeo da dodje, te ako bi drugčije naučavao, nego on, da ga ne slušaju, ili inače da su prokleti.[4]) Isusove riječi potvrdjuju punoću ovoga zaloga: sve što čuh od Oca moga, javih Vam.« Cijelo sveto pismo dokazom je. Premda su nasljed-

---

[1]) Adv. haeres. l. 4. c. 26, u 5.

[2]) Vidi Balkan svez. I. god. II.

[3]) Jevr. XII. 27. 28.

[4]) Galat I. 6. 8. 9.

nici Apoštola primili dar nepogrešivosti, taj ne primiše da utemelje kršćansku vjeru, već da uzdrže i sačuvaju zalog vjere. Stoga im je zapovjedjeno, da se održe u onom, što bijahu naučili i što im je bilo povjereno t. j. »da očuvaju dobar zalog«, »da imaju u pameti obraz zdravih riječi, koje su čuli od apoštola.«[1]) Crkva vojuje za ovu tvrdnju. Njezina vjera uvjek se izjednačivala sa vjerom Apoštola; što se u istinu ne bi bilo obistinjivalo, da je poslije bila dana kakva nova objava. »Pravo shvaćanje Apoštolâ, veli Irenej, to je nauka i staro stanje Crkve.«[2]) Sveti Atanazij nastavlja: »o vjeri ne rekoše (Nicejski oci) odlučismo, već tako vjeruje katolička crkva .... da tako kažu, da nije njihova odluka skorašnja već Apoštolska.«[3]) Apoštolstvo uvjek se smatralo kao karakter istine, novotarija znakom hereze. »Ono je istinitije, što je prije, ono je prije, što je od početka, ono je od početka, što je od Apoštola«.[4]) te "ništa nek se ne uvadja, što ne bje pridano«. „Pravilo svjetlosti, veli Barnaba, jest ... čuvaj što si primio, ne nadodaj ništa niti oduzimaj.

Koje je ono blago, pita Lirinski, Timoteju od Pavla povjereno, neka ga brižno čuva? To je nešto, veli mu isti Pavao, što si ti primio ne kao djelo tvoga istraživanja, niti kao plod oštroumlja pojedinaca, već to je nauka i opće predanje. Ti nijesi začetnik toga, nego samo čuvar, ne učitelj, već učenik. Čuvaj to povjereno blago, t. j. sahrani cijeli i nepokvareni skup katoličkog vjerovanja. Što ti je bilo dano, to nek kod tebe ostane, a ti ćeš to opet drugima predati. Zlato si primio zlato, i daj, a ne podmeći ništa. Ne ću samo zlatni sjaj, nego čisto zlato. O Timoteju! .... koga je božanska dobrostivost obilno nadarila ... ne naučavaj ništa drugo, već što si naučio; te ako vidiš da ti je potreba, e da shvatiš novi način izražaja, to se čuvaj, da štogod nova ne rečeš. U novom izrazu nek se ne krije i novo značenje. Crkva Kristova, brižna čuvarica njoj povjerenih dogmata, ne dopušta, da se išta mijenja, ona ne oduzimlje niti ne nadostavlja ništa novoga, ne gubi ništa od svoga, a ne poseže za ničim tudjim. Sve njezino nastojanje jest, da povjereno dobro vjerno i marljivo njeguje .... Što je pak opredijeljeno i

[1]) II. Timot. I. 13. II. 2. III. 14.
[2]) Adver. haeres. l. c.
[3]) Epist. de sin. n. 5.
[4]) Tertul contra Marc. l. 4. c. 5.

razvijeno, to ona samo potvrdjuje, te kao već potvrdjeno i odlučeno dalje i dalje čuva i brani.«[1])

Ponašanje otaca u vaseljenskim saborima jasno dokazuje njihovo nastojanje, da se ni o čem nebi ogriješili, već da pridrže, što im bje predano. Oni se u svojim zaključcima ogradjivahu proti svakoj sumnji, kao da bi bila njihova nakana išta nova predložiti kao vjersku nauku. Ne htjedoše van staro, što je bilo utvrdjeno u prvašnjim saborima, na novo potvrditi, te jednu ili drugu stranu nauka, od krivovjeraca izopačena, jasno obrazložiti. Tako n. pr. oci Kalcedonskog sabora u svom dekretu vele, da su oni samo obnovili nepogrešnu vjeru otaca, naime vjerovanje 318 Nicejskih otaca. Svojim priznaše i ono 150 otaca carigradskog sabora, koji nicejsko vjerovanje prisvojiše i svomu nadodaše; pa i usvojiše naredbe i dekrete Efezinskog sabora pod Celestinom i Cirilom. Zaključiše, da ih moraju predvoditi odluke nicejskog sabora kao pravo i nepokvareno vjerovanje, pa da mora bit valjanim, što je bilo zaključeno u Carigradskom saboru na učvršćenje istoga katoličkoga i apoštolskoga vjerovanja. Pošto tekstualno pročitaše oba vjerovanja Nicejsko i Carigradsko nastaviše u dekretu: »U gornjima vjeroispovijedanjima je vjerovanje doduše potpuno i tačno izraženo. No pošto su neprijatelji istine uveli nove riječi, da tako bude pometnje u vjeri, stoga im hoće sada sakupljeni sveti i opći sabor za u buduće zapriječiti, da proti istini doskočice grade. S toga ovaj sabor, za to sabran, da već u početku nepromjenljivi dogmat na novo učvrsti, odlučuje: Vjera 318 otaca nek ostane netaknutom; potvrdjuje razjašnjenja dana na Carigradskom saboru od 150 sv. otaca o bivstvu Duha Svetoga, koja bijahu priznata od svih; ne kao da bi on bio mnijenja, da se prijašnjim simbolima nadoda nešto manjkava, nego samo da njihovo vjersko pojimanje o Duhu Svetomu upisano izloži proti krivovjercima.«[2])

Dogmat katolički je nepromjenljiv, jer ga Crkva predlaže; Crkvu vodi onaj isti Duh, koji je u pismu i predanju objavio one istine, te koji iste istine malo po malo uvjek jasnije predstavlja u pojedinim dogmatima. Kako dakle da kašnje poprimi kakvu promjenu, kakvu modifikaciju? Tad bi Bog sama sebe ispravljao, čim bi prestao biti Bogom. Ovo se protivi i zdravom razlaganju. Znamo

[1]) Commonit. cap. 22. 23.

[2]) Mansi: Conc. collect. VII. p. 109. seq.

najme, da dogmat ne može biti ino, nego što je od Boga objavljeno. Bog se pako nikad ne protivi samomu sebi, dakle i dogmat mora ostati nepromjenljiv, kako i sam Bog ostaje.

Da ovaj zaključak bude još jasniji, bacimo pogled na sami vjerski organizam, na točno poznavanje vjerske naravi. Vjera, o kojoj govorimo, jest čvrsto držanje onoga, što se temelji na auktoritetu Dei revelantis (Boga, koji objavljuje). Ne počiva dakle naša vjera na mudrosti ljudskoj, već na sili Božjoj.[1]) S toga mora da skučujemo svaki razum na pokornost Kristu[2]). Uzrok, s koga mi prihvaćamo vjerske istine, jest sam Bog. Sjegurni smo, da se ne ćemo zastiditi s naše vjere, znamo bo kome vjerovasmo.[3]) Budući da smo mi prihvatili vjersku nauku ne kao ljudsku riječ, već kao ono, što u istinu jest, riječ Božju;[4]) *Ουκ κατὰ ἄνθρωπον, ἀλλὰ δὶ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ*;[5]) pa pošto mi prihvaćamo objavljene istine samo radi Božjeg svjedočanstva, to postaje veoma tijesni odnošaj medj Bogom i vjerom. Naše vjerovanje temelji se na istini božanskoj, a ova je sredstvo, na kojem se temelji naša vjera u Boga.

Ovaj prekratki pregled vjerske naravi dokazuje, da bi promjenom dogmata bila izvrgnuta pogibelji sama nepromjenljivost i istinitost Božja. Mijenom bo dogmata mijenja se i vjera: a pošto ova stoji u bitnom odnošaju sa Božjim svjedočanstvom, to bi se, u slučaju promjene, dogodilo, da bi danas vjerske istine Bogom bile potvrdjene kao prave, koje su jučer bile osudjene kao krive.

Uza svu nepromjenljivost ipak tekom vremena umnožiše se vjerski članci tako, da ih je sada više, nego ih je prije bilo. Kako to?

Sasvim jednostavan odgovor pobija ovaj prigovor. Ovi vjerski članci nijesu novi dogmati, već samo točnija opredijeljenja, koja se slažu sa sv. Pismom i Predanjem. Nepogrješivi crkovni auktoritet potvrdjuje, što su Isus i Apoštoli naučali, pa ne smije ništa nadodati, a odtale mu nikakvo pravo, da ustanovljuje nove dogmate. Sveti Pavao sam nam razjasnjuje ovo pitanje, kad veli: jer onaj koji hoće da dodje k Bogu, valja da vjeruje, da ima Bog i da plaća onima, koji ga traže«.[6]) U ovim riječima

---

[1]) I. Cor. II. 5.
[2]) II. Cor. X. 5.
[3]) II. Tim. I. 12.
[4]) I. Solunj. II. 13.
[5]) Galać. I. 11. 12.
[6]) Ad Hebr. XII. 6.

Apoštola, tumači sv. Toma, uključuje se sve; jer vjerujući u bivstvovanje Božje, vjerujemo, da je u isto (bivstvovanje) uključeno sve, što u Bogu od vijeka opstoji, u čem je naše blaženstvo; vjerujući u Njegovu providnost, uključujemo tim sve, što Bog u vremenu daje ljudima za spas. No idući dalje nalazimo, da se u vjerovanju ljudskog odkupljenja nalazi upućenje Kristovo, muka njegova i ostalo, i na novi način umujući našli bismo svaki članak vjere u drugomu sadržan. Dakle, zaključuje sv. Toma, što se tiče bitnosti vjerskih članaka, nijesu se umnožili tekom vremena, jer što nastojna pokoljenja vjeruju, to se sadržaje u vjeri otaca.[1]) „I u starom zakonu, piše Augustin, pravednici i sveci vjerovaše i ufaše, što i mi sada vjerujemo i ufamo, samo tada vjerovanje bijaše sakrito, dok je sada postalo jasnim".[2]) Vremena su se promijenila, veli na drugom mjestu, ali je vjera ostala uvjek ista. Riječi sada glase drugčije nego li prije. Prije Kristova dolazka bje vjeroispovijedanje pravednika: »vjerujem u Krista, koji ima doći«. Pravovjernici staroga i novoga zakona medju se su vezani jednom vjerom i svi ulaze kroz jedna vrata t. j. po Kristu. Sam nam dakle Augustin veli, da je osnova vjere vjernika jedna te ista, premda se riječi, po kojima istu osnovu poznajemo, mijenjaju. Dodje vrijeme, nastavlja, kad treba da vjerska nauka novi izražaj primi, novom se formom zaodjene. Tako je Crkva suprotstavila Arijevu krivovjerstvu novi simbol, a da time ništa nova ne reče. Riječ *ὁμοούσιος* ništa drugo ne znači već: „ja i otac jedno smo". Sveti Pavao nije odlučno i izričito Timoteju kazao, da se čuva svake nove riječi, nego samo one, koja sadržaje a l i q u i d p r o f a n u m. Profanim je samo onaj izraz, veli Lirinski, koji nema ništa svetoga, ništa religioznoga, koji je bez crkvenog duha. To su takvi dogmati, koji se protive starom pojimanju vjere, koji se protive vjeri otaca u opće ili u pojedinosti.

Slično kaže i Hilarije: „Budalaština je sablažnjavati se, kad Crkva uzima u svoj simbol kakvu novu riječ. Nema se obazirati na riječ, nego na stvar novom riječi izraženu, da li je ista osnovana u sv. pismu ili predanju. Tako se nekima ne svidja nicejski *ὁμοούσιος*; no ako se oni protive smislu nicejskoga sabora, tada oni

---

[1]) S. Toma 2, 2 qu. a. 7.

[2]) Contra Faustum XIX. 14. vidi Schäzler. Die Bedeutung der Dogmengeschichte: Regensburg.

moraju u tabor Arijev. Ovaj se protivi, jer je ovom riječi najbistrije kazano, da se Bog Sin rodio od bića Boga Oca i stoga da ne može biti nikakovo stvorenje: te da isključi ovu bludnju sinod je upotrebio onu novu riječ«. Proti caru Konstaciju, koji je predbacivao katoličkoj Crkvi, da uvadja nove riječi, kojih nema u sv. pismu niti u predanju, odvraća isti Hilarij: »gdje imade krivovjerstva, nove se riječi upotrebljavaju, inače se isključuju.«

Ovaj je nauk Crkva svečano posvjedočila u Vatikanskom saboru: »Neque enim Petri successoribus Spiritus s. promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed ut eo assistente traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent« (Const. Dogm. de Ecclesia c. 4).[1])

Sam bogoslov Makarije stavljajući pitanje, zašto je dogmat neizmjenljiv, odgovora: »Nedoticanje i neizmjenljivost, hrišćanskih dogmata osniva se na tomu, što su svi oni otkriveni samim Bogom i predaju nam se Crkvom, koju je Bog ustanovio, da bude nepogriješiva učiteljica.[2])

Premda je objava popunjena smrću Apoštola i premda je dogmat neizmjenljiv, to ipak ovaj ne isključuje već pogledom na nas uključuje, jedno uvjek potpuno i točno razjašnjenje, tumačenje, jedan pravi i logički dogmatični napredak.

II. Moguće je i potrebno, da se dogmat razvija.*)

Budući da Kršćanstvo opstoji, kao i svaka objektivna istina, to pruža našemu umu mogućnost, da ga promatra. Pomljivo promatrajući on isto, stvara u sebi čitav niz pojmova, koji ovise jedan od drugoga. Svojina bo je ljudske duše, da ne prima svaki objekat, kako joj se predstavi, nego hoće da unj prodre prije, pa da izvadja zaključke. Ovo shvaćanje, ovo zrenje različito je kod pojedinih ljudi, uprav prama sposobnostima njihovim Koliko je pak objekat opširniji, toliko je opširnije njegovo shvaćanje, te tim i njegovo obzorje prostranije i veće. Ovakve su uprav i kršćanske istine. Prigovora proti ovomu nema, jer su dane, a kao takove stvaraju

---

[1]) Niti je Petrovim nasljednicima obećan Duh sveti, da kroz njih objavlja novu nauku, nego da uz njegovu pomoć predanu po Apostolima objavu ili poklad vjere sveto čuvaju.

[2]) Vidi Balkan l. c.

*) Vidi opširnu razpravu glasovitog Newmana. „O razvijanju kršćanske nauke."

u nama pojam, umovanju prikladan, kao i svi ostali objekti, koji se pojam ne nalazi u istima već u našemu duhu.

Kršćanstvo, ova objektivna istina, opredijeljeno je za sve narode i za sva vremena. Ono mora ljudima doskočiti u svim njihovim potrebama i nevoljama. Svi u njemu moraju naći lijeka. A kako će ga naći, ako ne budu izvadjali iz istoga logične zaključke?

Ove istine zahtijevaju veoma različno uporavljenje odnosno na osobe i okolnosti, stoga se moraju u novoj formi odijevati, ako hoće da djeluju na iste.

Pobijanje i iscijelivanje bludnja može tad jedino mjesta imati, ako iste bludnje opstoje. A kako su one nastale, ako ne krivim razvitkom istina u sv. pismu i u predanju? U raspri sve se stranke pozivlju na Objavu i njom hoće da svoje tvrdnje potvrde. No svaki dokaz zahtijeva dedukciju ili razvijanje. Mi pak, veli Solovjev, da očuvamo istinu od lažnog shvaćanja, dužni smo razviti njezin pravi smisao.

I doista, ako mi pojedine nauke kakvoga otajstva promatramo, to ćemo se uvjeriti, da nam je apsolutno nemoguće, da ostanemo pri samim riječima i slovkama sv. Pisma, ako hoćemo da istima dademo pravi i opredijeljeni smisao. Primjer nam evo početak Evangjelja Ivanova: *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.* Ove same riječi nameću nam odma tri pitanja, opširno protumačena od sv. otaca i tumačitelja. Što se razumijeva pod „*ἐν ἀρχῇ*?" Što pod „*ἦν*; a što pod *ὁ λόγος*?" Odgovori na ova pitanja predstavljaju nam proces istraživanja inače razvijanja. Istina je, da otajstva ostaju za nas gole riječi i da nemaju razvitka u sebi, ali u koliko može naš um djelomično shvatit, u tomu je razvitak.

U samoj Objavi imade mnogo i mnogo neriješenih pitanja, pitanja doista realnih i praktičnih, na koja svakako treba odgovarat, a i odgovara se, no ne pomoću druge Objave osim one, koju imamo. Primjer krštenja djece jasno nam kaže. U sv. pismu nije kazano, da se djeca moraju krstiti, nego u opće svaki čovjek. Ali Crkva odma u početku stala isto naučavati i tumačiti, pa i u život uvadjati. A kako je ona to mogla, ako ne iz naravnog i logičkog shvaćanja potrebe krsta za sve ljude dakle i za djecu?

Isti Isus, prilikujući svoju Crkvu pšenici, s kojom mora rasti i kukolj, ne kaza, kako će rasti, niti kako će se razviti. Ali zato odmah poslije pričâ o Crkvi nadoda: „Zato je svaki književnik, koji se je naučio carstvu nebeskomu kao domaćin, koji iznosi iz

klijeti svoje novo i staro." A to auktori tumače: Kako dobar i razborit domaćin ugotavlja iz svoje klijeti svakovrsna jela, obična i nova, da zadovolji obitelji svojoj, a i pozvanim gostima; tako i pravi kršćanski naučavatelj iz klijeti znanosti, koju je već stekao dugim razmišljanjem, promatranjem i vježbom, mora da predstavlja kršćanske istine pojedincima prama shvaćanju i pojimanju njihovom sad već im poznate a sad nepoznate, služeći se u poučavanju metodom kad novom a kad uporavljenom, da mu poučavanje bude ugodno i korisno. Izgled ovakoga postupanja daju nam Isus i Apoštoli. Dosta je zaviriti u Evangjelje Ivanovo, u sinoptike, pa zatim u poslanice sv. Pavla.

Sustav, stil sv. pisma sasvim je različit, ovdje taman, ondje figurističan, tamo indirektan, a ipak, kako već kazasmo, mora služiti za sva vremena i za sva moguća pitanja, što na sve jedino može zadovoljiti logičnim razlaganjem, raščinjenjem i zaključivanjem iz njegovih premisa.

Pa i samo sv. Pismo ima perikopa o budućem razvijanju kršćanstva, bilo u organizaciji bilo u nauci. Priča o gorušičnom zrnu znači: Maleni su zametci, veli Isus, moje Crkve ovdje sada na zemlji, ali će se umnožiti i ojačiti propovijedanjem njezine nauke.

Nakon ovih promatranja, analogijom i primjerom sv. Pisma, možemo punim pravom zaključiti, da kršćanske istine moraju da imadu formalni, pravi i istiniti svoj razvitak.

III. Razvitak Dogmata.

Pokušalo se u zadnje doba sa strane protivnika Crkve smatrati kršćanske istine kao kakva filozofska naučavanja, koja su ljudskoga izvora, te s toga i dobivale različite modifikacije raznih tendencija, koje su se očitovale u judaizmu i poganizmu, a to da iste istine liše vrhunaravnosti i da ih mogu smatrati jedino kao plod ljudskoga uma. Na žalost mnogi i mnogi istočni, a osobito ruski bogoslovi, poveli su se za ovim racionalistima, pa stali — mjesto da obrane vjerske istine — predbacivati Crkvi Katoličkoj ovu novotariju i herezu, kao da bi ona to naučavala, premda im je već bila poznata osuda tog krivog nauka sa strane Pija IX. pa i koncila Vatikanskoga[1]). Ovu točku mi ne ćemo pobijati, jer za

[1]) Ovi se osobito razjariše na učenog Solovjeva, a to jer bješe izdao knjigu „Istorija Teokratiji", koja uzvitla dosta prašine kod Ruskih, a dakako i kod naših nesjedinjenih, u kojoj branijaše, uprav filozofski i teološki nauk katoličke Crkve.

Crkvu ne vrijedi obrana ovakovih tendecioznih izmišljotina, a s druge strane iz predjašnjeg i budućeg dokazivanja sama po sebi pada.

Razjasnivši pojam dogmata, njegovu nepromjenljivost u sebi, mogućnost njegova napredka glede nas; red nam je dokazati, u čemu sastoji njegov pravi razvitak.

Sve ljudske ustanove imaju svoj početak, rastu, pa onda padaju. Samo Crkva uvjek opstoji, razvija se, progresivna je, ulazi medj čovječanstvo, uvjek čila i jaka u naponu svoje snage. Svoju jakost i svoj život očituje u proglašenju dogmata, njihovom razvitku, izlaganju, načinu izraživanja i u formulisanju istih. Razlog njezine žilavosti sastoji u tom, što joj vjerske istine ne bjehu dane kao kakvi matematički aksiomi, kao nešto troma, gdje ona ne bi imala drugo, nego da takove predade potomstvu. One joj bjehu dane kao žive istine, usko skopčane sa djelom odkupa, te crkovnim ustanovama kao i sa zakonom evangjeoskim, e da stvore novi intelektualni život u ljudstvu i da ga moralno preporode. Ove istine same u sebi, shvaćanje istih sa strane učeće Crkve, upravljane Duhom sv., sastavljaju svjest Crkovnu, na temelju koje vjerske istine postaju jasnije.

No ne samo da ima u Crkvi napredak u shvaćanju dogmatâ, već i razvitak istiu, koji je s njim usko skopčan. Sv. Apoštoli nijesu sastavili i utvrdili nikakav Skup Bogoslovja, pa niti su iz sv. Pisma vukli sve moguće zaključke, koji bi odgovarali svim potrebama vremena. Njihovo mjesto zauzima Crkva. Njena poduzeća u pogledu dogmata odnose se na čovjeka, pošto sa strane božanske nema mijene nit sjene preokreta. Istine, kojima ona ravna, djelatnosti su Božje, koje razglaba prama ljudskim sposobnostima uprav u toliko, u koliko te djelatnosti ovise o sposobnosti istoga čovjeka, da ih primi[1]) To onda dogmatička evolucija kršćanskih istina ne može biti ona, koja proizvadja novih dogmata i biće rečenih istina mijenja, već ona, koja opširnije tumači nauku kršćansku; koje tumačenje proističe »ex principio plane intrinseco«, tako da tu imade progresa hermeneutičkoga i logičkoga ujedno, a nipošto ontologičnoga i apsolutnoga.

Sveti Toma ovako razglaba ovo pitanje. »Sve naše vjerovanje nalazi svoj temelj u zalogu vjere, koji je dvostruk — subjek-

[1]) Solovjev: Istorija Teokratiji. Zagreb, 1896.

tivan i objektivan. Po objektivnom zalogu vjere ili in se razumijeva se, što je izvan duševnih moći vjernika, te ima svoje objektivno bivstvo; i u ovom pogledu vjera je jedna te ista, bilo da se odnaša na sadašnjost bilo na prošlost. Nasuprot razvitak i napredak vidimo u subjektivnom zalogu ili quoad nos, jer ovaj napredak i razvitak proističu iz toga, što predmet vjerovanja, uvjek jasniji i točniji izraz nalazi. Što se je prije u opće vjerovalo, sada se vjeruje u pojedinosti; ali ovo posljednje nije drugo, jer se vjera promijenila nije, već način vjerovanja prama dubljem poznavanju objekta, koji premda jedan, to ga ipak subjektivno mišljenje tekom vremena shvaća onako kakav mu pojam o sebi daje[1]). Inače, pita Solovjev, da je već u početku cijela dogmatika bila dogma explicitum, tada na čemu su se mogle u krilu Crkve oslanjati hereze i kojim su se načinom mogle poroditi raspre s jereticima na crkovnom zemljištu[2])?

No ne samo da ima subjektivnog razvitka ili quoad nos već i objektivnog t. j. u smislu. da je »crevit numerus articulorum«. Subjektivnim razvitkom, kako lijepo piše već spomenuti Solovjev, nastade sa strane Crkve jedno opredijeljenje, koje je postalo obveznim za sve članove Crkve i za sva vremena i u tom smislu glede nas primilo je objektivno značenje, nezavisno od naših pojmova. Ovim opredijeljenjem ne umnaža se katalog objavljenih istina, kao da ovih bolje označenih ne bi bilo u objavljenju, već se na temelju ovoga objavljenja proglašenim dogmatima tekom vremena dodaju drugi dogmati, koji su novi u toliko, u koliko poslije proglašenja, ako im se tko protivi, prestaje biti članom crkve[3]). »Ovo razvijanje, nadodaje Makarije, jest najtočnije odredjenje i objašnjenje jednih te istih u suštini svojoj dogmata[4]); koji dogmati prije dotične Crkovne definicije implicite et confuse bijahu od Boga objavljeni; nadošavši pak definicija Crkve počimlju se pokaživati explicite, kako da bi se sadržavali ne samo u uzroku već same po sebi formalno u prošlom objavljenju. U ovomu smislu imade progresa dogmatičkog i uvijek se otvara blago božanskih tajna.

Ovakovim pojimanjem razvitka dolazimo do toga, da su formule dogmatičke abstrahirane iz evangjeoskog zakona, koja abstra-

---

[1]) Sv. Tom. l. c.
[2]) Solovjev l. c.
[3]) Solovjev l. c.
[4]) Vidi Balkan l. c.

hiranja imaju jedan realni temelj, izriču jednu bivstvenu istinu; ova pak abstrahiranja izlaze iz mrtvih stranica knjigâ, preporodjena na nov život, postaju konkretnima, te sačinjavaju djelo vjere.

Ovaj progres nije promjena kakva mu drago, pošto progres sastoji u prelazu sa manjega na više, sa dobra na bolje. Progres slijedi zakone znanstvenoga stečenja, t. j. čuva stečene istine, te na njih se oslonivši, daje se da otkriva nove. Ovako radi katolička Crkva; a vidi se u formulisanju dogmata, koji jednom definirani ostaju za uvijek kao takovi, na temelju kojih Crkva u svojim potrebama ide dalje „in eodem genere et in eodem dogmate“.

Veoma dobro označuje ovaj progres u Crkvi znameniti historičar Alzog. On piše: »Kršćanska nauka, jedna i nepromjenljiva, koja se je postepeno očitovala i očituje se u izrazima ispravnijim u izrekama točnijim, u formulama više obilježenim, ne drugčije, nego ljudsko tijelo, uvjek jedno i jednako, napreduje rastenjem godina, a da se broj njegovih uda ne poveća ili ne smanji.

Progres dogmatički rasvjetljuje i analogija stvari. a) Opći naravni zakoni, po kojima se stvari iz njihova sjemena i zametka bolje tumače. b) Židovska teokracija, koja nije u jedan mah bila dana, već prvo pripravljena, pak malo po malo očitovana i povećana. c) Opći historički zakon, kojemu je i Crkva, premda vrhunaravnog početka, radi svog ljudskog elementa sasvim podvržena; te kako milost Božja ne ruši narav već usavršuje, tako i mijene ljudskih dogodjaja Crkva ne prekida, već skroz prodire i prodirući posvećuje.

Sveti Pavao zapovijeda Timoteju, da razvija božansku nauku: „recte tractare verbum veritatis.... ut potens sit exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt arguere“. Isti Apoštol, opisujući Crkvu, veli, da se ona u svom životu razvija pravilno, rastući sa sile k sili, da tako postane savršenim mužem. Iz ovoga slijedi, da se ona razvija i razumom svoje vjere, uzlazeći sa svjetlosti na svjetlost, sa istine na istinu.

Razvitak kršćanskih nauka za sv. Pavlom potvrdjuju i Crkovni Oci. Za sv. Hilarijem, koga već spomenusmo — a koji je dosta o ovom predmetu pisao — koraca i Kiril Aleksandrinski kad pita: »kako je moguće, da neki zaziru nazivati presvetu djevitu ϑεοτοκος? Ovu riječ nijesu učenici Gospodinovi upotrebili, no tek dolazi kod kasnijih spisa Otaca, to se ipak ne smijemo prepi-

rati, da istina, koju ona riječ izražava, nije nam bila od Apoštola predana. Jer ako sastavljači svetih knjiga ispovijedaju božanstvo Kristovo, to slijedi, da se i presveta Dijeva, koja je Krista rodila može i mora zvati Bogorodicom t. j majkom Božjom[1]).

Poberimo amo i tamo i kod Velikog Augustina u prilog našemu dokazivanju.«

»Mnoge stvari, tičuće se katoličke vjere, veli ovaj, dok ih jeretici pretresuju svojom lukavosti, da se proti istima mogu braniti, marljivo se promatraju, bistrije shvaćaju, žarkije pripovijedaju, te pitanje od protivnika zametnuto prigodu daje da naučimo[2]). A doista još se ne bijaše bistro raspravljalo o Trojstvu, dok se nijesu uzlajali Arijevci, t. j. nije se explicite vjerovalo. »Doći će vrijeme, na drugom mjestu isti svetac, u kojem bi bilo željeti, da vjerske nauke jedan novi izraz dobiju, u jedan se novi oblik zaodjenu[3]). Pišući proti jereticima dodaje: »Mnoge se stvari skrivahu u pismima, pa pošto jeretici očito uznemirivahu Crkvu Božju, otvoriše se, koja se skrivahu i shvati se volja Božja[4]).

Poslije Hilarija, Cirila Alexandrinskoga, Augustina, Lirinski se bavio o razvitku dogmata »ex professo«, pa nam ostavio svjedočanstvo »aere perennius« nauke tadanje Crkve, koja je i dan danas. „Reći će tkogod, piše ovaj naučitelj, da u Crkvi nema biti nikakova vjerskog napredka? Neka ga je i prevelikoga. Jer tko je toli neugodan ljudima, a toli mrzak Bogu, koji bi nastojao da to zapriječi? Nu neka je takav, da u istinu bude napredak, a ne preinaka vjere. Kristova Crkva . . . svim marom jedino oko toga nastoji, da baveći se o svemu mudro i vjerno usavrši i ugladi, ako je što od davnine zasnovano i započeto; da utvrdi i ustali, ako je što već izjavljeno i razvijeno . . . . da nam bude jasnije i razumljivije, ne označujući prisvojenjem novoga naziva novi smisao vjere[5]). Neka ista (Crkva) oponaša ljudska tjelesa, koja tekom godina rastu

[1]) Epist I. ad monach. Egipt.
[2]) De Civit. Dei XVI. 2. n. I.
[3]) Chr. de civit. Dei XIX. 47.
[4]) In Ps. n. 22.
[5]) Commonit. n. 23.

i razvijaju se . . . mnoga je razlika medju cvijetom mladosti i zrelom starosti, ali oni isti postaju starcima, koji su bili mladići, tako da, premda se jedan te isti čovjek mijenja, ostaje ipak jedna ista narav, jedna ista osoba[1] . . . O Timoteju, ti moraš očistiti dragocjeni kamen božanskog dogmata; uredjuj, mudro ravnaj, daj im novi sjaj, povisi njihovu ljepotu. To će se, hvala tvomu razjašnjenju, jasnije i razgovjetnije shvaćati, što se je prije »in obscuro« vjerovalo. Potomci će ti se veseliti, da si im ti odključao smisao vjerovanja, koje je prošlost počitanjem držala, ali nije shvatila[2])«. Ove posljednje riječi Timoteju sam Lirinski tumači, da se odnose na cijelu Crkvu ili na totum corpus praepositorum.

Uz ove velike auktoritete evo nam i filozofa-bogoslova Solovjeva, koji priznaje progres vjerskih istina i Crkvi ga pripisuje. »Budući, piše ovaj, da se sve istine kršćanske vjere sadržavaju u Bogom danu objavljenju, to je Crkvi sveta dužnost, da nepromijenjen sahrani taj Božanski posjed i da se na njem osniva. Ušlijed te dužnosti, kad se pojave jedna za drugom nove bludnje, prijeteći kršćanskoj istini, s tih novih gledišta, Crkva utvrdjuje božansku istinu uprav s te iz nova napadnute strane, sredstvom novih dogmatičkih opredijeljenja. Taka opredijeljenja nijesu nova objavljenja, već samo nova razjašnjenja, jedine i to nepromijenjive istine s onog njezinog gledišta, s kojeg se dotle nije jasno prestavljala crkvenoj savjesti[3]).

Iza ovako jasnih dokaza sv. pisma, sv. otaca i drugih bogoslova, zavirimo u »učiteljicu života», u povjest, pa vidimo, je li ikad opstojao ovaj razvitak u Crkvi katoličkoj.

U prvom vijeku vidimo Apoštole i njihove učenike, da propovijedaju i razglabaju vjerske članke svojim slušaocima. Tečajem pak drugoga vijeka nauka se Crkve ustaljuje kao tradicija. Nadodje i treći vijek, vijek filozofa, u kojem se vjerske istine tumače i razvijaju kao znanost „de facto et de iure“, u čem ovaj vijek pokaziva svoju originalnost. Sva nauka i napredak ovoga vijeka sintetizuje se u Origenu, koji sasvim točno označuje nauku svoga

---

1) Commonit. n. 23.
2) Comm. uti supra.
3) Solovjev. l. c.

doba, a ujedno i obranu iste. Cum . . . servetur . . . piše ovaj, ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita et usque ad praesens in ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica traditione discordat[1]. Ovo je kriterij katolički, izvan ovoga nema van jereza. Ali ova tradicija nije dostajala, jer nije nego tvrdila, a ništa tumačila ili kadikad nije ni bilo sve bistro. — Sancti Apostoli fidem Christi praedicantes de quibusdam quidem quaecumque necessaria tradiderunt. crediderunt omnibus credentibus, etiam his qui pigriores erga inquisitionem divinae scientiae videbantur, manifestissime tradiderunt, rationem scilicet assertionis eorum relinquentes ab his inquirendam qui Spiritus dona excellentia et praecipue sermonis, sapientiae et scientiae per ipsum Spiritum sanctum percipere merebantur; de aliis vero dixerunt quidem quia sint, quomodo autem aut unde sint siluerunt profecto ut studiosiores quique ex posteris suis amatores sapientiae et scientiae exercitium habere possent in quo ingenii sui fructum ostendere valerent[2] . . . Poznavanje filozofije i pisma nije samo pozvano pobiti jeretike »apostolicam confirmare fidem«, već razjasniti »quae sint illa, quae manifeste in ecclesiastica praedicatione tradita sunt et quae non aperte definiuntur«. Ovako pojimaju vjerske istine učenjaci III. vijeka, što se u istinu i slaže sa pravom naukom Crkve, premda mnogi od ovih u svojoj prostodušnosti i zabasaše, tjerajući mak na konac. Ovaj vijek ističe se egzegezom i filozofijom, u jednu riječ znanošću; ali znanošću skroz individualističnom i helenističnom, pa tako i svrši.

Za ovim dodje vijek Otaca i vijek Crkovnih definicija, koji se nipošto ne povede za predjašnjim. U IV. vijeku nasta borba

---

[1]) Kad se čuva propovijedanje po našljedstvu reda od apostola predano te do danas u crkvi opstojeće, onu jedinu istinu valja vjerovati, koja se ni u ičem ne kosi sa crkvenom predajom.

[2]) Origen apud Pamph. Apol. 1. Sveti apostoli propovijedajući vjeru Kristovu o njekima doduše predadoše sve potrebno, povjeriše svim vjerujućima, pa i onima, o kojima se vidjelo, da su tromiji u istraživanju božanske znanosti, najočitije predadoše, ostavivši razlog najme tvrdnje svoje, koje treba da istražuju oni, koji su zaslužili da po Duhu svetom primu izvrsne darove Duha, a napose govora, mudrosti i znanja, o drugima pako rekoše, da jesu, ali kada i odkle da jesu šutiše, zasigurno, da revniji medju nasljednicima, ljubitelji mudrosti i znanja imadu vježbu, gdje će moći pokazati plod uma svoga.

protiv individualizma u kritici i spekulativizma u filozofiji, borba svršava koncilima, urodivši vjerskim formulama sve više izrazitim.

U drugom dakle vijeku ne vidimo uprav svečane Crkovne misije u pogledu vjerskih članaka, jer priječena progonstvima; treći joj vijek priznaje, kako već spomenusmo, to pravo, ali ni on nije imao kada, da se naročito pozabavi sa vlastitim sinovima, budući im prijetila zajednička pogibelj sa strane rimskih tirana. Svladan zajednički neprijatelj i dana slobòda katoličkom vjeroispovjedanju, porodi se očita, jasna i znanstveno-filozofska prepirka — obrana temeljnih vjerskih članaka. Borba se najprije kreće oko metafizičnog Božanstva Boga — Čovjeka, prestavljena s protivne strane od Arija, a sa katoličke od Atanazija.

Arij, kao i svi špekulativci predšastnici, antitrinitariji, ne niječe odmah Božanstvo Kristovo; nego počima sa jedinstvom Božjim, koje jedinstvo ne može trpiti »pluralitatem personarum divinarum«, a osobito jednosućnost Sina sa Ocem. Obraniv ovako monoteizam, ne htjede upasti u jerezu Sebeljsku, koja kazivaše, da se je Bog jedini uputio i različito u svijetu očitovao. On se pozva na nauku Platonovu i Filonovu tvrdeći, da apsolutno biće Božje (τὸ ὄν) ne mogaše nikako doći u doticaj sa svršenim svijetom, koji je zanj sasvim nizak. S jedne strane da ubjegne politeizmu, a s druge Sabelianizmu, ne preosta mu van naći kakvo posredno biće ili kakav gnostički eon, koji bi stvorio i spasio svijet; koje biće Bog u istinu stvori, te ga nazva svojim Slovom i svojim Sinom Na ovaj način jedno nadčovječno biće prividno bi se uputilo i spasilo svijet; s druge pak strane nijekalo bi mu se jednosućnost sa Bogom. Arij se doista i pozva na sv. pismo i na samoga Isusa to na ona mjesta, gdje se On sam smatra manjim od Oca — u pogledu svoje ljudske naravi —; poziva se na Oce drugoga i trećega vijeka, koji nijesu uvijek točno razlikovali personalnu subordinaciju Sina Ocu, od subordinacije bivstvene. Sin je dakle po Ariju, stvor kao i svaki drugi, samo što je on bio stvoren prije svega, jer je morao stvoriti i spasiti svijet — *δυχ ὁμοούσιος*, dakle kao stvor podvržen svim nevoljama, bludnjama i patnjama. On, jedino kao najbolji stvor Božji i nešto nadnaravna, zaslužuje naš poklon, ali ne kako Bog. Ova hereza jest u istinu antitrinitarska, koja ne štedi ni samu ljudsku narav Spasiteljevu, premda ova nije bila od Arija napadnuta; ali njegovi učenici logično zaključujući dodjoše i do nijekanja iste.

Ovaj nauk njegov, sasvim oprječan ako i ne jasnomu, a to shvatljivom nauku Otaca, brzo se raširi, pa skoro zaprijeti i zabludom cijele Crkve. No Duh Sveti lebdeći nad njom, opre se odma; pa da ista ovrši zapovjed Isusovu, t. j. da nauči i što je krivo ispravi, sakupi u Nikeji tristo i osamnaest časnih staraca, na kojima se još opažahu svježe rane od zadnjega progonstva, da oni Duhom svetim napunjeni formulišu nauku njezinu. Medj svim ovim poštovanim starcima ističe se jedan svećenik Carigradske Crkve, imenom Aleksandar; naosob pak mladi djakon Crkve Aleksandrinske, Atanazije. Ovaj je nastojao oštrinom svoga uma, da otkrije sve doskočice Arijevaca i Semiarijevaca, te da ih prisili, neka se izjave za ili proti Crkovnoj nauci, e da tako kršćanska istina bude svima poznata, što mu i majstorski podje za rukom. Simbol Apoštolski nije im dostajao, da bistro označe svoje stanovište, stoga se složiše, da treba u ovaj umetnuti potrebita tumačenja. Odmah im bilo na umu, da dobro razlikuju rodjenje Sina i stvorenje prolaznoga svijeta. Nije im se svidjalo dostatnim, da kažu, da je Sin rodjen a ne stvoren (γεννηθεὶς οὐ ποιηθείς), ili da je od Boga (ἐκ τοῦ Θεοῦ); već kazaše, da je Sin rodjen od bivstva Očeva (ἐξ οὐσίας τοῦ Πατρὸς). Ovim htjedoše označiti, da Sin nije bio stvoren iz ništa kao vidljivi svijet, već da je On sa Ocem jedne naravi, tako da se narav Oca ne može shvatiti bez one Sina. No još ni ove riječi ne bijahu dostatne, da osude protivnu nauku, jer je bilo i semiarijanaca i euzebijanaca, koji su kazivali, da je Sin u istinu rodjen od naravi Oca. Sada Oci promišljavahu, kako da se bolje izraze protiv jereze. Podjoše napred u razvijanju svoje nauke, kojom kazivahu, da je Riječ slika Oca, u svemu ovomu jednaka i slična, da je nepromjenljiva, vječita i nerastavno s njime združena, jer nije bilo vremena, kad nje nije bilo. »Riječ je uvjek bivstvovala, veli neustrašivi Atanazij, ona je bila uvjek kod Oca«. Najprikladniji izraz svome mišljenju i naučavanju nadjoše riječ, koju je papa Dionizij već polovicom trećega vijeka bio upotrebio; to je ona posvećena *ομοούσιος*. Ova riječ moradjaše dvostruku tvrdnju označiti: a) da Sin nije naravi podložne, bitno druge i različite od Oca; b) da je narav Oca i Sina numerično jedna tako, da su Sin i Otac jedne te iste naravi. Ovoj riječi nije se moglo dati nikako krivi smisao ili kakvom doskočicom protumačiti ju; stoga ju protivnici zabaciše kao novotariju, budući se nije nalazila ni u sv. Pismu ni u Predanju.

Iz ove kratke povjesničke digresije jasno slijedi, da je u Crkvi opstojao, mimoišavši ona prva tri vijeka, već na početku četvrtoga vijeka razvitak dogmata ne samo u shvaćanju istih, već i u objektivom opredijeljenju. Da je isto i dalje slijedilo, mogli bismo se osvjedočiti, navedši povjest ostalih šest koncila svekolike Crkve, što naša namjera sada nije. No čemu da ih i sada navedemo, kad nam i sami istočnjaci — na koje kroz svu raspravicu ciljamo, — nehoteći isto tvrde. Bogoslov Makarije, čiji se tekst dogmatike u bogoslovijama predaje i uči, priznaje razvitak dogmata i to za ono sedam ekumenskih sabora, za koga su ovi najvažnija perioda u povjesti Crkve[1]). Sam patrijarh Carigradski, koji je onako nelijepo napao slavno vladajućeg papu u svojoj okružnici, a komu nijesu bistri pojmovi o nepromjenljivosti dogmata i o razvitku istih, kaže u 24. glavi svoje poslanice: »da crkva čuva vjeru . . . onako kako je od vajkada predana i od božanskih Otaca Duhom svetim razvijena i utvrdjena prvih devet vijekova[2]) . . . pa sami naziv Patrijarhin „Crkva prvih devet vijekova" a što drugo znači? da mu nije bilo nikakove evolucije, morao bi zvati svoju nauku prvoga vijeka, a ne naukom prvih devet vjekova. Nije li Simbol Nicejski razvio i povećao onaj apoštolski nadodajući: *Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Ηριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ ϑεοῦ, τὸν γεννηϑέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενὴ, τοῦτ' ἔστι' ἐκ τῆς οὐσιας τοῦ Πατρος*[3]) pa dalje: Nije li i drugi sinod ovaj simbol nicejski razvio i u pogled riječi nješto promijenio i nadodao odluke, koje potvrdjujuju božanstvo Duha Svetoga: *Σημείωσαι δτι τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς ἐν Νικαίᾳ οὐ μονον ἐνηλλαγμένον ὀλίγον εἶναι εἰς μερικὰ ἀπὸ τὸ ἐγνωσμένον τοῦτο εἰς δλους μας* etc. t. j. ovaj simbol nicejski nije samo nešto različit od onoga nama poznata . . . već i sadržava teologiju Duha Svetoga i ostale članke do konca[4]). K predgovoru treće isnode str. 86. »Drugog vjerskog simbola nije stvorila, već onaj Nicejski malo promjenivši i povećavši . . . većma razvivši ostala četiri članka do konca nadoda . . .[5]) Ova evolucija od onog doba nije prestala,

---

[1]) Vidi Balkan l. c.

[2]) Poslanica Carigrad. patriarhe 1895 glav. 24.

[3]) Vidi Pidalion (Rukovodj) svih sv. otaca i sabora, u predgovoru ovomu saboru. Carigrad 1886.

[4]) Pidalion l. c. n. 1.

[5]) Pidalion id.

*

već se nastavi, te uvjek postajaše očitijom, kako to svjedoči crkovna povjest Valfide: »Vrijeme prvih triju vijekova smatrasmo kao vrijeme poroda i raširenja, napretka i nutrašnjeg ojačanja Crkve... nije razvijala niti definovala svoju vjeru... Već nadodje epoha velikih svetih ekumenskih sinoda, u kojima se dogmati vjere opredjeljuju i učvršćuju simbolima i definicijama... Već evo nadodje vrijeme ustanovljenja i razvitka crkovne ustanove...[1]) Gdje je dakle ona razvikana „prvih devet vijekova" savršena stabilnost i apsolutna nepomičnost u nauku?

Predjašnji i ovi dokazi „ad hominem" potvrdjuju našu tvrdnju, da u Crkvi ima objašnjenja i razvijanja božanskoga nauka. Ovo razvijanje nije se sustavilo, a niti će se ikad sustavit do konca vjekova, kako i sam Makarije tvrdi; pošto ljudi uvjek ostaju ljudi, koji neće nikad prestat navaljivati na Crkvu i njezine ustanove; a ona neće odustati prama novim zabludama da odredjuje i objašnjuje svoje dogmate radi očuvanja pravoslavlja.

Zaključujemo dakle sa Lirinskijem: »Quodcunque in hac Ecclesiae Dei agricultura fide Patrum satum est, hoc idem filiorum industria decet excolatur et observetur, hoc idem floreat et maturescat, hoc idem proficiat et perficiatur. Fas est etenim, ut prisca illa coelestis Philosophiae dogmata processu temporis excurentur, limentur, poliantur; sed nefas est, ut commutentur, nefas est ut detruncentur, ut mutilentur. Accipiant licet evidentiam, lucem, distinctionem; sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem[2])«.

I. T.

---

[1]) Valfides: Povjest Crkve I, 169, 171. Carigrad 1884/6.

[2]) Commonit. n. 30. Štogod je na ovoj njivi Crkve Božje sijano vjerom Otaca, to isto treba da marljivost sinova obradjuje i vrši, ovo isto neka cvjeta i zori, to isto neka napreduje i usavršuje se. U redu je naime, da se stara ona dogmata nebeske filozofije tekom vremena izrade, uglade, osvietle, nu zlo je, ako se promijene, zlo je, ako se oklaštre i osakate. Neka dobe bjelodanosti, svjetlosti, razlike, ali je nužno, da pridrže puninu, cjelovitost, vlastitost«.

Nekoliko pisama protoprezvitera Evsevija proto-prezviteru i doktoru Visarionu.

VI.

Dragi Visarione!

Ma koliko se sa strane naše crkve i sa strane svijeh neprijatelja rimske crkve pozivalo na sveti jerusalemski sabor, kako u njemu nije prvonačalstvovao sveti Petar, nego da je i on jednak bio s drugijem apostolima, to ipak uza sve to proizlazi jedna veoma važna i jaka činjenica, koja nam jasno pokazuje, kako je zbilja svetom jerusalimskom saboru prvonačalstvovao sveti Petar i kako su sami sveti apostoli, starješine i braća to prvonačalstvo priznavali i njemu se podčinjali.

Svijetao dokaz za to podaju nam svojim činima sami apostoli. Izmegju ostalog se na tom saboru raspravljalo o svijem uspjesima hristjanstva. Osobito sveti Varnava i Pavle opširno su izvještavali o svemu, što su uradili. Dok tako svi apostoli polažu na svaki način račun opštemu sudu sabora za svoje apostolske radove, dotle sveti Petar nikom ih ne polaže i tijem očevidno ističe sebe, da je ne samo više svih, nego i više samog sabora. Ta ne izvještuje sabor ni o samoj crkvi svojoj u Rimu, niti uopšte o sjajnijem sudbama čima. On dakle nikom ne polaže računa o svom radu, pa ni samom saboru. Premda bi neki htjeli iz te njegove šutnje vaditi za se dovoljan kapital, da on uopšte nije nikad u Rimu ni bio, to ipak za sve natezanje, te izvrtanje činjenica ništa u prilog svojim tvrdnjama, da Petar nije bio u Rimu, ne dokazuju. Petar za to ne govori ništa o Rimu, ne da nije bio tamo, nego on uopšte o svom radu ne polaže nikom računa. Ili da još bolje pokaže svoju autoritativnu moć prvonačalstva, on je možda to mlagjim po časti i vlasti pripustio, da oni to učine. No baš tada, kako sam Vlačić tvrdi u svojoj provedenoj knjizi: „Papa nije nasljednik svetog Petra“ nije uopšte bilo nikakva govora o Rimu. Ako ga dakle

zbilja nije bilo, onda nam još sjajnije izlazi prvonačalstvo Petrovo, jer iz te šutnje o Rimu proizlazi, da se niko na saboru i ne usugjuje zglave pretresati o radu Petrovu, niti to Petar kome dopušta, niti li iko o tome vodi brige, jer svi smatraju tu crkvu, kao majkom svih crkava, a njezina prvonačalnika, kao glavom svih episkopa. Dakle rimska crkva i njezin prvi prvoprijestolnik sveti Petar i po vlasti su nad svijem episkopima, o čemu nam jasno posvjedočava sveti jerusalimski sabor.

Zdrav da si, Visarione!

Evsevije.

VII.

Dragi Visarione!

Posmatrajući duhovenstvenim očima istoriju rimske crkve i žitija njezinih prvosveštenika, čovjek se čudom čuditi mora, kako nijedan od tih prvosveštenika rimske crkve ne pogrješi nikada u nauku religije i morala, premda njekima od njih radi njihova života prigovaraju.

Ni najmanje to ne skvrnava čast i ugled rimskoj crkvi, ma joj se ne znam koliko slabih papa spočitnulo. Njezinu čast i ugled ne oskvrnava i ne potamnjuje, makar neznam koliko vikali neprijatelji na Tomaza, Simaka, Adrijana I., Julija II., Lava X, Stevana VI., Sergija III., Jovana X., ili Jovana XII., Bonifakija III., Venedikta XII., Aleksandra VI., Pija VI., Lava XII., Gregorija XVI. — i kako li se još sve taki nazivaju, ako ih još, tijem sličnih, imade.

Podbacivati zapadu i zapadnoj crkvi sopstvene pogrješke i slaboće pojedinih njezinih razvratnika, to je odista više, nego li djetinjasto. Ako je to opravdano, i ako se to može činiti, onda se koješta kamo kud više može činiti i podbacivati i samijem apostolima i njihovu apostolstvu. Uzmimo samo za primjer svetog Petra. Zar on sam nije strahovitiji i grozniji grijeh počinio, nego svi u zajedno gori spomenuti pape, kad je ono na nečuveni i najbezbožniji način zanijekao trikrat i samoga Boga, Isusa Krista, kome, neka je svaka slava i čast vo vijeki vjekova! Dakako on je to, kao slabi čovjek počinio, ali i one su slaboće istaknuti pape, kao slabi ljudi, po svojoj slaboj prirodi, počinili. Pa kome sada pada na um da ide prekoravati apostole i crkve radi pojedinih slabosti pojedinih apostola? To bi ne samo djetinski bilo, nego to bi još više

bilo smiješno i upravo nerazborito. Isto je tako predbacivati koješta rimskoj crkvi radi čovječijih slabosti pojedinih papa. Ta svi njihovi grijesi i prijestupci u neku ruku nijesu viši od grijeha i prijestupka svetog Petra. Izbilja u rimskijem episkopima kroz sve vjekove, kao da živi i u svojim sopstvenim manama i vrlinama sami sveti Petar. On je u njima po neki način vas oličen, a i oni su u njemu svi oličeni dakako kao ljudi. Povijest njegova, povijest je i njihova i obrnuto. Stoga nema niko pravo, ako ne će, da se naruži i obruči, ko i s toga gledišta bilo šta predbacuje Rimu i rimskoj crkvi. Osim toga uza sve poroke pojedinih papa papstvo ništa nije izgubilo, ni od svoje moralne snage, baš isto onako, kao uza svu izdaju bogoprokletnika Jude, koji je bio i sam apostol, sveto apostolstvo nije se ničim osramotilo, ni ponizilo, niti li je išta izgubilo i štetovalo. — Pa, kao što je Bog dopustio da bude megju samijem apostolima opakih i zloduhih apostola, za što da ne dopusti, da bude i megju dobrim i svetim papama slabih i manje vrijednih, po svom životu, papa? — Ma da Bog zla ne će, ipak ga prepušta, a i ovdje ga je mogao prepuštati, da se što više crkva okoristi i da se vidi, kako ona ne zavisi o slabijem ljudima, nego o samom Njemu i to onako, kako on to sam hoće, da zavisi.

Ostaj mi zdravo, Visarione!

Evsevije.

VIII.

Dragi Visarione!

Ovdje ću da iznesem nekoliko najvažnijih prigovora, kojima se niječu razne stvari, a odnose se, bilo u čemu na svetog Petra. Sve ove prigovore slijepo je naša crkva i naši bogoslovi primili od protestanata i drugih njima sličnih šljepara.

Ponajprije se niječe glavenstvo sv. Petra, upravo onijem riječima Krista Spasa, iz kojih bjeločano proizlazi to glavenstvo. Kristos, Bogo-čovjek kod Mat. XXIII. 6, 10, 11, — izrično veli: „Najveći megju vama, da vam bude sluga“. Još dakle za života Krista Spasa bio je jedan od apostola najveći, jer inače o tom najvećem ne bi Isus Kristos istom onako uzaludno govorio. Kako se dakle sa ovijem slaže ona tvrdnja, da je Kristos zabranio svako prvenstvo megju apostolima, kad on eto sam priznaje to prvenstvo, govoreći o najvećem megju apostolima?!

Slična je ovoj i ona, čisto besmislena tvrdnja protiv prvenstva Petrova, u kojoj se veli, da je Kristos potčinio svetog Petra

sudu crkve, jer se njemu obraća i kaže mu kod Mat. XVIII., 15—17, veleći mu: »Ako li ti sagrješi brat tvoj . . . kaži crkvi.« . . . Ja ne pojmim, kakav se iz ovoga može crpsti kapital protivu Petrova prvenstva! Nego baš obratno iz ovijeh se riječi jasno ističe prvenstvo Petrovo. Ovakijem postupkom Kristos samom Petru daje tu vlast i moć, da govori on sam i jedini opštoj crkvi, jer drugi apostoli toga prava niti imadu niti li će ga imati. Jedini Petar ima pravo, da kaže nešto opštoj crkvi, da razgovara o svačem s vaseljenskom crkvom. Baš ovijem tekstom postiglo se protivno od onoga, što se htjelo, baš i u ovom tekstu prvenstvo se Petrovo jasno ističe.

No osobito se ona uvijek ističe protivu Petrova prvenstva, kako ga je sveti Pavao ukorio, veleći: »Kad dogje Petar u Antiohiju u oči njemu protiv stadoh, jer bijaše zazoran (Gal. II, 11). Ko hoće odavde, kao tobožnjeg ukora od strane svetog Pavla da vodi za se podesan kapital, onda mora još silu raznih ukora, kao tobožnje ukore u svetom jevangjeliju priznati. Ja ću samo ovdje iznijeti koji podesan primjer iz svetijeh knjiga. Kud ćeš višega i bezobzirnijeg ukora, ako se uopšte to i smije za ukor držati, od onoga Marte, gdje veli od prilike Gospodu, kad joj reče, da će uskrisiti brata Lazara: znam, da će voskresnuti u zadnji dan. Ovaj ukor, ako se tako uzme, smjera i ruši i samo Kristovo božanstvo, te izravno sumnja o njegovoj svemožnosti. Pa zar bi nešto bio manji i onaj drugi ukor, ako se kao takav uzme, u kom se Kristu veli, da si ti ovdje bio, ne bi umr'o moj brat. Sjetimo se još i onijeh slučajeva kod apostola, gdje u neku ruku oni sami ukoravaju u raznim zgodama Krista! No da ne duljimo ovijem, kud ćeš višeg ukora, pače bogomrske psovke od one Kristove na Kalvariji, kad se moljaše svome Ocu nebeskome i kad ono zavapi: Bože moj, Bože moj, za što si me zapustio? Zar je Bog, tako nemilosrdan, pa da zapusti nekog, a još manje svoga vožljubljenoga sina? Ne! Eto kud sve vode taki apsurdi.

Dakle u svetom pismu uopšte bilo o kakvijem ukorima, gdje se tobože nečija vlast i čast vrijegja, niti ima, niti može biti kakva govora. Za to i onaj tekst svetog Pavla, koji se tobož upriličuje, kao neki ukor svetom Petru, čime mu se hoće navlaš da prvenstvo oprovrgne i uništi, nije niti ukor, a još manje, da bi naperen bio protiv Petrova prvonačalstva, jer ako se tako uzme, onda se

mora uzeti i ona izjava Kristova, kao hula i psovka na Boga, po kojoj se ruši auktoritet Previšnjega Savaota.

Po tom dakle otpada sam od sebe i taj ukor Pavlov, koji bi rušio prvoapostolstvo Petrovo, jer tu niti ima ukora, niti rušenja ičije vlasti. Kakov je to svehristjanski običaj i misliti, da se sveti Apostoli idu megju sobom ukoravati, kao što mi to činimo slabi i grješni ljudi!

Onaj pak prigovor namijenjen protiva Petrova prvoapostolstva, gdje apostoli šalju u Samariju Petra i Jovana, kao da time hoće tobože, da istaknu jednakost Petrovu s drugijem apostolima — sam od sebe i onako pada, ma se u prilog njega i to iznašalo i tvrdilo, kako to može biti, da mlagji šalje starijega? Kolike li i u ovom prigovoru zašljepljenosti i naivnosti! Ako se iz ovog može šta izvoditi protiv načalstva Petrova, jer da mu mlagji zapovijedaju, onda se može protivurječiti i o najvećem načalstvu nad sva načalstva i na nebu i na zemlji, a to je o načalstvu samoga Krista Spasa, jer eno i njemu zapovijedaju njegovi apostoli, kad bijahu u valovlju morskom u najvećoj pogibli, da im dogje i da ih izbavi i spase. Slična li primjera! Ovdje velika opasnost prijeti apostolima, a onamo opet u Samariji grozna se digla pogibao, da Samarija otpane od vjere Kristove. Ovdje je za pomoć nuždan najveći megju najvećim, a to je sam Kristos-Spas, a onamo je opet potreban najveći megju apostolima. — Ne ističe li sveto jevangjelije i ovakijem primjerom prvoapostolstvo Petrovo! Ele i opet postiglo se nešto sasma protivnog od onog, što se htjelo. Ali ovo prvenstvo Petrovo još se više ističe, kad se vidi, koga mu daju apostoli za pratioca. Da ga počaste i da mu i u takovijem prigodama prvoapostolstvo priznaju, daju mu najmilijeg Kristu učenika, daju mu najsvetijeg apostola, daju mu samog rogjaka Kristova, svetog Jovana. Baš ga eto i na ovaj način odlikuju sami sveti apostoli.

Prijegjimo sad i na onaj prigovor, kojim se hoće prvoapostolstvo Petrovo uništiti, a to je na onaj zgogjaj, kad se on pred braćom opravdava, što je unišao u kuću Kornelijevu i što je sa neobrezovanim opštio. A zar slično nije činio u raznim zgodama i sam Kristos, prepirući se sa farizejima i književnicima i pravdajući u koječemu svoj postupak, premda on to, kao Bogo-čovjek nije bio ni najmanje dužan činiti, isto kao što nije ni sveti Petar morao činiti, da se opravdava pred braćom. Pa kako ništa ne umanjuje vlasti i prvenstva Kristova njegov postupak, tako ne umanjuje

vlasti ni prvenstva Petrova Petrov postupak. A što pak sveti Petar sebe naziva „starcem", to baš on hoće izravno da sam sebe ponizi pred drugijem t. j. svoju osobu ma da je on prvonačalnik sviju i da ga oni svi, kao takog priznaju. Hoće baš tim svojim izjavam, da im jasno od prilike ovo kaže: Ma da sam ja Gospodom Bogom uzvišen više sviju vas, da vama svima, kao prvoapostol prednjačim, to ipak uza sve to dostojanstvo, hoću da se ponizim, hoću da sve i svakog učim na poniznost, kako nas je nekoć svemu tomu naš vrhovni prvonačalnik i sam učio. Već sam izraz, gdje se nazivlje starcem, oličuje mu i pokazuje mu prvonačalništvo.

Izlišan je i djetinjast i onaj prigovor protiva prvoapostolstva Petrova, gdje sveti apostol Pavle u svojoj poslanici Galatima spominje na prvom mjestu svetoga Jakova, a tek na drugom Petra, veleći: »Jakov i Kifa i Jovan«. Po ovoj poslanici Pavlovoj naši bogoslovi zaključuju, pošto Petar nije prvi spomenut, onda on i nije prvi. Baš i ova poslanica po neki način ističe Petrovo prvenstvo, dajući mu časnu sredinu izmegju najstarijeg po dobi apostola te izmegju najsvetijeg apostola i najmilijeg Kristova učenika sv. Jovana. I ovdje je dakle sveti apostol Pavle na osobiti način priznao prvoapostolstvo Petrovo, kad ga je u sredinu metnuo i sredinom počastio. Kad bi n. pr. četvoricu apostola spomenuo sveti Pavle, te Petra metnuo na drugo ili na treće mjesto, onda bi se možda dalo nešto izvagjati i zaključivati protivu načalstva Petrova. A da je ovo sve ovako i da sveta Vivlija na sve moguće načine hoće da prizna i utvrdi prvonačalništvo Petrovo, to ga ona, ne samo spominje na prvom mjestu i u sredini, nego ga spominje i na zadnjem mjestu. Tome nam je opet najubjegjenijim svjedokom sveti Pavle sa svojom poslanicom na Korintijce (1. 12.), gdje se sam na prvom mjestu imenuje, onda imenuje Apola, za tijem Kifu, pa Krista. Ovdje je Kifa spomenut na zadnjem mjestu, kao prvonačaonik apostola, a Kristos na najzadnjem, kao prvonačaonik ne samo apostola, nego i svetoga Petra, te je tako eto sveta Vivlija i na ovakav način priznala i utvrdila prvoapostolstvo Petrovo. Očigledno je dakle da bogoduhnovni novi zavjet, hoće da istakne i učvrsti u svakome slučaju sveto i Bogom podareno prvoapostolstvo Petrovo.

Ali osobito imade jedan veoma važan tekst u djelima apostolskim, gdje se veli, kako je sveti Petar pohodio s v e c r k v e i kako je bio u Lidiji. Nijedan apostol prvi ne pohagja sve crkve, osim svetog Petra. Zar i ovo ne pokazuje njegovo prvonačalništvo

i vrhovenstvo nad svom crkvom i nad svijem apostolima, a da i ne spominjemo još onaj svevažni autoritativni čin, po kom je on, kao vrhovenstvenik svijeh apostola odobrio i aprobavao i same knjige svetog Pavla, baš onog, koji ga je tobože ukorio. Nego još iz označenoga teksta nešta prevažna izlazi, a to je baš obratno od onoga, što protivnici Rima hoće, da dokažu, a to je, da sveti Petar nije nikad bio u Rimu. Ako nije nikad bio u Rimu, kako se ono iz djela apostolskih može shvatiti i u sklad dovesti, da je sveti Petar pohodio s v e c r k v e i bio u Lidiji. Pretpostavimo još i to, da je sveti Petar samo pohodio važnije crkve, onda je svakako megju tim važnijim crkvama bila i rimska crkva, dakle je i sveti Petar bio u Rimu.

Oprosti, dragi Visarione, što oduljih ovijem pismom, i primi milo pozdravlje!

Evsevije.

IX.

Dragi Visarione!

Kako vidiš i sam, ja se nizom ovijeh pisama gotovo jedino bavim o prvopročeljstvu rimskog jepiskopa, dočim sam naumio serijom drugih pisama, koja će iza ovijeh doći, da se izključivo bavim i o drugijem spornijem pitanjima izmegju naše i zapadne crkve. Za to ću ovdje istaknuti samo tri neoborive činjenice, koje govore u korist prvopročeljstva Petrova.

Kad jedna hristjanska osoba hoće da stupi u monašeski čin, toj se osobi samo kršteno ime promijeni, koje je do tada nosila. A šta to znači? Ništa drugo nego odlikovanje od same crkve. Promjenom svoga imena dotična osoba dobiva ne samo neku čast nego i neku vlast, te se od tada i svojom čašću i vlašću razlikuje od drugih hristjanna.

Takovu promjenu svoga imena izmegju svijeh apostola postigao jedino i samo sveti Petar i to ne ni od koga drugoga, nego od samoga svoga božanstvenoga učitelja i svesilnog Gospoda. Tom promjenom svoga imena on je bio odlučen od drugih apostola i više svijeh njih počašćen i uzvišen, ne samo u časti, nego i u vlasti, baš isto onako, kao i jedan sveštenik, kad dobiva, ne samo neku čast, nego i s tom čašću spojenu i nužnu vlast.

Druga je činjenica, što je sveti Petar odlikovan time, da propovijeda sveto evangjelije božijem odabranom narodu, narodu dakle, u kome je Gospod kroz vjekove održavao vjeru u jednoga Boga, te

ga čuvao od idolopoklonstva, a to je narodu jezrailjskom, ma da je on, da pokaže svoje vrhovenstvo, otvorio i poganskijem narodima crkvu božiju, veleći sam izričito ovako o sebi na saboru jerusalimskom: »Vi znate, da izmegju nas Bog još od početka odabrao je, da iz usta mojih narodi čuju riječ Evangjelija, i vjeruju«. Dakle sveti Petar dvojako je bio odlikovan: sveopšte ili univerzalno, jer on kao prvoapostol ima pravo naučati sve narode: sopstveno ili špecijalno, jer mu je dato, da se poglavito brine s jezrailjskim narodom, Bogom odabranim narodom, pošto se vazda daje kad se hoće neko da počasti i da istakne, kao najstariji i najodličniji nad sve najodabranije najodabranijem, čijem se upravo njegov ugled, njegovo dostojanstvo još više ističe i priznaje.

Treća je činjenica ono silno zanimanje sveopšte crkve prigodom izbor rimskog episkopa. Obje crkve, kako istočna, tako i zapadna još u najstarijoj svojoj davnosti, još u najprvim hristjanskim vjekovima, dokle bijahu u bogospasiteljnoj zajednici jednako se i silno zanimahu izborom rimskog prvopročeonika. Kod izbora njegova sva crkva bijaše u silnoj napetosti, te svaki izbor pratijaše najvećim zanimanjem i promatranjem.

Dočim kod izbora drugijeh episkopa pa i samih patrijaraka, počemši od jerusalimskog i carigradskog pa redom, sveopšta crkva nikad ne pratijaše onako živim zanimanjem i posmatranjem takove izbore, kao što to činjaše za vrijeme izbora jepiskopa staroga Rima. I baš ovo živo zainteresovanje u najdrevnijim vremenima sveopšte crkve, pa sve do samoga razdvoja crkava jasno pokazuje, kako je episkop staroga Rima u vascijeloj crkvi bio smatran nečim višim od svijeh drugih arhijereja, čime je upravo opšta crkva priznala i zasvjedočila njegovo prvoprijestolstvo u vascijeloj crkvi i to baš tijem svojim opštim i preodličnim zanimanjem.

Mir Gospoda Isusa Krista neka je vavijeki s nama!

Evsevije.

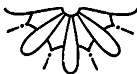
X.

Dragi Visarione!

Ništa mi nije neponjatnije, nego ona neosnovana tvrdnja, koju je prvi nauk Luterov na površinu izbacio i koju su, kao objeručke, i naši bogoslovi primili. Ta tvrdnja u sebi zadržava pravi nesmisao, jer veli: Ne Petar, nego vjera, koju je Petar ispovijedio, kamen je, na kojem je Kristos crkvu svoju zasnovao. Ko ovu tvrdnju onako nepristrasno posmatra, ne hotice će mu se nametnuti

pitanje: bi li uopšte Petrove ispovijesti, velim Petrove ispovijesti, bilo, da nije bilo Petra? Stoga rastavljati Petra od Petrove ispovijesti, bilo bi isto, kao rastavljati neku pobjedonosnu vojsku od njezine hrabrosti, pa onda ovako besmisleno tvrditi: Ne vojska, nego njezina hrabrost izvojštila je sjajnu i junačku pobjedu. Ovakoj *tvrdnji* svako bi se odista nasmijao. Pa kako nije moguće rastaviti na dvoje vojsku i hrabrost vojske, tako nije moguće ni rastaviti ni Petra od Petrove ispovijesti, od Petrove vjere. Bog je duhovenstvenim načinom dao Petru ispovijest i da ta ispovijest bez Petra apsolutno ne može biti niti se i zamisliti, jer je Petar ispovijest dao, a ne ispovijest Petra. Za to je Bog prvi i neposredni uzrok Petrove ispovijesti vjere, Petar je pak odmah drugi i posredni, a ispovijest je Petrova tek pošljedak. Za to, ako se tvrdi, da je Kristos crkvu na vjeri Petrovoj osnovao, a ne na Petru, onda se šljedstveno može tvrditi, da Kristos svoje crkve nije ni na sebi zasnovao, te ako je tako, onda joj nije ni on temelj, niti ugaoni kamen, niti glava nego istom njegova nauka. A Krista odjeljivati od njegove nauke, zar nije pravi nesmisao? Zar nije prava sablazan?

Prema tome se ni Petar od Petrove vjere ne može niti smije odjeljivati, pa onda besmisaono tvrditi, da nije na Petru, nego na njegovoj ispovijesti, na njegovoj vjeri crkva zasnovana i sazdana. Zar nije tako? Na Petru dakle i na njegovoj vjeri, neodjeljivoj od njega, kao što neodjeljiva ni Petra od njegove vjere — zasnovana je i sazdana crkva božija, jer ispovijesti Petrove bez Petra niti ima niti može biti. — I tako ja ovijem završujem pisma ovoga smjera, koja se isključivo bavljahu svetijem Petrom i njegovijem zastupnicima, dočim ću otpočeti narednim nizom pisama, da se bavim drugijem pitanjima, u kojima se istok i zapad, istočna i zapadna crkva kose i ne slažu. A dotle i vazda da si zdravo i veselo, kao mio i drag prijatelj — svome prijatelju Evseviju!

Častnomu kleru!

Ovih dana dotiskana je i razaslana *treća knjiga*

ZBIRKE

najglavnijih crkvenih i državnih zakona i naredaba

o bogoslužju.

Jošte imade izaći alfabetsko kazalo za sve tri knjige. Pošto imade u zbirci uvrštenih o jednoj te istoj stvari više naredaba, alfabetsko će kazalo i za to dobro doći, što će se iz njega moći razabrati, što je od koje naredbe ostalo u krepošti. Kao što sam se obratio sa zamolbom na kler, kad sam „Osnovu zbirke“ izdao, da me podupre u radu i upozori na možebitne manjkavosti, jer više očiju više vidi; tako to evo i sada činim. Molim braću, da razgledaju sve tri knjige, te da mi saobće, ako opaze, da gdje što potrebna manjka, a ja ću onda svojedobno upozoriti na manjkavost i izpravnost pojedinih primjera.

Jošte mi je ovdje spomenuti, da su me nekoja gospoda pitala glede ciene knjige, jer jim se ista previsoka čini prema I. knjizi. Na to mi je primjetiti, da I. knjiga obujima samo 30 štampanih araka, dočim II. obsiže 40, a III. pače pedeset. Morala je dakle i ciena veća biti. Neka promisle gospoda, koja prigovaraju cieni III. knjige, da tjednici n. pr. koji u godini ne iznesu takodjer više od 50 do 52 arka stoje po 6 for., a oni se jednoč pročitaju, pa se u ormar spravljaju, dočim je ove ruke knjiga svaki čas potrebna, a uz to je vezana.

Na Kalniku, na dan Preobraženja 1899.

Luka Turčić,
župnik.

BALKAN

JEDINSTVU I BRATSKOJ SLOGI

Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja
sjedinjenja crkava

Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky

ZAGREB 1899.

TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Благовјест.

»Возљубленіи! не заповѣдь нову пишу вамъ, но заповѣдь ветху, юже имѣете исперва. (I. Јов. II. 7.)

Од неспоразума и необавештења, бивају и произлазе велике несреће, неприлике и невоље. Неспоразум и необавештење могу завадити и најискреније пријатеље и посејати мржњу, злобу па чак и крвну освету и међу самом рођеном браћом. Од неспоразума и необавештења произлазе, дакле, велике несреће, како у животу појединога, тако и у свету међу државама па и црквама. — Да је, од неспоразума и необавештења, бивало и бива великих па чак и судбоносних несрећâ, о томе нам историја, како светска, тако и црквенска, пружа безбројно примера. — Да не би наводили бивше такве случајеве и примере из историје, ми ћемо да наведемо овде за пример данашње наше прилике, данашњу мржњу, па чак и ненавист и злобу, каква постоји због необавештености између источноправославне и римскоправославне[1]) цркве.

Између ове две рођене сестре, постоји и гаји се са особитим старањем таква мржња и ненавист, да би се човек морао запитати, да ли су ово Хришћанске цркве?! А одкуда таква мржња и ненавист међу њима?

Просто из предубеђења и необавештености.

Источноправославни такав неправилан појам имају о римскоправославнима, да ове рачунају удаљеније од себе по вери, него и саме латине. Међу тим, како између ове две цркве тако и између њих двеју и латинске-западне цркве, нема никакве битне разлике, као што ћемо ниже видити и убедити се. Сва је разлика у спољњој-обредној форми. А да је ово истина, сведочи нам то, што источна црква признаје за правилне све тајне

[1]) Под римскоправославне разумемо Унијате. Унија, то је латинска реч и значи сједињење.

и остале свештенорадње западне цркве, као што и западна признаје источне цркве. Што се, пак, тиче разлике између источноправославне и римскоправославне цркве, ту доиста баш никакве разлике нема ни по спољној форми-обредности, ни по унутарњој-духовној, о чему се може свако фактички и лично уверити. За то је источна црква, на фиорентијском сабору, 1439. год., који је сабор био под председништвом папе Евгенија IV. (1431.—1447.) и грчког цара Јована VII. Палеолога (1425.—1448.), а на коме су сабору били и цариградски патријарх Јосиф с представницима других патријараха, многим источним митрополитима и епископима, и Кијевским митрополитом Исидором, — дакле, била је заступљена и источна и западна црква, — дошло до споразума са западном црквом и сви скупа подписали сједињење источне и западне цркве, под поглаварством Папе, као што ћемо ниже видети.

По вери и исповедању, дакле, између источноправославне и римскоправославне и западне цркве, нема никакве битне разлике, и по томе не можемо мислити, да источноправославни мрзе на римскоправославне[1]) због исквареие или неправилне вероисповести; него сва та мржња и ненавист, као што нам се чини, произлази отуда, што римскоправославни стоје под окриљем Папе и признају Папу за свога црквеног поглавара. Ово се источноправославнима страшно не допада, а нарочито руском Цесаропапизму, и због тога не ће, чак, да чују о било каквом обавештењу и сједињењу. У осталом на овоме се код нас до сада слабо и радило, због чега је необавештеност допуштала и допустила, да мржња и ненавист све јаче и јаче корена хвата, али од сада према овоме не ћемо бити индиферентни, и колико нам наше слабе силе буду помогле, чинићемо све што се може чинити, да би се једном дошло до обавештења и уједињења цркава вером и љубављу, те да буде по жељи и речима самога Спаситеља: једно стадо и један пастир. (Јов. X 16).

За ово ми знамо напред, да ће се наћи који ће нас нападати и, као што су уобичајили, и свакојаким грдњама на и денунцијацијама којекаквим обасипати; али такви критичари

---

[1]) Нама је циљ и намера да покажемо, да између источно и римско православне цркве нема никакве битне разлике у духу исповедања вере православне и у спољној форми — обредној и њих двеју зближимо, — а западну цркву, која се од њих ипак само по спољној форми разликује, узимамо узгред.

нека имају на уму, да, грдње и денунцијације не ће решити ову ствар, и не решавају. Ово је ствар научнобогословна, и њу треба хладно, присебно и објективно решавати без сваке срђбе и личног нерасположења. „Испытайте писаній и — та суть свидѣтельствующая о семъ (Јв. V. 39).“ Азъ же не заповѣдь нову пишу вамъ, но заповѣдъ ветху, юже имѣсте исперва (I. Јов. II. 7.) Јер подела цркве, није произашла због каквог религиозног-догматичког питања, а главним начином због питања: који ће бити врховни независни поглавар црквени: римски Папа, или патријарх цариградски?

Наша, дакле, задаћа биће та, да радимо свима силама на обавештењу и сједињењу цркава, и ради тога излагаћемо непобитне оригиналне доказе и факта, а ви, љубазни моји, „сами возрастъ имате“ (Јов. IX. 21.) па сами зрело испитајте, расудите и оцените: где је истина и право. „А я вамъ сія глагољу да вы спасени будете. (Јов. V. 34.)“

У то име, дакле, и у тој намери, ми у име Бога и са помоћу божјом, приступамо делу и напред тврдимо и свакога уверавамо, да између источноправославне и римскоправославне цркве нема никакве битне разлике и да се при пријаседињењу нема ништа и ни у чему што мењати.

Да ово истину говоримо, и да источна црква има гаранцију височајшу да остане при своме начину исказивања своје вере и да нико не сме никога од источног обред, привољевати, склањати и преводити на латински обред, — довољно ће бити јемства и доказа за свакога, кад прочита енциклику римскогапостолског Престола од 1873. год., а да и не наводимо друге, што ћемо ради јачег доказа учинити, које су још раније биле издаване римскоправославнима по разним државама и областима.

Та енциклика између осталога гласи овако: „Сваки верујући нека остане при своме обреду у коме је рођен и никоме није слободно прелазити од једног обреда на други без нарочите за то молбе и дозволе од Апостолског Престола.“

„Божанствену литургију свештеници једнога обреда могу (по нужди) свршавати у храмовима другога обреда, по дозволи дотичног свештеника, али сваки мора то чинити по своме обреду и на свом црквеном језику.“

А у окружној посланици галичког Митрополита, Михајла Левицког, од 10. марта 1841. год., између осталога пише и ово:

„Противници св. сједињења с Римском црквом, уобичајили су, да, осем других узрока одвраћања од сједињења с Римском црквом наводе и ове: да као Римска црква хоће и стара се, да место источних обреда подметне латинске, да грчким епископима власт и право ошкрби и тако сједињену цркву полако и неприметно уништи и т. д.“

„Но како ова и подобна мишљења ни мало нису сагласна с истином, јасно показују непобитна факта. Јер, не помињући друге, сама дела Фиорентијског васељенског сабора јасно сведоче, да је Римска црква и тада као и сада, жељела само сједињење вере и љубави, а источне обреде Грка није нарушавала нити то мислила и њиховим митрополитима и епископима власт и право недирнуто оставила, него шта више она жели и тражи да све без измене остане, захтевајући само сједињење и науку црквену, којом се стара Источна црква наслађавала.[1]) Тако исто има много других наредаба римских архијереја, којима се налаже и заповеда Унијатима, да свето чувају и хране грчко-источне обреде а самовољно прелажење од тога обреда на латински строго забрањује.[2])“

А у посланици Папе Григорија XVI. од 1841. год. Митрополиту галичком, између осталога пише и ово:

„Такође с великом смо радошћу читали у том твоме посланију оно, што си приметио о онима, који се усуђују клеветати овај свети Престо, да он као иде на то, да подвласне себи народе источног обреда преведе на латинске обреде. Али колико је ово далеко од истине, уверавају разна наређења римских првосвештеника, којима употребу својих источних обреда не брани у колико су они сагласни с православном црквеном науком и не кидају односе с Римом.[3]) За то, кадгод би кој хтео од које

[1]) Breve Clementis VIII. ad Archiepiscopos et Episcopos Nationis Ruthenae ddt. 7. Febr. 1595. incipiens: Benedictus sit ille Pastor bonus. Item Bulla ejusdem Pontificis septimo Calendas Martii 1595. edita: Decet Romanum Pontificem.

[2]) Decreta Leonis Papae X ddto 18. Maji 1521. Clementis Papae VII. ddto 26. Martii 1526, Pauli Papae V. ddto 10. Decembris 1615. Urbani Papae VIII. ddto 7. Febr. et ddto 7. Julii 1624. Benedicti XIV. ddto 24. Decembris 1745. ddto 11. Maji 1744. ddto 29. Martii 1751. et ddto 18. Septembris 1751. Pii VII. 15. Junii 1802.

[3]) Тако је исто о обредима источним одредио и Климент VIII. у својој одредби „Magnus Dominus“, 23. Дец. 1595., и у наредби: „Decet“ 23. фебруара 1596., и изјасно опет Павле V. у наредби „Solet circumspecta“ 10. Дец. 1615.

цркве обред какав да промени, Апостолски је Престо ту промену допуштао само онда, ако је имало оправдавајућих узрока и разлога и сваком даном приликом наређивао, и заповедао чување источних обреда. — Поред тога Римски Јерарси свагда су се строго односили према онима, који су покушавали људе источног обреда привољевати и склањати на латинске. Све ово овакво старање и бригу Римског Престола о заштити и поштовању источних обреда, опширно тумачи и многим наводима објашњава, Бенедикт XIV., блаженог спомена наш предходник, у спису свом изданом 26. јула 1753. год. који почиње „Allatae sunt“ [1]) које, који год пажљиво причита, може јасно увидети неистину оних, који римске Јерархе клеветају, да као нису пријатељи источним обредима и литургији.“

У посланици, пак, Папе Пија IX. од 2. марта 1863. год. Митрополиту галичком, Григорију Барону Јахимовићу, између осталога пише и ово:

»Ad majorem charitatis nostrae erga ipsos (Episcopos Ruthenos) significationem omnes sacros ritus et ceremonias, quibus Rutheni Episcopi et Clerus juxta Sanctorum Patrum Graecornm instituta in divinis officiis et sacrosanctae Missae Sacrificio caeterorumque Sacramentorum administratione aliisve sacris functionibus utuntur, dummodo veritati et doctrinae fidei Catholicae non adversentur, et communionem cum Romana Eclesia non excludant, eisdem Ruthenis Episcopis et Clero ex Apostolica benignitate permittimus, concedimus et indulgemus.“

Превод:

„Да он, у знак велике своје љубави, (према Руским Светитељима-унијатима), све свештене обреде и церемоније које нису само противне истини и науци вере католичке [2]) и не прекидају, ненарушавају опћење с римском црквом, које руски епископи и клер (унијати), по установи грчких светих Отаца, у божанственим службама, свете литургије, и других тајана и свештенорадња употребљавају, по апостолској благости, дозвољава, допушта и небрани.“

---

[1]) Види и Булар Бенедикта XIV. Том. IV. постановљење 47.

[2]) Католичка „*Καϑολικὸς*, то је грчка реч и долази од *κατά* и *ὅλος*, што значи: општи, посвеместни, васионски, одкуда се источна и западна црква и називљу „васељенске.“

Ову гаранцију и неповређеност обреда источних, ујамчевале су и заштићавале, осем Римскога Апостолскога Престола, и саме државне власти. Тако царица Марија Терезија, заштићавајући римскоправославне (Унијате) у Галицији, и укоравајући и осуђујући оне, који су покушавали преводити и склањати од источног обреда на латински, — височајшим својим указом, од 15. февр. 1777. год. наређује и заповеда, да се односно прелаза од источног обреда на латински строго поступа по наредбама Римских Првосвештеника.

Из свега, дакле, овде наведенога, као и из још много таких других наредаба и постановљења, јасно се види, да не само што источноправославни ништа не мењају у своме начину исповедања своје вере при сједињавању са западном црквом, него се чак узимају у заштиту од Апостолског Римског Престола.

Но рећи ћете ви, да је то све по спољној форми, али по унутарњој — духовној, ви налазите неке разлике и то у догмама.

На први поглед и по необавештености, то вам тако изгледа, али ја ћу вам и то разложити и објаснити, па ћете се сами уверити и убедити, да заиста нема никакве битне разлике, само ви имајте љубави саслушати.

У чему нам се, дакле, чини да се римскоправославна црква, разликује у догмама и науци од источноправославне?

Сва та мнима и уображена разлика, своди се на пет тачака, а имено:

1. Што су примили од западне цркве догмат да Дух Свети излази и од Сина,

2. Што су примили догмат о непорочном зачећу св. Богородице,

3. Што верују и исповедају, да при литургији претварање хљеба и вина у Тело и Крв Христову, бива при произношењу речи Спаситељевих: Примите и ядите сіе есть Тѣло мое и . . . сія естъ Кровь моя, којима је речима Христос и на Тајној вечери освештио,

4. Што верују и исповедају да има Чистилиште-митарство и

5. Што признају Папу римског за поглавара цркве и у његовој духовној радњи непогрешими ауторитет цркве.

Ево у тих пет тачака састоји се сва та уображена разлика, која порађа код источноправославних одвратност и мржњу

и према римскоправославнима. Међутим сва та разлика састоји се у томе, као што ћемо ниже видети, што западна црква све то исповеда прецизно и изрично а источна подразумевателно.

Да је то тако сво видићете сами.

Прва дакле, спорна тачка говори: да Дух Свети излази не само од Оца него и од Сина.

Догмат, да Дух Свети излази и од Сина, налази се у духу Константинопољског символа вере и то нико не може и није у стању порећи, у толико, у колико тај исти символ тврди да Дух свети излази од Оца. Јер све што разумемо о Оцу, то исто све морамо разумети и о Сину, почем се они ни у чему другом не разликују, осим што је један од Њих Отац, а други Син. Иначе не би били равни. А да су Они равни међу собом, то и сам Спаситељ тврди, говорећи: „Азъ и Отецъ едино есма. яко во мнѣ Отецъ и Азъ въ Немъ. (Јов. X. 30, 38) яко азъ во Отцѣ моемъ. (Јов. XIV. 20). — Да вси едино будутъ, якоже мы едино есма. — якоже ты, Отче, во мнѣ, и азъ въ тебѣ. (Јов. XVII. 21, 23). Видѣвый мене видѣ Отца. Не вѣруеши ли, яко Азъ во Отцѣ, и Отецъ во мнѣ есть. Вѣруйте мнѣ яко азъ во Отцѣ и Отецъ во мнѣ (Јов. XIV. 9, 10, 11). Егда пріидетъ Духъ истины, Онъ Мя прославитъ, яко отъ моего пріиметъ и возвѣститъ вамъ (Јов. XVI. 13—15). и т. д.

У прво време и западна је црква имала такав исти символ вере, као што га има источна, али, кад се појавили лажни учитељи, који су проповедали да дух Свети излази само од Оца, онда је западна црква принуђена била, ради верујућих прецизно то означити и изрично исповедати, не у смислу какве новине, него ради јаснијег објашњења онога, што се већ у тексту символа подразумевало и садржало. Исто тако, као што би црква и данас морала тако што учинити, кад би се н. пр. појавила лажна каква наука — јерес, која би тврдила, да Дух Свети није био учасник у стварању света, и изрично уметнути то у символу, јер је у Њему речено то само о Оцу. А да црква има на то права, то јој нико не може одрицати. Јер свако, који има довољно појма о божанственом основању цркве, мора бити тврдо убеђен, да је Исус Христос за ту цркву уредио и сталну оригиналну и непогрешиву учитељску власт, помоћу које њезино суштаствовање мора трајати до свршетка света. За то ју је Он

обдарио ауторитетом, а према сили нужде и потребе, и обвезао да одређује и тумачи откровене истине и у каквој форми да уноси у символ ради оппттег исповедања. На основу, дакле, томе, Апостоли су и њихови пријемници, који су били на саборима никејском и константинопољском, ослањајући се на своје право и вршећи своју дужност и обавезу, саставили те символе, које источна и западна црква подједнако признају и поштују.

У прво време црква је преко нужно било да има таког рода опште и јавно исповедање вере, које би било као одличителни знак правоверујућих од незнавожаца и Јудеја. Овај последњи циљ јасно се огледа у првом, т. ј. апостолском символу. А кад је букнула аријанска јерес и широко распространила своје шкодљиве и зле принципе, осетила се опет потреба и нужда критериума ради разликовања правих Хришћана, не само од Јудеја и незнабожаца, него и од оних, који су, одричући божанство Исусу Христу, лицемерно задржавали и носили његово име. Ето из каквог је узрока први никејски сабор дао символу апостолском реч „единосущчній" (consubstantialis), једнобитни, која реч, изражавајући јединство, једнобитност и једнакост бића и јестества Оца и Сина, у исто време изражава и божанство Сина. Кад се, пак, појавила јерес Македонијева, која је одрицала божанство Св. Духу, Оци првог Константинопољског сабора, нашли су за нужно и потребно, да јасније, разумљивије и прецизније изложе у символу исповедање те истине, и за то су никејском символу придодали следеће изрично објасњење: „Вѣруемъ въ Духа святаго, Господа животворящаго, иже отъ Отца исходящаго; иже съ Отцемъ и Синомъ спокланяема и сославима".[1])

А кад се, опет, појавила јерес, да Дух свети излази само од Оца, и тиме се одрицала, у другом члану символа вере изложени догмат, единосущность, једнобитност Сину с Оцем, тада је црква морала изложити изрично догмат о исхођењу Духа светог „и од Сина", јер се тај догмат у духу символа налазио но само подразумевателно, као што сада исповеда источна црква. А да је цела црква у прво време поред оваког символа, као што га има источна црква веровала, да Дух

[1]) Et in Spiritum S. Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit; qui cum Patre et filio simul adoratur et conglorificatur.

свети излази и од Сина, послушајмо шта вели св. Златоуст. „Дух божји, вели он, као из неког једног извора, који је (извор) Отац и Син, исходи од обојих.“ — А свети Августин вели: „Исходи од Оца и Сина.“ — Св. Тарасије опет вели: Исходи од Оца чрез-кроз Сина.“ — Св. Атанасије вели: „Од Оца и Сина.“ — Ефески пак, васељенски сабор, осудио је неправи символ због одрицања превечног исхођења Од Оца и Сина. — А ап. Павле вели: „Дух божји живи у вама, ако кој нема Духа Христовог, није Његов (Рим. VIII. 9.)

Пошто се, дакле, црква не може одрећи свога битног права, ни одступити од своје обавезе и одрећи се своје дужности која је на њу непосредно наложена њеним божанственим Основаоцем, за то је та црква, сагласно примеру апостолског времена и никејског сабора, и могла и може и у данашње време, кад то нађе за нужно и корисно ради оптег добра, предлагати верујућима символе у којима је тачно, прецизно и изрично изложена каква истина. Па за то, и ако с почетка у символу није било изричног исповедања, да Дух свети исходи и од Сина, опет за то, у шестом веку почели су то додавати прво у Шпанији јер су то потребе и околности изазвале, а овоме примеру, у осмом веку почела је подражавати Француска и Германија. У римској цркви, истина, у то време нису још при јавном читању символа произносили „Filioque“, почем тада тамо није било те потребе, и Првосвештеник римски, Лав III., није се хтео сагласити на тај додатак у символу кад је то питао и тражио император Карло Велики. Кад су, пак, Грци почели упорно све више и јаче одрицати исхођење св. Духа „и од Сина“, тада је принуђена и изазвата била и римска црква, да свечано во всеуслишаніе прогласи ту истину у својој литургији због чега је Фотије са срђбом укоравао Римљане, што они св. Духа не само од Оца него и од Сина исходящимъ сасвим неправилно исповедају.[1]) Најзад у XIII. веку символ вере, у његовој садањој форми, био је примљен у целој васионској цркви.

Нама није познато да постоји, ма каква одлука каквог васионског сабора, којом би се предписивало буквално чување ни-

---

[1]) Spiritum Sanctum non ex Patre solum, sed etiam ex Filio procedere vanissime praedicantes.

кејског символа, да као надлежна закона власт нема права да прецизније објашњава истине које су већ у символу унесене, па макар да би је на то чак и јереси изазивале и принуђавале и по здравом разуму држимо да таква одлука не може чак ни постојати. Јер таког рода и у таком смислу одлуке противиле би се божанственом постановљењу цркве и одрицале би право и власт, каквом се црква много пута, према потреби користила. Висарион, архијеп. Никејски, врло је добро појмио сушност овога питања о исхођењу Духа св. „и од Сина“, и у време Флорентијског сабора казао је Грцима: „постарајте се ви пре свега да испитате и извидите, саглашава ли се с божанственим откровењем додатак „и од Сина“ или не, па, вели, чим се покаже неистинитост догматичког смисла, само собом исчезава и питање о додатку тога у символу.[1]) А убедивши се један пут, да те речи не садрже у себи ништа лажнога и неправилнога, свако даље исљедовање и испитивање, могу ли се ставити, унети у символ, постаје сасвим излишно, јер кој може у то сумњати, да се у символ не могу додавати догматичке истине.[2]) Усљед тога објашњења, Грци упорствујући при своме лажном методу, били су у такој незгодној неприлици „да су, не налазећи удовлетворавајућег одговора, принуђени били ућутати. И доиста, какав одговор може наћи против овакве очигледне истине и најбестиднији човек.[3])“

Најзад, Оци Халкидонског сабора, објашњавајући, импер а тору Маркијану, своје предузете мере против лажних наука, између осталога веле: „Кад би сви остали задовољни постановљењима вере и не би извртали и криво и неправилно тумачили благочастиве изразе, ми ово не би имали потребе чинити. — Синови цркве не треба ништа више да измишљају, него да приме и верују оно, што с подпуном достоверношћу одређује символ. Али, пошто се многи, разним неким заблудама удаљавају од истине и скрећу с правога пута, — то их ми морамо изводити и упућивати на прави пут спасења, износећи праву

[1]) Ostensa falsitate dogmatis, quaestio de illo non addendo non amplius habebit locum.

[2]) Ridiculum est, dicebat, existimare non licere veritatem symbolo addere.

[3]) Висарион. De processione Spiritus s. p. 185. 187. 207: Ut non habentes quod responderent obmutuerint; quid enim aliquis contra tantam veritatem inpudens respoderet? (Види Дисертацију кардинала Мацела.)

истину а побијајући њихове заблуде душеспасителним додатцима. Ово ми радимо не с том намером, да као непрестано измишљамо какву новост у виду побожности, и као да је вери нешто недостајало, него само за то, да би лажним новикама противставили душеспаситељне мере. Ако ли, пак, кој мисли, да искрени поборници и заштитници вере треба да остану на тој тачци (на буквалност символа), то их ми молимо, да се они потруде те да тим мњењем задахну јеретике и не изврћу црквене установе и науку њезину, а нека никако не одвраћају и сметају пастирима да бране цркву и заштићавају њезину науку.[1]" Никако, дакле, није чудо, што су преставници источне цркве, у време Лионског сабора, заједно с Латинима, отпевали, при свечаној служби, символ вере са додатком „Filioque" — „и од Сина", и што су, на Фиорентијском сабору 1439. год., договорно и сагласно ради истолковања истине и усљед преке нужде у то време, употребили изрични израз у символу „и од Сина."[2])

На Фиорентијском сабору (1439.) источна црква примила је догмат о происхођењу св. Духа и од Сина, а тако исто и о очистилишчу и признала првенство Папино и тада је тај сабор између осталога одредио:

„Quod (Graeci) Presbyteri in fermentato celebrare ac sub alia forma quam Romana baptizare, videlicet: Baptizatur servus Dei in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen; item quod ordinati in Sacris matrimonio ante ipsorum sacrorum ordinum susceptionem contracto uti, — venerandumque sacramentum sub utraque specie omnibus etiam pueris ministrare possint."

Српски (по смислу)

„Да (грчки) источни свештеници врше службу на квасном хљебу и кршћавају под другом формулом: Крещаетъся рабъ божій" ... а не као римски. Исто тако да се световни, мирски свештеници пре рукоположења жене и причешћује (народ) под оба вида."

Овај сабор потврдио је Евгеније Папа IV. са следећим подписом грчког цара Јована Палеолога: „Ne ex ritibus no-

[1]) Allocut. ad Imper. Marcianum. (Види Дисертацију кардинала Мацела).

[2]) Labb. tom XIII., pag. 515 A: Explicationem verborum illorum „Filioque" veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate licite et rationabiliter symbolo fuisse appositam.

strae Ecclesiae aliquid immutetur."[1]) „Да обреди наше цркве ни у чему не би били измењени."

„Шта више, вели Св. Тома Акв., чак и сами Грци разумевају, да исхођење св. Духа односи се такође и Сину; јер признају, да је Дух свети и Дух Сина и да исходи од Оца чрез Сина."[2])

А у писму св. Кирила и Александријског сабора Несторију, а одобрено саборима: ефеским (Act. I.), Халкидонским (Act. V.) Константинопољским II. III. и IV. говори се ово: да Дух свети, изходи од Сина и од Бога Оца.[3])

Из свега, дакле, довде реченога и наведенога, као и из учења св. Отаца које и западна и источна црква признаје, и из самога духа символа, види се јасно, да догмат и учење о исхођењу Духа светог „и од Сина" има и постоји у символу, и источна црква ту науку признаје, само с том разликом, што је западна црква била изазвата да тај догмат изрично исповеда а источна га исповеда подразумевателно. Због чега се, дакле, не може ни рећи, да символ у источној цркви није правилан, нити, пак, да је у западној цркви јеретичан. А то се даје видети и из тога, што римски апостолски престо, по својој великој и пространој толеранцији, допушта источнима да чак задрже символ такав какав сад имају, ако што сумњиче и боје се од додатка „и од Сина", као што Румуни, сједињени с Римом (унијати), и данас још употребљавају символ без додатка „ и од Сина", а Папа Пије IX. дозволио је то исто и Бугарима који су се присајединили.[4]) А ово Апостолски престо чини за то, што у духу символа има и садржи се наука и догмат да Дух свети исходи и од Сина, у колико тај символ тврди да исходи од Оца: јер све што разумемо о Оцу морамо разумети и о Сину, почем су они једнобитни, једносушни, као што смо више о овоме рекли.

Друга би ствар била, кад би н. пр. у символу било речено: иже токмо отъ Оца исходящаго. Но пошто тога не може

---

[1]) Constitut. Benedicti Papae XIV. „Allatae sunt" ddto 26. Julii 1755 punct. 12 et 13.

[2]) Etiam ipsi Graeci processionem Spiritus sancti alique n ordinem habere ad Filium intelligunt. Concedunt enim Spiritum esse Spiritum Filii et esse a Patre per Filium. D. Th. I p; q. 36, a. 2.

[3]) Labb. tom. III, p. 405. D.

[4]) Начеркъ Исторіи Унiи. стр. 150.

бити због једнобитности Оца са Сином, то је св. црква, од самога почетка свог веровала и верује, да су Отац и Син један извор св. Духа, као што и вели св. Златоуст: „као из неког једног извора, који је (извор) Отац и Син, исходи од обојих“, које даље и сам символ објашњава, говорећи: „иже со Отцемъ и Синомъ спокланяема и сославима.“ Осем овога, једнобитност, а с тим једнаку силу, власт и право као и исхођење Духа светог, доказује нам и само воплоћење другог лица св. Тројице. Син божји ваплотио се саизвољењем Оца и садјејством Духа, јер, по сили њихове једнобитности, воплоћење Сина није могло бити од једнога лица Оца, него је морао у томе имати учешћа и Дух. Тако исто и у исхођењу Духа, учешћа мора имати и Син, јер ако не допустимо да Дух свети излази и од Сина, као што је и Син ваплотио се и садјејством Духа, онда падамо у велику погрешку и јерес, јер тиме одричемо Сину једнобитност са Оцем и Духом и Син, таким начином, излази мањи и са мање права од Духа. Видите ли куда све то води?

Из свега, дакле, довде реченога, видели смо да у овој тачци нема никакве разлике између источноправославне цркве и римско-православне односно западне.

Да видимо сада другу спорну тачку.

Друга тачка говори о непорочном зачећу Богоматере.

Напред говорисмо, да и овде не ћемо наћи никакве разлике, него ћете се напротив уверити и увидити, на шта до сада можда многи нису ни скретали пажњу, да и овај догмат источна црква има и исповеда, и то, не само читањем него чак и појањем, само је та разлика, што и тај догмат она исповеда подразумевателно.

Ми овде не ћемо ништа од себе говорити, него ћемо пустити нека говори о овоме догмату сама источна црква и св. Оци. А ево шта она вели о непорочном зачећу св. Богородице.

У служби својој 9. децембра она пева: „Еяже святое почтимь зачатіе“ .... Септ. 7. „Днесь чистая исткася голубица вьчревѣ“ ... Септ. 8. „Чтимъ и непорочное зачатіе“ .... Нов. 21 „Прежде зачатія чистая“ ... Предочищенная Духомъ (стихир. на литији о Благовестима.) „Вся добра еси ближняя моя и порока нѣсть въ тебѣ“ (П. Песнеј IV. 7). А св. Тарасије патријарх цариградски, у своме слову на Ваве-

дење, вели: „Пріими Захаріе, сѣнь нескверн8ю, неблазненый ковчегъ, сѣнъ свят8ю, свѣтилникъ богокованный, сосудъ нескверній, одежд8 честную, одрь святый, житія непорочное." — Па се онда у слову обраћа њој: „О Отроковице нескверная! О дѣво неблазная! Ти препрославленая чистотою, ты Авелево чистѣйшее приношеніе, неболѣзненое зачатіе, богодѣланная књига." — И онда говори од њене стране. „Сего ради буду селеніе чистое и неблазненое", — па онда продужује од себе: „Аще бо яже прежде благодати бившая таковая, и умъ, и мисль превосходјащая: яже по благодати являемая, кто сказати можетъ?! Аще яже сѣни, и закона обветшавшаго преславная, яже по сихъ возсіявшая какова? И отъ всѣхъ родовъ избранная въ жилище нескверное, — не честна ли и чиста и нескверна бысть, и приношеніе непорочное человѣческаго естества. — Рад8йся, Св. Духа пребивалище неразоримое. Радуйся, солнца свѣтлѣйшая. Радуйся луны сіятелнѣйшая. Радуйся, матерей украшеніе пречистое. Радуйся, диханіе святое"

А св. Августин вели: „Тело је Девици узето од Адама, а порока — нечистоту Адамову није узела на себе."

Св. Дамаскин, пак, узвикује: „о благословена утробо ваша Јоакиме и Ано, из које је изникло непорочно семе.[1])" А на питање: за што је морала Богородица да се зачне у неплодној и престарелој утроби? Дамаскин одговара: „за то, да би у највећем чуду ваплоћења, ово чудо било ступањ; за то, да би у зачећу Богородице природа уступила место благодати, како би њезино зачеће приписано било благодати божјој а не сили природе. Природа, уступа благодати и обузета страхом стоји, јер је тако имало бити да Богородицу Дјеву тако роди Ана. Природа није смела плоду од благодети сметати и препјаствовати, него је само исчекивала, да благодат свој род уроди."[2])

Ето видите ли, да источна црква има и исповедала је и исповеда и овај догмат. Јер пресвета Богородица, предопредељењем божјим и благодаћу св. Духа, била је изузета од првородног греха, и за то, њезино зачеће, и ако није било безсемено као зачеће Спаситеља, опет за то, оно је било непорочно.

---

[1]) Слово на Рождество Богородице.

[2]) „Огородокъ Маріи Богородици" Типограф. Кијевопечерска 1676. год. у Кијеву.

без нечистоте прворoдног греха. „Богъ идѣже хощеть побѣждается естества чинъ.“ — Као што бива н. пр. у обичном животу, што је гост већи и важнији, то тим више старамо се, да место његовог становања буде што може бити лепше и њега достојније. Дакле, и Бог, спремајући Сину своме Матер на земљи, од које ће тело и крв пречисту позајмити, морала је бити такова, како би могла достојно овом великом делу чисто и нескверно послужити.

У све ово, дакле, веровала је још од првих времена, верује и исповеда и данас, као што смо видили, и источна црква као и западна, и, непорочно зачеће св. Богородице, у песмама прославља, а св. Оци, које и једна и друга црква признаје, у проповедима својим, величају и прослављају, као што смо видили.

Да разгледамо сада трећу спорну тачку, која говори о Чистилишчу.

Сва разлика у овој тачки састоји се у назвању. Јер западна црква називље чистилишче а источна митарство. А св. црква учи, да треба веровати у митарство, куда иду душе умрлих у покајању, али које нису или нису могле принети и плодове покајања, од куда се ослобођавају или им се олакшавају страдања, молитвама, милостињом а највише бескрвном жртвом. Ап. Павле вели: „да се човек, чија дела као слама подлеже огњу, очишћава и „спасава као кроз огањ (I. кор. III. 13 и 16).“ Св. Оци, пак, на челу са св. Григоријем Двојесловом, једнодушно саглашавају се у томе, да се овде говори о привременим, загробним мукама, за разлику од адских мука где већ никаква молитва не може помоћи.[1]) Као што вели Спаситељ: „Кад пођеш са супарником твојим на суд, гледај да се измириш с њиме још на путу, пре него те тужи, јер ако те тужи, судија ће те предати слузи, а слуга ће те затворити у тамницу. Веруј ми да не ћеш изаћи отуда, док и посљедњу крајцару не даш (Лук. XII. 57—59).“ Отуда је и постала у нашем народу пословица: „После смрти нема покајања.“

Да, пак и источна црква у ово верује и исповеда, сведочи то, што и она приноси молитве и милостињу за опроштај грехова умрлих и за олакшање њихових мука; јер иначе, кад не би веровала у то привремено стање умрлих душа, у коме се

[1]) Види поученије св. отаца у Прологу 11. марта.

могу, љубављу и старањем живих, очистити од греха или олакшати зла судбина и страдања, не би чинила парастосе, службе и спомене за умрле, нити би се у име њихово делила милостиња и друге жртве чиниле.

Не узимајући и не наводећи доказе из св. Писма и од св. Отаца, не наводећи одредбе разних старијих сабора, доста нам је да напоменемо, да је вероучење о чистилишчу — митарству, са сагласијем источне цркве, било потврђено на саборима лионском и фиорентијском. Но ми ћемо да додамо још то, да су осем овога, Грци у синоду у Јерусалиму донели ову одлуку: „а које није смрт застала у очајању у тешким гресима, но који покајавши се пред смрт, нису могли принети и плодове покајања добровољним трудом и подвигом .... али опет на делу показивали љубав према Богу и ближњима (које такође и католичка црква[1]) од првих времена справедљиво назиљље задовољење), те душе силазе, по нашем веровању, у преисподњу (ad inferos), где се подвргавају праведној казни за своје грехе, имају сазнање будућег ослобођења, да молитвама свештеника и молитвама, и милостињом својих сродника и пријатеља добијају од Свевишњега ослобођење. Највише томе помаже безкрвна жртва.“[2])

Ево видите да и у овоме нема и не налазимо никакве разлике.

Да разгледамо сада четврту спорну тачку, која говори о **времену и речи**, **којима се и кад освећује на литургији хљеб и вино у Тело и Крв Христа Спаситеља.**

Источна црква сада верује и исповеда, да то освећење бива тада, кад свештеник, по призивању св. Духа, говори над хљебом, благосивајући га, „**И сотвори, убо, хлѣбъ сей честное тѣло Христа твоего**“, а над чашом-потиром, бла-

---

[1]) Разуме западну цркву.

[2]) 1672. год. Кан. 18: Quos vero lethalium peccatorum desperatio non itnercepit, sed ante mortem poenituit et nullum fecerunt fructum poenitentiae semetipsos afflictando ... suamque tum in Deum, tum in proximum caritatem operibus demonstrando, quae et catholica Ecclesia recte ab initio satisfactiones appellavit, horum animas credimus ad inferos deduci ibique justas pro iis peccatis poenas sustinere, ac suae tamen futurae liberationis esse conscias et a summa bonitatae per sacerdotum orationes suorumque parentum eleemosynas liberari. Ad hoc vero potissime valet incruentum missae sacrificium. (Види Дисертацију кардинала Мацела).

госиљајући вино, „а еже въ чаши сей честную кровъ Христа твоего“, и онда благосиљајући обоје, рекне: „Преложивъ Духомъ твоимъ Святимъ.« Западна, пак, црква верује и исповеда, да то освећење и претварање хљеба и вина у Тело и Крв Христову бива тада, кад свештеник произноси саме речи Спаситељеве, којима је и он на Тајној вечери хљеб и вено претворио у своје Тело и Крв. А те речи јесу: „Пріимите, ядите, сіе есть тѣло мое .... и Пійте отъ нея вси, сія есть кровь моя“ ....

Која је права страна у овоме питању, види се очигледно, и ми не ћемо од себе много да говоримо, него ћемо пустити нека о томе говоре и реше они светитељи, које и источна и западна црква признају.

Да је источна црква од првих времена веровала и исповедала овако као што верује и исповеда, западна црква о освећењу и претварању хљеба и вина у тело и крв Христову, послушајмо шта вели и како учи писац саме литургије, св. Јован Златоуст. „И сада је, вели он, присутан Христос украшавајући трапезу, јер овде не чини човек да предложени приноси, хљеб и вино, постану Тело и Крв Христова. Свештеник овде стоји, само да врши извесно дело и приноси молитву, а благодат и сила божја све свршава. „Сіе есть тѣло мое“[1]), вели он. Ова дакле, реч пресуштестврљава — претвара принесени хљеб. И као онај глас: Растите и множите се и наполните земљу“[2]) бивши реч и постао дело које је дало људској природи силу за разплођавање, рађање деце, тако и овај глас, речи изречене, свагда умножавају благодат у онима који се причешћују достојно.[3]) Јер као што су речи, које је казао Христос те исте, које говори данас свештеник, тако су и приноси ти исти.[4]) А св. Иринеј вели: „Чим спремљена чаша и преломљени хљеб чују речи божје, одмах тог секунда постаје Евхаристијом Тела и Крви Христове.[5])“ Св. Григорије Ниски вели: „Одмах се речју претвара у Тело, чим се изреку Спаситељеве речи:

[1]) Мат. XXV. 26.
[2]) Бит. I. 28.
[3]) Хом. на вел. четвртак и петак о предатељу Јуди.
[4]) Хом. II. на II. књ. ка Корин. Види на стр. 118. „Мир с Богом человјеку или покајаніе сгятое.“
[5]) Књ. V. гл II. прот. јеретика.

*

„сіе есть Тѣло мое."[1]) А Петар Могила, кога Руси називљу благочестивый Митрополитъ, такъ много способствовавшій къ утвержденію и распространенію Праовославіа въ Кіевѣ, который писалъ сочиненія въ обясненіе и защиту Православія[2]) — у своме значајном требнику вели овако: „А при самој служби, кад свештеник показује руком на предложени хљеб и вино у чаши и говори речи Господње; „Пріимите и ядите сіе есть тѣло мое" .... и „Пійте отъ неoriginя вси сія есть кровъ моя" .... треба свагда и своју намеру и жељу, интенцију да придода речима Господњим, т. ј. жељу да би се предложени хљеб налазећи се на дискосу на престолу, на који он указује и гледа, претворио у Тело Христово, а вино у чаши, у Крв Христову, за опроштај грехова и спасење душа правоверно живећих и умрлих." Па онда вели даље: „Но не треба само ка овоме предложеному хљебу-Агнцу имати намеру и жељу да се освети, него и ка свима честицама које се налазе на дискосу, како не би ништа неосвећено остало на дискосу и да би могла бити подпуно принесена жртва за живе и мртве. Јер жртва, ни пре ни после освећења, не бива, него само у том самом освећењу кад се хљеб и вино претвара у Тело и Крв Христову, и ово претварање или пресуштествљење и јест права умилостивителна жртва Ако ли пак и ове честице не буду освећене и претворене у Тело Христово, онда оне остају прост и обичан хљеб и по томе никако не могу бити умилостивителна жртва за оне за које се молимо. За то и греси оних, за које се приноси та жртва, никако се не могу опростити, јер се не освећују нису тајна, и због тога не могу никога ни осветити. А кад се освете онда слободно свештеник може и с њима, као са Телом Христовим, причешћивати верујуће.[3])"

Да су и наши стари овако веровали и са оваким се служебницима служили, сведочи такав служебник, који сам видио у старој Сарајевској цркви и други српски служебници печатани у Венецији 1554. године.

Но рећи ће когод, да тако није правилно, и ако ја знам неке свештенике који овако верују, него да освећење хљеба и

[1]) Беседа кат. гл. 37.

[2]) „Указатель свјатини и священнихъ достопамјатностей Кіева." Типографија Кијевопечерске лавре 1885. год.

[3]) Требник Петра Могиле.

вина у Тело и Крв Христову бива, кад свештеник чини призивање св. Духа и благосиљајући хљеб и вино изговори: „И сотвори убо, хлѣбъ сей честное Тѣло Христа твоего.“ — А еже въ чаши сей честную Кровъ Христа твоего.“ — Преложивъ Духомъ твоимъ Святимъ!“

Који буде овако мислио, нека, поред наведених онако јасних доказа од св. Отаца, има на уму и ово' да овде није свештеник осветитељ, претварач, него сам Спаситељ, као што и вели св. Златоуст: „и сада као и тада на тајној вечери саме речи Спаситељеве претварају приносе. Јер дело ово, није по сили људској. Који је тада на оној вечери ово установио, Тај и сада дјејствује. Ми имамо само чинове служитељске, а он сам освећује и пресуштествљава. Ова сама трпеза нема ништа мање од оне; јер није само ону Христос, будући човек, начинио, него и ону и ову начинио је он сам. Ова иста трпеза, јесте она сама, на којој је тада била вечера.“

Што се тиче призивања св. Духа и изговарања: и сотвори, убо, хлѣбъ сей и т. д. то се односи и стоји у свези са следећом молитвом: „якоже быти причащающимся во трезвѣніе души.... Што значи, да свештеник призивље св. Духа, и моли се Богу Оцу, не да освети приносе, јер су они већ освећени — претворени самим Спаситељем, него да дјејством св. Духа учини, преложивъ Духомъ святимъ, да предложени хљеб, који је већ постао Тело Христа Његовог, и вино, које је већ постало Крв Христа Његовог, буде онима који се причешћују, во трезвеніе души, во оставленіе грѣхов и т. д. Овакав смисао јасно показује и сама реч „убо“. И сотвори убо хлѣбъ сей. — И учини, дакле. Што значи и показује, да је овоме моменту нешто предходило, нешто свршено, свршено извесно дејство, на основу чега сада дакле учини дејством св. Духа, да ови приноси који су сада већ Тело и Крв Христа твога даду жељене духовне плодове, да буду онима који се достојно причешћују во трезвеніе души и т. д.

Да пресуштествљење, освећење бива, кад се изговарају саме речи Спаситељеве: „сіе есть тѣло мое.... сія есть Кровь моя.... то тврди и сам архим. Венијамин у својој „Новој Скрижали“, јер он, тумачећи свештенорадњу при узгласу „Твоя отъ твоихъ“... вели: да се приносе већ свршени приноси, дарови. Тако, у §. 32. вели: „на литургији про-

скомидија се понавља не само два пута него три пута. Први принос био је на самој проскомидији пред литургију — несвршен, неосвећен. Други је принос прави, кад се св. приноси преносе и постављају на божанствену трпезу и молитвама спремају за принос. Трећи је — кад се св. Дарови већ свршени освећени приносе Оцу не као хљеб и вино, него као право Тело и Крв Христова. При првом приносу, свештеник се моли да се благослове приноси Богу хљеб и вино, који од тог часа не могу се употребити као обични хљеб и вино. При другом и правом — свештеник се моли, да га Бог удостоји приносити Емꙋ дари же и жертви духовния. А при трећем — смело говори: „Твоя отъ твоихъ тебѣ приносимъ.“ Па онда у §. 48. продужава: „По што је од та три приноса, овај трећи највиши, то свештеник заборавља на смиреност своју, кад се, признавајући своје недостоинство, молио и удовли насъ тебѣ приносити дары сіи, и сподоби насъ обрѣсти благодать предъ Тобою. Сада свештеник, без сваког страха и слободно, смело приноси самоме Богу дарове, ниспослане роду људском и вели: „Твоя отъ твоихъ Тебѣ приносяще.“ Из чега се, дакле, јасно види, да при томе узгласу, Твоя отъ твоихъ . . . ., свештеник приноси већ освећене, претворене приносе, хљеб и вино у Тело и Крв Христову.“ А кад је то претворење могло пре бити, ако не при произношењу Спаситељевих речи: сіе есть Тѣло и Кровь моя . . . . ?

А Симеон Солунски, у 98. глави вели: „Почем у овоме тајинству, по посреству свештеника, сам Христос дејствује заједно са Оцем и Духом, Сам је и приносећи и приносими, и свештенодејствујући и свештенодејствујеми, и примајући и раздавајући, то основицу ове свештенорадње сачињавају речи Господње — а оно се свршава чрез молитве свештеникове. За то не свршава тајинство човек-свештеник, него сам Христос, чрез свештенство свештеника. И као што је Бог само један пут казао: „да прораститъ земля“ и реч његова дејствује све до данас, и земља непрестано прораштује, пушта из себе дрва, траву и друго биљѐ; и један пут само рекао: „да будетъ свѣтъ“ и видело свагда светли; тако и овде речи Христове непрестано дејствују чрез посредство свештеника. Из овога, дакле, излази, да при освећењу ове жртве, јав-

љају се два дејствујућа лица. Прво је — Христос, који ову свештенорадњу свршава својом моћном влашћу, или једном речју; друго је — свештеник као слуга и служитељ, који премда зависи од Христа и позајмљује, као оруђе, своју силу, од Њега, опет зато дејствује у име Његово и произноси Његове речи."[1])

Даље, пак, при крају §. 54. архим. Венијамин говорећи о освећењу дарова и призивању св. Духа, вели: „Но овде све заједно бива, т. ј. и причање о свршеном тајинству самим Христом, и речи, које је он изрекао на тајној вечери, и молитва свештеника са благосиљањем знаком креста, свршавају тајинство дејством св. Духа."[2])

У освећењу дарова а потом призивању св. Духа не може се гледати никаква несљедственост, јер и при рукополагању, прво се у молитви „Божественная благодать яже всегда немощния врачующій и оскудѣвающыя исполняющій, Проручествуетъ поставляя, дотично лице во діякона, или пресвитера или епископа, па тек онда вели: „помолимся, убо, о немъ да пріидетъ на него благодать всесвятаго Духа!" Дакле, по што је, божанственом благодаћу, већ постављен у извесни чин, значи дело свршено, тада св. црква позивље присутне, помолимся уко, да сиђе на њега благодет Св. Духа те да га укрепи и оснажи, да може дужност своју свето и незазорно испуњавати. И овде је, дакле, тако исто као и при освећењу дарова. Дарови су прво освећени речима самога Спаситеља као и овде што је постављен божанственом благодаћу, а Дух свети призивље се да дејством својим учини, да ти дарови донесу, онима који се њима причешћују, духовне плодове, као и при рукоположењу, да укрепи и оснажи, помогне дотичноме, да може дужност своју достојно обављати.

Ево видите ли, љубазни моји, да и у овој тачци нема и не нађосмо никакву разлику, него напротив дођосте до праве истине, о којој је мало кој знао? Видите ли, да је источна црква, од свога почетка, веровала као што верује западна, и да је тек у доцније време изкренула смисао и накарадила веровање и исповедање о освећењу Дарова? Не говоре ли св.

---

[1]) Нов. Скрижали §. 51.

[2]) Новаја Скрижали §. 54.

Оци па и сам сачинитељ литургије св. Златоуст, јасно и одређено? Сами возрастъ имате па сами и расудите где је правда?

Сад нам још остаје да разгледамо пету спорну тачку, која управо и јест главни узрок што се сједињење цркава не може ди сбуде.

И овде ми не ћемо од себе много да говоримо, него ћемо да пустимо да говоре велики, славни и свети ауторитети још од првих дана Хришћанства.

Први епископ у Риму био је, као што је већ познато, апостол Петар, који је и основао ту епископску столицу. А да је Спаситељ имено ап. Петру поверио да руководи црквом Његовом, о томе не може нико сумњати нити то оспоравати, јер Јеванђелије о томе јасно говори: „И азъ тебѣ глаголю, вели Спаситель, яко ти еси Петаръ и на семъ камени созижду церковь мою, и врата адова не одолѣютъ ей: И дамъ ти ключи царства небеснаго: и еже аще свяжеши на земли, будетъ связано на небесѣхъ: и еже аще разрѣшиши на земли, будетъ разрѣшено на небесѣхъ.“ (Мат. XVI. 18. 19). А на другом месту, давајући му првенство и власт чак и над осталим апостолима, вели: „Азъ же молихся о тебѣ (Петре), да не оскудѣетъ вѣра твоя: и ти нѣкогда обращся утверди братію твою (Лук. XXII. 32.)“ Па онда, ни једному апостолу, па чак ни своме возљубљеном ученику Јовану, не поверава своју паству, него вели само Петру: „Паси агнци моя, паси овцы моя, паси избрания моя (Јов. XVI. 17).“

А из свега овога шта сљеди?

Прво се види то, да Христос на Петровој вери оснива своју цркву, којој и врата адова не одолѣютъ, и као своме заступнику даје кључеве небеског царства, и власт, да све што он учини на земљи у име његово, да ће то бити признато и на небу; и друго да вера његова не ће ослабити никад, те због тога поверавајући му своју цркву, поставља га чак и над апостолима за старешину.

Први, дакле, наведени текст, као и други у другој својој половини, тврде, да је Петар постављен за поглавара Христове цркве и његовог наместника, заступника, — а други текст, у првој својој половини тврди, о Петровој непогрешимости у делу вере, о непогрешимом ауторитету цркве, због чега му и препо-

ручује, да утврђује братију своју у њој. А из тога шта сљеди? Сљеди то, да кад је Петар постављен непосредно од Христа за поглавара цркве и његовог намесника, заступника, и молио се за њега да вера његова никад не ослаби, да сва права и сила, дејством св. Духа, прелази и на Петрове прејемнике, као што прелази и благодет свештенства.

На основу, дакле, свега овога, апостоли су Петра сматрали за свога поглавара и вођу место Христа, и Петар је, одмах по вазнесењу Спаситељевом, сазвао први апостолски сабор и на њему изабрали и попунили у апостолству место Јудино Матијем (Дела ап. I. 15—26). А по сашествију св. Духа на апостоле. Петар је заштитио, својом влашћу и ауторитетом, поверену му братију од Јудејских клевета (II. 14—36). — За тим је основао цркву у Јерисалиму и управљао црквом као врховни и пуновласни господар, пазећи за свима и карајући недостојне (V. 1—10; VIII. 18—25). Осем овога, да су апостоли, па и сам ап. Павле, доиста имали и сматрали Петра као свог врховног поглавара и заступника Христовог, види се и из овога: „Кад је Павле био с Варнавом у Антиохији, и био спор тамо међу некима о томе што су неки проповедали и учили, да, ако се по Мојсијеву закону не обрежу, не могу се спасти. „И бившейже распри и стязанію не малу Павлу и Варнавѣ къ нимъ, учиниша взити Павлу и Варнавѣ и нѣкимъ другимъ отъ нихъ, ко апостоломъ и старцемъ во Јерисалимъ о вопрошеніи семъ. — И кад су дошли и казали у чему је ствар, собрашася вѣдѣти о словеси семъ. Многу же взисканию бившу, воставъ Петаръ рече къ нимъ: Мужіе, братіе! вы вѣсте, яко отъ дней первихъ Богъ въ насъ избра усти моими услипати язикомъ слово благовѣстія и вѣровати . . . . (Дела ап. XV. 1—29).

После овако јасних доказа о поглаварству Петровом над апостолима и целом црквом Христовом, не би требало више говорити; но ради бољег утврђења и убеђења оних, који се и после ових доказа сумњиче, да видимо даље, како су, после апостола, њихови прејемници, апостолски мужеви, и остали св. оци, сматрали ап. Петра и његове прејемнике, римске првосвештенике.

Источна црква празнује 16. јануара, спомен Верига ап. Петра, и много пута овога апостола у стихирама, тропарима

и др. песмама тог дана слави и велича: „Јако основаніе церкве, камень вѣри, ключаря царствія небеснаго, Апостоловъ верховнаго, Апостоловъ Первопрестолнаго, свѣть вторый озаряющій души наша, догматовь недвижимое основаніе, оть самого дѣлателя твари ключи божественныя и власт вязати и рѣшити пріемшаго, пасти овци, пасти избранныя, пасти Агнцы поставленнаго“ и т. д.[1])

Исто тако источна црква проповеда и поје о блаженом Петру и 29. Јуна: „Јако предначальника апостоловъ и верховнаго, яко Предвѣчниі предустави того апостола предстатеља и Первопрестолника, яко Христосъ Богъ онаго показа сокровище твердое царствія, яко Исусъ на камени его исповѣданія водрузи церковь непреклонную, яко Христосъ ему первому вручи божественна своея церкве кормила, и даде ему власть вязати и рѣшити, — яко предстателю благославному Апостоловъ первому явися воскресъ отъ гроба, и за трикратно утвержденную любовь вручи любимое свое стадо“ и т. д.[2])

Осем овога поглаварства, првенства, источна црква исповеда и учи, да Исусом Христом, узакоњено првенство блаженога Петра прелази и на његове прејемнике, насљеднике, римске првосвештенике, које се јасно види из следећега:

По истеку првог Хришћанског стољетија, беше римски епископ Св. Климент, кога источна црква признаје 25. новембра, и у његовој служби тог дана исповеда и поје: „яко (св. Климент) Петра верховнаго ученик бѣ, на камени того яко камен честный себе самаго созда, яко свѣтодательное солнце отъ запада возсія, землю зарею догматовъ своихъ просвѣти, и страны восточныя постиже, яко его божественнихъ повелѣній вѣщаніе во вся концы протече, и яко солнца заря всемъ міру ученіемъ своимъ возсія, законы божественныя всѣмъ изясни, церковное все исполненіе яко законоположитель вчини, божественными своими сказаніями вся къ благочестивѣй вѣрѣ Христовѣй возведе и власть вязати и рѣшити прегрѣшенія отъ Спаса Христа прія, бысть же ученикъ Петровъ, таже и престола его пріемникъ истинно показася, церковь убо его божественная

[1]) Види Минеј за Јануар тог дана.
[2]) Види Минеј Јуна месеца тог дана,

законоположенія яко пречестную утварь свою почитаеть, и о немъ хвалится“ и т. д.[1])

За време цара Константина, око 314. г. беше на римском престолу св. Силвестар, кога и источна црква празнује 2. јануара и о њему поје при служби: „яко явися столпъ огненъ, священно предводя священный соборъ (епископâ), и ученій своихъ струями всю землю напои, яко глаголь его медоточныхъ вѣщаніе во всяческая изыде, и ученій въ концы вся вселенныя сіяніе облиста, ако онъ верховникъ явися священнаго собора и верховнаго учениковъ Престолъ украси, и яко божественный (Богомъ поставлени) верховникъ священныхъ отцевъ (епископâ) священное ученіе утверди, а еретиковъ безбожная уста загради итд.[2])

Око средине петог века, беше римски епископ св. Лав, кога и источна црква признаје 18. фебруара и именује га у служби тог дана: „Главомъ православныя церкве Христовыя, окомъ благочестія, основаніемъ твердимъ, старѣйшиною верховнаго собора честнимъ, правиломъ ученій извѣстнимъ, Петра верховнаго престола наслѣдникомъ, того имѣющимъ нравъ и ревность, столпомъ православія Христовыя церкве, побѣдителемъ всѣхъ богомерскихъ ересей, денницею и солнцемъ отъ запада возсіявшимъ, Петра честнимъ пріемникомъ его начальствомъ обогатившимся и стязавшимь теплу ревность“ и т. д.[3])

У половини седмога века, беше на римском престолу, св. Мартин, кога источна црква празнује 14. априла и у песмама тога дана похваљује: „яко быстъ православныхъ ученій наставникъ всеславный, и неложный верховникъ священныхъ и божественныхъ повелѣній.“ Даље именује га: „Рѣкою духовныхъ водъ исполненную, свѣщникомъ благочестія свѣтъ сіяющимъ, отъ запада убо изходящимъ, на востоцѣ же являющимся, иже исполненъ быстъ божественныя ревности, и церковное ученіе утверди: яко изъ Рима нуждою изгнанъ быстъ, и отъ человѣкъ неправедних пострада, но яко солнце лучи испустилъ, и вся православния просвѣтилъ есть.“ А после ка овоме додаје: яко украси Петровъ божественний Престолъ, и на того камени церковь непоколебиму соблюде, и яко свѣтозарное солнце возсія

[1]) Минеј Новем 25 дана.
[2]) Минеј јануара 2 дана.
[3]) Минеј фебруара 18 дана.

къ востокомъ отъ запада, и всю землю зарями благочестія просвѣти" и т. д.[1])

Осем овога и у другим црквеним књигама источне цркве и у сачињењима њезиних најславнијих писаца, налазе се докази, од којих да напоменемо само ове:

1. У похвалу св. Целестина Папе, који беше између 423.—432. год. епископ римски, источна црква, у његовом синаксару 8. априла, пише овако: „яко онъ богомерзкую ересь Несторіеву разори, и сего Богородицу Дѣву хулящаго патріарха царѣградскаго низложи."

2. Тако исто у похвалу св. Агапиту папи римском, који живљаше у VI. столећу, прича се: „яко онъ Антіма патріарха царьградскаго, предавшагося ереси Евтихіевой, съ престола патріаршескаго низверже, и вмѣсто его Минну патріарха постави."

3. На дан св. Григорија папе II., који је ступио на римски престо у почетку VIII. века, читамо у минеју 12. марта: „Богъ призове тя быти верховнымъ Епископомъ его церквы, и наслѣдником Петра Верховнаго Апостола."

4. Св Тодор Студит, моли папу Лава III., бив. епископа римског при крају осмог века и у почетку деветог, да искорени безбожну науку јеретичку, и у своме посланију Папи, као къ Отцу Отцевъ и Папѣ Апостолскомъ одмах, у самом почетку, тако пише: „Понеже убо Петру Великому Христосъ Богъ ключы царствія небеснаго якоже и пастырскія верховныя власти достоинство вручи, сего ради нужно есть, Петру или его наслѣднику извѣстити все, что либо отъ сихъ, иже отъ истины уклоняютъ ся, въ церкви католической возобновляется. А мы убо смиреніи и малѣйшіи святими нѣкогда Отци наставленіи, когда въ церкви нашей нѣкая новость недавно прозябе . . . . нужно почитали есмы быти, о семъ ваше высочайшее Блаженство простимъ посланіемъ нашимъ извѣстити. — Даље у овоме писму свом, много пути, овога архијереја назива: „божественнѣйшею паче всѣхъ главъ главою, архипастыремь церкве, яже подъ небесемъ отличающимся божественною верховною пастырскою властію.[2]"

Тако исто св. Тодор Студит, тражећи помоћи против Иконобораца, у своме писму Папи римском Паскалију, назива га:

---

[1]) Минеј Априла 14 дана.

[2]) S. Theodor Studitae Epistolae graece et latine editae Parisiis 1696 in folio Libro I. Epistola 33. pag. 300 et sequ,

„Апостолскою главою, отъ Бога опредѣленнимь пастыремъ овецъ Христовыхъ, вратникомь царствія небеснаго, каменемь вѣры, на немже созданная есть католіческая церковь, Петромъ, сирѣчь: престолъ Петровъ украшающимъ и онѣмъобладающимъ“ и т. д.[1])

Доцније, пак, пишући братији, која се због гоњења била растурила и у тамницама и прогонству, налазила, светује: „во еже ей еретиковъ сообщеня бѣгати и съ католическою и вселенскою церковію соглашатися, Византійская, бо сія, рече, частица есть еретическая, яже обыкновенно отъ инныхъ отлучается.“[2])

А да источна црква са светим Тодором једнако мишљаше то је познато, јер иста источна црква, празнујући спомен св. Тодора 11. новембра у песмама својим при служби, прославља га: „яко бѣ благочестія поборникъ, истины зѣлный соглаголникъ, столпъ и твердь православныя, вѣры, яко ученьми своими вся просвѣти, и скверная ученія беззаконныхъ разруши и т. д.

А св. Игњат Богоносац, у својој посланици Римљанима, називље пак, римску цркву „предсѣдательствующую“ и у писму свом Марији Касаволити похваљује једну своју ученицу што је посјетила св. Папу Анаклита. Св. Григорије Двоеслов, опет, у мало што није одлучио од цркве Јована Посника, патријарха цариградског, што је увео титулу „васељенски“ „Чудим се, вели св. Григорије, како сте себе сматрали за недостојног епископства и избегавали га, а сада пак, тек што сте постали епископ и већ придајете себи ново звање, којим рушите црквени мир, који тек што је повраћен са тешком муком.“ А кад је Јован на првом Константинопољском сабору утврдио себи титулу „васељенског“ патријарха св. Григорије припретио му је анатемом и објавио својим прејемницима, да дотле не ће бити мира између истока и запада, док византијски патријарси не оставе ову титулу.[3])

Да је римски првосвештеник имао првенство у цркви, као Петров прејемник, још од првих времена, види се и из самог указа Константина Великог а и из акта васељенских сабора. Тако, н. пр. Оци Халкидонског сабора васељенског, римском епископу веле: „да му винограда стражба отъ Спаси-

[1]) Earundem Epistolarum Libro II. Epistola 12 pag. 395. et sequ.
[2]) Earundem Epistolarum Libro II. Epistola 8 pag. 380. et sequ.
[3]) „Царство Вожіе в Мірѣ. стр. 73 и 74.

тела вручена есть.[1]) А св. Амврозије вели: „**Где је Петар тамо је** црква Христова.[2])

Да је источна црква признавала у цркви првенство и поглаварство **римског** првосвештеника, сведоче нам још и ова историчка **факта.**

Фотије, патријарх цариградски, који је недостојним насиљем **заузео цариградски** патријарши Престо, и управо отео од **законитог патријарха** Игнатија, сазнавао је да није моћан **одржати се на отетој** катедри без ауторитета Николе I, римског **Првосвештеника, и** за то му шаље своје легате с лажним доказима о **свему што** се збило, да би таким начином добио потврду **за патријарха.** Али Никола I. Папа, предвиђајући све то, пошље у **Цариград** своје легате: Родоалда и Захарију с поруком: „**да пажљиво** и добро испитају дело патријарха Игнатија и о **свему реферишу** верно и истинито Апостолском престолу.“ **Игнатије, пак,** а с њиме десет митрополита и петнајест **епископа, од своје** опет стране поднесу жалбу. Император Василије, **насљедивши** Михаила, тако исто обрати се Папи Адријану II., **прејемнику** Николином, у намери да поврати на цариградски **патријаршји** престо Игнатија, молећи да по томе поводу **сазове васељенски** сабор. Адријан је одговорио императору **овако: „желим, да** би промислом вашег благочашћа сазвао се **многобројни сабор** под председништвом наших легата, који, испитавши **свестрано** дело, одмах би имали одузети све екземпларе **безбожног зборишта** (conciliabuli) од оних, који их имају и спалити **их.“[3]) Тек** што су папски легати дошли у Цариград, **император, обративши** се њима, рекао им: „Ми са свима источним **патријарсима,** митрополитима и епископима, **очекујући две године суд** св. **Матере наше, римске цркве,** ради Бога **просимо, да** се ово дело божје сврши у корист Хришћанства, **да власт вашег** скупа сабора најзад расеје заразне саблазни **Фотијевог** лукавства, да би, сагласно с одредбом свја-

---

[1]) Саб. васељ. Халкидонски у посланици Папи Лаву. (Tom. IV. pag. 1775 1776 Concilior. Labeanae collectionis Venetiis iterum editae a Coleto).

[2]) in ps. n. 3.

[3]) Vollumus per Vestrae pietatis industriam Constantinopoli numerosum celebrari Concilium, cui nostri quoque legati praesidentes, delictorum, hominumque discrimine perspecto, statim cuncta inpii conciliabuli exemplaria ab iis, qui illa retinent, ablata ignibus cremanda tradant.

тјејшег Првосвештеника Николе, спокојство и јединство, које ми тако дуго исчекујемо и жудимо најзад утврдило се код нас.[1])“

После свршеног овог дела и угушеног Фотијевог раскола, источна се црква вратила древном законом покоравању римском Првосвештенику, и била верна до XI. века, док није преступна гордост Михаила Керуларија опет обновила расцеп. Лав IX., који је тада био на римском Престолу и добро знајући своју закону власт и право, одмах је послао легате императору Константину Мономаху да посаветује Керуларија; а кад је овај намеравајући да покори себи власт и александријског и антиохијског патријарха, покушавао да присвоји себи титулу „васељенског патријарха,“ онда је Лав писао Петру епископу Антиохијском, саветујући га, да тврдо и непоколебиво заштићава права свога престола: „Само се по ееби разуме, додавао је Папа, да врховна Мати, Првопрестолна римска црква, ако буде потребе, никада и никаким случајем не ће закаснити притећи у помоћ тако милој својој кћери и другарици.[2])“

Одвећ би дуго било, кад би се стали више упуштати у излагању подобних историјских факата. За то ћемо само напоменути, да у доцније време, (1438.—1439.), на сабору Фиорентијском, Латини и Грци једногласно су свечано произнели и признали поглаварство и првенство римског Првосвештеника, које је силом божанственога права возложено на њега.

Јер, кад су Турци 1389. године разбили и покорили Србе на Косову, заузели су били и све грчке земље и само је остао Цариград и Солун у руке цесара. Тадашњи император Јован VII. Палеолог, не имајући силе одупрети се Турцима, морао је тражити помоћи са стране. За то се он обрати за помоћ Папи Евгенију IV. изјављујући, да ће се са својом црквом сјединити са западном. Папа Евгеније прими ову изјаву радо, сазове сабор у Ферари у Италији. Сабор овај отпочет је у Ферари 1438. г.

---

[1]) „Nos cum omnibus Orientalibus Patriarchis, Metropolitis atque Episcopis censuram sanctae Matris nostrae Romanae Ecclesiae per biennium praestolantes, propter Deum petimus, ut Dei negotium utiliter peragatur, et tandem aliquando auctoritate vestri sacri Collegii tam pestifera Phocianae tergiversationis scandala propellantur, quatenus unitas et tranquillitas, optatae diutius juxta decretum sanctissimi Pontificis restaurentur.“

[2]) „Ad quod utique, addit Pontifex, si oportuerit, maxima Mater, Romana scilicet atque prima sedes tam dilectae sibi Filiae et consociae nusquam et nunquam deerit.

а свршен је у Фиоренцији куда су се преместили због појавивше се куге у Ферари.

На овај сабор јавио се Папа са латинским свештенством, император Јован Палеолог, Патријарх цариградски Јосиф са пуномоћницима осталих патријараха и многим источним митрополитима и епископима. На овај сабор јавио се и Кијевски Митропохит Исидор, који је, после Висариона, архијепископа Никејског, заузимао најугледније место међу источним Оцима на том сабору. Као што се, дакле, види, на овом је сабору била заступљена сва источна и западна црква и присутни били Папа и Император.

После дугог разматрања, исповедања и учења источне и западне цркве, нађено је било на овом сабору, само четири разлике, због којих се делила источна од западне цркве. И по обојудном обавештењу и споразуму, признато је од обе стране на том сабору:

1. Да је додатак у символу „и од Сына“ правилан и законит;

2. При литургији може се употребљавати квасни или безквасни хљеб;

3. Душе умрлих, које нису за живота свог на земљи окајале своје грехе, иду у Чистилиште, где им живи, својим молитвама и милостињом могу помоћи и

4. Признано Првенство и поглаварство Папе у цркви.

Ово овакво саглашење и признање подписао је Папа, цар Јован Палеолог, сви Оци латински и источни који су били на том сабору изузимајући само Марка Ефеског.[1])

Римска је, дакле, црква мати и наставница целе цркве Христове источне и западне, и без обзира на неке одлучене, остајући у опћењу са црквама које су јој остале верне, она остаје на свагда права и истинита црква Исуса Христа и продужује живљети животом Исуса Христа. Римски, пак, Прво-свештеник, кога је Христос поставио фундаментом своје цркве, заједно са појединим осталим црквама које он сједињава, саставља величанствено црквено здање, које је подигнуто и утвр-

---

[1]) „Начерки Исторіи Уніи.“

ђено на земљи божанственим Искупитељем. Врховни Првосвештеник, коме је остављено у аманет да пасе јагањце, овце и изабране (Јов. XXI. 15.), остаје на свагда заједно с верујућима и пастирима који слушају Његов глас, истини и прави Пастир Христовог стада. За то је чудновато чути од неких, који признају да је римски Првосвештеник Поглавар цркве, али само у латинској, западној цркви а не у васионској. Али римски Првосвештеник на толико има права и власти на то Поглаварство и Првенство у цркви, у колико је он прејемник ап. Петра, а св. Петру Христос је дао првенство тада, кад га је поставио за фундамент своје цркве. „И на семъ камени созижду церковь мою", вели му Спаситељ. Усљед тога Ориген је назвао Петра „Великим фундаментомъ цркве и најтврђим каменом, на коме је Христос основао своју цркву.[1]) А величајше светило источне цркве, св. Јован Златоуст, узвикује: „Петар је фундамент цркве, корифеј онога скупа, уста Апостолâ, глава те породице, целог земног шара началник, фундамент цркве, ватрено љубећи Христа, први Апостол кнез скупа ученика, међу свима првенствујући.[2])" А говорећи о смирености вели: Тако је и Петар говорио: „изиди отъ мене, яко человѣкъ грѣшенъ есмъ (Лук. V. 8.), и за то је постао фундамент цркве Христове."

Који ће, дакле, моћи поверовати и бити толико наиван, да мисли, да се ове речи: „на семъ камени созижду церковь мою" односе само на латинску-западну цркву? Зар је Христос основао две цркве а не једну-јединствену, коју је и назвао својом црквом, „созижду церковь мою?" Они, који приписују првенство и поглаварство римском првосвештенику само у западној цркви, не предвиђају у томе најпогубније посљедице из тога што говоре и тврде. Јер, кад би се речи Христове које је казао Петру, односиле само на западну цркву, онда источна црква, по своме сопственом признању, треба да каже, да

[1]) Magnum illud Ecclesiae fundamentum et petram solidissimam, super quam Christus fundavit Ecclesiam. In Exod. tom. V. p. 145; Migne, tom. II. pag. 329.

[2]) Petrus basis Ecclesiae, fundamentum fidei, chori illius corypheus, os Apostolorum omnium, caput illius familiae, orbis totius praefectus, fundamentum Ecclesiae, ardens Christi amator, primus apostolorum, princeps coetus discipulorum, omniumque corypheus.

Виде: Dom. hom. 4. n. 3.

је само западна црква, права Христова црква, по што је Спаситељ назвао Својом црквом јединствену ону цркву, којој је поставио за фундамент ап. Петра и њој се искључиво мора односити и обећање да „и врата адова не одолѣютъ ей“. (Мат. XVI. 18).[1])

И тако, дакле, овим би нам сами противници помогли, да изнесемо нове доказе за ову истину, да свака црква одељена од римске цркве, треба да се придружи овој, ако жели да уђе у састав јединствене цркве коју је основао сам Исус Христос.

Кад искључимо, дакле, сваку зебњу и предпоставку, да, у овоме спорноме питању, има у крилу западне цркве какве јереси и раскола, онда нам се показује и открива јавна и прека нужда, да будемо у заједници с римском црквом, ако желимо да припадамо правој и истинитој цркви Христовој. За то треба сви, који су се оделили и не стоје у заједници с римском црквом, да имају на уму апостолски савет: „Тщаще ся блюсти единеніе духа въ союзѣ міра. Едино тѣло и единъ духъ, якоже и звани бысте во единомъ упованіи званія вашего (Ефес. IV. 3.)“

Што се, пак, тиче непогрешимости Папине, она се оснива на том истом основу, на коме и Поглаварство његово у цркви. По нашем мишљењу, спор и несугласицу у овоме питању изазвало је неправилно називање „непогрешимост Папина“ које је називање дало повода код веће масе, да ту непогрешимост приписују самој личности Папе и не деле је од ње. Папа је човјек као и сви људи, може грешити, греши, има свога духовника и исповеда се редовно. Било је Папа и великих грешника. За то ту непогрешимост треба одељавати од личности Папине, јер она се ни најмање не односи на његову личност него на његов духовни рад у цркви, т. ј. на тумачење црквене истине и управу црквом, — на непогрешими ауторитет цркве. За то је и казао Спаситељ Петру: све што учиниш на земљи (у име моје), све ће бити примљено на небу, јер се Ја молих за тебе да не оскудѣетъ вера твоја, те због тога и цркви мојој, коју на теби оснивам и врата адова не ће моћи ништа нахудити.

Источна црква, док је била у заједници са западном, веровала је у овај овакав непогрешими ауторитет, као што смо

[1]) Види Дисертацију Кардинала Мацела.

се уверили из историјских факата које смо више наводили, и кад се оцепила пренела то на цариградски патријархијски престо, а у посљедње време, тај непогрешими ауторитет источне цркве, преотео руски св. Синод. Јер близу је разума, да ни једна црква не може бити ни опстати без таквог ауторитета, па макар он био и лажан.

Из свега, дакле, довде реченога и наведенога излази, као што смо се уверили, да између источне и западне цркве, а нарочито између источноправославне и римскоправославне нема никакве битне разлике. Наука је једна иста и у источној и у зазадној цркви, само што се источна са латинском разликује у спољној форми обредној, у чему се са римскоправославнима ни у томе ни у длаку не разликује. Сва разлика за сада у науци и исповедању састоји се у томе, што западна црква изрично исповеда а источна подразумевателно. А да је источна црква признала и сагласила се на флорентијском васељенском сабору на науку и исповедање западне цркве, то смо видили и уверили се, само сада у посљедње време смета и на путу стоји руски Цесаропапизам,[1]) који на све остало пристаје и саглашава се, само се никако не може сагласити и не свиди му се да допусти, да му се црква одузме из руку, по којој се он већ привикао да барата по своме ћејфу и употребљује као шпекулативно средство за постигнуће својих циљева и остварење својих политичких себичних смерова, за ширење русизма, свог језика и својих обичаја.[2]) Њему никако не иде у рачун да црква буде независна од његове светске власти и подчињена једном независном од светске власти црквеном поглавару; јер зна добро и предвиђа, да чим би покушао што, казало би му се: „себи руке девере.“

Ето ту је, у садање време, сва мука и сметња што се источна и западна црква не могу сјединити и ако они то маскирају другим, тобоже вероисповедним, узроцима.

---

[1]) О коме ћемо засебно писати.

[2]) Ево вам примера и доказа у Црној Гори. Основали институт Царице Марије, у коме несмеду деца говорити својим матерниm-српским језиком, нег само француски и руски. А Црногорче! где ти је твој лепи матернии-српски језик?

Како за кога, али за српску цркву велика би била добит и корист, и у политичком и у црквенском погледу, кад би признала Поглаварство римског апостолског Престола. Каква би била корист од овога у политичком погледу, у то се ми не ћемо упуштати, јер то није наша задаћа ни намера, и ми то остављамо компетентним и надлежним особама да, у томе погледу, о томе промисле; а што се тиче црквенога питања, српска би црква имала огромне користи.

Западном црквом управља независно врховни Архијереј, који је, по прејемству, добио власт у цркви, преко ап. Петра, од самог оснsearaоца цркве Исуса Христа; а на челу источне цркве стоји сада у свакој држави de facto њезин владаоц тако, да у Турској држави, источној хришћанској цркви стоји Султан — нехришћанин! а над свима њима, по прејемству од византијских царева, руски православни Император, и ако се све то скрива под маску сабора или Синода. А од оваког подчињења цркве светској власти, близу је разума да за њу никад не може бити никакве стварне користи. Све што може добити, то су лепа и ласкава обећања, као у Србији, и што јој се тиме подгрева нада да не падне у очајање.

Кад би српска црква имала за свога поглавара римски моћни апостолски Престо, не би она била у целој источној цркви као какво пасторче, не би могли, на њу и њезину судбину утицати ни руски Цесаропаписам, ни Турски фанатизам, ни фанариjотска среброљубива несавесност и вероломство, него би била само једна моћна и силна, света реч Папина „бисть по сему!“ коју кад изрекне, одмах севаплоти и у дело.

Кад би српска црква била стављена под моћно покровитељство римског апостолског престола, не би Србију стојало толико труда, муке и жртава, док је постављен србин за митрополита у Призрену; не би је среброљупци у Фанару толико времена вукли за нос и варали односно скопљанског митрополитског питања.

Нека се, дакле, српска црква и они, који управљају и руководе судбином српског народа, чувају северне студени, јер смо доста и сувише сити њезине љубави и добро желатељства, доста имамо примера, у историји о њезиној неискрености према Србији и како је више пути хтела Србију у пропаст

сурвати пресљедујући своје амбициозне и себичне интересе, — а Иванданско атентатство веħ је догрдило,[1]) — па нека самостално гледају корист свога народа и цркве. За углед у овоме нека имају св. Немањиће, Стевана и Првовенчанога и др., који су свагда били подкрепљавани и у црквеним и у државним пословима, кад год су заштиту имали од римског апостолског престола. Црногорски кнез Никола, већ је учинио један корак подписавши конкордат и допустивши да две његове кћери пређу у латинску веру, која је барем по спољној форми различита од источне пређу.

Но може бити многи се снебивају због самог назвања Унијат. Унија, то је латинска реч и значи сједињење, а унијати значи сједињени. Кад би се цела источна црква сјединила или барем већи део, онда већ не би се звали унијати, него источно-православни и западно-православни. Дакле, то нека никога не узнемирује.

За то, љубазни моји, „не заповѣдь нову пишу вамъ, но заповѣдь ветху, као што сте видли, юже имѣсте исперва."[2]) „И возвѣщаемъ вамъ животъ вѣчний, — еже видѣхомъ и слишахомъ повѣдаемъ вамъ)[3]."

Ми смо вам, дакле, преставили и изложили, ради вашег добра, све што смо могли по нашим слабим и скудним силама, и написали како смо знали и умели, и ово никоме не намећемо, него остављамо свакоме да по слободној својој вољи и расуђењу у овоме поступа онако, како нађе за себе боље. Сами возраст имате сами о себи и расудите. „Испитайте писаній и сами ћете се у овоме убедити и та суть свидѣтельствующая о семъ. Азъ же сія глаголахъ вамъ да ви спасени будете."

Не заповѣдь нову пишу вамъ, но заповѣдь ветху юже имѣсте исперва.

Игуман
Х. Теофило Стевановић.

---

[1]) Прочитај „Наше Доба" за ову год. бр. 74 у коме је прештампан велики чланак из францускoг листа „La Revue Diplomatique", па онда бр. 77. уводни чланак „Бог чува Србију."

[2]) I. Јов. II. 7.

[3]) I. Јов I. 2—3,

Bratski razgovor o Grčkome odijeljenju

ili

Poziv na sjedinjenje.

IX. O primatu Petrovu.

(Nastavak).

b). Iz riječi Apostola.

I. Ala, Dumo, što još imaš da navedeš za to tvoje umišljeno Prvenstvo Petrovo.

D. Nije, brate moj, umišljeno, nego jasno dokazano. Te, ako ti je malo sve ono što sam ti naveo, da nu promisli, kako Isus svuda ističe Petra. Krist hoće da pokaže nekim od svojih učenika jednu čest svoje slave; ide na brdo i uzimlje sobom Petra, Jakoba i Ivana brata njegova[1]), i preobrazi se pred njima, prosjavši u svojoj slavi.

I. Pa kad su bili s Petrom Jakob i Ivan, čemu ističeš Petra?

D. Istina, bili su s Petrom i sinovi Zebedejevi; ali se ovdje ističe Petar, ne oni. S Petrom su bili Ivan i Jakob, neka bi bila tri svjedoka zemaljska o slavi Kristovoj, kako no su bila tri svjedoka nebeska, naime, Bog Otac, Mojsije i Ilija[2]). I doista, Petar se imenuje prvi. Oni su zvani svojim rodnim imenima, a Simon otajstvenim, proročkim imenom Petra. Oni muče, a sam Petar govori[3]); te ne samo da govori, dali govori na ime sviju, ovdje je nama dobro[4]), kaonoti onaj, što je odregjen, da bude vogja i glava sviju. Petar je zvan po imenu, a oni uklopno: Petrus vero et qui cum illo erant[5]); kao drugovi Petrovi, kojim je on

[1]) Matth. XVII. 1.

[2]) Cf. quae Chrysostomus et Damascenus scribunt in catena Nicetae episc. Serrarum, ad Matth. XVII, 1. Ap. Passaglia o. c. lib. I, cap. V. n. 54 in nota.

[3]) Matth. XVII, 4.

[4]) Ibid.

[5]) Luc. IX, 32.

glava. To isto nalazimo i pri smrti Kristovoj. I reče svojim učenicima: sjedite ovdje, dokle pogjem onamo i pomolim se. I uzevši Petra i dva sina Zebedejeva, poče se žalostiviti i turoban biti[1]. Ko je a da ne vidi ovdje odlikovanje Petrovo nad ostalim Apostolima i nad samim Zebedejevim sinovima? Da je Petar glava, vidi se i odatle, što, kada pospaše, kori Petra mjesto svih, i reče Petru: kako nijeste mogli jednu uru sa mnom probditi[2])? A u Petru kori svu trojicu.

I. A gdje je Krist, kada si sve dao Petru?

D. Krist, dok je umrl boravio na svijetu, sastavi zbor, koji nazva Crkvom, te je on s njim vladao i upravljao vrhovnom vlašću, kao vidljiva glava. Za tim izmegju svih učenika odabra ih dvanaestoricu, koje nazva Apostolima, i dade im vlast, po kojoj sve što budu razdriješili na zemlji, bit će razdriješeno i na nebu, i sve, što budu savezali na zemlji, bit će savezano i na nebu. Te onako, kako je izmegju svih učenika izabrao dvanaestoricu, tako je izmegju dvanaestorice izabrao jednoga, kako sam ti jur dokazao, to jest Simona, koga nazva proročkim imenom Petar, koga i riječima i djelima označi kao prvoga i vogju sviju. Nu, kada slavodobitnik grijeha, pakla i smrti imao se povratiti k Ocu[3]), ispuni učinjeno obećanje dvanaestorici[4]), i dade im vlast učiti i davati zakone[5]), suditi[6]) i udarati svečano kazne[7]). Tako je postupao i s Petrom, koga je prije označio tolikim znakovima kao glavu i vogju sviju. Odmah iza svoga uskrsnuća sve učini Isus, neka bi prestala svaka sumnja o Petrovu prvenstvu, ako je iko mogao o tome posumnjati. Najprije počnimo o onomu, što reče Angjeo ženama, koje su plakale na grobu Isusovu iza kako uskrsnu: Nemojte se bojati .... nego pogjite i recite učenicima njegovim i Petru[8]). Ko je tako slijep, da ovdje ne vidi, kako se na osobiti način samome Petru javlja otajstvo uskrsnuća? I doista, onda kad je

[1]) Matth. XXVI, 36—37.
[2]) Et dicit Petro: sic non potuistis una hora vigilare mecum. Ibid. v. 40
[3]) Joh. XVI. 5—10 -16 -28.
[4]) Matth. XXVIII, 18—20; Marc. XVI, 15 seq.
[5]) Ibid. XVIII, 18; Joh. XX, 21; Act. XV, 28—41; XVI, 4; XX, 28; Tit. I, 5.
[6]) Matth. XVIII, 17; Joh. XX, 23.
[7]) I. Cor. V, 1—5; II. Cor. X, 6; I. Tim. V, 20; Tit. I. 13; II, 15.
[8]) Marc. XVI, 5—7.

Petar bio čudnovatim načinom oslobogjen iz tamnice, ovako reče onima što je prve našao: Javite Jakobu i braći ova[1]). Ko bi rekao da nije ovdje Petar imao osobitu namjeru, da sazna njegovo oslobogjenje Jakob, kao glava Crkve Jerusolimske? Zašto Krist luči Petra od ostalih učenika? Nije li i Petar bio učenik? Niko ne sumnja. Dakle, drugi se razlog ne da navesti, ako ne taj, da je Petar bio još nešto drugo, to jest njihova glava. Tako je i Jakob bio brat, kao i ostali, kojima je hotio Petar javiti, ali je Jakob prednjačio braći kao Biskup i glava. Ovo nam još potvrgjuje i ono, što se Krist najprije javi Petru, neka bi tako Petar bio svjedok i učitelj Apostola o uskrsnuću Gospodinovu. Sv. Luka pripovijedajući o onim dvama učenicima, kada se povratiše iz Emausa[2]), veli: I ustavši u isto doba povratiše se u Jeruzalim, i nagjoše sakupljenu jedanaestoricu, i one što bijahu s njima, koji su govorili, da je Gospodin u istinu uskrsnuo i da se je prikazao Simonu, *καὶ ὤφθη Σίμονι*[3]) Ona riječca *καὶ* jest glavni veznik, koji često uzdrži u sebi uzrok, te odgovara latinskome nam, enim; te bi značilo ovo: surrexit Dominus reipsa, apparuit enim Simoni, — uskrsnu Gospodin u istinu, jer se pokaza Simonu[4]). Odavle se dade zaključiti: a) da se je Isus javio Simonu prije nego ijednome drugomu; b) da je njemu dao osobiti nalog, da proglasi ovaj član vjere; c) da je po njem, kao po glavnom svjedoku, po Bogu naučenom (*θεοδίδακτον*) učinio, da se okrijepi utvrgjena vjera ostalih[5]). Pa zar li neće značiti sve ovo, da je Petar odredjen da bude prvak i glava sviju? Tako i Pavao pokazuje na neki način kršćansku profesiju: Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi: quoniam Christus mortuus est.... et quia resurrexit... Et quia visus est Cephae, et post hoc undecim... Novissime autem omnium, tamquam abortivo, visus est mihi[6]).

I. A kako je to, Dumo, da nigdje nijedan Aposto ne kaže ništa o Petrovu prvenstvu?

---

[1]) Act. XII, 12—17.
[2]) Luc. XXIV, 13.
[3]) Ibid. vv. 33—34.
[4]) Pasaglia. o. c. lib. I. cap. IX, n. 96.
[5]) Passaglia ibid. n. 97.
[6]) I. Cor. XV, 3—8.

D. Kako da ne kažu? Ta Apostoli svagdje, gdje god se desi govor o Petru ističu i njegovo prvenstvo.

I. Da nu da čujem, gdje Apostoli ističu Petrovo prvenstvo. To doista ima biti nešto čudnovata; jer da to uče Apostoli, stvar bi bila svršena; jer, ko je, da se protivi nauku Apostola.

D. E, brate moj, kad se neće da vidi istina, svi dokazi i sva svjedočanstva ne vrijede ničemu.

I. Zar hoćeš kazati, da mi nećemo, da spoznamo istinu?

M. Ne, nije tako. Nama je mila istina. Dokaži da Apostoli uče, da Petar ima megju njima prvenstvo, pa nas tada kori, ako ne pristanemo uz istinu.

D. Ja ne kažem, da vi ne ćete da spoznate istinu. Kad bi to bilo moje uvjerenje, ne bih doista gubio s vama vrijeme. Te baš zato, jer sam uvjeren, da ćete prigrliti istinu, kad vam je dokažem, nastojim da vam je razjasnim.

I. To ne ćeš nikada postići.

M. Pusti, neka ga čujemo, gdje Apostoli uče, da Petar ima prvenstvo.

D. Nije, da Apostoli baš imenuju riječ prvenstvo; ali iz onoga što kažu, jasno se vidi Petrovo prvenstvo.

I. E, znam, taki su svi vaši dokazi. Tako valja shvatiti, premda se to ne govori. Na taj način lako ćete dokazati sve, što hoćete. Ali, vjeruj, ne ćete nikoga uvjeriti.

D. Ono valja shvatiti, što se govori, ma kojim bilo izrazima. Takih načina govora nalazimo svaki čas u sv. Pismu, gdje se neke stvari zovu drugim riječima, a opet svak zna što znače. Nemoj da je slijep kod očiju, te neće nipošto da vidi istinu. Gdje su ti oni izrazi: Ko ne mrzi oca ili mater, nije mene dostojan[1]). — Ako te sablažnjuje oko, iskopaj ga[2]). — Sto čujete u ušima, propovjedajte po krovovima[3]), itd. Mislim da su svi ovi izrazi svakome jasni, premda nijesu označeni njihovim vlastitim riječima. Sličnim riječima govore Apostoli, da je Petar prvi u vlasti megju njima.

I. Da nu baš da vidimo, što kažu Apostoli o Petru.

D. Apoštoli na jedan način pišu o svim Apostolima, a na

---

[1]) Luc. XIV, 26.

[2]) Matth. XVIII, 9.

[3]) Ibid. X, 27.

drugi osobiti o Petru, o kome kad god govore, postojano se drže nekih izraza prednosti, koje nikada ne rabe za nijednoga drugoga Apostola, dapače ni za sve skupa. Uvijek Evangjeliste prepostavljaju Petra, kad nešto kažu o Apostolima: Marko piše: Slijegjahu ga Simon i koji bijahu s njim[1]): I opet: Recite učenicima i Petru[2]). Tako isto piše i Luka, toliko u Evangjelju, koliko u Djelima. U Evangjelju kaže: Reče Petar i koji bjehu s njime[3]). I opet: A Petar i koji bjehu s njime[4]). — U Djelima nalazimo: A Petar stade sa jedanaestoricom[5]). I opet: Rekoše Petru i ostalim Apostolima[6]). A dalje: Odgovorivši Petar i Apostoli, rekoše[7]) — Mateo veli: Uzme Isus Petra i Jakoba i Ivana brata njegova[8]). — Marko: I ne dopusti da ga iko slijedi osim Petar i Jakob i Ivan brat Jakobov[9]). I opet: Pitahu ga napose Petar, i Jakob, i Ivan, i Andrija[10]) A na drugom mjestu piše: I uzme Petra. i Jakoba, i Ivana sobom[11]). Tako opet piše i Luka: Ne dopusti da iko uljegne s njime, osim Petar, i Jakob, i Ivan, i otac i mati djevojčice[12]). I opet: Posla Petra i Ivana[13]). S njima se slaže i Ivan, gdje veli: Bjehu skupa Simon Petar, i Toma, koji se zove Didim, i Natanael, koji bi iz Kane Galilejske, i sinovi Zebedejevi, i druga dvojica od učenika njegovih[14]) Pa ne vidi li se jasno u svemu ovomu Petrovo prvenstvo nad svima Apostolima? Mislim, da nije niko bolje iz svega ovoga izveo zaključak, što Kasijan, kada nazva Petra najvećim sviju učenika Isusovih, učiteljem učitelja, koji upravlja Rimskom Crkvom, te ima

---

1) I, 36.
2) XVI, 7.
3) VIII, 45.
4) IX, 32.
5) II, 14.
6) Ibid. v 37.
7) Ibid. 29.
8) XVII, 1.
9) V, 37.
10) XIII, 3.
11) Marc. XIV, 33.
12) VIII, 51.
13) XXII, 8.
14) XXI, 2.

prvenstvo kao što u vjeri, tako i u svećenstvu. Reci nam, veli, poglavico Apostola Petre, reci, kako valja da vjeruje Crkva. Pravo je da nas ti naučiš, pošto si od Gospodina naučen, i da nam otvoriš vrata, kojih si primio ključe. Isključi sve one, koji potkopavaju nebesku kuću, i odbi one, koji snuju da uljegnu kroz krive šupljine i nedopuštene ulaske; pošto je stalno da niko ne može uljesti u vrata kraljestva, nego kome po tebi otvore ključi postavljeni u Crkvi; reci dakle, kako imamo vjerovati Isusa Krista i ispovijedati zajedničkoga Gospodina[1]). Ovdje nam je opaziti, kako se Petar uvijek imenuje napose osobnim imenom, a ostali ukupno i generično; a to svakako označuje njegovo prvenstvo; pošto je taki običaj kod svetih spisatelja, kada hoće da nekoga na osobiti način istaknu. Na primjer: David i koji bjehu s njime[2]). I opet: Isus sjegjaše sa dvanaestoricom[3]). A malo naprijed: I ti si bio s Isusom[4]). Marko veli: I učini da budu dvanaest s njime[5]). I opet: Ona otišavši, navijesti onima što bjehu s njime[6]). A Mateo i Marko pišu: Nijeste li čitali, što učini David, kad ogladnje, i oni što bjehu s njime[7]); a zar nijeste čitali, što učini David, kad mu bi potreba, i ogladnje on i oni što bjehu s njime[8]). Petar je imenovan prvi i to, ne drugda, dali vavijek, koliko se god puta spominje s drugima Na četiri mjesta u sv. Pismu niže se popis Apostola[9]), a Petar je svuda na prvom mjestu, čim o

---

[1]) Interrogemus summum illum et inter discipulos discipulum, et inter magistros magistrum, qui romanae ecclesiae gubernaculum regens, sicut fidei habuit, ita et sacerdotii principatum. Dic nobis ergo, dic nobis qaaesumus, princeps apostolorum Petre, dic quaemadmodum credere ecclesiae debant? aequum est enim, ut doceas nos doctus a Domino, et aperias nobis ianuam, cuius clavem accepisti. Exclude omnes suffodientes coelestem domum, et eos, qui per adulteinas cavernas et illicitos intrare aditus moliuntur, avete; quia certum est, quod nullos ostium regni intrare poterit. nisi cui clavis a te in ecclesia collocata reserarit: dic ergo, quaemadmodum credere Jesum Christum et confiteri communem Dominum debeamus. De Incarnat. lib. III, cap. XII. Ap. **Passaglia** o. c. lib. I. cap. XII, n 136.

[2]) **Luc.** VI, 3.

[3]) **Matth.** XXVI, 20.

[4]) Ibid. v. 69.

[5]) III, 14.

[6]) XVI, 10.

[7]) **Matth.** XII, 3.

[8]) **Marc.** II, 25.

[9]) **Matth.** X, 2—5; **Marc.** III. 16—20; **Luc.** VI, 14—17; **Act.** I, 13.

ostalim Apostolima nema nikakva reda: neki su kod jednih imenovani prije, a kod drugih opet poslije. Dapače se još i naglašuje ime Petrovo. Mateo veli: Primus Simon, qui dicitur Petrus; a Marko: fecit ut essent duodecim cum illo et imposuit Simoni nomen Petrus; et Jacobum Zebedaei, et Joannem etc. A Luka: elegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit: Simonem, quem cognominavit Petrum, Andream fratrem eius, etc.

I. To ne će reći ništa. Petar je imenovan prvi s toga, što je bio prvi zvan na apostolstvo, i što je možda bio najstariji u godinama[1]).

D. Čudim ti se, gdje si mi taj prigovor iznio; pošto je svakome poznato, da nije Petar prvi pristao uz Isusa, nego njegov brat Andrija, koji je javio Petru, da su našli Krista. Da je pako Petar bio stariji u godinama, to niko ne može dokazati. A opet se nigdje ne nalazi, da su Evangjeliste redali Apostole po godinama. Ivan je doista bio jedan od najmlagjih, a imenuje se prije tolikih starijih na četvrtom mjestu, dapače i na drugom. Evangjeliste, kada navode Petra s ostalim Apostolima, pišu: Petar i ostali[2]). Svuda osobitim načinom ističu Petra: Dicite discipulis eius et Petro[3]); Stans Petrus cum undecim[4]); Dixerunt ad Petrum et ad reliquos[5]); Respondens Petrus et Apostoli dixerunt[6]). Ta i slijepi vide, da ovaj način govora znači da je Petar nešto viši od ostalih Apostola, da je njihova glava.

I. Ali Ilarije kaže, da je Petar zato prvi, što je prvi povjerovao u Isusa, to jest prvi za njim pristao: Nam primus credidit et apostolatus est princeps[7]). Zato ima prvenstvo časti i ništa drugo.

D. Ne veli Ilarije, da je Petar zato prvi, što bi prvi pristao uz Isusa, nego zbog njegove izvrsne vjere: Ti si Krist Sin Boga živoga; i za to da je zaslužio čuti one riječi: A ja go-

---

[1]) Confer quos citat Poli in Synopsi Critic. Sacr. ad Matth. X, 2. Passaglia lib. I. cap. XII, n. 122.

[2]) Marc. I, 36.; Luc. VIII, 45; IX, 32.

[3]) Marc. XVI, 7.

[4]) Act. II, 14.

[5]) Ibid. v. 37.

[6]) Ibid. V, 29.

[7]) Comm. in Matth. cap. VII, n. 6.

vorim tebi, da si ti Petar (kamen) i na ovome kamenu sazidat ću Crkvu moju. Zaludni su vam svi napori, da zaniječete Petrovo prvenstvo vlasti. Na to vam divno odgovara Ambrozijaster, koji je u četvrtom vijeku istumačio listove Pavlove, gdje veli: Ako se misli odrediti po vremenu, Ivan je počeo prije propovijedati nego Krist, a nije Krist krstio Ivana, nego Ivan Krista. Zar da na taj način sudi Bog? Napokon je Andrija slijedio Spasitelja prije nego Petar; a opet nije dobio prvenstvo Andrija već Petar[1]). I s ovim se sudara Epifanije, koji ovako veli: Za tim se označuje početak zvanja Petra i Andrije. Jer dogje k njemu Andrija jedan od dvojice[2]), koji su ga slijedili, i koji su bili učenici Ivanovi . . ., iza toga Petar, koji po njem bi zvan . . . Jer Andrija prvi pogje Kristu na susret, pošto je Petar bio mlagji u godinama. A poslije, pošto bi primljeno odricanje svega, početak bi učinjen od Petra. Jer je i on preteko svoga vlastitoga brata. Nadolazi, što Bog vidjevši sklonosti srca i spoznavši koji je dostojniji da se stavi na prvo mjesto izabra Petra, da bude poglavica njegovih učenika[3]). S toga s razlogom kaže Baronije[4]), kako se teško varaju oni, što govore, da je Petru dano prvenstvo kao starijemu u godinama; jer da, ako ne drugi, barem je Andrija bio

---

[1]) Si de tempore praescribendum putatur, ante coepit Johannes praedicare quam Christus; et non Christus Johannem, sed Johannes Christum baptizavit. Num ergo sic iudicat Deus? denique prior sequutus est Andreas Salvatorem quam Petrus; et tamen primatum non accepit Andreas sed Petrus. In II. Cor. XII. Ap. **Passaglia** lib. I., cap. XII, n. 124.

[2]) Joh. I, 40.

[3]) Post haec vocationis Petri atque Andreae initium designatur. Venit enim ad eum Andreas, unus duorum, qui illum sequuti fuerant, quique discipuli Johannis erant . . ., *ἔπειτα* deinde Petrus, qui *δι' αὐτοῦ* per ipsum vocatus est . . . Nam Andreas primum occurrit Christo, *μικροτέρου ὄντος τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας*, quum Petrus esset tempore aetatis minor. Postea vero (Matth. IV, 18, coll. Marc. I, 17) quum suscepta est rerum omnium abdicatio, initium est a Petro factum. Nam est ipse proprio fratri praeivit. Accedit, quod Deus videns propensiones cordium, *καὶ γιγνώσκων, τίς ἐν πρώτοις ἄξιος τάττεσθαι*, et cognoscens qui sit dignus qui primo loco ponatur, *ἐξελέξατο τὸν Πέτρον ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ μαθητῶν*, Petrum elegit principem esse suorum discipulorum. Haeresi LI, nn. 14—17 **Passaglia**, ibid.

[4]) Annal. ad an. XXXI, §. XXIV. Ibid. n. 125.

stariji od njega, i bi prije njega pozvan na apostolstvo. A Sofronije Jerusalemski[1]) veli, da je Andrija živio u djevičanstvu, te je i s toga bio pribraniji od Petra, koji je bio oženjen. A Petar je, veli Baronije[2]), bio postavljen za glavu Apostola, što je svjema prednjačio u spovijedanju vjere, illa in Petro causa praecesisse videtur, ut princeps omnium constitueretur apostolorum, quod in professione fidei ceteris antecelluit.

I. Evangjeliste su redali Apostole ne obaziruć se na njihovo dostojanstvo, pošto su u tome bili svi jednaki.

D. Nijesu Evangjeliste pazili na dostojanstvo pojedinih Apostola, pošto su u tome bili gotovo svi jednaki osim Petra, na koga su pazili i zato ga svuda isticali. Hrisostom veli, da je Marko poredao Apostole po njihovu dostojanstvu, jer iza dva poglavara stavlja Andriju: *ὁ μὲν οὖν Μάρκος, καὶ κατ' ἀξίαν αὐτοὺς τίθησι. μετὰ γὰρ τοὺς δύο κορυφαίους τότε τὸν Ἀνδρείαν ἀριθμεῖ*[3]). Marko imenuje prvoga Simona, i tomu daje razlog: *καὶ ἐπέθηκε τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον.* Zato je Simon prvi, što je on Petar i kao temeljni kamen nad svjema u dostojanstvu. Isti razlog daje i Luka[4]): *Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε Πέτρον.* Marko iza Simona navodi dva sina Zebedejeva, te ih predpostavlja Andriji, jer izmegju dvanaestorice bjehu tri: Simon, Ivan i Jakob, koje je Krist osobitim načinom ljubio. A Simona stavlja prvoga, pošto je on glava sviju. Tako uče sveti Oci, kako Hrisostom divno opaža: *πρῶτος δὲ πάντων καὶ κορυφαῖος, ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης*[5]). A još prije njega Origen daje i razlog, zašto je Petar uvijek stavljen prvi; naime što je svjema prednjačio u darovima, što ih primi od Boga; kako no je Juda zadnji zbog trajne opačine duha *ὑπὸ τῆς μοχθερίας διαθέσεος, ὁ ἀληθῶς πάντων ἔσχατος,* tako se ima baciti na zadnje mjesto *ἐπὶ τὰ τελευταῖα*[6]). I baš se tačno ovoga drže sveti spisatelji, da uvijek ističu prvoga i zadnjega, naime Petra, koji je glava sviju, i Judu, koji je jedini sviju, odbačen. A Mateo čisto kaže, da je Petar prvi: *Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα. πρῶτος, Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἰάκωβος*[7]) itd.

I. A da nije to *πρῶτος* umetnuto, kako opažaju neki učenjaci?

[1]) Hom. de cert. ss. Petri et Pauli. Ibid.
[2]) Ibid. §. XXIII. Passaglia, ibid.
[3]) In Matth. hom. XXXII. al. XXXIII, n. 3. Ap. Passaglia ibid. n. 120.
[4]) VI, 4.
[5]) Ibid.
[6]) In Joh. Tom. XXXII, n. 5. Passaglia, ibid. n. 129.
[7]) Matth. X, 2—5. Cf. Passaglia. ibid. n. 130.

D. Ako pod imenom tih učenjaka spada jedini Beza[1]), mislim da sva njegova učenost ovdje neće imati veće vrijednosti od jednoga sanjara. Prosti, brate, ali nijesu dobro oružje u učenim raspravama umišljene hipoteze, pa bile i najučenijih glava, nego dokazi iz svetih Otaca i drugih starinskih spomenika.

I. A napokon, što hoćeš da izvedeš iz toga *πρῶτος*? To ne znači nikakovu prednost, nego jedino red, prvi, drugi, treći itd.

D. Znaš li, koja je? Na to bi naš seljak rekao: prevrni, pečeno je. Gledao si kako da izbaciš onu riječ *πρῶτος*; pa kad ti nije pošlo za rukom, a ti, da ne znači drugo nego red. Znači dapače ne samo prvi po broju, nego prvi u časti i vlasti; što ne znači ni *δεύτερος*, ni *τρίτος*. *Πρῶτος* često upotrebljavaju i svjetski i crkovni spisatelji, Aeschines[2]) Lysias[3]), Tucidides[4]), Plutarh[5]), Josip Flavije[6]), kod koga se nalaze ovi izrazi, *οἱ τῆς χώρας πρῶτοι*; i, *τῶν ἱερῶν οἱ πρῶτοι*. Tako se nalazi i u prevodu Aleksandrijskom[7]) *πρῶτος, φίλος τοῦ βασιλέως, πρῶτος τῶν ᾀδόντων*, i *ἱερεὺς ὁ πρῶτος*, to jest *ἀρχιερεύς*. Ima isto značenje i kod spisatelja novoga zavjeta: Mateo veli: *καὶ ὅς ἐὰν θέλῃ ἐν ἱμῖν εἶναι πρῶτος*[8]). Luka: *ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην*[9]). A Pavao: *ὧν πρῶτός εἰμι ἐγὼ*[10]). Odavle izrazi: *ὁ πρῶτος* p r i n c e p s, — p r a e f e c t u s — p o g l a v i c a, p r v a k. Kao na primjer *τῷ πρώτῳ τῆς νήσου*[11]) — p o g l a v i c i (praefecto) o t o k a; i *οἱ πρῶτοι*[12]), p r i m o r e s — p r v a c i; *τοὺς πρώτους τῆς πόλεος* — p r o c e r e s c i v i t a t i s. Tako isto i latini zovu primum[13]) onoga, koji je p o g l a v i c a i n a j g l a v n i j i. Ta na toliko mjesta *πρῶτος*, znači p r i m u s d i g n i t a t e, h o n o r e, p r i n c e p s, p r a e c i p u u s[14]).

---

[1]) A d M a r c. III, 16. I b i d.

[2]) Socr. Dial. III, 20. I b i d. n. 131.

[3]) Orat. XIII, pag. 250. I b i d.

[4]) Lib. VIII, c. 89. I b i d.

[5]) Lucull. pag. 515. I b i d.

[6]) Antiquitt. Jud. lib. VII, c. IX, n. 8; c, XI, n. 5; lib. X, c. IV, n. 5. I b i d.

[7]) I. **Paral.** XXVII, 33; II **Paral.** XXVI, 20; **Nehem** XII, 45. I b i d.

[8]) I onaj, koji hoće da je prvi megju vama, da je vaš sluga. **Matth.** XX, 27.

[9]) Iznesite najbolju haljinu. **Luc.** XV, 22.

[10]) Od kojih prvi ja sam. I. **Tim.** I, 15.

[11]) **Act.** XXVIII, 7. **Passaglia**, i b i d. in n o t a.

[12]) **Marc.** VI, 21. I b i d

[13]) **Sallustii**, C a t i l. c. 36. e t J u g u r t h. c. 76; **Horatii** I. S a t. VI, 83. I b i d.

[14]) Ako je *πρῶτος* o sebi bez spolnika, znači p r i n c e p s, protivno od *δοῦλος* (**Matth.** XX, 27; **Marc.** X, 44), protivno *ἔσχατος* (**Marc.** IX, 34); ako je na-

I. Ima dosta mašte u tvojim dokazima, ali malo jezgre.

D. Svakako neće biti toliko mašte, koliko u tvome prigovoru iz Beze. Nu, hoće li biti maštanija i svjedočanstva svetih Otaca. Čuj, pa sudi. Naučitelji Crkve i sveti Oci tako jasno govore o prvenstvu Petrovu, da nije moguće niti posumnjati o ovoj istini. Ovo su njihovi izrazi[1]): *τὸν πρῶτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ* — *τὸν πρῶτον τῶν μαθητῶν* — *τοῦ χοροῦ πρῶτον* — *ἀρχηγὸν τῶν ἀποστόλων καὶ ἔξαρχον*, što doista znači veću čast i vlast. Dapače često nazivlju Petra[2]): *προστάτον τῶν ἀδελφῶν* — *τὸν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης προστάτην* — *πρῶτην τοῦ πράγματος αὐθέντην* — *τὴν κεφαλὴν τῆς φρατρίας ἐκείνης* — *τόν θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας* — omnes principaliter regentem — apostolorum omnium caput — maiorem ceteris, omnibusque praepositum — ut schismatis tolleretur occasio. Pa ko će reći, da izraz *τοῦ πρῶτου* ne znači Petrovu osobitu vlast?

I. Neka je Petar imenovan prvi, tu nije nikakve dosljednosti, da je zato glava Crkve.

D. Taj protestantski prigovor ne vrijedi ni čemu. A ni protestanti nijesu u tome složni; ima ih toliko, koji po tome priznaju prvenstvo[3]). A naš (Bog mu prostio) Marcus Antonius de Dominis premda sve sile naperi proti prvenstvu vlasti, ipak priznaje, da svak u opće daje Petru Primat, i to na temelju sv. pisma i Otaca; a onaj, koji to ne priznaje, da je jeretik, i da se sam po sebi topi u muke paklene: Plurima Scripturae et Patrum testimonia primatum Petri convincere, quem si quis pertinaciter neget, haereticum eum esse, atque seipsum ad inferna demergere[4]).

---

dodan imenu, znači glavni (praecipuus) (Matth. XXII, 38; Marc. XII, 30 Act. XVI, 12.); kada slijedi genitiv *πάντων* (Marc. XII, 28—29), znači prvi sviju, cf. Thuc. IV, 52. Ako je sa spolnikom (Luc. XV, 22; Act. XVII, 4. Aelian. V. H. XII, 13; Thuc. II, 65) te slijedi genitiv, znači, proceres; na primjer: *οἱ πρῶτοι τῆς Γαλιλαίας.* — prvaci Galileje (Marc. VI, 21; Luc. XIX, 47; Act. XIII, 50; XXV, 2; XXVIII, 7, 17, Lexicon Graeco-Latinum in libros Novi Testamenti auct. Christiano Gottlob Wilke. Perfecit Valentinus Lock. Ratisbonae sumptu G. Josephi Manz. 1858. pag. 698.

[1]) Cf. Suicerum ad v. *Πέτρος*. Ap. Passaglia. Ibid. n. 135.

[2]) Cf. Mamachium Origg. et Antiquitt. Crist. T. V. Pag. 531, seqq. Ibid;

[3]) Hos inter Salmasius in praefatione operis, De primatu Papae; et Chamierius de quo cf. Spanhemium in Chamierio contracto, lib. XI, capp. IX, seqq. Ibid. n. 139.

[4]) De Republ. Ecclesiast. lib. I. cap. V. n. 9. et cap. X, n. 32. Passaglia lib. I. cap. XIII, n. 139.

I. Sve to ne dokazuje ni jednu prednost Petrovu[1]). Pavao veli: Pozdravite Ansikrita, Flegonta, Hermu, Patroba, Hermena i braću što su s njima. Pozdravite Filologa, i Julija, Nereja i sestru njegovu, i Olimpijada, i sve, što su s njima, svete[2]). Tako i Luka: Bijaše pako Marija Magdalena, i Ivana, i Marija Jakobova, i ostale što bjehu s njima[3]). A u Djelima veli: Te, ako Demetrije, i koji su s njime umjetnici[4]). Ko je a da ne vidi, da su svi ovi načini govora posve jednaki onima, kojima vi hoćete da podignete Petrovo prvenstvo? Zar se odavle ima zaključiti prvenstvo Ansikrita, Flegonta, Herme... Demetrija? Tako je svejedno nesvjesno izvagjati prvenstvo Petrovo odatle, što se govori, da je Petar prvi *πρῶτος*. Luka pišući o onima, što su bili pozvani, kaže: Prvi mu reče — *ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ*[5]). O zapostatu, od koga Gospodin ište račun, piše: reče prvome, *ἔλεγε τῷ πρώτῳ*[6]); a o vjernim slugama rečeno je: dogje pako prvi, *παρέγενετο δὲ ὁ πρῶτος*[7]). Pa ko je taj da će reći, da su svi oni bili prvaci i poglavice? Tako se isto ima reći o Petru.

M. Evala ti, Igumane! Soli mi, ja sam mislio, da se ništa ne da prigovoriti Dumovim dokazima, a ti si mu sada toliko protudokaza naveo, te si me smeo, pa ne znam na koju stranu da se okrenem. Dumovi su dokazi jasni, a opet su bistri i tvoji protudokazi. Kako to može biti, istinu vam kažem, ne razumijem.

D. Milo mi je, Melentije, da nas tako pažljivo pratiš. Ustrpi se malo, pa ćeš vidjeti, pri kim je istina.

I. Pri nama.

M. Tako mora da bude.

I. Čujte pa sudite. Bitna je razlika govora, u kom se neko uvijek prvi imenuje, i njegovo se ime naglašuje, kao što sam vam naveo o Petru; i govora, u kom se neko jednom imenuje prvi, a to s toga, jer ih je dva ili više, te svakako valja, da je neko

---

[1]) Cf. prae ceteris Salomonem Deilingium, Observatt. sacrarum Exercit. VI, Obser. I. ibid.

[2]) Rom. XVI, 14–16.

[3]) XXIV, 10.

[4]) XIX, 38.

[5]) Luc. XIV, 18.

[6]) Ib. XVI, 5.

[7]) Ib. XIX, 16.

imenovan prvi, kao što je u primjerima, što ih je naveo Iguman. Usporedite moje primjere sa ovim Igumanovim, pa ćete na prvi mah naći bitnu razliku. Nijesu ti primjeri ni najmanje paralelni, nego jedino po zvuku, i po slogu slova i riječi. A primjer Demetrija u prilog je mojim dokazima, pošto je zbilja on bio glavni umjetnik, ili njihov starješina.

M. Igumane, što će reći, da Dumo sa malo riječi rasprša sve tvoje prigovore, a ti ne samo da ne možeš raspršati njegove dokaze, dali ih ni okrnjiti. A znam, da ti učenosti ne fali, niti se u tomu može Dumo s tobom usporediti.

D. Ni iz daleka.

M. Ipak, valja pravo kazati, jer ćemo jednom doći na sud Božji. Dumo se drži puno tvrgje. To je, što mi se nekud ne da shvatiti, već se bojim ....

I. Ta ne znaš ni sam što stucaš.

M. Baš je tako: recimo. Nu opet ....

D. Melentije, cijenim, da sam pogodio ono što ti misliš.

M. Bit ćeš. Ali ne govorimo o tome.

I. Što je to da se vi razumijevate, a ja vas ne razumijem.

D. Ta, brate, znaš što će reći, kad jedan učenjak ne može da nipošto pobije razloge jednoga prostaka.

I. Da se prostak ne da razlogu, ili ne može da shvati učenjaka.

D. Ne, ne, ne kažem to; nego kad se očito vidi da prostak ima razlog, a učenjak ne zna ništa prigovoriti mu do šupljih riječi.

I. To je onda kad prostak brani istinu, a učenjak laž.

D. Baš. Aferim.

I. Pa zar da to Melentije misli?

M. Ostavi, Oče. Reci mi, da ni sam ne znam što stucam. Slijedi naprijed.

I. A što si, Dumo, kazao, da je Petar svuda imenovan prvi?

D. Dä.

I. Ej, moj Dumo, odveć si se zaletio. Nije istina, da je Petar svuda imenovan prvi. Ima mjesta u sv. Pismu, gdje se imenuje zadnji. Te, ako te je izdala pamet, da nu zaviri bolje u prvi Pavlov list na Korinćane, glava prva, redak 12, te gle što kaže Pavao: Unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli; ego

autem Apollo; ego vero Cephae; Ego autem Christi[1]). I opet glava III, redci 22. i 23.: Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia; sive futura; omnia enim vestra sunt: vos autem Christi; Christus autem Dei[2]). A glava IX, redak 5, opet kaže: Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri Apostoli et fratres Domini et Cephas[3])? Ako me oči ne varaju, nije ovdje prvi imenovan Petar, nego Pavao; a Petar je baš zadnji, što bi po tebi bio (da Bog prosti) drug Judin. Dakle po samome tvome sudu nije Petar prvi megju Apostolima, nego zadnji.

D. Ta, čoeče Božji, zar ne vidiš, da ti navodi sve to većma potvrg'uju moj sud, da je Petar prvi i stariji megju Apostolima? U tim je tekstima jasna αὔξησις, to jest, da pozniji raste, a na zadnjem je mjestu najviši, kako je u prvim dvama tekstima, Deus i Christus. U prvom vidi se da govor svršava u Kristu kao u vrhuncu. Po tebi Krist bio bi najmanji. A da ovo baš dokazuje Petrovu veću čast, nije niko bolje razjasnio što Hrisostom: Nije Petra stavio zadnjega, kao da bi sebe prepostavio, dapače je Petra sasvim prepostavio sebi, jer je govorio po amplifikaciji[4]). I drugi je tekst tako isto jasan[5]), sva su sasvim vaša, bio Pavao, bio Apol, bio Kefa, te ako vam sve ovo nije dosta, sami svijet. Premda su taka i tolika vaša, ali ste vi dio i blago Kristovo, a Krist je Božji. Vidi se očito kako govor raste. A opet Pavao stavlja sebe, od poniznosti, na najniže mjesto. To isto znače i one riječi: Ego plantavi, Apollo rigavit: Deus autem incrementum dedit[6]).

---

[1]) Svaki od vas govori: ja sam Pavlov; a ja Apolov; a ja Kefin; a ja Kristov.

[2]) Jer su sva vaša, ili Pavao, ili Apol, ili Kefa, ili svijet, ili život, il smrt, ili sadašnja, ili buduća; jer su sva vaša: a vi ste Kristovi, a Krist je Božji.

[3]) Zar da nemamo vlasti sestru ženu voditi, kao što i ostali Apostoli, i braća Gospodinova, i Kefa?

[4]) *Οὐ προτιμῶν ἑαυτὸν τοῦ Πέτρου τέθεικεν ἔσχατον ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τὸν Πέτρον ἑαυτοῦ προτιθείς· κατὰ γὰρ αὔξησιν προήγαγε τὸν λόγον.* In I. Cor. hom. III, n. 2. Ap. **Passaglia** lib. I, cap. XIII, n. 148.

[5]) I. Cor. III, 22—23.

[6]) Ja posadih, Apol poli, a Bog dade da uzraste. I. Cor. III, 6.

*

U trećem tekstu, Apostoli, imaju se razumjevati oni, koji vrše vlast apostolsku, kako to često navodi Pavao: vestrum (Filipjana) Apostolum[1]) i Apostoli ecclesiarum[2]). I opet: Salutate Andronicum, et Juniam cognatos, et concaptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis[3]). Pa da je i hotio reći dvanaest Apostola, opet je više proslavio Petra, koga zove po imenu kao osobitoga izmegju njih.

I. Ali u listu na Galaćane, Pavao ne stavlja Petra ni prvoga, ni zadnjega, nego posrijedi: I spoznavši milost, koja mi bi dana. Jakob, i Kefa i Ivan, koji se smatrahu stubovima, dadoše desnice za društvo meni i Barnabi: da mi megju narode, a oni megju obrezane[4]). Da je Pavao smatrao Petra većim, ne bi ga bio imenovao onako indiferentno, a još manje iza Jakoba. Raste li ovdje govor, ili pada?

D. Niti raste, niti pada. Najprije to poredanje, gdje je Jakob prije Petra, donekle je dvojbeno, pošto ima proti tome prigovora sa strane prave kritike. Ima starih kodeksa kod Grka i kod Latina, u kojima stoji Kefa prije Jakoba; a to su kodeksi Aleksandrijski i Barnerijanski grčko-latinski, u kojima nema *Κηφᾶν* nego *Πέτρον*; a Petar je prije Jakoba. Ovi kodeksi, prevedeni u davnoj davnini na latinski jezik, po svjedočanstvu Sabatijerovu, imaju ovo: et cum cognovissent gratiam, quae data est mihi, Petrus et Jacobus et Johannes[5]); ovakim su se kodeksima služili Tertulijan[6]) Hrisostom[7]), Ambrozijaster[8]), Ambrozije[9]), Augustin[10]), i Teodorit[11]); a i Jeronim, toliko u tekstu, koliko u komentaru navodi prije Petra: Petrus et Jacobus et Johannes; i toliki drugi, koje navodi Scholzij, megju kojima

---

[1]) Philip. II. 25.

[2]) II. Cor. VIII, 23.

[3]) Pozdravite Andronika, i Juniju moju svojtu, i drugove moje u sužanjstvu, koji su znameniti megju Apostolima. Rom XVI, 7.

[4]) Gal. II, 9.

[5]) Passagla lib. I, cap. XIV, n. 152.

[6]) Cont. Marc lib III, cap. III. Ibid.

[7]) In cap. II, epist. ad Galatas n. 3. Ibid.

[8]) In Comm. ad h. l. Ibid.

[9]) De interpellat. Jobi, lib. I, cap. V. Ibid.

[10]) In cap. II. epist. ad Galat. n. 13. Ibid.

[11]) Ad. Ps. LXXXVI, 1; ad Cant. III., 10; ad Rom. XV, 26, et ad II. Cor. VIII, 18. Ibid.

su Irinej, Grigorije Nisanin, Kasiodor i Hayma[1]). Drugo, i da je Petar imenovan iza Jakoba, pošto tako imaju izvrsni kodeksi, megju kojima su glavni Vulgata i Syrski, to ne prieči ni najmanje, niti se može išta zaključiti proti Petrovu Primatu, koji je postojano svuda istaknut na prvome mjestu, kako smo vidjeli. U ovome tekstu nije baš da se u ičem ističe prvoimenovani, kao što nalazimo na drugim mjestima. A opet je svakome poznato, da kad se imenuju tri Božanske osobe, ili dvije, Otac i Sin; uvijek je prije imenovan Otac pa Sin; a to, jer je Otac prvi, ne u vremenu, ni u dostojanstvu; jer su sve tri osobe od vijeka i iste naravi, nego po redu: Otac je prva osoba, a Sin druga; ipak ima mjesta, gdje se prije imenuje Sin: Po Isusu Kristu i Bogu Ocu[2]). I opet: A vi ćete bivati u Sinu i u Ocu[3]). A doista ne će nikome doći na kraj pameti, da iz toga zaključi, da je Sin prvi u redu Božanskih osoba, pa Otac[4]). Mislim da nema nijedne znanosti, ni nijednoga nauka, a da ne pokaže kakve anomalije. Takih ima gramatika, filologija, hronologija, arheologija; do napokon i samih fizičnih sustava; što, doista, ni najmanje ne škodi pravilima onih znanosti. Ali opet ima i neki razlog, zašto Pavao ovdje imenuje prije Jakoba, a to je, kako veli učeni Gulijelm Estije, što je Jakob bio kod Židova u velikoj cijeni, koji su ga poznavali i štovali zbog njegova sveta života[5]): Jacobum primo loco nominat ad honorem Domini, cuius erat frater; et quia Jerosolymorum episcopus erat, ubi haec gerebantur, idemque maximi nominis apud Judeos ob sanctitatis opinionem, ut liquet ex Josepho[6]) et Hegesippo[7]). A opet je lasno , da ih tako reda, kako je koga prije vidio; lako je, da se je najprije sreo sa Jakobom, i s njime se zadržao, kada je došao u Jerusalim. Nije dakle naimenovao prije Jakoba, kao da ga je smatrao starijim. Ovdje nije bila Pavlova zadaća, da pokaže, ko je prvi, ko li veći od Apostola, nego da pokaže svoje apostolstvo, odakle je izvor njegova apostolskoga nauka. Da pokaže Galaćanima,

---

[1]) **Passaglia** Ibid.; Palmieri. o. c. Pars I. Thes. IV. pag. 373.
[2]) Gal. I, 1.
[3]) I. Joh. II, 24.
[4]) **Passaglia** Ibid. n. 154.
[5]) In commen. ad Gal. II, 9. ap. **Passaglia** Ibid. n. 157.
[6]) Antiquitt. Jud. lib. XX, cap. VIII, l. IX. Ibid.
[7]) **Hegesippus** ap. **Euseb.** H. E. lib. II, cap. XXIII. Ibid.

da on ima istu službu apostolstva, koju imaju i ostali Apostoli; da je njegov nauk isti što i ostalih Apostola, te da proističe iz Božanske objave. Što se tiče apostolstva i primljenoga Božanskoga nauka, svi su Apostoli jednaki; te je toliko Aposto Petar, koliko Jakob, koliko Pavao; nauk su od Boga primili toliko Pavao, koliko Petar, koliko Jakob, itd. Za to su indiferentno poredani, kaono ti jednaki u ovome obziru; ali ne slijedi odatle, da imaju biti jednaki u svemu. Ta svi su ljudi jednaki odnosno na narav, ali nijesu s toga sa svakog gledišta. Svuda, gdje god ulazi Petar, Apostoli ga ističu kao svoju glavu, koji svih zastupa. Krist pita ukupno sve Apostole: A vi, što govorite da sam ja[1])? A sam Petar odgovara: Odgovarajući Simon Petar reče[2]). Svima veli Isus: U istinu vam govorim, da će bogataš mučno uljesti u kraljestvo nebesko[3]); a Petar će opaziti na ime sviju: Tada odgovarajući Petar reče njemu: eto smo mi sve ostavili i slijedili smo tebe; što će dakle biti nama[4])? Pred svima Isus razjasni priču o budnom sluzi[5]); a sam Petar pita za sve: Gospodine, govoriš li nama tu priču ili svima[6])? A kada reče dvanaestorici: Zar i vi hoćete otići[7])? — Odgovori dakle njemu Simon Petar: Gospodine, da komu ćemo poći? Riječi vječnoga života imaš[8]). Ko je a da ne vidi, da nije ovdje Petar kao jedan od njih, nego kao najstariji sviju? A Hrisostom veli, da je Petar odgovarao za sve s toga, što je bio usta i glava Apostola: *Τί οὖν τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων ὁ Πέτρος; ὁ πανταχοῦ θερμὸς, ὁ τοῦ χοροῦ[9]) τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, πάντων ἐρωτηθέντων, αὐτὸς ἀποκρίνεται*[10]). Za sve je odgovarao jedini Petar, jer je bio *κορυφαῖος* Apostola, i jer je vršio poglavarstvo *τὸ πρωτεῖον*[11]) i prve uloge megju Apo-

---

[1]) Matth. XVI, 15.
[2]) Ib. v. 16.
[3]) Matth. XIX, 23.
[4]) Ib. v. 27.
[5]) Luc. XII, 37—40.
[6]) Ib. v. 41.
[7]) Joh. VI, 68.
[8]) Ib. v. 69.
[9]) Jedan kodeks kod Montfaukonija ima *τῶν μαθητῶν κορυφαῖος*.
[10]) In Matth. hom. LIV, al. LV, n. 1. Passaglia lib. I, cap. XIV, n. 162.
[11]) In Matth. hom. L, al LI, n. 2. Ibid.

stolima[1]). Sv. Luka u Djelima, to jest u onoj knjizi, u kojoj se opisuje postanak i razvitak Crkve na istoku, ističe Petra izmegju svih ostalih, te ga svakome stavlja pred oči kao glavu, to jest onoga, koji je svuda i u svemu prvi. Petar je onaj, koji diže neslogu, on svršava raspre, ukida nered, kazni prekršaje, bdije nad općim dobrom, svakome pritječe savjetom u pomoć; riječju, ništa ne izostavlja, što ide jednoga starješinu, svuda se ističe kao glavni i opći upravitelj[2]). Uvijek o njem govori u upravnom govoru, a o ostalim u neupravnom: Ustavši Petar izmegju braće[3]). A stade Petar sa jedanaestoricom, podigne svoj glas i progovori[4]). Petar i Ivan uzlazahu... Ovaj vidjevši Petra i Ivana... a gledajući u Petra s Ivanom reče[5]). A opet Petar i Ivan odgovarajući rekoše[6]). Čemu je sv. Luka ovako isticao Petra, ako Petar nije bio prvi megju Apostolima?

M. Ja bih, Igumane, svršio ovu raspru. Pa, što ne bi priznao prvenstvo Petrovo? Mislim, ne bi tu bilo nikakva zla. A opet ta istina udara svakome u oči kao sunce.

I. Imam ja jošte čitavu hrpu prigovora proti tome, na koje ne će moći ništa odgovoriti ni Dumo, ni svi njegovi istomišljenici.

D. Slobodno, brate moj, izagji na srijedu sa svim prigovorima, evo ovdje oca Melentije, neka on sudi, ko ima pravo, ko li krivo od nas dvojice.

I. To je nešto škakljivo, pozivati se na sud Melentije, koji nije dalje učio izvan Hercegovine; te je lako da uzme jednu za drugu, i da ga obmame tvoji prividni razlozi.

D. Ta nije Melentije ludo dijete, da se dade zavesti. A moji razlozi, ako nijesu temeljiti, ne mogu ga obmamiti, jer što se tiče rječitosti, ti me čak natkriljuješ; pa ćeš mu znati pokazati slabu stranu mojih dokaza. Ali opet, ako i nema visokih škola po manastirima Hercegovačkim, ali ima zdravih razuma i poštenih srca, a po tom će Melentije zdravo suditi. Ali ne misli, da sam i ja na kraju mojih dokaza, kojima sam započeo; te, evo me da nastavim,

---

1) Passaglia Ibid.
2) Passaglia lib. I, cap. XV, n. 173.
3) Act. I, 13.
4) Ib. II, 14.
5) Ib. III, 1—3.
6) Ib. IV. 19.

gdje smo ostali. Još nam sv. Luka prestavlja Petra gdje on sam započinje govor za sve, a opet za sve odgovara. Nevjerni židovi rugaju se, ne samome Petru, nego svim Apostolima: A drugi rugajući se govorahu: jer su ovi puni vina[1]); a sam se Petar zaustavlja, te diže glas, i poduljim govorom pozivlje narod da se obrati: Stans autem Petrus... levavit vocem suam et locutus est eis[2]). Narod ganut na Petrove riječi, pita, ne samoga Petra, nego sve Apostole skupa: Što nam je činiti, ljudi braćo[3])? A opet sam Petar reče njima[4]). Kada po čudu ozdravi onaj hromi[5]), narod se skupi oko Petra i Ivana[6]); ali sam Petar govori narodu[7]). Pa ko je taj, da još ne vidi prvenstvo Petrovo[8])?

I. Tu nema nikakva dokaza. To sve valja pripisati žestoko Petrovoj naravi.

D. A ima li se pripisati žestokoj Petrovoj naravi i ono što sv. Luka opisuje na široko i potanko sve što spada na Petra, čim samo što se dotiče stvari ostalih Apostola. Govore Petrove cijele donosi, i ističe ih kao glavni predmet historije, a drugih Apostola samo što ih uzgredno spominje. Spominje i čudesa ostalih Apostola. ali Petrova riše potanko, te ih ističe kao srestva, kojima brani i utvrgjuje vjeru. Malo što kaže o drugima, za utemeljenje vjere; a mnogo toga što usplodi rad Petrov. Napokon, u prvim dvanaest glavama, malo je što rečeno o i kome drugome, te mal da ne sve je posvećeno samome Petru. Tako da, kako se Evangjelja zovu historija Kristova, tako se Djela Apostolska zovu historija Petrova, kako govori Isidor Pelusijota[9]). Istu stvar ističe jasno i Hrisostom, koji veli: Vidi ga, kako svuda naokolo obilazi, i svuda se nalazi prvi; gdje se radi o izboru Apostola, ovaj (Petar) je prvi; kad se ima reći židovima, da apostoli nijesu nakićeni vinom, kad valja

---

1) Act. II, 13.
2) Ib. v. 14.
3) Act. II, 37.
4) Ib. v. 38.
5) Ib. III, 2.
6) Ib. v. 11.
7) Ib. v. 12.
8) Cf. Passaglia Ibid. n. 177.
9) Lib. II. epist. XCIX, ad Aprodisium.

ozdraviti hroma, kad je red propovijedati, ovaj je pred svima ostalima; kad se radi s poglavicama, kad s Ananijom, i kad se ozdravljava sjenom. Gdje prijeti pogibija, on je prisutan, i gdje valja nešto otpustiti. A gdje je sve mirno, svi su skupa; on ne traži veće časti. Opet kad je valjalo činiti čudesa, on se isticaše[1]). Ako se ni svim ovim ne dokazuje prvenstvo Petrovo, ja više ne znam, kako se može jedna istina dokazati.

I. Ali Hrisostom, pošto spomenu opis Djela, što regbi da smatra općom povjesti Apostola (*πράξεις τῶν ἀποστόλων*) nadodaje: Ali ako ko stvar pomnjivo promatra, što se prije navode u knjizi, iznašaju se čudesa i naučavanje Petrovo, a malo o ostalim Apostolima; a zatim se cijela knjiga svršava o Pavlu[2]). Te slijedi: ako je tako, zašto su djela svih Apostola[3])? Jer po svjedočanstvu samoga Pavla, kad se slavi jedan član, tim se daje slava svima članovima; zato nije zapisao historijograf Djela Petrova i Pavlova, nego Djela Apostolska: opće je obećanje[4]). Odatle slijedi, da je Pavao što i Petar, dapače veći je Pavao, jer se u drugom dijelu govori o samome Pavlu, što se baš tako ne govori u prvome o Petru.

D. Govori se o Petru toliko, koliko je dosta, da se dokaže, da je Petar glava Apostola, da je po njem utemeljena Crkva megju židovima i poganima, pa za tim raširena pomoću ostalih Apostola, osobito Pavla. I baš se zato ne zovu Djela Petrova i Pav-

---

[1]) *Ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν περιτρέχοντα, καὶ πρῶτον εὑρισκόμενον. ὅτε ἑλέσθαι ἔδει τὸν ἀπόστολον, οὗτος πρῶτος. ὅτε διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ μὴ μεθύειν. ὅτε θεραπεῦσαι τὸν χωλόν. ὅτε δημηγορῆσαι, οὗτος πρὸ τῶν ἄλλων ἐστίν. ὅτε πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὗτος. ὅτε πρὸς Ἀνανίαν, ὅτε ἀπὸ τῆς σκιᾶς ἰάσεις ἐγίνοντο, οὗτος ἦν. καὶ ἔνθα μὲν ἦν κίνδυνος, οὗτος. καὶ ἔνθα οἰκονομία. ἔνθα δὲ γαλήνης τὰ πράγματα γέμει, κοινῇ πάντες οὗτος οὐκ ἀπήτει τιμὴν μείζονα. πάλιν ὅτε θαυματουργῆσαι ἔδει, αὐτὸς προπηδᾷ.* In Acta Apostol. hom. XXI, n. 2, **Passaglia** lib. I, cap. XV, n. 181.

[2]) *Ἀλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ζητήσειεν, τὰ μὲν πρῶτα τῆς βίβλου Πέτρου ἐκφαίνει θαύματα καὶ διδασκαλίαν. ὀλίγην δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Παῦλον κενοῦται πᾶσα ἡ πραγματεία.* Hom. in Ascens. D. N. J. C. et in Principio Act. n. 8. **Passaglia** ibid. n. 182.

[3]) *Πῶς πάντων τῶν ἀποστόλων αἱ πράξεις.* Ibid.

[4]) *Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Παῦλον δοξαζομένου μέλους ἑνός, συνδοξάζεται πάντα τὰ μέλη, οὐκ ἐπέγραψεν ὁ ἱστοριόγραφος πράξεις Πέτρου καὶ Παύλου, ἀλλὰ πράξεις τῶν ἀποστόλων κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα.* Ibid.

lova, nego Apostolska, jer, kako veli Pavao, kad se časti jedan član, čast ide sve članove onoga društva. Da nu razgledajmo potanje ovu povjest. — Odmah iz početka nasta veliko pitanje u Crkvi, ima li se popuniti broj dvanaestorice, koji osta okrnjen Judinim otpadnućem. Stvar je bila ozbiljna. Valjalo je pitati, je li Krist odredio, da se drugi stavi na ono mjesto, što ga je zauzimao izdajnik, da bude svjedok i udionik poslanstva Kristova, da navješta Evangjelje po svem svijetu, te da uživa kao i ostali Apostoli, istu čast i vlast. Ovo je pitanje doista bilo mučno, niti bi ga smio iko riješiti, ako nije namjesnik Kristov, i glava nad svima. Povjest Djela Apostolskih kaže nam, kako je sam Petar predložio da se izabere drugi Aposto, te dokazao po svetim knjigama potrebu toga izbora, te označi i svojstva, kakova ima imati onaj, koga valja birati, te dade i naputke, kako se ima postupati. Evo kako započinje sv. Luka: U one dane, ustavši Petar megju braćom reče[1]).

Pazi na onu riječ megju braćom, in medio fratrum — *ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν* — što znači prednost; pošto se često nalazi da je tako rečeno i o Kristu odnosno na Apostole, na pr. *ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσω ὑμῶν*[2]); i opet: *Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν*[3]); *ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστε εἰς τὸ μέσον*[4]). Sveti povjesničar slijedi: Ljudi braćo, valja da se ispuni pismo, što proreče Duh sveti kroz usta Davidova o Judi, koji bješe vogja onih, što uhvatiše Isusa; koji je bio ubrojen s nama, i bijaše dobio sreću ove službe[5])... Jer je pisano u knjizi Psalama: neka bude pribivanje njihovo pusto, i da se ne nagje ko bi u njem stanovao; a episkopat njegov neka primi drugi. Treba dakle, da od ovih ljudi, što su s nama sabrani za sve vrijeme, kako megju nas ugje i izigje Gospodin Isus. Počamši od krštenja Ivanova, pa sve do dana kad se podigne na nas, da bude s nama svjedok njegova uskrsnuća, jedan od ovih[6]). Ko je a da ne vidi da ovdje Petar govori kao starješina, i kome se imaju svi poko-

---

[1]) Act. 1, 15.
[2]) Luc. XXII, 27.
[3]) Ib. XXIV, 36.
[4]) Joh. XX, 19 i 26.
[5]) Act. I, 16—17.
[6]) Act. I, 20—23.

ravati: oportet, valja da tako bude. Petar tumači Pismo, i on traži, koja svojstva ima imati novoizabrani. Isti čas, svi nazočni, a bilo ih je sto i dvadeset[1]), prihvatiše predlog Petrov, te po njegovu naputku ovršiše izbor. Hrisostom, pošto jasno navede sve razloge, zašto ustaje sam Petar, i on prvi priopćuje braći, nastavlja, da on prvi ima vlast u toj stvari, kano ti onaj, komu su svi bili povjereni. Pošto njemu reče Krist, a ti drugda obazrijevši se potvrdi braću svoju[2]). I ono, što se zbude malo kasnije, sve to više potvrgjuje prvenstvo Petrovo. A Petar ustavši sa jedanaestoricom, podigne glas svoj i reče im: ljudi Judejci i svi što stanujete u Jerusolimu, ovo da vam je na znanje, i primite dobro u u uši riječi moje; jer ovi nijesu, kao što vi mislite, pijani, pošto je treća ura dana; nego je ovo, što je rečeno po Joelu Proroku[3]); i bit će u najposlijednje dane (veli Gospodin) izlit ću od Duha svoga na svako tijelo, i proricat će sinovi vaši, i kćeri vaše, i mladići vaši prikazanja će vigjati, a starci vaši snivat će sne[4]). One riječi, Petar sa jedanaestoricom, *Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα*, prestavljaju Petra kao vogju zbora i domaćina. To isto znače i one riječi, Petar i Apostoli — *ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι*[5]); i one *τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους*[6]). Takim se izrazima služe i svjetski spisatelji da pokažu prvenstvo. Tako Petronije: Pindarus novemque lirici. Aristofan: *Ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ*; Cicero u prvom Katilinskom govoru: magna diis immortalibus habenda gratia est, atque huic ipsi Jovi. Opaža Servije[7]), da tako običavaju pjesnici, da razlikuju vogje od prostog naroda, est haec consuetudo apud poëtas, ut a plebe segregent duces.

Petar je jedini, koji tumači Pisma, te koji vrši i učiteljsku

---

[1]) Ib. v. 15.

[2]) *Πρῶτός τοῦ πράγματος αὐθεντεῖ. ἅτε οὗτος πάντας ἐγχειρισθείς. προς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου.* In Act. hom. III, nn. 1—2—3, ap. **Passaglia** lib. I, cap. XVI, n. 186.

[3]) III, 1—5,

[4]) Act. II, 14—17.

[5]) Act. V. 29.

[6]) Ib. II, 37.

[7]) Ad Aeneid. XI. cf. **Passaglia,** ibid. n. 187.

vlast, i kaže, kako se slažu oba zavjeta; i on u ime sviju govori narodu. Promatraj, veli Hrisostom, i privolenje Apostola: kako su na Petra spustili službu propovijedanja[1]). A na nj su spustili, jer je bio glava, i, kako isti Hrisostom opaža, koji sada pokazuje jakost glave *τὴν ἀνδρείαν*, kako je jur pokazao providnost glave *τὴν κηδεμονίαν*, popunjujuć broj Apostola. A što to znači, opaža Hrisostom, sa jedanaestoricom? Zajednički su glas spuštavali, a on je bio usta sviju. Nazočna su jedanaestorica, potvrgjujuć svojim svjedočanstvom ono što on govori[2]). Petar odbivši klevetu Judeja, ne umuknu, već jasnim govorom dokazuje kako su se ispunila proročtva; kako je Isus uskrsnuo od mrtvih[3]), kako je uzašao na nebo, gdje sjedi o desnoj Očinoj; te nagovara Židove, neka bi priznali za Mesiju onoga kaga su razapeli[4]). Da nu pazi, kako bi reći, da se ovdje sv. Luka bavi jedino o onim stvarima, što su bile naregjene Petru i svim Apostolima: I bit ćete mi svjedoci[5]); A vi ste svjedoci ovih stvari[6]). I vi ćete svjedočiti[7]). A sve to vrši sam Petar, kano ti glava. Ovoga je Isusa Bog uskrsnuo, čemu smo mi svi svjedoci[8]). Eto Petar prvi svečano i javno vrši učiteljsku službu. Najprvi vrši ono što je Krist svim Apostolima naredio: *μαθητεύσατε . . . διδάσκοντες*, činite učenike, učeći[9]). Napokon je najprvi proglasio, da je neophodno svakome potrebno vjerovati u Isusa, kao u Gospodina i Krista postavljena od Boga. Nastavlja pripovijedati sv. Luka, kako svijet ganut na riječi Petrove, povjerova, da je onaj, koga su razapeli, ne samo čovjek pravedan, nego i Bog[10]); te rekoše Petru i ostalim Apostolima. Eto se i ovdje Petar ističe, jer prvoimenovan. A što rekoše? Ljudi braćo, što nam je činiti? I

---

[1]) *Σκόπει δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ὁμόνοιαν, αὐτοὶ παραχωροῦσιν αὐτῷ τῆς δημηγορίας.* In Act. Apost. hom. IV. n. 3. Passaglia, ibid. n. 188.

[2]) *Τί δε ἐστι, σὺν τοῖς ἕνδεκα; κοινὴν προεβάλλοντο φωνήν. και πάντων αὐτὸς ἦν τὸ στόμα. παρεστήκασι οἱ δι ἕνδεκα μαρτυροῦντες τοῖς λεγομένοις.* Ibid.

[3]) Act. II, 32—34.

[4]) Ib. v. 36.

[5]) Act. I, 8.

[6]) Luc. XXIV, 48.

[7]) Joh. XV, 27.

[8]) Act. II, 32.

[9]) Matth. XXVIII, 19—20.

[10]) Act. II, 37.

ovdje opaža Hrisostom: opet sam Petar odgovara, čim su svi upitani[1]). Slijedi sv. Luka: A Petar njima[2]). Dakle je jedan, koji kako glavar vrši službu za sve; jedan, koji naredbu Hristovu tumači: činite pokoru[3]); jedan, koji ih hrabri, da ufaju postići obećane darove Duha svetoga: et accipietis donum Spiritus Sancti[4]); jedan, koji obraćene tješi i tumači im, kakove plode obraćenja imaju pokazati[5]); jedan je, kome se ima pripisati onaj obilni plod. Koji dakle primiše riječi njegove, krstiše se, i bjehu pridružene onaj dan oko tri hiljade duša[6]). Iz svega ovoga vidimo, da Petar, koga Krist postavi temeljnim kamenom svoje Crkve, sve učini, neka bi zgradu osnovanu od Krista, kao glavni neimar iza Krista[7]), što više i veličanstvenije, raširio. Ali u toliko, što rade ostali Apostoli? Zar li nije i njima dana služba neimara? Jest bez dvojbe, ali s Petrom i pod Petrom, da je vrše, kome su s toga prisutni, te za njim, kao suradnici, pristaju. Novi pristaše vjere nadogjoše: a mnogi od onih, što čuše riječ vjerovahu; i postade broj ljudi pet hiljada[8]). Mnogi dakle od onih, što su čuli besjedu, vjerovahu[9]). A ko je bio glavni poticatelj, da toliki pristanu? Onaj koji je držao treći[10]) i četvrti govor[11]); ovim govorima ima se pripisati ono povećanje vjernika. A te je govore držao Petar. U trećem se govoru imenuju Petar i Ivan[12]), ali sam Petar[13]) potiče sinove Abrahamove, neka bi prigrlili vjeru Kristovu, te ih uvjerava[14]), da je Isus onaj izvrsni, osobiti Prorok, koga Bog obeća po Mojsiji[15]). O četvrtomu govoru veli sv. Luka:

---

[1]) *Πάλιν ἐνθαῦθα ὁ Πέτρος πάντων ἐρωτηθέντων, ἐκεῖνος ἀποκρίνεται.* In Act. Apostol. hom. VII, n. 1. ap. **Passaglia,** ibid. n. 190.

[2]) Act. II, 38.

[3]) **Matth.** III, 2.

[4]) Act. II, 38.

[5]) Ib. v. 40.

[6]) Ib. v. 41.

[7]) I, Cor. III, 11.

[8]) Act. IV, 4.

[9]) Rom. X, 17.

[10]) Act III, 12—26.

[11]) Ib. IV, 8—9.

[12]) Ib. III, 11.

[13]) Ib. v. 12.

[14]) Ib. vv. 13—24.

[15]) Deut. XVIII, 16.

Tada napunjen Duhom svetim Petar reče njima[1]. A o Ivanu koji je bio s njime, ne kaže ništa. Zato Hrizostom mudro opaža: promisli kako Ivan svuda muči, a Petar i za nj dava razlog[2]. Mučao je Ivan s toga, što je znao, da prvi dijeli idu osobito Petra. Petar je za nj govorio, kao što svaki glavar, ne samo za se, nego i za sve članove, kojih je on glava, treba da govori. Ako Petar nije bio glava Apostola, a tako je radio; molim: da je bio glava, kako bi bio drukčije radio? Mislim onako i nikako inčije.

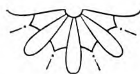
M. Rekoh ti ja, Igumane, da je dosta više govoriti o ovome predmetu, pošto i slijepi vide prvenstvo Petrovo, jer kud ćeš jasnijih dokaza . . .

I. Bit će tako za tebe, ali ne za mene.

---

[1]) Act. IV, 8.

[2]) Ὅρα δὲ, πῶς ὁ Ἰωάννης πανταχοῦ σιγᾷ ὁ δὲ Πέτρος καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖται. In Act. Apostol. hom. VIII, n. 2. ap. Passaglia, ibid. n. 192.

Isus Hrist u ogledalu istočnih crkvenih knjiga[1].

Prosvjetivij sijajnijem prišestvija Tvojego Hriste i osvjetivij krestom Tvojim mira konci, serdca prosvjeti svjetom Tvojego bogorazumija, pravoslavno pojušćih Tja. (Oktoih Kanon gl. 1. pjes. 5.)

Ljubljeni u Hristu!

Poznat Vam je veličanstveni medjunarodni pokret, koji se je širom cielog našeg svieta razvio te sve življim postaje, čim se više primičemo koncu ovog stoljeća, od kog nas još mali razmak luči.

»*Nasta vhod ljeta*« kliče sv. naša crkva na pragu nove godine, te moli: »*Gospodi blagoslovi djela ruk Tvojih, i spodobi ni dobrje preiti ljeta obhoždenija!*«[2])

Čovječanstvo već stupa na prag novog stoljeća. Već se javlja zora novog vieka, kojim će se odpočeti novo tisućgodište od blagoslovljenog javljenja u svietu Gospoda i Spasa našega Isusa Hrista

Sveta Njegova zaručnica, crkva naša hoće pravom, da na osvitku toli znamenitog odsjeka u životu čovječanstva, s njim zajedno da proslavi uzhićenom, nevidjenom još slavom Svog božanskog Osnovatelja; »*jako načalniku spasenija, načatok jemu prinosit ljetni čestnaja cerkov zovušči pojte i prevoznosite Hrista vo vjeki*«.[3]) Hoće da u toj slavi sudjeluje cieli svemir, kao što prekrasno pjeva »vsja djela tvoja Gospodi: nebesa, zemlja, sviet i more; vodi i vsi iztočnici, solnce že luna i tma, zvjezdi, ognj, čelovjeci i skoti so angjeli voshvaljat Tja".[4]) Hoće dakle, da Mu i vasiono čovječanstvo odade svoje poklonstvo, kako to dostoji jedinorodjenomu Sinu Božjemu, a njegovom Prosvjetitelju, Preporoditelju i Odkupitelju.

---

[1]) Presvjetli gospodin vladika Julij Drohobeczky pisao je ovu vrlo lijepu okružnicu svome stadu za Uskrs, a mi ju štiocima „Balkana« donosimo u cijelosti, jer joj je predmet toli uzvišen, a za konac našega stoljeća osobito zgodan. Ur.

[2]) Na „stihovih" večernja, stih. Indikta.

[3]) Kanon Indikta, pjesn. 8.

[4]) Dtto pjesn. 9.

Eto, ovo je svrha veličajnom tom pokretu, što je potekao od sv. matere crkve naše pravoslavno katoličke, te zahvatio i razplamtio plamom oduševljenja srca sve njezine vjerne djece, koja sa sv. crkvom vape: »*Vo višnji živij Hriste carju, vsjeh vidimih i nevidimih tvorče i žizditelju, iže dni i nošći, vremena i ljeta sotvorivij, blagoslovi ninje vjenec ljeta, sobljudi i sohrani vo mirje pravoslavnago carja, i grad i ljuti tvoja mnogomilostive*«

Taj je općeniti žar razgrijao i moje srce; pa me obodrio, da sad osobito svratim Vaš pogled na Gospodina našega Isusa Hrista na što me još potiče i živa želja, da bi Mu i mi svi, ciela naša eparhija, ovom riedkom uzvišenom prigodom, dali poklon srdaca naših, duša naših; pa da bi se k tomu naprvo već priugotavljali promatranjem Njegovog svetog života, zanosno u molitvi pjevajući sa sv. našom crkvom: *Iže vremena plodonosna i doždi s nebese podaja suščim na zemlji, i ninje prijemlja molbi rabov tvojih, od vsjakih nužd izbavi grad tvoj. Šćedroti bo tvoja istino na vsjeh djeleh Tvojih, tjemže vhodi blagoslovi, i ishodi, djela ispravi vo nas ruk naših, sogrešeniji prošćenije daruj nam Bož ti bo iz ne suščih vsjačeskaja vo ježe biti, jako silen privel jesi.*[1])

Velika je doduše i težka zadaća, dati se na crtanje života božanskog našeg Učitelja i Spasitelja; pa opisati bezbrojna, neprocjenjiva blaga, kojimi je obasuo čovječji rod, koji je preporodio ne samo u vjersko-moralnom već i u političko-socijalnom pogledu.

Ali ja ipak želim, da se na taj sveti posao dadem, da na ime pogled sve naše eparhije svratim na milog Gospodina našeg i Spasitelja. Hoću bo, da se Vi, mila braćo i sinovi moji svećenici, zajedno s pobožnim našim stadom ove godine što prilježnije bavite promatranjem sveg žića Gospodina našega; da njim bude proniknuta duša Vaša; da se što bolje učvrsti onaj sv. vez duša naših s presvetim Njegovim srcem, gdje je i niknuo i čijom je životvornom krvlju natopljen i posvećen.

Neka budu s toga sve sile uma našeg i srca posvećene Njemu, predobrom Gospodu i Spasitelju našemu, te promatranju Njegovog svetog života i mučeničke, spasonosne smrti; Njegovog nedostiživog uzor-značaja; Njegovih prečudnih djela, te u obće svega, što je on za obnovu paloga čovječanstva, prosvjetu i dobrobit sviju naroda, sviju vjekova učinio, dajmo i stadu našem što češće tekom ove godine priliku, da sve ovo promatra; jer valja da i mi: »*Vospojim*

[1]) Jutrenja „sjedalna“ Indikta.

vsi Hristu Otčim blagovolenijem javlšusja iz Djevi, i propovjedavšu ljeto Gospodne prijatno nam na izbavlenije, pjesn pobjednuju, jako proslavisja.«[1]) Pa ako se kao slab i nedostojan sluga crkve Isus Hristove ne mogu uzdići na onaj uzvišeni stepen, te bih mogao dolično orisati Vam veličanstvenu, nedostiživu osobu Spasiteljevu: On »prosveščajaj i osvjaščajaj vsjačeskaja«, nadopuniti će u Vaših srcih ono, što rieči moje ne dospiju.

Neima dostojnije i ljepše svećeniku zabave, već što češće pogled svoj izvesti na Gospodina Isusa Hrista, s kim se u svakidanjih svojih molitvah razgovara i iz neposredne blizine obći u tajni presv. bezkrvne žrtve.

A ne može biti ljepšeg zanimanja, nego da stado Vaše potičete, da osobito sada u ovom »*blagoprijatnom*« svetom vremenu, na izmaku ovog stoljeća, pogled svoj obraća vrhovnom svom predobrom Pastiru. Neka u veličajnom tom poklonstvu, što će sva četiri kraja svieta Spasitelju prinesti, sudjeluje takodjer iskrenim čuvstvom i sve naše pobožno stado.

Bijaše li ikada potreba, da se svećenstvo što više skupi oko svog vrhovnog vodje Gospodina Isusa Hrista, koji je naš »*Vozbrani Vojevoda i Gospod, áda Pobjeditelj*«, to je potrebno osobito u današnje vrieme. Znamo bo, kako se je On hrabro i neustrašivo borio za »carstvije Božije«; pa se s toga saberimo oko Njega oduševljeno danas, kad se toliko na sv. Njegovu crkvu udara, da dobijemo od Njega hrabrosti i jakosti, te uzmognemo i mi vjerno i hrabro braniti prava njezina i na braniku stati, dok ne minu oluje.

Kao što mornara pogled na »Zviezdu mora" novimi nadami snabdjeva, svježe mu podaje sile, tako se neka srca naša kriepe pogledom u sliku našeg dragog Spasitelja. Taj pogled neka nas jači, da u borbi ne klonemo.

Nu tko da nam poda, odkud da si najbolje pribavimo tu božansku, premilu sliku? Da proučimo sve knjižnice i pisce, nebi o tom našli bolje knjige, nego li je sv. *evangjelje*, u kojem On vječno živi. A da pročitamo djela svih najumnijih spisatelja Njegova života, nitko nam ga ljepše ne prikaza, od apoštolskih poslanica i *od naših crkvenih knjiga.* Gdjegod zagledamo u tu prebogatu, neizcrpivu riznicu, svagdje će nam sinuti božanstveni lik Gospoda našega i Spasitelja Isusa Hrista.

---

[1]) Pjesn. I. Kanon Indikta, Jutr.

Nije se čuditi, da je i jedan Rousseau, proučiv sv. knjige, uvjerio se, e *neima drugog vodje čovječanstvu* do Isusa Hrista, ni spasonosnije knjige *do sv. Njegovog evangjelja.*

A mi pravi sinci sv. crkve pravoslavne katoličke, služitelji sv žrtvenika i naš vjerni narod, stojeći čvrsto uz Gospoda Isusa Hrista, ne trebamo čitati sv. naših knjiga, tek da se po tom utvrdimo o božanskom Njegovom poslanstvu i nebeskoj Njegovoj nauci, već jedino, da se duševno nasladimo, ljubav prama Njemu uviek jače razgrievamo, te da od Njeg dobijemo *oduševljenja* za obranu prava sv. Njegove crkve i *kreposti* potrebne nam za vječno spasenje. Sa Gospodinom našim Isusom Hristom završimo ovo stoljeće; s njim podjimo u novi viek, i vjerno svagda uz Njeg stojimo, te uzmnognemo s Njim unići i u *bezkrajna stoljeća vječnoga blaženstva!*

Prije nego li se približim k nedostiživoj sjajnoj slici božanskog našeg Spasitelja, padajući u prah, hoću da se skrušeno pomolimo sa molitvenom pjesmom sv. naše crkve: »*Svjete trisolnečne, suščestvennago svjeta tvojego, vosijaj mnje jedinstvenoje Božestvo, nesozdanoje jestestvo i svjetodjestveni istočniče, vsjakija svjetodatelnija zari da sozercaju tvoju dobrotu neizrečennuju*«.[1])

Osnovatelj kršćanstva najveći je i najsvršeniji ideal, bez premca u svietu. Tajinstven je Njegov dolazak u sviet. Dogodiše bo se *tajne* i *čudesni* pojavi. Tako je Njegov odlazak, koji opet prate čudesne zgode.

Sve ono, što je medju timi velikimi tajinstvenimi dogodjaji t. j. Njegov *život*, to pripada nama — čovječanstvu.

Rodio se je od plemena *kraljevskog* Davidova Presveta Djeva Marija, mati Njegova, kako je očevidno, dala je slobodan razvitak Njegovim neobičnim duševnim darovom i svojstvam. Vanredni Mu um hranila je *sv. pismom*; dočim Ga hranitelj sv. Josip zabavljaše *radom* u svom zanatu.

Rano već, u doba kod ljudih posve neobično, kano dvanajstgodišnji dječak dao je Gospodin naš Isus u hramu jerusolismkom dokaz o vanrednom Svom umu i vjerskom čuvstvu; o čem sv. Luka tako krasno piše. Svi se čudiše i nitko ne umije raztumačiti tajnu Njegove naobrazbe; kao što se ni danas *psiholožki* ne da razjasniti.

Navršiv 30 godina pojavi se u svietu već kao najsavršeniji muž. Ide u javni život i pokaže se takav, kakva ni jedna sljedba, pa ni sav tadašnji sviet ne uzmože ma ni nalik Mu pokazati.

[1]) Oktoich Glas 4. Kan. Pjes. 5. Polunošč.

U Njemu se ne vidi ni sjene predsuda onoga vremena, i *On svietli svietlom vječite istine,* koje je propovjednikom.

U Njega ne ima koristoljublja, što je onda baš vladalo u svietu. U Njega je mudrački mir i spokojnost. Bezstrastvenošću i nekoristoljubljem uzdiže se nad sve svoje suvremenike.

U obećanju je vjeran; u govoru istinit; u radu hrabar i odvažan; u trpljenju strpljen; u mišljenju čist; u ponosu skroman i ponizan; sud mu je oštrouman; u djelovanju svom ne traži koristi; u osnovah mudar; počinje sve promišljeno i brižno; u željah je umjeren; a ćudoredje mu sveto; vladanje neporočno. Nakane su Mu iskrene; sud pravedan. Od izpunjavanja dužnosti ništa Ga ne odkloni.

Iz Njega svom snagom izviru *kreposti,* o kojih nije tadanji sviet ni pojma imao. On ne ima ni savjetnika ni vodje, već sam gospoduje svakom dušom, što s Njim u dodir dodje.

I tako stoji On pred nami *kao jedan jedini nenadkriljivi.*

Ako se nadahnuće, domišljatost u mudrosti, znanju i umjetnosti tek *odozgo dobiti* može, to ne možemo ni tajnu Njegova veleuma i duboke naobrazbe inače svatiti, van po riečih Njegovih, kao veli: *„sve što ima — od Boga mu je dano“.*

Živi po zakonu Mojseovu. Poštiva obrede i običaje.

U tom se posebice razlikuje od sjedbenika tog zakona, što pokazuje veliku *dobrotu*; *mudar je, a uz to pun ljubavi.* Čini *dobro svim i svakomu;* smiluje se i najzapuštenijem čovjeku.

Što da rečemo tek o čudesih, što ih čini, a kojim ni broja se ne zna!

A svim dobrom, svimi čudnimi djeli, što ih tvori ne smjeraše ni da *sebe proslavi,* ni da ugodi svjetini, koja teži viekom za novimi čudesnimi stvarmi.

Jedan mu je cilj: da rod svoj izvede iz tame neznanja i da *naviesti evangjelje o milosrdju Božjem prema biednom čovječanstvu, na vječnu utjehu svíju vremena i svíju ljudi.*

Da ovo Svoje poslanstvo izvrši, pohadja svaki kraj Svoje domovine; upotriebi svaku zgodu, da važnimi dokazi djeluje na svoj rod. Služi se pričami i prispodobami, samo da bude svakomu pa i najnižemu shvatljiv i razumljiv; pa da Mu se tako rod što prije uzdigne iz žalostne svoje zapuštenosti. *Nitko ne ode od Njega, a da se čemu dobromu ne nauči.*

Svakog praznika dolazi u Jerusolim, i tu neumorno naučava

narod. U susjedstvu Jerusolima uživa prijateljstvo nekih pobožnih obitelji; kod kojih se odmara od mnoge muke i napora.

Najdulje ostaje u Kapernaumu u Galileji.

Nazaret Ga nije primio.

Najradje se obraća najnižim, najsiromašnijim slojevom naroda; jer u ovoga bijaše još *zrno istine nepokvareno.*

Od tih izabra si 12 apostola.

Med sljedbenici Mu nije ni jednoga *bogataša, ni dostojanstvenika,* ni *mogućnika*; sve sami priposti ljudi i siromasi.

Odličnici crkveni i svjetovni bijahu Mu protivnici; jer uvidiše, kako otvoreno vojuje protiv njihovih poroka i opačina, predsuda, oholosti i licumjerja, lakomosti i nesmiljenosti.

Čim je većma u pûku raslo uvjerenje, da je *On obećani Mesija,* tim su Ga više oni stali mrziti, bojeći se za svoj ugled i vlast u narodu.

Počeše Ga i proganjati; dok napokon ne smisliše i maknuti s puta toga — kako mnijahu — *pogibeljnog novotara.* Krivo su ga shvatili. Isus bo ne mišljaše učiniti se ni *političkim prvakom* ni *diktatorom*; ni zemaljskim kraljem svoga naroda! Još se je uklonio narodu, kad Ga htjede proglasiti svojim kraljem.

Istina; nije odklonio narodnjega poklonstva pri svom ulazu u Jerusolim; ali se i znade, da se to poklonstvo nije upriličilo na Njegov mig, da prkosi odličnikom, ni da to ne bijaše iz slavohlepja.

Tako ne bijaše ni prisvajanje vlasti, kadno protjera iz hrama trgovce; već to bijaše samo *crkveno-disciplinarni čin,* koji si mogaše On kao najvidjeniji prorok dozvoliti!

Ne može se dakle ni s koje strane obiediti, da bi težio za svjetovnom vlašću; o čem se je i sam najjasnije izjavio, rekavši, da *Mu kraljevstvo nije od ovoga svieta*; a suplemenike Svoje putio je, neka prije svega ištu *kraljevstvo Božje*; i Svoje je učenike učio moliti se, da dodje to kraljevstvo.

Najveću odvažnost i neustrašivost pokazao je Gospodin naš polazeći u sielo zakletih svojih dušmana, o kojih je dobro znao, da Nanj' vrebaju i o glavi Mu rade.

On predvidja posljedice toga kao i svakog svoga koraka; ali čini ga odrješito, da se izvrši plan izbavljenja.

Svaka mu izjava, kao i povjest Njegova uhvaćenja svjedoče, kako je on predvidio sudbinu Svoju; pa je dubokoumnim razmatranjem i prosudjivanjem cilja zanj se pripravljao. I prem Ga je podilazio

predosjećaj groznih boli, i patio od težke borbe, ipak je kao na minutu došao na mjesto Svoje gorke muke i predao se strahovitom Svom udesu.

Dogodilo se je to nakon trogodišnjeg Njegovog propoviedanja. Kratkog zaista vremena; ali prepunog dobročinstva, što ih je izkazao svome narodu.

Predan bje sudu. I tu je On javno očitovao, što prije nije učinio, ali ni tajio nije: *Da je on u istinu Hristos, sin Božji.*

Ta je izjava tim znamenitija, šte ju učini u tako ozbiljnom času i takvih strašnih prilikah, u oči smrti. Bijaše to u noći dana pred pashom. Sudiše svećenici. Najmljeni krivi svjedoci svjedočiše proti najnevinijem i preneporočnom. Odsudiše ga na smrt. Sliedeći dan, ranim već jutrom potvrdi carski namjestnik užasnu osudu, koja bje odmah izvršena.

Isus, koji bješe i onako slabog sastava, a do onda već puno pretrpio, umre prije nego li su se mučitelji nadali.

Zadnje mu rieči pokazuju svu veličinu bezkrajne, prave *božanske ljubavi*, kad se *na ime moljaše za svoje mučitelje.*

Umre u 34. godini dana 15. mjeseca Nizana u 3. satu. *Umro je u istini.* Vjerodostojni svjedoci pružaju nedvojbeni dokaz Njegove smrti. Dva su na ime *ugledna člana vieća*, koji su se starali o pogrebu Njegovu

Smrt Njegovu prate čudesa. Trideset i šest satih ostade Mu tielo u grobu; a onda *uskrsnu slavno.* Bijaše to dne 17. Nizana *„zjelo rano“.*

Po uskrsnuću javi se Mariji Magdaleni i drugim pobožnim ženam; apostolu Petru; dvojici na putu u Emaus; jedanajstorici apostola; na obali jezera Petru i drugim. *Ustroji crkvu;* Petra *postavi vidivom glavom svoje crkve.* Javi se sedamnaestorici učenika; utvrdjuje ih u vjeri i šalje ih *naviestati evangjelje* i krstiti narode.

Drugi put se opet javi većem množtvu naroda. I poslje se tajinstveno vrati onamo, odkuda je i došao — k Bogu Ocu.

Ovako nam evo predočuje sv. evangjelje život i uzvišenu osobu božanskog našeg Učitelja i Odkupitelja!

Iz cielog tog prikazivanja vidimo, da ne bijaše ni mogaše biti *samo čovjek.*

Uzmemo li Gospodina našega samo kano čovjeka, pa bilo i najvećeg mudraca svog vremena, ili pače kano vjerskog zanešenjaka, ili dapače, Bože prosti! kao sljepara, zavoditelja, kakovim su Ga,

na žalost, neki htjeli predočiti, tada se diviti moramo, kako je mogao *veličajnim svojim djelom uspjeti.*

Čovjek bo, preduzevši si tako gorostasno djelo, koje onda nitko nije pojimao, morao je računati s duhom vremena, silom i zaprekami, koje mu bijaše svladati; pa si odabrati zgodan način naučanja, sredstva i ljude tako, te bi mogao i uspjehu se nekom nadati. Nu Isus, kao da o svem tom nije mislio; pa s toga ako ga samo kao čovjeka shvatimo, tada su već nastup Njegov kao i nauka Mu tako nespretno i nepromišljeno bili udešeni, da Mu djelo, sudeć ljudski, nikako nije moglo uspjeti, već se je moralo ako ne u zametku udušiti, a to sjegurno kasnije srušiti, razpasti i izčeznuti.

U vrieme dolazka Spasiteljeva bijaše sveobća zloća i pokvarenost na vrhuncu svoje moći. — Rim, koji gospodovaše poznatim svietom, bijaše razsadnjakom sviju vrsti opačina, koje su ondje imale svoja božanstva i hramove.

Griešiti se je smjelo u svem i svačem, *samo ne protiv svemožne državne vlasti i carskih samosilnika.*

Znanost i umjetnost bila je robkinja putenosti i pohota. Uz najveću biedu kočila se bezprimjerna razkoš, na potlačenom *robstvu* uzdizalo se okrutno silničtvo. Isto, toli dotjerano zakonodavstvo rimsko ne priznavaše ljudskih prava nesretnim robovom.

Grčka, pala u političkoj moći, u pokvarenosti jednako je koracala s Rimom.

Korint bijaše središte najpretjeranijeg uživanja. —

Rousseau kad zanosom govori o Grčkoj, ima pred očima još Špartu, u kojoj bijaše još neizkvareno ćudoredje.

Kod jedinih Jevreja bijaše vjere; ali ta bje usljed prepirka i razprâ pala na samu praznu vanjštinu.

U takvih eto najnepovoljnijih prilikah pojavi se Isus sa zastavom, na kojoj su *blistale se blagim sjajem rieči: milosrdje, mir, izmirenje!* —

A kako je započeo svoj rad? Navaljujuć umah na mane svojih surodnika. Mjesto da si ih nastoji predobiti. On im odma posiže u srdce, razoruje nade, koje spajahu s obećanim Mesijom. O hramu, tom narodnom ponosu, proreče, da ne će ostati ni kamen na kamenu. Rod mu se je držao odabranim i zvanim vladati drugimi narodi; a On im reče u lice, da će doći pogani i sjesti uz Abrahama, Izaka i Jakova, a sinovi carstva biti će prognani u tminu najtamniju. A kako je radio s vodjami i prvaci narodnimi: sve-

ćenici i književnici? Prikazao ih kao licumjere, nje, koji su imali toliki ugled i moć u narodu. Eto, tako je već u prvi mah došao u sukob s rodom svojim, njegovimi tradicijami i očekivanji, a izazvao gnjev i mržnju narodne inteligencije i vlastodržaca.

Čemu se je mogao nadati čovjek, koji je ovakim načinom počeo širiti svoja načela i htjeo preobraziti sviet?

A k tomu proreče o sebi, kako će umrieti; a proreče i propast hrama i razsulo naroda svoga. Nije li se kano čovjek morao bojati, e se neće sve to izvršiti, pa će ga lažcem smatrati.

A kakva mu bijahu načela? Nečuvena u samom odabranom narodu.

Temeljna su mu načela: istina, pravo i svetost života te zakon o ljubavi Boga i bližnjega. Boga uči zvati Otcem, koga valja nada sve ljubiti i od kog se jedinog ima izgledati sreća i blaženstvo.

A bližnjega nalaže ljubiti kano sebe i u svakoj potrebi priskočiti mu voljno u pomoć, kako to naročito čitamo u sv. evangjelju na mesopustnu nedelju. Pa ne nalaže samo starati se za tielo već i za dušu bližnjega. A taj bližnji nije samo rod ili znanac ili prijatelj već i neprijatelj, komu valja zlo dobrim vraćati, uvrede zaboraviti, progoniteljem od srca oprostiti. Zahtieva u obće biti milostiva srca prama neprijatelju ko i prijatelju, te u svakoj nuždi tjelesnoj ili duševnoj boli i tjeskobi pomoći mu.

Kako je uzvišena Njegova nauka u slavnoj Njegovoj gorskoj propoviedi!

Kako jasno i odrešito pokazuje put k savršenstvu!

A uz to uči, da se um podvrgne *vjeri*, pa da prima i ono, česa dokučiti ne može.

Pomislimo si sad, kako su se mogla ovakova načela svidjeti ondašnjemu svietu. Pa još koga si je odabrao za širitelje tih nauka? Priproste, posve neuke ljude iz najnižeg razreda družtva. I ti su imali da prosvjetu nose u najtamnije kutove zemlje »vo vsju zemlju« i posramiti priprostom svojom besjedom nadutu učenost mudraca Atinskih i rimskih! A kakvu im je nagradu za taj trud obećao? Ono, što je i Njega čekalo: patnje progonstvo muke i smrt!

Svaki, koji umije dublje zaviriti u historiju, mora osupnut biti nad odvažnošću i smjelosti, doći u onakovo doba u sviet, kad se je najžešće borilo svjetlo sa tminom, grieh s oproštenjem, pakao s nebom, smrt sa životom. U ovu užasnu borbu dolazi Isus, javi se nebeskimi zrakami okružen, da čovječanstvu pokaže pravi put,

te ga izvede iz zdvojnog stanja i da mu dade takov vjerozakon, koji će jednake dužnosti pokazati siromaku i bogatu, caru i podanikom; i koja nikako ne ugadja sjetilom, te izpunjenje svojih obećanja tek na drugom svietu u izgled stavlja; koji uči o bezsmrtnosti duše, uskrsnuću tiela, te odgovornosti svakog stvorenja pred Bogom vječnim *sudcem* o djelih, na ovom svietu učinjenih. Cieli taj podhvat Gospoda našega dovoljno pokazuje, da nije čovječanskog poriekla.

Promatrajuć sav život i djelovanje Gospoda Našega Isusa Hrista kano i sravniv sve ovdje rečeno sa vanrednim uspjehom Njegovim i sjajnom pobjedom sv. Njegovog nauka nad svom silom i mudrošću poganskom, zaključiti moramo, da *Iztočnik* tog nauka nije bio ni mogao biti samo čovjek, ni mudrac ovog svieta, a još manje kakav vjerski zanešenjak ili obsjenitelj naroda; već da je u istinu ono bio, što je učenik Petar svečano izpoviedio, t. j. „*Hristos, sin Boga živoga*;" i kako je poganin rimski satnik, potresen čudesnimi dogodjaji na Golgoti uzkliknuo: „*vo istinu Božji Sin bje sej*"! A to nisu mogli oprovrći ni svi dokazi najumnijih protivnika. Svi napadaji neprijatelja kršćanstva, pa i nastojanja onih umnika, koji nerad vjeruju, već sve podvrgavaju najtanjoj kritici, i koji svoju oštroumnost i sumnjičanje ni na čem nisu tako rado oštrili i prokušavali, kao na povjesti života Isusova i biću Njegovu: sve ovo služi samo tomu, da se istinitost i vjerodostojnost te povjesti i božanstvo Njegovo jasnije još pokaže.

Razuzdanost duhova u vrieme Voltaira, nemoralnost, dosetljiva ali nedostojna igra sa *svetinjami*, kojih nisu mogli shvatiti, te su ih uplitali u razuzdane šale, povukli u blato nizkih igara, pomiešali sa dosjetkami, sve to može jedino da pobudi gnjev i sažaljenje u misaonom čovjeku, a nije ni najmanje možno natrunuti sjajne *slike bića Spasiteljeva*.

Mudraci u drugoj polovini 18. vieka, tako zvani »prosvietljeni,« koji su voljeli razpravljati o najvećih pitanjih i nastojali i izvanredne stvari prikazati kao obične, kušali su to na životu i djelih Isusovih. Ali i ti mudraci, koji su vični bili davati pravac javnomu mišljenju, moradoše svojimi nazori podleći pred naukom Hristovom. I pripoviesti, što su ih Venturini i drugi pisali o životu Isus Hristovom, ne mogu se smatrati drugim, nego zlo uspjelimi pokusi.

Prepirka o čudesih Isusovih postoji još i danas; ali ta prepirka ne može ni najmanje nahuditi časti i dostojanstvu Isusovom,

jer i naš viek u Njegovoj *nauci* i u *moralnoj veličini* Njegove duše ima dublji uzrok, da vjeruje u Njega kano Sina Božjega.

Zato se štovatelji Isus Hristovi ne imaju ni najmanje bojati, da bi sv. Ime Njegovo utrnulo. Najjači narodi svieta, smatraju si najvećom srećom zvati se Njegovim imenom. Izpod svakog podneblja moitve se do Njeg dižu i sa oduševljenjem i zahvalnošću spominju se Njegove zasluge za čovječanstvo. Nauk je Njegov takov, te i najnapuštenijem i najneukijem pruža utjehe, a i najnabraženijeg i najotmenijeg uči, da nije drugo nego kršćanin, jednak pred Bogom. Kao što je taj nauk preporodio stari sviet, tako možemo sjegurni bit i za budućnost, da će kano gospodujući obuhvatiti konačno sve čovječanstvo.

Nema dakle dvojbe, da je najznamenitije razdobje u čovječanskom životu ono, kad se je Gospodin Isus Hristos javio u svietu, da svetu zadaću Izmiritelja obavi i da svjetlom nebeskog nauka prosvieti Vasmir, te bude tako put, istina i život; kao što naša crkva prekrasno pjeva na predprazdenstvo prosvještenija (Bogojavlenija): „*Zvjezda iz Jakova vosija miru i plameni čelovjekov grjeh vosprijim, pogrebajet vo jordanskih vodah: sijaja božestva, sijanijem i prosvješćenije bogorazumija podavaja jazikom: blagosloven javlejsja Bože naš slava Tebje*“. (Jutrenja, stihira na »hvalite«) Krasna je prispodoba, te uzvišena slika, u kojoj predočuje sv. mati crkva Isusa kano zviezdu, svietu zasjalu iz doma Jakovljeva, koja primiv u sebi plamen grieha i prokletstva čovječjega, ugasi taj plamen u vodi Jordanskoj. Tako bijaše već prvi korak Spasiteljev ujedno početak u izvršivanju Njegove uzvišene zadaće, namienjene izbavjenju i prosvjeti čovječanstva. »Svietleći sjajem božanstva, prosvietlio je narode podavši im razumievanje Boga«.

Znademo, kako se mnogo veleuma trudilo, da bi uzvišeni značaj ovog »Vozbranog Vojvode«, ovog nebeskog mudraca i heroja psiholožki protumačili. Jedan od tih ovako piše o Gospodinu Isusu Kristu: Karakter osnovatelja kršć. religije tako je sjajan da svačiju pozornost na sebe navraća. Prvo doba Svoga života kao u skrovnoj samoći sprovevši, u tridesetoj godini, kad su naime po jevrejskom običaju mogli učitelji stupiti u javnost, počeo je u Svom zvanju raditi t. j. istinu širiti, s njom ljudstvo popravljati i sposobnim ga činiti, da postigne pravo blaženstvo.

Način je Njegova naučanja primjeren potrebоćam i oskudjevanju ljudih te njihovim sposobnostim. U prvi bi mah gledao, da

pobudi u slušateljih Svojih pozornost i moralno čuvstvo, kako bi mogao uspješnije pokazati na potrebu, da se obćenito promiene sva čuvstva.

Od lahkog polazio je postepeno dalje. Mnogih predsuda nije s početka dirao, samo da se ne uplaše istine.

Nu kolikogod bijaše spreman sniziti se do slaboća svojih slušatelja, toliko se je pokazao strogim, ako se je radilo o istini.

Tad bi se uzprotivio svim predsudam i praznovjerju i predočio štetonosne posljedice krivih nazora, sve da je vidio, da ovakim postupkom izaziva mržnju, progonstvo i Svoju smrt.

Način mu predavanja daleko bijaše od suhoparnog školskog tona.

Nije On krotio svojih slušatelja prepletenimi sustavi, kao što neki nerazumljivi filozofi, već je jednostavnom čistom dušom shvatljivo predavao i to zgodno tumačeć slikami, pričami, prispodobami i sličnim.

I duhovni i tjelesni sviet poče Mu se podvrgavati; i On znade svaku priliku upotriebiti, a da se sam ne zaplete u kakovu nedoličnu ukočenost.

Dokazivanje Mu bijaše jednostavno i to najčešće: Amin, Amin glagolju Vam — I njegovi mu neprijatelji na to nisu ništa mogli odgovoriti. O! kakovu pobjedničku snagu morala je imati Njegova skromna i pravog dostojanstva puna prisutnost; neograničena ljubav, nečuvena rječitost, zajedno s blagimi crtami Njegova lica! O tom bi jedino mogli kazivati Njegovi slušatelji, koji su ne jedanred izjavili: tako je učio, kao onaj, komu je dana vlast.

Ako se pravom divimo načinu Sokratova naučavanja i čudimo njegovu spomenu, kako ga je nacrtao Ksenofon, tim se većma diviti moramo Isusu, u evangjelju sv. Ivana.

Glavni mu cilj bijaše propoviedanje istine. To zvaše Svojim djelom. Rimskom senatoru, koji ga pita o Njegovu zvanju odgovori: »dodjoh na sviet, da svjedočim o istini«.

Ne može se više u pohvalu čovjeka reći, nego li je o njem rekao jedan mu sljedbenik: *išao je okolo i dobro činio.*

On, koji se nije bojao svojih neprijatelja, nije ih ni mrzio; i molio se je za njih. Ali im je dobacio pitanje: »Tko me izmed Vas može okriviti«? i nisu Mu mogli odgovoriti.

Sam Rousseau, promatrajući biće osnovatelja kršć. religije, uznesen Njegovimi uzvišenimi svojstvi, izpovjedio je, da je nauka i

cieli Njegov život nešto nadčovječjega! To su mu rieči: »Izpoviedam, da me uzvišenost sv. pisma puni udivljenjem. Svetost evangjelja duboko dira moje srce. Gledajte knjige filozofa, kako su maleni prema onom (evangjelju). Je li moguće, da bi ovako uzvišena, a ipak jednostavna knjiga bila djelo *čovjeka?* da bi onaj, čiju ona povjest predočuje, bio *samo čovjek?* Zar je to govor kakvog zanešenjaka ili slavičnog sektarca?

Kakvom blagošću i čistoćom blista Njegova ćud! Kakvi Mu čar oblieva predavanje! Koja visina Njegovih zasada! Koli duboka mudrost u Njegovih razgovorih! Kakva prisutnost duha, kakva tančina i točnost u odgovorih, kakvo vladanje nad strastmi! Gdje je taj čovjek, gdje taj mudrac, koji bi znao ovako raditi, ovako trpjeti i umrieti, bez ikakove slabosti i bez izticanja? Kad Plato svog izhitrenog pravednika riše, koji prem obasut klevetami svake vrsti, a ipak ostaje dostojan moralne pohvale: sjegurno nije mislio nikoga drugoga, nego Isusa Krista.

Sličnost je tako napadna, da su Otci svi priznali i nikom nije možno u tom se varati.

Kakve bi sljepoće trebalo tomu, da netko sravni sina Sofroniskova sa sinom Marijinim! Sokratu, koji je umro bez boli i rugla, ne bijaše teško do konca zasvjedočiti svoj značaj, i kad ne bi bio tako lahkom smrću umro, mogli bi posumnjati, nebi li on svim svojim velikim duhom što drugo učinio, nego li koji sofista. Mnogi kažu to, da je on obreo nauku o moralu. Ali su to drugi već pred njim izvodili; on je samo to propoviedao, što su drugi tvorili. On je samo njihove primjere sveo u sustav.

Sokrat još nije pokazao, što je pravednost, a Aristid je već bio pravedan. Sokrat još nije postavio dužnošću ljubav domovine, a Leonida je već umro za domovinu. Sokrat još nije hvalio umjerenost, a Šparta je već bila umjerena. Sokrat još nije označio kreposti, a Grčka je već obilovala krepostnimi muževi.

Nu odkud je Isus uzeo uzvišeni i čist nauk morala med svojim zemljaci, koji je On naučao, i sam bio živim primjerom? Hristom nastaje iz naručja najbjesnijeg fanatizma uzvišena mudrost i jednostavnost herojskih kreposti oplemenjuje najniže slojeve svih naroda! Sokratova smrt, koji med svojimi prijatelji mirno mudruje, toliko je ugodna, da bi se mogla i poželiti. A Kristova smrt, koji umire medju mukami i praćen pogrdami, proklinjan od naroda, — vazda će ostati najstrašnija!

Sokrat blagoslivlje onoga, koji mu plačući predaje otrov! Isus se pako medju najgorkijimi mukami moli za svoje nesmiljene neprijatelje. „*U istinu, ako smrt Sokratova predočuje filozofa, onda smrt Isusova predočuje Boga!*"

Hoćemo li kazati, da je historija evangjelja svojevoljna izmišljotina? Ne, prijatelju, takova se što ne izmišljuje; i Sokratova djela, o kojih nitko ne sumnja, manje su dokazana, nego djela Isusova.

Ovakovo mišljenje dovelo bi nas dotle, da bi nagomilali potežkoće jednu na drugu.

Nepojmljivija je suglasnost, kojom bi ovakovu knjigu skovali nego li to, da im je jedan čovjek pružio predmet.

Ako promatramo duh ili moral, kojim ta knjiga diše, sjegurno je: da židovski književnici ne bi nikad bili mogući to iznaći.

I evangjelje nosi na sebi karakter istine, tako velike, očevidne, savršene i posve nedostižive, da bi se morali više diviti sastavitelju nego li njegovu junaku." [1])

Evo, kako nam je predstavio sliku božanskog Spasitelja racionalistički pisac, koji još i danas uživa kao veleum velik ugled kod tako zvanih prosvietljenih.

Kakvu si može sliku Spasitelja tek da stvori naša duša, proniknuta prirodjenom nam vjerom i ljubavlju prama milom našem Gospodu, kad si ga već jedan Rousseau ovako predočio!

Mogao bi vam navesti još mnogo krasnih izjava velikih umova o božanskom našem Odkupitelju! . . U prvom mi redu pred oči dolazi sv. Pavao, veliki apostol naroda. Kako nam divno crta Spasitelja u prekrasnih Svojih poslanicah! Toplo Vam preporučam, da si ih marljivo čitate i pobožno ih tumačite.

A kako nam živu sliku o Gospodinu našem podavaju veliki naši Svetitelji, i »Učitelie vselenija!«

Mimoišav ipak nje, kano i druge svete i znamenite muževe, koji su se natjecali čim ljepše nam Spasitelja prikazati, spješim, da Vas privedem k našim crkvenim knjigam, u kojih je mnogo svetih veleuma sastavio nam najkrasnijimi bojami sveti njegov obraz.

Ta su bogoduhi naši sv. Otci i pisci crkveni, koji jednaku vjeru i počitanje zaslužuju, poput prije spomenutih veleuma.

Djela im svjedoče nam jasno ne samo o živoj vjeri i ljubavi, već i o temeljitom, dubokom, svestranom znanju, što su ga crpili iz prvih vrela *ondašnje prosvjete!* Dakle velikani srcem i umom!

[1]) Rousseau Trait. de l' Educat. Tom. VII.;

Čuda vriedni plodovi njihovog prosvietljenog uma i plemenitog srca, sve je to poput sjajnog biserja divno obtočenog, od koga bih Vam punimi pregrštmi sipati mogao, da mi ne brani stegnut prostor poslanice!

Kako nam obredne naše knjige slikaju Spasitelja našega *kao Boga*, neka svjedoči nekoliko samo pjesama i izjava. „*Car nebesni* za čovjekoljubije na zemlji javisja i so čelovjeki požive, od Djevi bo čistija plot prijemi, iz neja prošedij so vosprijatijem *jedin jest sin sugub jestestvom no ne ypostasiju, tjemže sovršena togo Boga i sovršena čelovjeka* vo istinu propovjedajušće izpovjedujem Hrista *Boga* našego . . .«[1]) „*Prežde vjek* od Otca roždenago *bez matere, nikakože pretrpjevšago izmjenenija, ili smješenija ili razdjelenija, no oboju* sušćestvu svojstvo cjelo sohranšago“[2]).

Njegovim dolazkom prestao je stari zavjet: „*Preide sjen zakonaja* blagodati prišedšej: . . . vmjesto stolpa ognenago pravednoje vozsija *solnce vmjesto Mojseja Hristos*“[3]) . . .

A zašto je došao na zemlju? . . . *da svoj paki obnovit obraz*, iztljevši strastmi, i *gorohišćnoje* obrjet *ovča* na rano vosprijem, *k Otcu prineset*“[4] . . ..

Veličanstvenim prikazuju knjige naše Njegov dolazak, da izvrši djelo Odkupljenja: „ . . . *Car bo carstvujušćih* i gospod gospodstvujušćih prihodit zaklatisja i datisja *vo snjed* (hramu) *vjernim. Predhodjat že semu lici* (zbori) *angelstiji so vsjakim Načalom i Vlastiju, mnogoočitiji Heruvimi i šestokrilatiji Serafimi, lica zakrivajušće, i vopijušće pjesn: Alliluja*“[5]).

Kako su potresne rieči u sliedećoj pjesmi:

„Strašnoje i preslavnoje tajinstvo dnes djejstvujemo zritsja: *neosjazajemi* (nedosežan) *uderžavajetsja; vjažetsja, razrješajaj Adama od kljatvi: ispitujaj serdca i utrobi, nepravedno ispitujetsja; Pilatu predstojit, jemuže trepetom predstojat nebesnija sili; zaušajetsja rukoju sozdanija, Sozdatelj; na drevo osuždajestja, sudjaj živim i mertvim; vo grobje zaključajetsja, razoritelj ada.*[6])

---

[1]) Oktoih. Gl. 8. Večer sub.
[2]) Okt Gl. 3. Sub. večer.
[3]) Oktoih. Gl. 2. Sub. več.
[4]) Okt. Gl. 4. Sub. več.
[5]) Velika subota Liturg;
[6]) Veliki petak Več.

Kako je živa sliedeća slika: »Dnes visit na drevje, *iže* (koji), *na vodah zemlju povjesivi:* vjencem od ternija oblagajetsja, iže *Angelov car:* v ložnuju bagrjanicu (lažni grimiz) oblačajetsja, *odjevajaj nebo oblaki*: zaušenije prijat, *iže vo Jordanje svobodivij Adama*; gvozdmi prigvozdisja *ženih cerkovnij*; kopijem probodesja Sin Djevi . . . .[1])

A dalje pjeva naša crkva Isusu kao Bogu; „ternijem vjenčajetsja *Bog, zemlju vsju ukrašej cvieti,* . . . terpit vsja *Bog sij* i straždet Svojeju plotiju (tielom).[2])«

U sliedećoj pjesmi liepo pjeva naša crkva, kako će Isus Hristova vjera obuhvatiti sva četiri kraja svieta i svi se moraju poklanjati kraljevstvu Njegovu: „*Živonosnaja tvoja rebra,* jako iz edema iztočnik iztočajuščaja, *cerkov* Tvoju Hriste, jako slovesni napajajet raj; odsjudu razdjeljajsja jako vo načala, vo *četiri evangelija, mir napajaja;* tvar veselja i jaziki vjerno naučaja poklanjatisja carstviju tvojemu.«[3])

Da je Gospodin naš Isus Hristos svemogući Bog eto, kako crkvene naše knjige med ostalimi mjesti na predprazdenstvo Bogojavlenija dokazuju: „Divitsja vsjaka duša, pomišljajušći tvoje *Slove strašnoje smotrenije*: (namisao) kako nazdati vsja hotja, grjadeši vniti vo rječnija struji obnažen (nag) iže svietom odjevajajsja, (koji se svietom odievaš)[4].

I taj svesilni Bog dolazi u sviet, da prime na sebe i uništi krivnju čovjeka, kako to liepo izriče sliedeća pjesan: »Vzigraj radostno, i predugotovisja podjati (primiti) *Vodu tekušćuju,* o Jordane, *vo vječnaju žizn:* rieki likujte vidjašće ninje (sada) *pišćnago potoka,* vo *struji Jordanskija vhodjašća, i zlobi izlijanije izsušajušća*«.[5])

Kako nježno Spasitelja zove *hranivim potokom,* jer u strujah nosi hranu svakoj duši i koja ulazi u Jordan i *grieh izsušuje.* Taj spasiteljni čin Gospoda našega toli je znamenit i radostan, te crkva zove krasnimi riečmi nebo i zemlju da ga proslavi: *Likuj tvare uvidjevši Božije svjatoje javlenije, angeli pojte, more veselisja, jezera i i istočnici* (vrela) *vzigrajte, i reki tajno vospleščite pjesnmi, predsta*

---

[1]) Vel· pet. Jutr. Antif. 14.
[2]) Vel. četv. poveč. kanon.
[3]) Vel. pet. Jutr.
[4]) Min. 3. sieč. Jutr. Pjesn. 5.
[5]) Ibid. pjesn. 9.

blagoslovenmi vas Hristos prosvješćajaj. „*Gori sladost veselija* da kapljut, rukami tajinstveno ninje *vospleščite jazici* (t. j. ljudski rod).[1])

I doista crkva gleda nebeske sile, što okružuju Spasitelja: „*Okružahu angelskija vojinstva* vo Jordanje krešćajemago *Izbavielja* i trepetom velikoje tajinstvo vospjevahu, sego neizglagolanoje, sošestvije.“[2])

Veličanstvena je upravo, kojom se u sliedećoj pjesmi Gospodin naš prikazuje kao istiniti Osloboditelj, koji je čovjeka, griehom lišena oružja (krieposti) i kroz bezdano more grieha proveo u zemlju prave slobode, kao što je nekad Mojsej, predobrazujući Ga proveo neoružan puk kroz more crveno. More, što ga hrane valovi grieha, izsuši se, pokle ga prodjoše neoružani, a sveoružanom djavlu bude grob — kao nekad more Egipćanom, u koji ga grob strovali i zakopa Hristos Bog: „*Sječenoje sječetsja more čermnoje, volnopitajemaja izsušajetsja glubina, tajažde kupno bezoružnim bivši prohodima, i vseoružnim grob, pjesn že bogokrasnaja vospjevašesja: slavno proslavisja Hristos Bog naš.*[3])

U sliedećoj se pjesmi slavi premudrost Božja, koja sveukupnu neuzdrživu vodu svemožnošću Svojom na uzduhu drži, bezdna je obuzdala i mora odielila, pa silazi ipak u maleni Jordan, da u njem kršćenjem otvori uviek tekući izvor vječnog života . . .

Neoderžimuju deržašćaja, i previsprennuju na vozdusje vodu bezdni obuzdavajušćaja, božija mudrost grjadet ko Jordanu, kršćenije od ruki raba (sluge) prosja“.[4])

O Bogu čovjeku Isusu Kristu, koj se odieva svjetlošću, nebom kao plaštem, suncem, mjesecom i zvjezdami ukrašenim, a ide nag u Jordan, da čovjeku vrati prvobitnu dragocjenu odoru, ovako krasno zbori sliedeća pjesma: „*Voobraziv čelovječeskoje jestestvo, krešćenijem ninje grjadet očistiti Hristos. Oblaki nebo oblagaja, i odjevajsja svjetom, nag zritsja vo Jordanskih strujah; i rukojn deržitsja, vsja nosiaj*“.[5])

Nek stoga gore uzigraju i humovi radošću se opašu kad: »*Sladosti potok Hristos k vodam prihodit* raboljepno jordanskim,

---

[1]) Mineja 3. sieč. Jutr.
[2]) Ibid.
[3]) Ibid.
[4]) Min. sieč. 4. Jutr.
[5]) Min. siečn. 4. Povečer pj. 4.

omitisja: gore vzigrajte, radostiju holmi prepojašitesja, oskverneniji ko očiśćeniju božestvenomu ugotovitesja.[1])"

A sv. Jovan Krstitelj, kojemu Spasitelj najkrasniju podade svjedočbu, ugledav Spasitelja, koji od njeg prosi krštenje, i potresen od djela, na koje ga poziva Isus, proročanskim duhom vidiv u njem Stvoritelja, sliedećimi veleznamenitimi riečmi, koje mu stavljaju u usta pisci naših obrednih knjiga — izjavlja svoju ništetnost: Nisam ja iztražio visine nebeske, nisam izbrojio zviezde, nisam izmjerio zemlju, kako se mogu dotaknûti tebe, koji držiš u gršti (dlanu) Vasmir: „*Visoti nebesnija nikakože izsljedih, zvjezd čislo niže zemlju izmjerih, i kako verhu tvojemu kasnusja rukoju? kako že krešću nosjašćago gorstiju tvar?* tjemže zovu ti: blagosloven javlejsja Bože naš slava Tebje.[2])"

Za trojedno Božanstvo Gosp. Našega Isusa Hrista ima u obilju dokaza u svakom pojedinom dielu našeg bogoslužja. Dubokoumnom mudrošću predočuje nam se u pojedinih obrednih pjesmah temelj našeg cielog bogoslovja. Kao prilog tomu eto samo ove tri pjesme.

„*Božestvom jedinica, i Trojica jestestvom, o preslavnoie obrašćenije, sojedinjajemaja jestestvom, djelitsja lici, saojstvenno, nesjekomaja bo sječetsja, jedinica sušći trojitsja, sija Otec jest, Sin i Duh živij, sobljudajašćaja vse.*"[3])

„*Jedinago, jedinoroditelj, jedinorodnago, Sina Otče, i jedine jedinago svjete, svjeta sijanije, i točiju jedine jedinago Boga, svjatij Duše Gospoden, Gospoda, voistinu, sij: o Trojice jedinice svjataja spasi mja bogoslavjašća tja.*"[4]).

Trisvjetloje Boževstvo, jedinstvennuju sijajušćuju zarju od jedinago triypostasnago jestestva, roditelja beznačalna, jedinojestvenna že slova Otcu i socarstvujušća jedinosušćna Duha, djeti blagoslovite. svjašćeniji vospojite ljudije, i prevoznosite vo vsja vjeki.[5]) Što se u obće tiče Gospoda našega Isusa Hrista, kao savršena Boga i čovjeka, te Njegova poslanstva na zemlji, može li se sve to ljepše označiti, nego što to čine spomenute naše knjige na raznih mjestih, primjerice kad Ga ovako nazivaju na usta presv. Bogorodice; »Hristos moja sila, Bog i Gospod, Sunce nezalazeće, Bože prevječni, i Tvorče svih stvarih; čovjekoljubac, koji: mrtve oživljuje,

---

[1]) Dtto Jutr.

[2]) Ib. Jutr. Pjes. I.

[3]) Sr. 6. ned. vel. posta, Jutr. Pj. 9.

[4]) Četv. 6. ned. V. posta, Jutr. pj. 9.

[5]) Nedelja 5. vel. posta; Jutr. pj. 8.

i sve uzdržaje, životodavac; koji je zemlji dao granice; Kralj sviju, Gospodar sviju: dobrotom krasniji nego ljudi; koji zemlju drži na dlanu; disanja podatelj; istiniti kralj neba i zemlje; svjetilnik svjetla, koji u hadu odganja tminu; od kog iztiče život; koji je obnovio narav čovječju; *koji kao dvosraslo zrno pšenično silazi u zemlju, da iz nje izidje mnogoplodni klas: sastojeći od uskrišenih* (oslobodjenih) *mrtvih*; *radost* Angjelâ; *bezljetno svjetlo;* radost i sladost srca; radost naša; koji je *satro hadova vrata i razorio nasilje djavolovo, „vsjeh žizditelj"*, *koji je* od težka sna probudio rod čovječji; *„zemlji krug iz načala ednim maniem vodruzivi:* jednim migom nasadio pustu zemlju, pa je nastalo prvo cvatuće, bajno proljeće; dragomast neiztočiva; *koji je smrću smrt umrtvio; Božja premudrost, koja razlieva toke (struje) života; svjetlonoša istine; sviju naslada; sunce, koje razsvjetljuje noć; sazdatelj; Tvorac svjetla; ugalni kamen; svjetlo bez večera; životočna loza, koja toči vino spasenja: ukrasitelj sviju*; *koji je rukom čovjeka sazdao i satro čeljusti zvieri; Slovo jednobitno* (Otcu) *od vieka, koji počiva na prestolju slave heruvimske*; *presladka vesna; svjetlo očiju*; *u kog je krajnje milosrdje*; *kralj svieta „živonačalnom" pješću razvrgo ključe smrti."*

Na dalje Ga ovako karakteriše crkvena naša knjiga: *„Smertiju smertonoje, pogrebenijem tljenoje prelagaješi: netljenotvoriši bo tvorja prijatije: plot bo tvoja istljenija ne vidje Vladiko, niže duša tvoja vo adje stranoljepno ostovljena bist."*[1])

Božanstvo Njegovo ostade nerazlučno u predpaklu svagdje: *„ježe vo adje, i vo grobje, i vo edemje"*.[2])

Divne su rieči, što ih Spasitelju stavlja crkva naša u usta: »Ne nariči za mnom Majko, zrijući me u grobu, sina, kog si *bezsjemeno začela*, ustati ću bo i proslaviti se; a neću prestati *kao Bog slavom uznesti i one, koji Tebe vjerom i ljubavju veličaju*".[3])

Karakterističan je i sliedeći hvalospjev: *Danas drži grob onoga, koji drži na dlanu sve stvorenje; pokriva kamen Onog, što je pokrio dobročinstvi nebesa;* spava Život, i had trepeće i Adam se od veza razrješava; *»Kralju vjekova« veli »legao« usnuo si kao lav,* tko će te uzkrisiti Kralju? no ustani samovlastno, voljno sebe davši za nas »koji si satro moć smrti« *„koji držiš svjetove"*.[4])

[1]) Vel. sub. Jutr. Pjesn. 5.
[2]) Ibid. pjes. 7.
[3]) Ib. pj. 9.
[4]) Ibid. na Hvalite.

Tako opievaju knjige naše crkvene i opisuju Gospoda našega na križu i u grobu. A kad dodje svietli taj praznik uskrsnuća, kako Mu oduševljeno kliču, pozdravljaju Ga i slave prekrasnimi pjesmami! Već je prva pjesma krasna i mila: »Uskrsnuće Tvoje Hriste Spase, Angjeli pjevaju na nebu i nas na zemlji udostoji čistim srcem Tebe pjeti i slaviti«.

Uskrsnulog Spasitelja evo kako krasno prikazuju: »*Večernje poklonenije prinosim tebje nevečernomu svjetu na konec vjekov, jako vo zercalje plotiju vozsijavšemu mirovi, i daže do ada nizšedšemu i tamo suščuju tmu razrušivšemu i svjet voskresenija jazikom pokazavšemu: svjetodavče Gospdi slava ebje*".[1]) I dalje:

„*Načalnika spasenija našego* Hrista slavoslovim: tomu no iz mertvih voskresšu, mir od prelesti spasen bist: radujetsja lik angelski, bjegajet demenov prelest, Adam padij vosta, dijavol upraznisja".[2])

Liepi su i značajni i sliedeći ulomci iz stihira: „*kto vidje, kto sliša mertva ukradena kogda? pače že pomazana, naga, ostavlša vo grobje i pogrebalnaja svoja, ne prelščajtesja Judeje*, (ne varajte se Judeji) *naviknite rečenijam proročeskim, i razumjejte, jako toj jest voistinu, izbavitelj mira i vsesilni*" /[3])

»Isus Hristos smrt je satro, ustao, kao što je rekao, i radost svietu darovao«. *On je istočnik* (izvor) *života, nepristupno svjetlo, svesilni Gospod. On jest Bog naš*, izim koga inoga ne poznaju.[4]) Njegov je Krst »život i uskrsnuće ljudem Njegovim«.[5])

On je „*od Boga Otca Slovo, prije vjekova rodjeno*"[6])

»Od Njegovog je rebra potekla krv i voda — *krštenje*« iz Njegove svete rane izcieljen je rod čovječji od težkog otrova.[7])

Sv. Ivan sloneć mu na grudih napunio se je odtud *dubokim znanjem bogoslovja.*[8])

Uskrsnućem Isusovim svanulo je proljeće dušam, jer *je Hristos* (*mrtvac*) *ustao iz groba kao sunce i odagnao mračnu buru grieha našega*".[9])

---

[1]) Svietla Srieda Več.
[2]) Ibid.
[3]) Ibid.
[4]) Svj. Četvr.
[5]) Svj. Pet.
[6]) Ibid.
[7]) Ned. Tom. Več.
[8]) Ibid.
[9]) Ned. Tom. Jutr.

Divno je Spasitelj karakterisan u sliedećoj pjesmi: *Javilsja jesi jakože velikoje solnce, pod zemlju zašed, vozsijal že jesi nezahodimoje svjetilo od mertvih, ozariv preslavno zemnija konci: tjemže tja životodavče neprestano veličajem*".[1])

Isus „*jest izbavitelj i Spas duš naših slavje strašnoj, i vo krepcje silje, paki grjadet suditi miru, jegože sozda*".[2])

Svemogućnost božanska preliepo se prikazuje u sliedećih citatih: „*odverzošasja tebje Gospodi strahom vrata smertnaja, vratnici že adovi vidjevše tja ubojašasja: vrata bo mjednaja sokrušil jesi, i verei željeznija sterl jesi, i zvel jesi nas od tmi i sjeni smertnija, i uzi našja razterzal jesi*".[3])

Isus, »oplienio je had, i oživio mrtve i nam iztočio bezsmrtnost Svojim uskrsnućem«,

„*Car mira*" *razgnavši od duše nam maglu, svjetlom Svojih zapovjedi prosvietio nas. On je* „*uskrsnućem Svojim satro žalac smrti*".

Spasitelj naš „*obukav se u nas, svukao je s nas prijašnju odjeću, koju nam je, jao, sijač grieha satko*".[4])

Koli su krasne i pune znamenovanja i utjehe rieči dalje u šestoj pjesmi irmosa, gdje veli: **Mrtav jest had,** *ustante zemljorodni: Hristos bò viseći na drvu* (krstnom) **bacio se oružjem nanj i leži mrtav:** *i lišen ostao svega što je imao, buduć oplienjen*". *Hristos raztrgao je utrobu hadovu i nam smrtnim život darova.*"[5])

U istoj pjesmi prekrasno prispodablja Hrista *nesagnjivosti grozdu*, koji je začela u utrobi svojoj „*nevozdjelano*" prečista Djeva; koja je po tom loza, iz koje teku poput vina struje bezsmrtnosti i nam davaju život vječni.« Vrlo slikovito predočeno je Isus Hristovo božanstvo u sliedećih pjesmah: *Tko je izsušio smokvenicu, a tko izcielio usahlu ruku? tko je nekad nasitio množtvo u pustinji? ako ne Hristos Bog, koji je mrtve uzkrisio. Tko je sliepe učinio prozrjeti, i gubave očistio, i hrome izpravio i prošao more* „*nemokreno*" *kao po suhom? ako ne Hristos Gospod, mrtve uzdignuvši. Tko je uzdignuo iz groba četverodnevnog mrtvog, i sina udovičina? tko digao bolestnika na odru? ako ne Hristos Gospod mrtve uzkrisivši.* — „*Viče*

---

1) Poned. Tom. ned. Jutr. pj. 9.
2) Sub. miron. Več.
3) Ibid.
4) Ned. miron Jutr.
5) Ibid.

*

sam kamen, pečati (grobni) vape, koje udariše, postavivši i stražu, da ih čuva", u istinu uskrsnu Hristos, i živiti će u vieke«.

Pisci obrednih naših knjiga upotriebili su nebo i zemlju, da nadju što ljepših slika o Gospodinu našem i Spasu Isusu Hristu. Bujnom iztočnom maštom uzvisili su se do sunca i posegnuli za biserjem mora kao i dragocjenimi kovi i dragim kamenjem iz utrobe zemaljske, da njimi Hrista Gospodina što dičnije ukrase. Sav vidivi i nevidivi sviet im tomu služi. Oluje i gromovi, bučeći valovi morski, ko i lagodno povjetarce, tiho romoneći potočići, visoke planine, i brežuljci, propasti zemne i ubave doline, zeleni humovi i cvjetne livade, sve im to pruža bezbroj divnih slika i prispodoba, kojimi proslavljuju Hrista.

Od premnogih tih slika i naziva evo samo nekoliko[1]), iz kojih si predočite božansku sliku Spasiteljevu. Hristos je »Vozbrani vojevoda (za nas se boreći vojvoda) i Gospod, ada pobjeditelj. Hrist jest: Stvoritelj angjela i Gospod sila; prečudni, presladki, preslavni ljubavi najvredniji; predivni, prekrotki, premilostivi, premilosrdni, najsladji, najčastniji, predvječni. — On je angjelâ udivljenje, praroditelja izbavljenje, patrijarhâ veličanje; čvrstoća kraljeva; izpunjenje proroka, krepost mučenika, monaka radost, svećenika sladost, čistoća djevstvenih, grešnika spasenje. On je sila nepobjediva, milost bezkonačna, krasota presvjetla, ljubav neizrečena. Sazdatelj višnjih; izkupitelj nižih; iztrebitelj propasti; sveg stvorenja ukrasitelj; duše naše tješitelj; uma našeg prosvjetlitelj; srca nam veselje i tiela zdravlje.

On je pastir predivni; čuvar nam u mladosti; pohvala u starosti i ufanje na samrti; život nam po smrti; utjeha na Svom sudu; želja naša.

On je Istina, koja odganja sve obmame; Svjetlo, veće od sviju svjetla; Kralj jači od sviju kraljeva; Bog, uztrajući u smilovanju; Kruh živi; Izvor razuma; odjeća veselja; pokrov radosti; podatelj moliteljem, obret onim koji traže; Otvaratelj onim, koji kucaju: Izkupitelj grešnika.

On je Slovo neizrecivo; sila nedostiživa; mudrost nedomišljena; Božanstvo neopisivo; Gospodstvo neizmjerno; kraljevstvo nepobjedivo; vladalačtvo bezkonačno; tvrdja najviša; vlast vječna; Tvorac naš i Spasitelj.

On je sladost srdačna; jakost tjelesna; svjetlost duševna; bi-

---

[1]) Akatist „preslad. G. Is. Hristu".

strina uma; radost savjesti; ufanje izvjestno: spomen predvječna; pohvala visoka; slava naša najuzvišenija; pastir naš.

Bog predvječni; Kralj kraljeva; Vladaoc vladalaca; Sudac živih i mrtvih; nada beznadnih; utjeha onih što plaču; slava nevoljnika; Iztok iztoka; koji je došav k nam, tamnom zapadu, ponizio se do smrti, hoteći nas spasiti.

On je neraztočivo bogatstvo; hrana krepka; napitak neizcrpivi; odielo ubogih; zastupnik udova; zaštitnik sirota; pomoć trudnika, nastanitelj stranih; vodja onih, koji morem brode; zatišje onim, koji stradaju od bure; Svjetilnik, svietleći onim u tmini neznanja.

On je kralj prekrepki; Bog presilni; Gospod naš beszmrtni: Stvoritelj naš preslavni; nastavnik naš predobri; pastir naš predarežljivi; Spasitelj premilostivi: Vladalac naš premilostivi; Kralj predvječni; cviet blagovonji; ljubka toplota; hram predvječni; kamen dragi; sunce pravice; svjetlo sveto; podatelj mudrosti i uma; biednih hranitelj; zastupnik sirota; vrač bolestnih.

Ovo nekoliko slika i naziva, što sam ih ovdje nanizao, ma kako krasne, samo su jedna miomirisna cvjetna grančica sa stabla našeg liepog bogoslužja; samo jedna od onih krasnih boja, kojimi se u obredih naših knjiga sastavlja sv. obraz Gospoda i Spasa našega.

Nu što je um čovječji, što može pero i kist u ruci i najsavršenijeg umjetnika u tako velebnom podhvatu, kad se radi predočiti tako uzvišen i nedostiživ ideal, kao što je lik Spasitelja našeg, Svevišnjeg Boga. Sva su pomagala preslaba, da naertaju bar onakvu sliku, kakva nam dušu našu izpunjava. I najdivnije izradjen lik ne bi bio već samo manjkava, slaba sjena božanskog Uzora. Kao što jedan pisac kaže: može se opisati najklasičnije, ali korektno ne.

Glavni cilj i srdačna moja nakana bila je jedino to, da Vas potaknem, da svetu Njegovu sliku, koja Vam dušu izpunjava, što češće, *naročito ovog ljeta*, *promatrate;* da tu sliku usavršujete i u dušah povjerenog Vam stada, da bude i nadalje uzorom i vodjem na putu k savršenstvu i postignuću pravih i jedino trajnih dobara, zaloga vremenite sreće i vječnoga blaženstva.

Ako nas medjutim i ovako slaba i manjkava slika Osloboditelja ljudskog roda, kakvu nam um naš podati može, najdubljim počitanjem i udivljenjem mora napuniti, to mora ta čuvstva još više

umnožati, promatramo li vanredne učinke, što ih je veličanstveno Mu djelo u svietu proizvelo.

Nauk Njegov učinio je podpuni preobrat u cielom svietu, tako da sa sviju strana gleda na nas Njegova idealna slika. Gleda na nas iz svetišta obiteljskog života, koji je On preporodio i posvetio.

Spasitelj bo naš vratio je ženi prvobitno dostojanstvo njezino i ravnopravnost, te posvetio brak. Roditelje učinio je odgovorne Bogu za odgoj djece: a djecu učio poštivati i slušati roditelje primjerom Svojim u Nazaretu.

A kako je uredio obitelj u malenom, tako i onu veliku obitelji koja sačinjava narode, države i sveukupno čovječanstvo.

Ideal čovječanstva bijaše od vajkada sloboda.

Nu kakva bijaše sloboda pred Hristom; na jednoj strani premoćna sila, a na drugoj biedno robstvo. Isus je donio ravnopravnost, Svaka je vlast od Boga, učio je Hristos. Tim je uputio vlasti, da ju imadu vršiti prema Božjim nakanam. A »dajte caru carevo«, Njegovo načelo upućuje podanike na odanost prema vlastim.

Kao temelj svakoj vlasti postavio je poštivanje Boga, vrhovnog autoriteta, pa je stoga na prvo mjesto stavio zakon: »dajte Bogu Božje«.

Iz života narodâ sija Njegova Božanska slika. Pokazuju to socijalno-politički odnošaji kod mnogih onih naroda, u čijoj duši nije usadjen božanski obraz Spasitelja.

Prava sloboda, prava jednakost i pravo bratinstvo blista nam jedino iz Njegove božanske slike; jer on je srušio zid, koji je čovjek proti čovjeku podignuo: pa je prestala razlika medju robovi i slobodnjaci, medju plebejci i patriciji i svi smo dospjeli pod paladij ljudskog prava.

Nekada bijaše oslobodjenje robova velika i uznosita svečanost kod Rimljana. Oslobodjeni primio bi u znak zadobivene slobode šešir, primio ime svoga gospodara, koji ga na uspomenu obdari bielim odielom!

Kad je dobio i gradjansko pravo, postao je plebejcem, nu službe još nije mogao dobiti.

A kad je posve slobodnim postao, gospodar bi ga doveo pretoru ili konzulu, te bi mu izjavio: »hoću, da ovaj čovjek bude slobodan po pravu i običaju Rimljana«, i zapisaše ga u imenik gradjana; liktor bi ga taknuo po licu i tada je mogao poći, kamo je htjeo; a oslobodjeni je odmah pošao u hram Feronije, da hvalu dade.

A Isus Hristos, koji je nebeskimi slovi veličanstveni ustav ljudske slobode napisao, primio je za ruku tužnoga roba — cielo čovječanstvo i predveo ga vječnom Pretoru: Bogu i Otcu nebeskomu, i pribavio mu prvobitnu slobodu.

A mjesto Feronina hrama otvorio mu crkvu vječnog blaženstva! Dao mu i bielo odielo u znak slobode: svjetlu odoru izmirenja i milosti. Dao mu i svoje presveto Ime, kao negda rimski patricij. I od tog vremena nosimo u duši našoj Njegov božanski obraz, najsvetije Ime Osloboditelja našega!

On je božanski naš zakonodatelj, koji je novi zakon upisao u knjigu ljudskog prava, glaseći: »Novuju zapovjed daju vam, da ljubite drug druga, jakože i az vozljubih vi«! To je prava »magna charta« čovječanstva.

Taj je zakon najjača crta Njegove nebeske slike! Temeljni je to kamen cielog ljudskog družtva, i direktiva u pravosudnoj povjesti svijuh vremena i svega čovječanstva!

Veliki interesi i to državni, kao i socijalni zahtievaju to, da bi ova božanska slika prvo zauzimala mjesto toli u palačah kao i u kolibah! . . .

Obnavljajte, ljubljeni moji, sveti taj obraz u duši Vašoj i pobožnog stada Vašeg. S Njim da svršimo taj i novi nastupimo viek.

Pred očima neka nam uviek bude, da nam bude laglji nanj pogled, kad nam se opet javi na svršetku svieta.

Da; i opet ćemo Ga uzrjeti. Ali to neće već biti samo blagi lik Odkupitelja, već kralja neba zemlje i strašnoga sudije, pred čijim će se licem sve nebo svinuti poput svitka, zviezde popadati i sve se u ništa stvoriti, kako to potresnimi riečmi izriču sv. nam knjige: »Kto pristojit Hriste prišestvija tvojego strašnom prešćeniju: tamo bo nebo svijetsja jakože svitok strašno, i padut zvjezdi: pokolobetsja že vsja tvar, i svjet izmjenitsja . . . «[1])

U tom strahovitom svemirskom polomu pomišljajmo: kamo ćemo doći, gdje pristati, da ne budemo odbačeni od lica Gospodnjega, već, da dospijemo u zemlju živućih u carstvu Hristovom, »gdje je vječnoje naslaždenije, svjetlost i veselije«[2]), gdje pravednici sjaju kao svjetila u svjetlu lica Hristovog.

Što nam svim udielio svemnogući Bog i blagi naš Spas Hristos

---

[1]) Trebnik: Čin pogreb. mir. Jerejev, Pjesn. 8.
[2]) Trebnik: Čin pogreb. mir. Jerejev, Pjesn. 8.

Gospod, molitvami prečistija Svojeja matere i vsjeh svjatih Svojih«.

Prevječnoje slovo otčeje, iže vo obrazje Božiji sij, i sostavij tvar iz ne sušćago vo ježe biti, vremena i ljeta vo svojej vlasti položivij, blagoslovi vjenec ljeta blagosti tvojeja: daruja mir crkvam tvojim: i pobjedi vjernjejšemu carju, blagoplodije že zemlji, i nam veliju milost. [1])

---

[1]) 1. Rujan, Jutr. — stihira indikta.

Kamen pravi smutnje velike.

Od Antuna Kanižlića, D. J.

Dio prvi.

Od patriarstva svetoga Ignacija, patriarhe Carigradskoga.

Poglavlje deveto.

Tko i kakav li je bio Barda, Focijev prijatelj?

Mudra je bila ova Focijeva odluka; jerbo, kako ćemo vidjeti, prijateljstvo sa Bardom jest bilo ona mišica, koja je Focija podigla na patrijarsku stolicu, i na njoj ga uzdržavala. Što se pako Focija tiče, Barda, ujak carev i prepoglaviti dvoranin, čovjek plemenita i bistra razuma, bio je u ono vrijeme nadstojnik glasovite one učione, koju je on podigao vlastitim troškom. On, kako ga svi pisci hvale, uskrisi slavu nauka, koja bi ugašena i zasuta u vrijeme Leona Isavranina cara; kada naime ovaj progonitelj svetih prilika zapali glasoviti manastir Študinski, u kojem izgorješe naučitelji i vladaoci nauka i propade blago Istoka t. j. glasovita knjižnica, u kojoj bijaše više od tri stotine hiljada knjiga. Sazvavši on iz svega carstva naučitelje svakovrsnih nauka, i obećavši im osobite plaće, običavaše dolaziti u učionicu, da vidi kako mu se ponašaju meštri i učenici. Lijene bi on iskarao i protjerao, slabe savjetovao i slobodio, a napredne bi pohvalio i zlatom nadario.

Pošto je on bio toliki ljubitelj nauka, bilo je lasno Fociju, da se s njime sprijatelji; jer jednakost ćudi ili nalazi prijatelja ili ih pak čini. Ali ne bijahu samo jednake ćudi. Barda carstvom vladajući i videći, kako je car Mihajlo nesposoban za carevanje, a budući još u rodu i najbliži caru, hotio je, da prvom zgodom i istu carsku krunu sebi prisvoji; gotov na svako zločinstvo, ako bi samo imao koga, koji bi potpomagao opaku njegovu pohlepu. I tada nagje sebi slika priliku: Barda Focija. Obojica pohlepni za visokim dostojanstvom: Barda za prijestoljem carskim, a Focije za stolicom patrijarskom. Znao je on, da je Focij himbena i plodna razuma, koji bi mogao iznaći načine, kako bi uklonio sve zapreke,

koje bi njegovoj odluci smetale; i za to ga učini dionikom velikih poslova carskih. Znao je i Focij, da Barda vlada ne samo carstvom, nego i carem; i za to se je u njega čvrsto ufao. I najposlije na nenadani način po Bardi ovaj dvostruki posao ispade za rukom, ne Bardi već Fociju.

Poglavlje deseto.

Barda javno od Ignacija pokaran.

Budući car Mihajlo svekoliko breme i oblast carevanja na Bardu naslonio, pa videći se ovaj tako mogućan, da što bi htio, bi i činiti smio: poče već misliti, da nikoga starijega nad njim nema, koji bi se uslobodio njega opomennti, a kamo li pokarati. Ali se ljuto prevari. Zaljubio se on bio u jednu mladu udovicu, nevjestu svoju, s kojom življaše odagnavši zakonitu si ženu. Ova smutnja veliku žalost zadade patrijarhu Ignaciju, koji je toliko na nečistoću mrzio, da u njegovu dvoru nije bilo ni imena takva čuti.[1]

Zato Ignaeij ne propusti ni jedne prigode ni načina, da odvrati Bardu, nesretnoga preljubočinca, od one grdne zloće. Ali zaludu, Barda pokaza, da je lakše vladati carstvom nego li jednom, neustegnutom požudom; on bo gluh na sve nauke, opomene, molbe i prijetnje, ne dade se ni krenuti iz nečistoga blata. Dakle sv. patrijarh najposlije videći, da se ona pogana i po svem Carigradu smrdljiva rana ne može izliječiti ni uljem ni melemom očinskih opomena i ponukavanja, odluči, da se posluži ljutim octom, te ako potreba bude i usijanim gvoždjem pokaranja crkvenoga. Dogodi se pako na blagdan Bogojavljenja ili ti vodokršća, te se za carem i Barda uslobodi pristupiti na svetu pričest. Što na to začugjen učini sv. Patrijarh? Vladajući se po nauku sv. Ivana Zlatousnoga, koji veli: »Ako koji vojvoda, ako koji vijećnik, ako li i koji se krunom kruni, nedostojno pristupi, odbij ga, zabrani mu; veću od njega imaš vlast,« odbije on Bardu od trpeze božanstvene i zabrani očitome i ozloglašenome preljubočincu i rodoskvrnitelju, da blaguje presveto tijelo neoskvrnjenoga Jaganjca. A što Barda? Osramoćenu uzavrije mu srce od jeda, i zaprijeti mu mačem, da će ga probosti, ali se Ignacij ništa ne uplaši. Ovo njegovo, za poštenje tijela Isukrstova vitežko djelo, bijaše dosta, da ga ne samo opali munja, već da ga i grom najposlije udari.

Što o ovom dogagjaju sudi Menijata? Ne može tajiti rodoskvrnuća Bardina, niti Ignacija kudi; nu ipak na listu 9. nado-

[1]) Nicet. pag. 867.

stavlja veleći: Barda je iz početka nastojao, da mu patrijarh bude blag i milostiv; ali jer nije mogao isprositi, da mu oprosti, uspali se žešćom srdžbom proti njemu. Isti Ignacij u svojoj knjizi piše Nikoli papi, da ga je katkada isti car molio, i prijetio mu, da mu Bardu ujaka pomiluje. Svjedoči takogjer Ivan Thracesij primenkom Scilitza, da je Barda više puta molio oproštenje od Ignacija. Šta dakle? Da li je Ignacij bio tako tvrda srca, da ni na molbu cara, ni istog Barde, ne htjede njega pomilovati? Doista mučno je to vjerovati, da onaj Ignacij, koji je, dok je još u manastiru bio, tako ljubežljivo svoje pohoditelje primao, na pokoru ih svjetovao; koji je i istoga Bardu prije na svaki način odvraćao od onoga grdnoga zločinstva; taj velim Ignacij ne bi zar njemu oprostio, samo da ga je Barda ponizno za oproštenje zamolio, ljubeznicu onu nesretnu od sebe otjerao, zakonitog svoga druga primio, za grijeh svemu Carigradu očiti dostojnu pokoru učinio, i po kanonima za preljubočinstvo, za rodoskvrnuće i za opaki primjer ponizno zadovoljio? Pače bez ikakove sumnje valja nam reći, da bi još iz daleka ugledavši Bardu, k njemu pritekao, i kao razmetnoga sina zagrlivši ga pomilovao, i trpezi ga Božanstvenoj pripustio.

Ali da mu ne htjede dati oproštenje, jer nije ponizno i pokorno za nj prosio, kakono i ne pišu oni pisci, da je na taj način prosio, nije čudo, što mu ga ne htje dati; dapače bilo bi čudo, da mu je nedostojnu, proti kanonima crkvenim, dao oproštenje. Čega radi, kako rekosmo, razjegjen Barda, da mu se osveti, nije mirovao, dokle ga nije s pastirske stolice digao.

Poglavlje jedanaesto.

Na koji je način Ignacij svrgnut s pastirske stolice.

Uvrijegjen Barda, jedno za to, što je očito od sv. pričesti bio odagnan, a drugo za to, što mu, kako rekosmo, Ignacij ne htje dati oproštenja, mislio je, na koji bi se način mogao osvetiti. Da je Barda ovu svoju misao i odluku očitovao Grguru Azbesti, svjedoči Anastazij pišući, da se je on poslužio savjetom Grgurovim, da odagna Ignacija s pastirske stolice. Ne možemo ni dvoumjeti, je li se služio savjetom Focijevim; buduć ga je učinio dionikom carskih poslova; a i Focij isti dao bi se bio na ovaj posao videći, da imade najljepšu priliku uvaliti Ignacija u jamu, koju mu je s Grgurom odavna kopao, i na taj način stupiti mjesto njega na žugjenu stolicu. Dakle u svome dogovoru jedan izmegju njih na

zlo mudriji, bio to ili Grgur ili Barda ili Focije iznagje vrlo grdnu laž. Znadijahu oni dobro, a osobito Barda, da su Theodora, mati i Thekla, sestra, dionice vladanja, caru dodijale. Zato otišav Barda poče ga svjetovati, da jednoć već otisne od sebe i od dvora mater i sestru. Da se pak ne bi povratile i smetale ga, neka zapovjedi Ignaciju, da im ostriže vlasi, i da ih oboje smjesti u manastir. Uzrok svog svjetovanja, kako piše Niceta, a ni Menijata ne taji, dade govoreći: Čestiti care! nijesi više nejako dijete, oženjen stupio si u godine za vladanja. Vrijeme ti je pokazati, da si vrstan sam carevati. Doista nije spodobno, da u napredak s tobom mati caruje, da se ti po njezinoj ćudi vladaš; buduć ona namislila udati se i novom ženidbenom drugu vladanje predati služeći se u ovom poslu savjetom patrijarha našega.

Car slabe pameti, udilj povjerova ujaku Bardi, i dozvav Ignacija zapovjedi mu, da Theodori, materi i Thekli, sestri, vlasi ostriže, i obadvije u manastiru zaduvni. Začudi se Ignacij i crkvenskom slobodom odgovori, da on to ni po jedan način ne može učiniti. Jedno s toga, što se protivi zakonu, koji zabranjuje siliti u manastir i u stanje duhovničko one, koji ne imaju volje. A drugo s toga, što je to njegovoj zakletvi suprotivno, po kojoj je on, kako je običaj svih patrijarha obvezavši se dao rukopis, da ne će nikad i ništa, što bi bilo suprotno prejasnoj carskoj kući snovati ili počimati. Ovako odgovoriv ukloni se u crkvu, svoje običajno utočište; jer poznade, da se tu mećava kuha, koja će se na njegovu glavu zgrominjati. Znao je Barda, da Ignacij ne će ni Theodoru ni Theklu siliti u manastir, zato se posluži ovom prigodom, da u zlo uplete Ignacija zaradi ovog neposluha, te ga osvadi pred carem kano uvrediteljа istog carskog veličanstva govoreći: »Čestiti care! nijesi li barem sada uvidio, da patrijarh neposlušan zapovijedi tvog veličanstva je naumio s drugim mater tvoju vjenčanjem združiti, tebi krunu i život oteti?« Tada car ršćući ili od jeda ili od straha, da mu Ignacij ne bi o kruni uzradio, udilj dade zapovijed, da se bez svakoga otezanja Theodori i Thekli ostrigu vlasi, i da se u manastir zatvore; a Ignacij skinut s patrijarske stolice, da se izagnati ima. Zapovijed je ovu Barda drage volje ispunio: Theodori i Thekli po njekom biskupu ostrigav vlasi, posla ih u manastir Karianski, a što mu još vele draže bijaše, Ignacija odagna na otok ili adu morsku imenom Therebint, gdje od oca njegova bijaše sagragjen plemenit manastir, u kom on i prije provogjaše život duhovnički.

Ovo izagnanje Theodore carice i Ignacija dogodi se jedne iste godine, t. j. osamsto pedeset i sedme, kako suproti Baroniju bilježi Pagi.[1]) Baronij veli, da je Theodora izagnana godine osamsto pedeset i pete, a Ignacij osamsto pedeset i osme; ali je priličnije istini, da se je ovo izagnanje zajedno dogodilo; zašto bo koji bi uzrok bio takva krivca, kakvi je on od prevarena cara bio sugjen, za dulje držati? Vladala je Theodora s Mihajlom trećim, sinom svojim šest godina, a Ignacij patrijarh sjedio je zakonito na stolici carigradskoj jedanaest godinâ, četiri mjeseca i dvaest dana, t. j. do dvadeset i trećeg dana studenog, u koji bješe skinut i protjeran.

Evo otkud, kao iz daleka, počinje se velika smutnja megju crkvom istočnom i zapadnom. Ona se počinje od preljubočinstva Barde, osvete Grgura Sirakuškoga i od ohole pohlepe Focija. I premda se ne mogu potpuno nazvati kamenom velike smutnje, opet su kao biljezi i očita znamenja, da će se izmegju ove trojice naći pravi kamen velike smutnje.

Dio drugi.
O patrijarstvu Focijevu.
Poglavlje prvo.
Ignacija napastuju, da se odrekne patrijarstva.

Koliko svi dobri čudeći se žališe izagnana pastira svoga, toliko se oni obradovaše, kojima ovaj opaki posao za rukom izagje. Obradova se car, komu je srce odahnulo od onoga ispraznoga straha. Obradova se Barda; odbivši od stolice patrijarške Ignacija, koji je njega od trpeze božanstvene odbio. Obradova se Grgur, videći skinuta onoga, od koga je prije on skinut bio. A što Focije? Nije li se pohlepom svojom na praznu stolicu propinjao ufajući se, da će se ispuniti proroštvo njegova patrijarstva, budu'ć poslije tolika nastojanja i otajnih viječanja s Grgurom, s njegovim strancima i s istim Bardom, kada se svjetovaše, na koji će način Ignacija skinuti, jurve onda odregjen bijaše za istu stolicu kao najdostojniji, koji je caru kao prevjerni njegov otajstvenik ugodio, i naukom se svojom svrhu svih uzveličavao? Ali još ne bijaše njihovo obradovanje potpuno. Znadijahu Grgur, Focije i Barda, da je Ignacij nezakonito dignut, jošte patrijarka. S toga odlučiše navesti Ignacija, da svojevoljno ostavi patrijarstvo. Predvidješe oni, da će ovdje posao, ovdje

[1]) Vid. Pagi ad ann. 855. n. 16. et ann. 858. n. 12.

muka biti, ali Grgur, kolovogja ove stvari, odluči, da će iz omraze na Ignacija i zbog ljubavi prema Fociju prihvatiti se ovoga posla.

Započeo je svoje lukavstvo s onim biskupima, koji su se često nahodili na carskom dvoru, ištući ne što je Isukrstovo, već što je svoje. Znao je Grgur, na kakvu ih udicu može lasno uloviti. Obećavao im je dakle sa strane Barde i Focija, Bardi i caru vele draga sve ono, što se uzalud trudeći ištu i očekuju u dvoru carskom. Obećavaše pak uz taj uvjet, da se imadu odreći svrgnutog patrijarhe Ignacija, da njega po koji god način navedu, nek breme parijarstva drage volje od sebe odloži, a najposlije mjesto skinutog Ignacija, da privole odabranju Focijevu za patrijarha carigradskog.

I nagje Grgur njekoje biskupe, koji ovu udicu veselo progutaše. Ne progjoše ni tri dni, i evo kako piše Niceta, njekoji dogjoše k izagnanom Ignaciju, da ga ucviljena razgovore.[1]) Ovi licumjerci žaleći ga, najposlije počeše ga napastovati svjetujući ga, da kada već ne može inače biti, kako on sam vidi, neka od svoje volje odbaci breme patrijarstva. Što će se inaditi? bolje mu je bez inada u miru starost, koja ga je već pritisla, sprovoditi i Bogu služiti. Ovo su oni biskupi, kako bilježi Niceta, koji se bijahu imenom presvete Trojice zakleli, da ne će bez zakonite i općinske osude nigda pristati uz skinuće Ignacija. Za to ih on ne htje ni slušati.

Malo poslije evo nove napasti! Oni isti biskupi, i s njima vijećnici i ostali dvorani poglaviti, Focijevi prijatelji stigoše i na Ignacija navališe. Znao je Ignacij, od kog su poslani. Nagovaraše ga i oni, da dadne rukopis, da se odriče patrijarstva. Jedni mu napominjaše, kako se je caru i Bardi vrlo zamjerio, i za to, ako li svoje volje ne htjedne dati rukopisa, dat će ga poslije usilovan. i većeg će zla dopasti. Drugi opet govorahu, da se prilagodi vremenu u ovom žalosnom dogagjaju i crkovnoj smutnji, koja se je zametnula. Pouzdaše se može biti, da će Ignacij slijediti izgled svetoga Grgura Nazijanzenskog, koji od prvog sabora Carigradskog obran za biskupa iste stolice videći nesklad i zametnutu smutnju, ostavio je od svoje volje ono dostojanstvo govoreći: »Bacite me u more, da se vi od pogibelji izbavite.« Ali ni biskupi ni dvorani napastujući ga na svaki način, i prigibajući Ignacija, ne mogoše ga ni po jedan način prignuti.

Stajaše, veli Niceta, u svojoj odluci jak i neganut kao u moru

[1]) Niceta apud Bimium fol. 865.

nepomična stijena, u koju udarajući razbijaju se valovi ili talasi. Badava ga, kako vidjesmo, dvorani plašiše; ne htje pravi i dobri pastir, kao uplaćeni najamnik ostaviti vuku svoje stado, gotov i život položiti za ovce svoje. Ne htjede se rastati od crkve Carigradske, duhovne zaručnice svoje, postavljen od Duha Sv., da njome vlada. Znao je, tko i kakav zaručnik, po čijem savjetu i dogovoru za njom odavna i otajno hlepi. I zato, kako piše Anastazij, izagnani iz Carigrada zakoniti patrijarh zabranio je imajući oblast crkvenu, da se bez njegova dopušćenja nikakve službe crkvene ne čine u velikoj crkvi Carigradskoj.

